

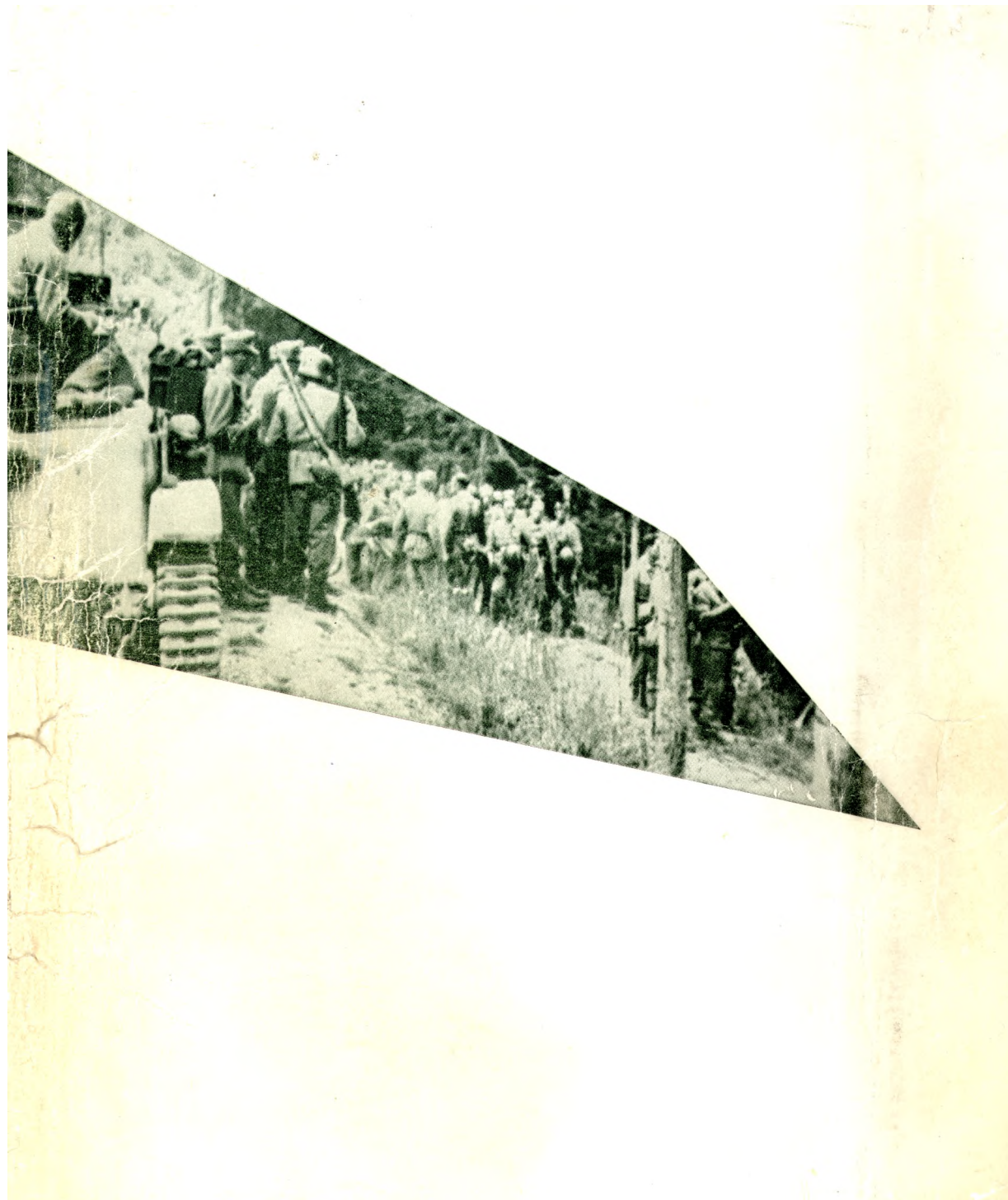
CANKARJEVA BRIGADA

9

LADO AMBROŽIČ - NOVLJAN

CANKARJEVA BRIGADA

Pričujoča knjiga, katere izid je organiziral odbor borcev brigade Ivana Cankarja, knjiga o tebi, o nas in o vseh naših padlih tovariših, ki nas je neizmerno hrepenenje po svobodi gnalo v boj za novi svet, za spoštovanje delavca in za novo odrešujoče bratstvo med ljudmi!

Da je knjiga izšla in da jo lahko sprejmeš kot darilo, gre zahvala mnogim našim delovnim ljudem, kolektivom in posameznikom, ki so s svojimi prispevki in delom omogočili, da je knjiga o cankarjevcih prišla med nas kot naše pričevanje o junaških bojih, tveganjih in žrtvah, pa tudi o zvestobi ljudstvu, narodu in narodni zemlji.

Odbor brigade Ivana Cankarja

KNJIŽNICA
NOVIN POS

KNJIŽNICA NOV IN POS 9

LADO AMBROŽIČ - NOVLJAN

CANKARJEVA BRIGADA

Ljubljana 1975

UVOD

Na pobudo odbora borcev Cankarjeve brigade sem prevzel nalogo, napisati monografijo te slavne partizanske enote. Pri tem me je spodbujala želja, da bi bile monografije slovenskih narodnoosvobodilnih enot napisane čimprej. Pred prevzemom naloge sem končal monografijo Gubčeve brigade, kar mi je omogočilo hitrejšo delo s Cankarjevo: koristile so mi izkušnje in vpogled v razmere, ki sem si jih bil pridobil pri monografiji Gubčeve. Pripomniti moram, da je bilo dokumentacije za Cankarjevo brigado razmeroma malo, zlasti za obdobje med njeno ustanovitvijo in italijansko kapitulacijo. Vendar se mi je posrečilo s pomočjo dnevnikov, ki so mi jih dali na voljo nekateri partizani iz Cankarjeve brigade, ter na temelju ustnih in pismenih pričevanj ugotoviti vse pomembnejše dogodke in spremljati boje in življenje brigade od dne do dne.

Nekdanji pripadniki brigade in drugi so prispevali mnogo podatkov o življenju brigade. Dali so mi jih v obliki pismenih in ustnih izjav, v pogovorih, v dnevnikih, z opozorili. Nekateri so prebrali zgodovino v celoti ali deloma. To so bili: dr. Marjan Ahčin, Ivan Bemot-Zivko, Milan Biber, Jože Borštinar, dr. Jože Brilej, Andrej Cetmsiki-Lev, Avgust Durjava, Ivan Ferlež, Mirko Frankič-Tilen, Andrej Gomik-Dušan, Alojz Hren, Jože Jakomin-Cmi, Franc Kočevár-Ciril, Franc Leskošek-Luka, Ivan Lokovšek-J an, Ivan Maček-Matija, Ivan Majnik-Džems, Jože Nočič-Span, Ante Novak, Karel Osredkar-Dimež, Jože Ožbolt, Ivan Picelj-Jon, Jože Ravbar-Gregor, Janko Rudolf, Marjan Seliškar, Džuro Šmicberger, Dušan Svára-Dule, Milan Tominc, eksander Valič-Muki, Jule Vrbič, Franc Žitnik-Franček in Lojze Zokalj-Džadž. Dnevnike so prispevali: Jože Borštinar, Rado Pešelj in Vlado Mišica-Miha ter Džuro Šmicberger. Spomine pa so mi dali na voljo: Mirko

Frankiò-Tilen, Zvonko Kopičan, Avgust Mikec in Janez Vipotnik.

Posebej naj omenim prizadevnega tajnika odbora borcev Cankarjeve brigade Karla Osredkarja a-Dimeža, ki je zelo zadovoljivo opravil poglobitno delo glede organizacije za pisanje monografije Cankarjeve brigade ter povezave med avtorjem in odborom. Tovariš Osredkar je poleg tega opravil še nekaj pomembnih stvari za monografijo.

Kartoteko borcev, ki je rabila za izdelavo seznama brigade, sta pripravila Franc Avsenek in Karel Osredkar-Dimež. Seznam borcev so izdelali Karel Osredkar-Dimež, Franc Avsenek in Vida Kulovec. Seznam poveljniškega kadra je delo Karla Osredkarja a-Dimeža, Franca Avseneka in avtorja, pri izpopolnjevanju seznama pa so sodelovali Ivan Pičelj-Jon, Alojz Hren in Ivan Pezdirc-Slavo. Finančne zadeve glede izdaje knjige sta urejevala z avtorjem Mirko Frankiò-Tilen in Božo Košir. Dokumentacijo za monografijo, zlasti s področja narodnoosvobodilne vojske Slovenije, je pripravil Tone Marinček.

Sodelavci vojaškega zgodovinskega inštituta jugoslovanske ljudske armade v Ljubljani so ljubezno prispevali razne podatke in me opozarjali na nekatera dejstva, ki so važna za monografijo. To so bili polkovnik Zdravko Klanjšček, polkovnik Ivan Ferlež in podpolkovnik Jože Novak. Slednja dva sta bila tudi recenzenta ter sta s stvarnimi pripombami obogatila zgodovinske podatke in opise. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani pod vodstvom ravnatelja dr. Toneta Ferenca in sodelavci inštituta so mi bili vedno na voljo pri iskanju dokumentacije in mi pomagali, da pri uporabi dokumentov, ki jih hrani inštitut, ni bilo zastojev. Sodelavci muzeja ljudske revolucije v Ljubljani pod vodstvom ravnatelja Antona Avsca so mi hitro poiskali potrebne fotografije. Posebna prizadevnost Metke Zidanškove in Zlate Slugove mi je omogočila, da sem v najkrajšem času pregledal vse fotografske posnetke ter izbral ustrezne med njimi. Pri izbiri fotografij sta sodelovala še Karel Osredkar-Dimež in Alojz Hren. Knjižničarka muzeja Franca Butolo mi je dala na voljo vse knjige in publikacije, ki so bile potrebne za izbiro fotografij in za razne informacije.

Vsem, ki so mi ljubezno pomagali in sodelovali pri pisanju monografije ter pri njenem opremljanju, se pristočno

zahvaljujem. Zahvaljujem se tudi založba Partizanska knjiga in njenemu direktorju Milku Štolfi za učinkovito sodelovanje. Posebej se zahvaljujem Se Jožetu Čertaliču, ki je v imenu založbe vodil tiskanje.

Odbor borcev Cankarjeve brigade pod predsedstvom Alojza Zokalja-Džidžija in Andreja Cetinakega-Leva se je zelo potrudil, da je bilo urejeno vse potrebno za materialno zagotovitev pisanja in tiskanja monografije Cankarjeve brigade. Finančno-gospodarski odbor je zbral finančna sredstva za odkup izvodov, ki naj bi jih poklonili cankarjevcem ter svojcem mrtvih in padlih borcev. Člani raznih odborov ter komisij so si veliko prizadevali, da so z delom in sodelovanjem pripomogli k uspešnemu ter hitremu izidu knjige.

Prisrčno se veselim, ko odhaja monografija slavne Cankarjeve brigade iz tiskarne v javnost in v roke borcem brigade. Želim, da bi zbudila ponos na težko prehojeno bojno pot in nakazovala mladini moralne vrednote svobodoljubnih ljudi in revolucionarjev.

Avtor

USTANOVITEV
(Dne 28. septembra 1942)

Cankarjevo brigado je ustanovilo **glavno poveljstvo** b
venskih partizanskih čet z naredbo dne 16. **septembra** 19
Sestavila pa se je na slovesnem zboru vseh sestavnih enot 1
septembra 1942 v vasi Lapinje na Kočevskem. To je tudi **rojs**
ni datum brigade.

Ustanavljanje in sestavljanje te slavne *partizanske* br:
gade je bilo povezano z mnogimi težavami, kd *jih je povzro*
čila zlasti velika italijanska ofenziva.

Razmere pomembne za ustanovitev

Velika italijanska ofenziva, ki se je *začela* 16. *julija* in
končala 4. novembra 1942, *je* bila *poglavitna ovira* za *izva-*
janje operativnih zamisli *glavnega poveljstva in štabov raz-*
nih enot. Najbolj je bila usodna njena *četrta etapa*, imenovana
roška, ko je 40 000 italijanskih vojakov *nepričakovano obkolilo*
Kočevski Rog, kjer *je bilo* tedaj celotno *politično in vojaško*
vodstvo osvobodilnega gibanja s centralnim *komitejem* komu-
nistične partije Slovenije, izvršnim odborom *osvobodilne*
fronte in glavnim poveljstvom. V Kočevskem Kogu *so bile*
tedaj Se zaledne ustanove glavnega *poveljstva in razne druge*
partizanske enote. Štirideset tisoč *souvažnih vojakov se je*
razvrstilo okrog Kočevskega Roga v obkolitveni obroč, *ki je*
bil dolg 40 kilometrov: na vsak meter *je bil po en vojak*. *Tako*
je po 400 vojakov lahko »prečesalo in *očistilo*« en sam kv. ki-
lometer gozdnatega zemljišča. *Navajamo podatke iz te etape*
ofenzive zato, da bi bila jasnejša *predstava o* veliki sili, *ki jo*
je poveljstvo XI. italijanskega korpusa *postavilo* nasproti par-

tizanskim četam, in o nevarnosti, v kateri se je nenadoma znašlo vodstvo osvobodilnega gibanja, ki se je zateklo pred Italijani v skriven bunker.

Prav takšne razmere so pospešile ustanavljanje novih partizanskih brigad. Zunaj italijanskega obroča se je namreč znašel namestnik komandanta glavnega poveljstva Aleš Bebler z nekaterimi sodelavci in nemudoma ustanovil pomožno poveljstvo, da zaradi obkolitve glavnega poveljstva partizanske enote ne bi ostale brez vodstva, ker bi to lahko slabo vplivalo nanje. Bebler in njegov štab so se odločili, nemudoma združevati partizanske čete v manevrske brigade. To je bilo potrebno zato, da (partizanske čete, ki so bile v sestavi odredov raztresene po obširnem teritoriju Ljubljanske pokrajine, ne bi padle v klešče italijanskih divizij ter da ne bi prišlo do njihove razpršitve ali delnega uničenja. Znana je Beblerjeva odredba št. 10 z dne 26. avgusta 1942, s katero zmanjšuje številčno moč vseh odredov na najmanjšo mero, iz preostalih čet pa ukazuje ustanavljati manevrske brigade.¹ S to odredbo je dal Bebler pobudo za realizacijo načrtov o ustanavljanju brigad. Prva slovenska brigada Toneta Tomšiča je bila ustanovljena že 16. julija 1942, 4. septembra 1942 pa so na Trebelnem na slavnostnem mitingu sestavili Gubčevo brigado. Že tedaj je Bebler mislil na ustanovitev Cankarjeve brigade, ki naj bi jo sestavili predvsem iz enot Belokranjskega odreda.

V ta namen je poslal okoli 5. septembra na Gorjance in v Belo krajino Dušana Bravničarja, da bi zbral potrebne čete in jih pripeljal v Belo krajino na ustanovitev brigade.* Bebler je že snoval predloge za poveljniški kader Cankarjeve brigade. Dne 8. septembra 1942 je poročal glavnemu poveljstvu, da namerava zaupati poveljstvo Marjanu Dermastji, politični komisar pa naj bi bil ali Viktor Avbelj, ki je bil tedaj sekretar okrožnega komiteja komunistične partije Slovenije za Novo mesto, ali pa Dušan Bravničar-Veljko.*

Brigade pa še ni bilo mogoče ustanoviti. Misija Dušana Bravničarja se je namreč izjalovila, ker je tedaj prišlo na Gorjance več hrvaških partizanskih enot, ki so se bile umaknile iz Žumberka pred sovražno hajko. Na Gorjance sta prišla četrta hrvaška in dunaška brigada in Zumberačko-pokupski odred z mnogimi ranjenci. Bravničar je moral skupaj z enotami Krškega in Belokranjskega odreda poskrbeti za zatočišče hrvaških ranjencev in za prehrano borcev. Dogovoril

se je tudi s Hrvati, da bodo izkoristili ugodno priložnost, ko je toliko enot na Gorjancih, in izpeljali skupaj z njimi kako akcijo. Takšna akcija je bila tedaj, sredi ofenzive, nujno potrebna. Zaradi urejanja vseh teh zadev je bilo zbiranje enot za ustanovitev Cankarjeve brigade odgodeno. Drugi razlog za odgoditev je bil v tem, da se je četrta etapa ofenzive na Rog že končala in da je vodstvo osvobodilnega gibanja začelo jemati vajeti zopet v svoje roke. Medtem ko je Kardelj z nekaterimi člani osvobodilnega gibanja in člani glavnega poveljstva (med njimi je bdi tudi komandant glavnega poveljstva Franc Leskošek-Lilka) odšel iz Roga v smeri proti Ljubljani, sta v Rogu ostala Boris Kidrič in politični komisar glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija. Neodvisno in brez povezave z Beblerjevim štabom 9ta začela pripravljati ustanovitev treh brigad, ne da bi bila obveščena o ustanovitvi Gubčeve. Dne 8. septembra je politični komisar glavnega poveljstva imel sestanek s poveljniškim kadrom Belokranjskega odreda. Dne 13. septembra pa so v bazo glavnega poveljstva na Rog že prišli Aleš Bebler ter še nekateri drugi poveljniki in člani štabov: Jože Brilej, Viktor Avbelj in drugi. Glavno poveljstvo in Boris Kidrič sta bila tako obveščena o ustanovitvi Gubčeve brigade ter njeni sestavi in poveljnikih. Tedaj so se lahko dogovorili o sestavi Cankarjeve brigade in se odločili, da jo bodo sestavili iz 1. bataljona (Duletovega) Gubčeve brigade, iz 1. bataljona Belokranjskega odreda in 1. bataljona Kočevskega odreda. Prvi bataljon Gubčeve brigade so vzeli in ga dodelili Cankarjevi, ker je bilo v 'bataljonu precej borcev bivše druge grupe odredov in delavcev iz ljubljanske okolice. Z njimi so hoteli izboljšati socialno sestavo brigade.⁴

Medtem so Italijani nadalje izvajali ofenzivo. V začetku septembra so sodili, da se njihove operacije ugodno razvijajo in da je reakcija cdviinega prebivalstva proti odporniškemu gibanju čedalje bolj ostra, zato se ugodno nadaljuje priliv v belo gardo. Komunistični voditelji si vztrajno prizadevajo, so mislili Italijani, da bi si ponovno pridobili naklonjenost prebivalstva, ki so jo bili izgubili, in skušajo med ljudstvom oživeti odporniškega duha. Italijani so upali, da se bo po »dokončni ločitvi množic od uporniškega gibanja in ustvaritvi neugodnega okolja za komunistične bandite, po formiranju krajevnih skupki za obrambo in napade na upornike ter postavitvi vseh naših garnizij v nenehno giblivo in napadal-

nost — kar že poteka — prevratniška fronta neogibno zrušila.«*

Pomembno je, da prvi in naj hujši val sovražne ofenzive ni mogel razbiti partizanskih enot. Roško fazo je vodstvo osvobodilnega gibanja na srečo prestalo brez izgub in je takoj nadaljevalo vodenje političnih in vojaških akcij. Potek posameznih ofenzivnih etap je razkril taktiko, ki jo je ubiral sovražnik. Zato so partizanska poveljstva znala izmikati partizanske čete izpod italijanskih udarcev, da ni bilo skoraj nikjer večjih porazov. Partizani so postajali celo bolj aktivni ter začeli držne in uspešne boje, med katerimi je najbolj ugodno odmevala akcija v bližini Ljubljane na začetku septembra. Zanimivo je, da je poveljstvom uspelo sredi ofenzive izvesti najpomembnejše organizacijske preureditve partizanskih enot. Ustanovi j ene so bile kar štiri nove partizanske brigade, ki so postale temelj udarne moči osvobodilnega gibanja. Italijani so morali septembra odposlati na Hrvaško del svojih enot in tako zmanjšati svojo premoč nad partizani v Sloveniji, ki se je v začetku izkazovala s fantastičnim razmerjem 1 :27 v italijansko korist. Zato je glavno poveljstvo sodilo, da so si partizanske čete opomogle od prvih italijanskih udarcev in da so sposobne začeti ofenzivo.

Prva in najvažnejša naloga je tedaj bdla akcija proti beli gardi. »KotHkor je trenutno mogoče izvrševati ločene napade na belo gardo, ne da bi istočasno prišli v spopad z Italijani, potem je takim napadom na belo gardo treba dati prednost pred Italijani« je napisalo glavno poveljstvo v navodilih štabu III. grupe odredov.* V ta namen je glavno poveljstvo pripravilo obsežno očiščevalno protibelogardistično akcijo, ki naj bi bila 18. septembra v Suhi krajini. Z njo so nameravali poloviti belogardistične voditelje, prikazati partizansko moč in si ponovno pridobiti zaupanje kmečkega prebivalstva. Sodelovale naj bi vse tri slovenske brigade. V bojnem povelju, ki ga je izdalo glavno poveljstvo 16. septembra 1942, so bili cilji za akcijo razdeljeni med brigade tako, da so zajemali področje Suhe krajine med Krko in Kopoljsko dolino. Brigadi Ivana Cankarja so odredili izhodišče za akcijo pri Belem kamnu in Novem logu. Zasede naj bi varovale kočevsko in žužemberško smer, čete pa preiskovale vasi Gradenc, Vrh pri Hinjah, Sela, Hinje, Lopata, Zvirče, Prevole in Ratje.⁷ Skoraj vse krajske vasi naj bi bile .pod udarom partizanskih čet. Načrt pa je de-

loma padel v vodo. Gubčeva brigada namreč ni pravočasno dobila povelja glavnega poveljstva za akcijo in jo je izvedla na drugem področju, kot pa ji je bilo ukazano. Brigada tudi ni bila pravočasno obveščena o odhodu 1. bataljona (Duletovega) v sestavo Cankarjeve brigade. Enote, ki naj bi bile sestavljale Cankarjevo brigado in izvedle protibedogardistično akcijo v Suhi krajini, torej niso bile v celoti zbrane in akcija ni imela takega uspeha, kot so pričakovali.

Videli smo, da je glavno poveljstvo napisalo naredbo za protibedogardistično akcijo 16. septembra, tj. na dan, ko so izdali tudi naredbo o ustanovitvi Gubčeve, Cankarjeve in Šerčer j eve brigade. Toda glavno poveljstvo je že prej pripravljalo vse potrebno za nameravano akcijo. Med priprave je sodelo sklicanje vseh potrebnih enot in njihovo zbiranje na določenem mestu. Glede Cankarjeve brigade pa je bilo v načrtu, naj bi izkoristili protibedogardistično akcijo za to, da bi brigado za ta primer tudi že sestavili. Glavno poveljstvo je nameravalo ustanoviti brigado med 16. in 18. septembrom 1942 na področju Belega kamna in Novega loga. Sklicevanje enot za sestavo brigade pa je potekalo takole. Dne 11. septembra je glavno poveljstvo zahtevalo od Belokranjskega odreda, naj zaradi zelo važne akcije formira bataljon sto borcev, ki bodo oboroženi s 70 puškami in dvema puškomdtral ježama. Glavno poveljstvo bo ta bataljon začasno poslalo na neki »drug teritorij.« Nadalje je odredilo, naj bo bataljon do 15. septembra na področju med Polomom in Vrbovcem. Tam naj se poveže s komandantom bivše V. grupe odredov Janezom Hlebšem-Čirom Zasavcem. Glavno poveljstvo je tudi zahtevalo, naj gre z bataljonom Jože Borštnar, politični komisar Belokranjskega odreda.⁸ Belokranjski odred je res poslal zahtevani bataljon. Ta je 14. septembra odšel z Mirne gore (zahodno od Semiča) in je bil pod poveljstvom komandanta 2. bataljona Belokranjskega odreda Ivana Pezdirca-Slava. Belokranjski odred pa je že prej dodelil temu bataljonu 1. četo 1. bataljona, ki ji je bil komandir Tine Južina. Bataljonu se je pridružila Šele kasneje.* Ba-

* Ta četa, ki je ob ustanovitvi Cankarjeve brigade postala 3. četa 3. bataljona, se je med italijansko ofenzivo zadrževala v Bušnji in Dragomlji vasi. Dne 25. oktobra je odšla na Gorjance in prav tedaj se je začela gorjanska etapa velike italijanske ofenzive.

taljon je prispel na položaje okoli Vrbovca in Poloma 15. septembra 1942*

Istega dne kot Belokranjskemu odredu je glavno poveljstvo poslalo naredbo tudi 1. bataljonu Kočevskega odreda. Zahtevalo je, naj sestavijo bataljon 90 partizanov, ki naj bodo oboroženi s 70 puškami in štirimi puškomitraljezi. Bataljon bo odšel na zelo važno akcijo in se bo potem začasno vrnil. Ker je bataljon imel v sestavi več kot 90 borcev, so preostale pustili, odrejeno število pa je odpotovalo na področje Belega kamna in Poloma.¹⁰

Glavno poveljstvo ni maralo ustanoviti nove Cankarjeve brigade brez navzočnosti 1. bataljona iz Gubčeve brigade, temveč je to formalno ustanovitev odložilo. Vendar pa so že

16. septembra imeli skupino 2. bataljona Belokranjskega odreda in 1. bataljona Kočevskega odreda za Cankarjevo brigado, kar lahko zasledimo v vseh dokumentih tistega časa.

Ponovna prizadevanja za ustanovitev brigade

Kljub neuspehu prvega poskusa za sestavo in slovesno ustanovitev brigade si je glavno poveljstvo še nadalje prizadevalo za njeno formiranje. Medtem pa je bilo treba opraviti še nameravano akcijo, zaradi katere so zbrali partizanske enote. Glavno poveljstvo in izvršni odbor osvobodilne fronte sta že 5. septembra izdala političnim komisarjem in terenskim delavcem navodilo o udeležbi pri protibelogardistični akciji v Suhi krajini. Uspeh te akcije lahko sodi med poglobitve udarce, ki naj med belogardisti zasejejo demoralizacijo, pri Italijanih pa zbudijo nezaupanje do bele garde in trajnega sodelovanja z njo. Navodilo pravi, da je vojaški uspeh temelj celotne akcije, da pa ne pomeni še vsega, zakaj akcija mora uspeti tudi politično. To pa pomeni, da mora osvobodilnemu gibanju povrniti izgubljeno zaupanje kmečkih množic Suhe krajine.¹¹

Protibelogardistična akcija je torej imela zlasti politični pomen, zato je razumljivo, da so bili prideleni partizanskim enotam taki politični delavci in poveljniki, ki so lahko usmerjali delovanje čet v smislu navodil glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF. Prav zato so pritegnili k akciji političnega komisarja Belokranjskega odreda Jožeta Borštnarja in še Jožeta Brileja.

Zbor vaških stražarjev za pozdrav italijanskemu Viljemu oficirju

Poveljevanje v tej akciji je bilo urejeno takole. V štab je glavno poveljstvo s posebno naredbo 16. septembra Vključilo Aleša Beblerja in Marjana Dermastio. Za komandanta Cankarjeve brigade so začasno imenovali Janeza Hlebša, ki je sicer bil tedaj že komandant Tomšičeve brigade, a še ni bil prevzel poveljstva. V akciji sta sodelovala dva bataljona Tomšičeve brigade. Za komandanta na odseku, kjer sta bila Cankarjeva brigada in bataljona Tomšičeve pa so postavili komandanta 3. bataljona Cankarjeve brigade Ivana Pezdirca-Slava* Poveljevanje je bilo dokaj zamotano. Navzočih je bilo veliko poveljnikov in političnih komisarjev, kar je zagotavljalo akciji politični uspeh.¹²

Na akcijo so odšli 18. septembra zjutraj. Smer iz Kompoljsike doline sta zavarovala bataljona Tomšičeve brigade, del Cankarjeve pa je zavaroval smer iz Kočevja. Cankarjeva brigada si je naloge tako razdelila, da je 1. bataljon Kočevskega odreda odšel na Hinje, 2. bataljon Belokranjskega odreda pa v vasi Zvirče in Ratje. Prvi bataljon Kočevskega odreda je obkolil Hinje, kjer so belogardisti imeli v zvoniku

* Ta podatek pove, da je glavno poveljstvo že tedaj preimenovalo 2. bataljon Belokranjskega odreda v 3. bataljon Cankarjeve brigade.

mitraljez. Najprej je bataljon napadel postojanke vaških stražarjev po hišah in raznih poslopih. Belogardisti so zbežali v cerkev in v župnišče in se tam dalje borili. Na borbe so belogardisti vrgli nekaj bomb. Eden od svežnjev z bombami je padel Stefanu Štanglu, ki je bil prej komandant delavskega bataljona pri Starem logu, na tilnik. Bil je težko ranjen in je kmalu umrl.* Tedaj so partizani pregovorili nekega domačina, da belogardiste v cerkvi začne pozivati na vdajo, z obljubo, da se jim ne bo nič zgodilo. Iz cerkve so nato prišli trije duhovniki; partizani so jih izpustili.** Belogardisti pa so se skrili v **cerkveni** grobnici in jih partizani niso našli.

Drugi bataljon Belokranjskega odreda je v določenih vaseh ravnal, kot mu je bilo naročeno. Povsod je vasi obkoljeval in pozival prebivalstvo, naj preda orožje in naj ne dopušča, da bi moške odhajali v belo gardo. Popoldne so se vsi trije sodelujoči bataljoni zbrali na Lopati, od tod pa so odšli zopet v Hinje. Tu se je sestavilo sodišče in obsodilo na smrt domačina, ki je bil povzročil smrt partizana Stefana. Nato so bile vse čete navzoče pod pokopu padlega partizana. Ob odprtem grobu je predsednik sodišča objavil smrtno obsodbo, ki jo je bilo malo prej izreklo sodišče, takoj nato pa objavil pomilostitev obsojenca, kar je zelo dobro vplivalo na domačine. Brigada je našla v Hinjah samo dve puški in kakšnih 150 bomb. Med pokopom so prišli Italijani proti Žvirčam, kamor je komandant Cankarjeve brigade Janez Hlebs poslal četo 1. bataljona iz Kočevskega odreda pod poveljstvom komandanta bataljona Anteja Novaka. Zvečer se je vsa partizanska skupina utaborila na Smuki in tu prenočila.¹³

Če na hitro pretehtamo to partizansko akcijo proti belogardističnim vaškim stražam, lahko rečemo, da o njenem vojaškem uspehu pač ni moč govoriti, (ker belogardisti tedaj še niso bili zadosti dobro oboroženi in se je organizacija vaških

* Štefan štangl, bivši španski borec, je bil doma iz Gotne vasi pri Novem mestu. (Podatek Ivana Ferleža.)

** Jože Jakomin-Cmi je sodeloval v akciji v Hinjah in pravi, da so s pomočjo debelega lesenega droga vdrli v cerkev, kjer so našli pred oltarjem duhovnika, ki je molil. Ko so ga vprašali, kaj dela v cerkvi in kje so tisti, ki so streljali iz cerkve, je odgovoril da moli jutranjo molitev in da iz hiše božje nihče ni niti streljal niti v njej nikogar ni, **SeL** naslednji dan so zvedeli, da jih je pobožnjak potegnil za nos, kajti belogardisti so bili skriti v grobnici. Izjava v arh. IZDG.

straž Selle porajala. Imela pa je akcija velik politični uspeh zaradi odločnega nastopa partizanskih čet, zaradi obnašanja partizanov in ravnanja s tistimi prebivalci, ki so bili oboroženi ali pa so imeli svoje v beli gardi. Prebivalstvo je tudi spoznalo, da so bile sovražnikove trditve o uničenju partizanov zlagane, saj so jih na lastne oči lahko videli in spoznali njihovo moč.

Naslednjega dne, 19. septembra, se je vsa partizanska skupina odpravila skozi kočevske gozdove proti Beli krajini. Glavno poveljstvo je upalo, da se bo 1. bataljon Gubčeve brigade kmalu priključil brigadi in da bodo lahko naposled ustanovili Cankarjevo brigado. Ko so prispeli na področje Planine nad **Belo** krajino, so jih presenetili prijetni dogodki. Dne 19. septembra je namreč prišla k Belokranjskemu odredu v Skrilje pri Planini 4. hrvaška partizanska brigada (kordunaška). Nekaj dni pred tem je bila na poti iz Zumberka prekorčila Opatovo goro nad Kostanjevico in odšla po grebenu Gorjancev mimo Gospodične na Brezovo reber v Beli krajini, nato pa na področje Mirne gore. Ponoči na 22. september ji je spodletel napad na italijanske barake pri Majerju blizu Črnomlja, nakar se je 22. septembra na umiku slučajno spopadla pri vasi Kvasice blizu Tanče gore s skupino italijanskih vojakov, ki je bila sestavljena iz delov 23. pehotnega polka **divizije** »Isonzo« in manjših enot divizije »Cacciatori delle Alpi«. Kordunadi so Italijane potolkli in jim prizadejali velike izgube. Mrtvih je bilo 58 Italijanov, 32 pa ranjenih in 24 pogrešanih. Kordunaši so zaplenili veliko orožja.¹⁴ To je bil do tedaj največji italijanski poraz na ozemlju Ljubljanske pokrajine, ki je imel hude posledice za nadaljnje načrtovanje vojaških operacij italijanske vojske. V presojo razmer na bojišču pa je ta poraz vnesel mnogo novih elementov. Italijani so uvideli, da s popolnim uničenjem partizanstva ne bo nič. Sodili so, da je protipartizansko belogardistično gibanje zastalo — zlasti v Ljubljani ter v južnih in vzhodnih predelih Ljubljanske pokrajine — predvsem po zaslugi hrvaških formacij, ki so preplavile del slovenskega ozemlja. Italijanski poraz pri Kvasici je res bil dogodek izrednega pomena, ki je vplival na izboljšanje vojaškega položaja partizanov v Ljubljanski pokrajini. K temu je nemalo pripomogla akcija partizanskih enot proti vaškim stražam v Suhi krajini in na Notranjskem.

Marjan Dermastia-Urban Velikonja, komandant brigade

Jože Ravbar-Gregor Javor, politični komisar brigade

Prvi bataljon Gubčeve brigade je odšel 21. septembra iz okolice Brezove rebri -pri Ajdovcu iz sestave brigade in je že pred večerom prešel Krko po starem mostu pod Stavčo vasjo. Prenočil je na Topli rebri. Prav tedaj se je začela šesta etapa velike italijanske ofenzive na področje, kjer je bil bataljon, vendar so bile prve sovražnikove akcije šibke in bataljona niso motile. Vreme je bilo deževno in razmere za oskrbovanje prav slabe. To je sililo štab bataljona, da kar se da hitro išče zvezo s štabom Cankarjeve brigade, da bi se preselil na teren, kjer bi bile razmere glede prehrane boljše. Bataljon se je nato povezal s patroljo Kočevskega odreda in odšel 22. septembra skozi Kočevski Rog v Ovčjak. Potoval je skozi Komolec, Podstenice, Jeleniče in Reso. V Ovčjaku je bataljon sprejel komandant Cankarjeve brigade Marjan Dermastia. Ker je s tem bataljonom prispel tudi novi politični komisar Cankarjeve brigade Jože Ravbar, je bilo v Ovčjaku poveljstvo Cankarjeve brigade popolno.¹⁵

Sedaj je bila spet priložnost za ustanovitev brigade. Nameravali so to storiti 23. ali pa 24. septembra v Ovčjaku. Toda spet so nastale ovire, ld so to onemogočile. Partizanski štabi so se namreč hiteli povezovati s 4. hrvaško partizansko brigado, da bi, ohrabreni spričo uspehov te brigade, organizirali

kako skupno akcijo. Druga ovira pa je bila italijanska vojaška akcija na področju, kjer so bile partizanske enote.

Zbiranje partizanov okoli Mirne gore in v Beli krajini je namreč vznemirilo komandanta italijanskega XI. armadnega korpusa, ki še vedno ni bil dokončal svoje velike ofenzive. Ugotoviti je moral, da področje Kočevskega Roga med Suho krajino in Belo krajino ni bilo v dotednjih akcijah zadosti prečiščeno. Odločil se je, da bodo italijanske čete ponovno izvedle očiščevalno akcijo v tem predelu in pregnale partizane iz gozdov. Tako se je začela sedma etapa velike italijanske ofenzive: Italijani so napadali partizanske postojanke na Rogu in na mejnem področju med Kočevskim Rogom in Belo krajino — od 23. do 26. septembra 1942. Za poseg v bojna dogajanja so bile določene enote treh divizij. To so bile »Macerata«, »Cacciatora, delle Alpi« in »Isonzo«. Med drugim so načrtovali, naj bi 51. polk divizije »Cacciatori« začel čistiti z izhodišč pri Starem logu področje Tople rebri, Kočevskega Roga in Koprivnika. V pomoč tej glavni sta bili dodeljeni dve pomožni skupini. Prva, mobilna skupina »Isonzo«, naj bi delovala na področju Podstenic, 2age-Rog in Tople rebri druga, bataljon divizije »Macerata«, pa bi čistila odsek Kleč—Trnovec—Rajhenav in Koprivnik.¹⁶ Ofenzivna etapa je torej udarila natančno na področje, kjer so se zbirale enote za Cankarjevo brigado, bataljoni Tomšičeve brigade, deli Belokranjskega odreda in 4. hrvaška partizanska brigada.

Tudi glavno poveljstvo (tedaj ga je predstavljal le komandant Ivan Maček-Matija) ni držalo križem rok. Hitro se je povežalo z zmagovito kordunaško brigado. Z njenim štabom se je sestalo 23. septembra. Na sestanku so se dogovorili o skupnem nastopu. V ta namen so ustanovili operativni štab, katerega Člani so bili komandant in operativni oficir 4. hrvaške brigade ter komandant Tomšičeve brigade Janez Hlešč. Za skupno vojaško akcijo sta se bila zavzela tudi štaba Cankarjeve in Tomšičeve brigade. Ta načrt pa se ni uresničil: 4. hrvaška partizanska brigada je odšla prej iz Bele krajine, ker ji je primanjkovalo streliva in zaradi utrujenosti. Dne 25. septembra so se slovenski poveljniki poslovili od četrte kordunaške brigade.¹⁷

Medtem je 2. bataljon Belokranjskega odreda zamenjal del borcev, in sicer tako, da je iz sestave 1. bataljona bivšega Belokranjskega odreda dobil 40 borcev, sam pa je vrnil biv-

šemu Belokranjskemu odredu, ki se je bil pravkar preosnoval v Vzhodnodolenjski odred vse tiste partizane, ki niso ostali v 2. bataljonu in jih je bilo približno prav toliko. Torej je sedaj ostal za Cankarjevo brigado bataljon, ki je imel kakih 80 borcev in bork ter je bil pod poveljstvom štaba bivšega 2. bataljona Belokranjskega odreda. Borci tega bataljona so bili zvečine izbrani.¹⁸ Ta bataljon se je skupaj z bataljonom Tomšičeve brigade 25. septembra spopadel z mobilno skupino divizije »**Isonzo**«, ki je tedaj okoli Mirne gore izvajala očiščevalno akcijo. Prvi bataljon Gubčeve brigade je bil sprva določen v rezervo v vasi Ovčjak, kasneje pa ga je komandant Cankarjeve Marjan Dermastia zopet odpoklical. Boj na Planini, jugovzhodno od Mirne gore, je bil le kratek. Italijani so Planino požgali, vas Kleč pa je bila rešena.

Zaradi vseh navedenih nevspešnosti je ponovno spodletel načrt za slovesno ustanovitev Cankarjeve brigade na Ovčjaku.

Ustanovitveni zbor v Lapinjah

Z bojem pri Planini so Italijani končali sedmo etapo velike ofenzive. Partizanski štabi pa niso imeli zanesljivih podatkov o razvoju ofenzive, zato so se začele partizanske čete umikati s področja Mirne gore in Ovčjaka. V razmerah, kakršne so bile v tem delu Kočevske, res ni bilo mogoče izpeljati tako zahtevne akcije, kot je ustanovitev brigade, saj je to zahtevalo mnogo truda in časa. Za to je potreben tudi mir, zakaj na novo ustanovljena enota je v prvih dnevih svojega obstoja najbolj občutljiva za sovražnikove napade. Štab Cankarjeve brigade se je tega zavedal, zato je sklenil izpeljati ustanovitev na takem mestu, kjer bo zagotovljen vsaj nekaj dni mir. Dotlej bodo opravili vse tisto vojaško, politično in organizacijsko delo, ki napravi enoto homogeno in utrdi njeno bojno sposobnost. Tako **mišljenje** zasledujemo pri vodstvu nove brigade od njene začetne dobe do tedaj, ko je prišla na Gorjance. Tak koncept vodenja brigade je sicer dosegel cilj, toda izbrana smer **premikov** po Kočevskem je brigado privedla v zelo neugodne **razmere**. Kočevski kraji so bili namreč opustošeni in brigado je začelo pestiti pomanjkanje, za napadalne akcije pa ni bilo priložnosti. Poveljstvo brigade je izbralo za slovesno ustanovitev nove brigade vas Lapin j e.

To je bila na pol požgana vasica nad globoko dolino Kolpe, kakih 5 km južno od Knežje lipe. Proti reki se spuščajo iz Lapinj strme rebri, ki so težko prehodne in jih je lahko braniti. TTa nasprotni strani obdajajo vas senožeti. Tudi tukaj 90 za obrambo odlični položaji, ker je teren pregleden. Lapinj e so torej bile nekakšna naravna trdnjava, in semkaj je Marjan Dermastia usmeril bataljone.

Cankarjeva brigada je brez 2. bataljona bivšega Belokranjskega odreda odšla na pohod 25. septembra in prišla v vas Bukova gora. Ponoči na 26. september so šli borci mimo Nemške loke in Brezovice ter 26. septembra zjutraj prispeli v Spodnji log. Tu so ostali do večera, **nafto** so se preselili v Lapinj e in prenočili na prostem blizu vasi. Sem je 27. septembra prispel tudi 2. bataljon **Belokranjskega** odreda, ki je bil odšel na pot iz Bele krajine 26. septembra. Dne 27. septembra so **bili** zbrani pri Lapinjah vsi trije bataljoni, namenjeni Cankarjevi brigadi.^{1*}

Ves dan 27. septembra **90** bila posvetovanja o sestavljanju brigade, o razmestitvi borcev in bork, o razporeditvi poveljniškega kadra in razporeditvi avtomatskega orožja. Do večera so v glavnem vse to opravili in komandant ter politični komisar Cankarjeve brigade sta lahko napisala prvo **dnevno povelje št. 1** štaba udarne brigade »Ivan Cankar«^{*20}

To dnevno povelje uvodoma pojasnjuje, da je formirana udarna brigada Ivan Cankar (nadalje Cankarjeva brigada) v smislu odredbe glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 16. septembra 1942. V povelju so odredili tale poveljniški kader:

komandant Marjan Dermastia-Urban,
politični komisar Jože Ravbar-Gregor,
namestnik komandanta Stane Semič-Daki,
namestnik političnega komisarja Jože Borštnar,
odgovoren za agitprop Jože Mazovec-Tine Dolgan,
obveščevalec Jože Povše,
glavni intendant Mara Dermastia,
zdravnik dr. Franjo Novak-Luka.

* V arhivu IZDG v Ljubljani je posnetek originalnega dnevnega povelja št. 1, ki so ga našle enote divizije »Isonzo« 1. novembra 1942 v neki hajki na področju desnega brega Krke med Stražo in Novim mestom. Glej o tem razpravo dr. Toneta Ferenca v Borcu novembra in decembra 1973.

Nadalje so določili tri bataljone, ki sestavljajo brigado. Komandant 1. bataljona je bil Dušan Svava-Dule, politični komisar Florjan Pelko-Cveto, namestnik političnega komisarja pa Ivan Bemot-Zivko. To je bil bataljon iz sestava Gubčeve brigade, ki je zadržal stari bataljonski poveljniški kader.* Komandant 2. bataljona je bil Ante Novak, politični komisar Ivan Lokovšek-Jan, namestnik političnega komisarja pa Jože Nose-Span. Ta bataljon je nastal iz 1. bataljona Kočevskega odreda in je zadržal ista poveljnika, le namestnik političnega komisarja je bil drug.** Komandant 3. bataljona je bil Ivan Pezdirc-Slavo, politični komisar pa Rado Pešelj. To je bil sicer 2. bataljon nekdanjega Belokranjskega odreda, ki je obdržal svojega komandanta.***

Pripomniti je treba, da je poveljstvo Cankarjeve brigade vneslo v seznam bataljone s popolnim številom čet, ki pa niso bile vse navzoče. Manjkala je 3. četa 3. bataljona, ki je nastala iz 1. čete 1. bataljona Belokranjskega odreda — o njej smo že govorili. V sestavi brigade je to bila edina manjkajoča enota. Najdba zaplenjenega dnevnega povelja št. 1 Cankarjeve brigade je bila srečna okodnost, ki je omogočila določiti ves poveljniški kader brigade, kar je sicer redkost. Tu naj navedem še to, da se od poveljniškega kadra brigade edino Stane Semič-Daki ni udeležil svečanega ustanovitvenega mitinga, ker je bil na Notranjskem in se je brigadi priključil okoli 21. oktobra 1942. Za ustanovitveni dekret Cankarjeve brigade moramo šteti naredbo glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942, dnevno povelje št. 1 štaba Cankarjeve brigade pa za prvi akt, ki ureja organizacijo enote.

* Bataljon je imel 3 čete. Komandir prve je bil Jože Strah-Osip, politični komisar pa Avgust Kregar-Dušan, komandir 2. čete je bil Viktor, politični komisar pa Jože Pirc-Joso, v 3. četi je bil komandir Franc Ambrož-Ašov, politični komisar pa Miha Berčič.

** Tudi ta bataljon je imel 3 čete. Komandir prve je bil Anton Oberstar, politični komisar Janez Jerman, komandir 2. čete Jože Bedenčič, politični komisar pa Tone Mavrin, za komandirja 3. čete so postavili Jožeta Jakomina-Črnega, za političnega komisarja pa Dušana Hržiča.

*** Komandir 1. čete 3. bataljona je bil Franc Kočevar-Ciril, politični komisar pa Silvo Klavčič-Silvan, komandir 2. čete je bil Miroslav Lenček, politični komisar pa Alojz Doltar, komandir 3. je bil Tine Južina, politični komisar pa Ivan Zibert. Vsa imena in priimki so povzeti po razpravi dr. Toneta Ferenca v novembrski in decembrski številki Borca za leto 1973.

Trije bataljoni Cankarjeve brigade so imeli različno zgodovino in so se vključevali v brigado z različnih področij.

Prvi bataljon je nastal iz 2. bataljona Zapadnodolenskega odreda. Slednji je bil prej 1. bataljon Pohorskega odreda H. grupe odredov. Do konca julija 1942 je bil njegov komandant Viktor Varšek-Vare, nato pa nekaj dni Ivan Umek, za njim pa Ivan Ferlež. Do konca julija je bil njegov politični komisar Stane Bizjak-Kosta, nato pa Florjan Pelko. Dne 5. avgusta je bil številčno zelo močan. Štel je 166 partizanov in partizank, oborožen je bil s tremi puškami, trije ezi, 129 puškami, bombami in pištolami. Razdeljen je bil v tri čete. Njegovo operativno področje je bil del Suhe krajine med Zdensko vasjo in Radohovo vasjo.* Tu se je boril z italijanskimi četami in pridobil precejšnje izkušnje. Ob ustanovitvi Gubčeve brigade je postal njen 1. bataljon, le da so mu priključili še nekatere partizane iz drugih enot iz Dolenjske. Tedaj je štel kakih 140 partizanov. Do odhoda v Cankarjevo brigado, 20. septembra, se je število njegovih borcev bržčas nekoliko zmanjšalo, da je v novo brigado lahko prišlo kakšnih 120 partizanov. Tedaj je imel bataljon tri puškomitraljeze, puške in bombe. Vsi borci so bili oboroženi. Pripadniki tega bataljona so bili doma iz ljubljanske okolice in iz Dolenjske, zvečine iz okolice Stične, Višnje gore in Krke. Med njimi je bilo veliko delavcev. Iz kmečkega sloja so bili v bataljonu kmečki sinovi ali mali kmetje. Pravih kmetov, posestnikov, ni bilo. V bataljonu ni prišlo sprčo pritiska velike italijanske ofenzive do upada borbenega morala. Partizani so bili borbeni in disciplinirani. Posebno kratko šolo so preživeli v Gubčevi brigadi, katere vodstvo je stremelo za tem, da že v začetku utrdi disciplino ter vojaško izvežbanost in dvigne politično zavest borcev. Bataljon se je odlikoval tudi po razvitem kulturno-prosvetnem delu. Cankarjeva brigada je pridobila z njim enoto, ki se je že precej dolgo borila kot celota in si pridobila precejšnje bojne izkušnje. Bataljon je bil usposobljen za takojšnjo bojno akcijo.²¹

Drugi bataljon (bivši 1. bataljon Kočevskega odreda) se je bojeval večidel na Kočevskem in v Beli krajini. Ko se je začela četrta faza velike italijanske ofenzive, ga je glavno po-

* Operativno področje 1. bataljona je bilo med mejo in železnico Grosuplje—Kočevje od črte Grosuplje—Polica do črte Zagorica—Korinj—Zagradec—Velika Loka—Prmskovo.

vejstvo poklicalo v Kočevski Rog, da bi okrepil obrambo vodstva osvobodilnega gibanja, raznih ustanov in objektov. Skoraj ves čas roške etape ofenzive se je premikal v obkoljenem področju, se spretno izmikal sovražnim četam ali pa se z njimi spopadal in dosegel v teh bojih pomembne uspehe. Proti koncu ofenzivne etape je sprejel v varstvo nekaj enot in posameznikov, ki so tavaliz izgubljeni po obširnih roških gozdovih, in se končno prebil na Kočevsko. Kljub neizmernim naporom med ofenzivo v bataljonu ni bilo sledu o demoralizaciji. Nasprotno, njegova zavest je bila na visoki stopnji. Ker je bil borben in ker je na Kočevskem primanjkovalo hrane, si je želel priti v sestavo kake brigade, da bi se lahko boril tudi v drugih predelih Slovenije. Dne 4. septembra je imel 175 borcev in bork, v njegovi sestavi je bila tedaj tudi ambulanta Zapadnodolenjskega odreda. Imeli so tedaj 5 puškomitraljezov in 110 pušk.²² Borčevska sestava je bila približno taka: tretjina borcev je bila iz Kočevja in okolice, tretjina iz Ljubljane in okolice, tretjino pa so tvorili partizani iz raznih krajev in pokrajin, med njimi je bilo največ Notranjčev in domačinov iz okolice Cabra in Prezida. Razumljivo je, da so se odlično znašli na kočevskem terenu. Med borci so nekateri zelo dobro poznali kočevske razmere in teren, zato jih je bataljon uporabljal često kot vodnike in obveščevalce. Jože Borštnar jih je takole opisal v publikaciji *Iz borb in življenja prvih štirih brigad*: »V kočevskem bataljonu so bili partizani ogledniki in obveščevalci kot Bradač, Obers tar, Bižal in drugi, ki jim posebno v gozdnem terenu ni bil nihče kos.«²³ V bataljonu je sicer prevladovala mladina, precej pa je bilo tudi starejših ljudi. Verjetno se število borcev v bataljonu do vključitve v Cankarjevo brigado ni bistveno spremenilo. Le ker se že omenjena ambulanta ni vključila v brigado, sodimo, da je tudi ta bataljon štel na dan vključitve v brigado okoli 120 borcev. Glede oskrbe, iki je bila v tedanjih razmerah na Kočevskem nezadostna in zelo težavna, velja omeniti, da je bataljon imel zadosti mesa, saj je imel na voljo čredo okoli 170 glav goveje živine, ki je bila njegova poglavitna hrana zlasti v ofenzivnem obdobju. Cankarjeva brigada je tudi s tem bataljonom pridobila homogeno, borbeno in v bojih preizkušeno enoto visokih moralnih kvalitet. Tudi ta bataljon je bil sposoben začeti bojno akcijo povsod, kamorkoli bi ga bili povedli.²⁴

Edino tretji bataljon brigade ni bil po sestavi popolnoma enoten. Povedali smo že, da je bil sestavljen iz 1. in 2. bataljona bivšega Belokranjskega odreda. V njem so torej prevladovali borci iz Bede krajine ki Dolenjske. Enota je imela le dve četi, tretja pa se je v bataljon vključila, 'kot že rečeno, kasneje. Borci so se izkazali že v mnogih bojih. Uspešno so napadali italijanske Transporte na železniški progi med Novim mestom in Metliko ter se samostojno ali pa skupaj s hrvaškimi partizani spopadli z italijanskimi kolonami. V četah tega bataljona je bilo nekaj »podgorcev« iz okolice Šentjerneja in Kostanjevice. V enoti so prevladovali mladeniči, celo petnajstletniki so bili med njimi. Tudi del partizanov tega bataljona je bil med ofenzivo obkoljen v Kočevskem Rogu, a se je varno prebil iz obroča. Jože Borštnar je v že omenjeni publikaciji ocenil borbeno vrednost bataljona s temi besedami: »Belokranjci so bili veseli- odlični jurišači, hrabri borci, z zvrhano mero dobrih lastnosti — le od Bele krajine so se težko ločili«. Na dan vključitve v brigado je bataljon štel okoli 80 do 90 partizanov in partizank ter je bil oborožen nekoliko slabše kot druga dva bataljona. Imel je težki mitraljez, puškomitraljez in puške. Okoli 10 borcev je bilo neoboroženih.²⁵ Ker je bil sestavljen šele pred nekaj dnevi, je potreboval nekaj časa za notranjo ureditev in za utrditev bojne sposobnosti. Kljub temu je bil sposoben za takojšen poseg v akcije.

Brigada je torej skupaj s štabom štela ob ustanovitvi 350 do 360 partizanov in partizank. Oborožena je bila z 9 do 10 puškomitraljezi in s puškami. Verjetno je bilo neoboroženih kakšnih 20 borcev. Oborožitev ni bila obilna, bila pa je v skladu s tedanjimi oborožitvenimi normami. Ugodno je bilo, da so poveljniki bataljonov in njihovi politični komisarji ostali zvečine isti kot pred vključitvijo v brigado. To je enotam dajalo stabilnost. Znotraj bataljonov zato ni bila pretrgana organska povezava in enote so ohranile strnjeno, ki je tako potrebna partizanskim enotam. Tega ne moremo trditi za brigadni štab. Bil je na novo postavljen, še nehomogen in kot celota še neizkušen v vodenju velike taktične enote. Sicer pa so vsa mesta v štabu prevzeli izvrstni kadri. O enotnem bojnem značaju brigade ob ustanovitvi še ne bi bilo mogoče govoriti. Bataljoni so bili sposobni za akcijo in vsak je imel svojo bojno značilnost. Brigadni štab pa se je moral šele pripravljati, da bi razvil potrebno sposobnost za vodenje brigade

kot celovite enote. V tem tičd tudi vzrok za nekatere težave, ki Jih je imela Cankarjeva brigada glede koncepta uporabe enot v boju. S tem, da je sprejela v svojo sestavo ob ustanovitvi dva formacijska bataljona, je imela brigada prednost pred drugimi brigadami, ki so bile ustanovljene pred njo in sestavljene iz različnih enot ter je bdi potreben daljši čas za oblikovanje njihovih bojnih značilnosti. Ta prednost Cankarjeve brigade je obetala, da se bo brigada uvrstila med najboljše enote partizanske vojske.

Dne 27. septembra zvečer je bilo glede sestave Cankarjeve brigade in sestave vodilnih poveljniških kadrov v brigadnem štabu in v poveljstvih bataljonov ter čet vse nared. Poveljstvo brigade je torej lahko napisalo dnevno povelje št. 1, ki je bilo temelj za njeno organizacijsko in kadrovsko ureditev. Za naslednji dan pa je poveljstvo brigade v dnevnem povelju ukazalo, naj vsi štabi bataljonov poskrbijo za formiranje čet in vodov ter imenujejo vodnike in politične delegate v vodih. Nadalje je bilo rečeno, da morajo biti po vseh enotah politični in partijski sestanki. To je torej bila naloga, ki so jo bataljonski štabi in politični komisarji izvajali ves dan 28. septembra. Na političnih sestankih v enotah in na sestankih partijskih organizacij so razpravljali največ o pomenu ustanovitve brigade in o političnih nalogah. Ni zanesljivih podatkov o številu članov partije v brigadi oz. v njenih enotah. Ivan Berlot, namestnik političnega komisarja v 1. bataljonu navaja v izjavi, ki je v arhivu instituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, da je bilo v njegovem bataljonu 20 •/• borcev in bork včlanjenih v partijo. Verjetno je bil ta odstotek enak tudi v 2. in 3. bataljonu. Zvečer 28. septembra 1942 so bile enote nared in poveljstvo brigade je ukazalo, naj se brigada zbere na svečani ustanovitveni miting. Navzoč je bil tudi politični komisar glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija z zaščitno četo, prišel je tudi 1. bataljon Tomšičeve brigade. Brigada se je torej 28. septembra 1942 proti večeru razvrstila v neki primerni globeli pri Lapinjah in začela svečanost, ki je tudi formalno potrdila ustanovitev nove brigade. Najprej je govorila komandant brigade Marjan Dermastja o pomenu udarnih brigad in pojasnil vse okolnosti o ustanovitvi Cankarjeve brigade. Nato je spregovoril komandant 2. bataljona Ante Novak o Ivanu Cankarju in pojasnil, zakaj nosi brigada njegovo ime. Jože Brilej je spregovoril o

mednarodnem položaju in podal notranji politični pregled. Svečanost so popestrili z raznimi recitacijami.* To je bil zelo slovesen trenutek, ki je okrepil moč slovenskih partizanskih čet: zrasla je nova, pomembna partizanska enota in se pridružila boju slovenskega naroda za osvoboditev in družbeno preureditev.**

Ker je bila brigada sestavljena iz dveh formacijskih partizanskih bataljonov, ki sta imela že bojne izkušnje, in nepopolnega bataljona iz sestave Belokranjskega odreda, ki je tudi imel že izkušene borce, je bilo pričakovati, da bo lahko v kratkem začela bojne akcije.

*0 tej zgodovinski svečanosti obstaja prav malo podatkov. Udeleženci ustanovnega mitinga se niso mogli spomniti nobene važne in pomembne j Se podrobnosti. Verjetno je na hitro zbran pevski zbor med mitingom ali pa po njem zapel kako partizansko pesem. Le Ivan Bemot, namestnik političnega komisarja 1. bataljona, pravi v izjavi, da je pesnik Rob recitiral neko priložnostno zbadljivko, da so zapeli nekaj pesmi, večerja pa je bila skromna. Ivan Bemot, izjava v arh. IZDG.

** Ustanovitveni datum Cankarjeve brigade je bil dolgo zavit v nejasnost. Največkrat sta se v javnosti pojavljala kot datuma ustanovitve 23. in 24. september 1942. Publikacija »Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad« navaja, da je bila brigada ustanovljena na ustanovitveni proslavi 23. septembra 1942 v Lapih nad Spodnjim logom na Kočevskem. Vojna enciklopedija tudi večkrat omenja kot ustanovitveni datum 23. september. Cankarjeva brigada je med vojno leta 1944 praznovala ustanovitev brigade in navedla kot ustanovitveni datum 24. september 1942. Udeleženci prizadevanj za ustanovitev brigade so se namreč spominjali poskusov za ustanovitev, ki jih je bilo več. Pravi datum ustanovitve pa je bil pozabljen. Nadalje je bilo pri tem važno, da so skupino dveh bataljonov, ki sta se zbrala že 15. septembra 1942 okoli Belega kamna, imenovali od 16. septembra, ko je bila izdana naredba glavnega poveljstva o ustanovitvi brigad, kar Cankarjeva brigada. Edini dokument, ki priča o datumu ustanovnega mitinga brigade, je dnevnik glavnega poveljstva od 1. avgusta do 16. oktobra 1942. V njem je jasno napisano, da je zvečer 28. septembra 1942 Cankarjeva brigada priredila miting, in navedla dnevni red tega mitinga. Zanimivo je omeniti še to, da je bil ustanovni miting Cankarjeve brigade zelo podoben ustanovnemu mitingu Gubčeve brigade dne 4. septembra 1942, kjer je npr. Jože Brilej prav tako podal poročilo o notranjem in zunanem političnem položaju. Dnevno povelje št. 1 poveljstva Cankarjeve brigade z dne 27. septembra in dnevnik glavnega poveljstva, ki pojasnjuje, da je bil ustanovni miting Cankarjeve brigade 28. septembra 1942, dokazujeta, da je edino pravi datum ustanovitve brigade 28. september 1942.

OPOMBE

¹ Odredba št. 10 glavnega poveljstva z dne 26. avgusta 1942, Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 3, dokument št. 127, nadalje Zbornik VI-3-127.

* Spomini Dušana Bravničarja-Veljka v arh. CK KPS.

• Poročilo štaba dolenjske operativne cone z dne 8. septembra 1942 glavnemu poveljstvu o položaju po sovražni ofenzivi na Kočevski Rog in poročilo tega štaba izvršnemu odboru OF z dne 8. septembra 1942 o političnem položaju na Dolenjskem, Zbornik VI-4-14 in 15.

⁴ Naredba glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o ustanovitvi Gubčeve in Cankarjeve brigade, Zbornik VI-4-27, izjava Ivana Mačka-Matije aprila 1973 v arh. IZDG, del dnevnika Janeza Hlebša, komandanta Tomšičeve brigade, Borec 1. 1949, stran 10, 11.

⁶ Poročilo obveščevalnega urada poveljstva XI. armadnega korpusa za čas od 7. do 13. septembra 1942, Zbornik VT-4-153.

⁶ Navodila glavnega poveljstva z dne 18. septembra 1942 poveljstvu III. grupe odredov o načinu borbe proti okupatorjem in beli gardi po ofenzivi na Notranjskem, Zbornik VI-4-32.

⁷ Naredba glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o očiščevalni in agitacijski akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini, Zbornik VT-4-29.

⁸ Naredba glavnega poveljstva Belokranjskemu odredu V. grupe odredov z dne 11. septembra 1942 o odhodu posebnega bataljona na zelo važno akcijo, arh. IZDG fase. 5/11, izjava Ivana Mačka v arh. IZDG.

⁹ Poročilo štaba 1. bataljona Vzhodnodolenj skega odreda z dne 2. oktobra 1942 o delovanju bataljona, Zbornik VT-4-54, izjava Jožeta Borštnarja dne 12. septembra 1973 v arh. IZDG, izjava Ivana Pezdirca-Slava in Lojzeta Hrena v arh. IZDG, neobjavljeni dnevnik Jožeta Borštnarja in izjava v arh. IZDG.

¹⁰ Naredba glavnega poveljstva 1. bataljonu Kočevskega odreda z dne 11. septembra 1942 o odhodu na zelo važno akcijo, arh. IZDG fase. 5/II.

¹¹ Navodila glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF z dne 5. septembra 1942 političnim komisarjem in terenskim delavcem o akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini, Zbornik VT-4-9, in naredba glavnega poveljstva z dne 11. septembra 1942 o načinu borbe proti belogardističnim vaškim stražam, Zbornik VI-4-22.

¹² Naredba glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o protibelogardistični akciji v Suhi krajini, Zbornik VI-4-29, del dnevnika Janeza Hlebša, Borec, 1. 1949, str. 10 in 11.

^u Metod Mikuž: Pregled zgodovine osvobodilne borbe v Sloveniji, knjiga II., str. 136, del dnevnika Janeza Hlebša, koman-

danta Tomšičeve brigade, Borec, 1. 1949, str. 10, 11. Ustni Izjavi Jožeta Brileja in Ivana Pezdirca-Slava.

¹⁴ Poročilo štaba IV. hrvaške partizanske brigade z dne 26. septembra 1942 o uničenju italijanske kolone pri Tanči gori, Zbornik VI-4-42, poročilo poveljstva XI. armadnega korpusa z dne 26. septembra 1942 o boju pri Tanči gori, Zbornik VI-4-160, poročilo poveljstva karabinjerjev divizije »Isonzo« z dne 3. oktobra 1942 o boju pri Tanči gori in razpoloženju prebivalstva, Zbornik VI-4-163.

¹⁶ Izjave Dušana Svare-Duleta, Ivana Bemota-Živka, Jožeta Ravbarja in Ivana Ferleza.

¹⁸ Janko Jarc, Kočevsko v NOB, zgodovinski časopis, 1. 1963 Ljubljana str. 73, 74 in Metod Mikuž, roška ofenziva proti NOV v takojimenovani Ljubljanski pokrajini, Borec 1949, str. 2.

¹⁷ Janez Hlebš, del dnevnika Tomšičeve brigade, Borec 1. 1949, str. 10, 11.

¹⁸ Poročilo štaba 1. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda z dne 2. oktobra 1942 o delovanju bataljonov, Zbornik VI-4-54.

¹¹ Dnevnik glavnega štaba NOV in PO Slovenije od 1. avgusta do 16. oktobra 1942, Zbornik VI-4-priloga št 1, neobjavljeni dnevnik Jožeta Borštnarja.

^M Arhiv IZDG, mikrokopija T-821, navitek 274, posnetek 630 do 632 iz nacionalnega arhiva v Washingtonu

¹¹ Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih partizanskih brigad, stran 171.

[”] Pismo 1. bataljona Kočevskega odreda z dne 4. septembra 1942 Belokranjskemu odredu, Zbornik VI-4-7 in ustni izjavi Anteja Novaka in Ivana Lokovška-Jana.

^{**} Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih partizanskih brigad, str. 171.

[“] Pismo 1. bataljona Kočevskega odreda z dne 4. septembra 1942 Belokranjskemu odredu, Zbornik VI-4-7, Ustna izjava Anteja Novaka.

¹¹ Poročilo štaba 1. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda z dne 2. oktobra 1942 o delovanju bataljona, Zbornik VI-4-54, ustni izjavi Ivana Pezdirca-Slava in Franca Kočevarja ter pismena izjava Jožeta Borštnarja v arh. IZDG.

^M Podatki o ustanovnem zboru Cankarjeve brigade so povzeti po dnevniku glavnega poveljstva od 1. avgusta 1942 do 16. oktobra 1942, Zbornik VI-4-priloga št. 1, po dnevnem povelju štaba Cankarjeve brigade št. 1 z dne 27. septembra 1942, po razpravi dr. Toneta Ferencca Izgubljeno dnevno povelje v Borcu 1. 1973 za november in december, po članku J. K. Prvi dnevi Cankarjeve brigade, Delo, 18. septembra 1961, po razpravi Lojzeta Vršnika Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in njenega poveljniškega kadra, po prispevkih za zgodovino delavskega gibanja 1. 1960, stran 185, po članku Mihe Berčiča Nekaj spominov ob

osmi obletnici ustanovitve brigade Ivana Cankarja, Ljudska pravica 17. septembra 1950, po izjavi Ivana Bemota-Živka 1973 v arh. IZDG, po razpravi Janka Jarca v zgodovinskem časopisu L 1963 str. 73 do 75 pod naslovom Kočevsko v NOB, po ustnih izjavah Ivana Pezdirca- Slava, Antea Novaka, Jožeta Noseta-Spana, Dušana Svare-Duleta, Franca Kočevarja-Cirila, Jožeta Ravbarja, Karla Osredkarja ter po izjavah Jožeta Borštnarja in Ivana Lokovška-Jana v arh. IZDG.

UTRJEVANJE BOJNE SPOSOBNOSTI

(od 28. 9. do 24. 11. 1942)

Po ustanovitveni slavnosti je Cankarjeva brigada ostala v Lapinjah še en dan. Opravili so, kar je bilo najbolj nujno. Imenovati je bilo treba intendante, obveščevalce, urediti saniteto v bataljonih in četah ter izvesti mnogo nujnih organizacijskih poslov.

Nato je bilo treba rešiti poglobitno vprašanje: kam usmeriti brigado, da bd kar se da učinkovito izpolnjevala bojne naloge in si krepila bojno sposobnost.

Sodelovanje s hrvatskimi partizanskimi enotami

Brigadno poveljstvo se je odločilo, da pojde brigada proti zahodu, še dalje na Kočevsko. To smer mu je narekovala potreba, da bi se nemoteno nadaljevalo urejevanje brigade in da bi se sovražnika uspešno lotili iz zased prav v 'krajih, kjer se je počutil varnega.

Glavno poveljstvo pa je imelo drugačne načrte. Sodilo je, da je treba brigado premestiti s Kočevskega proti Beli krajini in Dolenjski. Na Kočevskem da ni možnosti za oskrbovanje tako velike partizanske enote, pa tudi pomembnih ciljev za napad ne. Na Dolenjskem in v Beli krajini pa se skoraj nemoteno krepí bela garda in grozi, da bo z okupatorjevo pomočjo obvladala nekatera področja. Zato je glavno poveljstvo izdalo ukaz, v katerem sicer sprejema zamisel Cankarjeve brigade za akcijo, vendar dopušča za to le dva dneva. Potem pa naj brigada zapusti Kočevsko ter se usmeri proti Brezovi rebri nad Semičem, kjer bi skupaj z Gubčevo brigado, Gorjanskim bataljonom Vzhodnodolenjskega odreda in hrvaškim

Zumiberačkim odredom začela akcijo proti beli gardi. Ta ukaz je izdalo glavno poveljstvo Cankarjevi brigadi dne 28. septembra 1942, torej na ustanovni dan. Naredba vsebuje še navodila o načinu premikov in pohodov brigade in o oskrbi. Po naseljenem in odprtem zemljišču — pravi naredba glavnega poveljstva — naj se brigada premika samo ponoči. V naseljenih vaseh naj ne stanuje. Potrebna je konspiracija glede smeri gibanja, namer in brigatine moči. Stab brigade naj na prvi seji obravnava vprašanja glede oskrbe ranjencev pa oskrbe brigade z obutvijo in obleko. Rezervno hrano naj ima brigada skrito na raznih mestih. V spopadih s sovražnikom naj se izogiblje frontalnim borbam, ker je sovražnik premočan in brigada na ta način ne bi mogla priti do orožja. Po opravljeni akciji na Kočevskem je smer premika: Lapin je — Predgrad—Kapela—Zapudje—Bojanci—Tribuče—Cerkvišče—Gradnik—Brezova reber pri Semiču.¹

Vodilna ideja glavnega poveljstva za uporabo Cankarjeve brigade je bilo sodelovanje slovenskih in hrvaških partizanskih enot. Zato naj v kratkih obrisih podamo razvoj tega sodelovanja na obmejnem področju Bele krajine in Gorjancev. Ze poleti 1942 je bilo tod veliko osvobojeno ozemlje, ki so ga pridobile slovenske in hrvaške enote v boju s sovražnimi četami. Bilo je razumljivo, da se dajo le s tesnim sodelovanjem slovenskih in hrvaških enot doseči še večji vojaški uspehi, ki bodo koristili osvobodilnemu gibanju obeh dežel. Zato sta si glavni poveljstva Hrvaške in Slovenije prizadevali na skupnih sestankih uskladiti delovanje partizanskih enot, vendar do sodelovanja ni prišlo zaradi velike italijanske ofenzive.

Hrvaško glavno poveljstvo je že meseca avgusta 1942 ustanovilo drugo operativno cono Hrvaške. Obsegala je Zumberškopokupsko področje in kraje severno od Zagreba. Sedež te cone je bil v Zumberku, zato je bila mogoča tesna povezava med štabi slovenskih odredov in drugih enot na tem področju. Na Zumberku so julija 1942 sestavili iz Zumberške čete in enot kordunske grupe odredov Zumberačko-pokupski odred. Ta se je na zahodu opiral na slovenske partizanske enote v vzhodni Sloveniji (Dolenjska in Bela krajina), zato je tu prišlo do sodelovanja. Na Hrvaškem so do avgusta 1942 ustanovili štiri brigade, med katerimi je bila tudi prva kordunaška oziroma 4. hrvaška brigada, ki je postala znamenita po bojih na slovenskem ozemlju.

Omeniti je treba še, da je bilo za slovenske partizanske enote **posebno** važno, da **se** med veliko italijansko ofenzivo niso umaknile na hrvaško ozemlje, **čeprav** je vrhovni štab poslal glavnemu poveljstvu Slovenije navodilo, naj se slovenske enote umaknejo **v** primeru prehudega pritiska okupatorje* vih **divizij** v Gorski kotar. Tak umik bi bil seveda povzročil izredno utrditev vojaških in političnih **pozicij** belogardizma.

Ugodno je vplival na boj slovenskih in hrvaških partizanov na obmejnem področju tudi prihod skupine brigad pod poveljstvom vrhovnega štaba na območje Bosanske krajine. Na ta način je namreč nastala prva možnost za tesnejšo povezavo vseh enot narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, zlasti pa se je začel krepiti vpliv vrhovnega štaba. Povezanost osvobojenih področij od Ljubljanske pokrajine prek hrvaških do tistih v Bosanski krajini je temu dala še poseben poudarek.

Zumberk je bil za hrvaško partizansko vojsko zelo pomembno področje. Vrhovni štab je tja poslal kot svojega delegata Iva Ribarja-Lolo, da hi pomagal razvijati narodnoosvobodilno gibanje. Skupaj s štabom druge operativne cone in s kordunaško partizansko grupo odredov je pospešil razvoj osvobodilnega boja. Tu so nastale tako ugodne razmere, da so poslali sem četrto hrvaško partizansko brigado (kordunaško). Na poti v Zumberk je opravila nekaj dobrih akcij. Navzočnost te brigade in aktivnega Zumberačko-pokupskega odreda je prisilila sovražno vojaško poveljstvo, da je začelo 14. septembra 1942 obsežno hajko. Obe partizanski enoti sta se pred ustaško premočjo prebili čez Opatovo goro v Slovenijo in se v vasi Orehovec srečali z Gorjanskim bataljonom Vzhodnodolenjskega odreda. Sestavili so skupen operativni štab za vodenje skupnih akcij. Ker so pričakovali tudi nadaljevanje velike italijanske ofenzive na Gorjance, so se 16. septembra 1942 začeli pomikati prek Gabrja proti Bèli krajini. Prav tedaj se je jedro partizanskih sil Slovenije pripravljalo na protibel ogardistično akcijo. Drugi dan pohoda operativne skupine po severozahodnih pobočjih Gorjancev je prišlo pri Gracarjevem tumu pod Tolstim vrhom do spopada z belogardistično legijo smrti. Belogardisti so po ostrem spopadu panično zbežali in so imeli 7 mrtvih. Hrvaško-slovenska operativna skupina je vodila s seboj tudi ranjence. Naselila se je na Brezovi rebri v Beli krajini in okolici. Tu se je razdelila na dva dela. Eno skupino sta sestavljala Gorjanski bataljon in bataljon »Josipa Krašac«

iz Žumberačko-pokupskega odreda. Imela sta skupen operativni štab. Naloga je bila: vrniti se pod Gorjance v boj proti beli gardi. Bataljona sta v noči na 21. september neuspešno napadla belogardiste v Dolžu, 24. septembra pa je ta ista skupina — v njej pa je bila tedaj le ena četa Gorjanskega bataljona — uspešno napadla orožniško postajo v Sošicah. To se je dogajalo v času, ko je poveljstvo Cankarjeve brigade zaman poskušalo izvesti končno oblikovanje brigade nekje v okolici Ovčjaka. Tedaj je tudi že sovražnik izvajal sedmo etapo ofenzive na področju Roga. Četrta hrvaška partizanska brigada (kordunaška) je 19. septembra prispela v vas Skrilje v Beli krajini, kjer je bil štab Belokranjskega odreda, ter sprožila vrsto zelo pomembnih in uspešnih napadov na Italijane. Napad na italijansko kolono pri Kvasici, o katerem smo že govorili, je bil najbolj znamenit in je povzročil, da so se italijanske čete, ki še vedno niso bile končale ofenzive, precej demoralizirale.

Glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske, ki je imelo prav tedaj pri roki na področju med Belo krajino in Kočevsko dve brigadi (Tomšičevo in Cankarjevo), si je kljub italijanski ofenzivi prizadevalo, da bi skupaj s 4. hrvaško (kordunaško) brigado in delom Žumberačko-pokupskega odreda nadaljevali akcije proti Italijanom in beli gardi. Toda 4. hrvaška brigada je bila preutrujena in že brez streliva, pa zato ni mogla sprejeti ponujenega sodelovanja.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pa je še nadalje vztrajalo pri sodelovanju s hrvaškimi enotami ravno v tej etapi osvobodilnega boja in je v pismu glavnemu poveljstvu hrvaških enot izrazilo upanje, da se bo sodelovanje kaj kmalu nadaljevalo ter da bodo Hrvatje čez kakih 10–14 dni, ko se bo ofenzivni vihar na Slovenskem nekoliko polegel, lahko poslali na slovensko ozemlje kako večjo enoto ali brigado.²

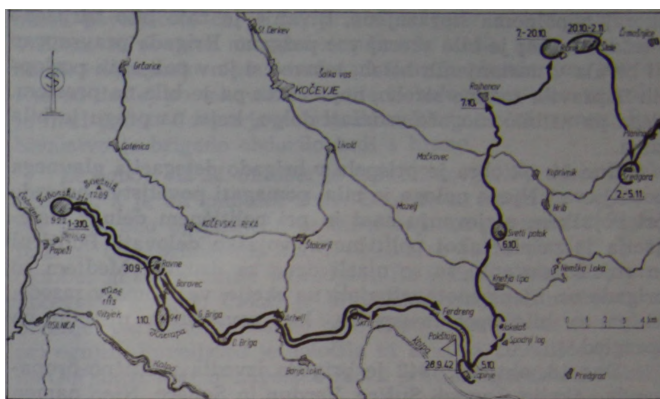
To so bili razlogi, ki so narekovali glavnemu poveljstvu, da je odobrilo Cankarjevi brigadi le dva dni za zasnovano akcijo.⁸

Pohod po Kočevski

Brigada se je odpravila na pot 29. septembra. Iz Lapinj je spešila skozi Ajbelj in Borovec. Dne 30. septembra se je utaborila pri Krempu, naslednji dan, 1. oktobra, pa na planini

Medvedjek. Tu je ostala do 4. oktobra. Njeno potovanje je bilo zelo naporno. Premikala se je namreč le ponoči, ker se je bala, da je sovražnik ne bi zasledil. Na Kočevskem jo je pestilo hudo pomanjkanje živil, saj v opustošeni Kočevski ni bilo kaj dobiti za pod zob. Zato je razumljivo, da je načrtovala v prvi vrsti akcije, s katerimi bi prišla do hrane. Tako je 1. oktobra zvečer odšel 1. bataljon po hrano v Žurge. Vas je bila prazna in borci so z rokami izgrebli iz neke že načete njive nekaj krompirja ter se zjutraj po strmi stezi vrnili v brig ad no taborišče. Italijani so tedaj po Kočevskem potovali razmeroma zelo brezskrbno in prevažali material za oskrbo posadk v postojankah le s slabim zavarovanjem. Najprej je brigadno poveljstvo poslalo v akcijo četo tretjega bataljona. Pridružil se ji je del drugega bataljona pod vodstvom političnega komisarja tega bataljona Ivana Lokoväka-Jana, ki je poznal razmere na tem področju. Nameravali so napraviti zasedo na cesti, ki drži iz Cabra proti Travniku. Cesta se vzpenja v ostrih oikljukih. Cankarjeva je bila obveščena, da bodo Italijani tod vozili hrano. Drugi in tretji bataljon sta 2. oktobra postavila zasedo, toda sovražnika ni bilo na spregled. Zaseda se je nato vrnila v sestavo brigade in prehodila precejšnjo pot brez zadostne hrane.

Dne 1. oktobra 1942 so Italijani začeli deveto etapo ofenzive na obeh straneh Kolpe in vzdolž železniške proge Fužine Delnice—Vrbovsko—Ogulin—Karlovac. Ker je brigada bila razmeroma blizu levega brega Kolpe, je čutila, da jo bo zajel del te ofenzivne operacije.⁴ Zato se je ponoči na 5. oktober začela vračati v smeri proti Lapinjam, kamor je prispela 5. oktobra pred poldnem. Spotoma je po navodilih političnih terenskih delavcev zaplenila živino in živež pri Delaču ob Kolpi. Tega dne so se borci po enem tednu stradanja prvič dosita najedli. Poleg pomanjkanja hrane je borce pestilo še slabo vreme. Cankarjeva je izkoristila vsakršno priložnost, da bi napadla sovražnika, toda doslej ga ni mogla najti. Tega dne se ji je nasmehnila sreča. Poveljstvo je namreč poslalo v zasedo v rajonu Mozelj-Kočarji 2. četo 2. bataljona, ker je bilo obveščeno, da hodijo Italijani iz Mazija v Kočarje krompir kopat. Pripeljal je kamion s 15 vojaki, oficirjem in neko žensko, ki je sodelovala z okupatorji. V zasedi je bilo ubitih 5 italijanskih vojakov, 5 je bilo ranjenih, 5 pa ujetih. Izdajalka je bila obsojena na smrt, kamion pa so partizani zažgali. Ujet-

Bojna pot Cankarjeve brigade od 28. septembra ao a novembra 1M2

nike so v brigadi poučili o narodnoosvobodilni borbi slovenskega naroda in jih nafto izpustili v Mozelj. Lastnih izgub partizani niso imeli. To je bil lep uspeh in partizani so bili nagrajeni za naporen marš.*

Rok dveh dni, ki ga je glavno poveljstvo postavilo Cankarjevi brigadi za izvedbo njenih zamisli, je bil že zdavnaj minil. Brigada je zato pohitela v smer, ki jo je bilo naznačilo glavno poveljstvo. Zvečer 10. oktobra je zapustila vasico Lapinje in se usmerila skozi Spodnji log in Kozice proti cesti, jo pri Knežji lipi prešla in se čez dan 11. oktobra nastanila v Svetlem potoku. Zvečer se je zopet dvignila, šla čez cesto Koprivnik—Kočevje in se 12. oktobra zjutraj naselila pri vasi Rajhenav. Tu blizu, pri odcepu ceste na Rajhenav, se je zavarovalna patrulja spopadla z italijansko; spopad je bil kratek in nepomemben, ker so se Italijani umaknili. Brigada ni imela izgub, sovražnik pa tudi ne. Naslednjega dne je bila brigada v Resi in Ribniku, od koder je pošiljala manjše oddelke kopat krompir v Rajhenav. Porabili so ga zase in za bolnišnice. Upoštevati je treba, da so bile vse omenjene vasi kočevske in zaradi odhoda **.prebivalstva** na nemško okupacijsko ozemlje

* Glej izjavo Jožeta Borštnarja z dne 12. septembra 1972 in izjavo Jožeta Jakomina-Cmega v arh. IZDG.

skoraj popolnoma izpraznjene. Bivanje je zato bilo združeno s težavami, saj je bilo skoraj vse požgano. Brigada pravzaprav ni bivala v nastanjenih hišah, temveč si je v požganih poslopjih napravila zasilno streho, največkrat pa je bila na prostem. Tega pa ni bilo mogoče vzdržati dolgo, kajti na pragu je bila zima.

Dne 14. oktobra je prispela v brigado delegacija glavnega poveljstva.* Njena naloga je bila, pomagati poveljstvu brigade pri vojaškem utrjevanju enot in pri političnem delu.** Delegacija je začela takoj politično in vojaško delovati. Politični in vojaški sestanki so se nizali drug za drugim. Medtem so brigada oz. njene enote odhajale na akcije, večinoma v zasede, ki pa so bile spet neuspešne, ker sovražnika ni bilo na spregled.

Dne 18. oktobra 1942 je brigada izvedla politično-propagandno akcijo v vaseh Sušice, Verdun in Selišče. Njen namen je bil prikazati prebivalstvu moč partizanske vojske in odločno zatreti poskuse, da bi se belogardizem vtihotapil v vasi. Podobna je bila protibelogardistični akciji pred mesecem dni v Suhi 'krajini, le da sedaj ni prišlo do vojaškega nastopa: niso razoroževali belogardistov in aretirali njih voditeljev, ker jih ni bilo. Te naloge pa je seveda spremljala kot vedno akcija za pridobitev hrane. Brigadne enote so se pojavile v vaseh organizirano in zelo disciplinirano. V Sušicah in Selišču so bili mitingi z lepim programom. Jaka Avšič je poročal glav-

* Dne 1. oktobra 1942 je bila izvršena reorganizacija glavnega poveljstva. Komandantske posle je prevzel Ivan Maček, politkomisarske pa Kidrič. Istočasno je bil imenovan za namestnika komandanta glavnega poveljstva Jaka Avšič. Ustanovili so še zanimivo pomočniško ekipo političnemu komisarju glavnega poveljstva, v kateri so bili Jože Brilej kot član KPS, Stefan Pavšič kot član vodstva krščanske skupine v OF in Lojze Vrhovec kot član vodstva Sokolov v OF. Cilj take reorganizacije je bil, doseči čim večjo operacijsko sposobnost glavnega poveljstva in tesneje povezati slovensko narodno vojsko s političnim delom Osvobodilne fronte. Odlok IO OF z dne 1. oktobra 1942 o reorganizaciji glavnega poveljstva slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet, Zbornik VI-4-49.

** Ko je delegacija prihajala v brigado, so bili pravkar pred razvrščenimi bataljoni prebrali obsodbo nad partizanom, ki je bil prejšnjo noč v neki vasi s silo vzel koe suhega mesa. Jaka Avšič je nemudoma poklical štab brigade na posvet, nakar je bilo objavljeno v imenu glavnega poveljstva, da je obsojeni borec pomiloščen. Izjava Jožeta Jakomlna-Omega v IZDG.

nemil poveljstvu, da je bil prihod brigade v vasi mogočen.¹ Vaščani so se sicer ob njenem prihodu tresli, nato pa so pokazali veliko zadovoljstvo nad nastopom in obnašanjem borcev. Ker so doslej po teh vaseh hodile le belogardistične patrulje, je imel pohod Cankarjeve brigade velik politični pomen. Prebivalstvo je brigado obdarilo tudi s hrano.

2e ponoči na 22. oktober je zapadel sneg, ki je sicer kmalu skopnel, a je bil znanilec zime. Brigada ni imela dovolj šotorov in ni bila opremljena za taborjenje na prostem. V štalah tudi ni bilo primernih hiš. Dvignila se je že ponoči na 22. oktober in se nastanila v Sredgori. Se vedno je bila v varstvu kočevskih gozdov. Tukaj je bilo nekoliikanj več možnosti za bivanje: partizani so zasilno pokrili požgane hiše in se stiskali pri ognjih. Poveljstvo je določilo ta kraj za izhodišče pohoda na Gorjance, kjer bi naposled začeli protibelogardistične akcije skupaj s hrvaškimi enotami in bataljoni Vzhodnodolenjskega odreda. Od tu so brigadne enote hodile na akcije, ki pa so se vse izjalovile. Tako je spodletel tudi napad na vlak med Semičem in Birčno vasjo, 24. oktobra, ker so Italijani tedaj progo močno zastražili. Brigada se je 24. oktobra premaknila v Brezovo reber nad Semičem.

Brigadi torej na Kočevskem ni bilo več obstanka. Tudi borci so bili nezadovoljni in so zahtevali, naj se brigada premakne v Belo krajino ali pa na Gorjance in naj okrepi svojo aktivnost.

Tedaj se je njen komandant Marjan Dermastia odločil, da pojde na Gorjance in v Žumberk v štab ü. operativne cone Hrvaške, da bi se pogovoril s hrvaškimi poveljstvi o skupnem nastopu. Zamisel je bila pametna, saj je bil skrajni čas, da bi povedli partizane v odločnejše in večje akcije. Pri tem pa je nastala težava, ker je komandant brigade s spremstvom, v katerem sta bila poleg manjšega zaščitnega oddelka tudi brigadna intendantka Mara Dermastia in načelnik agitpropa Jože Mazovec-Tine, odšel na Gorjance ter se tako ločil od brigade. Italijani so 27. oktobra začeli zadnjo fazo velike ofenzive in naskočili Gorjance. Tega dne so zaprli cesto prek Gorjancev in tako za dalj časa preprečili priključitev komandanta brigade svoji enoti.

Ko so Italijani zapi¹ Gorjance z zahodne strani, je štab brigade zlahka ugotovil, da brigada ni zajeta v sovražnikov

obkolitveni obroč, pač pa je prav blizu zaporne linije.* Kljub temu je bila v neugodnem položaju, kajti hrane ni mogla več dobivati iz Bele krajine. Jedli so le enkrat na dan, bili so slabo oblečeni in obuti, kurili so le ponoči, in ker je bilo zelo mrzlo, so čez dan zmrzovali. Medtem se je vreme poslabšalo. Streliva brigada ni imela veliko. Prebivalstvo se je balo italijanskih represalij in je prosilo partizane, naj ne delajo akcij v bližini vasi. Zato se je brigada pomaknila čez Vrčice in Kleč nazaj na Kočevsko. Najprej je prenočila v vasi Skrilje, nato pa 28. oktobra prispela nazaj v Stale. Tu so nameravali počakati na konec ofenzive na Gorjance. Medtem bi bili radi opravili še eno akcijo. V vasi Vrčice, med Semičem in Črmošnjicami, so se namreč hoteli nastaniti 'beli. Začeli so se že utrjevati. Brigada se je pripravila za napad, kajti postojanka na Vrčicah bi zapirala prehod čez železniško progo nad semiškim tunelom. To je bila glavna pot z Gorjancev in Dolenjskega na Kočevsko, zelo pomembna zaradi bolnišnic v Kočevskem Rogu in ustanov glavnega poveljstva, ki so jih nameravali tam zgraditi. Toda ko so belogardisti zavohali, da se pripravlja napad, so zapustili Vrčice in se umaknili v Semič.

Razmere v brigadi

Nadaljevanje velike italijanske ofenzive je onemogočilo, da bi brigada šla v Belo krajino. Zato se je vse do začetka novembra gibala večinoma v pustih in neobljudenih predelih Kočevske. Izvajala je dolge marše v težavnih razmerah. Cilj teh pohodov je bil utrditev manevrske sposobnosti in iskanje možnosti za napade na sovražnikove kolone. Partizane so pohodi zelo utrudili. Zaradi hladnega jesenskega vremena in slabe opreme so borci še težje prenašali napore. Najhuje je

* Po navedbah Ivana Bemota-Zivka je Dermastia kmalu po odhodu poslal z Gorjancev kurirja z naročilom, naj se brigada prebije na Gorjance, kjer bo skupaj s hrvaškimi enotami razbijala sovražnikovo ofenzivo. Pred odhodom komandanta Dermastie na Gorjance so se dogovorili, da bo brigada do vrnitve komandanta vodil širši štab, v katerem so bili vsi komandanti in politični komisarji bataljonov ter namestnik komandanta brigade Stanko Semič-Daki. Ta štab je odklonil izpolnitev povelja komandanta Dermastie in se ni hotel prebiti na Gorjance v sovražnikov obroč, ker bi bila to zelo neobičajna in tvegana akcija. Izjava Ivana Bemota-Zivka v arh. IZDG.

Brigadni čevljar pri delu

bilo to, da na Kočevskem ni bilo mogoče nabaviti zadosti živeža. Prehrana je bila zato izredno slaba. Drugi bataljon je sicer imel v oskrbi nekaj živine, toda od samega mesa se ni dalo živeti. Intendantska služba še ni bila dobro organizirana. Zato so bili partizani večkrat primorani poiskati si hrano na lastno pest. Na Kočevskem je bilo tedaj veliko sadja, in partizani so ga kuhali v memažkah. Če so kje zasledili med ali orehe in se jih najedli, se jih je lotila driska, da včasih niso mogli nadaljevati pohoda. Največkrat so kuharji pripravili za čete kar kuhano koruzo. Kruha seveda ni bilo. Krompir so našli le tu pa tam.* V Rajhenavu so bile njive posejane

* Jože Borštnar je o tem napisal v Slovenskem poročevalcu 30. in 31. avgusta 1952 v članku pod naslovom »Iz slavnih dni Cankarjeve brigade« šegavo pripombo, ki dobro označuje tedanje razmere v oskrbi: »Saj priznavamo, da so se Zalar (politični aktivist na Kočevskem, op. L. A.) in njegov kočevski kolhoz (mišljen je del imovine, ki je bila preji pod upravo organizacije za urejanje imovine Kočevarjev, ki so se izselili, op. L. A.) pa tudi Široki, naš terenski intendant, trudili, pa kaj, ko je divjega prašiča tako težko dobiti, naš Švejk (Ivan Ferlež, op. L. A.) pa ni bil tak čudodelnik, da bi z dvema polhoma nasitil brigado, pa čeprav je bil drugače vseh muh poln.«

s krompirjem. Ko je bila brigada tam, so ga borci kopali za **lastne potrebe** in za bolnišnice. Prehrana je bila za spoznanje boljša, ko so se približali Beli krajini, vendar se ni bila zadostna. Neprestani premiki so ovirali redno kuhanje. Kljub temu je vladala pri prehranjevanju in nabavi v brigadi trdna disciplina. Ko je Cankarjeva odhajala na politično propagandne akcije v vasi, se je dobro pripravila. Važno je bilo, da ne bi partizani nabirali hrane na svojo roko ali pa »žicali« po hišah. Glede tega je bil nastop enot zelo odločen. Nikjer niso prosili, pač pa so prebivalstvu razložili, da mora partizanska vojska, ki se bori proti okupatorju, tudi jesti in da je dolžnost prebivalstva, da ji hrano da. To je zaleglo in intendant je so dobili veliko hrane. Dne 31. oktobra je 1. bataljon izvedel v gradu Soteski uspešno akcijo. Bataljon je postavil vod v zasedo nad so težkim gradom, drugi je varoval prehod čez Krko na Dolenjem Polju, tretji pa je čakal v Podhosti. Nato so trije obveščevalci 1. bataljona in pastirji ob 10. uri odpeljali izpred gradu živino Italijanom tako rekoč izpred nosa. Za akcijo in njen pomen je italijanska posadka zvedela šele zvečer, ko sta se vrnila oba pastirja. Cankarjeva je v tej akciji dobila 17 glav goveje živine, 7 glav drobnice in 4 osle.

Ker je bila zima pred durmi, je bilo treba poskrbeti za toplo obleko in posebno opremo. Glavno poveljstvo je obravnavalo to vprašanje in dalo enotam navodila glede nabave hrane in obleke. Zahteval je, naj partizanske enote in njihovi intendant stopijo v stik z odbori OF in naj prično širokopotezno kupovati vse vrste in količine hrane. Pri izrazitih belogardistih naj jo rekvirirajo. Hrano naj enote rekvirirajo tudi premožnim kmetom, ki niso belogardisti, če jo nočejo prostovoljno dati. Plačujejo naj jo z boni in obveznicami, revnejšim pa z denarjem.* Po tem programu je prav tako delovala intendant tura Cankarjeve brigade.* Tudi v Ljubljani so začeli zbirati opremo za partizane. Za to se je posebno zavzel E. Kardelj. Čeprav je tedaj bilo zelo težko pretihotapiti kakršenkoli material iz Ljubljane, so železničarji poskrbeli, da so transporti

* Intendantska služba je bila v Cankarjevi brigadi takole organizirana: glavni intendant je bila Mara Dermastia, vsak bataljon je imel svojega intendanta. Bataljon je imel po tri kuharje, ki so kuhali bodisi po četah ali pa za ves bataljon hkrati. Izjava Mirka Frankiča-Tilna v arh. IZDG.

prišli v roke partizanskim enotam. Tako je **brigada** prek **Gubčeve** brigade dobila novembra ustrezen del opreme.*

Vse te težave pa niso omajale borbene morale borcev in bork brigade. Partizani so se navadili prenašati lakoto in hude napore na pohodih. Godrnjali so le zato, ker jih poveljstvo ni povedlo v borbe.

V brigadi so vpeljali politične in vojaške tečaje. Pri tem jim je pomagala delegacija glavnega poveljstva. Težišče politične vzgoje so prenesli na čete in vode, kjer je bilo veliko zanimanja za politična vprašanja. Partizane je najbolj zanimalo, kakšne naloge jih še čakajo, kako bo rešeno kmečko vprašanje, kakšno delo čaka partizansko vojsko po osvoboditvi, kdaj bo po zmagi partizanska vojska demobilizirana, kako se bo opravila socializacija in podobno. V brigadi ni bilo zadosti literature za politični pouk. Brigada je sicer izdajala dobro urejevanega »Bobnarja Cankarjeve brigade«, ki pa zaradi premajhne naklade (le po trije izvodi) ni mogel zadovoljiti vseh potreb. Zelo so si želeli pesmi Vladimirja Pavšiča-Mateja Bora »Previharimo viharje«. Na vojaških tečajih za poveljniški kader so predavali poveljniki, ki so bili za to sposobni, in nekateri člani delegacije glavnega poveljstva. S sprejemom novih članov v svoje vrste sta se precej okrepili partijska in skojevska organizacija. Tedaj je bilo v brigadi okoli 90 skojevcev.

Številčno je brigada medtem nazadovala: nekateri partizani so bili oboleli. Bolne so pošiljali kar v Vzhodnodolenjski odred, s čimer pa odredovci niso bili zadovoljni. Nazadovanje številčne moči brigade je bilo nevarno, ker bi lahko slabo vplivalo na moralo. Toda na Kočevskem si niso mogli pomagati. Novih partizanov z Dolenjskega ali Bele krajine ni bilo, sami pa niso mogli nikjer najti za vojsko sposobnih ljudi. Pač pa se je do 15. novembra oborožitev močno izboljšala. Nič več niso imeli neoboroženih. Streliva za italijansko orožje je bilo dovolj, primanjkovalo pa je nabojev za mavzerice. Brigada je skušala povečati svojo številčno moč tako, da bi dobila nekaj partizanov iz odredov. Toda odredi so se temu upirali. Stab je prosil za posredovanje glavnega poveljstva. **Čete so imele**

* Pri tem je nastal med brigadama nesporazum, češ da je najboljše in največ zadržala Gubčeva zase.

nekaj bomb. Gubčeva brigada, ki je bila dobro založena z nji-
mi — borci so jih nabirali na nemški meji — je odstopila
del tega orožja tudi Cankarjevi brigadi.^{7*}

Konec italijanske ofenzive

V zadnji enajsti etapi velike italijanske ofenzive je sovražnik usmeril udarec na Gorjance. Menil je, da so Gorjanci prav tako pomembni za partizansko vojsko kot Kočevski Rog, Mokre in Krim. Zato je zbral zelo močne sile, da bi zanesljivo zajel vse partizanske enote, o katerih je mislil, da so na Gorjancih. Zlasti partizanske enote, ki so mu bile med ofenzivo tako zagodle pri Tanči gori, je nameraval dobiti pod ogenj številnega topništva in pehotnega orožja. Partizanom je grozilo mnogo italijanskih, belogardističnih, nemških in ustaških enot. Akcijo so zasnovali že 19. oktobra. Številne sovražne čete so na široko obkolile Gorjance in Zumberk. Zapore so bile postavljene do 29. oktobra, nato se je začela ofenzivna operacija. Uporabili so diviziji »Cacciatori delle Alpi« in »Lombardia«, dele divizij »Isonzo«, »Macerata« in »Granatieri di Sardegna«, 11. polk bersaljerov in 105. fašistično legijo. Sodeloval je bataljon bele garde pa še nekaj ustaških enot in Nemcev. To je bilo skupaj okoli 36 bataljonov ali — izraženo v večjih enotah — štiri divizije. Moč operativne sovražnikove skupine ni bila torej nič manjša kot v etapi operacij na Mokre in Krim ali na Kočevski Rog. Več kot 40.000 sovražnikovih vojakov je bilo uporabljenih.⁸

Dne 29. oktobra so začeli akcijo, potem ko so zaprli nekatere dohode na Gorjance oz. izhode iz njih. To pa ni bila edina ofenziva na Zumberk oz. Gorjance. Ustaši so že 7. oktobra začeli s štirimi polki samostojno hajko proti Zurtberačko-pokupskemu odredu, prvemu hrvaškemu proletarskemu bataljonu in prvi četi bataljona Belokranjskega odreda. Slovensko-hrvaške enote pa so se dobro odrezale: nagnale so ustaše v paničen beg in ponovno zavladale na Gorjancih in v Zumberku.

To je dalo partizanskim štabom pobudo, da bi se na enak način uprli tudi v zadnji etapi velike italijanske ofenzive na

* Kot nemško mejo v tem delu označujemo bivšo nemško-italijansko demarkacijsko linijo zlasti med Ljubljano in Gorjanci.

Gorjance. Na ofenzivnem področju so se znašle te enote: 1. hrvaški proletarski bataljon, bataljon »Josipa Kraša« iz sestave 2. operativne cone Hrvaške ter 1. četa 1. bataljona Belokranjskega odreda. Skupaj s temi enotami sta bila Se del štaba Cankarjeve brigade in štab 2. operativne cone Hrvaške. Optimizem glede možnosti, da bi razbili tudi to ofenzivo, je pripeljal komandanta Cankarjeve brigade do tega, da je zahteval, naj se brigada prebije na ogroženo področje. Tako naj bi se zbrale partizanske sile in italijansko ofenzivno etapo razbile. Kmalu pa je postalo očitno, da se ni šaliti z ogromno sovražnikovo premočjo, ki jo je uporabil v tej poslednji etapi velike ofenzive. Slovensko-hrvaške čete so kmalu spoznale moč sovražnikovih sil v napadu. Sprva so se nameravale prebiti v Slovenijo, a so kmalu uvidele, da je to nemogoče. Zato so se hrvaške enote in prva četa prvega bataljona Belokranjskega odreda, ki je bila odrejena že septembra v sestavo Cankarjeve in so jo ob ustanovitvi določili kot 3. četo v 3. bataljonu, prebile proti Pokupju in dalje na Kordun, medtem ko se je prvi bataljon Vzhodnodolenjskega odreda samostojno prebijal proti Krki, kar mu je uspelo s precejšnjimi žrtvami. Tudi Dermastia se je srečno prebil z Gorjancem in se vrnil k brigadi.

Nekoliko več pozornosti moramo posvetiti prvi četi prvega bataljona Belokranjskega odreda, ki se je prebijala s Hrvati na Kordun. Prebila se je na cesti med Samoborom in Kostanjevcem, kjer so držali linijo ustaši. S seboj je nosila oz. peljala 37 ranjencev, kar je zelo zmanjšalo njeno manevrsko in bojno sposobnost. Četa je bila najprej priključena Zumberačko-pokupskemu odredu, nato pa 1. bataljonu »Josipa Kraša«, ki je pripadal temu odredu. Preboj na cesti Samobor—Kostanjevac je bil silovit in so se ga udeležile vse enote operativne skupina, proletarski bataljon, bataljon »Josipa Kraša« in slovenska četa. V boju so ubili 15 ustašev in dva ujeli ter zaplenili osem pušk. Operativna skupina je imela štiri ranjene. Prvega novembra je prišla na osvobojeno ozemlje v Vrgin most na Kordunu. Med 7. in 10. novembrom 1942 so v Gorljem Sjeničaku ustanc /i&M3. hrvaško brigado »Josipa Kraša«. Skupaj s slovensko četo je brigada napadla 15. novembra ustaško postojanko pri Sveti Jani in jo zavzela Slovenska četa je v sestavi brigade sodelovala še v nekaterih drugih akcijah,

večinoma na ozemlju Zumberka. Tako se je četa približala Gorjancem in Cankarjevi brigadi.*

Dne 4. novembra 1942 se je končala z boji na Gorjancih velika italijanska ofenziva in 5. novembra so bile sovražne enote že v svojih postojankah ali pa na poti vanje.

Okrepitev brigadne aktivnosti

Na Gorjancih je nastal povsem nov položaj. Italijani so, misleč, da so dodobra oslabili partizane, začeli vzpostavljati slabotnejše garnizije ob komunikacijah okoli Gorjancev. V nekatere so namestili belogardiste. To je bila največja nevarnost za osvobodilno gibanje, zato so se začele pomikati partizanske enote proti Beli krajini in proti Gorjancem. Spočetka je glavno poveljstvo nameravalo napasti belogardiste z združenimi hrvaškimi in slovenskimi enotami. Toda Gubčeva brigada je bila zaposlena s prevozom zimske opreme, Tomšičeva tudi nd bila pri roki, prav tako se ni bilo mogoče hitro povezati s hrvaško 13. brigado in hrvaškimi odredi, šerčerjevo brigado so ustanovili Sele 6. oktobra, na Mokrcu. Treba je bilo počakati nekaj časa, da se razmere dodobra razčistijo, nato naj bi glavno poveljstvo zbralo močnejše enote za akcije.

Cankarjeva brigada seveda ni mogla mirno čakati. Skrajni čas je že bil, da se dokončno reši kočevskih gozdov. Najprej se je iz Stal premaknila v vas Sredgora. Tu je bila od 2. do 5. novembra. Nato je nadaljevala pot in prispela skozi Planino, Kleč in Vrčice na Brezovo reber. V brigadi so se vrstila posvetovanja, da bi našli cilje, ki bi bili primerni za akcije. Dne 7. novembra se je vrnil v brigado njen komandant. Sedaj je bilo njeno poveljstvo zopet v polni sestavi. Za 7. november zvečer je brigada postavila zasede na cesto Metlika—Suhor, a uspeha ni bilo, ker se sovražnik ni prikazal. Sedaj je bilo tudi s prehrano mnogo bolje, ker so jo imeli na skrbi terenski odbori OF in nakazovali živila oskrbovalnim patroljam ali večjim enotam. Priskrbeli so tudi obleko in perilo za najpotrebnejše borce in borke.

Dne 7. novembra se je brigada skrivno utaborila v rajonu vasi Gradnik in Dragomlja vas. Za zavarovanje zaledja je štab poslal prvo četo tretjega bataljona pod poveljstvom komandirja Franca Kočevarja a-Cirila v zasedo na položaje med Semičem in Brezovo rebrijo. Komandir je izbral primerno mesto,

pričakujoč belogardiste iz Semiča, ki so se tod redno in brezskrbno premikali. Belogardisti so bili natančno obveščeni o položaju partizanske zasede, zato so jo zalezli s hrbta. Ko je komandir to spoznal, je s hitrim umikom rešil četo iz neugodnega položaja.

Dne 8. novembra so imeli v brigadi najprej sestanek štaba brigade, nato pa so se posvetovali še s štabi bataljonov. Zatem je bila proslava oktobrske revolucije. Govoril je Ante Novak, nekateri partizani so recitirali, pevci pa so zapeli.

Tega dne se je brigadi ponudila ugodna priložnost za napad na sovražnika. V vasi Hrast pri Jugorju so namreč Italijani postavili postojanko, ki so ji vsak dan pripeljali iz Metlike material za oskrbo. Sekretar okrožnega komiteja KPS za Črnomelj Ivan Novak-Očka je 8. novembra o tem obvestil brigadno poveljstvo, ki se je odločilo še istega dne napasti oskrbovalno kolono. Posebno so se razveselili akcije zato, ker bi z njo najlepše počastili obletnico oktobrske revolucije.

Brigadno poveljstvo je sestavilo bojno skupino iz enot vseh treh bataljonov. Ker so računali, da bo sovražnikova kolona dolga in da jo bo sestavljalo ~~kakih~~ 90 do 100 vojakov, so napravili pri vasi Trnovec, le kaka dva do tri kilometre od Metlike, dolgo zasedo. Na vzhodno stran ceste se je postavil del tretjega bataljona, na zahodno pa del drugega bataljona. Prvi bataljon se je razporedil tudi na zahodni strani ceste, da bi po potrebi pomagal prvemu bataljonu, ali pa se v ugodnem trenutku premaknil na cesto med Metliko in Lokvico ter tako zaprl pot sovražniku, če bi se ta skušal umakniti v mesto. Zavrnil naj bi tudi tiste čete, ki bi iz Metlike šle na pomoč napadeni koloni Kolona, ki je tovorila oskrbovalne potrebščine na Hrast, je bila sestavljena iz enot 23. polka divizije »Isonzo«. Tretji bataljon brigade, zlasti prva četa pod poveljstvom komandirja Franca Kočeverja-Cirila je imel nalogo, da prvi udari po sovražniku. Zato je zasedel dovolj pregledne položaje in zaprl cesto. Drugi in prvi bataljon sta bila na gozdnatem terenu in nista imela takega pregleda. Okoli poldneva je sovražna skupina res prišla iz Metlike, kakor je bilo prej sporočeno. Pred njo se je premikada; majhna predhodnica, za njo jedro, na obeh straneh pa pobočno zavarovanje. Italijanov je bilo okoli 90, morda nekaj več. Se preden je predhodnica trčila ob prvo četo tretjega bataljona, se je desna pobočnica že priključila jedru skupine. Desni bok italijanske kolone je s

tem oatal nezavarovan. Partizani so dobro videli sovražnika in nestrpno pričakovali, kdaj bodo prišli na razdaljo, ki je naj* bolj primerna za napad. Sovražnik je brezskrbno korakal po cesti, dokler se njegova predhodnična patrolja ni znašla že čisto blizu prve čete 3. bataljona. Vsa sovražnikova skupina je tedaj bila skoraj v celoti že obdana s partizani v zasedi. Tedaj je 1. četa začela streljati. Tudi 2. bataljon je udaril, zakaj pobočnica se mu je bila zelo približala. V boj je posegel tudi 1. bataljon. Na čelu italijanske kolone se je vnel srdit boj. Italijani so plegli v kritja in se branili, toda patrolja predhodnica je bila kaj hitro obvladana. Ko so partizani začutili, da je položaj dozorel za odločitev, so se na komandirjevo povelje pognali na juriš. PobiH so nekaj italijanskih vojakov ali jih ranili, zaplenili so material na vozovih in na mulah ter pobrali orožje. Vendar napad ni potekal tako, kakor je bilo predvideno. Italijani so se obupno borili in se začeli umikati proti Metliki. Ker jih 1. bataljon ni zadržal na cesti proti mestu, so se tod rešili. Tako se je končala akcija v zasedi pri Trnovcu.

Uspeh je bil prav dober. Padlo je kakšnih 6 italijanskih vojakov, kakšnih šest pa je bilo ranjenih. Med ranjenimi je bil oficir, ki je pozneje umrl. Partizani so zaplenili dva puškomi traljeza, 11 pušk, dva voza, natovorjena z opremo, hrano in strelivom, štiri mule in še drugo. Partizani so imeli enega mrtvega in tri ranjene.^{10*}

Takoj po akciji se je brigada preselila v vasi Gaj in Sekulič, kamor je prispela 9. novembra 1942, iz smeri Suhor—Ravnace—Popoviči.

Boj v zasedi pri Trnovcu je bil tipična akcija partizanskih enot. Popolne zmage sicer ni bilo, toda kljub temu je bil dosežen izreden materialni in moralni uspeh. To je bila prva uspešna akcija Cankarjeve brigade od ustanovitve. Popolne

* Jože Ravbar, tedanji politični komisar brigade, pripoveduje v spominski izjavi, da je bil v boju pri Metliki ranjen partizan, ki se je verjetno pisal Jože Mrvar. Prenesli so ga v Gaj, kjer ga je nemudoma operiral brigadni zdravnik Franjo Novak-Luka. Pri operaciji je zdravniku pomagal sam Ravbar, bolničarka pa je bila anesteziistka. Po končani operaciji je bolničarka le za trenutek pustila bolnika samega — tedaj se je prebudit iz narkoze, skočil s postelje in takoj umrl. To je bila prva smrtna žrtev Cankarjeve brigade. Izjava v arh. IZDG.

Stanko Semrl-Daki, narodni heroj

Andrej Cetinski-Lev, narodni heroj

zmage, ki bi se odražala v obkolitvi sovražnika in uničenjem italijanske kolone, ni moglo biti zato, ker tedanja bojna sposobnost brigade še ni mogla biti na tako visoki ravni, da bi zadostila kompliciranim nalogam boja v zasedi. Obvladati bi bilo treba vse zavarovalne oddelke, nato pa z manevrom obkoliti jedro in ga zdesetkati. Poudariti velja, da se je boj odvijal tako rekoč pred nosom velike italijanske posadke v Metliki. Uspeh je zlasti navdušil partizane vseh brigadnih enot. Toda to navdušenje se je kmalu sprevrglo v negotovanje, ker so bile enote odpoklicane z bojišča naravnost na pohod na Gorjance, čeprav se je zdelo, da bi bivanje v Beli krajini po uspešni akciji partizanom prav nič ne škodilo. Pred akcijo in neposredno po njej je bila splošna želja cankarjevcev, da bi ostali v Beli krajini. Jože Borštnar poroča v izjavi, ki je v arhivu instituta za zgodovino delavskega gibanja, da so to vprašanje reševali v štabu in sklenili, da se bodo v primeru močnejšega sovražnega napada po akciji na italijansko kolo no 8. novembra umakni ia: Gornji Suhor in Grabrovec ter se tako taktično naslonili na Gorjance. Ker jih sovražnik ni zasledoval, je bil umik na Gaj nepotreben in v nasprotju s sklepom brigadnega štaba.¹¹ Tudi pohod sam je bil organiziran tako, da skoraj nobena enota ni vedela, kam potuje. Brigadni

vodiči so jih konspirativno odpeljali na Gorjance. Le vod 3. bataljona je ostal v **Dragami** ji vasi, da bi si ogledal odsek proge med Metliko in Gradacem ter pripravil napad na progo. Tudi vod tega bataljona pod poveljstvom Andreja Cetinskega-Leva je ostal v Beli krajini, ker je zasledoval Italijane proti Metliki in potem ni mogel takoj najti brigade.²¹ Brigadni pohod je bil sila dolg in naporen. Vso noč je deževalo in mnogi v brigadi so godrnjali, ker niso mogli razumeti, čemu umik na Gorjance po tako uspešni akciji. Brigada se je razvlekla, potovanja ni bilo ne konca ne kraja. To je bil eden tistih maršev, ki se je globoko zajedel v spomin cankarjevcev. Končno so prišli na **cilj**, v vas Gaj na Gorjancih. Tu je bilo premalo **hiš**, da bi se v njih razmestila vsa brigada, zato so del brigade poslali še v Sekulič in Doljane. Borci so plegli po hišah kar premočeni in kmalu zaspali. Za hrano v teh krajih je bilo težko. Ker brigada ni prinesla s seboj zalog, so vzeli v Gaju zadnje živinče in ga zaklali. Sele naslednji dan so odšle v dolino oskrbovalne patrulje. Druge enote pa so odšle na zavarovanja in razna dela. Medtem je izšla prva številka brigadnega glasila Borec. Pripravila sta jo Jože Mazovec-Tine Dolgan in Lojze Zokalj-Džidži.*

Stab brigade je imél takoj po prihodu na Gaj, 9. novembra zjutraj, partijski sestanek. Poglavitno vprašanje na dnevnem redu je bilo aktivizacija brigade, da bi se odločno pognala v boj proti okupatorju in beli gardi.^{1*} In res se je z bojem pri Trnovcu končalo razdobje, ki je bilo za Cankarjevo brigado tako značilno. Konec je bilo dolgih, neprestanih in utrudljivih pohodov po Kočevskem. Visoka morala cankarjevcev se je zrcalila v zahtevi po akcijah in bojih. Ti so se kmalu začeli.

Nad belogardiste

Italijanske ofenzivne operacije so vzpodbudile belogardizem, ki je začel oborožen nastopati javno kot okupatorjev sodelavec. Ni imel zadosti moralne in materialne moči za samostojen nastop. Toda v družbi z okupatorjem je bil vse bolj nevaren. Na žalost se je pojavil prav tedaj, ko je bilo osvobo-

* V tej številki je bil poleg mnogih aktualnih prispevkov objavljen — kot prevod iz nemščine — prikaz Maocetungovega ofenzivnega pohoda, ki je požel mnogo priznanja in zanimanja med borci. Prevod je oskrbel Jože Mazovec. Podatki Lojzeta Zokalja.

dilno gibanje najbolj v Škripcih. Videli smo, da so bili prvi boji brigad in odredov proti belogardizmu nezadovoljivi. Glavno poveljstvo se je resno spoprijelo s tem vprašanjem. O tem je izdalo partizanskim četam posebno navodilo že 1. novembra. Menilo je, da so partizanske akcije proti belogardizmu pokazale nevarno slabost. Napadi partizanskih čet so polovičarski, ker belogardističnih postojank ne zavzemajo in žive sile ne uničujejo. Partizanske čete bi morale jurišati in napadati belogardistične pozicije, dokler jih ne bi zavzele, tako pa se pred belogardističnim ognjem dostikrat umaknejo še med napadom. Če partizanske čete ne bodo odpravile teh pomanjkljivosti bo partizanska ofenzivna akcija ostala jalova, belogardisti pa se bodo utrdili ob zavesti, da jim partizani niso kos. Zabarikadirali se bodo v utrdbe in od tam obvladovali obširna področja ter terorizirali prebivalstvo. Glavno poveljstvo je sodilo, da ima osvobodilno gibanje vse pogoje »reducirati belogardistične pojave na neogibni iz protiljudskih in protidnarodnih razrednih pobud izvirajoči minimum«. Poglavitna naloga partizanskih čet je torej zavzemati belogardistične postojanke in uničevati njihovo živo silo.

Zakaj doslej partizanom ni uspevalo izpolnjevati borbenih nalog v boju proti belogardizmu? Glavno poveljstvo je sodilo, da je glavni vzrok precenjevanje bojne kvalitete belogardističnih čet. Toda belogardistične enote, ki so sestavljene iz najbolj zaostalega in najmanj zavednega ljudskega elementa ter prisilno mobiliziranih, ne morejo biti vojaško kvalitetne. To ni vojska, marveč tolpa! Kot drugi vzrok navaja glavno poveljstvo nezadostno pripravljenost na akcije, kot tretji pa nezadostno politično pripravljenost čet na borbo. Politično delo bi moralo partizane navdahniti z zavestjo o odgovornosti in pripravljenosti, da žrtvujejo tudi življenja za uničevanje belogardističnih tolp. Do sedaj se brigade še niso razvile v partizansko vojno silo višje stopnje. Bile pa so ustvarjene predvsem z namenom, da jurišajo, zavzemajo in uničujejo sovražne pozicije.¹⁴

Cankarjeva brigada doslej belih utrjenih postojank še ni napadala. Ko pa so belogardisti po zadnji etapi velike italijanske ofenzive začeli obdajati Garjanoe s postojankami, je napočil čas, da tudi ona pokaže svojo bojno sposobnost v napadih nanje. Poleg tega pa je bilo še vedno pomembno pokazati prebivalstvu, ki je tedaj preživljalo težke trenutke oku-

patorjevega nasilja in demonstracije njegove moči, da partizanskih enot ni konec in da so postale še sposobnejše v boju proti sovražniku.

To je bil razlog, da se je brigada podala na Gorjance, da bi se od ondod odpravila v Krško dolino razganjat belogardiste. Navodila glavnega poveljstva s sijajno analizo vzrokov za neuspehe v boju proti belogardistom so bila gibalna sila brigadnih akcij. Cankarjeva brigada si je na Gorjancih zadala dve nalogi. Prva: da bo začela v Krški dolini okoli Šentjerneja in Kostanjevice preganjati belogardistične patrulje in skupine, ki so hodile od vasi do vasi že precej brezskrbno, in jih nagnala v postojanke. S tem bo pokazala svojo brigadno moč. Druga naloga pa je bila: poiskati primemo belo postojanko in jo napasti ter likvidirati.

V Gaju in Sekuličih je Cankarjeva ostala dva dni. Potem je 11. novembra 1942 odšla čez Gorjance in se naselila v vasi Gorenji Suhadol. Tako je bila na področju, ki so ga skušali obvladovati belogardisti, in do spopadov je moralo priti. 2. naslednjega dne, 12. novembra, je odšel komandant brigade z drugim bataljonom na zasedo proti cesti Novo mesto—Šentjernej. Belogardisti pa so jih presenetili in enega borca ubili. Prvi bataljon je nemudoma pohitel drugemu na pomoč, toda zaman: bila je megla in belogardisti so se umaknili. Tudi tretji bataljon je bil tega dne v zasedi. Spričo nevarnosti, da bi jo v meglenem jutru nenadoma napadli beli, se je brigada umaknila iz vasi na nekoliko bolj ugodno mesto nad potokom Pendirjevko in si postavila taborišče v gozdu. Z njimi je odšla tudi terenska četa političnega aktivističnega kadra, ki se je z brigado tesno povezal. Vsak dan so nato odhajali na zasede. Dne

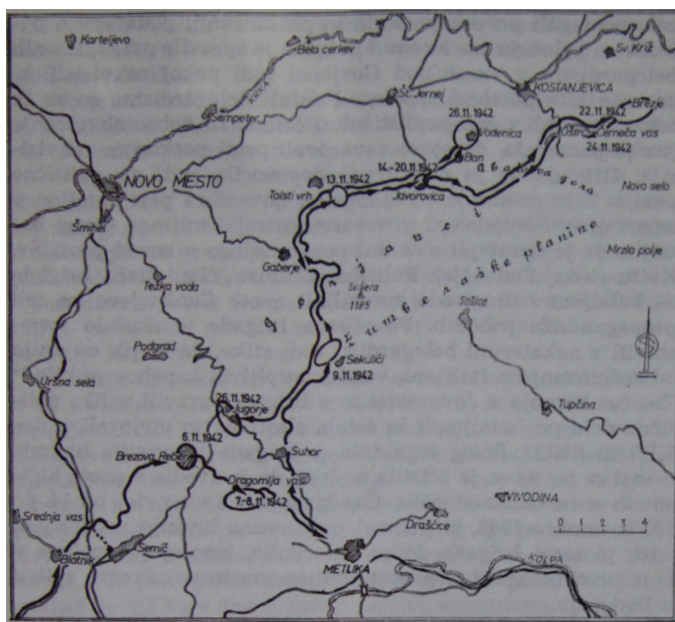
13. novembra sta to opravila 1. in 2. bataljon pod poveljstvom komandanta brigade, dne 14. pa je šel 2. bataljon v smeri proti Pleterjam. Spremljal ga je zopet komandant brigade. Vse te zasede pa niso pozele posebnega uspeha, ker so beli brigado začutili in se niso marali spuščati v spopad z njo, če niso bili prej dobro poučeni o položaju in če ni bilo upanja na presečenje. Tako je brigada dosegla uspeh v tem smislu, da je nekolikanj zastrašila belogardiste, ki si odslej niso več upali križariti po Podgorju. Dne 14. novembra je brigada zapustila gozdno taborišče nad Pendirjevko in se naselila v prijazni gorski vasi Javorovici. Tu so najprej opravili nekatere politične zadeve. Sestali so se s političnimi aktivisti, ki so brigadi

zelo pomagali pri oskrbovanju in pri zbiranju podatkov o političnem položaju na terenu.* Brigada je opravila pri zagrizenih belogardistih v vaseh pod Gorjanci tudi nekaj rekvizidj, ki pa niso bile posebno uspešne. Pristaši belogardizma so se že tesno povezali z belogardističnimi četami in dobro obveščanje jim je pomagalo, da so se zavarovali proti poskusom rekvizicije. Brigada se je z aktivisti dogovorila tudi za politično akcijo. V ta namen je odšel dne 16. novembra prvi bataljon v smeri proti Šentjerneju in v vaseh prirejal mitinge, drugi bataljon pa je opravljal dva dni enako nalogo v smeri proti Sv. Križu (sedaj Podbočje). Politični aktivisti, člani štaba brigade in bataljonov so seveda spremljali enote Cankarjeve na teh propagandnih pohodih. Poveljstvo brigade je skušalo vzpostaviti z nekaterimi belogardisti tudi stike, da bi jih odvrnilo od sodelovanja z Italijani, vendar otipljivih uspehov ni bilo.** Ves čas bivanja v Javorovici so v brigadi opravili veliko politično delo po bataljonih in četah, zlasti pa so utrjevali celice KPS in SKOJ. Poleg tega dela je brigada izkoristila bivanje v vasi za to, da se je očistila mrčesa, da je uvedla v enote higieno in se nekoliko odpočila. Čas bivanja v Javorovici, od 14. do 20. novembra 1942, ki pomeni prvo redno bivanje v naseljeni vasi, je torej brigada dobro izkoristila, izpolnjujoč naloge v boju proti belogardističnemu političnemu in vojaškemu vplivu v Podgorju.

2e 20. novembra je štab brigade sklenil, da bo napadel belogardistično postojanko pri Sv. Križu (Podbočje). Menil je, da se je bojna zmogljivost brigade dovolj utrdila za to zahtevno nalogo. Dne 21. novembra je v brigado zopet prišla delegacija glavnega poveljstva v približno isti sestavi kot oktobra

* Med gorjansko etapo velike italijanske ofenzive je namreč nekaj belogardistično usmerjenih vaščanov ujelo partizana Vebleta Stajerca in ga izročilo belogardistom v Brezovici. Brigadno sodišče je nekega vaščana obsodilo na smrt, druge krivce pa je brigada izpustila. Dnevnik Jožeta Borštnarja v arh. IZDG fase. 189 a/I in Jože Zamljen-Drejč, Na gorjanski ognjeni črti, Dolenjski list 2. junija do 30. junija 1966.

** Neka belogardistična posadka je namreč predlagala pogajanja o urejevanju odnosov s partizani. Glavno poveljstvo je dalo partizanskim štabom navodila, da v takih pogajanjih niso dovoljeni nobeni kompromisi 1. ogovori, temveč le dogovori o vdaji belogardistov. Dnevnik Jožeta Borštnarja v arh. IZDG fase. 189a/I in poročilo št. 4 delegacije glavnega poveljstva o napadu na Suhor, Zbornik VI-4-109.

Bojna pot Cankarjeve brigade od s. do 20. novembra 1942

Vodil jo je namestnik komandanta glavnega poveljstva Jaka Avšič. Dne 21. novembra je brigada čez grebene Gorjancev odšla proti Cmeči vasi. Spotoma so partizani doživeli prijetno presenečenje. Na Gorjancih sta se namreč nenadoma srečali dve brigadi, ki sta kasneje mnogokrat sodelovali. Cankarjevci so se srečali s 13. hrvaško proletarsko brigado, o kateri so že preje slišali, da je močna in borbena ter imenitno oborožena. Sedaj so si cankarjevci in hrvaški proletarci segli v roke. Slovenski partizani so bili preseenečeni nad sijajno oborožitvijo in številčno močjo 13. brigade. Hitro 90 improvizirali pozdrav s harmoniko in petjem, da bi tako počastili hrvaške borce. Hrvatje pa so jim odgovorili na podoben način. Kot pripovedujejo nekateri partizani, je bilo srečanje tako pretresljivo, da so nekateri jokali. Sedaj

je bilo namreč več kot jasno, da slovenski partizani niso sami, in da se prav blizu njih borijo proti istemu sovražniku močne hrvaške partizanske čete.¹⁵ V Cmeči vasi je bila priprava na akcijo, nato je brigada 22. novembra odšla na Gorjance, da bi se skrivaj približala cilju svojega napada. Belogardisti so namreč imeli v postojankah opazovalnice in bi bili lahko kaj kmalu ugotovili smer brigadnega premika. Na Gorjancih so šli partizani na hrvaško stran in spotoma razširjali vesti, da gredo pomagat hrvaškim partizanom v boju proti ustašem. Tako so hoteli prikriti svojo namero. Potem so se po pobočjih Gorjancev spustili v dolino in se nastanili v vaseh Brezje, Prusnja vas in Frluga. Tukaj so bila izhodišča za akcijo.

K Sv. Križu (Podbočje) je bila prišla 15. novembra 1942 četa 2. bataljona legije smrti pod poveljstvom učitelja Ankeleta. Ker je ta komandir kmalu odšel v Škocjan, ga je zamenjal škocjanski komandir inženir Matičič. Belogardisti so se utrdili v cerkvi, v prosvetnem domu in gasilskem domu. To so bile najbolj trdne zgradbe v vasi, stoječe na takem položaju, da so jih lahko povezali med seboj v enoten obrambni sistem. Najmočnejša utrdba je bila v cerkvi, kjer so zavarovali vrata tako, da so jih znotraj podprli s tramovjem, v cerkveni zvonik pa so postavili težki mitraljez z nekaj strelci, da bi od onod obvladovali okolico in po potrebi branili tudi drugi dve utrjeni zgradbi. Povezali so se z belo posadko v Kostanjevici in, ker so bili na meji, še z obmejnimi nemškimi enotami. Belogardistična četa je štela verjetno nekoliko manj kot 100 mož in je bila oborožena s težkim francoskim mitraljezom in nekaj puškami trai jezi. Razen tega je imela seveda puške in bombe. Do takrat, ko je Cankarjeva brigada prispela med nje, se beM še niso mogli povsem zadovoljivo utrditi.

Načrt poveljstva brigade za osvojitev postojanke je bil tak. Del brigade bo napadel v vasi utrdbi, del pa bo na zavarovanjih. Posebno pozornost so posvetili obrambi raznih smeri, ki so bile pomembne za uspeh akcije. Sv. Križ (Podbočje) je bil oddaljen od Krke le en kilometer. Na drugi strani reke pa so bile že nemške postojanke. Posebno je bilo torej treba zapreti prehod čez reko pri Brodu. Zato so sem postavili kar ves prvi bataljon. Zavarovanja so postavili še na cesti proti Cerkljam ob Krki, kjer je bilo polo postojanke še nemško letališče in proti Kostanjevici. Oborožitev Cankarjeve se je od ustanovitve izboljšala, saj so zaplenili nekaj avtomatskega orožja in imeli

lahki minomet, ki ji ga je posodila za akcijo 13. hrvaška proletarska brigada. Min za minomet pa je bilo prav malo.

Cankarjevci so naskočili belogardiste 23. novembra zvečer.

Prva četa tretjega bataljona je imela nalogo prva vdreti v postojanko, za njo pa naj bi prodirali deli 2. in 3. bataljona. V četi so bili bombaši in jurišniki. Ob 19. uri je bilo vse nared za napad. Po pregledu se je brigada v mraku začela pomikati proti ciljem. Ko se je približala postojanki, se je razdelila. Enote so odšle proti odrejenim ciljem. Proti postojanki v vasi sta se usmerili dve četi tretjega in del drugega bataljona. Na čelu je bila že omenjena 1. četa pod poveljstvom komandirja Franca Kočevarja a-Cdrila. Ta je v naletu vdrla v postojanko in začela napadati. Za njo so se usule v vas druge enote. Vnel se je oster boj. Belogardisti so se zanašali na ugoden položaj svoje postojanke in se po vdoru partizanov v vas zbrali v pripravljenih utrdbah. Vedeli so tudi, da so blizu nemške in italijanske postojanke, in se nadejali njihove pomoči. Partizani so sistematično očistili vsa vaška poslopja, nato so usmerili ost napada na utrjene točke. Prva četa 3. bataljona se je najprej spopadla z belogardisti v cerkvi in na cerkvenem stolpu. Ker so partizani vedeli, da so glavna cerkvena vrata močno zavarovana in utrjena, so se namenili vdreti pri zadnjih vratih, ki so držala v zakristijo. Vrat pri prvem poskusu niso mogli odpreti, zato so uporabili dvekilsko italijansko bombo, ki je bila priljubljena in učinkovito partizansko orožje. Eksplozija je bila dovolj močna, da je razbila vrata in odrinila tramovje, ki je znotraj zgradbe podpiralo vrata. Borci so vdrli v zakristijo. Tu so našli skladišče orožja, streliva in raznega materiala in začeli tolči po belih, ki so se branili s kora. Ko so bili belogardisti od tod pregnani, so se zatekli na zvonik, saj druge poti ni bilo. Partizani so pozivali bele v zvoniku, naj se vdajo, sicer bodo zvonik zažgali. Ker to ni pomagalo, so najprej zažgali škopnik slame. Dim, ki se je začel valiti navzgor, je opozoril bele, da gre zares. Vdali so se. Četa je zaplenila težki mitraljez in nekaj pušk. Ujela je pet belogardistov.

Po opravljenem boju v cerkvi se je četa namenila napasti prosvetni dom. Borci so se vzpeli v zvonik in začeli metati na streho prosvetnega doma bombe, da ibi jo razkopali in potem poslopje zažgali. Z njimi je bil tudi Jaka Avšič, namestnik komandanta glavnega poveljstva, ki jim je dajal navodila. Borci so že odkrili velik del strehe in se pripravljali, da bi

zakurili. Ker je bil prosvetni dom že popolnoma obkoljen, je napočil čas za odločilen udarec po branilcih. Ti so bili v hudih škripcih. Do odločilnega vdora v dom pa ni prišlo, kajti bilo je že jutro in na bojišču se je položaj za napadalce nepričakovano poslabšal.

Poveljstvo 1. bataljona na zavarovanju pri Brodu si je belilo glave, kako naj proti jutru izpolni nalogo, kajti po jasni noči se je nenadoma pojavila megla in se polagoma tako zgostila, da je bila vidljivost minimalna. Bataljon se je najprej poskušal premakniti čez most na nemško stran, da bi tako zanesljivo držal položaje in zavaroval brigado v napadu. Toda Nemci, ki so branili prehod, so partizane odbili. Bataljon se je moral celo nekoliko odmakniti od varovanega prehoda. Nemci so bili obveščeni o stiski svetokrižkih belogardistov, s katerimi so imeli dobre stike in odnose, pa so pripravili načrt za njihovo rešitev. Pri tem jim je prišla na pomoč megla. Prepeljali so se čez Krko nekoliko v stran od mosta in se skoraj neopaženo vzpeli na breg. Partizani so jih sicer začutili, toda odprtega napada po nevarnem in zakritem terenu si niso upali tvegati. Že zjutraj so poslali sporočilo poveljstvu Cankarjeve brigade, da je položaj na zavarovanju zaradi slabe vidljivosti zelo kritičen in da bataljon ne more obvladati vseh prehodov čez reko. Brigada naj pazi in naj ne dopusti, da bi v vas nenadoma vdrli Nemci ter povzročili paniko med borci. Ko je brigadno poveljstvo spoznalo po streljanju, da so Nemci prodrli čez Krko, je sprva usmerilo jedro svojih enot v vasi proti Nemcem. Ko pa so Nemci izma-nevrirali obrambo, se je začela brigada umikati od Sv. Križa. Pri tem je prišlo tudi do nesporazumov v poveljevanju, vendar se je vse srečno končalo in brigada se je umaknila po poti, po kateri je bila prišla.

Del drugega bataljona je varoval smer proti Brežicam in Hrvaški Bali so se, da ne bi nenadoma vdrli proti Sv. Križu ustaši in deblokirali posadko. Toda na tej smeri ni prišlo do boja. Vso noč je delovala tudi intendantca. Partizani so pri belogardistih zasegli hrano, odpeljali nekaj živine in opreme. Tako se je brigada a silo oskrbela z najnужnejšimi potrebščinami.

Ko se je brigada 24. novembra zbrala v vaseh Mladje, Frluge in Črneči vasi, je bilo zanjo pripravljeno kosilo in borci so si lahko odpočili po napornem boju in pohodu.^{1*}

Natačnejših podatkov o sovražnikovih in partizanskih izgubah nam ni na voljo. Razna poročila, zlasti spominski viri, navajajo, da brigada ni imela izgub. Partizani so ujeli pet belogardistov in zaplenili težki mitraljez ter kakšnih 14 pušk. Od petih belogardistov so enega ustrelili, ker je bil partizanski dezerter, štiri pa izpustili. Ko so se vračali, jih je zajela belogardistična patrolja in jih izročila komandantu belogardističnega bataljona. Ta je dal enega ustreliti, tri pa zapreti. Pa tudi te so potem ustrelili.¹⁷

Napad na belogardiste v Sv. Križu je bil prva akcija Cankarjeve brigade na utrjeno postojanko. Torej je razumljivo, da so bili borci in poveljniki še premalo izkušeni, da bi akcijo uspešno izvedli. Nadalje je važno, da je bila postojanka ob nemški meji in je zato imela možnosti, da ji v stiski priskočijo na pomoč nemške, italijanske in ustaške čete. Zelo težko je bilo računati na zanesljivo obrambo vseh smeri. Glede na svoj položaj je bila svetokrižka postojanka trd oreh, zato bi lahko pripisali Cankarjevi uspeh v tem, da je likvidirala skoraj vse utijene točke v vasi, popolnoma zavzela cerkev z zvonikom, spravila posadko v skoraj brezupen položaj in da ni imela izgub. To je bil torej velik vojaški uspeh. Politične posledice te akcije pa so bile izredne. Belogardiste je trd prijem partizanov zelo preplašil. Spoznali so, da se sami v utrjenih postojankah ne bodo mogli držati. Naslonitev na okupacijske čete je postala še bolj nujna. Po vsej Krški dolini je akcija ugodno odjeknila. Moralno-politične posledice so bile izredne. Na mah je bilo konec prednosti belogardistov, ki so si jo bili pridobili s pomočjo okupatorske vojske v zadnji etapi ofenzive na Gorjance. Osvobodilno gibanje si je zopet pridobilo veljavo, ki jo je imelo pred ofenzivo v Krški dolini.

Z naselij Mladje, Frluge in Črneče vasi je Cankarjeva brigada odšla 25. novembra po polnoči ter po krajšem počitku na Banu in Vodenicah nadaljevala pot proti Beli krajini. Pri Suhadolu je v megli prišlo do spopada z belogardisti. Boj je bil kratek, ker so se beli umaknili. Brigada ni imela izgub.

S tem bojem se je končalo obdobje prvih premikov in borb Cankarjeve brigade. Od ustanovitve 28. septembra 1942 pa do 25. novembra 1942 je prehodila dolgo pot po Kočevski, Beli krajini in pod Gorjanci. To je bila doba napornih maršev, pomanjkanja in iskanja priložnosti za spopade s sovražnikom. Brigada je dosegla trdno povezavo med enotami, štabi enot

so se vživeli v delo, cankarjevci so že pridobili vse vrline partizanov, ki se borijo za svobodo. Prihajal je čas, ko je morala brigada sprejemati čedalje težje naloge. Ali je bila doba utrjevanja bojne sposobnosti dovolj dolga in delo vodilnega kadra dovolj učinkovito, da bo brigada sposobna za še večje napore in še hujše boje?

Doba, v kateri je brigada samostojno nastopala, je bila mimo. Glavno poveljstvo je organiziralo akcije večjih enot, zlasti skupne akcije s hrvaškimi četami, in na obzorju je bilo obdobje, ko naj bi partizanske brigade začele odpravljati vse posledice velike italijanske ofenzive.

OPOMBE

¹ Naredba glavnega poveljstva Cankarjevi brigadi z dne 28. septembra 1942, Zbornik VI-4-44.

* Pismo glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Stabu II. operativne cone Hrvaške z dne 19. septembra 1942, arh. IZDG, fase. I/II.

* Sodelovanje s hrvaškimi partizani je povzetek iz knjige Steva Sunajka, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941 do 1945, izd. založba Partizanske knjige v Knjižnici NOV in POS, št. 39, str. 120 do 132.

⁴ Poročilo operativnega oddelka XI. armadnega korpusa o operacijah med tretjo ofenzivo proti NOV, Zbornik VI-4-181, izjava Jožeta Borštnarja z dne 12. septembra 1942 v arh. IZDG.

⁵ Poročilo namestnika glavnega poveljstva z dne 22. oktobra 1942 o razmerah na Dolenjskem ter o Gubčevi in Cankarjevi brigadi, Zbornik VI-4-66.

⁶ Naredba glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF z dne 30. oktobra 1942 o zagotovitvi prehrane partizanskim četam, Zbornik VI-4-73.

⁷ Poročilo namestnika glavnega poveljstva z dne 22. oktobra 1942 o razmerah na Dolenjskem ter o Gubčevi in Cankarjevi brigadi, Zbornik VI-4-66 in poročilo komisije glavnega poveljstva z dne 11. novembra 1942 o delu Cankarjeve in Gubčeve brigade ter o razmerah na Dolenjskem, Zbornik VI-4-81.

⁸ Tretja roška ofenziva proti NOV v tako imenovani Ljubljanski pokrajini, Borec 1949, št. 2 in poročilo obveščevalnega oddelka XI. armadnega korpusa za čas od 16. oktobra do 10. novembra 1942, Zbornik VI-4-182.

⁹ Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, izdala Partizanska knjiga (Knjižnica NOV in POS), str. 138 do 142, izjava Lojzeta Hrena v arh. IZDG.

¹⁰ Boj V zasedi pri Lokvici je opisan po podatkih Franca Kočevarja-Cirila, Ivana Pezdirca-Slava, Antea Novaka, Dušana

Švare-Duleta, Jožeta Noseta-Spana, glej tudi Stanko Semič-Daki
»Najboljši so padli« (samozaložba) 1971, n. knjiga stran 30 do 37.

¹¹ Izjava Jožeta Borštnarja v arh. IZDG.

* Andrej Četinski-Lev, Kazen, Delo 1.1966 z dne 19., 20. in 21. julija 1966.

¹⁸ Stanko Semič-Daki, Najboljši so padli, II. knjiga, stran 37 in 38, (samozaložba), izjava Jožeta Borštnarja v arh. IZDG.

^M Direktive glavnega poveljstva z dne 1. novembra 1942 o boju proti belogardističnim enotam, Zbornik VI-4-74.

¹⁵ Ivan Bemot-Zivko, izjava v arh. IZDG.

^M Stanko Semič-Daki, Najboljši so padli, II. knjiga str. 41 do 44, (samozaložba), ustni izjavi Dušana Svare-Duleta in Franca Kočevarja-Cirila, Franček Saje, Belogardizem, druga izpopolnjena izdaja str. 357 in 371.

¹⁷ Franček Saje, Belogardizem, druga izpopolnjena izdaja str. 371.

PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA
(od 25. novembra 1942 do 26. marca 1943)

S prihodom Cankarjeve brigade na Gorjance in 13. hrvaške v Zumberk ter z ustanovitvijo Šercerjeve brigade so na slovenskem bojišču dozorele razmere za akcijo, ki jo je glavno poveljstvo že dolgo pripravljalo.

Načrt za zimsko protiofenzivo

Glavno poveljstvo je ocenjevalo položaj, ki je nastal s koncem velike italijanske ofenzive. Prvo oceno je glavno poveljstvo oblikovalo po roški etapi. Do konca ofenzive ni bilo novih elementov, ki bi bistveno prispevali k spreminjanju ocen. Ti elementi so bili: izpod udarca močnih okupatorjevih sil se je uspelo izmakniti dobršnemu delu partizanskih enot; v razmeroma kratkem času so se izoblikovale v manevrske brigade, si pridobile možnosti za hitre premike in se usposobile za bolj trde boje; na Notranjskem je okupator dosegel nekaj uspehov s teroriziranjem civilnega prebivalstva; oborožena bela garda se je javno razkrinkala kot okupatorjeva zaveznica. Torej je treba sedaj, ko je ofenzive konec, s podvojeno močjo udariti po okupatorju in njegovih pomagačih. Z množičnim nastopom partizanskih enot in pravilnim ravnanjem si je treba ponovno pridobiti zaupanje množic. Šestnajst tednov so udarjali Italijani, sedaj pa je napočil čas, da mu brigade povrnejo udarce.

Zamisel za zimsko protiofenzivo glavnega poveljstva je bila taka. Ustanoviti je treba dve operativni grupi. Prva poglavitna, ki naj jo sestavljajo Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada, naj najprej udari v dolino reke Mirne in likvidira sov-

razne postojanke. Tako bi nastalo obSimo osvobojeno ozemlje za razmeščanje zalednih ustanov in uspešno bi lahko izvedli popolno mobilizacijo. Nato bi brigade udarile na belogardiistične postojanke v dolini reke Temenice in na Primskovem ter jih uničile. Naslednji udarec bi bil namenjen belogardiističnemu gnezdju na Polici. Po uničenju vseh teh postojank bi nastalo zopet mnogo več možnosti za politično delovanje aktivistov, ki so jih bile sovražne garnizije domala pregnale s terena. Uničenje sovražnih postojank severno od dolenske železniške proge bi imelo seveda velik vojaški in politični pomen. Partizani okrog Ljubljane bi dobili varnejše zaledje, Italijani pa bi bili prisiljeni neposredno braniti železnico. Glavno poveljstvo je mislilo, da bi potem vojaško akcijo usmerili v gornji tok Krke in napadli postojanke ob reki in okoli nje. Tu so bile važne sovražnikove posadke v Selih pri Šumberku, Korinju, Ambrusu, Kopoljah, v Krški vasi, Zagradcu, Žužemberku in Dvoru. Ko bi bile te akcije končane — proti koncu februarja 1943 — bi se glavna operativna grupa združila z notranjsko operativno grupo, ki bi iz Notranjske kot pomožna skupina prodirala glavni naproti, nato bi operacijo nadaljevali skupaj, v smeri proti Ljubljani.¹

Ze na prvi pogled nas zbode v oči, da je glavno poveljstvo odredilo partizanom preobilo nalog. Vedeti je treba, da je bilo tedanje glavno poveljstvo še vedno del revolucionarnega štaba osvobodilnega gibanja, ki je izdajalo manj konkretnih vojaških nalog pa več direktiv, ki so bile zelo pomembne, saj so veljale za daljše obdobje kot koristno vodilo za akcijo.

Glavno poveljstvo je ustanovilo za vodenje velikih operacij tudi nove štabe. Odredba o ustanovitvi dolenske operativne cone (DOC) je sicer bila napisana šele 26. decembra 1942, vendar so ta operativni štab dejansko ustanovili že 7. decembra. Obsegal je Dolenjsko, Belo krajino ter teritorij od nemško-hrvaške meje do Kolpe pa prek Kočevskega Roga in Male gore do Grosupljega in Ljubljane do nemške meje.² Vzporedno so ustanovili tudi notranjsko operativno cono, ki je v glavnem obsegala Notranjsko.

Glavno poveljstvo je začelo protiofenzivo z dnevnim poveljem z dne 25. novembra 1942, kjer naglašja, da je slovenska partizanska vojska zmagovito prebila dvemesečno (pravilno je: skoraj štirimesečno, op. avt.) ofenzivo italijanskih in nemških divizij. Sedaj vstopa v razdobje novih ofenzivnih operacij,

ki pa morajo prinesli neprimerno večje rezultate, kot jih je prinesla spomladanska ofenziva. Sedaj se je treba boriti za popolno uničenje sovražnika na slovenskih tleh. To naredbo je podprl politični komisariat slovenske partizanske vojske v posebnem biltenu, kjer pravi, da bo dnevno povelje glavnega poveljstva pomagalo slehernemu partizanu, komandantu in političnemu komisarju premagati poslednje ostanke defenzivnosti.³

Drugega dne, 26. novembra 1942, se je začela prva akcija protiofenzive, katere cilj je bil Suhor.

Suhor

Za odločitev o napadu na belogardistično postojanko v Suhorju so bili važni posebni razlogi. Po gorjanski etapi italijanske ofenzive so namreč belogardisti, zbrani v tako imenovani legiji smrti, zasedli okoli Gorjancev kar šestnajst krajev in v njih namestili svoje posadke. Namen vodstva legije smrti, ki je bilo deloma mihajlovičevsko (medtem ko je znotraj enot prevladoval klerikalni element), je bil vojaško obvladati masiv Gorjancev, kjer bi si zgradili trdno oporišče, saj je bila okolica Gorjancev bogata in gosto naseljena. Od tod bi širili svoj vpliv na vse strani. Na Gorjancih bi zgradili letališče, kjer bi sprejemali angleško pomoč.⁴

Na Suhorju so belogardisti ustanovili postojanko v prvi polovici meseca novembra. Posadka je bila 3. četa 3. bataljona legije smrti, ki je štela 127 mož. Poleg pušk so imeli tudi tri puškomitraljeze. V postojanki je bil tudi sedež štaba 3. bataljona z 12 oficirji in podoficirji pod poveljstvom kapetana Dobrivoja Vasiljeviča. Komandir 3. čete Miloš Šabič se je s četo utrdil v župnišću, štab 3. bataljona pa je bil v šoli. Ko so partizani **napadli** postojanko, je bilo v njej tudi 39 italijanskih fašističnih vojakov (to je bil vod 23. polka divizije »Isonzo«), ki so bili **prestrašeni** zaradi težav in nevarnosti oskrbovanja (spomnimo se na boj Cankarjeve brigade v zasedi pri Trnovcu) zapustili postojanko Hrast in se na poti v Metliko zatekli na Suhor.⁵ V postojanki je bilo torej 178 belogardističnih in italijanskih vojakov. Postojanka je bila zvezna utrdba med Belo krajino in Dolenjsko oz. Novim mestom. Zato je bila nevarna, k čemur je še posebno pripomogla njena dobra obrambna lega na cesti med Novim mestom in Metliko.

Prav položaj postojanke je bil prvi razlog, da se je glavno poveljstvo odločilo za napad nanjo. Drugi razlog pa je bil ta, da je tedaj bila v bližini 13. proletarska hrvaška brigada, ki je bila dobro oborožena in je imela izkušen poveljniški kader. To je bila ena najboljših hrvaških brigad.

Suhor je bil kot skoraj vse belokranjske vasi zvest narodnoosvobodilnemu gibanju. Njegova izredna lega na gorjanskih pobočjih je izzivala sovražne posege, zato je bilo v vasi in njeni okolici mnogo znamenitih bojev.

Najprej se je bilo treba trdno povezati s hrvaškimi partizani in ustanoviti vojaški organ, ki bo vodil sodelovanje vseh partizanskih enot. V ta namen so odšli v Cetošič, kjer je bil tedaj štab II. operativne cone Hrvaške, namestnik komandanta glavnega poveljstva Jaka Avšič, komandant in politični komisar brigade ter Jože Brilej iz delegacije glavnega poveljstva.

2e 24. novembra so vzpostavili stik s štabom n. operativne cone Hrvaške in s 13. hrvaško, proletarsko brigado. Naslednji dan pa so odšli v Cetošič, kjer so se hitro dogovorili za skupen bojni nastop in v ta namen ustanovili skupen operativni štab slovenskih in hrvaških brigad ter odredov. Komandant je bil Vječeslav Holjevac, tedaj komandant ü. operativne cone Hrvaške, politični komisar Jože Brilej, namestnik komandanta Jaka Avšič, namestnik političnega komisarja pa Marko Belinič, ki je bil tedaj politični komisar n. operativne cone Hrvaške/ Za člana tega štaba so imenovali še Vojo Ivetiča, ki je bil operativni oficir v 13. hrvaški brigadi.⁹

Skupni štab je torej imel za napad na Suhor na voljo dve brigadi, 13. hrvaško in Cankarjevo brigado, ter Vzhodnodolenjski odred.** Naloge je razporedil tako, da je napad na postojanko v Suhorju kot poglavitno nalogo prevzela 13. hrvaška brigada, okrepljena s 3. četo 3. bataljona Cankarjeve brigade, obrambo novomeške in semiške smeri kot pomožno nalogo pa Cankarjeva brigada. Trinajsta hrvaška brigada je sama

* Skupen štab so ustanovili po temle ključu: en dan je bil komandant eden od Hrvatov (Holjevac ali Belinič), drugi dan pa Slovenec (Jaka Avšič). Enako sta se menjala politična komisarja (Belinič in Brilej). Ustna izjava Jožeta Brileja.

** Trinajsta hrvaška brigada je bila tedaj po številu in oborožitvi močnejša kot katerakoli slovenska brigada. Poleg treh udarnih bataljonov je imela še mitralješko četo, z najmanj petimi težkimi mitraljezi in najmanj dvema lahkima minometoma. Minerski vod je imel na voljo nekoliko eksploziva.

poskrbela. Se za obrambo metliške smeri in smeri iz Radatovičev, del enot Vzhodnodolenjskega odreda pa je izvedel slepilni napad na Metliko.

Cankarjeva brigada je odpotovala na izhodiščne položaje za napad na Suhor že 25. novembra in je zjutraj 26. novembra zavzela mesta za obrambo suhorske akcije. Nekatere enote so bile na Gaju in so se proti večeru premaknile na Jugorje, druge pa so odkorakale v smeri proti Semiču.

Za izpolnitev svoje naloge je poveljstvo Cankarjeve brigade izbralo ugodne obrambne položaje. Na straži (K. 685), da je z jedrom svojih sil obvladovala cesto iz Novega mesta proti Suhorju. Na vrhu Gorjancev je nadzorovala cesto čez Ugljaričo, da bi preprečila presenečenje s te strani. Pri Cerovcu, Črešnjevcu in Štrekljercu je postavila bataljon in četo, da bi zavarovala semiško smer. Stab brigade je bil z rezervo v vasi Jugorje.

Napad 13. hrvaške brigade in 3. čete 3. bataljona Cankarjeve brigade se je začel 26. novembra 1942 ob 18. uri. Poveljstvo 13. brigade je poleg slovenske čete določilo za napad svoj 3. bataljon, ki so ga okrepili z 2. četo 2. bataljona.* Pet čet je bilo tako zaposleno pri napadu na utrjeno postojanko. Sovražnik je utrdil v vasi dve zidani zgradbi. Kot navadno sta to bili šola in župnišče. Vse zgradbe so imele zazidana okna s strelnimi linami, okoli zgradb pa so izkopali rove. Začeli so graditi tudi pokrite rove iz kamnja.

Prvi partizanski juriš se ni popolnoma posrečil. Borci so le pregnali branilce iz jarkov v zgradbe. Tu so se belogardisti in Italijani odločno branili.

Prvi uspeh so dosegli napadalci pri napadu na šolo, kjer se je branil štab 3. bataljona legije smrti. Vseh dvanajst branilcev so polovili, potem ko so šolo zažgali. Ko so to opravili, so obkolili župnišče in nadaljevali borbo. Medtem ko so strelci držali strelske line v župnišču pod ognjem, so se priplazili minerei in bombaši k zgradbi in jo od spod minirali. Nastale so odprtine, ki so zadostovale, da so zažgali tudi to postojanko.

* Trinajsti **hrvaški proletarski** brigadi so dali na voljo tudi nekoliko najboljših borcev in komandirja iz Cankarjeve brigade in Vzhodnodolenjskega **odreda**, ki so dobro poznali **zemljišče** in suhogorski okoliš. **Eden med**; njimi je npr. bil **komandir 1. čete** 3. bataljona Cankarjeve brigade Franc Kočevar-Ciril. Izjava Franca Kočevarja-Cirila v arh. IZDG.

Sovražnik se je srdito branil in šele proti jutru poskusil zapustiti trdnjavo, kjer je že divjal požar. Nekaterim se je to posrečilo, večina pa je bila na izhodih iz zgradbe pod ognjem napadalcev pobita ali pa se je vdaila. Na tem mestu je 13. hrvaška brigada ubila 23 sovražnih vojakov, 91 pa se jih je vdalo. Ko so tósti, ki so se prebili, poskušali zbežati v Metliko, 90 naleteli na partizanske zasede. Te so pokosile tri izmed njih. Na Suhorju so partizani ujeli 91 in ubili 29 sovražnikovih vojakov. Med plenom so bili štirje italijanski puškomitraljezi, 104 puške in mnogo streliva. Mnogo orožja je v zgradbah zgorelo. Trinajsta brigada je imela 2 mrtva in 11 ranjenih.⁷

Poveljstvo divizije »Isonzo« in belogardistična legija smrti seveda niso držali križem rok, ko so zvedeli, da je suhorska postojanka v hudi nevarnosti. Ze ponoči na 27. november so začeli zbirati čete, da bi zjutraj krenili v napad in rešili ogroženo posadko. Poglavitna kolona se je zbirala v Metliki pod poveljstvom generala Ceruttija, poveljnika pehote divizije »Isonzo«. Tudi poveljstvo legije smrti je ukrepalo. Ze 26. novembra ob 22. uri je oddelek legije smrti v Stopičah pri Novem mestu sporočil poveljstvu divizije »Isonzo« v Novem mestu, da je jasno slišati streljanje v smeri Suhorja. Ko se je ta oddelek telefonično povezal z italijanskim garnizonom v Metliki, je zvedel, da je Suhor res napaden in da je topniška baterija v Metliki že priskočila na pomoč suhorski posadki. Nato je poveljstvo divizije »Isonzo« ukazalo Janku Debeljaku, komandantu bele garde na Dolenjskem, naj se nemudoma odpravi z belima posadkama iz Dolža in Stopič na Gorjance ter skuša priti čez sedlo Jugorje na Suhor. Debeljak je zbral posadki in se podal na pot.*

Na položajih 2. bataljona Cankarjeve brigade, ki je branila novomeško smer in ki se mu je pridružil tudi namestnik komandanta brigade Stanko Semič-Daki, je bilo ponoči na 27. november mimo. Borci so poslušali streljanje okoli Suhorja in ugibali po streljanju, kaj se tam dogaja. Bili 90 nestrpni in pričakovali so vesele novice, da je Suhor padel. Zjutraj ob 3. uri se je pred položaji bataljona ustavilo kakih 15 kamionov. Belogardisti so se izkrcali in se napotili v strelcih proti

* V Dolžu in Stopičah sta bili 1. in 2. četa 3. bataljona legije smrti. Podatki o organizaciji te prve bojne skupine za pomoč Suhorju so povzeti po depeši poveljstva divizije »Isonzo« z dne 27. novembra 1942, Zbornik VI-4-188.

cankarjevcem. To je bil 3. bataljon legije smrti — brez 3. čete in štaba — ki je prvi začel razbremenitveno akcijo. Medtem je Cankarjev bataljon že prejel obvestilo, da je Suhor pred padcem. Kurir je prinesel ukaz brigadnega štaba nag bataljon ostane še nadalje na položajih in jih brani. Borci so bili novice zelo veseli. Tedaj se je začel boj. Belogardisti so napadli silovito. Bataljon jih je nekaj časa zadrževal, a se je moral nekotlikanž umakniti v smeri proti Jugorju. Tu je zasedel nove položaje tako, da so borci imeli pred seboj čistino. Ponovno je prišel kurir, ki je sporočil, da je Suhor zavzet, toda bataljon mora še nekaj časa vztrajati na položajih, da bi borci odpeljali s Suhorja plen in ujetnike. Razumljivo je, da je vest o zmagi prinesla v vrste Cankarjevega bataljona veliko radost. Ko so belogardisti spoznali, da se je partizanska enota pred njimi umaknila, so mislili, da so partizani zbežali. Zato so šli brezskrbno naprej. Toda na čistinah pred bataljonom so naleteli na močan ogenj partizanov, ki jih je zadržal. Po polurnem boju so bili belogardisti odbiti in na tej smeri je bila začasno zavrnjena nevarnost. Malo kasneje je bataljon dobil sporočilo o popolni likvidaciji Suhorja, hkrati pa tudi ukaz, naj zapusti položaje, ker je evakuacija plena in ujetnikov iz Suhorja končana. Bataljon je zapustil cesto in se začel pomikati proti Gorjancem. Ker so spotoma pritiskale nanj sovražne čete, se je neprestano tolkel. Prispeli so v vas Gaj, boji na njihovi fronti so ponehali.⁸

Prvi bataljon Cankarjeve brigade je bil na obrambi semiške smeri. Četa 3. bataljona pa je bila po naredbi skupnega operativnega štaba na Gradniku za rezervo. Tudi ta bataljon se ponoči na 27. november ni bojeval, pač pa so se boji razvneli zjutraj, ko so belogardisti iz Semiča močno napadli, da bi olajšali preboj 3. bataljona legije smrti na Jugorju. Zasedo nad Osojnikom je sovražnik presenetil — bila je nepazljiva — in je zato imela štiri mrtve. Bataljon ni imel drugih bojev in je popoldne krenil proti Gaju k brigadi.

Zjutraj 27. novembra je bila nared za boj tudi kolona generala Ceruttija v Metliki. Trinajsta hrvaška brigada pa ji je zvito nastavljala pasta. Sovražniku se tudi ni kdove kako mudilo na Suhor, saj tam razen trupel ni bilo kaj več reševati. Pri Bušnji vasi so Italijani doživeli hud poraz in so se morali proti večeru umakniti v Metliko. Imeli so okoli 24 mrtvih in 18 ranjenih.

Tako se je končala velika akcija na Suharju in okoli nje-
ga s popolnim porazom sovražnika. Italijani so skupaj imeli
nad 33 mrtvih in okoli 40 ranjenih, beli pa 16 mrtvih ki 23
ranjenih, 91 pa je bilo ujetih. Od ujetnikov belogardistov so
obsodili na smrt osem organizatorjev in najbolj zagrizenih
vodilnih belogardistov, 45 pa so jih vključili v Gubčevo in
Cankarjevo brigado,* medtem ko je bilo 17 iz propagandnih
razlogov in zaradi bolezni izpuščenih.

Suhorska akcija je kot začetna akcija partizanske proti-
ofenzive prinesla mnogo upanja na končno zmago nad oku-
patorjem in njegovimi pomagači. Ugodno je odjeknila med
slovenskim prebivalstvom, pa tudi na Hrvaškem, zlasti na
Zumberku. Prebivalstvo Bele krajine je bilo navdušeno in je
zmago proslavilo z obdarovanjem partizanskih enot in s po-
gostitvijo. Belogardizem je doživel hud udarec. Nevarnost pro-
dora v Belo krajino je bila odstranjena. Od 16 belih postojank
okoli Gorjancev jih je po suhorskem porazu ostalo le še sedem:
Pleterje, Dolenja Brezovica (pri Šentjerneju), Stopiče, Semič,
Črnomelj, Kostanjevica in Metlika. Na Suhorju so ujeli popoln
štab 3. bataljona legije smrti s komandantom Dobrivojem
Vasiljevičem-Iztokom in še dva belogardistična aktivista: sod-
nika Miho Jermana in patra Klemena Norberta. Padec Suhor-
ja je povzročil med belogardisti pravi preplah in dolgo je tra-
jalo, preden so si zopet nekoliko opomogli.⁹

Po suhorski akciji so začeli temeljito preurejevati Cankar-
jevo brigado. V prvi vrsti so jo številčno izpopolnili, dodelili pa
so ji tudi nove kadre in nekatere zamenjali. Štab brigade je
menil, da so bili bataljonski štabi zvečine premrtvi in nezadost-
no iniciativni. Zato je moral brigadni štab nadzorovati njihovo
delo in biti navzoč pri akcijah. Toda v glavnem je bila
brigada na visoki moralni ravni in borci so si želeli boj. Skupne
akcije s hrvaškimi partizani so ustvarile borbeno
bratstvo slovenskih in hrvaških partizanov.¹⁰

Tretjo četo 3. bataljona Cankarjeve brigade so sedaj do-
končno vključili v to brigado. Tako je bil ta bataljon popoln

* Nekaj od teh je bilo dobrih in so dosegli celo položaje
četnih komandirjev, večina pa se je slabo obnesla in štabi brigad
so se čestokrat pritoževali čez nje in jih nekatere nazadnje raz-
orožili. Glej nepopolno poročilo Cankarjeve brigade (brez datuma)
v arh. IZDG fase. 189a/II.

in je bilo njegovo jedro sestavljeno iz tistih partizanov, ki so jih bili določili že ob ustanovitvi brigade. S tem je 3. bataljon imel 120 do 130 borcev in bork ter je torej po številčni moči dosegel potrebno normo, kot so jih imeli tisti čas bataljoni brigad. Ker pa prvi in drugi bataljon nista imela zadostnega števila borcev, je glavno poveljstvo na pobudo načelnika vrhovnega štaba Arse Jovanoviča zmanjšalo številčno moč odredov. Tako je pridobilo primerno število borcev in bork, s katerimi so nato izpopolnili bataljone vseh brigad. Cankarjeva je dobila celoten Gorjanski bataljon Vzhodnodolenjskega odreda, ki je tedaj štel kakih 80 borcev in bork.* V brigado pa ga niso vključili kot samostojen bataljon, pač pa so borce porazdelili po enotah 1. in 2. bataljona. Brigada je tedaj narasla na okoli 500 partizanov.

Omeniti je treba še, da so 25. ali 26. novembra ustanovili mitralješko četo, ker so v Sv. Križu zaplenili težki mitraljez, enega pa so imeli še od prej. Ceti, je poveljeval Alojz Zokalj-Džidži**

Prav po zmagi na Suhorju je prispela na Gorjance skupina poveljnikov pod vodstvom načelnika vrhovnega štaba Arse Jovanoviča. Skupino je poslal vrhovni poveljnik NOV in PO Jugoslavije tovariš Tito kot kadrovska pomoč vrhovnega štaba. Pet partizanov iz te skupine — Predrag Jevtič, Rajko Tanasković, Petar Brajović, Danilo Sorović in Svetolik Jovanović — je bilo do februarja 1943 vključeno v brigado in postavljeno na odgovorna mesta komandanta brigade, namestnikov komandantov brigade in bataljonov ali na kako drugo vojaško poveljniško mesto, spomladi 1943 pa je v brigado prišel še Aleksander Marjanović. To je bila pomembna pomoč,

* Po ofenzivni etapi na Gorjance je ta bataljon, ki je bil drugi v Vzhodnodolenjskem odredu, imel precej izgub. Po poročilu štaba Vzhodnodolenjskega odreda z dne 14. novembra 1942 glavnemu poveljstvu so tedaj pogrešili okoli 50 ljudi in 25 pušk. Nekaj od pogrešanih se je na pritisk domačih javilo okupatorju, nekaj je bilo ujetih, nekaj pa se jih je izgubilo in jih je odred še pričakoval, da se bodo vrnil. Vojaško in moralno je bil bataljon dober zlasti po čistki, ki jo je opravila velika ofenziva. Bataljon je izgubil poleg drogega orožja tudi težki mitraljez. Zbornik VI-4-87.

** Glej izjavo Lojzeta Hrena v arh. IZDG. Ustna izjava Alojza Zokalja.

saj so novi poveljniki prinašali brigadi izkušnje proletarskih in drugih enot iz operativne skupine vrhovnega štaba.*

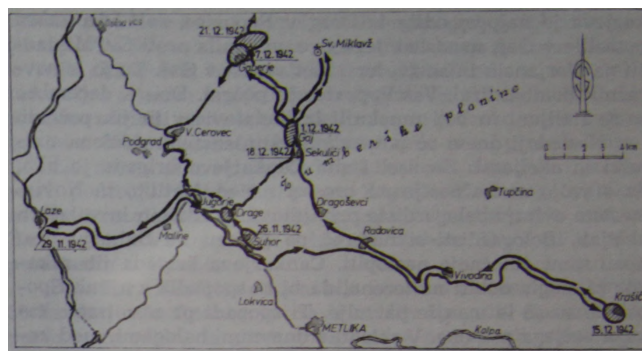
Po tej reorganizaciji in izpopolnitvah je bala Cankarjeva brigada usposobljena za težje boje in napore. »Če bi imeli tako sposoben kader, kot je borbena vojska partizanov, bi zmogli izvršiti vsako nalogo« je navedel štab Cankarjeve brigade v poročilu glavnemu poveljstvu z dne 16. decembra 1942.

Nadaljevanje ofenzive

Prvotni dogovor poveljstev slovenskih in hrvaških partizanskih enot je vseboval tudi načrt, da bi po Suhorju napadli sovražno postojanko v Orehovici, nato pa bi šli rušit železniško panogo med Novim mestom in Metliko. Sedaj so na predlog Arse Jovanoviča opustili napad na Orehovico, pač pa so pripravili akcijo na progo.¹¹ Operativni štab slovenskih in hrvaških brigad so za to priložnost nekoliko izpremenili. Komandant je bil Jaka Avšič, politični komisar pa Jože Brilej. Vsaki brigadi so posebej določali odsek proge, na katerem naj iztiri tovorni vlak, ga uniči in nato progo razdre. Trinajsta hrvaška brigada je dobila odsek med kraji Dobra vice in Gradac, Cankarjeva pa odsek med postajama Rožni dol in Uršna sela. Operativni štab je namreč prišel do zanesljivih podatkov, da bosta 29. novembra okoli 23. ure prišla na odrejeni mesti tovarna vlaka iz Metlike in iz Novega mesta.

Trinajsti brigadi ni uspelo opraviti naloge. Preden so namreč odvili tračnice in pripravili progo za iztiranje, jih je odkril pes iz italijanske čuvajnice, in Italijani so odprli ogenj.

* Skupina Arse Jovanoviča je odpotovala iz Bosanskega Petrovca okoli 16. novembra 1942 in po mnogih dramatičnih pripetljajih prispela na Gorjance 28. novembra. V skupini so bili izbrani poveljniki iz proletarskih brigad in drugih enot vrhovnega štaba. Pred odhodom jih je sprejel vrhovni komandant in jim v nagovoru pojasnil njihove naloge v Sloveniji ter obrazložil politični in vojaški položaj na Slovenskem. V skupini so bili poleg še nekaterih: Predrag Jevtič, Rajko Tanasković, Danilo Sorović in Petar Brajović iz 2. in 4. proletarske brigade, Milovan Saranović in Mile Kilibarda iz 5. proletarske brigade, Zdravko Jovanović, Aleksandar Marjanović, Radomir Božović, Mile Čubrić, Svetolik Jovanović in Pero Popivoda pa iz drugih enot. Podrobneje o tem glej Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, stran 89 in 90 ter stran 95, in pregled borb na Dolenjskem polkovnika Pere Popivode, Slovenski zbornik 1945.

Bojna pot Cankarjeve brigade od 26. novembra do 1. decembra 1941

Borci so sicer napadli Italijane in zavzeli neko barako, ki so jo bili italijanski vojaki v naglici zapustili. Tu so našli le malo plena, tovorni vlak pa se je ustavil in ni pripeljal skozi zasedo.¹²

Cankarjeva brigada je odšla na progo 29. novembra iz Drag. Tudi njena akcija ni popolnoma uspela. Vlak je sicer zapeljal na **mino**, bili so uničeni trije vagoni in lokomotiva, toda ko so začeli Italijani **streljati** iz bližnje postojanke, se je 3. bataljon, ki je bil na tem mestu, umaknil. Menda je bila proga tako porušena, da je bil promet za dva dni ustavljen.¹³

Ko se je 30. novembra brigada vrnila v Drage, so Italijani začeli pripravljati hajko proti obema brigadama. Trinajsta je tedaj bila v Sošicah, Visočah in Radatovičih. Italijani so napadali z dvema kolonama pod poveljstvom komandanta pehote divizije »Isonzo« generala Ceruttija. Najmočnejše napade so ob podpori letalstva in topniške baterije iz Metlike izvedli 1. in 2. decembra. Čeprav sta bili sovražni koloni usmerjeni predvsem proti brigadama in drugim partizanskim enotam na Gorjancih, so se vendarle predvsem masčevali nad prebivalstvom v krajih Gaj, Rajakoviči, Sekuliči, Kuljaji, Popoviči in Doljani, visoko na pobočjih Gorjancev, kjer je bilo prebivalstvo »notorično naklonjeno komunističnim razbojnikom«, kakor poročajo oficirji iz poveljstva divizije »Isonzo« o teh akcijah.¹⁴ Partizani so se hajki večinoma izmikali. Can-

karjeva je najprej odšla iz Drag v Popoviče, se 1. decembra preselila v Gaj, se naslednjega dne umaknila proti Sv. Miklavžu na Gorjancih in se zvečer zopet vrnila v Gaj. Tu jo je sovražnik bombardiral. Vas Popoviče je požgal. Dne 4. decembra so se Italijani in beli umaknili iz Radatovičev in jih požgali.

Naslednji dnevi so potekali med intenzivnim delom, premiki in akcijami. Zamisel štaba Cankarjeve brigade je bila, da s svojo navzočnostjo na prostoru med Metliko in Novim mestom ovirajo belogardiste pri njihovih »političnih in vojaških akcijah. Belogardisti si namreč po porazu na Suhorju niso upali sami odločneje nastopiti. Cankarjeva brigada jih nikakor ni mogla dobiti na terenu, da bi se spopadla z njimi. Spopadale so se le manjše patrulje. Ti spopadi pa niso imeli kakšnega večjega pomena. V skladu z dnevnimi nalogami, med katerimi so bili napadi na progo, rekvizicije in mitingi, so se bataljoni premikali iz kraja v kraj. Končno so se za nekaj časa razporedili v skladu z zamislijo o obvladovanju teritorija med Novim mestom in Metliko: 1. bataljon je bil v Gabrju, drugi v Suhorju, tretji pa v Mihovem. Prvi in tretji sta kontrolirala severno pobočje Gorjancev proti dolini Krke, drugi pa je obvladoval Bêlo krajino v smeri proti Metliki. Od akcij in bojov omenjamo le večje. Ponoči na 7. december so napravili akcijo na belokranjski progi, ki pa je uspela le delno. Dne 12. decembra je tretji bataljon v Mihovem doživel nepričakovan napad belogardistov in Italijanov. Sovražnike sta vodila dva dezertarja iz Cankarjeve brigade in jih pripeljala po skrivnih poteh. Bataljon se je moral v težavnih bojnih okoliščinah umakniti iz vasi, vendar je v borbi prizadejal sovražniku precej izgub. Bataljon je izgubil vso kuhinjsko opremo. Dva partizana sta bila ujeta. Dne 13. decembra je bil 2. bataljon na akciji v vinarski zadrugi v neposredni bližini Metlike. Brigado so namreč aktivisti obvestili, da bo v zadrugi sestanek vseh glavnih belogardističnih agentov metliškega okraja. Bataljon je dobil nalogo, naj jih preseneti in polovi. Akcija pa ni uspela, ker napovedanega sestanka ni bilo in ker je bila akcija prej odkrita. Intervenirali so Italijani.¹⁵

Dve brigadi sta se dobro zasidrati v Zumberku in na Gorjancih. Ker so bile nekatere postojanke uničene ali pa se je sovražnik sam umaknil, je nastal na njihovem operativnem področju ugoden položaj. Nastalo je večje osvobojeno ozemlje na obmejnem področju Hrvaške in Slovenije, kar je imelo

ugodne posledice za razvoj političnih organizacij osvobodilnega gibanja. Tu je nastala obširna operativna baza za bojno sodelovanje slovenskih in hrvaških enot. Ustaši seveda niso bili zadovoljni s takim stanjem in so si prizadevali, da bi čimprej ponovno odrinili partizane kolikor mogoče globoko v gorjanske gozdove. Toda partizani so jim pripravili novo presenečenje. Odločili so se namreč, da bodo nadaljevali napadalne akcije proti področju železniške proge Zagreb—Karlovac in tako ustvarili razmere za še boljšo povezanost partizanskih enot v Zumbenku in v Sloveniji z vrhovnim štabom. Na vrsti je bila postojanka v Krašiču.

Posadka v Krašiču tedaj ni bila posebno močna. Le kakšnih 50 žandarjev in financarjev se je utrdilo na pošti. Sprva se je partizanom zdelo, da s tem gnezdом ne bodo imeli prevelikih težav. Zopet so sestavili skupen operativni štab slovenskih in hrvaških brigad. Tokrat je bil komandant operativni oficir 13. hrvaške brigade Vojo Ivetič, politični komisar je bil Marko Belinič, namestnik komandanta pa Marjan Dermastia. Po načrtu tega štaba so nameravali uporabiti za napad na postojanko 2. bataljon 13. hrvaške brigade brez ene čete in četo 3. bataljona Cankarjeve brigade. To je bila udarna skupina, ki so ji dodelili dva lahka minometa in minerski vod, ki so ga sestavljali minerei obeh brigad. Prvi bataljon Cankarjeve brigade je na položajih pri Bresariču in Brleniču varoval smer proti Karlovcu in od Jastrebarskega. Dve hrvaški četi sta bili določeni, da branita smer iz Kostanjevca. En hrvaški bataljon naj bi izvedel slepilni napad na sovražno posadko v Oštrcu in varoval to smer. Poveljniško mesto operativnega štaba je bilo v vasi Hrženik, kjer je bila v rezervi četa 13. hrvaške in četa Cankarjeve brigade. Določeno je bilo, da se bo napad začel

14. decembra 1942 ob 21. uri. Ko so bile partizanske enote že na poti, sta prišli v Krašič kot okrepitev dve ustaški četi iz Karlovca, in število sovražnih vojakov v Krašiču, se je povzpelo na skoraj 300 mož. Sedaj se je številčno razmerje zelo neugodno spremenilo v sovražnikovo korist. Ne glede na to je operativni štab ukazal nadaljevati akcijo po načrtu. Tako je nastal v Krašiču položaj, da je okoli 150 do 200 partizanov napadalo utrjeno postojanko, ki jo je branilo kakšnih 300 sovražnikov. Dve četi ustašev sta se v Krašiču nastanili v šoli in se tam utrdili, kolikor je bilo v tako kratkem času mogoče. Okrog pošte si je prvotna posadka zgradila bunkerje in jih

zavarovala z bodečo žico. Branilec so bili poleg pušk in bomb na voljo Štirje puškomitraljezi in dva težka mitraljeza. Najprej so partizani silovito naskočili pošto. Po 45 minut dolgem boju je bila posadka obvladana. Nato so partizani usinili vse svoje moči proti ustašem v Soli. Boj se je bil vso noč. Šele proti jutru se je posrečilo mermcem minirati spodnji del Sole, nato so bombaši poslopje zažgali. Iz goreče stavbe so jurišali ustaši in vnel se je boj od blizu. Večjemu delu ustašev se je posrečilo pobegniti, nekaj pa jih je bilo poba tih. Ob pod šestih zjutraj, 15. decembra, je bil Krašič v rokah partizanov. Vsi sovražnikovi poskusi, da bi napadeni postojanki poslali pomoč, so se izjalovili. Sovražnik je v Krašiču imel 22 mrtvih in 11 ujetih. Partizani so zaplenili 20 pušk, dva puškomitraljeza, težki mitraljez in drugo opremo. Četa 3. bataljona Cankarjeve brigade je imela nalogo iz apoteke odnesti sanitetne potrebščine, in jo je dobro opravila. Zaplenjene stvari so bile namenjene bolnišnicam v Zumberku. Ta smela akcija je torej bila zmagovito končana in je prinesla osvobodilnemu gibanju v Zumberku veliko korist, kajti sedaj so Hrvatje uspešno izvedli mobilizacijo in izpopolnili svoje vrste. Cankarjeva brigada pa je dobila nekaj orožja in si okrepila bojne izkušnje.^{1*}

Proti Ljubljani

Belogardizem je tiste dni doživel še eno hudo katastrofo. Gubčeva brigada je namreč 12. decembra 1942 popolnoma porazila belo posadko v Ajdovcu. Boj je potekal podobno kot v Suhorju. Zjutraj so partizani zažgali zadnjo belogardistično utrdbo v vasi in ujeli skoraj vse branilce. Le malo jih je ušlo. Sedaj je bilo očitno, da belogardisti vojaško niso več kot partizanom in da jih niti utrdbe ne morejo reševati. V njihovih vrstah je nastala kriza, potreba po ukrepih za zavarovanje belogardističnih enot pred popolnimi porazi. To je bila tudi ugodna priložnost za nadaljevanje protiofenzive. Pobuda je bila povsem v partizanskih rokah in treba je bilo uspešni boj nadaljevati. Glavno poveljstvo je do tega časa, ki ga opisujemo, zbralo dve operativni skupini. V prvi sta bili kot jedro Cankarjeva in 13. hrvaška brigada, v drugi pa Gubčeva in Tomšičeva. Slednja se je namreč pridružila Gubčevi, ko so načrtovali napad na Ajdovec. Obe operativni skupini sta do-

segli velike uspehe in sedaj je bilo kot na dlani, da ju je treba združiti ter s podvojeno močjo nadaljevati boj.

Združitev obeh operativnih skupin pa je bila odvisna od tega, do katere stopnje se je razvila organizacija poveljevanja. Poveljstvo dolenjske operativne cone je že začelo delovati kot enoten operativni štab. Pod njegovim poveljstvom je že bila ajdovška akcija. Temeljna naloga tega štaba, v katerem je bil komandant Milovan Šaranovič,* politični komisar pa Jože Brilej, je bila, popeljati tri slovenske brigade (Tomšičeva, Gubčeva in Cankarjeva) v boj za nadaljevanje ofenzive, kot jo je bilo zamislilo glavno poveljstvo. Dolenjska operativna cona je imela na voljo še Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenj ski odred. Po ajdovski akciji je poveljstvo dolenjske operativne cone pripravilo zbiranje vseh treh brigad. To se je zgodilo šele okoli 25. decembra na področju med Trebnjem in Šmarjeto.¹⁷

S priključitvijo Cankarjeve brigade operativni skupini dolenjske operativne cone se je brigada razšla s 13. hrvaško. Do 18. decembra je bila v vasi Gaj ter je opravljala najrazličnejše naloge. V večje boje se ni zapletala, pač pa je bilo v njej zelo intenzivno politično delo. Nato se je preselila v vasi Gabrje in Gorenji Suhadol. Dne 21. decembra se je pripravila na pohod, odšla .ponoči na 22. december čez Krko in se še istega dne nastanila: prvi bataljon v Grčevju, drugi v Zalovčah, tretji v Kartel j evem, a štab v Novi gori. Tu se je vključila v dolenjsko operativno cono in se mnogo mesecev borila pod njenim poveljstvom.

Krmelj, Tržišče

Poveljstvo dolenjske operativne cone se je odločilo za širokopotezno akcijo v Mirenski dolini. Tod je speljana železniška proga iz Trebnjega do Krmelja. V Krmelju je bil tedaj rudnik premoga, ki so ga izkoriščali za potrebe okupatorja. Skozi Mirensko dolino je držala dobra cesta, ki je povezovala italijansko okupacijsko področje z nemškim južno od Save.

* Milovan **Saranov** je bil iz skupine Arsa Jovanovića. Najprej je bil komandant bataljona v 5. črnogorski brigadi, **potem** pa namestnik komandanta te brigade, ki ji je poveljeval **legendami** Sava Kovačević. Kot aktivni oficir je imel vojaško izobrazbo. Odlikoval se je v mnogih bojih v **Črni gori in** v sestavi **operativne** grupe vrhovnega štaba.

Prekiniti promet na obeh komunikacijah je pomenilo zelo otežkočiti povezavo med dvema sovražnima okupacijskima conama. Zato je bila poglobljena naloga v predvideni akciji kar se da porušiti mirensko železniško progo.

Za obvladovanje Mirenske doline in zavarovanje proge so imeli Italijani v Trebnjem poveljstvo 98. legije (legija je bila v rangi in po moči enaka polku, op. L. A.) črnih srajc in del enot te legije, vsaj 350 do 400 mož. Stosedemnajsti bataljon te legije je bil razmeščen v garnizijah v Dobu, Mokronogu, Tržišču in Krmelju. Preveč je bilo krajev, da bi jih mogel bataljon uspešno braniti. V Dobu je bil npr. le vod iz 117. bataljona. Za obrambo Tržišča in Krmelja je bila na voljo le ena in pol četa. Italijani so najbolje zavarovali Krmelj zaradi rudnika. Njihov načrt za zavarovanje komunikacij v Mirenski dolini in za obrambo posadk je obsegal obrambo v postojankah, nato pa intervencijo fašističnih enot iz Trebnjega. V primeru, da to ne bi bilo zadosti, bi nastopilo poveljstvo divizije »Isonzo«, ki je imelo sedež v Novem mestu in je razpolagalo z nekaj bataljoni — te bi poslalo v boj na ogroženo področje. V najboljšem primeru bi tedaj lahko uporabili tli do štiri bataljone z manjšimi enotami minometov in artilerije.

Poveljstvo dolenjske operativne cone je mirensko progo od Mirne do Krmelja razdelilo po odsekih med vse tri brigade. Cankarjevi brigadi so dodelili odsek od Krmelja do Bistrice, naprej proti Mimi in Trebnjemu pa sta bila odseka Gubčeve in Tomšičeve brigade. Čete naj bi popolnoma porušile vse železniške postaje in postajne naprave ter progo razkopale na vsej dolžini. Tako so upali, da bo proga onespособljena za dolgo. Naslednja naloga je bila, napasti in uničiti postojanke v Krmelju in Dobu. Prva naloga je pripadla Cankarjevi brigadi, druga pa Gubčevi. Mokronoško posadko naj bi blokirala Gubčeva brigada. Najnevarnejšo smer iz Trebnjega so prepustili v zavarovanje Tomšičevi brigadi. Taka je bila razporeditev nalog enotam dolenjske operativne cone.

Zvečer 26. decembra so začele brigade napadati. Skupine na železniški progi so prevračale tračnice in napravile veliko razdejanje. Ker je bilo hladno, so partizani zakurili ognje. To noč je bila mirenska proga kot žareč trak, kjer je bilo vse živo. Posebno veselje je zavládalo na progi, ko so opazili žareče zublje požara v gradu na Dobu, kar je pomenilo, da bo posadki kmalu odklenkalo. Krmelj je napadal 3. bataljon

Cankarjeve brigade. Italijanska posadka, fašistični vojaki in karabinjerji, so se dobro zabarikadirali v zgradbah, pred katere 90 bili postavili žične ovire in bunkerje. Ne daleč od postojanke je bila nemška obmejna postaja, ki jo je branilo kakih trideset graničarjev. Borcem je uspelo, da so se neopazeno približali utrjenemu rajonu, presekali žico in začeli napadati vojake v zgradbi. Ker pa niso vdrli v postojanko nenadno in odločno, se je sovražnik zbral, zasedel bunkerje in puškamice ter se postavil energično v bran. Tudi nemški graničarji so začeli streljati in podpirati italijansko obrambo, tako da se niso mogle vse enote 3. bataljona razviti za boj. Borec 3. čete so vdrl že prav do bunkerjev. Strahovit ogenj pa jih je pregnal.* Medtem so borci napadli tudi železniško postajo, pregnali njene branilce in jo popolnoma oni niti. Ko so Italijani poskušali z izpadom iz postojanke ubraniti postajo pred požarom, so jih partizani zavrnil. Tako je postajno poslopje pogorelo, naprave pa so bile minirane in popolnoma uničene.

Napad Cankarjeve brigade na Krmelj se torej ni popolnoma posrečil. Njegov pomen pa je v tem, da so bile popolnoma uničene železniška proga, postaja ter vse postajne naprave. Nadalje je brigada zaposlila sovražnikove čete na svoji fronti, da niso šle na pomoč napadenemu Dobu in niso mogle deblokirati mokronoške fašistične posadke.

Tudi drugi dve brigadi sta se dobro izkazali. V tej noči sta uničili okoli 5 km železniške proge ter omogočili Gubčevi brigadi končati napad na Dob, kjer je bila posadka do zadnjega moža uničena. Tomšičeva brigada je pri Gomili ves dan 27. decembra zadrževala italijanske čete, da niso mogle na pomoč posadki Doba. Velika akcija se je 27. decembra zmagovito končala in operativna skupina dolenjske operativne cone je skoraj povsem izpolnila zadano ji nalogo.

* V Krmelj je po izjavi Franca Kočevarja, ki je tedaj bil četni komandir, vdrl* njegova 1. četa 3. bataljona. Toda znašla se je pred silnim ognjem iz bunkerjev. Borci so se umaknili, komandir pa je ostal in se stisnil pod bunker. Sovražni vojaki so ga začutili in so čezenj metali bombe, da je bil laže ranjen. Tudi psa so spustili proti njemu, pa ga je ubil s strelom iz puške. Ob primerni priložnosti, ko je ogenj nekoliko pojenjal, se je pogнал in srečno ušel. Arh. IZDG.

Po opravljeni nalogi se je brigada vrnila na izhodišča v Gorenji Mokronog, od tam pa na Staro goro, Gradišče, Dolgo njivo. Tedaj pa so se pojavile nove naloge. V prvi vrsti je bilo treba zavrniti italijansko belogardistično skupino, ki je prodirala v hribe proti brigadam, napasti in uničiti vlake na progah ter ponoviti rušenje proge v Mirenski dolini. Kazalo je namreč, da prvotno delo ni bilo dobro opravljeno. Pokazalo se je, da so Italijani progo kaj preprosto popravljali. Prevrnjene tračnice so namreč kratko malo postavili na staro mesto, jih poravnali in proga je bila zopet nared. Zato je bilo treba tračnice postaviti na ogenj, da so se ukrivile — šele tako je bila proga popolnoma onesposobljena.

Na silvestrovo je bil hud mraz in snega je bilo precej. Prvi bataljon Cankarjeve brigade je bil v Češnjicah pri Trebelnem 2. in 3. pa v Rihpovcu, nastanjen v kmečkih domovih. Tako so borci prehod v novo leto 1943 preživel na toplem. Intendant je so priskrbeli dobro hrano in nekaj pijače. Praznovanje je bilo veselo. Dne 1. januarja 1943 so Italijani in belogardisti vdrli na Debenec in začeli požigati zidanice. V megli in snežnem metezu so se nato priplazili do vrha Blatnega klanca, tu jih je z napadom ustavila zaseda Cankarjeve brigade. Brigada pa ni imela veliko časa za praznovanje. Z 1. januarja 1943 popoldne je bil v štabu brigade vojaški sestanek, kjer so se pogovorili o nameravani akciji na železniški progi. Načrte in navodila je bilo treba hitro prenesti v štabe bataljonov in pripraviti bojne skupine.

Akcijo sta opravila 2. in 3. bataljon. Pri vasi Podboršt, vzhodno od Trebnjega, so 1. januarja 1943 raztrgali progo. Tovorni vlak, ki je prispel iz Novega mesta, je iztiril. Dve lokomotivi sta se prevrnili. Italijansko spremstvo je začelo močno streljati, nato se je vnel kratek spopad med partizani in vlakovno zaščito. Cankarjeva brigada je imela 4 ranjene. Rezultat tega napada je bil po italijanskih poročilih: en vagon z nafto se je prevrnil in tekočina se je razlila, dve lokomotivi, šest vagonov cistern in močno poškodovani prtljažni vagon pa so ostali na mestu.¹⁸ Akcija Cankarjeve brigade je bila vsekakor zadovoljivo opravljena. Prvi bataljon Cankarjeve brigade se je hkrati z opisano akcijo priključil Tomšičevi brigadi, skupaj z njo odšel na mirensko iprogo in jo rušil na odseku med Trebnjem in Mimo.¹⁸

Primskovo

Skupini treh brigad ni uspelo pregnati sovražnika iz Mirenske doline in jo napraviti za osvobojeno ozemlje ter zaledje partizanske vojake. Italijani so zelo okrepili obrambo postojank in Stab dolenske operativne cone se je odločil nadaljevati akcijo v smeri proti Ljubljani. Najprej naj bi napadli belogardistične postojanke v dolini reke Temenice. Te so bile v Dolenji vasi, Temenici in na Primskovem. Obvladovale so osrednji del ozemlja Dolenjske med dolensko železnico in mejo. To je bil razmeroma ozek pas, za manevriranje kaj neprikladen. Belogardistične posadke so bile sestavljene iz vaških stražarjev, ki so se tod ugnezdili po veliki italijanski ofenzivi. 2. meseca junija je druga grupa odredov pregnala skupino plavogardistov, ki so se bili naselili na Primskovem. Gubčeva brigada pa je bila tod na očiščevalni akciji oktobra, vendar jih ni mogla pregnati. To področje je bilo tedaj za politične aktiviste osvobodilnega gibanja nevarno, zato je bilo treba popolnoma razgnati sovražne belogardistične postojanke. Poučeni s primeri uničenja belih na Suhorju in na Ajdovcu, so beli ubrali drugo obrambno taktiko. S pomočjo italijanskih posadk v svoji bližini so se branili, toda v primeru nevarnosti bi hitro zbežali v okrilje italijanskih ali pa nemških postojank čez mejo. Obrambo te cone je imela na skrbi italijanska divizija »Cacciatori delle Alpi« (alpski lovci). Za obrambo obmejnega pasu je imela na voljo en polk in še kakih 300 do 400 belogardistov. Po italijanskem načrtu so te čete varovale zlasti železniško progo, cesto in garnizije. V boj bi lahko vpletli kake tri bataljone in nekaj belogardistov.

Primskovo je bila osrednja obrambna točka obmejnega ozemlja, pa tudi izhodišče za napad. Stoji na strmih hribovih, beli pa so se utrdili za močnim zidovjem cerkve in župnišča. Postojanka je bila za partizane trd oreh. Dolenjska operativna cona je odredila Cankarjevo brigado za napad nanjo, Gubčeva in Tomšičeva pa sta bili usmerjeni proti Temenici in Dolenji vasi.

Cankarjeva brigada je 3. januarja 1943 zapustila področje med Trebnjem in Šmarjeto in je prispela 4. januarja na področje Sv. Križa pri Litiji (sedaj Gabrovka). Tu sta se pripravila na akcijo 2. in 1. bataljon. Prvi je bil odrejen za neposreden napad na postojanko. Ob 18. uri je odšel na pot in zvečer

Mirko Brankič-THen, brlgadnl
Intendant

že začel napadati Primskovo. Partizanom se ni posrečilo, da bi v prvem naletu nepričakovano vdrli v postojanko. Nekatera mesta okoli postojanke so bila minirana. Začel se je hud boj za utrdbe. Vso noč so se partizani hrabro borili, toda izredna lega, utrjenost postojanke in zagrizena obramba posadke so že prvo noč zahtevale velike žrtve. Štirje partizani so padli, med njimi hrabri četni komandir Franc Ambrož-ASov, 22 pa je bilo ranjenih. Te izgube so seveda okrnile bojno sposobnost 1. bataljona, ki je uporabil do jutra skoraj vse borce v boju in za prenos ranjencev. Za nadaljevanje boja bataljon ni bdi več sposoben. Zjutraj je borba ponehala, nekatere manjše enote so postojanko blokirale, štab dolenjske operativne cone pa je iskal način, kako bi privedel akcijo do zmagovitega konca. Odločil se je, da bo za ponovitev napada uporabil poleg Cankarjevega bataljona še 2. bataljon Gubčeve brigade in en bataljon Tomšičeve. Medtem pa so se razmere na Primskovem spremenile. Posadka, ki je doživela tako srdit nočni napad, si ni upala ostati v postojanki, zato se je posadka začela posamič ali v manjših skupinah skrivaj umikati na nemško stran. Na umiku so jo napadli partizani, toda belogardisti so izgubili le nekaj zapreg in materiala, posebnih žrtev ni bilo. Nemci so belogardiste lepo sprejeli, jih nahranili in odpeljali v Ljubljano. Cankarjeva brigada je Primskovo zasedla in uničila vse

Predrag Jevtić-Dragan, komandant
brigade in narodni heroj

Jože Borštnar, politični komisar
brigade in narodni heroj

utrjene zgradbe razen cerkve. Ponovno je imela izgube, ko so partizani začeli preiskovati poslopje imenovano Kopača j a — bilo je namreč minirano. Ker se primskovski župnik — potem ko je pobegnil z belogardisti — na poziv brigade ni hotel vrniti domov — so razlastili njegovo posest in jo dali na voljo prebivalstvu. Brigada je pod vodstvom novega intendanta Mirka Frankiča-Tilna na Primskovem in v okolici izvedla tudi rekvizicije pri belogardistično razpoloženih prebivalcih.

Talko je bilo Primskovo kot trdnjava belogardizma za nekaj časa izločeno iz sovražnikovega obrambnega sistema. Tudi drugi dve brigadi sta bili uspešni in bele postojanke v dolini Temenice so za nekaj časa izginile, kar je političnim aktivistom osvobodilne fronte nekoliko olajšalo delo. Cankarjeva brigada se je z delom svojih enot naselila na Primskovem, del pa je še vedno ostal v rajonu Sv. Križa pri Litiji (Glabrovka).²⁰

Pomembno je bilo, da je brigada 12. januarja 1943 dobila novega poveljnika. To je bil Predrag Jevtić-Dragan, ki je bil tedaj namestnik komandanta Gubčeve brigade. V Slovenijo je prišel s skupino načelnika vrhovnega štaba Arse Jovanoviča. Z njim je brigada dobila odličnega poveljnika in hrabrega borca.

Polica

Pređen je operativna skupina dolenske operativne cone udarila na belogardistično postojanko na Polici blizu Grosupljega, je morala opraviti še neko nalogo, ki je bila za oskrbovanje partizanskih brigad zelo važna. Dolenjska opera* tivna cona se je odločila vdreti v italijansko postojanko v Šentvidu pri Stični. Tam je bila namreč tovarna usnja. Borci in borke v vseh brigadah go bild zelo slabo obuti in sedaj je bila priložnost, da zaplenijo zadostne količine usnja. Akcija je bila torej oskrbovalnega pomena. Za neposreden napad sta bili določeni Gubčeva m Tomšičeva brigada. Cankarjeva je dobila nalogo, ki je bila v zvezi z zavarovanjem šentviške akcije. Glavni cilj je bil napad na kraj Sv. Rok, kjer se je utrdila enota iz sestave italijanske divizije »Cacciatori delle Alpi«. Nadalje je morala zavarovati smeri iz Stične in Radohove vasi ter napasti še postojanko na železniški postaji Šentvid pri Stični, kjer je bila italijanska posadka oborožena s težkim orožjem in tesno povezana s posadko v Sv. Roku. Tudi posadka v Šentvidu pri Stični je bila sestavljena iz enot divizije »Cacciatori delle Alpi« in je štela nekoliko manj vojakov kot bataljon. Italijanske postojanke so bile močno utrjene. Tu se je že poznalo strokovno delo inženirskih enot. Italijanske čete so bile tudi močno oborožene in so imele na voljo podporo topništva. Napad se je začel 13. januarja 1943 zvečer.

Cankarjeva brigada je odšla s Primskovega 13. zvečer in je močno napadla postojanko. A tudi tokrat ni bilo uspeha, ker so se Italijani močno branili. Brigada je imela dva mrtva in nekoliko ranjenih. Na zavarovanju razen manj pomembnih bojev ni bilo dosti dela in poglavitni napad na Šentvid je potekal nemoteno. Gubčevi brigadi se je posrečilo vdreti v Šentvid in odnesti precejšnje količine materiala. Potem so zažgali tovarno usnja, ker ni bilo mogoče postojanke popolnoma obvladati.

Italijani so imeli v Šentvidu pri Stični kar precejšnje izgube. Med drugim so bili ob radijsko postajo in ob vse radiotelegrafiste. Partizani so odnesli precejšnje količine usnja. S tem so bile velike težave glede obutve odstranjene in so za nekaj časa izginile z dnevnega reda. Pripomniti je še treba, da je Cankarjeva brigada pod poveljstvom novega komandanta Predraga Jevtiča napadla z veliko odločnostjo in energijo.

Po akciji se je brigada vrnila na Primskovo na počitek. Italijani zopet niso posredovali v tej akciji. V zadnjih bojih na odseku divizije »Cacciatori delle Alpi« je dolenska operativna cona spoznala, da je divizija »Cacciatori« v primerjavi z divizijo »Isonzo« mnogo manj aktivna. To je bilo za nadaljnje operacije koristno.

Sedaj je bila na vrsti ena najbolj nevarnih postojank na obmejnem področju: Polica. *Ze* od ustanovitve je bila ta postojanka velika nadloga za osvobodilno gibanje in aktiviste teh krajev, ki so Ljubljani tako blizu. Poliški belogardisti so okrutno ravnali s partizani ali političnimi delavci, ki so jih zajeli. Podnevi so bili večinoma na lovu za pristaši osvobodilne fronte, zvečer pa so se zabarikadirali v postojanko, ki so jo dodobra utrdili. Kardelj je v nekem pismu Ludviku Smrekarju, komandantu 3. bataljona Zapadnodolenskega odreda, ki je deloval na področju Podlipoglava, označil Polico kot enega pglavitnih ciljev, ki ga je treba uničiti. Predlagal je celo taktiko: bele je treba neprestano vznemirjati, napadati vsako patroljo in skupino, neprestano pritiskati na postojanko in na posadko. Tako se bo njihova marala omajala in Police jim bo kmalu dovolj. Toda posebnega uspeha v boju proti poliški beli gardi ni bilo. Se naprej je strahovala prebivalstvo, med pristaši pa je našla dovolj obveščevalcev. Palica je bila v vojaškem pogledu trd oreh. Kraj je bilo zaradi svoje ugodne lege lahko braniti, blizu pa je bila tudi močna italijanska garnizija v Grosupljem, ki je razpolagala tudi s topništvom.

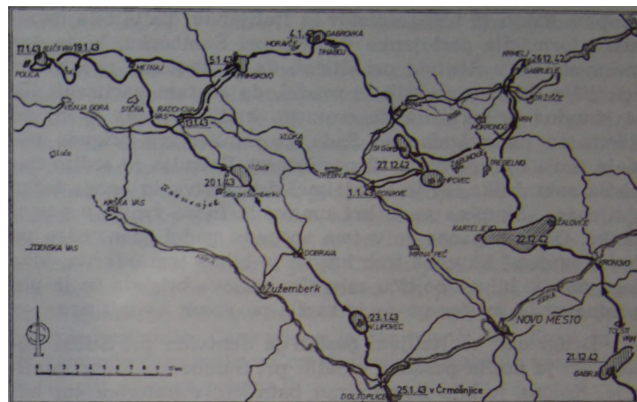
Štab dolenske operativne cone je analiziral možnosti za nameravano akcijo glede na bližino italijanske postojanke in neugodnost zemljišča, ki je bilo obmejno ter stisnjeno med dolensko železnico in mejo. Bila je tudi možnost, da belim pomagajo nemške čete. Štab cone pa se je zanašal na dve ugodni dejstvi. Prvo je bilo to, da so bili Italijani precej neaktivni, drugo pa, da so si brigade doslej nabrale precej bojnih izkušenj. Postale so spretnjše pri manevriranju in bolj trde v boju. Da ne bi prišlo do presenečenja, je štab dolenske operativne cone planiral akcij® tako, da se bodo nanjo pripravili še v dosedanjih rajonih, nato pa se bo skupina za napad v hitrem maršu približala cilju in udarila nenadoma. Tako bo, so upali, sovražnik presenečen in ostalo bo zadosti časa za uničenje postojanke.

Za glavnega napadalca na postojanko je bila določena Cankarjeva brigada, (ki so jo okrepili z bataljonom Gubčeve. Pripravo so izvedli dne 14. in 15. januarja okoli Primskovega. Ponoči na 16. januar 1943 je skupina treh brigad zapustila bivališča in se začela skrivaj pomikati proti Polici. Upoštevati je bilo treba zimo. Dotlej se se ni bila pokazala v vsej ostrosti, bila je razmeroma mila. Toda to noč je bilo mrzlo in začel je naletavati sneg. Dne 16. januarja zjutraj so brigade prese-natile domačine v vaseh Poljane, Leskovec, Mlaka, Vrh in Brezovo. Vse vasi leže severno od Višnje gore in so primerne kot izhodišče za napad na Polico. Cankarjeva je najprej zgo-daj zjutraj zasedla vas Vrh pri Višnji gori, nato pa se je kmalu preselila na Blečji vrh. Tu je štab brigade izdal bojno povelje. Tekle so zadnje priprave.

Medtem sta dve nezgodi brigade nekoliko zadržali. Prva je bila oster spopad Tomšičeve brigade z belogardisti na Bre-zovem, druga pa čedalje slabše vreme. Zapadel je globok sneg in brigade so se na poti tako dolgo zamudile, da je dolenjska operativna cona odložila čas za začetek napada, ki naj bi bil 16. januarja zvečer, na 17. januar ob 3. uri zjutraj.

Dolenjska operativna cona je sicer upala, da bo akcija uspešna, a prekratek čas za boj je to onemogočil. V treh urah ostrega in krvavega boja se to ni dalo opraviti. Cankarjeva brigada je imela precej izgub in se je zjutraj umaknila v Le-skovec z namenom, da bi naslednjo noč ponovila napad. Do tega pa ni prišlo, ker je poveljstvo dolenjske operativne cone prejelo ukaz, naj se z vsemi brigadami premakne na področje Dolenjskih Toplic in v okoliš Črmošnjic. Akcije na tem pod-ročju naj začasno opusti. Glavno poveljstvo se je namreč od-ločilo, da bo z vsemi tremi brigadami in skupaj s hrvaškimi enotami v Zumberku priskočilo na pomoč jedru sil vrhov-nega štaba, proti katerim se je začela znamenita četrta ofenziva.

Pred operativno skupino slovenskih brigad je bila sedaj velika naloga, da se z dolgim maršem premaknejo na Hrvaško. Smer: Vivodina—Kraši c. Prvi del marša je bil najbolj zahte-ven. Spešiti je bilo treba mimo Stične, kjer je bila sovražni-kova postojanka, pa čez progo med Ivančno gorico in Rado-hovo vasjo in se naseliti na področju med progo in Selami pri Šumberku, kjer je tudi bila sovražna postojanka. Zato so se brigade pa tudi štab dolenjske operativne cone dobro pri-

Bojna pot Cankarjeve brigade od 21. decembra 1942 do 25. januarja 1943

pravili na pohod. Bile so konference v štabu cone. Tu so pripravili načrt, nato pa prenesli direktive dalje v brigatino enote.

Bilo je mrzlo in visok sneg je oviral hojo, ko so se brigade 19. januarja 1943 zvečer dvignile in začele znameniti pohod. Smer premika: Leskovec—Sela pri Višnji gori—Mekinje nad Stično—Podboršt—Bič. Ko je bil marš opravljen, se je Cankarjeva brigada razmestila v vaseh Male in Velike Dole, Vrh in Babna gora.* Štab je bil v Malih Dolah. Brigade so se razmestile tako, da so branile s svojim razporedom vse nevarne smeri iz Trebnjega, Šentvida pri Stični, iz Stične ter iz Sel pri Šumberku. Borci so se nastanili v hišah, enote so razposlale obveščevalne patrulje in zavarovanja. Dvajseti januar je bil določen za počitek, nujno potreben po utrudljivem nočnem maršu.

Komaj pa so utrujeni borci Cankarjeve brigade polegli, so prejeli vest, da se iz Sel pri Šumberku približuje sovražna

* Cankarjeva brigada je odšla na pot brez 1. čete 3. bataljona, ki ji je bilo prej ukazano da odpelje ranjence v bolnišnico v okolico Smarjete. Četa je srečno pripeljala ranjence vseh treh brigad in se nato vrnila v sestavo brigade še pred njenim odhodom na Hrvaško. Izjava Franca Kočevarja-Cirila, arh. IZDG.

skupina kakih 40 belogardistov in Italijanov. To je bila izvidnika formacija postojanke v Selih pri Šumberku, ki je nameravala iti v Šentvid pri Stični, da bi spotoma pregledala zemljišče, kajti sovražnik je zvedel, da so tam partizani. Ko je skupina prikorakala do cestnega križišča, kaka 2 in pol kilometra jugovzhodno od Sada, je Cankarjeva brigada poslala proti njej patruljo 12 partizanov. Patmlja je srdito napadla sovražnika, ki je takoj imel dva mrtva in enega težko ranjenega. Skupina se je brž umaknila in se vrnila v postojanko. Od partizanov je v tem spopadu padel eden, eden pa je bil ranjen.* Skupina treh brigad je bila s tem odkrita, toda tega dne je bil na bojišču mir. Cankarjeva brigada se je popoldne urila, zvečer pa se je razšla po vaseh na mitinge.

Drugi dan so Italijani poslali iz Šentvida pri Stični kolono, ki je nosila posadki v Selih pri Šumberku tovor municije. Kolona je bila kombiniran bataljon, v katerem sta bili dve četi vojaštva, četa fašistov, vod minometov in belogardisti iz Šentvida pri Stični. Italijani so poslali tako močno skupino (kakih 500 mož) verjetno zato, ker so že vedeli za partizane. Pri Biču in Zagorici se je sovražna skupina nenadno spopadla s Tomšičevo brigado, katero je domala presenetila. Vnel se je hud boj. Tomšičevci so se najprej otresli začetnega pritiska, nato pa prešli v protinapad. Topništvo je močno podpiralo sovražnika, in tomšičevci so doživeli artilerijsko obstreljevanje kot še nikoli dotlej. Tolkli pa so se prav uspešno in so začeli sovražnika obkoljevati. Bila je edinstvena priložnost, da bi s pomočjo, ki jo je Tomšičevi brigadi poslala dolenska operativna cona, sovražnika popolnoma dotolkli. Cankarjeva brigada je poslala zvečer na pomoč tomšičevcem dve četi drugega in četo tretjega bataljona, ki ju je vodil komandant brigade. Manever, ki si ga je bil zamislil poveljnik dolenske operativne cone Šaranovič, pa ni uspel, ker so se nekatere enote zakasnile. Pri cankarjevcih sta bila dva ranjena: laže je bdi ranjen tudi komandant Predrag Jevtič. Tomšičeva brigada je zvečer s silovitim napadom pognala sovražnike v beg. V temnem in meglenem večeru so se rešili v Radohovo vas. Italijani in beli so imeli najmanj 16 mrtvih in 16 ranjenih, partizani pa so zaplenili nekaj orožja in streliva. To je bila

* Padel je politični delegat voda Viktor Mtiller-Dušan.

imenitna bitka, v kateri se je izkazala zlasti Tomšičeva brigada.

Poveljstvo dolenske operativne cone ni vedelo zagotovo, kakšne naloge je imela italijanska kolona, ali je šlo za akcijo lokalnega pomena ali je bdi to zadetek že pričakovane širše ofenzivne akcije. Da se ne bi zapletla v boje, ki bi jo zadržali na neprimernem zemljišču, in da ne bi zamudila akcije, ki so jo pripravljali na Hrvaškem, je štab dolenske operativne cone ukazal brigadam še isti večer nadaljevati pohod v rajon Ajdovca. Ponoči na 22. januar so se brigade premikale v več kolonah. Dne 23. januarja se je Cankarjeva razmestila v vaseh Veliki, Mali in Srednji Lipovec. Tu je ostala na odmoru do 25. januarja. Medtem ni bilo bojev. Dne 25. januarja so se brigade vzdignile. Cankarjeva je šla ponoči čez Krko in se 26. januarja razmestila v Crmošnjicah in okoliških vaseh, kjer je bil cilj njenega pohoda.*¹

Načrti za razbremenilno operacijo

Dne 20. januarja 1943 so Nemci, ki so jih podpirali Italijani, četniki in ustaši, začeli veliko ofenzivo, ki je bila usmerjena proti jedru osvobodilnih sil narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije. Konec leta 1942 in v začetku 1943 90 partizani osvobodili velike predele Hrvaške, Bosne, Dalmacije in Slovenije. Značilno je bilo, da so bila osvobojena ozemlja teh pokrajin med seboj zelo povezana. Vzhodna Slovenija in Zumberk sta bila pod močno prevlado slovenskih in hrvaških partizanskih sil Prek Zumberka* sta bila povezana z osvobojenimi ozemlji Korduna, Like in zahodne Bosne, kar je bilo zelo pomembno, saj je to omogočalo čedalje bolj povezane akcije vseh partizanskih enot Jugoslavije. Trinajsta in četrta hrvaška brigada sta npr. 1. januarja 1943 napadli Krašič, ki so ga bili nedavno ustaši ponovno osvojili in močno utrdili. V dvodnevni bojih so ustaši doživeli pravo

* Zumberk moramo pojmovati v ožjem smislu kot pokrajino med Gorjanci in železniško progo Karlovac—Zagreb. V širšem pa jo Rade Bulat opredeljuje kot pokrajino, ki jo omejujejo slovensko-hrvaška meja, Kolpa do Siska, od tod pa Sava do Zagreba in slovensko-hrvaška meja. V nadaljnjem opisovanju se bomo opirali bolj na Zumberk v ožjem smislu. Generalmajor Rade Bulat, O bojih na Zumberku med četrto sovražno ofenzivo, Vojno-istorijski glasnik 1 1955, St. 4.

katastrofo. V Krašiču in na zavarovanjih sta brigadi ubili 192 ustašev, okoli 180 sta jih ranili, ujeli pa 314. To je bil poraz, nad katerim se je ustaško vodstvo moralo zamisliti in ki je vplival tudi na ukrepe nemških štabov. Na slovenskem ozemlju so bile vse štiri brigade zelo aktivne in so prizadejale Italijanom in belogardistom velike izgube. Na Hrvaškem in v Bosni so že ustanovili po en korpus. Tako stanje je bilo seveda sovražnim okupacijskim oblastem čez glavo — ne samo zaradi njih prestiža, marveč predvsem zaradi nevarnosti, da utegne osvobodilno gibanje še bolj povečati svojo vojsko in zajeti še več prebivalstva.

Zumberk ni bil neposredno zajet z ofenzivno operacijo. Ker pa sta tam delovali obe hrvaški brigadi, je nemški načrt za operacijo predvidel za ta predel demonstrativno oziroma očitčevalno akcijo, da bi ohromili delovanje brigad in jih uničili ali pa zrinili v garate predele Zumberka. Ker pa Nemci zaradi velike operacije v četrti ofenzivi niso imeli za to akcijo zadosti čet, so to prepustili poveljstvu XI. armadnega korpusa, ki mu je tedaj poveljeval general Gastone Gambara.

Kako je prišlo do ideje o skupnih slovensko-hrvaških akcijah v Zumberku?

Vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije je imel podatke, da bo sovražnik začel veliko ofenzivo proti njegovim enotam. Dne 16. januarja 1943 je prispel v štab n. operativne cone na Hrvaškem član vrhovnega štaba Ivo Ribar* Lola. Pojasnil je sovražnikove namere in poveljstva hrvaških enot so se dogovorila, kako bodo pomagali jedru sil vrhovnega štaba med ofenzivo. Sklenjeno je bilo, da bodo začeli napadati železnico Karlovac—Zagreb, ki je bila najpomembnejša komunikacija na operacijski smeri Karlovac—Slunj. To bi bila razbremenilna ofenzivna akcija, ki naj bi prizadejala najbolj občutljivi del transportnih možnosti na karlovškem delu bojišča. Tedaj so tudi mislili, da bi bilo sodelovanje slovenskih partizanskih brigad iz sestave dolenjske operativne cone zelo pomembno, ker bi tako znatno povečali pritisk na sovražnikove oskrbovalne centre. Sestanek v štabu H. operativne cone Hrvaške je bil 16. januarja 1943, štiri dni pred začetkom četrte ofenzive in prav tedaj, ko se je jelo pomikati troje slovenskih brigad na izhodiščne položaje za napad na Polico. Predlog za sodelovanje sta glavnemu poveljstvu Slovenije ponesla Ivo Ribar-Lola in obveščevalni oficir II. operativne cone Hrvaške

Rei j ac. Ivo Ribar-Lola je nameraval odpotovati v Dolomite, kjer bi centralnemu komiteju KPS in glavnemu poveljstvu osebno obrazložil predlog za sodelovanje slovenskih brigad s hrvaškimi. Toda ofenziva v Dolomitih je to namero onemogočila. Zato se je Ribar sestal z Ivanom Mačkom v Kočevskem Rogu. Maček mu je sam predlagal udeležbo treh slovenskih brigad v bojih na Hrvaškem. Zato je bila odpoklicana operativna skupina dolenske operativne cone v rajon Dolenjskih Toplic in Crmošnjic, da bi se pripravila na odhod na Hrvaško.*

V CrmoAnjicah je Ivo Ribar-Lola v spremstvu poveljnika glavnega poveljstva Ivana Mačka-Matije obiskal tudi Cankarjevo brigado. V glavnem poveljstvu so se dogovorili tudi o sestavi operativnega Štaba slovenskih in hrvaških enot v Zumberku. V ta namen sta odpotovala na Hrvaško skupaj z Ribarjem komandant dolenske operativne cone Milovan Šarano vič in Ferdo Setrajčič. V štab II. operativne cone so prispeli 28. januarja 1943 in takoj sestavili skupen operativni štab. Komandant je postal Milovan Šaranovič, politični komisar Marko Belinič, ki je bil drugače politični komisar u. operativne cone Hrvaške, namestnik političnega komisarja Viktor Avbelj, načelnik štaba Joco Tarabic, ki je bil načelnik štaba osme kordunske divizije, glavni intendant pa Ferdo Setrajčič. Namestniku komandanta dolenske operativne cone so dali nalogo, naj pripelje slovenske brigade v rajon Krašiča.

Operativna skupina treh brigad se je zadržala na področju Dolenjskih Toplic in Crmošnjic do 28. januarja, nato se je začel pohod. Cankarjeva brigada se je 28. januarja premestila v vas Brezje. Njen 3. bataljon se je spopadel s sovražnikom pri Selih. Imel je tri ranjene. Zvečer ob 19,30 so nadaljevali pohod. Šli so skozi semiški tunel in 29. januarja prispeli v Lok vico. Sèm je prispel tudi komandant glavnega poveljstva. Brigadni štab je imel sestanek v poveljstvu dolenske operativne cone v Dragah. Tu so še enkrat obravnavali naloge, ki čakajo brigado na Hrvaškem. Poudarili so pomen bodočih akcij in brigadni štab je dobil povelja za nadaljevanje pohoda in za pohodno uvrstitev. Štab brigade je nato sklical štabe bataljonov, da so prenesli navodila in povelja za pohod v štabe bataljonov in dalje v čete Posebno pozornost je štab brigade posvetil politični pripra i pohoda. Politični komisar brigade

* To so podatki iz izjave Ivana Mačka-Matije v arh. IZDG.

se je sestel s političnimi komisarji bataljonov in namestniki političnih komisarjev. Tako je bila akcija pripravljena tudi po politični liniji. Posebej so poudarjali, da ima akcija tako politični kot vojaški pomen. Politični je v tem, da bodo sodelovale slovenske in hrvaške brigade na hrvaškem ozemlju, kjer bo treba uravnavati odnos do hrvaških partizanov in do civilnega prebivalstva ter pokazati veliko moralno-politično zavednost slovenskih partizanov. Vojški pomen pa — da gre za prvo veliko koordinirano akcijo enot slovensko-hrvaške operativne vojske Jugoslavije ter za pomoč slovensko-hrvaške operativne skupine, ki naj v Zumberku podpre obrambne boje partizanskih enot, katere je sovražnik napadel z veliko premočjo v tako imenovani četrti ofenzivi. Zvečer ob 22,30 je Cankarjeva brigada na čelu vseh slovenskih brigad odkorakala dalje v smeri Bušinja vas—Radoviča—Kašt Namenili 90 se namreč potovati skozi Vivodino v Krašič.*

Bitka pri Bukovici

Medtem je ukrepalo tudi poveljstvo italijanskega XI. armadnega korpusa, da bi izpeljalo nalogo v Zumberku, kot mu je bila zadana. V poveljstvu tega korpusa je prišlo do važnih sprememb. General Robotti, ki je vodil veliko italijansko ofenzivo proti enotam in prebivalstvu na Slovenskem, je bil postavljen za poveljnika II. italijanske armade in je že sredi decembra zapustil Slovenijo. V spominu ga imamo kot slabega vojaka, ker se ni izkazal v bojih na odprtem zemljišču ali v postojankah. Toda bil je dovolj okruten, da je v veliki ofenzivi udaril po civilnem prebivalstvu in mu prizadejal veliko gorja General Gastone Gambara, novi poveljnik XI. armadnega korpusa, zelo fašistično usmerjen vojak, je bil bolj gibčen od Robotti j a. Sčasoma je izoblikoval svojo zamisel za nadaljevanje vojne proti osvobodilnemu gibanju. Vedel je, da italijansko vrhovno poveljstvo še dolgo ne bo sposobno ponoviti velike ofenzive. Zato je menil, da je treba nadomestiti velike bojne pohode z aktiviranjem razpoložljivih čet do skrajne mere. Razumel je, da mu utegne biti belogardizem dober pomočnik. Dejal je, da je treba vsaki belogardistični enoti dodeliti več primemo izbranih oficirjev in korporalov, s čimer bi dosegli boljšo disciplino, večjo bojno sposobnost in bele povsem priklenili k izpolnjevanju italijanskih načrtov.

Beli se bodo morali tako ravnati po ukazih Italijanov. **Gambara** je tudi ustanovil posebne enote za boj proti partizanom, sestavljene iz belogardistov in izbranih italijanskih vojakov. Izredno dobro oborožene bodo elitne čete za boj proti partizanom. Originalne zamisli generala Gambare so poemale vodilo za nadaljevanje boja na Slovenskem. Partizani pa so se do konca vojne srečevali z njegovim vplivom na taktiko in vojne zvižaje.

Ko je general Gambara pripravljala načrt za pohod v Zumberk, je seveda imel v mislih dve hrvaški brigadi, ki sta bili italijanskim četam prizadejali že toliko porazov. Sedaj je hotel z njima obračunati. Takole je razporedil svoje bojne sile: zahodno, imenovano »Orifici«, ki je bila močnejša, in vzhodno, ki je bila nekoliko slabša. Zahodno skupino, vključno z bataljonom v Ozlju, so sestavljali štirje bataljoni, vzhodno pa dva bataljona, ena četa in dve četi tankov »L«.* Podpiralo jih je topništvo iz stalnih garnizij v Metliki, Črnomlju in Ozlju. Poleg tega so kolone, zlasti »Orifici« razpolagale s topi, ki so jih prenašale mule. Letalstvo je bilo pripravljeno, da poseže v bitko na zahtevo pehote. Naloge, ki jih je opredelil general Gambara, bomo prebrali iz njegovega poročila: »S to akcijo smo hoteli vsiliti borbo partizanskim formacijam, razmeščenim severno od železniške proge Jastrebarsko—Karlovac—Metlika, in jih nato na prostoru med Bukovico (kraj med Vivodino in Krašičem) in Jezerino uničiti z manevrskimi premiki štirih kolon, ki so krenile iz Metlike, Oziroma, Draganicev in Jastrebarskega.«^{2*} Seveda Italijani niso vedeli, da so tudi slovenske brigade namenjene v to cono, in zato niso temu ustrezno prilagodili moči svojih enot in operativnega načrta.

* Sestava sovražnih čet: 1. bataljon 23. in 3. bataljon 24. pehotnega polka, 85. bataljon črnih srajc, dva oddelka minometov iz 2. čete 14. minometnega bataljona in dve bateriji topov 75/13 iz 6. artilerijskega polka ter oddelek M.V.A.C. pod poveljstvom divizije »Isonzo« v sestavi zahodne bojne skupine »Orifici«, skupaj 66 oficirjev, 1510 podoficirjev in vojakov ter 235 tovornih živali (poročilo bojne skupine »Orifici« z dne 13. februarja 1943). V sestavi vzhodne skupine: 2. bataljon 51. pehotnega polka, 105. bataljon črnih srajc, četa 73. pehotnega polka in dve četi tankov »L« pod poveljstvom divizije »Lombardia« (poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 3. februarja 1943, Zbornik VI-5-134). Poleg teh je bil v Ozlju bataljon črnih srajc »Nizza« in bataljon ustašev.

Dne 28. januarja 1943 zvečer je poveljnik zahodne bojne skupine »Orifici« izdal bojno povelje komandantom svoje skupine. Pohod 90 začeli 29. januarja zjutraj. Pri Vidašiču je predhodnica naletela na skupino hrvaških partizanov, ki se je umaknila, Italijani pa so popoldne prispeli v BeloSič in Vivo«dkio. Tu 90 prenočili.

Ponoči na 30. januar je poveljnik skupine treh slovenskih brigad dobil ukaz skupnega operativnega štaba, naj z brigadami nadaljuje pohod skozi Vivodino proti Krašiču. Izredno vojno naključje je usmerilo dve sovražni vojski po isti poti v isto smer.

Ko so slovenske brigade nadaljevale ponoči pohod, je bila razvrstitev poveljniških mest tako urejena, da je bilo mogoče vsak trenutek sklicati komandante in se dogovoriti o nadaljevanju akcije. Še preden se je začelo daniti, je bil komandant skupine obveščen, da so v Vivodini Italijani, ki so namenjeni proti Krašiču. Novica je bila presenetljiva. Na posvetu s komandanti brigad so položaj kar se da hitro analizirali. Po poti Vivodina—Krašič ni bilo mogoče nadaljevati pohoda, dokler so bili na cesti Italijani. Če bi skupina brigad nadaljevala pohod namesto po cesti po razritih pobočjih Zumberka, bi to partizane zelo utrujalo, saj so bili že skoraj dva dni neprestano na poti. Naposled je bil izdelan tale načrt: Italijane je treba v Vivodini nepričakovano napasti v jutranjih urah, saj je bilo po njihovem brezskrbnem vedenju lahko presoditi, da ne vedo za slovenske brigade. Napad naj bi izvedli v obliki manevra, ki bi privedel do obkolitve. Italijani niso bili utrjeni niti dobro zavarovani, zato je bilo upaiti, da bi se akcija posrečila. Cankarjeva brigada je dobila nalogo, napasti z dvema bataljonoma iz Dančulovičev in Drašičev Italijane v hrbet. Komaj pa so se enote začele premikati, je prišlo novo obvestilo: Italijani so med četrto in peto uro zjutraj 30. januarja 1943 zapustili Vivodino in odšli po cesti proti Krašiču. Položaj se je nena doma spremenil in treba je bilo ukrepati na novo. Sklenili so: Gubčeva brigada bo po strmeh terenu pritajeno nadaljevala pohod vzporedno z italijansko kolono ter se razvila za boj na položajih okoli vasd Galin. Tomšičevi so namenili nalogo, naj začasno zavaruje drugima dvema hrbet v okolici Drašičev, obrnjena proti Metliki. Cankarjevi pa je pripadla odločilna naloga: v hitrem pohodu slediti sovražni koloni in ji zapirati pot vrnitve. Poveljstvo dolenske operativne cone je namreč

Bitka pri Bukovici od 30. januarja do 2. februarja 1943

upalo, da bodo hrvaške brigade na primernem mestu pričale Italijane in jih zadržale, medtem ko jim bo Cankarjeva zapirala povratek, Gubčeva pa jih bo prijela z boka. To je bila ideja o nenadni obkolitvi kolone »Orifici«. Zamisel so po hitrih kurirjih na konjih poslali operativnemu štabu sloven-

skih in hrvaških brigad. Če bo Stab pravočasno prejel poročilo, bo sovražna kolona obkoljena.

Italijani so prav hitro spešili in izginili Cankarjevi brigadi izpred oči. Ker so bili prepričani, da sta pred njimi le dve hrvaški brigadi, niso imeli zaščitnih oddelkov. Njihov marš je bil tako hiter, da je Cankarjeva daleč zaostala za njimi. Poveljstva so se bala, da zaradi tega ideja o obkolitvi ne bi padla v vodo. Cankarjevci so bili namreč od dolgega pohoda silno utrujeni, pospešiti pohoda pa ni bilo več mogoče. Zato so sestavili iz prostovoljcev in iz izbranih partizanov odred, ki je imel nalogo pospešiti korak in tesno slediti Italijanom. Odredu kakih 20 borcev so dali tudi težki mitraljez.

Taktična skupina »Orifici« se je pri vasi Dvorišče spustila v dolino potoka Bukovice. Ob 11. uri, 30. januarja, je bila predhodnica v Radini gorici, jedro pa v Bukovici. Kolona je brezskrbno nadaljevala pot, saj je bila prepričana o svoji hitri zmagi nad hrvaškima brigadama. V tem prepričanju Italijani niso pustili **zaščitnega** oddelka med vasjo Dvorišče in Lovičem Prek riskim, kd je ključni položaj tega zemljišča. Sli na konjih dolenske operativne cone so zanesljivo predirjali velike razdalje in obvestili komandanta skupnega operativnega štaba Milovana Šaranoviča o položaju italijanske kolone in o namestih skupine slovenskih brigad. Šaranovič je uporabil nekatere enote obeh hrvaških brigad, ki so mu bile na voljo, in jih razporedil: drugi bataljon 13. hrvaške brigade je zaprl cesto iz Vivodine na grebenu nad potokom Bukovica, levo od njega pa se je razvil 3. bataljon 4. hrvaške brigade, da je bil usmerjen na desni bok kolone »Orifici«. Ko so se Italijani, nič hudega sluteč, začeli vzpenjati po cestnem klancu, sta dobro oborožena hrvaška bataljona in mitralješka četa udarila po njih z vsem orožjem. Italijani so spoznali, da je nadaljnja pot zaprta, pa so se začeli motati okoli Bukovice in okolnih naselij, da bi našli kritje pred ognjem. Presenečenje je bilo tako veliko, da je nastal pri Italijanih nered in se je med njimi že začel širiti val panike. Tedaj se je komendant italijanske vojske spomnil, da je že prej šel mimo položajev nad vasjo Dvorišče in Lovič Prekriški, ki so kot nalašč ustvarjeni za obrambo. Z njih bi se dalo razviti napad na hrvaške partizane. Polkovnik Orifici je zato poslal nazaj skupino vojakov, da bi zasedla omenjene položaje. Komaj pa so se Italijani približali vrhu klanca, kjer drži cesta čez sedlo, že je neznana partizan-

ska enota vžgala po njih z avtomatskim orožjem in jih zavrnila. To je bil predhodniški odred Cankarjeve brigade, ki je v zadnjem trenutku prispel na odločilne položaje in onemogočil Italijanom, da bi zavzeli ključne položaje Loviča Prekriškega. Tedaj je italijanski komandant spoznal, da je obkoljen. Šaranovic je v posebnem poročilu glavnemu poveljstvu o bojih prvih štirih slovenskih brigad napisal, da je med Italijani zavladala prava panika in da so vojaki bežali po položajih na vse strani. Poskušali so se prebiti proti Kolpi, kar pa jim ni uspelo, ker se je na jugu že razvijala za boj Cankarjeva brigada. Tudi Gubčeva brigada se je pojavila na bojišču in je začela napadati sovražnika s severne strani. Tako so bili Italijani na mah popolnoma obkoljeni. Zbirati so se začeli na raznih točkah, ki so se jim zdele primerne, in se začeli pripravljati na obrambo pri Raduščah, Bukovici in pri šoli v Radini gorici. Sovražnik se je začel vkopavati, razmestil je težko orožje in se začel krčevito braniti.

Drugi in tretji bataljon Cankarjeve brigade sta prišla prva na bojišče. Ze proti mraku je posegla v boj 3. četa 3. bataljona: skupaj z 2. bataljonom Gubčeve brigade je napadla sovražnika pri Raduščah in ga popolnoma uničila. Tu so padli vojaki iz 85. fašističnega bataljona. Cankarjevci so že prinesli v štab brigade prvi obilni plen: težki mitraljez, puškomitraljez, lahki minomet in 6 pušk. Zvečer pa je prispel na bojišče tudi 1. bataljon Cankarjeve. Do noči so čete hrvaških brigad in Gubčeve ter Cankarjeve brigade očistile skoraj vse vasi italijanskih čet razen v Bukovici, kjer je bilo jedro kolone »Orifici«. Torej je bila odslej poglavitna naloga, uničiti obkoljene v Bukovici. Tu so se Italijani vkopali. Jarki so sicer bili plitki, toda k obrambi je veliko pripomogla oborožitev. Kakor hitro se je Bukovici približala skupina partizanov, že se je vsul nanje močan ogenj, da niso mogli blizu. Ponoči na 31. januar sta Gubčeva brigada in deli hrvaških brigad ponovno poskušali napasti, toda zaman.

Vzporedno s skupino »Orifici« je začela z vzhoda napadati skupina pod poveljstvom divizije »Lombardia«. To je bil vzrok, da operativni štab ni mogel uporabiti vseh enot za napad na Bukovico. Hrvaški brigadi sta jedro svojih sil uporabili za obrambo na vzhodnem delu bojišča. Uspelo jima je zadržati prve italijanske nalete. Mnogo preglavic so povzročali tanki,

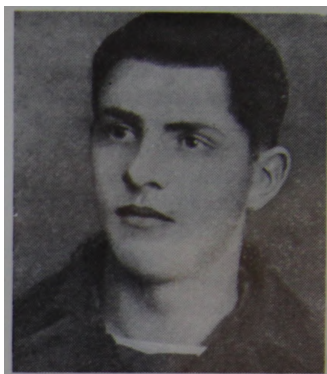

proti katerim partizani niso imeli učinkovitega orožja, pa so jih morali napadati z mitraljezi ali pa z bombami.

Drugi dan boj, 31. januarja, je bil na bojišču položaj podoben kot prejšnjega dne. Še bolj pa je prihajala do izraza sprememba italijanskega operacijskega plana. Postalo je namreč očitno, da iz prvotnega plana o napadu na hrvaški brigadi ne bo nič. Sedaj se je za Italijane položaj toliko spremenil, da niso oni napadali in obkoljevali, pač pa so bili sami obkoljeni. Iz tega položaja se je izluščila njihova nova in poglobljena naloga: rešiti obkoljeno skupino »Orifici«. Bilo je vse bolj jasno, da se sama ne bo mogla izmotati iz obkolitve, zato si je prizadevala vzhodna skupina, da bi se z njo povezala in jo rešila.

Ta dan 90 brigade organizirale blokado Bukovice in so si še nadalje prizadevale uničiti obkoljene. Gubčeva in Cankarjeva brigada sta se povezali med seboj in še tesneje oklenili sovražnika. Proti večeru je Cankarjeva brigada s štirimi četami zasedla vas Lovič Prek riški. To je storila po nalogu operativnega štaba, da bi zagotovo onemogočila skupini »Orifici« umik v smeri proti Kolpi. Vas leži namreč na grebenu, ki se spušča proti potoku Bukovica. Od tod je mogoče pot ob tem potoku popolnoma zapreti. Sicer pa ti položaji niso bili ugodni, saj so bili dobro vidni in zato izpostavljeni sovražnikovemu ognju. Ves dan 31. januarja so si partizani prizadevali zavzeti Bukovico, Italijani pa so skušali prodreti proti nji z vzhoda.

Ker se jim to ni posrečilo, so drugi dan, 1. februarja 1943, uporabili bataljon ustašev in fašistični bataljon »Nizza« iz Ozi ja. Ta dva bataljona sta se usmerila (proti Grandič-bregu. Pomagala sta jim aviacija in topništvo iz Metlike ter Ozlja. Tudi vzhodna kolona je s pomočjo tankov močno pritisnila na hrvaški brigadi. Vnela se je bitka za rešitev obkoljenih v Bukovici. A pod pritiskom napada z Grandič-brega sta se morala Cankarjev 2. in 3. bataljon umakniti na vrh grebena, k cerkvi Sv. Križa. Okoli cerkve je pokopališče. Pokopališki zid so uporabili partizani 3. bataljona za zaklon. Tu je bila poglobljena obrambna točka Cankarjeve brigade. Prva četa 3. bataljona pa je bila desno od cerkve, pomaknjena nekoliko niže v smeri Loviča Prekriškega. Tedaj se je Italijanom, ki so napadali z Grandič-brega, posrečilo prekoračiti potok Bukovico, in že so se začeli vzpenjati proti cerkvi Sv. Križ. Če bi zavzeli to

Alojz Popek-Vandek, narodni heroj

Ilija Badovinac, narodni heroj

točko, bi bil umik iz Bukovice zagotovljen. Težišče bojev se je torej preselilo na obrambne položaje Cankarjeve brigade. Italijani so se pripravili na silovit juriš na cerkev. Uvod vanj je bilo obstreljevanje s topovi. Partizani so se umaknili nekoliko nazaj za rob grebena, ko pa je topniški ogenj ponehal, so poskakali v izkopane järke in v druge, že prej pripravljene zaklone. Italijane so spustili na razdaljo 80 metrov pred svojimi položaji, nato so vžgali po njih in jih pogнали po bregu navzdol. Italijani so nato kanili napad ponoviti. Artilerijska priprava je trajala celo uro. Cankarjevci so se kot prej umaknili, nato pa po prenehanju topniške priprave zopet vskočili v järke in odbijali srdite napade. Že jim je začelo zmanjkovati municije. Alojz Popek, namestnik komandanta brigade, ki je bil na tem odseku, je ukazal, naj borci zadrže le po pet nabojev, drugo pa naj porazdele med mitraljezce. Nato so Italijani pritiskali v tretje. Tedaj je Alojza Popka-Vajndka zadel drobec mine in ga ubil. Za trenutek so se borci zmedli in že je italijanski fašistični bataljon jurišal proti cerkvi. Prva četa je spoznala veliko nevarnost, jse pogнала k cerkvi in organizirala obrambo. Z manevrom 1. čete in s protinapadom je nato 3. bataljon pregnal Italijane in obdržal položaje. Pod večer pa je brigada organizirala splošen protinapad z Loviča in pogнала Italijane daleč proč. Mnoge je ujela in ubila.

Boj Cankarjeve brigade na Loviču Prekriškem je bil eden najhujših v bitki pri Bukovici. Na te ključne položaje so Italijani uperili največ orožja. Če bi se jim bilo posrečilo vreči Cankarjevo s položajev, bi bila obkolitvena akcija združenih brigad končana in nadaljnji boji bi bili potekali drugače. Cankarjeva brigada je torej v bitki pri Bukovici odigrala pomembno vlogo in je naloge uspešno opravila.

Kaj se je medtem dogajalo na vzhodnem bojišču? Medtem, ko je Gubčeva brigada budno pazila na Bukovico, se je manjšemu delu enot vzhodne italijanske skupine posrečilo vzpostaviti ognjeni stik z obkoljenimi. Ti pa so v varstvu teme zapustili Bukovico in se izmuznili iz obkolitvenega obroča. S tem je bilo bitke pri Bukovici in Krašiču konec. Sovražna vojska se je umaknila proti Kolpi in proti Karlovcu.

Ni natanko znano, koliko izgub je imela Cankarjeva brigada. Naj stvar nekoliko pojasnijo številke iz celotnih izgub operativne skupine slovenskih in hrvaških brigad: v bitki so imele 18 mrtvih in 67 ranjenih; od tega so slovenske brigade imele 8 mrtvih in 41 ranjenih. Partizani so zaplenili mnogo orožja in drugega materiala. Brigade so siga bratsko razdelile. Pri razdelitvi orožja so imele slovenske brigade prednost in so si tako zelo opomogle.

Italijanom je torej popolnoma spodletel načrt za »umirjen j e« Zumberka. Z maščevanjem nad hrvaškima brigadama tudi ni bilo nič. Poraženi so morali z begom reševati svoja življenja in Zumberk prepustiti partizanom. Kako je general Gambaro opravičil ta poraz, naj pokažejo njegove lastne besede v poročilu nadrejenemu poveljstvu z dne 3. februarja. Iz njega bo jasno razvidna tudi resnicoljubnost. »Danes smo končali vzporedno akcijo divizij Isonzo — Lombardia, ki se je začela 29. januarja zjutraj severno od železniške proge Zdenčina—Karlovac—Metlika in je bil njen namen zavarovati znane oskrbovalne poti in železniško progo... Zelo močne uporniške formacije, ki so štejele okrog 4000 mož, so bile primorane sprejeti borbe med Vivodino in Krašičem, kjer smo jih hudo tolkli. Uporniškimi bandami je uspelo — glede na prednosti razritega in težkega terena, ki se spušča s severa proti jugu in je na prevladujočih mestih posut s skupinami hiš, spremenjenih v žarišče odpora — izmuzniti se iz objema in se umakniti proti Gorjancem... Naše izgube: 59 mrtvih, med njimi 4 oficirji, 160 ranjenih (okrog 10 hudo), med njimi 10

oficirjev, 38 pogrešanih... ter okrog 70 mezg... Ker sem dosegel cilj, ki sem si ga bil postavil, sem ukazal bataljonom, naj se vrnejo in opustijo zasledovanje sovražnika, upoštevajoč, da je moštvo, ki se je moralo hudo boriti že od začetka akcije, nujno potrebno odmora... „**

Naskok na železnico

Po odhodu Italijanov s področja med železnicama Zagreb—Karlovac in Karlovac—Metlika je bilo operativno področje združenih brigad svobodno. Sedaj je bila priložnost za nadaljevanje akcije. Sovražnik ni mogel več zavreti razbremenilne akcije petih brigad, ki so z vso močjo udarile na progo Zagreb—Karlovac. Ustaši in Italijani so se zabili v bunkerje in hiše mnogih postojank ob progi. Zanašali so se na to, da jim bodo v stiski prihiteli na pomoč oklopni vlaki, tanki in čete iz sosednjih postojank. Ostali so popolnoma pasivni, toda napadom so se silovito upirali

Operativni štab je menil, da ni dovolj, če borci na progah poškodujejo le tračnice. Uničiti je treba najbolj občutljive naprave in postaje, šele to bi pomenilo za promet temeljito ovdoro. Poleg tega je mislil, da je treba zavzeti postojanke ob progi, ker le tako bi imeli dober dostop do objektov. Za take naloge pa partizani niso bili zadostno opremljeni. Res da so v bitki pri Bukovici zaplenili precej orožja, med njim tudi minomete, toda to ni bilo zadosti za razbijanje utrd. Eksploziva je zelo primanjkovalo. Zato so zopet organizirali bombe, za akcije pa so izkoriščali temne noči. Upoštevati je treba, da so bile brigade med bukoviško akcijo prav slabo hranjene. Intendant je se še niso dobro vživeli v hrvaške razmere glede oskrbe. Sicer pa je bilo hrano težko dobiti, saj je prebivalstvo še zase ni imelo dovolj. Borci so bili zelo utrujeni. To velja zlasti za slovenske brigade, ki so poleg bitke prehodile še težko pot iz ljubljanske okolice v Žumberk. Toda četrta ofenziva je divjala dalje z nezmanjšano silo. Vrhovni štab je 7. februarja ukazal, in paxlati z vso močjo komunikacije, kar je tedaj bilo najbolj [ki istno. Borci, ki jih je zajela četrta ofenziva, so trpeli še večje pomanjkanje in morali prenašati še večje napore. Zato je bilo treba nadaljevati razbremenilno akcijo brez oddiha

Za prvi cilj so izbrali dve postojanki ob železnici med Zagrebom in Karlovcem: Klinča selo in Zdenčina. Klinča selo je imelo posadko kakih 60 ustašev, Zdenčina pa četo Italijanov in četo ustašev. V akcijo so poslali četrto hrvaško, Gubčevo in Cankarjevo brigado. Računali so, da bo boj s posadkama lahak in da za to ni treba uporabiti vseh brigad. Cankarjeva brigada je dobila nalogo, naj en njen bataljon napade skupaj s Gubčevo Zdenčino, drugi naj varuje smer proti Jastrebarskemu, tretji pa naj bo za rezervo.

Brigada je zapustila vas Dvorišče 3. februarja. Potovali so do Sv. Jane in se razmestili 4. februarja tako, da je bil 1. bataljon v Ivančičih, 2. in 3. pa v Prodin Dolu. Se tega dne zvečer so bataljoni odšli izpolnjevati bojne naloge. Vsa akcija pa se ni posrečila. Predvsem so dopustili, da je posadka iz Klinča sela pobegnila in se priključila posadki v Zdenčini ter jo tako okrepila. Nadalje je bilo neugodno, ker so se bataljoni, določeni za napad na postojanko, zakasnili. Nikakor se niso znašli na zemljišču, ki je bilo sicer ravninsko, toda gozdnato in deloma močvirno. Organizacija je odpovedala pri vodnikih. Drugi bataljon je torej napadal Zdenčino zama in se je proti jutru vrnil, ne da bi bil skupaj z enoto Gubčeve brigade izpolnil nalogo. Prvi bataljon je bil v zasedi proti Jastrebarskemu. Nič posebnega se ni zgodilo na njegovm odseku, le nekaj barak je zažgal. Tretji bataljon, ki je bil za rezervo v Pribiču, ni stopil v akcijo. Brigada je imela kljub kratkemu boju le žrtve. Padel je partizan Kraševac iz Bušnje vasi, Barič pa je bil ranjen.²⁸ Nekatere enote za rušenje proge so pravočasno prišle na odrejena mesta in so zažgale dve železniški postaji, minirale železniški most in porušile kilometer ali dva proge. Postojanko v Klinča selu in zgradbo občine v Zdenčini so zažgali. Dobili so nekaj plena. Trije ustaši so bili ranjeni.

Po tej akciji je operativni štab sklenil napasti sovražno postojanko v D rag a niči h. Ta velika vas leži ob glavni cesti Karlovac—Zagreb in ob železniški progi. Postojanka je torej varovala obe komunikaciji. Posadka je štela kak bataljon italijanskih vojakov in četo ustašev. Če bi se posrečilo uničiti posadko, bi lahko močno poškodovali obe komunikaciji. Operativni štab je določil za neposredni napad na postojanko 13. hrvaško, Tomšičevo in Gubčevo brigado. Severno smer je branila 4. hrvaška brigada, južno karlovško smer pa

Cankarjeva brigada. Kaže, da operativni štab ni pravilno ocenil sovražnikove možnosti za intervencijo. Južna smer od Karlovca je bila važnejša. Sem so postavili Cankarjevo brigado, ki je bila po oborožitvi in številu borcev slabša. Napad se je začel 9. februarja 1943 ob 21. uri

Cankarjeva brigada je do draganiške akcije počivala. Ta čas je izkoristila tudi za intenzivno politično delo in se kar se da natančno pripravila na velikopotezno akcijo. Dne 9. februarja se je premaknila v Dol, kjer sta se nastanila 1. in 2. bataljon, tretji pa je zasedel Slavetič. Tukaj so bile opravljene zadnje priprave in izdana bojna povelja. Ob 15.30 je brigada odšla na akcijo. Naloge je takole razdelila: 1. in 2. bataljon naj porušita 500 metrov proge na primernem mestu med Dragani in Karlovcem, tretji bataljon pa naj napravi zasedo pri Bencetičih. Očitno je, da je prevladovala rušilna naloga na železniški progi. V Bencetičih pa je bil bataljon postavljen tako, da je lahko branil smer iz Karlovca in Mahičnega, kjer je bila tudi postojanka.

Boj pri postojankah v Draganičih je trajal vso noč na 10. februar. Cankarjeva pa je medtem neovirano rušila progo. Razdelitev nalog po bataljonih je torej bila pravilna in težišče je bilo na progi. Ponoči v napadu na Draganiče ni bilo uspeha. Pač pa ga je bilo več podnevi, 10. februarja, ko je 13. hrvaška brigada porazila četo domobranov pri Budrovcih in zavzela vse utrjene točke. Ujeli so 150 sovražnih vojakov in 3 oficirje ter jih okoli 40 ubili, zaplenili pa so 11 puško-mitraljezov, 140 pušk, 5 brzostrelk in drug material. Tudi 4. hrvaška brigada, ki je bila na zavarovanju, se je odrezala: razbila je nekaj kamionov, razdejala železniško progo in uničila vlak, ki je iztiril.

Čez dan 10. februarja so se brigade v Draganičih pripravljale na ponovitev napada s pomočjo težkega orožja, ki je medtem prispelo, na zavarovanjih pa so se utrjevali. Cankarjeva brigada je še nadalje rušila progo, vendar je bila vsak čas pripravljena, da zavrne sovražnika. Posebno je bil buden 3. bataljon. Dopoldne so sovražne čete res napadle. Vsi trije bataljoni so se razvrstili na položaje in odbili napad. Pred 3. bataljon sta pripeljala tovorni in oklepni avto z Nemci, pa sta morala nazaj. Nato je bataljon jurišal v vas Vukoder, ki je zelo blizu Kolpe, kjer je bila postojanka v Zorkovcu na Kupi. V Cankarjevo zasedo je medtem zapeljalo 5 kamionov,

ki so bili naloženi z usnjem. To je bilo kot **naročeno**, zakaj partizani so imeli vsi že zelo ponošeno obutev. Brigada je izpraznila kamione in jih zažgala. Brigada je odbila vse napade in omogočila zlasti 13. hrvaški brigadi uničiti postojanke 9. bataljona hrvaških domobranov.

Nato je bila na vrsti velika naloga, odpeljati obilni plen iz Draganičev. Cankarjeva in četrta hrvaška sta sicer dobro držali vse nevarne smeri v šahu, toda očitno je bilo, da glavnega napada za rešitev posadke v Draganičih sovražnik še ni začel. Do noči se je našim posrečilo odpeljati ves material. Tedaj pa so z juga — od Karlovca — nastopili tanki. Na ravninskem zemljišču jim je bilo lahko manevrirati in se izogibati zasedam ter obiti zapreke. Cankarjeva brigada ni imela učinkovitih sredstev, da bi jih zaustavila. Tako so do polnoči prebili brigadno obrambo in vdrl v Draganiče. Akcija se je s tem končala. Partizanske brigade, ki so napadale Draganiče zlasti Gubčeva, so imele velike izgube. Vendar je bil splošen uspeh akcije kar dober. Orožja je bilo precej zaplenjenega in zopet so si ga brigade bratsko razdelile. Slovenske brigade so si izpolnile zlasti zalogo puškomitraljezo v. Po akciji se je Cankarjeva brigada umaknila proti Zumberku: prvi in drugi bataljon v Pribic, tretji bataljon pa v Hutdn.

še istega dne so opravili kritiko in analizo akcije, naslednji dan pa je bil v vasi Pribič Crkveni, kake tri do štiri kilometre severno od Krašiča, kulturni večer. Govorila sta politični komisar II. operativne cone Hrvaške Marko Belinih in politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar. Po tako uspelih akcijah ob progi je bilo razpoloženje med prebivalstvom odlično. Tudi domačini so na kulturnem večeru nastopili z nekaj točkami.²⁸

Medtem je operativni štab že pripravil novo akcijo: razdreti pirogo med postajama Domagovič in Lazina. Stavili so kombiniran odred pod poveljstvom štaba Cankarjeve brigade. To je bila novost v dotedanji praksi in uporabljanja enot. V sestavi tega odreda sta bila 1. in 2. bataljon Cankarjeve brigade, tretji bataljon Gubčeve in četrta 4. hrvaške brigade. Naloga je bila takole postavljena: progo je treba razdreti na dolžini petsto metrov in se postaviti na obeh prekinitvah, počakati najavljeni vlak, ga iztiriti in uničiti. Na severu so razporedili 4. bataljon hrvaške brigade, na jugu tretji bataljon Gubčeve, na sredini pa oba bataljona Cankar-

jeve. Kombinirani odred je odšel na progo 13. februarja zvečer, razrušil ponoči na 14. februar progo in počakal vlak. Pripeljali pa so trije vlaki. Prvega, ki je prispel z zagrebške smeri, sta napadla bataljona 4. hrvaške in Cankarjeve brigade. Uspeh je bil popoln. Padlo je kakih 10 italijanskih vojakov in 3 oficirji ter 2 ustaška funkcionarja. Ujeli so 23 Italijanov in 15 domobranov. Kot ponavadi so domobrane izpustili, kolikor se jih ni pridružil partizanom Vlak z dvema lokomotivama so zažgali — potem ko so pregledali potnike. Na južnem koncu proge pa je bilo drugače. Najprej je iz karlovške smeri pripeljal izvidniški vlak, sestavljen iz dveh oklepniških vagonov ter dveh vagonov, obteženih s kamenjem. Ker je vlak vozil počasi, ni iztiril. Iz oklepniških vagonov so vžgali po borbah Cankarjeve brigade. Medtem je pripeljal še en vlak, ki ga Gubčev bataljon ni ustavil, in cankarjevci so se z velikimi mukami izvlekli s terena, ki sta ga križno obstreljevala dva vlaka. Kljub temu je bil splošen uspeh akcije dober. Cankarjeva je imela le pet ranjenih borcev.

To je bila zadnja akcija združenih slovenskih in hrvaških brigad na hrvaškem ozemlju. Nastale so nove razmere, ki so prekinile partizansko akcijo v zaledju četrte ofenzive.²⁷

Prekinitev operacij združenih brigad na Hrvaškem

Kateri razlogi so bili odločilni za sklep operativnega štaba, da prekine sijajne operacije združenih slovenskih in hrvaških brigad na hrvaškem ozemlju?

Prvi je bil ta, da je od začetka četrte sovražne ofenzive minilo že 25 dni. Sovražnikova fronta se je pomaknila že daleč proti Dalmaciji, Hercegovini in zahodni Bosni. Tudi oskrbovalne baze v Karlovcu so se pomikale proti jugu in jugovzhodu. Pomembnost komunikacije Karlovac—Zagreb se je medtem zmanjšala, saj je imel sovražnik na voljo druge prometne zveze. Ta prvi razlog bi v kratkem lahko označili z naslednjim stavkom: operacijske možnosti za učinkovito oviranje oskrbovalnega sistema na črti Karlovac—Bihac so bile do 15. februarja 1943 izčrpane. Drugi, nič manj pomemben razlog pa je bilo dejstvo, da je Slovenija ostala brez jedra vojaških sil. Sama Sercerjeva brigada ni bila kos vsemu, kar bi sicer zmogle štiri brigade. To je bilo toliko važnejše zate-

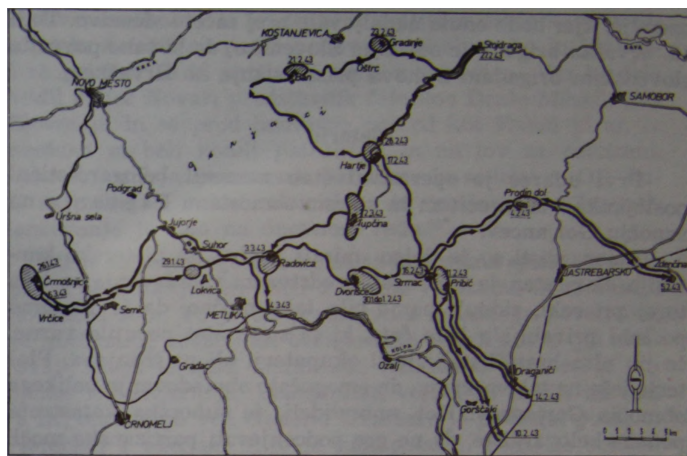
gadelj, ker so slovenske brigade odšle na Hrvaško v skoraj najbolj kritičnem obdobju, ko je ponehala velika italijanska ofenziva, a je pretila nevarnost, da belogardizem ne bi začel izkoriščati zanj kolikor toliko ugodnih posledic te ofenzive ter se začel uveljavljati in krepiti. Sama po sebi se je krepila težnja po vrnitvi na slovensko ozemlje, da bi tam nadaljevali partizansko ofenzivo.

Rezultati skupnih operacij slovenskih in hrvaških brigad so bili povsem zadovoljivi. Doslej je bilo le malo ocen o tem, koliko so združene brigade prispevale k slabitvi sovražnikove četrte ofenzive v smeri Karlovac—Bihač.* Naslednje številke o materialnih izgubah sovražnika nam bodo to vprašanje nekoliko osvetlile. Po podatkih Radeta Bul ata (komandanta 13. hrvaške proletarske brigade) je imel sovražnik v vseh bojih na Zumberku od začetka koncentracij do konca četrte sovražne ofenzive 442 mrtvih, 290 ujetih in neznano število ranjenih. Partizani so zaplenili 5 težkih mitraljezov, 8 lahkih minometov, 15 puškomitraljezov, 6 brzostrelk in 200 pušk. Operativna skupina** pa je imela 32 mrtvih in 105 ranjenih.*** Natančnih podatkov o rušenjih in uničevanjih železniških prog ni. Vsekakor so partizani popolnoma uničili in zažgali tri vlakovne kompozicije z nafto in vojnim materialom, mnogo vagonov in lokomotiv prevrnili in poškodovali, razdejali postaje in naprave na njih, uničili pragove in tirnice ter tako

* Tukaj omenjam dve tehtni in pozitivni oceni. Prva je ocena Radeta Bulata v polemični razpravi pod naslovom O borbah v Zumberku med četrto sovražno ofenzivo, ki je bila objavljena v Istorijem glasniku 1. 1955 št. 4, druga pa je v vojno zgodovinski študiji Lada Ambrožiča-Novljana Partizanska protiofenziva, ki jo je izdala kot posebno knjigo založba Borec 1. 1965. Rade Bulat polemizira v omenjeni razpravi z Djurom Kladarinom, ki da je v svoji knjigi Zlom četrte in pete sovražnikove ofenzive (Kultura, Zagreb, 1954) nepravilno osvetlil operacije združenih brigad v Zumberku.

** Gre tudi za operativno skupino obeh hrvaških brigad, ki so se na Zumberku borile že pred prihodom slovenskih brigad.

*** Podatki o izgubah med skupnimi operacijami združenih slovenskih in hrvaških brigad iz knjige Lada Ambrožiča-Novljana Partizanska protiofenziva se le nekoliko razlikujejo od Bulatovih. Med skupnimi operacijami so brdgrade imele po podatkih iz Partizanske protiofenzive 37 mrtvih in 103 ranjene. Plen: dva težka minometa, pet lahkih minometov, sedem težkih mitraljezov, 20 puškomitraljezov, 6 brzostrelk in 281 pušk.

Bojna pot Cankarjeve brigade od 25. januarja do 4. marca 1943

povzročili dolgotrajne prekinitve prometa na progah. Poleg te materialne škode pa je sovražnik izgubil zaledje Karlovca in ga ni mogel več uporabljati v svoj prid. Deli dveh italijanskih divizij in deli ustaških enot ter enot domobranov so bili priklenjeni na žumberško bojišče, kjer so bili premagani, in niso mogli pomagati jedru sovražnih sil v četrti ofenzivi. Nemcem je zmanjkalo čet, da bi osvojene kraje ponovno posejali s postojankami. Bali so se, da se bodo za njihovo fronto pojavile nove partizanske čete, ki bodo nadaljevale akcije in tako popolnoma zničile njihova operativna prizadevanja in uspehe. To se je res zgodilo.

Ti podatki zgovorno pričajo o uspehih operativne skupine slovenskih in hrvaških brigad. To je bilo edinstveno sodelovanje med jedrom operativnih enot vrhovnega štaba in operativno skupino, partizanskih brigad v zaledju sovražnikove fronte.

Operativni štab slovenskih in hrvaških brigad se je torej odločil prekiniti operacije v Zumberku, odposlati 4. hrvaško brigado po nalogu glavnega štaba Hrvaške v sestavo 8. divizije, z drugimi štirimi brigadami pa se vrniti na slovensko

ozemlje, kjer bodo enote nadaljevale prej začeto ofenzivo. Tudi 13. hrvaška brigada je odšla na Slovensko, da bi tako povrnila slovenskim brigadam njihova prizadevanja na Hrvaškem.

Pleterje

Prvi udarec je operativni štab namenil belogardistični postojanki v znamenitem in starem samostanu Pleterje na vznožju Gorjancev.

Belogardisti so že dolgo upirali pogled na pletersko kartuzijo. Samostan je bil bogat, sredstva za vzdrževanje so bila torej pri roki, zidovje pa je bilo tako močno, da je že samo po sebi privabljal bele Čete, ki se sicer niso počutile vame, če jih niso branili italijanski okupatorji ali pa trdnjava. Pleterje leže na takem kraju, da omogočajo obvladovanje velikega območja Gorjancev. Kot smo videli, je suhorska katastrofa poučila belogardiste, da ne gre podcenjevati partizanske moči. Ko je 12. decembra 1942 doživel tudi Ajdovec slično usodo, so belogardisti le spoznali, da je moč partizanskih brigad narasla in da je treba s tem dejstvom uskladiti bojno ravnanje. S prodiranjem v Belo krajino ni bilo nič. Po suhorskem porazu so belogardisti zmanjšali število postojank okoli Gorjancev. Od prejšnjih šestnajstih so ostale le še postojanke v Dolenji Brezovici pri Šentjerneju, v Kostanjevici, Stopičah, Semiču, Črnomlju in v Metliki ter v Pleterjah. Belogardisti so si torej izbrali gnezda večinoma v varnem zavetju italijanskih postojank, kar velja zlasti za območje Bele krajine. Le v Pleterjah in v Dolenji Brezovici so si upali imeti samostojne postojanke, ker so računali na pomoč bližnje italijanske garnizije v Šentjerneju in se izročili v varstvo samostanskim zidovjem.

Belogardisti so se začeli pripravljati na naselitev v samostanu v začetku novembra. Milan Kranjc, komandant 2. bataljona legije smrti, je namreč 6. novembra obiskal samostan in zahteval prostor za 50 belogardistov. Menihi so živeli v dobrih odnosih s partizani in so se tej zahtevi upirali. Toda že naslednjega dne so se beli pod poveljstvom Marjana Pavliča-Svaruna tebi nič meni nič vselili. Začeli so graditi utrdbe. En bunker so zgradili pri vratih, ki držijo iz samostana proti gozdu v Javorovico, drugega pa pred staro cerkvijo. Na cesti, ki drži v samostan, so postavili španske jezdece in žične ovire.

V cerkvenem stolpu se je utrdil mitraljezec, hodnike v prednjem delu samostana pa *ao* pripravili za obrambo in jih utrdili za primer, če bi partizani vdrli v samostan. Vsa ta dela je vodil major Novak, predstavnik četnikov Draže Mihajloviča v Sloveniji, in se pred javnostjo prikril kot Štabni pisar. Iz samostana so beli hodili patroljirat in na lov za partizani. Ubijali so kurirje, posamezne partizane in sodelavce OF. Ponoči so prihajale v Stab »kurirke«, in ostajale tam čez noč. Pijančevanje je bilo na dnevnem redu.⁴⁸

Potem ko je nekega dne izginil iz samostana »pisar« Novak, je prišel neki italijanski oficir z dvema vojakoma in se naselil v Novakovi sobi. To je bdi predstavnik vojaškega poveljstva, ki je imel nalog povezovati belogardiste z Italijani in jih nadzorovati. Plačo je nosil belim neki italijanski kapetan iz postojanke v Šentjerneju. Belogardisti vojaki so dobili na dan po 8 lir, oficirji pa več. General Gambara je podžigal posadko v Pleterjah k akcijam in jo je tudi obiskal. Tedaj je obdaril vsako čefbo s 500 lirami

Aktivisti OF so opozarjali predstojnika samostana, naj stori vse, kar more, da bi se beli odselili, ker bo sicer osvobodilno gibanje primorano samostan uničiti, česar pa ne bi rado. Prior je pismo poslal ljubljanskemu Škofu s prošnjo za posredovanje. Odziva pa ni bilo.

Glavni napad združenih partizanskih brigad je bil torej uperjen proti temu belogardističnemu gnezdju.

Po načrtu operativnega štaba bi bilo treba opraviti vse priprave še na Hrvaškem, nato pa hi s hitrim maršem prekoračili Gorjance in 18. februarja 1943 nenadoma napadli. Presenečenje bi izkoristili za hiter vdor v samostan, nato bi z bojem znotraj utrdbe posadko uničili. Poglavitna naloga je pripadla Cankarjevi brigadi. Trinajsta hrvaška brigada naj bi varovala Cankarjevo v smeri proti Kostanjevici in Šentjerneju ter zavzela Dolenjo Brezovico. Tomšičeva brigada je bila na zelo izpostavljeni smeri proti Novemu mestu, od koder je bilo pričakovati najmočnejšo intervencijo, Gubčevi pa so naložili, naj ostane v Zumberku ter nadaljuje napade na železniške proge s položajev okoli Ostrca—Konj arie Vrha—Prekrižja in Slavetiča. Gubčeva je bila tako postavljena zato, da bi poskušala sovražnika zavesti na nepravilno ocenitev namer jedra operativne grupe in zavarovati Gorjance z vzhoda.

Poleg tega je bila Gubčevi zaupana nekoliko lažja naloga zaradi krize, ki se je v brigadi začela po hudih bojih, in zaradi velikih izgub v bojih.

Celotna prerazporeditev brigad je bila zamotana, vendar so jo izpeljali v veliki tajnosti na takle način. Cankarjeva in 13. hrvaška brigada sta se zbrali do 16. februarja opolnoči tako, da je bila Cankarjeva v rajonu vasi Strmac, nato je

17. februarja odšla ob 2.15 uri proti Gorjancem in se še tega dne naselila: 1. bataljon v Petričkem Selu, drugi v Hartju, kjer je bil tudi brigadni štab, tretji pa v Križu. To so bili izhodiščni položaji za napad na Pleterje. Trinajsta hrvaška brigada pa se je zbrala v rajonu Kostanjevac, od koder se je odpravila na Gorjance malo pred Cankarjevo in se naselila v vaseh Kalje, Gornja vas in Javor. Tudi Tomšičeva brigada je nekoliko prej zasedla vrh Gorjancev, da bi se v ugodnem in določenem trenutku spustila v dolino in zasedla linijo od Krike do Gabrja, kjer so bili najboljši položaji za obrambo proti pehoti pa tudi pred tanki. Cankarjeva in 13. hrvaška brigada sta se na Gorjancih zavarovali in opravili še zadnje priprave. Borci so se razmestili po hišah in ponoči od 17. na

18. februar počivali* Drugi dan opoldne sta brigadi preko-račili gorjanski greben in se zvečer spustili skozi goste gozdove severnega pobočja v dolino. Neopaženi sta šli skozi Javorovico in v temi dosegli vas Dolenje Vrhpolje. Tu sta se ločili in razvili za napad.

Naloga 13. hrvaške brigade pri napadu je bila pomembna, saj je bila z njenim napadom na Dolenjo Brezovico in Blepil-

* Na Hrvaškem, zlasti na Zumberku, so imeli partizani navado, da enote niso kuhale same, temveč krajevni narodnoosvobodilni odbor, borce pa so porazdelili po hišah. To je veljalo seveda tudi za slovenske brigade na Hrvaškem. Janez Kozlevčar, borec Cankarjeve brigade, opisuje v Borcu (1. 1968) pod naslovom Napad na Pleterje, kako se je tiste dni hranil. Pot na Gorjance je bila zelo utrudljiva, pravi Kozlevčar, saj je bilo čedalje bolj hladno, ko so se bližali Gorjancem. Zemlja je bila odeta v snežno odejo. Nekateri so bili zaradi tega zelo prizadeti, ker so imeli slabo obuv-
valo. Stopala so si ovijali s krpami ali vrečami, če so jih dobili.

V vodu, kjer je bil Kozlevčar, so imeli tudi slabo obutega partizančka Urineka. Krpe na stopalih so se zmočile, nato zmrznile, in kamor je stopil, je na snegu ostal rdeč madež. Ko so jih razmestili v vasi, so očistili orožje in preštevali naboje. V vodu so namreč naboje porazdeljevali na vse enako. »Okoli poldne so nas razdelili **po hišah za kosilo**. Skupaj s tremi tovariši sem bil napoten v

nim napadom na Šentjernej, zavarovana ta smer, kjer je **bil** sovražnik Pletenju najbližji. Zato bomo boj na **tem odseku** opisali najprej. Točno ob določenem času tj. ob 22. uri, so hrvaški partizani presekali žične ovire postojanke Dolenja Brezovica in vdrli vanjo. Posadka te postojanke je bila **se-**stavljena iz čete 2. bataljona legije smrti in kakih 30 Italijanov. Hrvaški partizani so na dani znak — strel iz topa — naskočili v postojanko in obkolili stavbo. Sovražni vojaki **so** se pred naletom partizanov umaknili v klet. Komandir partizanske čete je s svojimi borci že prispel do zgradbe in napravil odprtine v zazidanih oknih, da bi skozi zmetel bombe na sovražne vojake, ki so bili videti demoralizirani. Tedaj **se** je nenadoma prikradel iz kleti italijanski vojak in se začel s komandirjem pogajati o vdaji. To je komandirja zbegalo, da ni zmetel bomb v klet, sovražnik pa se je medtem pripravil na obrambo. Ko so partizani prijeli Italijana, je ta začel kričati, da so pred kletjo partizani, nato se je iz kleti vsul močan ogenj. Komandir je bil takoj ranjen, z njim vred pa še nekaj partizanov. Partizani so se morali umakniti. Ponovnega juriša pa niso izvedli, ker so pričakovali pomoč topa. Štab brigade ga je res ukazal pripraviti, toda zanj je bilo le malo streliva. Postavili so ga kakšnih 80 metrov od zgradbe in izstrelili najprej dva šraipnela, ki seveda nista imela nobenega učinka, nato pa še granato, ki pa tudi ni predrila zidu. Partizani so obkolili še druge zgradbe, vendar napada niso mogli pripeljati do uspešnega konca. Ko se je začelo daniti, je poveljstvo brigade ukazalo, naj se enote umaknejo. Tretji bataljon 13. hrvaške brigade je slepilno napadel postojanko v Šentjerneju. Pričel je nase ogenj, onemogočil pomoč obleganim v Dolenji Brezovici in talko izpolnil nalogo. Toda iz Šentjerneja so silovito obstreljevali položaje 13. hrvaške brigade s topovi in minometi. Ob 5. uri so se vsi bataljoni 13. hrvaške brigade umaknili v Gorenje Vrhpolje.

skromno domačijo, kjer je živel* ženica z dvema otrokoma. Povedali smo ji, da so nas k njim, poslali na kosilo. Milo se nam je storilo ob pogledu na otroka in na zares skromno zalogo hrane, da bi bili najraje kar odšli, a smo bili zelo lačni. Ženica nam je v plitvem pločevinastem krožniku pokazala približno za dve pesti koruzne moke in nam dejala: »Tovariši, to je vse, kar imam. Skuhala bom močnik in skupaj bomo obedovali« Komaj je vsakdo od nas nekolikokrat zajel, že je močnika zmanjkalo. Več sreče so imeli tisti, ki so bili dodeljeni k premožnejšim hišam.

Likvidacija Pleterja je bila častna in prestižna naloga Cankarjeve brigade. Na Suhorju se je izkazala 13. brigada, sedaj pa je naključje zopet združilo obe brigadi v boju z belogardisti. Toda sedaj je poglobitna in najtežavnejša naloga pripadla Cankarjevi Cankarjevci so napadli srdito in odločno.

V boj je štab poslal 1. in 3. bataljon, drugega pa so poslali na Ban, da je zavaroval kostanj eviško smer. Bataljona sta imela dva cilja za napad. Prva so bila zadnja vrata, ki so držala na križni hodnik, bunker ob stari cerkvi, in vrata ki so držala na Apnendk. Drugi cilj je bil glavni vhod. Tu je bil na delu prvi bataljon, ki je prišel v obzidje po strugi majhnega potoka, medtem ko je prvo nalogo dobil tretji bataljon, ki je po lestvi hitro preplezal zunanji zid in se začel tolči v samem samostanu. Oba bataljona sta prišla v območje postojanke neopaženo. Belogardisti so bali kmalu nared za obrambo. Močno so se upirali. Po skupinah so zasedli obrambne položaje, ki so bili dobro medsebojno povezani. To je omogočilo zelo trdno obrambo, ki je prvo noč borci niso mogli streti. Zato so se ob jutranjem svitu partizani umaknili iz samostana in obkolili postojanko.

Podnevi 19. februarja so bile na bojišču take razmere: Cankarjeva je obkolila samostan, 13. hrvaška je bila v zasedah v smeri proti Šentjerneju in Kostanjevici, Tomšičeva pa je na obrambni liniji med Krko in Gabrjem odbila nekaj manjših sovražnih enot. Dopoldne okoli 11. ure je krenila iz Dolenje Brezovice četa belogardistov in Italijanov v smeri proti samostanu. Hrvška brigada jih je zavrnila. Tudi iz Kostanjevice so poskušali priti proti Fleterjam, a so bili odbiti. Cankarjevci so se čez dan pripravljali na ponovitev napada. Sedaj so bolje poznali sovražnikove položaje in bojno polje ter so lahko ukrepali. Bilo je očitno, da ni važno, če zavzamejo Dolenjo Brezovico — poglobitno je da premagajo sovražnika v samostanu. Zato so Cankarjevo brigado okrepili z odličnim 1. bataljonom 13. hrvaške brigade.

Dne 19. februarja zvečer je Cankarjeva s pomočjo prvega bataljona 13. hrvaške brigade nadaljevala napad. Sedaj so bili borcem že dobro znani položaji belih in njihova obrambna moč. Posrečilo se jim je vdreti v samostan. Uničili so namreč bunker, ki je branil vhod v staro cerkev. Potem se je vnel srdit boj v notranjščini cerkve. Partizani so končno bele potisnili iz nje. »Na vhodu v staro cerkev«, piše prior samostana

Edgar Leopold-Lavov v knjigi Kartuzija Pleterje in partizani »je padel partizan, ki je prebil vrata. Nato so partizani z bombami uničili bunker, katerega vhod je bil iz cerkve. Beli so se umaknili proti glavnemu samostanskemu vhodu, kjer so imeli največ bunkerjev in kjer so bili najbolj utrjeni. Partizani skozi ozka vrata niso mogli za njimi.« Borci so torej na tem delu bojišča želi uspeh, niso ga pa v napadu na bunker ob vhodu iz Drče. Tamkaj sta padla dva partizana. Partizanski pritisk pa kljub temu ni pojenjal, temveč se je še stopnjeval. Belogardisti so bili čedalje bolj v hudih škripcih. Poznalo se jim je, da so utrujeni, in njihov odpor je popuščal. Začelo jim je že primanjkovati streliva, zato so z rdečimi raketami obupno pozivali na pomoč.

Kljub tem uspehom pa se je zdelo, da do jutra samostana ne bo mogoče zavzeti. Operativni štab in štab Cankarjeve brigade sta sodila, da bi s sredstvi, ki so jima bila na voljo, likvidacija belogardistične postojanke zahtevala preveč žrtev. Zato so partizani neradi uporabili sredstvo: kartuzijo so zažgali. Samostan je 20. februarja ob dveh zjutraj začel goreti z velikanskim plamenom. Najprej se je vžgal na tisti strani, kjer so vrata v gozd. Kmalu je bilo v plamenih 16 celic in dva kraka križnega hodnika. Ker se je požar širil z veliko naglico, so kmahi zgorele krojaške delavnice in zaloge zdravil. Nato se je vnela velika lopa s poljedelskimi stroji in samostanskim ter partizanskim žitom. Belogardisti so bili obupani. Zapuščati so morali položaj za položajem. Deloma so se umikali pred požarom, deloma pred partizani. Toda dan se je hitro približeval. To je pomenilo za belogardiste možnost rešitve s pomočjo italijanskih čet, za partizane pa ponovno prekinitve napada. Podnevi bi bilo prenevarno ostati v postojanki. Zato je operativni štab na podlagi realne ocene sklenil, da je treba čez dan postojanko blokirati, ponoči na 21. februar pa dokončno zavzeti.

Medtem ko so partizani organizirali blokado zavzetih točk in se pripravljali na večerno ponovitev napada, tudi beli niso držali križem rok. Sedaj ni šlo za to, da bi postojanko obranili, pač pa, da jo zapuste in da odnesejo kolikor toliko celo kožo. Kljub dobri blokadi so se zjutraj pretolkli v Šentjerneji italijanski oficir in dva vojaka. Oficir se je nato skrivno vrnil v samostan in naznanil veselo vest, da je pomoč obleganim zelo blizu. Italijani so namreč že 20. februarja dopoldne

močno napadli Tomšičevo brigado. Zbrali so sveže čete in jih oskrbeli s tanki in kamioni. Brigada je napade odbijala pri Mokrem polju. Tedaj pa so Italijani napravili spreten manever, ki mu je brigada nasledila. Ko je bil boj najbolj vroč in je brigada uspešno zavračala pehoto, se je iz sovražnikovega jedra nepričakovano izločila manjša skupina na kamionih, ki so jo podpirali tanki. S skrivnim manevrom se je kolona izmuznila izpred oči Tomšičevcev ter začela med Krko in Mokrim poljem naglo prodirati proti Šentjerneju. Tomšičeva brigada v zaledju ni imela niti toliko rezerv, da bi vzpostavila drugo obrambno Unijo. Italijani so hitro prispeli v Šentjernej in po kratkem postanku nadaljevali pot proti Pleterjam. Podpiralo jih je topništvo in minometi iz Šentjerneja, letalstvo pa je bombardiralo in obstreljevalo Vrhpolje, Mihovo in vasi okoli samostana. Partizanske enote na zavarovanjih se niso zadosti odločno postavile v bran in sovražnik je razmeroma zlahka vdrl v pleterski samostan. Italijanski oficirji so izstopili iz tankov in si šli ogledat razdejanje v samostanu. Odločiti so se morali, ali se bo posadka lahko še nadalje branila, ali jo bodo morali prepeljati v Šentjernej. Oficirji so kaj kmalu ugotovili, da je odpor v zažganem samostanu, kjer so popustile tudi mnoge utrdbe nemogoč, zato so sklenili izprazniti postojanko. Belogardisti so še prej kar se da oplenili samostan, se uvrstili za pohod in se v spremstvu tankov začeli umikati. Spotoma so jih partizani obsipali z ognjem. Ob 17. uri so partizani zasedli Pleterje. Tako se je boj končal. Partizani sicer niso uničili posadke, vendar je bil bojni uspeh pri tako trdni obrambi in taki utirjenosti objekta izredno velik. Po pravici štejemo osvojitve Pleterij za eno največjih zmag Cankarjeve brigade. V Pleterjah je belogardizem ponovno dobil tako lekcijsko, da ni nikoli več skušal obnoviti postojanke na tem mestu.

Težko je ugotoviti resnične izgube na obeh straneh, ker so vsa poročila izredno pretiravala. Šaranovič je v pregledu bojev in akcij slovenskih udarnih brigad napisal, da je imel sovražnik več kot 180 mrtvih in mnogo ranjenih, general Gambaro pa je naštel 225 mrtvih in ranjenih partizanov. Prižal je, da so imeli Italijani dva vojaka mrtva in 10 ranjenih, belogardisti pa 5 mrtvih in 10 ranjenih. Trinajsta hrvaška brigada je poročala, da je imela 5 mrtvih in 15 ranjenih, glavno poveljstvo je objavilo, da so imeli partizanske enote skupaj 12 mrtvih in 17 ranjenih. Prior Edgar navaja v spominih,

da so mu partizani zaupali, da so imeli 17 mrtvih in več ranjenih. Dnevnik Jožeta Borštnarja navaja 12 mrtvih in okoli 10 ranjenih partizanov. Na temelju vseh teh poročil in po presoji verodostojnih podatkov lahko ocenimo, da 90 Italijani imeli 2 mrtva in 10 ranjenih, belogardisti 5 mrtvih in 10 ranjenih, partizani pa 17 mrtvih in prav toliko ranjenih. Prvikrat med partizansko protiofenzivo se je dogodilo, da so imele brigade več izgub kot sovražnik. To moramo opravičiti s tem, da napadi na utrjene postojanke zmeraj zahtevajo več žrtev od napadalca kot od napadenega razen v primeru, če se posadka ne redi.

Verjetno za posadko pleterske postojanke ne bi bilo rešitve, če ne bi bila prispela pravočasno pomoč od zunaj. Kakšni so vzroki, da so sovražne čete razmeroma lahko prebile obrambo Tomšičeve brigade? Tomšičeva brigada je bila raztegnjena na zelo široki fronti od Gabrja do Krke. Obramba je torej bôia tanka in šibka. Tedaj je partizanom še primanjkovalo znanja o tem, kako je treba organizirati obrambno linijo, da se lahko upira močnejšim silam. Protitankovskega orožja brigada ni imela. Verjetno je operativni štab novomeško smer podcenjeval, čeprav je bilo očitno, da utegne priti iz Novega mesta odločilna sôda za rešitev pleterske posadke. Verjetno bi bila Gubčeva brigada kljub notranji krizi boji e izkoriščena na drugi liniji obrambe novomeške smeri, s čimer bi pridobili potreben čas za popolno likvidacijo posadke v samostanu Saj bi bilo treba zdržati le en dan. Omeniti je treba še dejstvo, da operativni štab ni zahteval dnevnega boja v samostanu. Spomnimo se boja Gubčeve brigade v Dobu. Tam se je brigada borila tudi podnevi, čeprav je divjal v gradu požar. V velikih zgradbah so možni boji tudi podnevi in so zelo uspešni, če je zagotovljena varnost napadajočih enot pred vdorom sil od zunaj. Verjetno operativni štab ni bil prepričan, da bi enote na zavarovanjih utegnile zagotoviti popolno varnost za določeno časovno razdobje.

Partizani so morali v Pleterjah razvozlati mnoge taktične probleme. Postojanke so bile na Slovenskem veliko močnejše utrjene kot na Hrvaške m. Belogardisti in Italijani so že uporabljali take sisteme utrjevanja, ki so bili primerni, da so se upirali partizanskemu orožju. Poleg tega je sovražnik uporabljal trdne zgradbe, ki so bile same po sebi majhne trdnjave. Pleterje je bilo kot samostan grajeno silno močno, velika in

prostrana poslopja pa so se posebej omogočala obrambo. Vseh taktičnih nalog zato Cankarjeva brigada ni mogla rešiti, toda poglavitno je, da so Pleterje zavzeli. Ta zmaga je močno odjeknila po vsej Sloveniji in ponesla slavo Cankarjeve in drugih sodelujočih brigad med prebivalstvo in partizanske enote ter jim vlivala pogum za nadaljevanje zmagovitega boja.²⁹

Stojdraga

Cankarjeva brigada si je po zavzetju Fleteidj ogledala belogardistične utrdbe, sistem obrambe in učinek orožja, ki so ga uporabili v boju. To je bila najboljša šola za seznanjanje s problemi, ki nastajajo, kadar je treba zavzeti utrjeno postojanko. Ko so odpeljali ves plen, je brigada odšla iz Pletenj in je 21. februarja prespala na Ržišču, 22. ü. zvečer pa se je preselila v Mladje in okoliške vasi. To so bili prav tisti kraji, ki so bili ob napadu Cankarjeve brigade na Sv. Križ izhodišča za akcijo. Brigada je mobilizirala in sprejemala novince ter jih vključevala v čete. 2e 23. februarja jih je dobila 43. Dne 24. so proslavili 19. obletnico Leninove smrti in 25-letnico ustanovitve Rdeče armade. Na programu so bile pevske točke, recitacije in deklamacije. Govorila sta komandant brigade Predrag Jevtič in Jože Mazovec-Tine Dolgan.

Medtem so v operativnem štabu pripravljali napad na ustaško postojanko v StojdragL Posadka je bila sestavljena iz delov 13. ustaške bojne (bataljona). Postojanka je bila zadržta v osvobojeno ozemlje žumberških planin in je varovala cesto, ki drži iz Bregane proti Krašiču. To je glavna prometna zveza, ki jo je Stojdraga nadzorovala, da bi bila vsak trenutek lahko na voljo sovražnim četam za prevoz v žumberške planine. Postojanka je ovirala tudi pristop k bogatim krajem ob Savi in odpirala partizane od oskrbovalnih virov. Bila je izhodišče za mnoge napade proti partizanom v Zumberku ali pa na Gorjancih. Iz Stojdrage so odhajale na akcijo ustaške enote tudi tedaj, kadar so bile načrtovane skupne akcije italijanskih in ustaških enot. Nevama je bila zlasti partizanskim bolnišnicam v Zumberku. 2e večkrat so hrvaške enote nameravale izdreti to neprijetno želo, zadržto v osvobojeno ozemlje. Sedaj so se odločile za napad, saj so razpolagale z zadostnimi silami.

V Stojdragi so bili ustaši utrjeni v župnišču, šoli in drugih poslopih. Izkopali so mnogo rovov, ki so povezovali posa-

mezne obrambne točke ali pa so rabili za obrambne namene. To je bila posebnost obrambnega sistema v Stojdragi. Operativni štab je računal, da bi pomoč prišla napadeni postojanki lahko le iz Samobora in iz nemške okupacijske cone z brežiškega območja.

V skladu s tako organizacijo sovražne obrambe se je operativni štab odločil, da bosta postojanko neposredno napadala po en bataljon Cankarjeve in 13. hrvaške brigade, zavarovanja pa so razdelili med brigadi tako, da je Cankarjeva varovala nemško, 13. hrvaška pa samoborsko smer oziroma smer iz Bregane. Zemljišče okoli Stoj drage je izredno raztrgano — tod je vse polno globač in grebenov. Treba je bilo upoštevati vse težave pri boju in manevriranju na tem zemljišču.

Prvemu bataljonu 13. hrvaške brigade so dodelili nalogo za napad na šolo s severovzhodne smeri, 2. bataljon Cankarjeve brigade pa bi napadel z zahoda in likvidiral posadko v župnišču. Prvemu bataljonu 13. brigade so dodelili dva lahka minometa, Cankarjevemu pa dva težka mitraljeza. Brigadi sta razpostavili enoti na primerna mesta za zavarovanje smeri in za rezervno. Operativni štab je še odredil, naj se v primeru, če ponoči na 27. februar postojanka še ne bi padla, nadaljuje obleganje tudi podnevi in še naslednjo noč. Operativni štab se je torej zelo zavzel za uničenje Stoj drage.

Napad pa se je povsem izjalovil. Enote niso dobro prece-nile možnosti za premike na tako težko prehodnem terenu, in bataljoni so se s prihodom na akcijo zakasnili za dve in pol ure. Zlasti je bil težaven pohod med Mladjem in Poklekom — prav tu je prišlo do zamud. Ko so za napad določene čete prispele v Stojdrago, ni bilo s presenečenjem nič in ustaši so jih sprejeli z močnim ognjem ter do jutra ubranili svoje utrd-be. Nato se je začel boj na zavarovanjih v smeri proti Samo-boru. Od tu drži cesta najprej po ravninskem terenu, nato pa se začne vzpenjati po soteski vse višje v žumberške planine. Pri vasi Gabrovica je drugi bataljon 13. hrvaške brigade po-stavil zasedo, ustaši pa so jo odkrili in se ji izognili tako, da so začeli 'prodirati na^beh rilih bataljona. Zato se je moral bataljon umikati s položaja na položaj in se braniti pred na-padalci. Stab 13. hrvaške brigade se je bal, da se bodo ustaši združili s posadko v Stojdragi, in je zato poslal na bojišče še rezervni 3. bataljon. Ker to ni zadostovalo je poslal še dele 1. bataljona, ki so sicer bili odrejeni za ponovitev napada. Tako

se jim je sicer posrečilo zadržati ustaško pomoč do noči, ker pa so porabili vse rezerve, ni bilo za nočni napad na voljo nobene čete. Cankarjeva brigada ni imela pri napadu posebne sreče. Podnevi 27. februarja se je umaknila iz Stojdrage in jo s svoje strani blokirala. Zvečer pa naipada ni ponovila, ker je operativni štab akcijo prekinil. Dne 28. februarja se je Cankarjeva razmestila na Zumberku. Prvi bataljon je bil v Petričkem selu, drugi v Hartju, tretji pa v Gornji vasi. Trinajsta hrvaška brigada je odšla proti Krašiču in Oštrcu ter se tam razmestila.*⁰

Poleg že omenjenih razlogov za popoln neuspeh pri Stojdragi je treba upoštevati še enega, ki je bil zelo pomemben. Partizani so bili (preutrujeni. 2e več tednov so bili neprestano na pohodih in v borbi. Posebnih daljših počitkov ni bilo. Izgube so zmanjšale udarno moč bataljonov, pa tudi voljo borcev do boja. Mobilizirani novinci niso mogli zapolniti vrzeli, ki so bile posledica hudih izgub. Oskrbovanje je bilo v pasivnih predelih Gorjancev in žumberških planin nezadostno. Borci tudi niso bili zadostno opremljeni za obvladovanje zimskih nevšečnosti.

Metlika

Po napadu na Stojdrago je operativni štab zopet zbral vse štiri brigade, na voljo pa je imel tudi enote Vzhodnodolenjskega odreda in II. operativne cone Hrvaške. To je bila nova močna skupina, ki jo je kazalo dobro izkoristiti. Trinajsti hrvaški brigadi pa je že potekel rok za sodelovanje v skupini operativnega štaba. V kratkem se bo morala vrniti v Zumberk, da bi se borci malo odpočili in da bi se izpopolnila, zakaj v bojih na Slovenskem in na Gorjancih jih je precej padlo. Operativni štab je pripravljal novo akcijo. Pri odločanju o naslednjem cilju je bil navzoč tudi komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija, ki je ves čas spremljal brigade. Za cilj so izbrali Metliko, ki so jo Italijani zelo močno utrdili. V mestu je bilo približno za bataljon italijanskih vojakov iz sestave divizije »Isonzo« in četa belogardistov. Močno so se utrdili, obdali mesto z bunkerji, ki so bili med seboj povezani, zavarovali vse obrambne naprave z bodečo žico in izkopali jarke ter zaklonišča. V mestu je bila artilerija, verjetno dve bateriji, in nekoliko minometov. Zalog streliva je bilo zadostno, da bi se posadka lahko dolgo branila. Operativni štab je

pri odločitvi vodila misel, da bi se v Beli krajini vojaške razmere temeljito spremenile, če bi se posrečilo zavzeti mesto. To je bilo res. Vendar je bilo hkrati tudi jasno, da Italijani Metlike ne bodo zlahka prepustili partizanom in da imajo še vedno toliko moči, da jo s protinapadom lahko ponovno osvoje. En razlog za izbiro tako velikega cilja je bil tudi ta, da je bila tu še vedno 13. hrvaška brigada, ki ji je bilo treba dati v tej zadnji akciji pred odhodom v Zumberk primerno nalogo.

Poleg Metlike so Italijani zavarovali še nekatere druge kraje in objekte. Tako je metliško postajo varovalo kakih 20 vojakov, nekaj manj jih je bilo na postaji v Rosalnicah. Na železniškem in cestnem mostu čez Kolpo so bile okrepljene straže, v Bubnjarcih pa je bilo kakih 30 vojakov.

Operativni štab je mislil, da bi brigade nenadoma vdrle v mesto skozi vrzel, ki bi jo napravile v metliški obrambi, in nato postopoma uničevale iz zaledja bunker za bunkerjem. To nalogo so dodelili 13. hrvaški in Tomšičevi brigadi. Dve tako kvalitetni brigadi bi bili po mnenju operativnega štaba kos zadani nalogi. Cankarjevi brigadi so namenili nalogo, da varuje mesto pred napadom iz karlovške smeri, vzporedno pa uniči posadki na železniških postajah Metlika in Rosalnice, sovražnikove straže na mostovih čez Kolpo pa bunkerje, ki varujejo železniško progo in stražo pri italijanskih barakah pri Metliki. Gubčeva je sprejela nalogo varovati črnomaljsko smer in porušiti železniško progo pri Gradcu.

Že 2. marca se je Cankarjeva brigada premaknila v nov rajon. Prvi bataljon se je razmestil v Kupčini, drugi v Oštrcu, tretji pa v Tupčini. Tako se je brigada nekoliko približala Metliki in se začela 3. marca pripravljati na akcijo. Zvečer so zopet opravili marš, ki jih je pripeljal še bliže cilju. Prvi bataljon je bil v Brašljeviči, drugi v Boidražu, tretji pa v Radoviči. Tu so bili izhodiščni položaji za napad na odrejene cilje.

Obči napad se je začel 4. marca 1943 ob 22. uri. Napad na Metliko se ni posrečil. Italijani so bili dobro povezali ogenj iz bunkerjev in preprečevali preboje. S topništvom in minometi so obstreljevali rajone, ki so bili primerni za zbiranje čet. Tako so preprečevali vdore v zaledje utrdb in onemogočili zbiranje rezerv. Borci obeh brigad so sicer v prvem naletu prerezali žične ovire in prišli skoraj do bunkerjev, potem pa

so se ustavili. Medtem se je začel silovit obrambni ogenj, ki je priklenil borce v zaklone, od koder se je bilo težko ganiti. Zjutraj so se enote neposrednega napada umaknile iz območja, ki ga je sovražnik lahko dosegel z učinkovitim ognjem minometov in topništva. Cankarjeva brigada je dosegla le polovičen uspeh. Uničila je bunkerje ob železniški progi, pregnala posadki s postaj v Rosalnicah in Metliki ter minirala železniški most čez Kolpo. Gubčeva brigada je porušila nekoliko proge in odbila napade iz Črnomlja.

Napada naslednji večer niso ponovili. Operativna skupina je namreč dobila nove naloge od glavnega poveljstva, trinajsta hrvaška pa se je začasno poslovila od skupine in odšla v Zumberk.

Brigade so imele v tej akciji kar precejšnje žrtve: 7 mrtvih in 18 ranjenih. Večina žrtev je bila v Tomšičevi brigadi, ki si je zelo prizadevala izpolniti nalogo.

Vsekakor je bila situacija glede možnosti za uspešen napad ocenjena nepravilno. Naloga je bila nerealna in pretirano težka. Operativni štab je prvič pogrešil, ko je privolil v nalogo, za katero ni bilo realnih možnosti, da bi jo srečno izvedli. Po akciji je bilo na račun ocen operativnega štaba precej kritik. Komandant 13. hrvaške brigade je že tedaj sodil, da je za osvojitve tako močne postojanke potrebno težko orožje, ki ga pa brigade niso imele.

Z odhodom 13. hrvaške brigade se je začasno prekinilo sodelovanje slovenskih in hrvaških enot, ki je sicer postalo stalna in koristna praksa. Tu ni šlo le za manifestacijo bratstva in enotnosti dveh narodov, to je bilo tudi nadvse koristno bojno sodelovanje.^{*1}

Nova usmeritev brigad

Cankarjeva brigada je v sestavi operativne skupine slovenskih in hrvaških brigad ter pod poveljstvom dolenjske operativne cone prepotovala velike razdalje in se bila v mnogih bitkah, odkar je bila 17. januarja 1943 zapustila področje Police in se usmerila na Hrvaško. Tam se je bojevala od 29. januarja do 16. februarja 1943. Nato je do 5. marca 1943 sodelovala v akcijah okoli Gorjancev in v Metliki. Kar dolgo dobo je bila skupaj z dvema slovenskima brigadama zunaj Slovenije, in to se je poznalo v povečanju politične in vojaške aktivnosti

belogardistov in Italijanov. Čeprav so bili boji okoli Gorjancev na slovenskem ozemlju, vendar niso bili na »trasi«, ki jo je slovenskim brigadam določilo glavno poveljstvo. Se pred začetkom protiofenzive.

Ker so po metliški akciji razpustili skupni operativni Stab, je poveljstvo dolenske operativne cone 5. marca zopet prevzelo poveljstvo nad tremi slovenskimi brigadami. Glavno poveljstvo je že 3. marca poslalo dolenski operativni coni navodilo, v katerem je pohvalilo delovanje tega štaba in partizanskih enot v bojih na slovenskem in hrvaškem ozemlju.* Navodilo, ki ga omenjamo, je napisal Boris Kidrič v Dolomitih, sopodpisal pa ga je načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanovič. Navodilo je štabu dolenske operativne cone prinesel Jože Brilej, ki je imel nalogo tudi podrobneje pojasnjevati njegovo vsebino. Glavno poveljstvo in vodstvo osvobodilnega gibanja sta se namreč nameravala zopet preseliti v Kočevski Rog. Nadaljevanje že prej planirane partizanske ofenzive je torej postalo važno tudi zaradi zaščite Roga. Zato je navodilo nekoliko spremenilo prejšnje cilje v tem smislu, da Police ni treba več napadati, pač pa očistiti Suho krajino belogardističnih postojank, ki so se že precej namnožile in utrdile. Če bi uspelo očistiti Suho krajino, bi bilo to velika pomena za osvobodilno gibanje.

Suha krajina je bila za nadaljnji razvoj osvobodilne vojne zares pomembna. V Ljubljanski pokrajini je imela nekako središčno lego, saj je med dvema železniškima progama in povezuje Dolenjsko z Notranjsko. Suha krajina ima z gledišča partizanskega vojskovanja odlično zaledje v Kočevskem Rogu, ki so ga sicer sovražne divizije že prečesale, toda sovražnik ni imel vedno na voljo takih sil, da bi jih uporabljal po potrebi. Kočevski Rog je torej glavno poveljstvo nameravalo oživiti, tam razmestiti svoje ustanove in razviti ustanove sanitetne službe. Suha krajina je kljub svoji revščini in nesposobnosti, da bi prehranila večje partizanske enote, postala zopet privlačen cilj za operacije. V osnovi pa se je ta cilj skladal z občo usmeritvijo partizanskih enot, ki si jo je bilo glavno poveljstvo zamislilo že decembra 1942.

* Glavno poveljstvo je bilo tedaj razdeljeno na dva dela: komandant Ivan Maček je bil večinoma pri brigadah in je spremljal njihove operacije, politični komisar Boris Kidrič pa je bil tedaj v Dolomitih. Medsebojna povezava ni bila dobra.

Tedanje politične razmere v Suhi krajini niso bile dobre. **Pritisk** belogardističnih čet na prebivalstvo je bil pretrd, da bi Krajinčani mogli misliti na politiko, ki bi bila bliže osvobodilnemu gibanju. Množična partizanska akcija 18. septembra 1942 je sicer nekoliko zavrla rast belogardizma, toda že januarja 1943 so ustanovili v Zvirčah vaško stražo, ki se je marca preselila v Hinje k italijanski garniziji, kasneje pa se je vrnila v Zvirče. Dobrepoljska belogardistična četa je bila marca razporejena v Kompoljah, Tisovcu, Strugah in Zvirčah. V rajonu Ambrus—Krika so ustanovili četo, ki je do marca narasla na 194 mož. Od teh jih je bilo v Ambrusu 69, v Korinju 35, v Hočevju 60 in v Zagradcu 30. To sicer niso bile posebno močne posadke, a so onemogočale nastanitev partizanov v Suhi krajini in prehajanje iz Ribniške v Krško dolino. Postojanke so začeli utrjevati in Italijani so jim pomagali z nasveti, s strokovnim osebjem in materialom. Vse bolj so si Italijani podrejali belogardiste in skrbeli, da jih nenadni napadi ne bi več tako hudo prizadejali kot proti koncu leta 1942. Tu se je že poznala nova usmeritev italijanske politike glede delovanja belogardizma. Vse belogardistične čete v Suhi krajini so kot M.V.A.C. (Milizia Volontaria Anticomunista) bile vojadko podrejene jurišni fašistični grupaciji »XXI. Aprile« s sedežem v Ribnici. Med odsotnostjo brigad na slovenskem ozemlju je torej belogardizem zopet začel dvigati glavo.

Govorili smo že o tem, da je general Gambari, komendant XI. armadnega korpusa, skušal po vsi sili aktivirati svojo vojsko. Bivanje v garnizijah jo je pomehkužilo, demoraliziralo in pasiviziralo. Meseca marca je bil Gambari v Rimu. Sprejel ga je Mussolini in pritrdil njegovim idejam o nadaljevanju vojne v Sloveniji ter o taktičnih prijemih. V kratkem jih lahko izrazimo v naslednjem:

čim hitreje je treba nadaljevati z ustanavljanjem posebnih bataljonov; njihovi pripadniki bodo prejeli posebne nagrade in imeli posebne olajšave;

planirano zaporo hrvaško-slovenske meje je treba čimprej dokončati;

slovenskim belogardistom je treba iponudiii čim večjo pomoč in jih spodbujati, toda delovati morajo za Italijane in z njimi. »Nikdar sami« vzklika Gambari v poslanici podrejenim oficirjem, »temveč ved!no z našimi! Pospeševati složnost, združevati se! Kdor umre v senci naše zastave, ima pravico, da ga

spoštujemo, upoštevamo ter podpiramo materialno in moralno!«;

Glede bivanja v utrjenih postojankah je navedel Mussolinijevo misel, da italijanski vojak, ki je na varnem za bodičasto žico, ne sme zbujati vtisa, da je ujetnik samega sebe. »Zmaguje tisti, ki se giblje, zmaguje tisti, ki vsili nasprotniku svojo voljo, tisti, ki dela, kar sam hoče.«

To so bile misli, s katerimi je hotel Gambara poživiti aktivnost svojih čet.

Gabarove zamisli so se začele kmalu uresničevati. V posebne bataljone so se začeli priglašati belogardisti ali pa so jih tja kratko malo premestili. Razen po osem lir na dan so dobivali Se po tri lire posebnega dodatka. Oblečeni so bili v italijanske arditske uniforme. Kaj kmalu so oživili tri posebne bataljone. Prvi je bil v sestavi divizije »Isonzo«, drugi v diviziji »Cacciatori«, tretji pa v jurišni grupaciji »XXI. Aprile«.

Štab dolenske operativne cone se je dobro zavedal, da sta pred veliko operacijo v Suhi krajini potrebna brigadam izdaten počitek in temeljita priprava. Taktični del priprav naj bi se oslanjal na analizo dosedanjih akcij in pozitivne izkušnje, ki so si jih pridobili štabi in borci. V ta namen je izbral področje med Šmarjeto in Trebnjem. Tod je nameraval zbrati vse brigade in izvesti priprave. Tudi Šercerjev! brigadi so poslali na Notranjsko povelje, naj se pridruži operativni skupini, da bi se tudi ona privadila na skupne akcije.

Cankarjeva brigada se je 5. marca odmaknila od Metlike v Drage in Brezovico. Se istega dne ob 20. uri se je odpravila dalje. Pot jo je vodila skozi Črmošnjice v Poljane. Tu je prenočila. Dne 7. marca je že prispela v vas Lipovec in potem nadaljevala pohod, šla čez progo v Cirknik, vzhodno od Čateža. Dne 9. marca je prenočila v Novi gori in Kartel j evem. Dne 10. marca je bila že v Smarjeti. Tu je počivala in borci so se okopali v Toplicah. Dne 11. marca popoldne je bila v okolici Šmarjete velika vojaška vaja. 2e prej so po brigadah opravili priprave na kràjinsko akcijo. Podrobno so analizirali dosedanje borbe in taktične prijeme v njih ter se seznanili s sovražno taktiko. Na vojaški vaji so sodelovale vse tri brigade oziroma njihovi deli in štabi. Naloga te vaje je bila predvsem, navaditi enote na sodelovanje, na premike na terenu in manever. Vaje so zadovoljivo opravili. Zvečer pa je bil kulturni

večer v Šmarjeti. Sodelovale so vse kulturne skupine in posamezniki iz vseh brigad, zato je miting dosegel visoko raven. Dne 12. marca je bil v hmeljniški zidanici sestanek vseh Štabov brigad z štabom dolenske operativne cone. Trajal je pozno v noč. Na njem je komandant dolenske operativne cone izdal bojno povelje za operacije v Suhi krajini in dodobra so se dogovorili za sodelovanje. Dogovorili so se o načinu in sredstvih za sodelovanje med brigadami, o medsebojnem povezovanju, o poveljevanju v razmerah, ko niso imeli na voljo nobenih sredstev za hitro in zanesljivo povezavo. Pri tem jih je vodila misel, kako mora poveljniški kader samostojno ukrepati glede na možnost, da sredstva za zvezo odpovedo (kurirji). Dobili so navodila, kako se je treba ravnati in zavarovati spričo morebitnih topniških in letalskih napadov. Razpravljali so o bojni veščini, taktiki, prehrani in oskrbi ter o prenosu ranjencev v roške bolnišnice. Politični komisar Viktor Avbelj je nanizal navodila o stikih in ravnanju s civilnim prebivalstvom, pri čemer je bilo načelo, da je treba prebivalstvo pridobiti, toda odločno nastopiti tam, kjer bi ljudje očitno prostovoljno sodelovali z okupatorjem in mu v boju pomagali.

Zelo so se potrudili, da bi izboljšali stanje obutve in obleke. Intendant je so priskrbeli z rekvizicijami ali na kak drug način dobro hrano, sanitetno osebje je preiskovalo bolne in lažje ranjene partizane in jih skušalo usposobiti za pohod in boj. Temeljite priprave so omogočile dvigniti bojno zmogljivost na visoko raven. Tako so bili borci in borke pripravljene na hude spopade v Suhi krajini.**

Bitka v Suhi krajini

Suha krajina med Krko in železnico Grosuplje—Kočevje je bila operacijska cona fašistične grupacije »XXI. Aprile«, ki je imela sedež v Ribnici. Poleg drugih enot, med katerimi moramo omeniti oklopna sredstva za obrambo železniške proge, je bil v Ribnici 3. posebni bataljon, medtem ko je bil 1. bataljon v Krški vasi. Manjše enote so bile še v Hinjah in Ambrusu, skupaj z belogardisti. Za zavarovanje Suhe krajine pred partizanskimi napadi so bile to skromne moči. (V Žužemberku je posadka spadala pod poveljstvo divizije »Isonzo«.) Zato so po vsej Suhi krajini razporedili belogardistične postojanke. V njih je bilo po 20 do 80 belogardistov. Na prvi pogled

bi človek dejal, da odločnim partizanskim napadom ne morejo biti kos. Namen goste razporeditve postojank je bil, popolnoma onemogočiti gibanje aktivistov in partizanskih manjših enot po Suhi krajini in tako pridobiti prebivalstvo zlepa ali zgrda za belogardizem. Italijani so imeli tak načrt obrambe Suhe krajine: postojanke, ki so bile razmeroma mnogo bolj utrjene kakor konec leta 1942, se morajo braniti v primeru napada do jutra, nato bo prišla pomoč. V primeru, da bi bil obstoj postojanke ogrožen, naj se posadka preseli v sosednjo postojanko in tam nadaljuje boj. Béli so se utrdili v cerkvah in Šolah ter v drugih močnejše grajenih stavbah, postojanko so oklenili s sistemom bunkerjev, sezidanih iz gradiva, ki je bilo pri roki. To so bili hlodi, ki so jih nalagali enega na drugega in zavarovali ter utrdili s prstjo in kamenjem. Bunkerji so bili med seboj in pa prek utrjenih hiš povsem ali deloma povezani z jarki, ki so rabili za obrambo ali pa za premikanje hranilcev. Ponekod so postavljali visoke lesene plotove, da bi onemogočili nenadne juriše.

Fašistična grupacija »XXI. Aprile« je torej imela na voljo le dva bataljona za pomoč napadenim postojankam. To je bilo vsekakor premalo. Zato je poveljstvo XI. armadnega korpusa dodelilo za obrambo še druge enote, ki bi jih grupacija dobila po potrebi oziroma na zahtevo. To sta bila posebni bataljon številka 1. iz sestave divizije »Isonzo« in še en bataljon iz te divizije. Divizija »Cacciatori« je lahko prispevala dva bataljona, med njima posebni bataljon št. 2. Iz sestave divizije »Macerata« v Kočevju pa bi lahko iztisnili en bataljon. Italijani bi tako lahko postopoma postavili na bojišče največ 7 bataljonov, nekoliko topništva iz sestave bataljonov iz postojank v Velikih Laščah in Ribnici, nekoliko tankov in manjše število letal. V primerjavi s štirimi brigadami dolenjske operativne cone je bila to premoč nad partizani v razmerju 1,8' proti 1.

Dolenjski operativni coni pa so bile na voljo štiri brigade po okoli 500 borcev in bork. Glede oborožitve bi veljalo povedati, da so bile strelske enote le nekoliko slabše oborožene kot Italijani, medtem ko je sovražnik imel topništvo (nekaj topov je bilo v formacijski sestavi posebnih bataljonov) in bojno tehniko, ki ji partizani niso mogli zoperstaviti lastnega orožja, ker ga niso imeli.

Glede primerjave taktike, ki sta jo uporabljali ena ali druga stran, je treba povedati, da so bili partizani bolj gibčni in so se bolje znašli na zemljišču, medtem ko so bili Italijani bolj okorni ter niso znali uporabljati gozdnatega zemljišča in noči. Belogardistične čete so bile okorne, na nizki moralni ravni, bolj sposobne za obrambo v utrjenih postojankah kot pa za boj na odprtem zemljišču.

Zamisel za operacijo v Suhi krajini dolenske operativne cone se je opirala na mišljenje, da so belogardistične postojanke slabe, nezadostno utrjene in da ne bodo mogle kljubovati naletu partizanskih bataljonov, kar je bilo očitno že v boju za Pleterje. Porušiti in zavzeti bo treba v prvem zamahu čimveč teh postojank, potem pa z združenimi brigadami z manevrskimi posegi tolči sovražne čete na bojišču. Poglavitno nalogo — uničenje belogardistične italijanske postojanke v Ambrusu — so zaiupali Tomšičevi brigadi, Korinj Šercerjevi, Hočevje pa Cankarjevi. Dolenska operativna cona je odredila tudi odseke za zavarovanje in je kočevsko smer ter smer iz Žužemberka dodelila Gubčevi brigadi. Tretjemu bataljonu te brigade so še naložili, naj med napadom poruši progo med Čušperkom in Dobropoljem ter po možnosti uniči vlak, če bi na pokvarjeni progi iztiril.

Se pred pohodom v Suho krajino so ukazali Gubčevi in Tomšičevi brigadi, naj razrušita progi Novo mesto—Trebnje in Trebnje—Mirna. To sta brigadi imenitno opravili ponoči na 11. in 13. marec. Proti večeru 13. marca se je začel pohod. Brigade so se glede na dodeljene naloge in na lokacijo ciljev razvrstile v kolone. Pohod je potekal v najlepšem redu in 14. marca so bile brigade že onstran proge in se razmestile za počitek. Cankarjeva je potovala iz Smarjete skozi Zaloviče na Kartel j evo, šla čez progo pri Podborštu in se naselila: 1. bataljon v vasi Vrh pri Dobrniču, 2. v Jordankalu, 3. in štab brigade pa v Rdečem kalu.

Poveljstvu dolenske operativne cone se je v rajonu vasi Dobrava predstavila Šercerjev a brigada, ki so ji že prej dali navodila za akcijo. Prvikrat v zgodovini narodnoosvobodilnega boja so bile tedaj zbrane vse štiri slovenske brigade pod enim operativnim vodstvom.

Proti večeru 15. marca 1943 se je oblikovala kolona, sestoj eča iz Cankarjeve in Šercer j eve brigade ter 3. bataljona Gubčeve. Potovali so skozi Vrbovec, Zagorico in Križ v Ga-

uspeha pa ni mogla doseči. Tomšičevci so v ranem jutru odločno napadli Ambrus. Juriš je bil tako silovit, da so kmalu opravili z vsemi utrjenimi točkami. Italijani ter beli so se umaknili v Solo ter začeli močno streljati in se braniti. Tomšičevce je zajelo veliko navdušenja, ko je začelo pokati po vsej Suhi krajini in se je vnela bitka, kakršne se ni bilo na Slovenskem.

Prvi udarec velike bitke v Suhi krajini torej le ni prinesel takega uspeha, kot so ga upravičeno pričakovali. Vzrok smo že omenili: zakasnitev! Pred Stab dolenske operative se je tedaj postavilo vprašanje, kako nadaljevati boj. Vsekakor bodo Italijani čez dan poskušali vplesti v boj svoje čete, da bi odrešili obkoljene. Torej se bo treba biti na vseh smereh, kjer se bodo Italijani pojavili. Začetne uspehe v Korinju in Ambrusu je treba izkoristiti in nadaljevati boj do popolnega uničenja postojank. Da bi zagotovil uspeh v Korinju, kjer je bilo še največ upanja, se je Stab dolenske operative odločil, poslati Šerčerju evi brigadi pomoč. Za to so odredili tretji bataljon Cankarjeve brigade. Poslali so ga proti Korinju.

Tedaj je že nastopil poveljnik fašistične grupacije »XXI. Aprile« generalpodpolkovnik Renzo Montagna. 2. proti jutru je bil obveščen o množičnem napadu partizanov in je zato začel naglo ukrepati. Najprej je poslal otklopni vlak na mesto, kjer je 3. bataljon Gubčeve brigade zaman poskušal razdreti progo. Nato je izdelal načrt za pomoč napadenim postojankam v Ambrusu, Korinju in Hočevju. Toda od kod naj vzame zadosti čet, saj ima partizanski napad tak obseg, da ga z razpoložljivimi četami ne bo mogel odločilno zavrniti. Na voljo je imel le 3. posebni bataljon v Ribnici in 1. bataljon črnih srajc v Krški vasi in Zagradcu. Toda ena četa tega bataljona je bila že navsezgodaj odšla proti Ambrusu in doživela tak poraz, da se je morala z begom reševati v Zagradec in je imela velike izgube. General Montagna je ocenil, da preti Hočevju najhujša nevarnost. Hitro je dal prepeljati posebni bataljon št. 3 iz Ribnice v Videm pri Dobropoljah in mu ukazal, naj prodira po dominantnih točkah severno od ceste Videm—Zdenska vas—Hočevje. V njegovo podporo je premestil iz Velikih Lašč v Videm vod topništva 100 mm (dva topa). Vod naj bi podpiral napad tega in še 1. bataljona iz Krške vasi v smeri Hočevja z obstreljevanjem okolice Hočevja, da bi preprečil

nadaljevanje napada na to postojanko. Hkrati je »kazal prve-
mu bataljonu iz *Krške* vasi (kakih 150 mož), naj udari proti
Hočevju po kotah severno od ceste Krška vas—Hočevje. Vse
razpoložljive čete generala Montagne so bile torej trenutno
uperjene proti Cankarjevi brigadi. Ker se je zavedal, da je
vse to premalo, je zahteval od komandanta XI. armadnega
korpusa generala Gambare dodatne čete. Gambara mu je se-
veda ugodil in še isti večer, 16. marca, je prispel v Videm po-
sebni bataljon 51. polka divizije »Cacciatori delle Alpi«. Ob

11. uri 16. marca sta 1. in 3. fašistični bataljon odšla na bojni
pohod in uskladila svoje delovanje. Posebni bataljon št 3 je
bil severno od Zdenske vasi po odločni obrambi bataljona Can-
karjeve brigade zavrnjen. Nato so mu priskočili na pomoč
minometi in artilerija iz Vidma. Tako podprt je vrgel cankar-
jevce s položajev, potem ko jih je napadel na obeh krilih.
Cankarjevci so se začeli umikati proti Hočevju, sovražni ba-
taljon pa jim je sledil. Tudi 1. bataljon iz Krške vasi, ki ga je
podpiralo topništvo iz njegove garnizije, se je izkazal. Can-
karjev bataljon na zavarovanju se ni dovolj odločno upiral in
Italijani so proti večeru skupaj s 3. bataljonom vkorakali v
Hočevje. Cankarjeva brigada je torej prvi dan bojev doživela
neuspeh. Da bi to popravila, se je odločila ponoči na 17. ma-
rec ponovno napasti Hočevje. Tedaj pa je prišlo do nespora-
zumov in napačnih obvestil tako v štabu Cankarjeve brigade
kot pri poveljstvu sovražnih čet v Hočevju. Cankarjeva je bila
namreč obveščena, da so Italijani s posadko vred zapustili
Hočevje, Italijani pa so zvedeli, da so se partizani umaknili.
Glede na veselo vest o umiku sovražnika iz Hočevja je brigadi
preostalo edino to, da Hočevje zasede. Namestnik komandanta
brigade je hotel to nalogo izpeljati v obliki vojaške vaje.
Razporedili so bataljon (tretji je bil s komandantom brigade
pri Sercerjevcih) in začeli v bojnem razporedu prodirati proti
postojanki. Tedaj je namestnik komandanta prišel v zelo ne-
ugoden položaj: nevede se je znašel sredi belogardistov in se
rešil v zadnjem trenutku.* Vojaška vaja se je kmalu sprevrgla

* Ko je namestnik komandanta Franc Koče v ar-C iril razpo-
redil bataljon za vajo, je sam odšel naprej, da bi iz postojanke
opazoval delovanje bataljonov. Tako je prispel do bunkerja. Bilo
je že temno. K njemu je pristopil neznan vojak in začela sta se
pogovarjati o učinku nočnega bombardiranja z minometi. Oba sta
menila, da obstreljevanje ni bilo učinkovito. Kočevarjev sobesed-

v boj. Ker pa so Italijani zasedli tudi položaje zunaj Hočevja, se je brigada umaknila in odstopila od nadaljnega napada. Bataljona sta 17. marca zjutraj po nalogu štaba dolenske operativne cone odšla skozi Kal na Kamni vrti. Tedaj se je že vključil v brigado tudi 3. bataljon. V vasi sta se naselila Stab brigade ki prvi bataljon, 2. in 3. bataljon pa so poslali v Visej ec. To vas so opoldne Italijani bombardirali in Cankarjeva je imela pet mrtvih, zato sta se 2. ki 3. bataljon preselila v vasi Sela in Vrh pri Hinjah.

General Montagna je bil lahko zadovoljen z uspehom v boju proti Cankarjevi brigadi. Hočevje je bilo deblokirano in oba italijanska bataljona prosta. Več preglavic mu je prizadejalo kritično stanje postojanke v Korinju. Iz Korinja se je namreč belim posrečilo poslati generalu Montagni sla s sporočilom, v kako težkem stanju je posadka, ki ji že primanjkuje streliva. Tudi v Ambrusu ni bilo dosti bolje. Nujno je treba deblokirati postojanki in pregnati partizane, preden ne pride do katastrofe. Zato je bil načrt generala Montagne tak: z dvema bataljonoma in s posebnim bataljonom divizije »Cacciatori« napredovati v smeri proti Ambrusu in spotoma osvoboditi Karin j partizanskega pritiska; nato bi s tremi bataljoni koncentrično udaril z juga, severa in zahoda proti Ambrusu in tam zmllel partizanske napadalce. Zamisel je bila dobra in zelo nevarna za partizane.

Štab dolenske operativne cone je bil 17. marca zjutraj obveščen o položaju na bojišču. Zavedal se je, da na vsej široki fronti ne bo mogel doseči uspeha v boju z Italijani, ki so se prejšnji dan dobro znašli in pokazali mnogo borbenosti. Sklenil je opustiti obleganje Hočevja in Korinja ter z združenimi brigadami napasti in končno zavzeti Ambrus, kjer je bila posadka zrela za likvidacijo. Tako sta se dva štaba ne-

nik je bil belogardist, ki zaradi teme ni prepoznal partizana, Ker je Kočevar našel prazen bunker, je bil prepričan, da sovražnika ni več v vasi. Zato je odšel tja, da bi si ogledal postojanko in utrdbe. Sredi postojanke je naletel na množico vojaštva. Misleč, da so medtem partizani že zasedli vas, je šel med vojake, in šele čez nekaj časa spoznal, da to niso partizani, temveč Italijani in belogardisti na nekakšnem posvetu. Po tem spoznanju se je začel umikati v smeri od koder je bil prišel, ne da bi ga bili spoznali sovražni vojaki. Komaj se je nekoliko oddaljil iz središča vasi, že so prikorakali partizani zasedat postojanko. (Glej izjavo Franca Kočevarj a-Cirila v arh. IZDG.)

odvisno eden od drugega odločila začeti odločilno bitko okoli Ambrusa in za Ambrus.

Generalu Montagni pa 17. marca ni šlo vse tako po sreči kot prejšnjega dne. Njegov prvi bataljon so namreč tomšičevci obkolili in na Malem vrhu pri Ambrusu popolnoma porazili. Le noč je rešila fašiste pred še hujšim porazom. Tako je bil ta bataljon že drugič poražen blizu Ambrusa in se v bitki za Suho krajino ni več pojavil na bojišču. Posebni bataljon 51. polka divizije »Cacciatori« je odšel iz Vidma po naredbi generala Montagne 17. marca zjutraj ob 8. uri in je bil ob 13. uri že v Korinju, ki ga je Šercerjeva zapustila že prej. Po kratkem odmoru je začel prodirati proti Ambrusu, se pred vasjo hudo tolkel z delom Tomšičeve brigade in se rešil v postojanko. imel je 9 mrtvih in 24 ranjenih, belogardisti iz njegove sestave pa 2 mrtva in 7 ranjenih. To je bil spet velik uspeh Tomšičeve brigade.

Dne 17. marca je začel delovati še en italijanski štab. Komandant XI. armadnega korpusa general Gambara je namreč ocenil, da se mora tudi sam vplesti v boj, zakaj moči komandanta grupacije »XXI. Aprile« so pešale. Sodil je, da je Montagna potisnil partizane proti vzhodu. Sklenil jih je uničiti prav na področju, kamor so se bili 17. marca preselili. V ta namen je poklical v Suho krajino mobilni bataljon divizije »Isonzo« ter formacijski bataljon divizije »Macerata« iz Kočevja. Tako je bilo na bojišču v Suhi krajini 17. marca razen garnizijskega vojaštva še pet sovražnih bataljonov. Gambara je prevzel vajeti vodenja bitke v svoje roke, upajoč, da bo zmagal. Bil pa je prepočasen in njegovi ukrepi so bili brez napadalne osti. Bolj podjeten je bil še vedno general Montagna, ki je manevriral s tremi bataljoni ter jih gonil ponoči in podnevi v boj. Pravega soglasja pa ta dva poveljnika nista mogla doseči.

Ker se je Tomšičeva brigada dolgo zadržala v boju s prvim bataljonom iz Krške vasi in Zagradca, so združene brigade odločilno napadle Ambru šele 18. marca ob 3. uri zjutraj.

V vasi je bil sedaj poleg posadke še posebni bataljon divizije »Cacciatori« (bataljon 51. polka divizije »Cacciatori«). Italijani in belogardisti so se utrjevali okoli Ambrusa in v vasi Kal. Iz prsti in kamenja ter iz požganih delov poslopij so si zgradili bunkerje ter se za silo vkopali. Pri sebi so imeli minometni vod in vod gorskih topov, pomagalo pa jim je še

topništvo iz Zagradca in Vidma, ter letalstvo, ki je bombardiralo Krajinske vasi in jih požigalo.

Cankarjev 1. in 2. bataljon sta odšla proti Ambrusu 18. marca zjutraj in sta napadala s severne strani. Razen Tomšičeve brigade je sodeloval še bataljon Šercerjeve brigade. Saranovic je v pregledu bojev in akcij slovenskih udarnih brigad takole opisal napad na Ambrus: »Razvila se je ostra bitka na nož s sovražnikom, ki smo ga tolkli z vseh strani. Sovražnik je bil zmeden in je spričo neustavljivega ter močnega pritiska naših udarnih skupin začel zapuščati svoje položaje okrog vasi in se umikati v posamezne zgradbe. Čeprav so streljali, kolikor so mogli, niso ustavili naših borcev, ki so neustrašno jurišali na sovražnika. Ta bitka na nož, ki se je vnela ponoči, se je nadaljevala tudi naslednji dan.« Tedaj se je z juga priti-hotapil tomšičevcem za hrbet posebni bataljon črnih srajc št 3, ki se je bil ponoči potuhnil okoli Gozdarja. Napad je bil nepričakovan in del Tomšičeve brigade se je znašel v kočljivem ipoložaju. Imeli so veliko žrtev. Iz stiske so se izmotali s silovitim protinapadom. Ker je tudi ta bataljon okrepil posadko v Ambrusu, so se partizanske enote umaknile iz vasi in jo blokirale. Italijani pa so dokončno ubranili tudi to postojanko pred partizani.

Sedaj je veljalo na novo preučiti razmere na bojišču in se odločiti, kako nadaljevati boj. Vsi poskusi, da bi zavzeli kakšno belogardistično postojanko, so se namreč izjalovili. Sovražnik je pripeljal na bojišče nove okrepitve in se pripravljaj na protinapad. Dolenjska operativna cona se je zato odločila, da bo zbrala vse brigade na ozkem prostoru, da bi jih imela pri roki in da bi z združeno močjo odbila napade ali pa sama poiskala priložnost za boj. Štab je do 19. marca takole razporedil brigade: Tomšičevo v rajonu vasi Plešivica z naslonitvijo na greben Sv. Katarine, Cankarjeva se je utrdila na položajih Banjkovke okoli vasi Vrh pri Hinjah in Sela, Šercerjeva je bila okoli vasi Ratje in Lopata, Gubčeva pa na cesti Kočevje—Dvor okoli Smuke An Tople rebri.

Komandantu grupacije »XXI. Aprile« ni bilo do nadaljevanja boja. Predvsem so bile njegove enote že izčrpane in so imele velike izgube. Rezerve so mu pošle. En bataljon je poražen ostal v Zagradcu. Tedaj je zvedel, da hitita štirim slovenskim partizanskim brigadam, ki imajo 3000 mož, na pomoč s področja Kočevskega Roga dve hrvaški brigadi s kakšnimi 1200

možmi, ki imajo obilo avtomatskega orožja in minomete. Ob tej novici je njegova bojevitost povsem splahnela. General Gambara pa je sodil, da sedaj lahko odločilno porazi partizane. Pripravil je načrt za širše obkoljevanje, da bi beli in italijanski vojaki polovili ostanke razbite partizanske vojske. Organiziral je taktično obkolitev prav na območju, kjer so brigade bile, tj. v območju vasi Brezovi dol, Visejec in Vrh pri Hinjah. S kakimi 4 do 5 bataljoni bi zaprl prehode proti severu v dolino Krke in proti Kočevskemu Bogu, z enotami krajinskih garnizonov pa bi zaprl prehode proti jugu. Ko bi bila obkolitev končana, bi se glavni napad začel: 20. marca 1943 zjutraj. Gambara je ustvaril razmerje sil 1,5:1 v svojo korist. Presežek pa je imel v težkem orožju in v letalstvu. Italijani so se začeli premikati — da bi zasedli odrejene položaje — 19. marca zjutraj. Pri tem je doživel poseben bataljon fašistične grupacije »XXI. Aprile«, ki je spešil proti Sv. Katarini, katastrofalen poraz. Tomšičevci so ga obkolili in potolkli. Italijanski bataljon je imel po italijanskih poročilih 28 mrtvih in 37 ranjenih. Ni bilo znano, če so ranjence rešili. Bataljon se je rešil v Zagradec. To je bila ponovna zmaga Tomšičeve brigade, ki se je tako v bitki v Suhi krajini posebej izkazala.

Izredno ugodno pozicijo je zavzel 19. marca bataljon divizije »Macerata«, ki se je razporedil od Hinj do Smuke. Zavzel je položaje na Svinjskem vrhu in Lukas vrhu in branil dostope k cesti Dvor—Kočevje. Enote Gubčeve brigade, ki so tedaj odvažale ranjence v Kočevski Rog, so se namreč oddaljile od ceste.

Dne 19. marca zvečer je bil položaj na bojišču tak, da partizanom ni obetal bogvekakšnih uspehov. Italijanska grupacija, ki je sicer imela onesposobljena za boj dva bataljona, je še vedno naraščala in vse tesneje oklepala skupino dolenjske operativne cone. Posebno nevaren je bil bataljon »Macerata«, ki je zapiral pot, po kateri je partizanska skupina nameravala nadaljevati premiki. Toda partizanskim štabom to ni bilo zanesljivo znano, saj niso vedeli dobro, kako je z Gubčevo brigado. V skladu s partizansko taktiko, da je treba zapustiti bojišče, ko ni več upanja na zmago, se je komandant dolenjske operativne cone Saranovič odločil oditi, iz Suhe krajine proti jugu, v rajon Smuke in Starega loga, nato bi ukrepal o nadaljnjem premiku. Oblikovali so dve koloni. V

prvi sta bili Tomšičeva in Šercerjeva brigada, ki sta se usmerili proti Staremu logu in sta tvorili desno kolono, levo pa je tvorila Cankarjeva brigada, ki je naipredovala proti Smuki. Obe koloni sta imeli nalogo na širši fronti ponoči prodreti na cesto Smuka—Kočevje in tam razbiti sovražnika, če bi nanj naleteli. Koloni bi po potrebi priskočili ena drugi na pomoč. Cankarjeva se je začela pomikati ob 21. uri in je kmalu naletela na zasedo. To je bila nepopolna četa iz divizije »Macerata«. Zasedo je odkrila obveščevalna patrolja Cankarjeve brigade in je to sporočila štabu. Štab je nato poslal komandirja prve čete 1. bataljona Andreja Cetinskega-Leva s skupino partizanov sovražni zasedi za hrbet. Partizani so nemudoma napadli ter v kratkem spopadu premagali in pregnali sovražnikovo zasedo, zaplenili težki mitraljez, puške in municijo. Padel je en Italijan, partizani pa so imeli enega mrtvega in dva ranjena. Tako je bila pot skozi Smuko vsem trem brigadam odprta.

Šercerjeva brigada se je razmestila v vaseh Kleč, Grintovec in Novi breg, Tomšičeva pa je bila v Starem logu. Tudi Cankarjeva se je zjutraj naselila v Starem logu. Gubčeva je bila še v Podstenicah v Kočevskem Rogu. S prodorom vseh treh brigad pri Smuki čez cesto Kočevje—Dvor je nastal zanimiv ipoložaj. Po zamisli generala Gambare bi bile namreč vse tri slovenske brigade morale biti do 20. marca popolnoma obkoljene. Sedaj pa so se znašle na odseku Starega loga za hrbtom bataljona divizije »Macerata« in so imele prosto pot proti Ribnici. Toda tudi general Gambara se je naveličal Suhe krajine. Ko je spoznal, da je njegova skupina imela precej izgub, se je odločil končati operacije. To je bilo 19. marca zvečer. Vse akcije ponoči od 19. na 20. in od 20. na 21. marec torej niso bile več del planirane obkoljevalne akcije generala Gambare, temveč spopadi na premikih partizanskih in sovražnih čet. Tako se je 20. marca ob 10. uri vzdignil bataljon divizije »Macerata«, da bi se vrnil v Kočevje. Pri tem je pri Starem logu zašel med 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade, ki sta ga nemudoma obkolila. V hudem boju so partizani zadali Italijanom velike izgube. Italijani so se hoteli prebiti proti Smuki in nazaj proti Hinjam, pa jim cankarjevci niso pustili. Za Italijane je nastal katastrofalen položaj. Tedaj je odhitela na kamionih iz Kočevja na pomoč obkoljenim nova enota divizije »Macerata«. Spremljala jo je tanketa. Šli so čez Malo

goro in Kleč naravnost proti Staremu logu. Tu jih je pričakala enota Gubčeve brigade, toda Italijani so se prebili skozi zasedo in prišli okoli 15. ure v Stari log. Motorizacija je ostala v vasi, vojaki pa so se razvili na obeh straneh ceste za boj. Bilo jih je okoli 150 do 200. Štab dolenske operativne cone je to opazil, zaslutil ugodno priložnost in je hitro izdelal načrt za manever. En bataljon Tomšičeve brigade naj bi zaobšel Italijane z vzhodne strani, napadel kamione in tanketo v Staremu logu in postavil na cesti zapreke, da se Italijani ne bi mogli vrniti v Kočevje. Prvi bataljon Cankarjeve brigade pa je bil tedaj v Šenberku. Ta naj bi napadel Italijane z zahodne strani. Ideja je bila nevarna za sovražnika, ki bi bil tako popolnoma obkoljen in bi doživel poraz. Morda največji uspeh v bitki za Suho krajino je bil prav blizu. Tedaj so Italijani, ki so spoznali svoj obupni položaj, začeli silovito jurišati v smeri proti Staremu logu, da bi se prebili. Naleteli so na 1. bataljon Cankarjeve, ki je bil na pohodu iz Šenberka, in se znašli pod močnim ognjem njegovih partizanov. Kljub temu se je Italijanom posrečil preboj. Komandant dolenske operativne cone Šaranovič piše o tej fazi boja v pregledu bojev in akcij slovenskih udarnih brigad: »Le zaradi izostanka hitrega gonjenja drugih enot Cankarjeve brigade je bilo sovražniku omogočeno prebiti se in pobegniti skozi Stari log proti Kočevju.« Pri Kleču so bežeči Italijani naleteli še na del Gubčeve brigade in doživeli še en boj z novimi izgubami. Po dnevniku Jožeta Borštnarja so cankarjevci zaplenili 11 pušk, glavo težkega mitraljeza, puškomitraljez in še nekaj materiala, imeli pa so enega mrtvega in 3 ranjene. Zažgali so tudi sovražnikov kamion. Bataljon iz sestave divizije »Macerata« je imel v tem boju 16 mrtvih in 10 ranjenih.

S tem zmagovitim bojem Cankarjeve brigade se je končala bitka v Suhi krajini, ki je trajala od 16. do 20. marca. Ali je operativna skupina slovenskih brigad dosegla zadovoljiv uspeh? Spomniti se moramo na nalogo, ki jo je bila dolenska operativna cona postavila brigadam. Najprej je bilo treba zavzeti sovražne postojanke v nbrusu, Korinju in Hočevju. Te naloge so brigadam spodletele, kar je bil neuspeh. Toda v manevrskih bojih, ki so sledili, so bile brigade zmagovite. Komandant XI. armadnega korpusa je moral končati operacijo, ne da bi bil dosegel cilj, ki si ga je bil postavil. Poglejmo še bilanco izgub na obeh straneh. V bitki v Suhi krajini so par-

tizani imeli 33 mrtvih in 44 ranjenih, sovražnik pa 114 mrtvih in 163 ranjenih.*

če razčlenimo te izgube po enotah, potem je Cankarjeva brigada imela 12 mrtvih in 10 ranjenih, Tomšičeva 18 mrtvih in 30 ranjenih, Serčerjeva pa 3 mrtve in 4 ranjene. Sovražnikove skupine so imele te izgube:

fašistični bataljoni 77 mrtvih in 76 ranjenih,
enote kraljeve vojske 27 mrtvih in 17 ranjenih,
belogardisti 10 mrtvih in 50 ranjenih.^{9*}

Velike žrtve govore o silovitosti bojev. Tudi te številke potrjujejo sklep, da je kràjinska bitka bila za partizane uspešna, čeprav poglobitni cilji niso bili doseženi. Potrebno je pripomniti, da naloga o osvoboditvi Suhe krajine ni bila realna. Italijani na Slovenskem in drugod še niso bili tako potolčeni, da bi morali zapustiti tako važno ozemlje. Toda partizani so izzvali Italijane na neizprosni boj in so tolkli nove posebne bataljone. Partizani so v teh bojih zaplenili 7 težkih mitraljezov, 10 puškomitraljezov, dva težka minometa (eden je bil nepopoln), tri lahke minomete, 130 pušk, mnogo streliva in druge opreme. Nekaj orožja pa so tudi izgubili.^{ss}

Bitka pred Ribnico

Štab dolenske operativne cone, ki se mu je že v Suhi krajini priključil štab notranjske operativne cone s komandantom Ivanom Kavčičem-Nandetom je v skladu z direktivo o zimski ofenzivi glavnega poveljstva nadaljeval operacije. Sedaj se je približeval Notranjski. Nameraval se je vgnezditi pred Ribnico, kjer so vasi Kot, Dane, Podgora, Zadolje in Rakitnica. Ali je imela dolenska operativna cona namero napasti Ribnico?

V načrtu cone ni bilo napada na ta močno zavarovani kraj. V štabu so imeli druge načrte: narekovala jih je stiska,

* Podatki o sovražnih izgubah so povzeti po italijanskih poročilih.

** V kròjinski bitki so sodelovale poleg 6—7 pehotnih bataljonov še naslednje italijanske enote: oddelki 2. legije črnih srajc, enote 85. bataljona črnih srajc, belogardistične čete iz garnizonov v Hinjah, Ambrusu, Tisovcu, Strugah in Zvirčah, belogardistični oddelki v sestavi posebnih bataljonov, dva voda topništva 75 in 100 mm, dva oklopna vlaka, 4 oklopni avtomobili, 10 motornih vozil, odred letalstva, skupno okoli 2500 mož.

V kateri so se znašle brigade. Bili so lačni! Suha krajina ni mogla prehraniti toliko partizanske vojske. Zaloge so pošle in brigade so bile slabo oskrbovane. To se je poznalo na obutvi, v obleki, v prehrani. Treba se je bilo naseliti v takem okolju, kjer bi se lahko nasitila in kjer bi zadovoljili najbolj nujne potrebe po obleki in obutvi.

Italijanov v Ribnici ni bilo kdove koliko. Tu je bilo poveljstvo jurišne skupine črnih srajc »XXI. Aprile«, v posadki pa je bil le posebni bataljon št. 3, ki ga poznamo že iz Suhe krajine. Od okoli 260 mož, kolikor jih je bilo prišlo v Suho krajino, jih je ostalo le še kakih 150. Bil je poražen in razredčen, torej, je postal manj pomembna bojna enota. Ribnica je imela še baterijo topov kalibra 75 mm, oklopni vlak ter oklepno drezino za obrambo železniške proge. Bližnje postojanke so bile v Žlebiču, Brezah in Sodražici ter v Dolenji vasi pri Ribnici, toda posadke v njih so bile šibke. Za primer močnejšega napada so računali na pomoč divizije »Macerata« iz Kočevja in pa enot, ki naj bi jim jih dodelili v pomoč komandant XI. armadnega korpusa. Vse te enote so se partizanom predstavile že v Suhi krajini.

Belogardizmu v Ribniški dolini ni uspelo ustrahovati prebivalstva. Ribničani niso hoteli vstopati v belogardistične čete, zato je bilo v ribniški četi le kakih 60 mož, v Sodražici in Petrincih pa okoli 80. Skupina belogardistov se je vgnezdila tudi v Žlebiču.

Ribniška dolina leži med Veliko in Malo goro. Velika gora na jugozahodu je prostran gozdnati masiv, visok okoli 1000 metrov, ki se strmo spušča proti Ribniški dolini. Pod njim je predgreben z najvišjo točko 731 m. Med tem grebenom in Veliko goro je vas Zadolje, skrita v romantičnem dolu. Zagle-daš jo šele tedaj, ko si pred njo. Tukaj so dobri položaji za obrambo, pa tudi dobra izhodišča za napad na postojanke v Ribniški dolini. Sem je štab dolenjske operativne cone usmeril štiri brigade.

Najprej se je 22. marca pojavila na presenečenje Italijanov Šercerjeva brigada, ki jej bila predhodnica, proti večeru tega dne pa so se usule čez progo med Ribnico in Staro cerkvijo še druge tri. Šle so kar po glavni cesti in se usmerile proti Rakitnici, kjer so se razdelile. Tomšičeva je zasedla Dane in je imela na levem krilu Šercerjevo brigado, Cankarjeva se je postavila ob bok Tomšičevi v vasi Zadolje in Podgora,

Gubčeva pa je bdla na desnem krilu bojne razporeditve okoli Rakitnice. Brigade so se utrdile, postavile zavarovanja in postavile kotle. Toda v kotle ni bilo kaj dati. Nekateri partizani poročajo, da so tiste dni jedli le krompir, pa še tega ni bilo zadosti. Zato je dolenjska operativna cona hitro ukrepala. Cankarjeva brigada je že ponoči na 23. marec rekvirirala živež pri belogardistih in v trgovinah v Dolenji vasi. Za to je porabila vse tri bataljone. Dne 23. marca pa so Italijani že bombardirali brigade. V vaseh so izbruhnili požari, bilo je nekaj žrtev med prebivalstvom, zelo malo pa med borci, ki so se med bombardiranjem umaknili iz vasi v že pripravljena zaklonišča ali skrivališča.

Ponoči na 24. marec je Cankarjeva «ponovno odšla na prehranjevalno akcijo okoli Dolenje vasi. V akcijo sta šla 2. in

3. bataljon. Akcijo je brigada povezala z napadom na postojanko v Dolenji vasi, kjer so bili belogardisti in karabinjerji. Borci so napravili vzdolž ceste protitankovske ovire. Ko so čete napadle, je pridrla iz Ribnice manjša sovražnikova enota s pomočjo oklopnikov, vendar so jo naši zavrnili. Drugič so Italijani napadli z malo večjo silo. Posrečilo se jim je odstraniti ovire na cestah in vdreti v Dolenjo vas. Bil je že skrajni čas, da so prihiteli na pomoč posadki, kajti borci so že metali bombe v poslopja, kjer je tičal sovražnik. Cankarjeva se je umaknila na prejšnje položaje in z drugimi brigadami porazdelila plen, ki ga je bila zasegla pri belogardistih. Tega je bilo sicer precej, toda vojska je bila velika in partizani lačni, pa hrane ni bilo nikoli zadosti. Tudi Tomšičevo so poslali po hrano. Dne 24. marca je Cankarjeva ponovno dobila novince. Tokrat je prišlo 93 Gorenjcev in brigada jih je hitro porazdelila po četah. Za delo z novinci pa ni bilo dosti časa, zakaj Italijani so si že opomogli, dobili okrepitve in začeli z napadi.

Kaj so medtem počeli Italijani?

Prihod vojske, ki jih je tolkla v Suhi krajini, jih je presenetil. Mislili so, da partizanska skupina po suhokranjski bitki dolgo ne bo zmožna nadaljevati operacij. Toda še preden 90 se čete vrnele iz Suhe krajine, so bili taisti partizani že tu! Namesto generala Montagne je prevzel »poveljstvo nad grupacijo »XXI. Aprile« polkovnik Leonardo Siliato (dalje polkovnik Siliato), ki je 23. marca že imel zanimive podatke o partizanih. Poglejmo, kakšne podatke so zbrali italijanski obve-

ščevalci.* Pred Ribnico so 4 brigade, ki nameravajo menda napadati garnizije v operativni coni fašistične grupacije. Štejejo več kot 2500 mož, imajo minomete pa tudi veliko avtomatskega strelnega orožja. Garnizije nameravajo napadati zato, da bi se oskrbeli s hrano in materialom. Svoje vrste bi radi pomnožili s prisilno mobilizacijo. So na visoki ravni bojne sposobnosti, zelo gibčni, dobro poznajo zemljišče. Sedaj so se na položajih utrdili, potem pa nameravajo oditi proti zahodu čez Lenček in Jelenov žleb.*⁴

Italijanski poveljnik je sodil, da imajo partizani prednost zaradi odličnih položajev pod Veliko goro, toda težko prehodna Velika gora je za partizane minus. Italijani imajo to ugodnost, da je Ribnica dober izhodiščni položaj za akcijo, da so tu možnosti za varno postavitve topov, Ribniška dolina pa je primeren manevrski prostor za uporabo pehotnih in oklopnih enot. Siliato je sodil, da je prehod čez Veliko goro lahko zapreti. Torej je treba na temelju take ocene potisniti partizane s sedanjih položajev v gore pred mitraljeze italijanskih čet na Lenčku in nekje pri Jelenovem žlebu.

Italijanski štab je imel 24. marca na voljo že pet bataljonov. Toda za boj pred samo Ribnico je imel le tri in še druge manjše enote. Prvi bataljon 51. pehotnega polka »Cacciatori« je štel 401 moža. Ta bataljon je štab usmeril proti Gubčevi in Cankarjevi brigadi. Prav tako močan je bil 71. bataljon črnih srajc. Le-tega in posebni bataljon št. 3 je štab poslal proti Tomšičevi in Serčerjevi brigadi. To je bilo poleg topništva in manjših enot v Ribnici ter okolici vse, kar je Siliato premogel. Toda dobil je še dva dobra in močna bataljona: bataljon obmejne straže, ki ga je poslal na Lenček na Veliki gori, da bi zapiral prehod proti Loškemu potoku, pa bataljon divizije »Macerata« iz Kočevja, ki ga je skozi Grčarice poslal v Jelenov žleb. Razen teh je imel italijanski štab na voljo še dve četi črnih srajc, četo delavskega bataljona, oklepni vlak, vod oklopnih avtomobilov, baterijo 75 mm topov ter belogardistične garnizije iz Petrinpev, Sodražice in Ribnice. Uporabil jih je za okrepitev treh bataljonov v Ribnici ali pa za rezervo.

* Ta obvestila so Italijani dobili od borca 1. bataljona Cankarjeve brigade, ki je bil tu domačin. Ko je dobil od bataljona dovoljenje za kratek obisk na domu, se je vdal Italijanom. Po* datek Ivana Ferleža.

Razpolagajoč s temi sredstvi, je začel napadati 25. marca 1943 ob 6. uri zjutraj. To je bila bitka pri Ribnici.

Sovražne čete so napadale v dveh glavnih smereh. Prva je bila na italijanskem desnem krilu in je izražala težišče s tem, da sta tu napadala dva bataljona: posebni bataljon št. 3 in 71. bataljon črnih srajc. Oba sta bila fašistična in polkovnik Siliato se je zanesel nanju. Toda nista napadala frontalno, marveč je bil posebni bataljon št. 3 na desnem krilu in je poskušal prodreti skozi vas Kot in Novo Štífto. Udarec je bil uperjen v bok Tomšičeve brigade. Enainsedemdeseti bataljon pa je udaril v smeri vasi Dane skozi Bukovico, kjer je bila Šercerjeva brigada šlo je torej za poskus objemnega manevra, ki je bil sprva uspešen. Italijani so namreč vdrlí s pomočjo tankov v Dane. Kasneje pa so jih partizani potisnili nazaj s pomočjo enote Cankarjeve brigade, ki je udarila sovražniku v hrbet. Proti večeru so Italijani na glavni smeri doživeli poraz. Na svojem levem krilu so ravnali enako, le da so imeli na voljo samo 1. bataljon 51. polka. Del tega bataljona je zjutraj začel napadati v smeri Rakitnice in vasi Kot pri Rakitnici. Pomagali so mu oklopni avtomobili. Toda pred položaji Gubčeve brigade se je moral ustaviti in ves dan ni mogel naprej. Ob 10. uri pa je nastopil drugi del enot 1. bataljona 51. polka. Njihov namen je bil, vdreti ob levi obali potoka Ribnice Cankarjevi brigadi za hrbet, z delom sil pa preiti potok po mostu in zavzeti vas Podgoro. Te položaje in še nekoliko desno od vasi Zadolje je branila Cankarjeva brigada tako, da je bil 2. bataljon na desnem krilu bojne linije (Zadolje), na levem krilu pa 3. bataljon. Tudi tukaj so Italijani nameravali uporabiti enak manever kot na desnem krilu. In res se jim je spočetka posrečilo nekoliko potisniti brigado nazaj. Tedaj je 3. bataljon zasedel položaje nad mostom čez potok Ribnico. Ko so se Italijani približali, jih je bataljon napadel z vsem ognjem. Takoj so zbežali nazaj in se umaknili. Tu so imeli največ izgub. Proti večeru se je posrečilo neki fašistični enoti, da se je iz Prigorice in Grčka pritihotapila do partizanske obrambne linije: vzpela se je po gozdnatem pobočju in se vklinila med Cankarjevo in Gubčevo brigado. Tedaj sta nastopila drugi bataljon in del Gubčeve brigade, ki sta sovražnika obkolila, da se je komaj izvlekel iz obroča in pobegnil — na splošno zadovoljstvo Ribničanov — od koder je bil prišel. Na najbolj nevarnih mestih so mu pomagala

o klopna vozila. Z njihovo pomočjo so se do večera vsi Italijani umaknili z bojišča.* Bili so poraženi. Nič čudnega! Saj je polkovnik Siliato na ribniškem bojišču ustvaril številčno razmerje sil 1 :2 v korist partizanov! Le tehnika je izenačevala to razliko. Italijanov brigade niso mogle dalje goniti, ker so to preprečevale oklopne enote, artilerija ter letalstvo, in ker je bila pred Ribnico za partizane nevarna čistina. O tem, kako je bil Siliato popoldne v škripcih, priča nujen radiotelegrafski poziv na pomoč bataljonu divizije »Macerata«.

Silitovo stisko spoznamo tudi iz poročila štabu jurišne grupacije »XXI. Aprile« z dne 26. marca 1943, kjer je navedeno, da je 1. bataljon 51. pehotnega polka »odšel iz Dolenje vasi, zasedel Blate in koto 731. Znatno številnejše sovražne sile so ga na zanje ugodnem terenu hudo napadale. Boril se je vztrajno ter ponovno navalil nanje z ročnimi bombami. Da bi se izognil grozeči popolni obkolitvi, se je proti večeru umaknil«.

V bitki pri Ribnici priznajo Italijani tele izgube: črne srajce 8 mrtvih in 13 ranjenih, 1. bataljon 51. polka pa 3 mrtve, med njimi 1 oficir.

Tudi partizani so imeli precejšnje izgube. Cankarjeva je imela 2 mrtva in 4 ranjene.³⁵

Jelenov žleb

Italijanski poveljnik je hitro ugotovil, kje tičijo vzroki za ta bojni neuspeh pri Ribnici. Našel jih je tam, kjer so bili — v nezadostni premoči njegovih čet. Toda na Veliki gori je imel pripravljeno past za partizane. Tja je bil namreč poslal, kot že rečeno, 23. marca zjutraj dva bataljona. Eden je bil bataljon obmejne straže, ki je štel 522 mož. Oborožen je bil s 6 težkimi mitraljezi, 26 puškomitraljezi in težkim minometom. To je bila oborožitev z veliko in uničujočo ognjeno močjo. Ta bataljon je italijanski poveljnik postavil na Lenček na Veliki gori, da bi zapiral prehod proti Loškemu potoku. Drugi bataljon, ki ga je dobil na voljo od divizije »Macerata«, je bil po oborožitvi še močnejši. Iz Kocev® so ga poslali skozi Grčarice v Jelenov žleb z nalogo, da bi zapiral to smer, koder so se par-

* Ko se je po zmagi 3. bataljon vračal s plenom proti Zadalju, je krogla po naključju smrtno zadela političnega komisarja tega bataljona, Rada Pešlja, ki je bil pri borcih zelo priljubljen.

tizami radi premikali. To je tisti bataljon, ki je postal žrtev Cankarjeve in Gubčeve brigade. Spremljali ga bomo s posebno pozornostjo, ker mu je bila namenjena zahrbtna bojna naloga in ker sta v boju z njim Cankarjeva in Gubčeva dobojevali eno najbolj blestečih zmag v zgodovini narodnosvobodilne vojne Slovenije. Ta dva bataljona naj bi po italijanski zamisli ostala na Veliki gori, in ko bi italijanska vojska v Ribniški dolini v odločilni bitiki pognala partizane v gore, bi jih bataljona na ugodnem mestu prestregla in popolnoma porazila. Ta zamisel italijanskega poveljnika je bila izredna za tiste čase, ko si Italijani niso upali v gozdove preganjat partizane. Bila je smela in nevarna, kajti dotlej so bili partizani v gozdovih nekako suvereni, v varstvu gozdov so zmeraj zmagali. Čeprav je bdi polkovnik Siliato 25. marca premagan, se ni hotel odpovedati nadaljevanju iboja po zamišljenem planu. Sodil je, da sta oba bataljona na Veliki gori dospela na določena mesta, o čemer se je prepričal na temelju poročil, ki sta mu jih bataljona pošiljala občasno z radijsko zvezo. Le en odločen in uspešen udarec pred Ribnico — pa bodo partizani prisiljeni umakniti se v gozdove Velike gore naravnost pred nos zasedam na Lenčku in Prigoriškem plazu! Ker je imel Siliato premalo četr, da bi si lahko zagotovil zmago v dolini, je zahteval od komandanta XI. armadnega korpusa generala Gambare okrepitve in jih tudi takoj dobil. 2. popoldne 25. marca še med bitko, sta prispela v Ribnico dva bataljona, moč italijanskega ognja pa je še posebno okrepila baterija težkih topov 152 mm. Ta sila naj bi zmlela partizane pod Veliko goro. Baterija je imela velik domet in je lahko dosegla mnoge točke na Veliki gori. Zvečer 25. marca 1943 so imeli Italijani na voljo 7 bataljonov, izredno močnih in dobro oboroženih, dve topovski bateriji, oklopni vlak, vod oklopnih vozil, vod lahkih tankov in nekaj belogardistov. Vojska polkovnika Siliata je štela 3162 mož in 146 oficirjev, njegov štab pa je ime 8 oficirjev in 35 vojakov.** S temi enotami je Siliato vzpostavil nad partizani premoč in si okrepil realno možnost za zmago. Po zamisli za bitko naslednjega dne bi težišče za odločitev prenesel na Veliko goro. Verjetno je upal, da partizani še niso izsledili obeh bataljonov, ki sta tam gori ždela na preži. Ko je preučeval položaje obeh bataljonov, je mislil, da bi bilo bolje, če bi ju primaknil severnemu robu Velike gore, kjer bi bila bližje ribniškemu bojišču. Taki položaji so bili nad vasmi Dane in Pod-

Zamisli in razvoj operacij v Ribniški dolini in v Jelenovem žlebu 25. in 26. marca 1943

gora. Bataljon »Macerata« naj bi se postavil na Veliki vrh, bataljon obmejnih straž pa na Ostri vrh. Takoj je treba pripomniti, da sta bila oba vrhova zelo težko dostopna, slabo prehodna zlasti za večje enote, nepregledna in za boj neprimerna. Bataljona naj bi po Siliatovem načrtu na primernem mestu razvila fronto in pričakala štiri slovenske brigade na umiku. Zanimivo je, da je italijanski komandant pustil svoje levo krilo, kjer je bila Gubčeva brigada in deli Cankarjeve, popolnoma vnemar. Iz Rakitnice je držala za tedanje razmere proti Jelenovem žlebu kar dobra gozdna pot, primerna za oklopna vozila. To je bila tudi edina pot na Veliko goro na

bojiščnem odseku, kar pa je italijanski komandant iz neznanih razlogov popolnoma zanemarl.

Medtem ko je deloval italijanski štab, tudi poveljstvo partizanske skupine ni mirovalo. Rešiti je bilo treba poglavitno vprašanje, ali se bodo sovražne sile pred Ribnico naslednjega dne, 26. marca, tako okrepile, da bi ogrozile partizanske brigade, kar bi izzvalo njihov umik na Veliko goro, ali pa bi kazalo počakati na nov italijanski napad in sovražnika ponovno potolči. Kot je bilo v navadi, je štab dolenske operativne cone, kjer je tedaj bil tudi komandant notranjske operativne cone Ivan Kavčič-Nande, sklical po boju 25. marca zvečer sestanek odgovornih komandantov in političnih komisarjev brigad, da bi se posvetovali o nadaljnjih ukrepih. Bojeviti komandant Milovan Šaranovič se je ogreval za nadaljevanje boja pred Ribnico. Nadejal se je ponovnega uspeha. Mislil je namreč, da so Italijani ta dan kot poraženci imeli velike izgube. Njegove ocene o tem niso bile realne, kajti Italijani so se, čeprav so bili obkoljeni in večkrat v obupnem položaju, izmotali iz obkolitev s pomočjo tankov in oklepnikov ter niso imeli posebno velikih izgub. Komandanti in politični komisarji brigad pa so bili drugačnega mnenja. Izražali so pomisleke glede nadaljevanja boja. Poglavitni razlog je bila utrujenost čet in zelo slaba preskrba. Že več mesecev trajajoča partizanska protiofenziva (od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943) je partizane utrudila in treba je bilo zagotoviti borcem daljši počitek. Nadaljnji razlog je bil, da je Velika gora res varno zaledje, na katerega se brigade lahko opirajo. Toda to ne more trajati dolgo. Kaj, če bd Italijani pod vodstvom poznavalcev terena iz sestave belogardističnih enot poskušali zasesti Veliko goro in spraviti partizane v zagato? Med domačini, političnimi aktivisti, se je šušljalo o neki veliki italijanski koloni, ki se je pomikala skozi gozdove Velike gore in ki so jo nekatere patrulje tudi videle! To je bilo res. Poročilo grupacije črnih srajc »XXI. Aprile« je namreč nekaj takega tudi nakazovalo dne 26. marca, ko je povedalo, da je kolona »Macerata« (bataljon iz sestave divizije »Macerata«) odšla iz »Grčaric, premagala odpor sovražnikovih patrulj in dosegla Malo belo steno«. Te patnilje, ki so jih Italijani nagnali, niso pravočasno obvestile Šaranoviča ali koga drugega, kaj so v Veliki gori videle in doživele. Nekateri poveljniki so Šaranoviča obvestili tudi o primanjlovanju streliva. Takšni razlogi so bili sicer vedno

pri roki, kadar so partizanski komandantje hoteli priskrbeti svojim enotam malo oddiha, toda sedaj so bili ugovori popolnoma umestni. Splošno mišljenje je bilo, da je treba opustiti nadaljnji boj v Ribniški dolini in se umakniti čez Veliko goro na novo operativno področje. Poveljstvo dolenske operativne cone je zlasti na odločno zahtevo političnega komisarja cone Viktorja Avblja prepoznalo te tehtne razloge. Ukazalo je takojšen umik vseh štirih brigad v jugozahodni smeri, kjer sta Podpreska in Draga. Ker se je sestanek zavlekel v pozno noč, so šele po polnoči oblikovali pohodni koloni.

Sedaj nas zanima kolona divizije »Macerata«, o kateri so tako skrivnostno poročali politični aktivisti. To je bil kombiniran bataljon, sestavljen večinoma iz prostovoljcev, ki ga je komandant divizije »Macerata« bržčas na zahtevo komandanta XL armadnega korpusa dodelil fašistični grupaciji »XXI. Aprile«. Njegova naloga je bila drzen vdor skozi gozdove partizanom za hrbet. Verjetno je mnoge italijanske poveljnike mamila v skrivnostno tančico zavita naloga bataljona, ki naj bi partizane potolkel in požel dobršen del bojne slave. Aktivni podpolkovnik iz 122. pehotnega polka divizije »Macerata« Michele Genovese je imel srečo in hkrati nesrečo, da so mu na njegovo prošnjo zaupali poveljstvo nad bataljonom. Goto vo si ni mogel predstavljati, v kakšno zagato bo zašel. Genovese je bil seznanjen z nalogami svojega bataljona, a tudi občo zamisel za operacijo je verjetno poznal, kakor je videti iz njegovega kasnejšega obnašanja. Bataljon, ki so mu ga zaupali, je bil odlično oborožen in opremljen. Imel je radijsko postajo za povezavo s štabom fašistične grupacije »XXI. Aprile« v Ribnici, 2 težka minometa, 12 težkih mitraljezov, 24 puškomitraljezov in drugo orožje. Stel je 24 oficirjev in 456 vojakov, skupaj 480 mož. Poseben problem je bil, kako zagotoviti varno premikanje po neznanih področjih Velike gore. Rešili so ga tako, da so dodelili bataljonu dva civilna vodnika.

Zjutraj 25. marca, ko se je začela prva bitka pred Ribnico, je bataljon že bil v Grčaricah. Tukaj se je prek radijske postaje povezal s poveljniškim mestom polkovnika Siliata in se stavil pod njegovo poveljstvo. Opoldne je bataljon že prispele v Glazuto, nato so mu ukazali, naj nadaljuje marš skozi Jelenov žleb proti Mali beli steni. To je kraj, nekoliko dalje od Jelenovega žleba, v smeri proti Rakitnici. Na cilju je bil

že ob 16. uri, ko je v dolini divjal silovit boj. Tedaj je namreč zašel v hude škripce 71. fašistični bataljon, ki sta ga 3. bataljon Cankarjeve brigade in Šerčerjeva brigada stisnila od vseh strani v klešče. Siliato ni imel na voljo primernih rezerv, pa je poslal Genovese ju nujno povelje, naj nadaljuje pohod in zasede koti 1156 in 1157, ki sta na najvišjem odseku Velike gore. Cankarjeva in Šerčerjeva brigada sta se tolkli prav pod terna kotama. Siliatov načrt je bil dober. Če bi se bil namreč Genovese z bataljonom pojavil na označenih kotah, bi bili morali partizani hitro pustiti že izdelane fašiste in reševati sami sebe. Genovese pa ni bil sposoben izpolniti tega povelja. Ura je bila že 16,30, približevala se je noč in italijanski bataljon verjetno ne bi bil mogel pravočasno najti označenih kot na težko dostopnem zemljišču, čeprav je imel dobre vodnike. In tudi če bi bil Genovese prispel na koti, bi bilo prepozno, zakaj Italijani so kmalu zapustili bojišče v Ribniški dolini in se umaknili na izhodišča. Pri radijskem pogovoru med Genovesejem in Siliatom je poleg tega prišlo do nesporazuma. Genovese namreč zadnjega dela brzojavke, ki mu je ukazovala pohod na dve koti, ni mogel dešifrirati. Iz prvega dela depeše je spoznal, da je v nevarnosti 71. bataljon v Ribniški dolini. Drugega dela pa, kd je nakazoval njegove naloge, ni mogel razvozlati. Zato je zahteval ponovnih pojasnil, ki jih pa ni dobil. Genovese si ni mogel pomagati. Bila je že noč, boj v Ribniški dolini je potihnil. Genovese je tedaj poslal Siliatu sporočilo naslednje vsebine: »Vse je na mestu. Nobenih novosti«. S tem pa ga je hudo polomil. Siliato je namreč njegovo sporočilo tolmačil v tem smislu, da je že dosegel dve koti, ki mu jih je bil določil za cilj v zadnjem ukazu. S tem je komandant italijanske grupacije tudi računal pri načrtovanju boja za naslednji dan. Genovese torej z bataljonom ni bil tam, kot je Siliato mislil. Tako je bataljon »Macerata« izpadel iz nadaljnjih kombinacij za uporabo v ponovljeni bitki 26. marca.*⁷ Nesporazum dveh poveljnikov o dejanski poziciji bataljona »Macerata« 25. marca seveda ni imel nobenih posledic, saj se je bitka v dolini končala. Genovese zvečer ni imel navodila za akcijo. Zato je napravil najbolj pametno, kar je mogel. Ustavil se je in ukazal vojakom, naj se utaborijo in prenoče. Postavili so straže, napravili nekaj bunkerjev za puškomitraljezce, ki naj bi varovali tabor, se zavili v odeje in zaspali. Kraj, kjer se je bataljon utaboril, je bil oddaljen od Jeleno-

v ega žleba dober kilometer in je bil okoli 900 m visoko (Jelenov žleb je na koti 939). Okolica je bila divja, na levi so se dvigale kamnite rebri proti Mali beli sterni, ki je visoka čez 1000 metrov. Poyvod gozd, težko prehoden svet, poln skal, udarin in vrtač. Če bi se vojaška enota zabila v to skalje in se organizirala za obrambo, bi jo bilo težko vreči s položajev, tako imenitno je bilo zemljišče za obrambni boj. Bila je hladna marčevska noč, nič kaj primerna za prenočevanje na prostem.

Bataljon je ponoči zadela še ena nezgoda. Radiotelegrafist je bil namreč izgubil zvezo s centrom v Ribnici. Vso noč si je prizadeval, da bi jo vzpostavil, a zaman. Podpolkovnik Genovese je zahteval, naj napako v aparatu popravijo oziroma ukrenejo vse, kar je mogoče, da bi se povezali s Siliatom. Vsa prizadevanja pa so ostala jalova. Bataljon je tako izpadel iz stvarne sestave Siliatove bojne grupacije in je postal samostojna enota. Genovese ni vedel, kako nadaljevati akcijo. S tem so začele vplivati na italijanske načrte nepredvidene okoliščine, neodvisne od človeške volje, kar se v vojnah pogosto dogaja.

Radijska postaja zaplenjena Italijanom v Jelenovem žlebu

Ko se je zdanilo, se je bataljon »Macerata« pripravlil na pohod. Genovese je bil namreč v kaj neugodnem položaju. Zveze s Siliatom ni bilo. Bal se je, da s samostojnimi odločitvami ne bi pokvaril načrta poveljnika skupine. Za 26. marec Genovese ni poznal bojnega načrta polkovnika Siliata. Zdelo se mu je najbolj primerno, da v takih razmerah nadaljuje pohod v smeri, ki mu je bila nakazana predhodnega dne. Odločil se je torej, da se bo premaknil do dola med Malo belo steno in Tumom Turen je visok 1253 metrov. Med obema vrhovoma drži najboljša pot do zemljišča, ki mu ga je bil včeraj Siliato nakazal kot cilj. Bataljon se je razvrstil za pohod in poslal naprej patroljo ali manjšo enoto za zavarovanje kolone na čelu. Za razvoj je bataljon porabil kar okoli kilometer ceste, če je 'korakal v dveh vrstah in glede na številno tovarno živino, ki je prenašala težko orožje in stvari za oskrbo. Ko je predhodniška patrolja dosegla ovinek, ki zelo ostro zavija okoli Male bele stene, so italijanski vojaki zagledali pred seboj majhno skupino partizanov, ki so se brezbrizno pomikali proti njim. Italijani so nemudoma plegli in oddali nekaj strellov proti partizanom, v zaledje na poveljniško mesto pa so poslali poročilo, da so pred njimi partizani. Kdo so bili partizani, ki so naleteli na predhodnico italijanskega bataljona »Macerata«, katerim enotam so pripadali?

Milovan Šaranovič ne bi bil dober komandant, če se kljub pojasnjevanju političnih aktivistov in partizanskih komandantov ne bi bil odločal, da sam izve od Italijanov, kaj nameravajo storiti naslednji dan. V štabu dolenjske operativne cone so tedaj bili tudi aktivisti ribniško-velikolaškega okrožja osvobodilne fronte in partijskega komiteja. Še preden je izdal ukaz o odhodu iz Ribniške doline, je naročil aktivistom, naj bodo blizu štaba, da bi po potrebi priskočili na pomoč kot dobri poznavalci terena, če bo to potrebno. Potem je naprosil Matijo Maležiča, naj mu priskrbi dva spretna človeka ki se bosta prikradla skozi italijanske vrste in poizvedela v Ribnici, kakšno stanje je pri sovražniku. Aktivista sta Italijane lepo ukanila. Po navodilih štaba Tomšičeve brigade sta se zvečer prebila v Gorenjo vas. Tam sta iskala obveščevalca, ki pa so ga bili Italijani iz varnostnih razlogov premestili v Ribnico. Uporabljač telefon, sta se aktivista kljub temu povezala z obveščevalcem in izvedela natančne podatke o okrepitvah, ki so jih bili Italijani dobili popoldne, in o njihovih namerah, da

bodo naslednji dan udarili z vseh strani in z vsemi sredstvi. Tako sta spretna aktivista, domačina Franc Maležič in Franc Marolt, dobro opravila nalogo in prinesla v štab dolenjske operativne cone dragocene podatke.

Partizanske brigade so 26. marca okoli 2. ure ponoči sestavile dve koloni. Prva, sestavljena iz Tomšičeve in Šercerjeve brigade, naj bi se vzpela naravnost po strmem bregu na planoto Velike gore in nato nadaljevala pot skozi Jelenov žleb v Podpresko. Ta kolona pa se ni oblikovala tako, kot je bilo ukazano, ker se zaradi prekratkega časa in težav pri prenosu povelj nista mogli pravočasno združiti. Tako sta vsaka po svoji poti ubrali isto smer. Tomšičeva se je toliko zakasnila, da so se njeni zaščitni deli zjutraj 26. marca še malo streljali z Italijani, ki so že napadali. Vendar je v izredno hitrem maršu dosegla Veliko goro in hitela proti Jelenovem žlebu, ne da bi se bila spotoma spopadla s sovražnikom. Drugo kolo sta sestavili Cankarjeva in Gubčeva brigada. Pohod naj bi se bil razvijal po Rudeževi poti, edini, ki je držala na Veliko goro. Najprej se je začela pomikati Cankarjeva brigada. Ko je šla mimo Rakitnice, se ji je priključila Gubčeva. Rudeževa pot je precej pripomogla partizanom, da so lažje premagovali težave nočnega marša. Nosili so namreč s seboj precej ranjencev, raznega orožja in opreme. Po tej poti 90 bili namenjeni potovati le do vlake, ki se od Rudeževe poti odcepi kmalu potem, ko cesta že blizu najvišje točke močno zavije proti severozahodu. Vlaka je sprva zelo strma, nato pa se steče na pot, ki drži iz Grčaric proti Glažuti. Preden so se odpravili na pohod, 90 poiskali dobrega vodnika domačina To. je bil Stane Kozina, ki ga je bil za to nagovoril Matija Maležič. Kozina se je javil komandantu Cankarjeve brigade Predragu Jevtiču, nato se je oblikovala kolona tako, da je bila spredaj Cankarjeva, za njo pa Gubčeva brigada. Četa Cankarjeve brigade je bila predhodnica. Pred njo so korakali poleg komandanta brigade še nekateri štabovei. Pred predhodnico, ki je imela pred seboj desetino, so šli dva partizana in vodnik Kozina. Za predhodniško četo s tal korak ala štab dolenjske operativne cone s komandantom in političnim komisarjem na čelu ter štab notranjske operativne cone. Nadalje so bili tu štab Cankarjeve brigade in štab njenega 1. bataljona. Cankarjeva se je razporedila tako, da je bil spredaj 1., za njim pa 2. in 3.

bataljon. Prva dva sta bila pripravljena in določena za boj, tretji pa je nosil ranjence. Gubčeva je razporedila svoje bataljone podobno kot Cankarjeva. Prvi bataljon na čelu je nosil ranjence, 2. in 3. pa sta bila pripravljena, da posežeta v boj, hkrati pa sta bila odgovorna za varnost s hrbta. Razporeditev enot obeh brigad je bila torej smiselna in urejena tako, da so bili ranjenci v sredini zavarovani pred nenadnim napadom in da sta bili brigadi sposobni sprejeti boj proti sovražniku, kjerkoli bi se bil pojavil.

V hladni noči in ob slabi vidljivosti se je kolona le počasi pomikala vkreber. Borci so bili utrujeni, zaspani, lačni. Bataljona, ki sta nosila ranjence, sta malce zavirala tempo pohoda. Nič posebnega se ni dogajalo, to je bil marš kot nešteto drugih. Najprej jih je pot vodila proti jugu. Ko pa so dosegli višino nad 900 metrov, se je zasukala ostro proti severozahodu in kolona je prispela v položaj, ko je iz Ribniške doline ni bilo več mogoče opaziti. Nato so potovali dalje po položnejšem delu poti. Tedaj je Šaranovič po karti ugotovil, da so že prešli točko, kjer bi bili morali zaviti na levo proti Glažuti. Razjezil se je in poklical vodnika na odgovornost. Ta je bila namreč po svojem preudarku — ko je videl, kako partizani težko prenašajo ranjence — usmeril kolono po boljši, a daljši poti. Šaranovič se je moral s tem sprijazniti, čeprav ni skrival nezaupanja in rahlega začudenja. Po kratkem (pohodu je vodnik zavil s ceste po zelo strmi stezi. Tu je bil kraj z imenom Pri Štirni. Tedaj je priskočil komandant notranjske operativne cone Ivan Kavčič-Nande in zahteval, naj se pohod nadaljuje po cesti, ker se mu je zdela strma steza povsem neprikladna za pohod taiko obremenjenih partizanov. Odšli so torej po cesti dalje proti Jelenovem žlebu — nasproti italijanskemu bataljonu »Macerata«, ne da bi bali slutiti kako nevarnost. Nepričakovane okoliščine so torej pripomogle, da sta koloni, sovražna in partizanska, ubrali smer, ki je pripeljala do srečanja. Okoli 9. ure so partizani prišli do kraja, kjer cesta naglo zavije proti levi, nato pa proti desni v podnožje gorskega hrbta, ki se imenuje Mala bela stena. Tu je Šaranovič zaukazal počitek. Malo naprej, kjer so se belile stene, pa je ukazal postaviti puškomitralj eško patroljo v zasedo, ki naj bi budno pazila, kaj se dogaja pred kolono. To nalogo je Šaranovič zaupal Ivanu Ferležu, obveščevalcu Cankarjeve brigade. Ta je izbral pu-

škomitraljezca in dva pomočnika ter jih odpeljal do ovinka. Od tod je videl nedaleč spredaj kamnito gmoto, zelo pripravno za postavitve zasede. Ko jo je partizanom pokazal in jim povedal nalogo, se je začel vračati. Komaj je napravil nekoliko korakov, je za njegovim hrbtom zdrdral strojnični rafal. Nastal je nemir, spričo nenadnega srečanja: saj po partizanskih izkušnjah ni mogoče, da bi se v tem temnem gozdu srečali z Italijani. Komandant Cankarjeve brigade Dragan Jevtič, ki je ibil najhližji čelni skupini kolone, je — misleč, da pred njim ne more biti nihče drug kot Tomšičeva brigada — zaklical, naj ne streljajo. Sodil je namreč, da se je pot Cankarjeve križala s potjo Tomšičeve brigade, saj je dobro poznal načrt za odhod z ribniškega bojišča, ki si ga je bil zamislil Šaranovic. Toda ko je videl, da je eden od borcev iz prednje patrulje huje ranjen v nogo in ko so italijanski strelci obsuli s krogli tudi njega samega, mu je bilo jasno, da so se srečali s sovražnikom. Medtem je že prihitel partizan iz prednje patrulje in mu sporočil, da so spredaj izza ovinka opazili italijanske vojake.

Treba je opisati zemljišče, kjer se je odigrala ena najbolj slavnih borb v zgodovini narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem. Kot smo bili že omenili, je na tem mestu cesta zelo ovinkasta. Najprej je držala — gledano s strani, od koder so prihajali partizani — proti levi, nato je zavila proti desni in izginila izpred oči partizanov pod Malo belo steno. Od ovinkov se je zemljišče precej strmo dvigalo proti vrhu Male bele stene. Dober vojak bi lahko takoj spoznal, da lahko obvlada položaj tisti, ki je na ovinku, in tisti, M je zasedel vrh Male bele stene na koti 1080. Italijani so to prav lahko spoznali, saj so obvladovali ovinek in položaje ob njem in so bili najbliže Mali beli steni.

Srečanje dveh kolon je bilo presenetljivo. Nihče ni tega pričakoval. Noben komandant ni poznal moči in razporeditve druge strani. Nikjer ni bilo podatkov ali oprijemljivih točk, ki bi nakazovali vsaj približno* sliko o razmerah, ki so jih slučajnosti nenadoma poki: ale v stvarnost. To je bil položaj, iz katerega se običajno razvije boj v srečanju, ki je ena najtežjih nalog s področja bojnih veščin. Pred poveljnika postavlja tak boj težke probleme, ko mora bliskovito ukrepati, ne da bi mogel oceniti položaj na temelju realnih podatkov. Obe

koloni sta si bôli enaki v tem, da sta bili razviti za pohod. Italijanski poveljnik je imel to prednost, da je bil gospodar ovin-ka, s katerega je imel dober pregled nad cesto, in da je imel vrh Male bele stene tako rekoč pri roki. Tudi Šaranovič je z drugimi poveljniki opazil vrh Male bele stene in takoj spoznal njeno taktično vrednost. Slutil je tudi, da je pred njim večja italijanska enota. Ker so bili v bližini poveljniki brigad in bataljonov ter načelniki štabov, so se lahko brž sestali na kratek posvet. Šaranovič se je na hitro odločil, da bosta brigadi napadli. Ideja o akciji se je hitro izbistrila. Najprej je treba zaustaviti sovražni pohod po cesti, nato pa sovražnika z manevrom s partizanskega desnega krila obkoliti. Šaranovič je ukazal komandantu Cankarjeve brigade, naj z dvema bataljonom, ki ju je imel na voljo, zapre cesto in napade sovražnika. Komandant Jevtič je poslal na desno od ceste 1. bataljon pod poveljstvom Dušana švare-Duleta, na cesto in levo od nje pa 2. bataljon pod poveljstvom Staneta Oberatarja-Milka. Bataljona so okrepili z nekaj mitraljezci iz 3. bataljona. Nato so poslali po 2. bataljon Gubčeve brigade. Tudi tega so okrepili z mitraljezci iz drugih dveh bataljonov. Temu bataljonu so zaupali nalogo, naj se v teku vzpne na Malo belo steno na koto 1080, in začne obkoljevalni manever z desnega krila. Odtlej se je vse dogajalo z bliskovito naglico.

Prvi bataljon Cankarjeve brigade je bil tako rekoč že na položaju. Trenutno se je razvil v strelce na desni od ceste in se že spoprijel z Italijani. Tudi komandant bataljona »Macerata« je namreč ukrepal. Ker ni poznal moči partizanske skupine, se je najprej odločil, da v skladu z nalogami, ki jih je imel od Siliata, napravi prosto pot za nadaljevanje pohoda v namenjeno smer. Zato je verjetno ukazal četi, ki je bila spre-daj, naj udari po cesti levo od nje ter partizane odrine ali prežene. Na desno od ceste namreč ni mogel. Tu je bila strma prepadna globel, spuščajoča se proti Glažuti, smrtno nevarna za tistega, ki bi se vanjo zvalil. Italijanska četa je torej udarila po cesti in severno od nje. Tu je bila že razvita 1. četa 1. bataljona Cankarjeve. Najprej je prišlo do spopada med tema dvema enotama. Cankarjevci so imeli idealna kritja in so v srditem prvem spopadu vzdržali. To je omogočilo, da sta se razvili na desno, torej proti severu, tudi drugi dve četi. Ko so Italijani to začutili, so bili prisiljeni poslati tudi tja nekaj vojakov. Ko se je 1. bataljon razvil za boj, so se že postopoma

pojavljali pred njim italijanski vojaki. Boj je bil čedalje bolj vroč. Še vedno je občutila naj hujši pritisk 1. četa 1. bataljona, zakaj Italijani so hoteli tu po vsej sili prodreti.

Drugi bataljon Cankarjeve brigade se zaradi prepadne globeli na levi od ceste ni mogel razviti za boj. Zato je šel del bataljona nazaj in se nato razvil po strmini. Razlog za to, da je moral malo nazaj, tiči tudi v tem, da je bil že spočetka izpostavljen sovražnikovemu ognju, kajti, pobočje, ki se je spuščalo proti Glažuti, je bilo z italijanskih položajev vidno.

Medtem se je 2. bataljon Gubčeve brigade nenavadno hitro pripravil na boj. Gubčeva brigada je imela tedaj na voljo le ta bataljon. Prvi je namreč nosil in varoval ranjence, tretji pa je bil na začetku partizanske kolone in je imel vlogo zadetnice. Bataljon je pod poveljstvom Petra Brajoviča hitro krenil v naznačeno smer. Ideja o obkoljevalnem manevru je prežemala vse poveljnike, saj so jo hitro doumeli in začeli smotrno izvajati. Drugi bataljon je prihrumel mimo 1. bataljona Cankarjeve in se začel vzpenjati po težavnem terenu proti koti 1080. Bali so se, da bodo Italijani, ki so bili bliže tej točki, Gubčevce prehiteli. Začela se je dirka za vrh. Kdor bo prvi tam gori, bo gospodar položaja. Še malce dremavi gubčevci so sami precenili taktično vrednost skalovitega vrha. Dobro so vedeli, da včasih naglica pri zasedanju položajev zaleže več kot še tako krvav boj. Italijanski komandant je sprevidel, da se dogodki na bojišču razvijajo zanj neugodno. Spredej je naletel na močan odpor in ni mogel prodreti. Ko pa se je fronta s prihodom čet 1. bataljona Cankarjeve brigade vse bolj širila proti severu, je spoznal, da se utegne znajti v obroču. Zato je ukazal zasesti koto 1080. Verjetno je to nalogo zaupal četi. Tako so se tudi italijanski vojaki usuli proti vrhu Male bele stene. Gubčev bataljon je hitel proti vrhu, kolikor se je dalo. Borci so meli orožje pripravljeno na strel. Poveljniki so bodrili tiste, ki so omagovali in zaostajali. Slabotnejši so se tu in tam oddahnili, nato pa lovili svoje bojne tovaride. Nihče ni hotel zaostajati Zemljišče je bilo sila nepripravno za premik. Večkrat so morali preplezati velike skale in se otepati nadležnega vejevja, ki jih je grabilo in vleklo nazaj. Veliki napor v tej dirki so bili uspešni. Bataljon je prihitel na vrh le malo pred Italijani in takoj začel streljati. Sedaj je ime sovražne vojake pod seboj, imel je dobre zaklone in dobro preglednost. Levo krilo Gubčevega bataljona se je

naslonilo in povezalo z desnim krilom 1. bataljona Cankarjeve. Najprej se je razvila 1. četa 2. bataljona Gubčeve brigade, zraven nje druga in dalje tretja. Slednja je prišla že tako daleč za hrbet italijanskega bataljona, da je z ognjem obvladovala cesto. Tako je bila pot za umik proti Jelenovem žlebu za sovražni bataljon zaprta.

Z razvojem partizanskih bataljonov pa Italijani še niso bili popolnoma obkoljeni. Partizani so zasedli le kake tri četrtine obkoljevalnega obroča, medtem ko je bila ena četrtina še nezasedena. Tod je držala smer proti Glažuti. Tu je nastala rešilna praznina za obkoljene Italijane, ki se spočetka niso niti zavedali težavnega položaja, v katerega so zašli. Zadnjo četrtino obkolitvenega obroča bi bil moral pravzaprav zasesti 2. bataljon Cankarjeve brigade. Zakaj tega ni storil? Ko so mu dodeljevali nalogo, partizanski komandanti še niso natančno poznali položaja. Drugemu bataljonu je bila torej zaupana le splošna naloga, razviti se levo od poti in udariti po Italijanih. Toda položaji bataljona so postali zelo razvlečeni. V strnjeni vrsti, kot sta bila postavljena

1. bataljon Cankarjeve in 2. bataljon Gubčeve brigade, bataljon ne bi mogel zapreti niti polovico fronte, ki se mu je ponudila sama od sebe. Kazen tega komandant bataljona verjetno ves čas borbe ni mogel dobiti nobenega sporočila niti ukaza komandanta Šaranoviča. Boj je bil tako srdit, da so vanj posegli celo vsi komandanti. Komandantu bataljona je hilo torej dano na voljo, da sam presoja in ukrepa. Tako je komandant 2. bataljona Cankarjeve brigade zasedel toliko frontne linije, kolikor mu je dopuščala moč njegove enote. V smeri proti Glažuti je tako ostala nezasedena odprtina.

Vrnimo se sedaj k 1. bataljonu Cankarjeve brigade. Prva četa, ki se je razvila neposredno desno od poti, je prestregla naj hujše italijanske napade. Italijani so imeli v začetku premoč in so se ostro zaganjali v partizansko četo. Njihovi položaji so bili le nekoliko višji od partizanskih. Preden je četni komandir Andrej Cetinski-Lev razvil četo, je pustil na cesti puàkomitraljezca, da bi bil tudi ta odsek zavarovan. Ko pa so poveljniki iz dolenske operative cone opravili vse potrebno za borbo, so šli tudi sami na položaje. Bili so posebno dobro oboroženi. Nekateri so imeli že brzostrelke, kar je bilo pomembno zlasti na odseku ob cesti. Sem so prihiteli komandant

Šaranovič, Viktor Avbelj, Dušan Kveder-Tomaž, komandant Cankarjeve Jevtič in Se nekateri drugi. Ob cesti so našli vzpetino in jo zasedli. Imeli so dober pregled nad bojiščem. Priključil se jim je Se Janko Sekimik-Simon ki je bil oborožen z brzostrelko. Cesta je bila tako pod močnim ognjem. Kdor bi bil stekel po njej, bi ga pokosilo avtomatsko orožje, če pa bi bil ušel, bi zdrsnil v globel. Prvi četi Cankarjeve brigade je povzročal velike preglavice sovražnikov mitraljezec, ki se je zagozdil med skale, od koder so ga pregnali le s težavo. Italijani so jurdšali večkrat Četa se je nekoliko umaknila, nato pa se je pognala v protinapad in ponovno zasedla prejšnje položaje. Sovražnik je v boju uporabljal zlasti bombe, tako da so bili borci ranjeni večidel od njihovih drobcev. Takih ranjencev je bilo veliko, toda vsi so ostali na bojišču in nadaljevali boj. Italijanski pritisk na četo je slabel, kolikor so morali zasesti položaje pred tistimi partizanskimi četami, ki so se razvijale severno od ceste in obkoljevale. Ko je drugi bataljon Gubčeve brigade zasedel dominanten greben, je postal položaj pri 1. četi znosnejši.

Označimo partizansko bojno črto! Na levem krilu ob cesti in južno od nje je bil 2. bataljon Cankarjeve brigade. Segel je do dna globeli in še nekoliko dalje ter je imel razmeroma zelo razpotegnjeno fronto. Desno od njega severno od ceste je bil 1. bataljon Cankarjeve brigade. Ta se je spopadel s sovražnikom frontalno. Čisto na desnem krilu se je razvil 2. bataljon Gubčeve, ki je segal s skrajno četo v zaledje italijanskega bataljona, do ceste, in jo zapiral. Obvladoval je skupaj z desnim krilom 1. bataljona Cankarjeve brigade najvažnejše, ključne položaje bojišča. Skupaj z desnim krilom Cankarjevega 1. bataljona je bil na glavni smeri napada.

Italijanskemu komandantu je sedaj že postalo jasno, da je deloma obkoljen. Kaj naj sedaj stori? če bi se umaknil v smeri Glažute, kjer je bila še prosta pot, bi se rešil, čeprav bi imel precejšnje izgube. S tem bi zapustil položaje, ki so mu bili odrejeni v operaci ji, kar boju gotovo ne bi bilo v prid. Za to varianto se seveda spčetka ni mogel odločiti. Drug izhod je bil poraziti partizane. Odločil se je, da jih bo z vsemi silami poskusil vreči z grebena Male bele stene, s čimer bo izbojšal svoj položaj in pregnal partizansko skupino v gozdove. Zato so bili sovražni napadi na 2. bataljon Gubčeve bri-

gade in desno krilo 1. bataljona Cankarjeve najbolj siloviti. Boj ni potekal kot na lahko prehodnem zemljišču. Vojaki so se tukaj dobro skrili za skalami in debli ter oprezovali, če so opazili na nasprotni strani kake premike, so usmerili tja ogenj iz mitraljezov in minometov. Boj se je torej bil od moža do moža, od skupinice do skupinice. Podpolkovnik Genovese je kasneje opisal komandantu divizije »Macerata« generalu Cesarettiju, kako je potekala akcija. Uporniška formacija da je začela nanj streljati s severne, zahodne in vzhodne smeri. Hkrati so se partizani začeli približevati njegovim četam. Partizanske sile je ocenil na približno 1500 mož, ki so streljali iz 20 različnih avtomatskih orožij hkrati, »s pomočjo tromblonov pa so z ročnimi bombami čedalje bolj precizno in intenzivno obmetavali naše čete; bombe so onespobile nekaj našega avtomatskega orožja in izločile iz boja strelske skupine.«

Genovesejeve navedbe o moči partizanske skupine v napadu so seveda močno pretirane. V boj proti italijanskemu bataljonu so se zapletli le trije partizanski bataljoni ki so bili po krvavih bojih v Suhi krajini in pred Ribnico številčno zelo oslabei. Proti bataljonu »Macerata« se je borilo le kakih 360 borcev obeh brigad. V razmerju z močjo italijanskega bataljona, ki je imel 480 mož, je bilo številčno razmerje 1 :1,3 v italijansko korist. Tabela nam prikazuje resnične odnose v moči obeh skupin v boju:

	Partizani	Italijani	Razmerje
Število	360	480	1:1,3
Težki mitraljezi	6	12	1:2
Puškomitralj ezi	18	24	1:1,8
Težki minometi	—	2	—
Lahki minometi	1	—	—

Iz teh podatkov lahko spoznamo, da so Italijani imeli popolno premoč. Partizani tudi niso imeli tromblonov za metanje bomb. To so opravile spretno partizanske roke, ki so postale močne in spretno s trdim delom. Natančnost pri metanju bomb pa so si pridobili z ljudskim športnim udejstvovanjem v mladostnih letih, ko so namesto bomb uporabljali kamenje.* Najhujši je bil pritisk na sovražne čete z zahoda, kjer je bil 2.

* Le 1. bataljon Cankarjeve je imel lahki nemški minomet, ki ga je prinesel Ivan Ferlež iz 4. hrvaške brigade (kordunske). Podatek Ivana Ferleža.

bataljon Gubčeve brigade. Poveljnik Genovese ga je takole ocenil v že omenjenem poročilu, ko je povedal, da »je bilo treba zaradi divjega napada močnejših nasprotnikovih sil s severa (deano krilo 1. bataljona Cankarjeve in levo krilo Gubčeve brigade, op. L. A.), z vzhoda (levo krilo 1. bataljona in 2. bataljon Cankarjeve brigade, op. L. A.) in posebej z zahoda (2. bataljon Gubčeve brigade, op. L. A.) s pogostnimi protinapadi zmanjšati sovražnikov pritisk...«

Proti 1. četi 1. bataljona Cankarjeve brigade usmerjene ostre napade so Italijani začeli prenašati na partizane, ki so naskakovali s severa in zahoda. Tukaj je bil ključni položaj bojišča. Toda partizani so odbili vse napade in se čedalje bolj približevali sovražnikovim odpornim točkam, skupinam vojakov, ki so imele vsaj po en puškomitraljez, težki mitraljez ali minomet. Takemu gnezdju so se partizani približali s treh strani in spotoma dobro izkoriščali kritja, ki jih je bilo obilo. Ko so natančno določili, od kod sika sovražnikov ogenj, je najbližji borec po navodilih soborcev vrgel bombo, nato so jurili in zaplenili avtomatsko orožje ali pa ga onesposobili. Tako so z vseh strani pritiskali borci in borke in uničevali skupino za skupino sovražnikov. Ne moremo reči, da so Italijani imeli podrejeno vlogo. Krčevito so se branili. Ogenj je bil silovit. V smeri proti Jelenovemu žlebu, kjer je bila na maršu Tomšičeva brigada, je bilo slišati nepretrgano bobnenje eksplozij in drdranje mi traj j ešk ega ognja. To je partizane še bolj podžigalo. Na vidiku je bila velika zmaga. Nešteto je opisov junastev borcev in bork Cankarjeve in Gubčeve brigade. Nihče ni hotel zaostajati, nihče se ni hotel odpovedati udeležbi v borbi. Cebo ranjeni partizani so vztrajali na frontni liniji. Ko pa se je ta linija čedalje bolj pomikala v sovražnikove položaje, so partizani videli vse več mrtvih vojakov in oficirjev. Zaplenjeno orožje so takoj uporabljali in njihova ognjena moč je neprestano naraščala, medtem ko je pri italijanskem bataljonu pojemala. Po kaki uri in pol boja je prišlo do odločitve. Oba bataljona desno od ceste in na grebenu sta se pomaknila že globoko v sovražnikov i? ; oložaje. Prvi bataljon Cankarjeve brigade je postopoma zavzel linijo, ki so jo prej držali sovražni vojaki. Z nje se je odprl pogled v središče sovražnikovega obrambnega sistema. Tam je že vladala velika zmešnjava. Vojaki, ki so jih bili (potisnili s severnih in zahodnih linij, so se tu zbirali, da bi se rešili. Tedaj je imel Cankarjev bataljon od-

lične cilje in borci so imeli na izbiri ogromno plena. Potem so se začeli z vseh položajev usipati italijanski vojaki proti cesti. Njihova obrambna linija na pobočju je bila prebita. Sovražne vojake je zajeda panika. Okoli globeli in na fronti

2. bataljona Cankarjeve brigade pa je bil ogenj vse bolj živahen. Italijanski komandant si je na vse kripije prizadeval ustaviti beg. Ko pa je spoznal, da je to nemogoče, se je odločil za umik. Toda v katero smer naj se obme? Sodeč po ognju, je bila edina smer, kjer se ni bilo čutiti partizanov, južna, ki pa je držala po najgršem terenu. To so bile razdrapane strmine, posute z velikimi skalami. Tudi trnje in gosti grmičevje je onemogočalo hitro gibanje. Toda boljše poti ni bilo. Pri odločitvi so komandantu pomagali vojaki sami. Kot plaz so se vsuli izpred fronte obeh partizanskih bataljonov. Nič več niso mogli vzdržati. Vsakršno kljubovanje na položaju je pomenilo smrt. Ko so sovražni vojaki popustili in jih tudi kriki oficirjev niso mogli zadržati, se je začelo splošno razsulo fronte. Vojaki so začeli brezglavo bežati v smeri, ki so jo sami nagonsko ocenili za rešilno — proti jugu. Na begu so mnogi pritekli pred 1. bataljon Cankarjeve brigade in pred strelce na cesti. Tu je bil pravdo pokol. Partizani so streljali v goste skupine živih teles in smrt je imela tu bogato žetev. Tisti pa, ki jim je uspelo uiti smrti na tem mestu, so padli ali pa se zvalili v globel, se poškodovali ali ubili ali pa so jih pokosile puške 2. bataljona Cankarjeve.

Proti jugu, kjer ni bilo partizanov, so se vlekli ostanki prej tako mogočnega bataljona. Mnogi vojaki so se poskrili v grmovju, nekatere so našli partizani, drugi, ki so bili ranjeni, pa so ostali in pomrli. Od Jelenovega žleba proti Grčaricam se je vlekla dolga sled strahotnega poraza in množične tragedije. Z vojaki so bežali tudi oficirji, ki so ostali živi. Med njimi je bdi tudi komandant podpolkovnik Genovese. Njegovemu radiotelegrafistu se je v zadnjem trenutku nasmehnila sreča. Kot bi se zgodil čudež, je vzpostavil zvezo s Siliatovim štabom in na ukaz svojega poveljnika oddal brzojavko, obupen klic na pomoč: »Od bataljona Macerata — poveljstvu grupacije črnih srajc SOS SOS.« Genovese v zmedenosti ni navedel, kje je z bataljonom. Ko je razbita truma italijanskih vojakov prispela v Glažuto, je hitro nadaljevala pot in prispela med 16. in 17. uro v Grčarice. Tako se je končala znamenita bitka v Jelenovem žlebu.

Podpolkovnik Genovese je iz Grčaric hitro prispel v Kočevje. Takoj je podal poročilo, ki odseva zmedenost. V njem je pohvalil oficirje, ki so se zelo dobro držali. Nato presoja partizanske izgube in pravi, da je padlo več kot 300 partizanov. Lastnih izgub ta dan še ne pozna. Pod vtisom strašnega poraza pretirava tudi v tej oceni in pravi, da je okoli 250 italijanskih vojakov mrtvih in ranjenih, ki so jih pustili na bojišču, ter pogrešanih. Mrtvih oficirjev in ranjenih, ki jih niso rešili, je po njegovem bilo 7, eden pa pogrešan. Prvi vtis o izgubah je bil torej tak: 258 mrtvih, nerešenih, ranjenih in pogrešanih ter 96 ranjenih in rešenih. Ker pa partizani niso organizirali pogona, kot je v takih primerih nujno in koristno, se je Italijanom posrečilo tistega in naslednjega dne rešiti še mnogo vojakov. Tako da so bile končne izgube bataljona 106 mrtvih in 102 ranjena.

Dolenjska operativna cona ni organizirala pogona iz več vzrokov. Za to ni imela na voljo svežih enot. Tretji bataljon Gubčeve brigade bi bil sicer to zlahka opravil, toda moral je varovati kolono od zad. Naslednji razlog je bil, da so bili borci po bitki zelo utrujeni, pa še plena bogato bojišče je bilo treba pospraviti. Nadalje je treba potrditi, da partizani načeloma tedaj niso poznali dobro vseh koristnih posledic pogona. Če so zasledovali poraženega sovražnika, so ponavadi šli nekaj časa za njim, organiziranega in dolgotrajnega zasledovanja pa se niso lotevali. Komandant cone ni poslal na pogon niti bataljona Tomšičeve brigade, ki je prispel pod poveljstvom Ivana Kovačiča-Efenke na bojišče po boju. Ko se je namreč začel boj pri Jelenovem žlebu, je bila Tomšičeva brigada oddaljena od tod kakšna dva kilometra. Komandant brigade je poslal Efenkov bataljon na pomoč, če bi ga Gubčeva in Cankarjeva potrebovali. Tako je bila akcija pri Jelenovem žlebu prekinjena, le posamezni partizani in deli 2. bataljona Cankarjeve brigade so še nekaj časa lovili zaostale sovražne vojaške in oficirje.

Z zbiranjem ki pospravljanjem plena je bilo veliko dela. Tisto orožje, ki je ostalo na glavnem bojišču, je bilo lahko pobrati. Toda bežeči Italijanski vojaki so odmetavali orožje tudi v gozdovih in ga **skrivali** po raznih grapah in vrtačah. Vsega plena ni bilo mogoče zbrati in organizirano razdeliti. Mnogi partizani so se že med bojem oskrbeli z orožjem in opremo. Nekateri novinci s Primorskega, ki še niso bili dolgo

Andrej Marincelj-Janko, narodni heroj

Ivan Omerza-Johan, narodni heroj

v partizanih, so bili pred bitko še neoboroženi, a so se vseeno udeležili boja. Tolkli so se z bombami, dokler niso zaplenili pušk in z njimi nadaljevali boj. Zato ni mogoče natančno ugotoviti, koliko orožja je bilo zaplenjeno. Na bojišču je po italijanskih poročilih ostalo 190 pušk, 12 puškomitraljezov, 7 težkih mitraljezov, težki minomet s 50 minami in drugi bojni pripomočki. Mnogo je bilo streliva. Šaranovič je v znanem poročilu o bojih slovenskih brigad navedel, da so partizani zaplenili oba težka minometa in še enega nepopolnega (Italijani so imeli le dva težka minometa, op. L. A.), 8 težkih mitraljezov, 10 puškomitraljezov, več kot 150 pušk, mnogo bomb, dve radijski postaji in mnogo raznovrstne opreme. Vsekakor je bilo plena toliko, da sta se brigadi dobro oborožili in da so mnogi prišli do obleke in razne opreme.

Brigadi sta imeli 4 mrtve in okoli 20 ranjenih. Cankarjeva je imela 2 mrtva (Johan Oberstar in Maks) in 17 ranjenih. Partizanski tabor je prekipeval od veselja nad doseženo zmago. Boroj so nasmejani hodili po bojišču in se čudili svojemu uspehu. Še nikoli niso videli toliko mrtvih na enem mestu. Zbirali so opremo, mnogi so se kar na bojišču preoblekli, kazali so si priborjene pištole in drugo orožje ter malenkosti,

ki so jih dobili pri mrtvih vojaki. Toda pri mnogih partizanih se je ob pogledu na sovražnikove žrtve zganilo sočutje. Saj so vedeli, da so med žrtvami očetje, ki so imeli otroke, družino...

Sedaj se ustavimo še pri vojski polkovnika Siliata, ki je davi s petimi bataljoni napadla prazne partizanske položaje. Italijani so zvedeli, da so se partizani ponoči umaknili v gozdove nad Veliko goro. Polkovnik Siliato je tedaj presodil, da je nastala prav tista situacija, ki si jo je želel doseči z bojem tega jutra. Ukazal je nadaljevati prodiranje po pobočjih Velike gore, upajoč, da bosta dva bataljona v zasedi na vrhu planote izpolnila njegova pričakovanja. Toda vse se je izteklo drugače. Njegove čete so se v gozdovih le počasi premikale. Ob 11. uri je dobil sporočilo o zagati bataljona »Macerata«. A ni odnehal. Misleč, da je Genovese na točki, ki mu jo je bil določil 25. marca, je hitel proti njemu in mu ukazal, naj vztraja in čaka na pomoč. Vse dosegljive bataljone je usmeril proti točki, kjer naj bi bil Genovese. Vsi njegovi ukazi in ukrepi so torej temeljili na napačnih sklepih. Njegovi bataljoni so taval po gozdovih, izgubljali so medsebojno povezavo in na Veliki gori je nastala zmešnjava. Popoldne je Siliato zvedel od divizije »Macerata« za poraz Genovesejevega bataljona. Ustavil je operacijo in ukazal četam, naj prodirajo v smeri proti Jelenovemu žlebu reševati, kar se rešiti da. Zvečer je v bližino bojišča v Jelenovem žlebu prišel bataljon 51. polka divizije »Cacciatori delle Alpi«, ki pa je prenočil kakih 10 minut hoda od Male bele stene, ker se ponoči ni upal nadaljevati marša. Šele drugo jutro je našel prizorišče včerajšnjega boja. Vsa italijanska akcija se je torej popolnoma izjalovila.³⁸

Popoldne ob 17. uri sta Gubčeva in Cankarjeva brigada odšli z bojišča in zvečer prispeli v Podpresko in Drago.

Boj pri Jelenovem žlebu je postal v zgodovini naše narodnoosvobodilne vojne legendaren. Zgodovina ga ceni, ker je v njem zmagala številčno in po oborožitvi slabša partizanska skupina. Jelenov žleb pa spričo uporabljene taktike presega ozke domače okvire in sej uvršča med znamenite boje v srečanju, kjer je napadenemu uspelo nasprotnika obkoliti in ga premagati. Sedaj so nam dobro znani vsi podatki tega edinstvenega spopada, zato je Jelenov žleb še večji in pomembnejši. Partizanski bataljoni so tedaj visoko prekašali taktično in moralno vrednost sovražnikovih enot. Nadkrilj evali so jih v

vsem. V Jelenovem žlebu sta se izkazali njihova moralna moč in taktična spretnost.

S 26. marcem 1943 se je končala partizanska protiofenziva, slavna etapa narodnoosvobodilne vojne, ki se je bila začela z napadom na Suhor, 26. novembra 1942. Trajala je natanko štiri mesece. Pravimo ji protiofenziva, ker je sprožila vrsto akcij v odgovor na veliko italijansko ofenzivo. Skupina slovenskih brigad si je v tej zgodovinski operaciji spet pridobila zaupanje prebivalstva v nekaterih delih Ljubljanske pokrajine, ki je bilo malce omajano, zadala sovražniku velike izgube, sodelovala s hrvaškimi partizani v razbremenilni akciji med Zumberkom in Karlovcem, potolkla belogardizem na bojišču in mu iztrgala iz rok pobudo. Osvobodila je ponovno velik del Ljubljanske pokrajine in močno razvila udarno moč ter bojno sposobnost slovenskih brigad. Naj nam nekoliko podatkov o bojih v teh mesecih osvetli pomembnost partizanske protiofenzive:

Sovražnikove izgube so v tej tabeli:

	Mrtvi	Ranjeni	Ujeti
Italijani	432	479	33
Belogardisti	93	114	118
Ustaši in hrvaški domobranci	12	15	165
Skupaj:	537	608	316

Podatki o mrtvih so zelo natančni, o ranjenih manj natančni, o ujetih pa natančni

Brigade (podatki veljajo za štiri slovenske in dve hrvaški brigadi) so zaplenile 6 težkih minometov, 9 lahkih minometov, 26 težkih mitraljezov, 49 puškomitraljezov, 13 brzostrelk in 843 pušk. To je impozantna oborožitev, ki bi zadostovala za brigado in pol! Ne razpolagamo s podatki, koliko od tega orožja so dobile slovenske brigade. Vemo pa, da so hrvaški partizani zmeraj dajali pri delitvi zaplenjenega orožja prednost slovenskim partizanom, ki so se tedaj kar krepko oborožili, čeprav so nekaj orožja seveda tudi izgubili.

Skupaj s hrvaškima brigadama so slovenske brigade zabeležile 138 mrtvih in 305 ranjenih, slovenske štiri brigade pa 116 mrtvih in 243 ranjenih. Ni znano, koliko izgub je imela Cankarjeva brigada ves čas partizanske protiofenzive. Oče-

nimo jih lahko na eno tretjino; potemtakem je Cankarjeva brigada v štirimesečni partizanski protiofenzivi izgubila kakšnih 120 ljudi — 39 mrtvih in 81 ranjenih.*⁹

Cankarjeva brigada je med partizansko protiofenzivo od 26. novembra 1942 do 26. marca 1943 postala izredno borbena in manevrsko sposobna enota. V bojih na zemljišču je zelo prekašala sovražnikove čete, naučila se je tudi uspešno izpeljati zelo zahtevne napade na utrjene postojanke. Tudi italijanski okupator je medtem napredoval. Usposobil je za boj proti partizanom nekaj posebnih bataljonov, vključeval v boje belo gaTdo, ki si jo je popolnoma podredil, in bil sposoben postavljati na bojišče vse več bataljonov. Okupatorjeve čete so postale čedalje bolj agresivne, gibljive ter aktivne, in partizani so morali poiskati ustrežnejše taktične prijeme, da bi jim bili kos v nadaljnjih bojih.

OPOMBE

¹ Navodila glavnega poveljstva dolenski in notranjski operativni coni za izvedbo ofenzivnih operacij, Zbornik VI-5-12 in 13.

* Poročilo štaba dolenske operativne cone z dne 31. decembra 1942 vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije, Zbornik VI-4-143.

³ Dnevno povelje glavnega poveljstva z dne 25. novembra 1942 in bilten političnega komisariata glavnega poveljstva z dne 25. novembra 1942, Zbornik VI-4-103 in 104.

⁴ Izjava kapetana Dobrivoja Vasiljeviča, Belogardizem, II. dopolnjena izdaja Frančka Sajeta, stran 282, -r-, Partizanski Suhor, Dolenjski list, 5. marca 1959.

⁵ Poročilo poveljstva kraljevih karabinjerjev XI. armadnega korpusa z dne 7. decembra 1942 o položaju v Sloveniji in napadu na Suhor, Zbornik VI-4-195.

* Rade Bulat, Zumberak i Pokupje u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb 1951, str. 103.

⁷ Poročilo štaba 13. hrvške partizanske brigade z dne 3. decembra 1942 o napadu na Suhor, Zbornik VT-4-116.

⁸ Podatki o bojih 2. bataljona so po spominih Stanka Semiča-Dakdja, stran 382, 383, v IZDG, in po knjigi istega avtorja Najboljši so padli, II. knjiga, str. 46 do 49, in izjavi Jožeta Jakomina-Omega v arh. IZDG.

* Gradivo in dokumenti za opis napada na Suhor: Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, str. 139 do 145, knjižnica NOV in POS, Franček Saje, Belogardizem, II. dopolnjena izdaja, Lozje Hren, izjava z dne 15. oktobra 1972 v IZDG, Miha Berčič, Nekaj spominov ob 8. obletnici ustanovitve brigade Ivana Cankarja, Ljudska pravica,

17. septembra 1950, Jože Borštnar, Iz slavnih dni Cankarjeve brigade, Slovenski poročevalec, 30. in 31. avgusta 1952, poročilo štaba 13. hrvaške partizanske brigade z dne 3. decembra 1942, Zbornik VI-4-116, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, Ljubljana, 1965, povelje operativnega štaba slovenskih in hrvaških enot za napad na belogardistično oporišče Suhor, Zbornik VI-4-105, bojno povelje Štaba 13. hrvaške partizanske brigade z dne 25. novembra 1942 za napad na Suhor, Zbornik VI-4-106, poročilo delegacije glavnega poveljstva o napadu na Suhor, Zbornik VI-4-109, poročilo 13. hrvaške partizanske brigade o bojih za Suhor z dne 3. decembra 1942, Zbornik VI-4-116, Niko Belopavlovič, Partizanska zmaga na Suhorju, Borec L 1954, stran 263.

¹⁹ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 16. decembra 1942 glavnemu poveljstvu, arh. IZDG, fase. 189a/II.

^u Poročilo delegacije glavnega poveljstva o napadu na Suhor, Zbornik VI-4-109.

^v Poročilo štaba 13. hrvaške partizanske brigade z dne 3. decembra 1942, Zbornik VI-4-116.

¹⁹ Glej poročilo (štaba brigade) drugu načelniku (verj. Arsi Jovanoviču), arh. IZDG, fase. 189a/III.

^M Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. decembra 1942, Zbornik VI-4-193.

¹⁵ Gradivo in dokumenti o akcijah brigade po suhorskem boju: dnevnik Jožeta Borštnarja, arh. IZDG, fase. 189a/I, poročilo štaba Cankarjeve brigade glavnemu poveljstvu z dne 16. decembra 1942, arh. IZDG, fase. 189a/II.

¹⁶ Opis boja v Krašiču je povzet po tekstu Steva Sunajka, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941–1945, str. 147 do 150, po poročilu štaba Cankarjeve brigade drugu načelniku, arh. IZDG, fase. 189a/III, in po nekem poročilu štaba Cankarjeve brigade v arh. IZDG, fase. 189b/II ter po izjavi Ivana Bemota-Živka v arh. IZDG.

¹⁷ Poročilo štaba dolenske operativne cone z dne 31. decembra 1942 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-4-143.

¹⁸ Poročilo karabinjerske postaje v Trebnjem z dne 2. januarja 1943, Zbornik VI-5-106, izjava Ivana Bemota-Živka v arh. IZDG.

¹⁹ Opis bojev v Mirenski dolini je povzet po pregledu bojev in akcij slovenskih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943 (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, dnevnik Jožeta Borštnarja za L 1942, arh. IZDG, fase. 189a/I in za L 1943, Zbornik VI-5-103, izjavi Franca Kočevarja-Cirila oktobra 1972 v arh. IZDG, po publikaciji Iz borb in življenja prvih štirih brigad, po poročilu štaba dolenske operativne cone z dne 31. decembra 1942 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-4-143, ter po Ambrožičev! Gubčevi brigadi, stran 114 do 127.

²⁰ Za opis akcije na Primskovem in v dolini Temenice sta bila uporabljena naslednje gradivo in dokumentacija: Metod Mičkuš, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga str. 183, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, pregled bojev in akcij sloven-

»kih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943, Zbornik VI-5-102, poročilo pehotne divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 8. januarja 1943, Zbornik VI-5-112, poročilo tajnika fašističnega središča v Šentvidu pri Stični z dne 9. januarja 1943, Zbornik VI-5-115, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 127 do 131, dnevnik Mileta Čubriča, str. 2, v arh. IZDG, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, stran 67 do 71.

⁸¹ O bojih pri Sv. Roku in na Polici ter o pohodu do Črmošnjic glej Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga str. 186, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, pregled bojev ki akcij slovenskih udarnih brigad od 12. decembra 1942 do 3. maja 1943, Zbornik VI-5-102, poročilo tajnika fašističnega središča v Šentvidu pri Stični z dne 9. januarja 1943, Zbornik VI-5-115, poročili štaba divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 17. januarja 1943 štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-5-122, 123, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, stran 72 do 80, in Gubčeva brigada, str. 131 do 137.

** O načrtih za razbremenilno operacijo glej Rade Bulat, O borbama na Zumberku u toku četvrte neprijateljske ofanzive, Vojno-istorijski glasnik, 1. 1955, št. 4, pregled bojev in akcij (Saranovič), Zbornik, VI-5-102, naredba operativnega štaba slovenskih in hrvaških brigad z dne 28. januarja 1943, Zbornik VT-5-32, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 85 do 90, L Jarc, borbe slovensko-hrvaških brigad v Zumberku od 30. januarja do 2. februarja 1943, Tovariš, L 1948, stran 228, Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, stran 153 do 162, Ivan Maček, izjava v arh. IZDG.

** Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 3. februarja 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sil, Zbornik VT-5-134.

²⁴ Podatki, gradivo in dokumenti za poglavje o bitki pri Bukovici: generalmajor Rade Bulat, O borbama na Zumberku u toku četvrte neprijateljske ofanzive, Vojnoistorijski glasnik, 1. 1955, št. 4, pregled bojev in akcij (Saranovič). Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga str. 186, Zbornik VI-5-102, poslaničar komandanta XI. armadnega korpusa z dne 1. januarja 1943 podrejenim poveljstvom Zbornik VT-5-105, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 3. februarja 1943 o borbah v Vivodini in pri Krašiču, Zbornik VT-5-134, poročilo štaba dolenske operativne cone z dne 30. januarja 1943, Zbornik VT-5-36, poročilo namestnika komandanta dolenske operativne cone z dne 31. januarja 1943 komandantu glavnega poveljstva o akciji brigad na slovensko-hrvatski meji, Zbornik VI-5-37, Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, stran 162 do 166, I. Jarc, Borbe slovenskih in hrvatskih brigad v Zumberku, Tovariš, 1. 1948, strani 228, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 90 do 110, Franc Kočever-Ciril, izjava v arh. IZDG, Jože Jakomin, Tam daleč na hribu je padel junak, TV-15, L 1963, št 15.

²⁵ Dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103.

^M Tudi tam.

²⁷ Viri za poglavje, Naskok na železniško progo: pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, stran 174, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, stran 119 do 120, Franc Kočever-Ciril, izjava v arh. IZDG, Rade Bulat, O borbama na Zumberku, Voj no-istorij ski glasnik, št. 4, letnik 1955, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103.

²⁸ Prior Josip Edgar Leopold-Lavov: Kartuzija Pleterje in partizani.

²⁹ Viri za poglavje Pleterje: Jože Borštnar, dnevnik, Zbornik VI-5-103, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, stran 126 do 141, Janez Kozlevčar, Napad na Pleterje, Borec 1968, Josip Edgar Leopold-Lavov, Kartuzija Pleterje in partizani, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 21. februarja 1943, Zbornik VI-5-155, poročilo štaba 13. hrvaške brigade z dne 22. februarja 1943 o napadu na Dolenjo Brezovico, Zbornik VI-5-67.

³⁰ Dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 141 do 144, Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih brigad 1941—1945, stran 183 do 185.

²¹ Viri za poglavje Metlika: dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 144 do 152, povelje Tomšičeve brigade z dne 4. marca 1943 za napad na Metliko, Zbornik VI-5-76, povelje 13. hrvaške brigade z dne 3. marca 1943 za napad na Metliko, Zbornik VI-5-75, poročilo štaba n. operativne cone Hrvaške z dne 9. marca 1943 glavnemu štabu Hrvaške, Zbornik V-13-78, poročilo štaba 13. hrvaške brigade z dne 8. marca 1943 štabu II. operativne cone Hrvatske, Zbornik VI-5-78, Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, str. 185 do 189.

²² Viri za poglavje Nova usmeritev brigad: dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 153 do 159, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, navodila glavnega poveljstva z dne 3. marca 1943 dolenjski operativni coni za ofenzivno operacijo v Suhi krajini, Zbornik VT-5-79, sporočilo komandanta XI. armadnega korpusa z dne 9. marca 1943 podrejenim komandantom o razgovoru z Mussolinijem, Zbornik VI-5-168.

³² Viri za bitko v Suhi krajini: pregled bojev in akcij (Šaranovič), Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga str. 274, Zbornik VI-5-102, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 163 do 183, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, Pero Poipivoda, Pregled borb na Dolenjskem, Slovenski zbornik 1945, str. 631 do 632, poročilo štaba grupacije črnih sraje »XXI. Aprile« z dne 16. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu NOV na Hočevje, Korinj in Ambrus, Zbornik VT-5-177, poročilo generala Gambare z dne 21. marca 1943 o borbi pri Starem logu, Zbornik VI-5-189, poročilo generala Renza Montagne z dne 22. marca 1943

o razvoju operacij v Suhi krajini, Zbornik VT-5-190, poročilo štaba divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 17. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih 1. bataljona 51. polka v Suhi krajini. Zbornik VI-5-180, povelje štaba XI. armadnega korpusa z dne 18. marca 1943 o razporeditvi enot za 19. marec 1943 v Suhi krajini, Zbornik VI-5-182.

³⁴ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa o bojih v Ribniški dolini od 22. do 29. marca 1943, Zbornik VI-5-202.

³⁵ Viri za bitko pri Ribnici: pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VT-5-102, Ambrožič, Partizanska protiofenziva, stran 192 do 200, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VT-5-103, poročila štaba jurišne grupacije črnih srajc »XXI. Aprile« z dne 23., 24. in 25. marca 1943 o bojih v Ribniški dolini, Zbornik VI-5-192, 193, 195, bojno povelje štaba jurišne grupacije črnih srajc z dne 24. marca 1943 za bitko pri Ribnici, Zbornik VT-5-194, poročilo štaba XI. armadnega korpusa o borbah pri Ribnici od 22. do 29. marca 1943, Zbornik VI-5-202, Ivan Ferlež, Boji v Ribniški dolini pred 16 leti, Ljudska pravica, 1. 1959.

³⁶ Podatki so vzeti iz pregleda sil in sredstev v akciji na področju Ribnice od 22. do 27. marca 1943, Zbornik VI-5-202.

³⁷ Bojno povelje štaba fašistične grupacije črnih srajc z dne 25. marca 1943, Zbornik VI-5-196.

³⁸ Viri za Jelenov žleb: pregled akcij in bojev (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 175 do 191 in Partizanska protiofenziva, stran 203 do 211, Metod Mikuž, Jelenov žleb, Slovenski poročevalec 1. 1951, št. 93, Matija Maležič, Zmaga po umiku, Borec 1956, Dušan Bravničar-Veljko, Boj v Jelenovem žlebu, Spomini na partizanska leta II. 1. 1948, Ivan Ferlež, SOS — naša kolona je obkoljena, Ljudska pravica, 22. julija 1958, poročilo štaba divizije »Macerata« z dne 26. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o borbi v Jelenovem žlebu, Zbornik VI-5-198, dodatno poročilo štaba divizije »Macerata« z dne 27. marca 1943 o izgubah v Jelenovem žlebu, Zbornik VI-5-199, poročilo štaba grupacije črnih srajc z dne 27. marca 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih v Jelenovem žlebu, Zbornik VT-5-200, poročilo štaba XI. armadnega korpusa o borbah v Ribniški dolini od 22. do 29. marca 1943, Zbornik VI-5-202, izjavi Lojzeta Hrena in Andreja Cetinskega-Leva v arh. IZDG, ustna izjava Ivana Bemota-Zivka.

³⁹ Temeljni podatki za III poglavje so povzeti po pregledu akcij in borb (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, po dnevniku Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, in po Ambrožičevi Partizanski protiofenzivi ter Gubčevi brigadi.

ITALIJANSKA NAPADALNOST (od 27. marca do 4. julija 1943)

Brigade so se zbrale v Podpreski, Dragi in okoliških vaseh, da bi se nekoliko odpočile in počakale na odločitev o nadaljevanju operacij. V teh krajih so se zbrali tudi funkcionarji najvišjih partizanskih poveljstev, da bi razpravljali o pomembnih vprašanjih. Tu so bili Boris Kraigher, Arsa Jovanovič, Milovan Šaranovič, Viktor Avbelj, Ivan Kavčič-Nande in drugi. Navzoči so bili vsi štabi štirih brigad. Glavno poveljstvo je sklenilo poslušati poročilo o delovanju in borbah brigad v partizanski protiofenzivi ter obravnavati vprašanja o nadaljnji poti in razmestitvi brigad ter njihovih nalogah. Dne 28. marca ob 10. uri je bilo v ta namen sklicano posvetovanje »na vrhu«.

Začasna razdružitev brigad

Na posvetovanju se je izoblikovalo poglavitno vprašanje: kako nadaljevati boj po tako velikih uspehih, ki so jih združene brigade dosegle v dosedanjih bojih? Ali naj ga nadaljujejo po že začrtani poti in gredo na Notranjsko, kjer sta bila skoraj štiri mesece le Serčerjeva brigada in Notranjski odred, ali pa naj temeljito spremene koncept dosedanjega bojevanja in taktike?

Po dosedanjih izkušnjah Italijani niso še našli učinkovitega načina za boj proti partizanskim brigadam. Iniciativa je bila na strani oborožene sile osvobodilnega gibanja. Operativna skupina dolenjske operativne cone je tako spretno manevrirala, da ji Italijani niso mogli do živega. Komaj je sovražnik zbral na določenem področju zadostne sile, da bi jih

uspešno zoperstavil brigadam, že so te odšle na drug sektor in začele nov boj. Lep primer za to je premestitev brigad iz Suhe krajine v Ribniško dolino in od tam na Veliko goro. Ali ne bi bilo sedaj umestno nadaljevati marš proti Notranjski, od koder bi lahko napadali najbolj občutljivo železnico Ljubljana—Trst? Notranjskemu belogardizmu bi bilo treba porezati peruti, ki so se mu ob odsotnosti jedra osvobodilnih sil zelo razrasle.

Do sedaj smo budno spremljali naraščanje italijanskih sil, ki jih je general Gambara vztrajno pošiljal v boj. V Ribniški dolini se je predstavilo partizanom že sedem bataljonov, med temi trije posebni. Italijani so vsekakor napredovali in tudi taktično so se izpopolnili. Spomnimo se samo agresivnosti bataljonov, ki jih je v Suhi krajini poslal proti partizanom general Montagna. Tudi načrti polkovnika Siliata so izražali mnogo večjo napadalnost in gibljivost. Pričakovati je bilo, da bodo Italijani se povečali svojo moč in da bodo skušali postati še bolj agresivni. Partizanska poveljstva so se ubadala z analizami, ki naj bi prikazale italijanske možnosti v bodočem boju. Vsekakor so te analize vplivale na sprejetje odločitev o nadaljevanju akcije štirih slovenskih brigad. Kakšni podatki so bili na voljo vodstvu osvobodilnega gibanja o sovražni moči in dinamiki naraščanja njihove napadalne moči, ne verno. Znan pa so nam sedaj podatki o tedanji stvarni moči italijanskih okupacijskih sil in koncept komandanta XI. armadnega korpusa za nadaljevanje boja proti partizanom. Ta zamisel se je izražala v tem — kar smo že poudarjali — da je treba italijansko vojsko še bolj aktivirati, jo pognati iz postojank na bojišče in ustvariti enote, ki bodo posebej izurjene za boj proti partizanom.

Po veliki italijanski ofenzivi je poveljstvo XI. armadnega korpusa izgubilo najmočnejšo divizijo »Granatieri di Sardegna«, ki je tedaj štela okoli 20.000 mož. Razen te divizije je odšlo iz Ljubljanske pokrajine več fašističnih bataljonov. Korpus je sicer sčasoma dobil v zameno občasno poveljstvo nad deli divizije »Lombardia«, ki pa mu ni mogla kdove kako povečati moči, saj so bile njene čete razporejene večinoma na hrvaškem ozemlju, v Zumberku, deloma pa tudi v Beli krajini, okoli Metlike in Vinice. Toda korpus je postopoma dobival nove fašistične bataljone. Deloma so bili pod poveljstvom 105. fašistične legije v Trebnjem (v sestavi divizije

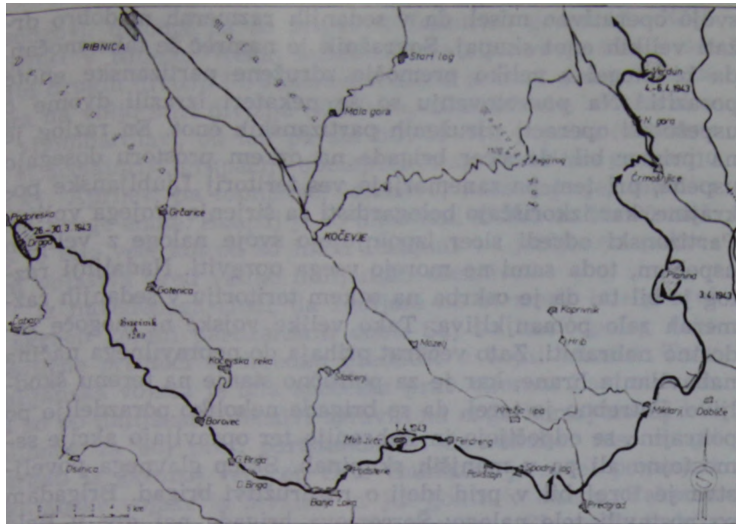
»Isonzo«), deloma pa so pripadali fašistični grupaciji »XXI. Aprile« v Ribnici. Nekaj fašističnih bataljonov je bilo v sestavi drugih divizij. Po Jelenovem žlebu je imel general Gambaro na voljo štiri divizije (»Isonzo«, »Cacciatori«, »Macerata« in »Lombardia«), od teh pa sta bili le dve popolni (»Isonzo« in »Cacciatori«), grupacijo obmejnih straž, fašistično grupacijo »XXI. Aprile«, pa topništvo, letalstvo, karabinjerje, inženirce in druge enote. Skupaj je to bilo okoli 45.000 do 55.000 mož. To je bilo več, kot pa so imeli Italijani v Ljubljanski pokrajini vojaštva pred veliko italijansko ofenzivo.

Iz navedenega sledi, da Italijani ne bi smeli biti preveč v skrbeh zaradi partizanskih enot. Saj so imeli poleg tako številčne premoči še izredno prednost v bojni tehniki. Toda italijanska vojska je bila spočetka prav okorna. Zanimivo je, da so po italijanski ofenzivi spravili na noge komaj nekaj bataljonov za boj proti partizanom in da nikakor niso mogli iztrgati iz garnizij več čet. Šele Gambaro je začel poganjati italijanske vojake iz bivališč in jih goniti v akcije. Takemu stanju se ne smemo preveč čuditi. Okupacija Slovenije je bila draga in sovražnik je potreboval mnogo enot, če je hotel vzdrževati vsaj najbolj nujne objekte in promet. Januarja 1943 je bilo npr. v Ljubljanski pokrajini 167 italijanskih in mešanih italijansko-belogardističnih postojank, ki so porabile ogromno čet za lastno varstvo. Kljub temu je bilo pričakovati, da se bo število enot, namenjenih za manevrski boj proti partizanom, kmalu povečalo. Sedmim bataljonom se jih bo gotovo pridružilo vsaj še osem, saj ima Gambaro na voljo kakih 30 bataljonov. Petnajst bataljonov s pripadajočo tehniko in drugimi obrambnimi napravami pa pomeni večkratno premoč. V nadaljnjih bojih so Italijani aprila res postavili na noge deset do enajst bataljonov, julija pa se jih je premikalo po pokrajini že več kot petnajst. Glede na to bi veljalo nadaljevati ofenzivo z vsemi štirimi brigadami. Toda na posvetovanju so prišla do veljave drugačna mišljenja.

Milovan Šaranovič, ki je v imenu štaba dolenjske operativne cone oziroma partizanskih operativcev, ki so si bili nabrali v dosedanjih bojih veliko izkušenj, podal poročilo o dosedanjih dosežkih. Kot dober govornik je prepričljivo razvijal misel o nadaljevanju operacij z združenimi brigadami. Za njim je govoril načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanovič, ki je uvodoma pohvalil dotedanje uspehe brigad, nato pa razvil

svojo operativno misel, da v sedanjih razmerah ni dobro držati velikih enot skupaj. Sovražnik je namreč še tako močan, da bi mogel z veliko premočjo združene partizanske enote poraziti.¹ Na posvetovanju so še nekateri izrazili dvome o uspešnosti operacij združenih partizanskih enot. En razlog je na primer bil, da sicer brigade na ozkem prostoru dosegajo uspehe, pri tem pa zanemarjajo ves teritorij Ljubljanske pokrajine, kar izkoriščajo belogardisti za širjenje svojega vpliva. Partizanski odredi sicer izpolnjujejo svoje naloge z velikim uspehom, toda sami ne morejo vsega opraviti. Nadaljnji razlog je bil ta, da je oskrba na ozkem teritoriju v sedanjih razmerah zelo pomanjkljiva. Tako velike vojske ni mogoče zadostno nahraniti. Zato večkrat prihaja do nepravilnega načina nabavljanja hrane, kar je za politično stanje na terenu škodljivo. Potrebno je torej, da se brigade nekoliko porazdelijo po pokrajini, se odpočijejo in nahranijo ter opravljajo akcije samostojno ali pa v manjših skupinah. Sklep glavnega poveljstva je torej bil v prid ideji o razdružitvi brigad. Brigadam so postavili te naloge: Šercerjeva brigada naj gre v Belo krajino na krajši ipočitek, kjer naj bi se tam dobro nahranila. Začasno jo bodo postavili neposredno pod glavno poveljstvo. Tomšičeva pojde na Notranjsko in bo tam zamenjala Šercerjevo. Cankarjeva in Gubčeva pa bosta ostali pod operativnim poveljstvom dolenjske operativne cone. Cankarjeva naj odide na področje Dolenjske na levem bregu Krke, Gubčeva pa naj ostane v Beli krajini.

Brigade so se najprej v Podpreski in Dragi ter okoliških vaseh nekoliko odpočile. Medtem so imele uspel miting. Le prehranjevanje je bilo sila težavno, saj so morali hoditi celotja na Notranjsko na rekvizicije. Potem sta najprej odšli: Šercerjeva brigada v smeri proti Beli krajini in Tomšičeva brigada proti Blokam. Dne 29. marca 1943 je bila ves dan priprava na pohod. V Cankarjevi so imeli sestanke v vseh enotah, da so uskladili sodelovanje enot med maršem in določili maršruto. Cankarjeva in Gubčeva brigada sta potovali skupaj, zato je bilo treba uskladiti organizacijo pohoda tudi med njima. Zvečer sta že **šli na** pot Ker pa je tako hudo deževalo, da bi hoja v takem vremenu zelo utrudila borce, zlasti pa škodovala številnim ranjencem, ki sta jih brigadi nosili oziroma peljali s seboj, sta se brigadi po sedmih urah hoje vrnili. Popoldne 30. marca so v štabu dolenjske operativne cone ponov-

Bojna pot Cankarjeve brigade od n. marca do f. aprila IMS

no uskladili organizacijo pohoda in zvečer 31. marca začeli marš, ki je bil zaradi slabega vremena im slabih gozdnih poti ter dolgih etap sila utrudljiv. Pot je Cankarjevo brigado vodila najprej skozi Ravne v Muho vas, kamor je prispela že 1. aprila ob 5. uri zjutraj. Iz Morave jih je obstreljevalo topništvo in brigada je imela dva ranjena. Nato 90 pripravili načrt za rekvizicije v okolici Predgrada. Akcijo sta spotoma opravila 1. in 2. bataljon. Rekvizicije pa jim niso toliko vrgle, da bi mogli nasititi vse partizane. Brigada je nato kar ponoči nadaljevala pot skozi Bistrico, ki je že blizu Mavrlena, in dospela 3. aprila v Lahinjo in Topličice na vzhodnem robu Kočevskega Roga.

Brigadi sta se sedaj ločili. Gubčeva je odšla v Belo krajino, Cankarjeva pa je nadaljevala pohod in je 4. aprila skozi Stale prispela v Verdun in Gorenje Sušice blizu Dolenjskih Toplic. Dne 6. aprila se je pri Brezju nad Črmošnjicami spopadla z belo gardo in Italijani iz Semiča.* Kot vidimo, se je

* Tedaj je padel Jože Prijatelj-Slobodan, ujet pa je bil partizan iz patrole glavnega poveljstva.

brigada na tem maršu premikala približno po istem kočevskem zemljišču kot prve tedne po ustanovitvi. S Cankarjevo je potovalo tudi poveljstvo dolenske operativne cone. Dne 6. aprila so šli čez Krko in potovali ponoči v dežju in slabem vremenu ter prispeli zgodaj zjutraj 7. aprila v bližino vasi Lipovec in se razporedili: 1. bataljon v Veliki Lipovec, 2. v Mali Lipovec, 3. in štab brigade pa v Ajdovec. Tu so že popoldne priredili miting, kjer sta govorila kakim 30 ljudem politični komisar brigade Jože Borštnar in Metod Mikuž. Zvečer ob 18. uri so bili zopet na poti. Smer gibanja je bila: Bdeči kal—Vrbovec—Dolenji vrh. V noči na 8. april so šli pri Kamnem potoku čez dolensko progo in se naselili: 1. bataljon in štab v Čatežu, 2. v Razborah, 3. pa v Gorenji in Dolenji vasi.²

Brigada odbija sovražne napade

Sovražnikovi obveščevalci so kar hitro poslali Italijanom obvestila o prihodu Cankarjeve brigade v Ajdovec. Sovražnik je spremljal njeno pot vse do Čateža in 10. aprila pripravi-

Poveljniki Cankarjeve brigade na Čateju aprila 1943. Z leve na desno: Martin Juiina, namestnik komandanta 3. bataljona, Dušan Svara-Dule, komandant 1. bataljona, Aleksander Marjanovič-Leko, komandant 2. bataljona, Ulja Badovinac, komandant 3. bataljona, Predrag J e vtič-Dragan, komandant brigade, Jože Borštnar, politični komisar brigade, Rajko Tanasković, načelnik Štaba brigade, Franc Kočever-Ciril, namestnik komandanta brigade, Silvo Klavčič, namestnik političnega komisarja 3. bataljona

očiščevalno akcijo. Sestavili so bojno skupino iz 98. legije črnih srajc, belogardističnih oddelkov iz Trebnjega in Rakovnika, nekaj topov kal. 65 mm ter težkih minometov. Tudi letalstvo je sodelovalo. Te enote poznamo še od konca leta 1942, ko se je bila začela partizanska protiofenziva v Mirenski dolini. Poveljnik bojne skupine je bil polkovnik Pelazzi. Na sovražnikovi strani je torej bilo okoli 1000 vojakov. Cankarjeva brigada in Zapadnodolenjski odred, ki je tudi bil blizu Cankarjeve, sta se dobro postavila na položajih okoli Zaplaza in Čateža ter v vasi Razbore. Načrt štaba je bil, zasesti z delom enot najboljše položaje, od koder je treba odbijati sovražnikove napade, dele enot pa poslati sovražniku za hrbet in ga tako prisiliti k umiku. Načrtovali so torej kombinirani manevrski in frontalni boj. Cankarjeva brigada in Zapadnodolenjski odred nista imela premoči nad sovražnikom, ki je vdrl v Razbore in jih požgal. Ko je vod borcev vdrl v sovražnikovo zaledje pri Mali Loki ter napadel topovske položaje, se je sovražnik umaknil. Ta dan sta bila zmagovita Cankarjeva brigada in Zapadnodolenjski odred. Obdržala sta pozicije, ki sta jih bila zjutraj dosegla. Partizani bi bili dosegli še večje uspehe, če Italijani ne bi bili v toliki meri uporabljali topništva in minometov v sestavi napadajočih bataljonov in artilerije iz trebanjske postojanke. Po italijanskih poročilih so imele njihove čete enega mrtvega in 7 ranjenih; med ranjenimi sta bila 2 oficirja* Partizani so imeli 5 mrtvih in 14 ranjenih, največ od topništva in letalstva.

Italijani niso bili zadovoljni s takim rezultatom, zato so se pripravljali na ponovitev napada. V okrepitev so dobili še 2. bataljon 24. polka divizije »Isonzo«. S to enoto bi narasla italijanska moč na tri in pol bataljona. Sovražnik je začel akcijo 11. aprila zjutraj in je napadel iz več smeri. Cankarjeva brigada pa sedaj ni bila več na položajih okoli Zaplaza in Čateža, pač pa se je ponoči na 11. april preselila v Cimik in Ravne. Tukaj je imela dobre položaje, bila je skupaj in se je lahko upirala veliki premoči. Poleg tega so ji te pozicije omogočale hitro premestitev čez progo Trebnje—Mirna, če bi bilo

* Italijanska poročila o nasprotnikovih izgubah so bila tokrat zelo pretirana. Italijani so trdili, da so partizani izgubili več kot 200 ljudi. Saranovičevo poročilo (pregled bojev in akcij slovenskih udarnih brigad, Zbornik VI-5-102) pa pripisuje Italijanom 100 mrtvih.

Martin Južina-Tine, narodni heroj

to potrebno. Italijanski napadi so bili tega dne mlačni. Brigada jih je zadrževala in ni imela posebnih težav, da je do noči ostala na mestu. Ponoči na 12. april pa se je premaknila čez progo na trebenski odsek na Staro goro (1. bataljon), v Rihpovec (2. bataljon) in na Trebelno (štab in 3. bataljon), in je pustila sovražnika, da čisti cono Sv. Križa (Gabrovka). Posebna minerska enota je to noč porušila pri Kamnem potoku del železniške proge.

Medtem ko je sovražna skupina pod poveljstvom polkovnika Pelazzija opravljala jalovo delo čiščenja cone okoli Čateža, sta se Cankarjeva brigada in Zapadnodolenjski odred pripravljala na novo akcijo. Za cilj so si postavili rušenje obeh železniških prog: Trebnje—Mima in Trebnje—Novo mesto. Na to rušilno akcijo so se dobro pripravili. Razposlali so obveščevalce na vse strani, dobili podatke o sovražnikovih premikih in zavarovan; proge. Izdatno so jim pomagali politični aktivisti, ki so dobro poznali razmere. Posebno je bilo ugodno, da so bili Italijani 13. aprila še vedno na Čatežu. Partizani so sestavili dve skupini. V prvi so bile 1. četa 1. bataljona, 1. četa 3. bataljona in 1. četa Zapadnodolenjskega odreda. Zvečer 13. aprila so odšli na progo Trebnje—Mirna,

porušili okoli 700 metrov proge in posekali vse telefonske drogove. Druga skupina je bila sestavljena iz 2. čete 2. bataljona ter 1. čete Zapadnodolenjskega odreda. Rušila je progo med Trebnjim in Mimo pečjo. Takoj naslednji dan so prišli Italijani k razdrtemu mestu na progi med Trebnjim in Mimo, toda prva četa 1. bataljona jih je pregnala. Zvečer je odšel še 2. bataljon v dolino in je pri Ponikvah porušil most.

Sovražnik ni smel dopustiti takega razdejanja, zato je 15. aprila odšel iz Trebnjega v dveh kolonah proti Rihpovcu, kjer je bil 2. bataljon, in protid Stari gori, kjer je bil 1. bataljon.

V bojih je sodeloval tudi Zapadnodolenjski odred. Boj je trajal ves dan 15. aprila. Brigada je imela enega mrtvega in 3 ranjene. Mrtvega partizana so popoldne 16. aprila cerkveno pokopali. Pri odprtem grobu je govoril politični komisar brigade Jože Borštnar. Medtem sta 1. in 2. četa 3. bataljona prenesli pet ranjencev v Drage v Beli krajini. Četi sta se 16. aprila na pohodu pri Gabrju spopadli z belogardistično patruljo, jo pregnali in po 26 urah pohoda srečno prispeli na cilj. Dne 19. aprila zvečer sta se vrnili na levi breg Krke v Zbure, v sestavo brigade. Med pohodom se je nekaj partizanov izgubilo. Brigada se je premestila 17. aprila. Prvi bataljon je zasedel Šmarjeto, 2. Škocjan, 3. pa Zbure.*

Razdružitev brigad v Dragi — po boju v Jelenovem žlebu — je Italijane sprva zmotila. Najprej so udarili s precejšnjimi silami proti Tomšičevi brigadi na Notranjskem, potem proti Dolomitskemu odredu in nato proti Cankarjevi brigadi. Tudi Italijani so torej razcepili svoje moči. Ker so Italijani porabili vse razpoložljive čete v bojih proti Tomšičevi in Cankarjevi brigadi ter Dolomitskemu odredu, sta bili Gubčeva in Šercerjeva na področju Bele krajine prosti. To je izkoristila dolenska operativna cona. Glavno poveljstvo se je namreč dogovorilo z glavnim štabom Hrvaške za sodelovanje hrvaških in slovenskih brigad. Na območje Bele krajine sta prišli dve hrvaški enoti. Trinajsta hrvaška in prvi odred V. operativne cone Hrvaške (Primorsko-goranski odred). Prva akcija proti fašistični postojanki v Sinjem vrhu se ni dobro posrečila, toda ponoči na 17. april 1943 so Gubčeva in 13. hrvaška brigada ter Primorsko-goranski odred močno napadli železniško progo med Črnomljem in Metliko ter nekatere postojanke ob njej. Italijani so hitro odgovorili: 19. aprila so začeli ofenzivno operacijo. Spočetka so uporabili najmanj pet bataljonov. Boji so

bili ostri. Skupni operativni štab* se je ponoči na 22. april odločil končati borbe na Gorjancih — po že preizkušenem taktičnem načelu, da je treba prekiniti boj, če ni upanja na kakršenkoli večji uspeh. Dne 22. aprila zvečer je šla celotna slovensko-hrvaška partizanska skupina pri Kronovem čez Krko in se namestila v rajonu okoli Bele cerkve, Šmarjete ter Škocjana. Skupni operativni štab je tedaj imel pod svojim poveljstvom tri brigade in en hrvaški odred.

Od 17. aprila pa do prihoda operativne skupine z Gorjancev Cankarjeva brigada ni imela pomembnejših akcij. Le ponoči na 18. april je četa obstreljevala s Trške gore z minometi barake pri Bršlinu, 20. aprila zjutraj so odšli minerei in prva četa 1. bataljona na progo, minometalci pa so izstrelili na Novo mesto 3 mine. Pač pa je tedaj poveljstvo brigade namenilo borcem več počitka in zelo okrepilo politično delo. Posebno so se posvetili stiku s civilnim prebivalstvom. V Šmarjeti so priredili po maši miting. Zanimivo je, da je bila zjutraj 18. aprila v Šmarjeti maša za partizane in da je bilo kakšnih 80 partizanov celo pri obhajilu.⁴

Vdor čez mejo

Še med bojem na Gorjancih se je operativni štab združenih brigad namenil nadaljevati boje v dolini reke Krke. Partizani naj bi namreč množično vdrli čez nemško-italijansko demarkacijsko linijo pri Bučki, zavzeli del okupacijske cone tega področja in napadli nemške postojanke. To zamisel je glavno poveljstvo izrazilo že med partizansko protiofenzivo, ko je 12. januarja 1943 v direktivi poudarilo, da je treba preceniti možnosti glede delovanja enot dolenjske operativne cone »na nemškem delu Slovenije, v Savski dolini Mislino, da bi te akcije sledile kasneje, potem ko bi si ustvarili sigurno oporišče na italijanskem delu Slovenije«.⁶ Partizani so zelo poredkoma prehajali nemško mejo, zato je bil sedaj res že čas, da to store. Operativni štab je esÉfHda so razmere za to dozorele in se je odločil napasti Drušče, Bučko in Radovlje.

Dne 23. aprila zjutraj so torej enote operativnega štaba preplavile del Dolenjske okoli Škocjana in Šmarjete ter se

* Tedaj je bil komandant tega štaba Vlado Matelič (sicer komandant II. operativne cone Hrvatske), politični komisar pa Viktor Avbelj.

nemudoma začele pripravljati na akcijo. Svoje bivanje v tem delu Dolenjske so seveda izkoristile za to, da prirede dostojen miting in se predstavijo prebivalstvu. Cankarjeva brigada se je začela pripravljati že 23. aprila, ko je bil sestanek vseh kultureprosvetnih delavcev v brigadi. Na njem so se dogovorili o nastopih brigadnih kulturnikov. Miting ali kulturni večer — kakor ga v dnevniku naziva komisar Cankarjeve brigade — je bil 24. aprila. To je bila skupna prireditev vseh partizanskih enot ter so torej sodelovali tudi hrvaški partizani. Drugi dan 25. aprila je bila v vasi maša, ki jo je bral Metod Mikuž, za njo pa procesija. Sodelovali so zastopniki brigade, ob nebu (baldahinu) pa je bila častna partizanska straža. Sodelovanje Cankarjeve brigade pri cerkvenih praznikih in verskih opravilih je bilo usklajeno z načrtom o sodelovanju s civilnim prebivalstvom, ki je bilo zvečine vemo in zelo naklonjeno partizanom. S tem so partizani pokazali svoj odnos do verskih čustev prebivalstva. Istočasno kot v Smarjeti so priredili kulturni večer še v Zburah, 25. aprila je bil na Vinici, 26. aprila pa v Škocjanu.

Vzporedno s kulturnim delovanjem so potekale priprave na akcijo. Operativni štab je Cankarjevi in Gubčevi brigadi naložil, naj z delom enot napadeta postojanko v Druščah, kjer je bilo kakih 100 članov dobro utrjene nemške posadke. Trinajsti hrvaški brigadi in Primorsko-goranskemu odredu pa so naročili, naj uničita nemški postojanki v Bučki in Rado vi j ah. Cankarjeva in Gubčeva pa tokrat nista imeli sreče. Slabi vodniki so ju zapeljali po stranskih in dolgih poteh, tako da sta napadli šele okoli 3. ure zjutraj, 28. aprila. Tako sovražnika nista presenetili. Ostanek noči je bil prekratek, da bi se dalo doseči kaj posebnega in akcija je propadla. Vračajoče se enote so pripeljale s seboj z nemškega okupacijskega področja 14 glav živine. Živino so zasegle tudi druge brigade. Partizanov je bilo veliko, zato so bile tudi potrebe po hrani velike. Del hrane so odpeljali v Rog partizanskim 'bolnišnicam. Več sreče kot slovenski brigadi so imeli hrvaški partizani. V Bučki je 13. hrvaška zavzela bunker pred cerkvijo in tudi cerkev samo. Toda Nemci so se zabarikadirali še v dve zgradbi in vzdržali napad. Primorsko-goranski odred je edini izpolnil nalogo: pregnal je posadko iz postojanke v Radovljah. Po akciji v Druščah je Cankarjeva brigada odpotovala v trebelnski rajon.*

Šentrupert

Po neuspelem vdoru čet čez mejo je operativni štab pripravljal akcijo v Mirenski dolini. Tu že od meseca decembra 1942, ko so tri slovenske brigade tako uspešno rušile progo in uničile Dob, ni bilo večje partizanske enote. Operativni štab je imel v mislih dve akciji. Prva naj bi bila usmerjena proti šentrupeškimi belogardistom, druga pa naj bi bila predvsem oskrbovalnega značaja. Partizani naj bi vdrli v Mokronog in odnesli usnje iz tovarne ter rekvirirali blago pri sovražniku naklonjenih trgovcih. Prvo nalogo so zaupali Cankarjevi brigadi, drugo pa Gubčevi in Primorsko-goranskemu odredu. Obrambo najvažnejših smeri iz Trebnjega so zaupali 13. hrvaški brigadi.

V Šentrupertu se je začel razvijati belogardizem že poleti 1942. Junija so voditelji reakcije poslali od tod v Štajerski belogardistični bataljon večjo skupino belogardistov. Toda šentrupeški magnati so hoteli imeti svojo postojanko in so neprestano prosili italijanske vojaške oblasti, naj bi poslale iz raznih postojank belogardiste, ki so doma iz Šentruperta ali pa iz okoliških vasi. In res so jim končno ustregli: v Šentrupert se je vrnilo 32 belogardistov. Pod poveljstvom vaškega stražarja Viktorja Bajca so se utrdili v kaplaniji, kjer je bila glavna postojanka in v cerkvi. Začeli so mobilizirati po vaseh in do maja zbrali 79 mož in fantov, med katerimi pa so bili nekateri tudi partizanski simpatizerji. Imeli so 103 puške in 2 mitraljeze. To je bila razmeroma slaba oborožitev, zato so se močno utrdili. Poročila borcev, ki so napadali Šentrupert, pravijo, da so imeli že nekaj betonskih bunkerjev, nekaj pa takih iz prsti in hlodov. Povezovali so jih z jarki. Nedaleč od Šentruperta, v Rakovniku je bila italijanska postojanka. V njej je bilo poleg Italijanov, ki so sicer pripadali 98. fašistični legiji iz Trebnjega in so bili v Rakovniku občasno, še 70 belogardistov, ki so prej pripadali Banovi beli skupini iz Trebnjega. Postojanki 'ta bili oddaljeni ena od druge le okoli dva kilometra ter je bil Šentrupert dosegljiv iz Rakovnika z minometi in deloma tudi s težkimi mitraljezi. Postojanki sta se tako dopolnjevali. Zlasti je bila pomembna rakovniška, ker je bila bolj oborožena in je pri obrambi šentrupeške odigrala važno vlogo.' Tak je bil torej sovražnik, ki je postal cilj napada Cankarjeve brigade.

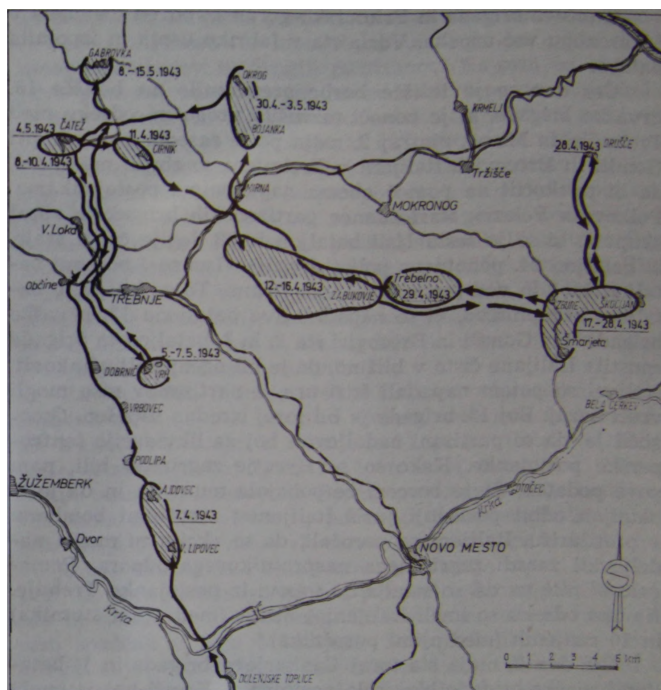
Za izpolnitev najtežavnejše naloge v tej operaciji so Cankarjevi brigadi dodelili v pomoč prvi bataljon 13. hrvaške brigade s topom in dvanajstimi granatami.* Cankarjeva brigada je pripravila tak načrt: s prvim bataljonom in bataljonom 13. hrvaške brigade bo napadla postojanko, del enot bo blokiral Rakovnik in branil to smer, z delom pa bodo zavarovali dohode z nemške strani. Pri avtomatski oborožitvi so partizani močno prekašali oborožitev šentruperških belogardistov. Top jim je vlival upanje na uspeh.

Cankarjeva brigada se je pripravila na akcijo že na Trebelnem in v Cužnji vasi, kjer je bila 29. in 30. aprila 1943. Dne 30. aprila je dobila 30. novincev z Gorenjske, pa jih je 10 dala v 1., 20 pa v 2. bataljon. Tega dne se je tudi premaknila na izhodišča za napad. BUa so blizu šentruperške postojanke in blizu krajev, kjer je bilo treba varovati smeri ali pa blokirati postojanke. Prvi bataljon je bil v Okrogu, 2. in 3. pa okoli Vesele gore. Na teh položajih je poveljstvo brigade 1. maja 1943 izdalo bojno povelje, pregledalo še bataljone in čete in izvedlo zadnje priprave za napad. Ta naj bi se v vsej Mirenski dolini začel 1. maja 1943 zvečer — namesto praznovanja tega velikega delavskega praznika.

Ko se je zmračilo so bili partizani Cankarjeve in 13. hrvaške brigade že v Šentrupertu. Prednje oddelke je vodil domačin, kasnejši komandant 15. divizije Milan Tominc. Poznal je vse skrite poti in je pripeljal partizane do gasilskega doma, ki je bil blizu kaplanije. Tedaj je počil prvi strel, s katerim je neki belogardist posvaril posadko, nato se je vnel boj. Toda kaplanija je bila na takem mestu, da se ji je bilo nemogoče približati: beli so obsuli vsakogar z ognjem.

Med bojem so partizani zaslutili, da so belogardisti tudi v cerkvi. Dolgo ni bilo iz nje glasu, potem pa je le padla bomba s cerkvenega zvonika, kar je dalo pobudo za napad. V vrhu zvonika je bilo pet belogardistov, ki so skozi line metali bombe. Z dobrim zadetkom iz minometa so jih naši pregnali v srednji del zvonika in jih začeli pozivati na vdajo. Ker pa pozivi niso nič zalegli, so partizani zaminirali cerkvena vrata, vdrli v cerkev in zakurili pod stopnicami. Streli skozi

* Hrvatje so seveda imeli zelo malo granat. Ko so jih izročali Cankarjevcem, so jim ponovno naročali, naj jih po opravljeni akciji čimveč vrnejo. Janez Vipotnik, Spomini, arhiv IZDG.

Bojna pot Cankarjeve brigade od C. aprila do 15. maja 1943

zvonikovo konstrukcijo in gost dim so prisilili po enournem boju bele k vdaj L

Borci Cankarjeve in 13. hrvaške brigade so se vso noč poskušali približati kaplani ji, da bi jo zaminirali in zažgali. Najbolj so se zanašali na top kal. 65 mm. Postavili so ga kar pred bunkerje in ga nameriM nanje skozi cev. Toda granate niso pomagale, ker so bile majhne, zidovje pa debelo.

Z jutranjim mrakom so se čete umaknile iz Šentruperta, vendar so se razporedile tako, da so blokirale «postojanko in tudi Rakovnik. Uipali so, da bodo naslednji dan imeli več sreče.

Gubčeva brigada in Primorsko-garanski odred sta imela v Mokronogu več uapeha. Vdrla sta v fabriko usnja in izpolnila nalogo.

Čez dan se je težišče borbe premaknilo na bojišče 13. hrvaške brigade, ki je ponoči razrušila progo na odseku med Trebnjim in Mimo, zjutraj 2. maja pa je zasedla položaje pri Gomili in Brezovici. Italijani v Trebnjem so zbrali nekaj tet, da bi priskočili na pomoč obema napadenima postojankama. Polkovnik Pelazzi, stari znanec partizanskih brigad, je zbral skupino, ki so jo sestavljali bataljon iz 98. legije črnih srajc, 2. bataljon 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«, posebni bataljon št 1 in vod topov (dva) kal. 75 mm. To so bili trije bataljoni in topništvo, ki so napadali dva bataljona 13. hrvaške brigade. Pri Gomili in Brezovici sta 2. in 3. bataljon te brigade spustila Italijane čisto v bližino, da je bil ogenj bolj učinkovit. Italjani so potem napadali štiri ure, a partizanov niso mogli vreči nazaj. Boj 13. brigade je bil torej izredno uspešen. Omočil je, da so partizani nadaljevali boj za likvidacijo šentruperške postojanke. Kako so se Hrvatje zagrizeno bili, nam pove podatek, da je borcem že pohajala municija in da je 2. bataljon odbil poslednji juriš Italijanov z ročnimi bombami v protijurišu. Italijani so poročali, da se akcija ni mogla nadaljevati zaradi zagrizenega nasprotnikovega odpora. Pomagalo ni niti to, da so streljali s topovi iz postojanke Trebnje. Na tem odseku so imeli Italijani 4 mrtve (med njimi stotnika) in 10 ranjenih (med njimi poročnika).⁹

Čez dan 2. maja sta torej Cankarjeva brigada in 1. bataljon hrvaške brigade blokirala postojanki. Krajši boj je imela Cankarjeva brigada na Veseli gori, kamor so vdrlí belogardisti. Cankarjevci so jih pregnali. Ob 4. popoldne je italijansko letalstvo bombardiralo partizane. Bombe so ubile tri cankarjevce, 10 pa so jih ranile (po zapisu iz dnevnika Vladimírija Mišice). Bataljon 13. hrvaške proletarske brigade pa ni imel izgub. V presledkih je sovražno topništvo ves dan obstreljevalo brigade.¹⁰

Zvečer so nadaljevali napad na kaplanijo. Načrt so pripravili tako, da bi najprej top s tremi granatami, ki bi jih hitro izstrelili zaporedoma, pognal branitelje v zaklone. Tedaj bi bombaši nametali skozi line v bunkerje mine in bunkerje zavzeli, potem bi nekateri vdrlí v kapdanijo. Načrt pa se je izjalovil. Okoli topa, ki so ga imeli prav blizu postojanke, ne-

koliko zaklon j enega za gasilskim domom, se je iz radovednosti in nepremišljenosti ter zavoljo pomanjkanja discipline zbralo mnogo bombašev in drugih partizanov. Najprej so izstrelili prvo granato, nato so spet naravnavali top, da bi izstrelili Se drugo. Tedaj so iz Rakovnika začeli obstreljevati partizane z minometi. Ker so v postojanki v Šentrupertu vedeli za položaj topa, ki so ga tako neprevidno izdali partizani sami, je bilo posadki v kaplani ji lahko sporočiti italijanskim minometalcem, kje je top. Italijani so zadeli v polno. Ena mina je padla kar na cev topa in ga poškodovala. Padli so trije člani topovske posadke, 7 pa je bilo težje ali lažje ranjenih. Tudi 7 borcev Cankarjeve brigade je bilo ranjenih. To je bilo zadosti, da je navdušenje za nadaljevanje akcije upadlo. Začelo je tudi deževati, in ker ni bilo upanja na uspeh, je komandant Predrag Jevtič ukazal prekiniti boj.

Za drugi dan, 3. maja 1943 so Italijani pripravili dve bojni skupini: prva je bila skupina Pelazzi sestojeca iz bataljona 98. legije črnih srajc, 1. bataljona 51. polka divizije »Cacciatori«, posebnega bataljona št. 1 in voda topov kal. 75 mm Drugo skupino, imenovano Sordi, so sestavili iz 2. bataljona 24. polka divizije »Isonzo«, po enega bataljona iz 23. in 24. pehotnega polka divizije »Isonzo« in topovskega voda 65 mm. To je bilo skupaj šest bataljonov in baterija topov. Obe skupini sta brez posebnega odpora prispeli v Šentrupert, Rakovnik in nazadnje v Mokronog. Tu sta se sestali. Partizani se niso spuščali v boje z Italijani. Sovražnik je imel v obeh dnevih bojev 9 mrtvih, 21 ranjenih in 3 pogrešane.¹¹ Znani so le podatki o izgubah 13. hrvaške brigade: 5 mrtvih in 20 ranjenih.^{1*} Cankarjeva brigada je imela v obeh dneh boja precej izgub, zlasti je bilo veliko ranjenih.^{1*}

Splošen uspeh operacije v Mirenski dolini je bil torej polovičen. Sovražne postojanke so bile namreč močnejše utrjene, (tu se je poznal vpliv italijanskih inženircev) ter sta jih podpirala težko orožje in letalstvo. Italijani so imeli belogardiistične postojanke pod nadzorstvom in niso dopuščali, da bi bile popolnoma poražene. :Sov: ažnik je drugi dan operacij v Mirenski dolini že uporabil šest bataljonov, kolikor jih je tedaj zmogel na hitro spraviti skupaj. Vendar lahko opazimo, da je italijanskim poveljnikom že manjkala poprejšnja smelost, ki so bili z njo nastopili na primer v bitki v Suhi krajini in pri Ribnici. Tudi ostrine v bojih ni bilo take. V bojih pri Gomili

so imeli Italijani najmanj štirikratno premoč, pa se jim je 13. hrvaška brigada z dvema bataljonoma uspešno postavila po robu. Zaradi neprestanih porazov na frontah se je pri sovražniku poznalo upadanje volje za boj.

Po boju v Mirenski dolini sta bili 13. hrvaška in Cankarjeva brigada severozahodno od Mirne, Gubčeva brigada in Primorsko-goranski odred pa okoli Trebelnega. Nato se je odred vrnil na Hrvaško.

Boji in manevri

Medtem so partizani nabrali mnogo hrane in raznih potrebščin za bolnišnice. Vse to je bilo treba prenesti čez dolensko progo v roške bolnišnice. Operativna skupina je še bila vedno skupaj. Dogovorili so se, da bodo z večjimi silami zavarovali Transporte in premestili del sil na južno stran železnice. Tako bi z dveh strani oklenili progo in jo temeljito razdejali. Cankarjeva in 13. hrvaška brigada naj bi najprej rušili med Trebnjem in Veliko Loko, nato bi se premaknili v rajon južno od proge. Medtem bi Gubčeva brigada na odseku med Trebnjem in Mimo pečjo zavarovala prehod čez progo za svoj 3. bataljon, ki je vozil material v bolnišnice, in jo tudi rušila. Brigade so se dobro pripravile za nalogo.

Cankarjeva brigada je po šentruperski akciji bila v Okrogu. Od tod je odšla z ranjenci 3. maja o pol 9. uri zjutraj proti Čatežu. Bataljoni so se razporedili: 1. s štabom v Čatežu, 2. v Dolenji in Gorenji vasi, 3. pa v Tihaboju. Ta je imel pri sebi tudi ranjence. Okoli Tihaboja je bila 13. hrvaška brigada. Dne 4. maja je Cankarjeva spet dobila novice. Prišlo je 42 Gorenjcev, ki so jih hitro razporedili po enotah, zvečer pa so odšli na progo v akcijo, ki pa ni posebno dobro uspela. Sedaj so namreč Italijani vpeljali na železnicah nov sistem vezanja tračnic — varili so jih — in partizani trenutno niso imeli na voljo primerne orodja, da bi jih razlomili. Cankarjeva je ponoči na 5. maj srečno prenesla čez progo na odseku med Veliko Loko in Trebnjem ranjence in se zjutraj 5. maja skupaj s 13. brigado premestila v Gorenjo in Dolenjo vrh, kjer je ostal 2. bataljon, medtem ko je 1. odpeljal ranjence proti Rogu, 3. pa mu je zavaroval prehod čez Krko. To pot je ubral tudi 3. bataljon Gubčeve brigade z ranjenci. Trinajsta hrvaška brigada je bila v Dobrniču in okolici.

Operativni štab je ponovno pripravil akcijo rušenja proge. Tokrat naj bi se dve brigadi premaknili z južnega na severni del proge in jo spotoma temeljito porušili. Trina jati so dodeliti odsek med Gornjimi Ponikvami in Dolenjim Podborštom, Cankarjevi pa odsek med Veliko Loko in Trebnjim. A tudi ta akcija, ki so jo opravili ponoči na 8. maj, je bila neuspešna. Ko so hrvaški partizani začeli uničevati progo, je prišel nenadoma oklepni vlak, razsvetlil progo z žarometi in prisilil hrvaško brigado k umiku. Tudi Cankarjeva brigada ni imela posebne sreče, ko je šla čez progo in se naselila na področju Sv. Križa (Gabrovka) in Čateža.

Po boju pri Šentrupertu so Italijani še nekaj časa čistili področje ob mirenski progí, kolona Pelazzi pa se je 6. maja vrnila v Trebnje, kjer so jo potem razpustili. Prvi bataljon 51. polka divizije »Cacciatori« se je vrnil v Ljubljano, posebni bataljon št. 1 pa so začasno zadržali v Trebnjem kot okrepitev 98. fašistične legije.

Dne 10. maja je po prehodu čez dolensko progo 13. hrvaška brigada odšla na Hrvaško, za njo pa je prišla Tomšičeva brigada in se naselila na področju Dobrniča in Ajdovca. Ko so si Italijani nekoliko odpočili, so znova sestavili bojne skupine in udarili po Tomšičevi brigadi s šestimi bataljoni in dvema vodoma topništva. Tomšičeva se je nekaj časa borila proti italijanski premoči, spretno manevrirala na bojišču, a ponoči na 13. maj odšla čez progo proti severu in se priključila Cankarjevi na področju Sv. Križa (Gabrovka).¹⁴

Sedaj je zopet deloval štab dolenske operativne cone v stari sestavi; ponovno je imel dve brigadi pri Sv. Križu (Gabrovka) in na Čatežu. Tudi Italijani so imeli zbrani dve bojni skupini že znane sestave. To je bilo 6 bataljonov in dva voda artilerije. Zdaj jim je kazalo napasti partizane na severnem področju dolenske železnice, ker so partizani neprestano ogrožali progo. Cankarjeva brigada je bila prvič na progí 11. maja zvečer. To je bil njen 3. bataljon, ki sta ga spremljala komisar brigade Jože Borštnar in namestnik komandanta Franc Kočevár-Ciril. Bataljon je pognal v zrak del železniške proge in obstreljeval italijanske oddelke za zaščito proge med Šentlovrencom in Veliko Loko. Zjutraj 12. maja so Italijani progo obnovili. Naslednjo noč je brigada ponovno pretrgala progo pri Veliki Loki. Razstrelila je tudi krenico. Slepilno

je napadla posadki v Veliki Loki in Temenici. Promet je bil 13. maja zjutraj obnovljen.¹⁵

Veliki napad na Cankarjevo in Tomšičevo brigado se je začel 15. maja 1943. Italijani so zbrali dotlej največjo vojsko. Sestavljena je bila iz treh bojnih skupin. Prva, Pelazzijeva, je imela 3 bataljone in vod topov, druga, Berardi jeva, je imela 2 bataljona in vod topov, tretja, Sordijeva, pa 3 bataljone ter oddelek iz Rakovnika* Smei prodiranja so bile: Pelazzi iz Temenice, Berardi iz Trebnjega in Sordi iz Rakovnika. Skupaj : osem bataljonov in pehotni oddelek ter 6 topov, blizu 4000 mož. Namen te akcije je bil: postaviti najiprej zaporo na liniji Temenica—proga Ljubljana—Trebnje—dolina Mirne—Rakovnik—Šentrupert, potem pa z nastopom treh kolon iz treh smeri pritisniti partizane ob mejo in jih tam tolči.

Poveljstvo dolenske operativne cone je ta napad pričakovalo in se nanj pripravilo že 14. maja. Poleg obeh brigad je bil tam tudi Zapadnodolenjski odred. Operativni štab je imel na voljo okoli 1500 partizanov. Italijanska premoč je bila torej dvainpolkratna. Najprej so pod Sv. Križu sestavili plan obrambe vseh treh partizanskih enot, zvečer pa je bil v Cankarjevi brigadi sestanek poveljstev vseh bataljonov, kjer so razložili načrt za obrambne boje. Obči načrt dolenske operativne cone je bil, da bi se partizanske enote razporedile za obrambo v polkrogu okoli centralnega oporišča v rajonu Čateža in Sv. Križa (Gabrovke). Cankarjevi so določili osrednji del obrambne cone okoli Zaplaza in Čateža. Brigada je bila zbrana na enem mestu, kar je omogočalo hitro in uspešno poveljevanje ter skupno obrambo. Dne 15. maja ob 1. uri ponoči so brigatine enote zasedle odrejena mesta. Prvi bataljon je šel v Gorenjo vas, drugi pa je ostal na starih položajih okoli Čateža, tretji pa se je nastanil pri Zagorici.

Zjutraj se je začel boj, ki je trajal do večera. Najhuje so Italijani napadli iz smeri Rakovnika ter se spoprijeli s partizanskimi enotami pri Okrogu, pri Zabukovju in pri Kompolj-

* Natančna sestava bojnih skupin Pelazzi: 98, in 105. bataljon črnih srac, 1. bataljon 51. pehotnega polka divizije »Cacciatori«, vod topov 75 mm. Berardi: 1. in 3. bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«, vod topov 75 mm. Sordi: 2. bataljon 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«, bataljon XI. grupacije obmejne straže, posebni bataljon št. 1, posadka garnizije v Rakovniku in vod topov 65 mm.

skem gradu. Cankarjeva brigada je doživela naj hujše boje na odseku obrambe 2. bataljona. Italijanska poveljstva so videla partizansko obrambno taktiko takole: partizani so po njihovem razpustili svoje formacije in se skušali izogniti obkolitvi v majhnih skupinah. Umikali so se v gozdove, ker so drevesa že zelenela. Z gibčnimi kolonami so se ves dan spuščali v vrsto spopadov, ki so postajali toliko hujši, kolikor bolj se je zoževal italijanski obroč. Dejansko pa so partizani odločno branili vse dobre obrambne položaje, z manjšimi enotami pa so vdirali skozi italijanske bojne vrste in skušali sovražnika napadati v hrbet. To se jim je večkrat posrečilo. Do noči so partizani zadržali skoraj vse položaje in so se le tu pa tam proti večeru umaknili, da so imeli zavarovan prost prehod čez mirensko železnico proti vzhodu v Trebelno, kjer je bila Gubčeva brigada. Ko se je zmračilo, se je vsa partizanska grupacija umaknila čez mirensko progo. Cankarjeva brigada je potovala skozi Trebelno in je bila že 16. maja v okolici Smarjete.

Pozno ponoči so italijanske čete prodrle (tedaj partizanov ni bilo tam) do nemške meje. Po italijanskih poročilih naj bi pri Zabukovju bili uničili nekaj skladišč municije, v Kompoljskem gradu pa odkrili partizansko bolnišnico s 100 posteljami in jo uničili. Kolona Berardi pa naj bi bila med pohodom iz Trebnjega opazila partizansko oskrbovalno kolono, jo razpršila z ognjem iz avtomatskega orožja in ji prizadejala velike izgube. Sovražnikova poročila so trdila, da so Italijani našli 39 padlih partizanov, sami pa da so imeli enega mrtvega in enega ranjenega.¹⁶

V Smarjeti so se 16. maja 1943 poslovili od priljubljenega komandanta Predraga Jevtiča. Na njegovo mesto je bil imenovan Rajko Tanaskovič, eden od oficirjev iz skupine načelnika vrhovnega štaba Arse Jovanoviča. Tanaskovič je bil načelnik štaba Gubčeve brigade od 12. januarja do 30. marca 1943, nato pa načelnik štaba Cankarjeve brigade. Dne 19. maja so v Vinici pri Smarjeti ustanovili četrti bataljon. Število partizanov jev brigadi namreč tako naraslo, da jih je bilo dovolj za štiri bataljone, ki so imeli po 150 borcev in bork. Preden so bataljon sestavili, so dobro »prerešetal« vse kadre, da so jih lahko razporedili v vse enote. Dne 20. maja je bil sestanek bnigadnega poveljniškega kadra z bataljonom v Vinici¹⁷

Naslednjega dne so Italijani začeli hajko proti Gubčevi brigadi na Trebelnem. Prodirali so v dveh kolonah, ki so bile sestavljene iz nam že znanih bojnih skupin. Prva je bila Pelazzijeva s tremi bataljoni in vodom topništva, druga pa je bila skupina Sordi s tremi bataljoni (2. bataljon 24. pehotnega polka, 3. bataljon 23. pehotnega polka iz divizije »Isonzo«, in bataljon XI. grupacije obmejne straže) ter vodom topov. Pelazzi je prodiral iz Trebnjega skozi Rihpovec in mimo Trebelnega v Mokronog. Sordi je odšel iz Novega mesta proti Radulji. Ko je Cankarjeva brigada zvedela za to akcijo, je poslala 1. bataljon in prvo četo 2. bataljona v smeri od koder je prodiral Sordi. Z Italijani pa se je spopadla le druga četa

1. bataljona pri Novi gori in Jagodniku. Četa je ubila dva Italijana. Italijani so poročali, da je kolona Sordi v coni Radulje zlomila odpor znatnih uporniških skupin, ki so se trdovratno upirale zlasti na kotah 604 in 507. Spopad je precej časa zadrževal Sordijevo kolono, tako da ni mogla več uskladiti svojega premikanja s Pelazzi jevo. Menjala je smer in zamudila sodelovanje pri končnem obračunu s partizani v okolici Trebelnega. Italijanska akcija je bila tokrat izredno plehka in pasivna. Tako bi lahko ocenili, da so italijanske čete že začele popuščati in da so se vojaki spričo porazov na vseh svetovnih bojiščih demoralizirali. Toda to bi bila zgodnja ocena. Kasnejši dogodki so izpričali zelo veliko zagrizenost italijanskih enot, zlasti fašističnih. To hajko zato ocenjujemo kot enkratno, slabo pripravljeno in neučinkovito vodeno bojno akcijo v ciklu množičnih očiščevalnih akcij, ki so se jih bili Italijani lotili v zadnjem razdobju.¹⁸

Zvečer 22. maja so se vsi štirje bataljoni Cankarjeve brigade zbrali v Šmarjeti in po temeljiti pripravi na pohod odkorakali do Kronovega, kjer so jih čakali vozovi. Z njimi so se prepeljali čez vodo. Nato so se razmestili: 1. bataljon v Vrhpolje, 2. in štab brigade v Mihovo, 3. na Tolsti vrh in v Hrastje, 4. pa v Orehovo. Pripravljali so se na velike rekvizicije v dolini Krke, toda sovražnik jih je že 25. maja začel napadati.

V akciji šobili 3. bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo« iz Raiteža ter belogardisti iz Sentjerneja in Stopič. Napad je bil izveden koncentrično iz nastanitvenih krajev sodelujočih enot. Prvi sunek je Cankarjeva odbila s 1., 3. in 4. bataljonom. Sovražnik je nato ponovno napadel, pregnal z artilerijo četo 3. bataljona in zavzel Tolsti vrh, kjer se je utrdil. Cankarjeva je

s 1. bataljonom poskušala ponovno na juriš zavzeti Tolsti vrh, a Italijani so ga le zadržali. Sovražnik je imel 2 mrtva in 2 ranjena, med njimi podporočnika. Tretji bataljon 23. pehotnega polka so Italijani pustili na Tolstem vrhu tudi čez noč na 26. maj, tega dne pa se je umaknil v Mokro polje, da bi varoval dela pri postavljanju žičnih ovir, s katerimi so se Italijani hoteli zavarovati zlasti pred vdori hrvaških enot v dolino Krke. Cankarjeva brigada se je nato vrnila na Tolsti vrh, vendar ne za dolgo. Vsa akcija na desnem bregu Krke, ki je trajala pet dni, se ni mogla .popolnoma razviti, ker so brigado preveč ovirali sovražni napadi. Tedaj je brigada nenadoma dobila poziv, naj se vrne čez Krko v Smarjeto.^{1*} Tako je 27. maja zvečer krenila na pot, po kateri je prišla, in je srečno prišla čez Krko. Nekateri so jo morali prebroditi, nekateri pa so se okopali, ker so popadali z voz. Med pohodom so ponoči samovoljno zapustili brigado nekateri partizani iz Kostanjevice in okolice. Iz 1. bataljona jih je odšlo kar šest, kar je poveljstvo bataljona zelo prizadejalo.^{**}

Po prehodu čez Krko se je brigada razmestila: 1. bataljon v Zagrad, 2. v Poljane, 3. v Škocjan, 4. in štab brigade v Zbure.

Pohod k Savi

Glavno poveljstvo se je odločilo poslati dve brigadi na Štajersko. Razmere na Štajerskem so zahtevale pomoč. Razmere na Koroškem in Štajerskem so bile tako ugodne, za boj in mobilizacijo, da bi lahko dve brigadi ob sodelovanju s prebivalstvom, ki se je čedalje močneje upiralo nemškemu okupatorju, poželi obilo uspeha. Spominjamo se, da je glavno poveljstvo že leta 1942 poslalo na Štajersko znamenito II. grupo odredov, ki se sicer ni mogla prebiti tja čez Savo pri Litiji, pač pa je morala ubrati daljšo pot čez Gorenjsko. Pohod pa se ni popolnoma posrečil, saj je le en del II. grupe prispel na cilj. Sedaj so se odločili — misleč, da so razmere mnogo bolj Ugodne kot pred letom dni — prebiti se čez Savo prav na tistem odseku, kot se je nameravala druga grupa odredov. Za pohod so izbrali Cankarjevo in Šercer j evo brigado.

Načrt za prehod čez Savo je bil tak. Čez mejo naj bi vdrle vse štiri slovenske brigade. Tomšičeva in Gubčeva naj bi priegnili nase vse sovražnikove sile in podpirali Šercer j evo in

Cankarjevo brigado pri prehodu čez reko, nato bi **se** vrnili **na Dolenjsko**.

Toda ta načrt še ni bil zadosten. Postavljalo se je vprašanje, če bodo partizani Cankarjeve in Šercerjeve brigade moralno dovolj trdni, da bodo na Štajerskem tudi obstali! Znano je bilo, da se je Cankarjeva skoraj ves čas svojega obstoja premikala večinoma po Dolenjskem, od koder je bila doma večina njihovih borcev. Že med prehodom čez Krko izpod Gornjancev smo videli, da so nekateri partizani 1. bataljona, pa verjetno tudi še kdo drug, zapustili brigado. Ali ne bo pri prehajanju čez Savo veliko podobnih težav? Ali se je pri partizanih in poveljniškem kadru zadosti utrdila zavest, da se je treba boriti proti sovražniku kjerkoli oziroma tam, kjer so najboljše pogoji za doseg zmage? Ali bodo partizani razumeli veliko in pomembno nalogo pomoči štajerskemu in koroškemu prebivalstvu v neenakem boju proti Nemcem? To je bilo prvo. Drugo pa je bilo vprašanje bojnega nastopa proti nemški vojski. Partizani Cankarjeve brigade — razen tistih, ki so prišli z Gorenjske, so se doslej tolkli le z italijansko vojsko in belogardisti. Dobro so poznali taktiko tega sovražnika in dobro so vedeli, kaj zmore. Nemci pa so jim bili še neznanka. Naloga političnih komisarjev in komandantov enot je bila, da s partizani v pogovorih razčistijo vsa ta vprašanja. V ta namen je glavni štab že 27. maja izdal dnevno povelje, ki je bilo posvečeno prav tem vprašanjem.* V njem poziva glavni štab partizane in partizanke, naj z aktivno borbenostjo in udarnostjo preprečijo okupatorju požiganje slovenskih domov, naj ne pustijo, da bi mobiliziral slovenske fante in može ter jih pošiljal na vzhodno fronto. »Nihče več ne sme imeti pomislekov — iti je treba tja in boriti se tam, kjer je to potrebno.« Iz lastnih vrst da je treba pognati vse tiste, ki nagovarjajo partizane, naj gredo domov obdelovat polja ali pa v tiste enote, ki 90 bliže njihovim domovom. Iz partizanskih vrst morajo izginiti vse lokalpatriotske težnje, samovoljno odhajanje posa-

* Glavno poveljstvo se je tedaj preimenovalo v Glavni štab NOV in PO Slovenije. Nastajali so že obrisi tega novega organa, ki naj bi dobil poleg polnega poveljniškega sestava še vse potrebne oddelke in službe. Na Dolenjskem sta že bila Dušan Kveder-Tomaž in Franc Rozman-Stane, ki sta prevzela poveljniške funkcije. Tu je bil tudi Milovan Šaranovič, ki je bil odrejen za načelnika glavnega štaba. Vnaprej ga bomo imenovali glavni štab.

meznikov iz ene v drugo enoto pa je dezerterstvo.²¹ * To dnevno povelje je napovedalo pohod na Štajersko.

Kljub pomislekom, ki so jih imeli nekateri vodilni partizani glede smotrnosti pohoda v zelo težavnih razmerah, lahko rečemo, da so bili borci in borke pripravljeni izpolniti povelje glavnega štaba in se boriti, kjerkoli bi bilo potrebno. To je bil izraz visoke moralne zavesti, ki so si jo bili pridobili v trdi bojni šoli.

Se nekatera organizacijska vprašanja je bilo treba rešiti pred pohodom. Zdelo se je namreč, da bi težko orožje oviralo partizanske enote na štajerskem ozemlju, zato so ga zamenjali za lahko. Brigadi naj bi nosili s seboj le puškomitralj eze in drugo lahko orožje.

Cankarjeva brigada se je v vaseh okoli Škocjana intenzivno pripravljala na pohod. Partizane so seznanjali z dnevnim poveljem glavnega štaba, govorili o taktiki nemških enot in pripravljali akcijo za prehod čez Savo na splavih in čolnih. V ta namen sta bila dva sestanka s štabi bataljonov, 28. in 31. maja, 29. maja pa je bil sestanek v štabu dolenske operativne cone. Za slovo so 29. maja priredili v Šmarjeti miting vseh treh brigad, ki so bile tedaj tam zbrane. Naslednji dan je Cankarjeva brigada priredila miting tudi v Zagradcu, nato pa je 31. maja zapustila škocjanski rajon in odpotovala skozi Trebelno in čez mirensko progo k Sv. Križu (Gabrovka). Tja je

* V partizanskih enotah tistega časa se je večkrat dogajalo, da so partizani samovoljno uhajali iz enote. Največkrat so se zbrali v skupinice in odhajali na svoje domove, se tam preoblekli, nasitili in so se nato vračali v čete, ki so jim pripadali. Nekateri borci pa so, potem ko so zapustili svojo matično enoto, odšli v svoj rodni okoliš, kjer so se priključili četam, ki so se tam bojevale. Največ takih primerov je bilo tedaj, ko se je Cankarjeva brigada sukala okoli Gorjancev — to je bila priložnost za Belokranjce in domačine iz Podgorja, da so se oglašali na svojih domovih. Seveda teh uhajanj iz enot ne moremo označiti kot dezerterstva, saj so se partizani vrnili v brigado. Ker pa je bila nevarnost, da se bodo taki primeri ponavljali in povzročali večje težave in celo nediscipliniranost v četah, so poveljstva ukrepala v takih primerih zelo odločno, in nekateri štabi (V tem primeru glavni štab) so taka uhajanja označevali kot dezerterstvo. Pravega dezerterstva tedaj v partizanskih enotah skorajda ni bilo. Pojavilo se je šele kasneje, zlasti po kapitulaciji Italije, ko so v partizane prišli mnogi belogardisti, ki so izkoriščali stiske v večjih hajkah ali ofenzivah in dezertirali domov ali pa prehajali na sovražno stran.

prišla že 1. junija 1943. Vse štiri brigade so bile tedaj zbrane v tem kraju ki okolici.

Se istega dne je bil sestanek vseh štabov bataljonov brigade v gradu Tum. Navzoči so bili komandant glavnega štaba Ivan Maček-Matija, Milovan šaranović, Viktor Avbelj in drugi. Na sestanku so se hoteli poveljniki prepričati, kakšna je v enotah pripravljenost za pohod, kakšna je bojna sposobnost, kakšno politično gledanje na zadano nalogo in moralno stanje. Komandanti ki politični komisariji so morali o tem po vrsti poročati. Medtem ko so vsi drugi bataljonski poveljniki podali ugodno sliko o teh vprašanih za svoje bataljone, je komandant 1. bataljona nekoliko okleval s podatki, ki niso izveneli nič kaj navdušeno. Politični komisar je to opravičeval s tem, da je komandant pod vtisom dejstva, da je več partizanov pred pohodom čez Krko dezertiralo in da se takih primerov boji tudi pri prehodu čez Savo. Sicer pa je zatrdil, da so pripravljeni tako ko drugi bataljoni opravičiti izkazano zupanje in z veliko voljo izpolniti novo pomembno nalogo. Tako je Cankarjeva brigada sprejela nalogo glavnega štaba.²

Naslednjega dne 2. junija so brigade zamenjale orožje. Tiste, ki so bile določene za pohod na Štajersko, so oddale italijansko ter prejele mavzerice in tisbe puškomi trai jeze, ki so lahko uporabljali nemško municijo. Ukrep je bil pomemben zato, da na Štajerskem ne bi bilo problema z municijo. Cankarjeva brigada je izpeljala zamenjavo z Gubčevo. Oddala je še vse tiste borce in borke, o katerih so mislili, da zlasti iz zdravstvenih razlogov ne bodo kos napornim maršem in bojem. Tega dne je bil še obvezen miting pri Sv. Križu, zvečer 3. junija pa so odšli na pohod. Na čelu skupine je korakala Tomšičeva brigada, ki je imela nalogo pripeljati brigadi čez mejo, jo zavarovati in napasti nemški obmejni postojanki v Javorju in Osredku. Gubčeva brigada pa naj bi razdrla ovire na meji in vdrla ponoči na 5. junij v nemško okupacijsko cono. Njena naloga je bila bolj slepilnega pomena.

Glavna skupina treh brigad je 4. junija že bila na meji na odseku, ki je bil določen za prehod. To je bilo pri vasi Planina, severno od Stične. Cankarjeva brigada je zvečer ob 22.30 prekorala mejo. Pred njo je bila Tomšičeva, ki je Cankarjevo in Šercerjevo spremljala prav do Štangarskih Poljan. Tu je Tomšičeva zapustila brigadi in se vrnila opravljat svojo nalogo. Brigadi sta se spustili navzdol proti Savi. Ustavili sta

se 5. junija nad reko na odseku med postajama Laze in Jevnica, kjer je bil brod. Nameravali sta iti čez reko zvečer 5. junija. Čez dan so skriti počivali v gozdu. Ze dopoldne so brigado obiskovali kmetje iz okoliških vasi in prinašali hrano, ki je ni bilo treba kuhati. Brigadi namreč nista zakurili ognjev, da se ne bi izdali. Kmetje so prinesli kruha in kuhanega fižola.

S položajev Cankarjeve brigade se je dobro videlo na drugo stran Save. Opazili so nemške zasede. Popoldne je komandant cone Milovan Šaranovič sklical sestanek štabov obeh brigad in štabov vseh bataljonov, da bi ponovno obravnavali položaj in se dobro pripravili na nočni pohod čez reko. Na sestanku je bil tudi Dušan Kveder-Tomaž, nekdanji politični komisar

II. grupe odredov, ki je imel vzpodbuden govor. Dejal je, da prebivalstvo na Štajerskem komaj pričakuje brigadi. Kmetje bi jima radi postregli in zato že pečejo potice. Tudi Nemci niso več tisti, kot so bili nekdaj. Sedaj so tam večinoma vojaki slabše sorte, ki bodo bežali pred brigadama, kjerkoli se bosta pojavili. Dušan Kveder je bil tedaj znan optimist, ki je rad omalovaževal sovražnikovo bojno sposobnost, da bi razbil pri borcih strah pred Nemci. Nekateri poveljniki niso bili zadovoljni s tako oceno, ker bi bili rajši slišali resnico o razmerah na Štajerskem.^{2*} Med sestankom so prišli terenski delavci in sporočili, da so Nemci zaprli vse prehode čez Savo in zastražili vse čolne in brode. Partizani so sicer upali, da Nemci niso zaslutili brigad, temveč imajo za bregom kako drugo akcijo, vendar tega večera, 5. junija, ni bilo mogoče čez reko. Tako sta brigadi prebili tudi noč na 6. junij, pričakujoč ugodnejše ure.

Medtem je Tomšičeva brigada bila hude boje z Nemci, ki so hiteli na pomoč posadkama v Javorju in Osredku. Tomšičeve! so se z njimi ostro spopadli in jih uspešno tolkli. »Nas je morala naših partizanov čisto iznenadila«, piše štab brigade v poročilu glavnemu štabu dne 7. junija. »Mislimo, da je razlog v tem, da Nemci niso imeli težkih minometov in topov, pa so naši borci vse reševali z jurišem.«²⁴ Nemci so bili presenečeni, in so imeli velik izgub. Dne 5. junija se je Tomšičeva umaknila z meje in odpotovala proti Čatežu. Tu pa je naletela na velike italijanske sile in se komaj izmotala iz težav.

Obe brigadi nad Savo sta tudi 6. junija čakali, da bi se ob reki kaj spremenilo. Toda nemškega vojaštva je bilo čedalje

več. Ponoči na 7. junij, ko je bila Cankarjeva brigada v vasi Mala dolga noga, je Štab cone poslal na reko skupino kakih petih dobrih plavčev, da bi ugotovili, ali bi bilo mogoče Savo kje prebresti. Proti jutru 7. junija so se vrnili in poročali, da je voda zelo deroča in da ni možnosti, da bi reko prebredla ali preplavala množica 1400 do 1500 borcev, med katerimi jih prav gotovo polovica ne zna plavati. Zato se je poveljstvo dolenske operativne cone odločilo, poiskati kako drugo možnost za prehod na Štajersko in je ukazalo oditi nazaj čez mejo. Tudi politični aktivisti so medtem obvestili brigadi, da se v Litiji zbirajo nemške čete, ki nameravajo drugi dan brigadi napasti. To je pomenilo, da so Nemci partizane odkrili. Brigadi sta se odpravili na pohod 7. junija opoldne. Šli sta skozi Janče in čez mejo na Javor, severovzhodno od Lipoglava. Spotoma so se predhodniške patrulje spopadle z manjšimi nemškimi oddelki, ki so se pred partizani umaknili. Noč na 8. junij sta obe brigadi prebili v Javorju in bližnjih vaseh. Štab dolenske operativne cone pa se še ni odrekel pohodu na Štajersko. Poizkus so hoteli ponoviti v predelu med šentjakobskim mostom in izlivom Ljubljanice v Savo. Iz Lipoglava so zato poslali na označeno področje izvidniško patruljo, ki so jo sestavljali Ivan Ferlež, Sekirnik, Dolčič in še trije borci s puškomitraljezom. Njihova naloga je bila ugotoviti najboljšo smer prehoda čez premikalni kolodvor pri Zalogu in čez Savo pod Beličevim, kjer bi se dalo reko prebresti. Javka za zvezo s to patruljo je bila na Pogledu. Ko je bila patrulja v akciji, se je brigada premaknila čez železniško progo, da bi imela večji prostor za manevriranje. Patrulja je opravila nalogo in ugotovila, da bi bil prehod brigad na označenem mestu mogoč.* Medtem pa se je Cankarjeva brigada že premaknila ponoči na 9. julij v smeri vasi Spodnja Slivnica na področje južno od Pijave gorice in se takoj zapletla v boje z Italijani. Na področju Pijave gorice se je Cankarjeva takole razporedila: 1. bataljon se je naselil v Dreniku, 2. v Brezju, 3. in štab brigade v vasi Vино, 4. pa v Smrjene. Brigada je tako obvladovala cesto, ki pelje iz Skofljice na Turjak. Južno od nje se je postavila Šercerjeva bri-

* Izvidniška patrulja se je zaradi pretrgane zveze vračala ob nemški meji proti Stični in se je v predelu Prestrana nad Krko priključila štabu cone. Podatek Ivana Ferleža.

gada, ki je imela na akribi cesto, ki drži iz Grosupljega na Turjak.

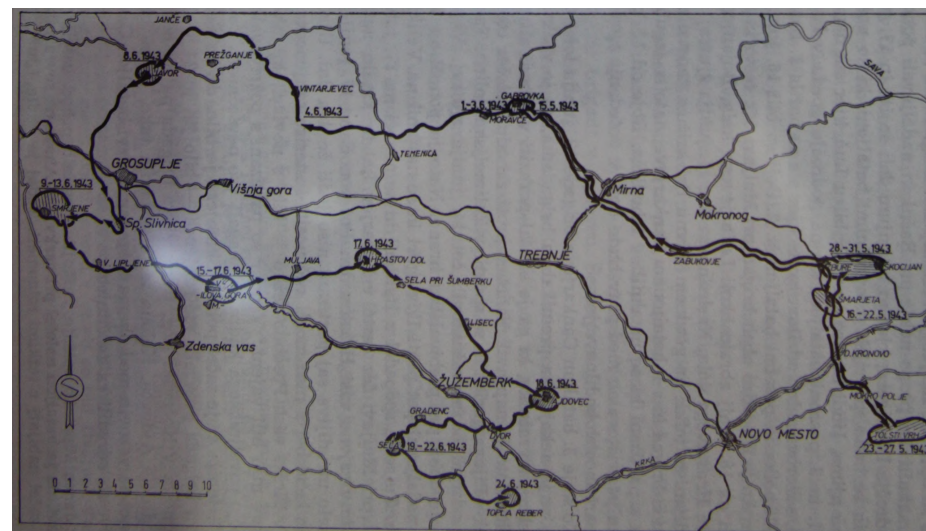
Oglejmo si sedaj, kako so Nemci ocenjevali vdor brigad na nemško okupacijsko ozemlje in kako so ukrepali. 2e 5. junija navsezgodaj so bili prek orožnikov obveščeni o partizanskem vdoru čez mejo in o napadu na postojanko v Javorju in Osredku. Tedaj še niso vedeli niti za partizansko moč niti za cilj partizanske akcije. Mislili so, da gre verjetno »za nameravani veliki napad.«²⁶ Ni znano, na kateri veliki napad so Nemci mislili. Skoraj zagotovo niso bili obveščeni o nameri, da bi dve brigadi vdrli na Štajersko. To sklepamo iz zapisnika štabne konference nemških voditeljev z dne 21. junija 1943, kjer je glede vdora treh brigad na ozemlje med Savo in nemško mejo povedano tole: ker je italijanska armada planirala veliko akcijo na Dolenjskem, so se Nemci bali, da bo to vplivalo tudi na področje Spodnje Štajerske (sem so Nemci prištevali tudi področje med Savo in nemško mejo). Res so Italijani potisnili, kot so Nemci mislili, partizane proti nemški meji, nato je 2000 do 4000 mož vdrlo čez mejo skozi žične ovire in začelo oblegati obmejne carinske postojanke Osrednek in Javorje ter skušalo prodreti do Litiye in se tam utrditi. Nemci so pri tem imeli 12 mrtvih in 15 ranjenih.²⁶ Iz navedenega sledi, da Nemci do 21. junija in verjetno še nadalje niso sploh vedeli, da nameravata obe brigadi prodreti na Štajersko.

Ugotoviti moramo, da sta se brigadi dobro skrili nad Savo, da prebivalstvo ni izdalo njihove navzočnosti in da je bila maskirna akcija Tomšičeve brigade uspešna.²⁷

Boji s fašističnimi bataljoni

Na novih položajih sta si brigadi hoteli malo odpočiti. Potrebovali sta nekoliko odmora tudi zato, da bi štab cone našel primerno rešitev za nadaljevanje pohoda na Gorenjsko in dalje. Toda zvečer 10. junija 1943 je bilo očitno, da bodo Italijani napadli. V Senturju pri Grosupljem, kjer je bila belogardistična postojanka, so se začele zbirati sovražnikove čete. Najprej e so začele tipati patrulje za brigadami, 10. junija zvečer pa je že napadla močnejša skupina. Napadi so bili name-njeni Serčerjevi in Gubčevi brigadi okoli Udja. Partizani so vse napade odbili. Italijani so 11. junija pripravili močnejšo

bojno skupino pod poveljstvom štaba divizije »Cacciatori«. Verjetno bi bili to storili že prej, toda 10. in 11. junija so očistili cono, kjer sta prej brigadi bili. Za to so porabili dva bataljona divizije »Cacciatori«, oddelke za zapiranje prehodov na meji, četo arditov 1. topniškega polka in belogardiste iz Bizovika. Ker brigada v ooni Lipoglava ni bilo več, je bila sovražnikova akcija brez pomena. Za akcijo, ki so jo začeli 11. junija že dopoldne, so Italijani uporabili 1. bataljon 51. polka divizije »Cacciatori« in krajevno formacijo bele garde iz Senturja. Napadli so v glavnem zopet Serčerjevo brigado, a jih je odbila. Italijani so imeli 2 mrtva vojaka, beli pa 8 ranjenih. Toda to je bil šele skromen začetek. Dne 12. junija je sovražnik zbiral in vozil čete na bojišče. To so bili elitni fašistični posebni bataljoni, in sicer posebna bataljona arditov št. 2 in 3, nadalje 1. bataljon 52. pehotnega polka, 1. bataljon 51. pehotnega polka, oba iz divizije »Cacciatori« in 104. bataljon črnih srajc. Vsega skupaj: pet bataljonov, oddelki belogardistov in nekoliko tankov, topništva ter letalstvo. Najprej sta udarila na Serčerjevo brigado 12. junija iz Senturja 1. bataljon 51. pehotnega polka in 104. fašistični bataljon. Razvili so se zelo krvavi boji. Italijani so sicer zavzeli nekatere kraje, toda v glavnem se je Serčerjev a brigada dobro upirala. Tudi Cankarjeva brigada je imela ta dan boje. Najprej so Italijani obstreljevali položaje brigadnih enot nad Bičjern, potem pa so se nenadoma pojavili na hribu, brigadi za hrbtom. Toda Cankarjevci so jih z jurišem pregnali. Zaplenili so lahek minomet, puško in nekaj municije. Naslednji dan 13. junija pa so začeli Italijani nenadno akcijo iz Zelimelj in Pijave gorice. Vzpel 90 se po strmem pobočju in napadli v smeri 2. bataljona Cankarjeve brigade. Pritisk treh bataljonov in tankovskih enot je bil silovit in brigada se je začela počasi umikati. Ves dan so trajali boji, v katerih je imel sovražnik 10 mrtvih (med njimi oficir) in 7 ranjenih (med njimi 2 belogardista). Niso znane izgube Cankarjeve brigade. Med boji se je posrečilo sovražniku odrezati 3. bataljon Cankarjeve brigade, kajti napadal je le boke obeh brigad. Zaradi težkih bojev in izgub se je štab dolenjske operativne cone sklenil umakniti proti Dolenjski. Toda z umikom brigad še ni bilo konec bojev. Sovražnik je najprej izvedel čiščenje cone med turjaško cesto in železniško progo Grosuplje-Dobropolje do ceste Rašica-Dobropolje, ker je imel podatke, da so tam brigade na umiku. To

Bojna pot Cankarjeve brigade od 11. maja do 24. junija 1943.

akcijo so opravili 15. junija brez uspeha. Brigadi sta se namreč umaknili čez progo nekje pri Račni in nadaljevali pohod na področje Ilove gore, kjer so bili njuni deli. Se 16. in 17. junija, in se hudo spoprijeli s sovražnimi bataljoni, ki so našli sled za njima. Hudi boji so se vneli blizu Luč, kjer sta napadala 1. in 3. posebni bataljon, ter na področju gozda v Prestrani, severovzhodno od Dove gore, kjer sta se borila 1. bataljon 52. polka in posebni bataljon St. 2. Boji so bili 16. junija zvečer, ko je šlo jedro obeh brigad pri Muljavi čez cesto in se ponoči na 16. junij zbralo okoli Lučarjevega kaia, Bojanjega vrha in Hrastovega dola. Naslednjega dne 17. junija zjutraj so se Italijani še tolkli na gozdnem terenu Pri križu z zaostalimi četami iz brigad in s 1. bataljonom Cankarjeve, nato so izgubili stik s partizani in se umaknili v izhodišča. Boje od 11. do 17. junija prištevamo med prav hude boje v dotedanji zgodovini narodnoosvobodilne vojne.

Ko se je 3. bataljon Cankarjeve brigade 13. junija ločil od jedra, se je nekaj časa premikal za brigadama, pa je večkrat naletel na sovražnika, ki ga je skušal poraziti v zasedi ali pa obkoliti. Zato je napravil manever proti zahodu, šel čez cesto Turjak—Pijava gorica in se spustil v Zelimeljsko dolino. Tako se je odtrgal od sovražnikovih čet 14. junija zjutraj. V tej dolini je dobil pri prebivalstvu hrano. Nato je ponoči na 16. junij nadaljeval pot proti Ilovi gori in se nastanil na Velikih Vrheh. Tu se je spopadel z Italijani in se ponoči na 17. junij prebil pri Muljavi čez cesto v Lučarjev kal in kmalu našel brigado v rajonu vasi Hrastov dol. Pot ponoči na 17. junij je bila zelo utrudljiva saj partizani niso jedli že dva dni. Utrujenji in lačni borci niso mogli več nositi šesterice ranjencev iz boja v Krški vasi. Posebno težko je bilo z novinci, ki takih naporov niso bili vajeni.* Vendar so partizani s požrtvovalno pomočjo poveljniškega kadra premagali vse nevšečnosti. Zvečer 17. junija se je začel pohod. Sklenjeno je bilo, da bo šerčerjeva brigada prevzela vse ranjence — bilo jih je 24 — in jih odnesla v Kočevski Rog, Cankarjeva brigada pa bo odšla na področje Ajdovca. Kolona se je sestavila tako, da so bili ranjenci na vozovih med obema brigadama. Prvi bataljon Cankarjeve so odredili za zaščitnico.

* Janez Vipotnik opisuje v svojih spominih pohod bataljona in pravi, da je bataljon naletel pri cerkvi sv. Ahaca na sovražnika, ki je začel nabijati s težkimi minometi. Tedaj je padla Ljubljana.

Ko so se razvili za pohod, so pri Liscu ob štirih zjutraj padli v zasedo, ki so jo postavile enote 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«. Kazno je, da je sovražnikova obveščevalna dobro delovala. Prvikrat se je zgodilo, da je sovražnik že v temi postavil zasedo, dolgo kak kilometer. Boj je trajal 2 uri. Sovražnik je strahovito obstreljeval brigadi z minometi. Ker pa je bilo še temno, sta brigadi zasedo izmanevrirali in nadaljevali pot ter prispeli z vsemi ranjenci na Ajdovec 18. junija ob 17. uri. Brigadi sta imeli le manjše izgube, tako npr. Serčerjeva dva ranjena in dva pogrešana.

Ko je 1. bataljon Cankarjeve brigade ugotovil, da sta brigadi padli v zasedo, ni odšel po isti poti za njima, ampak se je usmeril proti Mimi peči, od tam pa je odšel na Golobinjek. Komandant brigade je za bataljonom poslal kurirja, da je našel za njim sled in kmalu došel štab. Nato se je bataljon priključil brigadi v Ajdovcu. Serčerjeva je še isto noč odšla z ranjenci čez Krko pri Straži.

Komandant brigade Rajko Tanaskovič je še istega dne, 18. junija, sklical vse štabe bataljonov na posvet. Italijani so po boju v zasedi pri Liscu zastražili Krko z namenom, da bi onemogočili partizanom umik proti jugu. Na Dvoru so zaporo prepustili belogardistični garniziji iz Žužemberka.²⁸ Komandant je in politični komisarji so se odločili za nasilen prehod čez Krko pri Dvoru. Ponoči na 19. junij se je Cankarjeva razvrstila v bojno kolono z drugim bataljonom na čelu. Ta je imel nalogo izsiliti prehod čez most pri Dvoru. Ko je jurišal na most, belci niso vzdržali in so se umaknili. Brigada je to izkoristila in

čanka Geli, nekemu primorskemu partizanu pa je odtrgalo nogo. Tudi komandir 2. čete Andrej Cetinski-Lev je za las ušel smrti, ko je izstreljena svinčenka zadela v cev njegove puške, se odbila in mu ravsnila nos. Italijani so čakali na jutro, da bi z bataljonom opravili, toda bataljon je šel čez turjaško cesto v Zelimi je. V Zelimi j ah so se jim priključili novaki iz Gorenjske, ki niso imeli nobenih izkušenj in so bili neoboroženi. V Kriški vasi so se namestili po dveh dnevih stradanja nekoliko najesti in odpočiti. Komaj pa so postavili posodo k ognju, so jih že napadli pripadniki sovražne garnizije iz Krške vasi z ročnimi bombami. Sovražnik se je namreč v dežju in megli pritihotapil prav v vas. Megla pa je tudi partizanom pomagala, da so srečno zapustili vas in nadaljevali pot. Nazaj niso mogli, kajti povsod v vaseh so bili Italijani. Tudi na vseh poteh jih je bilo polno. (To je bilo tisto sovražno vojaštvo, ki se je vpračalo z akcije proti brigadama in prenočevalo v vaseh. Op. L. A.)

se pognala na drugo stran Krke. Ker je bil njen cilj Sv. Peter nad Toplo rebrijo, bd bilo treba nadaljevati pot po cesti do Lašč. Toda poveljstvo brigade je sodilo, da so na cesti zasede, zato so najprej odšli v smeri proti Žužemberku, od tam pa skozi Gradenc na Vrh in Sela pri Hinjah. Tam so ostali do 22. junija, ko so se spopadli z Italijani iz Ambrusa. Zvečer so šli čez cesto Kočevje-Dvor med Laščami in Smuko, se razmestili blizu Rdečega kamna in postavili zasedo pri Sv. Petru. Tukaj sta se brigadi (priključili — 23. junija — Tomšičeva in Gubčeva.

Dne 23. junija proti večeru je prišlo do spopada pri Topli rebri. Ker je to področje spadalo pod varstvo fašistične grupacije »XXI. Aprile«, je poveljstvo te grupacije zbralo vse svoje čete. Komandant XI. armadnega korpusa jih je okrepil z dvema bataljonoma divizije »Cacciatori« (eden med njima je bil 2. bataljon 52. pehotnega polka). Skupno so napadli najmanj 4 bataljoni. Na ugodnih točkah so se postavile v bran tri brigade. Boji so bili hudi -in krvavi. Italijani niso mogli vreči partizanov s položajev in so imeli 8 mrtvih (med njimi oficirja) ter 14 ranjenih.²⁹ Tudi partizani so imeli izgube.

Sedaj so bile glavne partizanske sile zopet zbrane in bi lahko nadaljevale akcijo z združenimi močmi. Toda glavni štab se je odločil izdvojiti iz operativne grupe Cankarjevo brigado. Razlogi so bili naslednji. Komandant šaranovič je glavnemu štabu poročal o hudih bojih Šercerjeve in Cankarjeve brigade, ki da sta utrjeni. Predvideno je bilo, da Cankarjeva odide v Belo krajino na počitek. Toda še prej bi morala opraviti posebno nalogo. Italijani so se namreč vztrajno sukali po poteh Kočevskega Roga. To je bilo nevarno za bolnišnice in razne partizanske ustanove. Zato naj bi Cankarjeva vkorakala v gozdove Kočevskega Roga in sovražnika odondod pregnala.³⁰ Glavni štab je poslal na Toplo reber namestnika komandanta dolenske operativne cone, ki je imel nalogo prepeljati Tomšičevo in Gubčevo brigado v Belo krajino, saj sta bili tudi ti dve potrebni počitka, primanjkovalo jima je streliva, precej borcev je imelo izničeno obleko in obutev. Dne 24. junija 1943 je namestnik komandanta cone prevzel brigadi, ju izmaknil iz boja ter povedel skozi kočevske gozdove proti cilju. Cankarjeva pa je odšla skozi Podstenice in Pogorelec na Rampoho. Bila pa je tako izčrpana, da jo je glavni štab nemudoma poslal dalje. Cankarjevci so bili sestradani, saj so nazadnje jedli pri

Hrastovem dolu pred šestimi dnevi. V Kočevskem Rogu pa ni bilo hrane. Zato je brigada ponoči na 26. junij nadaljevala potovanje. Nameravala je čez železnico že podnevi 26. junija. Toda proga je bila močno zavarovana in štab brigade ni hotel tvegati nasilnega prehoda. Zato so se zatekli v gozd in počakali noči. Tedaj so se Italijani umaknili in brigada je zlahka odšla čez progo pri Uršnih selih in 26. junija 1943 zjutraj srečno prispela v Belo krajino. Nastanila se je okoli Bušnje vasi. Belokranjci so borce pogostili in po nekaj dneh je bila brigada taka (kot prej, prestani naporji so bili pozabljeni. Tako se je končal v Beli krajini dolg marš, prepletan vsak dan s hudimi boji. Od Sv. Križa (Gabrovka), od koder je odšla 4. junija, je brigada potovala do Jevnice, nato čez mejo pa skozi Lipoglav v turjaške hribe, od tam v Lipovec pa čez Krko na Toplo reber in zopet skozi Kočevski Rog v Belo krajino. V Beli krajini je ostala do 2. julija.*¹

Razsežnosti prizadevnosti sovražnih čet

Opisani dogodki so nas lahko prepričali, da so se italijanske čete meseca maja in junija zelo razgibale. Kaj je uspelo generalu Gambari iztisniti iz svojih precej številnih enot v tem času?

General Gambari je bil zelo prizadeven, zelo zavzeto je uresničeval načrt o povečanju aktivnosti svojih čet. Ze 1. maja 1943 je poveljnikom slovesno objavil v obliki navodil, da je sestavil posebne bataljone »nacionalnih partizanov« za boj proti komunističnim formacijam v Sloveniji. Navodila so vsebovala analizo bojne taktike posebnih bataljonov. Zahteval je urnost, samostojnost in nenehno bivanje na terenu. »Bataljon nacionalnih partizanov štejemo za enoto, ki je stalno v akciji — ko je v vojašnici, ko je na polju, ko počiva, ko operira, ko je, ko spi, ko je na pohodu, ko se ustavi,« je zapisal. »Ustanovljen je, da napada in uničuje« Imeti se mora za stalno obkroženega. Njegov sovražnik je povsod.« Priporočil je celo način, ki je za te bataljone najbolj primeren, ko so v akciji. Gre za način premikanja v obliki krožne formacije, ki se ob stiku s sovražnikom razpre navzad, porine svoje krake naprej in objame partizansko enoto. Premiki naj bodo zvečine ponoči. Zasede in preže naj opustijo. »Proti zahrbtnim in dvoreznim sistemom sovražnika se je treba boriti s podobnim sistemom.«^{6*}

Seveda se Gambara ni zadovoljil le z ustanovitvijo posebnih bataljonov. Potrudil se je, da je vse pogostejše pošiljal v boj tudi druge formacijske enote posameznih divizij in drugih enot. Takole je v analizi z dne 30. junija 1943 podučil poveljnike enot: »V zvezi s tem naj poveljniki čet, bataljonov in polkov itd. ustrezno ukrepajo. Odlično področje za preučevanje in vežbanje je bližnji gozd. Naj se ti gospodje navadijo marširati od kote do kote, povezati se in se med seboj pogovarjati na znak kukavice, kakor to počno partizani, naj nosijo na ramah svoje orožje in hrano brez mul... in naj še naprej hodijo ven, to je bistvene važnosti.«^{5*} Poleg tega je preganjal čete iz garnizij v naravo, da so morali vojaki patroljirati v okolišju svojih postojank. Dosledno in vztrajno je razvijal bojne sposobnosti svojih enot. Zelo ga je zanimala partizanska taktika. Iz poročil in njegovih analiz spoznamo, da se je ob tej taktiki učil in se nad njo navduševal. Neprestano jo je postavljajl pred svoje »poveljnike kot dober vzorec. Stremel je za tem, da bi s posebnimi taktičnimi prijemi prekosil partizanske mojstre boja.

Aid je Gambari vse to kaj pomagalo?

Od 5. junija 1943 dalje se je začelo izredno aktivno delovanje italijanskih čet in belogardistov, kajti XI. armadni korpus je uporabil kakšnih pet bataljonov za nenehen pogon za partizani. Bataljonov pa niso združevali v večjo operativno skupino, pač pa so štabi divizij kot operativni štabi vodili svoje enote proti vsaki partizanski skupini, ki so jo zasledili. Od 5. do 30. junija 1943 je bilo v Ljubljanski pokrajini v akciji 20 bataljonov; deset jih je bilo iz vojske, 9 iz fašističnih enot in en ustaški. Poleg tega so pognali iz postojank na ogledovanje in patroljiranje vse garnizije oziroma njihove dele. Vse belogardistične garnizije so bile skupaj z Italijani ali samostojno v akciji. K vsem tern enotam je treba prišteti še topniške oddelke v garnizijah, oklepne avtomobile, tanke ter letalstvo. Na nogah je bila velika vojaška sila, ki so se ji morale partizanske čete kar krepko upirati. Lahko zatrdimo, da je Gambara poživil aktivnost kar polovice podrejenih enot, kar bi bilo nekoliko manj kot 20.000 mož. Šlo je torej za pravo reprizo velike italijanske ofenzive iz leta 1942. V tem pogledu je Gambara vsekakor dosegel izreden napredek.

Italijanske čete pa niso nikoli dosegle takega večjega bojnega uspeha. Kako naj si to razlagamo?

Partizanske čete so po Jelenovem žlebu zelo napredovale glede taktičnih sposobnosti v boju. Če tega napredka ne bi bilo, bi se bilo partizanom slabo godilo v bojih, ki so jih Italijani, zlasti pa fašistični bataljoni, izvajali podjetno in z veliko mero težnje po manevrskem obkoljevanju. Zlasti so napredovali partizanski štabi v spretnosti poveljevanja. To je bil poleg moralno političnega dejavnika prvi vzrok sovražnikovih taktičnih neuspehov. Drugi razlogi so bili v moralnopolitičnem razkroju italijanske vojske. Porazi na vseh frontah in neuspehi na jugoslovanskih bojiščih so oglodali moralo italijanskega vojaka in razkrajali udarnost fašističnih čet. Naj navedemo dva primera. Na pobudo političnih organizacij OF iz Novega mesta je prišlo 9. maja 1943 do sestanka med zastopniki osvobodilnega gibanja in partizanske vojske ter zastopniki divizije »Isonzo«. Vse stike in povezave so bile delo političnih aktivistov iz Novega mesta. Sestanka pri vasi Kamenje, nedaleč od Novega mesta, sta se udeležila sekretar okrožnega odbora OF za Novo mesto Bogdan Osolnik in politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar. Z italijanske strani je prišel adjutant komandanta (pehote) divizije »Isonzo« generala Ceruttija. Do kakšnih dogovorov na tem sestanku seveda ni prišlo, ker nihče od navzočih ni bil za to pooblaščen. Lahko pa sklepamo, da so bili poveljniki nekaterih italijanskih enot prisiljeni pogajati se s partizani in tako omiliti razmere, ki so tedaj bile značilne za italijanskega vojaka.⁸⁴ Drugi primer je bil prehod Tomšičeve brigade dne 6. junija čez dolensko progo pri Mali Loki. Brigada je namreč bila zaradi slabih podatkov o sovražniku že skoraj popolnoma obkoljena in se je odločila za drzen in tvegan podvig. Odšla je namreč naravnost skozi italijansko postojanko v Mali Loki — potem ko je obvestila Italijane, da jih bo popolnoma uničila, če jo bodo pri prehodu ovirali. »Vse prebivalstvo — moški in ženske — se nam je stavilo na razpolag« pišejo tomšičevci dne 7. junija 1943 v poročilu glavnemu štabu. »Prinašali so nam kruha in vode. Italijani so privolili, da ne bodo streljali«. Šli smo k njim v postojanko in se z njimi pogovarjali. Dejali so, da ne bodo nikoli ovirali prehajanja niti podnevi niti ponoči.. «** Ta zanimivi dogodek, zaradi katerega je glavni štab zelo kritiziral poveljstvo brigade, TiAm nazorno prikazuje stanje v italijanski vojski. Vse to — in če upoštevamo še vse pogostejše dezertacije italijanskih vojakov — nam dokazuje, da je začel razjedati italijansko

vojsko črv demoralizacije. Med fašističnimi enotami in redno vojsko ni bilo več sporazumnih odnosov glede akcije. Nekaterim italijanskim poveljnikom se je vse določene porajala želja po sporazumevanju s partizani. Le general Gambaro, ki je bil usmerjen izrazito fašistično, je partizane skrajno sovražil in napenjal zmogljivosti italijanske vojske do skrajnosti.

Glavni štab je ocenjeval italijansko vojaško aktivnost kot ofenzivnost, ki ima vse znake demoralizacije. Povsod nastopajo zelo previdno, »samo tipajo naše položaje, ki jih potem izredno močno obsipavajo z minometi, artilerijo in a vlačijo.« Tako pravi glavni štab v poročilu Edvardu Kardelju dne 27. junija 1943 in nadaljuje: »Vsak napad temeljito pripravijo, obkoljujejo naše enote, in pravzaprav kaže, da je njihov glavni cilj, brigade stalno preganjati in jih utrujati.« O bojih Cankarjeve in šercerjeve brigade na Turjaku in Ilovi gori pravi, da »sta se brigadi končno umaknili po eni najhujših bitk, kar smo jih doživeli v boju med Italijani in partizani.«³⁶

Politično in kulturno-vzgojno delo

V brigadi se je nenehno razvijalo politično in kulturno-vzgojno delo. Vodili so ga politični komisarji. Politični komisar brigade je prejemal navodila in gradivo od političnega komisariata glavnega poveljstva ter jih prenašal političnim komisarjem bataljonov, ti pa političnim komisarjem čet in delegatom vodov. Na sestankih političnih komisarjev so o navodilih razpravljali in se dogovarjali, kako jih bodo na najbolj razumljiv način obrazložili borcem. V brigadi je bilo na srečo nekaj partizanov, ki so bili sposobni predavati o različnih temah ali pa podžgati zanimanje za pogovore na sestankih v enotah. Poleg predavanj, razgovorov in debat so v enotah pogosto brali časopise in se seznanjali z njihovo vsebino. Največkrat je bdi na vrsti radijski dnevnik pa Slovenski poročevalec, Mladina, Ljudska pravica, Borec in drugi listi. Na sestankih so politični komisarji seznanjali borce in borke z raznimi aktualnimi temami: o organizaciji vojske, o poslanici primorskim Slovincem, o uspešnih bojih partizanskih brigad in odredov, npr. o boju v Dobu ter v Suhi krajini. Pri obravnavi teh dogodkov so analizirali vzroke uspehov in neuspehov partizanske vojske ter se pri tem mnogo naučili. Politični komisarji

so seznanjali partizane z velikimi zgodovinskimi ali pa sodobnimi dogodki, ki so bili značilni za napredek revolucije v svetu ali pa doma. Tako so govorili o oktobrski revoluciji, o zboru v Bihacu in o 25-letnici ustanovitve Rdeče armade. O Sovjetski zvezi so sploh veliko govorili: kakšne so obče razmere v tej državi, kakšen je položaj žene v SSSR, hkrati pa so posvetili mnogo pozornosti marksizmu, seznanjanju z Marksom, Engelsom, Leninom in Stalinom. Borci so se zelo zanimali za kmečko vprašanje, zlasti pa, kakšni bodo odnosi v kmetijstvu po vojni. Politični komisarji so odgovarjali na ta vprašanja s temo o komunizmu in kmetih. Zanimivo je, da je bila tema o vzpostavitvi druge fronte na dnevnem redu predavanj v Cankarjevi brigadi že 13. marca 1943. Veliko so govorili o belogardizmu, o koreninah belogardizma, o fašistih in belogardistih. Borci so zelo radi poslušali predavanja o Titu in njegovih zaslugah za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja. Tudi predavanja o osvobodilni fronti slovenskega naroda so bila čisto na dnevnem redu političnih ur. V tej zvezi so govorili o OF in venski svobodi ter o vlogi OF v Jugoslaviji. Komisarji 90 predavali o disciplini, o odnosih med partizani v enotah, o odnosih partizanov do civilnega prebivalstva ter do ranjencev, posebno pa so opozarjali na odnose do novincev, zlasti tistih, kn so prihajali iz Slovenskega primorja in Istre. Zelo pogosta so bila predavanja o dokazih, ki nakazujejo zmago osvobodilnemu gibanju v Jugoslaviji ter o dolžnostih vseh Slovencev, da se aktivno udeležijo borbe. Vse te teme dokazujejo, da so bili borci in borke dokaj dobro obveščeni o političnih dogajanjih doma in v svetu. Poudariti je treba, da so politični komisarji uporabljali ves prosti čas za politične ure. Včasih so za to izkoristili tudi premore med boji in pohodi.

Tudi kulturno in propagandno delo v brigadi je bilo tesno povezano ter odvisno od zavesti in aktivnosti političnega kadra. Gledališki igralec Aleksander Valič-Muki pripoveduje, da je bilo propagandno delovanje »samoniklo delovanje, ki se je razvilo ob političnih debatah, priložnostnih mitingih, kjer 90 slučajno odkrili talente in posameznike, ki so čutili nagnjenost do petja, recitiranja podobno. Taki so nastopali improvizirano in potegnili za seboj še druge... Na hitro so nastajali kratki skeči iz dogodkov okrog nas, ki so v različnih inačicah nato krožili iz enote v enoto. Podobno je bilo s kupleti oz. nekakimi glasbenimi kronikami, ko smo na znano ali udo-

mačeno melodijo napletali aktualizirano besedilo, nanašajoče se na trenutne razmere, okolje, uspehe in neuspehe.« Mojster take kronike je bil v brigadi Tone Veseljak, doma iz Trbovelj, nekdanji semenišnik, ki je s prihodom v partizane postal popularna osebnost, znana daleč naokrog med partizani in med civilnim prebivalstvom. Navadno je sproti pisal svojo rimano kroniko in jo na mitingih podajal na melodijo iz Brechtove »Beraške opere«. Sam se je spremljal na kitaro. Brigada je priredila veliko mitingov. Bataljoni pa so jih prirejali tudi sami, če je le bilo dovolj časa. Program takih mitingov je bil čedalje bolj bogat in umetniški. Prevladovale so recitacije, zborovsko petje, gledališke igre (večinoma skeči zabavne vsebine), in pete kronike z zaibavljivo in veselo vsebino. Številni mitingi so spodbujali izvajalce in nove »kulturnike« k neprestanemu iskanju nove vsebine za nastope in so bili pobuda za velik napredek kulturnoprosvetnega delovanja v brigadi.^{87*}

OPOMBE

¹ Podatke je prispeval Viktor Avbelj in so bili uporabljeni v Gubčevi brigadi

* Smeri potovanja iz Drage na Čatež so iz dnevnika Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103 in iz prepisa dnevnika Vladimirja Mišice, arh. IZDG.

³ Vse po dnevniku Jožeta Borštnarja prav tam, in po prepisu dnevnika Vladimirja Mišice, arh. IZDG.

* Poglavitni vir za podatke o kulturnoprosvetnem ter političnem delovanju v brigadi za obdobje, ki ga opisujeta to in poprejšnje poglavje sta dva znamenita dnevnika. Prvega je pisal politični komisar 3. bataljona Rado Pešelj-Vičan, drugega pa Vladimir Mišica, ki je tudi bil politični komisar 3. bataljona. Rado Pešelj je namreč padel v bitki pri Ribnici 25. marca 1943. Njegov dnevnik, ki obsega čas od 26. decembra 1942, je vzel njegov naslednik na komisarskem mestu Mišica in nadaljeval njegovo delo. Tako sta nastala dva zanimiva in pomembna dnevnika, ki poleg podatkov o političnem in kulturnoprosvetnem delu prispevata mnogo podatkov zlasti datume o akcijah Cankarjeve brigade. Vladimir Mišica je oba dnevnika po vojni izročil muzeju narodne revolucije v Ljubljani, še poprej pa ju je dal prepisati. Originalov danes v muzeju in v inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani ni več, pač pa imamo na voljo oba prepisa, za kar gre hvala previdnosti Vladimirja Mišice.

* Viri za poglavje Brigada odbija sovražne napade: dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, in prepis dnevnika Vladimira Mišice v arh. IZDG, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, poročili štaba divizije »Isonzo« o akciji v predelu Čateža z dne 10. in 12. aprila 1943, Zbornik VI-5-211 in 213, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 12. aprila 1943 višjemu poveljstvu oboroženih sil »Slovenija-Dalmacija« o akciji v predelu Čateža, Zbornik VI-5-212.

* Navodilo glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu dolenske operativne cone za uničenje sovražnih oporišč v dolinah Mirne, Temenice in Krke, Zbornik VI-5-12.

⁶ Viri za poglavje Vdor čez mejo: dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-5-103, pregled bojev in akcij (Šaranovič), Zbornik VI-5-102, Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga str. 290, Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 212 do 214, povelje štaba 13. hrvaške partizanske brigade z dne 27. aprila 1943 za napad na Bučko, Zbornik VI-5-97, poročilo štaba 13. hrvaške partizanske brigade z dne 29. aprila 1943 o napadu na Bučko, Zbornik VI-5-99, Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, str. 195 do 197.

⁷ Franček Saje, Belogardizem, II. izpopolnjena izdaja, str. 468.

⁸ Janez Vipotnik, Spomini, arh. IZDG.

* Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu partizanov na Mokronog in Šentrupert, Zbornik VI-8-75, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

*• Poročilo štaba II. operativne cone Hrvatske z dne 14. maja 1943 glavnemu štabu Hrvatske o akcijah hrvaških enot na Slovenskem v prvi polovici maja, Zbornik VI-6-11, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

¹¹ Poročili štaba divizije »Isonzo« z dne 3. in 5. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih v Mirenski dolini, Zbornik VI-5-76, 79.

¹² Poročilo štaba II. operativne cone Hrvatske z dne 14. maja 1943, Zbornik VI-6-11.

¹³ Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, str. 195 do 200, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71 in spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG.

^M Poročila divizije »Isonzo« z dne 6., 12. in 13. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih proti partizanom, Zbornik VI-6-80, 86 in 89, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71.

¹⁵ Poročili štaba divizije »Isonzo« z dne 12. in 13. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-86, 89, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

^M Operativno poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 15. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v coni Čatež, Tihaboj in Sv. Križ, Zbornik VI-6-90, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

¹⁷ Izjava Ivana Piclja v arh. IZDG, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, prepis dnevnika Vladimirja Mišice v arh. IZDG.

^M Prav tam in Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 220 do 223, poročilo divizije »Isonzo« z dne 21. maja 1943 o akciji v coni Trebelno, Zbornik VI-6-97.

^M Dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, poročili štaba divizije »Isonzo« z dne 25. in 26. maja 1943 štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-99, 100.

^M Spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

^{A1} Dnevno povelje glavnega štaba z dne 27. maja 1943, Zbornik VI-6-16.

¹¹ Po dnevniku Janeza Vipotnika v arh. IZDG.

^{**} Prav tam.

^u Poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 7. junija 1943 glavnemu štabu o bojih med pohodom čez mejo, Zbornik VI-6-21.

^M Poročilo orožniške postaje Šmartno pri Litiji z dne 5. junija 1943 poveljniku redarstvene policije »Alpenland«, Zbornik VI-6-107.

^M Zapisnik štabne konference nemških voditeljev z dne 21. junija 1943 o položaju na Spodnjem Štajerskem, Zbornik VI-6-123.

¹⁷ Dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, prepis dnevnika Vladimirja Mišice v arh. IZDG, dnevnik Antona Vidmarja-Luke, Zbornik VI-6-72, spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG, poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 7. junija 1943 glavnemu štabu o bojih ob prehodu čez mejo, Zbornik VI-6-21, poročila poveljstva divizije »Cacciatori« z dne 11., 13. in 15. junija 1943 štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-113, 116 in 118, poročilo poveljstva XI. armadnega korpusa z dne 14. junija 1943 višjemu poveljstvu »Slovenija-Dalmacija«, Zbornik VI-6-117.

^M Poročilo poveljstva divizije »Cacciatori« z dne 19. junija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akcijah, Zbornik VI-6-121, Vladimir Mišica, prepis dnevnika v arh. IZDG.

^{**} Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 24. junija 1943 višjemu poveljstvu »Slovenija-Dalmacija« o bojih pri Topli rebri, Zbornik VI-6-130.

^{**} Po avtorjevem spominu.

Viri in gradivo za poglavje Boji s fašističnimi bataljoni: spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG, dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71, dnevnik Antona Vidmarja-Luke, Zbornik VI-6-72, prepis dnevnika Vladimirja Mišice v arh. IZDG, poročila divizije »Cacciatori« z dne 11., 13. in 15. junija štabu XI. armadnega korpusa višjemu poveljstvu »Slovenija-Dalmacija«, Zbornik VI-6-117.

“ Navodila komandanta XI. armadnega korpusa generala Gambare z dne 1. maja 1943 poveljnikom posebnih bataljonov, Zbornik VI-6-73.

³⁸ Analiza in rezultati operativne dejavnosti XI. armadnega korpusa od 15. do 30. junija 1943, Zbornik VI-6-137.

^M Podrobneje o tem sestanku glej Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 233 in 234, in dnevnik Jožeta Borštnarja, Zbornik VI-6-71.

^u Poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 7. junija 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-6-21.

^{**} Poročilo glavnega Štaba z dne 27. junija 1943 članu vrhovnega Štaba E. Kardelju o vojaškem in političnem položaju v Sloveniji, Zbornik VI-0-33.

⁸⁷ Prepis dnevnikov Rada Pešlja in Vladimirja Mišice v arh. IZDG. prispevek za zgodovino Cankarjeve brigade Aleksandra Valiča-Mukija v IZDG.

KONEC ITALIJANSKE VOJNE MOCI SE PRIBLIŽUJE

(od 3. julija do 8. septembra 1943)

Po (rezultatih na evropskih bojiščih, ki so bili za Italijane neugodni, je bilo lahko presoditi, da m več daleč konec italijanske vojne moči. Zdaj mora narodnoosvobodilna vojska Slovenije izkoristiti vse možnosti, da se pripravi na ta dogodek. Naloge, ki se bodo zgrnile na slovensko partizansko vojsko v tistem trenutku, bodo namreč velike, pomembne in zgodovinske. Ali jih bo mogla izpolniti? Treba bo razorožiti italijansko vojsko, na kolena bo treba spraviti belogardizem in plavogardizem, boriti se bo treba z Nemci, ki bodo vsekakor skušali okupirati tisti del slovenskega ozemlja, ki so ga imeli zasedenega Italijani.

Nemško letališče Cerklje ob Krki

General Gambara je italijanskim in belogardističnim četam konec junija dal nekoliko odmora po uspešnih in napornih akcijah. Sovražne čete so se umaknile v garnizije, in nekaj časa mirovale. Partizani so po nekaj dneh odmora nadaljevali aikcije. Cankarjeva in Šercerjeva brigada sta bili zopet skupaj. Najprej sta se lotili uničevanja žične ovire pod Gorjanci, ki so jo Italijani postavili pod varstvom 3. bataljona 23. polka divizije »Isonzo«. Napeljali so jo vojaki-inženirci s pomočjo mobiliziranega civilnega prebivalstva. To je bilo veliko delo, ki je z njim general Gambara nameraval preprečevati vdore z Gorjancev in Hrvaške v Krško dolino. Ker je bilo precej žičnih ovir že postavljenih, jih je bilo treba odstraniti, saj so zares že postale nevarne pri prehajanju. Partizanske čete niso smele dovoliti, da bi jim bili onemogočeni premiki iz Bele

krajine ali pa iz Zumberka čez Krko na področje ob levem bregu reke. Zato sta obe brigadi 2. julija 1943 odpotovali iz Bele krajine na Gorjance. Akcija se je začela 3. julija zvečer in je trajala do 5. julija zjutraj. Brigadi sta se razporedili talko, da je Šercerjeva prevzela odsek med Kostanjevico in Šentjernejem, Cankarjeva pa od tu dalje proti zahodu do Tolstega vrha. Del Cankarjeve je 3. julija zvečer porušil nekaj žičnih ovir in vse bunkerje, ki so rabili za varovanje mejnih objektov. Del brigade pa je vdrl v dolino po hrano. Drugega dne zjutraj se je brigada umaknila proti Gorjancem in je bila zvečer zopet ob ovirah. Lotila se je novega odseka in ga porušila. Tudi to noč je del brigade odšel na zbiralno akcijo v dolino Krke. Zjutraj 5. julija sta brigadi prenehali z rušenjem in sta oddali zaloge hrane posebnim transportnim oddelkom, ki so jo prepeljali v centralne intendantske ustanove za bolnišnice in za vojsko.¹

Nato so pripravili zelo drzen podvig, ki je imel dva namena. Prvi je bil opraviti veliko oskrbovalno akcijo na ozemlju Cerkelj ob Krki. To ozemlje je bilo pod nemško okupacijo, naseljeno s Kočevarji, ki se jim je moralo slovensko prebivalstvo umakniti oziroma oditi v izgnanstvo. Akcija naj bi prinesla dovolj zalog za partizansko vojsko in osvobodilno gibanje. Saj so bili to razmeroma bogati kraji in Kočevarji so še vedno imeli živino -pregnanih slovenskih kmetov ter zaloge hrane. Druga naloga pa je bila, uničiti na cerkljanskem letališču čim več letal. Tu so bila namreč razmeščena nemška bojna letala, večinoma štuke, za bombardiranje partizanov na Spodnjem Štajerskem in na obmejnem področju Dolenjske. Cete naj bi napadle še postojanko Brod, ki je varovala prehode čez Krko na nemško okupacijsko ozemlje. To sta »bili dve poglavitni nalogi, ki ju je štab dolenjske operativne cone razdelil med dve brigadi talkole: Cankarjeva naj napade letala na letališču Cerklje ob Krki, pobere hrano v Cerkljah in okoliških vaseh ter se zavaruje v smeri proti Brežicam, Šercerjeva brigada pa naj napade nemško postojanko Brod, varuje smer proti Kostanjevici in proti K. Keanu ter opravi v svojem rajonu, ki je zahodno od Cankarjevega, oskrbovalno akcijo.

Zvečer 5. julija 1943 se je začel pohod proti Podbočju (prej Sveti Križ pri Kostanjevici). Tu je bila Cankarjeva takrat, ko je napadla belo postojanko v Podbočju. Sedaj se je

naselila v okolici vasi Šutna, kjer je bil najbolj primeren prehod čez obmejno žico ki Krko. Tukaj je brigada ostala do 7. julija zvečer. Medtem sta brigadi pošiljali izvidniške patrulje na tiste točke, ki so bile posebno važne za prehajanje čez reko, za transport velikih količin hrane in živine in za zagotovitev varnosti pohoda. Prehodi čez Krko so bili najvažnejše vprašanje te akcije. Prav na odseku severno od krajev, kjer je vas Velik» Mraševo, so bile najboljše možnosti za prehod čez reko. Drugače si namreč niso mogli pomagati, saj so bili vsi mostovi v nemških rokah in dobro varovani. Ko so dobili vse podatke, so se 7. julija zvečer spustili k reki in jo na primernem mestu začeli bresti. Voda ni bila višja kot meter, vendar je bilo v strugi mnogo globokih tolmunov in komur je na spolzkem kamenju spodrsnilo, se je pogreznil v globino. Ko so Krko srečno prebredli, so morali počakati, da so minerei napravili prehode skozi žične ovire. Potem so šli skozi vrzeli in se razdelili. Šercerjeva je zavila na levo proti zahodu, Cankarjeva pa na desno proti vzhodu. Mesto, kjer so Krko pregazili, je bilo samotno, nikjer ni bilo ne hiš ne sovražnega vojaštva. Pokrajina je bila spočetka odprta, brez drevja in gozda, kasneje pa so vodniki pripeljali brigado v gozd, ki je na kartah označen z imenom Gaj. Skozi ta gozd so nameravali doseči cesto, po kateri bi bili kaj hitro v Cerkljah. Toda v temi in dežju so v gozdnatem terenu zašli in vodniki dolgo niso mogli najti smeri do ceste. Sele čez nekaj ur so se do nje dotipali. Tudi Šercerjevi brigadi se ni godilo bolje. Brigadi sta taval po gozdu, povezave v kolonah so se trgale in partizani so s sklici iskali izgubljene in jih vračali v vrste. Namesto tišine je prišlo do hrupa. Po cesti so hitro spešili, se razdelili po bataljnih glede na naloge in se lotili dela

Prvemu bataljonu so naložili, naj v Cerkljah opravi pri Kočevarjih rekvizicije. Najprej so poiskali žandarje, toda ti so partizane začutili in izginili v noč. Nato so se partizani porazdelili po hišah in začeli rekvirirati. Izpraznili so tudi letališki magacin, razbili pošto ter nabrali veliko hrane in živine. Nikjer pa niso pri Kočevarjih našli orožja, čeprav so bili obveščeni, da ga imajo.

Drugi bataljon je vdrl na letališče, pregnal straže in začel uničevati letala. Toda partizani niso vedeli, kako naj zdrobe navidezno krhke ptice. V letalih namreč ni bilo bencina, a minerskega materiala ni bilo pri roki. Zato so nekateri parti-

zaini pograbili kar krampe in z njimi udrihali po letalih. Partizani so pozneje pripovedovali, da so piloti in mehaniki, ki so jih partizani z ognjem zadrževali stran od letal, kar jokali, ko so slišali, kaj partizani počenjajo z letali. Tako so borci 2. bataljona uničili kakih pet letal, in ker ni bilo zadosti časa za nadaljevanje, so odšli proti jutru na mesto, kjer naj bi se skozi mejo in čez Krko vrnili pod Gorjance. Tretji bataljon je na letališču in ob njem napadel rezervoarje za bencin, ki pa jih ni mogel uničiti zaradi odločne obrambe iz barake za posadke. Prvi bataljon je na petnajstih vozovih peljal pobrano hrano: mast, sladkor, makarone, meso, prepečenec in drugo. Govejo živino pa so gonili. Že ko je bil velik dan, so prišli do prehoda čez reko. Z vozovi niso mogli čez, zato so natovarili vsakemu partizanu nekaj hrane, da je z njo bredel Krko. To pa ni bil lahek posel. Rečna tla so bila spolzka in marsikdo se je okopal v hladni vodi. Tako je neki borec, ki ga niso pravočasno opazili, utonil. Prehod je otežilo tudi streljanje Nemcev, ki so sledili partizanski koloni. Niso se ji sicer upali približati, toda partizani so le morali pohiteti. Poskušali so čez vodo z vozovi, a že pri prvi vpregi si je vol zlomil nogo. Končno so le spravili čez vodo vse tovore. Nekaj hrane pa jim je pobrala voda. Na drugi strani Krke so bili pripravljeni vozovi. Nanje so naložili tovor in ga odpeljali na varno.

Ta akcija je bila velikega pomena zlasti za preskrbo s hrano. Brigadi sta prignali čez Krko kakšnih 120 glav goveje živine, kar je bila velika zaloga. Ker Italijani tedaj niso bili aktivni kot ponavadi, so hrano v spremstvu 3. bataljona zlahka spravili čez Gorjance k Vzhodnodolen jskemu odredu. Poseben pomen akcije pa je bil tudi v tem, da se je vdor na cerkljansko letališče popolnoma posrečil in da so nad letali nekaj časa vladali partizani. Zal zaradi njihovega neznanja in nezadostne tehnične opremljenosti ni bilo na letališču večje škode.⁸ Cankarjeva brigada je imela v tej akciji 1 mrtvega in 2 ranjena.

Po prehodu čez Krko se je Cankarjeva razmestila v vaseh Mladje, Brezje, Prušnja vas in Brlog. Dopoldne je bil mir, popoldne pa so prišli Nemci s tanki čez Krko do vasi Sutna. Pehota je prodirala dalje in napadla 4. bataljon pri Brlogu. Bataljon je sovražne vojake pregnal in jim prizadejal izgube: 3 mrtve in nekaj ranjenih. Bataljon ni imel izgub in je zapolnil puškomitral jez, pa nekaj bomb in streliva.

Obe brigadi sta nato nadaljevali rušenje žice in utrdbe pod Gorjanci. V ta namen je Cankarjeva (brez 3. bataljona, ki je odpeljal živino v Belo krajino) odpotovala 9. julija čez Opatovo goro in se naselila v rajonu vasi Velike Vodenice. Tu je ostala do 11. julija. Ponoči na 12. julij je rušila italijanske ovire na odseku med Zaborštom in Vrbovcem. 2e 12. julija (pridružil se ji je tudi 3. bataljon) je odšla skozi Javorovico proti Mihovemu. Od tod so poslali vod, da bi napadel sovražnika, ki je bil tam blizu. Med bojem je en partizan izginil. Ko je brigada nadaljevala pohod, se je ponovno spopadla s sovražnikom v vasi Suhadol. Prešla je Gorjance v smeri proti vasem Gaj, Sekuliči in Popoviči. Dne 13. julija se je razmestila v vaseh Gornji in Dolnji Suhor ter Bušinja vas.*

Veliki napad na Žužemberk

Dne 7. julija 1943 se je vrnil iz glavnega štaba Hrvatske v Slovenijo Edvard Kardelj in je s seboj pripeljal dva protitankovska topa kal. 47 mm ter kakih 300 granat.** To je bila pomembna okrepitev oborožitve partizanskih enot in velika moralna opora osvobodilnemu boju. Glavni štab je začel sedaj hitro pripravljati nadaljevanje boja, saj je bilo očitno, da je položaj italijanskega partnerja osi Rim—Berlin brezupen. Prva naloga je bila ustanovitev divizij. E. Kardelj, član vrhovnega štaba, je glavnemu štabu poslal že 18. junija predlog za reorganizacijo NOV in PO Slovenije in za ustanovitev dveh divizij. Glavni štab Slovenije ju je osnoval z odlokom z dne 13. julija 1943 in jima dal številki I. in II. Z naredbo vrhovnega štaba v začetku avgusta pa sta bili diviziji preimenovani v XIV. in XV. V sestavo XIV. divizije so dodelili Tomšičevo in Šercerjevo brigado, v sestavo XV. pa Gubčevo in Cankarjevo. Pri tem je glavni štab odredil, da bo XIV. divizija imela

* Napisano po kroniki Ivana Ferleža Peta slovenačka NOU brigada Ivan Cankar, v arh. Cankarjeve brigade.

** Angleži so v Kordunu za slovenske partizanske enote odvrgli z letali 4 italijanske topove. Ker pa so se nekateri pri padcu na zemljo pokvarili, Levstikov bataljon, ki jih je prevzel na Hrvaškem, ni pripeljal vseh do Kolpe. Ta bataljon je topove pri Vukovcih na Kolpi predal 3. bataljonu Tomšičeve brigade, nato pa so jih dali v varstvo Gubčevi brigadi okoli Mavrlena. Le dva protitankovca sta v bojih, ki so sledili, bila uporabljena. Po spominu avtorja in po pisni pripombi Francita Strleta.

1., 2. in 3. brigado, XV. pa 4., 5. in 6. Glede na to so tedaj brigade dobile nove številke. Gubčeva je postala 4., Cankarjeva pa 5. brigada. Zamenjava števil, ki je — mimogrede povedano — bila zgrešena in nepotrebna, ker je zanemarila že tradicionalno oštevilčenje glede na zaporednost ustanovitve, je povzročila med partizani, posebno med poveljniškim kadrom, nekoliko razburjenja, ki pa se je kmalu poleglo. Z ustanovitvijo divizij je bil dosežen velik napredek v poveljevanju. Operativni štabi načelno razen sredstev za zvezo in rezerv, vzetih iz podrejenih enot, niso imeli svojih bojnih enot in tehnike, med katere sodijo zlasti enote težkega orožja. Zato niso mogli materialno vplivati na izhod boja. Divizije pa so si sčasoma ustvarile svoje enote: jurišne bataljone, inženirske bataljone, artilerijske baterije itd., zato so lahko z vključevanjem teh enot na pomembnih odsekih vplivale na dinamiko boja.

Drugi ukrep je bila reorganizacija glavnega štaba. Sedaj so se odločili za ureditev sodobnega štaba, ki naj bi sčasoma razvil vse tiste organe, ki so potrebni za uspešno poveljevanje. Komandant je namesto Ivana Mačka-Matije postal izkušeni poveljnik štajerskih enot, španski borec in oficir Španske revolucionarne armade Franc Rozman-Stane. Za politkomisarja so določili Borisa Kraigherja, ki je sicer te posle že precej časa vodil kot vršilec dolžnosti. Boris Kidrič je bil razrešen te dolžnosti, da bi se mogel popolnoma posvetiti političnemu delu. Pri glavnem štabu so uvedli funkcijo načelnika štaba, ki jo je prevzel Milovan Šaranovič, dotedanji komandant dolenjske operativne cone. Poveljniški vrh osvobodilnega gibanja je sedaj dobil sposobne operative. Zdaj naj bi dalje razvijal svojo sposobnost poveljevanja in vodenja enot.

Nadaljnji ukrep glavnega štaba je bil, da je pospešil ustanavljanje Prešernove in Šlandrove brigade (Gradnikova na Primorskem je že bila ustanovljena) iter pripravil njuno preselitev v Ljubljansko pokrajino, kjer so pričakovali odločilne dogodke v zvezi z italijansko kapitulacijo. Koncentracija sedmih slovenskih brigad v sestavi dveh divizij naj bi bila pglavitna moč osvobodilnega gibanja, s katero bi izpeljali vse odločilne naloge na Slovenskem. To je bil res mogočen in daljnosežen načrt, ki so ga pravočasno izpeljali in je privedel do zgodovinskih dejanj.

Eden prvih važnih sklepov glavnega štaba, ki naj bi odločilno vplival na uničenje italijanske vojne sile na Slovenskem, je sklep o napadu združenih brigad na Žužemberk. Preden so ga izbrali za cilj, so dobro pretehtali možnosti za uspeh glede na oborožitev slovenske vojske. Posebno velik vpliv na izbiro cilja je imelo dejstvo, da so sedaj partizanske brigade imele dva topa, 'ki so nanju veliko dale, misleč, da bosta, nepričakovano vključena v boj, demoralizirala sovražne posadke. Nekateri poveljniki pa so menili, da ne kaže precenjevati učinkovitosti protitankovskih topov, ker so po svoji konstrukciji namenjeni bolj za boj proti oklopnikom kot pa za rušenje utrd. Prebojnosti granat da ne gre istovetiti z rušilnostjo, ki je potrebna pri napadih na utrjene postojanke. Glavni Stab pa se je vendarle odločil za veliki cilj, ki je bil po utrjenosti in taktičnem položaju trd oreh: Žužemberk. Menili so, da bo z osvojitvijo Žužemberka padel ves sovražnikov obrambni sistem v Suhi krajini, kar bo partizanom zagotovilo velik manevrski prostor. To bo začetek izpolnjevanja tistega načrta, ki so ga bili napravili že v začetku leta 1943. Sedaj je napočil čas za njegovo končno uresničitev, so računali.

Poveljstvo 98. legije črnih srajc je bilo odgovorno za varnost žužemberškega področja Suhe krajine in za varnost žužemberške postojanke. Sestava posadke je bila kaj pisana.

V njej so bile enote fašistov, kraljevih vojakov, belogardistov, kraljevih karabinerjev, minometalcev in še nekaterih. Doslej še ni natančno znana popolna sestava posadke. O belogardistični četi, ki se je razvila iz tiste iz decembra 1942, ki jo je napadala Gubčeva brigada, vemo, da je štela 110 mož in da je bila oborožena s tremi mitraljezi ter s puškami. Po raznih podatkih lahko ocenimo, da je žužemberška posadka štela 290 do 370 mož. To je vojaštvo za manjši bataljon. Poveljnik posadke je bil italijanski kapetan Raffaele Rosana.

Težiščna obrambna točka je bila pri cerkvi v Zafari. Tu je tedaj stala mogočna cerkev z dvema stolpoma, ki so ju spremenili v dve sijajni mitraljejski gnezdi ter izvidniški točki. Cerkev je bila tako preurejena in utrjena, da je rabila za veliko in trdno zaklonišče, skladišče orožja in streliva ter prostor za zbiranje rezervnih čet. Na višinskem platoju, ki je obvladoval ves okoliš, sta bili še dve trdno zidani in utrjeni zgradbi, župnišče in mežnarija. Župnišče je bilo sodobno zgrajeno iz trdnega materiala in je lahko kljubovalo obstreljeva-

n ju težkega orožja. Z minometi so beli in Italijani obvladovali vso okolico Žužemberka skoraj prav do Ajdovca, Dobrave in Sel pri Sumberku. Temu delu postojanke so v ta namw dodelili posebne oddelke minometalcev z minometi kal. 81 in 45 mm. Trdno zgrajeni bunkerji so varovali dostope k obzidju, ki je bilo že samo po sebi trdna opora branilcem. Nekatere bunkerje so pomaknili nekoliko izven obzidja in jih povezali z župniščem (kakor bomo v opisu tega boja imenovali ta utrjeni del Žužemberka). Vse naokoli je bila sama čistina, le proti zahodu so bile bliže postojanki nekatere zgradbe in gospodarska poslopja. Najlažji zahodni dostopi k utrdbam in bunkerjem, kjer je bila cerkvice na Cvibljju, so bili zavarovani z bodečo žico m deloma minirani. Enako je bilo na vzhodni strani, v vasi Zafara. V tem delu utrjenega Žužemberka se je utaboril večji del posadke.

V Žužemberku samem so se sovražni vojaki, zlasti belogardisti, utrdili v treh zgradbah. Prva je bila sodnija, ki jo bomo tudi tatko imenovali, druga zdravstveni dom, tretja pa stari, že na pol porušeni grad. Tudi tukaj so se dobro utrdili, se zavarovali z bunkerji in bodečo žico ter se dobro med seboj povezali.

Pred začetkom napada sta odšla k Žužemberku na komandam tsko ogledovanje načelnik glavnega štaba Milovan Šaranovic in načelnik štaba dolenske operativne cone Rade Pehaček. Operacijo so zaupali štabu dolenske operativne cone, kjer so znova postavili za namestnika komandanta Predraga Jevtiča, bivšega komandanta Cankarjeve brigade, za namestnika političnega komisarja Dušana Majcna-Nedeljka, za načelnika štaba pa Rada Pehačka. Medtem sta bili že ustanovljeni obe diviziji, vendar še nista mogli začeti te operacije kot diviziji, ker še ni bilo vse urejeno glede poveljniškega kadra in oborožitve. V smislu divizij pa sta se že formirali dve skupini, v katerih sta bili Cankarjeva in Gubčeva brigada skupaj (odrejeni za XV. divizijo) in Tomšičeva ter Šercerjeva brigada skupaj (odrejeni z; XIV. divizijo). Tako se je tedaj prvič izoblikovala formacijskajbojna oblika bodočih divizij. Zato lahko trdimo, da je bila žužemberška operacija krstna akcija prvih slovenskih divizij.

Zamdsel je bila, naj bi se vse štiri brigade zbrale v rajonu Dolenjskih Toplic, končale tam zadnje priprave, nato odšle ponoči na 24. julij 1943 v vasi Veliki in Mali Lipovec, zvečer

pa udarile na postojanke. Enote XV. divizije naj bi napadale Žužemberk, enote XIV. divizije pa bi varovale področje napada. Za boj proti utrdbam so dodelili vsaki brigadi en top in nekaj razstreliva. Posebnim minerskim enotam so ukazali rušiti dolenjsko železnico.

Vodstvo osvobodilnega gibanja si je od te akcije mnogo obetalo. Zato so ji posvetili posebno pozornost. Nekateri vidni politični voditelji so bili navzoči pri napadu. Edvard Kardelj pa se je osebno zavzel, da bi bili topovi zadostno oskrbljeni z granatami in da bi bilo na voljo dovolj razstreliva. V Topliškem rajonu so se na dan odhoda na akcijo zbrali Edvard Kardelj, Milovan Šaranovič (kot novi načelnik glavnega štaba), novi komandant glavnega štaba Franc Rozman-Stane, šef angleške misije pri glavnem štabu Slovenije major Jones in drugi.

Cankarjevo brigado smo pustili v vaseh Gornji in Dolnji Suhor ter Bušinja vas. Tu je brigada ostala od 13. do 16. julija 1943, nato je na povelje glavnega štaba odpotovala, da bi se priključila operativni skupini štirih brigad v Dolenjskih Toplicah. Premikala se je skozi Škernjavec, Brezovo reber (v Beli krajini), Vrčice in Črmošnjice ter je 17. julija že bila v Občicah in Poljanah. Naslednjega dne se je 1. bataljon spopadel pri Dolenjskih Toplicah s sovražno skupino iz Gorenje Straže in je italijanski napad odbil. Italijani so imeli 2 mrtva in 3 ranjene. Bataljon ni imel izgub. Tudi 19. julija je prišlo do spopadov v rajonu Dolenjskih Toplic. Italijani niso uporabljali v teh bojih večjih enot, ker so — napačno obveščeni — česali z izredno močnimi silami del Kočevskega Roga okoli Sv. Petra. Ta akcija v prazno je trajala od 15. do 19. julija 1943, torej tedaj, ko je glavni štab zbiral brigade za napad na Žužemberk.³

Po zboru so šle brigade 23. julija zvečer s težkimi tovari čez Krko pri Rumanji vasi. Kjer ni bilo na voljo konj, so strelivo in drug material nosili borci čez reko. Prehod čez Krko je zato bil težak. Nekateri so globoko vodo prebredli kar oblečeni. Naposled je bilo vse srečno na drugem bregu in kolona se je začela vzpenjati proti Lipovcem. Tu je bil odmor. Skuhali so hrano in izvedli še zadnje priprave na akcijo. Cankarjeva brigada se je naselila v Malem in Srednjem Lipovcu ter na Ajdovcu.

Proti večeru so odpotovali. Blizu Lipovca je bil na primernem travniku kratek zbor Cankarjeve in Gubčeve brigade (Tomšičeva in Šercerjeva sta bili tedaj že na poti na zavarovalne položaje), kjer je imel kratek nagovor komandant dolenske operativne cone Lado Ambrožič-Novljan kot poveljujoči v akciji, Edvard Kardelj pa je spregovoril o političnem položaju in navduševal borce za vztrajnost in hrabrost v boju.* Nato so se brigade porazdelile po skupinah, kakor je predvidel operacijski načrt. Borci so bili navdušeni in so se začeli razvijati na boj. Cankarjeva brigada se je usmerila proti Zafari, da bi obkolila utrjeni rajon župnišča. Pohod in razvijanje je potekalo po posebnem programu, kajti vzporedno s Cankarjevo brigado je korakal tudi del Gubčeve brigade, šele pri Zafari je ubral svojo pot.

Kot po naključju je prav tedaj potekel odmor italijanskim enotam in general Gambari jih je zopet poklical na delo. Prvo večjo akcijo so opravili, kot smo že omenili, od 15. do 19. julija v rajonu Sv. Peter v Kočevskem Rogu. Naslednjo pa je pripravil štab XI. armadnega korpusa. Ta je bila najobsežnejša, kar so jih bili Italijani do tedaj izvedli, če izvzamemo veliko italijansko ofenzivo. Pod poveljstvom XI. armadnega korpusa so zbrali 17 bataljonov, ki jih je podpiralo enajst topovskih baterij in pet tankovskih čet. General Gambari jih je usmeril proti Gorjancem in Zumberku, kjer so tedaj bili 13. hrvaška proletarska brigada in dva odreda. Navzočnost hrvaških brigad na Zumberku in v Sloveniji je zmeraj privabljal italijanske čete, da so se začele zaganjati proti njim, kakor bi jih hotele nazadnje le dobiti v svoje klešče in se maščevati za hude poraze. Začetek te sila pretkano zasnovane

* Janez Vipotnik je bil tedaj politični komisar 1. bataljona Cankarjeve brigade. V publikaciji Spomini na partizanska leta je pod naslovom Za Žužemberk napisal spomine na ta dogodek, kjer je po spominu povzel tudi govor komandanta dolenske operativne cone. Konec nagovora pred Cankarjevo in Gubčevo brigado, ki sta bili razvrščeni v obliki podkve s topovoma na krilu, je bil: »Tovariši! Glavni štab Slovenije, centralni, komite, izvršni odbor s silnim zaupanjem in vero v vašo zmago spremljajo vse priprave za napad. Vsi pa smo prepričani, da boste častno in junaško, kakor že nešteto krat, izpolnili svojo nalogo. Neusmiljeno se maščujte nad fašisti za ofenzivo, za talce, za internirance, za naša porušena mesta in vasi, za vse trpljenje in krivice, ki so vam jih prizadejali prekleti fašistični banditi! Tovarši, junaki, naprej!« Spomini na partizanska leta, Prešernova knjižnica, Za Žužemberk, str. 82.

operacije je bil planiran na 25. julij, ko so partizani na žužemberškem bojišču, bili najbolj vroče boje.⁴ Tako sta nastali dve bojni žarišči. Poglavi/tne sile narodnoosvobodilne vojske Slovenije so napadale utrjeno postojanko Žužemberk, jedro italijanskih in del kvislinških enot pa sta bila na veliki hajki na Gorjancih in v Zumberku. Razumljivo je, da je morala partizanska žužemberška akcija prej ali slej vplivati, na spremembo italijanskih načrtov, saj niso mogli žužemberške postojanke prepustiti na milost in nemilost partizanskim brigadam.

Poveljnik žužemberške posadke italijanski kapetan Raffaele Rosana je bil obveščen o navzočnosti velikega števila partizanskih brigad v rajonu Ajdovca. Sodil je, da so partizanska poveljstva zbrala Tomšičevo, šerčerjevo, Gubčevo in Cankarjevo, Gregorčičevo in verjetno še 13. hrvaško brigado. Sest brigad so torej naštel njegovi obveščevalci. Poveljnik je bil v skrbeh za usodo žužemberške postojanke, saj ni bilo težko uganiti, da se pripravlja napad prav nanjo. Kapetan Rosana je razporedil posadko za obrambo, del garnizije pa je poslal v smeri proti Sadinji vasi in še dlje, da bi prišla v stik s partizani in tako preprečila presenečenje. Ko so sovražne patrulje proti večeru 24. julija ugotovile, kje približno je jedro partizanskih brigad, je bilo potrjeno, da se Žužemberku res obeta napad. Sovražne patrulje so se izmikale spopadom s partizani, dokler se končno niso zatekle v utrdbe. Ob 22.35 je bila posadka na svojih mestih, pripravljena na obrambo.

Poglavitna naloga pri žužemberški operaciji je pripadla Cankarjevi brigadi. Uniči naj del žužemberške postojanke pri Zafari, tako imenovano Župnišče, Gubčevi pa so naložili, naj pospravi troje utrjenih obrambnih točk v trgu samem: sodnijo, grad in zdravstveni dom. Komandant Cankarjeve brigade Rajko Tanasković je razporedil bataljone tako, da bo prvi napadal Župnišče z vzhodne smeri, kjer je vas Zafara, drugi s severa, tretji pa iz smeri tedanje cerkve na Cviblju.

Ko se je znočilo, se je Cankarjeva brigada približevala ciljem. Pohod je bil nekoliko bolj zamotan, ker so se poti enot Cankarjeve in Gubčeve brigade nekoliko križale in ker so prednje patrulje napredovale tipaje, da ne bi kje naletele na zasede. Sele po 23. uri ponoči so se partizani približali obzidjem postojank in začeli napadati. Zelo zamudno je bilo tudi postavljanje protitankovskega topa na položaj. Zanj so našli

primemo mesto na severovzhodni strani župnišča, blizu bojne vrste drugega, bataljona. Izkopati je ibilo treba zatklonišče za top In topničarje, da bi bili vami pred ognjem pehotnega orožja in zlasti pred ognjem minometov, kajti top je bil po tedanji partizanski navadi postavljen kar v prednje vrste bataljonske bojne razporeditve za neposredno streljanje. To je bilo potrebno, da so topničarji imeli pregled nad cilji in da bi čim laže zadevali, kajti bila je noč in težko je bilo natančno meriti. Drugi bataljon je bil na popolnoma nepokritem zemljišču in se je lahko zanačal le na zavarovanje z lastnim orožjem in na temno noč. Bataljon, ki je napadal iz zahodne smeri, je imel v zaledju hribček Cvibelj s cerkvico. To točko je poveljstvo dolenske operativne cone uporabilo za svoje komandno mesto. Ta bataljon je imel to prednost, da je imel nekoliko več kritja med hišami od Župnišča in C vibi j a.

Glavna smer napada Cankarjeve brigade je bila iz Ziafare v smeri italijanske postojanke, kjer je bila zgradba novega župnišča. Poslopje je bilo grajeno za tedanje čase zelo moderno, bilo je trdno in dobro utrjeno. Za zidom, v smeri proti Zafari, je bil utrjen rajon, ki je bil zgrajen tako, da je bil kompleks strmine obdan z bodečo žico, na primernih mestih pa so stali betonski bunkerji. Do zidu je bilo zato težko priti. V ta namen bi bilo treba prerezati bodečo žico, uničiti vse bunkerje in se približati visokemu zidu. Z miniranjem bi bilo treba napraviti v njem odprtine, zmetati bombe v postojanko ter postopoma odrivati posadko proti, mežnariji in cerkvi. Tudi okoli cerkve, zlasti v smeri C vibi j a, so bili številni bunkerji, grajeni iz kamna in betona. Verjetno je organizator italijanske obrambe ocenjeval, da tudi iz te smeri preti postojanki velika nevarnost.

Prvi bataljon je srečno prispel do cilja in se razporedil na svojem odseku za napad. Kakih 100 metrov od Župnišča so bile tri hiše, ki so pripadale Zafari. Tu se je namestil štab bataljona. Najprej so veleli minerjem, da napravijo prehod skozi žične ovire. Minerei pa tega niso bili tako vešči, kakor rušenja prog. Zaradi močnega ognja so napredovali zelo počasi. Neugodno je bilo, da jih je spremljal ves 1. bataljon, ki so ga minometalci iz postojanke slišali in so zelo natančno usmerjali nanj mine ter nekaj partizanov ranili. Zato se je bataljon umaknil, minercem pa je naposled uspelo napraviti v ovirah prehod.

Zatem je bilo treba pristaviti k zidu mino. To akcijo je podprl protitankovski top. Izstrelil je kakih osem granat, nato so minerei stekli pod zid. Toda močan ogenj jih je zavrnil. Mednje so neprestano padale ročne bombe, da niso mogli opraviti naloge. Edo Mihevc-Dore, brigadni načelnik štaba, je minerce ves čas poučeval, kako naj ravnajo, pa ni nič zaleglo. Potem so si skušali pomagati drugače. Da bi se izognili ognju, so navezali razstrelivo na dolg drog dn ga skušali od daleč poriniti k steni. Toda zopet ni bilo uspeha. Minerce so Italijani pregnali od stene. Med akcijo je bil težko ranjen komandant bataljona Dušan Švara-Dule. Odnegli so ga z bojne linije in zopet poskušali. Tedaj je nekdo ustrelil v eksploziv — in iz njega je bruhnil plamen, zgorel je. Vsa prizadevanja to noč pri 1. bataljonu niso obrodila sadu. Tudi drugi bataljoni niso imeli sreče. Bataljon, ki je napadal z zahoda, so branilci zadrževali s strahovitim ognjem, pa tudi drugi bataljon se ni mogel približati obzidju. Ko se je zdanilo, so se borci nekoliko odmaknili od postojanke. Pripravljati so se začeli za nadaljevanje boja zvečer.*

Nekoliko več sreče je imela to noč Gubčeva brigada. Zavzela je vse bunkerje, ki so varovali glavne utrdbe, in odondod pregnala belogardiste, ki jih je med branilci bilo na tem odseku največ. Toda kljub naporom se ji to noč ni posrečilo zavzeti nobene postojanke. Pač pa so minerei pod varstvom topovskega in mitralješkega ognja pristavili težko mino k sodniji, da je raznesla celo zahodno stran. Notranje stene so se porušile, glavni zidovi so bili močno oanajani, oblaki dima in smodnika pa so branilce dušili. Metali so bombe in s skrajnim naporom zadrževali partizane, da niso vdrli v postojanko. Mnoge izmed njih so zatrpale razvaline.

Z dnem je bil v Žužemberku tak položaj. Vse sovražni kove utrdbe so se še držale. Sodnija je bila zaradi eksplozije mine močno poškodovana. Posadka v Župnišču pa je porabila

* Italijanski poveljnik je opisal prvi boj pri Župnišču takole: »Na oporišče Župnišče so medtem odprli silen ogenj. Komunistični banditi so streljali hkrati z gorskim topom 66 mm jugoslovanskega tipa (tega topa partizani niso imeli, op. L. A.) in s protitankovskim topom 47 mm, ki sta nam prizadejala razne izgube. Silovit napad ob 2,00 uri je bil odbit z intenzivnim metanjem ročnih bomb. Čeprav so bili komunistični banditi odbiti, so živahno streljali vse do zore, ko je ogenj nekoliko popustil.« Poročilo poveljstva vojaške garnizije v Žužemberku o napadu na postojanko, Zbornik VI-6-164.

veliko streliva, zakaj v nočnem boju ga je razsipniško porabljal.

Na zavarovanjih je prevzela poveljitveno nalogo Šerčerjeva brigada, ki je tedaj imela štiri bataljone. Enega je postavila na najvažnejše položaje na Vrhtretanju. Kdor jih je imel v rokah, ta je bil gospodar smeri, ki drži iz Trebnjega skozi Dobrnič proti Žužemberku. En bataljon so šerčerjevci postavili na vzhodna pobočja Lisca, da je s severa obvladoval cesto proti Žužemberku. Ta bataljon je ponoči slepilno napadal postojanko v Dobravi, ki so jo bili Italijani postavili šele nedavno. Poveljitvena smer Trebnje—Žužemberk je bila torej ponoči na 25. julij in 25. julija zavarovana z dvema bataljonom. Šerčerjeva brigada je varovala z enim bataljonom tudi smer iz Zagradca in Sel pri Šumberku. Poveljstvo dolenske operativne cone je sodilo, da prvi dan napada na Žužemberk ne bo intervencije s te strani. En Šerčerjev bataljon je poveljstvo operacije zadržalo v svoji rezervi na Cvibljju.

Italijansko poveljstvo je moralo biti zelo presenečeno, ko je 25. julija zvedelo za nenadni napad slovenskih brigad na Žužemberk. Italijanske čete so se pravkar razvijale za znamenito akcijo na Žumberk in Gorjance, ko je prispela vest o nevarnosti pri Žužemberku. Ves italijanski vojni stroj je bil v akciji in vse enote na nogah; treba je bilo hitro ukrepati. Seveda so marali najprej poslati nekaj bataljonov Žužemberku na pomoč. Posebno je bil presenečen konzul Pelazzi, ki je bil že na poti na podnožje Gorjancev, saj so napadli postojanko, ki je spadala pod njegovo poveljstvo. Prejel je ukaz, naj se obme in z enotami nemudoma odpotuje v Trebnje, kjer naj organizira vse potrebno za deblokado žužemberške postojanke. Dodelili so mu dva bataljona, 117. bat. črnih srajc in organski bataljon divizije »Cacciatori« ter mu dali v okrepitev baterijo topov 75 mm. S seboj je vzel še vod tankov-metalcev plamenov in vod oklapnih avtomobilov. General Gambaro je tako že izgubil na gorjanskem bojišču nekaj čet, ne da bi jih bil porabil v boju.

Pelazzi je zapustil Trebnje ob 11. uri 25. julija in odšel po cesti skozi Občine proti cilju. Italijanski komandant se je bal presenečenja, pa je poslal proti Vrhtrebnjemu bataljon kot pobočno zavarovanje. Bataljon se je ostro spopadel s Šerčerjevim bataljonom. Oba sta imela precej izgub. Proti večeru je italijanski bataljon nadaljeval pot proti Dobrniču, medtem

ko so šerčerjevci ostali na Vrhtrebnjem. Toda v Dobravo Pelazzi ni mogel. Napadel ga je 4. bataljon Serčerjeve brigade, mu uničil tank in ga ni spustil dalje. Pelazzi je zato prenočil v Dobrniču. S tem je bilo brigadama pred Žužemberkom omogočeno nadaljevati boj ponoči na 26. julij 1943.

Cankarjeva je zvečer 25. julija napadla s podvojenimi močmi. Čez dan so poskrbeli zlasti za organizacijo sodelovanja med topništvom in pehoto ter minerji oziroma bombaši. Bataljoni so napadali zaporedoma v več valovih. Razočarani so bili zaradi delovanja topništva, ki so se prej nanj tako trdno zanašali. Topovi s posebnimi granatami za boj proti tankom niso izpolnili pričakovanj, kar je bilo popolnoma razumljivo, saj niso bili konstruirani za take naloge. Granate so prevrtale zidove bunkerjev kot za šalo, toda porušile jih niso. To noč so bili posebno živahni minometalci v Župnišču. Tako na gosto so metali mine, da našim ni bilo mogoče napadati niti povečevati. Enote so morale iskati zavetje v kletih in v drugih zakloniščih, sicer bi bile izgube izredno velike. Ko je minometalski ogenj ponehal, so se čete zopet razvile za boj. Toda sovražnik je zažgal kozolce in razna poslopja ter ponovno uporabil težko orožje. Tudi to noč na bojišču Cankarjeve brigade ni bilo uspeha.*

Gubčeva brigada to noč ni zasedla nobene utrdbe. Dosegla je sicer uspeh v tem, da je minirala sodnijo znotraj in še bolj poškodovala zgradbo, toda branitelji so vztrajno nadaljevali boj in se do jutra ubranili vsem napadom.

Dne 26. julija zjutraj torej na odseku Cankarjeve brigade ni bilo uspeha. Gubčevi brigadi pa se je posrečilo sodnijo in njeno obrambo še bolj razrahljati. Sovražna postojanka je porabila ponoči izredno velike količine streliva, posebno min za obe vrsti minometov.

* Komandant sovražne posadke je v poročilu o napadu Cankarjeve brigade ponoči na 26. julij dejal, da so partizani naskočili oporišče Župnišče ob 21.35 z ognjem iz treh topov, ki so porušili bunkerje in oficirske sobe. Nato so jurišali in prišli prav do žičnih ovir ter jih na nekaterih mestih presekali. Posadka je živahno odgovarjala z ročnimi bombami in navzkrižnim ognjem iz raznega orožja. Tako so partizane prisilili k umiku. Kmalu nato so partizani ponovili napad, ki pa se je izjalovil. Nato so partizani streljali s topovi, avtomatskim orožjem in puškami do jutra. (Zbornik VI-6-164.)

Ko se je zdanilo, ni bilo veliko upanja, da bodo partizani postojanko zavzeli. Toda izkazalo se je, da so bile sovražnikove utrdbe le bolj razrahljane, kot pa so v začetku mislili. Poveljstvo oporišč v trgu je namreč 26. julija zjutraj obvestilo komandanta postojanke, da je položaj v sodišču nevzdržen. Vse zveze s sosednjimi oporišči so bile prekinjene, zaloge streliva so kopnele, sama sodnija pa je bila od eksplozij hudo zdelana in je grozila nevarnost, da se bo sesula. Komandant je zato sklenil opustiti obrambo vseh treh oporišč v samem trgu in posadko premestiti v Župnišče. To so izpeljali pod partizanskim ognjem, ki pa ni bil posebno močan, kajti čez dan je večina enot Gubčeve brigade iz varnostnih razlogov zapustila trg. Umik sovražnika iz trga je bil velik uspeh napadajočih čet. Sedaj je ostalo napadalcem le še Župnišče.

Ker so bili Italijani porabili veliko streliva, so jim ga čez dan 26. julija začela dovažati letala. Seveda niso mogli pripeljati velikih količin, kajti odmetavanje je bilo sila težavno, ker je branilec ostal le še majhen prostor okoli Župnišča. Nekoliko materiala, ki so ga letala odvrгла, je padlo tudi partizanom v roke.

Popoldne so se razmere v Žužemberku za branilce zelo poslabšale. Oporišča v trgu so izgubili, Pelazzi se nikakor ni mogel prebiti skozi odločno obrambo Šerčer j eve brigade in kazalo je, da bodo sovražni vojaki v postojanki, ki so prebili že dve težki noči med odbijanjem srditih napadov, morali prestati še eno noč. Poveljstvo XI. armadnega korpusa je razumelo v kakšni nevarnosti je žužemberška posadka. Tedaj je bilo težko na hitro roko zbrati toliko moč, da bi zagotovo rešili žužemberško posadko, saj akcij na Gorjancih ni bilo mogoče tako hitro ustaviti. Končno so le našli še nekaj bataljonov in iz njih sestavili novo skupino, imenovano Cannata. V njeni sestavi so bili bataljon iz fašistične grupacije »XXI. Aprile«, drugi bataljoni 23. pehotnega polka divizije »Isonzo« in tankovska četa.⁵ Nameravali so 27. julija z dveh smeri napasti partizansko skupino pred Žužemberkom Pelazzi bi prodiral iz Dobrniča, Cannata pa iz Sel pri Šumberku. Cannata je res že bil pozno zvečer 26. julija v Selih pri Šumberku, ko je boj pri Žužemberku dosegel višek. Tam je počival in čakal dne, da bi se mogel spustiti navzdol proti obkoljeni posadki, ki je preživljala hude ure.

Čez dan 26. julija je poveljstvo dolenske operativne cone pripravilo tretji napad na postojanko. Sedaj je imelo na voljo Gubčevo brigado, s katero je lahko zamenjalo silno utrujene borce pred Župniščem ali na zavarovanjih. Na žalost so bili tudi borci in borke Gubčeve brigade silno utrujeni. Težko je bilo najti dovolj spočite čete, da bi okrepile akcijo. Na zahodno stran Župnišča so postavili 1. bataljon Gubčeve brigade z nalogo, da napada od Cviblja. Nadalje je bil sedaj na voljo še en top. Tega so postavili na lesen oder v cerkev na Cviblju. Topovska cev je dosegla lino, da so skozi streljali. Top je tako streljal na cerkev in bunkerje na zahodnem delu Župnišča ter na del italijanskih nastanišč, ki so bila zunaj obzidja.

Okoli 22. ure zvečer 26. julija se je začel tretji napad na Župnišče. Najprej so streljali s topom s Cviblja. Poveljstvo dolenske operativne cone je namreč nekolikanj spremenilo načrt napada. Težišče je bilo sedaj na zahodni strani postojanke. Italijani so hitro izpraznili bunkerje in nastanišča, da so se izognili izgubam. Partizani so okrepili ogenj tudi s tem, da so začeli odločno streljati z minometi. Ena izmed min je zadela v polno — mnogo sovražnih vojakov je bilo ranjenih in ubitih. Po topniški pripravi so jurišali iz vseh smeri. Medtem ko se je Italijanom posrečilo zadržati z ognjem iz minometov napad iz Zafare, kjer je bil še vedno 1. bataljon Cankarjeve brigade, se je našim posrečilo s severa in ž skupine hiš med C vibi jem in Župniščem doseči sovražnikove položaje, ki so bili zunaj obzidja. Partizani so zaplenili nekaj živine in drugega materiala ter uničili bunker, ki je branil severno stran postojanke. Ze je kazalo, da bo napad s severa in z zahoda uspešen, ko so se vnela nastanišča in začela goreti s svetlim plamenom. Bilo je kot podnevi. Vžgale so se nekatere hiše. To je sicer koristilo partizanom, da so bolje videli cilje in zaito tudi bolje zadevali, a tudi sovražnik je bolje videl in s preciznejšim ognjem preprečeval naskoke na utrdbe ter delovanje minerskih skupin. Po polnoči se je partizanski pritisk stopnjeval. Posebno je bilo kritično na odseku, kjer je bil uničeni bunker. Tu bi se morda dalo vdreti v postojanko. Topova sta še močnejše streljala, njuni zadetki so bili še bolj natančni in branilci so se morali zaiteči v zaklonišče. Tedaj je italijanski poveljnik ponovno organiziral obrambo. Vse rezerve je moral uporabiti za gašenje požara v nastanliščih, da se ogenj ne bi razširil na utrdbo. Posebno je poskrbel za zavarovanje

smeri, kjer je bil prej uničeni bunker. Sem je usmeril ogenj težkega mitraljeza in drugega avtomatskega orožja. Posrečilo se mu je, da je partizane na tej smeri zadržal. Nato so Italijani z minometi močno obstreljevali cerkev na Cvibljju, da bi nevtralizirali topovski ogenj, ki je bruhal iz nje. Iskali so tudi položaje drugih topov. Boj je bil izredno srdit. Po vsej okolici so doneli klici »na juriš« in sovražnikova posadka je bila v veliki stiski. Trudila se je, da bi zdržala do jutra, ko bo partizanski napad kot ponavadi nekoliko ponehal. Poveljnik postojanke je uporabil že vse sile z rezervami vred. Kasneje je poročal, da so vzeli v roke orožje in se zagrizeno borili tudi civili, ki so jih bili prejšnji dan evakuirali iz trga, ter partizani, ki so bili dezertirali iz partizanskih vrst. Tudi ženske da so se izkazale, ko so skupaj z duhovniki in zdravnikom na najbolj izpostavljenih mestih pomagale ranjencem. Proti jutru je nastopila pri posadki odločilna kriza. Začelo ji je primanjkovati streliva. »Porabili smo skoraj že vso municijo« piše v poročilu kapetan Rosana »in posadka se je mimo pripravljala na poslednjo možnost — z bajoneti.«*

Zjutraj so boji prenehali. Potrebna je torej bila še ena noč in tudi posadka Župnišča bi morala kapitulirati ali pa bi bila pregnana iz postojanke. Vprašanje je bilo, kako naj poveljstvo dolenske operativne cone zagoitovi še en varen dan na področju boja. Obe brigadi XV. divizije sta bili hudo utrujeni. Tri dni in tri noči sta se tolkli na utrdbah in krvaveli. Imeli sta precej izgub. Vendar sta imeli še toliko moči, da bi lahko vzdržali še eno noč. Šerčer jeva brigada je na zavaranjih najbolj trpela. Skoraj vsa teža bojev z enotami, ki so prihajale iz Trebnjega na pomoč, se je zvalila na ramena njenih borcev. Tudi v njenih vrstah je bilo precej izgub. Veliko vprašanje za partizansko grupacijo je tedaj bilo, kako zadržati dve koloni, ki nameravata vdreti v Žužemberk. Pelazija na dobmiški smeri je sicer še vedno krotil bataljon Šerčerjeve brigade na Liscu, toda v Selih pri Šumberku se je pojavil Cannata. Ali ga bodo partizani mogli zadržati še en dan?

* Poveljstvu dolenske operativne cone to dejstvo tedaj ni bilo znano in ga ni upoštevalo pri ocenah položaja, ker je sodilo, da ima sovražnik dovolj možnosti za uskladičenje zadostnih količin streliva, in ker so letala metala obleganim strelivo. Po spominih avtorja.

Za rešitev te taktične naloge je poveljstvo dolenske operativne cone izvedlo zjutraj 27. julija 1943 pregrupacijo. Cankarjeva brigada je sicer še vedno ostala na svojih položajih, vendar se je tako razmestila, da je bila pripravljena izvesti četrti napad na Žužemberk ali pa se po potrebi vključiti v boj z italijanskimi kolonami, če bi prodrle dalje proti Zafari. Prvi bataljon Gubčeve brigade so potegnili v rezervo na Cvibelj, da bi bil pri roki za okrepitev obrambe proti Cannatovi koloni. Topove so začasno umaknili toliko, da bi jih lahko uporabili proti oklopnj akom, če bi bilo potrebno.

Razlogi za nadaljevanje boja ponoči na 28. julij so bili zelo prepričljivi. Zlasti je govorilo za nadaljevanje akcije dejstvo, da je prav tedaj padel Mussolini. Njegov fašistični režim si je končno polomil zobe in poveljstvo nad armado je ponovno prevzel italijanski kralj. Vlado je sestavil general Badoglio. Postalo je jasno, da Italija ni več daleč pred kapitulacijo. To je navdalo borce z novim pogumom in jim vtilo novo upanje na uspeh v Žužemberku. Toda upoštevati je treba, da se je za partizane začel tretji kritični dan, ki je postal že pravilo v partizanskem vojskovanju. Partizanska poveljstva so namreč tedaj zelo napenjala lok bojne zmogljivosti brigad. Ni bilo zadosti enot za prezahtevne naloge, zato so morala poveljstva izkoristiti vse rezerve. Če bi bila dolenska operativna cona tedaj imela v rezervi novo spočito brigado, bi bili zlahka zaustavili prodiranje obeh italijanskih kolon. Tako pa proti Cannati ni bilo kaj močnega postaviti. Tretji dan partizanskega boja se je tudi tukaj izkazal kot kritičen.

Zjutraj 27. julija je Cannata uskladi svojo akcijo s Pelazzijevo in začel prodirati s tanki na čelu proti vasi Reber. Tu je zlahka odbil enoto Šercerjeve brigade in se spopadel s 1. bataljonom Gubčeve. Čeprav je Gubčeva imela pripravljen protitankovski top, ni mogla z njim zaustaviti prodora tankov, ker je imel top slab položaj. Cannata je nato odrinil še 1. bataljon Gubčeve in okoli 14. ure na veliko veselje posadke vkorakal v Župnišče. Tako je bila posadka rešena in boji za Žužemberk so se končali.⁶

Boj za Žužemberk je bil dotlej vsekakor najtrši boj za utrjeno postojanko. Posebno obeležje je dala tej operaciji uporaba topov. Nobena sovražna postojanka, ki so jo dotlej napadali partizani, ni bila tako močno utrjena kot Žužemberk. Vodstvo osvobodilnega gibanja in vojaška poveljstva si tedaj

niso mogla ustvariti pravilne podobe o uspešnosti akcije. Na temelju dokumentacije, ki jo imamo sedaj na voljo, lahko trdimo, da je bila akcija izredno uspešna. Italijani so bili prisiljeni izprazniti tri postojanke v Žužemberku, Župnišče pa je bilo tik pred kapitulacijo.

Podatki o izgubah nam bodo še bolj zgovorno pripovedovali o moči partizanskega napada. Žužemberška garnizija je imela 15 mrtvih in 34 ranjenih.* Če upoštevamo, da je v bojih za utrjeno postojanko na strani napadalca vedno več žrtev v primeru da postojanka ni bila zavzeta, potem številke o sovražnikovih izgubah potrjujejo dejstvo, da je bil boj izredno hud in napad partizanov silovit. Nobenih podatkov o izgubah Cankarjeve brigade ni. Verjetno je imela toliko izgub kot Gubčeva, ki je imela 13 mrtvih, 20 ranjenih in 6 pogrešanih. Obe brigadi sta potemtakem imeli v napadu na Žužemberk največ 26 mrtvih in kakih 40 ranjenih.** V primerjavi s sovražnimi izgubami to niso bile pretirane žrtve.

Sela pri Sumberku

Ko se je brigada po preboju Cannatovih čet v Žužemberk umaknila izpred žužemberških utrd, se je začela pomikati proti zahodu. Njeni bataljoni so postopoma zasedli položaje severozahodno od Sel pri Sumberku okoli vasi Sad, Rdeči kal (tri km južno od Radohove vasi), Hrastov dol in Lu čar jev kal.

* Med mrtvimi so bili štirje kraljevi karabinjerji, trije vojaki, vojak pri minometih, dva mitraljezca, dva pripadnika črnih srajc, devet belogardistov in slovenski orožnik. Poročilo poveljstva garnizije v Žužemberku, Zbornik "VT-6-164.

** Objavljamo še zanimivo tabelo o celotnih sovražnikovih izgubah v žužemberški operaciji:

Skupina	Mrtvih	Ranjenih
Žužemberška garnizija	15	34
Pelazzi	9	22
Cannata	5	7
Skupaj :	29	63

Ta tabela je izdelana po poročilu poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih na Gorjancih in v Žužemberku, Zbornik VI-6-154 in na temelju analiz o izgubah iz italijanskih poročil o bojih pri Žužemberku.

Le prvi bataljon je odšel v Ajdovec, da odpremi številne ranjence Cankarjeve in Šercerjeve brigade v roške bolnišnice.

Napad na italijansko-belogardistično postojanko v Selih pri Šumberku je bil planiran že prej. Ker je akcija na Žužemberk **izpodletela**, si je poveljstvo dolenske operativne cone prizadevalo, da bi z likvidacijo te postojanke vsaj nekoliko izboljšalo vojaško politični položaj v tem delu Suhe krajine.

V postojanki sta bila italijanska policijska enota in lokalni odred belogardistov kot posadka. Znana je bila še od tedaj, ko 90 tiri brigade meseca januarja **1943** tod spešile na Hrvaško. Cankarjeva brigada se je bila tedaj že spopadla z delom te posadke, ki je bila sedaj tesno povezana s sovražnimi postojankami v Šentvidu pri Stični in drugimi iz sestave divizije »Cacciatori«. Področje Sel pri Šumberku je spadalo torej pod okrilje te divizije. Posadka je imela težke in lahke minomete — poleg drugega pehotnega orožja — in mnogo streliva. Bila je dobro utrjena. Za razliko od žužemberških utrd in bunkerjev iz kamna ter betona so jo deloma varovale visoke lesene pregrade s strelnimi linami, za katerimi so se skrivali branilci. Tudi žične ovire so branile dostop do utrd. Posadka je tedaj lahko dobila ljudi topniško podporo iz postojank ob železniški progi.

Neposreden napad na postojanko so zaupali Šercerjev! brigadi in ji zato dodelili vse težko orožje, ki je bilo tedaj zbrano v tako imenovanih spremljevalnih četah obeh divizij. Cankarjeva in Gubčeva brigada, ki sta bili zaradi naporov v žužemberški akciji utrujeni, sta bili postavljeni tokrat na zavarovanje. Cankarjeva naj bi branila smeri iz zahoda in severozahoda (Šentvid pri Stični, Radohova vas, Grosuplje), Gubčeva pa iz Krke in Zagradca. Tomšičevo so postavili v smer proti Trebnjemu. Napad naj bi se začel ponoči na **30. julij 1943**. To je bil načrt partizanskega poveljstva.

Kaj pa so medtem počenjali Italijani? Najprej smo jih videli, kako so se zagnali na Gorjance in proti Žumberku preganjat hrvaške partizane. Tedaj jim je prekrizal račune napad na Žužemberk, kamor so morali poslati del svojih čet. Tedaj je komandant XI. armadnega korpusa zvedel, da je jedro partizanskih enot po napadu na Žužemberk zbrano okoli Ajdovca in Brezove rebri. Kot vemo, so **28. in 29. julija** res bili tam Tomšičeva in Šercerjeva brigada ter 1. bataljon Can-

k ar je v e brigade. General Gambaro je v skladu s svojo zamišljeno o neprestani aktivnosti italijanskih enot ukazal poveljniku divizije »Isonzo«, naj napade to partizansko formacijo. General Maccario, komandant divizije »Isonzo« je imel v žužemberški coni dve skupini: Pelazzijevo in Cannatovo. Ukazal jima je, naj zapreta cesto Žužemberk—Trebnje in preprečujeta prehajanje partizanov iz ajdovske cone proti zahodu. Nato je sestavil še dve skupini: »Morandi« in »De Pumpo«. Vsaka je imela zopet po dva bataljona in vod topništva. Ukazal jima je, naj očistita ajdovsko cono. Komandant divizije »Isonzo« je torej zbral osem bataljonov in še nekatere enote iz garnizij, baterijo topništva in četo tankov. Podpiralo jih je še topništvo iz Trebnjega in Novega mesta.⁷

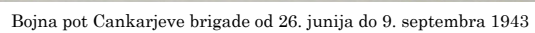
Italijanski general pa je imel pri načrtovanju te operacije smolo. Akcijo je namreč usmeril le proti dvema brigadama, Tomšičevi in Šercerjevi, ki pa sta popolnoma nemoteno zapustili ajdovsko cono, še preden se je italijanski bojni stroj nekoliko ogrel. Operacija je zopet udarila v — prazno.

Napad na postojanko v Selih pri Sumberku bi se bil moral začeti 29. julija zvečer. Brigade pa so se zamudile, zato so začetek napada preložili na 30. julij zvečer. Ko so se partizanske enote 30. julija pripravljale na akcijo, jih je zadela tragična nesreča. Na poveljniškem mestu dolenjske operativne cone v Gorenjem Podšumberku so se zbrali razni poveljniki partizanskih enot. Ko so po karti preučevali zemljišče, sedeč na vrtu pred neko hišo, jih je oplazil topniški izstrellek iz topniške baterije, verjetno iz Radohove vasi, ter ubil komandanta XV. divizije in prejšnjega komandanta Cankarjeve brigade Predraga Jevtiča-Dragana in Ivana Kavčiča-Nandeta, komandanta notranjske operativne cone, Milovan Šaranovič, načelnik glavnega štaba, pa je bil tako težko ranjen, da je poškodbam kmalu podlegel. Ranjen je bil tudi Ivan Lokovšek-Jan. To je bil velik udarec za narodnoosvobodilno gibanje v Sloveniji. Nesreč pa ta dan še ni bilo konec. Proti večeru sta bila teže ranjena še poveljnik Šercerjeve brigade Jože Klanjšek in njegov namestnik Tone Vidmar-Luka. Ranila ju je mina, ko sta iskala primeren položaj za topova. Ko so borci zvedeli za vse te nesreče, ki so bile med narodnoosvobodilno vojno edinstvene (z njimi lahko primerjamo le še eksplozijo minometov, ki je ubila štiri partizane, med njimi komandanta

glavnega Štaba Slovenije Franca Rozmana-Staneta, in Stiri ramila, 7. novembra 1944), se jih je polastila žalost, saj so vsi osebno poznali padle poveljnike, ki so jih dolgo vodili v slavnih bojih.

Napad Serčerjeve brigade 30. julija zvečer ni imel uspeha. Posadko v Selih pri Sumberku je izdatno podpiralo težko orožje, in zjutraj se je akcija končala brez uspeha.

Cankarjeva brigada je bila ves čas na zavarovanju. Najprej je ponoči na 30. in 31. julij rušila železniško progo na odseku med postajama Sentlovrenc in Radohova vas, kjer se je 2. bataljon močno spopadel z Italijani in imel 4 do 5 mrtvih. Ko so Italijani ponoči na 31. julij ugotovili, da je jedro partizanskih sil v coni Sela pri Sumberku, so se odločili postojanko rešiti pred obleganjem in zadati partizanom krepak udarec. Vendar italijansko poveljstvo za izpolnitev te naloge ni ukrepalo smiselno. Ko je namreč poveljnik divizije »Isonzo« spoznal, da v coni Ajdovca ni partizanov, je čete umaknil, ne da bi se bil tesneje povezal z divizijo »Cacciatori«. Tako so se v začetku borile le enote divizije »Cacciatori«, ki je poslala z zahoda v smeri proti napadeni postojanki najprej le dva bataljona. Popoldne 31. julija sta napadla Cankarjevo brigado 2. in 3. bataljon 52. pehotnega polka. Boj je bil pri Malih Pecah, vzhodno od Ivančne gorice, od koder sta bataljona verjetno začela pohod. Najprej jih je zadrževala manjša enota, ko pa so se Italijani in belogardisti približali Bdečemu kalu in Lučarjevemu kalu, jih je Cankarjeva sprejela z ognjem in jih prisilila na umik. Na obeh straneh je bilo nekaj izgub. Nato je poveljstvo divizije »Cacciatori« napravilo načrt, da bi napadlo partizane z večjimi silami. 2. naslednjega jutra, 1. avgusta, sta se dvema bataljonoma divizije »Cacciatori« pridružila še dva, ki sta začela akcijo v Stični in Radohovi vasi. To sta bila 4. bataljon črnih srajc in 1. bataljon 51. pehotnega polka divizije »Cacciatori«. Cankarjeva brigada je imela proti sebi kar štiri italijanske bataljone in še nekaj belogardistov, kakšnih 2000 mož, Cankarjeva brigada brez 1. bataljona pa je štela največ 450 borcev in bork. Drugi bataljon Cankarjeve brigade je komandant brigade Tanaskovič postavil na odlične obrambne položaje v bližini Lučarjevega kala. Dva bataljona sta bila nared za manevriranje. Najprej so se sovražne enote spopadle z drugim bataljonom Cankarjeve bri-

Bojna pot Cankarjeve brigade od 26. junija do 9. septembra 1943

gade, ki jih je uspešno zadrževal. Ko so se Italijani popolnoma razvili za boj, sta jih napadla dva bataljona Cankarjeve — prikradla sta se na njihova krila in jih pošteno zdelala. »In kako so jo Italijani in beli ucvrli proti Stični« pripoveduje Avgust Mikec v svojih spominih, »se ne da povedati.«⁸ Sovražna vojska je bila hudo poražena. Imeli so 9 mrtvih (med njimi tudi oficir) in 19 ranjenih.* Cankarjeva brigada pa je naštel med svojimi 5 mrtvih in 8 ranjenih. Brigada je zaplenila na bojiščih 8 pušk, 70 min, 10 000 kosov municije in 5 mul.

Istega dne, 1. avgusta 1943, so opustili blokado Sel pri Šumberku. Ponoči na 2. avgust so šle brigade čez cesto Žužemberk—Trebnje in se nastanile v rajonu Ajdovca. Cankarjeva brigada se je naselila v Ajdovcu, 2. bataljon pa je se prej prepeljal ranjence pri Šmihelu čez Krko in jih v Kočevskem Rogu predal bolnišnicam.

Zanimivo je, da so Italijani tistega dne, ko brigad ni bilo več zahodno od ceste Žužemberk—Trebnje, začeli novo očiščevalno akcijo cone Sel pri Šumberku. Z zahoda so pritiskali štirje bataljoni pod poveljstvom divizije »Cacciatori«, da bi pregnali partizane na zaporo, ki jo je na omenjeni cesti postavila skupina Pelazzi s tremi bataljoni in vodom topništva 75 mm. Prazno cono so bataljoni divizije »Cacciatori« »silovito napadli z ognjem naših baterij«, poroča štab XI. korpusa z dne 2. avgusta 1943, »in z letalstvom, ki je ponovno interveniralo ter jih uspešno obsipavalo z manjšimi bombami ter mitraljiralo. Do zdaj smo prešteli na terenu 102 trupli padlih upornikov.«⁹ Italijani so bili ponovno izmanevrirani in opeharjeni, pa so to prikrivali z neresničnimi podatki o padlih partizanih. Z vso močjo so udarili v prazno.**

S tem premikom se je končala znamenita operacija partizanskih brigad, ki je trajala od 24. julija do 1. avgusta 1943.¹⁰ Ker je bila statična, ni imela toliko različnih taktičnih elementov partizanskega vojskovanja.

* Med mrtvimi je bil en oficir, 7 vojakov in belogardist; ranjenih je bilo 16 italijanskih vojakov in 3 belogardisti. Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 2. avgusta 1943 štabu 2. armade o bojih v Selih pri Šumberku, Zbornik VI-6-158.

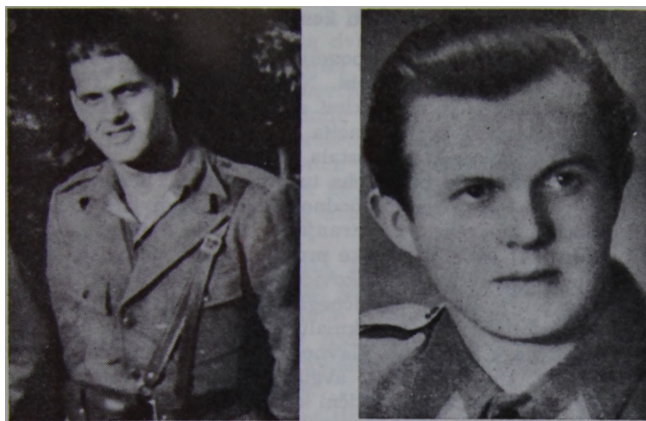
** Pripomniti velja, da so se 1. in 2. avgusta udarile z Italijani nekatere manjše zaščitne enote brigad.

Ofenziva proti komunikacijam

Sedaj so se partizanska poveljstva lotila oblikovanja obeh divizij, ki naj bi šli vsaksebi. Notranjska je bila že dolgo slabše zasedena s partizanskimi četami. Tam je tržaška železnica, poglobitna komunikacija za povezavo z italijanskim ozemljem, ki bo vsak čas postala bojišče nemških in zavezniških čet. Obrzdati bi bilo treba tudi notranjski belogardizem, ki se je razraščal preveč svobodno, štirinajsti diviziji so naložili nalogo, naj krene na Notranjsko, kjer je njen poglavitni cilj rušenje tržaške železniške proge. Na čelo petnajste divizije so postavili Rajka Tanaskoviča, ki je bil tedaj komandant Cankarjeve brigade, za političnega komisarja pa so imenovali Viktorja Avblja, ki pa so ga kmalu zatem postavili za namestnika političnega komisarja glavnega štaba. Za političnega komisarja XV. divizije so 14. avgusta postavili Jožeta Boršnarja, ki je bdi do tedaj politični komisar Cankarjeve brigade. Poveljnika Cankarjeve sta torej prevzela poveljstvo nad novo XV. divizijo, v kateri je Gubčeva brigada nosila številko štiri, Cankarjeva pa /pet. Na izpraznjena mesta poveljnikov Cankarjeve brigade so postavili nove. Komandant je postal Franc Kočevar-Ciril, politični komisar pa Josip Zomada-Frenk. Diviziji so naložili, naj se na Dolenjskem tako postavi, da bo rušila dolenjsko in mirensko progo. Tako sta obe diviziji dobili enake naloge, ker je glavni štab menil, da je za dosego postavljenih ciljev najboljšo sredstvo rušenje prog. Razvila se je ofenziva partizanov na železnice in ceste, ki je ostala poglobitna bojna naloga enot narodnoosvobodilnega gibanja do italijanske kapitulacije. V obeh divizijah so tedaj ustanovili še četo težkega orožja, ki je premogla top, minomete in nekaj težkih mitraljezov.

Kako močna je bila tedaj Cankarjeva brigada?

Na voljo imamo podatke glavnega štaba o njeni številčnosti in oborožitvi z dne 1. avgusta 1943. Po spisku je imela 745 borcev in 24 bork, kar je skupaj 769, v brigadnih enotah pa jih je bilo 581. Cankarjeva brigada je bila po teh podatkih ena najmočnejših partizanskih enot v Ljubljanski pokrajini. Podatki o Oborožitvi iz istega vira nam kažejo zanimivo podobo. Cankarjeva brigada je imela 333 italijanskih pušk, (za mavzerice verjetno ni podatkov) 4 težke mitraljeze, in 17 puško-mitraljezov italijanske vojske (brede) ter 3 lahke minomete.¹¹

**Rajko Tanaiković, komandant
brigade**

**Franc Kočevar-Clrll, komandant
brigade in narodni heroj**

Iz poročila, o katerem govorimo, se da razbirati, da je bila razporeditev orožja v glavnem ~~še~~ taka, kot so jo bili uredili pred odhodom na neizvedeni pohod čez Savo na Štajersko/

Taiko močna je torej bila Cankarjeva brigada, ko se je 3. avgusta 1943 dokončno vključila v XV. divizijo.

Poveljstvo XV. divizije je pohitelo s pripravami na pohod na položaje, ki bodo omogočili izvajati nove naloge. Vsekakor se je bilo treba premestiti čez dolensko železnico v trebelnski rajon, ki omogoča napade na obe dolenski železnici hkrati. Poveljstvo divizije je 3. avgusta zvečer razporedilo obe brigadi v pohodno kolono, z Gubčevo brigado na čelu. Ta je imela nalogo, zavarovati prehod čez dolenski komunikaciji. Iz Ajdovca se je vila kolona skozi Jordankal, šla čez cesto in

* Enote pod poveljstvom glavnega štaba so 1. avgusta 1943 štejele 3655 borcev in bork. V tem številu so zajete vse štiri brigade, Vzhodnodolenjski in Zapadnodolenjski ter Kamniško-zasavski odred. Taiste enote so poleg pušk imele skupaj 69 puškomitraljezov, 43 težkih mitraljezov (k tem so tedaj verjetno prištevali tudi nemške Šarce ali pa kake druge mitraljeze), pet lahkih in en težki minomet.

Jože Zornada-Frenlc, politični
komisar brigade

Radomir Božovič-Raco, narodni
heroj

progo pri Ponikvah in se vzpela na bregove dolenskega gričevja. Cankarjeva se je 4. avgusta zjutraj razmestila v Trebelnem, Češnjicah pri Trebelnem in Radni vasi.

Ker je ta marš potekal brez motenj, nas vendarle zanima, kaj so medtem počenjali Italijani, zlasti divizija »Isonzo«, ki je bila tedaj tako vztrajno in brez uspeha zasledovala partizanske brigade. Ali je bližnja katastrofa Italije demoralizirala okupacijsko vojsko, da se je potegnila v garnizije in pričakovala, kako se bodo dogodki nadalje razvijali? Kje neki! Nova italijanska vlada pod predsedništvom generala Badoglia ni hotela opustiti krivične okupacije jugoslovanskega ozemlja, pričakujoč, da si bo s koncesijami, ki jih je ponujala zaveznikom (zlasti s prestopom na njihovo stran), in z diplomatsko akcijo zagotovila prednosti na zasedenih ozemljih. General Gamibara, ki je bil zelo naklonjen fašizmu, je še naprej ostal poveljnik XI. armadnega korpusa. Prizadeval si je na vse kriplje, da bi obdržal vojaštvo na taki ravni morale, da bi se še dalje borili proti partizanom. O tem priča njegov proglas ob spremembi na vrhu, ko je ponovno prevzel vrhovno poveljstvo italijanski kralj. Italijanski vojaki — pravi Gambara — se ne smejo prepuščati praznemu premišljevanju, ki bi jih odvracalo od velikih vojnih nalog; sovražniki niso samo

Anglosaiksonci, temveč vsi, ki hi hoteli izkoristiti kritični trenutek v italijansko škodo; na tej balkanski zemlji ne branijo Italijani le nekih interesov, marveč tudi svoj prestiž; vsak vojak da zastopa na Balkanu Italijo.^{1*} Se bolj kot ta proglas je bila prepričljiva dejavnost italijanskih divizijskih komandantov. Poveljnik divizije »Isonzo«, na primer, ni bil še nikoli tako bojevit kot sedaj. Najprej je bil opeharjen, ko hajkal v prazno na področju Ajdovca. Ko je sedaj zvedel, da so se partizani ponovno zbrali v tisti ooni, je izdal bojno povelje, presenetljivo po odločnosti in ciljih akcije. V tem povelju je izrazil svojo odločnost in sklep, začeti 4. avgusta 1943 proti, partizanom v coni Ajdovca koncentrično akcijo s štirimi kolonami, da bi partizanom onemogočil vsakršen umik, da bi jih zajel in uničil.^{1*} Tako zasnovan cilj operacije je bil prav gotovo odraz razsrjenosti nad ponesrečenimi poizkusi, zaplesti brigade v odločilen boj, hkrati pa je bil odraz solidarnosti s cilji komandanta XI. armadnega korpusa, da bi partizanske enote še pred usodnimi dogodki v Italiji popolnoma uničili. Poveljnik divizije »Isonzo« je zbral devet do deset bataljonov pehote in dve bateriji topništva ter jih razdelil v štiri kolone, ki so se koncentrično pomikale proti Ajdovcu. Operacijo je začel, ko so partizanske brigade počivale na trebelnskem odseku ali pa so bile na poti proti Notranjski, torej že zelo daleč od področja italijanskega napada. Borci so upravičeno govorili: glejte, italijanska moč je pri koncu, toda Italijani se borijo v Sloveniji, ko da branijo svoje matično ozemlje pred okupatorjem!

S področja, kjer se je 4. avgusta razmestila Cankarjeva brigada, je odšel njen 4. bataljon v rajon Podlipoglava, Molnika in Pogleda izpolnjevati posebno samostojno nalogo. Bataljon je potoval čez Staro goro, Mimo, Čatež in Metnaj.*

* Četrty bataljon je prejel zelo konspirativno nalogo, naj odide proti Ljubljani in se naseli na Pogledu, da bi vzdrževal zvezo z ljubljanskimi organizacijami osvobodilnega gibanja in sprejemal prostovoljce iz mesta. Tako nalogo so bataljonu dali zato, ker so računali na skorajšnjo kapitulacijo Italije. Komaj pa je bataljon prišel na Pogled, so ga že obkolili. Ves dan se je boril in pogumno odbijal sovražne napade. Zvečer se je sovražnik umaknil, bataljon pa se je vrnil na Dolenjsko v sestavo brigade, ne da bi bil opravil nalogo, zato so ga zelo kritizirali. Izjava Ivana Piclja-Jona v arh. IZDG.

Brigada pa se je 5. avgusta premestila z dvema bataljonom (1. in 3.) v Šmarje to, Toplice in Gorenji in Dolenji Vrh. Tu se ji je 9. avgusta zopet priključil 2. bataljon, ki se je vanii iz Kočevskega Roga in je šel čez dolensko progo in železnico pri vasi Muhaber, severno od Novega mesta. Brigada je torej imela zbrane tri bataljone. Ponoči na 10. avgust je Gubčeva brigada napadla brez uspeha belogardistično postojanko v Beli cerkvi. Dne 10. avgusta se je XV. divizija premaknila v smeri proti Trebelnemu. Cankarjeva pa je odšla še dalje in se razmestila v Rihpovcu, Radni vasi in Rodinah pri Trebnjem.

Akcije XV. divizije okoli Šmarjete so bile izjemne, ker sicer bi bila morala divizija predvsem napadati železniško progo in uničevati ceste. Tudi druge naloge so ovirale divizijo, da se ni mogla z vsemi silami »posvetiti poglavitni nalogi. Treba je bilo mobilizirati in neprestano skrbeti za lastno oskrbovanje in oskrbovanje bolnišnic, pri čemer je bilo zaposleno precej partizanskih enot Sele po prihodu na novo področje se je (pravzaprav začela intenzivna ofenziva proti komunikacijam.

Brigada je najprej pripravila imenitno akcijo na železniški progi pri M i r n L. Pred tem se je dobro poučila o transportih. Zvedela je za vlak, ki pelje iz Mirne v Trebnje. Sklenila ga je iztiriti in popolnoma uničiti. Ker je bil vlak zavarovan z dvema blindi ranima vagonoma, je pripravila tudi protitankovski top, ki ji ga je v ta namen dodelil štab divizije. Brigada je uporabila dva bataljona. Drugi bataljon je imel nalogo napadati neposredno in uničiti vlak. Izbrali so primerno mesto v majhni soteski, le kak kilometer daleč od Mirne, v smeri proti Trebnjemu. Tam se proga vije po ozki dolinici, kjer teče potok. Dolinica, podobna majhni soteski, je obdana z nizkim gričevnatim svetom, zelo primernim za zasado. Top so postavili daleč od proge in ga zakopali v hrib ter dobro zakamufirali. Bataljon se je razporedil ob obeh straneh proge. Na progo so minerei položili tori mine. Vžigalno napravo so speljali do potočne struge, kjer so se skrili nekateri borci in minerei ter komandant bataljona Ivan Majnik-Džems. Vlak je pripeljal natančno v najavljenem času ob 18,30 (13. avgusta). Partizani so pustili lokomotivo, da je peljala čez dve mini, ko pa je zapeljal na tretjo, so le-to vžgali. Tender lokomotive je bil uničen, lokomotiva <pa se je iztirila. Nato so vžgali

Se drugi dve mini: razbili sta blindirana vagona. Vlak je bil ustavljen. Spočetka na vlaku ni bilo opaziti česa posebnega. Nato pa so se vojaki znašli in začeli streljati iz poškodovanega o klopnega vagona. V vlaku je bilo 47 sovražnih vojakov (med njimi 4 belogardisti), ki so večinoma pripadali enoti 98. fašistične legije v Trebnjem. Najprej se je oglasil italijanski mitraljez iz oklopnega vagona, odgovoril mu je partizanski mitraljezec. Razvilo se je medsebojno obstreljevanje. Ker so bili italijanski vojaki dobro zavarovani v bi indi ranem vagonu, je bil odpor kar precejšen. Da ne bi bilo preveč žrtev, je komandant brigade odredil uporabiti top. Ker razdalja od topa do vagonov ni bila velika, so topničarji zlahka zadeli blindirani vagon z d vama granatama, ki sta prebili oklep in eksplodirali v vagonu. Sovražnik je imel prve žrtve. Ko so italijanski vojaki spoznali, da jih partizani obstreljujejo s topom, so hitro poskakali iz vagonov na drugo stran proge, da bi se rešili. Tam pa jih je sprejela z močnim ognjem druga skupina zasednikov. Italijani so se skušali s plazenjem po jarku ob progi rešiti v Mimo, toda partizanski vod jim je to preprečil. Sovražnim vojakom ni preostalo nič drugega, ko da se predajo. Borci so uničili ves vlak z lokomotivo vred, pobrali plen in zažgali vagone. To je bila idealno izvedena akcija, akcija s popolnim uspehom. Italijani so objavili, da so imeli 18 mrtvih — med njimi je bil en belogardist — 5 ranjenih — med njimi belogardist — in 24 pogrešanih, med njimi oficir 98. legije ter dva belogardista. Med plenom sta bila 2 lahka minometa, 3 težki mitraljezi, 16 pušk, 7 pištol, 10 000 kom. municije, mine, bombe in drugo. Od vojakov, ki so jih Italijani šteli za pogrešane, je bilo 21 ujetih.* Italijani so obnovili promet 15. avgusta ob 20. uri.¹⁴

Petnajsta divizija pa ni samo napadala železniške proge, ampak je imela še drugo važno nalogo. Takrat je bil čas žetve

* Avgust Mikec opisuje v svojih spominih obnašanje ujetnikov. Pravi, da so jih odpeljali v Blatni klanec. Eden med njimi je bil ranjen. Obvezali so ga in posadili na mulo. V poštnem vagonu so zaplenili veliko cigaret, piškotov in prepečenca. Ves denar, ki so ga našli, so vrnili svojcem internirancev. »Vse ure, ki sem jih pobral Italijanom, sem dal za škaf cvička.« Ko so italijanski vojaki spoznali, da jih partizani ne bodo postrelili, so se razživali in začeli vzklikati: »Buoni partigiani!« Dalje pravi: »Hrane so dobivali toliko kot mi in nihče jim ni smel kaj slabega reči. Zdravnik je obvezal ranjenega Italijana kot našega borca.«

in bali so se, da bo sovražnik skušal pobrati žito in ga odnesti v svoja skladišča. Zato je vzporedno z akcijami na progi potekala velika akcija za zbiranje žita in drugih živil, ki so jih nato odvažali v skladišča glavnega štaba in v roške bolnišnice.

V skladu z zamislijo glavnega štaba o koncentraciji brigad v Ljubljanski pokrajini bi bila morala medtem priti na Dolenjsko Slandrova brigada. Da bi ji pomagali pri prehodu čez Savo in nemško mejo, se je XV. divizija ponoči na 15. avgust preselila čez Mirensko dolino v rajon Sv. Križ (Gabrovka) in Čatež. Odšli sta Cankarjeva brigada in 2. bataljon Gubčeve. Toda s prihodom Slandrove brigade tokrat ni bUo nič. V načrtu je namreč bilo, da bi Slandrova brigada šla čez Savo ponoči na 16. avgust. To pa so preprečile nemške čete, ki so zasedle prehode čez Savo in prav tedaj začele ofenzivo proti brigadi. Le deli šlandrove so se med ostrimi boji prebili čez Savo, drugi pa so prišli na Dolenjsko šele po nemški hajki.

štab XV. divizije je pripravil akcijo na železniško progo na odseku med Trebnjem in Radohovo vasjo. Zato se je Cankarjeva brigada 17. avgusta preselila nekoliko bliže progi in zasedla Čatež, Razbore, Gorenjo in Dolenjo vas.¹¹

Ponoči na 19. avgust je XV. divizija začela akcijo. Cankarjeva brigada je napadla med Trebnjem in Sentlovrencem, 2. bataljon Gubčeve z dvema četama pa med Sentlovrencem in Radohovo vasjo. Italijani v bunkerjih ob progi so se močno upirali. Partizani niso imeli topa, ker je bil na popravilu, zato niso likvidirali bunkerjev. Rezultat akcije je bil, da sta bila podkodovana dva mosta, eden pri Kamnem potoku in drugi pri vasi Vrhovo ter da so ponekod minirali progo. Toda tudi ta miniranje zaradi pomanjkanja razstreliva niso bila kdove kako temeljita. Topništvo iz Trebnjega je ves čas obstreljevalo partizane. Cankarjeva enota, ki je bila na zavarovanju smeri iz Velike Loke, se je ostro spopadla z oddelkom italijanskih vojakov, ki so poskušali ovirati delo minercev. Italijani so poročali, da so jih partizani obdelovali s številnim avtomatskim orožjem in z ročnimi, bombami. Italijani so imeli enega podoficirja mrtvega, dva vojaka pa ranjena.¹⁴

Italijani so vzporedno s partizansko akcijo na progo pripravili ponoči na 19. avgust svojo, neodvisno od dogajanj na progi. Ko so namreč zvedeli, da so v coni Moravč in Sv. Križa Cankarjeva brigada in še deli neke druge brigade, so se namenili partizane v coni Moravče obkoliti. Pod taktičnim po-

veljstvom divizije » Isonzo« so sestavili dve bojni skupini. Prva, »Cabras«, je bila sestavljena iz 1. in 3. posebnega bataljona. Imela je skupno 27 oficirjev in 438 mož. Drugo, »Mancini«, 90 sestavili iz 2. bataljona 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«, 117. bataljona črnih srajc in voda topov 65 mm. Naloga obeh skupin je bila »koncentrično iz Velike Loke in Šentruperta prodreti v Sv. Križ (Gabrovka) in tam obračunati s partizani. Poleg teh enot so imeli Italijani na voljo Se 104. bataljon črnih srajc, ki je bil v coni Mirne pripravljen odbiti partizane, če bi po porazu skušali vdreti proti jugu. Garniziji iz Rakovnika in Šentruperta — sestoječi pretežno iz belogardistov — pa sta zasedli linijo med nemško mejo in dolino reke Mirne, da bi zaprli pot partizanom proti vzhodu. Skupaj je torej bilo v akciji pet bataljonov in dve garniziji, kakih 2000 mož, vod topov in topništvo iz Trebnjega, ki je imelo nalogo podpirati akcijo. Odnos v številčni moči je bil kar okoli 1:4 v italijansko korist.

Ko 90 se enote Cankarjeve in 2. bataljona Gubčeve brigade spuščale zvečer 18. avgusta k progi, so že italijanski bataljoni krenili v napad. Iz Velike Loke se je začela ob 18,30 pomikati kolona »Cabras« proti Zaplazu. Spesila je po stranskih poteh in stezah. S partizani, ki so šli v nasprotno smer, ne da bi bili vedeli za sovražnika, se kolona ni srečala. Ko je prispela na Zaplaz, se je utrdila in zavarovala ter tam prenočila. Ob 2. uri zjutraj pa se je že odpravila na bojno pot. Prišlo je do zanimivega položaja, ko je del partizanskih Čet napadel 'bunkerje in rušil progo, medtem ko so v njihovo zaledje prodirale sovražnikove čete. Kolona »Cabras« je šla skozi Čatež, za predhodnico so bili deli posebnega bataljona številka 1. Komaj so zapustili vas, že so se spopadli s partizani. To so bile patrolje, ki so kmalu ugotovile navzočnost sovražnikovih čet ter se umaknile. Italijani so previdno nadaljevali pot. Kmalu je prišlo do ostrega spopada s partizani, ki 90 se utrdili na vzpetinah nad Gorenjo vasjo. Partizani so streljali z avtomatskim orožjem, uporabili pa so tudi težke mitraljeze in minomete. Kaj kmalu je bilo ranjeno pet vojakov, štirje iz 1. posebnega bataljona, eden pa iz tretjega. Partizani, ki so zaustavili prodiranje Italijanov, so bili iz tistih čet Cankarjeve in Gubčeve brigade, ki se niso udeležile akcije na progi. Seveda so bile zato partizanske čete oslABLJENE. Bila je še noč in partizani so se umaknili proti Sv. Križu na nove

Mitralješko gnezdo v cerkvenem zvoniku

položaje, ki jih je štab XV. divizije zasedel z rezervami. Komaj so se Italijani začeli vzpenjati proti Gornjim Ravnam, so jih partizani zopet napadli. Imeli so odlične položaje nad vasjo, medtem ko se je sovražnik moral premikati po dolini in je bil izpostavljen partizanskemu ognju. Da bi premagal to oviro, je poveljnik kolone poklical na pomoč letalo. Ko je letalo priletelo, je začelo bombardirati partizanske položaje z majhnimi protipehotnimi bombami ter jih mitrai j irati. Italijani so uporabili tudi minomete. Partizani so se nato umaknili in se zbrali v okolici vasi Brezje. Tedaj so prispele na bojišče nove enote (verjetno s proge) in silovito napadle italijansko kolono od zadaj. »Naj pripomnim«, je napisal poveljnik kolone kapetan Cabras v poročilu štabu XI. korpusa »da so do tega trenutka napadali zelo odločno ter da so bili odlično preskrbljeni z municijo in še celo z eksplozivnimi naboji.« V tem spopadu so Italijani izgubili belogardista, oficir pa je bil ranjen. Nato je »Cabras« odrinil proti Sv. Križu.

Druga kolona »Mancini«, je prodirala vzdolž ceste Mirna—Sv. Križ (Gabrovka) in je že do 10. ure prispela do Zaloke blizu nemške meje. Spotoma se je spopadla s partizani. To so bili boji 19. avgusta.

Ponoči na 20. avgust sta Cankarjeva brigada in 2. bataljon Gubčeve reorganizirala obrambo. Partizani so se pomaknili proti Sv. Križu in se postavili na ugodne obrambne položaje. Pripravili so rezerve, ki naj bi udarile Italijanom v hrbet, kajti XV. divizija se 20. avgusta ni nameravala umakniti. Dne 20. avgusta zjutraj je bila kolona »Cabras« precej oddaljena od Sv. Križa. Komaj se je premaknila, že so jo napadli. Najprej so jo obsuli z ognjem, s področja Kumpoljskega gradu, nato pa so udarili še iz zaledja. Sovražnik se je moral ustaviti in se zelo potruditi, da je napade odbil. Na sovražnikovi strani je padel en belogardist, drugi pa je bil ranjen. Med stalnimi spopadi je »Cabras« prodiral dalje, toda prav počasi. Sele ob 18. uri zvečer, ko so se partizanski napadi nehali, je kolona prispela k Sv. Križu.

Kolona »Mancini« je čistila področje ob nemški meji od Drage do Zaloške, nato pa se je pomikala dalje do vasi Brezje in je tako prišla za hrbet XV. diviziji, ki je imela glavne ob-

Stab I. bataljona na Čatežu pred kapitulacijo Italije. Z leve proti desni stoje: Karel Osredkar-Dimež, Intendant, Ivan Pezdirc-Slavo, namestnik komandanta, Janez Vipotnik, politični komisar, Stane Zupančič-Iztok, obveščevalec; sedita kurirja Milan (na levi) in Jon

rambne položaje pri Sv. Križu in Klancu.* Partizani so bili primorani, da se razdele. En del je odšel zvečer proti Moravčam, drugi pa se je prebijal proti Mimi in železniški progi in jo je ponoči na 21. prešel brez motenj. V Trbincu je sicer bil 104. fašistični bataljon, ki partizanov ni oviral, bodisi da tega ni mogel storiti, ali pa jih ni ponoči opazil. Zvečer 21. avgusta so torej Italijani prišli do cilja in naslednji dan čistili področje severno od Trebnjega. V obeh dnevih so imeli Italijani 4 mrtve in 14 ranjenih, Cankarjeva pa 6 mrtvih in več ranjenih.¹⁷

Petnajsta divizija se je nekoliko okrnjena dva dni branila na odseku Sv. Križa proti močnejšemu sovražniku. Šele ko je uspelo Italijanom, da so diviziji prišli pri vasi Brezje na meji za hrbet, se je morala XV. divizija umakniti.

Po odhodu s področja Sv. Križa (Gabrovke) se je Cankarjeva brigada naselila 21. avgusta v Trebelnem, Radni in Bitnji vasi. Del brigade je bil usmerjen na dolensko progo med Novim mestom in Trebnjim, del pa na mirenko progo. Ponoči na 22. avgust sta bili obe brigadi XV. divizije na komunikacijah. Gubčeva je dosegla velik uspeh, ko je pri Mimi peči iztirila vlak, da se je prevrnil na progo, Cankarjeva pa se je lotila cest. Pri Novem mestu je porušila tri večje in vse manjše mostove — cesto med Škocjanom in Mokronogom pa je zasekala in razbila dva mosta.¹⁸

Tako se je nadaljevala ofenziva XV. divizije na komunikacije. Železnice so bile tako izdelane, da je bil promet prav nereden. Kar so Italijani čez dan popravili, so čez noč partizani porušili. Italijani so bili v skrbeh. Štab XV. divizije pa ni bil popolnoma zadovoljen z akcijami obeh brigad. Zahteval je, naj brigadi še bolj intenzivno rušita komunikacije. In res sta bili brigadi noč in dan na delu. Ponoči sta rušili, podnevi pa sta bili v zasedah, da bi preprečili popraviljanje proge. Položaj na železnicah in cestah je bil za Italijane zelo zaskrbljiv. Z napadi ob progi so poskušali partizane odvrniti od nje. Tako se je 1. bataljon brigade 25. avgusta spopadel

* Namestnik političnega komisarja glavnega štaba Viktor Avbelj je o tem dogodku poročal glavnemu štabu 22. avgusta 1943: »Prodiral je sovražnik iz smeri Čateža in Šentruperta ob nemški meji Zavarovanja ni bilo proti meji nobenega, tako da so bili naši iznenada napadeni za hrbtom. Pogrešil je 4. bataljon Cankarjeve brigade...« Zbornik VI-6-59.

pri vasi Brezje, severovzhodno od Mirne peči, s sovražnim oddelkom. Druga brigadna skupina je takrat napadla zasedo pri tunelu pod Sv. Ano, tretja pa je skupaj z Gubčevo temeljito razdejala mirensko progo pri Pijavicah in Bistrici. Ponoči na 26. avgust je Cankarjeva minirala dolensko progo pri Potočni vasi blizu Novega mesta.

Katko so bili Italijani v skrbeh zaradi partizanske ofenzive na progah in cestah, se vidi iz akcije, ki so jo izvedli 27. avgusta z dvema enotama. Prva je imela nalogo, v širokem manevrskem pohodu od Sv. Ane prodreti skozi vas Brezje prav nad Jagodnik nad gozdom Radulje ter se od tam usmeriti proti Dolenjem Kamenju blizu Novega mesta, kjer bi se sestala s kolono mimopeške garnizije. Naloga obeh kolon je bila, zajeti partizanske formacije, in zmanjšati njihov pritisk na železniško progo. Prva kolona je bila sestavljena iz posebnega bataljona št. 1, ki je štel 130 vojakov, 8 oficirjev, 4 podoficirje ter belogardistični oddelek 12 mož pod poveljstvom Vuka Rupnika. Že pri vasi Brezje pri Trebelnem so jih napadli partizani, verjetno 4. bataljon Cankarjeve. Italijanskemu bataljonu je le uspelo nadaljevati pohod. Toda severno od Hmeljčiča je naletel na ogenj težkega in lahkega orožja. Tu je bila sovražna kolona že deloma obkoljena, ker so jo zajeli partizani tudi iz zaledja. Bataljonu ni preostalo nič drugega, ko da se prebija čelno v smeri, koder se je namenil potovati. Tedaj so našli odrešilno pot skozi gozdnat teren. Toda ko se je bataljon pretolkel z velikimi težavami do kote 443, nedaleč od vasi Gorenje Kamenje, je bil že popolnoma obkoljen. Le s težavo se je prebil v Dolenje Kamenje, kjer se je razporedil za krožno obrambo. Sedaj ni mogel več naprej, ker so cankarjevci z vseh strani na nje streljali. Kritičen položaj se je medtem še poslabšal, kajti kolone garnizije iz Mirne peči ni bilo na spregled, kot so se bili zjutraj domenili. V Mimo peč jo je bil zjutraj pregнал Cankarjev bataljon. Kolono so torej izdatno podprli s topniškim ognjem iz Novega mesta. Ogenj je usmerjal sam komandant bataljona in ga okrepil še z ognjem minometov. Ker so se partizani pred topniškim ognjem nekoliko umaknili, se je Italijanom uspelo izmakniti v smeri Dobrave in se združiti s formacijo mimopeške garnizije, ki je končno vendarle prispela na pomoč. Tako so se končale nezdgoe posebnega bataljona številka 1 ter prideljenega mu oddelka belogardistov.^{1*}

Cankarjeva brigada je se nadalje napadala progo. Dne 29. avgusta je porušila most pri Trebnjem in železniško progo na odseku med Ponikvami in Podborštom. Tu so borci ujeli dva sovražna vojaka. Dne 31. avgusta je poslala 2. bataljon na Cimik čez mirensko progo. Že naslednji dan je bataljon porušil železnico pri Šentlovrencu in se vrnil. Od 1. do 3. septembra je bila brigada v okolici Rihpovca, Ra dne vasi in Brezja. Ponoči na 4. september so minirali progo pri Ponikvah in <pri Hudem blizu Novega mesta. Tedaj so uničili 10 tračnic. Drugi bataljon je naslednje noči zaminiral progo pri tunelu pod Sv. Ano. Tedaj se je neki partizan smrtno ponesrečil. Tisto noč je 1. bataljon čakal na vlak pri Hudem, toda vlaka ni bilo. Dne 5. septembra se je vrnil 4. bataljon, potem ko je srečno prepeljal ranjence v bolnišnico, sam pa je naletel na sovražno zasedo med Dvorom in Laščami ter imel enega mrtvega in dva ranjena. Prvi bataljon se je ponovno odpravil na progo ponoči na 6. september. Tudi tokrat je izbral položaje za akcijo pri Hudem. Toda imel je smolo. Minerei so bili namreč pozabili vžigalnike, pa so jih poskušali nadomestiti z kontaktnimi minami. Pripeljala sta dva vlaka, a sta srečno zvozila čez nastavljeno mino. Štab bataljona je krivce neusmiljeno kaznoval. Tudi ponoči na 7. september bataljon ni imel sreče. Vlak je srečno in brez nezgode speljal čez minirano mesto.²⁰

Ofenziva proti komunikacijam se je razvijala z nezmanjšano ostrastjo. Pri tem pa partizanov ni vodila le želja, da bi Italijanom onemogočili umik iz Slovenije, marveč so hoteli tudi ovirati vdor nemških čet v Ljubljansko pokrajino. To je bilo pravilno, ker je Hitler že 26. julija razpravljal s svojimi sodelavci o zasedbi nekaterih krajev na italijanskem okupiranem ozemlju in o tem, kako bodo preprečili, da bi italijansko orožje prišlo v roke partizanom.

Glede na to je razumljivo, da glavni štab in poveljstvo XV. divizije nista bila zadovoljna z dosedanjimi akcijami na progah, čeprav so bile nekatere zelo uspešne. Italijani so namreč v vojski dohro razvito inženirsko službo, pa tudi posebne tehniške oddelke za popravilo prog. V posebni okrožnici je štab divizije opozoril svoje brigade, da napadi na komunikacije ne smejo biti le preprosti diverzantski napadi, marveč je treba porušiti vse objekte in uničiti železniška vozila. Tako bo okupator prisiljen zbirati čete okoli železniških prog, 1. tem pa se bo razširilo osvobodjena ozemlje in povečalo

nadzorstvo partizanov nad obširnimi območji dežele. Umik italijanske vojske bo tako oviran in odnašanje orožja onemogočeno. Tudi Nemcem ne bo mogoče hitro prodiranje na ozemlje Ljubljanske pokrajine. V taisti okrožnici je poveljstvo divizije opozorilo, da je treba partizane že sedaj pripravljati na boj proti novim okupatorjem — Nemcem. Partizane je treba obvarovati pred nekaterimi provokatorskimi vestmi o divizijah SS ter jih na političnih urah poučiti, da Nemci sedaj niso več tisto, kot so nekdanj bili. Prav tako jih je mogoče tolči kot Italijane, le da bodo sedaj boji nekoliko drugačni, ker so Nemci bolj hitri in drzni.*¹ V duhu te okrožnice so v brigadah začeli partizane pripravljati na kapitulacijo Italije.

Kot smo videli, že nekaj časa Italijani na področju Trebelnega in Sv. Križa niso izvedli pomembnejše hajke. To je bila posledica ofenzive na proge. Le na področju Krma in Mokra je general Gambaro ukazal izvesti večjo hajko s štirimi bataljoni, raznimi tehničnimi četami, topništvom in letalstvom. Tam je namreč bila XIV. divizija, ki se je uspešno lotila rušenja tržaške železnice. Hajka, ki so jo začeli le nekaj dni pred kapitulacijo Italije, je imela namen odriniti XIV. divizijo od proge.

Zadnji večji udarec po železniški progi je XV. divizija izvedla s tremi brigadami ponoči na 8. september.* Cilj je bila železniška postaja v Mimi peči, ki jo je napadla Gubčeva brigada, Cankarjevi pa so naložili, naj uniči sovražno postojanko v Dolenjih Kamencah pri Novem mestu, ruši dolenjsko progo na odseku med Novim mestom in Hudim ter tako zavaruje rajon napada Gubčeve brigade, ki je v tej akciji imela poglavitno nalogo. V naskoku so gubčevci s pomočjo topa zavzeli in porušili čakalnico, signalnico, blagovno skladišče, razdejali tirnice in kretnice. Stab Cankarjeve brigade je odredil za napad na Dolenje Kamence 4. bataljon. Pridelili so mu top in težki minomet. Čeprav je ostro napadal, je do 6. ure 8. septembra ni mogel zavzeti. Prvi bataljon pa se je ponoči spopadel pri Gorenjih Kamencah z Italijani, ki so bili v zasedi. Cankarjeva bataljona sta imela 3 mrtve in 12 ranjenih, kar priča o ostrosti bojev, sovražnik pa 2 mrtva in 5 ranjenih.**

* Šlandrova brigada, ki se je po skupinah prebila na Dolenjsko, je tedaj že bila v sestavi XV. divizije.

Ranjence iz vseh brigadnih enot je 8. septembra odpeljal 1. bataljon Cankarjeve v bolnišnico v kočevske gozdove.

Čeprav je vse kazalo, da ni več daleč čas, ko bo Italija kapitulirala, je njen končni poraz 8. septembra 1943 partizane le presenetil. Presenetilo jih je zlasti to, da so se nenadoma znašli v osvobojeni Ljubljanski pokrajini kot zmagovalci. Ne-popisno je bilo njihovo veselje, čeprav so se zavedali, da vojne še ni konec. Vedeli so, da se bodo morali še hudo spopadati z Nemci, ki bodo zagotovo vdrli na Slovensko prevzemati zapuščino svojega bivšega zaveznika.

Notranja podoba brigade ob kapitulaciji

Minilo je skoraj leto dni, kar je bila Cankarjeva brigada ustanovljena. Medtem je prehodila dolgo pot ter se spopadala z italijanskim okupatorjem in belogardisti na vsem ozemlju Ljubljanske pokrajine in deloma Hrvatske. Brigada je razvila svojo bojno sposobnost in si utrdila borbeni značaj, ki sta ga oblikovali moralnopolitična zavest ter krepitev borčevskih in brigadnih vrlin.

Resda je bila brigada nastala iz partizanskih enot z borbenimi tradicijami in bojnimi izkušnjami. Toda v enem letu se je zelo izpopolnila, saj se je neprestano borila in neprestano vzgajala v trdi življenjski šoli. Njene čete so bile sestavljene iz prostovoljcev. Še nikoli ni bila brigada glede razumevanja moralnopolitičnih ciljev in pripravljenosti, da bi jih z bojem dosegla, tako enotna kot sedaj. Borce je navdajalo prepričanje, da se bore za pravično stvar, za svobodo svoje domovine in za nove družbene odnose. Vedeli so, da morajo zmagati. Kapitulacija prvega partnerja nacistično-fašistične zveze je potrjevala njihovo vero v zmago. Vsi pripadniki Cankarjeve brigade so ves čas od obstoja brigade obiskovali politično šolo v četah in bataljonih. To ni bila konvencionalna šola v toplih učilnicah, temveč šola na bojišču in v predavalnicah na prostem. Nekdaj še neuki borci, ki so bili komaj končali osnovno šolo, so bili sedaj predavatelji, ki so navduševali tovariše in jim pojasnjevali politične razmere doma in na tujem. Vsak borec je bil obveščen o razmerah, ki so ga neposredno prizadevale, in o situacijah, ki so mu odpirale široka obzorja. Vedel je, da ni osamljen. Spoznaval je prizadevanja mnogih narodov, da bi zmagali nad skupnim sovražnikom. Najvažnejše

pa je bilo to, da so cilji ljudske revolucije postajali vse jasnejši in da so se jim posvečali brez zadržkov. Na žalost ni podatkov o razvitosti partijske organizacije in organizacije SKOJ v brigadi. Lahko pa presodimo, da je bilo več kot 50 % borcev organiziranih v KP in SKOJ ali pa so bili kandidati KP.

Organizacija politično-vzgojnega dela je bila v brigadi že popolno izvedena. Vse enote (s četami vred) so imeli politične komisarje, ki so bili organizatorji političnega delovanja v brigadnih enotah in so skrbeli za (krepitev moralnih kvalitet, ki so dvigale bojno zmogljivost brigade. Politični komisarji so bili skupaj s komandanti odgovorni za izvajanje bojnih nalog in za obstoj ter napredek brigade. Četudi je mnogo političnih komisarjev padlo, so jih vedno nasledili drugi. Nikoli niso dolgo trajale vrzeli v vrstah politkomisarskega kadra. Prav tako je bilo s komandirskim in komandantskim kadrom. Iz borcev so se razvili sijajni poveljniki. Bojna večšina brigade je bila delo njihovih neprestanih prizadevanj. Poveljniki so večje vodili svoje enote z zgledom in z obvladovanjem taktičnih veščin. Kljub neprestanim bojem in premikom so v brigadi vedno našli čas za kulturno vzgojo borcev in bork. V ta namen so poleg političnih komisarjev uporabili slehernega partizana, ki je bil zmožen opravljati to delo. Iz nekdanjih preprostih kulturnih delavcev se je razvil štab izvrstnih poznavalcev kulturnih potreb in voditeljev kulturnih prireditev.

Sijajna morala v brigadi se je izražala zlasti v skrbi za ranjence. Brigadni zdravniki so imeli za pomoč bolničarke in bolničarje, v bataljonih pa so bili do kapitulacije le bolničarji, zdravnikov ni bilo. Veliko sanitetnega osebja je v bojih padlo, ko so reševali ranjene borce. Cankarjevci niso dovolili, da bi ranjenci ostajali na bojišču. Če je bilo treba, so jih reševali z boji, čeprav so pri tem imeli žrtve. Zato so se borci zavedali, da jih tovariši ne bodo nikoli prepustili sovražniku. To je ugodno vplivalo na borbenost v četah.

Kadar so se končali nočni boji, je bila največja skrb v brigadi posvečena ranjencem. Težko ranjene so odpeljali v bolnišnice, lažji pa so ostali v brigadni ambulanti. Zanimivo je, da so se tisti, tki so ostali v ambulanti, hitreje zdravili, kot tisti v bolnišnicah. Za transportiran je ranjencev so porabili veliko borcev. Ker je bil prenos ranjencev zelo odgovorna naloga, so jo izvedli kakor druge bojne akcije z vso brigado ali z dvema bataljonoma, če pa ni bilo velike nevarnosti, so jih

prevažali na vozovih. Pri tem je bil vedno navzoč odgovorni politični komisar. Ranjence so prevažali z vozovi, ki so jih z vprego in vozniki vred mobilizirali v vaseh. Za 20 ranjencev iz žužemberfike akcije so npr. zbrali 6 vozov. Vozniki so bili civili. Ta transport pa je izjemoma spremljalo le okoli 10 partizanov, ki jih je vodil politični komisar 1. bataljona. Pot v Kočevski Rog namreč tedaj ni bila posebno nevarna. Preden je transport prispel do Podstenic, kjer je bila javka, so civilne voznike odslovili, da bi zagotovili konspirativnost javke.

Sanitetna služba je dobro skrbela za sanitetni material, da ga je bilo za silo zmeraj dovolj. Pošiljale so ga organizacije OF, ki so ga zbiralale v bolnišnicah, ali pa so ga dajali privatni zdravniki. Zdravstveno stanje v brigadi je bilo prav dobro, le ušivost je bila velika, ker niso imeli na voljo postaj za razuševanje (ustanovili so jih šele kasneje). Včasih je kdo dobil srbečico. Težkih bolezni ali nevarnih epidemij ni bilo. Brigada je požrtvovalno skrbela, da so bolnišnice imele tudi zadosti hrane. Vse najboljše reči so pošiljali tja.

Brigadni zdravnik dr. Marjan Ahčin se spominja, da je bila Cankarjeva brigada kot ena sama družina, da je v njej vladal občutek varnosti ter da so bili borci in poveljniški kader sila požrtvovalni pri reševanju in zagotovitvi varnosti ranjencev.⁴³

Prvi intendant v brigadi je bila Mara Dermastia, žena komandanta brigade. Imela je najtežjo nalogo prav po ustanovitvi brigade, ko so potovali po Kočevski, kjer je bilo s prehrano zelo težko. Tedaj še ni bilo mogoče organizirati nabave živil in vseh potrebščin za oskrbo, tako da je brigada trpela prve tedne po ustanovitvi pomanjkanje. Ko pa so se približali Beli krajini ali pa ko so bili v Podgorju, se je stanje zelo izboljšalo. Januarja 1943 je prevzel intendantske posle v brigadi Mirko Frankič-Tilen. Tedaj je brigadni intendant imel pomočnika, v bataljonih pa so imeli bataljonske intendante. Za štab brigade pa je skrbel ekonom. (Ekonomie so postavljali od začetka 1943 leta.) Sprva ni bilo v brigadi niti krojačev niti čevljarjev. Premične delavnice so ustanovili šele pozneje. Oskrbovanje je potekalo v redu, zatikalo se je le pri prehrani. Brigada se je namreč neprestano premikala, cilji pohodov pa so bili konspirativni. Intendantom štab brigade ni povedal, kam potujejo in kje naj pripravijo hrano. In ko je brigada prišla na novo področje, intendantje niso mogli takoj najti

Članov gospodarskih, komisij. Zato so morali včasih nabavljati stvari kar brez njih. Potem so prebrodili te težave tako, da so že pred pohodom skuhali golaž ali močnik, ki so ga po prihodu na nove operativne odseke *le še zalili in segreli, pa je bil obrok hrane pripravljen. Hrano so nosile mule. Spomladi 1943 je vsak bataljon imel približno tri. Ena je nosila kotle, druga hrano, tretja pa razno robo. Pri kuhanju so uporabljali kotličke jugoslovanske ali italijanske vojske ter razno posodje. Mesa je bilo zadosti, zato je bila hrana izdatna in okusna. Imeli so izvrstne kuharje. Večkrat so delili vino. Tobaka in cigaret pa je vedno primanjkovalo. Pomagali so si tako, da so belogardistom zaplenjeno blago prodajali in za iztržen denar nakupovali cigarete oz. tobak. Tako so npr. zaplenjene koanje prodajali nekemu prekupčevalcu v Zagorici pri Velikem Gabru in doabili denar na roko. Posebno je zanimiv postopek, ki ga je brigada uporabljala pri zaplembi dote tistih fantov, ki so biH pri beli gardi. Intendantje so prišli na njegov dom in so zahtevali od gospodarja sinovo doto. »Če si dal sina v bedo gardo, boš dal njegovo doto partizanom za okrepitev boja za svobodo« se je glasil razlog za zaplembo. Največkrat se gospodarji takim zahtevam niso dosti upirali, pač pa so poskušali prodati sinovo početje za čim manjšo ceno. Pogajali so se. Ko so v denarju določili vrednost dote, so se pogajali in dogovarjali, kako jo je treba izplačati. Največkrat je bilo nekaj »dote« v denarju, nekaj pa v blagu. Najrajši so intendantje vzeli vole. Kmet je nato dobil potrdilo, da je izplačal konfiscirano doto Cankarjevi brigadi, da mu ne bi bilo treba drugi brigadi ponovno plačati, ker je ta postopek sčasoma prišel v navado v vseh partizanskih brigadah in odredih. Od leta 1943 dalje so posvetili posebno pozornost obutvi. Ker so imeli v brigadi čevljarje, so urediti delavnico, brž ko se je brigada ustavila. Gledali so, da so imeli partizani ne glede na položaj enake možnosti za pridobitev obutve. Škornje so si posamezniki lahko privoščili šele tedaj, ko so bili vsi v brigadi obuti. Usnje so dobivali v Šentvidu pri Stični pri tovarnarju Lavriču, nekaj pa v Novem mestu, v Žužemberku in v Škocjanu. Za usnje so dajali kože — zanje so takoj dobili okoli 42 %o usnja.

Včasih se je brigada prehranjevala po enakem sistemu kot na Hrvaškem. Posamezne skupine partizanov so odhajale na kmečke domove in prinesle s seboj mesa in še kaj, domačini

so dodajali zabele in krompir ter še kaj drugega. S tem je bila južina za partizane in za domačine pripravljena. Leta 1943 so v brigadi začeli voditi blagajniške dnevniške. Vpogled v te zapiske nam daje zanimivo sliko o tem, za kaj so v brigadi porabljali denar in bone. Avgusta 1943 je brigada npr. porabila bone za krompir, za seno za konje, za hrano za vse štiri bataljone, za doplačilo za živino, skupaj za 17.750 italijanskih lir bonov. Z denarjem pa so kupovali cigarete, pralne praške, potrebščine za brigadno tehniko in za podkovan je konj, žganje za bolnike in ranjence, vino za štab brigade, med, mast, čevlje in podobno.* Od 15. do 30. avgusta 1943 je brigada porabila 19.966 'lir za omenjene potrebe.*⁴

Meseca junija 1943 je prevzel posle glavnega brigadnega intendanta Karel Osredkar-Dimež.**

Obveščevalna služba se je v brigadi razvijala postopoma. Do kapitulacije Italije je bila organizirana tako, da je bil v brigadi brigadni, v bataljonih pa so bili bataljonski obveščevalci. Kakih posebnih enot obveščevalci tedaj še niso imeli. Navodila in naloge so prejeli navadno od komandantov. Zbirali so podatke o sovražniku ali o razmerah v postojankah, ki jih je brigada nameravala napasti. Za spremstvo pri obveščevalnih akcijah so dobivali patrulje iz enot, največkrat pa so morali na pot sami. Ker se je brigada sukala na znanih terenih, so obveščevalci imeli že svoje sodelavce iz vrst političnih delavcev ali pa pripadnikov OF ter člane KP.** Obvešče-

* Karel Osredkar pripoveduje zanimivo anekdoto, ki osvetljuje tedanje razmere na področju nakupovanja potrebščin za oskrbo brigade. Trgovci, h katerim so zahajali partizanski intendantje, niso bili nič kaj zadovoljni s temi obiski, ker jim boni niso dišali. Nekoč poleti 1943 pa je brigada dobila večje količine denarja in brigadni intendant se je odpravil v Mimo nakupovat. Trgovka ni bila nič kaj vesela nočnega obiska, vendar je le prišla odpret vrata in odpeljala intendanta v trgovino. Ko je Osredkar bahavo stresel na prodajno mizo kup bankovcev, je bila ženska presenečena in je vprašala, odkod intendantu toliko denarja. »Angleži so ga poslali,« je odgovoril Osredkar. Trgovka je bila še bolj presenečena in je vprašala: »Kako da ste taki prijatelji z Angleži, prej pa ste bili Rusi?« Izjava K. Osredkarja v IZDG.

** V začetku aprila 1943 so obveščevalci Cankarjeve brigade s pomočjo železničarjev-domačinov iz Ivančne gorice, Sentlovrenca in Novega mesta vzpostavili neposredno zvezo z organizacijo OF na ljubljanski postaji in z direkcijo v Ljubljani, od koder so prejeli redna in pravočasna obvestila o italijanskih transportih proti Dolenjski. Dobivali so podatke o moči transportov, o času njih od-

vaici so torej dobivali dobre podatke od teh ljudi in jih prinašali poveljstvom. Glede njihove kakovosti je treba reči, da so bili kar dobri. Obveščevalci so tedaj izdelovali že prav dobre skice, ki so bile velik pripomoček komandantom in komandirjem v bojih.

Brigada je imela tudi že dobro izurjene minerce. Opravljali so dve nalogi: hodili so na železniške proge minirat, v bojih pa so že tedaj prevzemali minersko-jurišne naloge. Minerstvo se je seveda v brigadi razvijalo skladno z materialnimi možnostmi. Eksploziva je bilo v partizanski vojski še zelo malo, zato minerstvo ni doseglo velikih organizacijskih razsežnosti. Minerei pa so bili kljub temu zelo cenjeni in jih moramo prištevati v isto vrsto kvalitetnih borcev, kot so bili bombaši.

Brigada je začela avgusta pošiljati svoje člane v vojaško šolo NOV in POS. Ta šola je bila ustanovljena 3. avgusta 1943 in še ni mogla do kapitulacije odločilno vplivati na strokovno in politično raven poveljniškega kadra v brigadi, posebno še, ker je tedaj imela le pehotni in minerski odsek.

OPOMBE

¹ Opisi akcije so povzeti po dnevniku Antona Vidmarja-Luke, Zbornik VI-6-72, po zapiskih iz notesa Viktorja Avblja-Rudija, arh. IZDG fase. 90/111, in po publikaciji *Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad*, september 1952.

² Spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG, dnevnik Antona Vidmarja a-Luke, Zbornik VI-6-72, zapiski iz notesa Viktorja Avblja-Rudija v arh. IZDG f. 90/111 ter publikacija *Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad*, izd. septembra 1952.

* Ukaz poveljstva pehotne divizije »Isonzo« z dne 15. julija 1943 v zvezi s čiščenjem predela Smuka-Topla reber-Pečka, Zbornik VI-6-142, poročilo poveljstva vojnega sektorja Ribnica z dne 19. julija 1943 poveljstvu divizije »Isonzo« o čiščenju cone Smuka-Topla reber in Pečka, Zbornik VI-6-143.

⁴ Ukaz za operacije na Gorjance poveljstva divizije »Isonzo« z dne 23. julija 1943, Zbornik VI-6-150.

* Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih na Gorjancih in pri Žužemberku, Zbornik VI-6-154.

hoda iz Ljubljane in o namembnih postajah. Poročila je iz Ljubljane pošiljal inž. Mravlja pod šifro »Micka«. Partizani so tako bili vnaprej obveščeni o namerah in smereh sovražnikovih akcij. Ta povezava je držala do kapitulacije Italije. Podatki Ivana Ferleža,

⁹ Viri in dokumentacija za napad na Žužemberk: poročilo Šerčerje ve brigade z dne 31. julija 1943 o akciji na Žužemberk in Sela pri Sumberku. Zbornik VI-6-50, dnevnik Antona Vidmarja-Luke, Zbornik VI-6-72, poročila poveljstva divizije »Isonzo« z dne 26., 27. in 28. julija 1943 štabu XI. armadnega korpusa o napadu na Žužemberk, Zbornik VI-6-152, 153 in 154, poročilo poveljstva vojaške garnizije v Žužemberku poveljstvu 98. udarne legije črnih srajc o bojih od 24. do 27. julija 1943, Zbornik VI-6: 164, Janez Vipotnik, Spomini, arh. IZDG, in spominski zapis Za Žužemberk v Spominih na partizanska leta (Prešernova knjižnica) stran 77, Avgust Mikec, spomini v arh. IZDG, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 251 do 269 in po spominu avtorja.

⁷ Ukaz poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 za akcijo v coni Ajdovec, Zbornik VI-6-155.

⁸ Avgust Mikec, Spomini v arh. IZDG.

⁹ Poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 2. avgusta 1943 štabu 2. armade o bojih v Selih pri Sumberku, Zbornik VI-6-158.

¹⁰ Viri in gradivo za opis bojev pri Selih pri Sumberku: Janez Vipotnik in Avgust Mikec, Spomini v arh. IZDG, Ambrožič, Partizanska protiofenziva in Gubčeva brigada stran 273 do 278, poročilo Šerčerjeve brigade z dne 31. julija 1943 o akciji na Žužemberk in Sela pri Sumberku, Zbornik VI-6-50, poročilo odseka za propagando in statistiko pri glavnem štabu z dne 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-64, dnevnik Antona Vidmarja-Luke v Zborniku VI-6-72, ukaz poveljstva divizije »Isonzo« z dne 28. julija 1943 za akcijo v coni Ajdovec, Zbornik VI-6-155, poročilo poveljstva divizije »Cacciatori« z dne 1. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o bojih v Selih pri Sumberku, Zbornik VI-6-157, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 2. avgusta 1943 štabu 2. armade o bojih v Selih pri Sumberku, Zbornik VI-6-158, poročilo karabinjerske postaje Trebnje, z dne 2. avgusta 1943 poveljniku divizije »Isonzo« o napadu na garnizijo Sela pri Sumberku, Zbornik VI-6-160.

¹¹ Pregled številčnega stanja in oborožitve enot narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije na dan 1. avgusta 1943, Zbornik VI-6-66.

¹² Proglas štaba XI. armadnega korpusa ob kraljevem prevzemu vrhovnega poveljstva nad italijanskimi oboroženimi silami, Zbornik VI-6-156.

¹⁸ Ukaz poveljstva divizije »Isonzo« z dne 3. avgusta 1943 za akcijo na ajdovskem območju, Zbornik VI-6-163.

^u Vesti odseka za propagando in statistiko pri glavnem štabu z dne 16. in 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-57, 64, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 14. in 16. avgusta 1943 štabu 2. armade o napadu na vlak pri Gomili, Zbornik VI-6-171, 173, Avgust Mikec, Spomini v arh. IZDG, po spominu avtorja, Bojan Fabjan, Iz partizanskih spominov, Dolenjski list, 4. decembra 1953.

H Vesti odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 20. avgusta 1943 o akcijah od 12. do 20. avgusta in vesti z dne 28. avgusta 1943 o akcijah od 12. julija do 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-58, 64.

¹⁹ Poročilo odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-64, poročila poveljstva divizije »Isonzo« z dne 19. avgusta 1943 Štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-8-175, poročilo namestnika političnega komisarja glavnega štaba z dne 22. avgusta 1943 o akcijah XV. divizije od 15. do 22. avgusta 1943, Zbornik VI-6-59.

¹⁷ O akciji na področju Sv. Križa (Gabrovka) glej poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 19. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v coni Moravče-Sv. Križ, Zbornik VI-6-175, poročilo poveljstva posebnega bataljona M. V. S. N. St. 3 z dne 25. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa o akciji v coni Sv. Križ—Moravče, Zbornik VI-6-187, poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 21. avgusta 1943 štabu XI. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-178, poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 20. avgusta 1943 Štabu XI. armadnega korpusa o čiščenju cone Sv. Križ-Moravče, Zbornik VI-6-177.

¹⁹ Poročilo namestnika političnega komisarja glavnega štaba z dne 22. avgusta 1943 o akcijah XV. divizije od 15. do 22. avgusta 1943, Zbornik VI-6-59, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943 o akcijah od 12. julija do 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-64.

¹⁹ Poročilo poveljstva posebnega bataljona št 1 z dne 27. avgusta 1943 o akciji v coni Dolenje Kamenje, Zbornik VI-6-189, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 23. septembra 1943, Zbornik VI-7-109.

⁹⁹ O akcijah od 1. do 7. septembra 1943 glej poročilo Cankarjeve brigade z dne 24. septembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-128.

⁹¹ Okrožnica štaba XV. divizije z dne 29. avgusta 1943, arhiv IZDG.

⁹⁹ Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 23. septembra 1943, Zbornik VI-7-109, Ambrožič, Gubčeva brigada, strani 304 in 306, poročilo štaba XI. armadnega korpusa z dne 9. septembra 1943 štabu 2. armade o napadih na železniško postajo Mirna peč, Zbornik VI-6-200 in poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 24. septembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-128.

⁹⁹ Dr. Marjan Ahčin, ustna izjava.

⁹⁴ Prepisi blagajniških dnevnikov Cankarjeve brigade za avgust 1943 v IZDG faze. 4Q/II-4.

⁹⁹ Podatke o intendantski službi je prispeval Mirko Frankič-Tilen, arh. IZDG.

ITALIJANSKI PORAZ (od 9. do 14. septembra 1943)

Ko je italijanski kralj po Mussolini je vem padcu prevzel vrhovno poveljstvo nad armado, general Badoglio pa predsedništvo vlade, je bila njuna poglavitna želja, da bi izvlekla deželo iz neznosnega političnega in vojaškega položaja. Najpreprostejša rešitev — in tako so Italijani ponudili zaveznikom — bi bila, da bi Italija stopila na stran zaveznikov kakor v prvi svetovni vojni in začela vojno proti svojemu dosedanjemu zavezniku Nemčiji. Toda, to bi Italijani storili le tedaj, če bi se zavezniki izkrcali v Italiji na takem področju, da bi Nemce zanesljivo pgnali čez Alpe. Italija bi se tako znebila nemške okupacije in vseh z njo povezanih nevšečnosti, zavezniki pa bi bili morda popustljivejši do nje in ji pustili monarhijo, suverenost in stare meje. Če bi se bilo to uresničilo, bi se prizadevanja osvobodilnega gibanja Jugoslavije in Slovenije za osvoboditev slovenskih in hrvaških ozemelj, ki so bila po rapalski pogodbi pripadla Italiji, znašla pred velikimi ovirami.

Zavezniki niso mogli sprejeti take pogojne ponudbe in so zahtevali brezpogojno kapitulacijo Italije. Bili pa so pripravljeni omiliti pogoje brezpogojne vdaje v skladu s pomočjo, ki bi jo zaveznikom dajala italijansko ljudstvo in vlada. Dne 3. septembra 1943 je bila podpisana kapitulacija. Dogovorili so se, da jo bodo objavili šele 8. septembra, na dan, ko se bodo zavezniške sile začele izkrcavati v Salennskem zalivu, južno od Neaplja.

Nemci so poznali položaj, v katerem se je znašla Italija. Pravočasno so pripravili vse načrte za akcijo v primeru kapitulacije dotedanjega zaveznika. Šlo je za ukrepe za razoroži-

tev italijanske vojske v Italiji in na Balkanu, za zagotovitev varnosti komunikacij in za vzpostavitev fronte v Italiji.

Že tretji dan po padcu fašizma je nemško vrhovno poveljstvo izdelalo načrt o ukrepih ob morebitni italijanski kapitulacija. Ponoči na 8. avgust so pripeljali na Gorenjsko prve enote 71. pehotne divizije pod poveljstvom generalmajorja Raapkeja, v naslednjih dneh pa je bila že vsa divizija razporejena na območju Podkloštra, Šentvida pri Ljubljani in Domžal. Nato so premestili v okolico Domžal 138. rezervni polk in četo 48. bataljona tankovskih lovcev iz Celja ter podoficirsko šolo korpusa iz Admonta. To so bile torej čete, ki so bile pripravljene za akcijo v Ljubljanski pokrajini.¹

Razoroževanje

V takih razmerah so Italijani poskusili vse, da bi z Balkana prepeljali svojo armado v Italijo. Pripravili so načrt, po katerem bi se vse divizije 2. armade zbrale na jadranski obali in na nekdanji jugoslovansko-italijanski meji. Tudi za enote XI. armadnega korpusa v Ljubljanski pokrajini in deloma na Hrvaškem so bili v tem smislu pripravljene načrti. Diviziji »Lombardia« in »Isonzo« naj bi odpotovali proti Postojni, kjer bi skupaj z drugimi mobilnimi enotami 2. italijanske armade prišle pod poveljstvo generala Gambare, ki je tik pred objavo kapitulacije odpotoval v Rim po navodila. Tako zlahka razumemo vztrajna prizadevanja italijanskih vojaških poveljstev, obdržati komunikacije svobodne za transport vojaštva in v zadnjih dnevih prizadejati partizanom čim večje izgube, da jih ti ne bi mogli odločilno ovirati pri odhodu iz Jugoslavije.

Komandant XI. armadnega korpusa je v tem smislu že 6. septembra izdal ukaz oziroma navodila poveljstvom divizij »Isonzo« in »Lombardia«, z njimi je odredil, da je divizija »Isonzo« osvobodjena dosedanjih nalog in da se mora zbrati v coni Postojne, jurisdikcijo nad področjem, ki ga je do sedaj zasedala divizija »Isonzo«, pa prevzame »Lombardia«. Važno je bilo še določilo, ki je odrejalo premikanje obrambne linije proti morju tako, da bi sproti zagotavljalo varnost umika italijanskih enot z Balkana. V prvi fazi bi bila ta linija na Goriških in ob Kolpi ter dalje po železniški progi do morja. Druge enote XI. armadnega korpusa bi se umikale iz Ljubljane oziroma iz Notranjske ter Kočevske proti severozahodu. Po

omenjenem planu nag bi divizija »Lombardia« Se naprej držala pod okupacijo Belo krajino in nadaljevala gradnjo zaporne linije na slovensko-hrvaški meji. Divizija »Isonzo« pa naj bi se zbrala v Novem mestu in v Trebnjem, pustila na sedanjem področju nekatere enote, ki so ji bile prideljene, in se pripravila na transport v takem redu: najprej pehotni polk, nato topništvo in nazadnje 98. legija.² Izpolnitev tega načrta bi pomenila za osvobodilno gibanje izgubo vsega italijanskega orožja, ogroženo bi bilo tudi osvobajanje slovenskih in hrvaških primorskih pokrajin. Ali je moč osvobodilnih sil na Slovenskem dovolj velika, da prekriža načrte Italijanom?

Nastopilo je obdobje največjih skrbi za izpeljavo nalog osvobodilnega gibanja na Slovenskem. Mnogo težkih nalog se je zgrnilo na narodnoosvobodilno vojsko in politične organizacije. Razorožiti je bilo treba italijansko vojsko, likvidirati belogardistične in plavogardistične čete, se pripraviti na boj proti Nemcem, izpeljati občo mobilizacijo, pomagati vzpostaviti oblast osvobodilne fronte.

Osvobodilno gibanje se je dolgo pripravljalo na čas, ko bo Italija kapitulirala. Prvi ukrep je bila ofenziva na komunikacije. Njegov obči rezultat ni bilo popolno uničenje železniških prog. Z izjemnimi napor bi jo Italijani verjetno sproti usposabljali za promet. Toda transporti po njej so bili nezanesljivi, sovražnik ni mogel zanesljivo računati z uporabo tržaške železnice. Tudi na cestah so tičale za Italijane velike nevarnosti. Dolge kolone bi neprestano in od vseh strani ogrožali partizani, jim zadajali udarce. Vse slovenske komunikacije so bile torej za Italijane negativna postavka in vse je kazalo, da se bodo morali vračati v domovino peš. Tudi vse smeri skozi Ljubljano so bile nezanesljive, zakaj v ljubljanski okolici se je že pojavila 71. nemška divizija, ki je bila sposobna zagotoviti obvladovanje tržaške proge.

Osvobodilno gibanje je v skladu s pripravami na italijansko kapitulacijo vzpostavilo stike s poveljstvom divizije »Isonzo«. Pobudnik za te sestanke je bil sicer komandant pehote te divizije general Cerutti. Prvi sestanek, ki se ga je udeležil tudi politični komisar Cankarjeve brigade Jože Borštnar je bil 9. maja 1943. Drugi je bil 30. maja 1943, tretji pa 13. junija pri Srebrničah. Tega se je udeležil general Cerutti sam, osvobodilno gibanje pa sta zastopala pooblaščenec glavnega štaba Dušan Kveder-Tomaž in Bogdan Osolnik kot predstavnik po-

litičnih organizacij. Navzoč je bil tudi šef angleške misije pri glavnem štabu Slovenije.⁸ Pogovori z Italijani sicer niso rodili kakega pomembnega rezultata, so pa vendarle vplivali na nadaljnje dogodke.

Naslednji ukrep v pripravi na kapitulacijo je bila koncentracija vseh slovenskih brigad v Ljubljanski pokrajini. Pod poveljstvom obeh divizij se je zbralo vseh sedem brigad (poleg štirih, ki so že bile v Ljubljanski pokrajini, še primorska brigada Ivana Gradnika, gorenjska Franceta Prešerna in štajerska Slavka Šlandra).

Pomemben ukrep je bil stik z italijanskimi vojaki, ki so že bili siti vojne in so komaj čakali, da se dokopljejo do doma. Stiki civilnega prebivalstva z italijanskim vojaštvom so prispevali, da se je omajala njihova volja za vojskovanje.

Ko so pozno zvečer 8. septembra v glavnem štabu zvedeli za kapitulacijo, so nemudoma izdali enotam navodila. Obvestili so jih, da je Italija kapitulirala. Partizanska vojska in civilne oblasti naj nastopajo kot slovenska narodna oblast in izvrševalci premirja na Slovenskem. Naglo je treba priti do orožja, izvesti splošno mobilizacijo, pripraviti splošni ljudski odpor proti Nemcem. Partizani naj zato nemudoma stopijo v stik z italijanskimi poveljstvi in italijanskim vojaštvom, vkorakajo v postojanke, razorožijo italijanske čete, orožje naj pustite le tistim, ki so se pripravljene z nami boriti proti Nemcem. Razorožijo naj belo in piavo gardo in zahtevajo od Italijanov, da bele in plave tudi sami razorožijo. Porušijo naj vse komunikacije, ki bi lahko služile Italijanom za odvoz orožja, Nemcem pa za vdor na naše osvobojeno ozemlje, vzpostavljati je treba oblast OF in vojske. Ze 9. septembra zjutraj so odšli člani glavnega poveljstva k enotam, da bi tam pojasnjevali navodila in sami sodelovali pri izpolnjevanju teh nalog.⁴

Partizani Cankarjeve brigade so zvedeli za kapitulacijo na različne načine in na raznih krajih. Ko je 1. bataljon 8. septembra peljal ranjence iz Trebelnega skozi Dobrnič proti Kočevskemu Rogu, je na Ajdovcu, kamor je prispel 9. septembra, opazil, da v Žužemberku nekaj gori. Ljudje so partizanom povedali, da Italijani odhajajo in da je Italija kapitulirala. Borci spčetka tega niso verjeli, vendar jih je spodbudila slutnja, da so pospešili korak. Zvečer so brili pri Sv. Petru na Rogu. Tu so prenočili, 10. septembra zjutraj pa so bili že v Podstenicah. Tu so bili že veliki kupi orožja in strehva in bataljon se je

prepričal, da je Italija res kapitulirala. Hitro se je spustil v Podturn in naletel na veselo razpoloženo prebivalstvo. Slavje je bilo nepopisno, vse je prekipovalo od sreče. Tu so borci 1. bataljona že srečali partizanske kamione, ki so prevažali material. Mnogi partizani so že bdiJd lepo oblečeni v italijanske uniforme. Povsod so opazili zloženo orožje, strelivo in razno opremo. Pred dnevi je bila italijanska brzostrelka še redkost, dragocenost, sedaj jo je imel skoraj vsak drugi partizan.

Janez Vipotnik, ki je bil še vedno politični komisar 1. bataljona, pravi, da so brž zaustavili prvi kamion in se odpeljali v Novo mesto. »Tu je bilo šele pravo zmagoslavje. Ljudje na ulicah, veseli partizani so važno hiteli levo in desno, vse je nekaj nekam prevažalo, pravi živžav, kakršnega najbrž Novo mesto še ni bilo doživelo. Šel sem na komando mesta, da bi zvedel, kje je brigada. Tam sem našel Dušana Kvedra in Jako Avšiča. Menda 9em jima prišel zelo prav, kajti takoj sta imela posel zame. Ko sem ju spraševal, kje je brigada, sta dejala, da to zdaj ni važno, marveč je treba naglo ukrepati.

V Grotni vasi je italijanska divizija, ki jo je treba nemudoma razorožiti.* Prišla je iz Karlovca in Ozi j a. Kveder mi je na hitro dal navodila, kako se to opravi z desetimi partizani, ostali del bataljona pa je treba poslati v Šentjernej, da bi držali položaje proti Kostanjevici, če bi Nemci poskušali prodirati proti Novemu mestu... Bataljon se je takoj odpeljal in je nekaj časa ostal v Šentjerneju... Ko smo se vrnili v Novo mesto, je bil štab XV. divizije že v mestu. Takoj sem se moral javiti v štabu. Komendant Rajko Tanaskovič me je ostro prijel, kako sem mogel mimo brigade in divizije oditi v Šentjernej. Povedal sem mu, kako je stvar potekala, toda s pojasnilom ni bil zadovoljen, češ da se nihče brez njegovega dovoljenja ne sme vtikati v divizijske posle. Nato je bil našemu 1. bataljonu odrejen odsek v Trebnjem.«⁵

Dejansko je akcija 1. bataljona potekala tako, da je v Gotni vasi z eno četo res razorožil Italijane, dve četi pa je poslal proti Straži, kjer se je začelo veliko razoroževanje divizije »Isonzo«. Toda še istega dne so zbrali ves bataljon. Popoldne je krenil na položaje med Kostanjevico, ki so jo bili Nemci

* To je bil del divizije »Lombardia«, ki je prišla zamenjat divizijo »Isonzo«.

pravočasno zasedli, ki Šentjernejem. Bataljon, ki med akcijo ni doživel večjih spopadov, se je preselil potem v Trebnje, kjer so mu določili odsek obrambe nemške meje in rajon za mobilizacijo.*

Stab XV. divizije je bil v vasi Vrh pri Trebelnem, ko je 9. septembra 1943 ob 1. ponoči zvedel prek radija za italijansko kapitulacijo. Tedaj je bil v štabu tudi Edo Mihevc, prvi komandant Gubčeve brigade in bivši član glavnega štaba. Hitro si je nadel oznake komandanta brigade in z oddelkom Slandrove brigade, ki je bil pri roki, nemudoma odšel v Novo mesto. Nato je prišel v štab divizije tudi Dušan Kveder. Tam so sklenili, da bodo poslali odposlance v Trebnje in Mokronog. Kveder je za vse delegate napisal navodilo, v katerem je v glavnem ponovil direktive glavnega štaba glede obnašanja do Italijanov in belogardistov. V Mokronog so nato poslali Nika Šiliha, političnega komisarja 1. bataljona Gubčeve brigade, v Trebnje pa je odšel Dušan Kveder sam. Komandant 98. fašistične legije je Kvedru izjavil, da se bo ravnal po navodilih poveljstva divizije »Isonzo«, obljubil pa je, da bo razorožil vse belogardistične oddelke v okolici in jih izročil narodnoosvobodilni vojski.⁷

Edo Mihevc je kot odposlanec glavnega štaba srečno prispel v Novo mesto. Sprejel ga je general Cerutti. Začela so se pogajanja. Cerutti je Mihevcu sprva obljubil, da bo izročil 400 pušk, malo kasneje pa je privolil v izročitev 1000 pušk in 40 mitraljezov. Mihevc se je pogajal na štabu divizije do 10. septembra zjutraj, nato pa se je odpeljal s Ceruttijevim avtomobilom v Stražo, kjer se je zbralo vodstvo osvobodilnega gibanja. Sedaj je bilo treba napeti vse sile, da bi preprečili diviziji »Isonzo« oditi z vsem dragocenim orožjem proti morju. Na tem področju je namreč bila ta divizija najštevilnejša in najboljše oborožena. Njene zaloge orožja, streliva in vojne opreme so bile življenjskega pomena za narodnoosvobodilno vojsko Slovenije. Edo Mihevc se je kmalu vrnil iz Straže. Z njim so se pripeljali še Boris Kidrič, Jaka Avšič in major Jones. Od Cerutti ja so odločno zahtevali, naj izroči orožje, vse strelivo, vojaško opremo, narodnoosvobodilna vojska pa zagotavlja, da bo divizija lahko varno potovala domov. Toda Cerutti ni privolil v zahteve odposlancev osvobodilnega gibanja, temveč je pogovore zavlačeval ter čakal poti, da bi rešil vso

oboroženo divizijo. Odposlanci osvobodilnega gibanja so se nato odpeljali iz mesta, kjer je ostal le še Edo Mihevc, partizanam pa so naročili, naj se na vse načine polasčajo italijanskega orožja.

Ko je bil štab XV. divizije obveščen o neuspešnosti pogajanj, je ukazal Šlandrovi brigadi naj odide v Novo mesto. Šlandrova je odšla dne 10. septembra dopoldne in je začela povsod razoroževati Italijane. V mesto je prispel tudi 1. bataljon Gradnikove, in tako se je pritisk na italijansko vojsko stopnjeval iz dneva v dan. Dne 11. septembra je prispel v mesto, kot smo videli, tudi 1. bataljon Cankarjeve brigade, ki je dobil posebne naloge. Italijani so pod pritiskom partizanskih enot čedalje bolj izgubljali tla pod nogami. Na eni strani se je močno upiral razorožitvi štab divizije, na drugi strani pa je začela delovati organizacija osvobodilnega gibanja, ki se je obračala naravnost na italijanske vojake, jim naslikala položaj, v katerem so se znašli, in jim jemala orožje. Isto so delale partizanske čete. Orožje italijanske vojske je začelo prehajati v partizanske roke. Italijanski vojaki, siti vojne, so kaj radi oddajali orožje. Kjer so partizani pravilno nastopali — se obračali na vojake in jim razložili položaj — tam je bil uspeh popoln. Ko je Cerutti sprevidel, kako kopni njegova moč, je ukazal izročiti partizanom orožje iz skladišč, ni pa privolil v razorožitev svojih enot.

V Novem mestu so se 9. septembra začeli zbirati tudi belogardisti. Okoli novomeške posadke so se zbrale še posadke iz Šentjerneja, Škocjana, Bele cerkve, Otočca, Ra teža, Stopičir* Mirne peči Spočetka so bili presenečeni nad dogodki, ki so se tako naglo obrnili njim v škodo. Pričakovali so navodil iz Ljubljane. Ko pa jih ni bilo, je prevzel poveljstvo nad njimi Vuk Rupnik, in jih povezal v vojaško enoto. Bili so dobro oboroženi. Kakih 1000 jih je bilo. Zasedli so nekaj važnih točk okoli Novega mesta in čakali na ukrepe italijanske komande. Polagoma pa so v mestu prevladali partizani, in Italijanom in belogardistom ni preostalo nič drugega, ko da odidejo. Glavni štab je 10. septembra popoldne ukazal, naj partizani razorože vso italijansko vojsko in ji vzamejo konje, mule, avtomobile, opremo in drugo.

V takih razmerah so se belogardisti zbrali na cesti proti Šentjerneju, da bi Sli na Gorjance, vendar jih je italijansko poveljstvo zadržalo s pretvezo, da mu je ukazano prepeljati

jih do morja. Ponoči na 11. september se je začela pomikati italijanska vojska iz Novega mesta proti Straži. S seboj so vozili topniški polk. Z njimi so odkorakali tudi belogardisti. Pri Straži je italijansko kolono ustavila partizanska vojska. Belogardisti so se tedaj zbal za svojo usodo. Zbežali so iz italijanske kolone in ušli na Gorjance. Od tam jih je mnogo odšlo na domove, drugi pa so se zatekli v Zameško pod okrilje Nemcev, ki so jih gostoljubno sprejeli.^{8*}

Divizija »Isonzo« pa se v Straži še ni hotela vdati partizanom. Nadaljevala je pohod, dokler ni bil Cerutiti v Kočevju prisiljen podpisati kapitulacijo in jo objaviti vojaštvu. Takole se je glasila:

»Vsi vojaki z oficirji vred morajo odložiti orožje pri poveljstvu ... (sledi poškodovano besedilo originala) v smislu ukazov, ki jih je izdalo poveljstvo.«

»Živino, vozove in motorna vozila je treba oddati prav tako kot orožje... (sledi poškodovano besedilo), italijanske družine (lahko nadaljujejo pot proti Kočevju in naprej z motornimi vozili.«

»Opozarjamo, da je poveljujoči gospod general (Alessandro Maccario, op. L. A.) pridržan kot talec, zato naj se temu ukazu nihče ne upira. Poveljniki naj vsakogar, ki bi se temu protiväl, takoj drakonsko kaznujejo.«⁹

Italijanska divizija je nato položila orožje in odprla skladišča. Potovala pa je v dveh kolonah. Prva, glavna, je šla v

* V Vestniku, glasilo protikomunističnih borcev in domobrancev, je F. G. opisal nezgode domobrancev v Novem mestu. Novomeško predstavništvo belogardizma je premišljevalo, kaj naj ob kapitulaciji stori. Tedaj se je na srečo mudil v Novem mestu Vuk Rupnik, ki ga je novomeško predstavništvo povabilo, naj prevzame poveljstvo nad vojsko 1000 mož. Rupnik je ponudbo sprejel. Ko so od Italijanov zahtevali, naj jim izroče orožje, so dobili odgovor, da morajo ostati, lojalni in da ne smejo nikogar napadati, le pod tem pogojem se ne bo nikomur nič zgodilo. Dne 11. septembra je protikomunistična »vojska v bojnem maršu šla mimo Novega mesta proti Straži, kjer so jo Lahi nameravali izročiti partizanskim brigadam, ki so tam čakale v zasedi.« Rupnik pa se je odločil — »in kakor mravlje so se vsule enote protikomunistične vojske na levo v hrib in zapustile osuple Lahe«. Obroč so prebili, se razdelili v 6 samostojnih skupin in odšli v različne smeri. Ko so vzpostavili kontakt z nemško obmejno stražo v Zameškem, so se vse grupe zbrale zvečer 11. septembra 1943. Vestnik, glasilo domobrancev in drugih protikomunističnih borcev, letnik 1, št. 2,

smeri Novo mesto—Straža—Kočevje, druga pa v smeri Trebnje—Žužemberk—Kočevje in dalje proti morju. V slednji so potovale enote 98. legije.

Kapitulacija divizije »Isonzo« je bila nujna. Partizani so na vsej poti oklepali Italijane in jih sproti razoroževali. Italijanski poveljnik pa tudi ni mogel upati, da bi se v takih razmerah izognil razorožitvi, ko je pred njim bila še dolga pot skozi osvobojeno ozemlje Slovenije in Hrvatske.

Drugi bataljon Cankarjeve brigade je zvedel za kapitulacijo na zasedi v smeri proti Trebnjemu. Bataljon je namreč zavaroval to smer ob velikem napadu enot XV. divizije na Mimo peč. Jedro bataljona je bilo ponoči na 9. september deloma na zasedah, deloma pa v vasi Rihpovec, ko se je ponoči razširila presenetljiva novica. Avgust Mikec poroča, da so partizani takoj zapustili zasedo in odhiteli v vas ter tam zbrani pričakovali navodil iz štaba brigade. Vso noč niso spali, ker vestem niso preveč verjeli in so se bali presenečenja. Zjutraj 9. septembra je bataljon najprej poslal oddelek v Ponikve, da bi se z Italijani pogovorili. Na partizansko zahtevo so vojaki razminirali dohode do tunela pri Sv. Ani, ki ga je brigada napadala še pred nekaj dnevi, nato pa je posadka odšla v Treb-

Brigada v Trebnjem po kapitulaciji Italije. Foto F. Veselko

Brigadni pratež v Trebnjem po kapitulaciji Italije. Foto F. Veselko

nje v sestavo svoje enote. Zatem je prišlo povelje, naj 2. bataljon obkoli Trebnje. V postojanko so odšli poleg Dušana Kvedra še komandant 2. bataljona Ivan Majnik-Džems, Lojze Colarič in Albin Lapanja kot tolmač. Pogajanja so Italijani zavlačevali, ker do kapitulacije divizije »Isonzo« še ni bilo prišlo, toda bataljon je bil iznajdljiv: na svojo pest je dobil veliko orožja, ki so ga vojaki jemali kar iz vagonov. Ko pa je 98. legija odhajala iz Trebnjega, je le morala pustiti v kraju precej orožja, tako da ga je bilo zadosti za popolno oborožitev bataljonov in še za novince, ki so prihajali iz okolice in tudi iz drugih, bolj oddaljenih krajev. Dne 10. septembra se je v Trebnjem priključil drugemu tudi 3. bataljon. Nato so se v štabu brigade dogovorili, da bodo v smeri proti Ljubljani na ukaz XV. divizije poslali oba bataljona, ki sta bila pri roki, tj. 2. in 3. pod poveljstvom komandanta Franca Kočevarja-Cirdla, medtem ko bo v Trebnjem ostal štab s še nekaterimi enotami pod vodstvom političnega komisarja Josipa Zomade-Frenka. Cankarjeva brigada je prejela pomembno nalogo, da vzdolž dolenske železniške proge zajame vse sovražne enote in jih razoroži ter prodre do Ljubljane. V skladu s to je bila tudi naloga, zavarovati nemško mejo, da s te strani ne bi bilo presenečenja. Železnico pa naj bi pripravila, da bi jo lahko

takoj in temeljito razdejali. Vzporedno s Cankarjevo brigado je prodirala vzdolž kočevske železnice proti Notranjski in Ljubljani XIV. divizija z vsemi svojimi brigadami. Najprej je odšel proti Ljubljani 2. bataljon. Tiste italijanske čete, iz trebanjskega okoliša, ki so bile v sestavi divizije »Isonzo«, so se v glavnem pridružile 98. legiji. V Trebnje pa so prihajale le deloma oborožene, ker so spotoma vojaki oddajali orožje partizanom. V Radohovi vasi se je že začel teritorij, ki je pripadal varstvu divizije »Cacciatori«. Nemci so že 9. septembra razorožili vso italijansko vojsko v Ljubljani in okolici, s štaboma XI. armadnega korpusa in divizije »Cacciatori« vred. Vse italijanske enote te divizije, ki so se ab dolenski progi umikale proti Ljubljani, je zajel 2. bataljon 138. rez. polka planinskih lovcev, ki je opravil razorožitev v Ljubljani skupaj s policijskimi enotami. Nemci so razorožili tudi štab 51. polka divizije »Cacciatori« v Borovnici in posadke postojank ob tržaški železniški progi. Zajeli so tudi večino poveljnikov in aretirali vse tiste, ki so se upirali razorožitvi. Tako je bila divizija »Cacciatori« popolnoma razorožena in zajeta. Dve

Cankarjeva brigada po kapitulaciji Italije v Šentvidu pri Stični

četi drugega bataljona Cankarjeve brigade sta prispeli do Radohove vasi 10. septembra. Tam so zvedeli, da belogardistična skupina v Ivančni gorici, ki je bila sestavljena iz različnih posadk, še ni položila orožja niti ni šla z Italijani. Člani lokalnih političnih organizacij so pripravili možnosti za njeno zajetje. Povezali so se s Cankarjevo brigado. Medtem ko so aktivisti stiškega okrožja zadrževali bele poveljnike v gostilni Fačini nasproti kolodvora, je brigadni komandant organiziral osebni vlak in vanj vkrcal del 2. in 3. bataljona. Komandant brigade je bdi s puškomitralješko trojko na lokomotivi pripravljen, da ukrepa v skladu z razmerami v Ivančni gorici ob prihodu bataljona. Ko je vlak pripeljal na kolodvor, je komandant brigade s puškami trajno izstopil iz vlaka in stekel proti gostilni Fačini. Vse je bilo tako, kot je bil obveščen. Medtem so poskakali iz vagonov tudi borci in planili proti zasadenim bunkerjem. Komandant brigade se je nepričakovano pojavil v gostilni, našel belogardistične oficirje pri posvetovanju okoli mize in jih z naperjenim orožjem pozval k vdaji. Presenečenje je bilo popolno. Beli poveljniki so se nekaj časa obirali, ko pa so spoznali, da se ne bodo mogli upirati, so položili orožje. Borci so polovili presenečene belogardiste v bunkerjih in različnih utrdbah, ki so sicer bili pripravljeni na odpor. Na srečo ujeti belogardistični poveljniki niso utegnili dati znaka za ogenj.

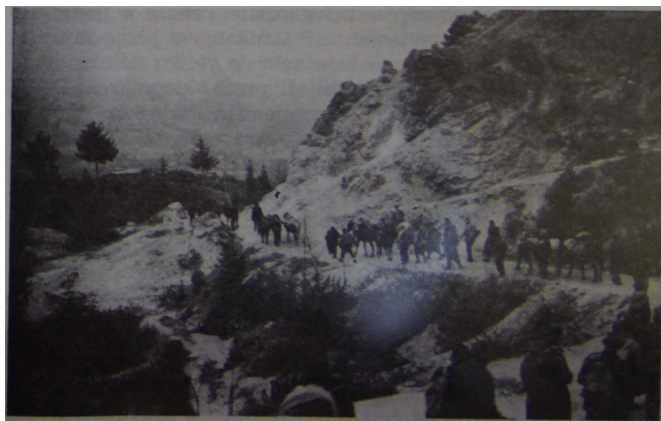
Potem je ukazal komandant brigade, naj se belogardisti postrojijo pred postajo. Alojz Zokalj-Džidži je imel govor, v katerem je belogardistom pojasnil razmere ob kapitulaciji Italije in jih pozval, naj se prostovoljno priključijo brigadi. To je storila polovica belih, drugi pa so odšli na domove.*

S to akcijo je Cankarjeva brigada brez prelivanja krvi likvidirala enega najmočnejših belogardističnih centrov in si utrla pot za nadaljevanje pohoda proti Ljubljani.

* Belogardistični posadki iz postojank v Stični in Temenici sta se 9. septembra združili v bataljon. To je torej bila belogardistična enota, ki so jo borci Cankarjeve brigade zajeli v Ivančni gorici. Ujet je bil tudi bataljonski štab: poveljnik Jože Nadrah, belogardistični organizator iz Temenice Alojz Groznik, belogardistični poveljnik postojanke Sel pri Sumberku Franc Flisar, pater Placid Grebenc iz Stične in vojni kurat Stefan Kraljič. Vse te enote so bile partizanom že znane iz poprejšnjih bojev (Franček Saje, Belogardizem, II. izpopolnjena izdaja, str. 592).

Drugi bataljon je potem šel v Grosuplje. Utrujene partizane je civilno prebivalstvo sprejelo zelo prisrčno. Partizani bi bili najrajši odšli spat, toda dela je bilo toliko, da ni bilo misliti na počitek. Treba je bilo urediti skladišča za hrano, jih zavarovati in pospraviti orožje in strelivo. V Grosuplje je 13. septembra prišel tudi 3. bataljon Cankarjeve brigade, drugi pa je odšel dalje proti Ljubljani. V Šmarju je bil prvi spopad z belogardisti. Ko je komandant 2. bataljona pozval bele k vda-
ji, so vsi odložili orožje, le kaplan Križaj je še naprej streljal na partizanskega komandanta. Ta pa je napadalca ranil in ga ukrotil. Bataljon je bil zvečer ob 22. uri že v Škofljici. Naslednjega dne, 14. septembra, se je 2. bataljonu priključil še tretji. Oba sta z delom svojih sil zasedla Lavrico in Rudnik.

S tem sta omogočila Ljubljančanom, da so lahko iz mesta odhajali nemotno v partizane. Tako sta se oba bataljona najbolj približala prestolnici Slovenije — v veliko veselje navdušenih Ljubljančanov. Istega dne so Nemci izvedli izvidniško akcijo na Barju. S Cankarjevo brigado se niso spopadli in so se kmalu vrnili v mesto. Dne 15. septembra sta se oba bataljona pri Škofljici udarila z 200 belogardisti, od katerih sta jih 8 ujela, 20 pa jih je padlo. Beli so nato zbežali na Ig in se utrdili v gradu. V tem boju je Cankarjeva zaplenila poškodov-

Del brigade kolone na pohodu proti Ljubljani po italijanski kapitulaciji.
Foto F. Veselko

Oskrhovalna kolona med počitkom na pobodn proti Ljubljani po kapi»
tulaciji Italije. Foto F. Veselko

van protitankovsk top. Dne 16. septembra pa je sovražnik udaril proti Škofljici z večjo močjo in resneje, da bi prodrli do Turjaka in rešil obkoljene belogardiste. Pehoto je podpiralo 6 tankov in 2 oklopna avtomobila.^{1*} Cankarjeva jih je zavrnila v Ljubljano, saj so si njene čete nabrale veliko učinkovitega orožja, ki so ga že znali uporabljati proti oklopnikom. Drugi bataljon je na odseku med Grosupljem in Rudnikom mobiliziral, pospravljajl orožje in strelivo, prirejal mitinge in poskrbel za preselitev skladišč v notranjost pokrajine, na varno.*

Tretji bataljon Cankarjeve brigade je že 9. septembra prejel nalogo, naj razoroži Italijane v Ponikvah. Ti pa so bili medtem že odšli v Trebnje, zato je porušil bunkerje na postaji in ob progi prav do tunela pod Sv. Ano. Naslednjega dne, 10. septembra, je odšel v Trebnje ter skupaj z 2. bataljonom nekaj časa razoroževal Italijane in pospravljajl orožje. Nato so ga poslali na pomoč 2. bataljonu razoroževat belogardistično po-

* Enote Cankarjeve brigade pred Ljubljano so mobilizirale na Rudniku in v Lavrici ter sprejemale novince iz Ljubljane. Nekdo od partizanov je na postaji v Škofljici na deski z napisom Škofljica dodal še: »Ža v partizane prestopit.«

sadko iz Stične in Temenice, ki je zdaj bila v Ivančni gorici. Ko je bilo to opravljeno, je odšel v Višnjo goro, ki pa jo je bil sovražnik že zapustil. Zato je bataljon 11. septembra skozi Mlačevo odšel k Boštanjskemu gradu, kjer so se bili utrdili belogardisti. Vodil jih je znani belogardistični poveljnik Danilo Capuder, ki je prej poveljeval posadki v Senturju pri Grosupljem. Od prejšnje posadke je pri njem ostalo le še 30 zvestih belogardistov, iz okolice Grosupljega pa se mu jih je priključilo še 15. Skupaj jih je torej bilo okoli 45.¹¹ Najprej se je začel bataljon z njimi pogajati, toda zaman. Zato je naslednjega dne podnevi začel s pomočjo delov 4. bataljona napad na Boštanj. Uporabil je dva protitankovska topa in težke minomete ter napadal do noči. Ponoči so minerei razbili glavna vrata, toda bombaši kljub temu niso mogli vdreti v grad. Vselej so jih beli odbili. Dne 13. septembra je moral 3. bataljon v Grosuplje. Pred Boštanjem je torej ostal le 4. bataljon. Tretji bataljon je iz Grosupljega odšel na pomoč 2. bataljonu v Škofljico in v Rudnik, kar smo že opisali.

Četrty bataljon so najprej poslali v Mirno peč razoroževati belogardiste in Italijane. Belogardisti so bili medtem že odšli v Novo mesto, Italijani pa so se priključili diviziji »Isonzo«. Nekaj časa se je bataljon zadrževal v Mirni peči, nato so ga poslali v smeri proti Ljubljani, kjer je sledil 2. in 3. bataljonu. Najprej je dal 4. bataljon okrepitev 3. bataljonu pri napadu na Boštanj, 13. septembra pa je sam prevzel blokado postojanke. Zjutraj 14. septembra bi bilo treba nadaljevati napad na belogardiste. Ker pa je bila gosta megla, se je belim posrečilo pobegniti na nezavarovanem mestu proti Turjaku. Nato so bataljon poslali v Žalno. Poleg mobilizacije je imel bataljon še pomembno nalogo, zaminirati viadukt pri postaji. To je storil na povelje glavnega štaba ponoči na 17. september.*

Iz gornjih podatkov lahko razberemo načrt štaba XV. divizije o razporeditvi njenih enot. Cankarjeva brigada je bila na levem krilu divizijske razporeditve, ker je bila divizija s čelom usmerjena proti nemški meji. Cankarjeva brigada se je raztegnila od Trebnjega do Rudnika pri Ljubljani, da bi se ji približala in se ravnala glede na razmere v mestu. Brigada se je na svojem levem krilu povezovala z enotami XIV. divizije. Na svojem odseku je porušila vse komunikacije, ki držijo z nemške meje na Dolenjsko. Desno od Cankarjeve je bila

V Senturju pri Grosupljem sl mladina ogleduje partizanskega fotografa.
Foto Veselko

Gubčeva brigada, usmerjena (proti nemški meji, z osrednjo smerjo proti Sevnici).¹³

Cankarjeva brigada je do 15. septembra 1943 očistila sovražnih čet vse področje med nemško mejo in dolenjsko železnico od Trebnjega do Ljubljane. Pri razoroževanju ni imela sreče, da bi bila prisilila k predaji kake večje italijanske enote. Vse posadke na njenem odseku so se bile v glavnem priključile svojim divizijama. Tako so posadke od Velike Loke v smeri proti Novemu mestu odhajale v Trebnje, kjer so se priključile 98. legiji iz sestave divizije »Isonzo«, ali pa so odšle proti Novemu mestu. Vse posadke od Radohove vasi proti Ljubljani so odšle proti Ljubljani, še preden so prišli v njihove postojanke bataljoni Cankarjeve brigade. Le belogardistično posadko iz Stične na Dolenjskem je brigada v celoti zajela, medtem ko so ji belogardisti, ki so se bili zabarikadirani v Boštanju, ušli.

Kako pa se je godilo drugim italijanskim enotam v Ljubljanski pokrajini, ki so se borile proti Cankarjevi brigadi?

O diviziji »Isonzo« smo že povedali, da je končno kapitulirala 11. septembra 1943. V njeni sestavi sta bila dva pehotna polka. 23. in 24., 98. fašistična legija, 6. topniški polk in druge enote.

Od Straže pri Novem mestu in Žužemberka do Kočevja je ob cestah ležalo orožje, ki ga je divizija odvrгла. Divizija »Isonzo« je bila edina taktična enota, ki je bila v celoti razorožena v Ljubljanski pokrajini. Divizijo »Macerata«, ki so ji bile en bataljon popolnoma porazile Cankarjeva in Gubčeva brigada v Jelenovem žlebu, so v celoti razorožile hrvaške partizanske čete. Divizijo »Cacciatori«, s katero se je Cankarjeva brigada spopadala ob dolenski progi, v Suhi krajini in na področju severno od dolenske železnice, so razorožili Nemci. Le majhen del je razorožila Cankarjeva brigada. Štirinajsta divizija je v spopadu pri Ribnici razorožila fašistično grupacijo »XXL Aprile«. Z njenimi četami se je Cankarjeva borila v Suhi krajini, pred Ribnico, v Kočevskem Rogu in drugje. Divizija »Lombardia« se je tolkla s Cankarjevo brigado na Hrvaškem in v Beli krajini. Več kot polk te divizije so razorožile čete Vzhodnodolenj skega odreda in pripadniki belokranjskega Vosa, tiste pri Novem mestu pa 1. bataljon Cankarjeve brigade.

V Ljubljanski pokrajini so bile torej od 9. do 12. septembra 1943 razorožene ena celotna divizija, celotna fašistična grupacija, deli dveh divizij, večina obmejnih straž, karabinjerji in druge italijanske enote iz sestava XI. armadnega korpusa. To je bila bogata žetev. Vse orožje teh enot se je preselilo v brigade in odrede, mnogo pa so ga uskladiščili. Plen pa ni bilo le lahko pehotno orožje, marveč tudi topništvo, tanki, inženirska oprema in drugo. Dolgotrajna priprava na razorožitev italijanske vojske, h kateri prištevamo tudi koncentracijo partizanskih brigad v Ljubljanski pokrajini, je obrodila obilen sad.

To <pa niso bile edine sovražne enote, ki so bile razorožene na slovenskem ozemlju. Partizani in ljudstvo Slovenskega primorja so — čeprav tam ni bilo brigad — povsem razorožili hitro divizijo »Eugenio di Savoia«, večji del divizije »Re« in »Torino« ter manjše dele divizije »Sforcesca«.¹⁴

Vojna z Italijo se je na Slovenskem ozemlju končala. Porazena italijanska vojska je hitela proti morju. Nekaterim je bila pri srcu le srečna vrnitev k svojim družinam, drugi so sanjali o ponovni restavraciji poraženega fašizma. Ali se je v zavesti italijanskih vojakov tedaj oglasil spomin na vasi, ki so jih požgali, in na prebivalstvo, ki so ga ubijali in odganjali v internacijo? Ali jih je opomnila vest, da so slovenske-

mu kakor tudi drugim jugoslovanskim narodom storili s svojim nasiljem veliko krivic? Večine verjetno ne. Maloštevilni Italijani so ostali pri partizanih. Ti so s hrabrim zadržanjem skušali oprati sramoto, ki jo je izzvalo nasilje njihovih vojnih tovarišev nad slovenskim ljudstvom. Partizanska vojska je kot nosilec suverenosti slovenskega naroda v celoti izpolnjevala določbe premirja, ki so ga bili sklenili zavezniki z italijanskimi voditelji. Nobenemu italijanskemu vojaku, niti fašističnim nasilnežem se ni po kapitulaciji skrivil las. Ali se bo tega spomnila Italija in skladno z veUkodušjem slovenskega naroda naravnala svoje politične odnose do sosedu na Balkanu? Razorožena vojska je spedila v strnjenih vrstah proti Italiji. Od tam pa so hiteli s trudnimi koraki proti domovini tisti, ki jih je bil italijanski fašizem pognal v taborišča. Bili 90 zelo izmučeni, vendar so se podvizali, da bi bili čimprej na voljo svoji zmagoviti vojski v domovini, da bi jo okrepili in se skupaj z njo postavili v bran nemškemu okupatorju.

Razpad belogardističnih vaških straž

Konec meseca julija je bilo v Ljubljanski pokrajini 107 belogardističnih postojank, vseh belogardistov pa je bilo 6134. V dveh belih bataljonih, ki so ju formirali do tedaj, je bilo 953 mož, 171 belogardistov pa je bilo v treh posebnih bataljonih.^{15*} Kaj se je zgodilo s to vojsko ob kapitulaciji Italije?

V njenih vrstah je vladalo ves čas njenega obstoja popolno nesoglasje glede tega, kdo bo imel nad njo poveljstvo. Ali bo to Mihailovič, ki je imel v Sloveniji svojega predstavnika v osebi Karla Novaka, ali bodo to klerikalci, ki so nape-

* V posebnih bataljonih, ki so jih Italijani ustanovili za protipartizanski boj, je bilo po kakšnih 200 italijanskih vojakov in 50 do 60 belogardistov. Posebni bataljon št. 1 je pripadal diviziji »Isonzo«. Poveljnik bele čete v tem bataljonu je bil sprva Dore Bajec, potem pa Vuk Rupnik. Diviziji »Cacciatori« je pripadal posebni bataljon št. 2. Belogardističnemu oddelku iz njegove sestave je poveljeval kapetan Albin Cerkvenik, nato pa Anton Car. Posebni bataljon št. 3 iz fašistične grupacije »XXI. Aprile« je imel belogardistično četo, ki ji je poveljeval poročnik Emil Savelli, potem pa Dejan Suvajdžič. Posebni bataljon št. 4 so ustanovili nekoliko kasneje in je pripadal diviziji »Cacciatori«. Bela četa je bila pod poveljstvom kapetana Albina Cerkovnika, nato pa Franca Mesiča. Franček Saje, Belogardizem, II. dopolnjena izdaja stran 542.

n j ali vse sile za prevlado nad belogardističnimi oddelki? In še nekdo je povečeval zmedo. To so bali Italijani, ki so si prizadevali belogardiste povsem podrediti svojim vojaškim ciljem. Proti koncu vojne so celo nameravali razpustiti oddelke M. V. A. C. in iz njih sestaviti 3 bataljone, katerih vojaki naj bi nosili italijanske uniforme, polovica podoficirskega in oficirskega kadra pa bi bila italijanska.^{1*} Notranja nesoglasja v belogardističnih vrstah je stopnjevalo tudi zmotno mišljenje o vlogi Angležev v slovenski politiki. Protirevolucionarni voditelji so bili prepričani, da se bodo zavezniki slej ko prej izkrcali na obalah Jadranskega morja. To pričakovanje je sprva imelo neko realno zasnovo v tem, da je predsednik angleške vlade Churchill vztrajno predlagal zaveznikom ustanovitev nove fronte na Balkanu. Toda Američani niso podprli tega prizadevanja, ker so imeli v načrtu invazijo na francoski obali. Uresničitvi te zamisli so posvetili vse svoje vojaške in politične napore v Evropi. Churchillova zamisel je torej splavala po vodi, toda slovenska reakcija se s tem ni hotela sprijazniti. Se naprej se je trdno zanašala na angleško pomoč. Temu prepričanju se ni odrekla do konca vojne. Ta namišljena in nerealna ideja je belogardistično vodstvo vodila od izdaje do izdaje in je bila eden glavnih vzrokov za popolno propast belogardizma.

Naposled se je klerikalcem posrečilo izigrati Novaka in pridobiti v vrstah oboroženega belogardizma največji vpliv. Da bi pred Angleži zakamufirali svoje poprejšnje izdajalsko početje, so ustanovili ljubljanski četniški odred, ki naj bi, ločen od italijanskega okupatorja, dokazoval njihovo neomadeževanost glede stikov z okupatorjem. Vaške straže so preimenovali v nekake žandarmerijske čete za vzdrževanje reda in javne varnosti, vso vojsko pa so preimenovali v slovensko narodno vojsko. Toda vse to se je dogajalo le v ljubljanskem belogardističnem vrhu, medtem ko navodil belogardističnim četam za obnašanje v primeru kapitulacije italijanske vojske ni bilo. Tako je belogardistična vojska na terenu ostala osamljena, belogardistični poveljniki pa so ukrepali, kakor je kdo vedel in znal.

Posebne težave je oboroženemu belogardizmu povzročala popolna materialna in vojaška odvisnost od Italijanov. Bili so razdrobljeni v majhne enote, razsute po številnih postojankah in garnizijah. Vsa njihova vojaška aktivnost se je odvijala po

italijanski komandi in po njihovi volji. V dveh treh dnevih od kapitulacije si niso mogli pridobiti zadosti samostojnosti, da bi se povezali in izoblikovali načrt, ki bi bil v skladu z razmerami zadovoljiv. Izredno hiter razpad italijanske okupacijske vojske jih je presenetil. Partizanske čete, ki jih je podpiral močan val ljudskega navdušenja, so z veliko silo posegle v dogajanja in rešile vse belogardistične probleme tako, da so razorožile vaše straže, razpodile in polovile belogardistične voditelje in pospešile z vojaško akcijo razpad obo-roženega belogardizma.

Povedali smo že, da se je po kapitulaciji v Novem mestu zbrala kakih 850 mož močna belogardistična vojska iz dolenj-skih postojank kot so bile v Šentjerneju, Ratežu, Stopičah, Mimi peči, Škocjanu, Beli cerkvi in Otočcu in da je ta skupi-na pobegnila na Gorjance, odondod pa v Zameško k Nem-cem. S temi belogardisti se je Cankarjeva brigada spopadala na Dolenjskem v številnih bojih.

V Mirenski dolini je bila tedaj samostojna belogardistična postojanka v Šentrupertu, skupaj z Italijani pa so bili beli v Trebnjem, Rakovniku in Mokronogu. Vse razen belogardi-tov v Trebnjem so razorožili gubčevci. Ko pa so belogardisti obljubili, da se bodo s partizani borili proti Nemcem, so do-bili orožje nazaj. Toda kaj kmalu so se znašli pod nemško zaščito in obrnili orožje proti partizanom.¹⁷ Vsi seveda niso šli čez mejo, mnogo se jih je vrnilo na domove, nekateri pa so le ostali pri partizanih.

Trebanjskih belogardistov Cankarjeva brigada ni mogla razorožiti, ker so bili pod varstvom 98. fašistične legije. Njim so se priključili tudi belogardisti iz Čateža in odšli skupaj z 98. legijo proti Žužemberku. Ker so Italijani kapitulirali, so belogardisti ostali v Žužemberku in se združili z belogardi-stičnimi stražarji iz Žužemberka, Sel pri Šumberku, Dobrniča in Zagradca. Deli Levstikove brigade so bili tedaj v Žužem-berku in so zahtevali razorožitev belogardistov. Ker je bila Levstikova brigada komaj ustanovljena, je bila prešibka, da bi zahtevo podprla s silo. Belogardisti so bili tako nesramni, da so postavili pogoj za sodelovanje s partizani: da se skupaj borijo pod staro jugoslovansko zastavo.¹⁸ Tedaj so prihrumeli v Žužemberk borci Levstikove z avtoblindami in belogardisti so se razpršili. Večina belih vojakov je odšla na domove, vo-ditelji pa so zbežali v vas Krko. Del žužemberških belogardi-

stov se je skupaj z nekaterimi drugimi zatekel na Osolnik in Osredok nad Robom, kjer so jih partizani popolnoma razbili, drugi del pa je odšel na Turjak.

Belogardisti iz postojank med dolensko železnico in nemško mejo vse do Ljubljane so se večinoma razbežali na domove. Le stiški in temen iški belogardisti so dočakali konec v Ivančni gorici. Cankarjeva brigada je na pohodu proti Ljubljani razpodila in razorožila še nekatere skupine, ki so tavale po Dolenjski. Tako je bilo v Šmarju, v Grosupljem in na Rudniku ter v Škofljici. Najbolj zagrizeni belogardisti so že prej pobegnili v Ljubljano, kar so jim omogočile enote divizije »Cacciatori«, nekateri pa so se zatekli v Turjak in Zapotok. V Turjaku so jih napadli in uničili partizani Prešernove brigade. Ti so v naskoku zavzeli Turjak in ujeli okoli 700 belih, med katerimi je bilo mnogo najbolj zagrizenih organizatorjev oboževanega belogardizma. V Turjaku in Zapotoku so se partizanom postavljali v bran belogardisti, ki so bežali iz Ribniške in Dobrepoljske doline ter iz Velikih Lašč in okolice. Štirinajsta divizija je obračunala z belogardističnimi posadkami med Kočevjem in Ljubljano.

Od 6134 belogardistov se jih je največ 2000 zateklo k Nemcem, vse druge so polovile partizanske čete ali pa so odšli na domove. Belogardistični oddelki, ki so se vdali, in posamezniki, ki so odšli domov, so bili deležni amnestije in so ostali nekaznovani. Celo nekateri organizatorji in voditelji so se na račun amnestije izognili 'kazni. Mnogi partizani se niso strinjali s tako široko amnestijo, ker so po svojih naravnih čutih in na temelju izkušenj sklepali, da se jim bo belogardizem ponovno vzpel na vrat.

Grčarice

Plavogardistična skupina, s katero so se spopadale enote Dolenjskega partizanskega odreda in Gubčeve brigade, je našla prvo zatočišče v Otočcu. Odkazali so ji ga Italijani.* V

* Ta odred se je razvil iz četniške-plavogardistične skupine, ki se je junija 1943 mudila pri Sv. Treh kraljih (zdaj Vrh nad Rovtami) v Polhograjskih Dolomitih. Narasel je že tedaj na okoli 100 mož. Dne 4. julija se je ta skupina pod poveljstvom majorja Danila Koprivice-Boruta odpravila na pot na Dolenjsko. Ko je prišel na Dolenjsko, je odred imel že 120 mož. Italijani so četnikom na

Otočcu je ostala cel mesec, nato je odšla in v se Dobrnič razcepila. Del (Ljubljanski odred) je odšel proti Ljubljani, drugi pa so si naredili naziv centralni četnjski odred, odkorakali skozi Suho krajino v Ortnek in se tu utaborili. Tu jih je 3. septembra napadla Tomšičeva brigada. Odred je nato odšel in se naselil v Grčaricah ter se utrdil. Pričakoval je 9kupino 300 četnikov iz liškega četniškega korpusa, da bi se jim pridružil. Šercerjeva brigada pa je centralni četnjski odred, ki ni pričakal Ličanov, obkolila in premagala, 10. septembra 1943. Pot slovenskih četnikov se je <tako tragično končala za mihailovičevsko gibanje na Slovenskem.

Tako se je končalo slavno obdobje izpolnjevanja težavnih in usodnih nalog. Partizanska vojska je do 19. septembra izpolnila vse in dosegla vojaški uspeh, ki je bil tedaj najpomembnejši za politični razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem. Partizani so skoraj v celoti razorožili italijansko vojsko na Slovenskem. Plen, strelivo in oprema so omogočali nadaljevanje boja. Težko orožje je okrepilo bojno sposobnost partizanskih čet. Partizani so tako zadali belogardističnim vojaškim enotam tak udarec, da niso bile več sposobne za samostojno akcijo. Podati so se morale pod varstvo nemških okupatorjev in nadaljevati izdajalski posel pod njihovim vodstvom in za njihove interese. Plavogardizem pa je v Grčaricah doživel poraz, da se ni mogel več dvigniti.

Cankarjeva brigada je dosegla velike uspehe na odseku med dolensko železnico in nemško mejo. Hitro ga je očistila vseh sovražnih vojakov, .polovila ali razgnala je vse belogardiste in razrušila njihove postojanke, razorožila je precej sovražnih vojakov, zavarovala je nemško mejo in preprečila vsako presenečenje s te strani, naglo je prodrla do Ljubljane in se pojavila pred njenim pragom — na Rudniku ter s svojo navzočnostjo spodbudila mestne prebivalce za odhod v partizane in za nadaljnje vztrajanje v boju proti sovražniku. Pri Ljubljani je sprejemala prostovoljce in jim je omogočila vklju-

skrivoma dodelili rezervat ob Krki med Novim mestom in nemško mejo. Otočec je bil njihovo bivališče. Naloga te četniške skupine je bila, postati jedro četništva za Slovenijo in zbirati v svojih vrstah zlasti pripadnike vaških straž. Ko bi se skupina na ta način okrepila, bi opravila s partizani. Toda klerikalci, ki so dobili nadzorstvo nad vaškimi stražami, so skoraj popolnoma preprečili prehajanje stražarjev k četnikom.

čitev v partizanske enote. Vsa severna Dolenjska od Trebnjega do Ljubljane je bila osvobodjena in pod nadzorstvom Cankarjeve. Tod je izvedla mobilizacijo. Skoraj 1200 novih borcev se je priključilo njenim četam ali pa so jih poslali v druge enote. Svoje enote je brigada močno oborožila. Njena moč je zelo narasla. Po opravljeni mobilizaciji je štela 1568 partizanov in partizank.*

Dejansko je imela brigada v enotah 1342 borcev in bork. Od 226 borcev, ki niso bili v četah, jih je bilo največ v bolnišnicah, 91 pa so jih pogrešali.¹⁹

S kapitulacijo Italije je bil na Slovenskem prvi del vojne zmagovito končan. Sedaj je bil na vrsti boj z nemškim okupatorjem. Cankarjeva se je na ta boj pripravila, se številčno okrepila, močno oborožila in povečala svojo bojno zmogljivost.

OPOMBE

¹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 66 do 71 in stran 53 do 57.

⁹ Ukaz štaba XI. armadnega korpusa z dne 6. septembra 1943 o premestitvi pehotnih divizij »Isonzo« in »Lombardia«, Zbornik VI-6-198, Vladimir Mišica, dnevnik v IZDG.

⁹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 112 in 113, in podatki Bogdana Osolnika, ustna izjava.

⁴ Povelje glavnega štaba z dne 8. septembra 1943, Zbornik VI-7-1.

⁵ Spomini Janeza Vipotnika v arh. IZDG.

* Naslednja razpredelnica nam kaže porazdelitev borcev po bataljonih in drugih brigadnih enotah:

Enota	Številčna moč			
	po spiskih		na mestu	
	„ m	ž	m	£
Stab	24	4	24	4
I. bataljon	349	10	338	—
II. bataljon	304	14	256	11
III. bataljon	350	7	246	7
IV. bataljon	315	16	267	14
top. bat.	145	4	145	4
vod za zvezo	23	3	23	3
Skupaj	1510	58	1299	43

⁶ Poročilo Štaba Cankarjeve brigade z dne 24. septembra 1943 glavnemu Štabu o bojih od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-128, dnevnik Vladimirja Mišice v IZDG.

⁷ Poročilo Štaba XV. divizije z dne 9. septembra 1943 glavnemu štabu o pogajanjih z italijanskimi poveljniki, Zbornik VI-7-8.

⁸ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 134 do 145.

^{*} Povelje generala Ceruttija z dne 11. septembra 1943, Zbornik VI-7-294. O kapitulaciji italijanske divizije glej Se izjavo Ivana Mačka-Matije v arh. IZDG.

¹⁰ Franček Saje, Belogardizm, II. dopolnjena izdaja, stran 600 in 604, dnevnik Vladimirja Mišice v IZDG.

¹¹ Tudi tam, stran 592

^u O delovanju Cankarjeve brigade od 1. do 17. septembra 1943 glej poročilo štaba Cankarjeve brigade glavnemu štabu z dne 24. septembra 1943 o bojih od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-128, poročilo odseka za propagando in statistiko pri glavnem štabu z dne 15. septembra 1943 o bojih 13. in 14. septembra 1943, Zbornik VI-7-49, Avgust Mikec, spomini v arh. IZDG, pregled važnejših podatkov zgodovine Cankarjeve brigade, arh. IZDG, fase. 90/IH, vojno poročilo štaba 4. bataljona z dne 6. novembra 1943 za čas od 8. septembra do 8. novembra 1943, arh. IZDG, fase. 189a/II, Franček Saje, Belogardizm II. dopolnjena izdaja in poročilo štaba XV. divizije z dne 17. septembra 1943, Zbornik VI-7-75.

¹⁵ Poročilo odseka za propagando in statistiko glavnega Štaba z dne 16. septembra 1943, arh. IZDG fase. 8/II, poročilo štaba XV. divizije z dne 12. septembra 1943 glavnemu Štabu o napadu na Mršečo vas, Zbornik VI-7-31, poročilo odseka za propagando in statistiko pri glavnem štabu z dne 15. septembra 1943 o bojih 13. in 14. septembra 1943, Zbornik VI-7-49, poročilo štaba XV. divizije z dne 15. septembra 1943 glavnemu štabu o zasledovanju ostankov bele garde proti Ljubljani, Zbornik VI-7-56.

¹⁴ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 170.

^{**} Tudi tam, stran 182.

^{*} Franček Saje, Belogardizm, II. dopolnjena izdaja, stran 542.

¹⁷ Prav tam, stran 589 do 590.

¹⁸ Glej Svoboda v razvalinah stran 53, Cleveland 1961.

¹⁹ Glej številčno stanje brigade septembra 1943, arh. IZDG, fase. 8/n.

PARTIZANSKA OFENZIVA (od 15. septembra do 20. oktobra 1943)

Osvobojeno ozemlje na Slovenskem še nikoli ni bilo tako obširno kakor po kapitulaciji Italije. Na ozemlju Ljubljanske pokrajine in Slovenskega primorja so Nemci obvladali le tržaško progo in kraje ob njej ter Ljubljano in deloma Gorico. Vse drugo je pripadalo partizanom. Osvobodilno gibanje je nenadoma pridobilo velike možnosti za okrepitev osvobodilnega boja. Sedaj je bilo treba požeti in izkoristiti obilne sado več ko dveletne vojne z Italijani.

Nemci pripravljajo okupacijo

V Ljubljanski pokrajini se je pojavil nov sovražnik, še bolj nevaren kot Italijani. Ali so bili Nemci sposobni takoj okupirati osvobojeno zemljo in onemogočiti utrditev ljudske oblasti osvobodilnega gibanja ter izgradnjo novih partizanskih enot?

Vse je kazalo, da Nemci trenutno tega niso sposobni napraviti. Njihove poglavitne težave so bile na italijanski fronti, kjer so zavezniki prodirali proti severu in je grozila nevarnost, da bodo okupirali velik del Apeninskega polotoka. Nemci so morali pohiteti, da bi vzpostavili v Italiji fronto in zadržali zavezniško prodiranje. Vse svoje poglavitne sile so usmerili tja. Toda v Jugoslaviji je grozila nova velika nevarnost. Narodnoosvobodilna vojska je razorožila velik del italijanske vojske in se sama oborožila z zaplenjenim orožjem. Z mobilizacijo je številčno pomnožila svoje enote, zasedla in osvobodila vèpk del italijanskega okupacijskega področja in grozila, da bo organizirala jugoslovansko armado in vzpostavila fronto

na Balkanu. Toda Nemci so morali za nekaj časa odložiti poseg v jugoslovanski prostor in se posvetiti italijanski fronti. Njihov namen je bil, zadržati na slovenskem ozemlju le poglavitne komunikacije z Italijo, nato pa pripraviti ofenzivo in razgnati narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije.

Nemci so se začeli pripravljati na okupacijo osvobojenega ozemlja. Najprej so zavarovali železnico Ljubljana—Trst ter še nekatere pomembne objekte in kraje ob njej, za kar so uporabili 71. pehotno divizijo, kot smo že povedali v prejšnjem poglavju. Na Gorenjskem in Štajerskem so imeli sedaj tri bataljone 19. SS policijskega polka pod poveljstvom podpolkovnika Nagla, ki je imel sedež v Mariboru. Poleg tega so imeli na voljo še dvanajst samostojnih policijskih ter orožniških motoriziranih čet. Vseh teh enot pa višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrožju SS-Gruppenführer in generallajtnant policije Erwin Rösener, ki je tedaj stoloval na Bledu, ni mogel uporabiti za boj proti partizanom na osvobojenem ozemlju, ker je moral dati 2. in 3. bataljon 19. SS-policijskega polka na voljo 71. pehotni diviziji za zavarovanje tržaške železnice in za razoroževanje italijanske vojske. Tako so Rösener ju, ki je bil odgovoren za boj proti partizanom, ostali le 1. bataljon omenjenega polka in samostojne čete. Del 1. čete 1. bataljona 19. SS-policijskega polka je kmalu po kapitulaciji Italije zasedel Kostanjevico. Ko pa je hotel nadaljevati prodiranje proti Šentjerneju, je to general Rösener prepovedal, češ da se mu to zdi nemogoče in taktično zgrešeno. Sodil je, da ne bi bilo prav uporabiti na Dolenjskem čete z Gorenjske in Spodnje Štajerske. Prepovedal je torej vsakršno zasedanje krajev razen Kostanjevice, o kateri je dejal, da je ključni položaj področja ob Krki. Vendar je bil kmalu le primoran poslati k meji še nekatere enote s Štajerske in Gorenjske. Uporabil je tudi 2. četo 98. bataljona črnih srajc, ki se je bila pred Gubčevo brigado umaknila čez mejo pri Šentjanžu, pa še skupine belogardistov, ki so se prijavile Nemcem na tem področju. To so bili belogardisti iz Mirenske doline in skupina belih, ki je pri Straži pod poveljstvom Vuka Rupnika zapustila Italijane in se prebila v Zameško. Veliko pomanjkanje čet je tedaj onemogočalo Nemcem, da bi začeli kakršnokoli akcijo proti partizanom v Ljubljanski pokrajini.¹

Tačasna slabost pa jih ni ovirala, da ne bi začeli ustanavljati svoje oblasti na vseh ozemljih, ki so jih obvladovali.

Ustanovili so operacijsko cono »Jadransko primorje«, kamor so vključili pokrajine Furlanijo, Gorico, Trst, Istro, Ljubljano, Kvamer in območja Sušak, Bakar, Cabar, Kastav ter Krk. Za vrhovnega komisarja v tej coni je Hitler imenoval gauleiterja in državnega namestnika Koroške dr. Friedricha Rainerja. Ta je prišel 15. septembra v Ljubljano in je povabil na obisk ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana in zahteval, naj mu predlaga osebnost, ki bi postala načelnik pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini. Škof je predlagal ljubljanskega župana generala Leva Rupnika. Dne 21. septembra je dr. Rainer že izročil Rupniku v Celovcu odločbo o imenovanju na to mesto. Dne 22. septembra so novega šefa pokrajinske uprave, ki je imel naslov predsednik, slovesno ustoličili v Ljubljani ob navzočnosti mnogih nemških in slovenskih političnih ter cerkvenih oseb. Dr. Rainer je na posredovanje H. Himmlerja a imenoval za Rupnikovega nemškega svetovalca generala Rösenerja, ki mu je bila v policijskem smislu podrejena vsa pokrajina. General Rösener je 30. septembra ustanovil v Ljubljani operativni štab za uničevanje tolpe (Führungsstab für Bandenbekämpfung). Tako je bila v Ljubljanski pokrajini ustanovljena nemška civilna uprava, ki se je opirala na reakcionarne slovenske politike in cerkvene dostojanstvenike. Poslušni Rupnik pa je postal njen kvislinški vodja. Dejanska politična moč je pripadala policijskemu generalu Rösenerju. Ta je uporabljal v boju proti slovenskemu narodu policijske metode, ki jih je bil preizkusil že na Gorenjskem, kot šef štaba za boj proti partizanom pa je vodil vojaške in policijske operacije proti partizanom.*

Belogardizem se ponudi Nemcem

Kot smo videli, se je del belogardističnih vaških straž, ki niso hotele položiti orožja, zatekel pred partizani k Nemcem. To ni bilo nič novega, saj so se podobne stvari dogajale tudi v drugih jugoslovanskih pokrajinah in so Nemci imeli dovolj izkušenj glede uporabe kvislinških zaveznikov. Dr. Rainer je že 9. septembra 1943 v neki spomenici zunanjemu ministru Ribbentropu nakazoval kot eno izmed nalog bodočega šefa civilne uprave organizacijo samoobrambe civilnega prebivalstva pred boljševizmom.³ Zato so bili Nemci, ko so se skozi ljubljanska predmestja po italijanski kapitulaciji usule v mesto poražene

belogardistične čete, že pripravljeni. Nemci so sprva nekatere razorožili. Civilno prebivalstvo Ljubljane je belogardiste, ko so Sli skozi mesto, pošteno zasramovalo. Belogardisti pa so se kmalu združili v tri bataljone, podrejene nemškimi vojaškimi ali policijskimi četami. Dne 22. septembra je vodstvo klerikalne stranke v Ljubljani ustanovilo protikomunistični odbor za vodstvo boja proti narodnoosvobodilnemu gibanju. General Rupnik je skupaj z vodjo koroškega NSDAP (nemška nacionalsocialistična delavska partija) objavil 24. septembra razglas o ustanovitvi slovenske domobranske legije in pozval Slovence, naj se ji prostovoljno pridružijo.* Naslednjega dne pa je sam prevzel poveljstvo nad slovenskim domobranstvom. To je bil začetek vojaške formacije oboroženega belogardizma, ki si je pod Nemci nadelo novo obliko in novo ime. Sedaj je to bila bolje povezana vojaška sestava pod kreplekim vodstvom nemške policije. Notranje je bila bolj homogena kot vaše straže, ker je imela za seboj grenke izkušnje iz časa italijanske vladavine. Slovensko domobranstvo je bilo organizacijsko in taktično podrejeno prek zveznega oficirja kapetana Ericha Schumacherja nemškemu štabu za uničevanje tolp. Domobranci so začeli od Nemcev prejemati plače in vso oskrbo, pa tudi poviševali in odlikovali so jih Nemci. Tako je slovensko domobranstvo postalo nemška pomožna policijska sila, s čimer so svojo usodo povezali z usodo nacistične Nemčije, v kar je slovenska reakcija privolila.

Nemška vojska in policija ter slovensko domobranstvo sta bila odslej sovražnika, proti katerima se je Cankarjeva brigada borila do konca vojne.

Organizacijski ukrepi

Nesposobnost nemške vojske, da bi takoj izvedla okupacijo Ljubljanske pokrajine, je omogočila narodnoosvobodilni vojski, da se organizira in razvije svojo bojno sposobnost, političnim organizacijam pa, da utrdijo ljudsko oblast na slovenskem ozemlju. Toda treba je bilo pohiteti. Vodstvo osvo-

* Ta poziv vsebuje naslednje zanimive misli. »... naša ljubljena slovenska domovina naj bi bila s pomočjo angloameriške plutokracije izročena bolševizmu... Da se to prepreči, je prišla k nam na povelje Führerja a velikonemška vojna sila, ki nas bo ščitila... Pod vodstvom naših slovenskih poveljnikov, ki nam bodo

bodilu tega gibanja je vedelo, da takšno stanje ne more dolgo trajati in da bodo Nemci slej ko prej sprožili vojaško akcijo, da bi uničili sadove, ki si jih je osvobodilno gibanje pridobilo z zmagovitim koncem vojne proti italijanskemu okupatorju in njegovim pomagačem. Glavni štab je formuliral program nadaljnjega dela in prizadevanja v dnevnem povelju z dne 14. septembra, ko je pohvalil partizane in partizanke, komandirje, komandante in politične komisarje za dosežene uspehe pri razoroževanju sovražnikovih čet in pri formiranju novih enot. V povelju je bilo rečeno, da je sovražnik s kapitulacijo Italije močno oslavljen. »Naša dolžnost je, da mobiliziramo vse sile slovenskega naroda in se pripravimo na odločilne boje za dokončno osvoboditev... Naše divizije in odredi morajo pokazati, da so čvrsti in enotni pri uničevanju sovražnika, da niso dostopni nikakim razbijajočim poskusom petokoloncev. Zato se mora celotna vojska takoj pripraviti na borbo. Vsak vojak mora postati mojster svojega orožja...«⁴

Glavni štab je 10. septembra 1943 dodelil XV. diviziji, Zapadnodolenjskemu in Vzhodnodolenjskemu odredu odseke, da bi organizacijsko uredil razmere na nemški meji od Ljubljane do Gorjancev in v Beli krajini. Petnajsti diviziji je pripadalo področje Dolenjske severno do reke Save, južno od severnega področja Gorjancev (vključno), zahodno do Suhe krajine na liniji Straža—Ajdovec—Zagorica—Sela pri Šumberku—Muljava—Žalna—Grosuplje—Molnik (vse vključno za XV. divizijo), vzhodno pa do hrvatske meje. Zapadnodolenjski odred je dobil kot operativno področje Suho krajino, Vzhodnodolenjski odred pa Belo krajino. Cankarjevi brigadi je glavni štab izrecno odredil, naj bo na desnem krilu divizijske razporeditve v dolini reke Krke, da bi zlasti zavarovala smer iz Kostanjevice in branila Novo mesto, ki je tedaj bilo naj večje mesto osvobojenega ozemlja Ljubljanske pokrajine in so bile tam največje zaloge vojne opreme. Glavni štab je ukazal diviziji, da ne more razporediti Cankarjeve brigade na kak drug odsek brez njegovega odobrenja. Tedaj je glavni štab tudi predlagal štabu divizije, naj bo Gubčeva brigada

poveljevali v našem materinem jeziku, bomo uničili boljševiske morilce in požigalce v naši deželi, kjerkoli jih bomo dosegli. Nemška vojska in policija nas bosta pri tem v zvestem tovarištvu **podpirali ...**« Poziv poveljstva slovenskih domobrancev **z dne 24. septembra 1943** prebivalcem Ljubljanske pokrajine, Zbornik VI-7-302.

usmerjena proti Ljubljani, kar je pomenilo, naj bi bila na levem krilu divizije. Odredil je tudi težišče za operacije, ki je bilo v središču divizijske razporeditve usmerjeno proti severu, medtem ko je bilo pomožno težišče v smeri proti Brežicam.⁹

Taka razporeditev pa ni obveljala, zakaj divizija je že bila poslala Cankarjevo brigado proti Ljubljani, Šlandrovo pa na odsek Škocjana do Kostanjevice. Gubčeva je bila na srednjem odseku. Cankarjeva brigada je ostala na levem krilu od Sv. Križa (Gabrovke) do Ljubljane.

Nato je glavni štab spričo zbiranja sovražnih sil v Ljubljani, Brežicah, na Reki in v Karlovcu 16. septembra 1943 izvedel popolnejšo razporeditev in z njo nekaj obrambni obroč okoli Ljubljanske pokrajine. Operacijski odsek, ki so ga dodelili XV. diviziji, je na desnem krilu omejevala črta od Save čez greben Gorjancev prek Jugorja do Rožnega dola (vse točke te linije so bile vključene v operacijski odsek XV. divizije), na levem krilu pa ga je omejevala linija Kresnice—Višnja gora—Zvirče (vsi kraji za XV. divizijo).⁶

Ta razporeditev je bila sedaj bolj vojaško definirana in smiselno dognana. Vendar na levem krilu XV. divizije stik z enotami XVIII. divizije še ni bil povsem urejen v duhu te odredbe, ker se XVIII. divizija še do tega roka ni mogla končno sestaviti (divizija je bila ustanovljena 14. septembra 1943), niti še ni mogla prevzeti dodeljenega odseka. Zato je še vedno bila naloga Cankarjeve brigade, da zaseda odsek med Litijo in Ljubljano do prihoda enot XVIII. divizije, kar se je zgodilo okoli 23. septembra 1943.⁷

Štab XV. divizije je v zvezi z odredbo glavnega štaba o razporeditvi divizij (16. septembra) ponovno razporedil svoje brigade. Cankarjeva je ostala na levem krilu, Gubčeva in Šlandrova pa sta zamenjali svoji mesti. V dolino Krke je torej odšla Gubčeva, ki se je razporedila od Bučke do Gorjancev in je varovala dolino Krke pred vdorom sovražnika proti Novemu mestu. Levo od nje se je postavila Šlandrova brigada, ki je zasedla odsek od Bučke do Sv. Križa (Gabrovka) pri Litiji. Brigadi so zamenjali, ker so mislili, da je odsek v dolini Krke važnejši in ga je torej treba prepustiti v varstvo starejši in bolj izkušeni brigadi. Šlandrovo brigado pa so pomaknili bolj proti levi, da je bila bliže prehodom čez Savo na Štajersko. Cankarjeva brigada je sedaj dobila tudi bolj opredeljeno bojno nalogo. S položajev Grosuplje—Polica—Debeli hrib—Pogled

naj nadzoruje dodeljeno ji obmejno področje, en bataljon pa naj ima v Veliki Loki, da bo varoval smer Sv. Križ (Gabrovka) pri Litiji—Litija. Določili so ji tudi rezervne obrambne položaje za primer močnejšega sovražnega napada, ki so bili na liniji Besnica—Pogled—Višnja gora—Ilova gora—Zvirče.⁸

Eden od najvažnejših ukrepov je bila splošna mobilizacija, ki sta jo razglasila glavni štab in izvršni odbor osvobodilne fronte že 11. septembra. Na temelju tega razglasa so se morali javiti najbližjim vojaškim enotam vsi za orožje sposobni Slovenci v starosti od izpolnjenega 17. leta do 45. leta starosti.* Vojaške enote so nemudoma začele izvajati mobilizacijo v vseh krajih, ki so jih dosegle. Cankarjeva brigada je mobilizirala od Trebnja do Ljubljane. Hitela je, da je ne bi presenetila kaka sovražna ofenziva. Sedaj, ko so partizani zasedli kraje, ki so bili pod italijansko okupacijo vso vojno, kot npr. Grosuplje, je bila namreč priložnost potegniti v vojsko vse za orožje sposobne ljudi. Štab XV. divizije je že nekoliko prej,

10. septembra, izdal navodila za izvajanje mobilizacije. Brigada se je ravnala po teh navodilih.¹⁹ Povezovala se je s krajevnimi odbori OF, od katerih je dobila sezname obveznikov. Največ je mobilizirala okoli Stične na temelju seznamov, ki so ga izdelale krajevne organizacije. V stžškem rajonu OF so mobilizirali 519 vojnih obveznikov, od katerih jih je večino dobila Cankarjeva brigada, nekaj pa tudi druge, zlasti Gubčeva. Od teh mobilizirancev jih je velika večina ostala v partizanih, le 55 jih je sčasoma pobegnilo.¹¹ Ko je brigada dobila sezname, je najprej odposlala pozive, po katerih so se morali obvezniki javiti v 12 urah najbližji vojaški enoti. Kdor se ni odzval, so ga poklicali pred vojaško sodišče. Vojne obveznike so v brigadi komisijsko pregledali. V komisiji je bil poleg sanitetnega referenta še politični komisar ali pa njegov namestnik. Partizanske enote so poskrbele, da so novinci prihajali v čete dobro opremljeni in da so s seboj prinesli vse nujne osebne potrebščine. Sicer pa mobilizacija ni povsod potekala čisto gladko. Okrožni odbor OF Stična je npr. poročal 29. septembra 1943, da je zaradi slabe politične vzgoje in popuščanja mobilizacija zelo slabo uspela razen v stžškem rajonu. Precej ljudi da se skriva po gozdovih in da so ukrenili vse potrebno, da bi se v drugih rajonih izvedla mobilizacija bolj dosledno.^{1*} Ko so govorili o doslednosti, so zlasti mislili na to, da so nekateri politični aktivisti nasedli prošnjam obveznikov in dosegli, da so

ostali doma. Prve dni po kapitulaciji je npr. 1. bataljon mobiliziral v Trebnjem. Komisarju bataljona so v ta namen dodelili Janeza Mama-Črtomira Mraka, ki je bil tedaj aktivist.* Ta je političnemu komisarju odredil, kdo spada v vojsko in kdo ne. Okrog Trebelnega sta tedaj mobilizirala okoli 600 novincev in jih odpeljala v Trebnje, kjer so jih takoj oblekli in oborožili, saj je bilo opreme na pretek. Mam je bil zelo širokosrčen pri oproščanju ljudi vojaške obveznosti. Doma se ostali tisti, ki jih je on določil za »terensko delo in pravi invalidi. Sicer pa se ljudje niso upirali mobilizaciji. Eni so se obnašali, ko da je konec vojne, druge je presenetila velika partizanska zmaga, nekateri pa so želeli vstopiti v čete zmagovite mlade vojske.¹¹

Brigada je, kot navaja politično (poročilo njenega štaba z dne 25. septembra 1943, mobilizirala do 15. septembra 1200 obveznikov. Med mobiliziranimi je bilo mnogo tipov, pravi omenjeno poročilo. »V vasi Paradišče so se pa kar vsi moški odtegnili mobilizaciji. Mobilizirali smo na odseku od Ponikev do Ljubljane; okoli Podmolnika, Sostrega in Zadvora smo mobilizirali 40 mož. Med mobiliziranci je okoli 100 Ljubljancev prostovoljcev; vseh iz belogardističnih postojank okoli Stične, ki so bili ob zasedbi Stične v njej, je okoli 100; ostali so mobiliziranci. Dezerterjev do 15. septembra ni bilo.«¹⁴

Okrožni komite KPS za Novo mesto je izdelal precej natančno statistiko o uspehih mobilizacije v novomeškem okrožju. Iz njega navajamo podatke o krajih, kjer je mobilizirala tudi Cankarjeva brigada. Najprej podatki o mobilizaciji v rajonih Trebnje, Velika Loka in Mirna:

	Trebnje	Velika Loka	Mirna
Število vojnih obveznikov	897	329	283
Odzvalo se je	891	234	268
Nesposobnih	26	25	42
Poslanih v brigade	322	149	185

¹ Poročilo pravi, da jim ni uspelo izvesti mobilizacije v vaseh Čatež, Dolenja vas, Tihaboj, Pečice in Sela. »V imenovanih vaseh ljudstvo ne kaže razumevanja za našo borbo. Ko

*Janez Mam je pozneje zapustil partizane, bil komandant dolenskega četniškega odreda in je v okviru tega odreda organiziral »črno roko«. Sodeloval je z Nemci oziroma gesta pom.

smo z vojaško patrolo obiskali imenovane vasi, so se nam skrivači izmuznili, ostali prebivalci pa so nas sprejemali omalovažujoče in celo zasmehljivo... Nahujskani prebivalci javno zasmehujejo vse naše odredbe in se smejiijo naši popustljivosti in dobrohotnosti...»

Uspeh mobilizacije v podokrožju Mirna peč je razviden iz te tabele:

	Prečna Dobrnič			
Vojnih obveznikov	622	358	320	484
So se odzvali	516	296	144	305
Nesposobni	88	—	—	2
Se niso odzvali	106	—	—	194

Okrožni komite poroča, da je ljudstvo nezavedno, ker ga je zapeljala belogardistična propaganda. Naj slabši rajoni so Mirna peč, Dobrnič, Žužemberk in Ajdovec. Po kapitulaciji se je prebivalstvo tod zaprlo samo vase in se ni hotelo odzvati mobilizaciji.¹⁵

Najtežje je bilo pri mobilizaciji to, da so prihajali poleg zavednih ljudi v partizane tudi tisti iz vrst belogardističnih vaških straž, ki so se bili vdali, in nekateri s terena, ki so bili simpatizerji belogardizma. Novinci, tj. mobiliziranci so v brigadah številčno prevladali. Mnogi stari partizani so odšli v druge enote na vodilna mesta, zlasti v novoustanovljene brigade. Stari kader v brigadah se je kar izgubil v poplavi novincev. Na srečo je prišlo s terena — zlasti pa iz Ljubljane — precej političnih aktivistov, ki so jih takoj postavili na vodilna mesta v brigadah. Tudi iz internacije je prišlo v brigade mnogo ljudi. Ti so bili večinoma zavedni, toda fizično zelo izčrpani. Glavni štab se je bal, da belogardistični elementi ne bi porušili visoke politične zavesti, ki je tedaj vladala v brigadah. Zato so uredili tako, da so nezanesljive izdvojili iz čet, jih razorožili in ustanovili delovne enote, ki so jih uporabljali večinoma pri rušenju komunikacij. Pošiljali so jih predvsem v bolj oddaljene kraje od fronte oziroma od tistih odsekov, kjer bi lahko prišlo do bojev. Take enote so imele oborožene stražarje, ki pa niso ravnali z ljudmi ponižujoče.¹⁶

Ker pa je bilo še vedno precej skrivačev na terenu, je izvršni odbor OF 22. septembra izdal odlok o ukrepih proti ostankom belogardističnih in plavogardističnih tolpe ter proti

skrivačem pred mobilizacijo. Zahteval je, da mora prebivalstvo obveščati vojaške oblasti o teh ljudeh, kdor pa jih bo podpiral, bo izročen sodišču.¹⁷ Pripomniti je treba, da je del belogardistov v enotah vendarle obdržal orožje, ker so se dobro izkazali v bojih proti belogardističnim tolpom.¹⁸ To je bila naravna selekcija v vrstah borcev, ki je sicer izboljšala sposobnost brigade, ni pa bila v skladu s težnjami, da ostane 6imveč ljudi v partizanskih četah, da ne bi kasneje prestopili v sovražne vrste. O tem, koliko je bilo v Cankarjevi brigadi dezertarjev, ki so jim odvzeli orožje, ni podatkov. Verjetno jih ni bilo mnogo.

Z mobilizacijo je Cankarjeva brigada zelo narasla. Omenili smo že, da je štela po zapiskih 1568 borcev in bork (58 je bilo partizank), v bojni vrsti pa je bilo 1342 borcev in bork (partizank je bilo 43). Kot realno številčno moč moramo računati zadnjo številko. Moč Cankarjeve brigade je bila približno enaka povprečni moči tedanjih brigad, saj so voditelji skrbeli za izenačevanje številčne moči brigad v diviziji.

Glavni štab je že 11. septembra dal XV. diviziji navodilo za oborožitev brigad. V njem zahteva, naj divizija kar se da naglo oboroži enote z najboljšim orožjem. Na vsakih 6 do 10 borcev naj bo en puškomitraljez, na 20 do 30 ljudi po en težki mitraljez in po en lahki minomet. Glavni štab je XV. diviziji sporočil, da je orožja zadosti, največ pa ga je v Novem mestu. Bataljoni in brigade naj bodo oboroženi s težkimi minometi, brigade pa naj imajo topniške enote. Za zvezo naj se ustanove konjeniške, biciklistične in motociklistične enote.¹⁹

Sprva se je Cankarjeva brigada samoiniciativno dobro oborožila. Borci so si že dolgo želeli boljšega in učinkovitejšega orožja. Sedaj so ga imeli na pretek. Brigada je bila že 16. septembra tako oborožena, da je vsak borec imel puško, vsaka četa po lahki minomet, vsak vod po en težki mitraljez in vsak bataljon po en težki minomet. Ker je brigada imela štiri bataljone, je potemtakem imela vsaj 4 težke minomete, 12 lahkih minometov in 36 težkih mitraljezov. Nekateri bataljoni so imeli po več lahkih minometov, a vsaka desetina puškomitraljez. Kljub temu so se enote pritoževale, da nimajo zadosti puškomitraljezov.*⁰

Na temelju teh podatkov z dne 16. septembra zvemo, da je bila brigada približno takole oborožena:

protitankovski top 47 mm	2
brdski top	2
težki minomet	4
lahki minomet	12
težki mitraljez	36
puškomitraljez	okoli 40
puške	okoli 800

Sicer pa se je brigadna oborožitev takoj po kapitulaciji hitro spreminjala. Diviziji je na njeno zahtevo pošiljala orožje, hkrati pa je morala brigada oddajati orožje drugim enotam, ki so jih ustanavljali Neomejenih zalog orožja namreč kljub optimističnim zatrjevanjem višjih poveljstev vendarle ni bilo. Upoštevati je treba tudi, da so pošiljali veliko orožja čez Savo za oborožitev štajerskih enot Cankarjevoi so si najbolj prizadevali, da bi dobili čimveč lahkih minometov, ki so jih zelo cenili, in puškomitraljezov. Novo podobo o oborožitvi dobimo iz poročila Cankarjeve brigade glavnemu štabu z dne 20. novembra 1943.²¹ V smislu tega poročila je brigada imela 21. oktobra 1943, ko se je začela velika nemška ofenziva, takole Oborožitev:

topovi	3
težki minomet	5
lahki minomet	26
težki mitraljezi	13
puškomitraljezi	57
brzostrelke	15
puške	763
samokresi	55

Primerjava s prejšnjimi podatki z dne 16. septembra nam pove, da so si cankarjevci medtem priskrbeli nekoliko več lahkih minometov in puškomitraljezov. Na prvi pogled je bilo pušk premalo za tako veliko brigado. To si moramo razlagati tako, da je brigada do 21. oktobra številčno nekoliko upadla, da so obstajale delavske enote neoboroženih partizanov in da je drugo orožje v enoti zamenjalo puške.

Brigado so z dotokom na novo mobiliziranih borcev ne-prestano izpopolnjevali. Najpomembnejša je ustanovitev baterije, ki je imela spčetka dva protitankovska topa 47 mm in dva gorska topa 65 mm, ki so ju nosile mule. Prvi komandant

je bil Miroslav Vrančič. Baterija je v brigadi imela rang bataljona. Verjetno je bila ustanovljena 12. ali 13. septembra 1943 na ukaz poveljstva XV. divizije z dne 12. septembra 1943.²² Toda spočetka ni imela dovolj izvežbanega topniškega kadra. Zato so ga poiskali v bataljonih. Vsakdo, ki je v bivši jugoslovanski vojski služil v topništvu, se je moral prijaviti, da so ga razporedili v baterijo. Poleg tih so se javili Se drugi mladi fantje, ki so se neverjetno hitro izvežbali za topničarje. Tako je bila baterija kar hitro nared za borbo, vendar v omejenem smislu. Topničarji so Sele sčasoma — zlasti ko so se vrnili iz topniškega tečaja oficirske Sode prvi tečajniki — postali sposobni ravnati s topovi in jih uporabljati v vseh bojnih razmerah. Zaviralno so na razvoj topništva v brigadi vplivale neprestane zahteve štaba divizije, naj brigada pošlje topničarje v divizijsko artilerijo. Poveljstvo baterije si je kmalu nabavilo prevozna in prenosna sredstva za topove in minomete. Baterija je močno povečala udarno moč brigade.²³

V brigadi so ustanovili tudi pionirsko četo. V njeno sestavo so pošiljali take, ki so bili preslabotni za borbe v četah ali pa nezanesljive ljudi. Pionirska četa ni bila oborožena. Njena naloga je bila zlasti, rušiAi komunikacije. Pri tem delu je opravila precejšnje delo.

Omeniti je treba še vod za zveze, v katerem je bilo 26 borcev in bork.

Partizanske enote so zaradi priliva novincev začele številčno zelo naraščati. Stare brigade, ki so bāie ustanovljene še pred kapitulacijo Italije, so kmalu štele po kakšnih 1500 partizanov. Iz mobilizirancev so začeli ustanavljati nove brigade, ki so jim dali kadrovske jedro iz starih brigad. V XV. diviziji so ustanovili tri nove brigade. Najprej so iz jedra Slandrove brigade, ki je ostalo na Dolenjskem, in iz 4. bataljona Gubčeve brigade ustanovili 12. Štajersko brigado — v Mokronogu, 24. septembra.* Dan kasneje so dolenjski železničarji ustanovili 14. železničarsko brigado, iz Vzhodnodolenjskega odreda pa so v Metliki 28. septembra ustanovili 15. Belokranjsko brigado. Dvanajsta štajerska brigada je štela okoli 1100

* Glavni štab se je namreč že 21. septembra odločil poslati Slandrovo brigado nazaj na Štajersko. Najprej naj bi odšel en bataljon s štabom brigade, kasneje pa še jedro (glej dr. Miroslav Stiplovšek, Slandrova brigada, stran 109, 110). Vendar se jedro ni vrnilo na Štajersko, temveč so ga vključili v 12. brigado.

mož, 14. železničarska 746, 15. Belokranjska pa je 3. oktobra imela 1006 partizanov in partizank. Po odhodu Šlandrove brigade je XV. divizija štela okoli 6000 borcev in bork.* Tako je divizija postala številčno enaka manjši diviziji redne vojske. Divizija je razen petih brigad imela še dva topniška diviziona in razne druge enote.

Dne 14. septembra 1943 je glavni štab ustanovil v Zdenski vasi novo XVHI. divizijo.²⁴ Priključili so ji tri nove brigade: 8. Frana Levstika, 9. in 10. Ljubljansko.

Tudi XIV. divizija se je okrepila z novimi brigadami, od katerih navajamo 13. Loško, ki so jo ustanovili 23. septembra na Knežji njivi v Loški dolini. Tudi na področju Brkinov, Istre in Slovenskega primorja so nastajale nove brigade in druge partizanske enote.

Po opravljeni nalogi v Ljubljanski pokrajini so se vrnile 3. Gradnikova brigada na Primorsko, dei Šlandrove na Štajersko, na Gorenjsko pa 7. Prešernova. V Ljubljanski pokrajini so tri divizije imele še naslednje število brigad: XV. je imela pet brigad (4. Gubčevo, 5. Cankarjevo, 12., 14. železničarsko in 15. Belokranjsko), XVIII. tri <8. Levstikovo, 9. in 10. Ljubljansko) in XIV. tri brigade (Tomšičevo, šeroerjevo in 13. Loško oziroma Bračičevo).

Poleg omenjenih je glavni štab ustanovil še mnoge druge enote, kot npr. dva diviziona artilerije XV. divizije. Prvi divizion je imel tri havbice 100 mm in dva protiletalska topa 20 mm, drugi pa je imel dve havbici 100 mm, dva poljska topova 75 mm in dva protitankovska topa 47 mm. (Tudi XVIII. divizija je imela artilerijo).²⁵

POsebnostno važna je bila ustanovitev zalednih vojaških oblasti, po odredbi glavnega štaba z dne 13. septembra 1943. To so bile komande vojnih področij, komande mest, partizanske straže in narodna zaščita.²⁶ Ustanove zaledne vojaške oblasti so bile pomembne zato, ker so razbremenjevale operativne enote vseh zalednih opravil.

Politično-vzgojno delo

Politično-vzgojno delo je bilo v brigadi eno najvažnejših opravil. V brigadi se je namreč zaradi hitrega dotoka novih

* Po računih avtorja.

partizanov in odhoda mnogih starih partizanov na vodstvena mesta v drugih enotah razrahljala vodstvena povezava. Brigatini štab je komaj sproti zapolnjeval vrzeli, ki so nastajale zaradi neprestanega odhoda starih partizanov. V tem pogledu so najbolj obremenili obe stari brigadi, Gubčevo in Cankarjevo. Politični komisarji so imeli veliko dela. Neprestano so se morali pogovarjati in bodriti novince, skrbeti za njihovo politično vzgojo in uravnavati njihove odnose z drugimi partizani. Sodelovati so morali pri mobilizaciji, povezovali so se s terenskimi in drugimi organizacijami OF ter komunistične partije, paziti so morali na petokolonaše in organizirati boj proti njim, organizirati množične mitinge in na njih govoriti.* Ker se je povezujoči element razredčil, je nekoliko upadla tudi morala. Vpliv starih, borbenih partizanov je med množico novincev izgubil nekaj poprejšnje veljave. Polagoma je postal vpliven politično premalo zrel element, ki je potreboval veliko časa za prevzgojo. Tudi partijska organizacija je zato oslabela. Sicer je v brigadi vladalo izredno borbeno razpoloženje spričo velikih uspehov ob kapitulaciji Italije. To razpoloženje je bilo jamstvo za bojne uspehe in velike zmage, vendar ni bilo v njem tiste velike moči, ki je sposobna kljubovati najhujšim vojnim naporom. Vsekakor je bilo pomembno, da se novi borci čimprej prekale v bojih z okupatorjem ob neprestanih pod itično-vzgojnih prizadevanjih svojih poveljnikov.

Zato so v brigadi posvečali veliko skrbi pripravi borcev za boje proti Nemcem. V tem pogledu so ukrepali v skladu z navodili glavnega štaba in njegovega političnega komisariata

* Ker sami niso mogli vsega obvladati, so pošiljali bolj gibčne partizane ali politične delegate in politične komisarje čet na razna zborovanja in sestanke na terenu. O tem pripoveduje Avgust Mikec v svojih spominih. Dobil je nalogo, naj gre v Sela pri Šumberku in skliče vse ljudi. Povedal jim je, da je medsebojnega klanja dovolj. Če že nočejo v partizane, naj ne služijo Nemcem, kot so Italijanom. »Moram reči, da so me gledali bolj grdo, kot sestradan pes, in nihče ni ničesar rekel niti vprašal... V obraz sem jim povedal, da jim ne bo pomagal ne Krek iz Londona ne Nemci, kot jim ni mogla pomagati italijanska papeževa vojska. Zavedajte se, da smo Slovenci, zato bodimo složni in branimo svojo zemljo! Tako sem jim povedal in prebral, kar mi je napisal politični komisar brigade Josip Zornada-Frenk... Ko smo bili že kake 3 km iz vasi, se za nami usuje cel rafal.« Avgust Mikec, spomini v arh. IZDG.

ter hkrati enote navajali na ofenzivne akcije.*⁷ Brigada je morala paziti, da se vodilni kader ne bi nalezal raznih napak, kot se je to dogajalo spomladi in poleti 1942 spričo velikih uspehov v spomladanski partizanski ofenzivi. In res je bilo manj vojvodskega obnašanja in samovolje kot pred letom dni. Tu 90 partijske organizacije in organizacije OF ter politični komisarji dosegli pomemben uspeh.

Borci in borke Cankarjeve brigade so se udeleževali znamenitih političnih manifestacij tiste dobe. Najpomembnejša je bila udeležba na zboru odposlancev slovenskega naroda. Volitve, ki jih je razpisati 11. septembra izvršni odbor OF, so izvedli med 20. in 22. septembrom. Za volitve v partizanskih enotah so bili odgovorni politični komisarji bataljonov in njihovi namestniki, nadzirali pa so jih politični komisarji brigad in divizij. Dolžnost političnih komisarjev je bila, da na zborovanjih borcem pojasnjujejo pomembnost zbora odposlancev slovenskega naroda, ker je to v slovenski narodni zgodovini prvi demokratično izvoljeni zbor, ki bo obravnaval temeljna vprašanja narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. V vsakem bataljonu so izvolili po dva odposlanca, v vsej brigadi

10. Zbor odposlancev je bil v Kočevju od 1. do 4. oktobra. Izvolil je plenum osvobodilne fronte in slovenski narodnoosvobodilni odbor kot vrhovni organ slovenske ljudske oblasti, izoblikoval je prvi slovenski ljudski parlament, položil temelje slovenske državnosti in suverenosti ter se izrekel za novo, demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo.²⁸

Omeniti moramo še, da so se nekateri delegati in delegatke Cankarjeve brigade udeležili kongresa slovenske mladine, ki je bil od 10. do 12. oktobra 1943 v Kočevski Reki, kongresa slovenske protifašistične ženske zveze — 16. in 17. oktobra v Dobrniču, partijskega posveta v šoli na Dvoru — 8. oktobra 1943 (tega so se Udeležili partijski sekretarji brigade in bataljonov). Iz XV. divizije je bilo na tem svetu 27 delegatov.²⁹

Politično stanje v brigadi se je neprestano izboljševalo. Nekoliko dni po kapitulaciji so bile v brigadi v političnem in moralnem pogledu zadovoljive razmere. Štab Cankarjeve brigade je 25. septembra 1943 poslal glavnemu štabu politično poročilo za čas med 1. in 15. septembrom, v katerem izraža zadovoljstvo nad uspehi politične vzgoje. Kapitulacija Italije, pravi štab v poročilu, mnogih ni presenetila, vse pa je navdu-

Sila. Borci so tedaj izražali zaupanje do vodstva osvobodilnega gibanja. Mobilizacija je uspela zaradi marljivosti in vztrajnosti vseh, od najodgovornejših funkcionarjev do poslednjega partizana. Borbena morala je ostala na visoki ravni, izkušnost nove vojske pa je zaostala za izkušnostjo prejšnje. Politični komisarji so pri političnem delu opozarjali na bližnji zlom Italije in so zato naglašali, da je treba rušiti komunikacije, s čimer bomo preprečevali italijanski umik. Intenzivno so tolmačili svetovne in notranje politične dogodke. Poudarjali so prvenstvene napore Rdeče armade v borbi proti fašizmu. Govorili so o nemški vojski in zmanjševali strah pred njo zlasti pri novincih. Poudarjali so pomen tovarštva med stari in novimi borci. Pripravili so proslavo obletnice Cankarjeve brigade in brali tekočo literaturo. »Med civilnim prebivalstvom smo z improviziranimi mitingi ob zasedanju krajev navdušili naše simpatizerje in pomirili nasprotni. Kulturniki, ki so nam bili dodeljeni, so uspešno lomili pasivno držanje in rezerviranost ljudi povsod, kjer so nastopili.«³⁰

Poudariti je treba, da je po kapitulaciji prišlo v partizane iz Ljubljane in večjih mest mnogo kulturnih delavcev, ki so

Tone SeUškar, vodja propagandnega odseka brigade s svojimi sodelavci
1M3. leta

jih enakomerno porazdeljevali po partizanskih enotah. V Cankarjevo je prišel tudi Tone Seliškar in začel skrbno razvijati kultumo-prosvetno delo. V brigadi so tedaj imeli propagandni odsek in tehniko, ki ji je štab dal na voljo italijanski poltovomi avto. Nanj so spravili razno opremo in ciklostilni ter propagandni material. Literaturo so razmnoževali na ciklostikii koži. Skupino pri tehniki je vodil Marjan Seliškar-Crt (sin pisatelja Toneta Seliškarja), sodelavci pa so bili še Pavel Simenc-Pajo, Oto Jugovec, Milenko Klavora, Mirč Kragelj, Dušan Mevlja, Mitja, Hilda Sedej in Džuro Šmicberger. Do nemške ofenzive se je tehnika premikala po brigadnem operativnem področju in je redno tiskala radijske vesti, brigadne časopise in razne razglase. Dne 26. septembra 1943 je v Šentlovrencu izšla ena izmed števil Borca, kmalu zatem pa brošura »Iz dni Cankarjeve brigade«. Napisal jo je Bogo Flander-Klusov Joža, ki je zelo rad opisoval dogodke iz partizanskega življenja, zlasti boje. Brošuro je ilustriral in okusno opremil Pavel Simenc-Pajo.

Brigada je tedaj priredila veliko mitingov od Škofljice do Mirne peči. Včasih so imeli kar po tri na dan. Tone Seliškar je napisal v izseljeniškem koledarju leta 1956, da so kulturne delavce v brigadi borci včasih postrani gledali, ker niso hodili na položaje. Toda kadar niso pravočasno dobili časopisov in brošur, so postali nestrpni in nejevoljni. Nekoč so se vsi člani brigadnega propagandnega odseka prostovoljno javili, da bodo sodelovali v napadu na nemško utrjeno postojanko. Tedaj so jih borci podili nazaj, »češ kaj pa bo s kulturo, če vse kulturnike le-tu požanjejo kroglice nemških brzostrelk.«^{*1}

Varovanje osvobojenega ozemlja in rušenje komunikacij

Na severu Ljubljanske pokrajine, kjer je bila meja z nemško okupacijsko cono Spodnje Štajerske, je bil po italijanski kapitulaciji položaj odvisen od mnogih dejavnikov. Na ozemlju Dolenjske med mejo in Savo so namreč Nemci izselili skoraj vse slovensko prebivalstvo in naselili Kočevarje ter rajhu naklonjene ljudi. Njihova naloga je bila poleg raznarodovalnih posegov, braniti na tem področju Spodnjo Štajersko pred partizanskimi vdori. Ko se je sedaj pojavila na meji zelo okrepljena in številčno močna XV. divizija, je nastalo vpra-

šan j e, kako preprečiti z majhnimi silami, ki so bile tedaj Nemcem na voljo, partizansko ofenzivo v smeri proti Savi. Ta akcija je bila povsem razumljiva posledica zmage nad italijansko vojsko in dejstva, da je bilo osvobojeno vse ozemlje Ljubljanske pokrajine. Partizani se bodo torej usmerili proti Savi, da bi izgnali priseljeno prebivalstvo ter se približali savskim komunikacijam in jih pretrgali. Obramba obmejnega področja je bila torej za Nemce prav tako velikega pomena kot obramba južne železnice na odseku med Ljubljano in Trstom.

Ker pa je bila XV. divizija tedaj v fazi reorganizacije in utrjevanja bojne sposobnosti svojih enot, ni bilo možnosti za kako posebno veliko ofenzivo v smeri proti Savi, čeprav so poveljstva razumela pomen take akcije in je bila to že od nekdaj njihova želja. Tako je nastalo na nemški meji začasno ravnotežje, ki je bilo ugodno za Nemce. Štab XV. divizije se je spočetka moral zadovoljiti z obrambo osvobojenega ozemlja in pohiteti z reorganizacijo in utrjevanjem svoje vojske, da bi jo čimprej, še preden bi Nemcem uspelo zbrati zadostne sile, uporabil v akciji proti Savi.

Tako je prihajalo na meji le do občasnih manjših spopadov, ki niso imeli posebno velikega vojaškega in političnega pomena. Petnajsta divizija je varovala mejo in se ni spuščala v napade proti nemškemu okupacijskemu ozemlju. Bilo pa je jasno, da to ne bo dolgo trajalo.

Najprej je glavni štab dne 10. septembra ukazal XV. diviziji, da mora popolnoma porušiti železniške proge, zlasti progo Novo mesto—Ljubljana. »To tako temeljito«, pravi povelje glavnega štaba, »da se dolgo časa ne bo mogla popraviti ter da bi eventualni okupator bdi dezinteresiran za popravilo proge in bi mi imeli svobodne zveze po vsem terenu. To se pravi, porušiti vse mostove, vse tunele, kretnice, bunkerje in vse tehnične naprave na progi.«² Naslednji dan pa je glavni štab nekoliko dopolnil in izpremenil navodilo z dne 10. septembra v tem smislu, da je treba sicer železniške proge popolnoma uničiti, vendar je treba del dolenjske proge med Novim mestom in Stražo ter Novim mestom in Metliko začasno obvarovati, da bo sposoben za promet. To je bilo razumljivo, saj sta oba odseka držala po osvobojenem ozemlju, kjer je bilo prevažanje vojnega materiala in ljudi v polnem zagonu. Na metliškem odseku dolenjske proge pa je treba — je bilo rečeno — vse

objekte pripraviti za miniranje, da bi jih v primeru sovražnega vdora lahko zanesljivo pognali v zrak. Dalje v navodilu glavni štab naroča, da je treba na progah prežagati tudi pragove.**

Na temelju teh naredb so začeli partizani temeljito uničevati proge. Dva naj večja objekta na dolenski železnici so porušili ponoči na 17. september. To sta bila železniški most čez Krko pri Novem mestu in železniški viadukt pri 2alni. Slednjega so porušili minerei Cankarjeve brigade. Pri tem so sestavili cel vlak vagonov in jih z lokomotivo pod polno parogove spustili na porušeni del viadukta.³⁴

Kljub tako radikalnim rušilnim ukrepom glavni štab še ni bil zadovoljen z rezultati. V odredbi z dne 25. septembra je opozoril divizijo, da je treba obe železnici, Ljubljana—Novo mesto—Metlika in Grosuplje—Kočevje, popolnoma uničiti. »Treba je dosledno zatrpiti vse predore, porušiti vse objekte, dvigniti tračnice in pragove zažgati, porušiti signalne naprave, uničiti kretnice, uničiti postajne naprave, uničiti lokomotive in vagone.« Ker železnic ne bo več, je treba sporazumno z okrožnimi odbori mobilizirati vse železničarje. »Železničarji nimajo na progah več nobenega opravka.«* Vzdrževanje njihovih družin je treba obravnavati kot vse druge delavske družine. O nujni potrebi rušenja železnic je treba obvestiti civilno prebivalstvo ter mu to tudi pojasniti na mitingih in s posebnimi letaki. Povedati jim je treba, da s tem ne zadržujemo sovražnika v njegovi ofenzivi, ampak ga od tako pripravljene ofenzive sploh začasno odvrnemo. Nemci so tako slabi, da imajo na voljo le sile za zasedbo prog in cest Tam, kjer teh ne bo, se Nemci ne bodo zadrževali.⁵⁵

Na temelju te odredbe glavnega štaba so torej morali ukiniti tudi vse dotedanje železniške zveze na odseku Novo mesto—Metlika in Novo mesto—Straža. Uničenje železniških prog je bilo popolno. Kako nujno in pravilno je bilo, da so partizani uničili železnice, se je izkazalo kasneje, ob veliki nemški ofenzivi, ko Nemci železnic niso mogli uporabljati. Proga od Grosuplja do Novega mesta in Metlike je bila neuporabna do konca vojne, kočevsko pa je uspelo Nemcem popraviti šele proti koncu leta 1944.

* Železničarje so vključili v 14. železničarsko brigado.

Čeprav je spčetka XV. divizija skrbela le za obrambo osvobojenega ozemlja in se je posvetila mobilizaciji, utrjevanju enot in notranji ureditvi ter uničevanju komunikacij, so se njene **brigade** vseeno spopadale z **Nemci**. Tako je 4. bataljon Cankarjeve brigade 18. septembra napadel belogardistični postojanki pri Sv. Urhu in pri Sv. Lenartu, le 7 km vzhodno od **Ljubljane**. To sta bili predstražarski postojanki ljubljanskega obrambnega sistema. Napad se ni **posrečil**, čeprav je sovražnik imel nekaj izgub. Naslednjega dne se je bataljon spopadel s sovražnikom pri Lanišču in na Orlah, vendar se je moral umakniti proti Lipoglavu in Polici, ker so ga hudo bombardirali z letali in obsuli s topniškim ognjem.

Tudi Nemci niso smeli povsem mirovati, čeprav za vse večje hajke niso bili sposobni. Omejili so se na bombardiranja večjih krajev in mest, na drzne, nepričakovane vdore na osvobodeno ozemlje in na izvidniške akcije. Glavni štab jih je imenoval teroristične akcije, ki naj bi prestrašile civilno prebivalstvo in ga odvrčale od narodnoosvobodilnega gibanja. Od važnejših naj omenimo bombardiranje Novega mesta dne 14. septembra, ki ga je opravilo 6 letal s cerkljanskega letališča. Letala so napravila kar veliko škode. Poškodovanih je bilo 40 poslopij, 4 pa do tal porušena, ubitih je bilo 35 ljudi, ranjenih pa 13. Od vdorov na osvobodeno ozemlje moramo omeniti dva. V nedeljo, 19. septembra, je približno bataljon Nemcev nenadoma vdrl v Cerknico. Tomšičeva in Gradnikova brigada sta bili presenečeni in sta imeli precejšnje izgube, zlasti Tomšičeva.** Naslednji vdor je bil dne 21. in 22. septembra na odseku Cankarjeve brigade. Ker so hoteli Nemci akcijo temeljito pripraviti in ker so računali na oster odpor partizanov, so najprej izvedli — 21. septembra 1943 — dve izvidniški akciji. Prvi je na pomožni smeri planiranega vdora poveljeval komandant 1. bataljona 19. SS-policijskega polka Maiwald, ki je imel na voljo 2. in 3. četo 19. SS-policijskega polka. Prišel je do Trebeljevega in se vzpel po klancih v smeri proti jugu, kjer je bila meja, nato pa se je obrnil in se ne da bi prišel v stik s Cankarjevo brigado, vrnil v Šmartno. Drugi izvidniški Skupini na glavni smeri, sestoječi iz 2. čete 12. policijskega stražarskega bataljona, je »poveljeval kapetan Fischer, ki je iz gradu Bogenšperk začel prodirati po cesti proti meji, prispel v Pusti Javor in se ob 18.30 spopadel z deli Cankarjeve brigade. Potem se je vrnil na Bogenšperk. Ko sta

obe skupini ugotovili, kako so partizani zasedli mejo in s k ajdinimi silami jo branijo, sta se zvečer domenili za glavni napad 22. septembra. Še prej je podpolkovnik Nagel, komandant 19. SS-policijskega polka, ki je poveljeval celotni akciji, zahteval od letalskega oddelka v Cerkljah ob Krki, naj letala 22. septembra ob 11. uri bombardirajo in obstreljujejo Metnaji in Višnjo goro.

Drugi dan, 22. septembra, je bila glavna akcija. Tedaj pa sta bili skupini v akciji mnogo močnejši. Glavna, pod poveljstvom kapetana Fischerja, je imela pet čet, Maiwaldova pa dve.* Obe skupini sta bili kar močna formacija. Nemci so vsekakor pričakovali, da je na odseku, ki so ga nameravali napasti, več partizanov, kot jih je bilo v resnici, in da so bolje oboroženi, o čemer pričajo protitankovska obrambna sredstva.

Fischerjeva bojna skupina je začela akcijo 22. septembra ob 8. uri. Izhodišče je bil grad Bogenšperk. Prodirala je proti Metnaju. Tedaj jo je z obeh strani napadel 2. bataljon Cankarjeve brigade. Fischer je poslal v napad tank ter ga podprl z ognjem proti tankovskega topa in strojnic. Tako je partizanski napad odbil. Naselje sta popoldne dva strmoglavca bombardirala — odvrгла sta 7 bomb — in ga obstreljevala. Pogorela je skoraj polovica vasi. V zvoniku je bila partizanska zaseda in je Nemce obstreljevala, vendar so jo pregnali s protitankovskim topom. Bojna skupina je nato prodrla skozi naselje in hotela nadaljevati prodiranje, ko jo je kakih 300 m južneje ustavila cestna ovira, ki je tanki niso mogli odstraniti. Partizani so jih namreč močno obstreljevali. Zato je kapetan Fischer ustavil akcijo in se vrnil s šestimi ranjenci.

Nekoliko slabša Maiwaldova skupina je imela več sreče. Okrepljena z dvema protitankovskima topoma, oklepnim avtomobilom in dvema tankoma, je začela prodirati ob 8. uri iz

* Sestava Fischerjeve skupine: 2. četa 12^a 4. četa 17., 5. četa 18. policijskega stražarskega bataljona in 10. četa 19. SS-policijskega polka in verjetno četa belogardistov iz Kostanjevice. Maiwaldova pa je imela 2. in 3. četo 19. SS-policijskega polka in verjetno še četo belogardistov iz Kostanjevice. Obe skupini sta imeli še 6 skupin radiotelegrafistov, policijski pionirski oddelek iz Šentvida pri Ljubljani, tri protitankovske topove iz 48. bataljona tankovskih lovcev iz Celja, tri italijanske tanke, nemški tank in še nekaj drugih posebnih oddelkov. Glej Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 258.

Štangarskih Poljan. Skozi Trebeljevo je prišla hitro, ne da bi jo bil kdo oviral, na meji pa je bila že dopoldne. Opoldne je prodrla v Leskovec in na Gradišče ter se spustila proti Višnji gori. Mesto so ob 11. uri bombardirala letala iz Cerkelj, kakor je bilo dogovorjeno prejšnji dan. **Sest** letal je odvrгло 18 bomb ter uničilo štiri poslopja, nekaj pa jih je poškodovalo. Ubitih je bilo 7, ranjenih pa več kot 10 prebivalcev. Ko je sovražna skupina ugotovila, da so v Višnji gori partizani, je začela obstreljevati mesto s težkim orožjem. Tam je bila namreč skupina aktivistov, ki se je pravočasno umaknila. Ob tri četrt na 14. uro je sovražnik vdrl v mesto, izropal šolo, kjer je bilo še nekaj orožja in streliva, izpraznil Omahново trgovino in iz nje odpeljal za dva voza blaga. Nato se je umaknil ob 17. uri iz mesta in šel skozi Leskovec na svoja izhodišča.⁷

Nepričakovani vdor Maiwaldove skupine v Višnjo goro je za Cankarjevo brigado pomenil neuspeh. Obramba poglavitne smeri, kjer je prodiral kapetan Fischer z razmeroma močno skupino, pa je pokazala, da je Cankarjeva brigada že sposobna spopasti se z nemškimi četami in dobro uporabljati orožja, ki jih je bdüa pridobila s kapitulacijo Italije.

Primer Višnje gore je zelo razburil vodstvo osvobodilnega gibanja. Centralni komite je že 23. septembra kritiziral glavni štab, češ kako se je moglo zgoditi, da je razmeroma majhni sovražni enoti uspelo taiko nemoteno vdreti na osvobojeno ozemlje. Vsekakor ji je uspelo zato, ker cesta ni bila prekopana, kakor je bilo že zdavnaj sklenjeno, in ker na meji ni bilo pri roki čet, ki bi se uprle sovražniku. Taki vdori so nevarni, ker spravijo našo vojsko ob ugled, ji vzamejo zaupanje zaledja. Če uspe sovražniku vdor z velikimi silami, je to prebivalstvu razumljivo. »Uspehi takih banditskih posegov pa so nekaj povsem nerazumljivega in nosijo zanje krivdo samo in izključno le naše komande, s tem pa tudi glavni štab.«⁸

Glavni štab je še istega dne, 23. septembra, izdal naredbo vsem podrejenim enotam, ki v obliki kritike analizira pomen sovražnih vdorov na osvobojeno ozemlje in zahteva ukrepe za njihovo preprečitev. Vsi ti vdori, pravi naredba glavnega štaba, so izrazito defenzivnega značaja. Njihov namen je razburjati našo vojsko in civilno prebivalstvo ter tako pomagati peti koloni. Vsak najmanjši sunek skušajo izkoristiti za širjenje paničnih vesti o nemškem prodiranju proti osvobojenemu

ozemlju in njihovi ofenzivi. Proti temu je treba ukrepati, sicer bo sovražniku uspelo demoralizirati del prebivalstva. Nekatere enote so ravnale popolnoma napačno na teritoriju, ki jim je bil zaupan. »Pozabili smo, da smo partizani. Marsikomu se je zavrtelo v glavi od naših zadnjih uspehov in misli, da pomeni formiranje regularne vojske, ki jo predstavljajo naše divizije, tudi frontalen način vojskovanja. Zato podcenjujejo sovražnika, ne posvečajo zadosti pozornosti sovražnikovemu delovanju in — se grejo oblast, vozijo se z avtomobili, tanki in oklopnimi vozili za parado, zbirajo se v mestih, vaseh in samo pričakujejo, kdaj bo sovražnik objavil svojo kapitulacijo.« To vrtočlavo izkorišča sovražnik in sam prehaja na partizanski način vojskovanja. »S tem obenem pripravljajo možnost kasnejšega širšega napada na našo vojsko, ki bo, če ne bo stalno v ofenzivi, vedno slabša in za borbo nesposobnejša. Vse naše izkušnje dokazujejo, da so bile vedno dobre predvsem tiste enote, ki so vodile najtežje borbe...« Glavni Štab je nato objavil kot ukrep proti takemu stanju prehod na partizanski način ofenzive proti Nemcem. Zato naj štabi izdajo podrejenim enotam ofenzivne naloge in naj napadajo nemške posadke ob progah in cestah, nemške patrole ter ostanke belogardističnih tolp v gozdovih.^{3*}

Ta sijajna ocena stanja in kritike obnašanja partizanskih enot sta sprožili ofenzivo, ki se je kmalu razvila v mogočeval: XV. divizija je preplavila področje nemškega okupiranega ozemlja med mejo in Savo.

Aktiviranje enot XV. divizije

Nemci so bili prijetno presenečeni, ko se jim je tako lepo posrečil vdor v Višnjo goro. Menili so, da partizani niso tako močni, kot je sprva kazalo. Zato je general Rösener, ki je prispel v Šmartno pri Litiji, zahteval, naj čete ponovno vdoro čez mejo. Tokrat naj bi major Maiwald prodiral po cesti iz Litije čez Pusti Javor in Temenico do železnice med Višnjo goro in Radohovo vasjo. S to akcijo naj bi hkrati ugotovil, če imajo partizani v Metnaju topove. V ta namen je general Rösener dodelil Maidwaldu tri belogardistične čete, ki bi imele posebno nalogo zavarovati mejno področje med Pustim Javorom in Leskovcem.

Major Maiwald je začel akcijo popoldne, 24. septembra, s tremi bojnimi skupinami v treh smereh. Na desnem krilu Maiwaldove bojne skupine je prodirala 3. četa 19. SS-policijskega polka čez Trebelj evo in Leskovec, torej po tisti poti kot 22. septembra major Madwald. Prišla je do Vrha pri Višnji gori in se nato vrnila. Na tem odseku je torej bil še prav tak položaj kot 22. septembra. Na srednjem odseku je prodirala iz Osredka 2. četa 19. SS-policijskega polka. Šla je čez Obolno, skozi Poljane v Sela in ni naletela na partizane, zato se je vrnila. Levokrilna enota Maiwaldove bojne skupine, ki ji je poveljeval kapetan Fischer in je imela v sestavi 2. četo 12. policijskega stražarskega bataljona, je pri Debečah prekoračila mejo in je nameravala pri Goričici vdreti proti Metnaju. Prav tu pa je bil na podožajih 2. bataljon Cankarjeve brigade, ki je sovražno četo dvakrat zavrnil. Maiwald je torej ta dan izpeljal le eno od nalog, ki mu jih je zadal general Rösener. Vsa akcija se je namreč sukala okoli Metnaja in je bila izvidniškega značaja.⁴⁰

Naslednjega dne, 25. septembra, so Nemci sprožili novo akcijo. Tokrat so se pomaknili bolj proti vzhodu, da bi prišli do dolenske železnice in da bi preizkusili trdnost partizanske obrambe na odseku med Pustim Javorom in Sv. Križem pri Litiji (Gabrovka). Zopet so napadale tri bojne skupine. Prva, na sovražnikovem desnem krilu, je imela v sestavi 2. četo 19. SS-policijskega polka in 50 belogardistov ter pionirsko skupino in je prodirala zahodno od Pustega Javora, druga, sestavljena iz 3. čete 19. SS-policijskega polka s 50 belogardisti in pionirsko skupino, se je odpravila skozi Višnji grm in Sobrače. Dosegla je železniško progo. Tretja skupina, 10. četa 19. SS-policijskega polka, se je razdelila v dva dela. Prvi se je usmeril z Javora proti Moravčam, drugi pa skozi Čepi in Brezje proti Sv. Križu pri Litiji. Na Moravški gori se je spopadel z enoto Cankarjeve brigade. Ta je imela po peturnem boju enega mrtvega in enega ranjenega borca.⁴¹

Dne 26. septembra pa je Cankarjeva brigada napravila protinapad z enim bataljonom v smeri proti Šmartnemu pri Litiji. Spotoma so napadli manjše sovražne oddelke in straže. Po partizanskih poročilih je padlo 7 belogardistov in 2 Nemca, okrog 20 Nemcev pa je bilo ranjenih. Bataljon je spotoma imel mitinge po vaseh. Prebivalstvo ga je sprejemalo povsod zelo prisrčno.^{42*}

Toda Nemci so kar naprej vznemirjali Cankarjevo brigado. Dne 27. septembra je nemška bojna skupina ponovno poskušala prodreti na položaje 2. bataljona pri Metnaju. Bataljon jih je odbil. Nemci in belogardisti naj bi imeli po partizanskih poročilih okrog 7 mrtvih in več ranjenih.⁴³ Drugi dan je sovražnik zopet napadel 2. bataljon. Med Goričico, Pristavo in Poljanami se je vnel boj, po katerem je imd. sovražnik 7 mrtvih, bataljon pa 4 mrtve in nekaj ranjenih.⁴⁴ Tedaj je pobuda za akcije prišla končno na partizansko stran in komandant 19. SS-policijskega polka je na odseku Cankarjeve brigade 29. septembra 1943 končal vznemirjevalne 'akcije.

Politično in vojaško urejevanje bataljonov je toliko napredovalo, da je mogla brigada konec septembra preiti v ofenzivo na temelju naredbe glavnega štaba z dne 23. septembra. Cilji so bile graničarske in orožniške postaje onstran meje, ki so bile sicer številčno slabotne, toda dobro utrjene in medsebojno povezane. Od 30. septembra so se bataljoni Cankarjeve brigade, kakor tudi druge enote XV. divizije spuščali čez mejo in začeli napadati postojanke.

S položajev Cankarjeve brigade sta tedaj držali proti Litiji, ki je bila glavni obrambni center tega področja, dve cesti: prva iz Temeniške doline skazi Pusti Javor in Bogenšperk, druga pa iz Sv. Križa pri Litiji. Prvo so tudi Nemci pogostno uporabljali za vznemirjevalne napade na odseku Cankarjeve brigade. Ob njej sta bili pomembni postojanki v Javorju, zahodno od Pustega Javorja, in v gradu Bogenšperk. Po tej komunikaciji so šli 30. septembra bataljoni Cankarjeve brigade v akcijo čez mejo. Hkrati so krenile v napad še druge brigade XV. divizije. Tu je treba posebej omeniti napad Gubčeve in 13. hrvaške brigade na Stojdrago, ki sta jo 1. oktobra s pomočjo artilerije XV. divizije res zavzeli.

Cankarjeva brigada si je zamislila akcijo v notranjosti okupiranega ozemlja tako, da bi prodirala z glavnimi silami po Temeniški dolini proti Litiji. Napasti je nameravala postojanko Javorje. Pomožno akcijo so načrtovali na levem krilu tako, da bi blokirali postojanko v Osredku in prodirali dalje proti Bogenšperku. Javorja ponoči na 1. oktober niso mogli zavzeti, ker se je bataljon, M je bdi določen za napad, spotoma spopadel s sovražnimi patruljami. Menda je bilo ubitih 10 sovražnih vojakov in več ranjenih. Zjutraj je nastalo vprašanje, ali naj nadaljujejo dnevni boj. Štab brigade se je končno

odločil postojanko blokirati in je glavne sile odmaknil od nje. Na pomožni smeri je 4. bataljon blokiral postojanko Osredek ter porušil bunkerje in žične ovire na meji. Dne 1. oktobra je napadel grad Bogenšperk. Posadka se je najprej branila zunaj gradu, nato pa so jo borci pregnali v postojanko. Ponoči 90 postojanko zavzeli. Pred gradom je po poročilih propagandnega odseka glavnega štaba obležalo 5 mrtvih sovražnih vojakov, 7 je bilo pa ranjenih. Zaplenili so tudi mnogo živil in jih odpeljali na osvobodeno ozemlje. Med bojem je brigada porušila 300 metrov ceste na odseku med Šmartnim in Litijo. Torej so oddeliki Cankarjeve brigade prodrli že daleč proti Savi.⁴⁵

Napadi so se nato nadaljevali. Ponoči na 3. oktober je enota Cankarjeve brigade napadla graničarsko postojanko Velika Preska pri Polšniku. En sovražni orožnik je bil mrtev, eden pa ranjen. Postojanka je branila in varovala cesto Litija—Radeče pri Zidanem mostu. Istega dne je 4. bataljon 12. brigade pri Jevnici, zahodno od Litije na dveh mestih progo razstrelil, postajo zažgal, del bataljona pa je slepilno napadel Litijo.⁴⁶

Ponoči na 6. oktober so brigade XV. divizije pritiskale še huje. Prvi bataljon Cankarjeve je namreč napadel graničarsko postojanko Goba, ki je imela za posadko 60 graničarjev, 3. bataljon pa je s topovi udaril po orožniški postaji Dole, v kateri je bila posadka sestavljena iz 18 orožnikov in okoli 60 graničarjev.* Postojanki sta branili odsek obmejnega področja severno od Sv. Križa pri Litiji in sta zapirali pot v Radeče. Bili sta tudi pglavitna ovira za prodiranje Cankarjeve brigade v notranjost obmejnega ozemlja. Bataljon 12. brigade je tisto noč napadel graničarsko postojanko Vrhek, ki je zapirala dostop v Mirensko dolino pri Tržišču in je torej neposredno branila cesto, ki drži v Sevnico. To postojanko je bataljon 12. brigade tudi zavzel.

Postojanki Dole in Goba pa sta se vso noč držali in odbijali partizanske napade. Postojanko v Dolah so do 6. oktobra deblokirale enote, ki jih je major Madwald poslal iz Radeč in so jih enote Cankarjeve brigade za zavarovanje napadenega območja zavrile; nato je Maiwald poslal proti partizanom 100

* Pri tej akciji je sodelovala havbica iz 2. divizionarilerije XV. divizije.

domobrancev in tri tanke. Vsem skupaj je končno uspelo vkorakati v Dole. Tudi v Gobo so prispele nemške okrepitve. Najprej sta poskusili srečo 1. in 2. četa 19. SS-policijskega polka pod poveljstvom kapetana Schulza in poročnika Schäfer j a. Ker pa nista uspeli, so jima poslali na pomoč Se 1. rezervno motorizirano orožniško četo bataljona »Alpenland«. Čete Cankarjeve brigade so se najprej umaknile. Ko pa sta iz Gobe odšli obe nemški policijski četi, je Cankarjeva ponovno napadla. Prvi bataljon je obstreljeval postojanko z minometi in težkimi mitraljezi, da je kmalu začela goreti. Poveljnik posadke v Gobi je popoldne ob 15. uri klical po telefonu na pomoč. Major Maiwald je poslal zato 1. vod 1. čete 19. SS-policijskega polka pod poveljstvom kapetana Schulza, tri tanke in 1. rezervno motorizirano orožniško četo »Alpenland«, da so rešili posadko*. Ta dan so letala iz Cerkelj ob Krki bombardirala položaje Cankarjeve brigade. Tudi proti Dolam je Maiwald poslal okrepitve. To je bila četa vermanšafta in 50 graničarjev iz Sevnice.

Postojanka Dole je še nekaj časa kljubovala napadom 3. bataljona Cankarjeve brigade. Partizani so jo izdatno obstreljevali s topništvom in minometi ter poškodovali zgradbe orožniške in graničarske postaje in zgradbo nemške naselitvene družbe. Pretila je nevarnost, da bodo partizani uničili obe napadeni postojanki. Zato je nemško poveljstvo sklenilo, da se bosta obe posadki čez noč umaknili, čez dan, ko bodo partizanski napadi nekoliko popustili, pa se bosta vračali v postojanki. Posadka iz Gobe, okrepljena s policijsko in domobransko četo, se je utrdila čez dan pri Veliki Preski, posadka iz Dol, Okrepljena z domobransko četo, pa na Kalu. Tukaj sta se utrdili in ovirali bataljona Cankarjeve brigade, da nista mogla popolnoma zasesti in uničiti postojank. Brigadi se je posrečilo le, da je med 7. in 8. oktobrom zasedla Gobo.⁴⁷

* Major Maiwald je tedaj imel na voljo tele enote za obrambo področja med Litijo in Radečami: 3. četo 19. SS policijskega polka in 150 domobrancev v Grmadi, 2. četo in 1. vod 1. čete 19. SS-policijskega polka, 100 domobrancev in 50 graničarjev v Radečah; v Sevnici je imel v rezervi četo vermanšafta, v Gabrijelah tudi četo vermanšafta, v Litiji pa 2. četo 12. policijskega stražnega bataljona in 1. rezervno motorizirano orožniško četo »Alpenland«. Skupaj nekaj manj kot 10 čet.

Major Maiwald je poskušal odpraviti nevzdržno stanje na napadenem področju in je zato zbral posadko Gobe in še nekatere čete iz Litije, ki jih je okrepil s topovi in minometi. Dne 8. oktobra je udaril proti Cankarjevi brigadi s severa in z vzhoda. Tretji bataljon pa je že prejšnji večer napadel graničarsko postojanko Javorški križ ob cesti Šmartno—Moravče. Del posadke se je upiral že na meji, a se je moral umakniti pred bataljonom, ki je nemudoma udaril za njo, vdrl v postojanko, jo zavzel in porušil. Bilo je 12 mrtvih in nekoliko ranjenih sovražnikov. Plen: težki minomet, 2 težka mitraljeza, 2 puškomitraljeza in več pušk.⁴⁸

Vse te ofenzivne akcije XV. divizije (na njenem desnem krilu v zvezi s hrvaškimi enotami) še niso bile prava ofenziva. Imenovali bi jih lahko pripravljalne operacije za poznejšo ofenzivo. Podobne so bile akcijam primorskih in gorenjskih partizanskih enot, ki so tudi — skoraj prav takrat — napadale in uničevale nemške postojanke na bivši nemško-italijanski meji. Privedle so do popolnega uničenja nemških obmejnih postojank. Uspehi enot XV. divizije bi biJi še večji, če bi bili znali izkoristiti svojo veliko premoč in razdejali postojanke. Poveljniki pač še niso bili zadosti večji takim nalogam, saj si niso mogli še pridobiti zadosti znanja za vodenje tako velikih enot in še niso znali oblikovati dobrih zamisli za akcije. Sodelovanje med pehoto in topništvom je bilo še na začetniški stopnji, saj poveljniki niso vedeli, kako naj združujejo delovanje tako različnega orožja im boj z njim privedejo do uspešnega konca. Znanje o novem tako imenitnem orožju, kot so tanki, oklepni avtomobili, topovi in minometi, je bilo nasploh še pomanjkljivo. Manevra z ognjem in težkimi ognjenimi sredstvi še niso znali dobro uporabljati. Tudi poveljevanje višjih štabov, kot npr. divizijskih, je bilo pomanjkljivo. Prave povezave z enotami ni bilo. Zamisli za operacije širokega obsega se še niso mogle realizirati, ker so bili štabi preslabo organizirani, sredstva za poveljevanje pa pomanjkljiva ali pa jih nekateri poveljniki niso uporabljali. Tudi glavni štab sam še ni bdi zadosti organiziran. Načelnika štaba ni bilo, niti ni bilo organov, ki bi bili sposobni prispevati k poveljevanju. Operacijski oddelek glavnega štaba je sicer bil ustanovljen že pred kapitulacijo Italije, vendar so nujnosti vsakodnevnih bojev zelo in neposredno zaposlovale njegovega načelnika Dušana Kvedra, ki je bdi poleg tega neprestano na poti.

Z njegovim odhodom na Primorsko sredi septembra pa je bilo mesto načelnika operativnega oddelka glavnega Štaba prazno.

Kljub vsemu pa je bila sposobnost partizanskih enot čedalje boljša. Dovolj skrbi so prizadejale Nemcem, ki so bili na področju XV. divizije pritisnjeni ob steno in spričo pomanjkanja čet niso vedeli, kako naj si pomagajo.

Ofenziva XV. divizije

Glavni štab je spričo izrednega porasta partizanskih enot po vsej Sloveniji pohitel z odpravljanjem pomanjkljivosti v poveljevanju. V Ljubljanski pokrajini je ustanovil 3. oktobra 1943 VII. korpus, ki mu je podredil vse tri divizije (XIV., XV., XVIII.) in vse partizanske enote v pokrajini ter na področju Slovenske Istre in Brkinov južno od proge Postojna—Trst. Za komandanta VII. korpusa je imenoval dotedanjega komandanta XV. divizije Rajka Tanaskoviča, za političnega komisarja pa dr. Jožeta Brileja. Vrhovni Štab je potrdil to imenovanje z brzojavko 7. oktobra 1943. Najprej je bilo po ved j niško mesto novega Štaba korpusa v Šmihelu pri Žužemberku. Za novega komandanta divizije je Štab imenoval Pera Popivodo.⁴⁹

Štab VII. korpusa je do 9. oktobra pripravil načrt za ofenzivo na temelju ustnih povelj glavnega štaba. Ta načrt je izrazil v naredbah vsem sodelujočim enotam. Operativna področja vseh treh divizij so ostala enaka kot prej. Na temelju omenjene naredbe Štaba VII. korpusa so bili odrejeni cilji XV. diviziji na liniji Litija—Brežice. V roku 4 dni mora desno krilo divizije napasti ter likvidirati Kostanjevico in Bučko ter porušiti vse mostove na Krki in na Savi v dosegu svojih enot. Uničiti je treba tudi vse graničarske postojanke in onemogočiti vse komunikacije, ki služijo okupatorju. Na srednjem odseku naj enote težijo za tem, da bi sovražnika pognale k Savi. Poglavitna smer operacij je proti Zidanemu mostu. Bataljoni, ki so že med mejo in Savo, naj se pripravijo za rušenje mostu pri Radečah. Na levem krilu naj divizija čisti ozemlje proti Litiji. Štab korpusa je opozoril divizijo na potrebo, da ustvari primerne rezerve in da pazi posebno na desno krilo — zaradi možnosti vdora sovražnih čet po dolini Krke. Akcije na desnem krilu morajo biti tako izpeljane, da bodo ogrožale Brežice, divizijske enote pa naj se povezujejo tudi s hrvaškimi enotami okoli Samobora. Na levem krilu

naj se divizija poveže z XVIII. divizijo. Tudi 15. brigada, ki je bila tedaj na Hrvaškem, mora v ofenzivo in naj se poveže s hrvaškimi enotami Cilj operacije je, uničiti živo sólo sovražnikove vojske, pridobiti orožje. Dobro naj izkoristijo bojne kvalitete topništva in motorizacije, poiščejo najslabotnejše točke sovražnika in nanje uperijo težišče napada, varujejo naj lastno moštvo in uporabljajo partizansko taktiko.**

Operacija bi se odvijala v dveh etapah. V prvi naj brigade prodre do Save, v drugi pa naj se okrenejo navzven, tako da bi del Cankarjeve prodiral proti Litiji, gonil sovražnika in čistil teren. Pri Litiji naj bi se povezali z enotami XVIII. divizije. Del brigade bi se o krenil na desni strani v smeri proti Krškemu, da bi ogrozil sovražnika za hrbtom in pomagal Gubčevi brigadi, ki je tedaj napadala močno utrjeno in branjeno Kostanjevico. To je bila zamisel štaba XV. divizije, ki jo je odobril glavni štab ter dodelil zanjo motorizacijo in gorivo. Zamisel štaba XV. divizije je bila zelo jasna in je vsebovala mnogo smisla za manever, ki bi v ugodnejših okoliščinah lahko privedel do velike zmage.⁵¹

Tudi drugi dve diviziji VII. korpusa sta dobili naloge. Osemnajsti je štab odredil smer napada med Ljubljano in Litijo, štirinajsti pa proti obema železnicama Ljubljana—Trst in Postojna—Ilirska Bistrica. Posebej je naročil XIV. diviziji, naj poruši mosta pri Preserju in Verdu ter borovniški viadukt.

Spričo veličastne zamisli VII. korpusa za uničenje temeljnih komunikacij na Slovenskem je očitno, da bi Nemcem bil zadan velik udarec, če bi se bila zamisel uresničila.

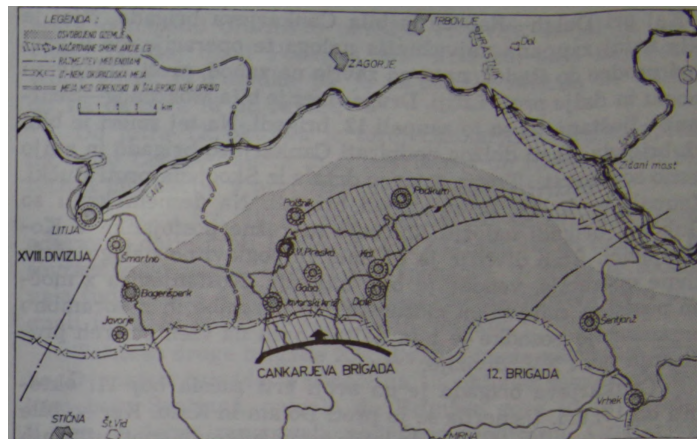
Glavni štab je poslal v ofenzivo tudi partizanske čete v Slovenskem primorju in na Gorenjskem ter Šlandrovo brigado na Štajerskem. Toda takoj na začetku je prišlo do ovir. Sovražnikove čete so namreč končale ofenzivo na Primorskem, Istri in v Brkinih in so vse huje pritiskale na Ljubljansko pokrajino zlasti v smeri Broda na Kolpi. Tja so morale pohiteti braniti osvobojeno ozemlje nekatere enote XVIII. in XIV. divizije, ki so morale zato oslabiti svoje akcije.

Štab XV. divizije se je s podrejenimi enotami pripravljal za ofenzivo od 7. do 11. oktobra 1943.

Kako je tedaj imel sovražnik zavarovano mejo in kakšne čete je imel na voljo, da bi se postavil po robu ofenzivni operaciji XV. divizije?

Sovražnik je imel pred 1. oktobrom 1943 na ozemlju med Savo in mejo — kakor smo že prej omenili — zelo majhne sile. Tu so bile le graničarske in žandarmerijske čete, v Kostanjevici pa je bilo poleg 75 graničarjev še kakšnih 800 belogardistov. V začetku oktobra pa so morali Nemci zaradi neprestanih napadov na obmejne postojanke poslati okrepitve, ki so jih zbrali po Štajerski in na Gorenjskem. To je bilo nekaj manj kot 10 čet policije, orožništva in vermanšafta. Vse čete 90 se pod poveljstvom komandanta 1. bataljona 19. SS-policijskega polka majorja Richarda Maiwalda bojevale z enotami XV. divizije, med njimi tudi s Cankarjevo brigado. Dne 9. oktobra, na dan, ko je štab VII. korpusa izdal bojno povelje za občo ofenzivo, je poveljnik redarstvene policije za Spodnjo Štajersko, podpolkovnik zaščitne policije Nagel, ustanovil bataljon vermanšafta, da bi v Radečah pomagal majorju Maiwaldu varovati obmejno ozemlje. Takoj lahko presodimo, da to ni bilo zadosti v primerjavi s štirimi brigadami XV. divizije, ki so štejele od 900 do 1500 mož in so bile dobro opremljene s topništvom, motorizacijo, tanki in drugim orožjem.⁵² Verjetno spočetka nemška poveljstva niso poznala prave moči partizanskih čet. Iz zapisnika seje štaba nemških voditeljev pri deželnem vladnem predsedniku v Gradcu z dne 5. oktobra zvemo, da so Nemci sodili, da je položaj na Hrvaškem hudo kritičen, v Ljubljanski pokrajini pa da so partizani prevzeli oblast in da prodirajo proti meji. Sicer pa so jim bile razmere v Ljubljanski pokrajini nejasne.⁵³ Zato bomo razumeli, da so z bombardiranjem naseljenih mest in 'krajev hoteli najprej ovirati partizansko mobilizacijo, krepitev partizanskih enot in demoralizirati prebivalstvo. Njihova letalska skupina v Cerkljah ob Krki je bila edina gibljiva sila. V začetku avgusta je imela 28 letal, od teh 25 jurišnikov-štuk in 3 lovski letala messerschmidt. Tretjega oktobra je ob 16,30 osem letal zopet bombardiralo Novo mesto. Tedaj je bilo 11 mrtvih in 20 ranjenih, 15 hiš pa so bombe porušile. Istega dne so Nemci napadli Črnomelj. Petega oktobra je 7 letal bombardiralo Mokronog, v Krški dolini pa so napadli Orehovo, Vrhpolje, Gorenjo Staro vas in Loko.⁵⁴

Kot predhodno akcijo je Cankarjeva brigada 9. oktobra izvedla ponoven napad na Dole. Hotela je dodobra obračunati s to posadko, ki ji je bila zelo napoti. Napadla je ob 21,30 zvečer, zlasti orožniško postajo, v kateri pa so tedaj bili le trije

Sodelovanje Cankarjeve brigade v ofenzivi XV. divizije od U. do II.
oktobra 1943

orožniki. Orožniška postaja je začela goreti in vsi trije orožniki so bili mrtvi. Zgorel je ves inventar, nekaj orožja pa so partizani 10. oktobra zjutraj odnesli, ko so uspešno končali akcijo. Orožnikom v Dolah posadka na Kalu ni mogla priskočiti na pomoč, ker jih je brigada blokirala. Moralno stanje je bilo pri posadki na Kalu zelo slabo, tako da so vermani in del obmejne straže že začeli zapuščati položaje in sta jih komandir postaje ter komandir vermanšafta komaj zadržala z dobrohotnim prigovarjanjem in grozeč jim s smrtjo.

Cankarjeva brigada je to noč poslala na cesto Radeče—Litija oddelek kakih 30 partizanov kot zavarovanje. Oddelek je zasekal cesto in poškodoval leseni mostiček. Sovražnik je v tej akciji imel 3 mrtve in 3 ranjene. Ko se je Cankarjeva brigada umaknila, je major Maiwald prišel 10. oktobra šele popoldne v Kal s policijskimi, vermanšaftskimi in graničarskimi četami, ki so mu bile na voljo. Kot okrepitev pa je dobil še četo deželnih strelcev s protitankovskimi in gorskimi topovi. Akcija ga je stala 3 mrtve in 5 ranjenih.⁵⁵

Dne 11. oktobra se je končno začela ofenziva XV. divizije. Smeri prodiranja so bile po planu štaba XV. divizije takole dodeljene brigadam. Na glavni smeri Sv. Križ pri Litiji—Dole

—Kal pri Dolah—Radeče je bila Cankarjeva brigada. Njej je bila tedaj zaupana najvažnejša naloga te operacije, da v prvi fazi prodre do Radeč, nato pa zavije na zahod, proti Zidanemu mostu in dalje proti Litiji. Druga smer je bila Mokronog—Šentjanž—Boštanj, ki so jo zaupali 12. brigadi. Na tej smeri je bila 12. brigada zlasti dolžna podpirati Cankarjevo brigado in z njo tesno sodelovati. Tretja smer je držala iz Škocjana proti Bučki. Zaupali so jo 14. železničarski brigadi. Na desnem krilu so Gubčevi brigadi naložili uničenje sovražne postojanke v Kostanjevici. Štab divizije je ni imel za pglavitno nalogo ofenzivne operacije, vendar je bila najtežja. Kostanjevica z močno posadko, naravnimi možnostmi za obrambo in z obrambno organizacijo posadke je bila najtrši oreh na vseh smereh prodiranja enot XV. divizije.

Cankarjeva brigada je na svoji črti začela boj 11. oktobra ob 17. uri. Usmerila se je proti Dolam in Kalu. Ker so bile Dole porušene, se je brigada lotila sovražnikovih enot, utrjenih na Kalu. Najprej so topničarji pripravili pot bataljonu, ki se je nato usul v postojanko. Po silnem partizanskem jurišu je posadka Kala zapustila postojanko. Partizani so ujeli 6 pripadnikov vermanšafta in 4 nemške vojake. Plen je bil velik.^{5*}

Dve četi 4. bataljona sta dobili nalogo, naj nadaljujeta prodiranje proti Sv. Juriju pod Kumom (sedaj Podkum) in ga zavzameta. Četama so se pridružile enote težkega orožja. Ko so v postojanki Sv. Jurij zvedeli, da so na pohodu partizanske čete, jih je zajela panika. Okoli Sv. Jurija so se namreč zbirale poražene enote vermanšafta in graničarjev iz Kala pri Dolah. Posadka je nujno zahtevala od nemškega poveljnika pomoč. Toda čakala ni niti pomoči niti partizanov, temveč je zapustila postojanko, četi 4. bataljona pa sta našli v njej le dve puški in nekaj drugega materiala. Poleg tega plena sta četi spotoma — ko sta zajeli sovražno patruljo — zaplenili 3 puške in avtomatsko pištolo. Z uničenjem te postojanke je bila cesta proti Radečam v partizanskih rokah.⁵⁷

Bataljon Cankarjeve brigade je napadel tudi Polšnik severno od postojanke Dole. Položaj te postojanke je bil tak, da je njegovo zavzetje omogočalo vdor v dolino Save vzhodno od železniške postaje Sava. Posadka je bila v skrbeh, saj je bataljon postojanko najprej obkolil, nato pa jo je začel obstreljevati z minometi, puškomitraljezi in puškami. Zato je vodja polšniške orožniške «postaje Ladstätter telefonično ob-

vestii o napadu orožniško okrožje Trbovlje. Dejal je, da je videti položaj okoli Polšnika zelo kritičen, zato naj poseže vmes vojaštvo. Posadka pa je ta dan le zdržala in Polšnik do 12. oktobra ni bil zavzet.⁶⁸

Do jutra 12. oktobra je torej Cankarjeva brigada prišla na cesto Litija—Radeče in si odprla pot do Radeč, ki so bile bližnji cilj akcije v prvi fazi ofenzive XV. divizije.

Po padcu Sv. Jurija pod Kumom so se brigatine enote odpravile dalje proti Radečam Pri Zagradu pa so naletele na sovražnikovo zasedo in se z njo spopadle. V borbi je sodelovala tudi 1. četa 4. bataljona. Zasedo so po daljšem boju pregnali in zajeli nekaj sovražnikovih vojakov.*

Tačas so druge brigade XV. divizije imele naslednje uspehe. Dvanajsta brigada je ponoči na 12. oktober zavzela po težkem boju Šentjanž, prodrla do Brunske gore in jo zasedla. S tem je dobro zavarovala nadaljnje prodiranje Cankarjeve brigade proti Radečam. Nekaterе enote so prišle celo do Radne pri Radečah (Bukštanj).^{5*} Štirinajsta železničarska brigada je prispela do Bučke in jo začela napadati. Uspeha pa ni bilo.⁶⁰ Gubčeva brigada je napadla s pehoto, topništvom in tanki Kostanjevico. Napad je posadka odbila.

Ofenziva XV. divizije je zelo vznemirila nemške policijske in politične ustanove na Spodnjem Štajerskem. Kaj jih ne bi! Iz napadenega področja so nemške oblasti pred dvema letoma izgnale več ko 30.000 Slovencev, namesto njih pa naselile kakih 10.000 Nemcev. Razumljiva je bila zato reakcija nemških voditeljev, ko so zvedeli, da je vdrlo čez mejo kakih 4.000 do 5.000 partizanov, ki so bili oboroženi s topništvom, s tanki in motorizacijo in že povsem dobro organizirani. Posebno jih je vznemiril napad na Kostanjevico in padeč Šentjanža. Partizani so se pojavili na Brunški gori in v Radni, ki ni preveč daleč od Sevnice. Šef civilne uprave dr. Uiberreither se

* Ta boj opisuje vojno poročilo štaba 4. bataljona. Prva četa 4. bataljona je začela napadati zasedo spredaj. Operativni oficir v 1. četi se je po trebuhu splazil k sovražni zasedi in si jo ogledoval. Ko se je vrnil, je vzel s seboj 4 bombaše in z njimi začel uvodni napad. Ko so udarile še druge čete, so sovražnika pregnali. Medtem je operativni oficir opazil sovražnikovega zastavonošo, ki je bežal. Ustrelil ga je in zaplenil 8 metrov dolgo sovražno zastavo. Vojno poročilo štaba 4. bataljona z dne 8. novembra 1943 za čas od 8. 9. do 8. 11. 1943. IZDG facs. 189a/II.

je zelo zavzemal za obrambo tega področja in je iskal na vse strani pomoči. Iz pisma, ki ga je pisal Himmlerju 26. oktobra, je razvidno, da ga je zelo zaskrbel položaj na obmejnem področju Spodnje Štajerske. V njem obvešča Sef civilne uprave Himmlerja, da so se partizani že 12. oktobra znašli 4 do 5 km pred železniškima postajama Radeče in Sevnica. Nato opisuje, katere enote so poslali majorju Maiwaldu za okrepitev obrambe na ogroženih točkah. Pritožil se je nad Rösenerjem, češ da ga je že večkrat opozoril na razmere in ga prosil, naj zavaruje mejo in naselitveno področje. Toda Rösener ni storil ničesar. Nato je opisal začetek ofenzive XV. divizije in nadaljeval: »Sedaj se je zgodilo to, česar sem se bal. Banditske skupine so — dedoma po topniškem obstreljevanju — na nekaj krajih vdrle na Spodnje Štajersko in požgale kraje, v katerih so bili naseljenci. Te smo morali umakniti na sever, kolikor niso že sami prej zbežali v gozdove. Naša uspešna graditev v naselitvenem območju je s tem ogrožena, ker so naseljenci ostali brez zaščite rajha, ki smo jim jo bili obljubili. V tem času si maloštevilne sile za zavarovanje prizadevajo, da bi enotno zaprle vdorna mesta. Nevarnost pa je od ure do ure večja, ker nepretrgoma narašča bojna vrednost dobro oboroženih in vojaško izurjenih banditskih skupin. Upravičeno domnevam, da so na delu sovražni štabni oficirji.« Uiberreither v tem pismu izraža bojazen, da se bodo morale zavarovalne sile umakniti na Savo, če ne bo pravočasno pomoči. S tem pa bodo izgubili naselitveno območje. Uiberreither je pisal tudi Martinu Bormannu, šefu pisarne NSDAP, in ga prosil, naj obvesti Hitlerja o težkih razmerah na Spodnjem štajerskem. To je Bormann tudi storil.⁹¹

Dan 12. oktobra je bil vsem enotam odrejen za počitek in za pripravo na nadaljevanje akcije. Ta dan je štab divizije izkoristil za analizo dosedanjih borb. Izdal jo je v posebnem povelju brigadam. Zelo je kritiziral dotedanje obnašanje brigad, ki da so se po nepotrebnem zadrževale ob postojankah, namesto da bi jih bile blokirale z manjšimi silami, z jedrom pa nadaljevale prodiranje. Štabi brigad so prezrli temeljni namen ofenzive, čimprej prodreti do Save. Čete so bile premalo iznajdljive in odločne. Umaknile so se, ko so naletale na sovražnikov tank. Enote na levem krilu so se tako zopet znašle na izhodiščnih položajih, namesto da bi prodrle do Save, se n arto obrnile in šle sovražniku za hrbet. Na desnem krilu so

se partizanske čete ustavile pred Kostanjevico in Bučko, namesto da bi bile Sle dalje. Topništvo je bilo preveč oddaljeno od postojank in jih ni obstreljevalo iz neposredne bližine. Končno je štab divizije ukazal brigadam, naj zvečer ponovno krenejo v splošni napad in naj nadomestijo zamujeno.** Ta analiza je sicer pokazala na pglavitne slabosti štabov pri uporabi taktike v tedanjih razmerah, vendar ni upoštevala sijajnih uspehov brigad, zlasti Cankarjeve, ki je zavzela po vrsti vse sovražnikove postojanke na poti proti Savi.

Zvečer 12. oktobra so brigade nadaljevale operacijo. Čeprav se je bila Cankarjeva brigada čez dan 12. oktobra nekoliko umaknila proti izhodiščem, je kaj hitro zasedla zvečer linijo, ki jo je bila dosegla tisto jutro.

Ko so dosegli cesto Litija—Radeče, so pohiteli, da bi čimprej dosegli Radeče in jih napadli. Pri Šmilku in Zagradu pa so se spopadli s sovražnimi zasedami. Brigada je ujela 9 vermainov in enega graničarja, a ni mogla dalje. Pred njo so se pojavile močne zasede, ki so ji branile dohod k Radečam, na levem krilu oziroma za hrbtom pa so še vedno imeli sovražno postojanko v Preski, ki je bila za brigado nevarna zaradi svoje krilne lege.

Medtem je prispel v Radeče komandant 1. bataljona 19. SS-polka z okrepitevami. Ker je Cankarjeva brigada ogrožala Radeče, ki so sicer imele precej vojaštva, jo je nameraval odločno odriniti s ceste Litija—Radeče. Imel je dve ugodnosti. Prva je bila ta, da je sedaj imel v Radečah na voljo močnejše enote za akcijo, druga pa, da Folšnik in Velika Preska še nista bila zavzeta in je od tam lahko ogrožal brigado na bokih. Zato je 13. oktobra zjutraj poslal iz Radeč po cesti proti zahodu šolski bataljon SS-tankovske grenadirske divizije »Wiking«. Zahodno od Svibnega se je spopadel s 3. in 4. bataljonom Cankarjeve brigade. V boju je izgubil tank in imel 7 ranjenih. Istočasno je iz Preske začela prodirati proti vzhodu, v smeri proti Dolam, policijska četa, ki je prodrla kar daleč do Zavrha. Tu pa so jo čete Cankarjeve brigade obkolile, da se je komaj prebila iz obroča. Cankarjeva brigada se je zapletla še v hude boje pri Osredku in Padežu.*3

Za Cankarjevo brigado je bil vdor po cesti proti Radečam ponoči na 13. oktobra zelo spodbuden, saj je 12. brigada dosegla velik uspeh, ko je iste noči s tanki vdrla v Boštanj

Skupina borcev 1. Cete 4. bataljona v Tihaboju 13. oktobra 1943

in začela obstreljevati Sevnico. Ta uspeh je bil odločilna podpora Cankarjevi brigadi za vdor v Kadeče ki pa se — kot smo videli ni posrečil. Tudi 14. železničarska brigada je zasedla Bučko, od koder se je posadka umaknila. Gubčeva brigada pa pri Kostanjevici še vedno ni dosegla kaj prida uspehov. Dne 13. oktobra zjutraj je torej bojna linija XV. divizije potekala takole: na levem krilu od meje pri Moravčah proti severu pa vzhodno od Preske, ki je bila še vedno v nemških rokah, do ceste Litija—Radeče, ld so jo na tem odseku obvladali Cankar j evci, nato je pri Zagradu zavila proti jugu na Brunško goro, od tod na Boštanj in Bučko do Kostanjevice ter vzhodno od nje. Še vedno se ni posrečila taktika, ki jo je priporočal štab XV. divizije. Brigade so bile zelo previdne pri prodiranju, ker so imele težko orožje, za katerega so se zelo bale. Utrjenih postojank pa brez težkega orožja — zadnje čase so se kratko malo navadili nanj— niso radi napadali. Vedeti je namreč treba, da so postojanke padale ena za drugo zlasti zaradi učinkovitosti topništva. Toda tudi sam štab XV. divizije je nakazoval tako previdnost. V povelju brigadam z dne 13. oktobra je namreč opozarjal, naj brigade, ki imajo

nalogo prodirati proti Savi, pazijo, da jim sovražnik ne pride za hrbet. Zlasti Cankarjeva in 12. brigada naj izbirata dobre položaje in naj se ne spuščata predaleč. Takoj pa je pripomnil, da to se ne pomeni, da je treba ustaviti ofenzivne operacije. Treba je le pošiljati k Savi manjše enote. Hkrati je štab divizije mislil na možnost večjih sovražnikovih protiakcij in je zato naročil brigadam, naj se v primeru močnejšega sovražnega pritiska umikajo v smeri Radulje in proti Gorjancem. Ta naredba je vsekakor nakazovala pojemanje ofenzivnega poleta enot XV. divizije. Divizija je namreč medtem izgubila iz svoje sestave 14. železničarsko brigado, ki jo je glavni štab poklical na drug odsek, razen tega se je aktivnost nemških čet stopnjevala. Ni bila brez vpliva tudi presoja glavnega štaba o možnosti, da Nemci v Ljubljanski pokrajini kaj kmalu sprožijo veliko ofenzivo, na kar je podrejene enote opozarjal in se nanjo že pripravljal. Železničarsko 14. brigado je na odseku pri Bučki zamenjal bataljon Gubčeve brigade, 12. brigada pa se je pomaknila nekoliko proti desni. Glavni štab je opozoril XV. divizijo, naj glede na dogodke v Gorskem kotarju nadaljuje ofenzivo proti Savi.*

Dne 13. oktobra se je začel tretji dan divizijskih ofenzivnih operacij. Popoldne je Cankarjeva brigada udarila na Polšnik in Presko. Najprej je obstreljevala Presko, nato jo je obkolila in Nemci so jo zapustili. Brigada je v postojanki zaplenila nekaj materiala, orožja in streliva. Ko jo je izpraznila, je zažgala vse utrdbe in bunkerje ali pa jih je razstrelila. Južno od Polšnika so bile čez dan na delu sovražne čete, in sicer 300 do 400 belogardistov, policija, graničarji in dve motorizirani četi šolskega dopolnilnega bataljona SS-tankovske divizije »Wiking«. To vojaštvo se je zvečer umaknilo. To je izkoristila brigada in ob pol 19. uri začela napadati Polšnik. V kraju je bilo samo 12 orožnikov. Po polurnem obrambnem boju so se umaknili v Zagorje. Partizani so v Polšniku uničili vse utrdbe ter pobrali plen. Nato se je brigada obrnila proti vzhodu. V dolini rečice Sopote blizu Sv. Jurija pod Kumom (Podkum) je ob 21. uri obkolila sovražnikovo skupino. Objem je

* Dne 10. oktobra je namreč E. Kardelj z brzojavko iz hrvaškega glavnega štaba obvestil glavni štab Slovenije o sovražnikovi ofenzivi v Gorskem kotarju. Svetoval mu je, naj glede na to zavaruje južni odsek Ljubljanske pokrajine, ne da bi pri tem prekinil ofenzivo proti Savi. Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 446-447.

**Ivan Majnik-Diems, komandant
brigade**

**Drago Jerman-Motašo, narodni
heroj**

bil tako tesen, da se je sovražnik zaman poskušal izmotati iz obroča. Spoznal je, da proti vzhodu, tj. proti Svibnemu, ni izhoda. Tudi v smeri Preske ni šlo, ker so bile na cesti velike ovire. S te strani je tudi pričakoval pomoč. V težkem boju mu je začelo primanjkovati streliva, zato je sklenil prebiti se proti severu, kar se mu je končno posrečilo, toda z izgubami. Njegove enote so se zbirale v Zagorju ob Savi in so imele 1 mrtvega in 8 ranjenih. Bataljon Cankarjeve brigade, ki je bil v akciji, je zaplenil sanitetni avtomobil, dva osebna avtomobila, tovorni avtomobil, tank in motorno kolo.⁶⁴

Ponoči na 14. oktober je šolski bataljon SS-tankovske divizije »Wiking« pregнал 12. brigado iz Boštanja in ga zasedel. Gubčeva brigada je ponovno napadla Kostanjevico, toda zaman, čeprav je uporabila tri tanke in topništvo. Pač pa so enote XIV. divizije 13. oktobra dosegle velik uspeh, ko so v naletu zavzele Štampetov most in ga porušile.

Dne 14. oktobra, ko so se končale poglobitve ofenzivne akcije XV. divizije, je bil na bojišču tak položaj. Na levem krilu je Cankarjeva brigada, ki je skupaj z 12. brigado dosegla največje uspehe v tej ofenzivi, držala v svojih rokah ozemlje do linije Polšnik—Sv. Jurij pod Kumom in skoraj do Svibnega. Dvanajsta brigada je bila prodrla v Mirenski dolini do Boštanja, ki pa ga je morala ponoči na 14. oktober

zapustiti. Gubčeva brigada je držala fronto od Bučke do Kostanjevice. Na vsem tem področju so bile zavzete vse sovražnikove postojanke. Partizanske čete so potolkle Nemce in belogardiste v mnogih bojih in zasegle velik plen. Poglavitnega cilja pa brigade niso dosegle. Na Savi niso mogle zavzeti širšega odseka, da bi temeljito porušile velike mostove.

Navdušen nad uspehi partizanskih enot VII. korpusa, je glavni štab 14. oktobra s posebnim dnevnim poveljem pohvalil XV., XVIII. in XIV. divizijo. Omenil je, da so bile zavzete postojanke med Savo in nemško mejo, in sicer Pečar (blizu Ljubljane), Javorški križ, Dole, Goba, Šentjanž, Kal, Bučka, Boštanj, Vrh, Polšnik in Preska. Posebej je pohvalil napad 4. bataljona 12. brigade na železniški transport pri Jevnici ter uničenje Štampetovega mosta pri Verdu. Dejal je, da znajo enote sedaj pognati v beg tudi Hitlerjeve tolpe, kar so dokazale v (tej ofenzivi). Navduševal je partizanske enote, naj čim boljše utrdijo svojo bojno sposobnost.⁴⁵

Čeprav je Cankarjeva brigada pri Sv. Juriju pod Kumom in drugod hudo potolkla Maiwaldov 1. bataljon 19. SS-policijskega polka, so vendarle ostale za obrambo Save še nekatere enote. Zahodno od Svibnega so se Nemci utrdili na cesti Litija—Radeče, Steindlov vermanšaftski bataljon »Süd« pa se je 14. oktobra zjutraj vkopal na Brunški gori. To so bili edino možni bojni ukrepi sovražnika na tem področju. Nemci so se zavedali tudi nevarnosti, ki je pretila postojankam ob Savi zahodno od Zidanega mosta. Zato so cabrali toliko čet, kolikor jim jih je bilo na voljo, in zavarovali železnico vse od Zidanega mosta v smeri proti Litiji. Tudi železniške in cestne objekte, zlasti mostove, so zavarovali s posebnimi, vendar majhnimi enotami. Tako so si nekolikanj opomogli. Nato so 14. oktobra organizirali nekaj napadov na brigade, da bi prevzeli iniciativo v svoje roke. Tako sta dve koloni napadli 12. brigado pri Boštanju in pri Šentjanžu, šolski bataljon SS-tankovske divizije »Wiking« pa je pri Svibnem napadel Cankarjevo brigado. V tem spopadu je brigada uničila tri sovražna motoma vozila, dva Nemca pa je ubila. Pri Sv. Juriju pod Kumom so borci Cankarjeve brigade zajeli tank in ga uničili s posadko vred. To sicer niso bile odločilne akcije, so pa že nakazovale, da so si Nemci opomogli in da pričenjajo protiakcijo, ki naj bi vzpostavila na meji staro stanje.

Nemška protiakcija

Organizacijo obrambe obmejnega področja je tedaj prevzel v roke sam general Rösener, ki je 15. oktobra prispel v Trbovlje in je četam, ki so se bile tam zbrale, izdal bojno povelje za očiščenje obmejnega prostora. Sodil je, da je ob cesti Radeče—Sv. Jurij—pod Kumom jedro partizanskih čet, kakih 5000 mož (tu sta dejansko bila le Cankarjeva brigada, največ 1400 mož, in del 12. brigade, največ 400 mož, skupaj največ 1800 mož, op. L. A.), ki namerava prodreti v Radeče in Zidani most. Sklenil je uničiti to partizansko skupino ali pa jo odriniti proti jugu. Zbral je močnejše enote, in sicer: 15. oktobra je poslal iz Ljubljane 3 čete, okoli 420 fašistov, ki so še istega dne zaprle in zavarovale severni breg Save od kraja Save do Trbovelj; naslednjega dne zjutraj sta bila pripravljena za napad dva formacijsko nepopolna, a okrepljena policijska bataljona; 2. bataljon 19. SS-policijskega polka so postavili na linijo Planina—Završje—Smodič—Dobovec; bataljon je bil pod poveljstvom podpolkovnika Hertleina ter je bil sestavljen iz 4. in 5. čete tega bataljona, iz policijske gorske čete in voda lahkih pehotnih topov. Bataljon so pripeljali na bojišče prav iz Pulja. Njegova smer napada je bila proti cesti Litija—Radeče na odseku Svibno—Kal pri Dolah. Levo od njega se je razvrstil 1. bataljon 19. SS-policijskega polka pod poveljstvom majorja Maiwalda. Poleg 2. in 3. čete je imel de 2. četo 12. policijskega stražnega bataljona, 2. četo slovenskega domobranstva, vod težkih minometov iz 3. bataljona 19. SS-policijskega polka, vod 48. bataljona tankovskih lovcev iz Celja in vod pehotnih topov. Izhodiščni položaji za napad tega zelo okrepljenega bataljona so bili v rajonu Radeč, Ključevce in Boriča. Smer njegove akcije je bila cesta Radeče—Litija z ozemljem nekoliko južno od nje. Za zavarovanje desnega krila teh bataljonov so poslali že 15. oktobra popoldne 1. rezervno motorizirano orožniško četo »Alpenland«, ki se je premikala po cesti Litija—Spodnji Log—Tepe—Polšnik s ciljem v Veliki Preski. Na levem krilu je akcijo zavaroval bataljon »Süd«, sestavljen iz moštva vermansafta pod poveljstvom S A-Oberf ührer j a Franza Steindla, ki se je usidral pri Brunku, Budni vasi in na položajih severno od Šentjanža. Po dolini Mirne so spustili v boj šolski bataljon SS-tankovske grenadirske divizije »Wiking« ter okrepljeni bataljon 1. SS-tankovskega grenadirskega

polka. Njuna naloga je bila prodirati levo in desno po dolini Mirne proti meji. Baterijo težkega topništva kal. 150 mm so postavili severno od ceste Zidani most—Trbovlje, na voljo pa so imeli še eskadriljo (kakih 12 letal, op. L. A.) strmoglavcev s cerkljanskega letališča. Akcijo so začeli 16. oktobra 1943 ob 7. uri zjutraj.

Če sedaj seštejemo vse te sile, vidimo, da so Nemci zbrali pet bataljonov in četo, ki so jih podprli s topništvom, tanki in letalstvom. To je bilo kakih 3000 mož, ki so jih vse usmerili le proti Cankarjevi in 12. brigadi. Obča zamisel nemškega poveljstva je bila, da bi med Litijo in Radečami poskušali Cankarjevo brigado obkoluti. To so naikazali še z razporeditvijo enot v velik lok, ki naj bi se kasneje strnil v obkolutveni obroč.

Štab XV. divizije je bil obveščen od ujetnikov o sovražnikovih namerah, zato je ukazal brigadama, naj se že 16. oktobra umakneta na položaje, ki so jim rabili že prej kot izhodišče za ofenzivo. To je veljalo za Cankarjevo in 12. brigado. Slednja je bila oslABLJENA, ker so njena dva bataljona poslali v Belo krajino. Za Gubčevo brigado ukaz o umiku ni veljal, kar pomeni, da je štab divizije dobro presodil namere sovražnikov, ki Gubčeve brigade res niso nameravali napasti. Če pretehtamo razmerja v moči med oslABLJENO 12. in Cankarjevo brigado ter sovražnikovimi četami, vidimo, da so Nemci dosegli zadostno premoč, ki bi jo lahko izrazili v številčnem odnosu 1 : 2. Ukrep štaba divizije o umiku obeh brigad je torej preprečil vsa presenečenja. Štab divizije je z njunim umikom nameraval spremeniti tudi taktiko. Brigade naj bi namreč z meje pošiljale vsak dan po en bataljon v sovražnikovo zaledje, da bi rušil železnico in postavljajl zasede ter tako oviral sovražnika pri postavljanju novih ali pa pri obnavljanju starih postojank. Vsaka brigada naj bi pripravila tudi načrt za napad na kako utrjeno postojanko, ki je po ofenzivi XV. divizije še ostala. Novi odseki brigad so bili tedaj takile: Cankarjeva je bila od Leskovca (sev. od Višnje gore) do Sv. Križa pri Litiji, 12. od Sv. Križa do Bučke, Gubčeva pa od Bučke mimo Kostanjevice do hrvaške meje.

Na dan, ko se je začela sovražna akcija, je bila Cankarjeva brigada razporejena tako, da je bil 1. bataljon v Dolah in Kalu ter se je zavaroval v smeri proti Sv. Juriju pod Kumom in proti Radečam. Zasekal je cesto med Kalom in Šmilkom, med

Sv. Jurijem pod Kumom in Smilkom ter proti Radečam. V Tihaboju je bil v rezervi 2. bataljon. Pri Preski je bil 3. bataljon, ki je imel nalogo zavarovati smeri proti Litiji in Polšniku. Četrty bataljon pa je bil na poti proti Radečam, da bi v duhu nove taktike miniral savski most pri Radečah in zažgal papirnico pri Njivicah. Seveda je bataljon zadel na sovražnika in se je z njim spopadel pri Jagnjenici, že blizu Svibnega. Bataljon se je hotel s silo prebiti čez nemške položaje, kar se mu ni posrečilo. Zato se je vrnil in se nastanil v Brezovem. Tretji bataljon pa je imel ta dan boje z 1. motorizirano orožniško rezervno četo, ki se je hotela prebiti v Presko. Bataljon je četo zavrnil in ni imel izgub. Nemci so torej 16. oktobra — ker se je Cankarjeva brigada skoraj v celoti umaknila proti meji — imeli kaj lahko delo pri zasedanju linije, ki so si jo bili postavili za cilj tega dne.

Nemške čete so 17. oktobra previdno tipale dalje. Kazalo je, da z obkolitvijo ne bo nič. Toda tega dne so bili bataljoni Cankarjeve brigade razporejeni nekoliko drugače. Prvi bataljon je z dvema četama zasedel položaje 3. bataljona pri Preski. Tretji je bil zelo utrujen, pa so ga potegnili v Klanec za rezervo. Bataljonske patrulje so se spopadale z enotami 1. motorizirane orožniške rezervne čete v smeri proti Polšniku. Pri Kalu pa se je četa, ki je ostala tam pri premestitvi, močno spopadla s sovražno četo. Naša četa je najprej sovražnika zavrnila, nato pa se je nekoliko umaknila in se postavila v bran na novih položajih. Tedaj je izgubila minerca, ki je pri pobiranju min pri Preski stopil na mino. Vsi drugi trije bataljoni niso imeli borb. Drugi je bil še vedno v Tihaboju, četrty pa na Brezovem. Cankarjeva brigada je torej imela ta dan samo

1. bataljon onstran meje. Nemci so namreč 17. oktobra okrepili desno krilo še z enim polkom. To je bil polk gorskih lovcev »Admont«, ki je prišel peš z Vrhnik v Litijo, od tam pa so ga premestili na področje Sv. Jurija pod Kumom ter ga postavili pod poveljstvo podpolkovnika Hertleina. Tako se je na odseku Cankarjeve brigade sovražnikova moč skoraj podvojila.

Do 18. oktobra zvečer je sovražnik dosegel mejo pred fronto Cankarjeve in 12. brigade in tako dosegel svoj bojni cilj. Kljub tako veliki moči sovražnih enot se je 1. bataljon Cankarjeve brigade prebil prav do Zagozda na cesti Litija—Radeče. Tu se je spopadel s sovražnikom. Stab Cankarjeve brigade je poročal, da so imeli Nemci velike izgube, celo več

kot 20 mrtvih. Ko pa je neka sovražnikova četa prodrla bataljonu za hrbtom v Dole, se je 1. bataljon hitro umaknil na Kal, se spopadel s to četo in ji prizadejal najmanj 10 mrtvih, nato se je umaknil v Cepi je. Bataljon je imel ta dan le enega ranjenega. Tudi ta dan je imela Cankarjeva v ognju onstran meje le en bataljon. Zvečer sta bila 1. in 4. bataljon brigade na cesti, ki drži od Sv. Križa proti Dolam.⁶⁶

Dne 18. oktobra zvečer se je jedro nemških čet začelo umikati v nastanišča, nekatere pa so morale ostati, da bi mejo zavarovale. Cankarjeva brigada se je zbrala na meji, da bi laže odbijala sovražne napade, pri čemer je bil en bataljon nekoliko izpostavljen v Čepljah. Naslednjega dne 19. oktobra, ga je zamenjal zopet 4. bataljon. Ta se je takoj **spopadel** z nemškimi četami, ki so ga hotele po topniški pripravi vreči s položajev. Četrty bataljon se je dobro boril in sovražnika odbil, pri čemer je bil en borec ranjen.⁶⁷

Ofenziva XV. divizije na področju med Savo in mejo se je končala. Cankarjeva brigada je preplavila s svojimi četami odsek, ki ji je bil dodeljen in je v bojih s sovražnikom žela velike uspehe. Divizija pa ni mogla obdržati zavzetih pozicij. Nemška protiakcija je bila namreč izvedena z zadostno močjo in partizani so se morali umakniti zopet na mejo. Nemška akcija pa ni bila le operacija omejenega obsega. Bila je pripravljalni poseg pred veliko ofenzivo, za katero so bile že zbrane nemške divizije.

OPOMBE

¹ Podatki o nemških četah so povzeti po razpravi Toneta Ferenc v knjigi *Kapitulacija Italije*, str. 251 do 255.

² Tudi tam str. 352 do 363 in odredba vrhovnega komisarja v operacijski coni »Jadransko primorje« z dne 20. septembra 1943 o izvajanju uprave v Ljubljanski pokrajini, Zbornik VI-7-298, odredba vrhovnega komisarja operacijske cone »Jadransko primorje« z dne 1. oktobra 1943 o izvajanju oblasti v coni, Zbornik VI-7-306.

* Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije*, stran 354, 368, 369.

⁴ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 14. septembra 1943, Zbornik VI-7-40.

⁶ Navodila glavnega štaba z dne 10. septembra 1943 štabu XV. divizije o nalogah in njenem operativnem področju, Zbornik VI-7-16.

* Odredba glavnega štaba z dne 16. septembra 1943 o razmejitvi operativnih področij, Zbornik VI-7-61.

⁷ Povelje glavnega štaba z dne 23. septembra 1943 štabu XVIII. divizije za razširitev operativnega področja, Zbornik VI-7-110.

⁸ Odredba štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943 v IZDG.

⁹ Razglas glavnega štaba in izvršnega odbora OF z dne 11. septembra 1943 o splošni mobilizaciji, Zbornik VI-7-22.

¹⁰ Navodila za mobilizacijo štaba XV. divizije z dne 10. septembra 1943 v arh. IZDG.

¹¹ Mobilizacijski seznam je v arh. IZDG fase. 173/II-8.

¹² Poročilo OOOOF Stična z dne 29. septembra 1943 v arh. IZDG.

¹³ Spomini Janeza Vipotnika, arh. IZDG.

¹⁴ Poročilo štaba Cankarjeve brigade glavnemu štabu z dne 25. septembra 1943 o političnih razmerah v brigadi od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-141.

¹⁵ Poročilo okrožnega komiteja KPS za Novo mesto z dne 13. oktobra 1943 centralnemu komiteju KPS o mobilizaciji, Zbornik VI-7-259.

¹⁶ Okrožnica centralnega komiteja KPS z dne 19. septembra 1943 o nalogah partije v vojski, Zbornik VT-7-89.

¹⁷ Odlok izvršnega odbora OF z dne 22. septembra 1943 o ukrepih proti ostankom belogardističnih in plavogardističnih tolp ter proti skrivačem pred mobilizacijo. Zbornik VT-7-105.

¹⁸ Poročilo glavnega štaba z dne 22. septembra 1943 vrhovnemu štabu o nalogah in delovanju enot po italijanski kapitulaciji, Zbornik VT-7-106.

¹⁹ Navodila glavnega štaba z dne 11. septembra 1943 štaboma XIV. in XV. divizije za oborožitev enot, Zbornik VT-7-23.

²⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943 glavnemu štabu o oborožitvi brigad, Zbornik VI-7-65.

²¹ Poročilo štaba Cankarjeve brigade glavnemu štabu z dne 20. novembra 1943 o oborožitvi, arh. IZDG fase. 189 a/II.

²² Ukaz štaba XV. divizije o ustanavljanju topniških enot, arh. IZDG fase. GB (Gubčeva brigada).

²³ Ustna izjava ing. Franceta Žitnika.

²⁴ Ladislav Kiauta, Na bojni črti osemnajste, stran 50.

²⁵ Pregled akcij artilerijske brigade od ustanovitve do konca vojne, arh. IZDG fase. 184/1-1.

²⁶ Odredba glavnega štaba z dne 13. septembra 1943 podrejenim enotam o ustanovitvi zaledne vojaške oblasti, Zbornik VI-7-36 in navodila organizacij skega oddelka pri glavnem štabu z dne 14. septembra 1943, Zbornik VI-7-44.

²⁷ Okrožnica političnega komisariata glavnega štaba z dne 12. septembra 1943, arh. GB MLRS.

²⁸ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 315 do 339, odredba glavnega štaba z dne 14. septembra 1943 štabom divizij, brigad in odredov za volitve v zbor odposlancev slovenskega naroda, Zbornik VI-7-43.

²⁹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 346.

³⁰ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 25. septembra 1943 glavnemu štabu o političnih razmerah v brigadi od 1. do 15. septembra 1943, Zbornik VI-7-141.

³¹ Tone Seliškar, Ognjeni krst, Slovenski izseljeniški koledar za leto 1956, str. 171, prispevek Džura Smiobergerja v IZDG.

³² Navodila glavnega štaba z dne 10. septembra 1943 štabu XV. divizije o nalogah na njenem operativnem področju, Zbornik VI-7-10.

³³ Navodila glavnega štaba z dne 11. septembra 1943 štabu XIV. in XV. divizije, Zbornik VI-7-23.

³⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 17. septembra 1943 glavnemu štabu o rušenju železniških mostov, Zbornik VT-7-75.

³⁵ Naredba glavnega štaba z dne 25. septembra 1943 za popolno uničenje železnic na osvobojenem ozemlju, Zbornik VT-7-131, poročilo štaba XV. divizije z dne 25. septembra 1943 glavnemu štabu o rušenju prometnih zvez, Zbornik VI-7-138.

³⁶ Poročilo OK KPS za Novo mesto z dne 16. septembra 1943 v arh. CK KPS, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 263.

³⁷ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 257 do 259, poročilo štaba XV. divizije z dne 22. septembra 1943 obveščevalnemu centru glavnega štaba o nemškem napadu na Višnje gor, Zbornik VT-7-107.

³⁸ Pismo centralnega komiteja KPS glavnemu štabu z dne 23. septembra 1943, arh. CK KPS.

³⁹ Odredba glavnega štaba z dne 23. septembra 1943 o nalogah in taktiki podrejenih enot, Zbornik VI-7-111.

⁴⁰ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 260, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 27. septembra 1943 o bojih od 19. do 24. septembra 1943, Zbornik VT-7-154 in poročilo propagandnega odseka glavnega štaba (brez datuma) v arti IZDG, lase. 8/II.

⁴¹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 260, 261.

⁴² Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba v arh. IZDG fase. 8/II, poročilo štaba XV. divizije z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 27. do 29. septembra 1943, Zbornik VI-7-164.

⁴³ Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu o bojih, Zbornik VI-7-164, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba, arh. IZDG fase. 8/II.

⁴⁴ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 261.

⁴⁵ Vojno poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade za čas od 8. septembra do 8. novembra 1943 z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, poročili propagandnega odseka glavnega štaba z dne 2. in 16. oktobra 1943, arh. IZDG fase. 8/II, poročilo štaba XV. divizije z dne 1. oktobra 1943 o bojih 30. septembra 1943, Zbornik VI-7-176, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 2. oktobra 1943 vrhovnemu štabu o bojih od 9. do 30. septembra 1943, Zbornik VI-7-181, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 280.

⁴⁶ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 281, poročilo štaba XV. divizije z dne 8. oktobra 1943 štabu VII korpusa o bojih od 3. do 8. oktobra 1943, Zbornik VI-7-228.

⁴⁷ Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 11. oktobra 1943 o bojih od 20. septembra do 8. oktobra 1943, Zbornik VI-7-241, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 281 do 283, poro-

čilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 7. oktobra 1943 o bojih od 1. do 7. oktobra 1943, Zbornik VT-7-210, poročilo orožniške postaje Dole z dne 17. oktobra 1943 poveljniku redarstvene policije »Alpenland« o napadu na Dole, Zbornik VT-7-321, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba št 17 z dne 7. oktobra 1943, arh. IZDG, lase. 8/II.

⁴⁸ Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 11. oktobra 1943 o bojih od 20. septembra do 8. oktobra 1943, Zbornik VI-7-241, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 281 do 283.

⁴⁹ Odredbi glavnega štaba z dne 3. oktobra 1943, Zbornik VI-7-189, 190, brzojavka vrhovnega štaba v arh. CK ZKS.

⁶⁰ Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 9. oktobra 1943 štabu XV. divizije za ofenzivne operacije, Zbornik VI-7-232.

⁶¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa o aktivnosti enot od 7. oktobra do 24. novembra 1943, Zbornik VI-8-130.

⁶² Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 417.

^u Zapisnik seje štaba nemških voditeljev pri deželnem vladnem predsedniku v Gradcu dne 5. oktobra 1943, Zbornik VT-7-308.

⁵⁴ Poročilo komande novomeškega vojnega področja z dne 4. oktobra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-7-203, poročilo propagandnega odseka pri glavnem štabu z dne 5. oktobra 1943, Zbornik VI-7-204, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 7. oktobra 1943, Zbornik VI-7-216, poročilo okrožnega odbora OF Novo mesto z dne 7. oktobra 1943 izvršnemu odboru OF, Zbornik VI-7-222, poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 8. oktobra 1943, Zbornik VI-7-224.

⁵⁵ Poročilo orožniške postaje Dole z dne 17. oktobra 1943 poveljniku redarstvene policije »Alpenland« o napadu na Dole, Zbornik VT-7-321, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, str. 418.

^M Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba z dne 13. oktobra 1943 o bojih, Zbornik VI-7-256, vojno poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade za čas od 8. septembra do 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83.

⁶⁷ Sporočilo orožniške postaje Sv. Jurij pod Kumom z dne 12. oktobra 1943 orožniškemu okrožju Trbovlje o ofenzivi XV. divizije proti Savi, Zbornik VI-7-315, vojno poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83.

^u Telefonsko sporočilo orožniške postaje Polšnik z dne 12. oktobra 1943 orožniškemu okrožju Trbovlje o napadu na Polšnik, Zbornik VI-7-316.

⁵⁰ Brzojavka komandanta 1. bataljona 19. SS policijskega polka z dne 12. oktobra 1943, NAW, T-175, navitek 10, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 421, 422.

^M Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 421, 422.

•¹ Tudi tam, stran 422 do 424.

⁸¹ Povelje štaba XV. divizije z dne 12. oktobra 1943 v MLRS.

^M Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 425.

⁸⁴ Poročila propagandnega odseka glavnega štaba z dne 14., 17. in 18. oktobra 1943, Zbornik VI-7-260, 266 in 278, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 428, 429.

⁶⁵ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 14. oktobra 1943 o pohvali divizij VII. korpusa za uspehe v prvi polovici oktobra 1943, Zbornik VI-7-261.

⁶⁶ O nemški protiakciji glej Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 431 do 434, vojno poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-129, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa o aktivnosti enot, Zbornik VI-8-130.

⁶⁷ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade, Zbornik VI-8-129, vojno poročilo 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83.

VELIKA NEMŠKA OFENZIVA
(od 21. oktobra do 11. novembra 1943)

Kako potolči partizane?

Pot do končne odločitve za ofenzivo, ki naj bi uničila vojaške in politične uspehe narodnoosvobodilne vojske Slovenije, je bila dokaj dolga. Slovenija je bila na stičnem ozemlju med dvema nemškima bojiščema. Prvo je bilo v Italiji pod vrhovnim poveljstvom tako imenovane armadne skupine B, ki ji je načeloval generalfeldmaršal Erwin Rommel, drugo pa na Balkanu pod poveljstvom generalfeldmaršala Maximiliana von Weichsa. Partizanska bojišča v Sloveniji so bila tako pomembna, da se z njihovo usodo niso ukvarjala le lokalna, marveč tudi naj višja vojaška poveljstva nemškega rajha. 2e 17. septembra je nemško vrhovno poveljstvo razpravljalo o vojaških in političnih razmerah v Italiji in na Balkanu. Najbolj nevarno področje je Istra, je ugotovilo.* Sodilo je, da je Tito prenesel težišče svojega vojskovanja prav tja. Sprva je Hitler nameraval poslati očistiti ta prostor 44. divizijo: postavila naj bi se na levo krilo armadne skupine B in skupaj s četami, ki bi jih dal na voljo vrhovni poveljnik za jugovzhod, koncentrično prodirala na partizansko področje. Čez dva dni, 19. septembra je dobil Hitler nove podatke o razmerah v Istri. Položaj je bil kritičen. Hitler je tedaj sklenil, da bo ofenzivo izvedel II. tankovski korpus iz sestave armadne skupine B. Vrhovno poveljstvo je nato izdalo navodilo za izvedbo ofenzive. V njem je rečeno, da ni pričakovati izkrcanj na operacijskem področju armadne skupine B. Večja nevarnost za iz-

* Pod imenom Istra so mislili na Slovensko primorje, Istro in Ljubljansko pokrajino.

krcanje zaveznikov je na egejski in jadranski obali, zlasti tam, kjer gospodarijo partizani. Zato je treba zasesti hrvaško obalo in popolnoma uničiti upornike v Istri. Armadna skupina B je dolžna zbrati pod poveljstvom n. tankovskega korpusa take sile, da bodo kos zadani nalogi. Hitro in popolnoma morajo zadušiti upore. Proti upornikom morajo nastopati brez usmiljenja. Preprečiti morajo njih umik v zahodne predele Hrvaške.

Tudi visoki politični nemški funkcionarji so zaskrbljeno spremljali vstajo na slovensko-istrskem področju. Goebbels je zapisal v svoj dnevnik 22. septembra, da so Slovenci v velikem odporu in da so se skoraj vsi pridružili partizanom. Za sedaj pa ni na voljo zadosti policijskih sil, ki bi mogle upor zadušiti. Ko so primorski partizani izvedli 22. septembra veliki napad na Gorico, je Hitler ponovno ukazal Rommlu, naj slovensko komunistično gibanje v Istri brezobzirno zaduši. Vse tiste, ki bi se upirali, pa naj bodo Slovenci ali Italijani, je treba postreliti. Moč pri tem sodelujočih sil mora biti tako velika, da bodo dosegle popoln uspeh in da bodo kmalu na voljo za druge naloge. Akcija mora biti tako temeljita, da slovensko prebivalstvo potem ne bo moglo biti več nevarno.

Načrt za ofenzivo je napravil generalfeldmaršal Rommel. Njegova zamisel je bila, da bi imel ofenzivni cikel štiri velike operacije. Najprej bi očistili Slovensko primorje, nato Istro, zatem Gorski kotar, nazadnje pa Ljubljansko pokrajino. Vse operacije bo vodilo poveljstvo II. tankovskega korpusa pod poveljstvom SS-Obergruppenführerja in generala SS Paula Hausserja ter načelnika štaba SS-Obergruppenführerja Wernerja a Ostendorffa. Vsaka ofenzivna operacija naj bi trajala po štiri do sedem dni.

Za prvo operacijo proti partizanom v Slovenskem primorju je general Paul Hausser zbral štabe in enote, ki so štejele več kot 50.000 vojakov z več kot 150 tanki, nad 25 jurišnimi topovi in nad 90 protitankovskimi topovi. Začela se je 25. in se končala 28. septembra 1943. Nemci si s tankovskimi enotami v boju proti primorskim partizanom, ki so se zatekli v težko prehodne gozdove, niso mogli dosti pomagati. Posrečilo se jim je razbiti na novo ustanovljene partizanske enote, ki še niso utegnile urediti svojih vrst. Razen tega so terorizirali civilno prebivalstvo in zasegli ter uničili nekoliko skladišč.

štab armadne skupine B je 28. septembra poročal Hitlerjevemu glavnemu poveljstvu, da pri čiščenju niso dosegli kakšnih pomembnih uspehov. Z enako močnimi silami so nato 2. oktobra začeli drugo operacijo v Istri in Brkinih in jo končali

II. oktobra, prav na dan, ko so enote VII. korpusa krenile v ofenzivo in ko je XV. divizija prekoračila nemško mejo ter začela prodirati proti Savi in Zidanemu mostu. Ta ofenziva je bila bolj uspešna in je partizanske čete zelo prizadejala. Medtem je II. tankovski korpus 7. oktobra udaril na Gorski kotar. Nemci so dosegli nekaj uspehov in so že med akcijo mislili na 4. ofenzivno fazo, ko so pri Brodu na Kolpi napravili mostobran in začeli uvodne boje proti enotam VII. korpusa. Operacija se je zavlekla tako, da so enote II. tankovskega korpusa prišle na izhodiščne položaje za izvedbo četrte ofenzivne operacije v Ljubljanski pokrajini šele 20. oktobra 1943.

Generalfeldmaršal Rommel si je zamislil četrto ofenzivno operacijo v Ljubljanski pokrajini tako, da bi zbrane enote pri Ljubljani začele akcijo v smeri proti Hrvaški. Tudi Italijani so v svoji veliki jesenski ofenzivi uveljavili podoben koncept. Hitler pa se ni strinjal s tem načrtom, zato ga je spremenil. Sodil je, da bi pri takem konceptu partizani izkoristili šibkost

III. SS-tankovskega korpusa, ki je bil na Hrvaškem, in se prebili tja. Ukazal je torej, naj izpeljejo operacijo v obratni smeri od hrvaške meje proti železnici Ljubljana—Trst, ki je bila že tako precej zavarovana. Ob komunikacijah med Ljubljano in Postojno bi se zato laže postavile zapore. Obveljala je seveda pametnejša misel, ki je prihajala z boflj avtoritativnega mesta. Novo zamisel je štab armadne skupine B formuliral takole: »Čiščenje prostora južno in jugovzhodno od Ljubljane bomo izvedli z zaporo črte Reka—**Ljubljana**—Kostanjevica in z napadom od italijansko-hrvaške meje proti severozahodu, da bi tolпам onemogočili preboj na Hrvaško...«

Za izvedbo te naloge je poveljstvo II. SS-tankovskega korpusa imelo na voljo: štab II. SS-tankovskega korpusa, ki se je preselil v Ljubljano in odondod vodil operacijo; štabe 44., 71. in 162. divizije; dvanajst okrepljenih polkov: 1. SS-tankovski grenadirski, 901. tankovski grenadirski, 131., 132., 134., 194., 303. in 314. grenadirski polk, polk planinskih lovcev »Admont«, 112. topniški polk in 14. ter 19. SS policijski polk; samostojne bataljone in oddelke: bataljon planinskih lovcev »Heine«, 44. in 71. izvidniški oddelek, del 1. bataljona sloven-

skega domobranstva, vermamšaftski bataljon »Süd« in nekatere druge manjše enote.

Na temelju teh podatkov lahko sklepamo, da je v četrti ofenzivni operaciji v Ljubljanski pokrajini sodelovalo blizu 50.000 vojakov, ki jih je v boju podpiralo več kot 110 tankov, kakih 10 samohodnih topov, nad 140 motoriziranih protitankovskih topov, okoli 36 topov v sestavi 112. topniškega polka ter mnogo več kot toliko iz sestave polkov in drugih enot. Sovražnim četam je pomagalo letalstvo. Vse to je bila grozljivo močna vojska, ki bi jo bili Nemci lahko s pridom uporabili na važnih odsekih kateregakoli tedanjega evropskega bojišča.

Ne smemo si misliti, da je operativni plan za te operacije odredil enostavno linijsko čiščenje slovenskega ozemlja na ta način, da bi sovražne čete kot valjar rinile s hrvaške meje pred seboj partizane na pripravljeno zaporo ob komunikacijah Ljubljana—Postojna—Reka, kjer bi jih končno zmleli. Poveljstvo II. SS tankovskega korpusa je razdelilo Ljubljansko pokrajino v štiri dele ali odseke. Vsak od njih je bil izbran glede na pripravnost zemljišča za urejeno in enotno obrambo. Tod so bili namreč veliki gorski masivi — naravna partizanska obramba. Prvi odsek je obsegal Gorjance in Zumberk, drugi Kočevski Rog, tretji Veliko m Malo goro ter Snežnik, četrti pa Mokre, Krim in Bloško planoto. Vse tri divizije naj bi nastopale od odseka do odseka po enotnem načrtu, vendar naj bi vsaka posebej napravila obkolutvene zanke in vanje lovila partizane. Tak načrt za ofenzivo je bil učinkovitejši od italijanskega iz leta 1942, ko so Italijani vse svoje glavne sile vrgli na en odsek in ga temeljito očistile, nato pa so se lotile drugega. Tako je partizanom bila dana možnost za manevriranje na prostoru, ki ni bil zajet z ofenzivo in so lahko tam nastopali z napadalnimi akcijami. Pri konceptu, ki so ga izbrali Nemci, pa je bil manevrski prostor za partizane mnogo manjši.¹

Udeležba slovenskega domobranstva

Iz pregleda sovražnih enot, ki so se udeležile ofenzive proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije v Ljubljanski pokrajini, je razvidno, da so Nemci uporabili tudi dele treh domobranskih bataljonov. Z nemško ofenzivo so slovenski domobranci dobili prvo veliko priložnost, da se izkažejo in da izkoristijo sadove nemške operacije. Dne 24. septembra je nam-

reč bila ustanovljena slovenska domobranska legija. Poveljstvo domobranstva je na ta dan pozvalo prebivalstvo Ljubljanske pokrajine, naj se jim prostovoljno pridruži v boju za zaščito slovenske domovine. V razglasu pravijo domobranci, da je bila naša ljubljena slovenska domovina izročena s pomočjo angloameriške plutokracije boljševizmu. To bi pahnilo naše pridno in pobožno ljudstvo v trpljenje, nasilstvo, lakoto, rop in umor »brezbožnih in brezsrčnih robotnikov kakor nečastnih pomagačev v korist židovske svetovne tiranije.« Da bi to preprečili, »je prišla k nam na povelje Führer j a velikonemška vojna sila, ki nas bo ščitila. Nemški vojak in častnik se borita pogumno in hrabro. Hrabrost, čast in zvestoba so zanje sveti pojmi... Pod vodstvom Nemčije bodo mladi narodi Evrope premagali boljševizem in kapitalizem... Pod vodstvom naših slovenskih poveljnikov, ki nam bodo poveljevali v našem materinem jeziku, bomo uničili bolj še viške morilce in požigalce v naši deželi, kjerkoli jih bomo dosegli. Nemška vojska m policija nas bosta pri tem v zvestem tovarištvu podpirali.«² S tem pozivom so domobranci začrtali svoj program. Pri branju tega dokumenta se ne moremo otresti misli, da so ga napisali nemški ideologi nacionalsocializma. Belogardizem se je tako popolnoma podredil nemškimi načrtom za uničenje narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Slovenski domobranci so rekrutirali v svoje vrste najprej tiste belogardiste iz vrst vaških straž in drugih belogardističnih enot, ki so pred partizani ob kapitulaciji Italije pribežali na nemško okupacijsko ozemlje. Naito so hiteli ustanavljati politično organizacijo in vojaške oddelke. To je bila zanje prva etapa boja za lokaliziranje komunističnih vojnih žarišč, kakor so to imenovali, nemško ofenzivo pa so imeli za operacijo za ohranitev in utrditev znova zavzetih podožajev.⁸ Ko so uredili vse, kar je bilo potrebno za povezavo z Nemci, so začeli iskati stike s tistimi belogardisti, ki so se po kapitulaciji Italije vključili v narodnoosvobodilno vojsko ali pa so bili ujeti. Vabili so jih v svoje vrste ali pa so prek njih skušali vnašati v partizanske vrste demoralizacijo z organiziranjem dezerterstva in sabotaž. To so bile nevarne petokolonske akcije. Glavni štab je to nevarnost poznal in je nanjo opozarjal vse enote ter pripravil ukrepe, da bi jo odstranil. Zato je partizanskim enotam naročil, da je treba vse belogardiste, ki se še doslej niso vdali ali pa zglasili partizanom, in tiste, ki so v boju bili

prisiljeni k vdaji, zadržati v zaporih. Amnestija za take seveda ne velja, pač pa velja nadalje še za tiste, ki se bodo vnaprej prostovoljno priključili ljudskim oblastem ali pa partizanom. Glavni štab je nadalje ukazal, da bodo partizanski štabi odgovarjali, če bodo ujeti belogardisti, pobegnili v primeru kakega močnejšega sovražnega pritiska ali pa če bi jih sovražnik osvobodil. V takih primerih morajo štabi ravnati tako, da se belogardisti, zlasti voditelji belogardizma, ne bodo mogli več vključevati v sovražnikove vrste.⁴ Do začetka četrte ofenzivne operacije, ki jo bomo nadalje imenovali velika nemška ofenziva, je slovensko domobranstvo ustanovilo tri bataljone: v Ljubljani 1. bataljon, v Logatcu 2. in Kostanjevici 3. Kostanj eviški 3. bataljon je branil Kostanjevico ter pomožne postojanke v kostanj eviškem rajonu. Vključevali so ga v ofenzivne in obrambne akcije nemških čet proti brigadam XV. divizije na področju Dolenjske med Savo in nemško mejo. Uporabili pa so ga tudi ob koncu prve etape velike nemške ofenzive na področju Dolenjske in Bele krajine. Za Nemce pa je bila bolj od vojaške zanimiva pomoč, ki so jim jo domobranci ponujali s svojo vohunsko dejavnostjo. Nemške operativne enote niso poznale lokalnih razmer na področju, kjer so delovale. Kako naj se torej znajdejo med slovenskim prebivalstvom, če nimajo pri roki ali pa v svoji sestavi policijskih organov za uničevanje pripadnikov osvobodilnega gibanja? Kako naj nemški polki, ki npr. nikoli niso bili v Ljubljanski pokrajini, doženejo, kdo je pripadnik OF, kdo njihov simpatizer in sodelavec? Slovensko domobranstvo je zato nemškemu poveljstvu pomagalo z vodniki in mu jih dalo na voljo nekaj desetini.⁵

Prva etapa velike nemške ofenzive

V sestavi VII. korpusa, proti kateremu se je zagnal nemški vojni stroj, so bile poleg prištavnih enot za zaščito, zveze in drugih manjših enot tri divizije, XIV., XV. in XVIII., z enajstimi brigadami in tremi topniškimi divizionami ter tankovsko četo, komande področij in mest ter še razne druge enote. Na tem področju je bil tudi glavni štab Slovenije z vojaško šolo in drugimi številnimi vojaškimi enotami in ustanovami. To je bilo skupaj 12.000 do 15.000 partizanov in partizank. Številčno razmerje je torej bilo za nemške čete zelo ugodno 1:3,8 v njihovo korist; poleg tega so imeli Nemci absolutno

premoč v tankih, letalstvu, veliko pa v topništvu in tehniških sredstvih. Upoštevati je treba, da so uporabili tudi nekatere enote s fronte.* Zanimiva je primerjava med silami, ki so jih Italijani zbrali proti partizanom v svoji veliki ofenzivi poleti in jeseni 1942, in med sedanjimi nemškimi.

	Velika italijanska ofenziva		Velika nemška ofenziva	
	Italijani partizani		Nemci partizani	
Število vojaštva	82.000	3.300	50.000	13.000
Razmerja	27	: 1	3,8	1
Trajanje	112 dni		22 dni	

Vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja si ni delalo utvar glede svojih bojnih možnosti v ofenzivi. Imeli so dobre in obenem bridke izkušnje iz italijanske ofenzive in si vsaj približno predočili možnosti za obrambo spričo tako velike sovražnikove premoči. Te izkušnje so jim zelo pomagale. Vsekakor je bilo poglavitno, da jih sovražnik z začetkom ofenzive ne bi presenetil. Glavni štab je imel podatke o poteku in rezultatih ofenzive v Slovenskem primorju, v Istri in v Gorskem kotaru. Zato je lahko naslutil, kdaj bodo Nemci navalili na Ljubljansko pokrajino. Vodstvo osvobodilnega gibanja je zato neprestano in sistematično opozarjalo čete in politične organizacije, da se morajo pripravljati na tako možnost. Misel na sovražno ofenzivo je bila navzoča v sleherni enoti, v zavesti slehernega partizana, političnega aktivista ali pripadnika in simpatizerja OF. Glavni štab pa ni le opozarjal, pač pa tudi ukrepal, da bi bili za ofenzivo kar najbolj pripravljeni. Plen, ki so ga dobili ob kapitulaciji Italije, so partizani odpeljali na vama mesta. Popolno uničenje objektov na komunikacijah, ko so bile še v posesti partizanskih čet, je bil eden od taktičnih ukrepov, ki naj že vnaprej otežuje sovražniku premikanje ter uporabo oklepnih sredstev in motorizacije. Partizanski borci so bili tudi moralno in politično pripravljeni na najhujše možnosti ob ofenzivi. Tiste nelagodnosti ob misli na kvaliteto nemškega vojaka so se že zdavnaj znebili, saj so se vsak dan spopadali z Nemci in spoznali njihovo bojno vrednost. Na srečo je preteklo od italijanske kapitulacije precej časa, kar 43 dni, in v tem času se je dalo urediti mnogokaj. Kritična doba, ko so partizanske enote bile preplavljene z ene z novinci, je minila.

Sedaj so partizani že imeli nekaj bojnih izkušenj, niso bili več taki zelenci in **90** laže tvegali »boj pod neenakimi možnostmi«

Prva etapa velike nemške ofenzive se je začela 21. oktobra 1943 z nepričakovanim vdorom nemških čet pri Kostanjevici in Bučki. Zamisel poveljnika 162. »Turkestanske« divizije generalajtnanta prof. dr. Oskarja Ritterja von Niedermayerja, ki je to operacijo vodil, je bila, s 1. tankovskim grenadirskim polkom prodreti do Novega mesta in se v Črnomlju povezati z enotami 901. tankovskega grenadirskega polka. Tako bi bila postavljena zapora na smerih premikov teh dveh polkov. Ko bi bilo to doseženo, bi trije polki (314. grenadirski, polk planinskih lovcev »Admont« in okrepljeni 303. grenadirski polk) udarili na Gorjance in Zumberk, zajeli partizane v obroč in jih polagoma uničili.*

Zamisel je v manevrskem smislu uspela. Pri Kostanjevici je bila Gubčeva brigada presenečena in je imela precejšnje izgube, potem pa je spretno manevrirala po Gorjancih in Zumberku, se junaško tolkla, sovražnik je ni porazil. Tedaj so bile na Gorjancih še 1. artilerijski divizion XV. divizije, 15. brigada, 13. hrvaška brigada in Zumberačko-pokupski odred, hrvaška bolnišnica in še nekatere druge manjše enote. Prva etapa nemškega napada torej ni dosegla velikih uspehov in se je končala 26. oktobra 1943. Šifra za to etapo je bila »Wolkenbruch I« (prelom oblakov).

Vzporedno s prodorom pri Kostanjevici so deli I. grenadirskega tankovskega polka vdrli tudi pri Bučki čez mejo. Enote XV. divizije so sicer že ponoči na 21. oktober začutile večje zbiranje sovražnih čet v okolici Bučke, vendar niso znale ugotoviti smisla koncentracij. Na tem odseku je nemška tankovska sila presenetila 4. bataljon Gubčeve brigade. Fronti Gubčeve brigade in 1. SS grenadirskega tankovskega polka sta se po naključju stikali! Bataljon Gubčeve brigade se je

* 162. divizijo »Turkestansko« **so** ustanovili na vojaškem vežbališču v **Neuhammeiju** nekoliko pred začetkom ofenzive. Poveljniški kader je bil nemški, moštvo pa so sestavljali sovjetski ujetniki — Turkestanci in Azerbejdžanci. Divizija je imela dva pehotna in en topniški polk ter je bila v sestavi armadne skupine B. Dne 19. septembra je Hitler divizijo dodelil operativni skupini II. SS-tankovskega korpusa. Bila je dobro oborožena in dobro izurjena, imela je dobro vodstvo, le v moralnem pogledu se ni mogla meriti s praviimi nemškimi divizijami. Glej Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 460.

Borci 2. bataljona na mitingu oktobra 1943. Foto Veselko

nekaj časa upiral, potem pa je moral popustiti pred veliko premočjo in se je umaknil v neredu. Sovražnik je tudi tukaj hitro prodiral, čeprav je moral spotoma popravljati porušeno cesto in mostove, če je hotel prodirati s tanki. Nato je prišel v Novo mesto, kjer pa so bile že prej tankovske čete iz kostanjeviške smeri.

Štab XV. divizije sprva ni dobro razumel pomena nemškega vdora v Novo mesto. Na dan začetka ofenzive je bil del štaba v Trebnjem, del pa v Novem mestu. Slednji se je moral dobro potruditi, da je ušel nemškim tankom, in je bil torej obveščen o nemški akciji iz prve roke. Toda menil je, da je bil nemški vdor v mesto le slučajna in lokalna bojna epizoda. Hiter sovražni prodor pri Kostanjevici je namreč preprečil vse povezave med štabi, tako da XV. divizija dolgo ni bila obveščena o dogodkih na desnem bregu Krke in na Gorjancih. To je bil tudi vzrok, da divizija ni štela sovražne akcije za začetek velike ofenzive. Štab divizije je nemudoma ocenjeval dogodke na bojišču in o rezultatih teh ocen v obliki kritike 21. oktobra obvestil podrejene enote. Sovražnik ne namerava resno pritisniti na osvobojeno ozemlje, je sodil štab XV. divizije. Za vdor v Novo mesto so krivi štabi. Štab Gubčeve bri-

gade je kriv, da je bil njen 4. bataljon pri Bučki presenečen in deloma razbit, ker ga ni zadostno kontroliral. Saj je brigada vendar imela zadosti časa, da bi bataljonu pri Bučki poslala pomoč in s tem preprečila vdor v Novo mesto. Brigada ni niti toliko pozorna, da bi štabu divizije poslala poročilo o stanju na svojem odseku. Saj je bilo vendar pričakovati, da bo sovražnik poskušal prek vohunov in pete kolone zvedeti za partizanske položaje in izkoristiti slabe točke za preboj. Vsi funkcionarji se moramo zavedati sramote in odgovornosti zaradi tega. Dovoliti Nemcem, da po kratkem boju pri Bučki nemo-teno vdoro v Novo mesto, je sramota za vse partizanske enote, a posebej za Gubčevo brigado na tej in na oni strani Krke. Gubčeva brigada bi bila morala biti vsaj toliko iniciativna, da bi z enim bataljonom napadla Nemce v Novem mestu in da bi sama vzpostavila z nami zvezo.⁷

Iz navedenega sledi, da je XV. divizija imela povsem izkrivljeno podobo o razmerah na svojem operativnem področju. Ni vedela, da se je začela velika nemška ofenziva. Prepričana je bila, da je nemška akcija le predrzen vdor na osvobojeno ozemlje, podoben tistemu, ko je sovražnik vdrl v Cerknico ali pa 22. septembra na odseku Cankarjeve brigade v Višnjo goro. Sodila je, da so Nemci vdrl v Novo mesto le iz Bučke, ne pa tudi iz Kostanjevice. Vsekakor je štab XV. divizije motilo to, da sovražnik ni vdrl čez nemško mejo na odseku Cankarjeve in 12. brigade. Pomanjkljive zveze in skoraj popolna osamitev partizanskih čet v nemškem obroču na desnem bregu Krke so privedle štab divizije do napačne ocene razmer. Kljub temu pa je bila divizija zadosti previdna, da je izdala brigadam navodila za ravnanje v primeru sovražne ofenzive. Brigade naj porušijo vse komunikacije od Save v notranjost osvobojenega ozemlja. Vse topove, razen protitankovskih, naj poskrijejo, uvedejo naj jekleno disciplino, pripravijo naj se na daljše pohode in hujše boje ter na prebijanje iz obkolitev.

Tudi glavni štab je sporočil enotam svojo oceno razmer. Njegova sodba je bila, da je sovražnik na nekaterih odsekih okrepil svoje sile in da je z manjšimi silami začel vdirati na osvobojeno ozemlje. Ena od takih akcij je bil vdor z manjšimi silami v Novo mesto in nadalje z nekaj tanki do Semiča. Naše partizanske sile so se doslej borbeno dovolj okrepile, da bodo mogle preprečevati take vdore in varovati svojo živo silo. Tudi glavni štab je 22. oktobra dal navodila za primer večje

ofenzive z odločitvijo, da »bomo branili osvobojeno ozemlje.« S sovražnikom se ne bomo spuščali v frontalno borbo, napadali bomo z bokov ali izza hrbta. V vsakem primeru se je treba držati partizanske taktike. »Vse naše enote morajo biti proti sovražniku v stalni ofenzivi«⁸ Iz navedenega sledi, da tudi glavni štab še ni bil prepričan o začetku velike nemške ofenzive, je pa izrazil jasen koncept obrambe osvobojenega ozemlja.

Direktivi glavnega štaba in štaba XV. divizije sicer nista pravilno presodili dejanskih razmer na bojišču, sta pa vendarle pripomogli, da so enote dobile navodila za ravnanje v ofenzivi, ki je bila dejansko v teku. Partizanske enote so postale pozorne na dogajanja in so se začele pripravljati na najhujše. Ponekod, zlasti pa na terenu, je bilo že opaziti vznemirjenje spričo širjenja govoric o velikih sovražnih silah, ki so začele boj proti narodnoosvobodilni vojski v Ljubljanski pokrajini.

Medtem ko so na Gorjancih in na Žumberku divjali boji, se je Cankarjeva brigada bila na nemški meji, ne da bi bila vedela za ofenzivo. Ko so nemške čete 18. zvečer in ponoči na 19. oktober zapuščale mejo po opravljeni akciji, so pustile na meji čete za zavarovanje. Stodvanajsti topniški polk je bila nekaka matična enota. Postavil se je severno od nekdanje italijanske demarkacijske črte. Temu polku je bil podrejen okrepljeni 19. SS-policijski polk, ki je imel tri bataljone. Prvi je bil razmeščen od Radeč do Grmade (severozahodno od Moravč), drugi od Grmade do Osredka nad Stično (južno od Litije) tretji pa od Osredka do Sostrega. Levo od njega so postavili vermanski bataljon »Süd« pod poveljstvom zveznega vodje Steindla. Bil je na položajih okoli Šentjanža in je v drugi polovici oktobra narastel na 12 čet s 1225 vermani. Njegov štab je bil na Velikem Cimiku. Kmalu so ga podredili štabu 19. SS-policijskega polka kot 4. bataljon. Pri Kostanjevici je bil 3. bataljon slovenskega domobranstva pod poveljstvom Vuka Rupnika. Vse skupaj je bilo kakih 7 do 8 bataljonov, kar je bilo več kot dovolj za zavarovanje meje.⁹

Štab divizije je 20. oktobra prerazporedil svoje enote in jim zaupal nove naloge. Del Cankarjeve brigade je pomaknil nekoliko na levo, v dolino Temenice, da bi zapiral smer proti Šmartnemu pri Litiji in varoval vse smeri, ki so držale proti Sv. Križu pri Litiji. Dvanajsta brigada naj obvladuje položaje od Sv. Križa pri Litiji do Krmelja, Gubčevi pa je ukazal, naj

jedro svojih sil pomakne na levo tako, da obdrži pred Kostanjevico le en bataljon, z dvema bataljonoma in štabom brigade pa naj zasede odsek med Krko in Tržiščem. Vseh teh rokad — zlasti na desnem krilu — pa niso utegnili izpeljati, kot je bilo ukazano, ker so to preprečili Nemci.

Nemški vdor v Novo mesto po levi obali Krke ni odvrnil Cankarjeve brigade od njenih akcij. Branila je dohode na osvobojeno ozemlje, vdiral z manjšimi deli čez mejo in vznemirjala sovražnika. Od 20. oktobra dalje so njeni boji potekali takole.

Dne 20. oktobra je imel 4. bataljon borbe na odseku Sv. Križ pri Litiji. Tu je sovražnik dobil okrepitve. Popoldne ob 16. uri so priletela letala. Krožila so nad bataljoni, toda niso mogla odkriti njihovih položajev. Bombardirala so vasici Vodice in Brezje. Sledil je napad na 4. bataljon na meji. Partizani so dobili v pomoč še četo in so napad odbili. Verjetno so se tu borile čete 1. bataljona 19. SS-policijskega polka.

Štab Cankarjeve brigade oktobra 1943 na Klancu pri Gabrovki. Sede z leve: Ludvik Žitnik-Luce, Ivan Majnik-Djems, Ivan Hrič-Dušan, Franc Kočevar-Ciril, Josip Zornada-Frenk, Cveta Žunič por. Hanz, Drago Jerman je drugi z desne, za komandantom Francem Kočevarjem-Cirilom stoji slikar France Mihelič

Drugi dan, 21. oktobra, ko se je začela ofenziva, se je 4. bataljon Cankarjeve brigade ponovno boril pri Dolah, čepljah in Brezju. Nemške policijske čete so se trudile, da bi popolnoma obvladale mejo, partizani pa so jim to preprečevali. Nemci so najprej obsuli 4. bataljon s topniškim ognjem, nato je Sla pehota v napad. Bataljon je Nemce s protinapadom odbil. Tudi v smeri Vodic in Javorškega križa so pritiskale sovražne čete, pa so bile zavrnjene. Boji so trajali od 13. do 18. ure. Stab brigade je poročal, da je imel sovražnik najmanj 20 mrtvih in ranjenih, partizani pa so imeli 2 mrtva in 7 ranjenih. Brigada je čutila prehud pritisk na desnem krilu, zato je zvečer prerazporedila bataljone tako, da je šel 2. bataljon na položaje pri vasi Tlaka, 3. bataljon pa okoli Čajteške gore in Poljan. Tako so razporedili bataljone zato, ker so morali iz sestave brigade poslati po ukazu glavnega štaba 1. bataljon. Glavni štab je namreč nameraval vrhovnemu štabu poslati tri najboljše bataljone iz XV. divizije za proletarsko divizijo v sestavi vrhovnega štaba. Te namere pa zaradi sovražne ofenzive niso izpeljali. Zato je glavni štab začasno uporabil bataljone, ki so bili že na poti, za zavarovanje glavnega štaba in njegovih enot ter ustanov. Prvi bataljon Cankarjeve je pod poveljstvom komandanta Andreja Cetinskega-Leva in političnega komisarja Mihe Berčiča-Maksa odšel s položajev na fronti brigade ponoči na 22. oktober in je odpotoval skozi Ajdovec na Dvor. Med Dvorom in Sotesko je prekopal cesto in napravil protitankovski jarek. Prijavil se je glavnemu štabu v Ormošnjicah in tam dobil nalogo, naj zapre smer Novo mesto—Dolenjske Toplice—Žužemberk. Bataljon se je postavil na določena mesta na desnem bregu Krke, eno četo pa je pri Straži postavil na levi breg.¹⁰

Dne 22. oktobra je morala Cankarjeva brigada poslati en bataljon na desno krilo, proti Cimiku, vzhodno od Šentrupert. Veimanshaftski bataljon »Süd« je namreč tam odrinil enote 12. brigade. Poslali so 4. bataljon v smer proti Okrogu, Homu in Zaloki. Namesto četrtega je položaje na cesti iz Sv. Križa proti Dolam zasedel 2. bataljon. Nemci so pripravili napad in s pomočjo topovskega in minometnega ognja pregnali bataljon nazaj čez mejo. Tedaj je 2. bataljon jurišal in pognal Nemce nazaj. Tudi tukaj so imeli Nemci velike izgube. Podpolkovnik Hertlein je 23. oktobra poročal, da je imel 1. bataljon 19. SS-policijskega polka 6 mrtvih in 33 ranjenih. Drugi bataljon

Cankarjeve je tu izgubil pet borcev eden je bil mrtev, štirje pa ranjeni. Drugo cesto, ki drži od Sv. Križa pri Litiji skozi Moravče proti Litiji, je uspešno obvladoval 3. bataljon.

Naslednjega dne, 23. oktobra, so imeli Nemci več sreče. Prišli so čez mejo pri vasi Vodice in se tam obdržali. Vdrli so tudi do Brezja, kjer so bili na enem koncu vasi Nemci, na drugem pa partizani. Zaradi prehudega ognja 2. bataljona sovražnik ni mogel zasesti vasi. Ker so partizani dobro zaminirali cesto proti Cepi j am, tod ni mogla prodirati sovražnikova motorizacija. Zvečer je 4. četa 2. bataljona napadla Nemce pri Brezjem ter jih pognala proti Vodicam. Sovražnik je napravil protinapad, udaril bataljonu v boke in ga pregnal na izhodišča.

Tretji bataljon je imel nad vasjo Pretržje en vod v zasedi. Nemci so prišli čez mejo in ga obkolili. Vod se je prebil z jurišem, kar ga je stalo enega mrtvega in 2 ranjena. Ker je padel mitraljezec, so izgubili puškomi trai jez.

Četrti bataljon se je moral po celodnevni borbi umakniti z Okroga ter je nato zasedel Migolsko goro in Tihaboj. Imel je 4 mrtve in 2 ranjena, izgubil pa je tudi lahki minomet, ki ga je odvrget novinec.

Tudi 24. oktobra je bila borba ves dan. Udeležila sta se je 2. in 3. bataljon. Na obrambnem odseku 2. bataljona pri Brezju so namreč Nemci očistili na cesti minska polja in vdrli z «klopnim avtomobilom v Brezje. Bataljon se je boril ves dan. Močno je zasekal cesto Brezje—Sv. Križ pri Litiji. Podrl je drevje, na primernih mestih pa je prekopal do 12 metrov ceste, da ibi jo bilo zelo težko popraviti. Bataljon je imel ta dan 3 mrtve in 3 ranjene.

Pri Javorškem križu, na odseku 3. bataljona, so Nemci vdrli čez mejo do Pretržja. Bataljon jih je pregnal z jurišem. Zvečer so 2. bataljon potegnili na Tlako v rezervo, zamenjal pa ga je 3. bataljon.¹¹

S tem se je končalo obdobje boja Cankarjeve brigade na odseku pri Sv. Križu pri Litiji, kjer je brigada čvrsto stala ob meji in preprečevala nemške vdore na osvobojeno ozemlje. Ta obramba je bila tako zanesljiva, da je optimistično vplivala na ocene štaba XV. divizije glede obrambe fronte na severni meji njene bojne razporeditve. O tem je štab XV. divizije 24. oktobra poročal štabu korpusa in glavnemu štabu: »Enote Cankarjeve brigade so odbile sovražnikove napade nad Brez j im

in Sv. Križem pri Litiji. Ta brigada redno odbija sovražnika in mu zadaja izgube in ta del fronte je siguren...¹²

Dne 25. oktobra je prišlo v razporedu enot XV. divizije do nekaterih sprememb. Štab divizije in korpusa sta še vedno delovala pod vtisom napačnih ocen o moči sovražne ofenzive. Štab korpusa je namreč 24. oktobra pisal glavnemu štabu, da se je sam prepričal, da Nemci trenutno nimajo na voljo močnejših pehotnih sil.¹³ Tudi poveljstvo XV. divizije je bilo 25. oktobra razpoloženo zelo borbena, ko je z naredbo podrejenim enotam presojalo razmere na bojišču in odredilo nove naloge. »Glede na to,« je pisal štab te divizije enotam, »da sovražnik ne kaže nobenega ofenzivnega namena in tudi ni sposoben, da bi nam s takšnimi svojimi silami mogel škodovati in nas odriniti, se morajo enote držati svojih položajev in ne smejo dopustiti sovražnikovih vdorov. To ne pomeni, da se ni treba umakniti z nekega položaja, vendar pa je sto možnosti, da se pride na drug položaj v zaledju, ki je za sovražnika še bolj neugoden, in ga ponovno potisneš tja, kjer mu je še težje.« Štab XV. divizije je namreč imel pod vtisom take presoje in na ukaz štaba VII. korpusa v mislih načrt za napad na Novo mesto. Izvajale naj bi ga enote 12. brigade, 2. topniški divizion XV. divizije in 4. bataljon Gubčeve brigade, ki jim je Štab odredil izhodišča za akcijo zahodno od mesta. Zato je Cankarjevo brigado pomaknil nekoliko na desno, da je lahko sprostil 12. brigado, ki je tedaj imela na voljo 3 bataljone. Enega naj bi še vedno držala okoli Bučke in obvladovala odsek do Krke, Cankarjeva pa naj bi zasedla odsek od Čateža prek Šentruperta do Tržišča. Brigada — je bilo rečeno — naj ne prenehoma pošilja kakšen bataljon čez mejo, da bo tam vznemirjal in napadal sovražnika.¹⁴

Poudariti je treba, da je štab XV. divizije dan prej, 24. oktobra, nekoliko bolj realistično gledal na dogodke: v poročilu glavnemu štabu in štabu VII. korpusa je dejal, da v primeru sovražnega dvora iz Novega mesta proti Trebnjemu ne bi smeli zadrževati enote na dosedanjih položajih, pač pa bi morali čez progo; v tem smislu da so že izdali ukaz: »Vedno pod borbo in s položaja na položaj.«¹⁵

Za napad na Novo mesto odrejene čete so res ponoči na 26. oktober napadle Trško goro in vasi blizu Novega mesta (Bršljin, Ločna, Mačkovec), toda ko so se zjutraj vračale, se je že začela ofenzivna akcija iz Novega mesta proti Mimi peči.

Nemški ofenzivni val zajame Cankarjevo brigado

Komandant 162. divizije »Turkestanske«, ki je poveljeval tudi v drugi etapi nemškim enotam na področju Dolenjske, je pripravil akcijo, ki je zelo zanimiva. Najprej je poskrbel, da je bila nemška meja dobro zavarovana. V ta namen je okreпил 19. SS-policijski polk z vennanšaftskim bataljonom »Süd« in ga razporedil od Brezja — severno od Sv. Križa pri Litiji — in v smeri Šentjanža. Nadalje je bil tu, kot že vemo, 112. topniški polk. Zaporu so vzpostavili vse do Boštanja. Treba je bilo **zlasti** preprečiti, da bi se partizani, ki bi jih potiskalo jedro nemških sil, umaknili čez mejo in ponovno ogrozili prebivalstvo, naseljeno na področju med Savo in nemško mejo. To je bila poglobitna naloga. Sedaj razumemo, zakaj so Nemci vztrajno napadali Cankarjevo brigado, dokler niso povsem zasedli meje in utrdili položajev na njej. To nam tudi pove, zakaj sovražnik ni prepogosto silil čez mejo na osvobojeno ozemlje. Druga naloga teh enot je bila, da potolčejo tiste partizanske čete, ki bi jih nagnale na njihove položaje nemške tankovske in pehotne enote. Ta linija je torej bila nepremična in je taka ostala do konca ofenzivne akcije. Drugi del zamisli

Spredaj, drugi z desne v plašču komandant 162. divizije »Turkestanske«
generalmajor von Niedermayer

komandanta 162. divizije je bil, z gibkimi tankovskimi četami prodreti po dolini Krke navzgor do Žužemberka. S tem bi napravili zaporo na Krki, ki bi služila obenem tudi drugemu delu ofenzivne akcije, ki naj bi očistil Kočevski Rog. Ko bi bila zapora na Krki utrjena, bi del čet krenil naprej in bi z juga začel obkoljevati partizanske brigade v rajonu Trebelnega, Čateža in Ajdovca. Vendar te naloge ne bi opravile le čete iz Žužemberka, temveč bi poslali iz Novega mesta še eno tankovsko enoto, ki bi prodrla v Trebnje, od tod pa v Mimo in iz Mirne v smeri proti Sv. Križu pri Litiji. Obe koloni bi torej sodelovali, uničevali na svoji poti partizane, nato pa bi napravili na komunikacijah iz Trebnjega in Male Loke proti Sv. Križu zapore. Na te zapore naj bi naletele še tiste partizanske čete, ki bi jih preganjal 314. grenadirski tankovski polk z linije Boštanj—Zameško proti zahodu.¹⁹

Najprej je komandant 162. divizije poslal 25. oktobra 1943 ob Krki navzgor proti Straži in Žužemberku del 1. SS-grenadirskega tankovskega polka. Še istega dne se je pri Straži spopadel s 1. bataljonom Cankarjeve brigade in kmalu prodril do Dvora na Krki ter nadaljeval pot proti Smuki in Žužemberku. Ta del njegove akcije je bil v zvezi s česanjem Kočevskega Roga. Predhodnični odredi 1. SS-grenadirskega tankovskega polka so prodrli prek Trebnjega celo do Mirne, kjer se je 25. oktobra z njimi spopadel 2. bataljon Cankarjeve. Bataljon je čez dan zasedel položaje Trbinc in Zagorica in obvladoval cesto, ki drži iz Trebnjega v Mimo. Že podnevi pa se je 4. bataljon spopadel s sovražnikom (verjetno z vermanšaftom), ki je iz Šentruperta silil na Veselo goro. Boj je trajal tri ure. Tedaj se je moral bataljon umakniti in zasesti Migolsko goro, da bi pomagal 2. bataljonu pri obrambi smeri proti Sv. Križu. Zahodno od Mirne sta bila tedaj dva bataljona, zadosti močna, da bi ubranila svetokriško smer. Nemci pa ta dan niso silili tja. Tretji bataljon ta dan ni imel borb in je pošiljal le patrulje proti Brezju in Javorškemu križu. Tudi topniška baterija brigade se je spopadla z Nemci, ki so silili iz Mirne proti Trsteniku. Baterija je sovražnika odbila in mu prizadejala precej izgub. Poročilo Cankarjeve brigade pravi, da je bilo med Nemci najmanj 15 mrtvih. Iz maščevanja so požgali s topovskimi **zažigalnimi** izstrelki vas Trstenik. Po boju je zaradi varnosti baterija postavila protitankovec k 4. bataljonu, dva topa pa je umaknila na Čatež, kjer je bila 1. četa 2. bataljona.

Nato je brigada temeljito zasekala in zaminirala dva kilometra ceste Mirna—Sv. Križ pri Litiji.¹⁷

Tako se je Cankarjeva brigada zapletla v ostre boje v drugi etapi velike nemške ofenzive. Celoten 1. SS-tankovski grenadirski polk je bil usmerjen proti položajem Cankarjeve brigade.

Šele 26. oktobra se je začela prava ofenzivna operacija. Iz Novega mesta je zjutraj, ko so se enote XV. divizije, vračajoče se z akcije proti Trški gori in vsem pri Novem mestu, začel prodirati drugi del 1. SS-tankovskega grenadirskega polka s kakšnimi 40 tanki in oklopnimi avtomobili. Spopadal se je z nekaterimi partizanskimi četami in je hitel usposabljeni poškodovano cesto na odseku pri Kačji ridi. Nato je odrinil partizane in vdrl v Trebnje. Štab XV. divizije, ki je bil prej tu se je umaknil na Čatež k Cankarjevi brigadi. Na poti je sovražna skupina pustila nekatere oddelke, da bi zaprli prehode čez železnico na jug. Ta oddelek še ni bistveno okrepil izvidniškega ali prednjega oddelka 1. tankovskega polka v Mimi. Zato so bili boji bataljonov Cankarjeve brigade tudi ta dan uspešni. Drugi bataljon se je na svojem odseku ves dan bil z Nemci. Po poročilih Cankarjeve brigade je imel sovražnik 25 mrtvih in najmanj toliko ranjenih. Brigada je imela 2 mrtva in 6 ranjenih. Tretji in 4. bataljon na starih položajih ta dan nista imela borb.¹⁸ Medtem je do večera tega dne 314. grenadirski polk že dosegel linijo Šentjanž—Krmelj—Kronovo.

Naslednjega dne, 27. oktobra, je skupina v Mimi poskušala prodreti proti Sv. Križu. Izbrala je drug odsek, ker je začutila, da na odseku 2. bataljona pri Zagorici in Trbincu ne bo uspela. Po vsej sili je hotela obvladati cesto Mirna—Tihaborj. Nemci so poskusili s pehoto in tankom prodreti v varstvu megle mimo položajev 2. bataljona. Toda 4. bataljon jih je pregnal in zavrnil napad. Tedaj se je manjša nemška patrulja v megli pritihotapila v vas Migolico, ker bataljon ni bil zadosti buden. Zažgali so vas in pobili nekaj ljudi. V Migolici je bila patrulja 4. bataljona: sovražnik jo je presenetil in enega partizana ujel. Zatem so sovražnikovi topovi in minometi začeli obstreljevati 4. bataljon ter ranili dva borca. Nemcem ni uspelo prodreti v Tihaborj, ker je 4. bataljon čvrsto držal položaje na Migojski gori. Tega dne je 314. grenadirski polk dosegel linijo Krmelj—Trebelno—Novo mesto. Iz ogroženega področja se je po težkem boju umaknila 12. brigada čez

železnico k Globodolu, kamor sta zvečer prišla tudi 4. bataljon Gubčeve brigade in 2. artilerijski divizion XV. divizije.^{1*}

Do 28. oktobra je nemško poveljstvo zbralo dovolj sil za odločilen napad na Cankarjevo brigado, ki se je doslej uspešno postavljala po robu tankovskim četam. Z Roga so namreč prišli oddelki 1. SS-tankovskega grenadirskega polka, ki so opravili nalogo in so jih lahko uporabili proti Cankarjevi brigadi.

Drugi in 4. bataljon Cankarjeve brigade sta še vedno uspešno varovala dohode do Sv. Križa iz Mirne. Drugi bataljon je ponoči na 28. oktober celo blokiral Mimo, da Nemci ne bi mogli ven. Tako je bilo na fronti obeh teh bataljonov 28. oktobra zjutraj vse mimo. Toda sovražnik je ves dan dobival okrepitve in je postalo jasno, da je pridobival na moči. Na položaje 4. bataljona je sovražnik že zgodaj zjutraj usmeril napad po cesti. Bila je megla in hladno vreme. Nemci so usuli na bataljon močan ogenj, ki pa ni zalegel, pač pa so s tanki zažgali nekaj hiš v Migolski gori. Boj je trajal ves dan in 4. bataljon je krepko držal položaje. Nekoliko drugače je bilo na položajih 3. bataljona. Ta dan je imel četo na Mali Loki, ker se je bal zahrbtnega napada od tod. Ena četa je bila na Moravčah, dve četi pa sta bili v rezervi na Čatežu. Po dolinah je ležala gosta megla, na Čatežu pa je bilo sončno lepo vreme. Kmalu po deveti uri je priletelo nad Čatež nemško izvidniško letalo štorklja. »Razpoloženje naših ljudi kakor tudi ostalega vojaštva, kar ga je bilo na Čatežu, je bilo prav veselo, skoro bi rekel preraizposajeno.« Tako je opisoval razmere na Čatežu brigadni vojni poročevalec Mihelič. Ko so borci opazili, da se je štorklja spustila čisto nizko, so jo začeli obstreljevati z avtomatskim orožjem, pa tudi s puškami. Obstreljevanje je bilo zaman. Letalo je tedaj odvrгло tri bombe in začelo kositi po vasi z mitraljezom. Borci so bili brezskrbni, nihče ni mislil na nevarnost.

Okoli 10. ure zjutraj so nemški tanki odrinili zasedo 3. bataljona pri Mali Loki in začeli prodirati po cesti proti Čatežu. Tik pred vasjo je bila cesta globoko zasekana, tako da tanki niso mogli čez. Tu je bil na položaju protitankovski top iz topniške baterije Cankarjeve brigade. Sovražna pehota se je izkrcala iz oklopnjakov in avtomobilov ter šla ob cesti proti Čatežu. Ker je bila megla, protitankovski top ni prišel do veljave in se je med streljanjem, ki je sledilo sovražnikovemu

izkrcaju, komaj še rešil na varno. Izkrcana pehota je vdrla proti Čatežu iz dveh strani. Cankarjeva brigada je bila po veseli »predstavi« z letalom presenečena. Med živahnim streljanjem je nastal sprva preplah, nato pa so začeli komandirji, ki so se znašli, ukrepati. Najprej so poslali proti vrhu Zaplaza vod za zvezo pri štabu brigade. Se preden je bil vod na vrhu, je priletela mina in ubila neko partizanko in vodnika, nekega partizana pa ranila. Težko sta bila ranjena še dva borca, lahko pa komandir. Tedaj so se začeli partizani umikati s Čateža. Dve četi 3. bataljona sta se začeli med bojem umikati po pobojih. Toda sovražnik je imel močnejše orožje in njegovi mitraljezi iz tankov in ogenj tankovskih topov so kmalu zavladali na bojišču. Partizani so se umikali in se zvečer, ko je boj ponehal, pripravili na pohod. Na srečo v tem umiku niso imeli izgub — bili so edino ob del težkega minometa — pač pa so udarili po sovražnikovem avtu, da se je prevrnil pod cesto. Zvečer so se nekoliko razbite enote zbrale v vasi Vrh, zahodno od Čateža. Nemcem je uspelo prodreti k Sv. Križu pri Litiji in doseči bojni cilj. Pri Moravčah je bila 3. četa 3. bataljona, ki se je morala umikati zelo previdno. Šla je čez Primskovo in se je priključila v Vrh bataljonu. Tam so se zbrali poleg tretjega bataljona še del Cankarjeve brigade, ostanek voda za zvezo, del topniške baterije brigade, komora, ranjenci in še nekateri partizani iz drugih brigadnih enot. Ta skupina je bila zunaj obroča, ki ga je ustvaril 1. SS-tankovski grenadirski polk. Umaknila se je v Temeniško dolino in tam prenočila.

Dejali smo, da je bila v skupini 3. bataljona tudi topniška baterija. V vasi Razbore je imela še en top na položaju. Ko so šli sovražni vojaki tudi proti tej vasi, so se topničarji postavili v bran. Nemci so končno prodrli v vas, toda topničarji so jih v ostrem boju pregnali in rešili nekaj jezdnih konj, ki so jih bili po prvem sovražnem naletu pustili v vasi. Sovražnik je ponovno napadel, zavzel vas in jo požgal. Baterija se je nato priključila 3. bataljonu z dvema topovoma, kajti tretji je bil pri 4. bataljonu.

Po prodoru sovražnika na Čatež in k Sv. Križu pri Litiji sta bila 2. in 4. bataljon obkoljena v prostoru med Mimo in Čatežem. To ni bilo za bataljona nič kaj ugodno. Četrty bataljon se je do večera odločno upiral napadom. Drugi bataljon se je boril, vendar se je moral umakniti proti Cimiku.

Na starem položaju **pri** Zagorici je ostala le njegova 3. četa kot zaščitnica. Zvečer je štab brigade potegnil 4. bataljon na Cirknik. Tu so imeli tudi ranjence. Sedaj je bilo **jasno**, da se na tem odseku ni mogoče več upirati in brigada je z dvema bataljonoma, nekaterimi izgubljenimi borci iz drugih enot in z enim topom zvečer odšla skozi Trebanjski vrh, mimo Male Loke in Velikega Gabra v Sela pri šumberku, kamor je prišla zjutraj 29. oktobra. Tu se je povezala s skupino 3. bataljona v Temeniški dolini. Tretja četa 2. bataljona, ki je kot zaščitnica ostala v Zagorici, se je ponoči na 29. oktober izmuznila iz obkoljenega področja, šla čez dolensko progo in se 29. oktobra začasno priključila 4. bataljonu Gubčeve brigade na Ajdovcu. Dne 7. novembra pa se je ponovno vključila v bataljon.²⁰

S temi boji se je pravzaprav končala II. etapa velike nemške ofenzive na Dolenjskem. Do 29. oktobra je 314. grenadirski polk prišel do Mirenske doline, se povezal z enotami 1. SS-grenadirskega tankovskega polka, nato so se sovražne čete zbrale in odšle na nova izhodišča. Posebej moramo omeniti divjanje sovražnikove vojske in znašanje nad civilnim prebivalstvom. Ker operacija v vojaškem pogledu ni dosegla nobenega pravega uspeha, so vojaki različnih narodnosti, ki so bili v četah 162. divizije »Turkestanske« pod vodstvom nemških oficirjev, pa tudi tiste čete, ki so bile sestavljene iz nemških vojakov, divje razsajali po vaseh, pobijali in morili. V tem pogledu je bila ta ofenzivna operacija podobna veliki italijanski ofenzivi, ko so italijanski okupatorji sistematično pobijali z ognjem in mečem civilno prebivalstvo ter požigali naselja. To ponovno dokazuje, da okupatorske vojske udarjajo na zaledje uporniške fronte, da bi omajale prebivalstvo, ga prisilile k sodelovanju ali pa uničile vsa uporniška žarišča.

Štab XV. divizije je že 24. oktobra poročal glavnemu štabu in štabu VII. korpusa, da je začela prebivalstvo zajemati panika. Vesti o **nemškem** divjanju so se že začele razširjati. Štab XV. divizije je opozoril glavni štab, da peta kolona med prebivalstvom ne drži rok križem in da deluje tudi v vojski. Štab divizije je menil, da je treba z vsemi sredstvi onemogočiti njeno delovanje. Politične organizacije na terenu naj z orožjem ukrepajo proti razširjevalcem neresničnih vesti. »Na tem sektorju je treba postreliti več petokolonašev, da bi že enkrat zatrli sovražno propagando.« Divizija je že 24. izdala enotam

navodila, da vse take tipe kaznujejo brez milosti.²¹ O divjanju sovražnikovih vojakov poroča vojno poročilo št. 28 štaba Cankarjeve brigade. Ko se je 2. bataljon moral umakniti proti večeru do Cirknika, so bili partizani priče pretresljivim dogodkom. »Nemci so divjali po okoliških vaseh, ki so bile vse v ognju. Prav do nas se je čulo vpitje domačinov in otrok. Večkrat je to vpitje na mah prenehalo: prekinil ga je rafal iz brzostrelke. Pozneje smo zvedeli, da so nemški vojaki klali in pobijali ne samo može, ampak tudi starce, žene in otroke. Ponekod so več družin nagnali skupaj v kako klet in jih nato pobili z bombami. To so pripovedovali ljudje, ki so bili sami določeni za pokol, pa so se na srečen način rešili, nekateri z manjšimi ali večjimi telesnimi poškodbami.«²² Po poročilu štaba XV. divizije glavnemu štabu, je sovražnik izvedel strahovite represalije zlasti na Čatežu, »ki ga je popolnoma požgal in «pobil vse, kar je dosegel.«²³ V Krmelju je 26. oktobra požgal in pobijal 314. grenadirski polk ter postrelil 39 moških in 8 žensk; v Jesenicah in Hrastovici pri Mokronogu je pobil 17 oseb, v Škocjanu je požgal več hiš in ubil 8 domačinov. Tudi v Šmarjeti je pobil nekaj ljudi. V Dolenji Dobravi je ta polk postrelil 7, na Ponikvah in v Kamni gori 10 ljudi, vas Migolico je požgal in pobil 9 domačinov. Razbore je bilo požgano, v Tlaki je bilo ubitih 13 prebivalcev, v Gomilah 4, v Gorenji vasi 6, na Velikem Cimiku 19, po eden v Zagorici, Selški gori in na Debencu. Sovražnik je požgal tudi Gorenjo in Dolenjo vas pri Čatežu. Kronike teh krajev hranijo spomine na še mnoga druga trpinčenja prebivalstva.²⁴ Razume se, da je tako ravnanje nemške vojske izzvalo ogorčenje in strah med prebivalstvom.

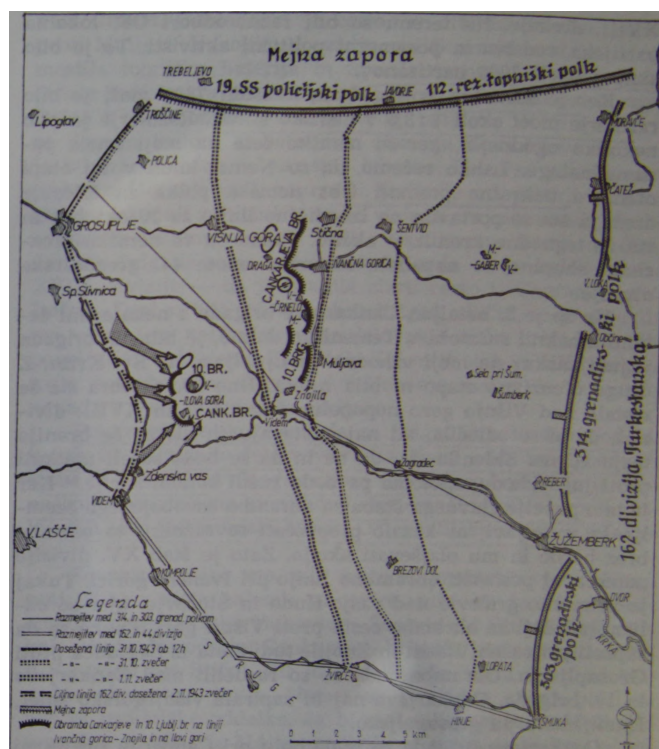
Druga ofenzivna etapa nemške ofenzive na Dolenjskem pravzaprav ni dosegla pomembnejših uspehov. Vse naše enote, ki so bile na ogroženem področju, so se nekaj časa tolkle, ko pa ni bilo več upanja na uspeh, so se umaknile čez progo. Tiste, ki so se umaknile na področje Brezove rebri, so sicer bile ponovno napadene in so imele nekaj izgub, toda večjega poraza ni doživela nobena. Posebno se je dobro držala Cankarjeva brigada na levem krilu bojne črte XV. divizije. Ze od začetka velike nemške ofenzive, tj. od 21. oktobra je krepko branila položaje na meji in se uspešno merila z nemškimi policijskimi enotami. Med drugo etapo jo je sovražnik preplaval z glavnim valom ofenzivne operacije, ko je prodiral s tanki in motori-

zacijo. Brigada se je uspešno zoperstavila tudi modernim orožjem, obdržala je bojno moralo ter enakovrednost v akciji. Edino, kar je bilo v ofenzivi zaskrbljujoče, je bila delna panika na novo mobiliziranih. Povzročile so jo nove, njim do tedaj neznane razmere in sovražna propaganda, ki je prihajala iz vrst petokolonskega dela prebivalstva in od belogardističnih elementov v enotah. Posledice so bile dezertacije v najraznovrstnejši obliki. Brigada se je trdo borila proti dezertertvu in demoralizaciji nekaterih mlajših, pred nedavnim mobiliziranih borcev. Ni podatkov, ki bi pričali, koliko jih je dezertiralo od začetka ofenzive, 21. oktobra, pa do kanca II. etape na Dolenjskem. Vsekakor dezertacij še ni bilo veliko, toda tudi ofenziva še ni bila končana in Cankarjevo brigado so čakale še najhujše preizkušnje.

Ilova gora

Tretja etapa velike nemške ofenzive se je začela 31. oktobra in naj bi bila po načrtih na odseku 162. divizije »Turkestanske« trajala do 6. novembra 1943. Ta ofenzivna operacija je bila planirana kot enotna akcija vseh treh nemških divizij ter je zajela dele Dolenjske in Notranjske. Na področju Dolenjske jo je vodila zopet 162. divizija, ki pa sedaj ni imela več vseh tistih enot kot v drugi etapi. Iz njene sestave je bil namreč odšel 1. SS-grenadirski polk na vzhodno fronto. Torej je imela nemška divizija na voljo 314. in 303. grenadirski polk ter vse tiste enote, ki so bile določene za zavarovanje meje: 19. SS-policijski polk s 4 bataljoni in 112. rezervni topniški polk.

Komandant nemške divizije je napravil tokrat načrt, ki je bil nekoliko drugačen od poprejšnjega. Na mejo je sicer postavil iste enote s popolnoma enakimi obrambnimi nalogami, toda odpovedal se je obkoljevalnemu manevru, ki ga je bil v drugi etapi opravil 1. SS-tankovski grenadirski polk. Sedaj je postavil oba polka ter še nekatere manjše enote v linijo, da bi frontalno potiskali partizanske čete pred seboj, izvajali po potrebi lokalna obkoljevanja in do 6. novembra končali akcijo čiščenja na ciljni liniji Zdenska vas—Grosuplje—Trošćine. S to akcijo je bilo zajeto ozemlje Dolenjske in Suhe krajine od Moravč prek Dobrniča in Žužemberka do Smiške (to je bila tudi izhodiščna linija obeh polkov), nato prek Žvirč, Zdenske vasi, Grosupljega, do Troščin pa ob meji do Moravč. Razme-

Tretja etapa velike nemške ofenzive na Dolenjskem od 31. oktobra do 6. novembra 1943

jitvena linija obeh **polkov** je bila na cesti Žužemberk—Zagradec in po cesti čez Luče do Grosupljega. Širši odsek je imel 314. polk.

Na ozemlju, kjer je bila planirana operacija, je bila Cankarjeva brigada brez 1. bataljona in 3. čete 2. bataljona. Z brigado je bila tudi njena topniška baterija. Nadalje je **bila** tu še 10. brigada »Ljubljanska« iz XVIII. divizije in del **štaba**

XVIII. divizije. Na terenu so bili razni odbori OF, lokalna partijska vodstva in posamezni politični aktivisti. To je bilo skupaj okoli 2000 partizanov.

Ker je sovražna vojska štela kakšnih 7200 mož, je bUo razmerje moči okoli 1:3,0 v nemško Tčorisf. Razmerje je bilo nekoliko ugodnejše, ker so nemške čete na meji imele pasivne naloge. Lahko rečemo, da so Nemci imeli v tej etapi ofenzive trikratno premog. Oba nemška polka za čiščenje ozemlja sta se postavila na izhodiščno linijo že 30 oktobra in sta že tega dne krenila v akcijo. Južno od te nemške ofenzivne skupine so napadale sovražne enote 44. grenadirske divizije.

Ko se je 3. bataljon Cankarjeve brigade z nekaterimi četami umaknil s Čateža v Temeniško dolino, je bila 10. brigada »Ljubljanska« na meji vzhodno od Ljubljane do Sv. Križa. Z drugo ofenzivno etapo ni bila zajeta. Dne 29. oktobra sta se sestala nad Višnjo goro nepopolna štaba XV. in XVIII. divizije, da bi se odločila, ali naj enote njunih divizij še branijo mejo ali ne. Sklenila sta, da ne in da se bodo začeli umikati proti jugovzhodu, spotoma pa bodo rušili komunikacije.²⁵ Ker je bilo povelje glavnega štaba za obrambo osvobojenega ozemlja še v veljavi, ni kazalo prepuščati sovražniku to ozemlje brez borbe in mu olajševati akcijo. Zato je štab XV. divizije nameraval postaviti obrambno linijo pri Ivančni gorici. Tukaj je primemo gričevje nad vasjo Hudo in Storovje, kjer so različni položaji za obrambo ceste proti Višnji gori. Enako se da zapreti pri vaseh Videm in Znojile tudi cesta iz Zagradca proti Grosupljemu. Obrambne odseke so razdelili med Cankarjevo in 10. brigado. Cankarjeva naj bi zapirala višnjegorsko smer, Ljubljanska pa grosupeljsko.

Cankarjeva brigada se je po boju pri Čatežu in pri Mimi najprej zbrala pri Selih pri Šumberku. Sem je 29. oktobra prispela skupina 3. bataljona in še nekaterih enot iz Temeniške doline. Tako je bila Cankarjeva brigada zopet zbrana. Manjkalo je le 1. bataljon in še ena četa, kot že vemo. Od tod je odšla v dolino in zasedla 31. oktobra zjutraj položaje pri Ivančni gorici. Na levem krilu je bil 3. bataljon na glavnem obrambnem odseku. Severno od ceste Ivančna gorica—Višnja gora je razporedil dve svoji četi pri vasi Hudo in Storovje, dve pa sta zasedli južni odsek obrambe pri Stranski vasi do Črnelega. Na desnem krilu je 4. bataljon zasedel rob gozda pri

vasi Črnelo. Obvladoval je cesto, ki drži iz Ivančne gorice proti Muljavi. Nekoliko v ozadju, pri Stranski vasi, se je namestila topniška baterija in uperila topove na ceste, ki sp držale bodisi naravnost na položaje 3. bataljona ali pa so vzporedno z obrambnimi položaji. Drugi bataljon je bil v rezervi za desnim krilom 3. bataljona. Pozicija Cankarjeve brigade je bila zares trdna in pametno izbrana. Borci so porušili mostiče pri Gorenji vasi, napravili barikade pri postaji Ivančna gorica, izkopali zaklonišča in se vkopali, saj so vedeli, da bo sovražnik izdatno napadal tudi s topništvom. Desno od Cankarjeve brigade se je razvila 10. brigada — po nalogu štaba XVIII. divizije — da je branila zlasti cesto iz Zagradca proti Lučam. Dasi so bili položaji obeh brigad odlični, se je pojavila pri vsem tem velika napaka: delovanje obeh brigad ni bilo poveljniško usklajeno. Niti štab XV. niti štab XVIII. divizije nista poskrbela za skupno poveljevanje, kakor je sicer bila navada v vseh dotedanjih akcijah.

Pripomniti je še treba, da so brigadama ta dan dodelili kakih 50 kulturnih delavcev, razne člane oddelkov-glavnega štaba in komisij izvršnega odbora OF, ker so sodili, da je tako najbolje, poskrbljeno za njihovo varnost. Brigadama so se prključili tudi vsi terenski odbori ŪF, partijska vodstva in aktivisti.

Sovražna polka sta zelo hitro napredovala po načrtani poti. Nikjer nista naletela na ovire, zato sta že 31. oktobra opoldne dosegla linijo Bukovica—Šentvid pri Stični—Lučarjev kal—Hinje. Na odseku Cankarjeve brigade je sovražnik že bil v Šentvidu pri Stični. Bil je oddaljen le dobra 2 km od brigatine obrambne linije. Nemci so popoldne začeli pošiljati naprej izvidniške oddelke, da bi zasledili partizane. Močnejša sovražna skupina iz 314. grenadirskega polka je že kmalu popoldne naletela na 2. bataljon 10. brigade pri vasi Potok. Boj je na tem mestu trajal do večera. Skoraj istočasno je prodrla na odseku Cankarjeve brigade manjša skupina do vasi Hudo. To je bila verjetno sovražna četa ali pa izvidniška skupina, ki je prišla iz Šentvida pri Stični. Partizanom se je preveč mudilo, pa so z minometi prežgodaj udarili po sovražniku, ki se mu je zato uspelo umakniti. S tem so bili položaji Cankarjeve brigade odkriti. Za prvo skupino se je s 4 kamioni pripeljala prav pred železniško postajo v Ivančni gorici druga. Tudi tokrat so naši užgali z minometi, sovražnik se je umak-

Cankarjeve! v boju proti Nemcem pri Ivančni gorici 31. oktobra 1943

nil. Potem so Nemci z manjšimi skupinami tipali za položaji Cankarjeve brigade, cankarjevci pa so jih neprestano tolkli. Sovražnik se je moral povsod z izgubami umakniti. Nato so Nemci začeli obstreljevati Cankarjevo brigado s topništvom in minometi: en partizan je bil mrtev, 8 pa ranjenih. To ni bilo dobro, ker je Cankarjeva še iz bojev v drugi ofenzivni etapi nosila s seboj ranjence, kajti v roške bolnišnice, ki so doživele tudi težke naipade, jih niso mogli več voziti. Proti večeru so štabi presodili, da bo sovražnik zjutraj odločilno napadel s pomočjo težkega topništva, ki ga je že postavljal med Šentvidom in Stično. Štab XV. divizije je najprej nameraval postaviti brigado nekoliko bolj proti jugu s tesnejšo naslonitvijo na 10. brigado. Ta pa je bila medtem že zapustila obrambno linijo. Od Zagradca jo je namreč močno napadla sovražna skupina, jo presenetila, ji prizadejala izgube nato se je brigada nekoliko razbila in je zapustila položaje. Ko je štab XV. divizije to zvedel, je ukazal Cankarjevi, naj se premakne proti Hočevju (v smeri Suhe krajine). Od tam naj napade sovražnika bočno, nato pa naj se odpravi k Čatežu. Cankarjevi

brigadi zadana naloga je bila smiselna v tem oziru, da je nakazovala zapustiti fronto in zaiti sovražniku za hrbet, kar je bilo v skladu s partizansko taktiko.* Če bi bila brigada ravnala tako, bi se bila izognila vsem težkim preizkušnjam na Ho vi gori. Seveda je bil napad iz Hočevja v sovražnikov bok dvomljiv. Verjetno to ne bi bilo privedlo do uspeha ali pa ne bi bilo prišlo do izvedbe, ker je bil 303. grenadirski polk, proti kateremu naj bi bila brigada izvedla akcijo, popolnoma razvit za boj in mnogo močnejši od Cankarjeve brigade. Brigada je ob 20. uri zapustila položaje pri Ivančni gorici in odšla v Velike vrhe. Tam je prenočila.**

Medtem je poveljstvo brigade dobilo nove podatke o sovražniku. Presodilo je, da je najboljša smer za premik v Suho krajino čez Ilovo goro. Zato je brigada drugi dan 1. novembra, zjutraj odšla iz vasi. Nameravala se je ustaviti v gozdu Pri križu, zahodno od Ilove gore. Področje okoli Ilove gore je sicer zelo ugodno za obrambo. Tu se je Cankarjeva brigada že bila z Italijani. Zemljišče je gozdnato, proti zahodu se strmo spušča proti cesti in železnici med Dobropoljem in Grosupljim. Gozdovi so za tanke neprehodni. Šibka stran tega ozemlja pa je, da je zelo komunikativno in majhno. Kar hitro se da obkoliti. Cankarjeva brigada se je med pohodom na Ilovo goro vzpela najprej k Sv. Duhu, točki, ki je tukaj najvišja, potem pa je hotela čez cesto, ki drži iz Grosupljega v Videm pri Krki. Tukaj pa jo je že napadel bataljon 314. grenadirskega polka, ki jo je zasledoval. Sovražne čete so bile namreč že prejšnji dan zasedle obrambno linijo med Stično in Znojilami ter zjutraj, 1. novembra, nadaljevale pohod proti zahodu. Cankarjeva brigada je spesila vzporedno s četami 314. grenadirskega polka, ki si je izbral za premik cesto iz Vidma pri Krki v Grosuplje. Tako sta dve skupini na cesti trčili druga ob drugo. Po kratkem streljanju se je brigada razdelila na dva dela. Večji del, ki je bil že čez cesto in, kjer je bilo jedro brigade, je pod poveljstvom brigadnega komandanta Ivana Majnika-Džemsa odšel mimo cerkvice Sv. Ožbolta in prispel na odrejene položaje Pri križu. Na severnem delu ceste je ostal manjši del brigade, ki je nato pod vodstvom ranjenega poli-

* Stab divizije se je 31. oktobra pri Muljavi ob 16. uri srečno prebil skozi sovražne vrste, odšel v Globodol in nato proti severu čez progo v Karteljevo.

tičnega komisarja **brigade** Josipa Zomade-Frenka odšel do cestnega križišča Na šoli, od tam pa k jedru brigade. Brigada je imela v tem spopadu dva ranjena in je bila zbrana na koti 489.

Bataljoni so se začeli nemudoma odpravljati na počitek. Drugi bataljon je bil na severozahodni strani, en bataljon so postavili na zahod, eden pa je bil vmes. Na vzhodu sta bila topniška baterija in komora. Topniška baterija je tedaj imela dva protitanikovca, dva gorska topiča in havbico. Ker so gorske topiče nosile tovarne živali, je bilo okoli baterije zelo živahno. Tu je bilo 123 konj in mul. Lahko si predstavljamo, da je vse to pomenilo za brigado med veliko ofenzivo velikansko breme. Toda cankarjevci so se vztrajno držali skupaj in vlačili za seboj dolgo kolono neokretnih orožij in veliko komoro, kair je brigado zelo oviralo pri manevriranju in premikih.

Ko se je brigada razporedila, sta prišla k njej komandant in politični komisar 10. brigade »Ljubljanske« Franc Rojšek-Jaka in Janko Rudolf na čelu predhodnice, v kateri je bil tudi politični komisar XVIII. divizije Janez Hribar z nekaterimi člani štaba. Zjutraj so JiE bili Nemci presenetili v

Počitek v gozdovih Ilove gore. Foto F. Veselko

vasi Ravni dol, vendar ni bilo nič hudega. Brigada se je iz vasi umaknila in prispela v rajon, kjer je bila Cankarjeva.

Poveljstvo 10. brigade je bilo spričo jutranje neprijetne izkušnje v Ravnem dolu zelo previdno. Cankarjeva pa je bila bolj brezskrbna. Štab Ljubljanske brigade je sodil, da so cankarjevci preveč ravnodušni in da so slabo zavarovani. Poveljstvo Cankarjeve pa je mislilo, da so poročila, ki jih ima na voljo Ljubljanska brigada, pretirano neugodna. Kratko nesoglasje med voditelji obeh brigad so prekinili vojaki iz Turkestanske divizije, ki so se bili prikradli na repu 10. brigade v bližino taborišča Pri križu. To so bile enote 303. grenadirskega polka. Močno so udarile po partizanih. Deseta brigada se je začela umikati in se je vkladila v Cankarjeve vrste. Komandant Cankarjeve je zbral kaki dve četi in se sovražniku uprl. Bil pa je že skrajni čas, kajti partizani so se bili na gosto razprostrli po gozdu in niso bili urejeni za boj. Živina topniške baterije je bila za brigado tedaj velika ovira. Že so se pojavili znaki preplaha. Tedaj je poveljstvo brigade ukazalo, naj topničarji topove zakopljejo, kar so začeli takoj izvajati. Spravili so topove v vrtače in goščave ter jih pokrili z vejevjem in kamenjem. Sovražnik je udarjal z močnim ognjem po obeh brigadah. A tudi nekaj partizanov se je že zbralo in začeli so močno streljati. Postopoma so se jim pridružili drugi, ki jim je uspelo urediti njih bojne vrste. Naposled se je vsa 10. brigada razvrstila blizu Cankarjeve brigade in posegla v boj. Sovražnik je imel kmalu izgube in je postal previdnejši. Ko je partizanski odpor postajal vse hujši in ko je sovražnik spoznal, da se partizani pripravljajo na obkoljevanje, je zapustil bojišče in odšel za svojim jedrom. Partizani so našli na bojišču le 2 mrtva sovražna vojaka. Ljubljanska brigada je zaplenila 6 pušk in nekaj streliva Cankarjeva pa je dobila puškomitraljez, nekaj mimici je in materiala. Cankarjeva brigada je imela enega mrtvega in 4 ranjene, 10. brigada pa 5 mrtvih in 7 ranjenih. Ta boj je prinesel partizanom na Ilovi gori prvo zmago. Nemci so se umaknili do ceste Krka—Grosuplje, poskakali na kamione in se odpeljali proti Grosupljemu. Obe brigadi sta po boju odšli v vas Ilova gora.

Za obe brigadi, ki še vedno nista imeli skupnega poveljstva, ampak sta sodelovali le na temelju dogovorov, je bilo tedaj jasno, da na Ilovi gori ne smeta ostati, ker ju bo sovražnik zagotovo napadel. Peklil ju je hud problem: kam z ra-

Pohod brigade z Ilove gore. Foto F. Veselko

n j enei, ki se jih je nabralo kar precej? Cankarjeva brigada je imela ranjence še iz bojev od 21. oktobra. Obe brigadi sta bili tako obremenjeni, da je njuna bojna sposobnost zelo upadla in poveljniki si niso upali sprejeti boja v takih razmerah. Cankarjeva je bila še posebno Obremenjena s topništvom in komoro. Vsekakor bi bilo treba najti možnost, da bi ustanovili začasno bolnišnico v njej bi pustili težke ranjence, ki so jih nosili, po ofenzivi pa bi jih odpeljali na boljše organizirane »pumikite«. V brigadi je imelo sanitetno osebje obilo posla. Toda brigada je preživljala hude trenutke. Jedli že od prejšnjega dne niso, bilo je hladno, po malem je začelo snežiti. Nekaterih se je že polasčala nestrpnost, druge, zlasti novince, je popadala panika, brigada se je kar naprej osipala. V takem položaju sta brigadi sklenili oditi proti Suhi krajini in tam nekje na primernem mestu organizirati bolnišnico. Zvečer sta odšli v največji tišini čez Ilovo goro in skozi vas Hrib ter prišli do ceste Krka—Zdenska vas. Tu sta se zavarovali z zasedami in srečno prišli čez c esito. Nato sta se usmerili proti Koriinju, da bi si priskrbeli hrano. Bilo je 2. novembra zgodaj zjutraj, ko je komandant brigade z dvema spremi j evalce-

ma odjahal v vas, da bi si ogledal razmere. V vasi so naleteli I na Čerkeze, ki so pravkar klali prašiče. Ko so opazili parti- j zaneT so planili na konje. To je bila neka manjša konjeniška / sovražnikova enota. Komandant brigade je s spremljevalci j komaj ušel k svoji predhodnici. Sovražni konjeniki so jo ne- mudoma napadli in so na hitrih konjih zašli celo med parti- zanske vrste. Ko so partizani začeli streljati, je sovražna ko- njenica zapustila bojišče in se vrnila v vas. Partizani so spo- ? znali, da so tudi v Suhi krajini sovražne čete, in so morali» načrt spremeniti.

Odločili 90 se, da bodo našli varno in skrito mesto za ranjence. Našli so ga v gozdu Jauhe, kake 3 km daleč od Ko- rinja. Kar se da skrivoma so znesli v zavetje ranjence in jih oskrbeli za daljši čas z vsem potrebnim. Za vodjo bolniš- nice so odredili Stepišnika, glavni sani tej ec pa je bil medicini- | nec Milan Biber. V skrivni bolnišnici so pustili del osebja stiske ambulante. Ko so ranjence oskrbeli, je bil že večer, 2. novembra Kje so tedaj bile sovražne čete in kaj so počē- njale?*

Natanko tedaj sta sovražna potLka končala očiščevalno akcijo 111. operativne etape in se znašla na ciljni liniji Zden- ska vas—Grosuplje. Toda s tem še ni bilo konec ofenzivne operacije. Polka sta bila namreč končala akcijo izredno hitro, predčasno. Rok za njen konec je bil namreč 6. november! Nemci so torej imeli na voljo še tri do štiri dni časa. Kako naj ga izkoristijo? Vsekakor za boj proti partizanom. Ker pa posebnih ciljev niso imeli na voljo, so udarili kar zunaj svo- jega operacijskega področja proti Šenturju, kjer je bila Lev- stikova brigada XVIII. divizije. To so opravili zvečer, 2. no- vembra, nato so se vrnili v nastanišča na počitek. Naslednje- ga dne pa se je začel zbirati 314. grenadirski polk za odhod na zaporne položaje za četrto etapo nemške ofenzive, ki so bili jugozahodno od Ljubljane. Poveljstvu 162. divizije je to- rej ostal le en sam, 303. polk, ki se verjetno ne bi upiral, če bi preostale tri dni preživel v dolenskih vaseh na počitku.

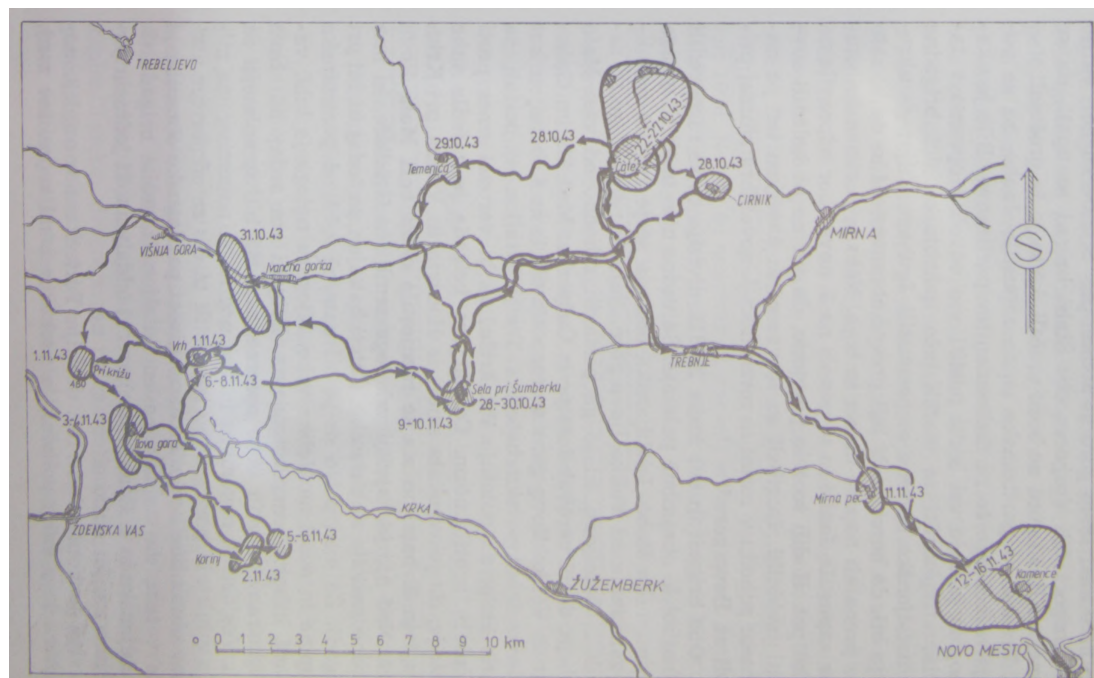
Srečanje brigad s konjeniško skupino v Korinju je bilo le naključno. Cesto Zdenska vas—Hočevje—Krka—Grosuplje so namreč še vedno uporabljale sovražne čete, zlasti oskrbovalne. Suha krajina in Kočevski Rog pa sta bila brez sovražnika. Ukrep partizanskih brigad o ustanovitvi zasilne bolnišnice v Jauhan je bil izveden na temelju nepopolnih 6ččn7"Glede na

premike in akcije nemških enot v II. in III. ofenzivni fazi partizanski štabi niso logično sklepali, da so Sle nemške enote od vzhoda proti zahodu in da so torej že daleč proti Grosuplju. Načela partizanske taktike, ki so bila poveljniškemu kadru dobro znana, bi jih morali voditi sovražniku za hrbet v Suho krajino. Toda štabi so se odločili za povratak na Ilovo goro. Mnogo je bilo razlogov, ki so narekovali tako odločitev. Ešen je bil, da se morajo brigade odmakniti od Jauh, da ne bi pritegnile sovražnika nase in s tem ogrozile tajnost bolnišnice. Drugi razlog je bil ta, da bi šli lahko z Ilove gore prek Murljave na področje Sel pri Šumberku. In še en razlog: da so v Suhi krajini še sovražne čete in da tam ni varno tu4i zaradi tistega prebivalstva, ki je naklonjeno belogardizmu in Nemcem. Razen tega je bilo brigadama področje Ilove gore dobro znano. Upali so, da se bosta brigadi tam lahko skupaj dobro in uspešno upirali sovražnikovim napadom. Poveljstva so bila zelo slabo informirana o razmerah na področju sovražnikove akcije. Zato štabi niso mogli pravilno oceniti razmer in niso imeli prave slike o razvoju ofenzive. Cankarjeva brigada se je zelo bala za topništvo, ki ga je ljubosumno čuvala in hotela imeti pri sebi. Dragocena je bila tudi vprežna in tovarna živalina, ki je je bilo, kot smo videli, zelo veliko. Upali so, da je /r

Kratek postanek brlgadne kolone ▼ gozdovih Ilove gore. Foto F. Veselko

Bojna pot Cankarjeve brigade od 28. oktobra do 16. novembra 1943

zemljišče med Ilovo goro in Selami pri Sumberku bolj varno za transport teh dragocenosti. Štabi brigad so upali, da se Nemci na Ilovo goro ne bodo vračali, ko so jo že prečesali.

Preden so partizanske enote zapustile Jauhe, so se po* veljstva odločila še za razbremenitev partizanov. Bilo je ukazano, da morajo vsi borci pustiti vso odvečno opremo v taborišču. Izprazniti so morali celo nahrbtnike, del brigadne ter bataljonske opreme so prepustili Jauham. Cilj tega ukrepa je bil, da borci ne bi bili preveč obremenjeni in da bi zato lažje prenašali napore marša in boja. Nato je partizanska skupina zapustila Jauhe in se ponoči na 3. november odpravila na težko pot. Hodili so zelo previdno, da jih ne bi izsledili sovražni izvidniki. Izogibali so se vasem in naseljem ter po napornem pohodu v temni in mrzli noči 3. novembra zjutraj prišli na Ilovo goro.*⁸

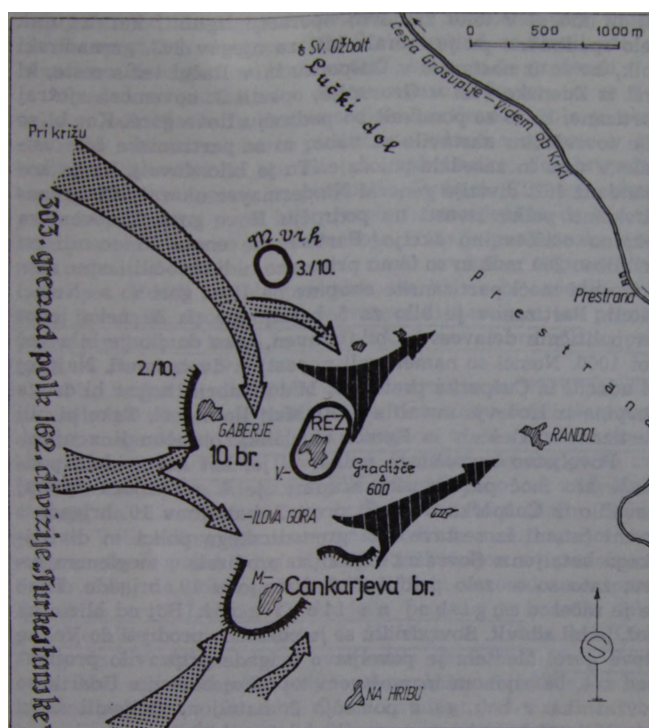
Obe brigadi in del štaba XVIII. divizije so se razporedili na najboljše obrambne položaje. Se vedno niso imeli skupnega operativnega štaba. Ljubljanska brigada se je razvila nekoliko zahodneje od Velike Ilove gore. Najvažnejšo nalogo so zaupali z. bataljonu, ki so ga postavili zahodno od vasi Malo Gabrje, da bi varoval dostope iz Cušperka. Med Malim Gabrjem in Veliko Ilovo goro so razpostavili 1. in 4. bataljon kot rezervo ter topovsko baterijo. Tretji bataljon so poslali na desno krilo, na položaje Pri križu, da bi varoval smer proti Račni in proti Lučam. Cankarjeva brigada je zasedla take pozicije, da je varovala smeri iz Hočevja in Vidma pri Krki. Drugi in 3. bataljon sta se razmestila okoli vasi Mala Ilova gora. Nad njo je najvišji vrh tega zemljišča Gradišče, ki ima ugodne pozicije za obrambo. Četrty bataljon pa tedaj ni bil pri brigadi. 2e med potjo se je bil namreč ločil od partizanske skupine in odšel na Velike vrhe. Njegova naloga je bila, varovati hrbet obema brigadama. Brigadi sta sedaj bili brez težkih ranjencev in težje opreme, zato sta bili sposobnejši za boj. Ves dan 3. novembra in vso noč na 4. november sta minila v miru in partizani so izkoristili ta čas za odmor ter utrditev obrambne linije. Pomanjkljivost partizanske obrambe je bila v tem, da sta bila po en bataljon iz vsake brigade (3. Ljubljanske in 4. Cankarjeve) precej oddaljena od jedra in povezane z njim slabo ali pa sploh ne.

Ko je komandant 162. divizije Turkestanske ostal 3. novembra le z enim polkom, je vsekakor iskal zaposlitev zanj,

saj ni mogel v tako zahtevni operaciji izgubiti kar tri dni. Zelo spodbudno pa je moralo biti za njegov 303. grenadirski polk, ko so iz nastanišč v Cušperku in v Račni ter s ceste, ki drži iz Zdendke vasi v Grosuplje, opazili 3. novembra zjutraj partizane, ki so se pomikali po področju Ilove gore. Kot bi se bile sovražniku nastavile za vabo, so se partizanske čete usipale v vasi in zasedale položaje. To je bilo dovolj, da je komandant 162. divizije general Niedermayer ukazal 303. grenadirskemu polku izvesti na področju Ilove gore 4. novembra lokalno očiščevalno akcijo. Partizanske enote so ocenili na približno 200 mož in so temu primerno tudi določili lastne sile. Pri oceni moči partizanske skupine na Ilovi gori so se Nemci ušteli. Partizanov je bilo za 5 bataljonov pa še nekaj enot ter političnih delavcev je bilo zraven[^] tako da jih je bUo več kot 1000. Nemci so nameravali napasti iz dveh smeri. Najprej bi udarili iz Cušperka proti vasi Malo Gabrje, nakar bi druga skupina iz Hočevja navalila proti Mali Ilovi gori. Tako bi bili partizani v kleščah in Nemci bi zlahka obračunali z njimi.

Poveljstvo sovražnega poika, ki je, kot smo videli, podcenjevalo moč partizanske skupine, je 4. novembra zjutraj navalilo iz Cušperka v smeri proti 2. bataljonu 10. brigade s tremi četami iz sestave 303. grenadirskega polka in divizijskega bataljona. Sovražni vojaki so prodirali v meglenem jutru, zato so se zelo približali 2. bataljonu 10. brigade. Tako se je začel drugi boj na Ilovi gori. Boi od blizu, na nož, je bil silovit. Sovražniku se je posrečilo prodreti do Velike Ilove gore. Medtem je poveljstvo Brigade pripravilo protinapad s 4. bataljonom in moštvom topniške baterije. Udarili so sovražnika v bok, ga s pomočjo 2. bataljona potisnili skozi vas Malo Gabrje in ga pregnali daleč v dolino.

Tedaj se je pojavila druga sovražnikova enota, ki je prišla iz Hočevja, pred bataljonoma Cankarjeve brigade. Nemci so sprva prodrli v Malo Ilovo goro, toda Cankarjeva brigada jih je s pomočjo 1. bataljona 10. brigade pregnala. Nemci so bili s prodorom v Malo Ilovo goro že odrezali četo drugega bataljona 10. brigade od jedra in jo zelo ogrožali. Cankarjeva brigada in 1. bataljon 10. brigade sta daleč odrinila sovražnikove čete. Ta boj je bil torej uspešen za partizane, ki so zaplenili nekaj dragocenega orožja in prizadejali sovražniku precejšnje izgube. Boj je bil pri obeh brigadah oster, potekal je v tesnem stiku med sovražnikovimi vojaki in partizani.

Boj na Hov! gori 4. novembra 1943

Partizani so bili zmagovalci in Nemci so se morali naglo umakniti, da ne ibi doživeli še hujšega poraza. Vse je tedaj pri partizanih bilo v redu m kazalo je, da se bo dan končal v zadovoljstvo obeh brigad.

Tedaj je napočil trenutek, ko bi se bili brigadi lahko izmotali iz boja. Vse poti za umik so bile odprte razen tistih, ki so držale v dolino med Čušperkom in Račno. Toda brigadi sta ostali na Ilovi gori. Ker sta se zavedali, da bo sovražnik ponovno napadel, sta se nekoliko preuredili in ponovno raz-

vrstili svoje čete. Bataljoni so sicer ostali na starih mestih in so zadržali v glavnem stare obrambne položaje, vendar so se premaknili toliko, da sta bili brigadi bliže skupaj.

Nemci so v dopoldanskih bojih spoznali, da je partizanov več, kot so prvotno mislili. Vendar niso hoteli opustiti ugodne priložnosti, da zadajo partizanom, ki so sedaj odkrili svoje karte, odločilen poraz. Komandant 303. polka 162. divizije »Turkestanske« je v ta namen uporabil še dve četi. Iz poteka popoldanske akcije lahko spoznamo, da je nemški komandant pripravil tak načrt. Najprej je treba spremeniti smer glavnega napada. Dopoldne je to bila smer iz Čušperka, sedaj pa je izbral za izhodišče Račno. Smer akcije je bil prostor med Malim Gabrjem in Veliko Ilovo goro. To je pomenilo, da bi se Nemci vklinili med 2. in 4. bataljon 10. brigade, kar bi povzročilo razkroj bojne zmogljivosti partizanov in pospešilo njihov poraz. S pomožnima napadoma iz Čušperka in v smeri proti Cankarjevi brigadi pa bi ustvarili možnost za postopno obkolitev partizanske skupine. Načrt je slonel na lokavi zamisli o obkoljevalnem manevru.

Partizanska skupina na Ilovi gori se je opirala v zamisli za obrambo na dopoldansko izkušnjo in je upala, da se bo lahko do noči zadržala na dosedanjih položajih.

Ko so Nemci zbrali čete in jih prerazporedili, so popoldne, kot je bilo pričakovati, napadli. Začel se je odločilni in usodni boj na Ilovi gori. Jedru nemških sil se je takoj posrečil vdor iz Račne proti Ilovi gori, ker jih na poti ni nihče oviral. Tretjega bataljona 10. brigade namreč ni bilo na odrejenem mestu in Nemcem se je posrečilo presenetiti partizane. Vklinili so se med 2. in 4. bataljon 10. brigade in s pomočjo enot, ki so napadle iz Čušperka, začeli partizane obkoljevati. Presenečenje je privedlo do krvavega spopada na nož. V najtežjem položaju je bil 2. bataljon, ki so ga Nemci skoraj obkolili. Četrty in prvi bataljon Ljubljanske brigade sta se začela pod nemškim pritiskom umikati proti severu in sta reševala ranjence, ki jih je bilo čedalje več. Med njimi so bili tudi lahki ranjenci iz prejšnjih bojev, ki jih niso bili pustili na Jaiuhah. Bataljona Ljubljanske brigade sta obdala ranjence z vseh strani in se začela boriti za njihovo rešitev. Del brigadnih rezerv iz obeh bataljonov in topniške baterije pa je posegel v boj, da bi pomagal 2. bataljonu iz obkolitve.

štab 10. brigade, posebno njen politični komisar Janko Rudolf, so mrzlično iskali 3. bataljon, da bi udaril Nemcem v bok. Toda stika z bataljonom niso **našli** — deloma zato, ker se je bilo kurirjem težko «prebiti v smeri proti položaju Pri križu, predvsem pa zato, ker bataljona tam ni bilo. Pomaknil se je bu namreč nekoliko bolj proti severovzhodu in je med bojem zgubil stik s poveljstvom.» Politični komisar Lj ubij an« ske brigade ga je zaman iskal in bi bil skoraj padel Nemcem v roke.

Ko so Nemci razdvojili 10. brigado, so uvedli v boj rezerve in napadli še v smeri, kjer je bila Cankarjeva brigada. Tukaj so hoteli s prodorom skleniti obroč okoli partizanske skupine. Dva bataljona Cankarjeve brigade sta stopila v boj. Načrt štaba brigade je bil, zadržati nemške napade in se v ugodnem trenutku umakniti proti severu k 4. bataljonu, o katerem so mislili, da je še vedno v Velikih vrhah, kakor je bilo ukazano. Tudi pri Cankarjevi brigadi se je vnel boj na nož. Nemška akcija je bila tako silovita, da je onemogočila kakršenkoli skupen in organiziran odpor obeh brigad. Kako je bil boj pri Cankarjevi brigadi oster, zvemo iz poročila sekretarja brigadnega partijskega biroja, ki pravi, da so se dopoldne v bojih Pri križu in popoldne na Ilovi gori izkazali posebno komunisti. »Partijci so se skupno s kandidati zavedali, da lahko le z dobrim jurišem olajšajo naš položaj in tako tudi druge potegnejo za seboj. Posebno so se izkazali mitraljezci skojevci in partijci, ki so težke mitraljeze sneli s podstavkov in juržšali kar z njihovimi glavami. Merilci težkih mitraljezov so se posluževali ramen svojih pomočnikov za podstavke, samo da so lažje in hitreje manevrirali z mitraljezi.«³⁰

Med bojem je poveljstvo 10. brigade vse bolj izgubljalo zvezo s svojimi enotami. Bataljoni so se borili z vso srditostjo in se postopoma v neredu umikali. Proti večeru se je posrečilo 2. bataljonu, da se je izvil iz obkolitve in se s precejšnjimi izgubami priključil 1. in 4. bataljonu. Večerni mrak je olajšal položaj partizanov in njihovih štabov, ki so s skrajnimi napor poveljniškega kadra, članov komunistične partije, mladincev in drugih hrabrih borcev zadrževali Nemce ter preprečevali razkroj bojnih vrst in razširjenje panike. V škripcih pa je bil tudi nemški polk. Nemci so zašli v gozdove, izgubili tesno medsebojno povezavo, uporabili že vse rezerve in morali z raznih odsekov jemati čete, da so zakrpali bojno razpo-

reditev, ki se je pod udarci partizanov ali pa zaradi nepreglednosti bojnega polja čedalje bolj trgala. Ko se je znočilo, se je boj na vihra na Ilovi gori polegla. Partizani so pobrali ranjence in mrtve, kolikor so jih mogli, ter se umaknili proti severu. Sovražnik pa je zasedel Ilovo goro, pobral plen, pobil ranjene partizane, postrelil ujetnike in nekaj domačinov ter se pripravil za nadaljevanje akcije naslednjega dne. Ker pa so se partizani ponoči umaknili, so Nemci 5. novembra popoldne končali akcijo in se odpravili v nastasnišča.

Partizanski brigadi sta bili do dveh ponoči 5. novembra pripravljeni za pohod. Skupaj z delom štaba XVIII. divizije sta zapustili področje Ilove gore in odšli proti Suhi krajini. V jutranjem mraku sta šli čez cesto Videm pri Krki—Zdenska vas in prispeli zjutraj na Korkij. S tem se je končal boj na Ilovi gori.

Kaj pa je počel 4. bataljon Cankarjeve brigade na Velikih vrheh? Kot smo že omenili, se je na pohodu iz Jaiuh dne 3. novembra zgodaj zjutraj ločil od brigade in odšel v Velike Vrhe, da bi zavaroval brigadni skupini odzad. Ko je bataljon zgodaj zjutraj prispel v vas, je izvedel stroge ukrepe, da ga sovražnik ne bi odkril. Domačinom niso dovolili, da bi zapustili vas, če pa je kdo v vas prišel, so ga zadržali. Skoraj tri četrtine borcev je bilo zato na zavarovanjih in v patroljah, medtem ko je četrtna počivala. Zato sovražnik bataljona ni zasledil in boj ni bilo. Štab bataljona je imel načrt, kako se bodo obnašali v primeru sovražnikovega napada. Nameravali so se umakniti proti Suhi krajini, v smeri, ki se jim bo zdela najbolj ugodna. Pošiljali so patrolje, da bi se povezali s Cankarjevo brigado, a patrolje niso mogle vzpostaviti z njo stika. Dne 4. in 5. novembra bataljon ni mogel najti brigade. Ovira so bile tudi sovražnikove patrolje in manjši oddelki, ki so križarili po cesti Videm pri Krki—Grosuplje. Ker se je bataljon spričo bližine sovražnika bal, da se patrolje ne bi izgubile, so sestavili več manjših oddelkov (po kakšnih 10 članov), ki so kot bojne patrolje iskale zvezo z brigado in našle na poti mnogo razkropljenih partizanov iz Cankarjeve in 10. brigade. Naposled je 5. novembra ena izmed teh patrolj prišla na Ilovo goro in našla prazno «bojišče». Bataljon je nato zapustil Velike vrhe in se odpravil v Suho krajino.

Zanesljivih podatkov o partizanskih izgubah na Ilovi gori ni mogoče dobiti. Nemški štab armadne skupine B je 5. no-

vembra **poročal** Hitlerjevemu glavnemu **stanu**, da je padlo 135 partizanov. Če je bilo to poročilo resnično, potem so Nemci prav gotovo med padle partizane **prišтели** tudi **tiste** civilne osebe, ki so jih pobili med akcijo. Zanesljivo je, da so obe brigadi doletele na Ilovi gori velike izgube, največje pa 10. brigado, ki je preživela najhujše boje. Najhuje je bil prizadet njen 2. bataljon. Vsekakor moramo računati s tem, da je bilo na Ilovi gori izgubljenih okoli 100 partizanov iz obeh brigad?¹

~ Boj na Ilovi gori Je bū za Časarjevo in Ljubljansko brigado poražen. Porazu je botrovalo dejstvo, da se brigadi nista izognili spopadu, čeprav bi bili to lahko storili. Zakaj se brigadi nista izognili boju, ki v razmerah velike sovražne ofenzive ni obetal uspeha? V prvi vrsti je zaradi pomanjkljivega presojanja razmer na bojišču. Nepovezanost z višjimi štabi je še bolj zožila vse možnosti za pravilno poveljevanje. In še to, da divizijski in korpusov štab sama spočetka nista bila dobro informirana, kaj pomeni nemška akcija. Tudi to, da ni bilo skupnega operativnega štaba obeh brigad in da niso imeli jasne slike o nadaljevanju boja, je pripomoglo k neuspehu. Pripomniti pa je treba, da je oba brigadna štaba vodila v boj ideja, ki jo je bil glavni štab že v začetku ofenzive oznanil vsem partizanskim enotam: da je treba osvobojeno ozemlje braniti. To sta imeli obe brigadi še vedno v mislih, ko sta se spustili v neenak boj, da bi častno izpolnili ukaz glavnega štaba. Obe brigadi sta bili borbeni, prežeti z ofenzivnim duhom.

Ilova gora je postala po silovitosti bojev, po hrabrosti partizanov in zaradi velikih naporov in žrtev legendarna. K temu pa so posebno pripomogli mnogi kulturni delavci in umetniki, ki so bili prišli v brigado tik pred začetkom boja na Ilovi gori. Borb so se udeleževali porazdeljeni po četah. Doživeli so vse strahote in bili priča junaškim podvigom v neposrednem spopadu s sovražnikom. Večina izmed njih je na Ilovi gori doživela ognjeni krst. Težka borba, požrtvovalnost borcev, ki je izražala veliko ljubezen do svobode, jih je tako prevzela, da so Ilovo goro in boje na njej ovekovečili z umetniškimi stvaritvami. O Ilovi gori je bilo napisanih mnogo pesmi in črtic, njeno ime najdemo méd deli glasbene umetnosti — skladatelj Marjan Kozina ji je posvetil simfonijo. Ilova gora, Mje bila sicer le ena med mnogimi epizodami partizanskega boja, je tako slavo tudi zaslužila.

Brigada prisostvuje mitingu v Cast obletnice oktobrske revolucije na Selah pri Sumberku t. novembra 1943. Foto F. Veselko

Cankarjeva brigada je bila ponoči na 6. november v Korinju. Tu je po dolgem stradanju in pomanjkanju imela prvič urejeno prehrano. Naslednjega dne, 6. novembra, se je umaknila v gozdove, da bi zagotovila tajnost svojih premikov. Zvečer je odšla proti zahodu na Velike vrhe, kjer je bila 3. novembra pustila 4. bataljon. Tega bataljona pa ni bilo več tam. Odšel je že 5. novembra proti Selam pri Sumberku. Brigada je ostala v vasi do 8. novembra, ne da bi prišla v stik s sovražnikom. Ob 6. uri je šla skozi Muljavo na Sela pri Sumberku. Tudi tokrat ni našla 4. bataljona, ki je bil odšel v Suho krajino. Brigada je imela mir, le 9. novembra okoli 9. ure sta dve četi 2. bataljona opazili belogardistično skupino kakih 50 mož, ki se je pomikala proti Selam pri Sumberku. Četi sta jih skupaj s četo 4. bataljona napadli in pognali. Popoldne pa so v brigadi priredili proslavo oktobrske revolucije.

Kot vidimo, se je boja z belogardisti tega dne udeleževala tudi četa 4. bataljona. Ta bataljon je bil namreč iz vasi Velike vrhe odšel v Suho krajino, kjer ga je v Plešivici našel politični komisar VII. korpusa Jože Brilej. Nato — 9. XL zjutraj — se je bataljon vrnil v sestavo brigade v Selah pri Sumber-

ku. Brigada je bila sedaj zbrana, le 1. bataljon je bil še vedno odsoten. Tudi brigadna baterija je bila tu.

Dne 10. novembra 1943 ob 17. uri, se je brigada vrnila na področje, od koder jo je bil sovražnik preganjal. Šla je skozi Medvedjek in Šentlovrenc ter se razmestila na Čatežu, v Gorenji vasi, na Trebanjskem vrhu in na Cimiku. Sedaj so si borci lahko ogledali veliko razdejanje, ki ga je povzročila nemška ofenziva, in se prepričali o zverinskem nasilju nemške vojske nad civilnim prebivalstvom. 2e popoldne je brigada dobila ukaz, naj napade sovražnika v Trebnjem. Toda sovražnik je bil ta kraj zapustil že 9. novembra. V Trebnje je brigada vkorakala brez boja, ponoči na 11. november pa je odšla v Mirno peč.**

Pogledati moramo še, kako je 1. bataljon preživel ofenzivo. Ko je 25. oktobra začel prodirati iz Novega mesta 1. SS-tankovski grenadirski polk, je bataljon, ki je bil začasno pod poveljstvom VTL korpusa, postavil dve zasedi pri Gorenji Straži. Ena četa je bila na levem bregu, dve pa na desnem. Seveda je bil bataljon preslaboten, da bi se mogel uspešno upreti tankovskim enotam. Po kratkem spopadu se je moral umakniti. Četa, ki se je borila na levem bregu Krke, se je umaknila v gozdove severno od Krke, bataljon pa proti Ljubnu. Dne 26. oktobra se je začela druga etapa ofenzive na dveh operativnih področjih. Prvo je obsegalo Dolenjsko severno od Krke, kjer je bila Cankarjeva brigada, drugo pa del novomeškega okoliša in Kočevski Rog. Na področje, kjer je bil 1. bataljon, je prodiral z linije Novo mesto—Jugorje—Semič 303. grenadirski polk, ki ga že poznamo iz bojov na Ilovi gori. Sedaj je bila njegova naloga, čistiti ozemlje proti zahodu. V njegovi operativni coni je bil bataljon, ki se je hotel umakniti pred sovražnimi napadi in nevarnostjo obkolitve. Sodil je, da bo najbolj varen v bližini Novega mesta. Zato se je že ponoči na 26. oktober približal mestu in se potuhnil v gozdu zahodno od vasi Škrjanče. Sovražni grenadirski polk je že ta dan očistil vse področje do Soteske. Njegove čete pa niso našle bataljona, ki je tako ostal v zaledju sovražnikovega očiščevalnega valja. Tu je ostal le nekaj dni, nato pa se je odpravil na področje Mraševa. Utrdil se je na robu vasi in pri tem izkoristil primeren hribček. Tu se je vkopal, napravil bunkerje in se zavaroval z vseh strani. Ker je na tem odseku sovražna ofenziva že minila, ni imel večjih bojov niti prevelikih skrbi.

Dne 5. novembra je prešel pod neposredno poveljstvo glavnega štaba. Področje, kjer je tedaj bivakiral, je bilo že zunaj operativnega področja nemške ofenzive. Glavni štab ga je uporabljal za zavarovanje. V ta namen so mu odredili rušenje cest, ki držijo proti Dolenjskim Toplicam in v Kočevski Rog ter iz Semiča proti Črmošnjicam. Glavni štab je tedaj izdal ukrepe za varnost ustanov glavnega štaba in vodstva osvobodilnega gibanja ter bolnišnic v Rogu. Bataljon je moral poskrbeti za izvajanje teh ukrepov. Po nalogu glavnega štaba je zasedel najprimernejše kraje v bližini vasi Podhosta, Prapreče in Verdun. Od tod je nadzoroval smeri proti Novemu mestu, Žužemberku in Semiču. Kmalu pa je glavni štab postavil na ta odsek drugo partizansko enoto, bataljon pa so premestili in mu dali novo nalogo: zaprl naj bi vse komunikacije, ki iz Novega mesta peljejo proti Dolenjskim Toplicam. Pravzaprav je to bila le skrčena stara naloga. Pri tem zavarovanju je šlo za komunikacijo iz Novega mesta skozi Stražo in prek Uršnih sel. Naredbo o tem je glavni štab poslal 8. novembra. Zopet je glavni štab poudaril, da je v prvi vrsti treba porušiti komunikacije. Bataljon se je postavil zopet nekoliko bliže Novemu mestu, na odsek, ki je bil najbolj primeren za izpolnjevanje naloge. To je bilo Mraševo. V tem času se mu je priključila tudi četa, ki se je bila od njega ločila 25. oktobra. Od tedaj je namreč potovala severozahodno od Krke, nato pa je zavila proti jugu, se nekaj časa sukala med Podhosto in Kočevskim Rogom ter končno v Mraševem našla bataljon.⁸⁵

Pregled izgub

Natančen pregled izgub v ofenzivni dobi nam bo omogočil analizirati obnašanje brigade med veliko nemško ofenzivo. Vsi nadrejeni štabi so zahtevali od enot, naj pošljejo natančne podatke o izgubah med ofenzivo. Cankarjeva brigada ni poslala poročila, iz katerega bi bile razvidne izgube njenih osnovnih enot, bataljonov in baterije, kot so to storile druge brigade, pač pa je poslala pregled ^brigadi kot celoti. To temeljno poročilo, ki ga je štab brigade dne 20. novembra poslal vsem trem nadrejenim štabom, štabu XV. divizije, štabu VII. korpusa in glavnemu štabu, nam omogoča oceniti njene izgube od 7. oktobra, ko je XV. divizija začela ofenzivo čez mejo proti severu, pa do 18. novembra, ko se je začela napadalna akcija

na Novo mesto. Iz njega bomo lahko izluščili podatke za obdobje same ofenzive, tj. od 21. oktobra pa do 4. novembra, ko se je za 'brigado ofenziva pravzaprav končala.

Številčna moč Cankarjev brigade je bila v raznih obdobjih, ki jih označujejo navedeni datumi, naslednja:

- 7. oktobra 1943 je bilo v brigadi 1062 borcev in bork,
- 21. oktobra 1943 je bilo v brigadi 983 borcev in bork*
- 4. novembra 1943 je bilo v brigadi 718 borcev in bork
- 18. novembra 1943 je bilo v brigadi 750 borcev in bork

Nas pa zlasti zanimajo podatki o izgubah med 21. oktobrom in 4. novembrom, torej med ofenzivo. Tedaj je bilo mrtvih 38, ranjenih 38, dezerterjev 140, pogrešanih 40, ustrelenih dezerterjev in saboterjev 9. Skupne izgube so torej bile 265 borcev in bork ali 27 % številčne moči brigade z dne 21. oktobra 1943. Pripomniti je treba, da 38 ranjenih pomeni težke ranjence, ki so bili odpeljani v bolnišnice. Mrtvih in ranjenih je bilo kljub ostrosti bojev med ofenzivo kar veliko. To moramo pripisati zlasti neuspelemu popoldanskemu boju 4. novembra 1943 na Ilovi gori. Posebno nas zanima, koliko borcev je takrat iz brigade dezertiralo. Takih je bilo 140 ali 14,2%.** S tem podatkom pa ne moremo biti povsem zadovoljni, kajti v tem času je bilo v brigadi tudi 40 pogrešanih. Velik del pogrešanih lahko prištejemo k dezerterjem, pa bi bili novi podatki na temelju ocenjevanja naslednji: brigada je imela med ofenzivo okoli 160 dezerterjev, kar je 16,2 %>. Če upoštevamo, da je brigada imela od 21. oktobra do 4. novembra boje, od katerih so bili tisti na meji med 21. in 26. oktobrom najtežji ter boj na Ilovi gori 4. novembra najbolj krvav, potem lahko sklenemo, da so bile brigadne izgube — mrtvi in ranjeni — glede na intenzivnost borb v okviru normalnih izgub. Le dezerterjev je bilo preveč. Tu se ustavimo pri težav-

* Med operacijami XV. divizije od 7. do 21. oktobra je imela brigada te izgube: 50 mrtvih in ranjenih, 20 dezerterjev, 7 pogrešanih, 2 ustreljena dezerterja in saboterja.

** Od 7. oktobra do 18. novembra 1943 je iz brigade dezertiralo 165 borcev. Med 15. oktobrom in 15. novembrom pa navaja poročilo političnega komisarja brigade, da je bilo 16,5 % dezerterjev, kar potrjuje, da je v tekstu navedeni odstotek točen. (Glej poročilo političnega komisarja Cankarjeve brigade z dne 20. novembra 1943 **glavnemu** štabu o obnašanju borcev in bork med nemško ofenzivo, **arti. IZDG, fase. II/III.**)

nem problemu osipanja enot med velikimi ofenzivami, ko novinci niso še preživeli zadosti dolgo dobo v enoti, da bi se politično in moralno utrdili in vojaško zadosti izurili. Ali je bilo v Cankarjevi brigadi število dezertacij med nemško ofenzivo zelo veliko?

Pri oceni tega vprašanja si nekoliko pomagajmo s primerjavami iz drugih enot. Gubčeva brigada je npr. zabeležila 25,3% dezertacij.³⁴ Največ jih je dezertiralo iz 14. brigade »Železničarske«, več kot 50 %. Tudi iz 12. brigade jih je veliko dezertiralo, kakih 30 •/•.* V primerjavi s temi je Cankarjeva brigada imela razmeroma malo dezertacij. Vendar se ne bi mogli zadovoljiti s takim sklepom iz razloga, da je bila naloga partizanskih brigad politično in vojaško prevzgojiti ljudi, ki so jih bili pritegnili v čete po italijanski kapitulaciji. Vedeti je namreč treba, da niso bili vsi novi partizani mobiliziranci, ampak je bilo med njimi obilo prostovoljcev, a vsakega dezerterja je bilo škoda. Kako naj sicer osvobodilno gibanje najde nove ljudi za izpopolnitev enot, če jih toliko dezertira in če razmere ne dopuščajo zadržati jih v četah? Za vsakega novega partizana, pa najsi je prišel iz vrst osveščenega dela našega prebivalstva ali pa iz belogardističnih vrst, se je bilo vredno boriti. Večkrat so štabi po ofenzivi opravičevali dezerterstvo z ugotovitvijo, češ sedaj so se naše čete očistile slabega elementa in so postale še močnejše. Menim, da taki sklepi niso bili pravilni. Treba bi bilo analizirati vzroke dezertacij in odstraniti vse tisto, kar je bilo napoti, da bi se mobilizirani borci zadržali v četah. Dezerterji so bili čista izguba za narodnoosvobodilno gibanje, saj so postali, kolikor se niso kasneje vrnili v partizanske enote, rezerva za belogardistično mobilizacijo in vir krepitve oborožene moči kontrarevolucije. Resda partizanska vojska ni mogla zadržati vseh ljudi. Toda operacije bi bilo treba planirati tako, da bi ostalo pri partizanih čimveč borcev, ki so bili mobilizirani po italijanski kapitulaciji.

Poglejmo sedaj, kje so tičali vzroki za tako velik osip novincev. Objektivne okoliščine so vsekakor povzročale psihozo dezerterstva. Med partizani je bilo mnogo ljudi, ki so jih mobilizirali v krajih, ki so bili dolgo časa pod okupatorjevo upravo in pod vplivom belogardistične propagande. Mnogi so bili politično nezreli ali nezainteresirani. Nekateri so hoteli

preživeti vojno brez osebnega žrtvovanja. Taki so dezertirali ob prvi večji bojni preizkušnji, izgovarjajoč se potem, da so bili odrezani, da so izgubili zvezo s poveljstvom ali pa, da je partizansko poveljstvo popustilo. Ko so prišli na domove, so se na vse mogoče načine skrivali pred ponovno mobilizacijo.

V partizanih je bilo mnogo bivših belogardistov. Mnogi so vztrajali v vojski in so se požrtvovalno borili. Mnogi pa so izkoristili trenutne krize in so pobegnili, s seboj pa so potegnili še druge. Razveseljivo je, da je iz vrst Cankarjeve brigade dezertiralo prav malo starih partizanov. Odlično so se obnesli vsi prostovoljci. Verjetno je dezerterstvo zajelo veliko manj kot polovico novincev v Cankarjevi brigadi.

Koliko je brigada med ofenzivo izgubila orožja, nam prikazuje naslednji pregled :^{se}

Orožje	21. oktobra	4. novembra	Izgubljeno	17. novem
Top	5	5	—	5
Težki minomet	5	4	1	4
Lahki minomet	26	22	4	22
Težki mitraljez	18	18	—	15
Puškomitralj ez	57	52	5	50
Brzostrelka	15	10	5	11
Puška Mauser	119	100	19	93
Puška italijanska	650	466	184	457
Samokres	55	48	7	50

Razveseljivo je, da brigada ni izgubila niti enega topa, minometov in avtomatskega orožja pa razmeroma malo. Izgube pušk gredo na račun dezerterjev.

Če primerjamo celotne izgube Cankarjeve brigade med ofenzivo z izgubami drugih brigad, potem lahko ugotovimo, da jih je imela razmeroma malo.* To se zrcali tudi v moralno-političnem stanju brigade po ofenzivi. Poročila vseh štabov o obnašanju Cankarjeve brigade so bila pohvalna. Tako poroča štab VII. korpusa, da je morala moštva in kadrov v brigadi zelo dobra. Brigada je imela med ofenzivo težke boje, v katerih so se borci dobro izkazali.⁸⁷ Tudi štab brigade je

* Na voljo imamo podatke o izgubah Gubčeve brigade med ofenzivo: 2 topa, 2 težka minometa, 2 lahka minometa, 4 težki mitraljezi, 7 puškomitraljezov in 313 pušk. (Lado Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 425.)

dobro ocenjeval borbena sposobnost brigade in njeno obnašanje med ofenzivo, štab pravi, da je bila borbena morala v ofenzivnih akcijah izredna. Na Ilovi gori, Pri križu in na Jauhah pa je zaradi presenečenja, skrbi za ranjence in precejšnjih naporov trenutno zavlada med neizkušenimi borci panika, pri delu poveljniškega kadra pa nervoza. Kljub temu pa ofenziva pri borcih, ki so v brigadah ostali, ni zapustila kakih negativnih moralnih posledic. Morala je ostala po ofenzivi prav dobra. Vendar je bilo nekaj pomankljivosti, ki so kazile tisto visoko moralno stanje, kakršno je bilo v brigadi pred italijansko kapitulacijo. Več je bilo pojavov kraje, vdiranja v kleti, grobih zahtev hrane med civilnim prebivalstvom, »žicanja« in podobno. Krivce je brigada strogo kaznovala. Najbolj kritične trenutke je večina borcev premagovala, ker je bila njihova politična zavednost na visoki ravni. Štab navaja v poročilu glavnemu štabu, da so bili vzroki za dezertacije z belogardistično miselnostjo obremenjena preteklost, nenaklonjenost naši borbi, strah pred negotovo prihodnostjo, pomanjkljiva politična zavest novomobilizirancev, pomanjkljivo politično delo z njimi in pomanjkljivo poveljevanje. Štab brigade je neprestano ukrepal proti dezertertstvu. Ukrepi so bili politični, pa tudi kaznovani so mnoge. Ze pred nemško ofenzivo so nekaj dezertertjev ustrelili, med ofenzivo pa so jih nekaj več. Med ofenzivo so ustrelili tudi štiri civile, ki so se pregrešili zoper interese vojske. Vse smrtne kazni so bile izvršene pred razvrščenimi četami ali pa v navzočnosti prebivalstva.³⁸

Enote brigade so različno preživele ofenzivo. Najboljše se je skozi pretolkel 1. bataljon, ki ni zabeležil veliko izgub niti dezertacij. Tudi 4. bataljon ni bil udeleženec najtežje borbe na Ilovi gori. O njem je politični komisar VII. korpusa Jože Brilej napisal glavnemu štabu laskavo poročilo, ko ga je 8. novembra našel v vaši Plešivica v Suhi krajini. »Bataljon nima nobenih zvez z drugimi enotami,« je pisal Brilej, »je pa zelo dober, izgub in pogrešanih ter dezertertjev nima skoraj nobenih, morala pri borcih je zelo dobra.«³⁹ Slabše je bilo stanje v 2. in 3. bataljonu ter v bateriji. Vse tri enote so preživele vse faze ofenzive. V 3. bataljonu je bilo največ dezertertjev. V tem bataljonu sta namreč bila politični komisar in namestnik političnega komisarja komaj postavljena, komandant pa je bil v bolnišnici. To se je poznalo pri vodenju bataljona in pri njegovi disciplini, ki je nekoliko popustila. Drugi bataljon je

bil zaradi borb precej izčrpan, medtem ko je bilo v bateriji nekoliko bolje. Pionirska četa se je ob nenadnem napadu na Čatežu 28. oktobra razbila. V njej so bili večinoma ljudje slabotnega zdravja in tisti, ki jim orožja niso zaupali. Politično nezavedni ljudje so odšli domov, druge pa je brigada razporedila po bataljonih. Ta četa je torej bila edina brigadna enota, ki ni dočakala konca nemške ofenzive kot celota.

Politično in kulturno-prosvetno delovanje

Politični komisarji so imeli med ofenzivo veliko dela, da bi bili borci obveščeni o vseh vprašanjih, ki jih je ofenziva postavila pred brigado, in da bi obdržali borbeno moralo in disciplino na primerni višini. To ni bilo lahko, ker so bili v enotah nekateri politični komisarji komaj postavljeni ali pa so bili v bolnišnicah, a njihovi namestniki še niso imeli dovolj političnih izkušenj za vodenje enot. Politični komisarji so na sestankih obravnavali mnoge teme, ki so bile pomembne za trenutno stanje na bojišču, ali pa tiste, ki so širile splošno razgledanost borcev in bork. Tako so razkrinkavali nemške slabosti, ki so se zrcalile v pomanjkanju vojaških sil spričo porazov na vseh svetovnih frontah, odkrivali izdajalsko vlogo slovenskega domobranstva, seznanjali novince s težavami, s katerimi se je borilo osvobodilno gibanje pred italijansko kapitulacijo, prikazovali so velike vojaške uspehe zaveznikov in narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, kazali so na tisti del zaveznikov, ki so z reakcionarnimi težnjami skušali slabiti osvobodilna prizadevanja jugoslovanskih narodov, borili so se proti dezerterstvu in pojasnjevali utemeljenost ostrine protiukrepe, skrbeli so, da so borci čuvali materialna sredstva za vodenje borbe — za orožje, tovarno živino in drugo. O teh temah so se pogovarjali na sestankih bataljonskih političnih komisarjev, na sestankih političnih komisarjev z intendanti in štabi bataljonov ter s komandami čet, s kulturniki in vojnimi dopisniki. Dostikrat so izdajali pismene okrožnice. S to akcijo so politični komisarji hoteli doseči čim bolj enotno in vsestransko razumevanje za ukrepe, ki so jih izvajali med ofenzivo, zlasti pa po njej, ukrepe, ki so imeli namen nevtralizirati delovanje belogardistov ter nekaterih članov njihovih družin. Tedaj so namreč naj hujše razdiralce borbene enotnosti obsodili na smrt, nekaterim so zaplenili

Brigadna kulturniška skupina na mitingu v Karteljevem 11. novembra 1943. Govori Lojze Ude, prva z leve Ema Starčeva, zraven nje Jože Segedin, prvi z desne Drago Vidmar in tretji z desne (z očali) Tone Veseljak. Foto F. Veselko

premoženje ali pa jih izgnali z osvobojenega ozemlja. Politični komisarji so se mnogo pogovarjali s posameznimi partizani, pripravljali interne mitinge v enotah, pred važnimi akcijami pa so imeli pred zbranimi borci govore, v katerih so pojasnjevali cilje akcije in posledice uspešnosti ali neuspešnosti planiranega boja. Med borci so širili tudi primemo literaturo. Mitingi so bili važno propagandno sredstvo. Med 15. oktobrom in 15. novembrom so jih priredili za partizane in civilno prebivalstvo kakšnih 15. Seveda so stalni premiki in borbe ovirali prirejanje daljših in kvalitetnejših mitingov. Med ofenzivo se je morala tudi brigadna tehnika odpovedati uslugam tovarnega avtomobila. Kmalu po ofenzivi je prišlo v tehniki do sprememb, ker so ustanovili novo z Juletom Vrhčcem, Slavcem Jakopičem, Zdenkom HI a va tyjem in Džurom Šmicbergerjem. Po Ilovi gori so aktivirali skupino kulturnikov. Že v Selah pri Šumberku so priredili pomembno proslavo obletnice oktobrske revolucije. V brigadi sta tedaj izhajala dva lista: Borec in Mlade sile. Brigadna tehnika je kljub bojem delovala in razmnoževala priložnostne letake. Vojni poročevalci so redno pisali vojna poročila in reportaže.⁴⁰

Partijska organizacija v brigadi je imela 18. novembra 1943 tako sestavo članstva (za kandidate in SKOJ ni popolnih podatkov):*

Enota	Ciani partije	Kandidati	SKOJ
1. bataljon	57	10	31
2. bataljon	24		
3. bataljon	40		
4. bataljon	46		
topniška baterija	26		
štabna celica	8		
celica tehnike	3		
Skupaj :	204	46	?

Vseh partijsko organiziranih članov — brez skojevcev — je bilo 250, kar je zelo veliko. Če k temu prištejemo Se skojevce, ki jih je bilo kakih 100, potem je bilo v brigadi 350 borcev in bork članov partije oziroma kandidatov in skojevcev. To je bila velika politična moč, ki je morala vplivati na obnašanje partizanov med ofenzivo. O tem pravi poročilo organizacijskega sekretarja brigadnega partijskega biroja z dne 18. novembra 1943, da so se partijski kadri med ofenzivo dobro izkazali. Bilo je očitno, da se dobro zavedajo svojih dolžnosti. Posebno so se izkazali v 2. in 3. bataljonu, ko so izvedli protijuriše na Ilovi gori. Vedeli so, da 'bodo le z odločnim jurišem izboljšali položaj in pritegnili v napad tudi druge. Med ofenzivo so se sicer med partijci pojavile neke napake, ki pa niso bile tako velike, da bi borbi mogle škodovati. Na bataljonskih birojih in v partijskih celicah so take partije pokarali in poučili. Partijsko delo je bilo med partijci stalno. Četne celice so imele redne sestanke, prav tako tudi bataljonski in brigadni partijski biro. Le med ofenzivo, ko sestankov ni bilo mogoče redno sklicevati, je organizacijski sekretar brigadnega biroja sam dajal navodila, ker ni imel povezave z višjimi partijskimi organizacijami. Ta navodila so zahtevala, da je treba sovražnika tolči na vsakem koraku, da mu je treba prizadejati čimveč žrtev, kar ga bo demoraliziralo. Borcem je treba po-

* Podatki za 1. bataljon so povzeti po poročilu njene partijske organizacije iz meseca novembra 1943. IZDG fase. 15/1. Podatki iz tabele so za partizane, ki so bili v brigadi, torej na mestu. O skojevcih so na voljo le podatki za 1. bataljon.

Del brigatine kulturniške skupine v Mimi peči 12. novembra 1943. Od leve na desno: Zdenka Hladnik, Ema Starčeva, Mile Klopčič in Milan Košak.
Foto Veselko

jasnjevati nemške šibke strani v tej ofenzivi. Vsak partijec je dolžan politično, vojaško in moralno delovati s posamezniki. Voditi mora kampanjo proti nemškim fašistom in domobran-
cem. Vzbujati mora sovraštvo in zagrizenost proti domobran-
cem ter jih neusmiljeno zasledovati in pobijati. Paziti mora
na peto kolono in organizirati močno protišpijonsko mrežo.
Taka so bila navodila organizacijskega sekretarja partijskega
biroja brigade.

Kandidatov partije v brigadi ni bilo veliko. To so bili zve-
čine borci, ki se v zvezi komunistične mladine ne bi bili
dobro počutili, ker so bili nekoliko starejši. Ker pa so bili
vdani osvobodilni borbi, so jih vključili med kandidate in jim
pustili, da so prisostvovali študijskim partijskim sestankom.
Omladinci iz skojevske organizacije so se izkazali v vseh bo-
jih. Člani partije, kandidati in skojevci, ki so v raznih bojih
preležali dva dni v snegu in mrazu, niso niti najmanj godr-
njali ali pa bili neposlušni. Ko so nosili ranjence iz bojev, je
bilo slišati njihove bodrilne besede o nadaljevanju boja proti
okupatorju in belogardistom. Tako visoka je bila morala teh
borcev.

Organizacijski sekretar je v omenjenem poročilu podal tudi oceno o razmerah v brigadi. Borbena morala je bila prav dobra. V brigadi ni bilo zadosti obutve in obleke, zlasti plaščev je primanjkovalo. Hrane je bilo dovolj, kuharji so pripravili dnevno po tri obroke.⁴¹

Če primerjamo veliko nemško ofenzivo z veliko italijansko jeseni 1942, nas zanimajo primerjave rezultatov bojev, kako so partizani uporabljali izkušnje iz velike italijanske ofenzive v bojih proti Nemcem itd. Obe ofenzivi sta povzročili veliko zla med civilnim prebivalstvom. Italijanska akcija je imela v začetku uspeh, nemška pa ne. Na področju Dolenjske in Bele krajine so se partizanske brigade dobro upirale nemškim četam in se izvlekle iz vseh nevarnosti. To velja zlasti za Gubčevo in Cankarjevo brigado, ki sta bili takoj po ofenzivi sposobni nadaljevati boj. Nemška akcija je imela več uspeha v nadaljnjih operacijah, zlasti na področju Brkinov in Notranjske. Partizanske enote so imele tam veliko izgub. Italijanska ofenziva pa se je po prvem navalu unesla, njene operacije po roški fazi niso bile več tako nevarne.

Partizanska poveljstva so sicer dobro vedela, kako je potekala italijanska operacija. Toda izkušenj niso znala uporabiti v nemški ofenzivi. Dovolila so, da je partizanske enote odpravila sovražnikova sila v smeri, ki so si jih kot cilje začrtali sovražni štabi. Namesto da bi se bile partizanske čete med akcijo obrnile in prebile v zaledja nemške fronte, so se pomikale pred sovražnimi četami, dokler niso bile obkoljene. Zelo pomanjkljivo so štabi ocenjevali pomen sovražnikovih začetnih operacij. To so bile poglobitve napake, ki so povzročile v nekaterih partizanskih brigadah velike izgube.

Cankarjeva brigada je delovala — tako kot druge partizanske enote — na temelju nepravilnih ocen o razmerah na bojišču. Od tod Ilova goral Ko pa je brigada spoznala, da se je treba vrniti na področja, ki so jih bile sovražne čete že prečesale, je bilo za njo konec ofenzive. Brigada se je pogumno tolkla, vso pot je skrbno varovala svoje najdražje orožje — topove in jih tudi srečno pripeljala na varno. To je bil edinstven podvig v tej ofenzivi.

OPOMBE

¹ Podatki o nemških enotah in vsi navedki v uvodnem delu tega poglavja so povzeti po knjigi Toneta Ferenca *Kapitulacija Italije*, stran 375 do 395 in 438 do 465.

² Poziv poveljstva slovenskih domobrancev z dne 24. septembra 1943 prebivalstvu Ljubljanske pokrajine, Zbornik VI-7-302.

³ Po prevodu odlomka iz knjige *La tragedia de Bleiburg* (Buenos Aires, 1963) pod naslovom *Zaloigra slovenskega naroda*, ki je bil objavljen v Taboru, vestniku združenih slovenskih protikomunistov št. 1-4, 1. 1964.

⁴ Ukaz glavnega štaba z dne 24. oktobra 1943 v arh. MLRS.

⁵ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije*, stran 462 do 463.

* Razmerje v moči po autorjevih študijah.

⁷ Ukaz štaba XV. divizije podrejenim brigadam z dne 21. oktobra 1943, arh. GB v IZDG.

⁸ Obvestilo štaba XV. divizije štabom brigad in artilerije z dne 22. oktobra 1943, arhiv GB v IZDG.

⁹ Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije*, stran 462 in 503.

¹⁰ Naredba štaba VII. korpusa z dne 2. decembra 1943 štabu XV. divizije v arh. IZDG, fase. 21/1, izjava Andreja Cetinskega-Leva v IZDG, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 396.

¹¹ O bojih Cankarjeve brigade od 20. do 24. oktobra 1943 glej poročilo propagandnega odseka Cankarjeve brigade z dne 23. oktobra 1943, Zbornik VI-8-2, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. oktobra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-28, poročilo obveščevalnega oddelka pri glavnem štabu z dne 25. oktobra 1943, Zbornik VI-8-34, poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 25. oktobra 1943, Zbornik VI-8-38, poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943 za čas od 8. septembra do 9. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade od 15. oktobra do 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-129, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa, Zbornik VT-8-130, poročilo o akcijah 2. alarmne čete vermanšafta Maribor-okolica pri Velikem Cimiku od 21. do 30. oktobra 1943, Zbornik VT-8-175, dnevnik bojev vermanšaftbataljona »Süd« pri Šentjanžu od 2. oktobra do 1. novembra 1943, Zbornik VT-8-179, Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije*, stran 491, 504, 505.

¹² Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. oktobra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VT-8-28.

¹³ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. oktobra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VT-8-27.

¹⁴ Odredba štaba XV. divizije z dne 25. oktobra 1943 v arh. IZDG.

¹⁵ Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu z dne 24. oktobra 1943, Zbornik VT-8-28.

* Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije*, stran 501.

¹⁷ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 15. oktobra do 15. novembra 1943, Zbor-

nik VI-8-129, vojno poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943 o bojih od 8. septembra do 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83.

¹⁸ Poročilo Štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o bojih od 15. oktobra do 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-129, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 506.

¹⁹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 502 in 506, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 o bojih od 15. oktobra do 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-129, vojno poročilo 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83.

²⁰ Poročilo štaba Cankarjeve brigade o bojih na področju Mirna—Čatež, Zbornik VT-8-53, poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1943 glavnemu štabu o bojih na področju Trebelno—Čatež—Stična—Hočevje—Globodol, Zbornik VI-8-77, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 417, poročilo štaba 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-129, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa o aktivnosti enot, Zbornik VI-8-130, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 507 in 508.

ⁿ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. oktobra 1943 glavnemu štabu o položaju in bojih na področju Sv. Križa—Mokronoga—Novoga mesta, Zbornik VI-8-28.

²² Poročilo Cankarjeve brigade o bojih na področju Mirne—Čateža od 28. do 30. oktobra 1943, Zbornik VT-8-53.

²² Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-77.

²⁴ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 508.

²⁵ Tudi tam, stran 518 in Jože Borštnar, izjava v IZDG.

^M Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 518 do 522, poročilo štaba 10. brigade z dne 6. novembra 1943 o bojih na področju Murljave in Ilove gore, Zbornik VT-8-75, poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-77, poročilo 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943 o boju pri Stični, Zbornik VI-8-95, pregled bojev narodnoosvobodilne vojske Slovenije od 21. oktobra do 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-98, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-129, večje borbe Cankarjeve brigade od 15. oktobra do 15. novembra 1943, arh. IZDG fase. 8/II, potek bojev ob ofenzivi arh. IZDG fase. 8/II, glavni štab, nekaj slik iz bojev naših brigad za časa nemške ofenzive, arh. IZDG fase. 8/II. Kiauta, Na bojni črti osemnajste str. 130, vojno poročilo št. 31 štaba Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/II, Jože Borštnar, izjava v IZDG.

²⁷ Viri za opis prvega boja na Ilovi gori: Tone Ferenc, Kapitulacija Italije, stran 522 do 524, Kiauta, Na bojni črti osemnajste, stran 131 do 134, poročilo štaba 10. brigade z dne 6. novembra 1943, Zbornik VT-8-75, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 14. no-

vembra 1943, Zbornik VI-8-96, poročilo Štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade od 15. oktobra do 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-129, izjavi Ivana Majnika-Džemsa in Ivana Piclja-Jona v arh. IZDG, ustna izjava Milana Bibra.

^{*8} Izjavi Ivana Majnika-Džemsa in Ivana Piclja-Jona v arh. IZDG, ustna izjava Milana Bibra.

²⁹ Ustna izjava komandanta 3. bataljona 10. brigade Jožeta Ožbolta.

³⁰ Poročilo organizacijskega sekretarja partijskega biroja brigade z dne 18. novembra 1943 o političnem stanju v brigadi, arh. IZDG fase. 15/1.

³¹ Viri za drugi boj na Ilovi gori: Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 525 do 528, Kiauta, Na bojni črti osemnajste stran 135 do 142, poročilo štaba 10. brigade o bojih na Ilovi gori z dne 6. novembra 1943 in 16. novembra 1943, Zbornik VI-8-75, 97, Radko Polič, Ilova gora (izdal občinski odbor ZZB NOV občine Grosuplje L 1961), poročilo Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943 o bojih, Zbornik VI-8-96, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 o bojih, Zbornik VI-8-129, izjava Ivana Majnika-Džemsa, Ivana Piclja-Jona in Janka Rudolfa v arh. IZDG, o bivanju 4. bataljona Cankarjeve brigade na Velikih vrhah po izjavi Ivana Piclja v arh. IZDG.

^{**} Poročilo Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943, Zbornik VI-8-96, poročilo 4. bataljona Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-83, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 527, poročilo političnega komisarja VII. korpusa Jožeta Brileja glavnemu štabu z dne 8. novembra 1943, Zbornik VT-8-82, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-129, poročilo Jožeta Brileja glavnemu štabu 10. novembra 1943, arh. IZDG fase. 21/1.

³⁸ O delovanju I. bataljona Cankarjeve brigade med ofenzivo glej Andrej Cetinski-Lev, izjava v arh. IZDG, povelje štaba VII. korpusa z dne 22. oktobra 1943 štabu 1. bataljona Cankarjeve brigade za prekopavanje cest, Zbornik VI-8-6, odredba glavnega štaba z dne 5. novembra 1943 za zavarovanje Kočevskega Roga, Zbornik VI-8-71, odredba glavnega štaba 1. bataljonu Cankarjeve brigade z dne 8. novembra 1943 za zavarovanje področja v trikotu Straža—Novo mesto—Urš na sela, Zbornik VT-8-78, Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 491, 492, 496, 497.

³⁴ Ambrožič, Gubčeva brigada stran 425.

³⁵ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije stran 495, 509.

^{s«} poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 20. novembra 1943 štabu XV. divizije, VII. korpusu in glavnemu štabu o oborožitvi arh. IZDG fase. 189a/II, poročilo štaba VII. korpusa z dne 10. novembra 1943 glavnemu štabu o stanju v enotah, arti. IZDG fase. 21/1, poročilo političnega komisarja VII. korpusa z dne 8. novembra 1943 glavnemu štabu o stanju v enotah, Zbornik VT-8-82, poročilo štaba Cankarjeve brigade glavnemu štabu o oborožitvi brigade z dne 20. novembra 1943, arhiv IZDG, fase. 189a/II.

⁸⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 10. novembra 1943 glavnemu štabu o stanju v enotah, arh. IZDG fase. 21/1.

^M Poročilo Cankarjeve brigade z dne 20. novembra 1943 glavnemu štabu o obnašanju brigade, arh. IZDG fase. 9/III.

^w Poročilo političnega komisarja VII. korpusa glavnemu štabu z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-82.

⁴⁰ Politično poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 20. novembra 1943 glavnemu štabu za dobo od 15. oktobra do 15. novembra 1943, arti. IZDG fase. 9/III, Džuro Šmicberger, izjava v IZDG.

⁴¹ Poročilo organizacijskega sekretarja brigadnega partijskega biroja o stanju partijske organizacije v Cankarjevi brigadi z dne 18. novembra 1943, arh. IZDG fase. 15/1.

NAPAD NA NOVO MESTO (od 11. do 30. novembra 1943)

Nemci po ofenzivni operaciji niso imeli na voljo zadosti čet, da bi bili postavili v vseh važnejših krajih postojanke in tako zagotovili ponovno okupacijo celotnega področja Ljubljanske pokrajine. Zadovoljili so se s tem, da so prečesali vso pokrajino z očiščevalnimi akcijami, upajoč, da so osvobodilno gibanje in partizanske čete tako porazili, da bo v Ljubljanski pokrajini nekaj časa mir. Ob dolenski železnici so postavili le eno veliko postojanko v Novem mestu, sicer pa so kraji do Grosupljega ostali brez posadk. Nekoliko gosteje so zasedli kočevsko komunikacijo, postavili so postojanko v Kočevju in še v nekaterih krajih med Kočevjem in Grosupljem. Položaj je bil za osvobodilno gibanje zelo ugoden, saj so nekatere partizanske enote dobro prestale ofenzivo in je kazalo, da bodo lahko z odločnim udarcem po sovražnih posadkah znova pridobile izgubljeno ozemlje.

Uvod v napad

Novo mesto je torej postalo nova nemška postojanka, ki je bila pravzaprav zelo izpostavljena, saj je imela slabo povezanost z zaledjem. Mesto še ni bilo utrjeno, posadka je bila spočetka majhna in nezadostna. Neugodno je bilo to, da so bile okoli mesta brigade XV. divizije, ki so razmeroma dobro prestale ofenzivo. Zdelo se je, da imajo zadosti moči, da bi premagale novomeško posadko. Stabu XV. divizije je ostalo skoraj neokrnjeno topništvo. Gubčeva brigada se je že spuščala z Gorjancev pred novomeška vrata in začela nanje odločno trkati. Cankarjeva brigada se je pojavila okoli Čateža, bojna

zmogljivost njenih bataljonov je bila velika. Partizanskim štabom se je sama po sebi vsiljevala misel, da je treba Novo mesto napasti in posadko pregnati ali uničiti.

Toda težave, ki so se pojavljale, niso bile v brigadah, temveč v štabih, zlasti v štabu XV. divizije. Ta štab nikakor ni mogel urediti stikov s svojimi brigadami niti ni sklenil zveze s štabom VII. korpusa. Štab se tudi ni mogel posvetovati kot celota o položaju in razmerah na bojišču, saj je bil razdeljen v dva dela. Del štaba je bil na desnem bregu Krke, del pa na levem.

Zamisel o napadu na Novo mesto se je bila rodila že tedaj, ko so Nemci prvi dan ofenzive, 21. oktobra, prodrli v mesto in vzpostavili postojanko. Tedaj sta štab XV. divizije in VII. korpusa zahtevala, da je treba pregnati posadko iz Novega mesta. Tudi glavni štab je priganjal VII. korpus, naj ukrene kaj odločilnega za likvidacijo kake postojanke ob Krki. Misli je na Kostanjevico, Novo mesto, pa tudi na Žužemberk, če bi bile tam sovražne čete ustanovile postojanko. Glavni štab je 10. novembra izdal navodilo, v katerem zatrjuje, da bi likvidacija takega oporišča imela ugodne posledice, saj bi potem tudi druge enote lažje krenile v napad. Priporočal je štabu korpusa, naj zbere zadosti močne sile, naj uporabi topništvo in naj sovražnika preseneti. Vendar naj se ne loteva nalog, ki jih borci ne bi mogli izpolniti.¹

Štab VII. korpusa je nameraval napasti Novo mesto že ponoči na 11. november, toda te zamisli ni mogel izvesti, ker se je zataknilo pri povezavi enot in ker topništvo še ni bilo odkopalo topov. Tudi v Beli krajini in v Trebnjem dan pred tem še ni bilo vse čisto. Štab VII. korpusa je bil obveščen, da so v Črnomlju in Metliki še sovražni vojaki, v Trebnjem pa so se zbirale sovražne čete. Toda te ovire so odpadle same po sebi. Belokranjski posadki, proti katerima so že korakale čete Gubčeve in 15. brigade, sta se namreč sami umaknili in Bela krajina je bila do 10. novembra zopet osvobojeno ozemlje. Čete v Trebnjem, ki so se bile nakopičile do 9. novembra, pa niso bile namenjene za vzpostavitev postojanke, temveč je bila to le koncentracija za odhod na druga bojišča. Tako je ostalo pod okupacijo le Novo mesto.

Položaj nemško-domobranske postojanke v Novem mestu tedaj res ni bil nič kaj dober. Nemci so se zelo zanašali na domobrance in jim prepuščali v obrambo kar cele odseke. Do-

domobranci so med ofenzivo upali, da bodo po končani akciji lahko obvladali cela področja, iz katerih bodo partizani izrinjeni. Toda upanje je bilo jalovo. Tudi sami so imeli težave z razvojem svojih vojaških enot, ki se v kratkem času niso mogle dovolj izuriti. Sami niso bili sposobni obdržati postojanki Metliko in Črnomelj, in ko so se nemške čete iz njih umaknile, so tudi domobranci panično pobegnili. Domobranska vojaška organizacija je šepala, čeprav so jo Nemci izdatno podprli s kadri, orožjem in opremo. General Rösener je na primer že 6. novembra razporedil v operativni štab za borbo proti partizanom osem oficirjev in 50 podoficirjev, da bi formirali in izurili domobranske čete. Med oficirji so bili trije policijski stotniki — Schumacher, Kasper in Köhl — štirje poročniki in podporočnik varnostne policije,² ki pa le niso mogli tako hitro izboljšati stanja v beli vojski. Lahko si mislimo, kako so bili domobranci razočarani po končani ofenzivi, ko so bili v Novem mestu obkoljeni z vseh strani in ko so se ponovno pojavili partizani z enako močjo kot pred veliko nemško ofenzivo. Preostalo jim je edino, da se krčevito branijo in da okrepijo svojo obrambo z utrjevalnimi deli. V mestu je bilo tedaj kakih 500 domobrancev in le malo Nemcev, kot so sodili v štabu VII. korpusa na temelju poročil njihove obveščevalne službe.³ Štab VII. korpusa je 11. novembra poročal, glavnemu štabu, da je stanje sovražne posadke v mestu tako slabo, da ponovna osvoboditev mesta ne bi bila noben problem. »Sovražnik je v Novem mestu strahovito slab. Tam je okoli 200 belogardistov — pri njih je slaba morala in sama likvidacija ni noben problem...«⁴

Dejansko je bil v mestu poleg okrepljenega 1. bataljona 19. SS-policijskega polka še 3. bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom Vuka Rupnika. Bojna zmogljivost domobranskih čet ni bila velika. Za manevrski boj so bili nespособni, v utrdbah pa so se bolje izkazali. Bataljon je bil sestavljen iz petih čet in iz komandne čete. Skupaj je to bilo okoli 300 do 400 mož. Opozoriti moramo, da je bila sovražna posadka glede na 1. bataljon 19. SS-policijskega polka kar močna, le da spločetka ni bilo utrdb, ki bi jih branila. Zato se je razvilo med partizani in sovražnimi četami tekmovanje. Partizani so hoteli, da bi napadli, še preden bi se posadka utrdila, sovražnik se je trudil, da bi si napravil zasilne utrdbe, še preden bi partizani napadli. Pil tem je imel sovražnik srečo. Ker so bili

partizanski Stabi prisiljeni odlagati napad na mesto, so sovražne čete pod vodstvom nemških inženirjev hitele utrjevati mesto. Vsaka ura je bila dragocena. Vojaki so delali noč in dan, kopali jarke in gradili bunkerje ter napeljevali po obrambnih pasovih bodečo žico. Vmes so podil j ali manjše enote, ki so si ogledovale partizanske priprave za akcijo in jih pri tem skušale ovirati.

Spričo že omenjenih težav je bilo nemogoče začeti akcijo ponoči na 11. november. Odložili so jo za nekaj dni in se odločili, da bodo napadli ponoči na 13., najkasneje pa na 14. november. Sovražna posadka je pridobila najmanj dva dni in je ta čas dobro izkoristila.⁵

Napad

Štab XV. divizije so neprestano priganjali, naj vendar že začne napad. Štab s tem ni bil zadovoljen. »Osvobajanje Novega mesta je, kot mislimo, postavljeno zelo nepravilno, vsaj kar se tiče roka in insistiranja, da se napade takoj in za vsako ceno... je razlagal svoja stališča štab XV. divizije v poročilu štabu VTI. korpusa.⁶ Zahtevali so odložitev akcije za nekaj dni. Končno so se sporazumeli, da se bo odločilni napad začel 12. novembra 1943 zvečer. Zamisel štaba XV. divizije, ki je akcijo vodil, je razvidna iz bojnega povelja z dne 12. novembra 1943. V njem je uvodoma navedena sovražnikova moč v mestu.* Obveščevalna služba pa ni mogla prispevati natančnih podatkov, ki so zanimivi ob tako važni akciji. Podatki so bili sestavljeni na temelju podcenjevanja sovražnikovih obrambnih možnosti.

Dve brigadi sta bila odrejeni za neposreden napad. Cankarjevi je štab XV. divizije ukazal, naj napade z levega brega

* Iz bojnega povelja je razvidno, da je imel štab XV. divizije podatke o sovražniku, iz katerih je razvidno, da so belogardisti nastanjeni v gimnaziji in meščanski šoli. V mestu je delavski bataljon, ki ni oborožen, nameščen pa je v sokolskem domu. Na Kapiteljskem marofu so montirana težka orožja v glavnem bunkerju. Pri jarkih v Bršljinu, na železniški postaji, so postavili le straže. Na betonskem mostu v mestu je le kontrolna straža s puškometraljezom. V blokih je po 10 belogardistov, ki imajo s seboj tudi pse. Del posadke je v stari kasarni. Na Ferličevem dvorišču imajo 6 tankov. Morala je zelo slaba. Pričakujejo partizanski napad. Že ponoči na 12. november je bila vsa posadka na obrambnih položajih. Možno je, da sovražnik namerava zapustiti mesto.

Krke in zavaruje prizorišče napada od Trebnjega, Gubčevi pa je ukazal napasti z desnega brega Krke in zavarovati smeri proti Kostanjevici in Metliki. Na zavarovanje v smeri proti Škocjanu in Krškemu po levem bregu reke je odredil 12. brigado, ki je bila hkrati divizijska rezerva. Kočevsko smer bi varovala 15. brigada. Začetek napada: 12. novembra 1943 ob

20. uri. Le 1. divizionu divizijske artilerije so odredili, naj postavi haubice od Gotne do Žabje vasi. Drugi divizion topništva je namreč skupaj s 4. bataljonom Gubčeve brigade kot pehotna enota varoval smeri iz Soteske. Cankarjevi brigadi tako ni bila dodeljena neposredna podpora artilerije. Štab divizije je odredil brigadama tudi način boja v mestu. Posamezne enote naj se ne ustavljajo pred utrdбами, ki se krčevito branijo. V takem primeru naj pred utrdbami ostanejo manjši deli, drugi pa naj nadaljujejo napad in zaobidejo branjene položaje. Ponoči naj brigadi zavzameta mesto, kjer naj se spojita. To je pglavitna naloga. O nalogah enot v napadu so se v štabu divizije pogovorili 12. novembra; poveljniki so dobili tudi ustmena navodila.⁷

Iz tega načrta je razvidno, da štab divizije ni odredil glavne smeri napada, ampak je menil, da sta obe, z obeh bregov Krke, enakovredni Le akciji Gubčeve brigade na desnem bregu so dali nekoliko poudarka s tem, da so tam postavili topništvo.

Sovražnikov načrt za obrambo mesta se je moral oslanjati na utrdbe, ki jih je zgradil delavski bataljon. V njih bi se lahko dobro branili domobranci, ki sicer za boj na zemljišču še niso bili usposobljeni. Partizanski napad je treba vzdržati toliko časa, dokler nemško poveljstvo ne bo v stanju zbrati tako veliko moč, ki bo odrinila partizane od mesta, nato bodo zgradili sistem povezave z zaledjem. Letalstvo naj dotlej oskrbuje obkoljene čete z materialom

Preden se je začel glavni napad na mesto, se je 12. novembra že močno spopadla s sovražnikom 12. brigada na odseku med Novim mestom in Belo cerkvijo. Poleg tega je že ob 10. uri vdrla v mesto četa 3. bataljona 12. brigade pod poveljstvom komandanta tega bataljona. Četa je uničila bunkerje v Bršljinu in prodrla do železniške postaje. Tam je obstreljevala belogardiste v vagonih. Ko se je četa prebijala dalje v mesto, so jo napadli 4 tanki, nato so se morali partizani umakniti po poti, po kateri so bili prišli. Na umiku so požgali še nekatere

barake in utrdbe, v katerih so našli nekaj streliva. Pri Mačkovcu je imel bataljon te brigade ves dan težke boje.⁸

Cankarjeva brigada je prišla Sele 12. novembra pred Novo mesto. Izhodiščni položaj 2. bataljona je bil v Bučni vasi, v Bršljinu pa 4. bataljona. Tretji bataljon je bil na zavarovanju v smeri proti Trebnjemu in se je postavil vzhodno od Ponikev na položaje, 1. bataljon pa se je boril z Gubčevo brigado na desnem bregu Krke. Po kratki pripravi, ko so določili bataljonomo smeri napada, je Cankarjeva 12. novembra zvečer s 15-minutno zamudo začela napadati. Drugi bataljon so usmerili iz Bučne vasi proti Kapiteljskem marofu in nadalje proti gimnaziji in meščanski šoli. Levo od tega bataljona je bila enota 12. brigade. Četrty bataljon so usmerili iz Bršljina proti železniški postaji in v središče mesta. Sovražna obramba je že imela močno utrjene položaje in čeprav sta bataljona odločno napadla, ni bilo posebnega uspeha. Četrty bataljon je zavzel postajo in nadaljeval prodiranje proti tistemu delu ceste, kjer je pod njo tunel za železnico. Tukaj so partizane zaustavili. Pod cesto na progi med postajo in tunelom je bil namreč oklopni vlak, ki ga je s ceste varovala avtoblinda. Ogenj je bil namreč tako močan, da borci niso mogli dalje. Drugi bataljon je med svojim prodiranjem naletel na utrjeno obrambno linijo na Kapiteljskem marofu. Povsod je njegovo premikanje spremljal močan ogenj in partizani so se pred utrdbami ustavili. Brez topniške podpore ni nikakor šlo. Dne 13. novembra je komandant brigade ustavil akcijo in ukazal bataljonomo, naj se umakneta na položaje okoli Kala in Kartel jeva, kjer naj bi se čete odpočile in pripravile za »ponovitev. Brigada je imela v akciji enega mrtvega in 6 ranjenih borcev.⁹

Prvi napad torej ni bil uspešen. Tudi Gubčeva brigada je zaman naskakovala utrdbe, čeprav ji je ipomagal 1. divizion artilerije XV. divizije. Na levem krilu Gubčeve je to noč napadel tudi 1. bataljon Cankarjeve, ki je bil še vedno pod poveljstvom glavnega štaba. Gubčeva brigada je sicer pregnala sovražne vojake iz postojank v Žabji vasi, takega pomembnejšega uspeha pa ni dosegla.

Branilci so torej prvi napad uspešno in smemo reči, zlahka odbili. Imeli so srečo, da je bila partizanska akcija slabo pripravljena in da so brigade tako rekoč napadle iz marša, brez izdatnejše podpore artilerije. Sovražno poveljstvo je sedaj lahko ocenilo moč partizanskih čet in njihovo sposobnost za

naskok na utrjeno mesto. Kljub neučinkovitosti prvega napada pa ni moglo biti popolnoma brez skrbi. Lahko je uganilo, da imajo partizani še topništvo, ki ga bodo pri ponovitvi zagotovo uporabili. Poveljstvo mesta je zato poskrbelo, da so inženirci pripravili utrdbe tudi za odpor proti topniškemu obstreljevanju, kolikor so utegnili. Novo mesto se je moralo povezati z drugimi nemškimi garnizijami, sicer bi bili partizani postojanko zaradi njene pomanjkljive oskrbe likvidirali. Posadka je tedaj imela na voljo več smeri, ki so držale v zaledje in so bile pripravne za oskrbo. To je bila zlasti pot skozi Mačkovec in Belo cerkev proti Krškemu in Brežicam. Druga primerena pot je bila tista iz Trebnjega proti Novemu mestu. Toda ta pot je bila dolga, saj bi morali Nemci oskrbovati novomeško garnizijo iz Litije ali pa Ljubljane. Kočevska smer je bila važna le kot operativna smer, ne pa kot pot, ki naj bi bila pod stalnim nadzorstvom sovražnika. Ponoči na 13. november ob prvem napadu XV. divizije še ni bilo jasno, katero smer si je nemško poveljstvo izbralo za poglavitno. Vendar je bilo kot na dlani, da bo to smer, ki drži iz Krškega oz. Brežic skozi Belo cerkev in Mačkovec v Novo mesto.

Glede ponovitve napada na mesto je vladala v štabu XV. divizije velika negotovost. Sprva so nameravali začeti kar 13. novembra zvečer. Toda uvideli so, da brez artilerije ne bo šlo, pa so datum začetka ponovnega napada prestavili na 14. november zvečer. Odločili so se namreč, da bodo uporabili vso razpoložljivo artilerijo, ki bi jo mogli postaviti na položaje do določenega roka. Vso artilerijo XV. divizije so v ta namen razdelili na dve skupini. V prvi so bile havbice, ki so jih imeli na desnem bregu Krke. Te naj bi podprle akcijo Gubčeve brigade. Topovi so bili dodeljeni v drugo skupino: na levem bregu Kitke naj bi podprli napad Cankarjeve brigade. Komandant divizije je izdal bojno povelje za ponovitev napada že 13. novembra. Tako je bilo zadosti časa za pripravo. Bojno povelje je velevalo, naj se napad začne 14. novembra ob 18. uri. Topniška priprava naj bi bila ob 15. uri. Štab artilerije naj bi postavil 4 topove kal. 75 mm za podporo napada Cankarjeve brigade od Kamene do Trške gore. Topniška priprava naj bi trajala s prekinitvami od 15. do 18. ure, nato naj nastopi pehota. Sicer pa je to bojno povelje odredilo enotam enake naloge kot pri prvem napadu; enaka so bila tudi navodila za boj v mestu.¹⁰

Vendar niso uporabili vseh topov, kot je bilo navedeno v bojnem povelju. Streljale so le tri havbice 100 mm, dva topa 75 mm, protitankovski top ter težki in lahki minometi. Topniško pripravo so začeli ob 15. uri, kot je bilo predvideno, in so jo do 18. ure končali. Topniško pripravo za podporo napada Cankarjeve brigade je organiziral 2. divizion artilerije XV. divizije. Prva baterija je z enim topom streljala s položajev pri Kalu na Kapiteljski marof in železniško postajo, 2. baterija je prav tako postavila en sam top med Kamencami in Trško goro in je podpirala zlasti obrambo 12. brigade pri Št. Petru (Otočec).¹¹ Tudi na odseku Gubčeve brigade je artilerija pravočasno začela pripravo. Štabi topniških divizionov so bili s streljanjem zadovoljni. Po njihovem so topovi dobro zadevali. Utrdbe v Bršljinu so bile zadete desetkrat. Zadete so bile tudi utrdbe na Kapiteljskem marofu.^{1*} Tu so bile poglavitne sovražnikove utrdbe, ki so zapirale glavni dohod v mesto z zahodne strani. Ti dohodi so bili za napadalce toliko lažji, ker jih ni varovala struga Krke, saj je sicer mesto ležalo v pentlji rečnega zavoja. Zato je bil Kapiteljski marof kot ključna obrambna točka najbolj utrjen. Pred bunkerji so bili strelski jarki, vse obrambne naprave pa obdane z žičnim pasom. Zopet so poslali v napad dva bataljona Cankarjeve brigade. Na levem krilu je bil 2. bataljon, ki je imel za smer napada Kapiteljski marof; 4. bataljon na desnem krilu pa naj bi prodril na marof s ceste, ki drži v mesto.

Enote 2. bataljona so bile na izhodiščnih položajih na pomočju Kapiteljskega marofa. Levo od njega so bile enote 12. brigade. Tudi te so imele nalogo, vdreti s svoje smeri v mesto. Ob 18. uri je bila že noč, nato pa je prihrumel vihar z ledenim nalivom, ki je borce zelo oviral. Na desnem krilu se je bataljon povezal s 4. bataljonom. Ob 17. uri in 45 minut je začela napadati 1. četa 2. bataljona. Pred njo je bil bunker, ki je varoval Kapiteljski marof in ga je topništvo že precej razmajalo. Borci so se spretno sukali po terenu in so ujeli bunker v navzkrižni ogenj. Kakih 7 domobrancev ga je zapustilo in se umaknilo v sosednji, bolje ohranjeni bunker. Ko je 1. četa zavzela prvi bunker in pobrala nekaj plena, se je lotila drugega. Bil je večinoma pod zemljo, le puškamiške odprtine so bile nad njo. Kakih 30 metrov pred bunkerjem je bila bodeča žična ovira. S položajev čete je bilo treba preteči še precej prostora, ki je bil popolnoma čist in izpostavljen ognju.

V napadu te čete so sodelovali tudi bombaši 4. bataljona. Toda napad se ni posrečil, čeprav so trikrat jurišali. Naj večja ovira je bila žica, ki je borci niso mogli odstraniti. Okoli 4. ure zjutraj se je četa umaknila na izhodišča. Med akcijo je imel bataljon že 2 mrtva in 4 ranjene. Prav na koncu akcije je bil ranjen četni komandir Janez Kocjančič-Stojan.

Četrty bataljon se je pred napadom takole porazdelil: na levem krilu se je 4. četa povezovala z 2. bataljonom, v sredini bojne vrste sta bila 3. in 2. četa, na desnem krilu pa 1. četa. Napad so začeli točno ob 18. uri. Četrta in del tretje čete sta prišla na izhodišča neopazno, drugi dve četi pa sta se priplazili pod zaščito mitraljezov in minometov po cesti, ki drži iz Bršljina v mesto. Sovražnik ju je močno obstreljeval. Prva četa je naletela na bunkerje, v katerih so branilci ostali kljub topniškemu obstreljevanju in jih ni mogla zavzeti. Vod 4. čete pa je že na začetku napada prodril na breg Kapiteljskega marofa. Ker je topništvo še vedno podpiralo juriš pehote, je kazalo, da bo na tem odseku napad uspešen. Toda topovi so streljali malce prekratko in granate so padale partizanom za hrbet. Med strelci ni bilo topničarja, ki bi bil med bojem uravnaval topniški ogenj. Nekaj granat, ki so padle blizu partizanskih borcev na srečo ni eksplodiralo. Sovražnik se je med bojem po rovih umikal iz ogroženih mest v druge utrdbe. Ko je nevarnost minila in topništvo ni več streljalo, je spet zasedel prejšnja mesta. Tako so bili napadi zaman. Silovit ogenj težkih mitraljezov in minometov 1. in 2. čete so bunkerji na njihovem odseku vzdržali, in tako tudi ti dve četi nista mogli naprej. Borci so se borili hrabro in so hoteli po vsej sili napraviti med bunkerji vrzel, skozi katero bi lahko vdrli v zaledje sovražne obrambne linije. Čeprav je bilo mrzlo ter so ležali v blatu in na mokrih tleh, ni nihče godrnjal. Ob jutranji zori so se čete 4. bataljona umaknile, na primernem mestu pa so pustile desetino s puškomitraljezom.

Topniška baterija brigade je to noč sodelovala v boju s protitankovskim topom, ki so ga postavili v bojno vrsto 2. bataljona.¹⁸

Tudi 1. bataljon Cankarjeve brigade se je udeleževal bojev za osvojitve mesta. Dne 14. novembra je postavil zasedo na cesti med Novim mestom in Sotesko ter na ta način zavaroval kočevsko smer. Na Strmolah med Poljem in Stražo je porušil cesto, most čez Krko v Straži pa je pripravil za miniranje.

Ponoči na 15. november pa je zopet sodeloval v napadu na Novo mesto.¹⁴

Čeprav v tej nočni borbi sovražnik verjetno ni imel posebno velikih izgub, je bil njegov položaj v mestu negotov. Posadka, ki je bila že več dni blokirana, ni bila pripravljena na dolgotrajno obleganje. To se je videlo po tem, da so letala 14. novembra že metala posadki strelivo in material. Štab XV. divizije je ocenjeval stanje posadke v mestu za zelo slabo. »Stanje pri sovražniku je obupno« je poročal štab XV. divizije glavnemu štabu. »Že dva dni in dve noči je v navadnih bunkerjih iz zemlje. Po poročilih, ki smo jih pravkar prejeli, podilja naši vojski poziv, da se bodo belogardisti in Nemci sami umaknili. To je dokaz njihove skrajne slabosti in dokaz, da jih je treba še bolj energično napasti in ne dovoliti, da bi ušel en sam vojak.«¹⁵ Ta sodba je bila le preveč optimistična, vendar je bilo res, da je sovražnik pripravljal rešitev iz težkega položaja, ki naj bi bila v tem, da bi vzpostavili povezavo po najbolj primerni smeri z nemškimi garnizijami in prosili za pomoč. Nemci so poskušali že 14. novembra dopoldne prodreti iz Novega mesta proti Beli cerkvi, da bi to cesto zagotovo obdržali v svojih rokah. Akcija se ni posrečila, ker so sovražne oddelke na tej cesti že pri Mačkovcu pregnale čete 12. brigade. Istega dne zvečer pa so se hkrati že pojavile nemške večinoma motorizirane enote v Trebnjem. Začeli so se tudi premiki manjših sovražnih oddelkov med Mokronogom in Trebnjem. Izvidniški oddelki so celo poskušali prodreti iz Trebnjega proti Mimi peči, ko pa so opazili, kako hudo je poškodovana cesta pri Ponikvah in v smeri proti Mimi peči, so se vrnili. To je bila sovražna akcija, ki ni partizanom okoli Novega mesta obetala nič dobrega. Še slabše je bilo na cesti, ki drži iz Krškega proti Novemu mestu. Ponoči na 15. november je vdrlo do Krenovega 30 kamionov, a jih je 12. brigada zavrnila. V tej smeri so tipali, kako bi se dalo priti v Novo mesto. Vse te akcije niso obetale 15. novembra nič dobrega.¹⁶

Štab XV. divizije je zjutraj 15. novembra presodil, da mestni obrambi verjetno že primanjkuje streliva, vojaštvo pa je utrujeno. Zato je ukazal nadaljevati akcijo. Spoznal je, da je ključni položaj nemške obrambe Kapiteljski marof, ki ga je treba najprej zavzeti. Bil je pripravljen okrepiti Cankarjevo brigado s težkim orožjem, da bi bila sposobna 15. novembra zavzeti Kapiteljski marof in s tem odpreti pot v mesto. Težave

so bile v tem, da so bili najtežji topovi — havbice — na desnem bregu Krke in jih je bilo v kratkem času skoraj nemogoče prepeljati na položaje Cankarjeve brigade, ker so bila tudi pota in mostovi uničeni. Havbice so torej ostale kar na desnem bregu. Štab XV. divizije je ukazal štabu artilerije, naj zbere kolikor mogoče veliko topov na levi strani Krke in naj z njim podpira naskok Cankarjeve brigade na Kapiteljski marof. Zbrali so tudi težke minomete in jih postavili na ugodne položaje, da bi podprli Cankarjevo. Tako se je končno izrazil pravilna ideja o pomembnosti smeri, na kateri je napadala Cankarjeva brigada; zdaj so bila na voljo tudi sredstva za okrepitev boja te brigade na glavni smeri. Toda zbiranje in postavljanje topništva ni šlo dobro od rok. Štab 2. artilerijskega divizionu je namreč že 14. zvečer po artilerijski pripravi umaknil topove — kot po navadi — in jih poskril, da bi bili bolj vami. Težko jih je bilo zopet pravočasno postaviti na ognjene položaje. Tako je bil do večera 15. novembra Cankarjevi brigadi na voljo en sam top. O kaki večji topniški podpori napadu Cankarjeve brigade ni bilo govora. In še nekaj je oviralo premikanje topništva. To je bila bojazen, da bi sovražni kove čete vdrle iz Trebnjega ali pa iz Kronovega za hrbet 12. in Cankarjevi brigadi. Sovražnik si je namreč 15. novembra prizadeval, da bi novomeško posadko deblokiral.

Štab XV. divizije je 15. novembra zjutraj dodelil enotam te naloge: Cankarjeva brigada naj nadaljuje napad s pomočjo artilerije in naj zavzame Kapiteljski marof. Dvanajsta naj dobro zavaruje smer iz Krškega in naj nikakor ne dovoli, da bi tod sovražnik prodril v mesto. Ta brigada naj hkrati pošlje na obrambni odsek 3. bataljona Cankarjeve brigade pri Ponikvah enoto, ki bo pomagala okrepiti to smer. Gubčeva brigada naj nadaljuje prodiranje v smeri proti mostu v Kandiji.¹

Najbolj nevarno je bilo na položajih 12. brigade, ki je varovala levo krilo Cankarjeve brigade. Iz Krškega je namreč skupina kakih 30 kamionov in nekaj tankov ter avtoblind prodrila do Kronovega in nadaljevala pohod z več kolonami. Del sovražnikovih čet je šel v hribe zahodno od Krke, da bi prišel 12. in Cankarjevi brigadi za hrbet in ju tako prisilil k umiku. Dvanajsta brigada se je hrabro upirala. Sovražnik je s prednjimi enotami popravljaj cesto in zatrpaval prekope ter tako utiral pot motorizaciji. Deloma mu je celo uspel manever v hrbet nekaterim četam 12. brigade, ki so se morale umakniti

na **Trško** goro. Tu so morale brezpogojno preprečiti obkoljevanje Cankarjeve brigade. Ob 16,30 je bil položaj tak, da je sovražnik že zasedel Hermjo vas in Črešnjice. Štab XV. divizije je bil v skrbeh za položaj Cankarjeve brigade, pa je ukazal

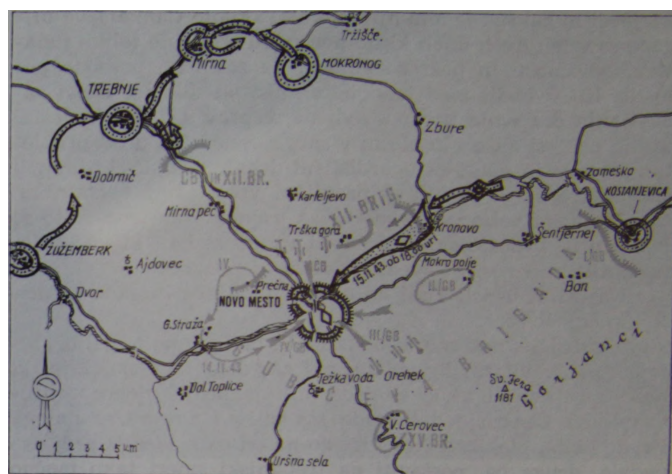
12. brigadi, da mora brezpogojno preprečiti vdor sovražnika za položaje cankarjevcev. Tudi za trebanjsko smer se je bal. Zahteval je od 3. bataljona Cankarjeve brigade in enote **12.** brigade, da po vsej sili preprečita prodor iz Trebnjega proti Mimi peči. Odredil je, da morata akciji na tej smeri voditi komandant 3. bataljona Cankarjeve brigade Ilija Badovinac in Josip Zomada, politični komisar Cankarjeve brigade. Tudi smer Trebelno-Mokronog je treba dobro zavarovati. Štab XV. divizije je upal, da bo **12.** brigada zadržala do noči **9**ovražne čete pri Črešnjicah in Herinji vasi ter jih z močnim protinapadom potisnila proti Krenovemu. Toda sovražna kolona se je v megli in s pomočjo oklepnikov le prebila v Novo mesto — ob 18. uri — in okrepila obrambo.

Na trebanjski smeri je bilo nekoliko bolje. Sovražnik je sicer prodril do Ponikev, tu pa sta ga zaustavila 3. bataljon Cankarjeve brigade in enota **12.** brigade in sovražne čete so se umaknile v Trebnje.

Medtem se je napad na Novo mesto nadaljeval. Baterija 2. divizionia je postavila 15. novembra dopoldne en sam top na položaje na Kalu ter začela popoldne streljati na Kapiteljski marof in na sovražnikove položaje v Bršljinu. Močno je snežilo in nizko nad zemljo je ležala gosta megla, tako da ni bilo mogoče opazovati zadetkov. Merjenje je bilo nekontrolirano in zadetki verjetno prav slabi. Zvečer se je baterija primaknila k Novemu mestu in se razvila pri vasi Muhaber.

Kljub slabemu vremenu in slabi topniški podpori je Cankarjeva brigada izvedla dotlej najsilovitejši napad na mesto. Nastala je zanimiva situacija, da so cankarjevci napadali, medtem ko so s severne strani vdirale v mesto sovražne čete. Sovražnik je bil čez dan 15. novembra še bolj izpopolnil obrambo. Na Kapiteljskem marofu so bili spredaj jarki s strelci, za njimi lažji bunkerji s puškomitraljezi, zadaj pa večji bunkerji s težkimi mitraljezi in minometi.

Štabu Cankarjeve brigade je bilo jasno, da ne bodo mogli zavzeti Kapiteljskega marofa tako naglo, dokler ne bodo uničeni bunkerji, ki ga varujejo. Zato so ukazali, naj pride na položaj s svojima poljskima topovoma tudi brigadna baterija.

Napad na Novo mesto od 14. do 1C. novembra IMS

Dovažanje topov pa se je zaradi nepredvidenih razmer zavleklo do mraka. Tedaj ni bilo mogoče več izbrati ciljev za topove, zato ni bilo mogoče uničiti bunkerjev. Topništvo je sicer poslalo na Kapiteljski marof 45 strellov, ki pa bunkerjev najbrž niso zadeli, ker je bila noč in megla. Med topovskim obstreljevanjem je 4. bataljon odšel okoli 18. ure iz Bršljina in zasedel že znane položaje pod Kapiteljskim marofom. Iz vseh čet so bili že prej izbrali bombaše in mitraljezce, ki so zdaj sestavili pod poveljstvom komandirja 1. čete jurišni oddelek. Po končanem topniškem obstreljevanju okrog 20. ure, je ta oddelek krenil v napad. Sovražnik je bil pozoren zlasti na 3. in 4. četo. Ti dve sta z močnim mitralješkim ognjem podpirali napad jurišne skupine, ko je šla neopazno čez žične ovire pri gostilni Osolnik in se približala bunkerjem na 10 metrov. Takrat jo je sovražnik opazil in napadel z mitraljezi, minometi in ročnimi bombami. Jurišniki so se morali umakniti, 1. in 2. četa pa sta odnesli z bojišča 7 ranjencev; 3. in 4. četa sta ostali na bojišču vso noč in sta sovražnika vznemirjali.

Odgovorni vojni poročevalec Cankarjeve brigade Mihelič je opisal v vojnem poročilu, kako junaško so se borili can-

karjevci in kakšna je bila njih morala. »Enote Cankarjeve brigade so v teh dveh dneh kljub neuspehu pokazale toliko junštva, odločnosti in požrtvovalnosti, da zaslužijo posebno pohvalo. Ko si hodil med temi borci, nisi od nikogar slišal zabavljanja čez svoje predpostavljene, čeprav so stali in ležali ure in ure vsi mokri in blatni v snegu. Samo bes proti prekletim Švabom in plavo-belogardistčini drhali je sijal iz njihovih oči. Se tretjič bi se bili pripravljene vreči proti sovražniku, če bi bila na voljo vsa sredstva za uspeh. Samo eno željo so imeli: priti v postojanko in pobiti vso to svojat, ki se je bila vgnezdila v ponosni slovenski dolenski prestolnici.«¹⁶

Napad ni uspel. Tudi na odseku Gubčeve brigade ni prišlo do odločitve.^{1*}

Zjutraj 16. novembra je štab XV. divizije na temelju presoje razmer ukazal brigadam, naj zasedejo take položaje, ki bodo zagotavljali tesno blokado postojanke in njeno zavarovanje. Za Cankarjevo brigado sta bili to dve važni nalogi. Prva je bila, blokirati Novo mesto na odseku, kjer je prej napadala, druga pa, postaviti na trebanjski smeri tako močno zavarovanje, da sovražnik od tod ne bo mogel prodreti v mesto. Okoli Trebnjega so se namreč še vedno vrtele sovražne čete. Prihajale so iz Mokronoga ali iz Litije čez Temeniško dolino ali pa celo iz Kočevja skozi Žužemberk in Dobrnič. Toda aktivnost teh čet ni bila posebno velika: bržkone so sovražniki z izvidniškimi akcijami kmalu spoznali, da so ceste poškodovane, da bi jih bilo težko v kratkem popraviti. Odločilno za njihovo vrnitev v izhodišče je bilo tudi to, da se jim je posrečilo na krški smeri skozi Kronovo prodreti v mesto in tod postaviti povezavo z novomeško postojanko.

Štab XV. divizije je odredil položaje Cankarjevi brigadi na liniji Gorenje Kamence—Daljni vrh—Veliki Kal—k. 336. Ukazali so ji, naj se dobro poveže s svojim 3. bataljonom, ki naj se utrdi in naj pripravi tudi protitankovsko orožje. Če bi poskušal sovražnik napasti v smeri Mirne peči in Novega mesta, ga je treba energično napasti. Predhodniške enote je treba z obkoljevanjem uničiti, z glavnino pa napasti motorizirano jedro. Če bi sovražnim četam uspelo prodreti, potem je treba glavne sile obrniti in ga napadati od zadaj. Nadalje je bilo ukazano Cankarjevi brigadi, naj se na levem krilu tesno poveže z enotami 12. brigade. Te so namreč dobile nalogo, naj napadajo sovražnika na cesti Novo mesto—Bela cerkev in

Dragi bataljon Cankarjeve brigade leta 1943

otežujejo povezavo novomeške postojanke z zaledjem Cankarjeva brigada naj nadalje postavi v Bršljin čete, ki bodo zagotovile blokado mesta. Cesto Novo mesto—Mirna peč je treba še nadalje rušiti, tako da bo popolnoma neprehodna za motorizacijo in tanke. Ker so nekatere čete v brigadi zaradi borb zelo utrujene, je treba poskrbeti, da bodo v vaseh in da jim bosta zagotovljena prehrana in bivališče. To so bile podrobne naloge Cankarjeve brigade.

Poleg teh so zanimive še naloge drugih enot, ki so bile povezane s Cankarjevo brigado. To so bile zlasti naloge artilerije XV. divizije. Štab divizije je namreč topništvu ukazal, naj topove ponovno poskrije. Tisti, ki so na levi obali Krke, pa naj ostanejo, da bodo za vsak primer pri roki. Štab artilerije in drugi divizion, ki sta bila ves čas novomeške akcije na levi strani Krke, naj ostaneta ob Cankarjevi brigadi, medtem ko naj se 1. divizion drži Gubčeve na desnem bregu. Gubčevi brigadi je štab divizije ukazal, naj ostane na dotedanjih položajih in organizira ozko blokado mesta s svoje strani.²⁰

Cankarjeva brigada je že 16. novembra zjutraj ob 6. uri umaknila enote izpred Novega mesta. Za blokado mesta je

določila 2. bataljon, ki se je naselil v Kamencah. V Bršljinu je imel zasedo, na cesti med Novim mestom in Mimo pečjo pa oddelke, ki so razkopavali cesto. Zada je bil 4. bataljon na položajih okoli Velikega Kala in kote 366, ki obvladuje Mimo peč in komunikacije ob njej. Deloma je bil na počitku, deloma pa je bila določena njegova naloga 2e s postavitvijo: kot brigadna rezerva lahko priskoči na pomoč bodisi 2. bataljonu pred mestom ali 3. bataljonu pri Ponikvah ali pa po potrebi enotam 12. brigade na levem krilu Cankarjeve brigade. Tretjemu bataljonu so dodelili protitankovski top. Ta bataljon je Se vedno držal položaje pri Ponikvah, en del pa je imel pri Jordankalu, da je varoval smer proti Dobrniču.³¹

Posledice neuspeha

Napad na Novo mesto je bil eden največjih napadov na utrjeno mesto tedanje dobe. Nobeno mesto na Slovenskem ni imelo tako ugodnih razmer za obrambo. Leži namreč v zavoju reke Krke in ga torej obdaja skoraj nepremostljiva ovira. Neuspeh pri Novem mestu je bil prej posledica objektivnih pomanjkljivosti pri mladih, neizkušenih štabih kot pa bojne morale partizanskih čet Glavni štab je ocenil akcijo pri Novem mestu z naslednjimi besedami: »Trenutno smo morali odnehati od napada na Novo mesto, ker je bil sam začetek napada izveden skrajno nevojaško, na vrat-na nos, brez kakršnekoli predhodne priprave in brez kakršnegakoli plana.«²³

Nemci so torej v mestu ostali in se še naprej utrjevali. Tesno so se povezali prek Škocjana s Krškim. Nadalje so z bojem vzpostavljali od časa do časa zvezo prek Trebnjega z Ljubljano in Litijo ter prek Žužemberka s Kočevjem. Novo mesto je postalo izhodišče za bojne in roparske pohode v Podgorje, Dolenjske Toplice, na Kočevski Rog in Belo krajino. Na komunikacijah proti Ljubljani in Kočevju je novomeška posadka izzivala partizane in jih s tem odtegovala od važnejših ciljev na železniških progah. Glavni štab je dobro ocenil položaj, ki je nastal z zavzetjem Novega mesta. Izrazil ga je z besedami: »Zato je Nemcem uspelo dobro utrditi to točko (Novo mesto), s čimer se je naš položaj zelo poslabšal. Nemci imajo iz te točke lepe možnosti za prodore na osvobojeno ozemlje, kadarkoli bi jim uspelo zbrati na tem odseku nekoliko večje sile.«²⁸ Neuspeha XV. divizije pred Novim mestom pa le ne

moremo ocenjevati kot usoden dogodek. Saj Nemci tedaj še niso bili tako slabi, da ne bi ob ugodni priložnosti zbrali zadosti sil in zasedli Novo mesto. V nobenem primeru ga namreč niso smeli prepustiti partizanom.

Tak položaj Novega mesta je seveda zahteval posebno opreznost partizanskih enot. Nikakor ne bi smeli dovoliti, da bi se sprehajali sovražni vojaki iz mesta po pokrajini in ropali ter pobijali civilno prebivalstvo. In ker se likvidacija posadke v mestu ni posrečila, je glavni štab zahteval, naj jo blokirajo. Iz neuspelega napada na Novo mesto 6e je torej razvila dolgotrajna blokada, ki je bila edinstvena med narodnosvobodilno vojno na Slovenskem. Za to nalogo je bila odrejena XV. divizija, na blokadi pa so se razvrščale njene enote. Cankarjeva brigada je bila na blokadi na levem bregu Krke, toda le nekaj dni; odšla je namreč kasneje na kočevsko progo. Na blokadi je ostal le njen 1. bataljon skupaj z Gubčevo brigado, dokler se mu ni na desnem bregu Krke brigada spet pridružila.

Oglejmo si sedaj, kakšne akcije je izvajala Cankarjeva brigada na svojem blokadnem odseku. Ostala je na tistih mestih, ki jim jih je štab XV. divizije odredil že 16. novembra zjutraj. Do tega dne ni imela bojev, ker je bil sovražnik bolj aktiven na cesti Novo mesto—Bela cerkev. Tu se je 12. brigada vsak dan z njim spopadala. V Trebnjem je bil še vedno sovražnik. Moč njegove posadke se je venomer spreminjala. Natančen razpored enot Cankarjeve brigade je bil tak: 2. bataljon je bil v Gorenjih Kamencah, 3. v vasi Vrhpeč — tam, kjer je tunel pod Sv. Ano — 4. pa je bil skupaj s štabom brigade v Velikem Kalu. Drugi bataljon je še vedno držal zasedo v Bršljinu.

Jasno je bilo, da sovražnik v Novem mestu ne bo miroval. Poskušal bo na vse načine odriniti partizanske čete z blokadnih položajev in popraviti ceste, da bi povečal svojo manevrsko sposobnost. Prvi napad na Cankarjevo brigado so Nemci izvedli že 19. novembra. Že ob 9. uri so začeli prodirati iz mesta. Odrinili so slabe zasede in patrolje Cankarjeve brigade ter nadaljevali pohod v dveh kolonah. Sovražnikova skupina je bila močna kot okrepljeni bataljon. S seboj so imeli 16 kamionov, podpirali pa so jih 3 tanki in oklepnik. Skupina se je razdelila v dva dela. Prva polovica je šla proti Mimi peči, očitno z namenom, da bi popravila cesto med Novim me-

stom in Mimo pečjo. Z zavarovanjem te skupine je sovražnik poslal proti Velikemu Kalu pobočnico, ki se je spopadla s 4. bataljonom in se nato vrnila v sestavo svoje skupine. Druga polovica je imela nekoliko več sreče. V meglenem jutru je prodirala proti Gorenjim Kamencam in je presenetila 2. bataljon, ki se je po kratkem boju moral umakniti. Sovražnik je prodril tudi v Dolenje Kamence in zajel del bataljonske komore. Tedaj je bataljon napravil protinapad in jo rešil, sovražnika pa vrgel iz vasi. Med bojem se je bataljon skupaj z baterijo umikal proti Trški gori, sovražnik pa je obvladal prejšnje bataljonske položaje. Zvečer se je sovražnikova skupina s Kačjih rid in Kamene umaknila v Novo mesto. Sovražnik je z napadom na Cankarjevo brigado nameraval odriniti partizane čim dlje od mesta in podpreti premike svojih čet na cesti Kronovo—Novo mesto, kjer je 12. brigada imela težke boje.

V tej akciji je bilo dokaj očitno, kako zelo je pomembno če cesto dobro razrušiš. To je zadostna ovira za nadaljnje prodiranje sovražnikove motorizacije. Zato je štab XV. divizije ponovno priganjal Cankarjevo brigado, naj dodobra onespособi cesto Novo mesto—Mirna peč in dalje proti Trebnjemu. Ko bo to storjeno, naj del svojih sil pošlje na cesto Mirna peč—Dobrnjč—Žužemberk in jo prav tako onespособi. Menil je, da je to za okrepitev blokade Novega mesta zelo pomembno.

Končno se je 19. novembra razčistila tudi situacija v Trebnjem. Ko je sovražnik uvidel, da se enote iz Novega mesta ne morejo spojiti z njim, je Trebnje 19. novembra izpraznil.

Dne 20. novembra so Nemci pripravili Cankarjevi brigadi presenečenje. Ponovno so se hoteli dokopati do Mirne peči. V koloni, ki je šla iz Novega mesta, so bili kamioni in tanki. Ko je sovražna skupina prišla že blizu železniške postaje Mirna peč, je pregnala zasede 4. bataljona in hotela dalje. Četrty bataljon pa jo je napadel od zadaj. Sovražnik se je obrnil proti Kalu. Tedaj se je vmešal v boje še drugi bataljon in pomagal sovražnika pregnati na cesto. Medtem so sovražne inženirske enote popravile cesto in jo za silo usposobile za transport kamionov in za premike tankov. Zato je sovražna kolona le prodrla do Mirne peči.

Intendantje brigade na počitku. Foto F. Veselko

Tretji bataljon je bil tistega dne še vedno na zasedah v smeri proti Trebnjemu. Njegovo nastanišče je bilo v vasi Vrhpeč, 3. četa je bila v zasedi na cesti Mirna peč—Dobrníč, 2. četa je imela težko bređo z desetino pri Sv. Ani, v smeri proti Ponikvam pa je bil postavljen protitankovski top, ki ga je varovala desetina 2. čete. Četrta četa je bila na položajih pri Rdečem kalu. Vsi drugi partizani so bili v vasi Vrhpeč in so se razveselili, ko so zaslišali od Mirne peči strele iz pušk in puškomitralješki rafal. Mislili so, da se je spopadla s partizani kaka manjša nemška patrulja. V resnici je to bila sovražna skupina, ki se je bila spopadla s 4. in 2. bataljonom in prodrla v Mimo peč. In že so opazili Nemce prodirati proti Vrhpeči. Partizani so bili presenečeni. Začeli so se umikati iz vasi. Del bataljonske komore je srečno ubežal v gozd, del pa je zaostal. Ko jih je sovražnik opazil, je začel močno streljati nanje. Nekatere mule so se konjevodcem kar trgale iz rok. Nastala je precejšnja panika. Nekemu partizanu je ušla mula s težkim minometom in zdirjala naravnost k sovražniku. (To mulo z orožjem so naslednji dan partizani vendarle našli in vrnili v enoto.) Partizani so se med borbo umikali skozi gozd v Rdeči kal. Bataljon je imel 2 mrtva in 8 ranjenih.

Nemci pa niso prodirali dalje, pač pa so se lotili 4. in 2. bataljona, ki sta jih nadlegovala. Uspelo jim je, da so iz Mirne peči prodrli skozi Poljane, Sen t j u r i j in Hmeljčič ter so se tako pojavili bataljonoma za hrbtom. Bataljona sta se morala umakniti. Sovražnik je zajel patroljo treh borcev. Dva sta ušla. Nemci so tega dne dosegli dvoje uspehov. Prodrli so do Mirne peči, ter za silo popravili cesto in razgnali enote Cankarjeve brigade. Iz Mirne peči so Sli dalje, skozi Trebnje in Mimo ter čez mejo.

Po tej akciji je štab divizije na posredovanje namestnika političnega komisarja glavnega štaba dodelil Cankarjevi področje Vrbovec—Podlipa—Dobrava. To so položaji na cesti Trebnje oz. Mirna peč—Žužemberk. Tu naj bi brigada rušila ceste Žužemberk—Trebnje in Žužemberk—Straža. Tudi 12. brigado se premestili bolj proti cesti Novo mesto—Trebnje in Novo mesto—Straža.

Iz poročil, ki so jih pošiljali posamezniki in štabi glavnemu štabu, je bilo razvidno, da so Nemci zbrali v Novem mestu in na operacijskem področju XV. divizije precejšnje sile.

Na stražarskem mestu

Glavni štab je bil v skrbeh, da sovražnik pripravlja novo ofenzivo, in je ukrenil vse potrebno za evakuacijo velikih taktičnih enot na Hrvaško. Za to je tudi poslal namestnika komandanta glavnega Štaba Jako Avšiča v hrvaški glavni Štab, da bi se dogovoril o skupnih obrambnih akcijah in o prehodu partizanskih enot iz Slovenije na Hrvaško. Vendar iz tega ni bilo nič, saj se velike ofenzivne operacije ne morejo ponoviti v tako kratkih presledkih. Zbiranje enot okoli Novoga mesta je bila le pregrupacija nemških in belogardističnih čet ter akcija za osvojitve komunikacij, ki držijo v Novem mestu.

Do 28. novembra Cankarjeva brigada ni imela več bojev na novem odseku, pač pa je začela temeljito rušiti cesti Straz—Zagradec in Žužemberk—Trebnje. Iz bližnjih vasi so mobilizirali civilno prebivalstvo, da je pomagalo pri delih. Medtem je morala brigada izročiti artileriji XV. divizije 4 topove, le protitankovec ji je ostal. Zato so iz moštva topovske baterije, ki je bilo kar številno, ustanovili 21. novembra pehotno enoto in jo imenovali 4. bataljon. Prejšnji 4. bataljon so začasno preimenovali v 1. bataljon. To pa je veljalo le do 2. februarja 1944, ko se je brigadi zopet priključil 1. bataljon. Brigada je sedaj imela zopet štiri bataljone. Novi 1. bataljon (prej 4.) so poslali na Čatež, da bi bil tam na zavarovanju in izvajal mobilizacijo. Nato je na ukaz štaba divizije odšel na odsek Stična—Višnja gora. Bataljoni so na novih odsekih tudi novačili, ceste pa so temeljito porušili.²⁴

Omenjali smo, da je bila takrat poglavitna naloga brigade rušenje cest. To delo so višji štabi, zlasti pa glavni štab nalogali brigadam na temelju izkušenj iz velike nemške ofenzive. Nemci so morali uporabljati v boju proti partizanom motorizacijo, tankovske in oklopne enote, če so hoteli uspeti v akciji, saj so imeli premalo vojaštva. Če je torej uspelo partizanom porušiti komunikacije na nekaterih odsekih tako, da so bile neuporabne za hitre prevoze, se je sovražnik moral izenačiti glede svoje moči s partizani v tem smislu, da pri njem niso več prišla v poštev sredstva za hitro premikanje in tehnika, ki je zagotavljala popolno premoč. Ker je glavni štab mislil, da Nemci zopet nekaj pripravljajo in da bi to utegnili biti nova ofenziva, je bilo treba sovražno akcijo upočasniti s popolnim onesposabljanjem cest. Cankarjeva brigada jih je na dodeljenih odsekih res močno onesposobila. Sedaj

Partizanski poveljniki na konjih novembra 1943. Z desne: Drago Jerman, Josip Zornada-Frenk, Ivan Majnik-Diems, in na skrajni levi Ivan Hrfič-Dušan

so bili višji štabi že bolj pazljivi in so zahtevali pri tem delu več natančnosti in solidnosti. Enote na cestah so obiskovali specialisti, inženirji in tehniki, ki so kontrolirali dela in dajali navodila. Glavni štab je celo predpisoval, kako globoki in široki morajo biti cestni prekopi in kje jih je treba napraviti, da jih bo čim teže popraviti. Izrecno so zahtevali, naj čete izdelajo take protitankovske jarke, da jih sovražni tank ne bo mogel obiti. Iz priložene skice je razvidno, kako je svojo nalogo izpolnila Cankarjeva brigada. Že na prvi pogled je videti, kako imenitna mesta so izbrali za prekope.

V brigadi je bilo obče stanje zadovoljivo. Dezerterstvo se je v glavnem uneslo. Štabi so menili, da so ostri ukrepi proti dezerterstvu zalegli. V brigado se je še vedno vračalo nekaj tistih, ki so se bili med ofenzivo izgubili, pa tistih, ki so sicer dezertirali, toda se niso priglasili okupatorjevim oblastem ali pa vstopili med domobrance. Nekatere dezerterje so polovile patrulje, ki so šle na teren nalašč v ta namen. Poleg tega je brigada izvajala mobilizacijo na vsem terenu, ki ga je dosegala. Sedaj so morali v vojsko brezpogojno vsi, ki so bili za to sposobni. Brigada je imela 23. novembra sledeče število partizanov v svojih enotah:^{2*}

Enota	Šte vilo			O b o r o ž i t e v					
	moški	ženske	protitankov- ski top	težki minomet	lahki minomet	težki mitraljez	puško- mitraljez	brzostrelka	puške
Stab	34	1					2	7	20
1. bat.	210	—		1	1	2	6	3	164
2. bat.	192	10		1	5	3	16	4	121
3. bat.	223	12		1	4	3	15	2	180
4. bat.	198	12		1	9	3	18	2	165
topn. b.	96	4	1			1	3	2	75
Skupaj : (okoli 50 žensk)	992		1	4	19	12	60	20	725

Iz razpredelnice je razvidno, da so bataljoni šteli več kot po 200 partizanov m partizank, da je brigada imela veliko število borcev, kar okoli 1000, in da so bili izvrstno oboroženi. Brigada je bila ena najbolj številnih in najbolj oboroženih.

Štaib brigade je žel med napadom na Novo mesto in po njem velike uspehe. Dosegel je, da sta bila moralno stanje

Kurirska ekipa Cankarjeve brigade novembra 1943. Fotografiral F. Veselko v Dobravi pri Dobrniču

in borbenost enot na visoki ravni, in je okrepil brigado z novinci. Uspelo mu je, da se je še nekaj dezerterjev vrnilo v čete, dezerterstvo pa je skoraj popolnoma prenehalo. Močna oborožitev brigade je dobro izpričevalo za vodenje enot.

Moralno stanje v brigadi je bilo dobro. Glavni štab sicer ni bil zadovoljen z disciplino in odnosom do civilnega prebivalstva v vseh enotah, kar se je nanašalo tudi na Cankarjevo brigado. Glavni štab je kritiziral v brigadah to, da je disciplina popustila, da so razne izgublence prepočasi poiskali in vračali v čete, da je bilo politično delo pomankljivo, da se je ponekod pojavil vojvodski odnos do civilnega prebivalstva, pijančevanje in podobno. Glavni štab je od brigad zahteval, naj čimprej odpravijo vse nepravilnosti, zlasti pa je poudarjal odnos do civilnega prebivalstva. Prebivalstvo mora čutiti, da je osvobodilna fronta oblast — je naglašal glavni štab — vojska pa je borbeni organ slovenskega naroda. Zahteval je, naj brigade uredi redno oskrbovanje z živili in drugimi potrebščinami, ki jih dobivajo od civilnega prebivalstva.

Treba je reči, da je bilo v Cankarjevi brigadi stanje v tem pogledu zadovoljivo. Sam štab je imel visoko mnenje o moralnopolitični moči čet in njihovi borbeni morali »Lahko se reče,« je rečeno v poročilu glavnemu štabu dne 7. decembra 1943, »da Nemec za naše v nemški ofenzivi ponovno preizkušene borce ne predstavlja nič posebnega.« Neupogljiva politična zavest starih partizanov in obkapitulacijskih prostovoljcev je poglavitna povezovalna sila, ki omogoča zadrževati tudi precejšen odstotek premalo zavednih, večinoma po nemški ofenzivi mobiliziranih. Disciplina pri partizanih je bila zadovoljiva, medtem ko je pri poveljniškem kadru nekoliko popustila. Zato je npr. štab 4. bataljona dobil **opomin**, ker je kršil naredbo o prepovedi posebnih kuhinj v štabih bataljonov, drugi bataljon je bil v 10 dnevih dvakrat opominjan, ker ni izvajal brigadnih navodil o higieni in ker ni obveščal štaba o spremembah v bataljonu. Smisel za disciplino so utrjevali s konferencami štabov. Borbena disciplina bi bila v brigadi še boljša, če je ne bi bili kratili novinci, strahopetci in nezanesljivi elementi.

Politično delo ni bilo zadovoljivo — zaradi pomanjkljive ideološke izgrajenosti političnih funkcionarjev, ki je pri nekaterih četnih političnih komisarjih sploh ni bilo. V enotah so imeli predavanja. Teme so bile: o produkcijskih odnosih v zgo-

dovuti, o nastanku in razvoju kapitalizma, o imperializmu, o Leninovi teoriji proletarske revolucije, o neenakosti in izkoriščanju v stari Jugoslaviji. Bilo je 7 predavanj v enem tednu. Nekateri mladi politični funkcionarji so »dokazali, da so sposobni obravnavati tekoče zadeve političnega in organizacijskega pomena. V 2. bataljonu je bil politični komisar dolgo odsoten, kar se je poznalo pri političnem delu, pa tudi pri disciplini. Med drugim je zategadelj dezertiralo iz tega bataljona med 15. in 30. novembrom največ borcev, med njimi tudi taki, ki so vzdržali vse napore v veliki nemški ofenzivi. V 15 dnevih druge polovice meseca novembra je brigada pripravila za vojsko in prebivalstvo 13 mitingov (Podlipa, Dobrava, Kal, Hmeljčič, Mima, Igljenik, Rdeči kal, Vrbovec, Dobrnič 2, Dvor in Žužemberk). Njihovi sporedi so bili taki: govor, zborovsko petje revolucionarnih pesmi, deklamacije, pevski kvartet trikrat, priložnostna kronika v verzih (petje) in Klopčičeva enodejanka Mati. Pri nekaterih sporedih je pomagala kulturniška skupina. Potem pa so njene člane premestili v divizijo in v glavni štab ter v druge enote. Poleg teh večjih mitingov so imeli po četah 19 manjših prireditev v privatnih hišah ter s 'kultumoprosvetnim programom in s prosto zabavo omogočali živahno povezavo prebivalcev z vojsko. Natisnili in izdali so mladinski list »Mlade sile« in humorističen list »Tišina«, brigadno glasilo »Borec« pa je bilo v tisku.

Zdravstveno stanje je bilo glede na jesenski čas dobro, pač pa 90 imeli slabo obutev, obleko in perilo. Intendantska služba se je zelo razvila. Po italijanski kapitulaciji so dobivali živila iz skladišč v Novem mestu in Trebnjem. Pripadajoče količine hrane so že dobivali na temelju tablic. Začeli so tudi peči kruh. Za to so uporabljali mestne in krajevne pekarnice ali pa premično Gridelovo peč, ki so jo vozili s seboj na pohode in akcije. Njena zmogljivost je bila 60 do 100 kg kruha v eni peki. Dnevni obrok za borca je bil pol kilograma. Med borce so redno začeli deliti cigarete. Po 20 jih je dobil vsak. Velik problem je bil z žensko obutvijo. V začetku so partizanke nosile nizke ženske čevlje, ker v skladiščih zanje ni bilo primerne obutve. Kasneje so začeli v brigadi sami izdelovati ženske čevlje. Delavnice je brigada imela od Novega mesta do Grosupljega. Rezervne hrane za pomlad pa ni še nič pripravila.²⁸

Brigadno sodišče je lažje delovalo, ker so bila v 2. in 3. bataljonu že ustanovljena bataljonska sodišča. Sodišča so pa-

zila na politični odmev sodbe. Pri sodbah pripadnikov civilnega prebivalstva so zlasti pazili, da bi se dvignil ugled osvobodilne fronte, pri obsodbah borcev pa, da bi odpravili razna kriminalna nagnjenja, ki so jih vnesli v čete nezavedni in nezanesljivi mobilizirani novinci. Tako je sodišče obsodilo na smrt nekoga, ki ni hotel izdati glavnega organizatorja za popravilo ceste, ki so jo razrušili partizani. Obsojeni je bil belogardistični somišljenik. Na smrt je bil obsojen in ustreljen tudi partizan, ki je bil prej 8 mesecev pri beli gardi in je ukradel pri nekem civilistu škornje. Obsodbe so izvrševali javno in so jih prej objavili z letaki. Ustrelili so tudi borca, ki je bil sicer 8 mesecev pri partizanih, a je z vilami napadel komandirja. V drugi polovici novembra 1943 so mobilizirali v brigadi 162 mož in fantov, ki so bili sposobni za vojsko, in še 60 nesposobnih. Mobilizirani pa so bili fizično in tudi moralno slabi. Tačas pa je iz brigade dezertiralo 48 partizanov. Od teh je bilo mobiliziranih po ofenzivi 70 •/•, dva pred italijansko kapitulacijo, drugi pa med kapitulacijo in ofenzivo.

Brigada je imela štiri bataljone — brez prvega, ki je bil začasno zunaj brigade. Novega 4. bataljona, ki so ga sestavili iz topniške baterije, štab ni štel za pravi bataljon, ker ni bil sposoben za borbo, temveč je bil tu kot nekakšna podlaga za hitro vzpostavitev baterije.*7

OPOMBE

¹ Ukaz glavnega štaba z dne 10. novembra 1943 **štabu** VII. korpusa za začetek akcij v dolini Krke, Zbornik VI-8-87.

² Dnevno povelje višjega vodje SS in policije XVIII. vojnega okrožja z dne 6. novembra 1943, Zbornik VT-8-170.

* Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 8. novembra 1943, Zbornik VI-8-81.

⁴ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu **štabu** z dne 11. novembra 1943, Zbornik VI-8-89.

⁵ O uvodnih pripravah za napad na Novo mesto glej še poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. novembra **1943**. Z jrnik VI-8-84, informativno poročilo glavnega štaba z dne 18. novembra 1943 glavnemu štabu Hrvatske, Zbornik VI-8-110, jporočtk» štaba XV. divizije z dne 24. novembra **1943** štabu VII. korpusa o aktivnosti enot od 7. oktobra do 24. novembra 1943, Zbornik **VI-8-130**, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 440 do 445, poročila štaba VII. korpusa z dne 9., 11. in 12. novembra **1943** glavnemu štabu, **arh. IZDG** fase. 9/II.

⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 Štabu VII. korpusa o aktivnosti enot, Zbornik VI-8-130.

⁷ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 12. novembra 1943 za napad na Novo mesto, Zbornik VI-8-91.

⁸ Poročilo štaba 12. brigade z dne 13. novembra 1943 štabu XV. divizije o bojih pri Novem mestu, Zbornik VI-8-93.

* O prvem napadu na Novo mesto glej poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943, Zbornik VI-8-96, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VT-8-129, poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. novembra 1943 glavnemu štabu v arh. IZDG, fase. 21/1, kronika artilerijske brigade v arh. IZDG fase. 184/1.

¹⁰ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 13. novembra 1943 za napad na Novo mesto, v arh. GB IZDG.

¹¹ Poročilo štaba artilerije XV. divizije z dne 18. novembra 1943, arh. IZGG fase. 9/II.

¹¹ Situacijsko poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943, arh. IZDG fase. 8/II.

i* Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o razmerah na bojišču, Zbornik VI-8-100, poročilo štaba 12. brigade z dne 15. novembra 1943 o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-103, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 18. novembra 1943 o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-113.

¹⁴ Poročilo I. bataljona Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG f. 9/III-7.

^u Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o napadu na Novo mesto, Zbornik VT-8-101.

Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-100 in poročilo štaba 12. brigade z dne 15. novembra 1943, Zbornik VI-8-103.

¹⁷ Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-8-100.

¹⁸ Vojno poročilo propagandnega odseka Cankarjeve brigade z dne 18. novembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/II.

¹⁹ O bojih za Novo mesto od 14. do 16. novembra 1943 glej še vojno poročilo št 15 štaba Cankarjeve brigade z dne 18. novembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/II, poročili štaba XV. divizije glavnemu štabu z dne 15. novembra 1943 o napadu na Novo mesto, Zbornik VI-8-100 in 101, odredba štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 štaboma Cankarjeve in 12. brigade za nadaljevanje napada na Novo mesto, Zbornik VT-8-102, poročilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o bojih za Novo mesto, Zbornik VI-8-104, poročilo 12. brigade z dne 16. novembra 1943 o bojih za Novo mesto, Zbornik VI-8-106, poročilo štaba artilerije XV. divizije z dne 18. novembra 1943, Zbornik VI-8-111, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. novembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade, Zbornik VT-8-129, poročilo 12. brigade z dne 6. decembra 1943 štabu XV. divizije, Zbornik VI-9-25.

²⁰ Navodilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o nalogah, Zbornik VI-8-104.

ⁿ Petnajstdnevno vojaško poročilo Cankarjeve brigade z dne 30. novembra 1943 glavnemu Štabu, arh. IZDG fase. 189a/II.

“Direktiva glavnega štaba generallajtnantu Jaki Avšiflu z dne 26. novembra 1943 o dogovoru z glavnim štabom Hrvatske, Zbornik VI-8-133.

»Tudi tam.

^u Vojno poročilo štaba 12. brigade z dne 17. novembra 1943, Zbornik VI-8-109, poročilo namestnika političnega komisarja glavnega štaba Viktorja Avblja z dne 21. novembra 1943 centralnemu komiteju KPS, Zbornik VI-8-116, poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. novembra 1943 glavnemu štabu o razmerah na operativnem področju korpusa, Zbornik VI-8-117, odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 o nalogah podrejenih enot v primeru sovražne ofenzive, Zbornik VI-8-119, odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 o razmesčtvi enot na nove položaje, Zbornik VI-8-120, poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. novembra 1943 glavnemu štabu o razmestitvi enot, Zbornik VI-8-123, poročilo Cankarjeve brigade z dne 27. novembra 1943 o bojih od 19. do 26. novembra 1943, Zbornik VI-8-135, poročilo štaba 12. brigade z dne 6. decembra 1943 štabu XV. divizije o bojih od 15. do 30. novembra 1943, Zbornik VI-9-25, vojno poročilo Cankarjeve brigade z dne 18. novembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/II, poročilo štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 17. novembra 1943 o razmerah, arh. IZDG fase. 9/III, poročilo štaba XV. divizije z dne 18. in 19. novembra 1943 o situaciji, arh. IZDG fase. 9/n, poročilo štaba XV. divizije z dne 20. novembra 1943 glavnemu štabu o razmerah, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. novembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 9/II, poročilo Cankarjeve brigade o aktivnosti, Zbornik VI-8-155, odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943 o nalogah enot v primeru sovražne ofenzive, Zbornik VI-8-119, navodila glavnega štaba z dne 20. novembra 1943 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 8/1.

“Številčno stanje Cankarjeve brigade in stanje oborožitve z dne 23. novembra 1943, arh. IZDG fase. 189b/I, številčno stanje 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 18. novembra 1943, arh.-IZDG fase. 189a/II.

^M Izjava Karla Osredkarja o Dimežu v arh. IZDG.

²⁷ O moralnopolitičnem stanju brigade glej poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 7. decembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VI-9-30.

BOJNI POHODI PO DOLENJSKEM

(od 1. 12. 1943 do 2. 2. 1944)

Štabu VII. korpusa se je ponudilo dvoje priložnosti za uporabo brigad. V smeri proti Ljubljani je nastala praznina, ker so bile enote XV. divizije zaposlene v bojih za Novo mesto. Dolenjski odred, ki je bil sicer okoli Višnje gore in Grosuplje, se je šele sestavljal. Štaboma XV. divizije, VII. korpusa in glavnemu štabu ni bilo znano, ali ima Grosuplje postojanko. Poročila, ki so govorila o tem, so bila protislovna. V to smer je bilo torej treba poslati brigado, da bi ugotovila stanje, napadla sovražne postojanke, kjerkoli bi bile, jih zavzela in zaprla pot tistim, ki so hiteli v Ljubljano k domobrancem in se povezovali z belogardističnim vodstvom.

Drugo, kar je bilo tedaj važno, so bile sijajne zmage XIV. divizije na Notranjskem. V noči na 24. november je namreč ta divizija likvidirala sovražno postojanko v Grahovem pri Cerknici. Naslednjo noč sta iz strahu pred slično usodo zapustile sovražni posadki Begunje in Cerknico, tako da je bila ožja Notranjska v glavnem osvobodjena. Štirinajsta divizija se je tedaj usmerila proti postojankama na kočevski železniški progi: Kočevju in Velikim Laščam. Treba je bilo izdatno podpreti XIV. divizijo in njeno zmagovito ofenzivno operacijo.

To so bili razlogi, ki so narekovali sklep, naj Cankarjeva brigada zapusti področje med Trebnjim in Žužemberkom ter odpotuje proti zahodu.

Na zavarovanjih med Ljubljano in Grosupljem

Cankarjeva brigada je bila do 1. decembra še na starih položajih. Dne 1. decembra je bila takole razporejena: 1. (prej

Brigada v Dobravi pri Dobrničju novembra 1943, foto Veselko

4.) bataljon je bil v Dobravi pri Žužemberku kot brigadna rezerva, 2. bataljon je bil v Dobravi pri Višnji gori, kamor so ga bili poslali že prej, da bi novačil, omejil gibanje civilistov proti Ljubljani in rušil komunikacije, 2. bataljon je bil že prej na tem področju. V raznih krajih, kot na Polici in v Višnji gori, je uničil vse tiste zgradbe, ki bi lahko rabile sovražniku za postojanke. Tretji bataljon je bil v Vrbovcu in Rdečem kalu, kjer je rušil ceste in postavljajl zasede na cesti. Žužemberk—Trebnje in Mirna peč—Novo mesto, 4. pa je bil v Žužemberku in Zafari ter je onesposabljal cesto Soteska—Zagradec. Poleg prekopov so tedaj na cestah postavljali tudi barikade iz najrazličnejšega materiala, največkrat iz meterskih drv.

V noči na 2. december 1943 je brigada odšla proti Ljubljani. Ko je prišla v okolico Grosupljega, je izvedela, da tam ni sovražne postojanke, pa tudi iz Šmarja so se že 1. decembra umaknili. Zato se je brigada pomaknila bliže Ljubljani in se povezala z Dolenjskim odredom, ki je bil »blizu Grosupljega, in z 8. brigado XVIII. divizije, ki je bila nekoliko bolj levo od nje na cesti Turjak—Pijava gorica. Osma brigada in Dolenjski odred sta imela enake naloge kot Cankarjeva brigada.¹

V noči na 4. december je XIV. divizija napadla belogardistsrlično-nemško postojanko v Velikih Laščah. Napad je bil tako

presenetljiv, da druge postojanke sploh niso poskušale intervenirati. Poleg treh brigad te divizije sta bila v akciji neposredno zaposlena še 8. brigada Frana Levstika in Dolenjski odred. Neposredno sta napadla postojanko Šercerjeva brigada in en bataljon Tomšičeve. Cankarjeva brigada je zasedla cesti, ki držita iz Grosupljega v Velike Lašče skozi Cušperk in Luče. Bataljone je razporedila v okolico Cušperk a in na položaje Na šoli. Za vsak primer je zavarovala tudi glavno dolensko cesto na Peščeniku, da bi preprečila nenaden prodor po tej cesti skozi Ivančno gorico na Krko in čez Hočevje skozi Zdensko vas v Velike Lašče. Na njeni smeri pa se sovražnik ni pojavil.

Štirinajsta divizija je do 4. decembra zjutraj zavzela postojanko in zajela skoraj vso posadko — kakšnih 200 domobrancev m med njimi kakšnih 20 Nemcev. Zaplenila je težki minomet, 15 mitraljezov, 198 pušk in mnogo opreme. To je bil strahovit poraz domobranstva. Zanimivo je, da XIV. divizija tedaj ni štela niti 1300 borcev.

Po tej veliki zmagi je glavni štab izdal poziv domobrancem, naj se priključijo narodnoosvobodilni vojski in naj zapuste Nemce. Vendar je ta poziv, ki so ga partizanske enote in politični aktivisti razširili med domobrance, naletel večinoma na gluha ušesa.²

Po opravljeni nalogi se je brigada na povelje štaba VII. korpusa približala Ljubljani. Odšla je na področje Grosupljega, Pijave gorice in Škofljice. Tam se je dobro povezala z 8. brigado XVIII. divizije. Dogovorili so se, da bo 8. brigada prevzela v zavarovanje odsek od Pijave gorice do Iga, Cankarjeva bo razpostavila jedro svojih sil okoli Šmarja, 1. bataljon (prej 4.) pa na nemško mejo okoli Lipoglava. Do 6. decembra brigada na svojem odseku ni imela posebnih bojov. Spopadala se je le s sovražnimi patruljami, ki so štele po kakšnih 30 mož. Dne 6. decembra pa je pred njeno zasedo, ki je bila postavljena na serpentinah pred Šmarjem, pripeljal nemški kamion in se ustavil v vasi Razdrto. Namestnik četrtega komandirja je nemudoma vdrl z desetino v vas in ujel 3 nemške vojake, ki niso bili nemškega rodu. Kamion pa jim je pobegnil. Zaplenili so 2 puški in samokres. Popoldne je pripeljal do vasi Lanišče oklapni vlak. Drugi bataljon ga je napadel. Vlak se je umaknil med hiše v Škofljici. Od tod je streljal na partizanske položaje v Šmarju s topovi in minometi. Partizani so

imeli od tega ognja 2 ranjena, o Nemcih pa poročajo partizanski viri, da so imeli 6 mrtvih in več ranjenih.

Dne 8. decembra je bila brigada takole razporejena: 1. bataljon je bil v Hudi polici, četo je imel tudi v Gorenjem Blatu, 2. bataljon je bil v Velikem in Malem vrhu ter v Šmarju ter je varoval smer proti Škofljici, 3. je odšel na položaje Lipoglav—Repče, eno četo pa je imel na Peščeniku, 4. je bil okoli Bičja.

Brigada je neprestano rušila ceste in progo. Tako je 1. bataljon razrušil med Šmarjem in Grosupljem 500 m proge, pri čemer je sodelovalo 80 civilistov. Postajo v Grosupljem so čisto uničili. Vse kretnice so minirali. Na važnih mestih so postavili mine, mostove pa so pospravili: lesene so zažgali, druge pa uničili z eksplozivom.

Nekatere čete so prodrle globoko v sovražnikovo ozemlje in se spopadale s sovražnikovimi patruljami. Dne 10. decembra so se spopadle pri Škofljici s sovražnikovo kolono. Med Nemci sta bila 2 mrtva. Značilni so bili spopadi z belogardiščinimi patruljami, ki so vdirale na partizansko ozemlje. Tako se je 4. četa 1. bataljona spopadla pri Gorenjem Blatu z domobranci, ki jih je bilo 20. Imeli so titovke in rdeče zvezde z nageljčki. Prišli so tik k partizanski četi. Komandir jih je ustavil in, ker jih ni spoznal, je vprašal, iz katerega bataljona so. Domobranci so se tedaj razvili v strelce in odprli ogenj, nato pa so se umaknili. Podoben boj je imel 3. bataljon pri Lipoglavu. Iz teh primerov sledi, da so začeli domobranci uporabljati ukane.*

Štirinajsta divizija je nadaljevala ofenzivo in je 9. decembra 1943 o polnoči napadla Kočevje. Mesto je močno utrjeno. Uspeh akcije je bil odvisen od tega, kako bodo čete na zavarovanjih sposobne zadržati sovražnikovo intervencijo, ki jo je bilo treba vsekakor pričakovati, kot ob napadu na Novo mesto. Na ljubljanski smeri, kjer so sovražne sile redno poskušale prodreti, so bile postavljene tri enote za s varovanje: Dolenjski odred, Cankarjeva in 8. Levstikova četa. Poveljstvo kočevske operacije je zavarovalo tudi notranjsko smer iz Velikih Lašč oz. od Rakeka. Tod je bil Notranjski odred, ki pa je bil preslaboten, da bi mogel zadržati močnejšega sovražnika. Za povezavo obeh brigad na ljubljanski smeri so ustanovili operativni štab. Njegov komandant je bil Ivan Majnik-Džems,

poveljnik Cankarjeve brigade, politični komisar pa Janez Petro všek-Pelko, politični komisar 8. Levstikove brigade.

Operativni štab je razporedil enote in ji dal te naloge:

Cankarjeva brigada bo zavarovala smer iz Škofljice proti Grosupljemu. Na tej smeri naj postavi 1. bataljon. Tretji bataljon naj pošlje na položaje Lipoglav—Repše—Pleše. Ta bataljon se mora povezati z bataljonom Dolenjskega odreda, ki je okoli Police in Lipoglava. Četrty bataljon naj brigada pošlje v Predole in Račno. Njegova naloga je, da cesto poruši, jo zavaruje z zasedami in ščiti tudi smer iz Grosupljega proti Turjaku. Četrty bataljon naj ima brigada za rezervo. Operativni štab je v bojnem povelju naročil Cankarjevi brigadi, da mora postaviti zasedo tudi na Peščeniku.

Osma brigada »Levstikova« bo zavarovala cesto Škofljica—Turjak z bataljonom, ki ga bo postavila v Pijavi gorici. Drugi bataljon bo na odseku Studenec-Ig—Pijava gorica, en bataljon pa bo na Lužarjih varoval notranjsko smer. En bataljon Dolenjskega odreda so poslali na Drenik.

Obvezovališče za obe brigadi je bilo na Bičju, pri Cankarjevi brigadi. Njenemu sanitetnemu referentu je bilo naloženo oskrbovanje ranjencev obeh brigad.

Če prenesemo razporeditev bataljonov obeh brigad in Dolenjskega odreda na karto, bomo videli, da je bila obramba ljubljanske smeri organizirana kot tanka linija brez izrazitega poudarka kake pomembne obrambne točke. Pomanjkljivost je bila v tem, da je na turjaški cesti branil glavno ljubljansko smer le en bataljon 8. brigade, blizu pa je bil bataljon Dolenjskega odreda.

Kazno je bilo, da bo XIV. divizija dosegla z napadom na sovražnikovo postojanko v Kočevju eno največjih zmag v zgodovini narodnoosvobodilne vojne. Borci XIV. divizije so do 12. decembra zavzeli že skoraj vse utrjene točke v mestu. Sovražnik se je branil le še v gradu, ki pa so ga bili borci tudi že načeli, deloma porušili in zažgali. Posadka je bila pred popolnim zlomom. Štab XIV. divizije je dobro vedel, da je likvidacija posadke v mestu odvisna od tega, ali bodo brigade na zavarovanjih vzdržale sovražnikove naskoke na zavarovalne zasede in onemogočile prodor do mesta. Zato je že 10. decembra obvestil Cankarjevo brigado o razmerah na bojišču. Sporočil ji je, da so čete zavzele rudnik in da ga uničujejo, na drugih obrambnih odsekih pa se Nemci in domobranci obupno

branijo. Zato sodi **štab** divizije, da se bo borba v mestu zavlekla. Divizija je bila prepričana, da bo akcija uspela, vendar le pod pogojem, če ne bo intervencije. Zato naročajo Cankarjevi brigadi (**in** seveda tudi drugim enotam na zavarovanjih), naj budno pazijo na vsak sovražnikov premik v smeri Kočevja in naj onemogočijo vsak poskus preboja obrambe. Iz tega naročila veje **skrb** XIV. divizije za **obrambo zavarovalnih smeri**.

Dne 10. decembra sovražnik ni nikjer poskušal prodirati proti obrambnim položajem obeh brigad. Toda 11. decembra zjutraj ob 7. uri je opazil bataljon Cankarjeve brigade na cesti Škofljica—Grosuplje sovražne čete, ki so se zbirale v Škofljici. Sovražnik je bil zelo močan in je začel prodirati v dveh smereh. Z oklopnim vlakom je skušal obvladati obrambne položaje 1. bataljona na cesti pri Šmarju. Istočasno so udarili domobranci iz Ijanižča pri Škofljici proti 3. bataljonu na Plešah. Napadi, ki so se nekajkrat ponovili, pa so bili zavrnjeni. Oklopni vlak je imel dva stroja in 6 vagonov. Petkrat je poskusil priti do tunela in bataljonu za hrbet, toda zaman. Drugi bataljon je imel protitankovski top in je izstrelil 4 granate, ki so vsakič zadele v polno. Oklopni vlak se je moral vrniti in je pri Lanišču pustil pokvarjen vagon. Nemci so poskusili priti na položaje bataljona tudi z oklopnim avtomobilom. Toda protitankovski top ga je z enim strelom zadel in uničil. Drugi bataljon je kljub hudemu topniškemu in minometnemu ognju ostal na položajih in ni imel izgub. Na tej smeri se je torej sovražnikova akcija izjalovila.

Drugače pa je bilo na turjaški smeri. Iz Škofljice je namreč udarila motorizirana in oklepna enota proti Pijavi gorici. V koloni je bilo 40 kamionov in okoli 25 oklopnih vozil. Sovražnik je prodiral tako, da je po cesti vozil z oklopnjaki, ki so varovali inženirce pri popravljanju ceste, pehota pa se je izkrcala in šla ob cesti. Pri Pijavi gorici je prišlo do spopada z bataljonom Levstikove brigade. Bataljon se je moral umikati, potem so ga razdvojili in potisnili s ceste. Imel je precej izgub. Kljub temu pa sovražnik ni šel naprej, ker so bile ceste tako težko porušene, da je potreboval precej časa, preden jih je usposobil za promet. Kolona je nadaljevala pohod s Turjaka in iz Velikih Lašč šele ponoči na 12. december. Tudi iz Notranjske je prodiral sovražnik. (To je bil 314. grenadirski polk 162. divizije.) Ker tam ni bilo posebnih zavarovalnih enot, je

potoval brez boja, vendar se je dolgo zadrževal pri popravljanju poškodb na cesti. Sovražnim četam je šele 12. decembra uspelo priti v Kočevje in rešiti posadko. Pri tem je prišlo do presenečenj, pri katerih so enote XIV. divizije imele izgube. Tako je obetavna akcija na Kočevje propadla.

Opisati je treba še obnašanje operativnega štaba obeh brigad in Cankarjeve brigade, zlasti tedaj, ko se je sovražnim četam posrečil preboj pri Pijavi gorici oziroma pri Turjaku. Operativni štab se je v tem primeru ravnal po navodilih, ki jih je bil dobil že prej, in je poskušal zbrati čete, da bi šle za sovražnikom ter ga napadale od zadaj. Bataljona Levstikove brigade ni mogel uporabiti, ker je bil razbit. Pri roki je bil edino 1. bataljon Cankarjeve brigade. Operativni štab mu je dal nalogo, naj gre za sovražnikom in ga neprestano napada ter ovira pri prodiranju. Nadalje so ukazali, naj se 2. bataljon Levstikove in 2. bataljon Cankarjeve brigade povežeta in naj ne dovolita premikov po cesti. S to akcijo bi torej ponovno zaprli turjaško komunikacijo. Toda vsi načrti so padli v vodo. Vzrok je bil v tem, da se je po prodoru pri Pijavi gorici Cankarjeva bala, da ne bi del sovražnikovih čet prišel njenim bataljonom za hrbet. Zato so dva bataljona takole premaknili: 2. je odšel na turjaško cesto, prvega pa so poslali zasledovat sovražnikove kolone. Občo obrambo je brigada organizirala na liniji Velike Lipljene—Račna—Hočevje. Komaj je 1. bataljon odšel zasledovat sovražno kolono, že je brigada prejela od XV. divizije naredbo, naj se pomakne proti Trebnjemu. Zbrala je bataljone in 12. decembra krenila na pot. Torej je opustila svojo poglavitno nalogo: obrambo ljubljanske smeri. Tako je po mnenju štaba VII. korpusa postala eden glavnih krivcev, da je kočevska akcija propadla. Kako je bilo s tem dejansko, si bomo ogledali podrobneje. Dne 11. decembra ob zori je štab XV. divizije napisal naredbo podrejenim enotam, v kateri je bilo rečeno, da je po poročilu glavnega štaba Hrvatske sovražnik začel ofenzivo na Kordunu in da zato štab XV. divizije v skladu z naredbo glavnega štaba in VII. korpusa ukazuje delno prerazporeditev svojih enot. Cankarjeva brigada naj se premakne na odsek Trebnje—Rihpovec—Mirna, en bataljon pa naj na položajih Šentvid pri Stični—Temenica zavaruje smer Temeniške doline. Na novem operativnem območju naj brigada zapre dolino Mirna—Bistrica—Krmelj, cesto, ki drži po tej dolini, pa naj temeljito poruši in zaminira. Ta poseg

štaba XV. divizije v razvoj velike in obetavne operacije XTV. divizije ni bil pravilen. Štab korpusa je sodil, da je to naredbo izdal komandant XV. divizije Pero Popivoda popolnoma na svojo roko. Naredbo je komandant Cankarjeve brigade prejel Sele 12. decembra popoldne. Zanimivo je, da je komandant XV. divizije kritiziral zaradi izpolnjevanja te naloge že naslednji dan Cankarjevo brigado, češ da »z ozirom na tak položaj ona tega ne bi smela napraviti, ampak bi se morala obrniti in sovražnika goniti oziroma ga spremljati pri napredovanju.«⁴

Cankarjeva brigada je začela premik 12. decembra pozno popoldne. Pohod je opravila v dveh etapah. Najprej se je ustavila okoli Stične, nato pa je 14. decembra dospela na cilj in se razporedila: 1. bataljon v Rihpovcu in Radni vasi, 2. v Temenici in Šentvidu pri Stični, 3. v Mimi in 4. bataljon v Rodinah; ta je bil brigadna rezerva. Še istega dne je prišel v štab brigade politični komisar XV. divizije Jože Borštnar in ukazal brigadi, naj se vrne na prejšnje položaje, ker se pripravlja nov napad na Kočevje. Dne 15. decembra je začela brigada pohod ob 5. uri zjutraj. Med potjo je počivala v Vrheh in v Žalni, nato je zasedla obrambno črto od Pijave gorice prek Šenturja in Račne do Predol.^{5*}

Partizanski štabi pa z vdorom sovražnih čet v Kočevje niso popolnoma opustili misli na nadaljevanje napada na to mesto. Razmere so bile namreč še vedno ugodne. Kočevje ni imelo več utrd. Edina trdnjava, ki je sovražniku še ostala, je bil kočevski grad, ki pa je gorel in bil sicer tako porušen, da bi ga bilo treba temeljito popraviti. Bunkerji in obrambne naprave okoli mesta so bile uničene. Le posadka je bila številčno močnejša. Tako se je zdelo, da je primemo nadaljevati boj za mesto. Zato je doabila Cankarjeva brigada ukaz, naj se

* Ko je bila brigada od 2. do 12. decembra 1943 pri Šmarju, je poleg omenjenih bojov izkoristila čas za akcije, ki so ovirale sovražnikovo prodiranje na osvobojeno oasemlje. V tem razdobju je porušila 12 cestnih mostov, izkopala okoli 13 rekopov predpisanih dimenzij. Napravila je 15 ovir, od katerih je bila tista na cesti Grosuplje—Krka dolga 300 metrov in 3 metre visoka. Napravljena je bila iz metrskih drv ter minirana z minami na poteg. Popolnoma so bile uničene postaje in postajne naprave v Šmarju, Grosupljem, Predolah in Čušperku. Na Polici so zažgali poslopja, ki bi lahko sovražniku rabila za postojanko. Med Šmarjem in Grosupljem so porušili 1 km proge.*

vrne na ljubljansko smer. Stab VII. korpusa ji je izdal tudi navodila, naj ruši in minira vse komunikacije, ki držijo proti Kočevju, zlasti pa naj onespособi ceste, ki držijo na Turjak.

Nadalje naj napada sovražnikovo motorizacijo in pehoto, blizu prekopov na cestah naj postavlja zasede z avtomatskim orožjem, štab korpusa je sprva dodelil brigado XIV. diviziji, a je ta sklep spremenil in sporočil, da bo brigada ostala pod poveljstvom VII. korpusa, kar je pomenilo, da bo poveljeval v ponovljeni akciji sam korpus.⁷

Cankarjeva brigada se je po vrnitvi na ljubljansko smer razporedila na cestah, ki so bile važne za sovražnikove premike iz Ljubljane v Kočevje in obratno. Prvi bataljon je bil v Vrbičju in Gradišču, 2. v Pijavi gorici in Brezju, 3. v Predolah in Račni, 4. pa v Velikih Vrheh. Ta razporeditev nam razgrinja načrt štaba brigade za oviranje sovražnikovih premikov. Na glavni prometni žili Škofljica—Velike Lašče sta bila dva bataljona, od katerih je bil eden tako postavljen, da je varoval tudi cesto iz Grosupljega na Turjak. Cesto iz Grosupljega skozi Račno v Velike Lašče je zaprl en bataljon, enega pa so postavili na cesto Grosuplje—Videm piri Krki. Težišče je bilo na turjaški cesti pri 1. in 2. bataljonu.

Drugi bataljon je že 16. decembra poslal minerce na cesto, da bi jo zaminirali. Sovražnik se je namreč zelo pogosto premikal po tej cesti. Kmalu po 10. uri sta pripeljali iz turjaške smeri na zaminirano mesto dve avtoblindi in zleteli v zrak. Vsa posadka je bila mrtva. Bataljon je zaplenil pištolo, streliva za puške mauzerice in tankovski top. V blindah sta bila uničena dva tankovska topa. Iz Škofljice je nato odšla na pomoč nova blindi, ki pa jo je zaseda 1. bataljona pregnala. Okoli 10. ure se je patrolja 2. bataljona spopadla pri Turjaku z domobrasko. Partizane je ta spopad stal enega mrtvega, na sovražni strani pa so izgube neznane. Ta dan je bila na turjaški cesti še ena borba. Ob 16. uri se je premikalo s Turjaka proti Škofljici kakih 30 kamionov z vojaštvom. Pri Gradišču jih je napadla zaseda 1. bataljona. Sovražnik se je izkrcal in napadel s petimi skupinami. Boj je trajal 2 uri. Bataljon je imel 4 težje in 2 lažje ranjena ter se je moral umakniti. Bataljon so nato premaknili nekoliko bliže cesti Grosuplje—Turjak, k Malemu Ločniku in Gradežu.

Kazno je bilo, da sovražnik ni bil povsem dobro obveščen o navzočnosti Cankarjeve brigade na turjaški cesti, ker je po-

šiljal po njej tudi posamezne avtomobile, čeprav je bil do tedaj že izgubil nekaj oklepnih vozil. Zasede 2. bataljona so namreč 17. in 18. uničile nekoliko osebnih in sanitetnih avtomobilov, ki so šli v smeri proti Ljubljani. Le koloni 4 težjih in 2 lažjih tankov ter 4 kamionov se je posrečilo, da je brez izgub prevozila turjaško cesto. Na minskem polju 2. bataljona so se 17. decembra ustavili, razstrelili mine in nadaljevali pot. Štab bataljona je uvedel preiskavo, zakaj so bile mine tako postavljene, da jih je sovražnik lahko opazil.

Dne 19. decembra sta imela 1. in 2. bataljon težje boje, ko je sovražnik napadel zasedo 1. bataljona na Sloki gori. Prišel je po cesti iz smeri Velikih Lipljen. Zaseda se je močno upirala in ni zapustila položajev, dokler ni sovražnik zažgal vas. En partizan je bil v boju ranjen, 5 borcev in eno borko pa so pogrešali. Drugi bataljon se je pri Brezju in Pijavi gorici spopadel s sovražnikom iz Škofljice. Borci so zavrnila dva napada.⁸

Boji z enotami Turkestanske divizije

Šele nekaj dni po vdoru sovražnih enot v Kočevje je postalo očitno, da tega niso opravile manjše sovražnikove čete, temveč večja taktična enota, zaradi katere je bilo treba na novo oceniti položaj v Ljubljanski pokrajini. V Kočevje je namreč prodrli del 162. divizije »Turkestanske«, ki jo že poznamo iz časov velike nemške ofenzive, ko je operirala prav na odseku Cankarjeve brigade. Divizija je zasedla razen Kočevja tudi vso Ribniško dolino, vzpostavila v večjih krajih začasne postojanke in obvladovala komunikacije proti Ljubljani. Zato je razumljivo, da Cankarjeva brigada na turjaški in drugih cestah ni mogla preprečiti sovražnim enotam premikanja iz kraja v kraj. Cankarjeva brigada je sovražne premike le ovirala.

Glavni štab ni smel dovoliti, da bi partizanske čete v ponovni sovražni ofenzivi zašle v škripce, zato je bil pripravljen vsak čas ukrepati. Znan je njegov načrt o umiku vojske na Hrvaško. Tudi sedaj je glavni štab sodil, da so razmere, ki so nastale s prodorom 162. divizije v Ribniško dolino, take vrste, da se je treba pripravljati na umik. V tem duhu je izdal naredbo o ukrepih za primer sovražnikove ofenzive, kjer je rečeno, da je treba informacije o sovražnikovih pripravah na novo ofenzivo sprejemati povsem resno, vendar ni treba izva-

jati nobenih defenzivnih premikov. Pač pa je treba divizije zbrati, da bodo Stabi lahko imeli vse brigade krepko v rokah. XIV. in XV. divizija bosta skupaj s hrvaškimi enotami na žumibersko-pokupskem odseku enotna skupina, ki naj bi manevrirala proti vzhodu. Zato naj se Cankarjeva brigada premakne nekoliko bliže osnovnim enotam XV. divizije, da ne bi bila morda presenečena in odrezana od jedra. Osemnajsti diviziji je glavni štab odredil smer proti Primorski, kjer bi se povezala z IX. korpusom. Zanimivo je, da je glavni štab že v tej naredbi predvidel možnost pohoda XIV. divizije na Štajersko.⁹ To so imeli štabi divizij in štab korpusa pred očmi, čeprav so še vedno upali, da bodo lahko ponovili napad na Kočevje. Toda ko so se sovražne enote v Ribniški dolini in v Kočevju utrdile in začele svoj znameniti premik proti Novemu mestu, so začeli štabi divizij zbirati brigade.

Štab VII. korpusa je 19. decembra izdal ukaz o koncentraciji brigad v divizijah. Uvodoma je pojasnil, da glede na položaj ni izgledov za kako ofenzivo proti enotam NOV Slovenije v Ljubljanski pokrajini. Toda sovražnik še vedno lahko nenadoma pripelje večje motorizirane enote in pripravi nepričakovan udarec. Proti temu se je treba zavarovati. Petnajsti diviziji ukazuje, naj zbere brigade in si zagotovi vodstvo. Cankarjevo brigado naj premesti na odsek Ajdovec—Lipovec—Sadinja vas. Cankarjeva brigada naj bo vsak hip pripravljena zagotoviti 12. brigadi, ki je še vedno na blokadi Novega mesta, prehod čez Krko, kjer bo to najbolj ugodno (Straža, Dvor ali Žužemberk). Po prehodu 12. brigade čez reko mora Cankarjeva zagotoviti mostobran, kar je delikatna naloga. V primeru večje ofenzive bi bilo težišče operacij XV. divizije v smeri Gorjancev in proti Zumberku.¹⁰

Ko je 20. decembra 1943 Cankarjeva brigada dobila naredbu XV. divizije za premik na odsek Ajdovec—Lipovec—Dvor, je ukazala bataljonom, naj zapuste položaje in odidejo proti jugu. Bataljoni so potovali po različnih poteh v obliki smeri Velike Lipljene, Ilova gora, Krška vas. Brigada jih je zbrala 21. decembra med Krško vasjo in Zagradcem: 1. bataljon je bil v vasi Veliko Globoko, 2. v Gabrovčecu, 3. v Zagradcu, 4. pa v Marinči vasi. Ko je nato 3. bataljon 21. decembra nadaljeval premik v smeri proti Žužemberku, je zvedel od svojih patrulj, da je kakih 300 sovražnih vojakov prišlo čez Krko in da so na levem bregu zasedli vasi Zafaro, Zalisec, Sadinjo

vas, Mačkovec in Vinkov vrh. Kateri enoti so pripadali sovražni vojaki in kakšne namene so imeli?

Dne 21. decembra ob 3. uri zjutraj je krenil iz Kočevja proti Dvoru 314. polk 162. divizije »Turkestanske«, ki se je v mestu zbiral že nekaj dni. Na presenečenje partizanskih štabov se je čelo kolone pojavilo v Jami pri Dvoru že navsezgodaj istega dne in začelo pripravljati sredstva za prehod čez reko. Vsi mostovi so bili namreč temeljito porušeni. Polku je bilo ukazano, da najprej zavaruje utrjevanje nove kočevske posadke, potem pa naj prodre skozi Dvor v Novo mesto, napravi v smeri proti Dolenjskim Toplicam hajko in se nato vrne v izhodišča. Sovražni 314. polk je štel nekoliko manj kot 4000 mož in je imel nekaj tankov, avtoblind ter topništva. Po številu vojaštva ni bil mnogo močnejši od VII. korpusa. Bojna in moralna vrednost polka ni bila visoka. Nemški poveljniki niso kdove kako zaupali vojakom in oficirjem tuje narodnosti. Med ruskimi oficirji tega potika in partizanskimi obveščevalci je bil že za 20. december dogovorjen sestanek, a ga zaradi sovražnega pohoda ni bilo. Pač pa so partizanski obveščevalci prejeli dve pisмени sporočili s podatki o smeri gibanja sovražnega polka in o morali vojaštva. Tako je bilo partizanskim štabom znano, kam je kolona namenjena in kakšna je njena moč. To je bilo vsekakor dobro, kajti sovražne akcije velikega obsega so vedno zbujele vprašanje, da gre morda za ofenzivo, in s tem spravljale partizanska poveljstva v dilemo, kaj naj store. Tudi tokrat je bilo tako, saj glavni štab in štab VII. korpusa nista imela zagotovil, da so sovražna sporočila resnična. Vendar je štab VII. korpusa odločno ocenil, da tokrat ne gre za večjo ofenzivno akcijo. Štab VII. korpusa je celo bil optimističen, ko je sodil, da je možno, da bodo nemške in ruske enote zapustile Novo mesto.¹¹

Ko je sovražni polk prispel do Jame pri Dvoru, je najprej poslal čez Krko skupino pehote za zavarovanj mostišča, nato so začeli popravljati most v smeri proti Soteski poslali patrolje. Nato se je polk odpravil z motorizacij v smeri proti Žužemberku po levem bregu Krke. Prišli so v Žužemberk, postavili zavarovanje v Zafari in začeli tudi tukaj popravljati most čez Krko. Ta most je bil za sovražnika primernejši, in tja je usmeril jedro svojih sil. Dolgo polkovno kolono na cesti Kočevje—Dvor so napadale brigade XIV. divizije.^{1*}

Četa 3. bataljona Cankarjeve brigade je torej zadela 21. decembra dopoldne pri Žužemberku na enote 314. polka. Pohod Cankarjeve brigade se je spremenil v slučajno usklajeno akcijo s sovražnikovimi premiki in je v tem primeru bil kot nalašč uperjen prav proti tistim sovražnim enotam, ki so si prizadevale pri Žužemberku zgraditi most. Položaj je izzval partizansko akcijo. Kakor hitro so si bili štabi na jasnem o sovražnikovi akciji, so naročili Cankarjevi brigadi, naj napade. (Ker so sprva mislili, da bo sovražni polk skušal prodreti iz Dvora proti Soteski, so to nakazali Cankarjevi brigadi ter ji določili položaje okoli Lipovca in Ajdovca.)

Ko je 3. bataljon zvedel za sovražnika v Žužemberku in v Zafari, je to sporočil štabu brigade. Ta je najprej obnovila vse prekope na cesti med Žužemberkom in Marinčo vasjo, minirala važne odseke in onespobila ceste. Nato je štab brigade ukazal 3. bataljonu, naj gre v vas Reber in od tam napada sovražnika, če bo skušal priti čez Krko. Brigada namreč še ni vedela, da so sovražne čete že napravile mostobran na levi strani Krke. Bataljon ni mogel napasti delavcev in polkovnih inženircev na žužemberškem mostu, ker je sovražnik to namero zlahka preprečil na položajih na Cvibljah in v Zafari. Tretji bataljon se je torej spopadel s četami na teh točkah, most na Krki pa je obstreljeval z minometom. Okoli 17. ure tega dne so šli čez most prvi sovražnikovi kamioni, ki pa jim ni šlo vse po sreči. Most se je namreč podrl in en kamion je padel v vodo. Sovražnik je moral ponovno graditi most. Štab brigade ni imel zveze s štabom korpusa niti s štabom XIV. divizije onkraj Krke, pa ni vedel, kaj naj stori. Zato je brigada ostala na doseženih položajih. Prvi, 2. in 4. bataljon so bili v Marinči vasi pripravljeni, da bi napadli sovražnika, če bi prodiral proti Zagradcu. Ko so se končno 22. decembra povezali s štabom korpusa in XIV. divizije, so se premaknili. Sedaj je bil položaj že nekoliko bolj jasn. Ker je bilo jedro sovražnikovega polka v Žužemberku, je bilo jasno, da bo poglavitna smer njegovega premika po cesti Žužemberk—Dobrnica. Kljub temu je štab brigade razporedil 1. in 4. (topniška baterija) bataljon v Valično vas, da bi rušila cesto iz Žužemberka proti Zagradcu, delala barikade in postavljala zasede; 2. bataljon pa so usmerili v vas Hipije blizu Sel pri Šumberku, da bi postavljali zasede na cesti Žužemberk—Dobrnica in to cesto tudi rušil. Tretji je še ostal na Rebri ter obstreljeval

sovražnika pri Žužemberku in delavce na mostu. Ta razporeditev bataljonov ni bila nič kaj posrečena.

Medtem je brigada dobila od štaba XV. divizije nalogo, naj se premesti, ker namerava sovražnik nadaljevati pohod skozi Sotesko proti Straži. Na temelju te napačne ocene se je brigada 23. decembra ob 4. uri postavila na nove položaje. Tretji bataljon je sicer še ostal pred Žužemberkom, le da je postavil zasedo tudi na Lisec, ki je najboljša obrambna točka na cesti iz Žužemberka proti Dobrniču. Drugi bataljoni so šli v vasi Mali in Srednji Lipovec, 4. bataljon pa je zasedel vas Podlipo. Ta bataljon je imel vlogo rezerve, a je vendarle bil tako postavljen, da je ogrožal promet na cesti Žužemberk—Dobrníč. Komaj je 1. bataljon prispel na odrejeno mesto, že ga je napadla sovražnikova skupina kakih 100 mož. Bataljon se je umaknil nad vas, toda do večjega boja ni prišlo, ker se je sovražnikova skupina vrnila v Sadinjo vas. Tudi 3. bataljon se je pri Liscu spopadel s sovražnikovo skupino kakih 300 mož, ki se je na povratku razdelila v dva dela. Eden se je vrnil po cesti v Žužemberk, drugi pa mimo vasi Reber, kjer ga je zopet napadla partizanska zaseda. Sovražnik se je takoj umaknil v Žužemberk. Iz teh bojev lahko spoznamo, da sovražnik res ni bil posebno bojevit in da je bū odločen le pri akcijah, s katerimi je ščitil izpeljavo svojih načrtov, in kadar je bila ogrožena njegova varnost.

Cankarjeva brigada je tedaj spoznala, po katerih smereh teži sovražnikovo premikanje. Zato je v vas Gorenji vrh poslala 4. bataljon, ki so ga sicer navadno pošiljali na rezervne položaje. Prvi bataljon so postavili na cestni odsek Dobrníč—Trebnje, da bi pričakal sovražnika. Pri Artmanji vasi pa je zaradi nebudnosti padel v zasedo. Sovražnik je udaril po njem z mitraljezi, da se je razdelil v dva dela. Četa in komora sta se zatekli v bližnji gozd in na Vrh-trebnje, ostali del bataljona pa je odšel k 4. bataljonu. Kmalu sta se oba dela povezala in bataljon, ki ga je ta spopad stal 2 mrtva in enega ranjenega, se je končno zbral v Dolenjem vrhu.

štab Cankarjeve brigade je spoznal, da se je začel sovražni polk premikati po poti, ki je ni predvidel. Toda nič posebnega ni mogel ukreniti, ker so bili bataljoni preveč razmetani. Prvi in 4. bataljon se ta dan nista več bojevala, pač pa se je huje spopadel s sovražnikom 3. bataljon.

Ponoči na 24. december 1943, okoli polnoči, je zaseda 3. bataljona na cesti proti Selam pri šumberku opazila sovražno skupino kakih 150 mož, ki je postavila pobočne varovalne zasede na cesti Žužemberk—Dobrnič. Skupina je imela težki minomet, nekaj lahkih minometov in več puškomi trai jezov. To je bilo sovražnikovo zavarovanje, ki je nakazovalo premik 314. sovražnega polka. Ob 9. uri 24. decembra je sovražnik res začel prihajati iz Žužemberka. Na čelu je vozilo nekaj tankov in avtoblind, za njimi skupina kakšnih **200** vozil, nato so Sli vojaki z naropano živino in drugim materialom, nazadnje pa začelni oddelki s tanki. Mimo 3. bataljona na omenjenem križišču je défilirala sovražna kolona skoraj ves dan. Zaseda 3. bataljona jih je ves dan napadala. Bataljon pa je postavil na Lisec težki minomet. Izstrelili so 4 mine. Sovražni vojaki so poskakali z voz in kamionov ter se poskrili po obcestnih jarkih. Tudi na križišču pri Dobrniču je bataljon napadel sovražnika. Bataljon je spustil pehoto in motorizacijo mimo, udaril pa je le po zadnjih dveh kamionih iz kolone. Tu je bil ranjen komandir 1. čete. Kamion je bil poškodovan. Med pohodom je kolono na začelju varoval tank. Sovražnik je večkrat navalil na zasedo pri dobmiškem križišču, a je bil vselej odbit. Prav tako je poskušal pregnati partizane z Lisca. Bataljonske

Tankovska predhodnica enote 162. divizije »Turkestanske« decembra 1943

zasede so zaplenile nekaj materiala iz sovražnikovega prateža. Borci so bili zelo dobro razpoloženi za boj in so vztrajali na položajih ves dan, čeprav je bilo slabo vreme in ves dan ni bilo hrane. Štab bataljona je sodil, da želi sovražnik prepe-
ljati skozi zasede svojo vojsko s čim manjšimi izgubami in da se vede zelo defenzivno. »Ob najmanjšem rafalu,« je poročal štab XV. divizije 26. decembra glavnemu štabu o tem boju, »se je kolona pretrgala in vse se je razbežalo po zaklonih. Kolona se je premikala ob velikem vrišču raznih komand. Ves odpor, kar ga je bilo, so dajale zasede in pobočne patrulje. Opaziti pa je bilo, da poedini med njimi sabotirajo, zlasti tisti pri težkem minometu v tanku, ker so stalno bili mimo naših položajev in stalno na eno mesto.« Partizani so ob nekem minometnem napadu na konjenico ujeli 8 jahalnih konj. Sovražno kolono je pri Jordan kal u napadla tudi četa 4. bataljona.

Drugi bataljon je bil tega dne na Velikem Lipovcu. 2e prej je bil dobil od štaba brigade navodila, naj napade sovražnika, kjerkoli bo naletel nanj. Povedali so mu tudi kako naj se premika, da ga ne bi obkolili. Med akcijo ni imel zveze s štabom, ki je bil na zahodni strani ceste Žužemberk—Dobrníč. Sovražnik je poslal skozi Lipovec in Ajdovec pobočno zavarovanje, kakih 300 mož, ki so naleteli na bataljon. Štab bataljona se ni znašel. Zapustil je svoj odsek in šel pri Soteski čez Krko ter se nastanil v PodhostL Zato ga je štab brigade kaznoval.

Vendar akcije proti 314. polku še ni bilo konec. Sovražnikova kolona je bila dolga. Celo kolone je prispelo 24. decembra ponoči v Novo mesto, začelje je bilo še vedno na cesti okoli Jordankala, na dosegu Cankarjeve brigade. Brigadni štab se je odločil, da ga bo z združenimi močmi napadel. Tretji bataljon je zasledoval sovražnika ponoči in zjutraj 25. decembra, 4. in 1. bataljon pa sta ga napadla pri Jordankalu. Na koncu sovražne kolone je bila skupina voz, tankov in avtomobilov, ki jo je varovala zaščitnica, sestojéča iz nemških vojakov z brzostrelkami. Kakih 60 jih je bilo. Boj ie bil oster. Na partizanski strani je sodelovalo kakih ^3 avtomatskih orožij. Prišlo je do jurišev na obeh straneh, partizani so uporabljali bombe, razbili so več voz in pokončali vprego. Nemci so varovali razbite oddelke s tanki, dokler niso požgali uničenega materiala ter odnesli mrtvih in ranjenih. Sovražnik je močno obstreljeval partizane s topovi in minometi. Brigada

je iz tega boja odnesla 4 ranjene borce; eden je zaradi hudih ran umrl. Bataljona sta zaplenila brzostrelko in nekaj streliva. Kmalu potem se je sovražnik umaknil v Mimo peč.¹⁸

Na rovaš Cankarjeve brigade, pa tudi štaba XV. divizije v bojih proti 314. polku sta glavni štab in štab VII. korpusa izrekla veliko kritike. Nanašala se je predvsem na to, da štab XV. divizije ni pravilno vodil svojih brigad. Komandant XV. divizije je npr. 24. in 25. decembra lovil posamezne bataljone Cankarjeve brigade, ki so bili brez zveze s štabom brigade, in jim dajal naloge ter navodila, namesto da bi bil poiskal štab brigade in mu pomagal povezati se z bataljoni ter jih voditi v boju. Kritika se je nadalje nanašala na štab Cankarjeve brigade, ki ni držal bataljonov dovolj v svojih rokah, ker je dopustil, da so bile zveze z njimi prekinjene in zato ni mogel vplivati na boj. Glavni štab je v navodilih 28. decembra poudaril, da je Cankarjeva brigada v bojih dosegla glede na svojo moč prav majhen uspeh, čeprav je štab korpusa poročal, »da borci Cankarjeve brigade neusmiljeno gonijo okupatorjevo kolono in jo napadajo na vsakem koraku.« Glavni štab je sodil, da je treba dosežene uspehe Cankarjeve brigade »pripisati le posameznim komandirjem in komandantom bataljonov, ki so napadali popolnoma spontano, brez pravega vodstva s strani štaba brigade.« Štabi brigade morajo držati poveljstvo nad bataljoni neposredno v svojih rokah. če niso bataljoni dobro povezani s poveljstvom, postajajo bataljonski štabi defenzivno razporejeni, kar pa ni samo pri Cankarjevi brigadi, temveč pri vseh enotah.¹⁴

Dne 26. decembra je bila Cankarjeva brigada že na novo razporejena po naredbi štaba XV. divizije. Prvi bataljon je bil v Ajdiovcu in je prevzel zavarovanja od Dobrniča in Mirne peči, 2. so poslali na Kuzarjev kal, da bi rušil cesti Novo mesto—Mirna peč in Novo mesto—Straža, 3. je šel v Sadinjo vas, 4. pa v Lipovec. Sedaj je bila brigada bolj skupaj. Njena pglavitna naloga je bila, ponovno razrušiti ceste. Štirinajsta divizija pa je zasedla že 25. decembra Žužemberk in Dvor in ponovno podrla mostova čez Krko.

Na novih položajih sta imela 1. in 2. bataljon 28. decembra manjši borbi. Prvi bataljon je napadel Nemce, ki so začeli popravljati cesto od Novega mesta skozi Prečno proti Straži. Boj je bil najprej pri Kuzarjevem kalu, nato se je bataljon

umaknil, ker ga je napadla še ena sovražna skupina in ga poskusila obkoliti.

Dne 28. decembra popoldne se je premikala iz Novega mesta proti Mimi peči sovražna skupina kakih 300 mož, ki so jo podpirali 2 težja in 2 lažja tanka in 4 avtoblinde. Prvi bataljon jo je napadel. Boj je trajal uro in pol, nato se je sovražnik vrnil v mesto.

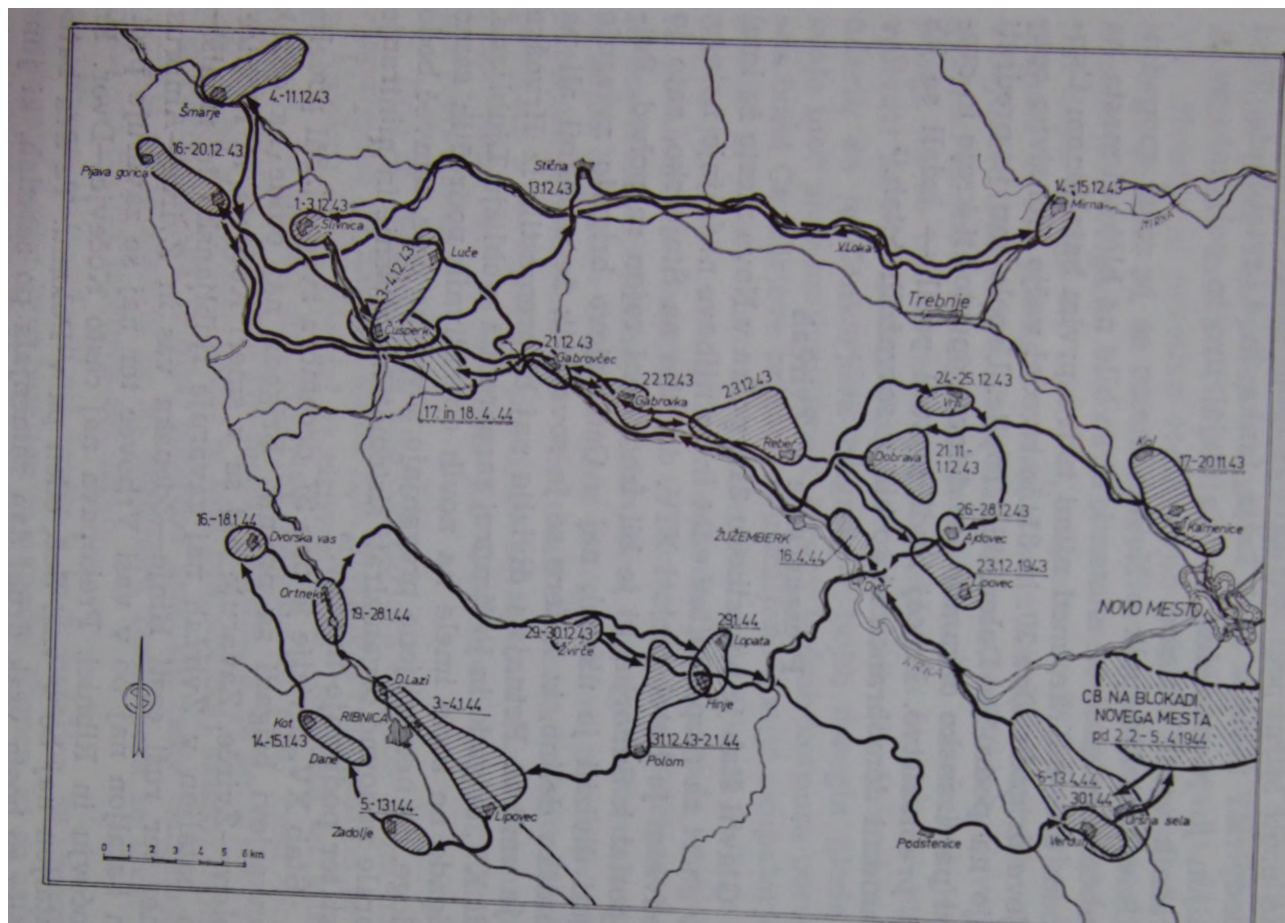
Sovražni 314. polk v Novem mestu se je začel spopadati z Gubčevo brigado in enotami, ki so bile na blokadi mesta na desnem bregu Krke, med njimi tudi s prvim bataljonom Cankarjeve brigade. Dne 30. in 31. je izvedel večjo ofenzivno operacijo na področju Dolenjskih Toplic. Uspelo mu je prodreti skozi partizansko obrambo ter deloma opustošiti kraje in oropati prebivalstvo. Precej ljudi je tudi pobil — izdali so jih posamezni domobranci, ki so bili v sovražnih četah.¹⁵

Presenečenje v Žvirčah

Glavni štab je po prihodu 314. polka v Novo mesto že imel nov načrt za razporeditev enot in za njihove nadaljnje naloge. Predvsem je hotel poslati XIV. divizijo na Štajersko, zato jo je poslal k Suhorju, ki je bil izhodiščni rajon za pohod. Petnajsti diviziji je ukazal, naj s Cankarjevo brigado zavaruje Ribniško dolino, iz katere se je sovražnik že umaknil ali pa se je umakal. Petnajsta divizija naj bi premestila iz Hrvaške tudi XV. brigado in jo čimprej razporedila v obližju Ljubljane. Brigade ne bodo imele na novih operativnih področjih samo naloge, da neusmiljeno preganjajo sovražne čete, temveč bodo morale ponovno organizirati sistematično rušenje in miniranje cest ter podiranje mostov.¹⁶

Štab XV. divizije je dne 27. decembra zvečer izdal povelje Cankarjevi brigadi za premik. Brigada naj odide na odsek Polom—Zvirče. Zavaruje naj se v smeri Kočevja in Ribnice. En bataljon v Žvirčah naj zavaruje ljubljanska in ribniško smer ter ruši cesti Hinje—Zdenska vas in 1 -ee—Ambrus. En bataljon naj bo v vasi Vrbovec ter naj se zavaruje proti Kočevju in Ribnici. Prekopava naj cesto Kočevje—Dvor. En bataljon naj bo v vasi Seč, eden pa v Polomu. Ta dva bataljona se bosta vsak drugi dan zamenjala po zasedah, ki jima jih bo odredil štab brigade. Z razmestitvijo je bila izražena temeljna smer delovanja brigade proti Ribniški dolini. Bri-

Bojna pot Cankarjeve brigade od M. novembra 1943 do 18. aprila 1944.

Skupina borcev pred revno kočo v Suhi krajini konec leta 1943

gadi so še naročili, naj si dobro ogleda področje Ribniške doline, in če so tam Se sovražne postojanke, naj Stabu divizije predloži načrt za likvidacijo tistih, ki so za to najbolj prikladne.¹⁷

Cankarjeva brigada se je začela pripravljati na pohod že 28. decembra. Najprej je ukazala 3. bataljonu, naj na porušenem mostu na Dvoru napravi zasilen prehod za pehoto in živino. Do 18. ure zvečer istega dne je bil prehod že nared. Naslednjega dne, 29. decembra zjutraj, se je začel marš. Ker je štab medtem zvedel, da je sovražnik še v Vidmu in Dobrepolju, je zaradi varnosti nekoliko spremenil divizijski načrt.

V Zvirče je poslal 4. in 1. bataljon. Slednji naj bi ostal tam tako dolgo, da bi ga zamenjal 2. bataljon, ki se je odpravil na pot nekoliko kasneje kot brigada. Nato bi 1. bataljon šel v Dobrepoljsko dolino in bi napadel sovražnika v Vidmu, Zagorici in Bruhanji vasi. Tretji bataljon so poslali v Vrbovec in Polom. Prvi in 4. bataljon sta prispela še isti dan zvečer v Zvirče in tam prenočila. Kmalu za njima je prišel tudi 2. bataljon, tako da so bili v vasi trije bataljoni. Stab brigade ni natančno določil nalog za zavarovanje, temveč je to nalogo prepustil dežurnemu v brigadi, čeprav so dobro vedeli, da je sovražnik v Vidmu, niso postavili zavarovanja v tej smeri. To se je naslednji dan hudo maščevalo.

Dne 30. decembra ob 8.30 je sovražnikova manjša skupina na biciklih vdrla v vas in nepričakovano napadla vse tri bataljone, ki se niso bili zavarovali. Pri brigadi je nastal preplah, potem pa so se le znašli in najprej premestili iz Zvirč pratež, medtem ko so se bataljoni neorganizirano upirali sovražniku. Potem so se umaknili iz vasi in jo obkolili tako, da je bil na levem krilu 1. bataljon, v sredini 4., na desnem krilu pa 2. Sovražnik je sicer takoj navalil za partizani, a so ga odbili, da se je moral zateči v vas. Težki minomet je tolkel v vas in oviral sovražne vojake. Boj, ki je trajal do 16. ure popoldne, je bil bolj mlačen. Brigada ni izpeljala odločilnega napada, da bi sovražnika popolnoma obkolila. Popoldne je prišla iz smeri Ambrusa še ena sovražna skupina — kakih 120 mož — in udarila na desno krilo 2. bataljona, ga malce presenetila in odrinila s položajev. S tem je omogočila umik skupin iz Zvirč. Sele ko mu je prispela iz 3. bataljona na pomoč četa s težkim minometom, je 1. bataljon organiziral napad v vas. Toda jedro sovražne skupine se je bilo medtem že umak-

nilo, le 30 vojakov so pustili v vasi za zaščito, a so se ob napadu umaknili. Napad pa je imel to dobro posledico, da sovražnik ni mogel odpeljati iz vasi naropanega in partizanom zaplenjenega blaga. Brigada je imela 6 mrtvih (od tega 5 ob prvem napadu) in 11 ranjenih. Dve partizanki sta bili ujeti. Izgubljenega je bilo precej orožja in materiala: 2 puškomitraljeza, 5 pušk in 5 tovornih mul, 2 konja sta bila ubita.¹⁸

Nesrečni boj v Žvirčah je imel za posledico številne preiskave višjih štabov o krivdi posameznikov in štabov za poraz. Štab brigade je 7. januarja 1944 s posebno naredbo kaznoval štab 2. bataljona za »brezvestno kršenje najosnovnejšega vojaškega pravila« s strogim ukorom, štab 1. bataljona »za nemarno izvrševanje vojaških dolžnosti« z opominom in z enako kaznijo komandanta baterije oz. 4. bataljona.* Štab brigade je izdal tudi proglas na borce, komandirje, komandante in politične komisarje o pomenu izpolnjevanja stražarske in patroljne službe, o vojaških dolžnostih in o neodpušljivosti ter kaznivosti malomarnega izvrševanja vojaških dolžnosti.¹⁹

Še preje, 4. januarja 1944 pa je štab XV. divizije kaznoval ves štab brigade in operativnega oficirja s strogim ukorom, ker niso izpeljali povelja divizije v smislu razporeditve bataljonov in niso izdali povelja bataljonom za zavarovanje niti potem, ko so bili obveščeni o sovražnikovi navzočnosti v Dobropoljski dolini in ker niso kontrolirali bataljonov.²⁰

Napadi na transportne kolone v Ribniški dolini

Vsi podatki, ki so prihajali v štab brigade in štab XV. divizije, so potrjevali, da se je sovražnik umaknil iz Ribniške doline in skoraj iz vse Notranjske. Sovražne čete, ki so 30.

* Obrazložitev kazni je bila: »Po ukazu komandanta brigade bi bil moral poskrbeti za osiguranje dveh bataljonov in topovske baterije v Žvirčah brigadni dežurni komandant lopovske materije. Njegov ukaz, naj pošljejo bojne patrolje v smeri Strug in Vidma, kjer se je nahajal sovražnik, se ni točno izvrševal s strani 1. bataljona in se sploh ni izvršil s strani štaba 2. bataljona. Bojne patrolje 1. bataljona se niso menjale na terenu do 7. ure zjutraj, kot je bilo ukazano, česar štab 1. bataljona tudi ni kontroliral; bojne patrolje 2. bataljona pa sploh niso bile poslane ob 5. uri Zjutraj, kot je bilo ukazano od brigadnega dežurnega... Vse te napake so pripomogle k presenečenju s starani sovražnika...« (Ukaz Cankarjeve brigade z dne 7. januarja 1944 o kaznovanju, arhiv IZDG fase. 12/11.)

decembra 1943 napadle v Zvirčah Cankarjevo brigado, so bile del enot, ki so se 30. in 31. decembra 1943 umikale s področja med Kočevjem in Velikimi Laščami proti Ljubljani.

V teh razmerah se je Cankarjeva brigada 31. decembra premaknila: 1. bataljon v Prevole, 2. v Lopato, 3. v Vrbovec im Polom, 4. s štabom brigade pa v Hinje. Brigadna naloga je sedaj bila, da očisti Dobropoljsko dolino sovražnih čet, če pa jih tam ne bi bilo, naj pregleda področje Velikih Lašč in Ribniške doline. Ko je 1. bataljon poslal v Dobropoljsko dolino četo, je ugotovila, da tam sovražnika ni. Tretji bataljon 15. brigade pa je obvestil divizijo, da je sovražnik zapustil tudi Ribniško dolino. V Ribnici da je že partizanska komanda mesta. To je pomenilo, da se je končala ofenzivna akcija 162. divizije, ki se je naselila v okolici Ljubljane, zlasti na južnem delu Barja, okoli Iga in v vaseh pod Krimom. To je bila operativna rezerva nemškega poveljstva, ki bi jo bili uporabili v primeru pomorskega desanta zaveznikov v Istri ali pa v primeru padalskega desanta v Ljubljanski pokrajini. Tudi sicer so jo uporabljali v Ljubljanski pokrajini, zlasti za zavarovanje železnice med Ljubljano in Št. Petrom na Krasu (sedaj Pivka).

Iz nemške razporeditve sil in njihovega obnašanja je razvidno, da so z vzpostavitvijo redkih, a precej modnih postojank v Novem mestu, Kočevju in Velikih Laščah hoteli zaposliti partizanske čete okoli teh mest in tako posredno varovati tržaško železnico. Tedaj je bil VII. korpus zelo šibak. Štirinajsta, najbolj udarna divizija, je že korakala prek Hrvaške na Štajersko, a tudi XVIII. divizija je bila zunaj Ljubljanske pokrajine v Gorskem katarju. V Ljubljanski pokrajini so ostali le XV. divizija in odredi. S temi enotami je nameraval VII. korpus izpeljati napade na postojanke v Kočevju in Velikih Laščah.

Najprej so nameravali napasti Kočevje. V tej akciji je bila namenjena Cankarjevi brigadi poveljitna naloga. Uvodno naj bi onemogočila sovražniku ves promet na relaciji Kočevje—Velike Lašče—Ljubljana in Velike Lašče—Rakek. Dobro naj bi si ogledala utrjevalna dela v mestu, kd so jih Nemci izvajali s pomočjo civilnega prebivalstva. Glede na to so bile dosežanje pozicije Cankarjeve brigade v Suhi krajini brez pomena, zato so jo preselili v Ribniško dolino, kamor je prispela 3. januarja 1944 popoldne in se razmestila: 1. bataljon v Dole-

njih Lazah, 3. v Lipovcu in Otavicach, 4. v Makošah, 2. pa je zasedel Zvirče. Najugodnejša mesta za prekinitvev prometa so bila vsekakor v soteski med Ortnekom in Žlebičem ter jugovzhodno od Dolenje vasi pri Ribnici, kjer je hrib Jasnica. Tukaj so se vneli boji med Cankarjevo brigado in sovražnimi četami, ki so si hotele brezpogojno zagotoviti promet na cesti med Kočevjem in Velikimi Laščami. Sovražne kolone, ki so oskrbovale postojanke z municijo, opremo in gradbenim materialom, so sprva potovale pogosteje. Vse do pozne pomladi leta 1944 so se z njimi spopadale enote VII. korpusa.*¹

Že popoldne prvega dne po prihodu na nove položaje se je spopadla s sovražnikom četa 1. bataljona, ki je na križišču cest pri Žlebiču varovala minerce pri postavljanju min. Četa je branila položaje proti premočnemu sovražniku le toliko časa, da so se minerei umaknili. En minerec se je tedaj vdal sovražniku. Sovražnik je imel v koloni, ki je šla v Ribnico, 17 avtomobilov in avtoblindo. Popoldne je prišlo do spopada na kočevski strani. Ob 18,30 je naletela sovražna skupina s 3 kamioni na zasedo 3. bataljona na hribu Jasnica. Zaseda je udarila po sovražniku, uničila prvi kamion in ubila precej sovražnih vojakov. Nato je jurišala na druga dva kamiona, tedaj pa je prispela skupina iz Ribnice: na poti v Kočevje je udarila zasedi za hrbet in jo prisilila k umiku.

Tudi naslednjega dne so bili podobni spopadi. Iz Kočevja je okoli 13,30 odšla proti Ljubljani sovražnikova motorizirana Skupina na 21 kamionih v spremstvu 2 avtoblind in 2 motociklov. Na Jasnici je bil zopet spopad z zasedo 3. bataljona. Sovražnik je bil premočan in je zasedo odrinil proti Rakitnici. Partizani so onesposobili 2 kamiona. Kolona je nemoteno nadaljevala pot proti Velikim Laščam, ker zasede 1. bataljona pri Žlebiču ni bilo. Brigada se je 5. januarja preselila. Prvi bataljon je šel v Zadolje, 3. in 4. v Blate, 2. pa je ostal v Zvirčah in Rapljevem. Tretji bataljon je imel 2 četi \ Rakitnici, da bi razrušili in zaprli cesto proti Grčar cam ter da bi postavili zasedo na hribčku ob Rakitnici (kota Jj28), tik ob kočevski cesti.

Od tod so bataljoni začeli rušiti ceste. Severozahodni del pri Žlebiču je bil odsek 1. bataljona, jugovzhodni del proti Kočevju pa je pripadal 3. bataljonu. Pri Žlebiču je 1. bataljon podrl 10 metrov dolg most. Med Žlebičem in Dolenjimi Lazami je postavil tri lesene barikade. Pri Goriči vasi so po-

žgali 8 m dolg most Pri Jasnici je 3. bataljon pregradil cesto z drevjem in jo zaminiral s 50 ročnimi bombami. Ko je 7. januarja odšla v smeri proti Jasnici bojna patrolja 3. bataljona, se je pri zaseki spopadla s sovražno skupino iz Kočevja. Patrolja je tedaj pogrešala nekega borca. Sovražnik se je umaknil v gozd in počakal na tank in avtoblindo, ki sta pripeljala do prve zaseke. Ko so sovražni vojaki v varstvu teh vozil začeli odstranjevati oviro so eksplodirale ročne bombe in nekaj sovražnih vojakov je bilo ranjenih ali ubitih. Na sovražnika so partizani zmetali nekaj min iz težkega minometa. Tedaj so organizirali napad pri zaseki. Četa 2. bataljona je odšla severno od ceste, da bi sovražnika od tam napadla, vod iz 3. bataljona pa se je pomaknil z južne strani kočevske ceste skoraj do Stare cerkve in se spopadel s sovražnikom, ki se je dobro zavaroval s tanki. Napad ni bil uspešen. Sovražnik se je branil tudi z minometi in topom. V Dolenji vasi so mine zažgale nekaj gospodarskih poslopij, v Rakitnici pa strelji niso napravili škode.²²

Dne 8. januarja ni bilo posebnih bojev, le patrolja 10 do 12 sovražnikov se je v belih haljah pritihovala proti Lipovcu, a so jih partizani pregnali. Toda boji so se v naslednjih dneh stopnjevali. Dne 9. januarja se je pomikala iz Kočevja proti Cankarjevi brigadi sovražna skupina. Po običaju je bilo pričakovati, da bo sovražnik prišel tudi iz Velikih Lašč. Skupina iz Kočevja je imela edino nalogo, zavarovati premike te druge skupine. Kočevska skupina se je pomikala v treh kolonah. Ena je šla po cesti proti Ribnici, druga zahodno in tretja vzhodno od ceste. Zahodna kolona okoli 80 moških je izmanevrirala zasedo 3. bataljona in nenadoma udarila v Rakitnico. Zaseda 3. bataljona na Jasnici je bila v nevarnosti, da bo obkoljena, pa se je umaknila. Tudi del 3. bataljona v Rakitnici se je moral umakniti. Popoldne ob 13,30 pa je 3. bataljon z jurišem vdrl v Rakitnico ter pregnal sovražnika, ki se je nato vkopal na hribčku severno od Rakitnice, na koti 528. Čeprav ga je tu 3. bataljon že skoraj docela obkolil, ga ni mogel pregnati, ker so ga podpirali minometi. Na pomoč mu je hitela tudi skupina 40 vojakov s ceste. Toda četa, ki je bila pod Jasnico, jim je to onemogočila, ujela nekega ranjenega domobranca in se umaknila. Sovražnik na koti 528 je izkoristil prednost minometnega ognja in se srečno umaknil. Tretja kolona, ki je prodirala vzhodno od kočevske ceste, je šla iz Li-

povca v strelcih po čistini proti Dolenji vasL Prvi bataljon jo je spustil čisto blizu (v koloni je bilo okoli 40 mož), nato pa je vžgal z vsem orožjem. Sovražnik se je razpršil. Deloma se je umaknil v Lipovec, deloma pa je ostal na položajih. Ko je ob 17. uri odšla v napad tudi četa 1. bataljona, je sovražnik že dobil pomoč iz velikolaške smeri. Četa se je morala umakniti, zakaj v sovražni koloni je bilo 34 vozil, med njimi težji tank in avtoblinda. Kolona se je počasi pomikala proti Kočevju. Ves čas so jo napadale čete Cankarjeve brigade. Predvsem so partizani uporabljali minomete in top. Pri koti 528, kjer je bdi porušen most, se je kolona ustavila. To sta izkoristili dve četi 1. bataljona, ki sta se sovražniku približali na **100** metrov z namenom, da bi jurišali na vozila in jih zažgali. To pa se ni posrečilo, ker je bil ogenj iz tanka, avtoblinde in drugih vozil premočan. Sovražnik je nato prevlekel s tankom čez strugo vsa vozila in nadaljeval pot proti Kočevju. Nekoliko prej, ob 17. uri, je prišel tej koloni na pomoč tudi tank iz Kočevja, ki pa je zapeljal na mino in zgorel Ostri boji tega dne so brigado stali 4 mrtve in 7 ranjenih.

Naslednji dan se je ponovila situacija prejšnjega dne. Iz kočevske in velikolaške smeri so prihajale sovražne skupine, ki so vzajemno kljubovale odporu čet Cankarjeve brigade. Z njimi sta se dajala 1. in 3. bataljon. Brigada je uporabila tudi protitankovski top, toda sovražnikovih prečnikov ni mogla preprečiti. Ta dan je imela enega mrtvega in 7 ranjenih borcev.*8

Dne 11. januarja so nameravali Nemci odločilno poseči na področje, kjer se je borila Cankarjeva brigada. Da bi to dosegli, so nekolikanj izpremenili taktiko. Skupina kakih 200 nemških vojakov je namreč skrivoma obšla pogorje med Kočevjem in Gotenico ter prišla skozi Jelendol do Rakitnice, kjer je bil na položaju 3. bataljon. Bataljon m bil presenečen in se je odločno branil uro in pol, nato so ga Nemci s silovitim jurišem pregnali s položaja. O tem je poročala Cankarjeva brigada dne 4. H. 1944: »Ta kontrajuriš je bdi izvršen v takem stilu in s tako silovitostjo, kot je izjavil namestnik komandanta brigade Andrej Cetinski-Lev, ki je bil tam na položaju, da kaj takega še ni videl. Napadali so skoraj sami Nemci, ki so bili očitno vinjeni.«

Medtem je napadala sovražna skupina iz Kočevja v kolonah zahodno od ceste, iz Jasnice in Lipovca. Sovražnik je

ob podpori težkega tanka prodrli z druge strani v Rakitnico. Zažgali so tri hiše in vsa gospodarska poslopja. Nekega gospodarja, ki je hotel gasiti, so ustrelili. Pobrli so vsa živila in prašiče, ropali po hišah in kradli tudi denar. Zvečer so se umaknili v Kočevje, le tank je patroljiral po cesti, blinde pa so si upale celo do Rakitnice. Iz požgane Rakitnice se je 3. bataljon umaknil v vas Blate, 2. bataljon pa v Vrbovec. Tretji bataljon je v teh bojih zabeležil 6 mrtvih in 3 ranjene, sovražnik pa, kot je sodil štab XV. divizije, 20 do 25 mrtvih in mnogo ranjenih. Med boji pri Rakitnici je prispela iz veliko-laske smeri v Ribnico in dalje proti Kočevju sovražna skupina na 15 motornih voanlih.*4

Dne 11. januarja zvečer je bil v štabu Cankarjeve brigade v Zadolju sestanek z vsemi bataljonskimi štabi in štabom 3. bataljona 15. brigade. Pogovarjali so se o akciji na Kočevje, ki jo je ukazal izvesti štab XV. divizije. Akcijo naj bi izpeljala ponoči na 13. januar 1944 Cankarjeva brigada, okrepljena s 3. bataljonom 15. brigade in topništvom Ko so v štabu brigade razporejali naloge, so okoli polnoči prispeli na konferenco še štab XV. divizije in člani štaba VII. korpusa. Po podrobni analizi položaja in razmer v brigadi so se odločili, da bodo napad odložili. Razlogi za tak sklep so bili zelo tehtni. Brigada je bila po 11 dneh bojev v Ribniški dolini zelo utrujena. Imela je veliko izgub. Ranjence iz prejšnjih bojev so bile odnesle v bolnišnice tri čete 1. bataljona, ki se še niso vrnile, za prenos novih ranjencev pa bi bilo treba uporabiti še eno četo. Brigada je imela na voljo le celoten 3. bataljon, ki pa je preстал zadnje tri dni najhujše boje, in nepopolen 2. bataljon. Vse to je bilo preslabo, da bi premagalo kočevsko posadko. Potem štabom ni bilo natančno znano, katere so osnovne enote za obrambo mesta. Oklopne enote v mestu so bile razmeroma močne, orožij za boj proti njim pa brigada ni imela na voljo. Eden od razlogov je nadalje bil, da so se razmere okoli Velikih Lašč medtem spremenile. Petnajsta brigada ni mogla sama zagotoviti zapore ceste med Velikimi Laščami in Ljubljano. Sovražnik je bil v Malih Laščah, na Rašici, Turjaku in v Račni že vzpostavil nove postojanke, ki so jih zasedle 26. domobranska četa in verjetno nekaj Nemcev iz 19. SSnpolicijskega polka. Zato je prevladovalo mišljenje, da v napadu na Kočevje ne morejo pričakovati gotovega uspeha in da bi bilo

bolje uničiti vozlišče utrjenih postojank okoli Velikih Lašč. Te postojanke so imele slabše posadke in tudi niso bile — razen Velikih Lašč — tako močno utirjene. Zato je bil napad na Kočevje odpovedan. Predhodno pa je bila zaukazana priprava za napad na postojanke v okolici Velikih Lašč.²⁵

Medtem ko so štabi pripravljali akcijo, so se v Ribniški dolini nadaljevali boji. Sovražne čete so potisnile Cankarjevo brigado v stran od ceste, da so imele nekoliko boljše možnosti pri premikih. Ponoči na 12. januar 1944 so zavarovali cesto pri Dolenji vasi. Zjutraj je sovražna enota, kakih 150 mož, prodrla proti Ribnici in napravila pri Goriči vasi zasilen mostiček. Čezenj je že ob 9,15 peljala sovražna kolona — 36 kamionov in 5 tankov — iz Kočevja proti Ribnici. Streljal je le proti tankovski top Cankarjeve brigade, ker so bile tete preveč oddaljene od ceste. Zgorel je kamion. Ko se je kolona pred Ribnico ustavila, jo je obstreljeval minomet s položaja nad Zadoljem. Izstrelil je 6 min. Ena je zadela kamion in ubila nemškega oficirja, dva vojaka pa ranila. Pod varstvom zased je kolona nadaljevala pot proti Velikim Laščam.

Naslednji dan je brigada poslala 1. bataljon v Dane. Iz 2. bataljona je odšla bojna patrolja proti Koblarjem. Tam je obstreljevala oklopni vlak, ki je iz Kočevja pripeljal delavce za popraviljanje proge. Delavce so hitro izkrcali, vlak pa se je umaknil v mesto. Sicer je bil na bojišču ves dan mir, le zvečer so se ponovno razplamteli boji. Ob 22,30 se je pomikala iz Velikih Lašč kolona 8 kamionov in 2 tankov proti Kočevju. Pri Dolenji vasi je 3. bataljon postavil zasedo, ki je sovražnika obstreljevala. Sovražnik je odgovarjal z močnim ognjem in potoval dalje. Pri Jasnici ga je spet napadla partizanska zaseda. Sovražnik je v dveh minutah izstrelil na zasedo 30 min in odšel proti Kočevju. Dva kamiona sta bila poškodovana.

Dne 14. januarja so se bataljoni nekoliko premestili. Na ukaz komandanta XV. divizije je šel prvi v vas Kot štab brigade in 4. bataljon pa sta šla v vas Bukovico. Drugi in 3. bataljon se nista premaknila. To so napravili zato, ker je sovražnik že poznal dosedanje razporeditev brigade, in da bi z združenimi silami vseh bataljonov udarili po sovražni koloni ter ji zadali oibčutnejši poraz, kar se dotlej brigadi ni posrečilo. Dne 15. januarja so bili vsi bataljoni nared za skupen

nastop, toda sovražnika ni bilo na spregled. Le pred zasedo 2. bataljona je iz Kočevja pripeljal vlak, a se je takoj vrnil, ko je zaseda začela streljati nanj.²⁶

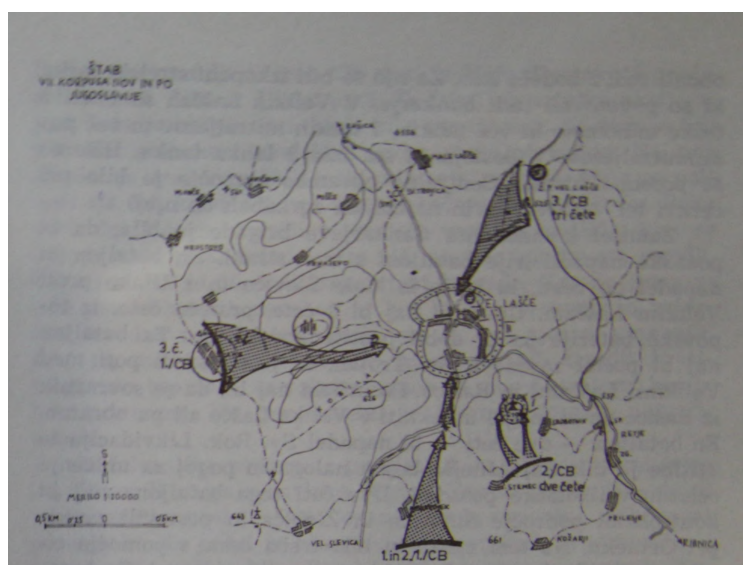
Napad na Velike Lašče

Ko so partizanski štabi presojali, katero postojanko naj bi napadli na odseku med Velikimi Laščami in Turjakom, so Nemci umaknili posadke iz Turjaka, Malih Lašč in Račne. Ostali sta torej le velikolaška postojanka in postojanka v Rašici. Korpus je ukazal XV. diviziji, naj napade ti dve. Divizija je razdelila naloge med brigadi in Dolenjski odred. Cankarjeva naj bi napadla Velike Lašče in Sv. Rok, cerkev, ki leži nad Velikimi Laščami in ima sijajno pozicijo, 15. brigada pa naj bi likvidirala Rašico. Dolenjskemu odredu so zaupali zavarovanje ljubljanske smeri, Notranjski je branil Notranjsko, a tudi enotam na blokadi Novega mesita je bilo naloženo, da z aktivno blokado onemogočijo, da bi sovražnik iz mesta prišel na pomoč napadenima postojankama. Akcija naj bi se začela 17. januarja 1944 od 20,00²⁷

Cankarjeva brigada se je 16. januarja 1944 približala ciljem. Prvi bataljon se je nastanil v Mali Slevici, 2. v Grabnu, 3. v Dvorski vasi in Škrlovinci, 4. pa v Hojčah*

Zamisel komandanta XV. divizije za napad na obe postojanki, je bila, da bi najprej 15. brigada opravila z Rašico, nato bi nekaj svojih čet poslala Cankarjevi pri Velikih Laščah na pomoč, del čet pa bi poslala proti Pijavi gorici. Zato so dodelili 15. brigadi tudi topništvo. Na smeri Rašica—Velike Lašče bi četa Cankarjeve brigade pomagala blokirati Rašico in ne bi dopustila pobega sovražniku iz Velikih Lašč. Komandant Cankarjeve brigade je dobil bojno povelje štaba XV. divizije 16. januarja opolnoči, izdajanje ukazov podrejenim enotam pa se je zavleklo do 14. ure 17. januarja, tako da ni

* Drugi bataljon je poslal v zasedo pri Žlebiču četo, ki se je takoj spopadla s sovražnikom, prodirajočim iz Velikih Lašč proti Ribnici. V koloni je bilo 19 kamionov in 2 tanka. Bataljon pa se je pri Maršičih spopadel z zavarovanjem te kolone. Po spopadu se je zavarovanje umaknilo, 2. bataljon pa je hitel v dolino, da bi dosegel začelje kolone med Ortnekom in Žlebičem. Tudi 3. bataljon je hitel na cesto. Toda oba bataljona sta bila prekasna, ker je bil sovražnik že odšel proti Kočevju.

Napad Cankarjeve brigade na sovražne postojanke Velike Lašče ponoči na 18. januar 1944. Smeri napadov brigadnih enot so narisane na originalni skici, ki jo je za ta namen pripravil štab vn. korpusa

bilo zadosti časa za pripravo. Prav take pomanjkljivosti so bile pri 15. brigadi. Bojno povelje je hodilo v ta štab 14 ur, čeprav je bil štab 15. brigade oddaljen od štaba divizije le 3 ure. Prenos bojnega povelja so namreč zaupali konjevodou in kuharjem. To je bil eden od vzrokov za zamudo enot pri napadu.

V posadki Velikih Lašč sta bila četa 19. SS-policijskega polka in poveljstvo 2. bojne skupine domobrancev s 24. in 25. četo. Zdaj je bila torej tu nemška policijska četa, katere komandir je bil poveljnik postojanke. Posadka je tedaj štel 300 do 400 mož in za njeno likvidacijo so bila potrebna zelo velika bojna sredstva. Nadalje so sedaj zasedli cerkev pri Sv. Roku, kar je zelo okrepilo obrambo postojanke. To točko bo treba najprej uničiti. Pri Sv. Roku je bil posadki na voljo težki minomet, v cerkvi so imeli 4 puškomi traizerje in 2 težka, postojanka je bila obdana z žico, branilo jo je 5 bunkerjev, ki so bili med seboj povezani z jarki. Jarki so bili speljani tako, da je bilo mogoče po njih priti tudi v cerkev. Velike Lašče to

obdali tudi z bodečo žico. Za njo go bili izkopani strelski jarki, ki so povezovali tudi bunkerje. V Velikih Laščah so imeli 3 težke minomete in več lahkih, 7 težkih mitrai j ezov in več puško mitral jezov. V postojanki sta bila 2 lahka tanka. Hiše so še posebno utrdili. Centralno obrambo območje je bilo pri cerkvi ter v največjih in najboljših zgradbah ob njej.

Zamisel komandanta Cankarjeve brigade je bila, da bi posadko napadli trije bataljoni s treh strani. En bataljon bi napadel po cesti, ki pelje iz Male Slevce in z Ulake proti Velikim Laščam. Uporabil naj bi 3 čete, pratečo četo, iz topovske baterije pa bi dobil protitankovski top. Ta bataljon naj bi poslal zasedo k Sv. Trojici, ki je na sredi poti med Velikimi Laščami in Rašico. Poskrbela naj bi, da se sovražnik iz Rašice ne bi mogel umakniti v Velike Lašče ali pa obratno. En bataljon — dve četi — bi napadel Sv. Rok. Likvidacija te utrdbe je bila najvažnejša bojna naloga in pogoj za uničenje celotne velikolaške posadke. Dve četi tega bataljona naj bi kontrolirali področje Sinovice in Žlebiča in postavili zasedo pri Ortneku. Na tem mestu bi bilo treba cesto s pomočjo civilnega prebivalstva prekopati in natrpati z minami. En bataljon — tri čete — naj bi napadel iz postaje v Velikih Laščah. Podpirala ga bo havbica 75 mm. Vsi bataljoni bodo oboroženi s po enim težkim minometom, vsaka četa pa bo imela lahki minomet poleg puškami trai j ezov. Komendant brigade je ukazal, da morajo v četah sestaviti bombaške oddelke ter jih uporabiti pri zavzemanju utrjenih hiš in bunkerjev. Ko zavzamejo hišo, jo je treba nemudoma utrditi in tam postaviti orožja, da bodo lahko odbijali protinapade. K Sv. Roku je treba po likvidaciji posadke postaviti težke mitraljeze, s katerimi naj preprečujejo premike sovražnikovih skupin po postojanki. Napad naj bi se začel 17. januarja 1944 ob 20. uri.*

Napad se je začeti z 2-do 3-umo zamudo, ker so bataljoni dobili naredbo štaba brigade za napad zelo kasno in ker so se popoldne ob 16. uri spopadli s sovražno kolono, ki je šla iz Velikih Lašč proti Ribnici. Četne komande so bile zato le na hitro seznanjene z akcijo in nalogami, borci pa sploh ne.

Prvi bataljon je uporabil za akcijo vse 4 čete. Izhodiščni položaji so bili v vaseh Mala Slevica in Ulaka. V zasedo pri

* Cankarjeva brigada je imela na voljo nepopolno skico sovražne postojanke, ki so jo priskrbeli aktivisti.

Radici so postavili 4. četo. Ob cesti iz Male Slevice sta prodirali 1. in 2. četa, iz Ulake pa 3. Že takoj ob začetku akcije se je 2. četa približala žici, ki je bila zaminirana. Za žico so bili v meter globokem strelskem jarku sovražni vojaki. Na tem odseku je imel sovražnik težki minomet in topič. Malo po polnoči sta četi kljub ognju s čela in bočnega ognja od Sv. Roka vdrli čez žico in dospeli v središče vasi, do križišča, kjer se odcepi cesta proti Ribnici. Vse hiše na tem odseku sta zasedli. Na tej smeri je bil tudi komandant brigade. Ker do jutra ni bilo pomembnejših uspehov in ker bi bilo prenevarno vztrajati čez dan na doseženi liniji, sta se četi zjutraj umaknili. Prej pa sta še požgali vse hiše, ki sta jih bili zasedli. Protitankovski top do 4. ure zjutraj sploh ni mogel streljati, ker je bilo pretemno. Na tem odseku je brigada dosegla naj večji uspeh.

Iz železniške postaje je prodiral 3. bataljon s tremi četami. Okrepili so ga s havbico 75 mm. Top so postavili nedaleč od železniške postaje. Bataljon se je zelo previdno približeval postojanki. Ko je bil že blizu žice, ga sovražnik še ni opazil — tako temna noč je bila. Bataljonski minerei so prerezali žico na dveh mestih, in ob podpori ognja iz avtomatskega orožja ter lastnih minometov je del bataljona prodril čez žico ter zavzel prvo hišo; iz nje je pregnal sovražne vojake z bombami. Četa, ki je prodirala z desne strani ceste proti pokopališču, pa se je morala pred bunkerjem ustaviti. Tedaj je sovražnik začel osvetljevati bojišče. Komandant 3. bataljona je presodil, da brez topniške podpore ne more dalje, zato jo je zahteval od komandanta divizionarierije XV. divizije. Na odseku pri Rašici namreč ni bilo slišati streljanja. Ker komandant divizionarierije ni imel stika s 15. brigado, je po nalogu načelnika štaba XV. divizije odpeljal top in havbico, ki sta prvotno bila namenjena za podporo 15. brigadi, k železniški postaji in ju postavil ob 2. uri tam na položaje. Nato je odprl ogenj na Velike Lašče in izstrelil kakšnih 24 granat. Kakih 10 jih je zadelo cerkev, ostale pa so jo preletele. Toda 3. bataljon kljub temu ni mogel dalje. Zjutraj se je 3. bataljon umaknil k postaji in se vkopal, da bi postojanko blokiral.

Drugi bataljon je bil ob 21,20 oddaljen od žičnih ovir v postojanki Sv. Roka še 300 metrov. Sovražnik ga še vedno ni opazil. Ob 23,15 pa sta bili že obe četi le 50 metrov oddaljeni od ovir. Minerei so na več mestih presekali žico in na-

pravili prehode. Četi sta prvič jurišali, Se preden so bili prehodi v žici gotovi. Sovražnik jiu je odbil. Ob 4,25 sta se ponovno vrgli na utrdbe in pognali sovražne vojake iz treh bunkerjev. Tudi po dveh ponovljenih napadih se jim ni posrečilo zavzeti preostalih bunkerjev in cerkve.

Vsi trije bataljoni so se zjutraj umaknili na izhodišča, da bi postojanko blokirali, in se pripravili na ponovitev zvečer 18. januarja.

Tudi na odseku 15. brigade pri Rašici ni bilo uspeha. Brigada je zamudila skoraj 4 ure, pa je vendarle v preostalem času zavzela vse utrjene točke okoli Rašice, ni pa mogla brez topništva zavzeti lesenih bunkerjev sredi vasi. Zjutraj je sovražnik zlahka prodril iz Ljubljane čez Turjak in prišel v Rašico.

Dne 18. januarja je štab XV. divizije izdal bojno povelje za ponovitev napada, štab brigade je sedaj izpremenil načrt. Določil je, da bo glavni napad na postojanko pri Sv. Roku, medtem ko bodo Velike Lašče blokirali. To nalogo je zaupal

3. bataljonu. Do napada pa ni prišlo, ker so sovražne čete prišle iz Rašice v Velike Lašče.* S tem se je posadka v Velikih Laščah tako okrepila, da ponovitev ne bi bila mogla prinesiti uspeha. Akcijo so torej končali in brigada se je premestila na nove položaje. Prvi bataljon je odšel v Malo Slevico in Skrlovico, 2. k razvalinam Ortniškega gradu in v Praproče, 3. pa se je naselil v Gorenjih Lazah pri Žlebiču.*⁸

Na rovaš velikolaške akcije so bile izrečene mnoge kritike. Štabi so analizirali vzroke neuspeha in iskali krivce. Štab korpusa je sodil, da je bil načrt za likvidacijo obeh postojank dober in da so bili vsi pogoji za uspeh, ker so bile

* Sovražna kolona 36 motornih vozil s tankom in 3 avtoblindami je najprej prebila zavarovanje bataljona Dolenjskega odreda pri Pijavi gorici, nato obrambo dveh bataljonov 15. brigade na Turjaku in okoli poldne prišla v Rašico. Od tu je krenila proti Velikim Laščam, četrta četa 1. bataljona, ki je bila v zasedi pri Sv. Trojici se je pred premočjo umaknila v sestavo bataljona. Okoli 14,30 je ta kolona prišla v Velike Lašče. Prvi bataljon je bil še vedno na položajih blizu Sv. Roka in je izstrelil na sovražnika v Velikih Laščah 17 min iz težkega minometa. Po sovražnih vojakih, ki so se tedaj razpršili, so streljali tudi s težkimi mitraljezi. Sovražnik je skušal odgnati 2. bataljon in ga je zato napadel z desnega krila, pri 2. četi, severno od Sv. Roka. Četa pa je napad odbila.

partizanske čete močnejše, bolj oborožene, številčno večje in moralno močnejše. Za neuspeh da so odgovorni štabi brigad, divizije in korpusa. Poveljstva so med akcijo pokazala premalo vztrajnosti.

Dne 19. januarja 1944 zvečer je bila v Stabu XV. divizije konferenca s Štaboma Cankarjeve in 15. brigade. Na njej so obravnavali vzroke neuspeha akcije. Sklenili so, da morajo Štabi brigad okrepiti politično delo in vzgojo zavestne discipline, kontrolirati Štabe bataljonov in komande čet ter da je treba degradirati tiste funkcionarje štabov bataljonov in čet, ki se v akciji niso obnesli. Na tej konferenci so torej obsojali pretežno štabe nižjih enot in niso bili samokritični. Zelo odločen in radikalen je bil v kritiki Štab VII. korpusa. Na partijskem sestanku štabne celice so razpravljali o napakah v akciji in ugotovili, da je bilo pri izvajanju akcije zelo veliko napak. Tako so kritizirali obnašanje Cankarjeve brigade, ki je kljub izrecni zahtevi, naj se premakne na nove izhodiščne položaje za napad na Velike Lašče že ponoči na 17. januar, to storila Šele podinevi in tako dovolila, da je šla proti Ribnici skoraj nemoteno sovražna kolona. Zaradi premajhne prizadevnosti Štaba brigade, ki ni priskrbel zanesljivih vodnikov, se je 3. bataljon zakasnil. Štab Cankarjeve brigade ni pred napadom postavil pred poveljstva zahteve, da je treba posadko energično likvidirati. Zato ni 3. bataljon, ko je že bil čez žico, nadaljeval odločno boja. Enote 1. bataljona pa so potem, ko so že vdrle do križišča cest v Velikih Laščah, pasivno prenašale obstreljevanje iz bunkerjev, ki so ostali za njimi, namesto da bi jih bile uničile. Zaseda 1. bataljona se je brez strela umaknila s položaja pri Sv. Trojici. Divizijska artilerija je brez glavo potovala iz kraja v kraj in se ni znala samoiniciativno povezovati z odrejenimi štabi. Zato je napadala 15. brigada brez podpore topništva, 1. divizion pa je prav tako tjavdan odpeljal topove z odseka Cankarjeve brigade — brž ko je zaslišal streljanje od Ljubljane — in se umaknil tja na Zvirče. Brez povelja so se umaknile s položajev 18. januarja zjutraj tudi enote Cankarjeve brigade. Tako so portavili štab XV. divizije pred dejstvo, da je napada konec. Štab divizije pa je vzel to dejstvo na znanje. Za odločno akcijo se štabi bataljonov in brigad že v začetku niso zadosti zavzemali, poveljniki so se kar po vrsti izgovarjali na preutrujenost borcev. Na tem

partijskem sestanku so zelo kritizirali tudi obnašanje štaba XV. divizije, češ da je dopustil, da ravnajo brigade po svoje.

Iz teh in poprejšnjih kritik spoznamo mnoge napake partizanskih enot. Veliko so si štabi prizadevali, da bi jih odpravili. Vse kritike niso izhajale iz objektivnih okoliščin. Vsak napad na utrjeno postojanko je zamotana akcija, ki zahteva mnogo vojaškega znanja in izkušenj. Potrebno je usklajevati akcijo pehote z akcijo minercev in topništva, kar je zelo zahtevno. Pretehtati je treba sovražnikove namene in vnaprej onemogočiti njegovo reakcijo. Poznati je treba lastno bojno zmogljivost in sovražnikovo sposobnost. Pravilno je treba določiti, kje so ključni položaji sovražnikove obrambe, na katere bi bilo treba osredotočiti bojna sredstva. Dobro je treba razmisliti o manevru z orožjem in četami, kako bi ugnali sovražnikovo obrambo in poskuse, da bi pripeljal postojankam pomoč. Enotam, določenim za napad, pa bi bilo treba zagotoviti čas za dobro pripravo. Vsega tega mladi štabi, zlasti štaba divizije in korpusa, še niso poznali. To so bile objektivne napake, ki so se obdržale pri višjih štabih še dolgo — dokler jih niso odpravili z bojno prakso. Z borci pa ni bilo nikoli velikih težav. Ako so čutili, da je za akcijo vse dobro pripravljeno in da so zagotovljena sredstva, ki jim bodo olajšala boj, so bili v boju nezadržni. Če pa so začutili, da akcija ni dobro pripravljena ali da so bile ocene nepravilne ter naloge nerealne, jim je bojni polet upadel.

Tudi štab Cankarjeve brigade je v analizi o velikolaški akciji dne 14. marca 1944 ugotovil, da je bilo več vzrokov za neuspeh. V prvi vrsti ni bila mogoča natančna in podrobna priprava borcev in poveljnikov, ker so bile naredbe za napad prekasno poslano in ker je bila tik pred začetkom akcije borba s sovražno kolono. Skica Velikih Lašč, ki so jo izdelali obveščevalci, ni bila popolna. Hiš in drugih poslopij niso natančno narisali. Na skici ni bilo označeno, da so v postojanki tudi jarki. Borci so šli v boj lačni, napad se ni začel sočasno, za protitankovski top pa niso mogli vzeti pri belem dnevu elementov za streljanje, zato ga sploh niso mogli uporabiti.

Štab brigade je tudi sodil, da je bila morala v boju srednja. Pri starih borcih je bila zelo dobra, pri novincih, ki so šli prvič v napad na utrjeno postojanko, pa je bila slaba.⁴⁹

Napadi na utrjene postojanke so bili še vedno težka preizkušnja za partizanske štabe in komande, posebno še zato,

ker je bila obramba v postojankah vedno bolj organizirana in pod vodstvom izkušenih nemških oficirjev.

Cankarjevo brigado so stali boji za Velike Lašče enega mrtvega, 5 težje in 8 lažje ranjenih borcev.

Ponovni boji na kočevski cesti

Štab Vil. korpusa je bil po prodoru kolone v Velike Lašče postavljen pred nove naloge. Sovražnik je vztrajno uporabljal kočevsko cesto in nikakor ga ni bilo mogoče zaustaviti. Napadi na utrjene postojanke so bili neuspešni. Glede na to, da je imel na voljo le XV. divizijo, štab korpusa za zdaj ni imel druge izbire, ko da spet postavi na kočevsko cesto Cankarjevo in 15. brigado in da poskuša z neprestanimi napadi prizadejati kolikor mogoče velike izgube sovražnikovim četam in vozilom. Zato je ukazal XV. diviziji, naj pošlje Cankarjevo brigado na odsek Velike Lašče—Ribnica, 15. brigado pa na odsek med Turjakom in Pijavo gorico. Brigadi naj nadalje rušita cesto in napadata sovražnikove kolone.

Nova razporeditev Cankarjeve brigade na položaje ob kočevski cesti, na odseku med Velikimi Laščami in Ribnico, je bila bolj ofenzivna. Med Ortnekom in Žlebičem je namreč soteska, ki je prikladna za napade in oviranje prometa, zato je talka razporeditev obetala hude boje.³⁴

Že 19. januarja je sovražnik poskrbel, da brigada na novih položajih ni bila brez posla. Iz Velikih Lašč se je namreč dopoldne začela premikati proti Ribnici kolona. O tem je bil štab brigade obveščen ob 13. uri in je izdal ukaz vsem enotam, naj napadejo. Sovražnik je to pričakoval, zato se je hotel bočno zavarovati. Najprej je poslal proti Škrloviči skupino kakih 300 vojakov, ki so četo 1. bataljona presenetili v vasi, ta je izgubila 8 borcev: 3 so bili mrtvi in 5 pogreša h. Četa se je umaknila nad vas in streljala na sovražnika. Glavna kolona je iz Velikih Lašč spešila proti Ribnici. Med Ortnekom in Žlebičem sta jo napadli zasedi 2. in 3. bataljona. Boj je vodil komandant divizije major Franc Kočever-Ciril. Tretji bataljon je poškodoval s protitankovsko puško kamion, s težkimi mitraljezi pa 2 osebna avtomobila in kamion. Poškodovana vozila je sovražnik odpeljal s seboj, kajti zasedi nista mogli zadržati njegovega prodiranja.*

Do 28. januarja je brigada na svojem odseku imela dovolj dela z rušenjem ceste in postavljanjem ovir. Gradila je bari-kade iz brun, kamenja in prsti, nasipe iz prsti in dreves ter kopala protitankovske järke. Porušila in požgala je vse mostičke.

Medtem sta bila na cesti dva velika spopada.

Prvi je bil 22. januarja 1944. Zvečer ob 18. uri se je začela pomikati iz Velikih Lašč motorizirana kolona 30 vozil. Najprej je **udaril** po njej 1. bataljon, ki je imel svoj cestni odsek pri Prapročah. Toda že se mu je za hrbtom pojavila pobočnica in bataljon se je moral spopasti z njo pri vaseh Maršiči in Praproče. Glavna kolona je medtem dospela do zased 2. bataljona na odseku med Prapročami in Ortnekom. Sovražnik se je pomikal počasi. Po cesti so peljala vozila, z njimi je bilo le toliko vojaštva, kolikor so ga potrebovali za odstranjevanje ovir in graditev zasilnih mostov, vsa vojska pa je **šla** po hribih in je varovala kolono bočno. Partizani so se zato morali spopadati zlasti s temi pobočnicami. Nato je kolona zašla na odsek 3. bataljona med Ortnekom in Žlebičem. O polnoči je predhodnica prišla do porušenega mostu pri Žlebiču in se ustavila. Mostu niso mogli popravljati, ker so partizani to preprečevali z minometnim ognjem. Kolona je zato ostala na tem mestu Skoraj ves dan 23. januarja. Partizani so jo tolkli ves dan in vse je kazalo, da jo bodo zmleli. Tretji bataljon je bil na vzhodni strani ceste in se je boril proti potočnicam, ki so ga hotele odriniti, hkrati pa je tolkel motorizacijo. Na položaj je pripeljal tudi protitankovski top. Njegovo streljanje je imelo velik uspeh. En kamion se je vnel, drugi pa je bil težko poškodovan. Z vzhodne strani se ni bilo mogoče približati kamionom. Zato je brigada poslala četo 2. bataljona čez cesto na zahodno stran, kjer so razvaline Ortnedkega gradu. Ta je odšla dopoldne, drugo pa so poslali popoldne. Koloni je pretilo popolno uničenje. Toda četi nista prišli o pravem času na položaje za odločilno akcijo. Medtem je sovražnik dobil iz Ribnice okrepitev na 7 kamionih. Podpiral jih je tanile. Odprli so topovski in minometni ogenj, da bi nevtralizirali akcijo 3. in 2. bataljona. Certa 2. bataljona, ki je šla čez cesto, se je tedaj

* V prvem poročilu štaba Cankarjeve brigade je bilo navedeno, da je v tem boju padlo kakšnih 60 Nemcev, ki so obležali na cesti. Po ostri kritiki tako pretiranega poročila je Cankarjeva brigada poslala novo, iz katerega smo prevzeli podatke v tekstu.

vendarle približala kamionom na 80 metrov. Odprla je ogenj in sovražni vojaki so zbežali v gozd. Pri tem jih je 3. bataljon napadel s 3 puškomitraljezi in težkim mitraljezom. Osem jih je padlo. Štab brigade se je zavedal, da je sovražna kolona v velikih škripcih. Zato je poslal Notranjskemu odredu pismo s predlogom, naj bataljon tega odreda, ki je bil blizu, pride na bojišče pri Sinovici in se poveže s 3. bataljonom. Brigada je popoldne ponovno postavila na bojišče protitankovski top, ki je odlično zadel. Uničil je dva kamiona. Do večera je bil s pomočjo podpore skupine, ki je prispela iz Ribnice, most pri Žlebiču popravljen in vsa sovražnikova kolona se je počasi odpeljala proti Ribnici. Dva razbita kamiona sta ostala na cesti, druge pa so odvedli s seboj. Sovražnik je imel v tem boju kakšnih 20 mrtvih in približno toliko ranjenih, veliko vozil je bilo podkodovanih. Brigada je odnesla enega mrtvega in 3 ranjene borce. V tem boju se je pokazal velik napredek v veščini napadov na motorizirane kolone. Poleg materialnega uspeha velja omeniti, da je sovražnikova kolona ostala v soteski med Ortnekom in Žlebičem okoli 30 ur, ne da bi se mogla kam premakniti.

Ta boj je Nemce podučil, da morajo v prihodnje ravnati drugače, če nočejo imeti preveč izgub. Novi način prebijanja skozi zasede so poskušali izpeljati 27. januarja, ko so se vračali iz Kočevja proti Velikim Laščam. Tokrat so poslali dve skupini, ki naj bi odtegnili jedro brigade s ceste in tako omogočili nemoten premik motorizirani koloni. Ena skupina je šla iz Ribnice proti vasi Vinice, da bi se vzpela od zadaj na Ortnek in pregnala zasede, druga pa je iz Velikih Lašč krenila proti Maršičem, da bi prišla zasedam 1. bataljona pri Prapročah za hrbet. Ko je šla sovražna kolona okoli 9. ure zjutraj skozi Ribnico, je poslala dve skupini, okoli 200 mož, v smeri proti Kotu in Novi Štifti. Skupini sta prodirali vsaka zase. Tretji bataljon je talkoj razumel grožnjo in je moral umakniti vse zasede ter zasesti položaje nad Vinicami in privasi Slatnik (cerkev Sv. Marka). Tukaj se je tolkel in ne čutil, da bi bil sovražnik prebil obrambne položaje. Med bojem je nadaljevala kolona pot proti Žlebiču. V njej je bilo okoli 20 kamionov, 3 tanki in 2 avtoblindi. Najprej je sovražnik poslal proti mestu, kjer je slutil mine, skupino za razminiranje. Zavaroval jo je s tanki in blindami. Na vzhodni strani ceste je tedaj že bila partizanska četa, ki je začela obstreljevati sovražnikove

iskalce min. Da bi **jih** zavaroval, je sovražnik poslal v to smer kakih 50 mož z nalogo, naj četo obidejo in ji udarijo v hrbet. Zato se je četa umaknila. **Šla** je čez cesto med Žlebičem in Ortnekom ter se priključila 3. bataljonu. Sovražnik je nato s **streli** iz pušk in mitraljezov ter bombami razstrelil mine na **cesti** in si očistil (pot). Obstreljevala sta ga le top in minomet.

Za zavarovanje te kolone je sovražnik poslal tudi iz Velikih Lašč močnejšo skupino, ki je deloma napredovala po cesti, deloma pa je zavila zahodno od <nje in se pojavila pred četo 1. bataljona pri Maršičih. Partizane so Nemci obsuli z minometnim ognjem, ki je trajal pol ure. četa je imela velike izgube: enega mrtvega in 10 ranjenih. Ranjeni so bili vsi člani četne komande razen namestnika političnega komisarja, vodnik pa je bil mrtev. Četa se je umaknila na Pusti hrib, sovražnik pa je prišel v vas in požgal 4 hiše. četi so poslali na pomoč četo iz 2. bataljona. Toda sovražnik je ostal v vasi in ni silil dalje. Tudi zaseda 1. bataljona, ki je bila ob cesti v hribovski vasi Praproče, se je morala umakniti, ker se je bala obkolutve, ko je sovražna skupina prišla v Maršiče. Tako 1. bataljon ni imel več pomembnejših sil, da bi sodeloval v boju drugih enot Cankarjeve brigade.

Drugi bataljon se je zadrževal okoli vasi Graben. Ker dopoldne še ni bilo jasno, kako bo s sovražno kolono, so ga tam zadržali v rezervi. Popoldne pa so četo pošli nad Ortnek, da bi se tam spopadla s sovražnikovo kolono na pohodu. Sovražnik je imel velike težave. Obstreljevala sta ga sicer le top in minomet, toda na cesti je bilo polno ovir, ki jih je bilo težko odstraniti. Najprej so prišli do uničenega mosta. Dolgo je trajalo, preden so postavili zasilnega in spravili čezenj vso motorizacijo. To so opravili šele ob 16. uri. Nekoliko naprej je bila na cesti barikada, nad njo pa v zasedi četa 2. bataljona. Ko je sovražnik to opazil, je poslal proti četi pehoto, naprej pa 10 mož, da bi barikado odstranili. Ko je četa vžgala po njih, so se razpršili. Nato so Nemci poslali tank in blindo. Ko so borci 2. bataljona začeli nažigati proti njima prebojno municijo, sta se vrnila. Do 1. ure ponoči je potem kolona mirovala in si ni upala dalje. Potem pa je v temi začela prodirati v varstvu tankov, ki so najprej prepeljali 5 kamionov, nato pa odšli. Kolona se je tako vlekla skozi partizanske zasede do 5. ure zjutraj, 28. januarja.

Tudi ta akcija je bila zadovoljivo opravljena. Tu lahko spoznamo, kako velikega pomena sta bila bolj strokovno rušenje ceste in izbira pravih položajev ob soteski.*¹

Proti Novemu mestu

Štab VII. korpusa je imel 21. januarja 1944 konferenco, kjer so sklenili predlagati glavnemu štabu zamenjavo enot na blokadi Novega mesta. Te enote so bile po analizi VII. korpusa že 4 mesece na istem mestu. »To so ugotovitve našega štaba, Štaba divizije in tudi samih Štabov brigad.« Tako je zapisal Štab korpusa v poročilu glavnemu štabu 23. januarja. »Kolikor bi ne bilo za tako pregrupacijo kakih posebnih ovir od sovražnikove strani, bi se lahko izvršila tako, da bi najprej 5. UB (Ivana Cankarja) prišla na sektor Gubčeve brigade, nato Gubčeva brigada na sektor 12. in 12. na sektor Levstikove ...«² Glavni štab je predlog sprejel. Najprej je štab XV. divizije odredil za začetek pohoda proti Novemu mestu noč na 27. januar, česar pa zaradi borb ni bilo moč izpeljati. Pohod se je začel 28. januarja 1944 zvečer.

Cankarjeva brigada ga je izvedla v treh etapah. Cilj prve je bil v vaseh Hinje in Lopata. Tja so prispeli bataljoni, ki so potovali posamič, 29. januarja med 3. in 4. uro zjutraj. Po počitku ob 17. uri je bil zbor brigade. Na njem se je predstavil novi politični komisar brigade Franc Sever-Franta (komandant brigade Ivan Majnik-Džems je zapustil svojo enoto že 26. januarja, ko ga je zamenjal novi komandant Alojz Dragan), nakar je brigada odpotovala dalje. Druga etapa jih je 30. januarja pripeljala v Gorenje Sušice in Dobindol blizu Uršnih sel. Zvečer je odpotovala po bataljonih na položaje Gubčeve brigade in jih od nje prevzela. Tretji bataljon in topniška baterija* sta šla v Gorenji Suhadol, 2. je bil v Gabrju, 1. pa je zasedel Tolsti vrh. Na teh mestih so ostal : še naslednji dan. Čas so izkoristili za počitek, čiščenje in³ zabaxp. ^

Sedaj je bila Cankarjeva brigada na tistem odseku blokade Novega mesta, kjer je bil tudi njen nekdanji 1. bataljon. Formalno ga je glavni štab .ponovno vrnil v sestavo brigade 6. februarja 1944. Tedaj so ponovno začeli imenovati bataljone po starem. Prvi bataljon je bil stari 1. bataljon. 2. in 3. sta

* Topniško baterijo so zopet osnovali konec decembra 1943.

Alojz Dragan, komandant brigade

Franc Sever-Franta, politični
komisar brigade

obdržala stari Številki, četrti pa je postal zopet stari četrti bataljon, ki so ga bili po odhodu 1. bataljona iz sestave brigade 21. oktobra 1943 preimenovali v 1. bataljon. Dosedanji

4. bataljon, ki je bil pravzaprav topniška baterija in so ga tako imenovali že mesec dni, je zopet postal topniška baterija. Imela je le protitankovski top, sicer pa so jo uporabljali kot pehotno enoto. S temi številkami bomo odslej zopet imenovali bataljone. Topniško baterijo pa bomo imenovali kar baterija.

Brigada je izkoristila dva dni za počitek. Borci so bili veseli, da so prišli pod Gorjance. Nekateri so bili razočarani, ker jih ni pot pripeljala v Belo krajino. 2e 2. februarja so gabrška dekleta priredila miting, ki se ga je 2. bataljon zelo razveselil. Prazno trgovino v vasi so dekleta lepo okrasila, ob 15. uri pa je bila ta dvorana že polna. Tukaj so namreč vaščani vedno težko pričakovali, kdaj bo kak miting. Tudi sedaj so prišli nanj v velikem številu. Gabrska dekleta so odlično izvedla program, ki so ga bile večidel same sestavile. Po mitingu je bila zabava s plesom. Ta miting je bil brigadi posvečena sprejemna manifestacija podgorskih prebivalcev.

Dne 3. februarja 1944 je bila zamenjava z Gubčevo brigado izvedena. Cankarjeva se je razporedila tako, da je bil na levem krilu 1. bataljon, ki je varoval odsek od Krke do ceste, ki drži iz Novega mesta proti Uršnim selam. Cesto proti Beli krajini je branil 3. bataljon v vasi Gornja Težka voda. Tu je bila tudi baterija. Desno je bil 2. bataljon v Hrušici, na

deano krilo pa so postavili 4. bataljon na Javorovico, Ban, Ržišče. Ta je imel nalogo blokirati sovražno postojanko v Kostanjevici. Vsi bataljoni so poslali na obrambne položaje blizu mesta zasede, organizirali in pregledali zemljišče, se seznanili z okopi Gubčeve brigade in se med seboj povezali. Med 1. in 3. bataljonom so postavili enega ali dva divizionarja artilerije XV. divizije, ki sta tu opravljala blokadne naloge, kolikor nista bila kot topniška enota na kaki akciji. Drugega februarja se je spopadal s sovražnikom le 3. bataljon.**

Razmere v brigadi

Moralno-politično stanje v brigadi so brigadni politični komisarji in komandantje v mesecu decembru 1943 in januarju 1944 ocenjevali kot dobro. Borbena morala je bila tedaj, ko je bila brigada pri Šmarju, prav dobra in so čete z juriši reševale bojne naloge kot pred nemško ofenzivo. Potem je morala po velikih marših po Dolenjski nekoliko popustila zaradi utrujenosti, vendar so bili borci kljub temu borbeni, če so se izkazali tudi poveljniki. To je bilo očitno v bojih pri Jordan-kalu, 24. in 25. decembra. Tudi v bojih z motoriziranimi kolonami je bila borbenost dobra, le pomankanje bojnih sredstev za uničevanje tankov ji je bilo v škodo. Borci so, čeprav zelo izdelani, vztrajali na položajih po več dni, ne oziraje se na mraz. Pa še jedli niso redno, ker je bilo prinašanje hrane na bojne položaje pomanjkljivo. Utrujenost brigade je bila po mnenju njenega poveljstva največja prav tedaj, ko so ji dodelili najtežjo nalogo: napad na Velike Lašče. Utrujenost je stopnjevalo tudi težko delo borcev pri rušenju komunikacij in objektov na njih, saj so morali skoraj vsa dela opravljati ročno.

Mobilizacija je uspevala čedalje slabše. V prvi polovici decembra so mobilizirali 93 vojnih obveznikov, od katerih so jih v brigadi zadržali 80. Sredi januarja jih je bilo 37, proti koncu januarja pa sploh niso nikogar mobilizirali, čeprav so pošiljali na vse strani patrolje, da bi pobrale zlasti dezertarje. Toda posebnega uspeha ni bilo. Vsi novinci so bili starejših letnikov in slabega zdravja. Priliv novih borcev pa ni imel na moč brigade posebnega vpliva, ker jih je še nadalje mnogo dezertiralo. Tako je v prvi polovici decembra dezertiralo 41 borcev, ki so bili vsi novinci. V drugi polovici decembra jih je ušlo 36, ki so zopet bili zvečine novinci. Sredi januarja 1944

jih je zmanjkalo iz čet 32, zvečine tistih iz okolice Dobrnica. Zadnji teden januarja pa je izkazal v brigadi 8 dezertarjev. Dobmiški dezertarji so uhajali dogovorno v skupinah in odnašali s seboj orožje, štab brigade je sodil, da ti dezertarji za svoje dejanje niso imeli političnega ozadja. Večinoma so se tiščali doma ali pa v gozdovih okoli domačij, kjer so si napravili skrivališča. Ker se je brigada stalno premeščala, ni mogla izvesti odločnega čiščenja terena. Največ dezertacij je bilo zaito, ker novinci, že tako slabotni in starejši, niso mogli zdržati zelo napornih maršev in bojev. Nekateri pa so ušli zato, ker niso bili naklonjeni osvobodilnemu gibanju. Tolažili so se, če jih dobijo, kazni ne bo velika, ker je iz brigade ušlo tako veliko borcev. Nekateri borci iz brigade so se priključili drugim enotam. Brigada jih je lovila s patruljami, obveščala pa je o dezertacijah tudi zaledne ustanove, druge partizanske enote in politične delavce. Decembra in januarja so obsodili na smrt dva dezertarja in ju ustrelili pred bataljonom. Ujeli in v brigado so ju vrnili politični delavci.

V obeh mesecih je padlo najmanj 40 borcev. Veliko je bilo ranjenih. Padlo je mnogo poveljnikov. Mobilizacija je torej komaj nadomestila z novinci tiste, ki so dezertirali in padli.

Naslednja tabela nam kaže število in oborožitev brigade

1. januarja 1944, le da so podatki o 1. bataljonu (tisti, ki je bil pod poveljstvom glavnega štaba) z dne 20. decembra 1943.⁴¹

Enota	Šte- vilo	Topovi	Težki mitraljezi	Puško- mitraljezi	Težki minometi	Lahki minometi	Brzostrelke	Puške
Stab	33			1			5	20
I. bat. pod gL štabom	198		2	7	1	1	4	156
1. bataljon	166		2	15	1	2	3	131
2. bataljon	174		3	14	1	5	3	118
3. bataljon	257		3	12	1	4	1	205
4. bataljon	104	1		7				89
Minerska pionirska četa	39							8
Obveščevalni vod	14						1	13
Skupaj	985	1	10	56	4	12	17	740

Ce na temelju razpredelnice analiziramo število partizanov ter njih oborožitev, potem lahko rečemo, da je brigada do konca leta 1943 obdržala razmeroma visoko število borcev in bork (bork je bilo 1. I. 1944. leta 38). Brigada je ohranila tudi dobro oborožitev. Meseca januarja se je oborožitev okrepila z dvema protitankovskima puškama, kar je bilo zelo pomembno za boj proti oklepnim enotam.

Večina borcev je bila oblečena še vedno v italijanske uniforme, ki pa so bile že zelo obnošene. Tudi obutev je bila čedalje slabša. Brigada si je nekoliko opomogla, ko je zaplenila v Šentvidu pri Stični zaloge usnja. Tudi od intendance korpusa in glavnega štaba je dobila nekaj parov čevljev, vendar obutev spričo zime še ni bila zadostna. Tudi perila je primanjkovalo. Intendantje so poskrbeli, da je bila prehrana zadovoljiva. Edine težave so bile pri donajanju hrane na položaje oziroma prehranjevanje čet med bojem. Hrano so intendantje nabavljali po redni poti, vendar se je dogajalo, da je bila ponekod vzeta brez vednosti političnih aktivistov. Štab brigade je pazil na take nepravilnosti in jih odstranjeval. Zdravstveno stanje je bilo zadovoljivo. Največ je bilo prehladov in revmatizma. Enote so dobile kotle za parjenje oblek, kar je izboljšalo higieno v četah.

Organizacijske novosti v brigadi so bile v tem obdobju naslednje: ker so postale čete številčno slabše, so v bataljonih zmanjšali njih število od 4 na 3. Tako so povečali številčnost čet in izboljšali poveljniško sestavo četnih komand. V bataljonih so uvedli operativne oficirje. To reorganizacijo so izvedli med 21. in 23. januarjem 1944. Ob prihodu brigade na blokadne položaje pred Novim mestom so opravili po odloku glavnega štaba tudi reorganizacijo celotnega brigadnega poveljniškega sistema. V štabih brigade so odpravili odseke, njihovo delo pa so prevzeli posamezni oficirji — operativni oficir, referent za kadre, referent za zveze, intendant, sanitetni referent in propagandni referent. Obveščevalni center je vodil obveščevalno službo v brigadi. Tudi štabe bataljonov so poenostavili. Poleg poveljniškega kadra so bili v bataljonih obveščevalec, desetar desetine za zvezo, intendant, bataljonski bolničar in propagandist.

Že v začetku januarja 1944 so po nalogu glavnega štaba ustanovili v brigadi namesto minersko-pionirske inženirsko četo. Sčasoma so jo izpopolnili in se trudili, da bi razvili njeno

bojno sposobnost. Inženirska četa je imela vod za **zvezo**, pionirski in minerski vod. Četa je **takoj** po ustanovitvi štela 48 borcev (vključno s poveljniškim kadrom).

Vojaško vzgojno delo je bilo slabše razvito. Predvsem ni bilo predavateljev in dobrih, strokovno podkovanih kadrov. **Eden** od vzrokov za to je bil, da je bila brigada januarja 1944 skoraj neprestano v borbi, čete pa so bile poleg tega zaposlene z raznimi nalogami in s prevozom ranjencev v bolnišnice.

Politično delo je med boji nekoliko zastalo. Ker ni bilo dobrih predavateljev, so prišli v navado pogovori političnih komisarjev s posamezniki. Pomagali **so** si tudi z branjem literature po skupinah in z izobraževalnimi tečaji, ki so bili tedaj posvečeni večidel namestnikom političnih komisarjev čet in sekretarjem SKOJ. Brigada je prirejala mitinge ter manjše zabave po hišah. Politični komisarji so imeli sestanke. Teme, ki so jih obravnavali so bile: načela OF, razkrinkavanje domobranstva, sklepi AVNOJ, o nacionalnem komiteju in njegovi politični vlogi, razkrinkavanje delovanja emigrantske vlade, Mihailoviča in četnikov, o teheranski konferenci, o uspehih rdeče armade, populariziranje maršala Tita in komunistične partije. Govorili so o tovarištvu med borci, o vztrajanju na položajih, o discipliniranem izvrševanju ukazov, o pravih rekvizicijah, o škodljivosti pijančevanja, o odnosu do prebivalstva.

Stiki s civilnim prebivalstvom so sloneli na sodelovanju s političnimi aktivisti in organizacijami OF na terenu ter partijskimi komiteji. Tu se je brigada informirala o političnih razmerah, dobila navodila za nabavo hrane in opreme ter za kulturno-prosvetno delo med prebivalstvom. Temeljni stik s prebivalstvom so bili še vedno mitingi, ki jih je brigada redno prirejala. V decembru in januarju jih je bilo najmanj 34. Navajamo nekaj krajev, kjer so bili: Stična, Grosuplje, Šmarje pri Grosupljem, Višnja gora, Trebnje, Velike Lipljene, Videm pri Krški vasi, Žužemberk, Nemška vas, Sv. Gregor, Bukovica, Blate, Rakitnica, Grčarice, Ribnica. Povprečno je bilo na mitingih od 30 do 50 ljudi iz vrst civilnega prebivalstva. Ljudje so torej radi obiskovali te partizanske prireditve, le tam, kjer so bili prej domobranci, se je poznalo, da se bojijo prihajati na mitinge, zato je bila udeležba nekoliko manjša. Ponekod so partizani napravili miting kar med pohodom, kar je bila novost. Posebnost je bil tudi manifestativni pohod brigade od

Ivančne gorice v Trebnje 13. in 14. decembra 1943. Brigada je korakala na nove položaje pri Trebnjem kar po cesti z razvitimi zastavami, partizani so prepevali, harmonikarji pa igrali. Ponekod je na mitingih sodelovalo tudi civilno prebivalstvo, zlasti mlada dekleta. Po mitingu je bila običajno zabava s plesom. To je bilo pravzaprav edino razvedrilo za borce. Na mitingih so sprejemali tudi resolucije, ki so podpirale tedanje ukrepe vodstev osvobodilnega gibanja. Tako npr. je bil 27. januarja 1944 pri Sv. Gregorju miting, kjer so sprejeli resolucijo v podporo političnim ukrepom maršala Tita, na predlog rajonskega odbora OF pa je bilo podpisano posojilo narodne osvoboditve.

V brigadi v zadnjih dveh mesecih niso natisnili mnogo literature za kultumo-prosvetno delo. Vzrok so bili pohodi in česti boji. Vendar je brigadna tehnika medtem natisnila brošuro iz življenja gorenjskih partizanov, ki jo je napisal Bogo Flander-Klusov Joža, namestnik političnega komisarja čete in vršilec dolžnosti namestnika političnega komisarja baterije. Imeli so pripravljenih še več brošur in izdati so nameravali novo številko »Borca«, pa jim je to preprečilo pomanjkanje potrebščin.

Omeniti moramo še, da so v brigadi imeli troje porok. Poročni obred je izpeljal politični komisar brigade. V njegovem poročilu za prvo polovico decembra beremo, da so bile listine »o tem opremljene s potrebnimi podatki poročenih, z njihovimi podpisi in podpisi prič, ki sta bila politični komisar in komandant brigade.« Po poroki je štab brigade sporočil Štabom bataljonov, »da ni umestno nadaljevati s ponovnimi porokami zaradi izrednih prilik.«

Spričo slabših uspehov brigade v borbah s 314. polkom 162. divizije »Turkestanske« med Žužemberkom in Mimo pečjo, spričo presenečenja, ki ga je brigada doživela v ZvirČah, spričo neuspeha v napadu na Velike Lašče in v bojih s kolonami med Velikimi Laščami in Ribnico. Lso Pjivišj ih štabih .mislili, da preživlja brigada krizo. Iz poročil političnih komisarjev in štaba brigade pa smo lahko spoznali, da je bila brigada kar na dostojni moralni ravni. Vzroki za zaskrbljenost višjih štabov za bojno zmogljivost brigad in njihovo moralno-politično raven so bili le v neizkušenosti tedanjih vodilnih štabov, ki so se morali spoprijemati z bojnimi nalogami in organizacijskimi težavami, ki jim še niso bili povsem kos.¹⁵

Brigada je bila sposobna zamenjati na blokadi Novega mesta Gubčevo, saj je bila približno enako močna. Blokada je zahtevala od brigade novih bojnih prijemov in iznajdljivosti za obvladanje novomeške posadke.

OPOMBE

¹ Naredba štaba VII. korpusa z dne 2. decembra 1943 štabu XIV. in XV. divizije, v arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 28. novembra 1943 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo inženirja Brinarja glavnemu štabu z dne 3. do 5. decembra 1943 o rušenju cest, arh. IZDG fase. 24/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 2. decembra 1943 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o bojih, Zbornik VI-9-6, poročilo štaba Dolenjskega odreda z dne 2. decembra 1943 glavnemu štabu, Zbornik VT-9-9, odredba glavnega štaba o nalogah Dolenjskega odreda na odseku Šmarje–Grosuplje, Zbornik VI-9-11, odredba štaba XV. divizije z dne 3. decembra 1943 o zavarovanju napada na Velike Lašče, Zbornik VT-9-15, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti, Zbornik VI-9-114.

* O napadu na Velike Lašče glej poročilo štaba XV. divizije z dne 3. decembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/1, naredbi štaba VII. korpusa štaboma XIV. in XVIII. divizije z dne 2. decembra 1943 o napadu na Kočevje, arh. IZDG fase. 21/1, odredba glavnega štaba z dne 4. decembra 1943 o pohvali XIV. diviziji, Zbornik VT-9-18, poziv glavnega štaba z dne 4. decembra 1943 domobrancem za vstop v NOV Slovenije, Zbornik VI-9-19, poročilo glavnega štaba o bojih VII. korpusa od 23. novembra do 8. decembra 1943, Zbornik VI-9-31, poročilo štaba XIV. divizije štabu VII. korpusa z dne 12. decembra 1943, Zbornik VT-9-45, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti brigade, Zbornik VI-9-114.

* O aktivnosti brigade med Lipoglavom in Pijavo gorico glej informacijo glavnega štaba z dne 12. decembra 1943, arh. IZDG fase. 55/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 7. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih pri Šmarju, Zbornik V7-9-26, poročilo glavnega štaba o bojih enot VII. korpusa, Zbornik VI-9-31, poročilo štaba XV. divizije z dne 8. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih 6. in 7. decembra 1943, Zbornik VI-9-32, poročilo štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 9. decembra 1943, Zbornik VI-9-35, poročilo štaba XV. divizije z dne 10. decembra 1943 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-9-41, poročilo štaba XV. divizije z dne 11. decembra 1943 štabu VII. korpusa o položaju, Zbornik VI-9-46, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih, Zbornik VI-9-114.

⁴ O aktivnosti brigade na zavarovanju ljubljanske smeri glej poročilo štaba XV. divizije z dne 12. decembra 1943, arh. IZDG

fase. 26/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 13. decembra 1943 Štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 150/1-4, naredba štaba XV. divizije z dne 11. decembra 1943 štabom brigad in artilerije o novi razporeditvi, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba VII. korpusa z dne 20. decembra 1943 glavnemu štabu o preiskavi, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo operativnega štaba Cankarjeve in Levstikove brigade z dne 12. decembra 1943 štabu XIV. divizije, arh. IZDG fase. 21/1, naredba štaba XIV. divizije z dne 8. decembra 1943 štabom brigad o napadu na Kočevje, arh. IZDG fase. 188/1, naredba operativnega štaba z dne 9. decembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/II, opozorilo štaba XIV. divizije z dne 12. decembra 1943 Cankarjevi brigadi o borbi v Kočevju, arh. IZDG fase. 189a/II, poročilo štaba XVIII. divizije z dne 14. decembra 1943 štabu VII. korpusa o borbah pri Pijavi gorici, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 10. decembra 1943 štabu VII. korpusa, Zbornik VT-9-41, pismo štaba VII. korpusa z dne 13. decembra 1943 štabu XV. divizije o napadu na Kočevje, Zbornik VT-9-57, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu o aktivnosti, Zbornik VI-9-114.

⁵ Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 14. decembra 1943 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 o aktivnosti, Zbornik VI-9-114.

* Poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1943 o aktivnosti, Zbornik VI-9-114.

⁷ Navodila glavnega štaba z dne 13. decembra 1943 štabu VII. korpusa za ponovni napad na Kočevje, arh. IZDG fase. 8/1, naredba štaba VII. korpusa z dne 13. decembra 1943 štabu XIV. divizije o ponovnem napadu na Kočevje, arh. IZDG fase. 21/1, predhodno povelje štaba VII. korpusa štabu XIV. divizije o pripravi na ponovni napad na Kočevje, arh. IZDG fase. 21/1, navodila štaba VII. korpusa z dne 16. decembra 1943 Cankarjevi brigadi o pripravi na napad na Kočevje, arh. IZDG fase. 189a/II.

⁸ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 6. januarja 1944 glavnemu štabu o aktivnosti brigade, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo štaba VII. korpusa z dne 20. decembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 23. decembra 1943 štabu VII. korpusa o aktivnosti enot, arh. IZDG fase. 26/1,

⁹ Odredba glavnega štaba z dne 13. decembra 1943 štabu VII. korpusa o ukrepih proti novi ofenzivi, arh. IZDG fase. 8/1.

[#] Naredba štaba VII. korpusa z dne 19. decembra 1943 štabom divizij, arh. IZDG fase. 21/1.

¹¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo Cankarjeve brigade z dne 6. januarja 1944 glavnemu štabu o dejavnosti v drugi polovici decembra 1943, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. decembra 1943 glavnemu štabu o prodoru 162. divizije do Dvora pri Žužemberku, arh. IZDG fase. 21/1.

¹¹ Poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 22. decembra 1943 obveščevalnemu centru glavnega štaba, arh. IZDG fase. 47/1, poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. decembra 1943

glavnemu Štabu o položajih ob Krki, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943 štabu VII. korpusa in glavnemu štabu o sovražnikovem vdoru na Dvor, arh. IZDG fase. 26/1, odredba štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943 štabom vseh brigad in artilerije, Zbornik VI-9-104.

¹³ O bojih Cankarjeve brigade od 21. do 25. decembra 1943 glej poročilo Cankarjeve brigade z dne 8. januarja 1943 glavnemu štabu o aktivnosti, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo štaba XV. divizije z dne 26. decembra 1943 obveščevalnemu centru glavnega štaba, arh. IZDG fase. 47/1, odredba štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943 Cankarjevi in 12. brigadi za napad na 314. polk, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. decembra 1943 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa o položaju, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 27. decembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo okrožne komisije VOS z dne 28. decembra 1943, arh. IZDG fase. 47/1, zapisnik partijskega sestanka štabne celice VII. korpusa z dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 23. decembra 1943 o razporeditvi enot, arh. IZDG fase. 26/1, poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. decembra 1943 glavnemu štabu o razmerah, Zbornik VI-9-102, odredba štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943 o nalogah, Zbornik VI-9-104, poročilo informacijskega odseka glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 o bojih na Dolenjskem, Zbornik VT-9-127, poročilo štaba XV. divizije z dne 26. decembra 1943 o bojih Cankarjeve brigade, Zbornik VT-9-128.

¹⁴ Navodila glavnega štaba z dne 28. decembra 1943, Zbornik VT-9-136, poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. decembra 1943, Zbornik VI-9-102, poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja 1944, arh. IZDG fase. 12/11.

¹¹ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 6. januarja 1944 glav-
nemu štabu o aktivnosti v drugi polovici decembra 1943, arh. IZDG
fase. 189a/III, poročilo informacijskega odseka glavnega štaba z dne
26. decembra 1943, arh. IZDG fase. 8/III.

¹⁸ Odredba glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 štabu VII.
korpusa o premestitvi enot, Zbornik VI-9-126.

¹⁷ Odredba štaba XV. divizije z dne 27. decembra 1943 o raz-
mestitvi brigad in njihovih nalogah, Zbornik VI-9-133.

¹⁸ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 6. januarja 1944 glavne-
mu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, ukaz štaba XV. divizije z dne
4. januarja 1944 o kaznovanju štaba Cankarjeve brigade, arh. IZDG
fase. 26/11, poročilo štaba VII. korpusa z dne 30. decembra 1943
glavnemu štabu o boju pri Zvirčah, arh. IZDG fase. 21 /I, poročilo
štaba XV. divizije z dne 31. decembra 1943 glavnemu štabu o boju
pri Zvirčah, Zbornik VI-9-155, naredba Cankarjeve brigade z dne
7. januarja 1944 o kaznovanju štabov bataljonov, arh. IZDG fase.
12/11.

^{1#} Poročilo političnega komisarja Cankarjeve brigade z dne
7. januarja 1944 glavnemu štabu o moralnih in političnih razme-
rah v enotah, arh. IZDG fase. 188/1.

²⁰ Naredba štaba XV. divizije z dne 4. januarja 1944 o kazno-
vanju Štaba Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 26/11, sporočilo
Štaba XV. divizije z dne 31. decembra 1943 Cankarjevi brigadi, arh.
IZDG fase. 188/1.

⁸¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 5. januarja 1944 glavnemu
štabu, Zbornik VI-10-12, poročilo štaba VII. korpusa z dne 1. janu-
arja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-10-1, poročilo Štaba XV.
divizije z dne 1. januarja 1944 Štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-2,
poročilo štaba XV. divizije z dne 2. januarja 1944 Štabu VII. kor-
pusa o bojih, Zbornik VI-10-8, poročilo štaba VII. korpusa z dne
4. januarja 1944 glavnemu Štabu o nalogah enot, Zbornik VI-10-13,
poročilo Štaba VII. korpusa z dne 10. januarja 1944 glavnemu šta-
bu o razmestitvi in bojih, Zbornik VI-10-43, vojaško poročilo za
mesec januar 1944 Cankarjeve brigade z dne 4. februarja 1944,
arh. IZDG fase. 189a/in.

²² Vojaško poročilo Cankarjeve brigade z dne 4. februarja 1944
za januar 1944, arh. IZDG fase. 189a/ni, poročili štaba XV. divizije
z dne 6., 7. in 9. januarja 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase.
150/VI-I, poročila Štaba XV. divizije z dne 5., 6. in 8. januarja 1944
štabu VII. korpusa o bojih pri Ribnici, Zbornik VI-10-21, 27, 38.

** Vojaško poročilo za januar 1944 štaba Cankarjeve brigade
z dne 4. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III,
poročilo informacijskega odseka glavnega štaba z dne 12. janu-
arja 1944, arh. IZDG fase. 8/n, vojno poročilo Štaba VII. korpusa
z dne 13. januarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 150/II-4,
poročilo Štaba VII. korpusa z dne 10. januarja 1944 glavnemu Šta-
bu o bojih v Ribniški dolini, Zbornik VI-10-43, poročilo Štaba XV.
divizije z dne 10. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih pri
Rakitnici in Dolenji vasi, Zbornik VI-10-46, poročilo štaba XV.
divizije z dne 10. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih pri Rib-
nici, Zbornik VI-10-47.

²⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 12. januarja 1944 glavnemu
štabu o bojih pri Rakitnici, Zbornik VI-10-58, vojaško poročilo
Cankarjeve brigade za januar 1944 z dne 4. februarja 1944 glav-
nemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III.

²⁵ Zapisnik partijskega sestanka štabne celice štaba VII. kor-
pusa z dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, bojno povelje
XV. divizije z dne 10. januarja 1944 za napad na Kočevje, arh.
IZDG fase. 188/III, poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja
1944 glavnemu štabu o nalogah enot, Zbornik VI-10-13, poročili
štaba XV. divizije z dne 12. februarja 1944 Štabu VII. korpusa o
bojih Cankarjeve brigade, Zbornik VI-10-58, 59.

H Vojaško poročilo Cankarjeve brigade za januar 1944 z dne
4. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189/III, poročilo
štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih,
arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba XV. divizije z dne 14. janu-
arja 1944 glavnemu štabu o bojih v Ribniški dolini, Zbornik VI-
10-75.

§? Zapisnik partijskega sestanka štabne celice VII. korpusa z
dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, poročila štaba VJI.

korpusa z dne 15., 16. in 17. januarja 1944 glavnemu Štabu o akcijah, Zbornik VI-10-80, 89, 96.

²⁸ O napadu na Velike Lašče glej poročilo štaba XV. divizije z dne 18. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-102, poročilo štaba XV. divizije z dne 17. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-100, poročilo štaba XV. divizije z dne 19. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih, Zbornik VI-10-112, vojaško poročilo Cankarjeve brigade za januar 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, zapisnik partijskega sestanka štabne celice VII. korpusa z dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, bojno povelje XV. divizije za napad na Velike Lašče z dne 16. januarja 1944, arh. IZDG fase. 188/III, naredba Cankarjeve brigade z dne 18. januarja 1944 za ponovitev napada, arh. IZDG fase. 189a/III, navodilo štaba XV. divizije z dne 18. januarja 1944 za akcijo, arh. IZDG fase. 188/III, analiza štaba Cankarjeve brigade akcije na Velike Lašče z dne 14. marca 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 17. januarja 1944 za napad na Velike Lašče, arh. IZDG fase. 26/11.

^{**} Zapisnik partijskega sestanka štabne celice VII. korpusa z dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, poročilo štaba XV. divizije z dne 18. in 20. januarja 1944 štabu VII. korpusa o napadu na Velike Lašče in Rašico, Zbornik VI-10-102, 118, poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. januarja 1944 glavnemu štabu o bojih enot, Zbornik VI-10-107.

⁸⁰ Poročili štaba VII. korpusa z dne 19. in 20. januarja 1944 glavnemu štabu o razmestitvi enot in razmerah, Zbornik VI-10-107, 117.

⁸¹ Poročila štaba VII. korpusa z dne 19., 20., 22. in 23. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih, Zbornik VI-10-112, 118, 127, 135, poročila štaba VII. korpusa z dne 20. in 23. januarja 1944 glavnemu štabu o razmerah, Zbornik VI-10-117, 132, poročila štaba XV. divizije z dne 24., 25., 26., 27. in 28. januarja 1944 štabu VII. korpusa o akcijah pri Zlebiču, Zbornik VI-10-140, 148, 153, 163, 171, poročila štaba VII. korpusa z dne 28. in 29. januarja 1944 glavnemu štabu o razmerah, Zbornik VI-10-166, 175, vojaško poročilo Cankarjeve brigade z dne 4. februarja 1944 glavnemu štabu za januar 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, pismo Cankarjeve brigade z dne 23. januarja 1944 Notranjskemu odredu, arh. IZDG fase. 189a/III.

³² Poročilo in predlog štaba VII. korpusa z dne 23. januarja 1944 glavnemu štabu o premestitvi enot, Zbornik VI-10-131.

³³ O premestitvi Cankarjeve brigade na nove položaje glej vojaško poročilo Cankarjeve brigade z dne 4. februarja 1944 za januar, arh. IZDG fase. 189a/III, kroniko Cankarjeve brigade za februar 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, petnajstdnevno vojno poročilo Cankarjeve brigade z dne 18. februarja 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, naredbo štaba XV. divizije z dne 2. februarja 1944 za prevzem položajev od Gubčeve brigade, arh. IZDG fase. 188/III, poročilo štaba XV. divizije z dne 27. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih, Zbornik VI-10-163, poročilo štaba VII. korpusa z dne 29. januarja 1944 glavnemu štabu o razmerah, Zbornik VI-10-175,

poročili Štaba XV. divizije z dne 29. in 30. januarja 1944 Štabu VII. korpusa o bojih. Zbornik VI-10-178, 187, poročili Štaba XV. divizije z dne 2. in 4. februarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VT-11-11, 18.

^M Razpredelnica je sestavljena na temelju poročila o številčnem stanju Cankarjeve brigade z dne 1. januarja 1944, arh. IZDG fase. 189b/I in po številčnem stanju in oborožitvi 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 20. decembra 1943, arh. IZDG fase. 198a/II.

“ O razmerah v brigadi glej politični poročili političnega komisarja Cankarjeve brigade z dne 21. decembra 1943 in 7. januarja 1944, arh. IZDG fase. 9/III in 16/111, politično poročilo Cankarjeve brigade z dne 25. januarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 16/111, tedensko politično poročilo Cankarjeve brigade z dne 3. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 10/111, petnajstdnevno poročilo o propagandnem delu Cankarjeve brigade z dne 1. februarja 1944 Štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189b/III, poročilo štaba VII. korpusa z dne 5. februarja 1944 glavnemu štabu o razmerah v XV. diviziji, arh. IZDG fase. 12/11, naredba glavnega štaba z dne 11. januarja 1944 o ustanovitvi inženirskih enot, Zbornik VI-10-50, poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. januarja 1944 glavnemu štabu o razmerah v Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 12/11, poročilo štaba VII. korpusa z dne 20. decembra 1943 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 21/1, poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja 1944 glavnemu štabu o konferenci s štabom XV. divizije, arh. IZDG fase. 12A/I, sklep CK KPS z dne 8. januarja 1944 o kaznovanju štaba Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 16/1, zapisnik partijskega sestanka štabne celice VII. korpusa z dne 21. januarja 1944, arh. IZDG fase. 150/VI-I, poročilo XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 21. januarja 1944 o zamenjavi poveljnikov v Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 150/VI-I, poročilo XV. divizije z dne 10. decembra 1943 o štabu VII. korpusa o razmerah v enotah, Zbornik VT-9-41, odredba glavnega štaba z dne 2. februarja 1944 o organizaciji štabov, Zbornik VI-11-8, poročilo XV. divizije z dne 14. januarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih, Zbornik VI-11-76, poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 24. januarja 1944 o bojih, Zbornik VT-11-121.

BLOKADA NOVEGA MESTA
(od 3. februarja do 15. aprila 1944)

Novo mesto je bilo osamljen in obkoljen sovražnikov otok, ki si je do konca vojne prizadeval, da bi vezal nase partizanske enote in spremenil svoj položaj obkoljenega mesta v bolj dinamično žarišče bojnih prizadevanj. Posrečilo pa se mu je le prvo. Vezava več ko dveh partizanskih brigad na njegovi blokadi ni bila zadovoljiva rešitev za partizanska poveljstva, ki so želela uporabljati svoje taktične enote na manevrskem bojišču in za napade na komunikacije.

Prvi bataljon Cankarjeve brigade na blokadi

Vojaške enote v Novem mestu niso mogle držati križem rok. Neprestano bivanje v utrdbah bi kmalu omehčalo obrambne sposobnosti posadke. Zato so poskrbeli, da se je neprestano razgibavala z vpadi v partizanske blokadne položaje ali pa v neposredni bližini mesta izvajala akcije za oskrbo posadke iz virov prebivalstva. Nemci so si prizadevali usposobiti domobranske čete za obrambo in za manevrsko borbo zunaj mesta. Iz njihovih enot so najprej sestavili bataljon, ki je nosil Številko 3 in je imel komando ter še pet čet. Sčasoma je moč domobranskih čet narasla. Dne 14. decembra 1943 so bataljon preimenovali v tretjo bojno skupino, ki je Stela okoli 1000 mož. Prvi bataljon 19. SS-policijskega polka so zamenjali 25. januarja 1944 s 1. bataljonom 14. SS-policijskega polka okrepljenim z artilerijo in dedom 13. oklopne čete. Njegov komandant je bil obenem poveljnik mestne garnizije oziroma mestne obrambe. Ta bataljon je Stel kakih 500 mož in je bil dovolj močna enota, da je s pomočjo slovenskih domo-

brancev zagotovil obstoj novomeške postojanke. Taka posadka pa nikakor ni bila sposobna samostojno izpeljati kak pomembnejši vdor na osvobojeno ozemlje.

Brigade in druge partizanske enote so izvajale blokado na najrazličnejše načine. Najprej so si zgradile položaje prav pred vrati Novega mesta. Včasih pa so se morale umakniti nekoliko dalje od mestnih utrd in ožjo blokado zamenjati s širšo. V tem primeru so postavljale bližje mesta stalne manjše zasede, ki so zadrževale sovražnika, dokler ni prišla okrepitev. Čim dlje je bila Gubčeva brigada s 1. bataljonom Cankarjeve in obema divizionoma artilerije XV. divizije na blokadi, tem bolj je uporabljala manevrsko taktiko, kar ji je omogočilo, da so bili njeni blokadni položaji bolj oddaljeni od mesta, zato pa bolj vami pred presenečenji in pred obstreljevanjem s težkim orožjem. Blokada Kostanjevice je bila sicer posebej organizirana, a je bila vendarle sestavni del celotnega sistema blokade.

Poveljevanje na blokadi v začetku ni bilo smotno. Tako je bil 1. bataljon Cankarjeve na levem krilu blokadnega sistema jugovzhodno od Novega mesta nekaj časa podrejen glavnemu štabu, včasih pa XV. diviziji Artilerijska divizion sta bila podrejena štabu artilerije XV. divizije* Poveljevanje je bilo torej neenotno, kar je pomenilo za skupne akcije oviro. Enote so si pomagale tako, da so se dogovarjale o skupnih nastopih. Šele ko je bilo jasno, da tak sistem ni smotrn, je glavni štab včasih podredil v taktičnem smislu vse čete na blokadi Gubčevi brigadi. Skupnega operativnega štaba pa niso sestavljali.

Blokadni odsek 1. bataljona Cankarjeve je bil od Krke do ceste Novo mesto—Uršna sela. Tu se je navadno povezoval z divizionom artilerije XV. divizije. Artilerijska divizion in zaščitna četa artilerije XV. divizije niso bile posebno močne enote. Ponavadi so pošiljali v zasede ali v boj le po 30 borcev. Večkrat je moral kak divizion s topovi na akc[^], pa je bilo tedaj na blokadi manj artileristov. Tedaj sta morala 1. bataljon Cankarjeve brigade in Gubčeva brigada prevzemati širše odseke. Blokadni sistem 1. bataljona pa je bil zelo važen, ker je branil cesto, ki drži ob reki proti Dolenjskim Toplicam. Tod sicer Nemci nikoli niso usmerili jedro svojih moči. Toda kadar so bile večje akcije, je bilo na odseku tega bataljona zelo vroče, ker so to cesto Nemci uporabljali za svojo motorizacijo.

Bataljon si je zgradil stalne utrjene položaje. Izkopal je strelske jarke in postavil bunkerje iz gradiva, ki je bilo pri roki: iz zemlje, lesa, kamenja. Pri Mraševem je imel utrjeno bivališče, od koder je pošiljal patrolje, večje oddelke pa v zasede, če je bil napad, so iz Mraševega poslali čete na pomoč zasedi ali pa so razvijali manevrsko obrambo glede na razmere na bojišču. Bataljon se je večinoma dobro povezoval z divizionom na svojem desnem krilu ali pa z bataljonom Gubčeve brigade, če je bil tam. Nekaj časa je položaje med 1. bataljonom Cankarjeve in Gubčevo brigado zasedal 4. bataljon 12. brigade.

Zaradi bližine mesta so bili spopadi med bataljonskimi zasedami in sovražnikovimi patroljami na dnevnem redu. Dne 16. novembra je bataljon porušil most pri Straži na dolžini 15 metrov. Obrambo zaupane mu smeri je organiziral tako, da je imel stalno zasedo nad vasjo Dolenje Gradišče, to je na višinskih položajih, kjer je bilo mogoče obvladovati cesto proti Dolenjskim Toplicam. Prekopaval pa je cesto med Vavto vasjo in Dolenjskimi Toplicami ter popravljali stare prekope. En oddelek je rušil cesto pri Birčni vasi. Dne 27. novembra se je bataljon skoraj vsak dan spopadal s sovražnikovimi manjšimi enotami in patroljami. Dne 21. novembra je sovražnikova skupina kakih 50 do 100 domobrancev vdrla v Birčno vas in tam nekemu kmetu po nepazljivosti 1. bataljona zaplenila živino in še nekaj drugega materiala. Domobranci so spotoma v neki hiši presenetili partizansko skupino, ki je v preboju imela več ranjenih, in ujeli nekega partizana. Tega dne je glavni štab, ki je direktno poveljeval bataljonu kritiziral obnašanje bataljona, češ da v bojih z domobranci nima pravih uspehov. Bataljonu je dal obširna pismena navodila, v katerih zahteva, naj glede na svojo precejšnjo številčno moč uporabi v raznih patroljah okoli 100 borcev, več ko 100 pa naj jih pošlje na ceste. Bataljon je v odgovoru na ta navodila izrazil zaskrbljenost, če bo glede na take zahteve sploh mogel razvijati politično vzgojo med borci in jih vojaško usposablјati. Glavni štab ni bil zadovoljen s takim odgovorom, češ da tudi druge enote niso v nič boljšem položaju, pa vendar opravljajo vse svoje dolžnosti. Bataljon se je 26. novembra z Vrha preselil v Gorenje Mraševo. Od tu so imele njegove čete najkrajše poti na zasede, v patroljiranje in na delo pri prekopavanju cest

Bataljon so trle nevšečnosti — kakor vse druge takrat, ko je bilo mrzlo in je prihajala zima. Več kot 20 borcev je bilo nesposobnih za dolge marše in za borbe. Ker so imeli slabo obutev, je več kot tretjina borcev zbolela, zvečine so bili prehlajeni. Štab bataljona je 30. novembra 1943 sodil, da so še drugi vzroki, da čete niso take, kot bi si želeli. Borci so bili zvečine novinci, ki so jih dobili po veliki nemški ofenzivi. Nekaj pa je bilo takih, ki so prišli iz drugih enot ali pa so jih kot dezertarje ponovno mobilizirali. Sodili so, da so ti nezanesljiv element. Čete niso zadosti pripravljene za zimo, opremljene so nezadostno. Štab bataljona in četna poveljstva so se zelo trudila, da bi stanje izboljšala, toda zaman. Ker so bile čete stalno na pohodu, na delu ali v drugih akcijah, so bili borci prezaposleni. To in pa slaba opremljenost sta povzročili kritiko razmer v bataljonu in godrnjanje borcev. Zaradi prezaposlenosti tudi ni bilo v četah zadosti politično-vzgojnega dela.¹

Meseca decembra so se nadaljevali boji na blokadnem odseku bataljona. Večji napad je sovražnik sprožil 15. decembra, ko je več kot 300 sovražnih vojakov, Nemcev in domobrancev, ob podpori 4 tankov in avtoblinde začelo prodirati proti Vavti vasi. Najprej so prišli do minskega polja pri Brodu in ga začeli čistiti. Za mesta, kjer so bile mine nastavljene, so vedeli, ker je tam bila postavljena partizanska straža ali pa so bili o tem obveščeni. Tu pri Brodu jih je napadla stalna zaseda, ki pa ni bila večja od voda. Sovražna pehota ga je pregnala, da se je moral umakniti na nove, že vnaprej pripravljene položaje pri vasi Potok, kjer je bil protitankovski jarek. Sovražnik je prisilil civile, da so v jarek napeljali hlude, in tanki so premagali oviro. Ob cesti po gozdu je prodirala pehota, in čete so se z njo spopadale ter ubile nemškega vojaka. Sovražnik je šel skozi Vavto vas in se čez zasilni most prevrgel na levi breg Krke v Stražo, nato seje v ratti v Novo mesto. Sovražna kolona je razmeroma zlahka obvladala protitankovske ovire in si omogočila prehod čez Krko. Bataljon je sodil, da je sovražnik v boju imel več kot 10 mrtvih in nekoliko ranjenih. Bataljon je imel le 3 lažje ranjene.²

Bataljon je zopet skopal za silo zasute protitankovske jareke, in že naslednjega dne, 16. decembra, je sovražnik ponovil napad v smeri proti Vavti vasi. Tokrat je napadala pehota s tremi tanki. Za tanki je šla pehota. Prišli so do prekopa pri

vasi Potok in zaseda je začela streljati. Nato je bataljon poslal zasedi na pomoč še nekaj partizanov, ki sovražnika niso spustili naprej. Streljali so tudi s težkim minometom in nekajkrat dobro zadeli.³

V bataljonu so 20. decembra zamenjali poveljnike. Dotedanji komandant bataljona Andrej Cetinski-Lev je postal namestnik komandanta brigade. Na njegovo mesto so postavili Zdravka Firma-Ferčija, namesto političnega komisarja bataljona Mihe Berčiča-Maksa pa so postavili Franca Arka-Rada.

Dne 22. decembra 1943 je prispel na področje Dolenjskih Toplic 3. bataljon 15. Belokranjske brigade. Njegova naloga ni bila neposredno blokirati Novo mesto, temveč je postal rezerva štaba VII. korpusa za zavarovanje področja Dolenjskih Toplic. Bil je bolj usmerjen proti Soteski. Pri Gradišču je postavil zasedo za zavarovanje ceste iz V avte vasi. Tako je razbremenil 1. bataljon Cankarjeve brigade, da se je ta lahko z večjimi silami približal Novemu mestu. Cankarjev bataljon je bil tesno povezan s 3. bataljonom 15. brigade od 22. decembra 1943 do nekako 28. decembra 1943.⁴

Bataljon Cankarjeve brigade je bil pod poveljstvom glavnega štaba do 26. decembra, ko je bilo odrejeno, da bo odslej dobival ukaze od štaba VII. korpusa oziroma od divizije, ki mu jo bo določil štab korpusa. Vendar je glavni štab zahteval, naj bataljon še vedno vzdržuje z njim zvezo.⁵

Dne 27. decembra je imel bataljon večji boj. Iz Novega mesta je namreč udaril sovražnik v treh kolonah. Dve sta bili usmerjeni proti Gubčevi brigadi, tretja pa je prodirala ob cesti Novo mesto—Uršna sela. Ta je najprej zadela na zasedo 1. bataljona Cankarjeve brigade, ki je bila postavljena severno od vasi Škrjanče. Tu se je vnel boj. Sovražnik se je umaknil s ceste in nadaljeval pot ob železniški progi ter prodril v vas Velike Škrjanče. Ves čas ga je bataljon napadal in se dobro zasidral na Malih Škrjančah. Sovražnik je v vasi ropal in ostal tam do popoldneva. Ko pa se je začel vračati proti Novemu mestu, ga je bataljon napadel s še večjo močjo in jurišal nanj. Zaplenil je dve puški in polavtomatsko mavzerico ter še nekaj drugega materiala. Ubil je tri mule. Sovražnik je med begom pustil ves naropani material, ki so ga potem partizani vrnili lastnikom. Tudi Gubčeva brigada je imela ta dan boje.*

Sovražnik je bil v Novem mestu čedalje bolj aktiven, ker je tja prispela velika okrepitev. To je bil 314. polk 162. divizije »Turkestanske«, ki je prispel v mesto 25. in 26. decembra 1943. Z njim se je med Žužemberkom in Mimo pečjo, kot smo že opisali, poleg drugih spopadala tudi Cankarjeva brigada. Prihod tako številnih sovražnih čet v Novo mesto je obetal težke boje, kajti bilo je jasno, da sovražnik ni prišel v dolenjsko metropolo na oddih. Že 29. decembra je napadel bataljon Cankarjeve. Proti njegovi zasedi na Brodu je prišla skupina sto sovražnikovih vojakov in zaseda je udarila po njih. Boj je trajal kako uro, ko se je partizanska zaseda morala umalmiti, ker so jo obstreljevali z minometi. Kmalu se je znova uprla prodiranju in se tolkla do večera, nato se je sovražnik umaknil v mesto. Bataljon v tem boju ni imel izgub.⁷

Ta akcija je bila le sondiranje terena, nekaka izvidniška akcija. Drugi dan ji je sledil odločilen, množičen napad. Tokrat je napadal skoraj celoten 314. polk 162. divizije »Turkestanske«. Za cilj si je izbral Dolenjske Toplice in njihov okoliš. Zanimivo je, da je šel v boj le ta polk in da nemške policijske čete iz sestave bataljona ter domobranci niso sodelovali. Le četam so dodelili posamezne domobrance, ki so imeli nalogo pokazati Turkestancem, kateri ljudje v osvobojenih krajih pripadajo OF, kateri pa so okupatorjevi sodelavci ali pa simpatizerji. Turkestanci so zgodaj zjutraj 30. decembra začeli prodirati v treh skupinah. Osrednja je bila poglobljena in najmočnejša. Izbrala si je za smer cesto, ki drži iz Novega mesta v Uršna seda. Tu so bile zasede 1. bataljona Cankarjeve brigade pri Skrjančah, 2. bataljon Gubčeve brigade pri Stranski vasi in Lakovnicah ter 1. divizion artilerije XV. divizije pri Ruperč vrhu. Eno skupino je poslal komandant 314. polka na levo od glavne smeri, drugo pa na desno ob Krki. Slednji dve sta imeli pomožne naloge.

Sovražnik se je v spremstvu tankov pojavil pred zasedama 1. bataljona Cankarjeve brigade pri Brodu in Skrjančah ter ju po kratkem spopadu pregnal. Potem so sovražne čete v meglenem jutru prisilile 1. divizion in 2. bataljon Gubčeve brigade, da sta se po srditem in krvavem odporu umaknila na Gorjance. Pot proti Uršnim selom je bila tako odprta. Sedaj se je pojavila tudi izredna priložnost udariti s položajev med Birčno vasjo in Uršnimi seli 1. bataljonu Cankarjeve

brigade za hrbet. Bataljon se je znašel v kritičnem položaju, ker ga enote Gubčeve brigade in 1. divizion niso bile obvestile o sovražnikovem prodoru. Manevriral je in se izognil obkolitvi, sovražne čete pa so se vsule proti vasi Potok, v Vftvto vas in proti Dolenjskim Toplicam. Del teh čet je prodril v Uršna sela in se pri Dolenjskih Toplicah povezal s tistimi, ki so prišli iz Vavte vasi. Od tu so začeli sovražni oddelki siliti proti Poljanam in ogrožati osvobojeno ozemlje. Hudo so strahovali prebivalstvo in s pomočjo slovenskih domobrancev pobili nekaj pripadnikov osvobodilnega gibanja. V teh bojih je 1. bataljon poškodoval tank — nastavil mu je bil mino — in pogrešal je pet borcev, a je upal, da se bodo vrnili.⁸

Glavni štab je bil presenečen nad sovražnikovim uspehom. Na voljo je imel še XIV. divizijo, ki je bila blizu bojišča, in je nameraval z otakol je valnim manevrom poraziti sovražnika v Dolenjskih Toplicah ter v Vavti vasi. Hotel je uporabiti del Gubčeve brigade, zlasti njen 2. bataljon, ki je bil najbližji, a je bil zaradi borbe zelo utrujen in je imel take izgube, da ni veliko pomenil. Tudi 1. bataljon Cankarjeve brigade je bil deloma razbit in nesposoben za kako pomembnejšo akcijo. Isto se je dogodilo s 1. divizionom Vendar je glavni štab odločno zahteval, da morajo te partizanske enote sodelovati z brigadami XIV. divizije in izvesti načrtovano akcijo 31. decembra 1943. Ker je bilo poveljevanje na fronti pred Novim mestom še vedno neenotno, si je 2. bataljon Gubčeve brigade pomagal tako, da je sam predlagal 1. bataljonu Cankarjeve brigade sodelovanje. Glavni štab pa je končno spoznal, da so pomanjkljivosti v poveljevanju taike narave, da si spričo njih ne morejo obetati kdove kakšnega uspeha. Zaix> je poveljevanje 1. bataljonu Cankarjeve brigade, divizionoma artilerije in oficirski šoli, ki je že korakala proti Dolenjskim Toplicam, zaupal komandantu artilerije XV. divizije Petru Brajoviču. Do napada podnevi 31. decembra ni prišlo, ker enote za to še niso bile pripravljene, pa tudi nočni napad je odpadel, ker se je 314. polk ponoči na 1. januar 1944 umaknil v Novo mesto. Cankarjev bataljon se je vrnil v vas Vrh, kjer je bil pred novoletno sovražno akcijo.⁹

Tako kot vse druge enote, ki so bile zapletene v boje s 314. sovražnim polkom, je tudi 1. bataljon praznoval novoletne praznike na bojišču. Vendar je kljub temu njegov štab

s pomočjo terenskih političnih organizacij pripravil pogostitev za borce; spomnili so se tudi tovarišev v bolnišnicah.

Cankarjev bataljon se je po odhodu sovražnega 314. polka pomaknil na zasede pri Brodu in Malih Škrjančah. Tako se je ponovno primaknil k novomeškim utrdbam in nadaljeval blokado. Po novem letu so končno pravilno uredili poveljevanje pred Novim mestom, ki so ga zaupali štabu Gubčeve brigade. Taktično je bil torej 1. bataljon podrejen Gubčevi brigadi, z njim pa tudi oba diviziona in zaščitna četa artilerije XV. divizije.^{1*}

Cankarjev bataljon je menjal moč svojih zased v skladu s tem, kakšen napad je pričakoval. Večinoma je imel v zasedah po en vod, eden pa je patroljiral v neposredni bližini Novega mesta. Včasih je bila v zasedi kar cela četa. Zasede so se tolkle s sovražnikom 9. in 17. januarja 1944. Dne 18. januarja pa se je razvnel večji boj. Zjutraj sta obe stalni zasedi opazili sovražnika, ki se jima je bližal. Sovražnikovi skupini sta bili močni kot četa. Boj je trajal eno uro. Nato sta se zasedi nekoliko umaknili, sovražnik pa se je umaknil v mesto.¹¹

Do manjšega boja je prišlo 23. januarja, ko se je skupina sovražnih vojakov spopadla z zasedo pri Škrjančah. Boj je trajal eno uro. Partizane je obstreljeval top. Sovražnik je prodril s pomočjo tankov do Boričevega in se vrnil. Bataljon ni imel izgub.^{1*} Naslednjega dne se je bataljon boril skupaj s 3. bataljonom Gubčeve brigade. Skupaj sta zavrnili sovražnika v mesto.^{1*} Dne 25. januarja je sovražna kolona najprej napadla 3. bataljon Gubčeve brigade, nato pa še 1. bataljon Cankarjeve. Sovražnik je prodril v vas Boričevo ter tam naropal nekaj hrane in raznega blaga.¹⁴ Odslej so se partizani borili proti 1. bataljonu 14. SS-policijskega polka (okrepljenega z artilerijo in delom 13. oklopne čete), ki je 25. januarja zamenjal 19. SS-policijski polk v Novem mestu. Tudi 28. januarja se je Cankarjev bataljon spopadel pri Škrjančah. Na dan, ko se je Cankarjeva brigada pripravljala, da zamenja Gubčevo pri Novem mestu, tj. 2. februarja, se je zopet zapletel v boj na zasedah. Sovražnik pa se je hitro vrnil v mesto. To je bila izvidniška akcija, v kateri sta sodelovali 2. in 5. četa slovenskih domobrancev po 50 mož — in vod 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka — 15 mož. Skupaj se je torej borilo 115 mož. Njihova naloga je bila izvidniška. Can-

karjev bataljon je pogrešal dva partizana.¹⁸ S tem se je končala samostojna naloga 1. bataljona Cankarjeve brigade na blokadi Novega mesta. Odslej so bile njegove akcije tesno povezane z akcijami Cankarjeve brigade.

Boji na blokadi od 3. februarja do 15. marca 1944

Poveljniki bataljonov, ki so vodili svoje enote na nove položaje pred Novim mestom, so se bili že prej kolikor toliko seznanili s posebnostmi zemljišča glede možnosti za obrambo in s taktiko, ki jo je uporabljala Gubčeva brigada. Dne 3. februarja zjutraj je bila popolnoma zasedena blokadna linija, ki je potekala takole: na levem krilu je bil 1. bataljon že na svojih starih mestih od Krke do ceste Novo mesto—Uršna sela. Primaknil se je tik k mestnim utrdbam ter je imel zasedi pri Brodu in pri železniški čuvajnici pri Regrči vasi. Desno od njega je bil 2. divizion, ki se je postavil južno od Šmihela, nedaleč od sovražnikovih bunkerjev. Branil je cesto Šmihel—Birčna vas. In spet desno od njega je bila baterija Cankarjeve brigade. Postavila se je na ugodne položaje pri Pogancah in je branila cesto, ki drži iz Novega mesta proti

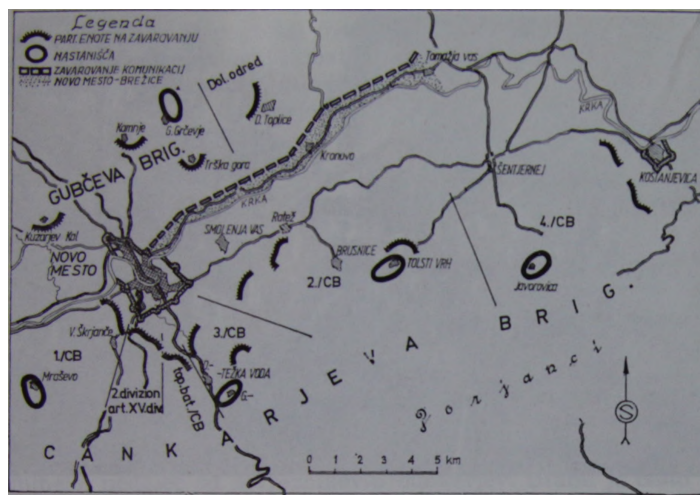
Del borcev Cankarjeve brigade na Doliu pod Gorjanci februarja 1944. Foto F. Veselko

Del borcev 4. bataljona na mitingu skupaj s prebivalstvom pred odhodom na Javorovico. Suhadol februarja 1944. Foto F. Veselko

Gorjancem. Malo dalje je bil 3. bataljon. Postavil je dve zasedi za obrambo ceste proti Gorjancem in za obrambo smeri iz Gotne vasi proti Dolžu. Ena je bila nekoliko južneje od Gotne vasi, druga pri Verdunu. Drugi bataljon je bil vzhodno od Novega mesta in je imel pod ognjem cesto, ki drži iz Novega mesta proti Kostanjevici. Branil je tudi dostope v Gabrje in Tolsti vrh. Zato sta se zasedi postavili kar blizu, nad Cikavo in Smolenjo vas. Kostanjevico je oklenil 4. bataljon. Njegovo nastanišče je bilo v vasi Javorovica, visoko pod Gorjanci, zasede pa je postavil prav pred vrata Kostanjevice. Vsa hlokadna linija je bila pod enotnim poveljstvom Cankarjeve brigade.

Na prvi pogled je bila blokada mesta zelo tenka in jo je bilo razmeroma lahko prebiti. Toda izkušnja je naučila partizane, da je treba za uspešno blokado postaviti čete v globino. Bataljoni so zato pošiljali v prednje zasede manjše enote, večinoma vode, ki so imeli nalogo zadrževati sovražnika toliko časa, da so se zbrale rezerve in z manevrom poskušale napadalce premagati ali odbiti. Spretnější poveljniki so si postavili za prvo linijo drugo, ki je bila že pripravljena za spre-

Blokada Novega mesta. Razporeditev partizanskih enot ▼ začetku februarja 1944

jem borcev, če bi jih sovražnik pregнал iz prve blokadne linije. Pri tem je bil najbolj spreten 1. bataljon, ki je imel že velike tovrstne izkušnje in je kombiniral blokadne naloge z izrazito manevrsko taktiko. Nekateri komandantje bataljonov so sestavljali tako imenovane manevrske patrulje iz 5 do 8 borcev, ki so imeli tudi puškomitral jez. Njihova naloga je bila, napadati sovražnika in ga z manevrsko obrambo zadrževati do prihoda jedra bataljona. Take patrulje sta uporabljala zlasti 2. in 4. bataljon, ker je bil njun blokadni odsek bolj širok.

S severozahodne strani sta bili na blokadi mesta Gubčeva brigada in Dolenjski odred. Številčno so bile partizanske enote pri blokadi nekoliko močnejše od sovražne posadke, toda sovražnikova oborožitev je bila močnejša. Lahko rečemo, da je bila moč oblegancev v glavnem izenačena.

Seveda se Cankarjeva brigada ni držala ves čas le teh položajev, ki smo jih tu navedli. Večkrat je zamenjavala bataljone in spreminjala mesta svojih zased v skladu s položajem. Februarsko razporeditev lahko imenujemo — ker je bila tako blizu mesta — ožja blokada. Do 15. marca 1944 je imela

Cankarjeva brigada mnogo večjih in manjših bojov. Naj opišemo večje.*

Komaj se je 3. bataljon 3. februarja 1944 dobro razporedil, že se je začel boj s sovražnikovo bojno skupino, močno kot bataljon. Spremljala sta jo dva tanka, v koloni je bilo tudi nekaj osebnih avtomobilov. Hoteli so prodreti v Gornjo Težko vodo, pregledati partizanske položaje in njihovo obrambo ter razbiti partizanske enote na tej smeri. Akcijo so začeli ob 8.30 in jo končali okrog 14. ure. Sovražnikova skupina je bila razdeljena v dve koloni. Ena je prodirala iz Žabje vasi proti Šentjoštu in Verdunu, druga pa skozi Gotno vas proti Črmošnjicam pri Stopičah. Zaseda 3. bataljona je pri Gotni vasi nekaj časa kljubovala napadom pehote, a se je morala umakniti. Ponovno se je postavila v bran pri Črmošnjicah in Stopičah. Skupina kakih 14 sovražnih vojakov je vdrla v Stopiče, bataljon pa se je pripravljal, da bi jih obkolil. Toda sovražni vojaki so spoznali nakano in pobegnili iz vasi. Dva vojaka so partizani ubili. Padli so nemški poročnik Zuschlag in dva domobranca. Bataljon je imel mrtvega in ranjenega.¹⁹

Dne 13. februarja ob 5. uri je začel sovražnik akcijo, ki naj bi bila očistila področje Srebrniče—Potok—Boričevo—Ma-

* Manjše spopade med Cankarjevo brigado in sovražnikom navajamo z nekaterimi zanimivostmi po vrstnem redu: Patrulja 4. bataljona se je 4. februarja spopadla pri Vodenicah z belogardiščno skupino 50 mož. Domobranci so se po kratkem spopadu vrnili v Kostanjevico. Prvi bataljon pa se je spopadel s skupino, v kateri je bilo tudi nekaj tankov. Spopad je bil na prednjih položajih bataljona. En tank je poškodovala mina, ko je naletel nanjo. Bataljon ni imel izgub.

Dne 5. februarja sta imela boje 1., 2. in 4. bataljon. Četrta se je pred Kostanjevico spopadel s sovražno skupino okoli 50 mož, ki se je po kratkem boju vrnila v mesto, 2. pa je imel boj pri Brusnicah in Čikavi. Prvi se je spopadel pri Volavčah s kakimi 100 sovražnimi vojaki. Naslednji dan sta topovska baterija brigade in artilerija XV. divizije obstreljevali bunkerje na Grmu.

Dne 7. februarja pa so v Novem mestu sestavili sovražno skupino iz treh nemških vodov in 200 domobrancev pod poveljstvom vodnika Bengelsdorfa. Njena naloga je bila, zasesti Sv. Rok, točko, kjer so bile večkrat partizanske zasede, razstreliti kapelo Sv. Roka in požgati tri hiše. Ob podpori minometalskega ognja so prodirali proti cilju, upirali pa so se jim borci topniškega divizion in 1. bataljona. Sovražnik ni opravil naloge, ker se mu ni pravočasno priključil pionirski vod. Istega dne se je patrolja 2. bataljona zapletla v kratek spopad pri Brusnicah. V to vas so

le Škrjanče—Sv. Rok. Sodelovala sta dva voda iz 1. in 4. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka in domobranci. Zaseda 1. bataljona pri Srebrničah se je po kratki borbi umaknila in se postavila v bran nad vasjo ter odbijala napade. Iz Srebrnič je Sla sovražnikova četa proti Boričevemu in ga zavzela, nato pa se je odpravila proti škrjančam, da bi prišla divizionoma artilerije XV. divizije za hrbet. Divizion sta se nekoliko umaknila. Nato se je sovražnik vrnil proti Novemu mestu, partizani pa so ga na pohodu domov zasledovali in napadali. Prvi bataljon je imel enega mrtvega. V Boričevem so sovražni vojaki ujeli pripadnika narodne zaščite in ga v Novem mestu po mučenju ubili. Ta dan so po odhodu dotedanjega komandanta topovske baterije Cankarjeve brigade Alojza Bizjaka-Luke postavili na njegovo mesto novega. To je bil Karlo Trampuž. Baterija je doživela več osebnih sprememb v poveljniškem kadru.¹⁷

Dne 14. februarja je imela brigada dva boja. Zjutraj se je sovražnik hotel polastiti drv, ki so bila pri gradu Srebrniče. Zaseda 1. bataljona pa tega ni dopustila in sovražnik se je vrnil s praznimi vozovi. Zvečer je bil slepilen napad na Novo mesto. Gubčeva brigada je namreč po prvem neuspeš-

namreč zelo radi zahajali domobranci. Ker so prihajali vsakič iz druge smeri, jih je bilo težko pričakati v zasedi. V vasi so vzeli hrano in še kaj drugega, prevzeli sporočila svojih obveščevalcev in se hitro vračali v Novo mesto. Naslednjega dne, 8. februarja, so poslali četi 3. bataljona s težkim minometom pred Novo mesto, da bi napadli sovražnikove topovske položaje na Grmu. Po medsebojnem obstreljevanju s sovražnikom se je četa umaknila. Tudi 12. februarja je baterija izstrelila na Novo mesto 6 granat iz poljskega topa. Naloga: slepilen napad na Novo mesto, ki naj bi podprl napad Gubčeve brigade na Trško goro. Nemci so odgovorili in izstrelili 30 granat. Ta dan je pristalo med Gotno vasjo in Grmom nemško izvidniško letalo »štorklja«. Partizani so prezrli in zamudili možnost, da bi ga zaplenili ali uničili. Tako pa so ga rešili Nemci.

Dne 15. februarja so bili patroljni spopadi pri 2. bataljonu. Naslednjega dne je sovražnik zopet rinil proti Srebrničam. Zaseda 1. bataljona ga je nekaj časa ustavljala, a se je morala umakniti nad vas. Na pomoč je prispel vod, ki je sovražno skupino udaril z boka, težki minomet pa jo je obstreljeval. Sovražnik se je nato umaknil. Iz kronike Cankarjeve brigade zvemo, da so ta dan pri zasedi prvokrat odpovedali mitraljezi zaradi mraza.

Do 25. februarja so bili le nepomembni patroljni spopadi pri 1. in 2. bataljonu. Dne 27. februarja so Brusnice spet dobile obisk. Tokrat so domobranci prišli čez Krko pri St. Petru (sedaj Otočec)

nem napadu na Trško goro, kjer se je ugnezdil sovražnik v postojanko, poskusila srečo vdružit 14. februarja zvečer. Cankarjevi so namenili pomožno nalogo s slepilnim napadom, ki sta ga izvedli po dve četi 1., 2. in 3. bataljona in tudi del topovske baterije. Od težkega orožja so uporabili 3 težke minomete, 3 težke mitraljeze in poljski top. Napadli so bunkerje pri Grmu in Žabji vasi. Posadka je močno odgovarjala s težkim orožjem in topovi. Napad je trajal do 5. ure zjutraj 15. februarja.¹⁸

Močan napad z bataljonom je izvedel sovražnik iz Kostanjevice 19. februarja 1944. Pehoto so podpirali trije tanki, z dvema kamionoma pa so vlekli dva topiča. Četrty bataljon je bil tako zaposlen na zasedah, da se je mogel postaviti v bran le s 85 borci. Sovražnik je napadal iz dveh smeri. Ena skupina je prodirala iz Kostanjevice, druga, deloma motorizirana, pa iz Šentjerneja. Prodirali so proti Vodenicam, Banu in Javorovici. Do 11. ure se je bataljon dobro držal, ko pa so sovražniki dobili okrepitev — začela je prodirati iz Pletenj — se je moral bataljon umakniti. Sovražnik je zasedel Ban in Javorovico. Medtem je 4. bataljon pripravil protinapad, sovražnik pa se je začel počasi umikati. Sovražniku je bil prodor v Javorovico dobra šola za kasnejše napade v tej smeri. Bataljon

in se pritihotapili v vas. Napadla jih je zaseda 2. bataljona, nato pa še dve četi. Domobranci so se umaknili in izgubili puško-mitraljez.

Poleg manjših spopadov 2. marca pri 4. bataljonu in 3. bataljonu, si je sovražnik vzel kar večkrat za cilj svojih manjših akcij priljubljene Brusnice. Taki vdori so bili 5., 9. in 13. marca 1944. Sovražniku je vselej uspelo vdreti v vas, od koder so ga preganjale čete topniške baterije in artilerijskega divizion. Tudi proti 4. bataljonu je bilo usmerjenih več napadov manjših sovražnikovih enot in patrolj, ki pa jih je 4. bataljon odbijal bolj ali manj uspešno. Take akcije so bile 2., 11. in 14. marca 1944. Tretji bataljon pa se je na svojem odseku zapletel v spopade manjšega pomena — 2., 4. in 15. marca 1944.

O teh bojih glej Kroniko Cankarjeve brigade za februar in marec 1944, IZDG fase. 189a/I, poročili 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 3. in 5. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 12/11, operacijska poročila Cankarjeve brigade z dne 5., 10., 11., 12. in 16. marca 1944, arhiv IZDG fase. 189a/III, odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka od 1. do 29. februarja 1944, Zbornik VI-11-148, odlomek iz operativnega dnevnika 1. voda 1. čete, 1. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VI-12-155.

je imel samo enega ranjenega. Huje je bilo **to, da so se** sovražniku vdali trije partizani s **puškomitraljezom**. Sovražnik jih je postrelil. Med pohodom so sovražne čete presenetile v vasi Vrhpolje tri člane VOS za novomeško okrožje in jih **ubili**.¹⁹

Sovražna posadka je že dobro poznala blokadni sistem partizanskih enot pred Novim mestom. Z mnogimi izvidniškimi akcijami je ugotovila vsa mesta za zasede, pa tudi razporeditev vseh bataljonov in artilerije. Dne 21. februarja je hotela to izkoristiti. Pripravili so dve močni enoti. Glavna, v kateri je bilo več kot ena četa 1. policijskega bataljona in precej domobrancev, naj bi prodirala v več kolonah v smeri proti Baričevemu, nato v Jurno vas in Lakovnice, od tod pa proti Koroški vasi in Podgradu pod vrhom Gorjancev. To bi bil imeniten manever, ki bi sovražne čete pripeljal za hrbet topniškima divizionoma in 3. bataljonu. Iz Koroške vasi bi nato sovražnik začel akcijo po cesti, ki drži z Gorjancev proti Novemu mestu. Pomožna skupina bi iz Gotne vasi udarila proti Stopičam in pomagala uničevati obkoljene partizanske čete. V glavni skupini je bilo okoli 400 do 500 sovražnikovih vojakov, v pomožni pa okoli 200. Začeli so zgodaj zjutraj. Za-

Vežbe s topom. Doli, februarja 1944. Foto F. Veselko

seda 1. bataljona pri Brodu, ki je bila pravočasno obveščena o zbiranju sovražnika, se je le slabo upirala napadu. Sovražnik je hitro prodril v Baričevo. Prvi bataljon je obvestil o tem artilerijske enote na svojem desnem krilu in napadal, kolikor je mogel, sovražno skupino, ki je nato prodirala dalje in kmalu vdrla v Jumo vas in Lakovnice. Tu jo je napadel del 3. bataljona. Artilerijska diviziona sta zašla v škripce in sta se morala z izgubami prebijati na Gorjance. Sovražne čete so prodrle v Koroško vas in Podgrad. V Koroški vasi jih je napadla četa 3. bataljona. Nato se je sovražnik začel pomikati po cesti proti zasedi 3. bataljona nad Težko vodo, ki jo je sestavljala njegova 1. četa. Ker poveljstvo brigade ni hitro razvozi j alo sovražnikovega načrta za napad, je bila četa obkoljena. Potem ko je junaško padlo celotno četno poveljstvo, se je prebijala proti Stopičam in dalje. Četa je v tem boju izgubila najboljše borce: komandirja Jožeta Stefančiča, političnega komisarja **Miho** Umbergerja, politdelegata Jožeta Ciglarica, desetarja Albina Plankarja in mitraljezca Antona Štrempfija. Domobranci so mrtve borce grdo razmrcvarili. Pomožna skupina sovražne vojske je prodirala iz Gotne vasi, vendar je partizani niso **pustili** daleč. Ko je glavna skupina obračunala s 1. četo, je njen del prodril v Stopiče, kjer se je spopadel s partizani 3. in 2. bataljona, nato se je začel vračati v Novo mesto. Sovražnik je svojo manevrsko akcijo izpeljal dobro in je partizane zelo presenetil. Tretji bataljon je imel 7 mrtvih in 4 ranjene, artilerija XV. divizije 8 mrtvih, 2 ranjena in 11 pogrešanih, 1. bataljon pa 2 mrtva. Partizani so izgubili puškomitraljez, lahki minomet in 6 pušk. Akcija je pokazala, kako lokavo znajo Nemci izpeljati bojno akcijo. Vsekakor je bil že skrajni čas, da bi poveljstvo izbralo nove blokadne položaje, prerazporedilo čete in tako za nekaj časa odvrnilo nevarnost presenečenja. Tretji bataljon je že 21. februarja pokopal padle tovariše na vaškem pokopališču. Na pogrebu je bilo vse prosto moštvo tega bataljona in zelo veliko prebivalstva. Od padlih se je poslovil politični komisar 3. bataljona Štefan Gebert-Stepko.²⁰

Poveljstvo brigade je 26. februarja 1944 odredilo nove odseke le 1. in 3. bataljonu. Tretji je dobil odsek od Krke do ceste proti Uršnim selom in nekoliko čez do kote 229, od tod dalje do položajev nad Cikavo pa je prevzel zelo dolgo fronto

1. bataljon. Pripomniti velja, da sta divizionar artillerije XV. divizije začasno zapustila svoja odseka in odšla na akcijo.*¹

Komaj so si enote nekoliko ogledale nove položaje, že je sovražnik začel nov napad. V boj je poslal vod 3. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka in dve četi slovenskih domobrancev. Razdelili so se v dve skupini. Ena je prodirala proti Srebrničam, druga pa proti Škijančam. Nameravali so naložiti drva in jih prepeljati v mesto. Najprej se je spopadla z njimi zaseda 3. bataljona pri Brodu, se umaknila in se postavila v bran pri Srebrničah. S pomočjo voda, ki je udaril sovražniku v bok, je bataljon prisilil sovražnika k umiku. Več sreče pa je imela druga skupina. Bilo je zelo megleno in sovražniku se je posrečilo, da je presenetil petčlansko posadko

3. bataljona, ki je bila v bunkerju nad Borončevim hribom Partizani so prekasno zapazili domobrnce. Umikali so se po čistini in vsi padli. Izgubljen je bil puškomitraljez in puške. Tudi zasedi topniške baterije so domobranci prišli na Borončevem hribu za hrbet Komaj se je umaknila. En partizan je padel. Po tem boju se je sovražnik umaknil v mesto, kamor je prispel ob 12. uri Tudi ta boj se je nesrečno končal za partizane.**

Sedmi korpus je začel ofenzivo, ki jo je že dolgo pripravljaj, 27. februarja 1944 zvečer z napadom na sovražne postojanke v Velikih Laščah, Zdenski vasi in pri Sv. Antonu pri Zdenski vasi. Cankarjeva brigada je posredno sodelovala s tem, da je napadala Novo mesto. Naloga je bila sicer slepilne narave, toda ukazano je bilo, naj vseeno poskusijo prodreti čez žične ovire, zažgala skladišča pri Žabji vasi in uničiti kak bunker. Še pred akcijo je poveljstvo brigade nekoliko spremenilo razporeditev bataljonov. Tokrat so 2. bataljon postavili v vas Lakovnice. Ugotovili so namreč, da sovražnik najraje napada po cesti, ki pelje v Uršna sela, in da ga je treba na tej komunikaciji poraziti. Drugi bataljon je tako postal nekaka premična rezerva Cankarjeve brigade. Vedno naj bi bil skupaj, da bi ga lahko uporabili po potrebi na najbolj važnem odseku bojišča. Prejšnje položaje 2. bataljona pa je prevzela baterija, ki so jo okrepili, kadar je bilo to mogoče, z borci iz artilerijskega divizona.

Slepilni napad na Novo mesto sta izvedla 1. in 3. bataljon ter topovska baterija, ki je najprej ponoči na 28. februar obstrlejevala bunkerje in utrdbe. Nato sta bataljona napadla

Poveljstvo 2. bataljona: s leve Stefan Gebert-Stepko, Mirko Reb»elj-Feri
in *BOGO* Fiander-Klusov Joža, marca 1H4

bunkerje v Regrči vasi, Šmihelu, na Grmu in v Žabji vasi. čez žico nista prodrla. Le topniška baterija je imela uspeh, ko je vdrla čez žico in zažgala tri prazne barake. Ko so jo sovražnikove rezerve napadle, se je morala umakniti. Boj se je končal ob 4. uri zjutraj 28. februarja. Istočasno je 4. bataljon izvedel slepilni napad na Kostanjevico. Nemci so poročali, da je bil artilerijski napad to noč na Novo mesto dotlej najmočnejši. Tudi podnevi so partizani nadaljevali akcijo. S težkim orožjem so obstreljevali mesto in napadali zunanje utrdbe tudi z bojnimi patruljami. Artilerija je iz dveh poljskih topov izstrelila 30 granat, ki pa niso vse eksplodirale. Zvečer je topništvo okrepilo ogenj, nato je ob 21. uri 28. februarja sledil odločen napad 1., 2. in 3. bataljona ter topovske baterije na utrjeni rajon Novega mesta na desnem bregu Krke. Sovražnik je bil obveščen o napadu in je partizane pričakal v utrdbah. Zato se partizanom ni posrečilo vdreti skozi žično oviro. Odpor je bil dobro organiziran in prehud, da bi ga bili mogli streti. Le delu 1. bataljona in topniški bateriji se je posrečilo priti čez žico, kjer so požgali nadaljnje tri barake. Tudi to **pot** je 4. bataljon izvedel demonstrativni napad na Kostanjevico. Cankarjeva brigada je imela 4 ranjene²³

Brigadni zdravnik dr. Tivadar ordinira. Fotografiral F. Veselko na Dolju pod Gorjanci februarja 1944

Poveljstvo novomeške postojanke je že ponoči na 29. februar pripravilo novo akcijo. Tokrat so zbrali kakih 500 do 600 mož, da bi opravili nekaj podobnega kot 21. februarja. Zamenjali so le smer napada. Medtem ko so 21. udarili skozi Boričevo in Lalkovnice proti Gorjancem ter je bil obkoljevalni manever izpeljan z jugovzhodne strani proti vzhodu in severu, so sedaj načrtovali manever z vzhodne smeri proti Gorjancem. V precep naj bi dobili vse partizanske čete, kjer so bili pred novo razporeditvijo brigadnih enot (okoli 25. februarja) 1. in 2. bataljon, topniška baterija in del artilerije XV. divizije. V napad jih je priganjala tudi izredna priložnost: ponoči na 29. februar so bile skoraj vse partizanske čete zaposlene pri napadu na Novo mesto. Nemci so se nadejali, da partizani ne bodo pripravljeni in da jim bo obkoljevalni manever uspel. Na srečo je bila Cankarjeva brigada na novo razporedila svoje enote. Drugega bataljona, kamor so usmerili najtežji udarec, ni bilo na položajih, kot so mislili Nemci. Tam je bil le del baterije, ki se je umaknil v Gabrje. Sovražnik je zlahka prispel čez Leskovec v Brusnice, od tam pa v Suhadol. Tu se je najprej z njim spopadla baterija, nato se je umikala, sovražnik pa za njo. Sovražna skupina je prišla v Gabrje in ostala tam kaki dve uri, nato se je pomaknila dalje. Zavzela je Cerovec in se spopadla z dvema četama 1. bataljona, ki sta bili medtem prispeli v bližino te vasi. Ceti sta se morali umakniti po težkem boju čez cesto, v bližino Vinje vasi. Tako je sovražnikova skupina prispela do gorjanske ceste. Druga sovražna skupina je z motorizacijo krenila iz Potovega vrha v Stopiče. Z njo se je spopadel del 1. bataljona, ki je bil pri Verdunu, a se je tudi moral umakniti nad Težko vodo. Tako je tudi ta sovražna grupa prispela do ceste. Manever je sedaj postal jasen. Sovražnik je hotel obkoliti partizane prav okoli Stopič in Težke vode. To pa mu ni uspelo. Partizani so se dobro upirali in se izmikali obkolitvenim poskusom. Nato so do 16. ure popoldne zasedli grebene nad vasmi Konec, Vinja vas in Podgrad. Tu so bili borci iz 2. divizion, 1. četa 1. bataljona in 1. četa 2. bataljona. Trikrat so sovražni vojaki jurišali na to partizansko skupino, a zaman. Tolkli so se do mraka. Tedaj se je zbral tudi ves 2. bataljon na položajih nad Koroško vasjo, eno četo pa je poslal na Igljenik, da bi napadla sovražnika iz zaledja. Toda nastala je noč in sovražni vojaki so se utrdili. Tudi partizani

so ostali na položajih in so vso noč vznemirjali sovražnika s patruljami. V zgodnjih jutranjih urah sta se sovražni skupini v Stopičah združili. V Gotni vasi in okoli Pogane je sovražnik postavil zasede, ki nag bi mu omogočile varen umik v mesto. Ponoči je poveljstvo Cankarjeve brigade pripravilo načrt za odločen napad. Prišli sta še dve četi iz 3. bataljona in bataljon VOS iz Dolenjskih Toplic. Do 8. ure 1. marca so se razporedili in začeli napadati. Toda tanki in zasede na cesti med Stopičami in Novim mestom so omogočile sovražniku iz Stopič umik skozi Orehek, Hrušico in Slatnik v mesto. Cankarjeva brigada je imela enega mrtvega in 3 lažje ranjene, pri sovražniku pa so naši našli 42 mrtvih in več ranjenih, kar je zelo pretirano. Vsekakor pa se je sovražnikova akcija, ena naj večjih dotlej, izjalovila.*⁴

Sovražna posadka v Novem mestu je bila čedalje bolj aktivna. Bližala se je pomlad, sneg se je v dolini začel topiti in nemško poveljstvo v mestu je prehajalo od četnih akcij na bataljonske, kjer je **nastopalo** tudi več kot 500 mož hkrati. To so dosegli na ta način, da so vse bolj uporabljali domobranske enote. Te so se izpopolnjevale z vojaki iz šolskega centra v Ljubljani, kjer so se urile s pomočjo nemških pod-

Obrok hrane Je pripravljen. Foto F. Veselko na Gorjancih februarja 1944

oficirjev in oficirjev. Večkrat je nemško poveljstvo uporabilo v boju tudi tiste domobranske enote, ki so sicer bile določene za posadke v utrdbah in bunkerjih.

Dne 3. marca so Nemci izvedli akcijo v dveh smereh. Ena skupina, kakih 200 mož, je v dveh kolonah prodirala proti črmošnjicam pri Stopičah. Tja so prodrli po boju s 1. bataljonom. Ko je poveljstvo Cankarjeve brigade pripeljalo na pomoč del 2. bataljona, se je sovražnik popoldne po kratkem boju umaknil v Novo mesto. Partizani so imeli 3 mrtve in 3 lažje ranjene. Druga skupina je bila močnejša. Verjetno je štela okoli 400 mož. Prodirati so začeli iz Šmihela proti Rupeč vrhu. S seboj so imeli težki minomet. Tretji bataljon se je spočetka nekoliko umikal, dokler ni brigadno poveljstvo organiziralo protinapada s pomočjo 2. bataljona in čete 3. bataljona. Tako so pregnali napadalce v mesto. Na partizanski strani ni bilo izgub.

Dne 6. marca je bila temeljna razporeditev Cankarjeve brigade še vedno nespremenjena. Tretji bataljon je bil na levem krilu in je branil odsek od Krke do trig. 229 pri Regrči vasi, od tod proti desni do Borončevega hriba je postavil manjše zasede 2. bataljon, ki je sicer imel jedro svojih sil daran ih še vedno okoli vasi Lakovnice, še bolj desno je bil 1. bataljon, ki je imel stalne položaje na koti 264 nekoliko severneje od Težke vode, na Verdunu in pri Cikavi, nato je bila topovska baterija, ki je imela premično zasedo pri Potovem vrhu in je obvladovala teren ob Krki in brusniško dolino, zasedo na Tolstem vrhu je imel 2. divizion (kakih 30 borcev), 4. bataljon pa je postavil premično zasedo pred Kostanjevico ter zasedi na Vodenicah in Javorovici. Iz te razporeditve lahko razberemo, da je Cankarjeva brigada še vedno izvajala ožjo blokado Novega mesta zlasti na levem krilu, kjer so bili 3., 2. in 1. bataljon.²⁵

Dne 7. marca je doživela patrolja 3. bataljona pod poveljstvom komandirja 2. čete Mirka Sagadina-Tkalca veliko presenečenje. Ko je bila namreč na ogledu — štela je 6 borcev — jo je iznenadila sovražna skupina 25 mož. V boju je padlo vseh 6 partizanov. Naslednji dan je sovražnik zopet vdrl na odseku 3. bataljona proti Srebrničam. Bataljonske zasede so se morale umakniti daleč nazaj. Na Drganjih selih se je bataljon pripravil in začel s pomočjo težkega minometa napadati sovražnika, ki se je potem umaknil. Padel je puško-

mitraljezec Štrukelj, ki je bil postavil mitraljez kar na bunker, da bi bolje streljal, pa ga je krogla zadela v glavo. Padel je tudi njegov pomočnik Rudolf Jankovič.

Dne 10. marca je začela Gubčeva brigada tretji napad na Trško goro. Cankarjeva je dobila nalogo, s slepilnim napadom na Novo mesto pomagati gubčevcem. Ob 20. uri je Cankarjeva začela akcijo. Glavni napad je izvedel 2. bataljon z dvema četama in 3. bataljon s četo proti Šmihelu. Tretji bataljon je napadal bunkerje pri Brodu in na Drski, del 1. bataljona Grm, četa 1. bataljona in topovska baterija pa sta hoteli napasti topovske položaje na Zibertovem hribu. Partizani so pregnali sovražnika iz dveh bunkerjev pri Šmihelu, sicer pa drugega pomebnejšega uspeha ni bilo, čeprav je bil napad silovit. Napadali so do 4. ure zjutraj. Imeli so 3 mrtve, med njimi četno bolničarko, ki je hotela rešiti ranjenca, in 2 lažje ranjena. Takole so vojaki 1. voda 1. čete 14. SS-policijskega polka občutili ta napad: »Ob 21,30 je pričel nasprotnik z napadom iz Regrče vasi, Borončevega hriba in od Sv. Roka,« so zapisali Nemci v operacijskem poročilu oziroma dnevniku. »Močan ogenj nasprotnikovih minometalcev je pokril naše položaje pri bunkerju 42. Zadevali so v polno. Večkrat smo morali menjati položaje našega minometa in puškomitraljeza, ker je sovražnik zelo dobro usmerjal ogenj... Iz minometa so izstrelili okoli 30 do 40 min.« Cankarjeva brigada je to noč izpolnila zahteve štaba XV. divizije toliko, da je zaposlila sovražnika na svojem odseku.

Tudi 12. marca je brigada izvedla podoben napad z manjšimi silami. Prvi, 2. in 3. bataljon so vplekli v ta boj po eno četo. Tudi ta akcija je bila v pomoč Gubčevi brigadi, ki je pomoči na 13. marec že četrtič napadla Trško goro, tudi tokrat zaman.²⁶

Katastrofa 4. bataljona v Javorovici

Četrty bataljon Cankarjeve brigade je imel že od 3. februarja 1944 prebivališče v Javorovici. Njegova stalna naloga je bila, blokirati Kostanjevico in ne dovoliti izpadov iz mesta. V ta namen je pošiljal patrulje proti mestu ali pa postavljajl zasede.

Javorovica je bila nekakšna trdnjavska vas pod vrhom Gorjancev. Vanjo so rade zahajale partizanske čete, ker so se tukaj čutile vame. Vas obdajajo večinoma bukovy gozdovi.

Nekdanji prebivalci tega kraja so si pred stoletji na položnem mestu izkrčili gozd, postavili naselje in začeli kmetovati. Javorovica te še zdaj spominja na izkrčeno oazo sredi gorjanskih gozdov. Južno od vasi nekako na sredi polja je kapelica Sv. Ožbalt. Poveljstvo 4. bataljona, ki se je tu naselilo 3. februarja, seveda ni mislilo na to, kako je vas nastala in s čim se ukvarja njeno prebivalstvo, pač se je najprej razgledalo po okolici in analiziralo možnosti za varno bivanje. Nič novega ni bilo treba iznajti. Tu gori je prej že bil bataljon Gubčeve brigade, ki je imel izdelan načrt za zavarovanje in obrambo. Cankarjev bataljon je ta načrt prevzel. Ključni varovalni in obrambni položaj je bil na trig. 939, ki so jo imenovali Š p i - lerjeva špica ali pa Pirčev hrib. Ta kota se dviga nad Javorovico (vas je na višini 618 metrov). Z nje so stražarji kakor s stražnega stolpa bdeli nad četami, ki so se nastanile v vasi. Sèm so partizanske enote vedno postavljale zasede, ki so vse imele nalogo: zavarovati nastanišče v Javorovici. Ker je Pirčev hrib oddaljen od vasi le dober kilometer, je bilo mogoče s tega položaja zavarovati tudi umikanje partizanov iz naselja. Če bi bili nenadoma napadeni. Javorovica je imela še eno taktično prednost. Iz doline se ni lahko povzpeli do nje. Šentjernej je okoli 180 metrov nad morjem in bi morale sovražne čete premagati več kot 400 metrov višinske razlike, kar ne bi mogli opraviti v kratkem času in ne da bi bile opažene od partizanskih obveščevalcev. Iz Kostanjevice je bil najlažji dostop v Javorovico skozi vas Ržišče, ki leži 426 metrov visoko in dobro brani dostope v ta del Gorjancev. Sem je bataljon redno pošiljal četo v zasedo, ki so jo tudi domobranci redno napadali ter zato spoznali način zavarovanja bataljonskega nastanišča v Javorovici s te strani. Zasedo na Ržišču pa je bilo zelo težko oskrbovati, saj je bila zelo oddaljena od bataljona. Zato so organizirali kuhanje v vasi pri kmetih. Če se je bilo treba zasedi umakniti iz Ržišča, se je postavila pri Banu na dobre položaje in se tukaj tolkla s sovražnikom.

Iz navedenega sledi, da je bila Javorovica zares naravna trdnjavica na pobočju Gorjancev. Toda njena lega je dvorezna. Izhodi iz vasi držijo po polju in travnikih, ves okoliš je odprt ter brez naravnih zaklonov in skrivališč. Če bi se sovražniku posrečilo skrivoma zasesti gozdove okoli vasi in potisniti zasedo na Pirčevem hribu s položajev, potem bi se mo-

rali partizani **umikati** iz **vasi** po Čistini in bi bili pod ognjem sovražnikovega orožja. **Gorje** partizanski **enoti**, če bi se to sovražniku posrečilo! Nadalje je Javorovica zelo osamljena, in to omogoča skrivno približevanje naselju. Dvoreznost je bila tudi oddaljenost. Četrty bataljon Cankarjeve je bil tedaj zelo oddaljen od drugih enot m ni mogel računati na hitro in učinkovito pomoč.

Vsekakor je sovražnik dobro preučil vse taktične okoliščini za presenetljiv napad na bataljon v Javorovici. Vse podrobnosti so mu bile znane, ker je bilo v domobranskih enotah precej domačinov. Dobro so poznali vse dohode v vas. Domobranci so bili povezani s svojci v vaseh in so imeli organizirano obvedčanje. Sovražnik je dobro poznal način partizanskega zavarovanja in njegov red v večernih in jutranjih urah. Vedel je, da bataljon pošilja vedno ob istem času in na isto mesto zasede in patrolje. Nekoliko dni pred javoroviško tragedijo sta iz 4. bataljona dezertirala dva borca, se prijavila domobrancem in jim dala vse potrebne podatke o partizanih. Sovražne čete so takrat, ko je bil na Javorovici 4. bataljon, večkrat vdrle v to vas. Tako so se lahko seznanile s tamkajšnjimi razmerami. Okoliščini, ki so jih zvedeli, so bile prikladne za napad. Nemci so namreč prav tedaj začeli po vsej Jugoslaviji napadati partizane na nov način. Bistvo je bilo v tem, da so skušali partizanske enote zalesti v taborišču in jih uničiti. Ponoči so se skrivoma približali cilju, napadli pa so v zgodnjih jutranjih urah. Verjetno je še ena okoliščina spodbudila sovražno poveljstvo v Novem mestu k akciji. Partizanska budnost na Javorovici je namreč popustila. Skupine partizanov so ponoči hodile na mitinge in se tam zadrževale včasih dolgo po polnoči. Večkrat se je zgodilo, da so šle patrolje in zasede za zavarovanje iz vasi šele kasno zjutraj.

Sistem zavarovanja bataljona na Javorovici je bil torej tak. Na Špilerjevo špico so postavljali manjšo zasedo s puškami trai jezom. Na položaj je odhajala zgodaj zjutraj in je ostala tam do večera. Okoli Javorovice so meli dva ali tri stražarska mesta, zasedena le ponoči. Na Ržišče pa so zjutraj okoli 3. ure pošiljali v zasedo četo, ki pa ponavadi ni bila v polni sestavi, temveč nekoliko manjša. Ta način zavarovanja je bataljon uporabljal ves čas svojega bivanja na Javorovici. Le včasih se je zgodilo, da na Špilerjevo špico niso poslali nikogar misleč,

da v velikem snegu in hudem mrazu odondod ne preti nevarnost.

Sicer pa so vladali v bataljonu tovariški odnosi. Tudi disciplina je bila na precej visoki ravni. Prostega časa je bilo precej. Izkoristili so ga za politično delo, izobraževanje in kulturno prosvetno delo. Kar so se naučili, so prav radi pokazali v dolinskih vaseh na mitingih.

Nekaj besed je treba **posvetiti** Se razmeram v vaseh v dolini, kamor so partizani 4. bataljona zahajali patroljirat, čete pa na mitinge in oskrbovalne akcije. Kmetije so bile razmeroma dobro **oskrbljene** z živežem, zlasti pa s pijačo. Prebivalstvo je bilo po naravi gostoljubno. Eni so bili pristaši osvobodilnega gibanja, drugi pa so podpirali belogardizem. Ker so v te vasi čez dan večkrat zahajale domobranske enote in Nemci, so se spletli med nekaterimi domačini in domobranci pristržnejši stiki, kar je pripeljalo do obveščevalnega delovanja in do izdajalskega obnašanja posameznikov. Ne smemo prezreti tudi dejstva, da so mnogi partizani na mitingih ali na težkih oskrbovalnih pohodih preveč globoko pogledali v kozarec.* Mitingi so bili vedno bučni in veseli

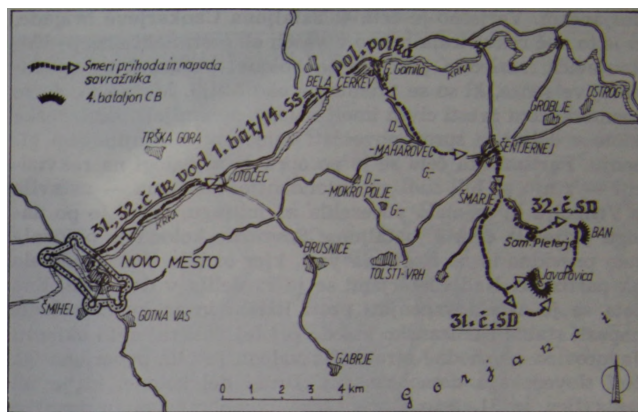
Sredo 15. marca je 4. bataljon preživel ko druge dni. Posebno zanimanje je bilo posvečeno pripravljanju mitinga, ki so ga nameravali prirediti zvečer v Vrhpolju. Sicer je poveljstvo bataljona poslalo nekaj patrolj in obveščevalcev v dolino, da bi zvedeli za razmere. Bataljon je štel ta dan 133 partizanov in partizank. Njegov komandant je bil Miha Tkalčič-Kalčič, namestnik komandanta Ivan Lekše-Job, politična komisarka Tončka Šobar, namestnik političnega komisarja pa Janez Franko-Groga. Četrty bataljon je bil znan kot borbena enota Cankarjeve brigade in so ga prištevali med najboljše. Izkušeni komandant je dobro vodil bataljon že od 22. novembra 1943. To dolgo bivanje na istem mestu je omajalo opreznost bataljonskega poveljstva, ki je le redkokdaj odhajalo nadzorovat svoje enote in je pozabilo na vsakodnevne vojaške ukrepe glede zavarovanja. Zvečer je odšla v Vrhpolje četa pod vodstvom politične komisarke bataljona Tončke Šobarjeve in namestnika političnega komisarja Janeza Franka-Groge na

* Domobranci in Nemci, ki so se udeležili javoroviške akcije, so po opravljeni nalogi v Novem mestu izjavljali, da so dosegli tako veliko zmago zlasti zato, ker so bili partizani pijani.

miting. V vas pa je prispel del Štaba Cankarjeve brigade, ki je imel nalogo pregledati razmere v enoti in njene ukrepe za varnost. To sta bila namestnik komandanta Cankarjeve brigade Jovo Vukša ter načelnik štaba brigade Franc Kolar-Franček. Komandant bataljona jima je poročal, da je v bataljonu vse v redu. Ko sta ga vprašala, kako je urejeno zavarovanje, jima je pojasnil, da je na Pirčevem hribu (k. 939) zaseda in da je sicer vse v redu. Člana štaba brigade se nista sama prepričala, kako je organizirano zavarovanje, in sta se zadovoljila z raportom komandanta bataljona. Dežurni v bataljonu je ta dan ugotovil premik sovražnikove kolone proti Kostanjevici in v Šentjernej, vendar o tem ni poročal komandantu. Storil je to šele zjutraj 16. marca med bojem. Na Špillerjevo špico v resnici bataljon ni poslal nikogar. Edino stvarno zavarovanje je bil bataljonski obveščevalec, ki so ga poslali v dolino m se je vrnil ob 4. uri zjutraj. Poročal je, da so razmere na cesti Šentjernej—Kostanjevica normalne in da ni opaziti nobenih premikov.

»2e dolgo so naši fantje prežali na priložnost,« so pisali domobranci v svojem glasilu *Za blagor očetnjave*, »da bi lahko razbili zločinsko gnezdo na Javorovici, kjer se je že precej časa zadrževal četrti bataljon Cankarjeve brigade.«* Priložnost se jim je ponudila 16. marca, ko so bili nemškemu in domobranskemu /poveljstvu v Novem mestu končno znani vsi podatki o življenju in obnašanju Cankarjevega bataljona na Javorovici. Poveljstvo III. bojne skupine slovenskega domobranstva je sestavilo posebno bojno skupino iz 31. in 32. čete, ki se ji je priključila desetina ali vod Nemcev iz 1. bataljona 14. SS-policijskega polka. Iz teh podatkov sledi, da je bila akcija domobranska in da je tudi načrt zanjo sestavilo domobransko poveljstvo. Nemci v Novem mestu so namreč vse češče dovoljevali domobrancem samostojne akcije, s pridržkom, da so domobranskim četam priključevali svoje desetine ali vode, ki so imeli nalogo podpirati domobrance v boju s težjim orožjem in zagotoviti povezavo z matično garnizijo ali pa z drugimi postojankami. Radijskih sredstev za zvezo nam-

* »Za blagor očetnjave« je bilo glasilo III. bojne skupine slovenskega domobranstva v Novem mestu. Citat se nanaša na številko 93 z dne 17. marca 1944. Glasilo je izhajalo večinoma dnevno na dveh straneh polovične pole in je bilo ciklostirano. Je v arh. IZDG.

Premiki sovražnih čet iz Novega mesta na Javorovico ponoči na 1C. marec 1944

reč Nemci niso dajali domobranskim enotam. Nemci so odhajali na akcije z domobranci zelo radi tudi zato, ker so jim domačini domobranci omogočili nabavljati razna živila, zlasti pa pijačo.

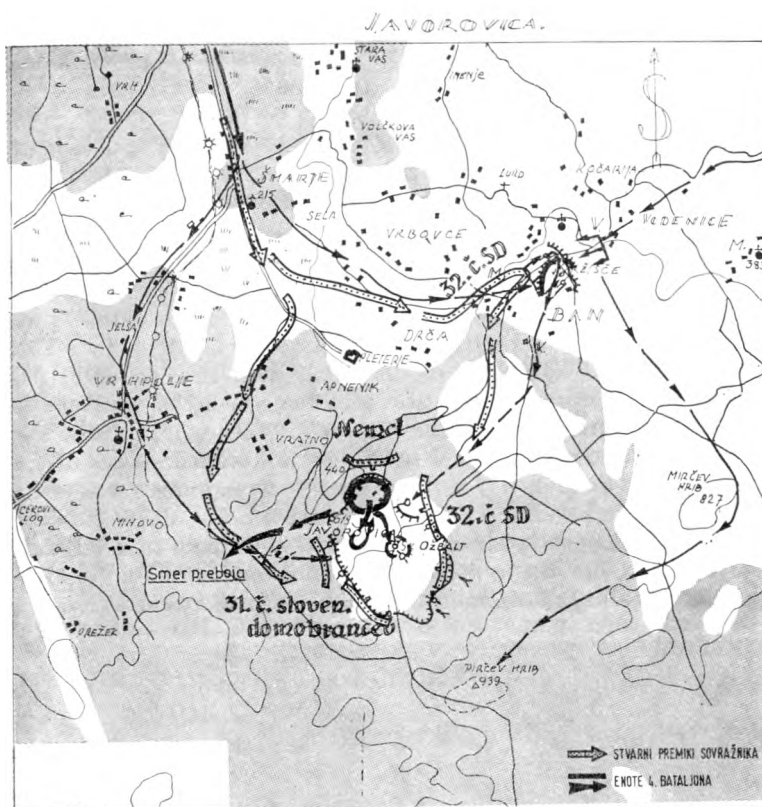
Verjetno sta tedaj domobranski četi šteli vsaka več kot 100 domobrancev, v akcijo pa jih je odšlo morda nekoliko manj kot 100.* Sovražna bojna skupina je torej štela nekoliko več kot 200 mož, ki pa so bili zelo dobro oboroženi z avtomatskim orožjem. Ta skupina se je 16. marca 1944 ob 1. uri zjutraj odpeljala z nemškimi kamioni po cesti ob levem bregu Krke do Drag, kjer je bil zasilen most čez reko. Od tod se je začel bojni pohod proti Javorovici. Sovražnik se je razvil v pohodno kolono in potoval skozi Šentjernej ter Brezovico proti

* Za razumevanje številčne moči omenjenih dveh čet navajam naslednje podatke: 31. četa, ki je pred javoroviško akcijo nosila številko 1., je januarja 1944 imela v sestavi oficirja, 11 podoficirjev in 149 vojakov. (Mikroteka VZI, film 10, posnetek 552, IZDG.) Dne 13. junija 1944 pa je imela le še 94 ljudi. (Mikroteka VZI, film 14, posnetek 126, IZDG.) Dvaintrideseta četa pa je januarja 1944 imela oficirja, 21 podoficirjev in 140 vojakov. (Mikroteka VZI, film 10, posnetek 552.) Dne 13. junija 1944 pa je četa štela le še 91 ljudi. (Mikroteka VZI, film 14, posnetek 126, IZDG.)

Gorjancem. Verjetno je četa 4. bataljona Cankarjeve brigade, ki je to noč rekvirirala hrano v vaseh ob cesti Šentjernej—Kostanjevica, zasledila patrolje te kolone: partizani so opazili sumljive sence, ki so se premikale okoli njih. Možno je, da so domobrancem zvesti civili imeli nalogo, spremljati partizanske enote v dolini in sproti obveščati domobrance o njihovem gibanju. Partizanska četa se je po opravljeni nalogi na rekvizidgi — z njo so bili tudi vsi intendantje bataljona — ustavila v Vrhpolju in se malo poveselila na mitingu, ki ga je po nalogu priredila četa 4. bataljona. Sovražna kolona je potovala zelo previdno in se izogibala vasi, kjer bi bila lahko naletela na partizane. Nad Pleterjami se je razdelila v dva dela. Ena četa se je začela vzpenjati proti Ržišču in je imela nalogo, napasti stalno partizansko zasedo pri tej vasi ter nato okleniti Javorovico z vzhodne strani. Ta naloga je bila poverjena 32. četi slovenskega domobranstva. Drugi del kolone, ki je bil sestavljen iz 31. čete slovenskega domobranstva in nemške skupine, pa je odšel po strmini navzgor in je imel nalogo, obkoliti Javorovico s severne in zahodne strani. Načrt je bil preprost. V temni noči in v globokem snegu sta se dve sovražni skupini tajno pomikali svojemu cilju nasproti.

Okoli 4. ure zjutraj 16. marca je odšla v zasedo na Ržišče četa 4. bataljona, ki je imela okoli 20 borcev in je bila oborožena s tremi puškomitraljezi in puškami. Navadno so to zasedo pošiljali iz Javorovice že ob 2. uri. Četica je gazila globok sneg in je prispela na Ržišče, nato je komandir postavil kot lastno zavarovanje puškomitralješko trojko, da bi zavarovala smer proti dolini Krke. Ob 7. uri so na to zasedico naleteli oddelki 32. domobranske čete in udarili po njej. Dva partizana sta takoj padla, tretji pa se je ranjen zavlekel v grmovje in se skril. Nato so domobranci napadli četo v zasedi, jo hitro porazili in pobili osem borcev. Komandir je spoznal, da se proti veliki premoči ne more upirati, zato se je začel umikati proti Javorovici. Toda na poti so bili že domobranci, ki so mu zapirali pot za umik. Iz njegove čete se je rešilo le pet borcev, ki so se potuhnili v gozdu. Domobranska četa je hitro nadaljevala pot in se postavila skrivoma na položaje, ki so bili na vzhodni strani Javorovice. Tukaj so si vojaki pripravili zaklone in čakali na začetek bitke.

Dve četi 4. bataljona, ki sta bili v dolini, sta se le počasi vračali v Javorovico. Nekateri so prišli okoli 4. ure, drugi pa za

STVARNI PREMEDI SOVRAŽNIKOVIH ČET NA IZVIRNI PODLAGI, KI JO JE IZDELAL PARTIZANSKI ŠTAB DNE 17. IN 18. III. 1944

Boj na Javorovici 16. marca 1944

njimi. Četa z rekvizicije je bila težko otovorjena. Borci so se hitro odpravili v hiše in legli k počitku. Prvi streli na Ržišču so komandanta bataljona navdali s skrbjo, saj ni bil dobro poučen o razmerah na odsekih za zavarovanje bataljona. Kmalu po strelah na Ržišču se je oglasilo pokanje tudi s severozahodne strani. Tam so domobranci streljali na osamljeni kmetiji, kak kilometer od Javorovice, na partizana Šturma Viktorja, ki se je tam zamudil zaradi nabave krme za tovarno živino. Tedaj je postalo jasno, da se sovražnik približuje tudi

iz smeri Vrhpolja. Lahko je bilo doumeti, da je napad popolnoma drugačen, kot pa je bilo tu v navadi. Komandant bataljona je hitro zbral četo in z njo odhitel na vzhodno stran vasi, da bi zasedel bunkerje, ki si jih je bil bataljon že prej napravil. Komaj pa so prišli iz vasi, se je nanje usilovito sovražni ogenj z vzhoda in prizadejal četi 8 mrtvih in nekaj ranjenih. Komandant bataljona se je zato vrnil v vas in iskal drugo rešitev. Medtem je nastal v vasi preplah. Nekateri borci so se obnašali paničarsko. Iz streljanja sovražnika je bilo razvidno, da je napad izredno pripravljen, in vsi so se bali, da so popolnoma obkoljeni. In res je tedaj 31. četa slovenskih domobrancev že zasedla predvidene položaje. Poleg tega je prišlo v bataljonu še do ene nezgode. Borci namreč niso imeli pri sebi orožja in opreme, spali so večinoma slečeni in v vsesplošni zmešnjavi prvega preplaha niso našli obleke, orožja, obutve. Nekateri so pustili orožje v hišah, ko je komandant bataljona okoli 9. ure ukazal, naj se razvrste in nemudoma krenejo za njim. Tako je bataljon spešil kar po sredi polja, da bi čimprej dosegel Špilerjevo špico in s tem rešitev. Napaka take odločitve je bila v tem, da je komandant bataljona krenil čez snežno poljano s celim bataljonom, ne da bi se prej prepričal, če je

Kapelica na Javorici, kjer se je branil del 4. bataljona in kamor so domačini pokopali mrtve borce

pot prosta. Ko je bila cela kolona zunaj vasi, je bila dobra tarča sovražnim strelcem: po bataljonu se je z zahodne strani in od Spilerjeve špice usul tako gost ogenj, da je na mah padlo 50 partizanov in partizank. Udarec je bil strahoten in je pogubno vplival na moralno stanje preostalega bataljona. Popadalo je veliko hrabrih borcev, ki so se sicer znali znajti tudi v najtežjih situacijah. Pred ognjenim udarcem so se partizani pognali nazaj proti vasi, da bi poiskali zaklone za zgradbami in se kako rešili. Toda v vasi so bili že Nemci, ki so vdrli s severovzhodne strani in kosili bežeče partizane. Skupina partizanov s 4 puškomi trai jezi se je zatekla v precej razpadlo kapelico Sv. Ožbolta sredi polja. To je bila edina možnost, da se trenutno skrijejo pred smrtonosnim ognjem in se upro. Partizani so se borili, dokler niso popadali do poslednjega ali pa so se sami postrelili. Janez Lužar, ki se je rešil, je v Dolenjskem listu leta 1974 dobro opisal strahotne trenutke. Ko se je prikopal do razvaline kapelice, je opazil komandanta Miho Tkalčiča, ki je tam ležal ves v krvi in nekaj dopovedoval komisarki bataljona Tončki Sobarjevi. Verjetno jo je komandant prosil, naj ga ustrelji, saj je bil ves prerešetan od krogel. Sobarjeva je to odklonila. Namestnik komandanta bataljona Ivan Lekše-Job je vrgel od sebe brzo-strelko, ker mu je zmanjkalo mimici j e, pograbil puško in nadaljeval boj. Okoli kapelice so ležali mrtvi. Nesreča je bila v tem, da je bilo zaradi razkropljenosti partizanov enotno poveljevanje nemogoče.

Ko je padel komandant bataljona, je prevzel poveljstvo namestnik komandanta brigade Jovo Vukša. Med borci je vladal nered — nikakor se ni bilo mogoče uvrstiti v strelce in odgovoriti na sovražni ogenj. Tedaj je že padla več kot polovica bataljona. Strahovito klanje je omajalo borbenega duha nekaterih borcev. Hoteli so se vdati. Jovan Vukša pa jih je pozival, naj vztrajajo in se skušajo prebiti. Toda za ta poskus je lahko zbral le okoli 15 partizanov, med katerimi je bil tudi načelnik štaba Cankarjeve brigade Franc Kolar-Franček. Skupina se je pognala po bregu proti zahodu. Preboj je bil silno tvegan: od 15 se jih je prebilo 7 z Jovanom Vukšo na čelu, drugi so padli. Pa tudi tisti, ki so se prebili, so bili ranjeni. Preostali, ki so še bili na bojišču, so se predali. Bilo jih je 33. Tedaj so nastopili domobranci, razvrstili ujetnike in jih postrelili.*7

Javorovica 16. marca 1944. Domobranci ob mrtvih partizanih

Od 133 borcev in bork, kolikor jih je tedaj bilo v bataljonu na Javorovici, je padlo 107 partizanov in partizank, 8 pa je bilo ranjenih. Poleg Vukšove skupine so se rešili še nekateri, bodisi da so bili v patroljah ali pa so se skrili. Bataljon je izgubil težki minomet s 60 minami, 2 lahka minometa s 70 minami, 3 težke mitraljeze in 6 puškomitraljezov, 64 italijanskih pušk, 15 mavzeric, 9 mul in mnogo opreme, ki so jo sovražni vojaki razrezali in (požgali).²⁸

Ko je bil boj na Javorovici končan in ko so domobranci postrelili ujetnike, so uprizorili maščevalno divjaški obred, ki je bilo eno najbolj umazanih dejanj belogardizma med vojno. Domobranci so razsajali po 'bojišču in se najokrutneje znašali nad partizanskimi trupli: popolnoma so jih iznakazili. O tem je vojni reporter Cankarjeve ibrigade napisal reportažo pod naslovom Bpilog k 16. marcu, ki so jo sprva nameravali objaviti. — kakor navaja v svojih spominih Janez Vipotnik, tedanji politični komisar XV. divizije, v divizijskem glasilu. Ker pa je bila preveč pretresljiva, je niso objavili. Pač pa jo sedaj objavljamo skoraj v celoti pod črto.*

* Vojni reporter Cankarjeve brigade je spremljal dve četi 1. bataljona, ki sta imeli nalogo pokopati žrtve na Javorovici. Napisal je tole reportažo o svojem doživetju.

Padli borci 4. bataljona na Javorovici 16. marca 1944. Fotografijo so posneli domobranci

Med padlimi so bili tudi tile člani poveljstev in štabov: načelnik štaba Cankarjeve brigade Franc KoLar-Franček, komandant 4. bataljona, politična komisarka bataljona in namestnik političnega komisarja. Le namestnik komandanta bataljona, namestnik četnega komandirja in namestnik četnega političnega komisarja so se rešili. Vsa partizanska poročila govore, da je bilo na sovražnikovi strani 12 mrtvih.

... Bližamo se vasi in vse bolj postajamo molčeči. Z grozo pričakujemo prvih pogledov na žrtve. Temne slutnje nas preganjajo in korak nam zastaja.. Naleteli smo na prve žrtve. Ob pogledu nam je zastal dih, ozrl sem se v nebo in najraje bi zakričal. Zelja po maščevanju, ki se me je lotila, je bila nepopisna. Dobro, padli so tovariši v borbi s sovražnikom. Toda da mrtvega človeka ne puste pri miru in da v takem primeru ne prenehajo sovražnosti, tega srčen borec ne razume... Vse naokrog leže trupla padlih tovarišev, če smemo te njihove ostanke sploh še tako imenovati. Prepoznati jih ni mogoče. Glave imajo razsekane z bodali ali pa razbite s puškinimi kopiti. Sezuli so jih, obleko in opremo pa pobrali. Z menoj stopa tovariš. Obrača mrtva trupla in z grozo išče svojega brata. Ne vem, če ga bo našel in prepoznal. Manjkajo jim glave, roke, noge... Nekaterim so porezali spolovila. Vsenaokrog je krvavo... Iščemo trupla in jih preštavamo. Povsod ista grozna,

Ko so opravili umazano delo, so se domobranci začeli vračati v postojanke. Enaintrideseta četa slovenskih domobrancev je odšla v Kostanjevico, 32. četa pa se je vrnila v Novo mesto, kjer ji je poveljstvo III. bojne skupine slovenskih domobrancev priredilo slovesen sprejem. Pred štabom je četo pozdravil komandant III. bojne skupine stotnik Resman in se ji zahvalil za zmago. »Za njim je še nagovoril svoje soborce — kajti tudi sam se je borbe udeležil in ustrelil dva komuniste — g. poročnik Stanko Kociper* ter jih navduševal za nadaljnje zmage.« To je citat iz poročila o javoroviški tragediji v listu Za blagor očetnjave. Na koncu je bilo še napisano: »Ko se veselimo z njimi in jim čestitamo k tako sijajnemu uspehu, pa moramo zahvaliti tudi Vsemogočnega, ki naše fante tako milostno vodi skozi nevarnosti od uspeha do uspeha.« Po domobrantskih poročilih so na Javorovici padli trije domobranci, trije pa so bili ranjeni. O morebitnih nemških izgubah ni podatkov.

Tragedijo strahotnega poraza 4. bataljona so le počasi umevali v poveljstvih. Najprej so iskali krivce, potem pa so na podlagi analiz predlagali in izvajali ukrepe, da do takih katastrof ne bi več prišlo.

Štab Cankarjeve brigade je že 24. marca izdal poročilo o krivcih za poraz na Javorovici. »Za ta poraz je največ kriv štab 4. bataljona,« pravi štab Cankarjeve brigade, »ker ni kontroliral nižjega kadra, če izvaja dane naloge. Ker ni bilo

nepozabna slika. Ne morem že več naprej in najraje bi zapustil prizorišče tega strašnega pokola. Ob razpadli stari kapelici Sv. Ožbolta leži grmada trupel. Tu se jasno vidi skupina, ki se je hotela predati. Trupla leže v dvoredu, 33 jih je po številu. Postavili so jih v dve vrsti, jim ukazali sezuti se in čevlje postaviti pred seboj... Potem so jih postrelili z brzostrelkami... Previdno stopam naprej... Stopim še v kapelico. Tudi tu leži razbito truplo. Pogledam bližje — trupla padle tovarišice... Porezali so ji prsi in ji razparali trebuh... Pri vodnjaku pred vasjo, pod drevesom, vsepovsod leže mrtvi tovariši...

Molče so se odpravili tovariši na delo. Znesli so trupla v kapelico in jih tam zagrebli. Kapelica, ki je zdaj zapuščena, bo znova oživila. Postala bo svetel spomenik borcem, padlih v borbi za svojo zemljo...« Epilog k 16. marcu. Vojna reportaža. Štab Cankarjeve brigade z dne 22. marca 1944.

• Stanko Kociper, pisatelj, je bil glavni propagandist slovenskega domobranstva.

Partizan Grabner, ki je pobegnil iz nemške vojske k partizanom, je ranjen ušel z Javorovice lt. marca 1944

kontrole, niso bile poslane patrole in zasede na določena mesta.« Tudi obveščevalci niso izpolnjevali danih nalog.

Štab XV. divizije je v analizi o boju sodil, da so bili vzroki za poraz 4. bataljona v tem, da ni bilo na Špilerjevi Špici zasede, da štab bataljona ni nadzoroval gorjanskega grebena, kjer so najvažnejše obrambne pozicije, da ni nadzoroval obveščevalca, da bojne patrulje niso bile na svojih mestih, da je bil umik celotnega bataljona proti Špilerjevi špici taktična napaka poveljstva bataljona, da ni spremljal delovanja sovražnikove postojanke v Kostanjevici. Štab XV. divizije je torej pripisal krivdo za uničenje bataljona samemu štabu bataljona.”

Samo iskanje krivcev pa seveda ne bi pripeljalo nikamor, če ne bi bila poveljstva začela izvajati ukrepov, da se ne bi take napake ponavljale tudi v drugih enotah. Zato so vsa poveljstva izdala navodila za zavarovanje enot in opozorila enote na novo taktiko, ki z njo poskuša sovražnik presenetiti partizane v taborišču ali na odmoru.

Štab Cankarjeve brigade je izdal okrožnico, s katero je pojasnil enotam, kaj vse je treba nujno ukreniti za zavarovanje enote. Nadalje so imeli konference z vsemi štabi bataljonov in poveljstvi čet Tam so pojasnjevali, do kakšnih usodnih posledic lahko pripelje lahkomišno opravljanje vsakdanjih vojaških dolžnosti. Novi politični komisar brigade Ivan Pičel j-Jon, ki je prevzel posle 16. marca. 1944, je sklical vse bataljone in zbranim borcem obrazložil dogodek na Javorovici. Poudaril je, da poraz bataljona ni posledica tako velike sovražnikove vojaške premoči, temveč neprevidnosti enote. S temi ukrepi je štab brigade dosegel, da morala pri borcih in štabih ni padla, čeprav so vsi objokavali padle tovariše.⁹⁰

Tudi štab korpusa je odločno posegel v razmere v enotah in opozoril poveljstva na novo sovražnikovo taktiko. Dal je tudi zelo dobra navodila za obnašnje. Glavni štab je posegel pismeno in z osebnim vplivom v vprašanja uspavanosti posameznih štabov ter dal navodila za ukrepanje. V tem je poročal tudi vrhovnemu štabu, ker je ta zahteval pojasnila glede nekaterih porazov slovenskih partizanskih čet. Tudi CK KPS je izdal partijskim organizacijam v vojski okrožnico z navodili, kaj naj store, da bi se izboljšala budnost v enotah. Pod vplivom vseh teh posegov višjih poveljstev se je med partizanskimi enotami in med enotami Cankarjeve brigade

**Ivan Picelj-Jon, politični
komisar brigade**

močno okrepila kampanja za povečanje budnosti in za vsakodnevno izvajanje ukrepov, ki so v zvezi z akcijo in zavarovanjem proti sovražnim presenečenjem.

Po izgubi 4. bataljona je imela Cankarjeva brigada 24. marca 1944 v svoji sestavi te enote. Prvi bataljon je imel tri strelske čete, mitralješko četo ter vod za zvezo. Drugi in tretji sta imela prav tako po tri strelske čete, pratečo četo in desetino za zvezo. Topovska baterija je imela v svoji sestavi dva topniška voda v rangju baterije s po enim topom. V vodih pa so pripravljali posadke še za druge topove, ki bi jih baterija dobila. Del baterije, ki ni imel topov, se je boril kot strelska enota. V brigadi so bili še inženirska četa, vod za zvezo in obveščevalni vod.³¹

Poraz 4. bataljona je bil za Cankarjevo brigado hud udarec. Čeprav se je morala njenih bataljonov po Javorovici nekoliko omajala, so čete kaj kmalu zopet dosegle tisto borbeno raven, kot so jo imele pred Javorovico. Nekoliko več težav je bilo spočetka v 1. bataljonu, ki je bil najbolj neposredno seznanjen z usodo 4. bataljona, saj so bile njegove čete prve,

ki so mu odhitele na pomoč. Štab 1. bataljona je neposredno po pokopu padlih borcev sporočil štabu brigade, da je padlo toliko borcev, da se čuti med partizani upadanje morale. Med borci se je baje govorilo, da bi se uprli nastanitvi na Javorovici, ker je vsa krvava od žrtev.

Važni so vsekakor sklepi glede taktične vrednosti Javorovice. Njen primer nas uči, da osamljene vasi sredi gozdov niso varno bivališče partizanskih čet. Dolgo bivanje na istem mestu povzroči, da splahni budnost. Borci se v naseljih preveč udomačijo in mnoge vojaške vrline nekako zvedenijo. Partizanska vojna in partizanska taktika ne preneseta statičnega bojevanja. Le gibanje in manever sta odliki partizanskega boja.

V srcih partizanov in poveljniškega kadra Cankarjeve brigade je po Javorovici vzknila želja, da bi čimprej obnovili 4. bataljon. Razmere za to so kmalu dozorele.

še en mesec na blokadi

Odsek uničenega 4. bataljona za obrambo kostanjeviške smeri je prevzel poleg svojih nalog 1. bataljon. Na Javorovici in okolici ter v smeri proti Kostanjevici je imel 1. in 2. četo. Slednja je 18. marca pokopala žrtve javoroviškega pokola. Do 21. marca na bojišču pred Novim mestom ni bilo posebno krvavih spopadov.* Pač pa je sovražnik napadel iz Novega mesta 21. marca s kakimi 200 do 250 vojaki, ki so imeli namen prodreti do Gornje Težke vode. Napadali so v treh smereh v obliki pahljače. Prvi bataljon se je postavil sovražniku po robu nekoliko južneje od Gornje Težke vode. Štab brigade je nato organiziral protinapad, za katerega je uporabil poleg dveh čet 1. bataljona še topniško baterijo, ki je udarila z Zajčjega vrha, na levem krilu pa sta se spustili v boj dve četi 2. bataljona. Z združenimi močmi so kaj kmalu pregnali sovražnika v Novo mesto.³²

* Patruljni spopadi Cankarjeve brigade od 16. marca do 15. aprila 1944: 17. marca je sovražnik prodrl po levem bregu Krke v Stražo in prišel čez reko v Vavto vas. Po krajšem spopadu s četo 3. bataljona se je sovražna skupina vrnila v Novo mesto. Tega dne je sovražnik z manjšo skupino in s podporo dveh tankov prodrl tudi do Sv. Roka in tam požgal dve hiši. Zapletel se je v manjši spopad s partizanskimi patroljami. Naslednjega dne so

Dne 24. marca je bila razporeditev Cankarjeve brigade naslednja: 1. bataljon je bil v Gornji Težki vodi s stalno zasedo pri Verdunu, eno četo pa so imeli v Suhadolu, da je varovala kostanj eviško smer in Javorovico; 2. bataljon je bil v Gorenjih Lakovnicah; 3. pa v Velikem Podljubnu; topniška baterija je bila v Hrušici, 1. divizion pa na Pristavi.**

Eden od važnih ukrepov za zagotovitev varnosti brigade je bila naredba o nadzorovanju civilnega prebivalstva, da ne bi uhajalo v mesto in nosilo sovražniku poročil o razmestitvi partizanskih enot. Z njo so civilnim osebam popolnoma prepovedali odhajanje v Novo mesto. Prepustnice za izjemne primere je izdajal le glavni štab.*⁴

Nekoliko močnejši, zahrbtn napad je sovražnik izvedel 25. marca. Tokrat je skušal obkoliti zasedo na Tolstem vrhu. Napadli sta dve skupini. Prva, iz Kostanjevice, je šla skozi Šentjernej proti Tolstemu vrhu, druga pa se je zbrala v Beli cerkvi, šla čez Krko in začela prodirati proti Brusnicam. Najprej se je napadalcu posta vila po robu 2. četa zaščitnega bataljona artilerije pri Tolstem vrhu, z drugo kolono pa se je spopadla četa 1. bataljona. Obe četi pa sta se morali po prvih bojih umakniti v Gorenji Suhadol. Tu sta se združili in se po pripravi spustili v boj proti napadalcu, ki se je kmalu umaknil v izhodišča. Presenečenje mu ni uspelo. Partizani niso imeli izgub. Zvečer je Cankarjeva brigada ponovno vznemirila posadko Novega mesta s slepilnim napadom po ene čete vseh treh bataljonov.**

Ponoči na 27. marec je štab Cankarjeve brigade izvedel prerazporeditev enot. Pripomniti je treba, da je brigada sicer

se partizani 1. bataljona spopadli s sovražno patruljo 20 mož pri Velikih Vodenicah. Dne 19. marca je bil patrolni spopad z enoto topniške baterije pri Velikem Slatniku; to se je ponovilo naslednji dan. Istega dne je brigada z minometi vseh treh bataljonov obstreljevala sejmišče v Kandiji, kjer so imeli sovražni vojaki vaje. Dne 29. marca se je udarila zaseda 3. bataljona pri Sv. Roku z dvema manjšima skupinama sovražnika. Boj je trajal pol ure. Partizani niso imeli izgub. Drugega aprila so borci Cankarjeve brigade opazovali zavezniška letala na poletu v Nemčijo. Pri povratku so nemški lovci sestrelili ameriški bombnik, iz katerega so poskakali letalci in pristali na področju med Krko in Gorjanci. Prvi bataljon je rešil tik pred nosom novomeške posadke 2 letalca, 3. bataljon 3, topniška baterija pa 5. Po prisrčnem sprejemu so letalce prepeljali v štab brigade v Podgrad, od koder so pozneje

zamenjala mesta bataljonom, toda ta zamenjava ni bila v duhu taktičnih nujnosti za zavarovanje. Bataljoni in druge enote pod poveljstvom Cankarjeve brigade so navadno le zamenjale položaje, ne da bi se bile naselile na novih. Sedaj je bila zamenjava nekoliko bolj radikalna. Z njo so uvedli pravzaprav širšo blokado Novega mesta. Jedra enot so bila na liniji Dolenjske Toplice—Veliki Podljuben—Gorenje Lakovnice—Gornja Težka voda—Sela pri Stopičah. V Dolenjskih Toplicah je bil en bataljon Belokranjskega odreda. Cankarjeva brigada je imela v Velikem Podljubnu 2. bataljon, v Gorenjih Lakovnicah 3. bataljon, v Gornji Težki vodi topovsko baterijo (in divizion XV. divizije), v Selih pri Stopičah pa 1. bataljon. Ta razporeditev je že sama po sebi zahtevala manevrsko blokado mesta. Pod tem je treba razumeti, da so bataljoni in druge enote držali jedro svojih sil v naznačenih krajih, izhode iz Novega mesta in Kostanjevice so nadzorovali z bojnimi patruljami, najvažnejše prehode pa so zaprli s stalnimi zasedami. Bataljoni so sedaj bili oddaljeni od 6 do 10 kilometrov od mesta, kar je pomenilo, da je sovražnik lažje obvladoval bližnje področje Novega mesta in Kostanjevice, Cankarjeva brigada ter njej podrejene enote pa so bile varnejše. Cankarjeva je tudi lažje zbrala več čet za akcijo, ki se ji je zdela primerna.⁵⁶

Dne 27. marca zarana so bili bataljoni na svojih mestih. Drugi je bil zbran v vasi Veliki Podljuben in je poslal ob 5. uri četo v smeri proti Malim Skrjančam, da bi tam postavila zasedo. Toda že pri vasi Petane, nedaleč od Velikega Podljubna, se je spopadla s sovražno skupino, ki je bila razvita za boj. Ker je bila četa na Čistini, se je najprej umaknila v gozd in obvestila o srečanju komando bataljona. Ta je poslala še

odšli v domovino. Rešeni letalci so dali Stabu brigade popoln seznam vseh rešencev, njihovih imen in vojaških oznak, potem pa so na koncu poročila napisali:

»Spustili«no se tik za nemškimi linijami in videli smo naciste, kako prihajajo iz mesta, da bi nas zajeli. Partizani so nas poiskali in so nas prepeljali v svoje gorske trdnjave. Tam smo bili na varnem, dokler jim ni uspelo organizirati našega odhoda iz Jugoslavije. Posebno skrb so posvetili tistim, ki so bili poškodovani ali ranjeni, ter nam dali najboljše od vsega, kar so imeli. Skratka v vsem, so bili zelo dobri z nami, za kar smo jim globoko hvaležni.« (Sporočilo Štaba Cankarjeve brigade z dne 2. 4. 1944 glavnemu štabu o rešenih zavezniških letalcih, arhiv IZDG fase. 189a/III, operacijska poročila Cankarjeve brigade z dne 18., 19., 20., 21. in 30. marca 1944, arhiv IZDG fase. 189a/III.

dve četi. Skupaj so napadle sovražnika pri Gorenjem Mrafiu in ga potisnile v Dolenje Mraševo. Toda sovražnik se je zagrizeno upiral, saj je imel dva težka minometa, 4 težke strojnice in drugo orožje. To je bila pobočna sovražnikova skupina, ki je imela nalogo, zavarovati jedro sovražnikovih čet, nekaj manj kot bataljon, ki je ta dan nameraval vdreti v Dolenjske Toplice. Ker je sovražnikova pobočnica vezala nase skoraj ves 2. bataljon, je kolona, podprta s 4 tanki, dvema avtoblindama in tovornjakom, nemoteno prodirala dalje. Akcijo je olajšal bataljon Belokranjskega odreda, ki se ni zadosti odločno postavil v bran in mu tudi ni uspelo obvestiti 2. bataljona Cankarjeve o položaju. Tako je sovražnik skoraj nemoteno prišel v Dolenjske Toplice. Cankarjeva brigada je pripravila četo za napad, toda sovražna skupina se je kmalu neovirano vrnila v Novo mesto. Sovražnikov sprehod v Dolenjske Toplice se je posrečil zato, ker se je začel med premostitvenimi premiki bataljonov Cankarjeve brigade. Partizani niso imeli izgub, sovražnik pa je izgubil avtomobil, ki je naletel na mino, in verjetno je bilo nekaj sovražnih vojakov ranjenih ali ubitih.³⁷

Bilo je dovolj le nekoliko dni, da je nemško poveljstvo dobilo natančnejše podatke o razmestitvi bataljonov Cankarjeve brigade in pripravilo nov zahrbtni napad. Tokrat so si nemški načrtovalci izbrali za žrtev 1. bataljon v Selih in topniško baterijo v Gornji Težki vodi. Kot vemo, se je bil 1. bataljon namestil v vasi Sela, ki leži ob potoku Klamfer. V vasi sta bili dve četi tega bataljona, mitral ježka četa pa je bila na Zajčjem vrhu, ki je pravzaprav nadaljevanje Sel in tvori z njim kar precej veliko naselje. Pozicija za obrambo je v obeh vaseh zelo dobra. Prvi bataljon je imel v Dolenjem Vrhpolju, nedaleč od Sel, četo, ki je varovala desni bok bataljona in je pazila na prehode čez Krko in dostope iz Kostanjevice.

Le dobro uro hoda od 1. bataljona je bila v Gornji Težki vodi brigadna topniška baterija, ki so jo okrepili s 30 borci iz artilerijskega divizionu XV. divizije. Topniška baterija skupaj z borci divizionu je imela kakih 100 do 120 mož, torej za manjši bataljon. Na Verdun je poveljstvo baterije postavilo zasedo 10 partizanov iz divizionu, ki so imeli tudi puškomintral jez. Na Verdunu so partizani vedno postavljali zasede, ker je to bila zelo pripravna točka za obrambo. Proti tema

dvema enotama je nemško poveljstvo usmerilo svoj napad, ki je bil izredno dobro zamišljen.

Nemški poveljniki so upali, da bodo izkoristili megleno pomladansko vreme in z nenadnim napadom presenetili obe enoti, ju obkolili in jima zadali smrten udarec. Sedaj je postalo jasno, da Nemci trdovratno uresničujejo zamisel o presenetljivih udarcih po osamljenih partizanskih enotah. Nemško poveljstvo je zlbralo dve močni bojni skupini. Na akcijo so poslali skoraj vse moštvo razen tistega, ki je bilo potrebno za zasedbo utrd in bunkerjev v Novem mestu. Zamisel za napad je bila, da bi partizanski 1. bataljon in topniško baterijo zgrabili z dveh strani. Ena bojna skupina naj bi se na kamionih v spremstvu tankov prepeljala iz Novega mesta do Bele cerkve po levem bregu Krke, da je partizanski izvidniki ne bi mogli opaziti. Ta skupina naj bi šla nato čez Krko in navalila iz Brusnio na 1. bataljon. Druga skupina je imela pomožno nalogo. Vdrla naj hi iz Novega mesta naravnost na položaje topniške baterije. Ko bi izvedli ta dva manevra, bi se prva bojna skupina lotila obkoljevanja 1. bataljona, hkrati pa bi pomagala drugi bojni skupini obkoliti topniško baterijo. Obkolitev naj bi izpeljali do jutranjega svita, nato pa bi ob dnevu začeli akcijo. Izbrali so soboto, 1. aprila 1944, ko je pod Gorjanci ležala megla, in ponoči krenili na pot.

Prva bojna skupina, kakih 400 do 500 mož, zvečine policistov 1. bataljona 14. SS-polka — nekaj pa je bilo domobrancev — je srečno in neopaženo prešla Krko pri vasi Gorenja Gomila, se prepeljala skozi Mokro polje do Ra teža, zavila proti Brusnicam, pustila tu tanke in se razdelila v dve skupini. Ena naj bi zaobjela 1. bataljon skozi vas Orehek, torej z zahoda, druga pa bi šla po grebenih vzhodno od ceste, ki drži v Gabrje, se spustila v potok Klamfer in od tam napadla z vzhoda. Tako se je tudi zgodilo. Zanimivo je, da je bataljon že ob 3. uri zjutraj poslal tri patrolje, ki pa niso naletele na sovražnika. Iz Brusnic se namreč sovražnik ni premikal po poteh, temveč po stezah in gozdovih, saj so mu bili domobranci dobri vodniki in poznavalci terena, partizani pa so spešili kar po cestah. Druga zanimivost je ta, da četa 1. bataljona v Dolenjem Suhadolu ni opazila niti začutila sovražnikovih premikov, čeprav jim je bila sovražna bojna skupina tako rekoč pred nosom. Vse je kazalo, da se bataljonu bliža katastrofa. Nemci so še prej poslali na Dolž skupino

okoli 100 mož, da bi oklenila Sela tudi z gorjanske strani. Na vso srečo je sovražnik usmeril napad le na Sela, ker verjetno ni vedel, da je v neposredni bližini, na Zajčjem vrhu, mitralješka četa 1. bataljona. Ko se je zdanilo, so začeli sovražni vojaki, razporejeni v strelce, prodirati v vas. Partizanski stražar na rožbu vasi je prvi opazil, kako se mu iz »potoka« Klamfer približujejo sovražni vojaki. Prvega je ustrelil. Tedaj je bil ranjen, a se je kljub temu otresel domobranca, ki ga je že držal za vrat, in ušel v vas. V vasi je po prvem strelu nastal preplah. Odlični komandant bataljona Zdravko Firm-Ferčič je takoj spoznal, v kakšni zagati je bataljon, in je začel ukrepati, da bi ga rešil. Posrečilo se mu je, da je obdržal vaje v rokah in preprečil zmedo. Tedaj je začela mitralješka četa na Zajčjem vrhu močno streljati. Proti njej so se usmerile sovražnikove čete iz Orehka. Sovražni vojaki so prišli tako blizu čete, da je nekdo izmed njih že zgrabil za cev težkega mitraljeza. Naš mitraljezec pa je bil uren, vzel je svojemu pomočniku puško in napadalca ustrelil. Medtem je komandantu bataljona uspelo premakniti bataljon više proti Zajčjemu vrhu. V Selih je ostalo nekaj mrtvih partizanov. Tudi bataljonska bolničarka, ki se je med zadnjimi umikala iz vasi, je bila ranjena. Zdravko Firm je pozval prostovoljce, naj rešijo bolničarko. Ker pa se ni nihče odzval, je sam odšel v vas in padel. To je bil hraber komandant, ki se je globoko zavedal odgovornosti za bataljon. Do 7. ure se je bataljon tolkel na Zajčjem vrhu. Ker je bilo megleno, ni mogel ugotoviti, s kakšno močjo napada sovražnik, pa se je zaradi varnosti premaknil pod Gorjance in šel mimo sovražne zasede na Dolžu v Cerovec. Tu se je pripravil na obrambo.

Ob pol 6. zjutraj je prišla iz Novega mesta tudi sovražnikova pomožna bojna skupina. Ta si ni toliko prizadevala za tajnost, ker tega pač ni več mogla doseči. V Gotni vasi se je pahljačasto razdelila v tri kolone. Prva, severovzhodna, je udarila naravnost na Šentjošt ter se spopadla z zasedo 10 partizanov iz diviziona na Verdunu. Druga, srednja, je merila na Črmošnjice, tretja pa je hotela objeti Gornjo Težko vodo z zahodne strani. Najprej se je vnel boj na Verdunu. Ker se je zaseda dobro upirala, je iz Orehka prihitela sovražnikova skupina iz prve bojne skupine in udarila zasedi v bok. Zaseda se je umaknila in se je ponovno postavila v bran na Plemberku. Njen mitraljezec je bil dvakrat ranjen. Skril se je v

grmovje in preživel boj. Topovska baterija pa se je vrgla na sovražnika v Stopičah. Tedaj je zopet priskočila na pomoč skupina iz Orehka in napadla baterijo v bok. Poleg tega so jo močno obstreljevali tanki iz Gotne vasi in topništvo iz mesta. Baterija in divizion sta se morala umakniti ter sta se zbrala nad Koroško vasjo. Tu sta 1. bataljon, ki je bil na desnem krilu bojne razporeditve, in topniška baterija z divizionom organizirala protinapad, h kateremu je štab brigade, ki je bil v Podgradu in je že vzel vajeti boja v svoje roke, pritegnil še del 3. bataljona. Ko je sovražnik uvidel, da je akcija propadla, da so se mu vse partizanske čete izmuznile, je prekinil akcijo in se umaknil v Novo mesto. Akcija je bila končana že ob 13. uri.

Partizanske izgube v tem boju so bile: 6 mrtvih, 2 pogrešana in 3 ranjeni. Največ izgub jim je prizadejal topniški ogenj. Izgubili so še 6 pušk, polavtomatsko puško in pištolo. Partizanska poročila govore o 14 mrtvih sovražnikih.

Popoldne so bili partizani zopet na starih mestih. Tu so zvedeli, da so domobranci povsod pobirali meso in živino, pretepali ljudi in razbijali pohištvo. Ponekod pa so domačini domobrance prav gostoljubno pogostili.⁸⁸

Sovražni načrt za to akcijo je bil dobro zamišljen in izveden. Megla je pripomogla k presenečenju, pomagala pa je tudi partizanam pri umiku. Akcija je ponovno opozarjala na budnost.

Uspeh na Javorovici je vzpodbudil nemško poveljstvo, da je zaporedoma napadalo posamezne bataljone in hotelo ponoviti javoroviški pokol. Toda sedaj so bili bataljoni bolj budni. Njihova razporeditev pa je bila odločilna, da so lahko uprizorili uspešne obrambne akcije. Tretji bataljon je bil 3. aprila v Gorenjih Lakovnicah, ko se je vasi približal sovražnik. To je bila bojna skupina Breul, v kateri so bili tudi 3. četa 14. SS-policijskega polka in oddelki sloveirskih domobrancev. V treh skupinah so poskušali obkoluti bataljon. Topništvo iz Novega mesta jih je izdatno podpiralo. Zaradi močnega ognja se je bataljon umaknil iz vasi in zasedel položaje na vzpetinah za Lakovnicami, tu se je nekaj časa branil. Domobranci, ki so bili v prednji sovražnikovi skupini so vdrli v vas. Tedaj sta prispela iz Velikega Podljudna na bojišče 1. in 3. četa 2. bataljona. Tudi sovražnik je poslal močno oboroženo 3. četo 1. bataljona 14. SS-policijskega polka k Lakovnicam. Tedaj je že

tekla akcija, ki jo je sprožilo poveljstvo Cankarjeve brigade. Ukazalo je namreč, naj topniška baterija z vso silo udari sovražnika v vasi po vzhodnem boku. Bataljonu 15. brigade pa so namenili važno nalogo, naj med Likovnicami in Šmihelom zapre pot in onemogoči sovražniku povratak. Partizani so močno pritiskali, ker so slutili zmago. Drugi bataljon je medtem že imel dve žrtvi. Tedaj se je izkazal kurir Janez Turk, ki je pod zelo gostim ognjem prinesel ranjeno partizanko iz boja. Toda topniška baterija ni izpolnila naloge. Ko je namreč že odšla na pot, sta se na cesti iz Gotne vasi pojavili domobranski skupini z dvema tankoma. Ker baterija ni **poznala** njunih namer, se je nekoliko zakasnila, sicer bi bila lahko zadala sovražniku odločilen udarec. Vendar so 2. in 3. bataljon Cankarjeve ter 1. bataljon 15. brigade opravili sami. Izvedli so silovit juriš in sovražniku je komaj uspelo pobrati mrtve in ranjene ter jih z begom rešiti. Bataljoni so razbito skupino gonili do mestnih utrdb. Le pri Rajnovšču so partizani obkrožili manjšo skupino in ji zadali nekaj izgub. Bojna skupina Breul se je vrnila v mesto ob 15. uri in pripeljala s seboj nekaj mrtvih. To je bila ena največjih zmag Cankarjeve in 1. bataljona 15. brigade na blokadi Novega mesta. Temeljila je na ukrepih, ki jih je brigada uveljavila v zadnjem času: zamenjava enot in njihova delna premestitev, oddaljenost od Novega mesta, hitro ukrepanje in zbiranje čet za obračun s sovražnikom.

Partizanska poročila so zelo pretiravala z ocenami o sovražnikovih izgubah. Naštela so okoli 100 žrtev. Iz nemških poročil pa sklepamo, da sovražnik res ni imel majhnih izgub. 2. dopoldne so pripeljali z bojišča ranjene domobranci — 1. četa 1. bataljona 14. SS-policijskega polka jih je odnašala v mestno bolnišnico. Tretja nemška četa je imela najmanj 4 ranjence, pogrešali pa so dva radiotelegrafista. Bojna skupina Breul se je morala še enkrat pognati v boj, da bi reševala še nekaj obkoljenih in pripeljala še nekatere žrtve. Vse sovražne izgube lahko ocenimo na 12 do 20 mrtvih in prav toliko ranjenih. Cankarjeva brigada pa je imela 4 mrtve, enega težje in 8 lažje ranjenih. Borci Cankarjeve brigade so ta boj šteli za delno povračilo in maščevanje za Javorovico. Poškodovali so še en tank in kamion in ujeli enega Nemca. Topniška baterija je zaplenila nemško radijsko postajo.**

Dne 3. aprila 1944 je Cankarjeva brigada napravila le majhno spremembo v razporeditvi enot. Prvi bataljon so postavili na Zajčji vrh, da bi bil bolj na varnem. Tu so bile tri čete, ena pa je bila še vedno v Dolenjem Suhadolu. Štab brigade je bil z inženirsko četo še vedno v Podgradu. Dne 4. aprila so sovražni avioni bombardirali Podgrad. Bombardiranje partizanom ni napravilo škode. Nekaj bomb so ta dan vrgli tudi na Jurno vas.

V boju pri Lakovnicah smo že zasledili 1. bataljon 15. brigade. Glavni štab je namreč načrtoval zamenjavo enot na desnem bregu Krke. Že 2. aprila je odredil premestitev 15. brigade v rajon Dolenjskih Toplic, kjer naj bi najprej zamenjala bataljon Belokranjskega odreda, kasneje pa naj bi se preselila na Gorjance, da bi zamenjala Cankarjevo brigado. Petnajsti so dodelili odsek Dolenjske Toplice—Mraševo—Stranska vas—Težka voda—Veliki Slatnik—Potov vrh—Ratež. To je bila bližnja blokadna linija Novega mesta. Cankarjevo pa so postavili v drugo linijo, na odsek Podgrad—Cerovec—Dolž—Gabrje. S tem so vzpostavili obrambno ali blokadno globino, kar je pomenilo velike možnosti v spopadu s sovražnimi četami. Glavni štab je ukazal, naj brigadi sestavita skupen operativni štab.

Cankarjeva brigada na drugi blokadni liniji je bila hkrati za rezervo. Glavni štab je hotel, da bi se nekoliko odpočila in da bi bila pripravljena sodelovati v veliki ofenzivi, ki jo je pripravljala z vsemi razpoložljivimi silami VII. korpusa na kočevski komunikaciji. Najprej je nameraval uničiti sovražno posadko, ki se je bila ugnedila v Ribnici. Boris Kraigher je že 7. aprila pisal z obhodnega potovanja po enotah VTI. korpusa centralnemu komiteju, da se kaže dogovoriti, do kdaj je treba zadrževati južno od Novega mesta dve brigadi, zakaj po načrtu štaba VII. korpusa in njegovem osebnem mišljenju bi bilo treba poslati Cankarjevo najkasneje 12. aprila v operativno skupino korpusa. Pred Novim mestom bi pustili 15. brigado in bataljon Belokranjskega odreda. Blokado pa bi morda lahko okrepili še s kakim bataljonom VDV, če bi bil na razpolago.

Cankarjevo brigado so premestili v rajon Dolenjskih Toplic in Uršnih sel že ponoči na 6. april. Dne 5. aprila je bila torej opravljena zamenjava med Cankarjevo in 15. brigado, ki je nemoteno potekala. Važno je bilo, da so štabi enot Cankar-

jeve brigade pojasnili 15. brigadi navade sovražnikovih čet in njihove taktične prijeme. Cankarjeva je bila 6. aprila takole razporejena: 1. bataljon je bil v Dolenjskih Toplicah, 2. Stari Ljuben, 3. bataljon pa kot rezerva v vasici Dobindol; štab brigade, inženirska četa in topniška baterija so bili v Uršnih selih. Tod je ostala brigada do 13. aprila. Enote so se okopale in očistile. Ves ta čas niso bile v bojih.⁴¹

Zabava in razvedrilo

Brigada je bila dolgo časa na blokadi mesta. To je omogočilo, da so bili borci deležni več politično-kulturne vzgoje in zabave kot prej. Borci in borke se niso mogli neprestano bojevati, temveč so se morali kdaj pa kdaj tudi primemo razvedriti. Sedaj so imeli več časa za to. Kot smo videli, je brigada postavljala zavarovanja zelo ekonomično. Jedro njenih enot je bilo vedno nekoliko odmaknjeno od položajev, kjer so bile zasede. Borci so se naselili v prijaznih kmečkih hišah in si uredili življenje po svoje. Vojaško in kulturno-politično vzgojno izobraževanje je bilo večidel popoldne. Dopoldne so imeli vojaške vaje. Zvečer pa so bile proste urice, ki so jih lahko posvetili zabavi in razvedrilu.

Borci so se znali hitro prilagoditi okoliščinam in ljudem, kjer so stanovali. V vaseh so se znašli kot ribe v vodi. Če so bili vaščani manj naklonjeni partizanom, so jim znali kmalu dopovedati, da nimajo prav. Takim političnim uram so dodajali vesele debate, včasih je prišlo tudi do prepirčka. Ljudska modrost in partizanska iznajdljivost sta našla dovolj gradiva za neprestano vedro konfrontacijo idej. Najbolj zanesljivo sredstvo za pridobivanje ljudi so bili mitingi. Partizani so bili presenečeni, da se je podgorsko prebivalstvo tako rado odzivalo vabilom na mitinge. Saj ljudje iz teh kulturnemu svetu in civilizaciji odmaknjenih prebivališč niso imeli mnogo priložnosti videti tako zabavnih prireditev. Na njih so nastopali pevski zbori, ki so peli lepe slovenske narodne in partizanske pesmi. Posebno velja omeniti, da je bil v brigadi že od italijanske kapitulacije kvartet, sestavljen iz nekdanjih članov akademskega pevskega zbora. V kvartetu so izmenično nastopali Mirko Eržen, Jože šegedin, Tine Benedičič, Jule Vrbič in Slavko Jakopič. Zaradi kvalitetnih izvajanj je bil kvartet pri prebivalstvu in pri partizanih zelo v čisljih. Nastopal je

največ na mitingih. Na mitingih je brigada rada uprizarjala tudi skeče, ki **90** jih največkrat napisali borci sami. Ti skeči so večinoma smešili politične razmere in politične voditelje v stari Jugoslaviji, pa tudi fašiste, belogardiste in Nemce. Nato so nastopali recitatorji s priložnostnimi zbadljivkami. Potem je bil kratek govor in nazadnje ples. Važnejše in kvalitetnejše prireditve, na katerih je sodeloval tudi Bogo Flander-Klusov Joža, so bile: 2. februarja 1944 miting v Gabrju, 6. februarja politična konferenca s civilnim prebivalstvom, 20. februarja v Gabrju brigadna konferenca SKOJ z mitingom, 22. februarja pustovanje v Hrušici, naslednjega dne pa prav tam miting ob 26-letnici Rdeče armade, 6. marca v Lakovnicah proslava rojstnega dne maršala Tita, 18. marca pa tudi tam skofjevski miting, proslava obletnice zmage v Jelenovem žlebu je bila 26. marca v Podgradu, 9. aprila je bil miting v Uršnih selih, 11. aprila so bile prav tam volitve v krajevni narodno-osvobodilni odbor. Tako so poskušali partizani pridobiti prebivalstvo. Tam, kjer so bili ljudje bolj trmoglavji in kjer je bilo več domačinov v domobranstvu, je bilo težje. Tedaj je partizanska iznajdljivost našla nove oblike za zabavo, ki je bila poznana s kaznovanjem nepopoljšljivih simpatizerjev belogardizma. Zenske so namreč večkrat nosile v Novo mesto svojcem v domobranskih četah razne priboljške — šunke, vino, kruh in ob praznikih potice. Ker je bilo prepovedano hoditi v mesto brez posebnih propustnic, so skušale na razne načine pretihotapiti blago. Tedaj so jih presenetile partizanske patrulje, jim pobrale dobrote in jih razdelile med partizane. Nekateri člani višjih štabov, ki so obiskovali Cankarjeve bataljone, **90** bili zelo presenečeni, ko so jim partizani s hudomušnim nasmehom postavljali na mize najboljše šunke, perutnino, vino in žganje. Tudi posamezne čete, ki so bile nastanjene v kmečkih hišah in gospodarskih poslopih, so prirejale zabavne večere z igranjem na harmoniko in s plesom. Vaška dekleta so rada prihajala na povabila borcev na take zabave, kjer je čas ob plesu hitro mineval. Najbolj priljubljeno glasbilo je bilo tedaj harmonika. Saj drugih instrumentov ni bilo mogoče nositi s seboj. Harmonika je kot ljudsko glasbilo opravljala veliko kulturno poslanstvo. Harmonikarji so bili zato v četah in bataljonih ter med prebivalstvom zelo v čisljih. Čeprav je bilo v podgorskih vaseh precej vina, ni bilo med partizani popivanja. Poveljstvo brigade je samo ob nekaterih

praznikih naročilo intendantom, naj priskrbe nekaj vina in ga porazdelijo v enakomernih obrokih med borce. Tako je bilo na pustno nedeljo leta 1944 pod Gorjanci precej veselo.

Partizani so bili zelo dovzetni za šale. Vsaka enota je imela svojega šavljivca, povsod so se našli taki, ki so bili predmet in cilj duhovitih zbadljivk. Partizanska družba je razvila v bojnih enotah posebno razporeditev glede na vlogo, ki jo je bil sposoben odigrati vsak njen pripadnik. Tako je nastajala družbena celota, kjer so bile vloge spontano razdeljene. Kdor je hotel nasilno razrušiti ta zakoniti red, je doživel neuspeh. Vse to je pripomoglo, da so borci kljub težkim vsakodnevnim bojnim naporom, delu, učenju in vajam ohranili zdravo moralo.⁴²

Po Javorovici so neprestano izboljševali zavarovanje enot v vaseh in na položajih. Ščasoma so uvedli ostro kontrolo, ki so jo izvajali vsi člani štabov. Štabi bataljonov so ponoči in podnevi obiskovali zasede, da bi se prepričali, ali so postavljene v duhu varnostnih načel. Vsa stražarska mesta so bila pod nadzorstvom. V brigado so prihajali zlasti člani divizijskega štaba, ki so morali o uspehu nadzora poročati pisмено svojemu poveljstvu. Cankarjevo brigado je v prvi polovici aprila obiskal kapetan Radomir Božovic-Raco, ki je potem v pismenem poročilu navedel, da je štab brigade temeljito obdelal naredbo štaba korpusa o ukrepih za zagotovitev zavarovanja in preprečitev presenečenj. Pregledal je vsa stražarska mesta in je poročal, da imajo v brigadi zagotovo najboljše urejeno zavarovanje. Na podoben ogled je prišel v brigado tudi Bogomir Gaberc-Huso, načelnik operativnega odseka XV. divizije. Dajal je štabom enot navodila glede zavarovanja. Prihajali so še drugi oficirji.

Brigadni sanitetni referenti so zelo skrbeli za higieno in zdravje borcev in bork. Vodili so nadzor nad razumevanjem, preiskovali higienske razmere, nadzorovali stranišča, umivanje in prehrano. Slednja je bila v aprilu zadostna, kvalitetna pa ne. Jedi so bile mnogokrat neslane in nezaiabeljene. Stanje obutve in obleke se je v brigadi poslabšalo. Meseca aprila je bilo v brigadi 37 bosih, 99 jih je imelo raztrgane čevlje, 199 pa jih je potrebovalo perilo. Obleka je bila zelo ponošena. Borci so bili v glavnem zdravi, na prehodu iz zime v pomlad je bilo le 33 obolelih.

Brigada je imela poleg drugih sredstev za zvezo tudi dobro organizirane telefonske zveze, kar je bila velika pridobitev zlasti za organizacijo protinapadov. Večkrat pa je sovražnik pri nepričakovanem vdoru v brigadno zaporo pretrgal telefonske zveze. Pri napadu na 1. bataljon in topniško baterijo 1. aprila 1944 so sovražni vojaki uničili 1,5 km telefonskih linij. Brigada je izpopolnjevala kader vezistov s strokovnjaki, ki so končali oficirski tečaj za zvezo v oficirski Soli glavnega štaba. To so bili partizani, ki jih je poslala na tečaj brigada ali pa jih je dodelil štab XV. divizije oziroma VII. korpusa.

Brigadno vojaško sodišče je neprekinjeno delovalo. Vendar v zadnjem času ni bilo smrtnih obsodb pač pa so nekatere borbe obsodili na kazen ukora, največkrat zaradi malomarnega in neupravičenega uporabljanja orožja. V brigadi so imeli 3 pravnike. Dva sta bila Člana vojaškega sodišča (Anton Dolenc, diplomirani jurist, in Džuro Šmicberger, cand. jur.), brigadni administrator Cene Polajnar pa je bil pravnik z daljšo pravniško prakso.⁴⁸

Kot že rečeno, je bilo za politično-vzgojno in kultumoprosvetno delo, ko je bila brigada na blokadi mesta, več priložnosti kot prej. To se je poznalo tudi v utrjevanju politične zavesti partizanov, čeprav so v četah imeli še nekaj takih, ki so bili mobilizirani v partizane iz vrst belogardističnih simpatizerjev in politično nezainteresiranih ljudi. Zato niso mogli popolnoma izkoreniniti dezerterstva. Posebno je bilo intenzivno delo s civilnim prebivalstvom. Politični komisarji so se tesno povezali s terenskimi političnimi delavci in so predvsem z njihovo pomočjo prehranjevali brigado. Rekvirirali so le v tistih krajih, ki so bili zaradi bližine sovražne postojanke težko dostopni, in pri izrazitih belogardistih. Mitingi so bili skoraj v vseh krajih, ki so jih dosegale enote brigade. Brigada je delala po vaseh tudi napisne akcije: z raznimi parolami so popularizirali ustanove in vodstvene organizacije osvobodilnega gibanja (npr. AVNOJ). Potrudili so se, da so brigadni časopisi dobili čimveč sodelavcev iz vrst borcev in bork, da je tako postala vsebina teh časopisov bolj pestra. Posebno pomembno delo je bilo pisanje brigadne kronike. Bila je izdelana dokaj natančno, z dobrimi podatki in opisi dogodkov iz vsakdanjega življenja borcev.⁴⁴

Partijska organizacija je bila v brigadi zelo močna. Oglejmo si gibanje Števila članov partije, kandidatov, Z KM za razna obdobja, ko je bila brigada na blokadi Novega mesta.⁴⁵

	IS. 2.1944	29.2.1944	15. 3.1944
Ciani KP	225	209	233
Kandidati	33	31	38
Člani ZKM	248	229	212
Skupaj:	506	469	483

Iz tega pregleda je razvidno, da je bdi vsaj vsak drugi borec član KP ali njen kandidat ali pa član ZKM. Partijska organizacija je bila torej sposobna odločilno posegati v politično in vojaško vzgojno delo ter prispevati k razvoju moralno politične zavesti borcev. To se je poznalo posebno pri starejših članih partije. Vpliv partijskega dela je bil posebno očiten ob porazu 4. bataljona na Javorovici. Spočetka je ta dogodek negativno vplival na borce. Toda partijska organizacija je sprožila politično delo, v katerem so prikazali katastrofo, kot posledico nepazljivosti in pomanjkanja budnosti poveljniškega kadra. Na pobudo partijske organizacije so organizirali sešanke, kjer so vsi borci dobili pojasnila o vzrokih poraza 4. bataljona. Spodbujali so borce in poveljnike k budnosti in k izvajanju ukrepov za zavarovanje enot v bivališčih, na pohodih in v boju. Po nekaj dnevih se je defetizem po javoroviški tragediji polegel. Pri Lakovnicah in drugod so partizani jurišali na Nemce in belogardiste z vzkliki »Maščujmo padle tovariše na Javorovici!«⁴⁶

Od 3. februarja 1944 do 15. aprila 1944 je brigada izgubila veliko borcev, a jih je nadomeščala z novimi, ki so prihajali iz raznih krajev ali pa jih je brigada sama mobilizirala. Tisti, ki jih je sama mobilizirala, so bili starejši in za boj manj sposobni zaradi bolezni ali zaradi drugih telesnih napak. Oglejmo si številke o mobiliziranih, dezerterjih in mrtvih v bojih:

Od 3. februarja do 15. aprila je brigada zabeležila: mrtvih 142, dezerterjev 30, mobiliziranih pa 42 ljudi⁴⁷

Cankarjeva je imela 15. in 31. marca 1944 (ti dve primerjavi sta vzeti zaradi pregleda stanja pred Javorovico in po njej) naslednjo številčno moč in oborožitev:⁴⁸

15. 3.1944

Oborožitvev

Enota	Število	topovi	teški minometi	lahki minometi	teški mitraljezi	puško- mitraljezi	brzostrelke	puške
Stab	54						6	30
I. bataljon	156		1	3	4	9	2	177
II. bataljon	125			2	3	9		84
III. bataljon	146		1	2	3	10	1	119
IV. bataljon	128		1	2	3	8	2	92
Top. bat	87	2				5	1	70
Inž. četa	86	po broči lih. ni iméUi orožja						
Skupaj:	782	2	3	9	13	41	12	572

Sl. S. 1944

Oborožitvev

Enota	Število	topovi	teški minometi	lahki minometi	teški mitraljezi	puško- mitraljezi	brzostrelke	puške
Stab	55					1	5	119
L bataljon	152		1	4	4	9	2	155
II. bataljon	140		1	3	3	9	2	88
UL bataljon	148		1	3	3	8	2	109
IV. bataljon	33	(Borci pripravljeni za ponovno ustanovitev bataljona)						
Top. bat.	102			1	1	1	2	77
Inž. četa	91	oborožitev pri štabu brigade						
Skupaj:*	721	2	3	11	11	27	8	458

* Iz gornjega pregleda, ki je sestavljen na temelju poročil štaba Cankarjeve brigade, ni jasno razvidna oborožitev inženirske čete in štaba brigade. Zato objavljamo podatke o sestavi štaba Cankarjeve brigade (vključno z inženirsko četo) po poročilu brigade z dne 18. aprila 1944.

Enota	Število
Ožji štab	5
Operativni oficir	1
Administrator	1
Sekretar SKOJ	1
Intendanca (šef, 3 pomočniki, 3 kuharji, 3 obrtniki, 7 mulovodcev)	17
Obveščevalni referent in vod	19
Inž. četa (min. vod 10, pion. vod 24)	34
Sanitetni referent (ref., 6 bolničark in 1 konjevodec)	8
Prop. ref. (šef, 5 sodelavcev, 1 mulovodec)	7
Veterinar in bolničar	2
Referent za kadre	1
Tožilec	1
Vod za zvezo	17
Kurirji	15
Konjevodci	4
	132

OPOMBE

¹ Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 30. novembra 1943 glavnemu štabu o razmerah v bataljonu, arh. IZDG fase. 9/III.

* Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 16. decembra 1943 glavnemu štabu o boju s sovražno kolono, arh. IZDG fase. 189a/II.

* Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 17. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih pri vasi Potok, arh. IZDG fase. 189a/II.

⁴ Mile Pavlin, Petnajsta brigada, izdala založba Partizanska knjiga, stran 100 do 103.

⁵ Odredba glavnega štaba z dne 26. decembra 1943 1. bataljonu Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 8/I.

* Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 27. decembra 1943 glavnemu štabu o boju pri Skrjančah, arh. IZDG fase. 9/III.

⁷ Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 30. decembra 1943 glavnemu štabu o boju pri Brodu, arh. IZDG fase. 9/III.

I Poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 31. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih s 314. polkom 162. divizije »Turkestanske«, arh. IZDG fase. 9/III.

⁹ Odredba komandantu artilerije XV. divizije kapetanu Peru Brajoviču z dne 31. decembra 1943 o prevzemu poveljstva nad enotami v boju s 314. polkom, arti. IZDG fase. 8/1, poročilo Štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 1. januarja 1944 glavnemu Štabu o bojih 31. decembra 1943, arh. IZDG fase. 12/11, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 492 do 497, poročila štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 1., 2., 3., 15., 17., 19., 21., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30. in 31. decembra 1943 glavnemu štabu o bojih, arh. IZDG fase. 9/III.

¹⁰ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. januarja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VT-10-13, poročilo štaba XV. divizije z dne 6. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-27.

¹¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 19. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-111.

¹² Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-140.

¹⁸ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VT-10-141.

¹⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 27. januarja 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-10-163.

¹⁴ Odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka od 1. do 29. februarja 1944, Zbornik VT-11-148, poročilo štaba 1. bataljona Cankarjeve brigade z dne 2. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 12/11.

¹⁴ Petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 18. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka od 1. do 29. februarja 1944, Zbornik VI-11-148, poročilo XV. divizije z dne 4. februarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih enot, Zbornik VT-11-18.

¹⁷ Kronika Cankarjeve brigade za februar 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 18. februarja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, odlomek operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka od 1. do 29. februarja 1944, Zbornik VI-11-148.

¹⁴ Tudi tam in poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 16. februarja 1944 glavnemu štabu o bojih, arh. IZDG fase. 189a/III.

¹⁹ Prav tam in poročilo XV. divizije z dne 20. februarja 1944 štabu VII. korpusa o aktivnosti enot, Zbornik VI-11-70.

²⁰ Petnajstdnevno poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, kronika Cankarjeve brigade za februar 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 22. februarja 1944 o boju pri Novem mestu, Zbornik VI-11-77, poročila štaba XV. divizije z dne 21. in 23. februarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih pri Novem mestu, Zbornik VI-11-73, 79, odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VI-11-148, poročilo štaba XV. divizije z dne 24. februarja 1944 štabu VII. korpusa o bojih, arh. IZDG fase. 150/VI-1.

²¹ Petnajstdnevno vojaško poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 3. marca 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III.

²² Tudi tam in kronika Cankarjeve brigade za februar 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete I. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VT-I 1-148.

²³ Tudi tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Operativni poročili štaba Cankarjeve brigade z dne 4. in 7. marca 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 189a/III, kronika Cankarjeve brigade za marec 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

²⁶ Operativna poročila štaba Cankarjeve brigade z dne 8., 10., II. in 12. marca 1944 štabu XV. divizije o akcijah brigade, arh. IZDG fase. 189a/III, kronika Cankarjeve brigade za marec 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

²⁷ O katastrofi na Javorovici glej poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 29. marca 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 17. marca 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/III, relacija XV. divizije z dne 23. marca 1944 o boju na Javorovici, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 24. marca 1944 o porazu 4. bataljona na Javorovici, arh. IZDG fase. 189a/III, spomini Janeza Vipotnika stran 69, 70 v arh. IZDG, Ivan Pičel j-Jon, izjava v IZDG, tragedija na Javorovici v TV-15 z dne 17. marca 1964, tragedija na Javorovici, Janez Lužar, Dolenjski list št 11—14. marca 1974, Vesti z dne 18. marca 1944, arh. IZDG fase. 111/A in za Blagor očetnjave št 93 z dne 17. marca 1944, Novo mesto, glasilo III. bojne skupine slovenskega domobranstva.

²⁸ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 29. marca 1944 štabu XV. divizije o boju na Javorovici, arh. IZDG fase. 189a/m.

²⁹ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 21. marca 1944 o porazu 4. bataljona na Javorovici, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo štaba XV. divizije z dne 23. marca 1944 štabu VII. korpusa o Javorovici, arh. IZDG fase. 26/11.

³⁰ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 24. marca 1944 o porazu 4. bataljona, arh. IZDG fase. 189a/III.

³¹ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 24. marca 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/II.

³² Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 22. marca 1944 štabu XV. divizije o boju pri Gornji Težki vodi, arh. IZDG fase. 189a/m.

³³ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 25. marca 1944 štabu XV. divizije o razmerah v brigadi, arh. IZDG fase. 189a/III.

³⁴ Naredba štaba Cankarjeve brigade z dne 25. marca 1944 o kontroli gibanja civilnih oseb, arh. IZDG fase. 189a/III.

³⁵ Poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 26. marca 1944 štabu XV. divizije o bojih, arh. IZDG fase. 189a/III.

³⁶ Naredba štaba Cankarjeve brigade o razporeditvi in nalogah bataljonov z dne 25. marca 1944, arh. IZDG fase. 189/III.

¹ Operativno poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 28. marca 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, odlomek iz operativnega

dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VI-12-155.

⁸⁸ Poročilo Štaba Cankarjeve brigade z dne 2. aprila 1944 o bojih v Selih pri Gornji Težki vodi dne 1. aprila 1944, Zbornik VT-12-89, kronika Cankarjeve brigade za april 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

* Operativno poročilo za 3. april 1944 Štaba Cankarjeve brigade z dne 4. aprila 1944 Štabu XV. divizije o boju pri Lakovnicah, arh. IZDG fase. 189a/III, kronika Cankarjeve brigade za april 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, odlomek iz operativnega dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VI-12-155, dodatno poročilo Štaba VII. korpusa z dne 10. aprila 1944 o boju pri Lakovnicah, Zbornik VI-12-110, Ivo Pirkovič, Iz vojnega dnevnika, Dolenjski list 17. februarja 1960.

⁴⁰ Pismo namestnika političnega komisarja glavnega štaba Borisa Kraigherja centralnemu komiteju KPS z dne 7. aprila 1944, arh. IZDG fase. 15/IV, naredba glavnega štaba z dne 2. aprila 1944 Belokranjskemu odredu o zamenjavi enot pred Novim mestom, arh. IZDG fase. 11/11, naredbi glavnega štaba z dne 2. aprila 1944 Cankarjevi brigadi in 15. brigadi o razporeditvi enot pred Novim mestom, arh. IZDG fase. 11/11.

⁴¹ Operativna poročila štaba Cankarjeve brigade od 6. do 15. aprila 1944, arh. IZDG fase. 189a/III.

⁴¹ Kronika Cankarjeve brigade za februar in marec 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, ustna izjava Juleta Vrbiča, pismena izjava Džura Smicbergerja v IZDG.

** Poročilo štaba XV. divizije z dne 13. aprila 1944 štabu VII. korpusa o kontroli v brigadah, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba XV. divizije z dne 14. aprila 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/11, mesečni sanitetni raport štaba Cankarjeve brigade za april, arh. IZDG fase. 180/1-6, poročilo vojaškega sodišča Cankarjeve brigade z dne 7. aprila 1944, arh. IZDG fase. 183/IV-8.

⁴⁴ Politična poročila Cankarjeve brigade z dne 8., 16. in 28. februarja, 7., 24. in 30. marca in 9. ter 16. aprila 1944, arh. IZDG fase. 16/III, kronika Cankarjeve brigade za februar, marec in april 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

⁴⁸ Številčna stanja partije Cankarjeve brigade z dne 25. in 26. februarja, 15. in 31. marca 1944, arh. IZDG fase. 16/1.

⁴⁹ Partijska poročila Cankarjeve brigade z dne 15., 24. in 29. februarja ter 15. in 31. marca 1944, arh. IZDG fase. 16/1.

⁴⁷ Politična poročila Cankarjeve brigade z dne 9., 16. in 28. februarja, 7., 24. in 30. marca ter 9. in 16. aprila 1944, arh. IZDG fase. 16/111.

⁴⁰ Poročili štaba Cankarjeve brigade z dne 15. in 31. marca 1944 o številu borcev in bork v enotah ter o oborožitvi brigade, arh. IZDG fase. 16/1.

⁴⁹ Pregled števila borcev in bork v enotah Cankarjeve brigade z dne 18. aprila 1944, arh. IZDG fase. 31/1.

SODELOVANJE V OFENZIVI VII. KORPUSA

(od 16. aprila do 1. junija 1944)

Sklep VII. korpusa o ofenzivni operaciji je ponovno vpe-ljal Cankarjevo brigado v manevrske boje. Vse dotedanje akcije VII. korpusa so pokazale, da se je treba začeti boriti drugače. Njegove večje operacije so dosegle slab uspeh, čeprav je imel na voljo razmeroma velike sile. Tankov po italijanski kapitulaciji še niso potegnili iz skrivališč, topništva pa še niso bili množično uporabili pri napadih na utirjene postojanke. Sedaj je bila povezava med štabi nekoliko bolje organizirana, višja poveljstva so imela že radijsko zvezo in poveljevanje je moglo biti odslej bolj učinkovito. Dotedanje operacije kor-pusa so bile pomanjkljive prav zaradi slabe povezave med po-veljstvi in zato, ker niso znali uporabljati topništva ter nje-govih akcij povezovati s pehoto. Tudi presojanje o možnostih za take akcije ni bilo najboljše. Štabi so se večkrat lotevali nalog, katerim niso bili dorašli.

Na zavarovanju ribniške operacije

Po nalogu glavnega štaba se je VII. korpus odločil izpe-ljati ofenzivno operacijo, da bi izkoristil vsa bojna sredstva, ki so mu bila na voljo, in da bi končno dosegel učinkovitost v boju. Še vedno je bil osvobodilnemu gibanju v Ljubljanski pokrajini trn v peti utrjeni sistem postojank med Ljubljano in Kočevjem, ki je omogočal premike sovražnih enot med slo-vensko prestolnico in Kočevjem in je delil osvobojeno ozem-lje na dva dela. Boji, ki jih je imel za sabo korpus na kočev-ski komunikaciji, niso prekinili premikov na njej. Treba bi bilo zavzeti vsaj eno od utrjenih postojank na kočevski cesti. Nastala bi približno taka situacija kot na novomeški smeri,

ko so bile dolenske komunikacije od Grosupljega pa do Novega mesta v partizanskih rokah, blokada Novega mesta pa zato zelo temeljita.

Štab VII. korpusa je izbral za cilj svojega prvega napada utrjeno postojanko v Ribnici. Na to operacijo se je dobro pripravil. Zlasti je izvedel organizacijo vojske in zalednih ustanov, da bi se štab korpusa lahko bolj posvetil vodenju operacij. Ustanovili so vojno oblast VII. korpusa, ki je povezala vse zaledne ustanove in enote na območju operativnega področja VII. korpusa. Organizirali so posebno korpusno garnizijo za vojaško urjenje in politično vzgojo novih partizanov. S tern so zelo razbremenili vojaške enote. Pripravili so artilerijo, zbrali zadostne količine municije in uredili vse potrebno za osredotočeno usmerjanje artilerijskega ognja. Iz skrivališč so potegnili tanke, ustanovili tankovski odred in ga za silo izurili.

Osemnajsti diviziji je korpus namenil poglobitveno nalogo, da neposredno napade Ribnico in brani kočevsko smer, XV. divizija naj bi s tremi brigadami — med njimi je bila Cankarjeva — branila smer iz Ljubljane, Notranjski odred bi se postavil na ceste, ki držijo iz Rakeka in Postojne proti Ribnici. Operacija naj bi se začela 19. aprila 1944.

Zamisel štaba VII. korpusa za obrambo ljubljanske smeri je bila, da bi bili dve brigadi (Cankarjeva in 12.) na liniji Golo—Turjak—Lipi j ene—Spodnja Slivnica—Boštanjski grad. To bi bila prva obrambna linija, na drugi pa bi bila Gubčeva brigada med Sv. Gregorjem in Velikimi Poljanami. Ta zamisel obrambe na ljubljanski smeri je bila nova, ker je upoštevala dve obrambni liniji in je s tem postavljala obrambo po globini, kar je bila pomembna novost v partizanskem vojskovanju. Vsa operacija je imela še eno novost. Glavni štab je namreč ukazal IX. korpusu na Primorskem in IV. operativni coni na Štajerskem, naj v podporo operacij VII. korpusa sprožita ofenzivno akcijo.¹

Cankarjeva je 15. IV. zvečer odrinila na nove položaje na cesti Pijava gorica—Velike Lašče. Bataljoni in topovska baterija so krenili po svojih mardrutah. Zvečer 16. aprila je bil zbor vse brigade v Trebči vasi.*

* Bataljoni so takole potovali: prvi je šel ponoči na 16. april čez Krko. Del bataljona je v hitrem maršu dosegel vas Kal. Hitel je namreč na pomoč Gubčevi brigadi, ki je bila napadena,

Po dobri večerji so borci dobili še precejšnje kose mesa za popotnjo, nato je brigada nadaljevala marš. Spesila je ob Krki skozi Zagradec. Drugega dne je prispela na odsek Hočevje—Ilova gora in se takole razporedila: 1. bataljon v vas Hočevje, 2. v Veliko Ilovo goro, 3. pa v Malo Račno. Štab brigade in topovska baterija sta bili v Mali Ilovi gori.

Dne 18. aprila je brigada seznanila štabe bataljonov — ti pa četne komande — z nalogo, ki je bila pred njimi Posebno pozornost so posvetili pripravam za akcijo. Zelo važno je bilo, da bi brigada preprečila sovražnikovim četam prodor skozi Turjak v Velike Lašče in dalje proti Ribnici. Zato so posebno skrbno izdelali plan za uničenje komunikacije z razstreljevanjem in postavljanjem minskih polj in barikad. Boju proti oklopnim enotam so posvetili posebno skrb, saj so imeli v oborožitvi poleg min še protitankovski top in protitankovske puške.

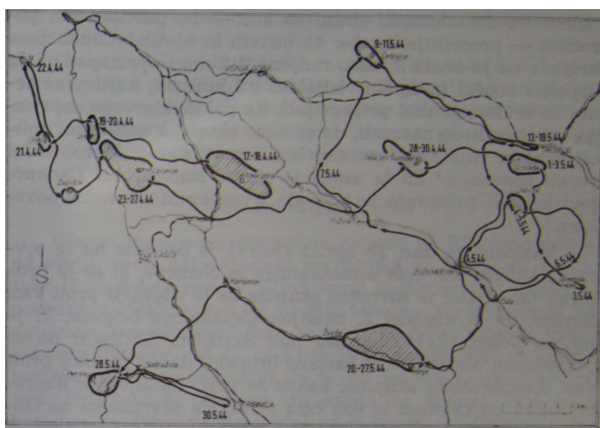
Vzporedno s pripravo na akcijo so opravili še pomembno delo, ki so si ga bili zamislili že prej. Dolgo so se pripravljali na slovesen trenutek, ko bodo lahko ponovno oživili 4. bataljon, ki je bil tako nesrečno končal 16. marca na Javorovici. Pomagala sta tudi štaba XV. divizije in VII. korpusa ter poslala brigadi precej novih borcev iz Brkinov in Istre. Bataljon so ustanovili 18. aprila 1944, in sicer tako, da so iz bivše topovske enote izločili topovsko baterijo, preostali borci pa so bili jedro novega 4. bataljona, ki so mu dodelili večino novincev. V bataljonu je bilo tudi nekaj partizanov iz prejšnjega bataljona. Komandant bataljona je postal Miroslav Stepanič, politični komisar pa Franc Zoran-Filip. Oživitev 4. bataljona je ugodno vplivala na vse borce in okrepila njihovo moralno-politično zavest. Tako je brigada zopet imela popolno sestavo. Štela je 771 borcev in bork.²

vendar ni prišel v stik s sovražnikom; drugi del je iz Soteske odšel skozi Dvor v Sadinjo vas. Ves bataljon se je združil v Trebči vasi 16. aprila zvečer. Drugi bataljon je potoval s štabom brigade skozi Sotesko in se naselil v Trebči vasi. Tretji bataljon so prav tako poslali na pomoč Gubčevi, vendar se tudi ta ni spopadel s sovražnikom. Zato se je ustavil za kratek čas na Ajdovcu, potem pa je odšel v Trebčo vas na brigadni zbor. Topovsko baterijo so poslali na Kuzarjev kal, od tod pa je odšla v Trebčo vas. Potovanja bataljonov in štaba z delom nastajajočega 4. bataljona po kroniki Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 189a/I.

Zvečer 18. aprila se je brigada zbrala v Mali Račni in je odpotovala skozi Predole in Velike Lipljene v Gradišče. Naslednjega dne okoli 4. ure zjutraj je prispela na turjaško cesto in se razmestila na obrambne položaje.* Stab XV. divizije ji je odredil odsek od Golega do ceste, ki pelje iz Grosupljega v Turjak, medtem ko je bila desno od nje 12. brigada. Poveljstvo Cankarjeve brigade je dobro vedelo, da sovražnik poskuša prodreti običajno po turjaški cesti, zato je postavilo jedro sil — tri bataljone in topniško baterijo — na to komunikacijo, drugi bataljon pa na Golo. Najvažnejši točki za obrambo sta bili pri vasi Vrh in v Gradišču. Sem je brigadni štab postavil dva baitaljona: 4. v Gradišče, 3. pa na Vrh. Ta dva bataljona sta imela nalogo, temeljito porušiti turjaško cesto in postaviti zasedi proti. Pijavi gorici in Velikim Laščam. Prvi bataljon so postavili na Sloko goro, ki ima odlične položaje za obrambo smeri iz Pijave gorice, pa tudi iz Grosupljega. Bataljonom je bilo zapovedano, naj temeljito razrušijo vse ceste, ki peljejo na njihove položaje, naj jih zaminirajo in zavarujejo z zasedami s protitankovskim orožjem. Bataljoni so dobili v vaseh potrebno orodje in se takoj po prihodu na odredjene odseke lotili cest. »Četrty bataljon je prav dobro blokiral cesto,« je zapisal kronist Cankarjeve brigade, »potem pa se je ukopal na položajih nad njo. Bunker pri bunkerju je zrastel v tistem gozdičku, v njih pa je bilo avtomatsko orožje vseh vrst, celo protitankovske puške in top. Sovražnik bo zagotovo doživel dostojen sprejem.«⁴ Štab protitankovske baterije je bil nameščen v Gradišču, top pa so postavili na Sloko goro, od koder je lahko streljal na turjaško in na grosupeljsko cesto. Drugi bataljon se je razmestil na Golem, se zavaroval, začel rušiti pota in jih minirati.⁶

Ribnico je VII. korpus brezuspešno napadal dva dni. Do intervencije sovražnika iz ljubljanske smeri ni prišlo. Cankarjeva brigada je ostala na turjaški cesti brez posla. Poveljstvo XV. divizije se je tedaj odločilo napasti dve domobranski postojanki, ki sta bili na smereh, od koder bi utegnile prihiteti na pomoč ribniški garniziji sovražne čete: Ig pri Ljubljani in Pijavo gorico. Slednjo naj bi slepilno napadla 12. brigada, Ig pri Ljubljani pa naj bi napadla ponoči na 22. april Cankarjeva brigada.

Načrt Cankarjeve brigade je bil, da bi postavila pred utrdbe na Igu tri bataljone, od katerih bi 1. in 2. izvedla ne-

Bojna pot Cankarjeve brigade od 18. aprila do 30. maja 1944

posredni napad, tretji pa bi zavaroval ljubljansko smer. Četrty bataljon naj bi ostal na turjaški cesti in varoval hrbet 12. brigadi.

Na dan, ko je bila pred Ribnico končana neuspešna borba, tj. 21. aprila 1944, sta se 1. in 3. bataljon Cankarjeve brigade preselila na Golo, kjer je že bil 2. bataljon. Zvečer so vsi odšli na akcijo. Tretji bataljon je napadel z vzhodne smeri, drugi pa je neopaženo z juga po skrivnih poteh obšel Ig in začel napadati z zahodne strani. Domobranksko posadko na Igu je sestavljala po večini 21. posadna četa slovenskega domobranstva, izpopolnjena z vojaki iz 5. šolske čete, ki se je utrdila v nekaterih poslopijih in zgradila bunkerje iz prsti, kamenja in lesenih brun. Napad 1. in 2. bataljona je bil popolnoma nepričakovan. Presenečeni domobranci se niso dolgo branili, ker so partizani hitro vdrli v nekatere hiše in zavzeli nekatere bunkerje. To je bil začetek popolne dezorganizacije sovražnikove obrambe. Domobranci so se umikali brez reda proti Ljubljani. Imeli so srečo, da jih 3. bataljon ni opazil. Cankarjeva brigada je zasegla velik plen: težki mitraljez, 2 brzostrelki, 40 pušk in mnogo raznega materiala, zlasti

oblek. Na domobranski strani so bile — po partizanskih poročilih — precejšnje izgube: 43 mrtvih ki ujetih.* Cankarjeva brigada pa je imela 3 težko ranjene.** Tako se je napad na Ig uspešno končal in ugodno odjeknil v Ljubljani, kajti prav tedaj so se domobranci pripravljali, da polože slovesno zaprisego, s katero so se zavezali, da se bodo skupaj z nemškimi policijskimi in vojaškimi enotami borili proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije.⁶ Za ta uspeh je glavni štab izrekel Cankarjevi brigadi priznanje in pohvalo s posebnim dnevnim poveljem.⁷

Naslednjega dne, 22. aprila zjutraj, je prispela na Ig sovražna kolona 112. čete domobrancev in Nemcev, ki so jo podpirali tanki. Del te sovražne skupine se je odpravil proti vasi Skrilje, da bi napadel 2. bataljon Cankarjeve brigade, ki je bil na Golem, kak kilometer nad Skrilj em. Skrilj ani pa so pravočasno obvestili Cankarjevo brigado, da se pomika proti vasi domobranska skupina, kakih 90 mož. Bataljon je napravil načrt, po katerem bi ena četa pričakala sovražnika na Golem, dve četi pa bi se skrivoma prevrgli belogardistom za hrbet. Poslali so tudi sporočilo v Zapotok, kjer so bile nekatere druge čete brigade, pa tudi 4. bataljon na turjaški cesti so obvestili o nameravani akciji. Ta bataljon je nemudoma odšel proti Golemu. Tako hiter premik je lahko napravil zato,

* Po nezanesljivih podatkih iz Vesti z dne 25. aprila 1944 so domobranci imeli 16 mrtvih. Bili so povečini iz 5. šolske čete slovenskega domobranstva. Vesti z dne 25. aprila 1944, v arhivu IZDG fase. 111/A.

** Avgust Mikec iz 2. bataljona Cankarjeve brigade pravi v svojih spominih, da so 2. bataljon pripeljali vodniki neopaženo pred bunkerje skozi gozd. Bataljon je nameraval napasti del izžanske posadke v gradu, ki je na zahodni strani Iga. Ko so se borci po trebih priplazili že v bližino bunkerja, je minerec pritrdil na dolgo desko na 4 mestih eksploziv in jo porinil pod bodočo žioto, ki je oklepala ves griček, kjer je grad. Po vžigu je eksplozija potrgala vso žioto, nato so se borci pognali na bunkerje in v grad. Zmešnjava pri domobrancih je bila velika in so začeli bežati po vasi v neredu. Ker je tudi 1. bataljon vdrl z druge strani v postojanko, je bila zmešnjava popolna. Partizani so lovili med hišami domobrance. Največ jih je padlo okoli cerkve. Mikec poroča, da sta jih bataljona tisto noč pobila v vasi okoli 33 do 35. Mnogi partizani, ki so sodelovali v napadu, so se oblekli v nove domobranske obleke. Spomini Avgusta Mikca stran 81 do 82, v arh. IZDG.

ker 90 bili vsi bataljoni Cankarjeve brigade telefonsko povezani.

Drugi bataljon je izvedel manever po načrtu. Ko se je domobranska skupina (približala četi 2. bataljona pri Golem na streljaj, sta drugi dve četi nenadoma udarili na domobrance, jih presenetili in po polurnem boju pognali proti Igu. Zaplenili so dve puški, izgub pa niso imeli⁸

Boji na turjaški cesti

Glavni Stab je po neuspelem napadu na Ribnico zahteval od svojih enot, naj napadajo sovražnika na premiku, ker bo tako lažje doseči zmago. Kljub temu je pripravljal napad na posadko v Pijavi gorici, ki ni bila tako močno utrjena in za-varovana kot ribniška.⁹ Zato se je Cankarjeva brigada vrnila z dvema bataljonoma (1. in 3.) in je 23. aprila zjutraj zasedla turjaško cesto na položajih, ki si jih je bila že prej pripravila. Drugi in 4. bataljon sta ostala na Golem. Prvi in 3. bataljon je štab brigade poslal na položaje pri Gradišču, postavil na primerno mesto še protitankovski top in se pripravil na boj. Dne 23. aprila se je začel na turjaški cesti večdnevni boj med Cankarjevo brigado in domobranskim udarnim bataljonom »Križ«, ki so ga podpirali Nemci.* Med nemškimi enotami je bil tudi del tankovske policijske čete. Med bojem je sovražnik dobival okrepitve iz obrobni oporišč Ljubljanskega barja ter Grosupljega.

Boje na turjaški cesti lahko razdelimo na dva dela. Prvi so bili od 23. do 25. aprila, ko je sovražniku težka uspel preboj v Velike Lašče, drugi pa so bili naslednjega dne, 26. aprila, ko je sovražnik iz Velikih Lašč napadel brigado.

Sovražnik je zbral 23. aprila dve skupini. Prva, močnejša, je prispela v Pijavo gorico na 20 kamionih. To je bila glavna skupina, ki je imela 7 tankov in avtoblindo. Druga, pomožna, se je zbrala v Šmarju in vzporedno s prvo začela prodirati proti vasi Vino, kjer je bil 3. bataljon 12. brigade. Ta je to skupino zadržal in jo pozneje pregnal v izhodišče. Glavna

* Udarni bataljon »Križ«, ki so ga formirali v Ljubljani 25. marca 1944, je imel začasno v sestavi 16. in 28. pehotno četo ter 1. težko četo. Temu bataljonu so namenili nalogo, da bo kot poizkusna enota pripomogel k odločitvi o nadaljnjem ustanavljanju udarnih bataljonov slovenskega domobranstva.

skupina se je v spremstvu tankov pomikala po turjaški cesti in je pri Gradišču naletela na dva bataljona Cankarjeve brigade. Bataljona sta cesto zaminirala dn se utrdila nad njo na ugodnih višinskih točkah. Bataljona je podpiral protitankovski top, v sestavi bataljonov pa so bile tudi protitankovske puške. Ko se je sovražna kolona približala Gradišču, sta bataljona udarila po njej z vsem orožjem. Sovražnik se je umaknil, se preuredil in naskočil položaje 1. bataljona. Brigadno poveljstvo je bataljon nekoliko umaknilo nazaj, da se je sovražna skupina raztegnila in zašla globlje med položaje partizanskih čet. Tedaj so partizani ponovno udarili in po hudem boju pregnali napadalce. Ko so prihiteli sovražniku na pomoč tanki, je protitankovski top uničil dva, eden pa se je razletel na mini. S protitankovskimi puškami so borci poškodovali avtoblindo, ki so jo nato sovražni vojaki zapustili. Nato je sovražnik znova napadel, bataljona pa sta ga vsakič z jurišem zavrnila. Napadi in protinapadi so se ponovili šestkrat. Potem je sovražnik dobil iz Ljubljane nove okrepitve — tanke in čete. Premoč je postala na sovražni strani prevelika. Poveljstvo brigade se je balo, da bosta bataljona zaradi prehudega topniškega in minometnega ognja, zlasti pa zaradi obstreljevanja iz tankov imela preveč izgub, in je proti večeru ukazalo, naj se umakneta k Velikemu Ločniku.

Boj tega dne je bil uspešen, ker sovražniku ni uspel prodor proti Velikim Laščam. Poleg treh tankov in avtoblinde, ki so bili uničeni ali poškodovani, je imel sovražnik neznano število mrtvih in ranjenih. Prvi bataljon Cankarjeve brigade, ki je bil najbolj izpostavljen, je imel 5 mrtvih, tretji pa 3 ranjene.* To so bili komandant, politični komisar in namestnik političnega komisarja bataljona, ki so šli reševat obkoljenega mitraljezca in ga tudi rešili.**

Ker je štab brigade spoznal, da bodo boji na cesti naslednji dan še zelo hudi, je odpoklical 4. bataljon z Golega. Ponoči na 24. april se je že vključil v brigadno sestavo na Velikem Ločniku. Tako je štab brigade imel na voljo tri ba-

* Domobranci so v Vesteh 25. aprila poročali, da so imeli partizani v teh bojih 17 mrtvih. Spoznati pa se jim je posrečilo le 6 žrtev, ker so partizani ostale odnesli.

** Tedaj je bil komandant bataljona Franc Simonič, politični komisar Viljem Perdan, namestnik političnega komisarja pa Jože Obrni.

tal j one, topniško baterijo in inženirsko četo. Odločil se je, da bo naslednjega dne organiziral obrambo na liniji Sv. Ahac—Veliki Ločnik. Položaji so bili ugodni in upali so, da se sovražniku prodor v Velike Lašče ne bo posrečil. Na levem krilu, na pobočju vrha Sv. Ahaca do ceste je bil 1. bataljon, desno od njega 3. bataljon, 4. bataljon in inženirska četa pa v vasi Veliki Ločnik. Ob turjaški cesti so torej postavili dolgo zasedo in jo okrepili s protitankovskim topom. Cesto, ki drži iz Grosupljega proti Turjaku, je branila 12. brigada. Cankarjeva brigada je še postavila k cerkvi Sv. Petra pri vasi Vrh desetino za zavarovanje.

Dopoldne ob 11. uri 24. aprila je začel sovražnik napadati. Najprej je vdrl v vas Gradišče in začel tako močno obstreljevati desetino pri cerkvi Sv. Petra, da se je morala umakniti. Nato je zasedel cerkvico. Od tod je imel lep pregled nad položaji Cankarjeve brigade. Trije tanki so odprli ogenj, za njimi pa je začela prodirati pehota, kak bataljon sovražne vojske. Napadali so po cesti in po vzpetinah ob njej. Proti večeru je sovražnikova pehota ob podpori dveh tankov prodrla na desnem krilu brigade v vas Veliki Ločnik. Borcem so se približali na 30 metrov. Bataljoni so udarili po sovražni pehoti in ji prizadejali izgube, vendar ni odnehala. Sovražnik je začel uporabljati minomete, in ker je odkril partizanske položaje, jih je začel obsipavati z minami. Hkrati so streljali tanki s topovi in mitraljezi na desnem krilu, ker so bili prodrli že skoraj čisto do gozda, ki oklepa vrh Sv. Ahaca. Da ne bi bilo preveč žrtev, je štab brigade umaknil čete na Sloko goro. Sovražnik je zasedel Sv. Ahac in tako pridobil dragoceno točko za obrambo premikov po turjaški cesti. To je pomenilo, da Cankarjeva brigada ne bo mogla dolgo braniti te smeri. Vendar ta dan sovražne čete še niso mogle nadaljevati pohoda v Velike Lašče, ker se je bila brigada utrdila na odličnih položajih na Sloki gori. Sovražnik je zvečer prekinil boj.¹⁰

Poveljstvo Cankarjeve brigade je razumelo nastalo situacijo in iskalo način, da bi naslednji dan ponovno zadržali sovražnikovo prodiranje. Trije bataljoni ob turjaški cesti so bili že precej utrujeni, v rezervi pa je bil še drugi na Golem. Odpoklicali so ga in mu namenili položaje pri turjaškem gradu, na južni strani ceste. Od tukaj naj bi pomagal prihodnji dan odbiti sovražnikov napad. Dne 25. aprila je bila brigada

takole razporejena. Prvi bataljon na levem krilu je bil v zasedi v precepu cest Turjak—Grosuplje in Turjak—Pijava gori-ca, drugi se je razporedil od Zapo toka do turjaške ceste, tretji je zasedel Sloko goro, na desnem krilu pa je bil 4. bataljon, postavljen tako, da je branil dostop na Sloko goro iz Velikega Ločnika. Brigadna razporeditev je 'bila dobra, le rezerv ni bilo. Zavarovali so se tudi pred sovražnikom iz velikolaške smeri: tja so postavili inženirsko četo.

Ze zgodaj zjutraj so minerei zaminirali cesto nekoliko se-verneje od Turjaka z dvema protitankovskima minama. Sov-ražnik je 'bil do 10. ure miren. Tedaj pa je izpeljal manever, ki je pospešil prodor njegovih glavnih sil proti Velikim La-ščam Poslal je namreč kolono nekaj nad 200 mož po gozdu zahodno od turjaške ceste. Kolona se je pomikala skozi gozd do turjaškega gradu, tam odrinila manjšo skupino 2. bata-ljona Jn postavila pri gradu zasedo. Od tu je šla dalje, prispe-la v Rašico in vkorakala okoli 11. ure v Velike Lašče. Prodor je bil tako nagel in tajen, da se 1. 'bataljon s to skupino ni spopadel. Vendar ta sovražnikov uspeh še ni pomenil popolne zmage. Glavnina je bila še vedno na turjaški cesti in ob njej ter se ni mogla premikati dalje. Najprej je bilo treba zavze-ti položaje cankarjevcev. Okoli poldneva se je pojavilo na cesti pod Malim Ločnikom 12 tankov. Štirje so se začeli po-mikati proti Sloki gori. Vsi so močno streljali, nato se je pe-hota odpravila v napad. Sovražnikov je bilo za četo. To so bili domobranci. Vendar niso prišli daleč, ker so opazili, da se partizani ne umikajo. Obtičali so v kritju. Nato so ponovno odprli ogenj na Sloko goro. Vas je začela ob 13. uri goreti in je pogorela. Sovražni ogenj je bil premočan in Cankarjeva brigada se je umaknila proti vasi Male Lipi j ene. Sovražnik je zasedel Sloko goro, in ker je držal tudi Sv. Ahac, je bil gospo-dar nad turjaško cesto. Zvečer ob 18. uri je izkoristil svojo prednost in odšel v Velike Lašče. Boj je stal Cankarjevo bri-gado 5 lažje ranjenih partizanov, namestnik četnega koman-dirja v 4. bataljonu pa je padel. Štab brigade je cenil, da je bilo na sovražnikovi strani 8 do 10 ranjenih in neznano število mrtvih.¹¹

Po prodoru v Velike Lašče si je sovražnik hotel zavaro-vati premike in promet po turjaški cesti. V ta namen je že 26. aprila zgodaj zasedel vse višinske točke, ki obvladujejo

turjaško cesto s severne strani od Laporja do Sloke gore. Cankarjeva brigada ni bila dovolj budna in je ostala v nastaniščih, medtem ko so se sovražnikove čete močno utrdile. Ko je poveljstvo brigade zvedelo za sovražnika, je dopoldne poslalo četo 1. bataljona, da bi iz Laporja pregnala sovražnika. Četna akcija ni uspela, zato je popoldne odšel v napad ves 1. bataljon. Uspeha zopet ni bilo, zato se je bataljon vrnil. Tudi 3. bataljon so poslali v boj na Sloko goro. Naletel je na čvrsto obrambo, in ker bi bil moral napadati po čistini, se je umaknil. Sovražnik je imel nekaj izgub (štab XV. divizije pravi, da je bilo na odseku 1. bataljona 6 sovražnikovih vojakov ubitih, več pa ranjenih), 1. bataljon pa je izgubil pri jurišu enega borca. Sovražnik je torej obvladal turjaško cesto in jo tudi zavaroval.

Sedaj je bilo jasno, da je sovražnikova akcija na odseku Cankarjeve brigade uspela in brigada je morala v skladu s tem dejstvom ukrepati. No, na vidiku je bil že pohod brigade na novi odsek v Suhi krajini. Ko je brigada 26. aprila izčrpala vse možnosti, da bi »ponovno zasedla turjaško cesto, se je usmerila k drugim nalogam. Naslednji dan je bila namreč obletnica ustanovitve osvobodilne fronte in brigada jo je nameravala slovesno proslaviti. Vsi bataljoni so zvečer okrasili vasi, kjer so prebivali, hiše so popisali s primernimi gesli, zvečer so na vseh hribih zagoreli kresovi. Četrti bataljon je zažgal največji kres: na razvalinah Starega gradu nad Vodicami.^{1*}

Za boje 23. in 24. aprila 1944 je štab VII. korpusa izrekel Cankarjevi brigadi priznanje in pohvalo. V njej je rečeno, da so borci Cankarjeve brigade skupaj z borci 12. brigade uspešno tolkli sovražnika, ki je s pomočjo tankov in večjega števila avtoblind prodiral po turjaški cesti. »Naši borci se niso ustrašili ognja tankovskih topov, nasprotno, svoje protitankovsko orožje so usmerili proti sovražni motorizaciji. Dosegli so ponoven pomemben uspeh. Uničili so 3 tanke, avtoblindo, pobili več kot 60 belogardistov in Nemcev, ujeli tri...« Korpus je pohvalil Cankarjevo brigado v »... prepričanju, da bodo uspehi borcev V. brigade dali pobudo vsem edinicam VII. korpusa in vsem edinicam NOV in PO Slovenije za povečanje manevrske sposobnosti... in za večje ter spretnejše uporabljanje protitankovskega orožja.«⁴

Nenaden vdor sovražnih čet v Suho krajino

Medtem ko se je VII. korpus zaman trudil, da bi prekinil kočevsko komunikacijo, je nemško poveljstvo pripravilo operacijo, s katero je hotelo izkoristiti odsotnost enot VII. korpusa v Suhi krajini. Dne 23. in 24. aprila so začeli vdirati na osvobojeno ozemlje iz Litije, Radeč in Sevnice ter iz Novega mesta. Hitro so zasedli Mokronog in Mirensko dolino ter Trebelno, novomeške čete pa so prek Ajdovca začele prodirati proti Žužemberku. Nato so obvladali cesto iz Trebnjega proti Žužemberku in začeli organizirati postojanke. Sovražne čete niso bile posebno številne. V boje so bile vpletene večinoma domobranske čete, ki so jih podpirale enote 13. in 14. SS-policijskega polka z motorizacijo in oklopnim enotami. Domobranci so to ofenzivno operacijo rezervirali zase in jo imenovali domobranska ofenziva. Nemci so namreč želeli zasesti del osvobojenega ozemlja na Dolenjskem, hkrati pa bi bili radi s to operacijo preizkusili bojno sposobnost čet slovenskega domobranstva, ki so jih urili vso zimo in vso pomlad ter jim dajali vso potrebno strokovno in materialno pomoč. S to akcijo so tudi nameravali prehiteti partizane, saj so računali na njihovo povečanje ofenzivnosti na področju okoli dolenjske komunikacije. Sovražnik je svojo številčno slabost hotel nadomestiti s tem, da je hitel pripravljati postojanke.

S sovražnimi upadnimi četami se je sprva spopadel le Dolenjski odred. Skušal je zadrževati sovražno prodiranje, ker pa je bil preslab, se mu to ni posrečilo.¹⁴

Z zasedbo Žužemberka so Nemci olajšali napadanim postojankam na kočevski progi obstanek te* ogrozili dolenjsko komunikacijo. Začel se je boj za obvladovanje ceste iz Grosupljega proti Novemu mestu.

Razume se, da sta bila glavni štab in VII. korpus spričo sovražnikovega vdora zelo presenečena in ogorčena. Štab VII. korpusa je sodil, da sovražnik nima zadosti moči, da bi začel partizane resno ogroziti, zato se poslužuje zvijač in izkorišča ugodne razmere, ki so nastale s koncentracijo korpusovih enot na kočevski komunikaciji, za hiter vdor v Suho krajino in za vzpostavljanje oporišč. Potrebno je zato nemudoma reagirati in mu ne dovoliti poceni zasedbe osvobojenega ozemlja. V nasprotnem primeru bi se namreč lahko utrdil, postavil oporišča in začel s pomočjo domobrancev iztrebljati

pripadnike osvobodilnega gibanja. Zato je bdi štab korpusa sklenil, da je treba nemudoma udariti po sovražniku in mu uničiti čimveč žive sile, da hi se spametoval.¹⁵

Štab VII. korpusa je soglasno z glavnim štabom začel pripravljati operacijo za osvoboditev Žužemberka. Sodil je, da je to ključna postojanka in da je obstoj drugih — v Trebnjem, Mimi peči, v Dobrniču in na Dobravi — odvisen od nje. Načrt te operacije je obsegal akcijo v treh etapah. V prvi bi partizanske enote noč in dan napadale žužembersko posadko, da se ne bi mogla utrditi in redno oskrbovati. V drugi etapi bi korpus napadel povezovalni postojanki v Dobrniču in na Dobravi, s čimer bi bila žužemberška postojanka osamljena. Šele v tretji etapi bi obračunali z žužembersko posadko. Začela se je ena naj večjih in najbolj znamenitih operacij v zgodovini narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem.¹⁶ Poglavitne naloge so zaupali preizkušenima brigadama Cankarjevi in Gubčevi ter artilerijski brigadi, ki je bila ustanovljena prav med terni boji ter je tedaj doživela ognjeni krst in požela bojno slavo.*

Štab VII. korpusa je v pospešenem tempu pripravljaval operacijo. Že v predhodnih poveljih je ukazal nekaterim partizanskim enotam, med njimi Dolenjskemu odredu in Gubčevi brigadi, naj se premaknejo na ogroženo področje in začno pripravljalne boje s sovražnikom. Cankarjeva brigada je bila obveščena o premiku že ponoči na 27. april. Ves dan 27. aprila se je pripravljala na pohod, hkrati pa je proslavila obletnico ustanovitve OF. Tako so 1., 3. in 4. bataljon priredili skromno proslavo v Malih Lipljenih. Na sporedu je bil govor, zaobljuba in petje. Nato se je razvil po vasi sprevod, ki so se mu pridružili tudi vaščani. Drugi bataljon, ki se je bil komaj premestil čez turjaško cesto, se ni mogel udeležiti te osrednje brigadne proslave, pač pa je po četah priredil politične ure, kjer so govorili o velikem prazniku in njegovem pomenu.¹⁷

* **Prva slovenska** artilerijska brigada je bila ustanovljena 7. maja 1944 iz artilerije XV. in XVIII. divizije v Laščah pri Dvoru. Ob ustanovitvi je imela na voljo 6 havbic 100 mm, 4 poljske topove kal. 75 mm, gorsko havbico 75 mm in protitankovski top kal. 50 mm. V rezervi je imela 3 havbice 100 mm in poljski top 75 mm. V brigadi je bilo več kot 500 topničarjev, 94 glav vprežne in tovorne živine ter 52 voz. (Poročilo prve slovenske artilerijske brigade z dne 7. maja 1944 štabu VII. korpusa, arhiv IZDG, fase. 185/1-5).

Za cilj močnega pohoda, ki so ga opravili ponoči na 28. april, je divizija določila brigadi rajon Sel pri Šumberku. Marš do Sel pri Šumberku je brigada opravila v eni noči in se je 28. aprila razporedila: 1. bataljon in Stab brigade v Selih pri Šumberku, 2. bataljon v Gorenjem Podšumberku, 3. v Dolenjem Podšumberku, 4. pa v Hrastovem dolu.¹⁸

V grobem je bil načrt VII. korpusa za operacijo takle: sovražnikove postojanke in zavarovanje s severa prevzame XV. divizija; XVIII. divizija bo varovala 'krajinsko in novomeško smer; Dolenjski odred se bo postavil na nemško mejo severno od Stične.¹⁹ 2e postavitev Cankarjeve brigade proti severu nakazuje nalogo te enote: braniti dostope k Žužemberku s severa, tj. iz Trebnjega, Stične in Šentvida pri Stični, in pomagati blokirati glavno posadko v Žužemberku.

Že 29. aprila je imela brigada težak spopad s sovražnikom, ki je ponoči na 29. april zasedel Krušni vrh, Gorenje in Dolenje Selce in Kozjek. Ko so zjutraj 29. aprila odšli bataljoni iz nastanišč v severno smer na zavarovanja, so se spopadli s sovražnikom Četrty bataljon, ki so mu dodelili protitankovski top, je pri Selcah padel v domobransko in nemškoasedo ter se je začel umikati proti Stehanji vasi. Mulo, ki je nosila del protitankovskega topa, je sovražnik ubil in orožje je ostalo v sovražnikovih rokah. Tudi Stehanjo vas je moral bataljon zapustiti. Tedaj sta prihitela na pomoč bataljon Cankarjeve in bataljon 12. brigade, ki sta prijela domobrancel bočno, nato so se začeli umikati. Cankarjevo brigado je ta boj stal težke izgube. Padlo je 7 partizanov, 9 je bilo ranjenih, 19 pogrešanih, ki so jih domobranci verjetno ujeli Brigada je izgubila 4 puškomitraljeze, težki mitraljez, 6 pušk in del topa z mulo. To je bil eden zelo hudih porazov Cankarjeve brigade. Sovražnik pa je imel po partizanskih poročilih — 11 mrtvih in več ranjenih.²⁰

Petnajsta divizija je nameravala na 30. april napasti sovražni postojanki v Dobravi in v Dobrniču, vendar brigade niso imele zadosti streliva ter razstreliva, pa so ta dva napada preložili na noč na 1. maj 1944. Tako se je začela druga etapa korpusne operacije. Cankarjevi brigadi je bilo naloženo zavarovanje trebanjske in mimopeške smeri in se je zato ponoči na 1. maj premestila. Tretji bataljon se je navsezgodaj razporedil pri Jordankalu, da bi varoval mimopeško smer, 2. je zasedel Vrhtrebnje in Grmado, 1. in 4. bataljon z brigadno

baterijo pa so branili cesto, ki pelje iz Občin proti Dobrniču in Žužemberku, na položajih pri Krušnem vrhu. Kot vidimo, je poveljstvo brigade sodilo, da je najvažnejša zadnja smer, ker je sem postavilo najmočnejše sile.

Dopoldne se je pripeljala iz Trebnjega sovražna kolona, okrepljena s tanki. Že pred Občinami je prvi tank naletel na mino in se poškodoval, mitraljezec iz 2. čete 1. bataljona pa je s težko bredo poškodoval dva avtomobila in motocikel, da so ju morali tanki odpeljati z bojišča. Sovražnikov napad je bil usmerjen proti Dobrniču in je imel namen reševati posadki iz Dobrave in Dobrnica, ki sta ju Gubčeva in 12. brigada ponoči na 1. maj pregnali. Po težkem boju se je sovražnik umaknil v Trebnje in je baje imel 59 mrtvih in 42 ranjenih. Izgube partizanskih bataljonov pa so bile: 9 mrtvih in 4 ranjeni

Na Vrhtrebnjem je 2. bataljon navsezgodaj doživel presečenčje. Ze ob 3. uri zjutraj ga je napadel sovražnik iz Trebnjega, ki je prišel s treh strani. Nemci so ujeli stražarja in presenetili bataljon. Ta se je moral umakniti v vas Vrh s 6 mrtvimi, izgubil pa je 2 težki bredi.

Ko se je 3. bataljon nastanil v Jordankalu, je sprva nameraval proslaviti 1. maj. To pa sta preprečila dolg pohod in delo, ki je čakalo bataljon na cesti Dobrnič—Mirna peč. Bataljon je prekopaval cesto in napravil nekoliko zasek.²¹

Gubčeva brigada se je 1. maja podnevi razmestila okoli Žužemberka in začela s pomočjo artilerijske brigade močno napadati Žužemberk. Cankarjeva brigada je imela nalogo, da nadaljuje akcijo za zavarovanje severnega področja Žužemberka in ne dovoli nobene intervencije iz Trebnjega ali iz Mirne peči. Ponoči na 2. maj je razporedila 2. in 4. bataljon na Vrhtrebnje in Grmado, 3. je branil cesto iz Mirne peči v Jordankalu, prvega pa so primaknili bližje Žužemberku k vasi Zališec, da bi bil pri roki, če bi bilo treba braniti smer iz Sel pri Šumberku ali pa pomagati pri napadu na Žužemberk. Ta bataljon so Nemci bombardirali, vendar ni bil nihče ranjen. Borce so ta dan dvakrat nahranili, zvečer pa je vsak dobil liter vina. Opazili so namreč, da borci zaradi slabe prehrane hirajo, pa so sklenili izboljšati obroke, kolikor je bilo pač mogoče. Zvečer se je bataljon preselil vzhodno od Žužemberka. Drugi in četrti bataljon na Vrhtrebnjem nista ime«la dela, pač pa sta opazila, da je sovražnik Trebnje izpraznil. Takoj sta zasedla ta kraj in ostala tam do večera. Tretji

bataljon je Se v temi 2. maja prispel v Jordankal in se takoj lotil bojnih nalog. Patrulje so odšle na ogledovanje terena, čete pa so začele rušiti cesto. Borci so se dobro potrudili, da v tej smeri ne bi mogla sovražna vojska na pomoč Žužemberku. Zjutraj je bil celoten bataljon na položajih, pričakujoč sovražnika, ki pa ga ni bilo. Bataljon so intendantje ta dan slabo hranili, kljub temu pa je bilo med borci veselo razpoloženje, verjetno zato, ker so bili na položajih v vinogradih, kakor piše kronist Cankarjeve brigade.

Čez dan Gubčeva brigada ni mogla premagati žužemberške posadke. Sovražnik je tedaj poskušal razbremeniti stisko posadke z manevri iz Novega mesta v smeri proti Soteski. Zato je poveljstvo XV. divizije pregrupiralo svoje enote. Cankarjevi brigadi sta bili zaupani dve novi nalogi. Ponoči na

3. maj naj bi pomagala Gubčevi pri odločilnem jurišu v Žužemberku, nato pa naj bi zavarovala smer iz Ajdovca in Sadinje vasi, zakaj odondod je sedaj oblegovalcem Žužemberka pretela na j večja nevarnost.

V pomoč gubčevcem za nočno akcijo je Cankarjeva poslala 1. bataljon in po eno četo iz 2. in 4. bataljona. Enote so jurišale v Žužemberk z vzhodne smeri, vendar niso dosegle uspeha. Žužemberk se je le obdržal. Zjutraj pa je štab Cankarjeve brigade izpeljal drugo važno nalogo: zavaroval je vzhodno in severovzhodno smer Žužemberka. Tako je bil 3. bataljon dne 3. maja razporejen pri Brezovi rebri in je obenem varoval smer proti Straži in proti Soteski. Del 2. in 4. bataljona sta bila v Sadinji vasi, 1. bataljon je bil vzhodno od Žužemberka kot rezerva, medtem ko je del 2. in 4. bataljona zasedel Vrhtrebnje. Žužemberška posadka je bila tedaj že v tako težkem položaju, da je kazalo, da bo morala vsak čas kapitulirati. In res je začela prodirati glavna sovražna kolona 600 do 700 mož na kamionih in s 5 tanki iz Straže in se usmerila proti Brezovi rebri. Ob 16,30 se je z njo spopadel 3. bataljon. Sovražnik je uporabil zvijačo. Po cesti je šla motorizacija, ki jo je spremljalo nekaj pehote, jedro kolone pa je obšlo zasede 3. bataljona. Ko je bataljon začel z minometom obstreljevati kolono na cesti, so jo partizani napadli z vseh strani da se je morala umakniti proti Ajdovcu. Ko sta bataljona pri Sadinji vasi zaslišala boj tretjega bataljona, sta se razvila za boj ob cesti, ki drži iz Ajdovca proti Žužemberku. Toda Nemci so bili hitrejši in so zasedli nekatere važne

Vid Jerič-Drugi, komandant
brigade

točke. Po kratkem spopadu sta se morala bataljona Cankarjeve brigade umakniti v gozd in sovražna kolona je nadaljevala pot proti Žužemberku. Sovražnik se je tako pretolkel v Žužemberk, potem ko je spotoma presenetil nekatere partizanske enote in jim prizadejal občutne izgube. Vendar Gubčeve brigade ni mogel pregnati in ponoči na 4. maj je sledil nov napad na okrepljeno žužemberško posadko. Pokazalo se je, da je imela sovražna kolona, ki je vdrla v Žužemberk, nalogo, rešiti posadko in jo prepeljati v Novo mesto. Docela potolčeno posadko so Nemci prepeljali brez posebnih težav iz ogroženega Žužemberka, ki je 4. maja navsezgodaj padel v roke zmagovalcem. Boj za Žužemberk je bil tako končan. Čeprav ni bil dosežen popoln uspeh in sovražnikova posadka ni bila zajeta ali uničena, je imela ta zmaga velik vojaški pomen. Posebno je bila bitka za Žužemberk znamenita po tem, da je v boj odločilno posegla 1. slovenska artilerijska brigada, ki je popolnoma uničila vse sovražnikove obrambne naprave in mu onemogočila obstoj v postojanki.²²

Cankarjeva brigada je bila ves čas na najvažnejših zavarovanjih. Zadanih ji nalog ni izpolnila do kraja, saj se je mo-

rala umakniti skoraj z vseh položajev. Toda z vztrajnim bojem in s svojimi hitrimi manevri je zelo ovirala sovražnika, da ni mogel razbiti oblegajoče partizanske vojske.

Po osvoboditvi Žužemberka se je Cankarjeva brigada pomaknila proti severu, da bi zavarovala ceste iz Mirne peči, Trebnjega in Občin. Brigadno poveljstvo je tedaj prevzel Vid Jerič. Se istega dne (4. maja) se je razmestila talko, da je bil

1. bataljon v vasi Preska pri Dobrniču. Tu so se borci nastanili po hišah in se dobro najedli, dobili so tudi vina. V vasi so ostali do naslednjega dne zjutraj. Drugi in 4. bataljon sta bila v Ajdovcu, 3. pa je Sel v vas Korita, ki je blizu Preske. Tu so borci po dolgem času zopet dobro jedli in se odpočili. Zvečer je v vasi veselo pela harmonika.

Naslednjega dne, 5. maja, se je brigada pomaknila še bolj proti severu. Prvi in 3. bataljon sta oblikovala verigo zased nad cestama Občine—Dobrnica in Občine—Trebnje. Drugi bataljon je zasedel dominantne položaje na Vrhtrebnjem, četrti pa se je z brigadno baterijo naselil v vasi Vrh. Tako so bile vse smeri v Žužemberk zasedene, težišče pa je bilo na cesti, ki drži proti Dobrniču in Žužemberku.²³ Razpoloženje v brigadi je bilo odlično.

Izgledalo je, da bodo Nemci po porazu proti Žužemberku nekaj časa mirovali, saj niso imeli na voljo zadostne rezerve, da bi nadaljevali boj. Toda bilo je drugače. Spočetka so sicer izpraznili Trebnje in Mimo peč, in cesta Ljubljana—Novo mesto je prišla pod partizanski nadzor. Toda kmalu so začeli novo akcijo. Po poročilu štaba VII. korpusa glavnemu štabu so zbrali nekaj enot iz 14. in 19. SS-policijskega polka ter domobranski bataljon »Križ«.* Z vseh strani so vdrl proti Žužemberku, uporabljajoč partizansko taktiko. Premikali so se namreč skrivoma ponoči in po gozdovih ter iznenada napadali partizanske enote, komore in zaledne ustanove. Pri nemških

* Iz domobranskih Vestí z dne 15. maja 1944 izvemo, da je ta bataljon sodeloval v tako imenovani domobranski ofenzivi na ta način, da je 29. aprila zasedel Ig pri Ljubljani, nato se je na avtomobilih prepeljal v Velike Lašče, potem je obiskal Dvorsko vas in Velike Poljane, se vrnil v Velike Lašče, 1. maja prehodil Dobropoljsko dolino in prenočil v Zdenski vasi. Zatem je bil nekoliko dni v Žužemberku, odšel skozi Stražo in Mimo v Trebelno, se ustavil v Mokronogu in se od tam vrnil v Ljubljano. Vestí, 15. maja 1944, IZDG fase. 111/B.

ujetnikih so partizanski obveščevalci zvedeli, da je bilo nemško poveljstvo zaradi izgube Žužemberka v hudih skrbih. Z manjšo ofenzivno akcijo so hoteli povrniti izgubljeno ozemlje Suhe krajine in zaupanje vojske.

Utrujene partizanske enote zlasti brigade XV. divizije, se v teh bojih in akcijah niso najbolje znašle. Tako je sovražnik že 5. maja napadel bataljone Cankarjeve brigade. Sovražne čete so namreč prodrle iz Velikega Gabra na Občine in se tam razdelile. Del teh čet je udaril po cesti proti Žužemberku in naletel na zasede 3. bataljona. Druga skupina je nadaljevala pot proti Trebnjemu in napadla zasede 1. bataljona. Sovražnik je prišel z manevriranjem za hrbet 1. in 2. bataljonu. Vsa brigada se je morala umakniti na južno stran ceste Dobrnič—Mirna peč in se je ustavila v gozdovih pri Globodolu in pri Rdečem kalu. Poveljstvo XV. divizije je spričo take situacije premaknilo vse svoje enote na desni breg Krke, da bi si borci odpočili in da bi bolje zavarovali pred zahrbtnimi sovražnikovimi napadi komore in druge enote, ki se same niso mogle zadosti zavarovati.²⁵

Ta premik so opravile enote XV. divizije pod zaščito Cankarjeve brigade ponoči na 6. maj. Vse enote so šle čez Krko po zasilnem mostu pri Dvoru. Prvi in drugi bataljon sta postavila zasede na poti skozi Ajdovec in na Vinkovem vrhu. Prvi bataljon se je nastanil po prehodu čez Krko v gozdu blizu Jame, 2. se je po opravljeni nalogi priključil 1. bataljonu, 3. in 4. bataljon pa sta se nekoliko zamudila, tako da sta prišla čez reko šele podnevi. Vsa brigada je bila čez dan v gozdu, kjer se je dobro nahranila, zvečer pa so se bataljoni razmestili po vaseh. Prvi bataljon je odpotoval v dežju skozi Zagradec v Marinčo vas, 2. in 3. sta prespala v Stavči vasi, 4. pa v Jami.

Ko si je XV. divizija nekoliko odpočila, je nastopil zanimiv premor. Niti štab VII. korpusa niti nemško poveljstvo nista imela kakega določnega plana za nadaljevanje akcij. Moč nemške napadalne operacije je splahnela in sovražne čete so začele zapuščati zasedeno ozemlje Suhe krajine med Krko in dolensko železnico. Seveda je VII. korpus težil za tem, da bi čimprej zasedli trenutno izgubljeno osvobojeno ozemlje, ki so ga bili spet pridobili v bitki za Žužemberk. Zato je XV. divizija dobila povelje, naj se prevrže čez Krko in zasede vse ozemlje do nemške meje. Cankarjeva brigada je v tem smislu

zapustila desni breg Krke zvečer 7. maja in se 8. maja zjutraj naselila v rajonu Zagradca. Prvi bataljon je bil s štabom brigade v Marinči vasi, drugi, ki je v zadnjih 6 dnevih pogrešal 6 borcev, se je naselil v Gabrovki pri Zagradcu, 3. se je odpravil najdlje proti zahodu in se nastanil v prijazni vasi Gabrovčec, 4. pa je zasedel Kitni vrh. Borci so bili razigrani, čeprav je bilo vreme slabo. Tretji bataljon je kaj hitro izobesil sten čas in borci so ga z zanimanjem brali, komandirji pa so vodili čete na urjenje. Tudi 4. bataljon, ki je bil najbolj utrujen, je že bral stenčas, bataljonski politični komisar pa je sklical čete na politično uro in je zbranim borcem predaval o disciplini ter o tem, kako neumno je dezertirati iz enote.

Ker daleč naokrog ni bilo sovražnika, je štab XV. divizije poslal brigado dalje. Namenil ji je nalogo, naj pregleda teren okoli nemške meje, med Temenico in Metnajem, ker so imeli nekatere podatke, da je tam nekaj sovražnih skupin. Brigada je 9. maja zvečer najprej vzdignila prvi bataljon in mu nakazala za cilj Veliki Kal severno od Šentvida pri Stični. Spotoma se je bataljon pomotoma malo spopadel s patroljo Dolenjskega odreda. Na Velikem Kalu je spoznal, da sovražnika ni v bližini. Drugi trije bataljoni so še ostali na starih mestih in so počivali. Zvečer 9. maja je popagandni referent 3. bataljona priredil zabavni večer v Zagradcu, ki so ga obiskali tudi nekateri člani štaba XV. divizije. Večerna prireditev je bila izpeljana zelo posrečeno, samo to ni bilo všeč borcem, da jo je obiskalo premalo civilnega prebivalstva. V 4. bataljonu so čas izkoristili s konferencami.

Zvečer 9. maja so se bataljoni odpravili na pot in se drugi dan naselili: 2. bataljon v Prapročah pri Temenici, 4. pa v Češnjicah blizu drugega. Le 3. bataljon je začasno ostal še na starem mestu. Tudi štab brigade in topovska baterija sta bila v Češnjicah. V teh krajih je tako razporejena brigada ostala do 12. maja.

V teh krajih so bataljoni zavarovali brigadni nastanitveni rajon, spopadali so se z manjšimi patroljami na zavarovanjih in imeli vojaške vaje ter politične ure. V 3. bataljonu so se posebno razveselili, ko so 11. maja dobili nove oficirje. Skoraj vsi četni komandirji so postali oficirji. Bili so tako ponosni na to — piše kronist Cankarjeve brigade — da se »jim kar samo smeje, ko jim krojač šiva našitke. Pa saj so jih tudi za-

služili. Vsi so stari borci. Ta dan je bil zelo slovesen. Na političnih urah so komisarji poudarjali pomen imenovanja novih oficirjev.«**

Poraz domobrancev v Trebnjem

Premestitev večine enot VII. korpusa na levi breg Krke je bila popolnoma uspešna. Brigade so tako pritiskale na sovražnika, da se je končno zatekel v postojanke. Petnajsta divizija je popolnoma obvladala dolensko cesto od Grosuplja do Novega mesta. Pri Grosupljem je bil Dolenjski odred, ki ga je poveljstvo XV. divizije uporabljalo vse česče kot taktično partizansko enoto, Cankarjeva in 12. brigada pa sta zasedli odseke med Višnjo goro in Trebnjim. Gubčeva brigada je bila na Trebelnem, 15. pa je še vedno blokirala Novo mesto. Tudi XVUL divizijo je štab VII. korpusa usmeril proti severovzhodu — 9. in 10. brigada sta bili že blizu Novega mesta. Tako je kazalo, da je sovražna ofenzivnost zadušena, in naloga štaba VII. korpusa je bila, da poišče cilje za nadaljevanje ofenzive.

Tedaj pa je sovražno poveljstvo začelo iz Novega mesta akcijo proti Gubčevi brigadi na Trebelnem in v smeri Dolenjskih Toplic ter Gorjancev. V Novem mestu je bila zbrana vojska kakih 2000 mož. Namen nove akcije je bil, omogočiti ponovno vzpostavitev postojank v Trebnjem in Mimi peči.

Vzpostavljane novih postojank ni bil več tako lahek posel kot prej. Nemci so spoznali, da imajo sedaj partizani na voljo topništvo, zadosti streliva in dobro izurjene topničarje. Če naj bo torej postojanka vama, morajo zgraditi tako močne utrdbe, da bodo kos partizanski artileriji. Dne 12. maja se je začela in končala akcija proti Gubčevi brigadi. Sovražniku je uspelo potisniti jo čez železniško progo v ajdovski rajon. Dne 13. maja pa je pripeljal iz Novega mesta čete, ki so v Trebnjem začele utrjevalna dela za zavarovanje nove postojanke.

Trebnje je postalo za sovražnika posebno важно. Tu je križišče dveh dolenskih cest, in postojanka bi lahko mnogo prispevala k načrtu za popolno obvladovanje dolenske komunikacije. Važno je bilo tudi to, da so sedaj Nemci začeli uporabljati za pohode na Dolenjsko in v Suho krajino smer iz Litije skozi Sv. Križ (Gabrovko) in smer iz Sevnice. Trebnje bi tako postalo tudi etapna postojanka za premike proti jugu. Novo postojanko bi potemtakem lahko oskrbovali iz Litije, Sevnice in Novega mesta. Za popolno utrditev tre-

banjske postojanke je bilo zlasti pomembno, da bi obvladovali cesto do Novega mesta. Zato se je sovražnik odločil postaviti v Mimi peči Se eno postojanko.

Za vzpostavitev postojanke v Trebnjem so bile določene sledeče enote: deli 33. čete slovenskega domobranstva pod poveljstvom nadporočnika Oskarja Frankiča, deli 52. čete slovenskega domobranstva pod poveljstvom poročnika Teodorja Bajca in Einspielerjeva skupina s 83 možmi. Vse domobranske skupine je vodil nemški stotnik Lindner, ki sta mu pomagala dva nemška podoficirja. Vsa posadka je Stela 205 mož.

2e 15. maja pa je prišlo med boji do sprememb v sestavi posadke. Iz Novega mesta je namreč prispel del 33. čete slovenskega domobranstva in se v Trebnjem združil z delom svoje čete, tako da je bila jedro posadke celotna 33. četa pod poveljstvom nadporočnika Oskarja Frankiča. Iz Mirne peči sta prišla v Trebnje še dva kombinirana voda iz 38. in 40. domobranske čete pod poveljstvom poročnika Ivana Kralja. Iz Trebnjega pa so poslali v Novo mesto dele 52. domobranske čete pod poveljstvom poročnika Teodorja Bajca, medtem ko je je Einspielerjeva skupina 83 mož odšla v Mimo peč, kjer so vzpostavljali novo postojanko. V Trebnjem je torej od 15. maja ostalo skupaj 207 mož. Nemški stotnik Linder je še nadalje bil poveljnik posadke.²⁷ Trebanjska posadka je bila oborožena s težkimi mitraljezi in puškomitraljezi, brzostrelkami in puškami. Kakega težkega orožja posadka ni imela. Bila je tudi brez radijske povezave z Novim mestom.

Ko so domobranci prišli v Trebnje, so se zavarovali in začeli naglo graditi utrdbe. Te naj bi bile tako močne, da bi vzdržale topovski ogenj. Za graditev takih utrdb pa je potrebno veliko časa in primerne materiala. V dveh dneh so domobranci postavili 22 utrdb in obdali postojanko z bodočo žico.

Prihod sovražne enote v Trebnje je bil povod za hitro ukrepanje štaba VII. korpusa. To je bila priložnost za nov uspeh, kot v Žužemberku. Poleg tega je bilo jasno, da na tako izpostavljenem mestu, kot je Trebnje, ne sme biti sovražne postojanke, saj hi obvladala vse področje od dolenske železnice pa do nemške meje ter področje Trebelnega in Mokronoga. Štab VII. korpusa se je odločil za akcijo, s katero naj bi uničili najprej trebanjsko nato pa še mimopeško postojanko.

Stab korpusa je napačno sodil, da je v Trebnjem 350 domobrancev in 6 Nemcev. Oborožitev je ocenil na 8 težkih mitraljezov, 9 puškomitraljezov, srednji minomet, 6 lahkih minometov in drugo lahko pehotno orožje. Neposreden napad na postojanko je prepustil XV. diviziji, ki naj zagotovi tudi vsa neposredna zavarovanja, XVIII. diviziji pa je naložil, naj zavaruje smeri iz Ribnice in iz Novega mesta.

Stab XV. divizije se je odločil dodeliti poglavitno nalogo neposrednega napada na Trebnje Cankarjevi brigadi. V smeri proti Mimi peči naj bi bila Gubčeva, proti Ljubljani pa so postavili Dolenjski odred in bataljon Cankarjeve. Severno smer je branila 12. brigada.

Cankarjevi brigadi so prideli 3. oz. 2. bataljon 12. brigade, da je imela na voljo svoje tri bataljone in enega iz sestava 12. brigade. Njena oborožitev z dodeljenimi okrepitvami: 6 težkih minometov 81 mm, gorska havbica 75 mm in poljski top 75 mm, protitankovski top, 6 težkih mitraljezov, 20 puškomitraljezov, 7 lahkih minometov, 4 protitankovske puške in 12 brzostrelk. Drugo orožje so bile puške in bombe. Brigada je štela z 2. bataljonom 12. brigade 750 borcev in bork.⁸⁸

V primerjavi s trebanjsko posadko je bila številčno več kot trikrat močnejša, temu primerno je bila tudi njena oborožitev veliko boljše od sovražne. Veliko premoč je imela brigada v težkem orožju. Njeno akcijo je podpiralo topništvo 1. slovenske artilerijske brigade. Dva topa iz sestave topniške brigade so prideli Cankarjevi, aktivirali pa so še havbico 100 mm in poljski top 75 mm. Odnos v moči med napadalci in branilci je bil izredno ugoden za Cankarjevo brigado. Dolej še nobena enota ni napadala s tako premočjo in tako okrepljena s težkim orožjem. Akcijo bi lahko primerjali edino z nedavno žužemberško. Obstajala je trdna možnost, da Cankarjeva brigada v kratkem času uniči trebanjsko postojanko.

Poveljstvo Cankarjeve brigade je razdelilo naloge bataljonom takole: 3. bataljon so poslali v vas Draga pri Ivančni gorici za zavarovanje grosupeljske smeri, z drugimi tremi bataljoni in z 2. bataljonom 12. brigade pa bi napadali Trebnje z novomeške strani, iz Pekla, ki leži severno od Trebnjega, in iz Občin. Dvanajsta brigada je napadla že 13. maja. Stab XV. divizije je bil namreč obveščen, da je v postojanki le kakšnih 50 sovražnih vojakov. Ukazal je 12. brigadi, ki je bila

pri roki, naj nemudoma napade, dokler posadka ne zgradi utrdb ali dobi okrepitev. Toda ta na hitro izvedeni napad se je izjalovil, posadka se je otresla napadalcev.

Najprej je Cankarjeva brigada zasedla položaje na cesti iz Občin proti Trebnjemu. To je bil ukrep za zavarovanje te smeri, kajti na novomeški strani so bile že postavile zasede druge brigade. Prvi bataljon je bil zjutraj 13. maja na odseku Občina—Korenitka, 2. je bil med Korenitko in Stehanjo vasjo, 4. pa na Medvedjeku. Tu se je brigada pripravila na akcijo. Dvanajsta brigada je sprva pridelila Cankarjevi brigadi 3. bataljon, ki je bil v Račjem selu, severno od Trebnjega. Poveljstvo Cankarjeve brigade ga je uporabilo tako, da ga je porazdelilo po četah med svoje bataljone. Proti večeru so se partizani začeli približevati postojanki. Bataljoni so se že zelo daleč pred postojanko razvili v strelce, zato so se premikali počasi. Brigada namreč ni mogla v nekaj urah dobiti vseh podatkov o razporeditvi sovražnikovih čet in o moči utrdb. Napad je bil torej iz premika, informacije pa so sproti iskali izvidniški in ogledniški oddelki. Zato se je pravi napad začel šele 14. maja ob 1. uri zjutraj in je trajal do pol petih. Trije bataljoni, okrepljeni s po eno četo 3. bataljona 12. brigade, so napadali iz novomeške, grosupeljske in severne smeri. Napad je bil medel, presenečenja ni bilo. Domobranci, ki so čez dan gradili utrdbe, so ponoči zasedli položaje in zlahka odbili napadalce. Te akcije ni podpiralo težko orožje.

Pravi organizirani napad je Cankarjeva izvedla šele ponoči na 15. maj. Tedaj so jo okrepili z 2. bataljonom 12. brigade. Za podporo napada so pripravili brigadno baterijo, inženirci pa so se oskrbeli z razstrelivom, da bi porušili utrdbe. Zvečer 14. maja se je začelo. Prvi bataljon Cankarjeve je napadal iz Starega trga, 2. iz Prapreč, 4. pa iz Pekla. Drugi bataljon 12. brigade so postavili ob cesti proti Temenici in Medvedjeku. Tudi tokrat ni bilo topniške podpore, preprečila jo je megla. Prvi bataljon je prišel do žice in jo skušal prerezati. Domobranci so se odločno branili in prišli bataljonu celo za hrbet. Bataljon se je umaknil in se zjutraj vrnil v vas Iglenik, severozahodno od Trebnjega. Tudi 2. bataljon ni imel sreče in se je vrnil v Iglenik. Četrty bataljon se je iz Pekla priplazil blizu žice, ko so ga domobranci začutili. Nato se je vnel boj. Bataljon se ni izkazal in se je zjutraj umaknil v Dolenji Podboršt. Partizanska poveljstva

so opravičevala neuspeh takole: brigada je dobila povelje za napad prepozno, zato bataljoni niso mogli biti do 20. ure pripravljeni. Cete so se približevale utrdbam prepočasi, kar je povzročilo zakasnitev, megla pa je onemogočila artilerijsko podporo." To noč je imela Cankarjeva brigada 3 ranjene. Vendar je treba pripomniti, da akcija le ni bila brez pomena, saj je zelo izčrpavala domobrince podnevi in ponoči.

Podnevi 15. maja je prišlo do sprememb v postojanki. Nekatere čete so zamenjali, kakor smo že omenili. Moč posadke pa se s tem ni nič spremenila. Kot vemo, so se domobranske čete menjavale na cestni relaciji med Novim mestom in Trebnjem oziroma med Mimo pečjo in Trebnjem. Kar je bilo v zvezi z nameravano ustanovitvijo domobranskega bataljona »O«. Četam se na pohodu skoraj nikjer ni bilo treba zaplesti v večje boje, kar pomeni, da partizanska zavarovanja in blokada Trebnjega še nista bili dobro izpeljani. Le 1. bataljon, ki je napadal iz Starega trga, se je moral umakniti in dovoliti domobranskim četam premike za zamenjavo.

Zvečer 15. maja je Cankarjeva brigada s štirimi bataljoni ponovila napad. Tokrat ji je uspelo aktivirati brigadno baterijo: izstrelila je kakih 20 granat. Tudi ta pomoč ni zaleгла in partizanski bataljoni so se morali zjutraj vrniti v izhodišča. Brigada je to noč imela 13 ranjenih, od teh 4. bataljon 6. Tako so minili trije napadi Cankarjeve brigade brez uspeha. Za neuspeh tretjega se je brigada izgovarjala s tem, da je sovražnik dobil okrepitve in da je bilo 15. maja zvečer v postojanki že okoli 400 domobrancev ter nekaj Nemcev.** Stabi še vedno niso razvili popolne bojne zmogljivosti, zlasti niso dodobra izkoristili težkega orožja. Drugega dne pa je prišlo do sprememb.

Dotedanja akcija Cankarjeve brigade je bila prva etapa boja za Trebnje. Organizacija napada ni bila posebno zgledna, uporaba težkega orožja je bila še šibka. Akcijo moramo imeti le za pripravo velikega in odločilnega napada.

Ko je štab VII. korpusa sprevidel, da na dosedanji način ne bo moč zavzeti Trebnjega, se je odločil za organizirano akcijo in odločilen napad. V ta namen je izdal 15. maja 1944 bojno povelje. Štabu XV. divizije je štab korpusa naložil, naj začne odločilni napad 16. maja ob 18. uri in predhodno dobro pripravi enote za to akcijo. V ta namen naj skliče

sestanke s poveljniškim kadrom, a 16. dopoldne mora pregledati enote.*¹

Ker je bila zaupana 1. slovenski artilerijski brigadi odločilna vloga pri akciji, ji je štab korpusa ukazal dne 15. maja 1944 ob 16. uri, kaj naj se dobro pripravi. Štab brigade naj pripravi pet topov, tj. dva poljska topa 75 mm, havbico 100 mm, gorsko havbico 75 mm in protitankovski top. Za vse to je imela artilerijska brigada 24 ur časa, ki ga je dobro izkoristila in do 18. ure 16. maja postavila topove na položaje pri vasi Luža, kakšne 4 km daleč od Trebnjega. Opazovalnico so postavili na odlično izbranem mestu pod vasjo Vrhrebnje. Povezava med opazovalnico oziroma poveljniškim mestom artilerijske brigade in med artilerijskimi položaji je bila telefonska. Štab brigade je osnoval dve artilerijski skupini. Prva je bila skupina artilerijske brigade, ki naj bi zagotovila neposredno pomoč pehoti Cankarjeve brigade in delovala večinoma posredno, druga pa gorska havbica, ki so jo pridelili Cankarjevi, da bi jo uporabila kot spremljevalno orožje. Za dlje topovom so izbrali bunkerje na Pavlinovem hribu, pri pokopališču ter zahodni osrednji dei mesta.³²

Cankarjeva brigada je odpoklicala svoj 3. bataljon z višnjega rsika področja ter se tako okrepila. Njen načrt za napad je bil podoben poprejšnjemu. Bataljoni naj bi začeli akcijo 16. maja ob 18. uri v štirih smereh in po artilerijski pripravi zavzeli postojanko. Brigada je imela popoldne 15. in ves dan 16. maja čas za pripravo.

Po slepilnem oziroma vznemirjevalnem napadu ponoči na 16. maj je brigada razporedila bataljone na počitek, kjer so se pripravili na večerno akcijo. Izvedli so temeljito vojaško in politično pripravo.

Sovražnik je osredotočil svoje delo na utrjevanje. Stalni nočni napadi in dnevne vznemirjevalne akcije so zelo utrudile branilce. Toda morali so hiteti, če so hoteli utrditi bunkerje tako, da bi lahko kljubovali topniškim granatam. Nadalje so morali izkopati zvezne jarke med bunkerji. Dne 16. maja so poslali proti Mimi peči ogledniško patroljo 30 mož pod poveljstvom podnarednika Jaroslava Senice. Pri Sv. Ani se je spopadla s partizani in se prebila v Mimo peč ter tamkajšnjemu poveljniku poročala o stanju v Trebnjem. Hkrati mu je sporočila, da je cesta med Trebnjem in Mimo pečjo na dveh krajih minirana. Ko se je vračala, so jo blizu Ponikev

napadli partizani in enega domobranca ranili. Patulja se je nato vrnila v Trebnje. Že od 16. maja dopoldne so partizanski minometi obstreljevali domobranci, zaposlene pri utrjevanju in jih delih, da so morali odnehati in poiskati kritja. Partizanski ogenj se je ves dan 16. maja še stopnjeval. Brigada je uporabljala težke minomete in vključila v boj top. Protitankovski topovi so obstreljevali bunkerje, oglašale so se tudi protitankovske puške. Proti večeru je bil ogenj na Trebnje že tako natančen, da se domobranci niso mogli več gibati po mestu, na ulicah pa sploh niso mogli vzdržati. Domobranci so bili neprespani in zelo slabo hranjeni. Zanimivo je, da sovražnik ni poskušal pripeljati pomoči obleganim in da ni sprožil akcije za njihovo rešitev.

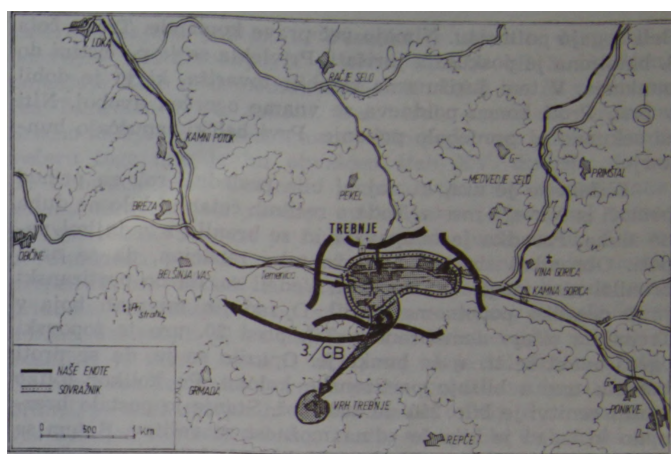
Veliki in odločilni napad na Trebnje se je začel po načrtu 16. maja ob 18. uri. Ogenj artilerijske brigade je bil zelo natančen in sovražnikove utrdbe so se začele rušiti ena za drugo. Bilo je očitno, da niso bile grajene zadosti trdno. Ob 20,30 se je začel napad strelskih bataljonov. Prvi je napadal iz Starega trga. Borci so že dobro poznali zemljišče in razporeditev sovražnikovega ognja. Tretji bataljon se je v naglem maršu premestil k Trebnjemu in pravočasno začel napadati bunkerje na svojem odseku. Prvi napad ni bil uspešen in bataljon je imel kmalu nekaj ranjenih, med njimi komandirja 2. čete, komandirja 3. čete in njegovega namestnika. Da ne bi bilo preveč žrtev, je bataljon prekinil napad in sklenil, da se bo naslednjega dne bolje pripravil. Četrty bataljon je napadal s severa. Brigadna baterija je bila pri vasi Pekel, zelo blizu postojanke, in je neprestano obstreljevala sovražnikove utrdbe. Toda čeprav je bilo mnogo bunkerjev zelo poškodovanih in obrambni sistem razrahljan, brigadi to noč ni uspelo premagati posadke. Drugi bataljon Cankarjeve brigade je bil to noč v rezervi. Artilerijska brigada je streljala vso noč. Njena akcija se je zavlekla na daljše obdobje, kot so bili predvideli. Sele proti jutru 17. maja 1944 so ustavili ogenj. Med domobranci je bilo 8 ranjenih: 7 vojakov in en podnadnik.

Po kratkem odmoru je topništvo nadaljevalo boj. Ogenj je bil neprestan in utrdbe v mestu so se rušile. Zelo uspešno je tolkla tudi brigadna baterija, ki je zlasti dobro uporabila gorsko havbico 75 mm. Ko je nemški poveljnik postojanke sprevidel, da vodi nadaljnji odpor v katastrofo, je sklenil po-

siati v Novo mesto izvidniško skupino, ki naj bi poročala o obupnem stanju postojanke in zahtevala pomoč. Računali so, da bo skupina, če se ji bo posrečil preboj, v Novem mestu do 13. ure, pomoč pa bo prišla ob 20. uri. To nalogo so zaupali poročniku Kralju in mu dodelili 30 domobrancev. Domobranska skupina se je srečno prebila v zahodni smeri proti mostu čez Temenico. Ko je poročnik Kralj prispel v Mimo peč, se je tam ustavil in ni nadaljeval pohoda, temveč je poslal v mesto enega samega domobranca.

Boj v Trebnjem pa se je nadaljeval. Topniški ogenj je bil vse intenzivnejši in bolj natančen. Partizani so s protitankovskim orožjem uničili 4 težke mitraljeze in dva puškomitraljeza. Tako se je občutno zmanjšala ognjena moč posadke. Poleg tega so manjkali še puškomitraljezi, ki jih je bil s seboj vzel poročnik Kralj. Obramba na vzhodni strani je bila zelo oslABLJENA. Severno od ceste so imeli domobranCI 13 utrdB. Od teh so bile do večera 3 uničene. Na jugovzhodni strani pa sta bili porušeni dve utrdbi. Pri tem je bilo ubitih 5 domobrancev, 3 pa močno omamljeni. To je napravil drugi bataljon, ki je na čelu s komandantom jurišal čez žico in prišel bunkerjem za hrbet. Tu so partizani zaplenili težki mitraljez, lahki minomet pa nekaj pušk in materiala, vendar zavzetih bunkerjev niso obdržali, ker so se morali pred sovražnim pritiskom umakniti. Bataljon je imel nekaj ranjenih. Tretji bataljon je 17. maja zapustil položaje pred bunkerji na zahodni strani mesta in odšel na Vrhtrebnje, od tam pa je sestopil k trebanjskemu gradu. Od tod je obstreljeval domobrance, ki so hoteli popravljati bunkerje.

Topništvo je ves dan obstreljevalo mesto ter onemogočalo popraviljanje bunkerjev in žice ter raznašanje streliva. Bataljoni so s svojim ognjem onemogočali tudi popravo utrdB. Do 16. ure 17. maja je torej delovala le artilerija. Tedaj pa so pripeljali na položaje 1. bataljona na Pavlinovem hribu top 75 mm in ga postavili le 500 metrov od bunkerjev. 2e po četrti granati so se začeli bunkerji rušiti. V varstvu težkih mitraljezov, Id so bili na robu gozda, sta se začeli približevati utrdbam dve četi 1. bataljona, razviti v strelce. Ob 16,30 sta jurišali ter zasedli tri bunkerje, uničili njih posadke in zaplenili orožje. Četi pa zavzetih pozicij nista mogli obdržati, ker jima je zmanjkalo streliva. Sovražnik je namreč v mestu sestavil udarno skupino, ki je izvedla protinapad in pregnala

Poraz domobranske posadke v Trebnjem 17. maja 1944

partizane. Ceti sta se vrnila brez izgub, **domobranci pa so** v nanovo zavzete bunkerje postavili dva težka mitraljeza.

Ob 18. uri so pripeljali na položaje 2. bataljona gorsko havbico 75 mm. Postavili so jo 200 metrov pred bunkerjem. Prvi streli so šli previsoko, nato pa so poiskali nov položaj. Topničarji so merili kar skozi cev, in tedaj so granate zadevale. Po osmi granati so domobranci zapustili prvi bunker. Top je nato rušil nadaljnja dva bunkerja, vendar ju ni mogel uničiti. Med obstreljevanjem so se domobranci v bunkerjih potuhnili. To je izkoristila pehota: iznenada se je pognala na juriš ter uničila posadke. Tako je bila obrambna linija prebita in pot v mesto odprta. Toda partizani so naleteli še na dve oviri: bunker, ki je bil na cesti iz Trebnjega v Peklje, in položaji v hiši pri bunkerju. Uporabili so havbico 75 mm, ki je po četrtem zadetku pregnala branilce. Vtem ko je 2. bataljon opravil to delo, je začel 1. bataljon prodirati proti mestu. Razdel je žico in začel po cesti napredovati v mesto. V tem trenutku je bil artilerijski ogenj najmočnejši. Stanje v postojanki je postalo nevzdržno.

Četrty bataljon se je zjutraj nekoliko umaknil, »a havbice in topovi delajo svoje,« je zapisal kronist. »Trebnje se ruši.

Beli begajo po mestu. Nimajo več prave komande. Tretja četa 4. bataljona je poskušala jurišati. Privlekla se je po čistini do bunkerja. V tem jurišu smo izgubili tovariša, ki jo je dobil v prsi. Proti koncu poldneva se vname ogorčen dvoboj. Niti za sekundo ni prenehalo pokaanje. Prvi belftki zapuščajo bunkerje . . .«³⁵

Bližala se je ura, ki naj bi bila poslednji rok za prihod pomoči iz Novega mesta. Toda o rešilnih četah ni bilo ne duha ne sluha. Posadka je obupavala in se branila z zadnjimi napoti. Obrambni sistem je bil že tako razdejan, da se nanj branilci niso mogli več zanašati. Vedeli so, da bo partizanski juriš posadko popolnoma uničil. O zadnjih minutah boja v Trebnjem pišejo domobranci: »Tik pred 20. uro je topovski ogenj uničil še tri naše bunkerje. Opazilo se je, da se proti tistemu mestu bližajo partizanske kolone. Po kolikor toliko možni cenitvi je bilo 250 do 300 mož. Stanje je postalo brezupno in izpad je bila še edina možnost za rešitev. S tem se je strinjal tudi stotnik Lindner. Kolikor je bilo še mogoče, se je borce o tem obvestilo. Pri tem pa nd bilo niti moči niti časa vzeti s seboj prav ničesar. Preostali sta samo dve možnosti: ali izgubiti, vse ali rešiti vsaj golo življenje.«⁹⁴

Okoli 20. ure se je začel obči napad.* Z vseh strani so streljali v mesto in domobranska posadka je iskala vrzel, po

* Avgust Mikec je topovsko obstreljevanje bunkerjev opisal v svojih spominih takole:

»Rano zjutraj začnemo napad na Trebnje, kjer so bili belčki dobro zabunkani na mali vzpetini nad Trebnjem, kjer je tudi pokopališče. Seveda naši težki bacači jim niso mogli do Živega... Naši artilerci so pripeljali dva topa in jih postavili na razdaljo 400 metrov od glavnih bunkerjev. Zraven je bil tudi tovariš Daki, ki je tudi izbral mesto za topove in je bil vseskozi zraven pri njih. Seveda tega beli niso vedeli in so nas hecali, če bomo samo tam stali, kaj bo rekel Tito, ko ima take zajce za borce. Ko je bil top pravilno nameščen, pride Daki do mene in mi pravi: povej jim, da imajo še 10 minut časa za molitev sebi in Rupniku. Stal sem za neko hišo in jim vpil, in to v razdalji okoli 200 metrov. Ko sem jih tako zabaval, me beli pogrunta, kje stojim, in pošlje cel rafal. Takrat ni dosti manjkalo, da nisem izgubil svojega nosa ali celo glavo. Tako smo se hecali še par minut, ko dobim povelje, naj rečem: prekrizaj se poslednjič in nikdar več se ne boš. Bumf-puf in bunker se zatrese kot le kaj. Notri je bUo 13 belčkov in niti eden ni ostal živ. Top še enkrat ponovi svojo pesem in že drugi bunker sledi prvemu in belčki bežijo v smeri Ljubljane iz bunkerjev. Sedaj pa so naše mašince zapele svojo pesem, da je

kateri bi najlaže pobegnili.* Posadka je začutila, da ogenj s položajev nad trebanjskim gradom, kjer je bil 3. bataljon, pojenj uje. Zato so domobranci ob 20,20 stekli tja, šli po mostu čez Temenico in se, začuda, brez strela vzpeli na Grmado. Srečno naključje je domobrance rešilo popolnega poraza. Proti večeru tega dne je bil obveščen štab XV. divizije, da se od Dobrniča proti Občinam pomika sovražna motorizirana kolona naravnost na položaje artilerije, ki je bila, kot vemo, pri vasi Luža. Ta vest je štabom zadala hude skrbi. Ker se o resničnosti podatka zaradi pomanjkanja zvez niso mogli prepričati, so ukazali 3. bataljonu Cankarjeve brigade, naj pride na Vrhtrebnje, da bo pri roki za zavrnitev sovražnikove kolone, del svojih sil pa naj le pusti na dotedanjih položajih. Bataljon je nerad izpolnil ukaz, saj se je bil dobro utrdil. Na most čez Temenico, kjer so potem prodrli na begu domobranci, je imel uperjenih 6 avtomatskih orožij. Na nesrečo je ves bataljon zapustil položaj, kar je omogočilo trebanjski posadki, da se je skoraj nemoteno izvila iz partizanskega objema. Kasneje se je pokazalo, da so bile vesti o sovražnikovi motorizaciji panične in da so temeljile na dejstvu, da se je po cesti v označeni smeri res pomikalo nekaj motoriziranih vozil, s katerimi so se peljali na bojišče člani višjih partizanskih štabov.

Med sovražnikovim begom so partizanske čete vdirale v mesto, polovile zaostale domobrance in zaplenile velike količine vojnega materiala. Borci so bili zmage veseli kot malokdaj. Svoje navdušenje so izražali s petjem in vzklikanjem. Tako se je po štiridnevnih bojih končala akcija za uničenje domobranske postojanke v Trebnjem.

Ko so partizani začeli zasedati Trebnje, so najprej polovili posamezne domobrance, ki so bili še v mestu, tri belogardistične politične delavce in aktiviste. V zelo kratkem času je bilo mesto očiščeno, nato je Cankarjeva brigada začela

bilo veselje. Beli v divji beg za gradom v breg in na vse strani, kamor so pač mogli. Ležali so zopet kot snopje na njivi in bilo jih je lepo število. Tako je Cankarjeva brigada zopet izbojevala zmago in zavzela eno postojanko. — Spomini Avgusta Mikca stran 85 v arhivu IZDG.

* Domobranska poročila trdijo, da so nanje streljali tudi tenenci v samem Trebnjem

evakuirati plen in rušiti utrdbe. Razrušila jih je temeljito, talko jih ni bilo moč uporabiti za obnovo postojanke.

Domobrankska posadka se je po skrivnih poteh napotila skozi gozdove Grmade pa mimo Dobrniča in Šmavra ter skozi Globodol in Prečno v Novo mesto. Tja je prišla zelo izdelana 18. maja ob 5,45 zjutraj. Posadka je ugotovila, da manjka 51 mož in dolgo ni mogla ugotoviti pravih izgub. Obe četi, 33. in novoformirana 55., sta izgubili v Trebnjem ves inventar. Večina domobrancev je na položajih pustila plašče, torbice, odeje, siamnjače, brisače in celo čepice. Veliko osebnih predmetov so domobranci pustili v bunkerjih ali pa v nastaniščih. Nekaj denarja, ki je bil določen za izplačilo dekad (domobranci so prejeli plače za deset dni), je bilo izgubljenega, ker je padel blagajnik 33. čete. »Danes je zlasti 33. četa dobesedno gola,« opisuje stanje pri domobrancih poročilo o dogodkih in borbah pri posadki v Trebnjem. »Fantje imajo skoraj izključno le po eno perilo, a še to često krvavo oziroma raztrgano. Menda ni nikogar, ki bi imel vse predmete, s katerimi je bil obremenjen. Kajti stanje je bilo pač tako, da je bilo mogoče izbirati le med dvojnimi: ali izgubiti prav vse ali rešiti vsaj golo življenje.«

Domobranci navajajo kot vzroke za poraz predvsem to, da so bili brez radijske postaje in težkega orožja. Če bi bili imeli težko orožje, bi se bili uspešnejše branili in imeli bi možnost obvestiti nemško poveljstvo v Novem mestu o kritičnem položaju ter priklicati pomoč kakor v Žužemberku.

Domobranskim podatkom o izgubah ne moremo popolnoma verjeti, ker so njihova poročila za interno vojaško uporabo zamegljena, druga pa prikrojena propagandistično. Navajali so 16 mrtvih in okoli 20 ranjenih. Tudi partizanska poročila pretiravajo o sovražnikovih izgubah. Cenijo jih na 65 mrtvih in 135 ranjenih. Glede na te pomanjkljive podatke lahko le ugotovimo, da so bile domobranske izgube v Trebnjem najmanj 16 mrtvih in najmanj 20 ranjenih.*

Vojni plen pa je bdi tak: 4 težki mitraljezi fiat ali bređa, 4 rezervne cevi za fiat, puškomitraljez, 4 lahki minometi, 48 pušk, okoli 35 zabojev mu/nici j e, nekaj nahrbtnikov min za

* Ker tedaj domobranci Se niso imeli evidence po četah, je prav verjetno, da so bile njihove izgube večje, česar pa iz omenjenega razloga ni mogoče ugotoviti.

lahki minomet, osebni avto in razno uporabno blago. Partizani so uničili avto in tank PZKW 2.

Cankarjeva brigada je imela skupaj z 2. bataljonom 12. brigade 2 mrtva in 29 ranjenih. Med mrtvimi je bil komandir 2. čete 3. bataljona Anton Klančar. Na zavarovanjih je padlo 7 partizanov, 7 pa je bilo ranjenih. To so bili zvečine borci iz brigad XVTII. divizije. Skupne žrtve pri osvoboditvi Trebnjega so torej bile: 9 mrtvih in 36 ranjenih. Med vzroke za nepopoln uspeh pri Trebnjem navajata Štaba VII. korpusa in glavni štab zmedo in paniko pri preverjanju vesti o sovražnikovi koloni, ki se je bližala artilerijskim položajem. To, da je imelo za posledico umik s ključnih položajev, od koder bi lahko preprečili izpad domobranske posadke. Razen tega da je bila organizacija preskrbe s strelivom slaba. Glavni štab pa v kritičnem pregledu na akcije VII. korpusa pravi, da ni bila predvidena neposredna rezerva enot, ki so napadale Trebnje, da so se čete prekmalu razvijale v strelce, zaradi česar je bilo premikanje ovirano in poveljevanje otežkočeno, da ni bila predvidena divizijska rezerva, ki bi jo bili pritegnili na mesto 3. bataljona Cankarjeve brigade v akcijo proti domnevni sovražnikovi koloni, da enote niso izvedle pogona za bežečim sovražnikom niti s premiki niti z ognjem.⁹⁵

V trebanjski akciji so potrošili mnogo municije za težko pehotno in artilerijsko orožje. Za minomete 81 mm so porabili okoli 800 min, za topove in havbice pa več kot 600 granat. Pripomniti je treba, da je bila minometalska in topniška milnica zelo slaba in več granat in min ni eksplodiralo. Verjetno je bilo strelivo slabo uskladiščeno in vžigalniki niso vsi delovali.

V boju sta se posebno izkazala 1. in 2. bataljon Cankarjeve brigade, ki sta s svojima komandantom na čelu podnevi uničila veliko bunkerjev in si odprla pot v mesto. To je bilo odločilno za neurejen, celo paničen umik domobranske posadke. Izkazal se je tudi politični komisar 2. bataljona, ki je s pomočjo primerne manevra podnevi prodrli v Trebnje.

Boj za uničenje trebanjske posadke je bil podoben boju za Žužemberk, le da na zavarovanjih ves čas ni bilo spopadov. Borci Cankarjeve brigade in 2. bataljona 12. brigade so se dobro izkazali, saj so vztrajali na položajih in v bojih 3 noči in 4 dni. Res je, da je artilerija prispevala glavni delež za

poraz domobrancev, toda partizani so dobro izkoristili pomoč topništva in 17. maja popoldne z juriši strli sovražno obrambo. Med pomanjkljivosti tega dela ofenzivnih operacij moramo šteti izredno veliko porabo artilerijske municije. Za boj pri Žužemberku in pri Trebnjem so je porabili po okoli 540 do 550 kosov, kar je bilo preveč, saj skladišča niso imela neomejenih količin. Skladišča je ofenziva VII. korpusa sploh hitro praznila.*®

Glavni štab je pohvalil Cankarjevo brigado za sijajen napad na Trebnje. »... Direktno v napadu je V. SNOUB Ivan Cankar podnevi na juriš zavzela bunkerje okoli postojanke. V nadaljnjem jurišu na mesto samo je ista brigada povzročila pri sovražnih vojakih tak strah, da so v paničnem begu pustili v postojanki prav ves material. Plen je bil ogromen ... Sijajno je bilo izvedeno sodelovanje naše odlične artilerije s sodelovanjem pešadije...« Glavni štab je čestital vsem borcem, podoficirjem, oficirjem ter političnim komisarjem enot VII. korpusa za veliko zmago ter jim izrekel priznanje in pohvalo. »Posebno pohvalo izrekamo,« nadaljuje dnevno povelje glavnega štaba, »borcem podoficirjem, oficirjem in politkomisarjem V. SNOUB Ivan Cankar za izkazano junaštvo (drznost), iznajdljivost, vztrajnost pri zavzetju Trebnjega.« V tem dnevnem povelju je pohvalil glavni štab tudi artilerijsko brigado, štaba XV. in XVIII. divizije, komandanta in političnega komisarja VII. korpusa, veziste in obveščevalce.⁸⁷

Na zavarovanje v Suho krajino

Sedmi korpus je po zavzetju Trebnjega nadaljeval ofenzivno akcijo, da bi pregnal sovražnika še iz Mirne peči. Sprva je bila določena Cankarjeva brigada za zaporo ljubljanske in sevniške oziroma litijske smeri. Ko pa so zvedeli, da bo sovražnik poskušal prodreti iz Ribnice in iz Kočevja proti Žužemberku ter tako ogroziti nadaljevanje ofenzive VII. korpusa, so ukazali štabu XV. divizije, naj s Cankarjevo brigado zapre in zavaruje označene smeri. Tako je Cankarjeva brigada odkorakala 19. maja iz trebanjskega rajona in je bila 20. maja 1944 že v Suhi krajini. Tam je bila tudi 8. Levstikova brigada XVIII. divizije, ki se je s prihodom Cankarjeve pomaknila bolj proti Grosupljemu. Dne 20. maja je bila Cankarjeva bri-

gada takole razporejena: 1. bataljon v Hinjah, 2. v Prevolah, 3. v Ratju, 4. pa v Žvirčah.*

Naloga brigade je bila, zavarovati vse smeri iz Ribnice in Kočevja, zato so bataljoni patroljirali v Kompoljski dolini in proti Kočevju. Na vseh odsekih je bilo mimo in brigada je lahko v glavnem počivala.**

Medtem se je nadaljevala ofenziva VII. korpusa. Gubčeva brigada je po silnem napadu, močno podprta s topništvom, v dveh dneh strla odpor sovražnikove postojanke v Mirni peči in postojanko 20. maja zvečer zavzela. Sovražno posadko so rešile čete, ki so prodrle iz Novega mesta. Veliki zmagi pri Žužemberku in Trebnjem se je pridružila še ta. Enote, ki so se udeležile te akcije, so prejele od glavnega štaba priznanje in pohvalo. Novo veliko zmago je dosegla 30. maja 10. Ljubljanska brigada, ko je zavzela Tržišče in zasegla velik plen. To akcijo je podprla tudi Cankarjeva brigada, ki se je bila že premaknila čez kočevsko progo na območje Sv. Gregorja in Sodražice in je ponoči na 30. maj 1944 demonstrativno napadla Ribnico.*⁸

Z napadom na Tržišče se je končala ofenzivna operacija enot VII. korpusa. Značilna je po petih napadih na utrjene

* Po zavzetju Trebnjega sta 18. maja odšla 1. in 2. bataljon v Mimo, 3. pa je pospravljaj bojišče in se je popoldne naselil v vasi Češnje vek pri Trebnjem. Četrty bataljon je bil ta dan v zasedi pri Medvedjeku. Štab brigade in baterija sta bila v Podborštu. Dne 19. maja ob 12. uri je Cankarjeva brigada že spešila v Suho krajino. Generalna smer je bila Trebnje, Žužemberk, Hinje. Od Knežje vasi do Žužemberka so se nekatere čete prepeljale z vozovi. Le 3. bataljon je šel iz Trebnjega najprej na Vrhrebnje, odondod pa v Žužemberk, 4. bataljon pa je odšel čez Krko pri Zagradcu in se 20. maja nastanil v Kalu ter tako vzpostavil stik z 8. Levstikovo brigado. Iz Kala je bataljon odšel 20. maja zvečer v Zvirče, od tam pa 22. zjutraj v Višnje.

** V Suhi krajini brigada ni imela posebno težkega dela in akcij. Bila je tako rekoč na odmoru. Le patrolje 4. bataljona so odhajale v Kompoljsko dolino. Dne 25. maja zvečer pa je odšel 1. bataljon na cesto Ribnica–Kočevje v zasedo. Toda zaman so čakali na sovražnikov avto, ki so ga nameravali napasti. Dne 27. maja zvečer se je brigada brez 3. bataljona premaknila skozi Kompolje in Sv. Gregor na območje Sodražice, kjer se je 28. maja takole razporedila: 1. bataljon v Globeli, 2. v Petrincih, 4. pa v Kržetih, medtem ko se je 3. naselil v Hinjah. (Glej brigadno kroniko za maj 1944 v IZDG, fase. 189a/I in operacijska poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu in štabu VII. korpusa za 27. in 28. maj 1944, IZDG, fase. 20/11.)

postojanke, ki so se vsi končali s partizansko zmago: Dobrava, Žužemberk, Trebnje, Mirna peč, Tržišče. V vseh akcijah je sodelovala Cankarjeva brigada — bodisi da je bila uporabljena v boju za poglavitne cilje (Trebnje) ali pa je zavarovala operacije na važnih smereh. Le v tržiški akciji je bilo njeno bojno delo manj pomembno.

Štab VII. korpusa je sodil, da je sovražnik med ofenzivo meseca maja 1944 imel te izgube: 777 mrtvih, 812 ranjenih. Uničena sta bila 2 tanka, 5 avtoblind, 7 kamionov, letalo, top in 3 lahke lokomotive. Plen: motocikel, 7 lahkih minometov, 9 težkih mitraljezov, 2 lahka mitraljeza, 104 puške in razno blago. Število sovražnikovih izgub v živi sili je vsekakor močno pretirano. Partizani pa so imeli te izgube: 120 mrtvih, 212 ranjenih, 57 pogrešanih, 12 dezerterjev in 10 ujetih. Izgubljeno orožje in oprema: 8 težkih mitraljezov, 8 lahkih mitraljezov, 40 pušk, 4 lahki minometi, protitankovski top. Dezerterji in pogrešani so imeli s seboj orožje.⁸⁹

V tej pomembni ofenzivi je tudi Cankarjeva brigada prispevala pomemben delež in žela lepe uspehe.

Notranje življenje v brigadnih enotah

V obdobju od 15. aprila je bilo vojaško delo posvečeno vzgoji nižjega poveljniškega kadra, torej vodnikom in desertarjem. To je bailo v skladu s prizadevanji glavnega štaba, ki je uvidel, da so uspehi v boju v marsičem odvisni od nižjih poveljnikov. V brigadi je bilo že precej podoficirjev, ki so končali tečaje v šolah glavnega štaba ali pa korpusa, in povsod so si prizadevali, da bi utrdili med borci njihovo avtoriteto. Nadalje je bilo vojaško vgojno delo posvečeno utrjevanju discipline, vojaške čuječnosti in urjenju z orožjem, da bi vsak borec postal mojster svojega orožja. S tem so razvijali tudi bojno udarnost enot. Ostro sredstvu so posvetili veliko pozornost. Učili so se, kako je treba razporejati avtomatsko orožje, da bi bilo čimbolj učinkovito. V brigadi so sodili, da znajo borci kaj slabo uporabljati ročne bombe, zato so skušali s številnimi vajami to pomanjkljivost odpraviti. Potem so se mnogo ukvarjali s protitankovsko borbo in poveljniki so dokazovali borcem, da tank ni neuničljiv. Pouk je zalegel: v bojih so borci kaj hitro poškodovali tanke in avtoblinde. Sicer pa med ofenzivo VII. korpusa čete niso imele

mnogo časa za vojaško učenje. Bile so skoraj neprestano v borbi. Bolje je bilo, ko je brigada prišla v Suho krajino. Tedaj se je učenje normaliziralo. Vsak dan so bile vojaške ure.

Politično vzgojno delo je bilo usmerjeno večidel k novincem. Politkomisarji so jim razlagali notranje in zunanje politične dogodke, ki so bili v zvezi z narodnoosvobodilno vojno, poudarjali so pomen odnosa med civilnim ~~prebivalstvom~~ in vojsko ter jim razložili, kako pomembno delo opravljajo politični delavci na terenu. Med akcijami so imele čete politične ure kar na položajih. Tudi pri politkomisarskem kadru so se oprijeli enakih načel kot pri poveljnikih. Poskušali so usposobiti vodne delegate, da bi samostojno predavali borcem in imeli politične ure. Ponekod se je to posrečilo, drugod pa ne.

Propagandno delo je bilo v brigadi intenzivno. Načelnik propagandnega odseka je bil Jule Vrbič, ki pa je bil kmalu premeščen v obveščevalni center glavnega štaba. Zamenjal ga je Džuro Šmicberger. Za politično delo v odseku je odgovarjal Miroslav Vidmar, pevovodja pa je bil France Gruden. Zdenko Hlavaty je bil tehnik. Propagandni oddelek je izdal nekaj brošur, ki so opisovale tedanje boje Cankarjeve brigade. Take brošure so bile: Juriš na Ig, Lakovnice, Trebnje, ki so jih izdali v kakšnih 30 izvodih, a so jih večino poslali drugim enotam. Najuspešnejši pisec brošur je bil Bogo Flander-KLusov Joža. Izdali so tudi poučno brošuro o branju kart pod naslovom Berimo karte, ki so jo uporabljali pri vojaških urah. Več je bilo reportaž, ki so opisovale posamezne boje, zlasti osvoboditev Trebnjega, in posamezne borce, ki so se izkazali v bojih. Brigada je priredila več proslav. Dne 22. maja je bila proslava dneva žrtev, združena z razvitjem zastave, ki so si jo bili priborili skojevci na divizijskem tekmovanju. V vseh bataljonih so imeli proslavo ob tretji obletnici ustanovitve OF. Na teh proslavah so bili navzoči tudi vaščani. Spomnili so se tudi obletnice smrti Toneta Tomšiča. Tako komemoracijo je npr. imela zbrana brigada 22. maja. Govoril je namestnik 'političnega komisarja. Spomin Toneta Tomšiča so po govoru počastili z enominutnim molkom in z vojaškim pozdravom V vaseh, kjer so taborili, so prirejali večerne zabave, ki so se jih udeleževali tudi domačini. To so izkoristili politični komisarji, da so imeli informativne govore o poli-

Učnih razmerah v svetu in o partizanskih uspehih ter razkrinkovali domače izdajalce in njihov brezupni položaj.

Bataljoni so pridno izdajali stenčase. Četrty bataljon pa je celo izdal okusno izdelan list Za svobodo. Vse politično propagandne akcije so bile v okviru tekmovanja enot XV. divizije.

Konec maja so dobili v brigado novega pevovodjo Evgena Cestnika, ki je bil končal pevovodski tečaj. Zaupali so mu nalogo, naj vadi po bataljonih množično petje, iz borcev v enotah biigadnega štaba pa naj sestavi poseben pevski zbor.

Brigada je imela sicer v bataljonih dopisnike, toda ta mesta so ukinili. Dopisniki so odšli v divizijo ali kam drugam, tako da je v brigadi ostal en sam, ki ni bil kos tako obširnemu delu.

Tekmovanje je bil način, s katerim so spodbujali zanimanje borcev za politično in drugo delo. Začelo se je 27. aprila in je potekalo v okviru divizije. Maja se je začel nov ciklus divizijskega tekmovanja Štabe bataljonov in vse propagandne referente so dobro seznanili z njegovim načinom in pomenom tekmovanja. Zato je tekmovanje zelo razgibalo delo v brigadnih enotah.*

Partijsko delovanje je bilo ves čas zelo aktivno, le konec meseca maja je nekoliko zastalo, ker so bili sekretarji bataljonskih partijskih birojev odsotni. Tudi zamenjave kadrov so ovirale aktivnost. Aktualna vprašanja iz področja partijskega delovanja in vse probleme v brigadi so reševali na sestankih partijskih celic v brigadnih enotah in v štabni

* Iz tedenskega poročila propagandnega odseka brigade z dne 31. maja 1944 propagandnemu odseku štaba XV. divizije je razvidno, kako je potekalo tekmovanje in kakšne uspehe je doseglo. Najboljši podrobni načrt za tekmovanje v zadnjem tednu maja je napravil 4. bataljon pod vodstvom političnega komisarja Franca Arka-Rada. V poročilu so imenovali borce, ki so v raznih disciplinah dosegli najboljše uspehe. Anton Virant je najboljše opravljal stražarsko službo, Janez Bajuk se najbolj izkaže v patroljah in daje najbolj vestna poročila, Ivan Japelj, politkomisar, oddaja najtočneje dnevna poročila, Janez Bukovec najbolj skrbi za svoj mitraljez, najbolj oskrbovano puško pa ima Ivan Zadnik. Največji mojster v sestavljanju in razstavljanju lahke brede je Jakob Vrhovšek, dežurno službo najbolj opravlja Janez Bajuk. Najbolj pravilen pozdrav in nagovor na starešine ima Anton Kambič, največ zaslug za izhajanje stenčasa, ki je hkrati najboljši v brigadi, ima Bogo Tomše. (IZDG, fase. 88/IV.)

Sekretarji SKOJ Cankarjeve brigade 1944. leta. Z leve: Alojz Soštmrič^{eter}, brigadni, Branko Černovšek, II. bat., Silvo Grgič-Simen, I. bat., Africa Lakovič, por. Konvalinka, III. bat., Boris Lasič, top. baterija in Nada Sorli-Maša, por. Zalokar, IV. bat.

celici. Štabna celica brigade je imela zadnji sestanek 25. maja 1944. Na njem so obravnavali najrazličnejša vprašanja. Nadzorovali so izvršitev sklepov poprejšnjih sestankov štabne celice, pregledali so uspehe in neuspehe vojaških akcij, poiskali so napake vojaškega in »političnega delovanja v brigadi, nazadnje so govorili o vseh vejah delovanja štaba in štabnih služb. Partijska organizacija je učinkovito pomagala vodilnemu kadru pri političnem ter vojaškem delu, v bojih pa so se komunisti in skojevci zopet zelo dobro izkazali, da so bili za zgled drugim borcem. Zato so imeli zopet veliko izgub. Skoj je užival vso partijsko podporo. S prihodom novincev je dobila politična aktivnost še posebno obeležje, ker so skojevci razvili politično in borbena sodelovanje z novinci, da bi jih vzpodbudili k tesnejšemu sodelovanju in večji borbenosti. V brigadi je bilo 30. aprila 1944. leta 200 članov KPS, med njimi 195 borcev in 5 bork. Kandidatov je bilo 28, članov ZKM pa 180*

Oskrbovanje enot s hrano in obleko je bilo nezadostno — deloma zato, ker je bila brigada v bojih, deloma pa zato, ker v Suhi krajini ni bilo možnosti za redno oskrbovanje. Kako je bilo z obutvijo, priča poročilo partijskega sekretarja brigade z dne 2. junija 1944, ki pravi, da je imela brigada 42 popolnoma bosih partizanov. Po zavzetju Trebnjega je bilo nekoliko bolje, ker so borci dobili precej domobrskih uniform, zlasti pa plaščev.

V brigadi so se zadnje čase narjbolj zanimali za izpopolnitev delovanja obveščevalcev. To se jim je tudi posrečilo.

* Podrobnejši pregled številčnega stanja članov KPS Cankarjeve brigade dne 30. aprila 1944:

Edinica	Po spisku mož žena	Na licu mož žena	V bolnici mož žena	Na kurzu mož iena	Razhod mož tena
I. bataljon	54 —	50 —	1 —	3 —	— —
II. bataljon	49 2	44 2	1 —	4 —	— —
III. bataljon	36 2	29 2	5 —	1 —	1 —
IV. bataljon	39 1	34 1	2 —	2 —	1 —
Inženirska četa					
Obvešč. vod.	24 —	22 —	1 —	1 —	— —
Celica širšega štaba	10 —	10			
Celica ožjega štaba	7 —	6 —	— —	1 —	— —
Skupaj :	219 5	195 5	10 —	12 —	2 —

Izpopolnili so obveščevalni vod z novimi obvedčevalci. Brigadni štab jim je posvetil mnogo pozornosti in truda, nadejajo se, da se bo sedaj stanje glede obveščevalne službe v brigadi izboljšalo. Četrty bataljon je 25. maja v Suhi krajini ustanovil pratečo četo (četo s težkim orožjem). Zdravstveno stanje je v brigadi bilo zadovoljivo. Primerov kakih hujših obolenj ni bilo. Bilo je le nekaj primerov skorbuta. V Suhi krajini go vse borce cepili proti tifusu. Sicer je bilo obče stanje v brigadi konec maja 1944 zadovoljivo. Moralno stanje je bilo dobro, saj je brigada imela za seboj uspešne boje in zmage, disciplina se je poboljšala. Dne 30. aprila je bilo v brigadi na voljo 452 pušk, 43 pištol, 38 puškomitraljezov, 11 težkih mitraljezov, 12 lahkih minometov, 3 težki minometi in protitankovski top. Nadalje je imela brigada 13 jahalnih in 5 tovornih konj ter 49 mul.⁴⁰

Po uspešnih bojih na Dolenjskem so Cankarjevo brigado poslali na Notranjsko, da bi sodelovala v pomembni operaciji na železniške proge, ki jo je sprožil glavni štab Slovenije.

OPOMBE

¹ Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 13. aprila 1944 podrejenim enotam za napad na Ribnico, Zbornik VT-12-118.

² Operativno poročilo Cankarjeve brigade za 19. april 1944, arh. IZDG fase. 189a/III.

³ Kronika Cankarjeve brigade za april 1944, arh. IZDG fase. 31/1-11, operativni poročili Cankarjeve brigade za 17. in 19. april 1944, arh. IZDG fase. 189a/III.

⁴ Kronika Cankarjeve brigade za april 1944, arh. IZDG fase. 31/1-11.

⁵ Prav tam in operativno poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 19. aprila 1944, arh. IZDG fase. 189a III.

⁶ Opis boja na Igu pri Ljubljani je povzet po kroniki Cankarjeve brigade za april 1944, arh. IZDG fase. 31/1-11, po spominih Avgusta Mikca v arh. IZDG, po Vesteh z dne 25. aprila 1944 v arh. IZDG fase. 111/A, po poročilu štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 glavnemu štabu o bojih na turjaški cesti in na Igu pri Ljubljani, Zbornik VI-13-29.

⁷ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 28. aprila 1944, arh. IZDG fase. 11/III.

¹ Dnevnik Avgusta Mikca stran 83 v arh. IZDG, kronika Cankarjeve brigade za april, poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu z dne 25. aprila 1944, Zbornik VI-13-87.

⁹ Navodilo glavnega Štaba z dne 24. aprila 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 150/II-3.

¹⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 27. aprila 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-41, kronika Cankarjeve brigade za april 1944.

¹¹ Kronika Cankarjeve brigade za april 1944, operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 27. aprila 1944 o razporeditvi enot in borbah, Zbornik VI-13-52.

¹² Kronika Cankarjeve brigade za april 1944, operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 28. aprila 1944, Zbornik VI-13-49.

¹³ Dnevno povelje štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1941, Zbornik VI-13-44.

¹⁴ Vesti z dne 28. aprila ter 1., 10. in 15. maja 1944, arh. IZDG fase. 111/B.

¹⁵ Ukaz štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1944 za pripravo napada na Žužemberk, Zbornik VI-13-43.

¹⁶ Naredba štaba VII. korpusa z dne 25. aprila 1944 za zavarovanje napada na Žužemberk, Zbornik VI-13-30, naredba štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1944, Zbornik VI-13-43, poročilo glavnega štaba z dne 20. junija 1944 vrhovnemu štabu o operacijah VII. korpusa maja 1944, arh. IZDG fase. 28/1.

¹⁷ Kronika Cankarjeve brigade za april 1944.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Naredba štaba VII. korpusa z dne 28. aprila 1944 za ofenzivno operacijo, Zbornik VI-13-43.

²⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. aprila 1944 štabu VII. korpusa o bojih na odseku Selce—S teh an j a vas—Medvedjek, Zbornik VI-13-54, poročilo štaba VII. korpusa z dne 12. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-87, poročilo štaba XV. divizije z dne 5. maja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/11.

²¹ Kronika Cankarjeve brigade za maj 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-131, poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. maja 1944 glavnemu štabu o borbah na sektorju Trebnje—Dobrnica—Žužemberk, Zbornik VI-13-83, operativno poročilo štaba XV. divizije za 1. maj 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/11.

²² Prav tam in še operativni poročili štaba XV. divizije z dne 2. in 3. maja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/11.

²³ Kronika Cankarjeve brigade za maj 1944, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot, Zbornik VI-13-131, operativno poročilo štaba XV. divizije za 4. maj 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

²⁴ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-74.

²⁵ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-74, kronika Cankarjeve brigade za maj 1944, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-13-131.

²⁶ Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot, Zbornik VI-13-139, kronika Cankarjeve brigade za maj 1944.

⁸⁷ Domobrarsko poročilo o bojih v Trebnjem, arh. IZDG, AFK 283/11 zaupno St. 210.

ⁿ Relacija akcije na sovražno postojanko Trebnje operativnega odseka VII. korpusa z dne 10. junija 1944, arh. IZDG fase. 21/111.

^m Petnajstdnevno operativno poročilo operativnega odseka štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944, Zbornik VI-13-131.

⁸⁰ Kronika Cankarjeve brigade za maj 1944, bojno povelje XVIII. divizije z dne 15. maja 1944 za zavarovanje napada na Novo mesto, Zbornik VI-13-104.

⁸¹ Bojno povelje štaba VII. korpusa za napad na Trebnje z dne 15. maja 1944, Zbornik VI-13-100.

⁸² Relacija štaba 1. artilerijske brigade o akciji na Trebnje in Mirno peč z dne 23. maja 1944, Zbornik VT-13-129.

⁸⁸ Kronika Cankarjeve brigade za maj 1944.

⁸⁴ Poročilo o dogodkih in bojih pri napadu na Trebnje, arh. IZDG, AFK fase. 283/11.

^v Kritičen pogled na akcije štaba VII. korpusa z dne 23. junija 1944, arti. IZDG fase. 21/111.

⁵⁶ Dokumentacija in viri za opis boja pri Trebnjem: poročilo štaba VII. korpusa z dne 6. maja 1944 glavnemu štabu o položaju na odseku korpusa, Zbornik VT-13-74, bojno povelje VII. korpusa z dne 15. maja 1944 za napad na Trebnje, Zbornik VI-13-100, relacija 1. artilerijske brigade z dne 23. maja 1944 o akciji na Trebnje in Mimo peč, Zbornik VT-13-129, polmesečno poročilo operativnega odseka štaba VII. korpusa z dne 24. maja 1944, Zbornik VT-13-130, poročilo glavnega štaba z dne 1. junija 1944 vrhovnemu štabu o aktivnosti enot, Zbornik VI-14-1, kronika Cankarjeve brigade za april in maj 1944, relacija akcije na Trebnje štabu VII. korpusa z dne 10. junija 1944, arh. IZDG fase. 21/111, kritičen pogled na akcije VII. korpusa z dne 23. junija 1944, arh. IZDG fase. 21/III, poročilo o dogodkih in bojih pri posadki Trebnje, arh. IZDG AFK fase. 283/11, Vesti z dne 22. maja 1944, arh. IZDG fase. 111/B, kronika artilerijske brigade, arh. IZDG fase. 184/1, operativna poročila štaba XV. divizije za 12., 14., 15., 17. in 18. maj glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba XV. divizije z dne 13. maja 1944 štabu VII. korpusa o razmerah na bojišču, arh. IZDG fase. 26/11, operativna poročila štaba XV. divizije za 11. do 17. maja 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 26/11.

⁸⁷ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 23. maja 1944 o pohvali enotam za zavzetje postojank Trebnje in Mirna peč, Zbornik VI-13-126.

⁸⁸ Kronika Cankarjeve brigade za maj 1944, operativna poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu za 18., 19. in 20. maj 1944, arh. IZDG fase. 26/11, zapoved štaba XV. divizije z dne 27. maja 1944, arh. IZDG fase. 188/111.

* Poročilo operativnega oddelka glavnega štaba z dne 20. junija 1944 vrhovnemu štabu o aktivnosti enot VII. korpusa, arh. IZDG fase. 28/1.

*• Partijsko 15 dnevno poročilo Cankarjeve brigade z dne 30. aprila 1944, arh. IZDG fase. 16/1, petnajstdnevno poročilo propa-

gandnega odseka Cankarjeve brigade o tekmovalju z dne 2. junija 1944, arh. IZDG fase. 88/IV, kronika Cankarjeve brigade za april in maj 1944, partijsko poročilo Cankarjeve brigade z dne 18. maja 1944, arh. IZDG fase. 16/1, petnajstdnevno poročilo PROD Cankarjeve brigade z dne 9. in 14. maja 1944, arh. IZDG fase. 88/IV, poročilo PROD Cankarjeve brigade z dne 1. maja 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 88/IV, petnajstdnevno poročilo PROD Cankarjeve brigade z dne 29. maja 1944, arh. IZDG fase. 88/IV, tedensko poročilo PROD Cankarjeve brigade z dne 31. maja 1944 o tekmovalju, arh. IZDG fase. 88/IV, petnajstdnevno partijsko poročilo političnega komisarja VII. korpusa namestniku političnega komisarja glavnega Štaba z dne 22. maja 1944, arh. IZDG fase. 16/11.

RUŠENJE ŽELEZNIŠKIH OBJEKTOV

(od 2. do 25. junija 1944)

Med boji na Dolenjskem je ostala Notranjska razmeroma prazna. Tam je bil le Notranjski odred, ki je z napadi na železnico pomagal VH. korpusu pri izvajanju njegove ofenzive. Glavni štab je sodil, da bi bilo treba glede na Notranjsko usmeriti akcije VII. korpusa bolj proti kočevski komunikaciji in Ljubljani¹. To je bil razlog, da se je Cankarjeva brigada premaknila čez kočevsko cesto na območje Sodražice.

Toda nemško poveljstvo po porazih na dolenjski komunikaciji in v Tržišču ni vrglo puške v koruzo. Začelo je novo akcijo za sistematično obvladovanje dolenjske ceste. Dne 30. maja 1944 je odšel iz Ljubljane 1. bataljon slovenskih domobrancev okrepljen z nemško četo. Na kamionih se je peljal do Litije, nato pa čez mejo v Veliki Gaber. Po manjših bojih je 31. maja prispel v Stično in tu vzpostavil postojanko. Bataljon, ki so ga tedaj imenovali po njegovem poveljniku Ladislavu Križu — »Križ«, je imel 16., 28. in 71. četo.* Dne 11. junija sta iz Novega mesta prišla v Šentvid pri Slični domobranski bataljon »O« in 2. bataljon 14. SS-policijskega polka. Nato 90 domobranci zasedli Višnjo goro; tu se je nastanil bataljon »M« slovenskih domobrancev. Tako so se na majhnem območju zbrali trije domobranski bataljoni, ki so postali poglavitna udarna moč proti enotam VH. korpusa. Sovražnik je bil zelo aktiven in je s pomočjo posadk slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč, Ribnice, Novega mesta in Grosupljega začel napadalne akcije, da bi odrinil partizane od ceste in utrdil nove postojanke.* S tem je iniciativa ponovno prišla na njegovo stran. Sprožil je ponovna prizadevanja VII. korpusa za nadaljevanje ofenzivne akcije, ki so jo bili pravkar kon-

čali. Namen VII. korpusa je bil, z vsemi silami in s pomočjo topništva napasti nove postojanke in jih uničiti. Se preden bi se posadke utrdile. Jedro enot obeh divizij je korpus premestil na ogroženo področje in začeli so se spopadi, ki so se ponavljali dan za dnem. Sovražnik je sedaj uporabljal taktiko, ki je bila podobna partizanski.

Ko se je Cankarjeva brigada razmestila okoli Sodražice, se je najprej zavarovala, nato je hotela postaviti zasedo pri Mali Slevici. Tja naj bi bil šel 1. bataljon. Toda sovražnik ga je napadel. Pri Sv. Gregorju je bil namreč detaširani vod 25. posadne čete slovenskih domobrancev iz Ribnici-, ki je 28. maja preprečil postavitev zasede 1. bataljonu Cankarjeve brigade. Brigada je kmalu v kaj čudnih okoliščinah našla stik z Notranjskim odredom. Ko se je brigadna patrulja po ogledovalni nalogi 28. maja zvečer umaknila na Pugled pri Karlovici, jo je napadla in obkolila enota Notranjskega odreda in tri borce ujela, drugi pa so ušli. Cankarjevci so bili namreč oblečeni v nemške uniforme, kar je partizane zmedlo. Nazadnje pa so se le spoznali in ugotovili, kdo je kdo. Dne 29. maja zvečer sta odšla napadat sovražnika k Sv. Gregorju dva bataljona, toda sovražna četa se jima je bila umaknila pred nosom. S tem je bila izpraznjena vas Sv. Gregor in odstranjena nevarnost nepričakovanih napadov. Naslednjega dne, 30. maja, sta se spopadli zasedi 2. in 1. bataljona pri Novi Štifti in Žlebiču z majhno sovražno enoto. Z manevrskim bojem sta jo pognala v beg, da se je panično umaknila proti Ribnici. Brigada je izpeljala tega dne tudi lov na skrivače, ki pa ni bil uspešen.

Medtem je bila opravljena naloga, ki je bila brigadi zaupana že prej: da ponoči na 30. maj demonstrativno napade Ribnico. To je opravil 4. bataljon. Zato se je brigada 31. maja premaknila proti severu. Prvi bataljon je šel v Tomažine, 2. v Perovo, 4. pa je bil s topovsko baterijo v Vintarjih. Sovražnik je že zjutraj napadel 4. bataljon in ga po daljšem boju prisilil k umiku. Zvečer pa je brigada s protinapadom zopet zavzela stare položaje. Sovražnik je imel 3 mrtve in nekaj ranjenih. Tu je brigada ostala tudi naslednji dan, 1. junija. V patroljnem spopadu pri Žlebiču je sovražnik ubil dva in ujel enega borca. Dne 3. junija se vedno stara razporeditev bataljonov. Le prvi se je zapletel v spopad s sovražno skupino iz Ribnice, ki pa se je morala pred njim umakniti, štab tega

bataljona je poročal, da so imeli domobranci slabo moralo in da jih je spopad stal 3 mrtve in 7 ranjenih. Dne 4. junija se je brigada zopet nekoliko premestila. Prvi bataljon in štab brigade sta bila na Robu, 2. v Lazah, 4. pa v Velikem Osolniku. Bojev ni bilo. V brigadi so zvedeli, da bo šla 5. junija po turjaški cesti sovražnikova kolona. Sklenili so jo pričakati z dvema bataljonoma. Toda sovražnikov napad 5. junija na 4. bataljon je preprečil to namero. Ker je namreč Cankarjeva brigada malo prej porušila most pri Rašici, so ga hotele sovražne čete iz Velikih Lašč popraviti. Manjšo enoto je najprej napadel 4. bataljon iz zasede in onemogočil popraviljanje mosta. Nato je dobil sovražnik okrepitve. V akcijo so poslali 29. in 114. po sadno četo slovenskega domobranstva ter 11. četo 14. SS-policijskega polka iz Velikih Lašč. Napad je podpirala topniška baterija slovenskega domobranstva iz Velikih Lašč: izstrelila je kakih 30 granat na položaje partizanskega bataljona. Ta se je moral umakniti na Veliki Osolnik. Sovražnik ga je zasledoval in prodril do Malega Osolnika. Zvečer so se sovražnikovi vojaki umaknili v Velike Lašče, a mosta niso docela popravili. Četrty bataljon je ponoči na 6. junij zopet zasedel stare položaje in poskušal ponovno uničiti most, kar pa se mu ni posrečilo. Sovražnikove izgube so bile 17 mrtvih in ranjenih, partizanske pa 2 mrtva, 2 ranjena in 2 pogrešana.

Cankarjeva brigada je ostala na starih mestih vse do 7. junija, ko je šla zvečer na lastno pest napadat postojanko Ig pri Ljubljani Brigadi je bila postojanka znana, saj jo je bila napadla in likvidirala že aprila. Ampak tedaj posadka v vasi še ni bila tako utrjena kot sedaj. Na Igu je bila kot posadka 21. posadna četa slovenskega domobranstva. Domobranci so bili utrjeni v cerkvi in farovžu. Okoli postojanke je bilo 64 bunkerjev, ki so bili tako zgrajeni, da se vanje ni dalo metati bomb. Poldrugy meter visoka in meter široka žična ovira je branila dostop do utrd. Brigada je upala, da bo posadko presenetila in jo ukrotila. Napadla je 7. junija 1944 zvečer s pohoda. Akcijo sta izvajala 1. in 2. bataljon, 4. pa je bil na varovanju proti Ljubljani in Pijavi gorici (Vod tega bataljona je izvedel slepilni napad na postojanko v Pijavi gorici.) Prvi bataljon je najprej napadel glavni bunker, ki je branil vstop v postojanko. Po srditih napadih ga je bataljon uničil s posadko vred šele okoli 2. ure 8. junija. Nato se je bataljon začel v koloni pomikati v postojanko. Toda bunkerji so bili tako zgra-

jeni, da so imeli strelne line tudi na notranji strani. Zato je bil boj zelo hud. Bataljon je v vasi pregledal vedno hiš, a ni našel niti hrane niti kakega drugega plena. Ker je bil zaradi mnogih ranjenih že oslavljen, mu je priskočil na pomoč 2. bataljon. Temu se je posrečilo zavzeti še en bunker in uničiti v njem posadko treh domobrancev. Brigada se je morala zjutraj umakniti iz vasi, ker ni bila pripravljena za dnevni boj. Ponoči sovražne čete niso prišle na pomoč postojanki. Brigada je imela v boju mrtvega in 13 ranjenih. Težko je bil ranjen komandant 1. bataljona poročnik Ivan Les in je ranam podlegel. Štab brigade je sodil, da je sovražnik imel 24 mrtvih in prav toliko ranjenih. Posebnega plena ni bilo. Akcija Cankarjeve je bila neuspešna. Pomembno je bilo, da je izvedla napad iz marša in da je vdrla v postojanko. Preveč je bila utrjena, da bi jo bilo mogoče zavzeti z naletom v eni sami noči brez težkega orožja.

Po opravljeni akciji se je brigada naselila na Golem 1. in 4. bataljon in v Zapotoku 2. bataljon, artilerija in štab brigade.⁴

Štampetov most

Medtem ko so se divizije VII. korpusa pripravljale na odločilne akcije proti domobranskim postojankam, so zahodni zavezniki 6. junija 1944 z impozantno izkrcevalno akcijo v Normandiji na Francoskem odprli drugo, težko pričakovano fronto. Njen vpliv je prodril tudi na bojišča v Jugoslaviji in Sloveniji. Na zahtevo zaveznikov in ukaz vrhovnega štaba je namreč glavni štab preusmeril cilje napadov divizij in ukazal začeti veliko ofenzivo na najvažnejše železnice na Slovenskem. 2e 4. junija 1944, torej še pred začetkom invazije, je poslal štabu VII. korpusa navodilo z obvestilom, da je sklenil začeti »širokopotezno operacijo na celokupnem strateško važnem železniškem omrežju v Sloveniji. Cilj teh operacij bi bil sovražniku za dlje časa onemogočiti prevažanje mnogoštevilnih trup in materiala, ki so se v zadnjem času še posebej stopnjevali. Istočasno bi s tem preprečili hitre koncentracije sovražnikovih sil za napad na naš osvobojeni teritorij in vezali sovražnika na čuvanje komunikacij ter s tem izolirali poedine garnizone.« Dne 5. junija je poslal slično povelje štabu IX. korpusa in IV. operativne cone.

Glavni štab je ukazal, da mora VII. korpus porušiti štam-petov in litijski most ter izvesti sabotažne akcije na vsej progi Zidani most—Ljubljana—Trst.⁵

Štab VII. korpusa je izvedel velike priprave za izpolnitev povelja glavnega štaba. Poglavitno nalogo — porušen j e štam-petovega mosta (litijski most so porušili kasneje) — je zaupal XV. diviziji, ki je tedaj imela na voljo tri brigade: Cankarjevo, Gubčevo in 15. Belokranjsko. Štab XV. divizije pa je zaupal najtežjo nalogo — napada na most — Cankarjevi brigadi. Operacijo naj bi izvedli 12. junija 1944 zvečer. To je bila ena izmed znamenitih akcij osvobodilne vojne v Sloveniji.

Štabi so se pred akcijo zanimali predvsem za dve nalogi: kako bodo pregnali posadko, ki je varovala Štampetov most (to so bili deli 5. posadne čete slovenskih domobrancev pod nemškim poveljstvom, kakšnih 40 mož) in kako bodo most minirali.

Obveščevalni organi glavnega štaba, štaba korpusa in štaba Cankarjeve brigade so zbrali precej natančne podatke o organizaciji obrambe mosta. Oslanjala se je zlasti na 4 zidane bunkerje, ki so bili postavljeni okoli nekega prav tako utrjenega poslopja. Nedaleč od mosta so bile stanovanjske barake. Most, bunkerji in barake so bili obdani z bodečo žico, ponekod so bile nastavljene mine. Pod mostom je držala stara cesta iz Vrhnike v Logatec po globok grapi. Nanjo so se stekala pota iz Begunj in Kožljeka, kjer je XV. divizija imela rajon za koncentracijo enot Drevje ob mostu kakor tudi ob vsej progi je bilo posekano. Železniška proga je bila zavarovana tako, da je bil približno na vsakih 200 metrov bunker s posadko. V smeri proti Ljubljani in na Rakeku pa so imeli Nemci oklopne vlake. Nemški načrt za obrambo mosta je bil tak, da se mora v primeru napada posadka na mestu braniti iz utrdb in da ne sme dovoliti, da bi se partizani mostu tako približali, da bi ga lahko minirali. Na pomoč bi posadki najprej prišli oklopni vlaki (ti vlaki so bili sestavljeni iz običajne lokomotive in vagonov, ki so bili primerno zavarovani proti pehotnemu ognju, imeli pa so topiče in minomete), nato pa bi organizirali odrede iz posadk v postojankah Vrhnika, Logatec, Borovnica in Rakek ter jih poslali na ogrožena mesta. Posadka na Štampetovem mostu je bila telefonsko povezana s postojankami v večjih mestih, prav tako pa tudi nekateri bunkerji na progi

Most bi torej lahko minirali le na ta način, da bi premagali posadko na mostu, se zavarovali na vse strani in tako pridobili čas, potreben minercem za miniranje. Da pa bi Cankarjeva brigada to nalogo lahko izpolnila, so ji prideli tri topove iz sestave 1. slovenske artilerijske brigade (havbid 100 mm in 75 mm in poljski top 75 mm). Sama pa je imela protitankovski top.

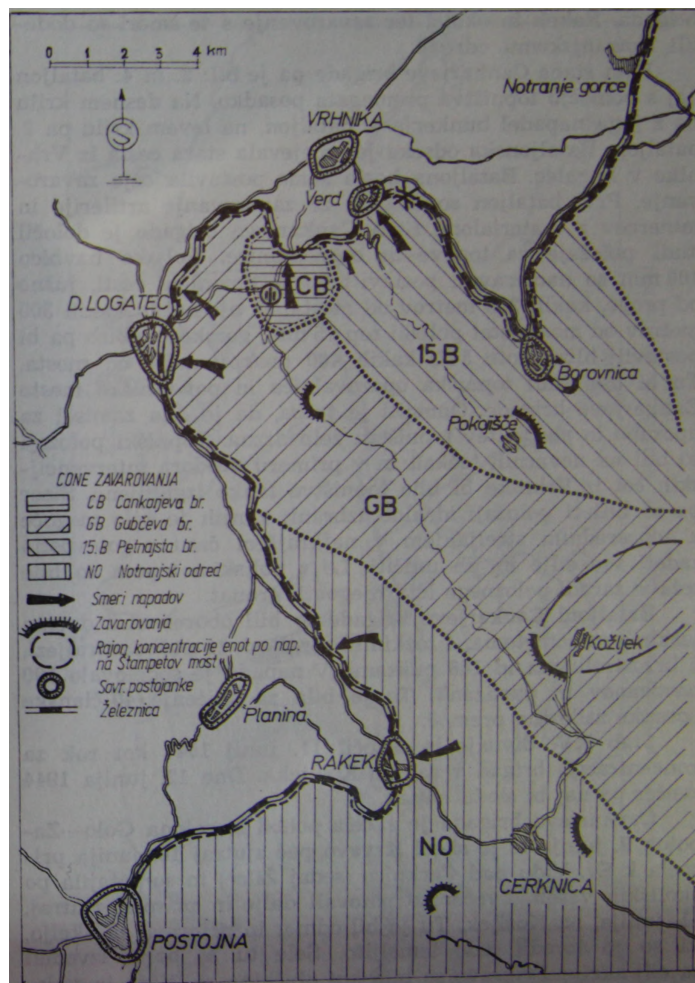
Sprva so nameravali podreti z miniranjem ves most. Mostni podporniki so namreč imeli minske komore, zato bi bilo 1000 kg eksploziva, kolikor so ga minerei vozili s seboj, dovolj za popolno rušenje mostu. V primeru, da bi bili minerei popolnoma zavarovani, bi lahko opravili delo v manj kakor eni uri. Na akcijo so se namreč dobro pripravili in se urili celo na maketah. Nekoliko izkušenj so partizani imeli že od tedaj, ko je 14. oktobra 1943. leta XIV. divizija prvič porušila most.

Posebno pozornost so štabi posvetili zavarovanju mesta napada. Za to so uporabili dve brigadi (Gubčeva in 15.) ter Notranjski odred. Njihova naloga je bila, uničiti železniško progo z obeh strani mosta, da bi bila intervencija z oklopi in vlaki nemogoča, in preprečiti vsakršen poseg sovražnih skupin iz postojank.

Nadalje je bilo treba ukreniti vse potrebno, da bi namen akcije ostal tajen, kar bi omogočilo presenečenje. Sovražnik ne sme izvedeti, kaj se pripravlja na Notranjskem. Presenečenje bo preprečilo učinkovito obrambo. Za tajnost operacije in za hitro koncentracijo brigad v rajonu Koži jeka so poskrbeli šele zadnji dan pred akcijo.

Tudi za daljno zavarovanje so poskrbeli. Osemnajsti diviziji so namreč ukazali, naj napade domobranske postojanke, ki so jih bili Nemci začeli vzpostavljati v Višnji gori, Stični in Šentvidu pri Stični. Ves VII. korpus se je torej pripravljal, da izpolni veliko nalogo prekinitve prometa na eni najvažnejših železniških prog, po kateri so Nemci oskrbovali s četami in materialom italijansko fronto.

Načrt XV. divizije je bil: Cankarjeva brigada bo s tremi bataljoni in artilerijsko skupino izvedla poglobljeno nalogo — neposredni napad na most; premagala bo posadko in omogočila inžermcem izvesti miniranje. Desno od Cankarjeve brigade bo zavarovala vse dohode k mostu 15., levo pa Gubčeva

Razporeditev enot XV. divizije za napad na Stampetov most 12. junija 1944

brigada. Rakek in -okoliš ter zavarovanje s te smeri so dodelili Notranjskemu odredu.

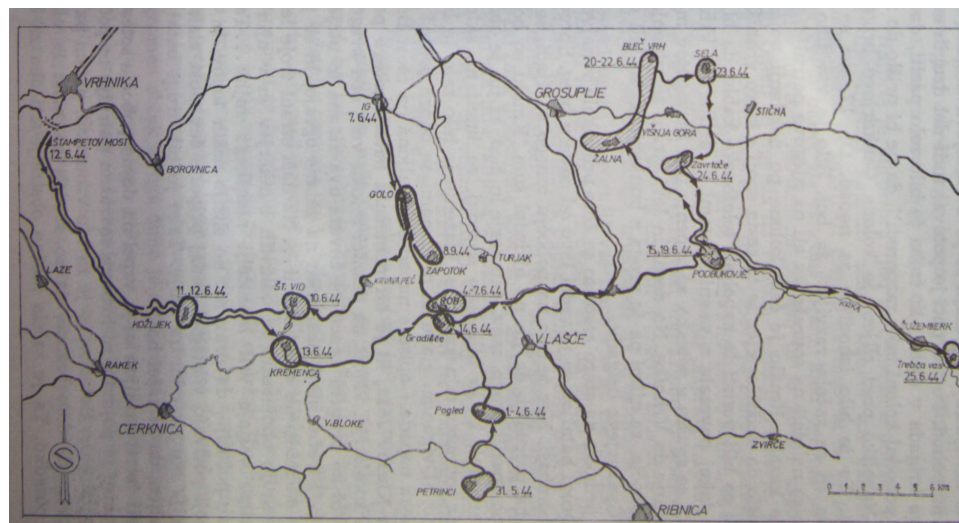
Plan štaba Cankarjeve brigade pa je bil: 2. in 4. bataljon naj s pomočjo topništva premagata posadko. Na desnem krilu bo z juga napadel bunkerje 4. bataljon, na levem krilu pa 2. bataljon. Bataljonska odseka je omejevala stara cesta iz Vrhnik v Logatec. Bataljona bosta sama postavila ožje zavarovanje. Prvi bataljon so določili za zavarovanje artilerije in minercev z materialom. Štab Cankarjeve brigade je določil (tudi položaje za topove in opazovalnice. Poljsko havbico 100 mm so nameravali postaviti ob že omenjeni cesti, južno od prage, kakih 200 metrov od mosta, za njo naj bi kakih 300 metrov od mosta stal poljski top 75 mm, gorsko havbico pa bi postavili blizu kote 547, kakih 400 metrov daleč od mosta. Tu bi bila tudi topniška opazovalnica in poveljniško mesto Cankarjeve brigade. Omeniti je treba, da je bila zamisel za uporabo in postavitev topništva zelo drzna. Topniški položaji so bili na nevarnih točkah in v primeru prodora intervencijskih čet iz Vrhnik bi bilo topništvo lahko izgubljeno. Sicer pa so bili ti položaji idealno izbrani: z njih je bilo mogoče z neposrednim streljanjem v najkrajšem času z gotovostjo zadeti vse cilje in jih uničiti. Le s poljskim topom so bile težave zaradi položnega leta njegovih granat.

Bataljoni Cankarjeve brigade so bili oboroženi z dvema težkima minometoma, 4 težkimi mitraljezi, 21 puškomitraljezi, 2 brzostrelkama in 146 puškami. V napadu je sodelovalo 190 partizanov in partizank. To je bila za uničenje 40-članske posadke zadostna premoč.

Štab XV. divizije je določil 11. junij 1944 kot rok za koncentracijo brigad v rajonu Kožljeka. Dne 12. junija 1944 zvečer pa naj bi sledil napad.

Cankarjeva brigada je začela pohod iz rajona Golo—Zapopotok 9. junija in je skozi Krvavo peč zjutraj 10. junija prispela k Sv. Vidu nad Cerknico (sedaj žilce) in se potajila po okoliških vaseh. Zvečer so potovali dalje in prispeli zjutraj,

11. junija, na Kožljek. Tu je bil odmor in priprava za akcijo, ki so jo dovedli zelo temeljito. Šele tu so borci izvedeli za cilj akcije. Priprave so bile kot običajno politične in vojaške. S tem je bilo veliko dela, saj so morali najprej pripraviti borce za napad na utrjeno postojanko in uskladiti delovanje pehote z artilerijo in minerei.

Ob 3. uri zjutraj 12. junija se je Cankarjeva brigada odpravila na pohod. Po isti poti je potoval tudi del drugih enot (Gubčeva brigada v celoti) in treba je bilo zelo paziti, da so enote v pohodni koloni tako razporedili, da ne bi prišlo do zastojev. Nekoliko pred ciljem je kolona Cankarjeve brigade počivala. To je bilo izhodišče za napad. Ob 17. uri se je vzdignila in se začela razvijati za boj. Bilo je vse tiho in nikjer niso naleteli na sovražnika ali na njegove patrolje, vse je dobro kazalo. Kmalu je čelo kolone po nekdanji vojaški cesti prišlo do križišča, kjer se ta cesta spoji s staro vrhniško. Ob cesti so bili vezisti že napeljali telefonske kable, da bi se brigada takoj povezala z vsemi enotami in artilerijo. Vrhniška cesta se spušča v sotesko, se vzpenja pod Stampetov most in nadaljuje do Vrhnike. Na desni in levi strani se vzpenjajo strma pobočja, za njimi pa je proga z bunkerji, ki so bili cilj borcev Cankarjeve brigade.

Po prihodu na staro cesto so se čete premikale v največji tišini. Drugi bataljon se je vzel levo od ceste v breg. Spredaj so bili bombaši Ker je bilo na pobočju mnogo suhljadi, se je bilo treba potruditi, da jih ne bi izdal šum. Kmalu so borci bataljona opazili progo, most, bunkerje in žico, ki jih je obdajala. Partizani, ki so bili čisto spredaj, so imeli na skicah označena sovražna minska polja. Plazenje je bilo zato še bolj previdno. »Dvignemo glave in pred nami se odpre pogled na cilj našega napada,« opisuje napad 2. bataljona na most Bogo Flander-Klusov Joža, ki je bil pomočnik bataljonskega političnega komisarja. »Most na desnici v loku veže oba bregova soteske in na drugem koncu ga čuvata dva zidana in utrjena bunkerja. Stražar stoji, naslonjen na zidano ograjo, in se pogovarja s Fricem na drugi strani... Na naši strani troje lese-nih z zemljo obmetanih in odkritih bunkerjev in v njih se brezskrbno valjajo vrli branitelji nemškega raj ha... Tako vame se počutijo, da prav nič ne slišijo naših topov, ki jih topničarji porivajo v -breg.«* Tedaj pripelje čez most vlak in na veselje borcev oddrda dalje. Tako je bil drugi bataljon pripravljen, da bi začel boj.

Tudi četrti bataljon se je vzel na desno pobočje soteske. Tedaj pa se je pojavila za hrbtom sovražna patrolja in počilo je nekaj strelov. B aitari j on se je za hip vznemiril, potem pa so borci pregnali domobrance, da so zbežali na most in alar-mirali posadko. Ta je začela močno obstreljevati oba za boj

pripravljena bataljona. Toda bilo je že prepozno, da bi se dalo storiti kaj odločilnega, ker so topovi že odprli ogenj na bunkerje. Boj za most se je začel ob 19.45.

Najprej je bil pripravljen za delovanje poljski top. Začel je obstreljevati kamniti zidani bunker na vzhodni strani mosta. Nato so privlekli gorsko havbico, ki se je lotila bunkerjev in barak na zahodni strani. Med ognjem so porivali težko havbico 100 mm na položaj in jo kmalu usposobili za boj. Ogenj je uperila na vzhodne zidane bunkerje, ki so bili bolj trd ordi. Odslej so trije topovi 30 minut neprestano bruhali ogenj. Izstrelili so 30 granat s havbico 100 mm, 45 z gorskim in 51 s poljskim topom. Artilerijski pripravi napada na most se je priključil protitankovski top 57 mm iz sestave baterije Cankarjeve brigade in izstrelil 8 granat. Brigadna baterija je streljala še iz težkega minometa in je porabila 23 min.⁷ Topovski ogenj je porušil vse bunkerje in vse utrdbe, tako da posadki ni kazalo nič drugega, kot da ubeži pred uničujočim plazom koncentričnega ognja. Tako je bila odprta pot za juriš dveh bataljonov. V naletu sta počistila most in okolico, nekaj časa preganjala sovražnika in začela odnašati plen. Med bojem sta bila ranjena komandant 2. bataljona poročnik Mirko Rebselj in vodnik Rudi Oberstar. Domobranska poročila z dne 13. junija 1944 navajajo, da so imeli domobranci 5. čete le 3 lažje ranjene.⁸

Bogo Flander je takole opisal boj za most: »Čisto smo že pozabili na naše topove, ki so doslej molčali, ko nas je vrgel od tal grom naše havbice. Kakor jata splašenih ptic je švdsfenila granata, ki je bila merjena malo previsoko, preko mostu. Jek med bregovi je utihnil in nastala je tišina. Onim na mostu se je pričelo svitati. Topovi! Zdaj so vedeli, da je zaman in da mostu ne bodo mogli obdržati. To jih je poučila že druga granata, ki je zdrobila zidani bunker na mostu v kup prahu in zdrobljene opeke. Nato se je udrl nanje pravi plaz topniškega, mitralješkega in minometnega ognja. En sam Ogromen oblak sivega dima je objel most in bunkerje ob njem in iz tega besnečega pekla so splašeni švabobranci vlačili v dolino svoje mrtve in ranjene. Naši bombaši so medtem prerezali žico. Utirajoč si pot z bombami, in pod kritjem hitrega strojniškega ognja so, preskakujoč minska polja zasedli prve rove...«•

Doslej na položajih enot za zavarovanje ni prišlo do kakih presenečenj in borci so opravljali svoje delo. Minirali so progo in se pripravljali na obrambo.

Potem ko je bil most očiščen, je bil dan znak, da je vse nared za miniranje. To je bilo zelo zahtevno opravilo. Štab divizije je bil sestavljen minersko skupino iz vseh inženirskih enot treh brigad. Na dano znamenje so minerei pod varstvom

1. bataljona Cankarjeve brigade stekli k mostu in ga najprej pregledali. V stebrih so našli minske komore, ki pa so bile zabetonirane. Z dvokilskimi minami so jih odprli, vendar so bile tako zatipane, da bi potrebovali veliko časa, če bi jih hoteli popolnoma odpreti in očistiti. Tega pa niso zmogli, zato so se odločili, da bodo s prislono mino, ki zahteva veliko eksploziva, porušili le en steber. Za porušenje vseh stebrov bi namreč s prislono minami porabili 4000 kg razstreliva — toliko ga pa niso pripeljali s seboj. Prislono mino so sestavili iz 500 kg razstreliva nobel 808 in 490 kg eksploziva PH

2, skupaj 090 kg. Mino so hitro postavili in deloma zasuli, nato so dali znak in sprožili naboj. Eksplozija je porušila steber in še dva oboka, da je sredi mosta zazijala 20 metrov široka odprtina. Poleg tega je udarec eksplozije pretresel še dva sosednja stebra, da sta dobila statične poškodbe in nista bila več za rabo.*

Ko je bilo rušenje opravljeno,** je pripeljal od Ljubljane improviziran oklepni vlak, Id je hitel na pomoč posadki na

* Bogo Flander-Klusov Joža je živo opisal eksplozijo v že omenjeni reportaži. Takole je bilo: »Končno je zletela kvišku zelena raketa. Borci so poskakali iz rovov in stekli v zaklonišča. Vžigalna vrstica je zagorela. Most je kakor mogočna utrdba miroval pred nami in zdelo se je, da ni sile, ki bi ga mogla porušiti. Napeto smo iz daljave gledali vanj in pričakovali silno eksplozijo...Potres, ki je zamajal bregove, je bil nepopisen. Najprej je zaplamlato v silnem rdečem žaru, kakor da se je pod visokimi loki odprla zemlja in bruhrnila iz sebe ogenj. Obok se je pretvoril v droben oblak in nato izginil v praznino. Žatem je sledila druga eksplozija, znova so se zamajali bregovi in isti krvavi blisk je požrl drugi lok. Most je bil poruščen. Z zadnjim odmevom groma so se kosali vriski naših borcev, ki so zmagošlavno zrl na porušene oboke in na tračnice, ki so vse zvite mrtvo visele nad praznino.«

** Štabi z miniranjem mosta kljub povzročenim škodam in imenitno opravljeni nalogi niso bili zadovoljni. Radi bi bili most popolnoma uničili. Ponoči na 15. junij so poslali bataljon Gubčeve brigade, da bi rušenje dopolnil, vendar je sovražnik to preprečil.

mostu. Minerei 15. brigade so zaradi neizkušenosti izminirali iz tračnic prekratke odseke, tako da je oklogmik z vagoni vred presledke preskočil in nadaljeval vožnjo ter presenetil na postaji Verd četo 15. brigade. Druge čete so udarile po oklopniku in ga nekaj časa zadrževale. Nato je borec 2. bataljona z novo protitankovsko puško ruskega porekla poškodoval lokomotivo in ranil strojevodjo. Posadka je poskakala iz vagonov in se zatekla pod vagone in za nasipe ob progi. Nato so borci z minometalskim ognjem zažgali nekaj vagonov. Za tem vlakom je pripeljal še drugi, ki ni mogel dalje, je pa odprl močan minometalski ogenj in prizadejal brigadi žrtve. Z minometi so obstreljevali tudi okoliš Štampetovega mosta in nekoliko ovirali odvoz materiala.

Gubčeva brigada je demonstrativno napadala Logatec ter razrušila železnico na več mestih. Notranjski odred je prav tako demonstrativno (napadel Rakek in miniral železnico. Osemnajsta divizija pa ni napadala domobranske postojanke v Šentvidu pri Stični, ker se je zaradi aktivnosti sovražnih čet zapletla v hude boje med Grosupljim in Novim mestom.

Po eksploziji sta bataljona Cankarjeve še nekaj časa pospravljala bojišče in odpeljala plen: 46 pušk, 3 težke minomete, 2 težka mitraljeza, 2 puškomitraljeza in precej raznega materiala. Kronist Cankarjeve brigade je zapisal v kroniki za mesec junij 1944, da so se partizani po eksploziji vrgli na sovražnikovo skladišče. »Bilo je mnogo cigaret, orožja, in tudi za pod zob si je vsak kaj priskrbel.« Akcija je bila končana ob 21. uri. Med enotami XV. divizije, ki so videle ali slišale eksplozijo, je zavladalo veliko veselje. Velika in pomembna naloga je bUa opravljena.¹⁰

V boju so se posebno izkazali: Darko Marin, komandant prvega divizion 1. slovenske artilerijske brigade, ki je vodil topniško grupo pri napadu na Štampetov mest, 2. in 4. bataljon Cankarjeve brigade, minerei Stanko Rifel in Rudi Papež iz Gubčeve brigade, Anton Nadižar iz Cankarjeve brigade, pa Edo Zupančič, Albin Zupančič in Janko Mavrin iz 15. brigade.¹¹ V posameznih četah in bataljonih, ki so sodelovali v boju, je bilo pohvaljenih mnogo borcev.¹² Akcije na Štampetov most sta se udeležila tudi generalpodpolkovnik Jaka Avsč, tedaj namestnik komandanta glavnega štaba in podpolkovnik Moore, šef angleške vojaške misije pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije.

Akcija XV. divizije za rušenje Štampetovega mosta je bila zedo uspešna in karakteristična po tem, da so izvajali bojni načrt do potankosti in da nikjer ni prišlo do nepredvidenih dogodkov ali zastojev. To pomeni, da so bili uspešni zlasti ukrepi za zagotovitev tajnosti akcije. Nadalje je treba poudariti, da je bila akcija zamišljena kot hitra in so jo zares izpeljali bliskovito. Štabi so napravili dobro oceno glede porabe orožja, enot in sredstev za izvedbo. Enot ni bilo preveč in artilerijska skupina je bila ravno pravšnja za uničenje utrdb. Sodelovanje med pehoto, topništvom in inženirci je bilo dobro izpeljano in je odločilno prispevalo k uspehu. Nekoliko je okrnilo uspeh akcije to, da je sovražnik onemogočil minске komore na mostovnih podpornikih za hitro uporabo, česar inženirci niso bili predvideli in niso pripravili zadosti razstreliva, da bi most popolnoma porušili s prislonjenimi minami. Nemškemu prometu je bila z porušenjem Štampetovega mosta napravljena izredno velika škoda prav tedaj, ko so se razplamteli odločilni boji za vzpostavitev zavezniškega mostobrana v Normandiji in za uspešnost zavezniške ofenzive na italijanski fronti. Nemci po tržaški progi več kot pet dni niso mogli prevažati enot in materiala!

V Suhi krajini

V načrtu za napad na Štampetov most je bilo predvideno, da se bodo enote XV. divizije tako hitro, kot so bile prišle na Notranjsko, tudi umaknile. Le Gubčeva brigada in Notranjski odred naj bi ostala. Gubčeva brigada naj bi ostala na Notranjskem, da bi skupaj z Notranjskim odredom zavarovala osvobojeno ozemlje pred pritiskom nemških čet in zlasti domobranskega bataljona »W« (vest, zahod). Cankarjeva brigada je odšla izpred porušenega mosta že 12. junija zvečer in se je vračala po isti poti, kot je bila prišla. Njen cilj je bila Suha krajina, kjer se je XVIII. divizija hudo spopadala s sovražnimi četami, zlasti s tremi novimi bataljoni slovenskega domobranstva. Dne 13. junija je bila brigada že v okolišju Cajnarjev in je tam predanila.* Brigado je zasledilo sovražnikovo

* Razporeditev bataljonov: 1. v Cajnarjih, 2. na Kremenci, 4. z baterijo in štabom brigade pa v Slugovem. (Operacijsko poročilo XV. divizije za 13. junij 1944, IZDG fase. 26/11.)

izvključno letalo, jo obstreljevalo in zažgalo vas Slugovo. Mitraljezci so »štorkljo« obstreljevali, 4. bataljon pa je omejil požar v vasi. Ta dan so se bataljoni krepčali s hrano, ki so jo poslali zavezniki in so jo zato v šali imenovali angleško. Drugi bataljon je dobil ta dan rusko protitankovsko puško, ki so se je borci zelo razveselili. Pri Cajnarjih so zvečer pod poveljstvom štaba XV. divizije oblikovali pohodno kolono iz Cankarjeve in 15. brigade ter iz artilerije, ki je sodelovala v boju **za** most. Ponoči se je kolona premaknila in je zjutraj prispela v bližino **Roba**. Cankarjeva brigada se je razporedila v vaseh Bavdek in Gradišče ter postavila zasedo pri Robu.

Čez dan so se borci pripravljali za pohod skozi Zdensko vas. Ker pa so morali prekoračiti cesto Velike Lašče—Turjak pri Rašici, je bilo treba poskrbeti za dobro zavarovanje. Velikolaška posadka je bila namreč zelo aktivna, razen tega bi utegnilo priti do presenečenja iz turjaške strani. Zavarovanje je bilo potrebno zlasti zaradi dragocenih topov. Cankarjevi brigadi so naložili, da zagotovi varen prehod celotni koloni XV. divizije čez cesto pri Rašici. V ta namen je Cankarjeva

Del S. bataljona brigade

Del štaba 3. bataljona na Hinjah Junija 1944. Z leve proti desni so: Alojz Hren, namestnik političnega komisarja, Janko Rode-nija, komandant, Tonečka Kuzma, bolničarka, Leopold Jerman, namestnik komandanta, Viktor Keč-keš, bataljonski administrator in Andrej Gornik-Dušan, Intendant. Foto F. Veselko

brigada postavila 1. bataljon na čelo (kolone kot predhodni-
co, za zavarovanje smeri proti Velikim Laščam in Turjaku
pa 2. in 4. bataljon. Zvečer so se razvili v ipohodno kolono in
začeli premik ob 22. uri. Spredaj je korakal 1. bataljon Can-
karjeve brigade, za njim pa artilerijska kolona. Majhni sov-
ražnikovi skupini iz Velikih Lašč se je posrečilo kljub zava-
rovanjem udariti po komori 1. bataljona, toda nastopile so
zasede in kolona je šla srečno skozi Rašico. Za topništvo
je šla 15. brigada, nato pa še dva bataljona Cankarjeve bri-
gade. Ves čas jih je obstreljeval sovražnik, ki se je prikra-
del v bližino ceste, vendar ni povzročil nobene škode.

Zjutraj 15. junija je XV. divizija prispela v Suho krajino.
Tu so posamezne enote odšle na svoja mesta. Cankarjeva bri-
gada se je razmestila v vaseh Podbukovje in Videm pri izviru
Krke, se zavarovala in ostala tam na počitku. Ponoči na 18.
junij je prispel v sestavo brigade 3. bataljon, v Hinjah pa ga
je zamenjal 2. bataljon. Med odmorom so imeli intenzivne po-
litične ure in vojaške vežbe. Med bataljone so tedaj razdelili

nekoliko (puakomitrležov nemškega porekla (Šarci), ki so jih v Slovenijo poslali Rusi. Tretji in 4. bataljon sta dobila po dva. Borci so se zelo razveselili te okrepitve ognjene moči.¹⁸

Tretji bataljon Cankarjeve brigade, ki je končno zopet prišel v sestavo brigade, je od 27. maja 1944, ko je brigada odšla na področje Sodražice, ostal v Suhi krajini in je imel na skrbi zavarovanje smeri iz Ribnice in Velikih Lašč. Nastanjen je bil izmenoma v vaseh Hinje, Prevole in Zvirče. Ko so borci zvedeli za odhod brigade na akcijo na Notranjsko, jim je bilo žal, da niso zraven. Tedaj so bataljon izročili poveljstvu štaba XVIII. divizije. Bataljon je imel politične in vojaške ure, hodil na lov za skrivači in prirejal po vaseh mitinge.¹⁴

Boji okoli domobranskih postojank

Cankarjeva brigada je prišla na področje, kjer so bili veliki boji med XVIII. divizijo in domobranskimi bataljoni. Ti so bili že dobro utrdili svoje postojanke v Višnji gori in Kriški vasi, kjer je bil bataljon »M« slovenskega domobranstva, Stično, kjer se je utrdil bataljon »Križ« in Šentvid pri Stični, kjer se je ugnedil bataljon »O«. Domobranski bataljoni so skupaj z enotami iz Novega mesta neprestano vdirali v Suho krajino, uporabljali partizansko taktiko ter odirali partizanske čete od dolenske železnice in ceste. Z bojnimi pohodi na relaciji Novo mesto—Šentvid pri Stični so si hoteli zavarovati nemoteno povezavo Novega mesta do Ljubljane.

Štab VII. korpusa je pripravil akcijo za likvidacijo vseh teh domobranskih postojank. Za to je uporabil XV. divizijo brez Gubčeve brigade in XVIII. divizijo. Najprej so napadli postojanko v Kriški vasi in Višnji gori. Kriško vas je napadla 15., Višnjo goro pa 12. brigada. Akcijo so začeli 21. junija 1944 zjutraj. Naloga Cankarjeve brigade je bila, zavarovati smer parati. Grosuplju in nemški meji. Brigada brez 2. bataljona se je 20. junija zvečer razmestila tako, da je bil 1. bataljon na cesti, ki drži iz Grosupljega skozi Lobčec in ob železnici proti Mlačevemu. Naloženo mu je bilo preprečiti, da bi tod prodrla pomoč napadenima postojankama, zlasti pa zavrniti oklopne vlake na železniški progi. Tretji bataljon je bil na Peščeniku in je moral zavarovati glavno cesto, da bi tod ne prišle sovražnikove čete na pomoč postojanki v Višnji gori. Četrty bataljon se je usidral v rajonu Spodnjega Brezovega ter

je varoval smer iz Police in nemške meje. Tudi 2. bataljon v Hinjah je moral poslati dve četi nad Zdensko vas, da je zavaroval s te strani prizorišče bojev okoli Višnje gore. Osemnajsta divizija se je postavila med Višnjo goro in -postojanki v Stični ter Šentvidu pri Stični. Tudi severno smer je zavarovala.

Petnajsta brigada je obstreljevala bunkerje z minometi in protitankovskim topom, vendar kljub zadetkom ni porušila bunkerjev. Ob 17. uri so ji poslali iz Cankarjeve brigade na pomoč protitankovski minomet, ki je nato v varstvu mitralješkega ognja začel obstreljevati bunkerje in je prvega porušil že z dvema zadetkoma. To je vzdignilo borce 15. brigade na juriš in postojanka je bila s pomočjo protitankovskega orožja 15. brigade do večera 21. junija zavzeta. S to zmago je 15. brigada dosegla izreden uspeh.

Cankarjeva brigada se je uspešno postavila po robu vsem sovražnim poskusom, da bi iz Grosupljega poslali pomoč napadenim. Prvi bataljon je pri Mlačevem zavrnil oklopni vlak, sestavljen iz 2 oklepnih in 2 osebnih vagonov, z miniranjem in ognjem protitankovskih pušk, 3. bataljon pa je pod Peščenikom pregnal sovražno skupino kakšnih 80 mož, ki so bili verjetno iz 26. in 27. posadne čete slovenskih domobrancev.¹¹

Ponoči na 22. junij je 12. brigada nadaljevala akcijo proti višnjegorski postojanki in si vso noč prizadevala, da bi jo obvladala, toda zaman. Cankarjeva brigada ni imela posebnih bojev, le na odseku pri Mlačevem je skušal sovražni oklopni vlak ponovno prodreti. Deli 1. bataljona so mu to onemogočili. Vlak je na povratku v Grosuplje naletel na mine in je bilo več vagonov zelo poškodovanih, nekaj pa jih je pogorelo. Odločilno nalogo so pri napadu na vlak imele protitankovske puške, ki so se dobro obnesle. Drugi bataljon na položajih nad Zdensko vasjo in v Hinjah ni imel bojev.

Po neuspelem napadu na Višnjo goro se je štab VII. korpusa odločil hitro pregrupirati enote in iznenada udariti na postojanko v Stični. Napad bi morala izpeljati Cankarjeva brigada že 23. junija zjutraj ob 3. uri kar iz marša. Računali so namreč na presenečenje in na to, da je del stiške posadke ostal v Višnji gori, ko ji je priskočil na pomoč. Cankarjevo brigado bi med akcijo varovala 15. brigada iz grosupeljske smeri, dvanajsta pa s severa in iz smeri Šentvida pri Stični. Toda že na pohodu na izhodiščne položaje se je pri Cankar-

jevi brigadi zataknilo. Vodnik jih je peljal po tako slabih poteh, da so prišli na določena mesta Sele 23. junija ob 9. uri. Brigada se je zbrala v rajonu vasi Sela pri Višnji gori in se zavarovala. S presenečenjem ni bilo nič. Štab VIL korpusa je odpovedal napad na Stično, ker so nastopile nove okolnosti. Brigada se je ponoči na 24. junij premaknila čez cesto na odseku Višnja gora—Stična in se po napornem maršu v dežju zjutraj razmestila južno od Višnje gore: 1. bataljon se je naselil v vasi Zavrtače, vse druge enote pa v Novi vasi.

Razporeditev bataljonov ni bila ravno posrečena, ker so pustili v nemar vzpetini **pri** Sv. Duhu, odločilna položaja v tem okolišu. To je dobro izkoristil domobranski bataljon »M«, ki je z 210 možmi pripravil manever, da bi brigado na področju Nove vasi obkolil in jo potolkel. Razdelil se je v dve skupini. Prva je prodirala iz Višnje gore proti Kriški vasi. Ta je imela nalogo, pritegniti pozornost brigade nase. Druga je skozi Črnelo neopaženo zasedla Sv. Duh in se tam utrdila. **Nagprej** je del skupine domobranske kolone, ki je zasedla Sv. Duh, udaril 1. bataljonu v Z a vrtačah v hrbet. Nastala je kratka zmeda, vendar se je bataljon znašel in se začel umikati proti Novi vasi. Ko so v Novi vasi spoznali, da je Sv. Duh zaseden, so poslali del 3. in 4. bataljona v boj, da bi domobranci pregnal. Toda ti so se dobro branili. Medtem so pritisnili domobranci iz skupine, ki je prodirala iz Višnje gore, in v drznem naletu udarili naravnost med partizane na področju Nove vasi in Za vrtač. Prišlo je do zmede in boja od blizu. Sovražni vojaki in borci Cankarjeve brigade so se med seboj pomešali. Domobranci so bili oblečeni v civilne obleke, nekateri so nosili enake uniforme kot borci Cankarjeve brigade, kar je povzročilo še večjo zmedo.* Boj je trajal do 17. ure, ko so se

* Komandant XV. divizije Franc Kočevar-Ciril, komandant brigade Alojz Dragan in še dva operativna oficirja so zašli ob tej priložnosti med domobranci, katerih niso mogli takoj prepoznati zaradi uniform, ki so bile podobne partizanskim. Tudi domobranci se niso takoj znašli. Neki mlad domobranec je vprašal Franca Kočevarja, ki v njem ni spoznal partizana, zakaj nosi v boju, ki se je že razplamtel pri bataljonih Cankarjeve brigade, brzostrelko na rami. Tedaj je komandant divizije spoznal, v kakšen položaj je s tovariši zašel. Znašel se je in odgovoril mirno domobrancu, da bo sedaj pač brzostrelko vzel v roke. S prvim strelom je podri domobrancia, nato se je vnel boj od blizu. Ker so domobranci čedalje bolj drzno pritiskali na četvero partizanov, je komandant

Del bataljon« slovenskih domobrancev na pohodu v območju vasi Sela pri Semberku poleti 1944

domobranci vrnili v svojo garnizijo. Ta iboj je bil za Cankarjevo brigado neuspešen. Domobranci so 'bolje manevrirali in so brigado iznenadili. Cankarjeva je imela 4 mrtve (med njimi sta bila kapetan Jovan Vukša in začasni operativni oficir Viktor Piškur-Maska, ki je bil prej komandir 1. čete 3. bataljona) in 5 ranjenih, domobranci pa — po partizanskih poročilih — menda 29 mrtvih in mnogo ranjenih.

Po boju je brigada zasedla Sv. Duh, nato je odšla na povelje štaba XV. divizije na pohod. Ob Krki je potovala vso noč in se je 25. junija zjutraj naselila v Trebči vasi, med Žužemberkom in Dvorom. Tukaj se ji je priključil tudi 2. bataljon.¹⁶

Do koncentracije vseh razpoložljivih enot VII. korpusa, ki bi pripeljala do nove ofenzive in do likvidacije domobranskih postojank, ni prišlo, ker je glavni štab del enot XV. di-

Cankarjeve brigade pozval Franca Kočevarja, naj se nemudoma umaknejo k bataljonu. Medtem sta že hrabro padla oba operativna oficirja: Jovan Vukša, nekdanji namestnik komandanta Cankarjeve brigade in Viktor Piškur-Maska. Franc Kočevar in Alojz Dragan pa sta se srečno prebila k partizanskemu bataljonu. Ustna izjava Franca Kočevarja-Cirila.

vizije usmeril na Hrvaško. Tako je Cankarjeva brigada odšla z Dolenjskega, da bi skupaj s hivaškimi partizanskimi enotami opravila važne akcije na drugi strani Kolpe.

OPOMBE

¹ Poročilo glavnega štaba z dne 1. junija 1944 vrhovnemu štabu o aktivnosti enot, Zbornik VI-14-1.

² Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. junija 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot 29. in 30. maja 1944, Zbornik VI-14-5.

⁹ Povelje XVTIL divizije z dne 3. junija 1944 štaboma 9. in 10. brigade za premestitvi na nove položaje, Zbornik VT-14-15, povelje štaba VII. korpusa z dne 8. junija 1944, Zbornik VT-14-29 op. 9, 10.

⁴ Boji in premiki Cankarjeve brigade od 28. maja do 9. junija 1944 so opisani po kroniki Cankarjeve brigade za maj in junij 1944, arh. IZDG fase. 189a/A, operativnih poročilih štaba XV. divizije glavnemu štabu za 28. do 31. maj ter za 1. do 9. junij 1944, arh. IZDG fase. 26/11, po pregledu borbene aktivnosti enot VII. korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VT-14-71.

⁸ Povelje glavnega štaba z dne 4. junija 1944 VII. korpusu za rušenje železniških prog in železniških objektov, Zbornik VT-14-20.

⁶ Bogo Flander-Klusov Joža, Borba za most, reportaža v sestavi članka Trikrat Štampetov most, Slovenski zbornik 1945, stran 558.

⁷ Relacija štaba VII. korpusa v kronološkem pregledu akcij VII. korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71.

* Vesti z dne 13. junija 1944, arh. IZDG fase. 281.

⁹ Bogo Flander, Borba za most, Slovenski zbornik 1945, stran 558.

¹⁰ Relacija štaba VII. korpusa v kronološkem pregledu akcij VII. korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71, bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 8. junija 1944 za koncentracijo enot XV. divizije na odseku Kožljek—Pikovnik, Zbornik VT-14-29, Mile Pavlin, Petnajsta brigada stran 207 do 212, Stanko Petelin, Štampetov most, Vojaški informator 1. 1965—1966 št. 4, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 682 do 688, kronika Cankarjeve brigade za junij 1944, arh. IZDG fase. 189a/L, Trikrat Štampetov most, Slovenski zbornik 1945, operativna poročila XV. divizije za 10. do 12. junij 1944, arh. IZDG fase. 26/11, situacijsko poročilo obveščevalnega centra Cankarjeve brigade z dne 9. junija 1944 obveščevalnemu centru XV. divizije, arh. IZDG fase. 162/11-10, kronika 1. slovenske artilerijske brigade, arh. IZDG fase. 184/1.

¹¹ Relacija VII. korpusa v kronološkem pregledu borb od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71.

« Džuro Smicberger, prispevki za Razgled z dne 18. junija 1944 o pohvali mitraljezca Antona Surina, arh. IZDG fase. 90/11.

¹⁸ Kronika Cankarjeve brigade za junij 1944, arh. IZDG fase. 26/11, kronološki pregled borb VII. korpusa od 1. do 14. junija 1944, Zbornik VI-14-71, in od 15. do 30. junija 1944, Zbornik VT-14-93.

¹⁴ Kronika Cankarjeve brigade za maj in junij 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

¹⁵ Kronološki pregled akcij VII. korpusa od 16. do 30. junija 1944, Zbornik VI-14-93.

¹⁶ Kronika Cankarjeve brigade za junij 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, operativna poročila štaba XV. divizije za 18. do 25. junij 1944, arh. IZDG fase. 20/11, kronološki pregled akcij VII. korpusa od 1. do 14. in od 15. do 30. junija 1944, Zbornik VI-14-71, 93, bojno povelje XV. divizije z dne 19. junija 1944 za napad na postojanki v Kriški vasi in Višnji gori, Zbornik VI-14-70.

OBRAMBA BELE KRAJINE
(od 26. junija do 19. julija 1944)

Glavni štab je konec junija 1944 želel ponovno vzpostaviti bojno sodelovanje med hrvaškimi in slovenskimi enotami. Z likvidacijo nekaterih sovražnih postojank med Zagrebom, Karlovcem in Ogulinom naj bi namreč vzpostavili bolj neposredno povezavo med osvobojenimi ozemlji Slovenije in Hrvaške ter poglobili bratstvo med Slovenci in Hrvati. V ta namen je bil glavni štab pripravljen poslati na Hrvaško večji del XV. divizije, okrepljene z baterijo iz sestave 1. slovenske artilerijske brigade. Tedaj je bil IV. hrvaški korpus v hudih bojih s sovražnikom v Zumberku. Nemško vojaško poveljstvo je namreč prav tedaj prevažalo neko nemško divizijo v Karlovac, pa so zato zbrali precej vojaštva, da je ta transport zavarovalo z močno hajko proti enotam IV. korpusa. Tako je prišlo do sporazuma med slovenskim in hrvatskim glavnim Štabom. Spočetka so planirali, da bodo napadli Ozalj v noči na 28. junij. Ker pa je bil pritisk sovražnikovih sil premočan, so ta napad odpovedali in se odločili za likvidacijo mešane nemško-ustaške postojanke v Bosiljevu.¹

Bosiljevo

V skladu s tem sporazumom hrvaškega in slovenskega glavnega štaba je štab VII. korpusa 24. junija izdal XV. diviziji povelje za odhod na Hrvaško s Cankarjevo, 12. in 15. brigado.* Odšli pa sta le Cankarjeva in 12. brigada, 15. in Gubčeva pa sta ostali na starih položajih, da bi nadaljevali boj proti domobrancem. Štab korpusa je zahteval, naj odpotuje z divizijo na Hrvaško komandant divizije podpolkovnik

Franc Kočever-Ciril in vzame s seboj ustrezen del štaba ter sredstva za zvezo, predvsem radijsko postajo. Komandantu divizije so ustno razložili namen premestitve divizije na Hrvaško. Štab korpusa je dodelil diviziji tudi del 1. slovenske artilerijske brigade z Štirimi topovi.

Dne 26. junija je Cankarjeva brigada predanila v Uršnih selih, zvečer pa je odkorakala skozi Semič v Metliko. Na vsej poti po Bedi krajini so ji prirejali pozdravne sprejeme. V Metliko je prispela ponoči na 27. junij 1944. V skladu s prvotno namero, da bi napadli Ozalj, je brigada še istega dne prekorčila Kolpo ter v dolgem in napornem maršu 28. junija zjutraj dosegla vasi Piščetke in Kolenovac. Pratež je bila pustila v Beli krajini. Na Hrvaškem se je hranila po običajih v teh krajih. Komaj so borci sedli k počitku, že so prišle žene v belih nošah z jerbasi raznih dobrot. Partizani so se do sitega nazobali češenj. Na teh položajih se je brigada začela pripravljati na akcijo, ko je prišel ukaz, s katerim so jo preusmerili v naipad na Bosili jevo.

Za vodenje operacije so sestavili skupen operativni štab hrvaških in slovenskih enot. Na voljo je imel XIII. hrvaško

Del brigadne kolone

divizijo, Karlovačkd odred in XV. slovensko divizijo. Na sestanku poveljnikov v operativnem štabu je prišlo pri razdelitvi nalog do nesoglasij. Hrvatje so namreč hoteli, da bi Bosiljevo neposredno napadala XIII. hrvaška divizija. Komandant XV. divizije Franc Kočevar-CirH, bivši komandant Cankarjeve brigade, pa se je zavzemal za to, da bi napadala Bosiljevo XV. divizija. Njegovi argumenti so bili stvarni in so zmagali. Trdil je namreč, da XV. divizija ne pozna dobro krajev in zemljišča, kjer bo potekala operacija, zato bi bila njena akcija na zavarovanih nezadostna, in da so slovenski borci in poveljniki mnogo bolj navajeni na napade na utrjene postojanke, kjer so v zadnjem času želi lepe uspehe.³

V Bosiljevu so bili deli nemškega 1. rezervnega lovskega polka in deli 10. ustaške bojne. Skupaj je bilo okoli 150 do 200 sovražnih vojakov. Posadka je bila oborožena z dvema težkima minometoma, brzostrelnim topom 65 mm in drugim orožjem

Bosiljevo leži na križišču pomembnih komunikacij Karlovac—Vrbovsko in Karlovac—Ogulin in je bilo v sistemu sovražnih postojank južno od Kolpe zelo pomembno. Posebno je bilo tm v peti slovenskim in hrvaškim partizanom, ker je bilo tako rekoč na majhnem področju med Belo krajino in Kordunom ter je zelo oviralo povezavo med hrvaškim in slovenskim osvobojenim ozemljem. Okoli BosUjeva so hribčki, vzpetine, deloma pogozdene, vendar je bila okoli postojanke čistina, ki je onemogočala skrivno približevanje. Posadka si ni bila napravila pokritih bunkerjev, kot so si jih ponavadi sovražne čete v Sloveniji. Zadovoljili so se z globokimi, cikcakasto izpeljanimi strelskimi jarki. Med njimi je bilo nekaj mitralj eskih gnezd v obliki bunkerjev. Posadka je imela le en večji bunker. Sicer pa so bili bunkerji, kolikor jih moramo tako imenovati, odkriti in nezmožni obvarovati vojake pred minometalskim ognjem. Le sem pa tja so sovražne čete obdale nekatere važnejše točke z bodečo žico. Vzrok takega razmeroma slabega inženirskega zavarovanja je bil verjetno v tem, da na Hrvaškem še niso tako na široko uporabljali artilerije in da so se ustaške in nemške posadke zanašale na hitro pomoč iz bližnjih garnizij, ki so bile v Karlovcu, Ogulinu, na General-skem Stolu in drugod.

Skupni operativni štab je moral rešiti pred akcijo tudi vprašanje težkega orožja za podporo pehote. Prva slovenska

artilerijska brigada je sicer prejela povelje, naj pošlje na Hrvaško baterijo, vendar njenih topov pri napadu na Bosiljevo niso uporabili. Zato so dali XV. diviziji na voljo topništvo XIII. hrvaške divizije, in sicer 2 gorski havbici 75 mm.

Temeljna zamisel za operacijo je bila, s hitrim manevrom premestiti dve diviziji na področje Bosiljeva in začeti nemudoma napadati, ne da bi si komandant je prej ogledali položaje sovražnika in njegovih utrd. Sovražnika naj bi namreč presenetili in ga prisilili, da bi odpeljal nekaj enot s področja Zumbenka na pomoč Bosiljevu. Tako bi bile enote IV. hrvaškega korpusa, ki so bile v Zumberku zapletene v hude boje, nekoliko razbremenjene.

Poveljstvo XV. divizije je imelo na voljo Cankarjevo in 12. brigado ter Karlovački odred. Odločilo se je, da bo neposreden napad na postojanko zaupalo prekaljeni Cankarjevi brigadi. Štab divizije je za okrepitev napadalne moči brigade uvedel neke zanimive ukrepe, ki so se lepo obnesli. Napadala bo celotna brigada, vsi 4 bataljoni hkrati. Skoraj vse mineomete so skoncentrirali. Prav tako so zbrali vse protitankovske puške v eni skupini. Vso 12. brigado so poslali kot rezervo v bližino postojanke Dugače. S temi ukrepi je bilo mogoče usmeriti najmočnejši ogenj na tisto mesto, ki je bilo po mnenju in oceni poveljstva najvažnejše. Dvanajsto brigado kot divizijsko rezervo pa bi po potrebi uporabili lahko za okrepitev pehotnega napada na Bosiljevo ali pa za zavarovanje smeri. Trinajsta hrvaška divizija in Karlovski odred sta bila na zavarovanjih na vseh smereh, od koder bi sovražnik utegnil intervenirati.

Na temelju bojnega povelja Cankarjeve brigade in štaba XV. divizije so bili 4 bataljoni takole razporejeni: s severovzhoda je napadal 2. bataljon, z jugovzhoda 3., z jugozahoda 1. in z zahodne smeri 4. bataljon. Akcija naj bi se začela 30. junija ob 2. uri zjutraj.⁴

Zvečer 29. junija so se čete začele približevati položajem, ki so jim bili odrejeni. Trinajsta hrvaška divizija in Karlovački odred so zaprli vse dostope do bojišča, 12. brigada XV. divizije se je razmestila v okolišu vasi Dugače, štirje bataljoni Cankarjeve brigade pa so se skrivoma približevali obrambni liniji Bosiljeva. Vsak bataljon je imel dobrega vodiča. To je pomagalo, da so enote prišle na mesta v določenem času. Sov-

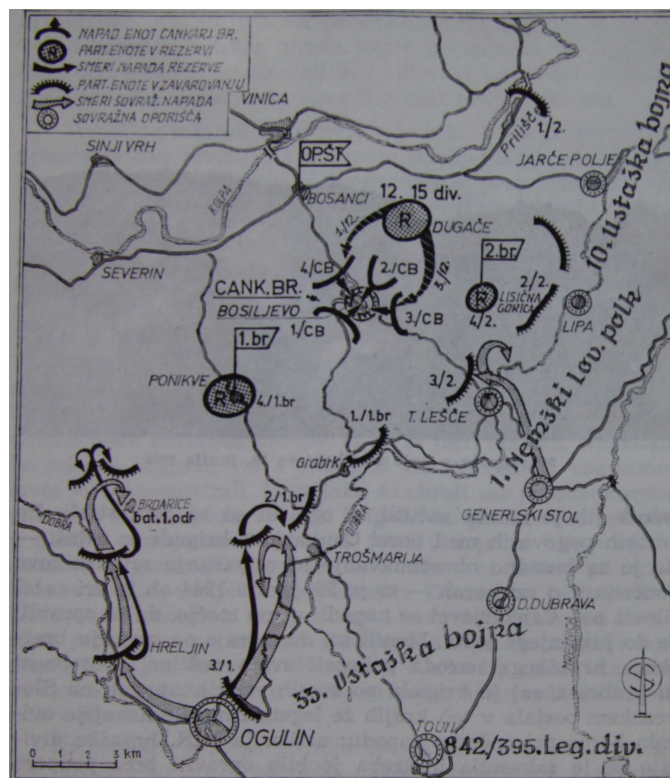

Mitraljezca ▼ boju za Bosiljevo 30. junija 1*44

ražnik jih je kmalu začutil in oglasili so se prvi streli. Po kratkih pogovorih med borci Cankarjeve brigade in ustaši — šlo je za besedno obračunavanje in otipavanje sovražnikove poučenosti o razmerah — se je 30. junija 1944 ob 2. uri začel silovit boj. Cankarjeva, so napadli z vso močjo, da bi opravili že do jutranjega svita. Menili so, da morajo na ozemlju bratskega hrvaškega naroda pokazati svojo večino, sposobnost in hrabrost, saj je brigada po svojih velikih zmagah na Slovenskem postala v teh krajih že legendama. Le nekaj je oviralo borce pri nočnem napadu: artilerija XIII. hrvaške divizije se je zakasnila in treba je bilo opraviti brez podpore topništva.

Šele ko so bataljoni Cankarjeve brigade prišli na određene odseke, so si njihovi poveljniki lahko ogledali položaje. Po ogledu bojišča so nekateri bataljoni nekoliko spremenili položaje. Vendar to ni zadržalo začetka napada niti ni povzročilo kake zmede. Skupino težkih minometov je komandant brigade ukazal postaviti jugozahodno od Bosiljeva, kakih 500 do 600 metrov od postojanke.

Najiprej je napadel 2. bataljon, s severovzhoda. Sovražnik je odgovoril z vsem razpoložljivim ognjem. Oglasili so se težki

Napad Cankarjeve in 12. brigade na Bosiljevo 30. junija 1944

minometi, topovi in mitraljezi. Nato so posegli v boj še drugi trije bataljoni. Njihov ogenj je branilce tako oplazil, da so si skušali izboljšati svoj položaj s protinapadom. Napadli so 2. bataljon, ki pa jih je zavrnil. Takoj se je pokazalo, da je začasno težišče boja na odseku 2. bataljona, ki je posadki povzročil največ skrbi. Četrty bataljon je s severozahoda napadal utrjeno vozlišče Irančovič, ki je zapiralo dohod do postojanke. Del bataljona je bil že prav blizu. Tudi tu je sovražnik orga-

niziral izpad ter prisilil 4. bataljon, da se je umaknil na prvotne položaje. Prvi bataljon je poslal četo kar v koloni proti sovražnikovim utrdbam okoli cerkve in žandarmerije. Četa je nato pretekla čistino in se razvila nedadeč pred sovražnimi jarki za boj.* Z drugima dvema četama se je približal jarkom na 200 metrov, a dalje ni mogel. Kmalu je imel bataljon prve žrtve, zato se je nekoliko umaknil in poiskal boljše položaje. Do jutra brigada ni dosegla uspehov. Počakati je bilo treba na topove, sicer podnevi ne bi bilo mogoče juriša ti brez občutnih izgub po goljavi, ki je bila krog in krog sovražnikovih položajev. To je izkoristila posadka: ob 8. uri je pripravila akcijo proti 2. bataljonu, ki ji je očitno zadajal največ skrbi. Po silovitem ognju, ki je prisilil k molku orožje 2. bataljona, je sovražnik napravil izpad in bataljon se je umaknil proti vasi Biturajci. K temu umiku je prispevala svoj delež tudi sovražna skupina, ki ji je uspelo prebiti obrambo enot XIII. divizije na smeri Generalski Stol—Lešče—Bosiljevo. Ta skupina je štela okoli 50 mož in je 2. bataljonu udarila v bok. Tako se je sovražna posadka začasno osvobodila pritiska na tem odseku. To pa je bil tudi edini sovražnikov uspeh na obrambnih okopih Bosiljeva. S tem je bil končan prvi del boja.

Ob 5. uri zjutraj je prispela na bojišče artilerija XHL hrvaške divizije. Topništvo seveda ni moglo takoj poseči v boj, kajti pripraviti je bilo treba položaje za topove in se dogovoriti o sodelovanju s pehoto. Do 11. ure dopoldne je bilo to delo opravljeno in začel se je drugi del boja. Tedaj je nastopilo težko orožje. Topova XIII. divizije — dve gorski havbici 75 mm so postavili severno od vasice Veroš, opazovalnico pa na bližnjo vzpetino, od koder je bil dober razgled na Bosiljevo. Najprej so — ob 11. uri — začeli topniško pripravo. Topovi (Cankarjeva brigada je imela na položaju tudi svoj protitankovski top, jugozahodno od mesta) so obstreljevali utrdbe, minometi pa so udarili po strelskih jarkih. V var-

* Komandant 1. bataljona kapetan Franc Benedičič opisuje v nekem spominskem zapisu pogovor med mitraljezcem te čete in ustašem. Mitraljezec je kričal: »Ustaši, ydajte se, prišla je Cankarjeva brigada!« Ustaš je hladnokrvno odgovarjal iz bunkerja: »2e nekaj dni smo pripravljeni. Vemo, da ste cankarjevci in da vas je 900. Najbrž bi radi čevljev in oblek. Samo počasi napadajte, imate čas... 2e trikrat so nas napadali partizani brez uspeha.« IZDG fase. 90/111.

stvu tega ognja so se začeli približevati postojanki bataljoni in so prispeli na razdaljo, primerno za juriš. Tedaj so prekinili topniški ogenj, cankarjevci pa so začeli odločilen napad v varstvu težkih in lahkih mitraljezov. Toda odpor sovražnikov še ni bil zlomljen. Srdito so se branili in obči juriš brigade ni uspel. Le 4. bataljonu se je posrečilo, da je z dvema četama zasedel prve zgradbe. To pa je bil že pomemben uspeh, ker se je tako brigada na zahodnem dedu bojišča vklinila v sovražnikovo obrambo. Težišče napada se je torej pomaknilo na zahodni odsek bojišča, k 4. bataljonu. Težko orožje je najlažje podpiralo bog 4. bataljona, ker je bilo postavljeno blizu njega.

Tedaj se je komandant XV. divizije odločil za ukrepe, ki naj bi končali boj. Ukazal je topova XIII. divizije premestiti bliže utrdbam, da bi z neposrednim obstreljevanjem napravila s pomočjo protitankovskega topa Cankarjeve brigade in minometne skupine vrzel v obrambi. To bi omogočilo vdor v postojanko, in posadka bi kapitulirala oziroma bi jo uničili. To je bil ukrep, ki je partizanskim divizijam omogočal uspehe v vseh znamenitih bojih ofenzivnih operacij VII. korpusa na

Protitankovec brigade na poioiaju med akcijo pri Bosiljevem 30. junija 1944

Dolenjskem. Ko je komandant divizije ocenil, da se bo moral sovražnik reševati iz postojanke s prebojem, in ker je bilo na zavarovanjih vse mimo, je sklenil okrepiti bojne vrste Cankarjeve brigade z dvema bataljonoma 12. brigade. Tako bi dosegel silnejši naskok na utrdbe, v primem preboja pa bi bile gostejše partizanske vrste zadostna ovira za sovražnikov juriš. Ukrep je bil za uspeh bosiljevske akcije odločen. Prvi bataljon 12. brigade se je postavil med 4. in 2. bataljon Cankarjeve brigade. S tem je bil hkrati okrepljen položaj, ki ga je dotlej branil 2. bataljon Cankarjeve. Tretji bataljon 12. brigade pa se je stisnil med 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade.

Ko je bilo vse to opravljeno, je artilerija na novih položajih začela hitro obstreljevati sovražnikove obrambne naprave. Vsaka topovska granata je zadela v polno. Protitankovska orožja, protitankovski top in združene protitankovske puške ter protitankovski minometi so obstreljevali skupaj z minometi strelske jarke. Iz njih se ni več oglasil noben sovražni strelec. To je trajalo do 17. ure. Silovita artilerijska prôprava je tako zrahljala obrambo, da se demoralizirani sovražnik ni več upiral. Ko je bil dan znak za množičen juriš, so Nemci in ustaši začeli bežati v središče mesta Skrivali so se za hišami in se na vse kriplje otepali borcem, ki so jih lovili. Večerni mrak so nekatere sovražne skupine skušale izkoristiti za preboj iz postojanke. Nekatere hiše so v mestu gorele, kar je še povečalo paniko med posadko. Mesto je bilo zavito v dim, vanj pa so od vseh strani prodirale skupine borcev. Sovražnik se je lahko zbiral le v skupinah treh do 10 mož in se skušal rešiti z begom. Začeli so brezglavo bežati proti vzhodu, čez žitna polja. Bili so tako zbegani, da so se kot slepi zaletavali v partizane, ki so jih kosili, kolikor se jim niso vdajali. Toda ustaši so se neradi vdajali, ker so se bali, da jih slovenski partizani ne bi postrelili ali pa izročili hrvaškimi. Bataljoni Cankarjeve in 12. brigade so nadaljevali organizirano, v strelskih vrstah pohod v postojanko ter spotoma polovili mnogo sovražnih vojakov, ki so začeli odmetavati orožje. Strelske vrste bataljonov Cankarjeve in 12. brigade so se zavarovale pred presenečenji z žitnih in koruznih polj tako, da so šle čez polje v strelcih in metale predse bombe. Tako so se izognili večjim izgubam. Kose je 30. ju-

Topničarji podpirajo JuriS pehote na Bosiljevo 30. junija 1944. Foto Cerar

ni j a 1944 zmračilo, se je v Bosiljevu končala vroča bitka. Brigadi sta začeli pospravljati bojišče*

Na zavarovalnih pozicijah XIII. divizije in Karlovačkega odreda je bilo nekoliko bojev. Naj omenimo le najvažnejše. Okoli 6. ure zjutraj 30. junija so začele prodirati enote 846. polka 392. legionarske divizije in 33. ustaške bojne iz Ogulina proti Bosiljevu. Poskus preboja so hrvaške čete zavrnil. Te enote so nato pregnale bataljon Primorsko-goranskega odreda s položajev Hreljin—Ljubošina. Bataljon pa se je prevrgel na nove položaje pri Kamenskem in sovražne čete odbil. Okoli 15. ure so poskušali prodreti Bosiljevu na pomoč deli 1. nem-

* Tisti zgodovinarji in pisci, ki so obravnavali napad XV. divizije na Bosiljevo in ki so se oslanjali zlasti na obširno relacijo operacijskega odseka štaba VII. korpusa — objavljena je v Zborniku del VI, knjiga 14, dokument št. 93 — so zaradi pomote v tem dokumentu napisali, da je bila akcija izvedena 1. julija 1944. Napad na Bosiljevo je dejansko XV. divizija izvedla dne 30. junija 1944 in je trajal od 2. do 20. ure tega dne, kar je razvidno iz druge dokumentacije, označene na koncu tega poglavja pod št 9.

akega rezervnega lovskega polka in 3. ter 10 ustaške bojne. Tudi ta poskus se je ponesrečil.⁵

Po partizanskih uradnih poročilih so bile sovražnikove izgube v Bosiljevu: 212 mrtvih, 49 ujetih in 12 ranjenih. Le kakšnim 20 sovražnim vojakom se je beg posrečil, pa še ti so bili skoraj vsi ranjeni.* Partizani so zaplenili: havbico 65 mm, brzostrelni top, 212 pušk, 18 puškomi trai j ezov Šarcev, 4 italijanske mitraljeze, 4 zbrojevke, nemški lahki minomet, 2 težka minometa (eden je bil med borbo uničen), 10 brzostrelk, 18 vprežnih in jahalnih konj in še precej municije in razne opreme ter hrane.**

Divizijo je stal boj 11 mrtvih, 8 težko in 16 lažje ranjenih. V 1. bataljonu Cankarjeve brigade je padel namestnik komandanta bataljona podporočnik Mirko Vetrih, v 2. bataljonu pa so bile tri žrtve: komandir 2. čete Jože Knavs-Miha, vodnik Ale Grahovič in pomočnik bataljonskega političnega komisarja Bogo Flander-Klusov Joža.*** V drugem bataljonu je bilo,

* Kot običajno je prav težko ugotoviti natančne podatke glede sovražnikovih izgub. Glavno ustaško poveljstvo npr. pravi, da so imeli v Bosiljevu 64 mrtvih, od teh 45 Nemcev, ranjenih pa je bilo 27, od teh nemški vojak, 9 ustašev pa je bilo pogrešanih. Verjetno niti eden niti drugi podatek nista točna. Partizanska poročila navajajo toliko izgub, da bi morala posadka šteti 302 moža, kar pa ni bilo res, saj je po vdoru skupine 50 mož štela največ 250 vojakov in oficirjev. Glej Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941–1945, stran 349, in poročilo operacijskega odseka VII. korpusa z dne 30. junija 1944, Zbornik VT-14-93.

** Tudi glede vojnega plena se ne moremo popolnoma zanesti na obstoječeve podatke. Inženirsko-tehnična sekcija pri štabu XV. divizije navaja naslednje podatke o vojnem plenu: Cankarjeva je zaplenila havbico, brzostrelni top, lahki nemški minomet, 5 Šarcev, 4 brzostrelke, 2 bredi ter 30 pušk; 12. brigada pa 4 Šarce, zbrojevko, 2 bredi, 5 brzostrelk in 30 pušk. Poročilo pripominja, da je bilo pušk več, kakih 200, da pa jih je vzela XIII. divizija. Nadalje so odstopili XIII. diviziji — glede na dogovor, da se bo plen razdelil v razmerju 1:1 — 6 puškomi traljezov m 3 angleške protitankovske puške. Poročilo inženirsko-tehnične sekcije XV. divizije z dne 10. julija 1944, arh. IZDG fase. 156/11-18.

*** Klusov Joža je bil eden najbolj perspektivnih piscev v Cankarjevi brigadi. Izpod njegovega peresa je izšlo mnogo imenitnih reportaž. Bil je pesnik naše vojne in reporter. Na žalost se je v Bosiljevu njegova pot končala. Ko je z drugim bataljonom prodiral v mesto in razoroževal ustaše, ga je hudo ranil mitralješki rafal; 2. julija je umrl.

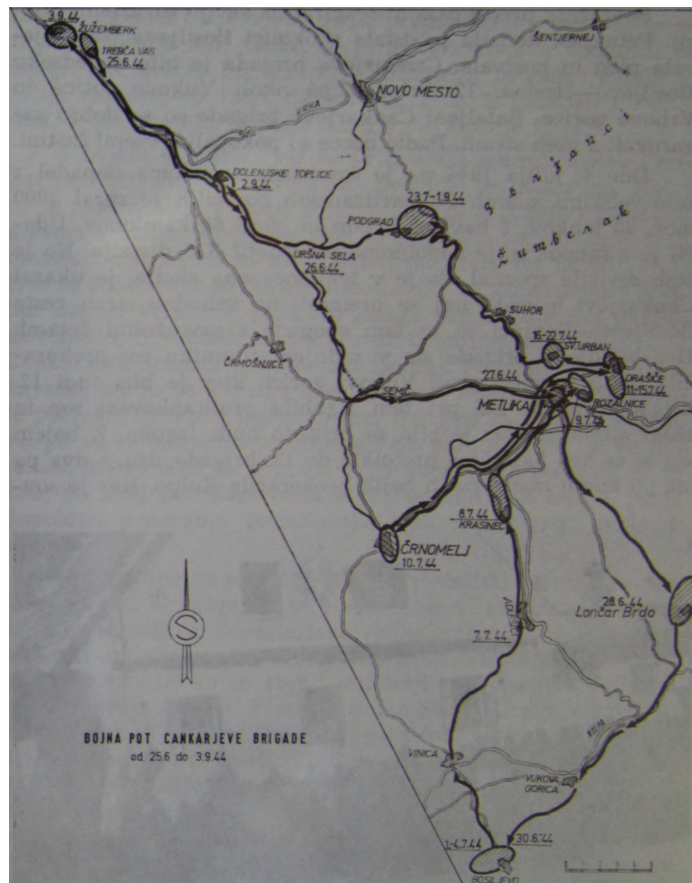
kot poroča kronika, ranjenih 10 borcev in bork. Tretji bataljon je izgubil svojega komandanta Janka Rodeta-Hijo, 4. pa poročnika Antona Kumpa, ki je bdi bataljonski operativni oficir.* Hrvaške enote na zavarovanjih so imele 3 padle in 3 ranjene, 3 pa so pogrešali. Tako so bile celotne izgube partizanskih enot pri napadu na Bosiljevo: 14 mrtvih, 27 težko in lahko ranjenih in 3 pogrešani borci.^{7*}

V diviziji so se pohvalno izrazili o akciji 4. bataljona, ki je še podnevi vdrl v postojanko, grajali pa so akcijo 2. bataljona, ki je umaknil med bojem 2 četi brez vednosti poveljstva.⁸

Akcija v Bosiljevem je bila velika zmaga Cankarjeve in 12. brigade. Če jo primerjamo s podobnimi akcijami na Slovenskem, kot npr. v Trebnjem, potem moramo ugotoviti nekaj novih dosežkov pri obeh brigadah. V prvi vrsti je bila uničena skoraj celotna posadka. V Trebnjem je npr. posadki uspelo uteči. Nadalje je bila bosiljevska akcija opravljena v 18 urah. Boj za Trebnje pa je trajal z artilerijsko pripravo dan in pol, če ne računamo daljšega obdobja bojev, ki so imeli preprečevati sovražniku, da bi se močneje utrdil. Napad na Bosiljevo so opravili podnevi in tako potrdili prednosti, ki jih pod ustreznimi pogoji omogoča dnevna borba. Ti pogoji pa so artilerijska priprava in podpora pehoti z minometnim ognjem in z ognjem težkih mitraljezov. Glede poveljevanja je treba pripomniti, da se je naslanjalo na obilico izkušenj iz prejšnjih bojev, kar se je izkazalo v koncentraciji in uporabi težkih in posebnih orožij. Morala borcev in bork Cankarjeve in 12. brigade je bila zelo visoka. Na eni strani je bila to posledica že doseženih uspehov in politično-vzgojnega dela, na drugi strani pa izredne partijske organiziranosti borcev. Poudariti je še treba, da je boj bil v Bosiljevu za obe brigadi prestižnega pomena.

Glavni štab Slovenije je v dnevnem povelju z dne 3. julija 1944 izrekel priznanje in pohvalo vsem partizanskim enotam Slovenije in Hrvatske, ki so sodelovale v borbah za osvoboditev Bosiljeva.*

* Zanimiv je še podatek o porabljeni municiji enot XV. divizije: za protitankovski top so porabili 40 granat, za težke minomete 200 min, za protitankovske puške 90 nabojev in okoli 24.000 kosov municije za puške in avtomatska orožja.

Bojnà pot Cankarjeve brigade od 25.junija do 3.septembra 1944

Sovražnik precej časa ni reagiral na akcijo združenih divizij. Petnajsta divizija je ostala v okolici Bosiljeva ter urejevala plen in počivala. Cankarjeva brigada je bila na odseku Bosiljevo—Hrama, 12. brigada pa okoli Vukove gorice in Vrhove gorice. Bataljoni Cankarjeve brigade so se dobro zavarovali z vseh strani. Padle borce so pokopali z vsemi častmi.

Dne 4. julija 1944 pa je sovražnik nenadoma napadel z zelo velikimi silami. Po partizanskih poročilih je zbral 3000 mož, 30 tankov, 2 havbici 75 mm in okoli 60 kamionov. Udaril je z zahoda in je popolnoma presenetil XV. divizijo. Ko je štab divizije spoznal, da je v teku nevarna akcija, je ukazal Cankarjevi brigadi, naj se premesti na vzhodno stran ceste Bosiljevo—Bosanci in se tam spopade s sovražnimi četami. Dva bataljona brigade sta v zadnjem trenutku res prekoračila cesto v smeri proti Vukovi gorici, kjer je bila tudi 12. brigada, vendar sta pri tem izgubila protitankovski top in težki minomet, kar je bila za brigado huda izguba. Z bojem sta se ta dva bataljona pretolkla do 12. brigade, druga dva pa sta po hudih manevrskih bojih prekoračila Kolpo. Ker je sov-

Brigada se pripravlja na parado v Metliki 9. julija 1944

razmik napadel Cankarjevo in 12. brigado tudi z vzhodne smeri ter uporabil tudi tanke, se je morala divizija umakniti. Se istega dne zvečer čez Kolpo. Cankarjeva brigada je bila 5. julija razporejena tako, da sta bila 1. in 2. bataljon v Perudini, 3. pri Preloki, 4. pa je odšel v vas Gornje Zilje.^{1*}

Z bojem 4. julija 1944 se je končala epizoda bojev Cankarjeve brigade na Hrvaškem. Brigada je ostala ob Kolpi in je niso poslali v nove boje. V skladu s prvotno zamislijo glavnega štaba Slovenije, da bi poglobili sodelovanje med hrvaškimi, srbskimi in slovenskimi partizani ter utrdili bratstvo in enotnost med narodi Jugoslavije, so nameravali v Metliki izvesti veličasno proslavo zmage pri Bosiljevu s parado slovenskih, hrvaških in srbskih partizanskih enot. Zato se je Cankarjeva brigada približevala Metliki. Potovala je ob Kolpi navzdol ter se je 9. julija zbrala v vasi Podzemelj.* Spotoma je počivala in imela politične ure, borci so se v Kolpi kopali, vsi ipa so se temeljito pripravljali na parado. Učili so se korakati, saj so čete na bojnem polju popolnoma pozabile na to kdaj pa kdaj potrebno veščino. V Podzemlju je bila 9. julija dopoldne generalna preizkušnja, nato je brigada odšla v Metliko.

Ze dopoldne so se začele zbirati v Metliki velike množice Slovencev in Hrvatov, da bi gledali parado partizanskih enot, ki so na Hrvaškem dosegle tako veliko zmago, in da bi hkrati počastili spomin padlih. Na Dragah so prireditelji postavili tribuno. Na njej so se zbrali voditelji narodnoosvobodilnega gibanja Boris Kidrič, Franc Rozman-Stane, Josip Vidmar in mnogi drugi. Vjenceslav Holjavac, politični komisar IV. korpusa NOVJ, je zastopal Hrvate. Tudi predstavniki angleške in ameriške vojne misije pri glavnemu štabu Slovenije so bili na tribuni. Paradnemu ešalonu je poveljeval komandant XV. slovenske divizije Franc Kočever-Ciril, ki je ob 14.15 podal raport Francu Ročamanu-Stanetu in začel parado. Na čelu je bila XV. divizija, za njo sta korakali oficirska in podoficirska šola glavnega štaba, dalje brigade iz 34. in 8. udarne divizije

* Dne 7. julija 1944 je bil 1. bataljon v Adlešičih, 2. v Vrhovcih, 3. v vasi Bedenj, 4. pa v Gribljah. Naslednjega dne je bila sledeča razporeditev: 1. in 2. bataljon v Krasincu, 3. in 4. pa v Podzemlju. Kronika Cankarjeve brigade za julij 1944, IZDG fase. 189a/1.

Bolničarke brigade v slavnostnem sprevodu v Metliki 9. julija 1944

IV. **korpusa**, na koncu pa so bili borci **Zumberaškega** in **Belokranjskega** partizanskega **odreda**. \Poi mimohodu je bilo slavnostno zborovanje v Draganovem gozdu. Govorila sta namestnik komandanta glavnega štaba Jaka **Avšič** in Vječeslav Holjavac. Poleg govornikov so nastopili pevski zbor in recitatorji. Zvečer je bil v Metliki velik **miting**, ki se ga je udeležila tudi Cankarjeva brigada. Tako sta prebivalstvo Bele krajine in vodstvo osvobodilnega gibanja proslavila sijajno zmago združenih hrvaško-slovenskih enot v Bosiljevu. Borci so se te proslave še dolgo spominjal.¹¹

Zvečer se je brigada nastanila v Svržakah in Rosalnicah in se malo odpočila. Drugi dan, 10. julija, je odšla v Črnomelj, kjer so jo po slavnostnem pohodu skozi mesto povabili na večerjo. Borce so dobro pogostili, dobili so cigaret in vina. Do polnoči je trajalo veselje v Črnomlju. Partizani in partizanke so bili zadovoljni in razigrani, saj so bili deležni velikega priznanja za dosežke v bojih.¹¹

Komaj se je veselje malo poleglo, že se je brigada morala odpraviti in odhiteti v borbo, kajti sovražnik je ogrozil Belo krajino z veliko ofenzivno operacijo.

Obramba Metlike

Poraz v Bosiljevu in navzočnost enot IV. korpusa na Zumberku sta narekovala sovražnemu poveljstvu akcijo, ki naj bi odrinila partizane z območja železniških prog in prizadejala svobojenemu ozemlju na Zumberku in v Beli krajini čim večjo **škodo**. Sovražniku se je posrečilo, da je zbral čete v najkrajšem času. Sprva so bile nemško-ustaške čete sestavljene iz prvega donskega in tretjega kubanskega polka prve kozaške divizije, iz dveh čet 10. ustaške bojne in iz bataljona 1. lovskega rezervnega nemškega polka. Dne 14. julija so priključili tej grupaciji še 13. ustaško bojno (bataljon) iz Samobora ter še eno satnijo (četo) 10. ustaške bojne. Sovražnik je tedaj imel na fronti proti enotam IV. hrvaškega korpusa in proti slovenskim enotam približno 4000 mož.¹³

Z dvema grupama je sovražnik v več kolonah prodril čez Kolpo. Odrinil je hrvaške čete na Zumberk in jih z desnim krilom držal na veliki razdalji od komunikacije Vivodina—Metlika, kjer je prodiralo levo krilo, usmerjeno naravnost na

Posvet v štabu brigade o akcijah za obrambo Metlike julija 1944. Z levo komandant brigade major Alojz Dragan, namestnik brigadnega političnega komisarja Dušan Hržič, namestnik komandante glavnega štaba general-lajtnant Jaka Avšič in komandant XV. divizije Franc Kočevar-Ciril

Metliko. Sovražnik je torej nameraval z desnim krilom zadrževati hrvaške enote tako daleč od ceste, ki drži iz Vindobene v Metliko, da bi jedro njegovih enot lahko prodrlo v Belo krajino. Sovražnikov prodor čez Kolpo je bdi tako hiter, da so že 10. julija, dan po metliški paradi, prednji deli njegovih čet zasedli Drašiče. Sovražnik se je pojavil pred vrati Metlike in začel ogrožati Belo krajino.

Na področju Žumberka in Bele krajine so bile tedaj te partizanske enote: 1., 2. ter 3. brigada VIII. divizije, 2. brigada XXXIV. divizije in Žumberački odred. Od slovenskih enot je bil tedaj pri Drašičih (10. julija) le 3. bataljon Belokranjskega odreda, toda okoli Metlike so bili: Cankarjeva brigada, dva bataljona Belokranjskega odreda in divizion 1. slovenske artilerijske brigade. Glavni štab je nemudoma poklical v Belo krajino še Gubčevo brigado, ki je bila tedaj v Suhi krajini. Ker glavni štab ni imel dovolj čet, da bi zadržal sovražnikov preboj pri Drašičih, je postavil na bojišče še oficirsko šolo in razne oddelke glavnega štaba. Vse enote so bile pod poveljstvom štaba VII. korpusa. Ta je osnoval skupen operativni štab, ki so ga sestavili iz predstavnikov glavnega štaba Slovenije oz. štaba VII. korpusa in IV. hrvaškega korpusa. Pod njegovim poveljstvom je bilo šest brigad, dva odreda, artilerijski divizion in oficirska šola, skupaj okoli 4000 partizanov. Ker pa je štab IV. hrvaškega korpusa kmalu izločil eno brigado (tretjo VIII. divizije) — morala je transportirati ranjence iz prejšnjih krvavih bojev v bolnišnico — in ker je glavni štab kar hitro potegnil oficirsko šolo v rezervo, je ostalo na bojišču le okoli 3000 partizanov in nekaj več. Sovražnik je imel torej premoč v številu kakor tudi v oborožitvi in bojni tehniki, vendar ne tolikšne, da partizanske čete ne bi smele upati na uspeh.

Glavni štab Slovenije nikakor ni mogel dopustiti, da bi sovražnik prodril v Belo krajino. Po njegovi sodbi so bili za to odločilni ti razlogi: nedopustno bi bilo dovoliti sovražniku ropanje po Beli krajini in Žumberku, ko so bile na voljo razmeroma velike partizanske sile; tedaj je bila kampanja za popularizacijo sporazuma Tito-Šubašič, zato bi bilo za Slovenijo politično zelo neugodno, če bi sovražnik vdrl v središče osvobojenega ozemlja in začel terorizirati prebivalstvo. Po metliškem mitingu je nujno dokazati z bojem krepitev bratstva in enotnosti med Slovenci in Hrvati. Na Žumberku je

tedaj bila slovensko-hrvaška vojna partizanska bolnišnica (SHVPB) in treba bi bilo zadržati sovražnika vsaj tako dolgo, da bi bolnišnico evakuirali. To so bili poglavitni razlogi glavnega štaba Slovenije, ki so odločili, da je IV. hrvaški korpus ostal v Zumberku — glavni štab Hrvaške ga je bil namreč že odpoklical s tega območja.¹⁴

Ko so prednji deli sovražne skupine vdrli v Drašiče in pregnali 3. bataljon Belokranjskega odreda, so se razbesneli boji pred Metliko — že 11. julija ponoči — in so trajali do 16. julija 1944. Razdelili jih bomo v 4 faze.

1. Cankarjeva brigada in 2. brigada VIII. hrvaške divizije skušata s silovitimi protinapadi zaustaviti prodiranje sovražnikovih čet proti Metliki. Cankarjeva in 2. brigada sta se že 11. julija ob 4. uri zjutraj razvili za boj pred Drašiči. Nato sta napadli. Sovražnik je pustil partizanske čete v bližino in je šele potem začel silovito streljati. Četrti bataljon Cankarjeve brigade, iki je ta napad izvedel, se je moral umakniti za kakih 100 metrov, vendar ni popustil. Sovražnik je izkoristil slabo povezavo med četami Cankarjeve in enotami 2. hrvaške brigade XXXIV. divizije, prodril na spoju in prišel hrvaškim partizanom za hrbet, da so se morali umakniti. Najhujše je bilo opoldne, ko je sovražnik z vso silo navalil na Cankarjevo brigado, na dele Belokranjskega odreda ter ofidrsko Solo glavnega štaba Slovenije. Hotel je prodreti po vsej sili, kajti na desnem krilu si je zagotovil varnost. Tega dne je odšla iz sestave IV. hrvaškega korpusa 3. brigada VIII. divizije, da je prenesla na varno ranjence. Tako je nastala možnost za varno sovražnikovo prodiranje proti Metliki. Toda slovenske partizanske enote niso popustile pred srditimi napadi. Dobro so vedele, kaj bi pomenilo prepustiti sovražniku Belo krajino, ki jih je že tolikokrat pogostila in jih oskrbela z vsemi potrebščinami. Zato so bili boji krvavi in srditi. Do 14. ure se je sovražniku posrečilo prodreti do Rosalnic in v Curile. Bil je že zelo blizu Metlike. Tedaj pa mu je zmanjkalo sape, zakaj partizanske čete so ga neprestano napadale in z manevri od* bajale njegove sunke. Proti večeru se je partizanom posrečilo potisniti sovražne čete nazaj. Tako je bil za ta dan boj uspešno končan. Uspeh je bil še toliko večji, ker se je sovražnemu divjemu navalu postavilo v bran razmeroma majhno število partizanskih čet Cankarjeva je tega dne izgubila 2 partizana, ki sta padla v boju, 16 borcev in borie pa je bilo ranjenih.

2. Ker se je sovražnik ponoči na 12. julij umaknil v Drašiče, je skupni operativni Stab pripravil za 12. julij akcijo, da bi pregnal sovražne čete iz Drašičev in dobil pobudo v svoje roke. Glavni štab Slovenije je že 11. julija umaknil iz boja oficirsko Solo, ki je imela preveč žrtev, in jo poslal kot rezervo v bližino Metlike. Na Drašiče je operativni štab poslal v boj Cankarjevo brigado in 2. brigado VIII. divizije ter dele Belokranjskega odreda. Cankarjeva brigada je napadala v smeri ceste Metlika—Drašiči. Na levem krilu je bil 3. bataljon, desno od njega, že južno od omenjene ceste, prvi, a Se bolj desno od njega ob Kolpi je prodiral 4. bataljon. Drugi bataljon je bil v rezervi in je imel nalogo, varovati brigadno bojno razporeditev pred presenečenji iz Slamne vasi. Levo od Cankarjeve je napadala 2. hrvaška brigada. Uporabili so tudi Belokranjski odred in artilerijo, ki je močno obstreljevala sovražne čete. Toda Drašičev partizani niso mogli zavzeti. Tudi hrvaške brigade z Zumberka niso dosegle uspehov. Vendar so združene partizanske čete potisnile sovražnika v Drašiče in ga blokirale. S tem so omejili nevarnost prodora v Belo krajino. Ti boji so stali Cankarjevo brigado 3 mrtve in 4 ranjene. Naslednjega dne 13. julija je sicer sovražnih imel nekoliko uspehov na desnem krilu, ko je potisnil 3. brigado XXXIV. divizije in 1. brigado VII. divizije nekoliko proti severu v Zumberk, toda Cankarjeva brigada, Belokranjski odred in 2. hrvaška brigada sta odbili vse sovražnikove napade iz Drašičev. Zvečer je po napornem, hitrem maršu prispela na bojišče Gubčeva brigada. Prevzela je položaje 2. hrvaške brigade in se ponoči na 14. julij ostro udarila s sovražnikom.

Doslej je bil plan operativnega štaba slovenskih in hrvaških partizanskih enot tak, da s silami, ki jih je postopoma uvajal v boj, frontalno zadržuje prodor proti Metliki, medtem pa izvede evakuacijo ranjencev iz Zumberka. Ko je bilo to uspešno opravljeno in ko je stopila namesto 2. hrvaške brigade v boj Gubčeva brigada, je bil položaj drugačen. Operativni štab se je odločil, da bosta dve brigadi XV. divizije še naprej frontalno zadrževali sovražnika pri Drašičih, medtem pa bodo sile IV. hrvaškega korpusa izvedle manever in z združenimi močmi napadle sovražnika v desni bok. Upali so, da ga bodo s tem prisilili na umik. Akcija se je začela ponoči na 14. julij, a ni uspela.

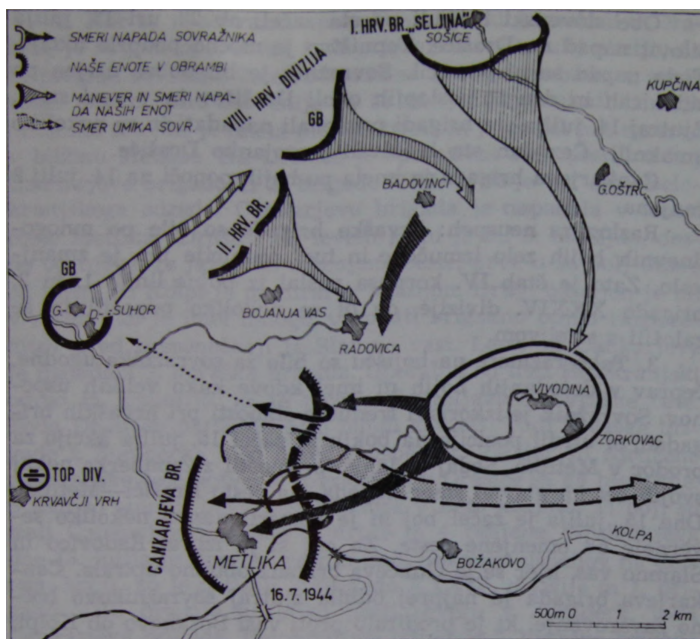
Obe slovenski brigadi pa sta začeli ob 23. uri 13. julija silovit napad na Drašiče. Topništvo je močno podprlo akcijo. Toda napad se ni posrečil. Sovražnik je bil dobro utrjen po zidanicah in drugih poslopih okoli Drašičev in v vasi sami. Zjutraj 14. julija sta brigadi prenehali napadati in se nekoliko umaknili. Čez dan sta blokirali postojanko Drašiče.

Cankarjeva brigada je imela po bojih ponoči na 14. julij 2 ranjena.

Razlog za neuspeh: hrvaške brigade so bile po mnogodnevni bojih zelo izmučene in tudi municije jim je zmanjkalo. Zato je štab IV. korpusa poslal iz bojne linije 1. in 2. brigado XXXIV. divizije, da bi se nekoliko odpočili in se založili s strelivom.

3. Take razmere na bojišču so bile za sovražnika ugodne, čeprav v dotedanjih bojih ni imel kdove kako velikih uspehov. Sovražnik je izkoristil trenutne slabosti pri hrvaških brigadah, si utrdil pozicije na bokih in začel 15. julija akcijo za prodor v Metliko. Sedaj je lahko premestil z Žumberka nekaj svojih čet na glavno smer napada, na cesto Drašiči—Metlika. Dne 15. julija je začel boj in je usmeril napad nekoliko severneje od omenjene ceste. Za cdlj si je izbral Radovico in Slamno vas, kjer se je Gubčeva brigada obupno upirala. Cankarjeva brigada je najprej odbila zjutraj sovražnikovo bočno zavarovanje, ki je prodiralo proti vasi Božakovo ob Kolpi, toda ta boj ni imel posebnega pomena za bitko, ker je sovražniku uspelo potisniti v krvavih bojih Gubčevo brigado iz Radoviče, nato pa še iz Slamne vasi. Iz te vasi je sicer Gubčeva pregnala sovražne čete, toda Metlika je bila ogrožena s severovzhodne strani. Zato so premestili Cankarjevo brigado pred Metliko, da bi se frontalno postavila v bran na položajih pri Rosalnicah in Curii ah.

Medtem je operativni štab ponovno pripravil bočni manever, ki mu je bil prejšnji dan spodletel. Ukazal je XV. diviziji, naj pošlje Gubčevo brigado sestavo VIII. hrvaške divizije. Iz treh brigad je nato na avl ustanoviti bojno skupino za izvedbo manevra. Štab IV. divizije pa ni takoj poslal Gubčeve na zahtevano mesto. Boječ se, da ne bi sovražnik le prodr l v Metliko, je pono' na 16. julij z obesna brigadama izvedel napad na sovražnika v Slamni vasi. Brigadi sta ga odondod pregnali, toda to ni zmanjšalo nevarnosti za Metliko. Po boju je Gubčeva brigada odšla čez Suhor na Žumberk.

Sklepni manevar enot VII. slovenskega in IV. hrvaškega korpusa 16. julija 1944 za obrambo Bele krajine

4. Ker je Gubčeva zapustila neposredno obrambo Metlike, je ta naloga pripadala izključno Cankarjevi brigadi. Ta se je postavila bolj severno in severovzhodno od Metlike ter pred Slamno vas. Takole so se razporedili bataljoni ponoči na 16. julij : 1. in 4. sta bila ipri Sv. Urbanu, severno od Metlike, pripravljena za izvedbo najbolj pripravnega obrambnega manevra, 2. je bil pri Slamni vasi in je branil s te strani dostop k mestu, 3. bataljon pa je bil na položajih pri Veselici. Dne 16. julija je sovražnik začel močan napad na položaje Cankarjeve brigade. S pomočjo močne artilerijske priprave jo je pregnal z jurišem in vdrl v Metliko.

Kljub temu uspehu pa ni bil sovražnik v nič kaj ugodnem položaju. Sovražne čete so se bojevale pred Metliko in v Zumberku že teden dni, odločilnih uspehov pa niso dosegle. Sov-

ražnik je porabil rezerve, njegova moč je opešala in sedaj ni mogel izvesti na fronti nič drugega, ko da je vdrl z manjšimi silami v Metliko in dve uri divjal po njej, požigal hiše in pobijal ljudi. Sovražnik je bil verjetno opazil premik nekaterih partizanskih enot na svoj desni bok. Gubčeva brigada je bila opoldne že blizu izhodišča za napad, v Cetošioih. Zlahka je sovražnik občutil, da so se partizanske sile pred njegovo fronto razredčile, in uganil, kakšne ukrepe lahko pričakuje. Preostali sta mu dve možnosti: ali naj nadaljuje boj in se izpostavi porazu ali pa naj konča operacijo in se umakne v izhodišča. Nemško poveljstvo se je odločilo za umik. Okoli dve uri so se sovražne skupine še zadrževale v mestu. Nепrestano sta jih obstreljevala Cankarjeva brigada in topništvo. V Metliki so požgali okoli 30 poslopij, odpeljali so osem civilnih oseb, od teh so dve ustrelili. Povsod so terorizirali prebivalstvo. Ko so v Metliki opravili razdiralno in uničevalno delo, so se kmalu po 12. uri začeli umikati ne le iz Metlike, temveč na vsej fronti. Z neverjetno naglico so umaknili čete iz Zumberka in iz Bele krajine.

Ob 17. uri se je končno začel zakasneli manever partizanskih brigad z Zumberka v prazno. Cankarjeva brigada je pohitela za sovražnikom in zasedla kraje, ki jih je hil v naglici zapustil. Vasi, kjer so bili prej še tako krvavi boji — Drašiči, Božakovo, Radoviča, Magovec, Badovinci in druge — so bile osvobojene že pred mrakom. Kmalu nato so zaščitnice zapustile Vivodino in naše enote so izgubile stik s sovražnikom. Slovenski partizani so še isti večer zasedli vse kraje Bele krajine, hrvaški pa Zumberk. Tako se je končala sedemdnevna sovražna ofenziva proti Zumberku in Beli krajini¹⁵.

Enotam v sestavi skupnega operativnega štaba slovenskih in hrvaških enot so boji prizadejali zelo velike izgube. Iz bojnih vrst Cankarjeve brigade je izpadlo najmanj 30 borcev in bork, ki so bili mrtvi ali ranjeni. Borci! Cankarjeve so se borili srčno, ne da bi bili popustili v težkih frontalnih in manevrskih borbah. Cankarjeva brig« da je skupaj z Gubčevo brigado, Belokranjskim odredom, Ikri .vjiiip m oficirsko šolo glavnega štaba ter z 2. brigado VIII. hrvaške divizije preprečila vdor v Belo krajino. Pii Novem mestu pa je 10. brigada uspešno odbila vse sovražnikove poizkuse, zlasti poizkus 13. julija, da bi se vzpel na Gorjance in podprl akcijo nemških čet pri Metliki. Združene slovensko-hrvaške partizanske enote

so dosegle pomembno zmago. Nekoliko je skalilo odnose med štabi slovenskih in hrvaških enot to, da hrvaški glavni štab in vrhovni štab zaradi pomanjkanja zvez nista bôia dobro poučena o razmerah na Zumberku in sta vztrajno zahtevala, naj hrvaške enote IV. korpusa zapustijo bojišče, ker da se izčrpavajo v jalovih bojih. Glavni štab Slovenije je z pojasnili dosegel, da je poveljstvo IV. korpusa ostalo v Zumberku do končnega umika sovražnih čet in tako pokazalo visoko zavest in Čut solidarnosti do slovenskih partizanskih čet ter do boja slovenskega ljudstva proti okupatorju. Glavni štab Slovenije je priredil po zmagi prisrčen sprejem hrvaškim enotam, belokranjsko prebivalstvo pa pogostitev, preden so odpotovale v Kordun. Vztrajanje v zahtevi, da se Bela krajina ubrani pred vdorom sovražnika, se je pokazalo kot pravilno, in Beli krajini je bilo prihranjeno razdejanje, ki bi ga bile sicer napravile sovražne enote. Tudi Cankarjevo brigado je po bojih pozdravilo belokranjsko ljudstvo.

Razmere v brigadi

Potem ko je Cankarjeva brigada očistila svoj odsek Bele krajine sovražnikovih čet, se je umaknila k Metliki, da bi se odpočila in reorganizirala bataljone. Prvi, 2. in 3. bataljon so bili v Rosalnicah, 4. pa v Čurilah.

Najprej so se v brigadi lotili reorganizacije, ki jo je zahteval glavni štab Slovenije v odredbi z dne 13. julija 1944.*¹ Cilje te odredbe je bdi uskladiti novo formacijo s spremembami, ki so se tedaj izvršile v enotah. Tu ni šlo za spremembe organizacijskega značaja, pač pa za spremembe, ki zadevajo novo oborožitev v temeljnih enotah narodnoosvobodilne vojske Slovenije in v zvezi z njo z novo taktiko. Glede oborožitve je treba vedeti, da je partizanska vojska prejemale od zaveznikov čedalje več novega orožja, zlasti protitankovskega, mitraljezov in brzostrelk. Pričakovati je bilo, da bo pošiljk še več. Kljub temu pa je nekaterih vrst orožja in municije primanjkovalo. Minometi npr. so bili na voljo, toda zaloge min so bile že Skoraj (popolnoma pošle. Primanjkovalo je tudi topovskega streliva vseh kalibrov.

Drugi in najvažnejši razlog za reorganizacijo je bil taktičnega pomena. 2e koncentracija topovskega orožja meseca maja v 1. slovenski artilerijski brigadi je pokazala veliko

prednost uporabe v združeni enoti. Sedaj so hoteli združiti Se minomete, težke mitraljeze in protitankovsko orožje. Nadalje je bilo treba upoštevati, da so brigade imele premalo ljudi. Zlasti čete in bataljoni so bili številčno preslabotni, da bi lahko opravljali taktične naloge, ki so jih od njih zahtevali. Ker ni bilo na voljo zadosti novega borčevskega kadra, so ponekod celo razpustili nekatere enote, ki so imele za seboj že slavno preteklost in bojno tradicijo ter razporedili borce in borke v druge enote, da bi se njihovo število približalo zahtevam nove formacije. S porastom števila borcev in bork v enotah pa je porastla tudi odgovornost komandirjev in komandantov. Odslej so namreč vojaški poveljniki poleg strelskih enot imeli na voljo tudi nekaj specialnih enot z orožjem za protitankovsko borbo in uničevanje sovražnikovih utrd. Nova formacija brigade je bila naravnana zelo pametno, in če bi jo bilo mogoče v celoti doseči, bi bile izredno narasle ognjena moč enot, možnost za samostojen boj v najtežjih okoliščinah in taktična sposobnost čet. Formacijo brigade so tudi poenostavili. Ker se je povezava brigad v divizijski skupnosti utrdila, so nekatere enote v brigadah celo ukinili, a so zato ustanovili nove v diviziji. Tako so 4 inženirske čete iz brigad XV. divizije, ikri, so bolehale za pomanjkanjem strokovnjakov, združili v diviziji kot bataljon.

Po novi formaciji naj bi bila pehotna brigada (kot so jo tedaj imenovali) imela 3 bataljone in baterijo minometov. Stela naj bi bila 737 borcev in bork ter bi bila odlično oborožena. Brzostrelk bi imela 168, 34 puškomitraljezov, 6 težkih mitraljezov, 12 lahkih minometov, 6 težkih minometov, 6 protiklopnih pušk in 6 protioklepni minometov. Stab brigade naj bi štel 40 partizanov in partizank. Minimalna sestava pehotnega bataljona naj bi imela vsaj 2 strelski Četi in četo težkega orožja. Skupaj bi to bilo 208 borcev in bork. Strelska četa pa naj bi imela najmanj 2 voda, vsak vod pa najmanj po 2 desetini in desetino lahkih minometov. Četa bi štela 65 borcev in bork. Zanimiva je bila formacija čete težkega orožja, ki so jo poprej ponekod imenovali prateča četa. Imela bi mitralješki vod z divema teškima mitraljezoma in protioklepni vod s protioklepnim puškarskim oddelkom (2 protioklepni puški), protioklepni minometni oddelkom (2 protioklepna minometa) in protioklepni bombaški oddelkom (28 protioklopnih bomb in 4 molotovke). Četa težkega orožja bi štela

63 borcev in bork. Zanimiva je skrb za protitankovsko obrambo, ki se odraža v tej formaciji. Baterija minometov bi imela 73 borcev m bork ter bi bila oborožena po formaciji s 6 težkimi minometi.

Tej formaciji Cankarjeva brigada ni mogla takoj popolnoma zadostiti. Ko je bila reorganizacija brigade do 19. julija 1944 gotova, so Cete štejele po kakšnih 40 partizanov in partizank. Bataljoni so Steli le po 127 mož namesto po 208, čeprav so razpustili 3. bataljon in njegovo moštvo vključili v druge bataljone. Odtlej je brigada imela 3 bataljone. Četrti bataljon je postal 3. bataljon. Baterija težkih minometov, ustanovljena 18. julija 1944, je imela na mestu le 36 borcev.* V brigadi so namreč premogli le 3 težke minomete. Brigada je razpustila topovsko baterijo in poslala del topničarjev v divizijo, nekaj jih je razporedila po bataljonih in četah, inženirce in pontonirce pa je »poslala tudi v štab XV. divizije, ki jih je vključil v svojo inženirsko četo. Štab brigade pa je ostal še vedno zelo številen. Formacija je namreč v 40-61 ansko štabno ekipo vštela vse poveljnike in štabne službe, ni pa bilo vmes vseh enot za opravljanje nalog štaba, kot so npr. vod za varovanje, kurirji, vod za zvezo, obveščevalni vod in dr. Štab brigade je v poročilu XV. diviziji z dne 18. julija 1944 o izvršeni novi formaciji navedel, da je številčno stanje štaba brigade 111 partizanov in partizank. Skupaj je brigada štela torej 527 partizanov. Primanjkovalo je še 210 borcev in bork, da bi se brigada lahko organizirala po novi formaciji.^{17**}

O oborožitvi brigade imamo na voljo kaj malo podatkov. Po podatkih o številčnem stanju in oborožitvi brigade z dne 17. julija je imela brigada 3 težke minomete, 7 lahkih minometov, 8 težkih mitraljezov, 38 puškomitraljezov, 55 brzostrelk in 370 pušk.^{18***} K tem nepopolnim podatkom moramo prišteti še vsaj 2 protitankovski puški in 2 protioklepna minometa, ki jih je brigada tedaj imela.

* Komandir baterije je postal Valentin Hribar, politični komisar pa Milan Podobnik.

** Številčno stanje brigade po novi formaciji z dne 18. julija 1944. (Poročilo štaba brigade z dne 18. julija 1944 štabu XV. divizije o številčnem stanju brigade, arh. IZDG fase. 188/III.)

*** Podatki v omenjenem poročilu so zelo nepopolni in dokument slabo čitljiv. Izpuščeni so npr. podatki o protioklepni puškah in protioklepni minometih, med drugim.

V XV. diviziji je bila Cankarjeva brigada prva, v kateri so izpeljali reorganizacijo. Zato so se zelo potrudili, da bi v Dijej izvedli predpisano formacijo. Novinci so neprestano prihajali in dopolnjevali čete. Medtem ko je brigada 21. julija imela 530 borcev, se je to čtevilo 23. julija povzpelo na 751.¹⁹ (Po predpisani formaciji naj hi pehotna brigada imela 737 borcev in bork.) Dne 31. julija 1944 je bilo številčno stanje in oborožitev brigade sledeče:²⁹

Enota	Število	t. mm.	l. mm	t. m.	p. m.	brz.	ptp.	p.
Stab	111				2	6		77
1. bataljon	198		2	2	18	2	1	85
2. bataljon	205		2	2	18	4	1	96
3. bataljon	209		3	2	18	6	1	76
Min. bater.	46	3				1		18
Skupaj:	769	3	7	6	56	19	3	352

OPOMBE

¹ Poročilo glavnega štaba z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu o bojih v Zumberku, Zbornik VT-15-24, poročilo načelnika operativnega oddelka glavnega štaba z dne 28. junija 1944 o razmerah v Zumberku, Zbornik VI-14-88.

* Naredba štaba VII. korpusa z dne 24. junija 1944 štabu XV. divizije za pohod na Hrvaško, Zbornik VI-14-82.

* Poročilo štaba XIII. udarne divizije z dne 8. julija 1944 štabu XI. korpusa o napadu na Bosiljevo, Zbornik V-28-23.

⁴ Bojno povelje štaba XV. divizije za napad na Bosiljevo z dne 26. junija 1944, Zbornik VI-14-89 in skica v arh. IZDG fase. 155/1-9.

⁵ Stevo Sunaj ko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, stran 348, 349.

⁶ Poročilo operativnega odseka štaba XV. divizije z dne 30. junija 1944, Zbornik VT-14-93, kronika Cankarjeve brigade za junij 1944, Avgust Mikec, spomini v arh. IZDG.

⁷ Stevo Sunaj ko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodnoosvobodilnih enot 1941—1945 stran 349, izjava Džura Smičbergerja v arh. IZDG.

• Poročilo operativnega odseka XV. divizije z dne 30. junija 1944, Zbornik VI-14-93.

• Viri in gradivo za opis boja pri Bosiljevu: poročilo operativnega odseka XV. divizije z dne 30. junija 1944, Zbornik VI-14-93, Stevo Sunaj ko, Sodelovanje slovenskih in hrvatskih narodno-

osvobodilnih enot 1941—1945 str. 343—352, bojno povelje Štaba XV. divizije za napad na Bosiljevo z dne 28. junija 1944, Zbornik VI-14-89, poročilo načelnika operativnega oddelka glavnega štaba z dne 28. junija 1944 glavnemu štabu o ukrepih za napad na Bosiljevo, Zbornik VI-14-88, poročilo glavnega štaba z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu o bojih v Zumberku, Zbornik VI-15-24, poročilo operativnega oddelka glavnega štaba z dne 31. julija 1944 vrhovnemu štabu o bojih enot, Zbornik VT-15-41, kronika Cankarjeve brigade za junij 1944, kronika 1. slovenske artilerijske brigade, arh. IZDG fase. 184/I, Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad, sept. 1952, spomini Avgusta Mikca, stran 92, v arh. IZDG, dnevno povelje glavnega štaba z dne 3. julija 1944 o pohvali enotam, arh. IZDG fase. 154/1-1, poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 22. julija 1944 o borbah v Zumberku, arti. IZDG fase. 157/1-6, poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 31. julija 1944, arh. IZDG, operativno poročilo XV. divizije za 5. julij 1944, arh. IZDG, fase. 26/11.

^{1#} Poročilo operativnega oddelka VII. korpusa z dne 30. junija 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-14-93, kronika Cankarjeve brigade za julij 1944, arh. IZDG fase. 189a/I, poročilo štaba XV. divizije z dne 5. julija 1944 glavnemu štabu, operativno poročilo štaba XV. divizije za 17. julij 1944 arh. IZDG fase. 26/11.

¹¹ Stevo Sunajko, Sodelovanje, stran 351, 352, kronika Cankarjeve brigade za julij 1944, arh. IZDG fase. 189a/I.

^u Kronika Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 189a/I.

¹⁸ Poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 22. julija 1944, Zbornik VT-15-24, op. 4.

^M Poročilo glavnega štaba z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu o bojih v Zumberku, Zbornik VI-15-24.

¹⁵ Viri in gradivo za opis operacij od 10. do 16. julija 1944: poročilo glavnega štaba z dne 24. julija 1944 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-15-24, poročilo operativnega odseka VII. korpusa z dne 28. julija 1944 glavnemu štabu o aktivnosti v podrejenih enotah, Zbornik VT-15-33, poročilo operativnega štaba slovenskih in hrvaških enot o bojih od 10. do 16. julija 1944, arh. IZDG fase. 12/11, kronika Cankarjeve brigade za julij 1944, poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 22. julija 1944 o borbah v Zumberku, arh. IZDG fase. 157/1-6, poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba z dne 31. julija 1944, arh. IZDG fase. 157/1-6, operativna poročila XV. divizije za 10., 16., 17. in 18. julij 1944, arh. IZDG fase. 26/11, zapoved štaba XV. divizije z dne 16. julija 1944 za obrambo Metlike, arh. IZDG fase. 184/I, poročilo štaba XV. divizije z dne 12. julija 1944 glavnemu štabu o bojih, arh. IZDG fase. 26/11, zapoved štaba XV. divizije z dne 14. julija 1944 za prerazporeditev, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo Cankarjeve brigade z dne 16. julija 1944 štabu XV. divizije o umiku sovražnih enot iz Bele krajine, arh. IZDG fase. 188/III, Stevo Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških enot, stran 352 do 361, Ambrožič, Gubčeva brigada, 709 do 720.

* • Odredba glavnega štaba z dne 13. julija 1944 štabu VII. korpusa o reorganizaciji enot, Zbornik VI-14-119.

¹⁷ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 18. julija 1944 štabu XV. divizije o številčnem stanju brigade, arh. IZDG fase. 188/III.

¹⁸ Številčno stanje Cankarjeve brigade z dne 17. julija 1944, arh. IZDG fase. 18/1.

¹⁹ Operativni poročili XV. divizije za 21. in 23. julij 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

²⁰ Število in oborožitev Cankarjeve brigade z dne 31. julija 1944, arh. IZDG fase. 16/1.

PONOVNO NA BLOKADI NOVEGA MESTA

(od 23. julija do 2. septembra 1944)

Po uspešni zavrnitvi sovražne ofenzive na Zumberk In Belo krajino sovražnik ni izvedel kake večje ofenzivne operacije proti osvobojenemu ozemlju v Ljubljanski pokrajini. Pač pa je zelo uspešno izvajal nenadne vdore v globino osvobojenega ozemlja, zlasti na področje Suhe krajine, in prizadejal partizanskim enotam precejšnje in nepričakovane izgube. Na blokadi Novega mesta je bila že precej dolgo 10. brigada XVIII. divizije. Glavni štab je zamenjeval brigade na blokadi, kakor so narekovale operativne potrebe ali kakšni drugi pomembni razlogi, če je bil pri Novem mestu mir, so imele enote na blokadi čas za ureditev svojih vrst in za utrditev svojega moralno-političnega stanja. Cankarjeva brigada je bila med prvimi, ki so jo preuredili po novi formaciji. Prejela je tudi veliko število novincev, več kot 200, in je potrebovala nekaj časa, da bi jih uvedla v 'bojne vrste in jim dala temeljno politično razgledanost. Potreba po neprestani menjavi enot na blokadi Novega mesta in reorganizacija Cankarjeve brigade sta bila poglavitna razloga, da so brigado poslali pred Novo mesto.

Organizacija blokade in premiki

Brigada se je premaknila pred Novo mesto na povelje štaba XV. divizije. Z njim je prejela tudi zelo podrobna navodila za blokado. Zamenjava se mora izvršiti ponoči na 23. julij 1944, pravi povelje. Tedaj mora brigada že biti v Podgradu, štab brigade pa se mora seznaniti z razmerami na blokadnem odseku. Informacije mora dobiti od štaba 10. brigade, nato naj razporedi enote v skladu s presojo razmer na bojišču.

Cankarjevi je 10. brigada dala na voljo vsa minska polja, nekaj min pa je brigada imela sama in jih je položila v skladu z navodili minerskega oficirja iz XV. divizije. Ker je pred nekaj dnevi skušal sovražnik vzpostaviti postojanko v Težki vodi, je morala Cankarjeva brigada porušiti vse utrdbe, ki so jih bili sovražni vojaki v ta namen že zgradili. Po načrtu štaba XV. divizije naj bi brigada izvedla ozko blokado mesta, kar naj bi dosegla tako, da bi imela manjše zasede v bližini mesta, tj. pri Šmihelu in Gotni vasi. Teh zased sovražnik ne sme opaziti. Vsaka dva dni naj jih brigada premešča, da bodo vame pred presenečenji Divizija je zahtevala, da mora brigada vsaka dva dni menjati mesta svojih enot, da ne bi bilo preveč izgub zaradi sovražnega artilerijskega ognja. Ceste, ki držijo na Gorjance in v Dolenjske Toplice, je treba zaminirati in zasekali. Promet na cesti med Novim mestom in Šentjernejem naj brigada ovira s postavljanjem zased.

Cankarjeva brigada se je 23. julija razporedila na blokadnih položajih Novega mesta. Njen načrt za blokado je bil usklajen z zahtevami XV. divizije. Jedro sil je obdržala precej skupaj v nastaniščih, na področju Podgrada, Zajčjega vrha in Lakovnic. Minometna baterija je bila vedno blizu štaba brigade. Jedro brigadnih enot je bilo hkrati rezerva in poveljstvo brigade jo je lahko po potrebi uporabljalo na vseh smereh, kjer je bilo potrebno. Ker so bili omenjeni kraji na taktično najbolj prikladnih mestih, so jih bataljoni uporabljali ves čas svojega bivanja na blokadi Novega mesta tako, da so se kdaj pa kdaj zamenjali. Nekoliko niže pod Gorjanci, na že preizkušenih pozicijah, ki so bile važne za obrambo smeri iz sovražnikovih postojank, so postavili stalne zasede ali pa take, ki so jim spreminjali položaje, da sovražniku ne bi postale preveč znane. Te zasede so bile postavljene na taktično zelo primernih mestih, kot je cerkev Sv. Florjana na levem krilu brigadnega blokadnega položaja in nad Volavčami, nadalje na hribu nad Koroško vasjo ter v rajonu vasi Dolž in Vrh. V zasede so pošiljali kar cele čete, ki so se vkopale in bile oborožene tudi s težkimi mitraljezi. Že od prej so bili tu zgrajeni bunkerji, Cankarjeva brigada pa jih je še prilagodila svojim taktičnim zamislim. Tudi minska polja so branila čete na teh zasedah. Tri smeri so bile važne, ki so jih četne zasede posebej branile: prva proti Dolenjskim Toplicam, druga pa naravnost na Gorjance in dalje v Belo krajino. Ta je bila naj-

Organizacija blokade Novega mesta, ki jo je izvedla Cankarjeva brigada
Julija do septembra 1944

važnejša in tukaj je imela brigada največ čet na voljo. Tretja smer pa je bila najbolj zamotana, ker je iz Šentjerneja ali Kostanjevice na Krki držala na širokem odseku med Krko in Gorjanci na položaje brigade. Pred četnimi zasedami so bile bojne ali izvidniške patrulje, ki so se približevale novomeškim utrdbam in imele nalogo, strogo paziti na sovražnikove premike. Brigada si je posebno močno zavarovala desno krilo, od koder so se najrajši pritihotapili alov sovražne čete.

Ce je sovražnik vdrl iz mesta, so ga najprej zaznale izvidniške patrulje, bojne patrulje pa so se z njim spopadle. Na položajih stalnih zased je prišlo navadno do prvega večjega boja. Nato se je razvilo jedro brigadnih sil (ali njihov del) in se zapletlo v boj skupaj z enotami iz zased ter skušalo sovražnika pregnati. Izbira položajev, utrditev in borbeno organizacija blokadnega sistema ter taktika so bile že preizkušene v skoraj leto dni trajajoči blokadi Novega mesta.

Izkušnje so prinesle taktične reditve, ki so bile najboljše. Tudi sovražnik ni nastopal šablonsko, temveč je neprestano iskal načine, kako bi partizane presenetil. Iskal je možnosti za ponovitev Javorovice. Njegovi nenadni napadi so prihajali zvečine s področja Šentjerneja in Kostanjevice na Krki, ker je bilo na tistem odseku največ možnosti za pritajeno približevanje.

Cankarjeva brigada tokrat ni bila novinec na blokadi. Opravljala jo je do 2. septembra 1944, ko jo je zamenjala 12. brigada. Prvi položaji brigade, ki jih je zasedla 23. julija 1944, so bili: štab brigade v Vinji vasi, 1. bataljon v Gorenjih Lakovnicah, 2. bataljon z minometno baterijo v Mihovcu, 3. bataljon pa v Velikem Cerovcu.*

Bojna aktivnost

Med blokado je imela Cankarjeva brigada le dva večja oziroma pomembnejša boja.* Prvi je bil 4. avgusta 1944, ko je sovražnik z dvema kolonama krenil iz Novega mesta in Šentjerneja v smeri proti Dolžu, kjer je bil blokadni odsek 3. bataljona. Nameraval je koncentrično napasti brigadne enote okoli Zajčjega vrha in Dolža. Na Zajčjem vrhu je bil v zasedi vod 3. bataljona. Ko je prek patrolj zvedel za sovražnikov pohod, je nemudoma o tem obvestil štab bataljona. Medtem pa se je sovražnik pritihotapil po jarkih v neposredno bližino partizanskih bunkerjev. Posrečil se mu je poln zadetek v bunker, kjer je bil težki mitraljez s posadko. Ubita sta bila merilec in prvi pomočnik, drugi pomočnik pa je bil težko ranjen. Sovražnik je bunker z jurišem zavzel in ubil tudi ranjenca. Nato je v naskoku zavzel še druge bunkerje.

* Od manjših bojov naj omenimo slepilni napad manjših enot Cankarjeve brigade na bunkerje na Borončevem hribu 24. julija 1944 ter porušenje cestnih mostov pri Gotni vasi in Pogancih. Ponoči na 27. julij 1944 se je vnel boj s sovražno zasedo pri Pogancih. Dne 29. julija je bilo nekaj patroljnih spopadov pri Novem mestu, 30. julija pa pri Gabrju. Pri Težki vodi in Pogancih je bil 1. avgusta spopad patrolj, četa 2. bataljona pa je pri vasi Vrh pri Dolžu obkolila in nato pregnala v Novo mesto sovražno zasedo, kakih 150 mož. Sovražnik je imel 5 mrtvih in nekaj ranjenih. Dne 1. in 5. avgusta je sovražna artilerija obstreljevala brigado. V prvem obstreljevanju so bile njene izgube: en mrtev in 4 ranjeni.

Posadke je pobil. Posadka mitral j eškega oddelka se je v stiski nameravala vdati, a so jo sovražni vojaki vseeno pobili. Tedaj se je razvila rezervna četa 3. bataljona za boj in skupaj s Se nekaterimi manjšimi enotami pregnala sovražnika. Ta je opoldne že bdi v Novem mestu. Brigado je stal ta porazni boj 10 mrtvih, 2 ranjena in enega pogrešanega. Izgubili so težki mitraljez, 3 puškomitraljeze in 2 puški. Sovražnikove izgube niso znane. Partizanska poročila navajajo, da je imel okoli 15 mrtvih in nekoliko ranjenih.*

Boj je pokazal, kako nevaren je postal sovražnik v izva-
janju hitrih, nenadnih napadov. Brigada je morala ponovno pretehtati vse ukrepe za zavarovanje pred podobnimi sov-
ražnimi akcijami.*

Naslednji boj je imela brigada 22. avgusta, ko je sovraž-
nik prodril z veliko močjo v Gorenjo Stražo. Tam se je raz-
delil. Pehota — kaki dve četi — je krenila pioti Dolenjskim
Toplicam po grebenih severno od ceste, medtem ko je šlo
kakih 150 mož po cesti. S seboj so imeli 2 tanka, avtoblindo
in 12 kamionov. Akcijo je podpirala topniška baterija 4 to-
pov, ki so imeli položaje pri vasi Polje. Cankarjeva brigada
je poslala bataljon, ki je bil pri roki, da sovražniku onemogoči
prodor. Bataljon je napadel motorizirani oddelek na cesti, ki
se je moral ustaviti pred protitankovskim jarkom. Ko je sov-
ražnik odstranjeval oviro, ga je bataljon obsul z ognjem. Sov-
ražnik zato ni mogel zasuti jarka, čeprav je močno obstrelje-
val bataljon s topovi. Zvečer so se sovražne čete zbrale v Go-
renji Straži. Tu so jih ponoči na 23. avgust napadle čete
Cankarjeve brigade. Zjutraj 23. avgusta je sovražnik zopet
krenil v napad. Sedaj je imel v pomoč: 2 tanka, 2 avtoblindi

* Med 5. in 22. avgustom lahko zabeležimo tele manjše boje
Cankarjeve brigade:

Dne 5. avgusta je brigadna baterija izstrelila na Novo mesto
25 granat. Dne 7. avgusta pa je sovražno topništvo iz mesta izstre-
lilo na položaje baterije in štaba brigade 250 granat. Enote 3. ba-
taljona so 11. avgusta pri Gabrju napadle kakšnih 80 sovražniko-
vih vojakov, ki so prišli pobirat žito. Partizani so sovražnika pre-
gnali in mu zaplenili kakšne 3 vozove žita. Tudi pri Ruperč vrhu
so partizani tega dne doživeli napad. Sovražnikove izgube tega dne:
en mrtev, 2 ranjena. Partizanske izgube pa: en mrtev in en ra-
njen. Dne 16. avgusta je brigada demonstrativno napadla mesto s
topniškim ognjem. Naslednjega dne je 2. bataljon pregnal sov-
ražno skupino iz Potoka, Jurke vasi in Vavte vasi. Prišlo je tudi
do patroljnih spopadov. Partizani so ujeli dva sovražna vojaka.

in 15 kamionov. Ves dan je zasipal prekop, a zaradi ognja čet Cankarjeve brigade ni mogel usposobiti cestišča za promet motornih vozil. Ob 15. uri se je zato umaknil v Novo mesto.

Po boju v Gorenji Straži so partizani imeli enega mrtvega, 2 ranjena in enega pogrešanega. Z minami so uničili oziroma onеспособili tank, 2 kamiona in motorno kolo.

Zvečer 23. avgusta 1944 se je Cankarjeva brigada odpravila napadat Novo mesto. Akcija naj bi bila slepilnega pomena. Uporabili so vse čete, ki so jih imeli na voljo. Spotoma so nameravali prepoditi zasedo, kakšnih 80 mož, na Borončevem hribu. To nalogo so zaupali 1. bataljonu. Tretji bataljon naj bi šel iz Pogancev in napadel bunkerje v Gotni vasi. Drugemu bataljonu so ukazali napasti bunkerje iz Skrjanč, Boričevega in Srebrnič. Deli 1. bataljona, ki mu je z nekaj borci pomagal 3. bataljon, so se neopazno približali utrdbam na Borončevem hribu in ga obsuli z gostim ognjem, nato so partizani tja jurišali. Sovražnik je bil presenečen, a se je kmalu znašel in začel odgovarjati z mitraljezi. Kljub temu so ga partizani pregnali, da je zbežal proti Šentjoštu. Tu pa se je ponovno postavil v bran in ga borci 1. bataljona niso mogli pregnati. Iz bunkerjev in topniških položajev v mestu se je sovražnik močno branil, tako da so bili napadi brigade zaman. Proti jutru so se partizanske čete umaknile.^{4*}

Iz navedenega sledi, da je imela brigada na blokadi razmeroma dovolj miru in se je lahko posvetila dein za utrditev svoje bojne sposobnosti in discipline ter politični vzgoji novincev. Blokadna naloga je bila dobro izpolnjena. Vedeti je treba tudi to, da je bil sovražnik v Novem mestu tedaj razmeroma šibak (posadne čete slovenskega domobranstva in jedro 1. bataljona 14. SS-policijskega polka). Oslonjena z jedrom svojih enot na najmočnejše položaje skoraj na vrhu Gorjancev, je brigada trdno držala sovražne čete za mestnim obzidjem in jim ni dovolila, da hi izvedle kako pomembnejšo akcijo.

* Manj pomembne boje je brigada imela še 24. avgusta, ko so bili patroljni spopadi pri Praprečah in Jurki vasi. Med Gradščem in Dolenjskimi Toplicami je drugi bataljon 27. avgusta napadel kolono in jo pregnal v mesto. Dne 29. avgusta so bili zopet patroljni boji pri Vrhju in Velikem Slatniku. Pri Gabrju je bil 31. avgusta spopad s 150 sovražnimi vojaki, ki so kmalu zapustili bojišče. Brigada je imela 2 mrtva, 2 sta bila ujeta.

Notranje življenje v brigadi

Za ugoden razvoj notranjih razmer v brigadi je bilo odločilno bivanje brigade na blokadi. Njena številčnost se je začela kmalu osipati zaradi izgub v bojih in zato, ker so nekatere borce poslali v druge enote ali pa na razne tečaje. Sredi avgusta je bilo v brigadi kakšnih 70 borcev manj, kot naj bi jih bdlo po formacijskem načrtu. Stari borci so bili z novinci zelo zadovoljni. V brigadi so se mladi hitro prekvasili, saj je bila vplivna moč starih cankarjevcev zelo velika. Opažiti je bilo, da se nekateri novinci močno zavedajo, kakšnega pomena sta disciplina in borbenost v partizanski enoti. Nekateri so bili brez orožja. Nekateri so celo opažali napake, ki so bile storjene v enotah, in so predlagali ukrepe, da bi te napake odpravili. Čeprav so bili borci politično dokaj zavedni, jih je med bivanjem na blokadi 11 pobegnilo zaradi lokalpatriotizma. Štirje so bili iz revirjev, drugi pa iz Istre. Od 11 dezertirjev so jih 5 polovili. Politični komisarji, od 21. avgusta je bil politični komisar brigade Dušan Rebolj-Bor, so si zelo prizadevali, da bi zmanjšali število dezertacij. Tako so počasi uvideli, da se pobeg ne izplača, saj večino ubežnikov polove že brigadne patrulje ali pa enote zalednih ustanov. Nekatere najbolj zagrizene dezertirje so v brigadi obsodili in dva ustrelili, kar je zavrlo nadaljnje pobege iz enot. Eden od obsojenecv je bdi dezertiral že 4-krat.

V brigadi je bila disciplina dobra. Pritoževali so se le nad nekaterimi poveljniki, ki so radi zapuščali enote za nekaj ur. Take je štab brigade ostro zgrabil in jih kaznoval z ukorom. Pri borcih se kaj takega ni zgodilo. Politični komisar XV. divizije se je v poročilu političnemu komdsarju glavnega štaba pritožil tudi čez štab brigade, ki da se je malo pogospodil in da ni »nič več last vseh partizanov. Nekam sami zaise se drže.« Preveč da se držijo v štabu. Politični delegati v brigadi še niso dosegli zadostne politične zrelosti in še niso bili sposobni samostojno opravljati politično vzgojnega dela. Pošiljali so jih na tečaje. Ti so veliko zalegli, ker so delegate prebudili iz politične omrtvelosti. Sedaj so postali bolj samozavestni in so začeli govoriti celo pred borci svojega voda.

Na Gorjancih so odpravili mnogo napak. »Pozdravljanje, marširanje, raportiranje, to Cankarji sedaj znajo,« je s ponosom napisal politični komisar XV. divizije.

Dušan Rebolj-Bor, politični
komisar brigade

Borbenosti enot na Gorjancih niso mogli ocenjevati, ker kakih posebnih bojev ni bilo. Toda nekateri novinci so si bojev želeli. Radi so hodili patroljirat, prav tako na stražo.

V brisgadnih enotah so imeli politični komisarji veliko političnih ur in so obravnavali take teme: o avtoriteti funkcionarjev, o zunanji in notranji disciplini, o stražarski in patroljni službi, o razkroju belogardizma, o strogem izpolnjevanju naredb, o odnosu do civilnega prebivalstva, o konspiraciji, o sporazumu Tito—Šubašić, o tovarištvu v borbah, o ravnanju z belogardističnimi dezerterji, o budnosti in opreznosti patrolj, o kampanji za pridobitev dezerterjev v belogardističnih vrstah, o razmerah doma in po svetu itd.⁵

Brigada je priredila nekaj zabavnih in kultureprosvetnih večerov. Poleg govora so bile na sporedu recitacije in petje. Dne 24. in 25.5. julij a jo v brigadi gostovalo frontno gledališče glavnega štaba. Prireditelj, ki je bila že na visokem umetniškem nivoju, je partizane navdušila. Tudi več mitingov s soudeležbo civilnega prebivalstva so priredili. Na mitingih in zabavnih večerih je bil program vse bolj pester, ker so imeli v vsakem bataljonu in v brigadi pevski zbor in dobrega

pevovodjo. Z recitacijami Prešernovih poezij in pesmimi Kajuh, Seliškarja in drugih pesnikov so popestrili te prireditve. Uprizarjali so tudi dva skeča. Eden je bil prirejen po Jurčičevem Desetem bratu, drugega, nekoliko slabšega, pa so napisali obveščevalci brigade. Zelo se je razvilo izdajanje stenčarov. V 14 dnevih druge polovice avgusta jih je npr. izšlo kar 14, poleg njih pa še 19 žepnih časopisov. Med boji časopisi niso izhajali, pač pa so dopisniki zapisovali dogodke in posebnosti, ki so o njih potem poročali. Na Gorjancih so redno izdajali brigadno glasilo Borec in mladinski list Mlade sile. Dopisništvo se je še lepo razvijalo. Bataljonski partijski sekretarji so npr. v drugi polovici avgusta prejeli kar 100 dopisov najrazličnejše vsebine. Največ je bilo opisov tekočih dogodkov, Štajerci pa so opisovali dogodke s Štajerske.⁶

Dne 6. avgusta 1944 je ocenjevalna komisija za tekmovanje pri štabu XV. divizije podala sklepno poročilo o uspehih tega tekmovanja, ki je bilo od 27. aprila do 27. julija 1944. Cankarjeva brigada oz. njene enote in posamezniki so dosegli naslednje rezultate:

Na vojaškem področju je bil med vsemi bataljoni XV. divizije najboljši 1. bataljon Cankarjeve brigade, ki je sodeloval pri likvidaciji petih sovražnih postojank in v 7 borbah na terenu, pobil 150 sovražnikov in jih nekaj zajel, zaplenil 3 težke minomete, 5 lahkih minometov, 5 težkih bred, 8 pušk orni trai jezov, 100 pušk in dva topa ter mnogo vojaškega materiala; prva je vdirla v sovražne postojanke 1. četa;

največ zanimanja za politične ure je izkazoval 4. bataljon;

za obleko in obutev je najboljše skrbel intendant 4. bataljona;

ocenjevali so delovanje na političnem in vojaškem področju, v intendantu, v kuhanju, sanitetni službi, veterini in delo telefonistov.⁷

Partijska organizacija in mladinska organizacija sta pomagali razvijati politično delo v brigadi, utrjevati disciplino in si prizadevali za vzgojo, zlasti novincev. V vsem delovanju enot v brigadi se je čutila navzočnost komunistov in skojevcev. Partijski organizaciji je uspelo zelo povečati število komunistov, skojevcev in kandidatov partije. Tale tabela prikazuje število komunistov, skojevcev in kandidatov KP dne 31. avgusta 1944 v brigadnih enotah:⁸

Obveščevalci brigade poleti 1944

Enota	Članov KPS v enoti
1. bataljon	40
2. bataljon	37
3. bataljon	54
ob vešč. vod	24
širši štab	16
ožji štab	6
skupaj :	190

Skojevcev je bilo tedaj v brigadnih enotah 176, kandida-
tov KPS pa 52.

V brigadi je tedaj bilo organizacijsko povezano s KPS 418
borcev in bork, kar je bilo glede na tedanje število cankar-
jevcev — kakšnih 700 partizanov in partizank — kakšnih 60
odstotkov. Največ komunistov je bilo v obveščevalnem vodu,
kar pomeni, kako veliko pozornost so posvetili politični sestavi
tega pomembnega brigadnega organa.

Na voljo so nam natančni podatki o številčni moči Can-
karjeve brigade in o njeni oborožitvi z dne 15. avgusta 1944,
ko je bila na Gorjancih.⁹

Enota	Stev. borcev	Teikl minometi	Lahki minometi	Proti- tankovski top	Teikl mitraljezi	Puško- mitral jezi	Brzostrelki	Proti- tankovsk puške	Puške
Stab	96					2	6		78
1. bataljon	191		2		2	16	1	1	95
2. bataljon	185		2	1	2	16	4	2	86
3. bataljon	185		2	1	2	15	6	1	81
Min. bat	40	3					1		10
Skupaj:	697	3	6	2	6	49	18	4	350

V skladu z redno menjavo enot na blokadi Novega mesta so Cankarjevo zamenjali v začetku septembra 1944 in jo poslali na področje med Grosupljem in Šentvidom pri Stični, kjer so domobranski bataljoni razvili nevarno aktivnost.

OPOMBE

¹ Naredba XV. divizije z dne 21. julija 1944 podrejenim enotam, arh. IZDG fase. 188/III.

* O premikih in organizaciji blokade glej poročilo štaba VII. korpusa z dne 15. avgusta 1944 glavnemu štabu o aktivnosti in stanju podrejenih enot, Zbornik VI-15-82, bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 21. julija 1944 o prerazporeditvi podrejenih enot, arh. IZDG fase. 150/VT-I, operativna poročila XV. divizije za 19. do 29. julij 1944, arh. IZDG fase. 26/11, kronika Cankarjeve brigade za julij 1944, poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. septembra 1944 glavnemu štabu o aktivnosti enot v prvi polovici avgusta 1944, Zbornik VI-16-12, poročilo glavnega štaba z dne 10. septembra 1944 vrhovnemu štabu o bojih julija in avgusta 1944, Zbornik VT-16-27.

* Operativno poročilo XV. divizije za 4. avgust 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

⁴ Operativno poročilo XV. divizije za 23. avgust 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

* Poročili političnega komisarja XV. divizije z dne 14. avgusta in 3. septembra 1944 glavnemu štabu, arh. IZDG fase. 188a/III.

* Politično poročilo Cankarjeve brigade za čas od 15. do 30. julija 1944, arh. IZDG fase. 188/III, petnajstdnevno poročilo o delovanju PROD — propagandnega odseka Cankarjeve brigade z dne 29. julija 1944, arh. IZDG fase. 88/IV, štirinajstdnevno poročilo o delovanju agitpropa Cankarjeve brigade z dne 31. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 16/11.

⁷ Poročilo ocenjevalne komisije za tekmovanje pri Stabu XV. divizije z dne **6.** avgusta **1944** o **uspehih** tekmovanja, arh. IZDG fase. 188b/III-D 1.

⁸ Številčno stanje članov KPS v Cankarjevi brigadi z dne 31. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 16/1.

⁹ Pregled številčnega stanja in orožja Cankarjeve brigade z dne 15. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 16/1.

BOJI ZA UNIČENJE STISKEGA UTRJENEGA VOZUSCA
SLOVENSKIH DOMOBRANCEV
(od 2. septembra do 5. decembra 1944)

Za nadaljnje boje Cankarjeve brigade so bile značilne te okoliščine: sovražnik je utrdil povezavo med posadkami na kočevski cesti in si s tem zagotovil varnost premikov in transportov v smeri Kočevje—Ljubljana ter obratno. Nato se je posvetil dolenski komunikaciji, začel postavljati nove postojanke in se je trudil, da bi jo obvladal. Posrečilo se mu je s trdovratnimi boji in z osvojitvijo učinkovite protipartizanske taktike pridobiti bojno pobudo. Poveljstvo VII. korpusa pa si je prizadevalo iztrgati sovražniku pobudo iz rok in ponovno zavladati na področju dolenske ceste. Nadalje so akcije enot Vil. korpusa občasno uskladili z načrti o obči ofenzivi proti komunikacijam, zlasti na progi med Zidanim mostom in Trstom, s čimer se je VII. korpus z drugimi partizanskimi enotami Jugoslavije in Slovenije vred vključeval v splošno vojno dejavnost zaveznikov. Seveda je bilo zato bojišče na Dolenjskem zelo razgibano: vzplamteli so ogorčeni manevrski boji, ki so izčrpavali partizanske enote ter prizadejali tudi sovražniku velike izgube.

Razvoj enot slovenskega domobranstva

Kot nam je že znano, so Nemci meseca maja 1944 poslali na dolensko cesto na ugodne taktične točke močne sile. Ob tej prometni žili je sovražnik razvil dve žarišči za bojne pohode. Prvo je bilo v Novem mestu, drugo pa v vozlišču domobranskih postojank, ki jih je bil postavil v Višnji gori, Stični in Šentvidu pri Stični. Tam so se namestili domobranski ma-

nevrski bataljoni, se zelo utrdili in začeli usmerjati svojo bojno dejavnost zlasti proti Suhi krajini ter deloma na področje Čateža, severno od Trebnjega in Sv. Križa.

Na temelju ukaza nemškega poveljstva z dne 5. julija 1944 je organizacijski štab slovenskega domobranstva reorganiziral svoje bataljone v omenjenem vozlišču in jih preimenoval.* Tako so preimenovali v 1. bataljon slovenskega domobranstva bataljon, ki mu je poveljeval major Ladislav Križ. Naselil se je v Stični in vzpostavil postojanko. Bataljon »M«, ki mu je poveljeval Miroljub Stamenkovic, so preimenovali v 3. bataljon. Ta je bil v Višnji gori Bataljon »O«, ki mu je poveljeval stotnik Meničanin, so preimenovali v 4. bataljon. Naselil se je v Šentvidu pri Stični. Ti trije bataljoni so bili oddaljeni eden od drugega od 2 do 4 kilometre, kar je imelo svoj pomen, saj so se trdno povezali v utrjen rajon, ki mu je bilo težko priti do živega. Bataljoni so nastopali samostojno ali pa so se združevali v skupino, ki ji je poveljeval nemški stotnik Schumacher. Na Rakeku se je usidral bataljon »W«, ki se je preimenoval v 2. bataljon slovenskega domobranstva. Poveljeval mu je Vuk Rupnik. Njegovo operativno področje je bila večidel Notranjska, posegal pa je tudi na Dolenjsko, Kočevsko in enkrat celo v Belo krajino.

Nemci so si prizadevali dvigniti bojno sposobnost domobrancev. 2e organizacijski štab slovenskega domobranstva je imel v Ljubljani šolski bataljon, kjer so se urili domobranci in dobivali temeljno znanje o bojevanju. General Rösener pa je ustanovil 20. septembra v Stični posebno šolo za urjenje v protipartizanskem bojevanju. Zahteval je, da se mora vsak poveljnik seznaniti s taktiko tega bojevanja. Šolanje je trajalo

* Organizacijski štab slovenskega domobranstva ni imel funkcije poveljstva, temveč je imel na temelju povelja višjega SS in policijskega vodje v vojnem okrožju XVIII. z dne 10. februarja 1944 nalogo nabirati, uvrščati, uriti, opremljati in oskrbovati slovensko domobranstvo. Pošiljanje domobranskih čet v boj je bilo izključno v pristojnosti nemškega vodstvenega štaba za boj proti bandam. V skupnih akcijah nemških in domobranskih čet so bile nemške čete oziroma njihovi poveljniki vedno nadrejeni domobranskim. Čete slovenskega domobranstva v akciji so smele poklicati na pomoč le prek vodstvenega štaba za boj proti bandam (pravni status slovenskega domobranstva je sicer bil — nemška pomožna policija, op. avt). Glej organizacijsko povelje št 1 organizacijskega štaba slovenskega domobranstva z dne 2. maja 1944, arh. IZDG, AFK, fase. 282/1.

Generallajtnant in SS obergruppenführer E. Rösener odlikuje domobranske oficirje za zasluge v bojih proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije. Posnetek je narejen po fotografiji v časopisu Slovenskega domobranstva letnik I, St. 2 z dne 17. avgusta 1944

štiri tedne. Že lokacija te šole pove, kako veliko važnost so posvečali stiškemu domobranskemu vozlišču. Vodstvo šole so zaupali stotniku Schumacherju in mu dodelili izkušene inštruktorje, M so v šoli predavali, pa tudi vodili čete v boju proti partizanom in tako povezovali teorijo s prakso. V šolskih akcijah so poleg domobrancev sodelovale tudi nekatere nemške policijske in druge enote.¹

Nemcem se je posrečilo v tem pomembnem vozlišču v kratkem času usposobiti domobrance za protipartizanski boj. Nosilci taktike so bili komandantje bataljonov in komandirji čet, zvečine oficirji bivše jugoslovanske vojske. Ob soočenju v bojih s partizansko taktiko so jih nemški profesorji hitro poučili, da se morajo proti partizanom boriti drugače. Bojne navade jugoslovanske vojske, s katero so bili prežeti jugoslovanski oficirji, niso bile v skladu z nemško, mnogo bolj gibčno in napredno doktrino vojskovanja. Toda kmalu so se priučili zahtevam nemških poveljnikov in obvladali protipartizansko taktiko. Njeno bistvo je bilo v tem, da je treba s terensko obveščevalno organizacijo zaslediti partizane, jih z manevrom napasti, presenetiti in poraziti v agresivnem boju. Domobranci so imeli to prednost pred nemškimi četami, da so bolje poznali zemljišče in krajevne razmere ter da so sčasoma vzpostavili stik s sebi naklonjenim prebivalstvom.*

Pritisk nemško-domobranskih čet na Dolenjskem in v Suhi krajini je stalno naraščal. Glavni štab Slovenije se je tega zavedal. Partizanske enote in štabi so se seznanjali z najnovejšo sovražno taktiko v vsakodnevnih bojih in začetne nepazljivosti poplačali s krvjo. Partizane in štabe je glavni štab opozarjal na novo nevarnost s posebno kampanjo, ki jo je podprl tudi centralni komite KPS. Glavni štab je sodil, da je sovražna taktika le posnemanje partizanske, ki so jo partizanske Čete razvile v dolgoletnih bojih. Sodil je dalje, da je nova taktika odsev sovražnikove slabosti. Zdravilo proti temu da je povečanje lastne manevrske sposobnosti. Partizani morajo sedaj še bolj razviti svojo taktiko, v kateri so bili doslej mojstri, pa so to mojstrstvo v zadnjem času zanemarili. V vseh partizanskih enotah so natančno preučili navodila glavnega štaba in poskušali popraviti napake glede budnosti, zavarovanja na bojišču in v nastaniščih ter okrepiti bojno in manevrsko sposobnost.²

* Glavno nemško poveljstvo za boj proti partizanom je bil tako imenovani vodstveni štab za boj proti bandam (Führungsstab für Bandenbekämpfung) pod poveljstvom generala Rösenerja v Ljubljani. Oficir tega štaba in pooblaščenec za vodenje protipartizanskega boja na področju, ki je bilo dodeljeno stiskemu sovražnemu vozlišču, je bil stotnik Schumacher. Ta je poveljeval vsem domobranskim enotam, ki so mu bile dodeljene, ter vsem nemškim četam, ki so mu jih stavili na voljo.

Premestitev na nov sektor

Maršal Jugoslavije Josip Broz-Tito se je v prvi polovici avgusta 1944 sestal v Italiji z zavezniškimi poveljniki v Sredozemlju ter s predsednikom vlade Velike Britanije Winstonom Churchillom. Rezultati pogovorov so bili zelo spodbudni in so pomenili začetek priznanja osvobodilnega gibanja Jugoslavije. Tito se je z zavezniki dogovoril o raznih oblikah pomoči narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije, s Churchillom pa o političnih vprašanjih glede sporazuma Tito—Šubašić. V skladu z občim planom nadaljevanja zavezniških bojev v Italiji je maršal Tito ukazal enotam NOV in PO Jugoslavije, naj zlasti med 1. in 7. septembrom 1944 poživijo rušilne akcije na vseh progah. Zavezniki so obljubili, da bodo za potrebe teh operacij poslali material in da bodo sodelovali neposredno z letalstvom.³

Petnajsta divizija se je namenila porušiti del dolenske proge med Višnjo goro in Gročupljim. Nalogo naj bi opravila Gubčeva brigada, Cankarjeva brigada pa naj bi pomagala s slepilno akcijo.

Brigada na pohodu skozi Dolenjske Toplice 2. septembra 1944. Foto Milijan

Dvanajsta brigada je prevzela blokado Novega mesta od Cankarjeve brigade dne 1. septembra 1944. Cankarjeva se je ponoči na 2. september premaknila v Dolenjske Toplice, naslednjega dne pa je prispela v rajon Žužemberka*. Cankarjeva je bila najmočnejša brigada XV. divizije, saj je štela 722 borcev in bork. Njeno jedro se je zaradi varnosti pred nenadnimi napadi sovražnih bataljonov iz stiškega utrjenega vozlišča razmestilo na desnem bregu Keke. Gubčeva in druge brigade so napadale in rušile železniške proge, ki držijo iz Grosupljega na Dolenjsko in Kočevje.

Dne 4. septembra se je brigada brez 1. bataljona razmestila v vasi Grintovec, južno od Zagradca. Prvi bataljon je odšel na izpostavljen položaj v Stavči vasi. Taka je bila razporeditev brigade do 6. septembra, ko so jo spet poslali na levi breg Krke. Njena naloga je namreč bila, da zavaruje enote brigade VDV, ki so s tega področja preseljevale belogardistične družine, hoteč izkoreniniti vire obveščanj za domobrance. Takole se je razmestila: štab brigade in minometna baterija sta bila v vasi Zavrh, 2. bataljon v Tolčanah, 3. pa okoli Sel pri Šumberku in na OrlakL Četa 3. bataljona se je ločila od jedra bataljona že na pohodu čez Krko, krenila skozi Marinčo vas, mirno Muljave in Gorenje vasi ter je zvečer po nalogu štaba brigade demonstrativno napadla 1. bataljon slovenskega domobranstva v Stični. Sovražnik je na napad odgovoril s težkim orožjem Četa se je ob 3. uri 7. septembra umaknila v sestavo svojega bataljona Brigada se je na novih položajih dobro zavarovala in ni dopustila, da bi jo presenetili. Večinoma so bili njeni bataljoni v gozdu, kjer so se zakonspirirali, postavljali pa so tajne zasede, da bi dobili sovražnika pred cevi mitraljezov. Ves dan 8. septembra je brigada iskala po Suhi krajini sovražnika, da bi se z njim spopadla. Toda do bojev ni prišlo, ker sovražnik ni bil aktiven, in brigada se je zvečer umaknila na področje Valične vasi.** Le vod 1. čete 2. bataljona se je pri Zagorici spopadel s sovražnikom.

Se eno akcijo so medtem zaupali brigadi. Iz Štajerske je namreč prispela čez Savo pošiljka papirja in soli. Na Savi

* Stab brigade in minometna baterija v Budganji vasi na desnem bregu Krke, 1. bataljon v Sadinji vasi, 2. v Budganji vasi, 3. pa v Stranski vasi.

** Razmestitev: štab brigade z 2. in 3. bataljonom ter minometno baterijo v Valični vasi, 1. bataljon v vasi Vrh.

je tovor kakdih 30 voz prevzel Dolenjski odred, Cankarjeva pa naj bi ga varno pripeljala s Čateža v Suho krajino. Na pot se je odpravila ponoči na 11. september ter se razmestila na področju Čateža in Zaplaza. Zavarovala se je zlasti v smeri proti Šentvidu in Stični.^{4*} Ponoči na 13. september je bila brigada srečno s transportom v okolici vasi Reber in Zalisec, dne 14. septembra pa je oddala tovor pri vasi Podbukovje, blizu izvira Krke.⁴

Napadi na domobranske postojanke

Šele sredi septembra se je VIL korpusu «posrečilo ponovno zbrati enote za napad na domobranske postojanke.

Najprej je bila na vrsti Višnja gora. Njena posadka je bil 3. bataljon slovenskih domobrancev. Utrdili so ne samo Višnjo goro, temveč tudi Stari grad nad njo, ki je imel odlično taktično pozicijo. Brez zavzetja tega gradu ni bilo mogoče doseči uspeha v Višnji gori. Štab VII. korpusa je dal petnajsti diviziji navodila za akcijo, od katerih naj omenimo le najvažnejše. Za preprečevanje povezav med domobranskimi postojankami je treba postavljati premične zasede. Ker zaradi pomanjkanja municije ni moč misliti na topniško podporo, naj napadajoče enote sestavljajo jurišne in bombaške skupine. Skupine s protitankovskimi puškami in protitankovskimi minometi naj nadomestijo topništvo. Napad naj se začne s presečenjem in jurišem, ki ga je treba podpreti z vpitjem ter udariti po utrdbah. Po končani akciji je treba enote premestiti severno od Stične.⁵

Sedmi korpus je zaupal akcijo napada na Višnjo goro XV. diviziji, XVIII. diviziji pa je ukazal ponovno rušiti šmarski tunel. Petnajsta divizija je zaupala napad na Višnjo goro Cankarjevi brigadi. V smeri proti Grosuplju naj bd jo zavarovala Gubčeva brigada, ki naj bi zlasti rušila progo, 15. in 12. brigada bi v okolici Novega mesta napadali kake utrdbe, Dolenjski odred pa bi s Čateža zavaroval nemško mejo. Vse enote VII. korpusa so bile vpletene v akcijo.

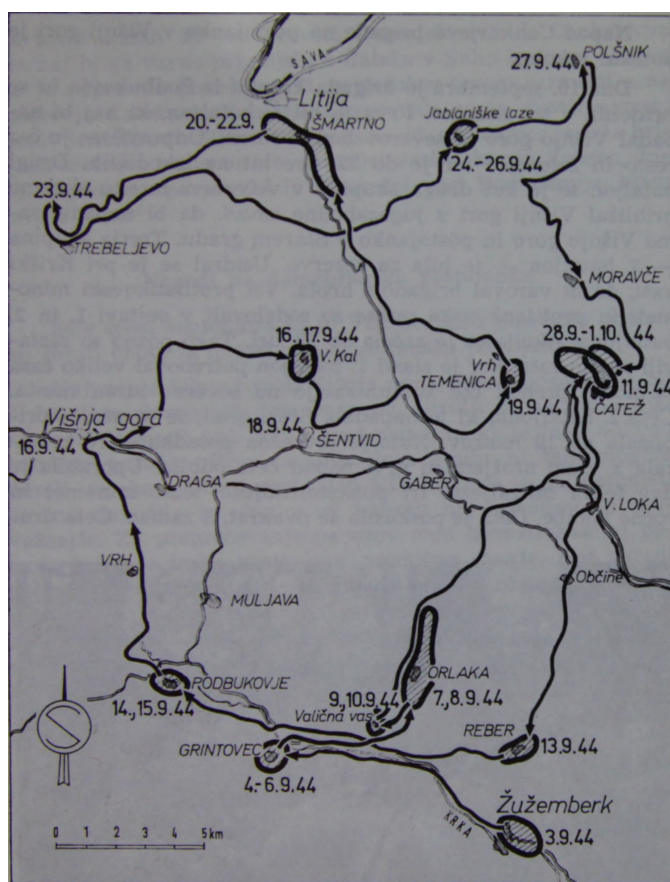
*Razmestitev: štab brigade in 3. bataljon v Čatežu in okolici, 1. bataljon v Zaplazu, 2. bataljon in minometna baterija v Dolenji vasi.

Napad Cankarjeve brigade na postojanko v Višnji gori je potekal takole:

Dne 15. septembra je brigada krenila iz Podbukovja in se razdelila v tri skupine. Prva je bil 1. bataljon, ki naj bi napadal Višnjo goro iz severovzhodne smeri. Odpravil se je čez cesto in železnico ter je do 22. ure bil na izhodiščih. Drugi bataljon se je kot druga skupina v večernem mraku skrivno približal Višnji gori z jugozahodne smeri, da bi napadel samo Višnjo goro in postojanko v Starem gradu. Tretja skupina — 3. bataljon — je bila za rezervo. Usidral se je pri Kriški vasi, da bi varoval brigado s hrbta. Vsi protitankovski minometi in protitankovske puške so sodelovali v sestavi 1. in 2. bataljona. Akcija se je začela ob 23. uri. Tako pozno so zastavili akcijo zato, ker je zlasti 1. bataljon potreboval veliko časa za nočni prehod čez komunikacijo na severno stran mesta. Četa 2. bataljona, ki je napadala Stari grad, se je utrdbi približala na 10 metrov. Nato je sovražna posadka ostro reagirala z vsem orožjem in prvi napad čete odbila. Uporabila je dva težka mitraljeza, tri puškorni trati jeze, težki minomet in ročne bombe. Četa je poskusila še dvakrat, a zaman, četa dru-

Komandant brigade Alojz Dragan med akcijo. Foto Trobec poleti 1M4

Bojna pot Cankarjeve brigade od 3. septembra do 1. oktobra 1944

gega bataljona, ki je napadala s severa, je presekala žico in deloma prodrla v mesto, vendar jo je sovražnik pregnal. Tudi 1. bataljon ni imel sreče. Ko je nekajkrat poskusil prerezati žico in vdreti v postojanko, so ga vsakič odbili. Minometna baterija je 10-krat ustrelila v mesto. Le pet min je eksplodiralo. Sovražnik ni napravil ponoči nobenega izpada, branil se je le v utrdbah, ker je 3. bataljon slovenskih domobrancev poslal v Šentvid pri Stični svojo četo, da bi zavarovala postojanko, iz katere je 4. bataljon odšel na akcijo. Posadka iz Grosupljega je podpirala obrambo Višnje gore z artilerijo, iz Stične pa je 1. bataljon slovenskih domobrancev streljal z minometi.

Napad Cankarjeve brigade ni uspel. Gubčeva brigada je razdrla nekaj proge in preprečila sovražniku, da bi z oklopnim vlakom prodrl po progi proti Višnji gori. Osemnajsti diviziji pa tudi ni uspelo porušiti šmarskega tunela. Tokrat se je celotna akcija VII. korpusa izjalovila. Kot poglavitni razlog bi navedli dejstvo, da pri enotah ni bilo takega poleta kot v majski ofenzivi VII. korpusa. Enote so se bile namreč že navadile na izdatno podporo artilerije, ki je takrat ni bilo. Tudi minerskih sredstev ni bilo zadosti. Brigado je stala akcija enega mrtvega in 5 ranjenih.*

Po akciji se je brigada preselila čez progo in se nastanila severno od Šentvida pri Stični, v vaseh Farški kal in Sela. Na vrsti je bil napad na drugi dve postojanki slovenskega domobranstva. Gubčeva brigada je 16. septembra zvečer napadla 1. bataljon slovenskih domobrancev v Stični. Akcija ni uspela. Brigada je zavarovala Cankarjevo, ki se je pripravljala za napad na Šentvid pri Stični.

Cankarjeva brigada se je odpravila v napad na postojanko v Šentvidu pri Stični 17. septembra med 17,30 in 18,30. V postojanki ni bilo 4. bataljona, kot smo že omenili, pač pa je bila tu 21. četajdovenskih domobrancev iz Višnje gore, vod 27. posadne čete iz Grosupljega ter kakšnih 100 domobrancev 4. bataljona, ki niso bili sposobni za marš v Dolomite v sestavi svojega bataljona. Prvi bataljon se je približal postojanki iz severovzhodne smeri in je napadel ob 22,15. Sovražnik je bil pripravljen in je začel takoj odgovarjati z obrambnim ognjem. Bataljon se je razvil v strelce in se pripravil na juriš, tedaj pa so vod, ki je imel nalogo varovati bataljon s

hrbta, napadli neznani sovražni vojaki.* Zato je bataljon poslal na ogroženo mesto četo, da je sovražnika razpodila. Začetek juriša se je zato zakasnil. Ob 23. uri je bataljon po 10-jinitnem naskoku zavzel sovražnikove bunkerje pri zaselku Goli vrh, >ki so branili dostop do Šentvida pri Stični s severovzhoda, nato je nadaljeval pohod proti vasi. Sovražnikov ogenj ga je kmalu ustavil. Pred utrdkami je ostal do 5. ure zjutraj 18. septembra in se nato umaknil v vas Praproče pri Temenici, severovzhodno od postojanke. Drugi bataljon je imel daljšo pot do izhodišča za napad, ki je bilo na cesti med Šentvidom pri Stični in meri Stično. Dne 18. septembra ob 0,30 je začel napadati. Zavaroval se je z vodom, ki je bil okrepljen s težkim mitraljezom, in se je postavil na dominantno točko, na Gradišče. Bataljon ni ničesar dosegel in je ob 4,20 odšel v vas Farški kal. Tretji bataljon je napadel s severa in je imel nalogo, najprej likvidirati pomožne postojanke v vasi Češnjice, severno od Šentvida pri Stični, oddaljeno od glavne postojanke nekoliko več kot kilometer. Ker pa posadka ni imela na voljo zadosti vojaštva, to noč Češnjice niso bile zasedene. Bataljon se je zato lahko nemudoma razvil za napad. Prva četa je napadala s položajev severno od Petrušnje vasi, druga pa desno od nje. Tretji bataljon se je razporedil desno od 1. bataljona. Bil je na poglavitni smeri, zato so ga okrepili s protitankovskim orožjem za uničevanje bunkerjev. Vod 1. čete 3. bataljona je bil pri Sv. Ani, severno od Češnjic, kjer je bila minometna baterija, ki je zlasti podpirala akcijo 3. bataljona. Vod jo je zavaroval. Ko sta se četi 3. bataljona približali Petrušnji vasi na 20 metrov, ju je sovražnik začel obstreljevati. z minometi in avtomatskim orožjem. Zažgal je neko hišo, da je imel pregled nad bojnim poljem. Bataljon se ni mogel približati bunkerjem in je proti večeru odšel v okolico vasi Videm. Minometna baterija je izstrelila 14 min, od katerih jih je eksplodirala le polovica.

Tako se je ponesrečila tudi ta akcija. Napad na Šentvid pri Stični je bil bolje pripravljen kot tisti na Višnjo goro, izvajali so ga tudi z večjim bojnim žarom, vendar uspeha ni bilo,

* Bili so verjetno iz sestave belo-plavogardistične skupine Janeza Mama-Črtomira, ki se je s svojo skupino navadno potikal tod okoli ter bil povezan z domobranskimi poveljniki iz postojank v Šentvidu pri Stični in Stični, z Nemci in gestapom.

ker brez udeležbe težkega orožja ni bilo mogoče zavzeti močno utrjene postojanke. S to akcijo se je končala operacija proti domobranskim postojankam v stiskem vozlišču.⁷

Vdor čez mejo

Po končani operaciji proti domobranskim postojankam je dobil štab VII. korpusa novo nalogo. Vdrl naj hi z enotami XV. divizije čez mejo in izvedel eno na j večjih akcij na železniški progi Zidani most—Ljubljana — rušenje litijskega mosta. Akcija je imela podoben pomen kot tista za Štampetov most Pravzaprav je bila ta naloga težja, ker bi morale brigade vdreti čez mejo in si zagotoviti dodatno zavarovanje. Litijski most je bil tudi mnogo bolj zavarovan kot štampetov. Ob mostu je bil grad Poganeč s posadko kakih 45 mož, ob mostu pa so bili na obeh bregovih Save bunkerji, v njih pa poleg drugega orožja še protiletalski topovi manjšega kalibra. Posadka v Litiji je imela na voljo kake 3 do 4 tanke, ki jih je lahko vsak čas uporabila za obrambo mostu. In še ena težava: za razliko od Štampetovega mosta, ki je bil dejansko le premostitev doline, je bil Htijski res pravi most — reka Sava je bila dodatna zapreka.

Petnajsta divizija je imela na voljo tri brigade (brez 12.) in Dolenjski odred. Slednji je imel med Savo in mejo svoje operativno področje. Njegovi borci so dobro poznali teren in razmere, zato so odigrali važno vlogo kot vodniki in svetovalci. Glavni štab je dal na voljo VII. korpusu še dve štajerski brigadi, Šlandrovo in Zidanškovo. V zgodovini narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem se je prvič dogodilo, da je bilo realizirano sodelovanje med enotami v Ljubljanski pokrajini in štajerskimi enotami, dri so bile pod poveljstvom IV. operativne cone. Operacijo naj bi podpiralo tudi zavezniško letalstvo.

Poglavitno nalogo so zaupali Gubčevi brigadi, Cankarjeva brigada pa je imela pomembno^ nalogo, zavarovati rajon napada na desnem bregu Save iz ljubljanske in litijske smeri ter zlasti preprečevati pošiljanje pomoči iz litijske garnizije k litijskemu mostu. Akcija bi se bila morala začeti že 18. septembra zvečer, toda nepredvidene težave so jo odložile do 20. septembra. To je imelo neugodne posledice za operativno sku-

pino štajerskih brigad, ki so začele pravočasno napadati, a so morale akcijo ponoviti v mnogo bolj neugodnih razmerah.

Cankarjeva in Gubčeva brigada sta 19. septembra zvečer začeli pohod čez mejo. Na čelu je bila Cankarjeva, ki je koloni utirala pot. Iz Dolenjega in Gorenjega vrha, kjer je bila doslej nastanjena, je odšla ob 18,30. Pri Volčjih jamah se je ločila od Gubčeve in odšla na odrejene položaje.* Prvi bataljon se je razvrstil pred Litijo in pred Šmartno pri Litiji, da zavaruje to smer in da z blokado Litije onemogoči pošiljanje pomoči na most. Drugi bataljon je zavaroval smeri iz Janč in Prežganja, 3. pa je bil pri Mali Štangi kot rezerva: po potrebi bi ga uporabljali zlasti v smeri proti Besnici in Prežganju.

Ob 16,30 dne 20. septembra 1944 se je začel boj za litijski most z naletom zavezniških lovcev-bombardierjev, ki so napadli grad Poganeč in topništvo pri mostu. Deset minut je trajalo bombardiranje, nato sta dva bataljona Gubčeve brigade zavzela Poganeč z jurišem. Del Gubčeve brigade je napadel posadko pri mostu in je naletel na velike težave. Šele ko 90 privlekli 500 metrov pred bunkerje havbico, so uničili ali onemogočili obrambo. Ker na nasprotni strani reke štajerski brigadi nista imeli sreče, da bi se približali mostu, so ga z desnega brega ponoči minirali minerei iz inženirskega bataljona XV. divizije, tisti ga porušili. Še prej pa se je morala Gubčeva brigada močno spopasti s tanki, ki so v spremstvu pehote iz Litije hiteli na pomoč posadkam v ogroženih bunkerjih. Pehoto te enote je 1. bataljon Cankarjeve brigade napadel s Širmanskega vrha — streljal je čez Savo — in jo prisilil, da se je vrnila v Litijo. V tem boju je nekega partizana ubila mina. To je bil prispevek Cankarjeve brigade k zavzetju mosta in njegovega uničenja. Po tankih so potem udarili strelci Gubčeve brigade s protitankovskimi puškami. Drugi bataljon Cankarjeve brigade je zasekal cesto Šmartno pri Litiji — Trebelj evo.

Litijski most je bil porušen in proga iz Zidanega mosta proti Ljubljani je ostala daljši čas neuporabna. To je bila ve-

* Kolona je spešila iz Mišjega dola v Temen iško dolino, nato skozi Sobrače po cesti, ki drži v Šmartno pri Litiji. Po dobri cesti so se bataljoni kar hitro premikali. Kolona je nato prispela na Pusti Javor in v Leskovicu. Pri črnem potoku so zapustili cesto in zavili proti zahodu, nato so šli po slabših poteh skozi Jazbine do Volčjih jam. Glej Ambrožič, Gubčeva brigada stran 770, 771.

lika zmaga združenih enot VII. korpusa in štajerskih brigad. Ujeli so 45 sovražnikovih vojakov in enega ubili, zaplenili pa so ves material v Poganku, ki ga ni bilo malo.

Gubčeva brigada je hkrati napadla z enim bataljonom postojanko v Kresnicah, kjer pa ni žela uspeha.

Rušenje tržaške železniške proge je bilo za Nemce še posebej boleče tudi zato, ker so enote XVIII. divizije 26. septembra ponovno porušile Štampetov most. Onesposobitev tržaške proge za promet je imela za nemške čete hude posledice. Transporti so zaostajali in zaveznikom na italijanski fronti je bila napravljena velika usluga.⁸

Po uničenju litijskega mosta je nastalo vprašanje, kako nadaljevati operacijo. Ali naj XV. divizija ostane onstran meje in nadaljuje napade na sovražne postojanke ali pa naj se vrne na Dolenjsko in poskuša obrzdati domobranske čete iz stiškega vozlišča. Načelnik štaba VII. korpusa Franc Poglar-Kranjc, ki je vodil napad na litijski most, je sodil, da je sedaj priložnost nadaljevati napadalne operacije onkraj meje.

V tem smislu je poslal predlog glavnemu štabu, naj se onkraj meje uporabijo vse tri brigade XV. divizije (Cankarjeva, Gubčeva in 15.), ki naj jih okrepe s havbico 100 mm. Petnajsta divizija bi lahko uničila vse postojanke med mejo in Savo, le litijske ne.* Glavni štab je že prej menil, da je treba uničiti omenjene postojanke, ker bi tako vzpostavili povezavo z enotami IV. operativne cone.^{1*} Načrt je bil obetaven. Težave so bile v tem, da so bile nemške postojanke na tem območju zelo utrjene, in da je bilo slovensko domobranstvo zelo aktivno ob nemški meji.

Brigadna obveščevalna patrulja je zvedela, da je večina posadke v postojanki Prežganje pripravljena na vdajo. V postojanki je bilo po brigadnih podatkih kakšnih 100 vojakov, med njimi 60 graničarjev. Imeli so tri težke mitraljeze in več lahkih, srednji minomet in nekaj brzostrelk. Štab brigade je 22. septembra predlagal štabu XV. divizije, naj ji dovoli napasti to postojanko.¹¹

Ko je brigada prejela odobritev, se je 22. septembra primaknila k Prežganju; 23. zvečer pa je udarila. Napadal je okrepljeni 2. bataljon, 1. je bdi na zavarovanju v smeri proti Litiji, 3. pa je bil blizu Malega Trebel jeva. Drugi bataljon so okrepili s protiklepnim orožjem 3. bataljona Sodelovala sta oddelek minometne baterije in topniška baterija iz se-

stave XV. divizije. Drugi bataljon je napadel ob 21. uri. Brigada se je pri domnevi o vdaji sovražnih vojakov ušela. Sovražnik se je namreč močno **branil**, uporabil je minomete in težke mitraljeze. Bataljon je večkrat zaman jurišal. Ob 2. uri po polnoči so pripeljali **topniško** baterijo, ki pa se ni obnesla. Bila je precej gosta megla in bunkerjev ni bilo mogoče zadeti. Do 5. ure zjutraj 24. septembra postojanka ni bila zavzeta, zato so brigadne enote umaknili in napad končali. Brigada je imela 3 mrtve in 4 ranjene. Največ **izgub** je povzročil brigadi minometni ogenj. Nemci so imeli pri napadu 6 ranjenih.^{1*}

Še istega dne se je brigada premestila, štab, 1. ter 2. bataljon in minometna baterija so odšli v Jablan iske Laze, tretje-ga pa so poslali v vas Dolgi rt. Ta bataljon je odpeljal ranjen-ce čez mejo in jih v vasi Klanec izročil Gubčevi brigadi. Ta je poskrbela za njihov transport v bolnišnico. V Jablaniških Lazah je brigada ostala do 27. septembra.^{1*}

Kljub neuspehom v bojih proti postojankam (15. brigada je bila medtem neuspešno napadla 'postojanki v Šentjanžu na Dolenjskem in v Svibnem), je štab korpusa nadalje uresni-čeval svojo zamisel. Ker je 15. brigada odšla v trebeljanski ra-jon, sta bili onkraj meje na voljo le Cankarjeva in Gubčeva brigada, ki jima je štab korpusa ukazal, naj 27. zjutraj začeta napadati dve sovražnikovi postojanki. Gubčevi so namenili Presko, Cankarjevi pa Polšnik. Akciji sta bili povezani. Južni odsek Cankarjeve brigade je že z akcijo samo branila in va-rovala Gubčeva (brigada, 1. bataljon Cankarjeve je zavaroval prizorišče napada z vzhoda, na položajih pri Ravnah (severo-vzhodno od Polšnik a) in Selu, (jugovzhodno od Polšnika), od šmartna pri Litiji pa je zavaroval glavno cesto 2. bataljon pri Jablanici. Dve četi 3. bataljona, ki so mu dodelili proti-oklopno orožje, sta napadli postojanko. Začeli sta ob 6,15 ter se močno približali žičnim oviram in bunkerjem. Žične ovi-re pa so bile zaminirane, zato četi pri dnevni svetlobi nista mogli čeznje. Druga četa 3. bataljona je odnesla od minirane žične pregrade 6 ranjenih. Borci so se nekoliko odmaknili od žice in začeli napadati poslopje, kjer se je posadka najbolj branila. S protitankovskimi puškami so razbili bunkerje na stavbi in pregnali posadko iz gornjih dveh nadstropij v pri-tličje. Boj se je nadaljeval do 23. ure zvečer, ko je bila sov-

ražna posadka že na kolenih. Tedaj se je Cankarjeva brigada umaknila, ker je to storila tudi Gubčeva brigada.*

Štab VII. korpusa je ostro nastopil proti štabu Gubčeve brigade, češ da je samovoljno ukazal prenehati napad na Presko in zapustiti položaje, s čimer je dal sovražnikovim četam priložnost, da so vzele Cankarjevi brigadi možnost za prehod čez mejo.¹⁴

Glede na take razmere na bojišču, ki jih je še bolj zamotalo dejstvo, da sta bila ranjena komandant Gubčeve brigade in komandant XV. divizije pri Preski, se je morala Cankarjeva brigada umikati po slabših poteh in je bila vedno v nevarnosti, da bo padla v zasedo. Brigada je ponoči počasi potovala in je prispela k meji šele zjutraj, 28. septembra 1944. Prepričana, da so prehodi čez mejo pri Javorškem križu (1 km južno od Javorja) zavarovani, je dokaj brezskrbno spešila po cesti. Tedaj jo je presenetil gost ogenj.

Domobranci in nemško poveljstvo v stiskem vozlišču so bali vsekakor obveščeni o bojih Cankarjeve in Gubčeve brigade. Dne 27. septembra so sestavili skupino slovenskih domobrancev iz 4. bataljona brez 31. in 39. čete, 28. čete iz 1. bataljona in 21. čete iz 3. bataljona. Ta skupina je imela torej moč okrepljenega bataljona in je bila pod poveljstvom štaba

4. bataljona. Zvečer 27. septembra so odkorakali iz Šentvida pri Stični skozi Selo pri Temenici, Temenico, Staro goro (severovzhodno od Temenice), in Vinji vrh na Novo goro ter nato ob meji v smeri proti Moravčam pri Sv. Križu. Na primer-nem mestu blizu Javorškega križa so na prehodu čez mejo postavili zasede. Imeli so srečo. Pred njihove mitraljeze je prikorakala Cankarjeva brigada, nato se je vnel strahovit spopad.

Najprej se je razvil za boj 1. bataljon Cankarjeve: ob vzhodni strani ceste je močno napadel domobrance, da bi pri-boril prehod čez mejo. Juriš je pripeljal bataljon tik do žice. Toda domobranci so imeli dobre pozicije in pred njim so bali borci Cankarjeve brigade kakor na dlani. Uporabljali so zlasti težki minomet. Prvi bataljon je imel po tem jurišu 6

* Po poročilu Dolenjskega odreda so Nemci ponoči na 6. oktober zapustili PolSnik ter odpeljali vso opremo in material, ki bi ga lahko uporabili partizani, in razbili razne naprave ter postopa-ja. Op. poročilo XV. divizije za 8. oktober 1944, IZDG f. 26/11.

mrtvih. Nato se je v varstvu drugih enot brigade pomaknil malo vzhodneje od ceste, da bi s prodorom v desni sovražnikov bok izsilil prehod. Na starem mestu je pustil vod za zavarovanje. Ker pa na meji ni bilo utrtega prehoda, žica pa je bila minirana, in ker so domobranci uperili na borce močan ogenj, se bataljonu tudi ta namera ni posrečila. Drugi bataljon se je ob napadu razvil blizu vasi Javorje. Eno četo je poslal v boj proti, domobrancem, drugo pa v smeri proti Preski, zakaj tam je bil sovražnik, ki je partizane res začel obstreljevati z minometi in brzostrelnim topom. Drugi bataljon je ostal na položajih tako dolgo, dokler ni dozorela možnost za preboj. Boj je bil sila krvav. Cankarjevci so streljali kar stojé, jurišali in metali bombe. Pri tem so imeli velike izgube. Tretji bataljon se je prebijal po zemljišču, ki ga je zasipal sovražnikov ogenj. Končno se je partizanskim četam posrečilo, da so se po delih prebile čez mejo. Drugi bataljon se je — potem ko je opravil zavarovalno nalogo — umaknil prek Vodice in šel nato čez mejo. Bataljoni so prihajali čez mejo posamez in se namestili v vaseh južno od meje. Štab in 3. bataljon sta bila v Čatežu, 1. na Zaplazu, 2. pa v Gorenji in Dolenji vasi. Z 2. bataljonom je bila minometna baterija.

Tokrat je brigada drago plačala majhno nepravilnost v organizaciji prehoda čez mejo. Imela je 21 mrtvih, 29 ranjenih in 24 pogrešanih. Skoraj 80 borcev je bilo izločenih iz njenih bojnih vrst. To je bil vsekakor za Javorovico njen najhujši poraz. Izgubila je tudi mnogo orožja.

Ko je Gubčeva brigada zaslišala boj na meji, ji je bilo takoj jasno, da je sovražnik napadel Cankarjevo brigado. Štab ji je poslal na pomoč 1. bataljon in četo 3. bataljona. Slednja naj bi prek Gabrske gore udarila domobrancem v hrbet. Toda ko so partizani prispeli na bojišče, domobrancev ni bilo več tam. Le s težkim minometom jih je nekaj časa obstreljeval 1. bataljon. Ta intervencija Gubčeve brigade pa ni mogla zavrniti očitkov štaba XV. divizije, češ da je Gubčeva brigada kriva poraza Cankarjeve, ker ni zavarovala prehodov čez mejo. Poveljstvo brigade se je temu upiralo, češ da takih nalog niso od nikogar prejeli, bi jih bili pa seveda izpolnili, če bi jim bilo to ukazano. Pojasnjevali so, da je imela vsaka brigada nalogo, naj sama zase zavaruje potrebne prehode. Štab VII.

korpusa je v že prej omenjeni naredbi ostro kaznoval štab (razen komandanta) Gubčeve brigade.¹¹

Glavni štab je spoznal, da je za napade na postojanke onkraj meje in Save potrebno več moči in da morajo biti enote oborožene s težkim orožjem, ker so postojanke dobro utrjene.

Po boju pri Javorškem križu se je Število borcev Cankarjeve brigade **zelo** zmanjšalo. Medtem ko je brigada Stela 27. septembra 1944. leta 685 borcev in bork, jih je bilo 30. septembra še 611.

Boji z domobranci

Ker se je posrečilo rušenje litijskega in Štampetovega mosta, je nameraval glavni štab okrepiti VII. korpus z dvema štajerskima brigadama (Šlandrovo in Zidanškovo) ter najprej udariti po domobranskih postojankah v stiškem vozlišču. Likvidacija teh postojank bi bila pogoj za nadaljevanje ofenzive v smeri železniške proge pri Litiji, ki so jo, ohrabreni z uspehom 20. septembra, nameravali popolnoma uničiti. Del enot VII. korpusa pa bi skupaj z enotami IX. korpusa napadel tržaško progo tudi na odseku med Postojno in Ljubljano ter jo popolnoma razrušil. S tem bi se odprla pot za sodelovanje vseh enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in za enotno poveljevanje obema korpusoma ter IV. operativni coni. To je bil zelo širokopotezen načrt glavnega štaba. Naj večja ovira za njegovo izpolnitev je bilo po sodbi glavnega štaba pomanjkanje orožja, streliva in eksploziva. Precej borcev je bilo neoboroženih. **To** je bil glavni razlog, da je sovražnik uspeval z majhnimi silami odrivati partizane od važnih komunikacij in postojank. Glavni štab je zaito poslal vrhovnemu štabu prošnjo, naj bi izposloval pospešenje zavezniških pošilk v Slovenijo. »Obračamo se samo zato,« pravi v poročilu vrhovnemu komandantu Titu glavni štab Slovenije, »ker se zavedamo odgovornosti in ker vemo, da je prav od nas odvisen uspeh operacij naše vojske na zahodnih mejah nove Jugoslavije.«^{1*}

Preden bi prispeli štajerski brigadi na Dolenjsko, je glavni štab zahteval od XV. divizije, naj se postavi po robu domobranskim bataljonom in jih poskuša poraziti. Cankarjevo brigado so premestili bliže Žužemberku, kjer so bile že druge brigade XV. divizije. Dne 1. oktobra 1944 ob 19. uri je s Ca-

teža odšla v Kozjek.* Naslednjega dne ob 22,30 se je razmestila v Valični vasi in okolici.** Tu je bila do 6. oktobra, ne da bi se zapletla v kakšen spopad. S tem pa ni rečeno, da se je brigada bojov izogibala. Nasprotno! Ves čas se je razpostavi j ala na važnih točkah na zemljišču, da bi kako dobila pred puške domobranci in jih zmlela družno z Gubčevo brigado, ki je bila bliže Žužemberku. Toda ta namera se ji ni posrečila. Brigada se je močno zavarovala in je storila vse, da je sovražnik ne bi presenetil. Bataljoni so bili skupaj, da bi priskočili drug drugemu na pomoč, povezali pa so se tudi z Gubčevo brigado, s katero so se bili po nalogu štaba XV. divizije dogovorili za bojno sodelovanje. Načrt, ki naj bi pripeljal do sovražnikovega poraza, je bil ta, da bi skrivoma postavljali zasede, ob katerih bi se sovražnik zapletel v boj, nato bi brigada z manevrskim premikanjem vseh enot ter s sodelovanjem Gubčeve sovražnika uničila.

V brigadi so poskušali nekoliko oživiti politično in vojaško delo. Ker so bile enote skoraj ves čas na preži, v zasedah ali na patrolnih pohodih, je politično in vojaško vzgojno delo zelo trpelo. Omeniti je treba, da so 3. oktobra priredili v Žužemberku na zahtevo glavnega štaba slovesnost, na kateri so podelili starim borcem, ki so bili v partizanih že leta 1941, spominski znak 1941. Mnoge enote se niso zadosti pozanimale, kakšne ljudi imajo v svojih vrstah. Nekateri borci iz leta 1941 so bili pozabljeni, njihove privrženosti osvobodilnemu gibanju pa so bile prezrte. Sedaj so zahtevali, da poskrbe za take borce, jih dajo šolat in jih postavijo na taka odgovorna mesta, ki jim bodo lahko kos. V Cankarjevi brigadi so dobili spominski znak poročnik Stanko Fister, partizan od julija 1941, Gustel Mikec-Ivan, partizan od novembra 1941, pa politični komisar minometne baterije in podporočnik Jože Prvinšek, ki je prijel za partizansko puško 1. septembra 1941. Slovesna podelitev znakov je bila velika spodbuda za borce.¹⁷

Cankarjeva brigada je 5. oktobra imela v svojih enotah 613 borcev in bork.¹⁸ (Glej tabelo na str. 647.)

Ker so se pojavljale nekatere sovražnikove manjše skupine v Suhi krajini, na področju Zvirč in Ambrusa, torej za

* Razporeditev brigade po bataljonih: 1. bataljon v Babni gori, 2. v Krušnem vrhu, 3. in minometna baterija v Kozjeku.

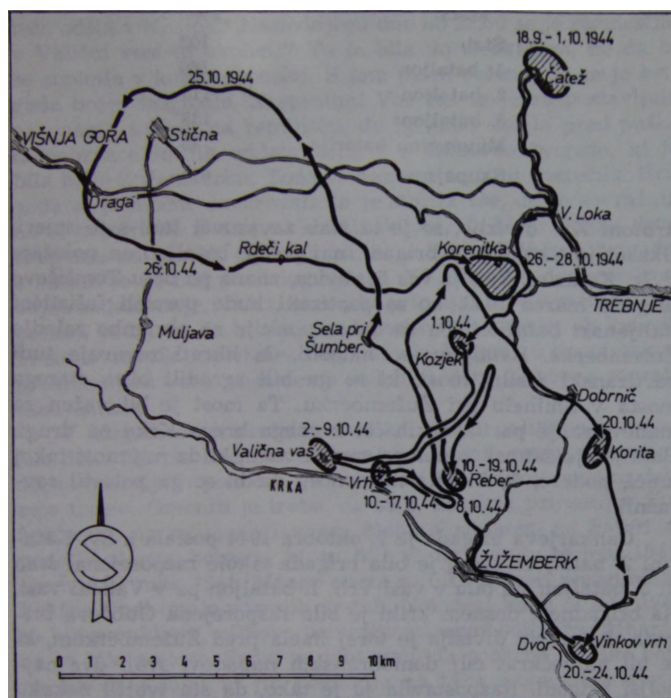
** Stab brigade, 1. bataljon in minometna baterija so bili v Valični vasi, 2. je bil v Tolčanah, 3. pa v Vrhju.

Enota	Število
Štab	103
1. bataljon	160
2. bataljon	173
3. bataljon	138
Minometna baterija	39
Skupaj:	613

hrbtom XV. divizije, se je ta štab zavaroval tudi s te smeri. Ukazal je Cankarjevi brigadi, naj pošlje bataljon na položaje k Sv. Katarini, kjer je vas Plešivica, znana po boju Tomšičeve brigade marca 1943, ko so partizani hudo porazili fašistični italijanski bataljon. Tu so dobre pozicije za obrambo zaledja Žužemberka. Bataljonu so naložili, da hkrati zavaruje tudi partizanski zasilni most, ki so ga bili zgradili blizu starega mosta v Šmihelu pri Žužemberku. Ta most je bil važen za manevriranje partizanskih čet z enega brega Krke na drugi. Bataljon je zaupal to nalogo enemu vodu, ki da naj most takoj uniči, podere, če bi bila nevarnost, da bi se ga polastil sovražnik.

Cankarjeva brigada je 7. oktobra 1944 poslala k Sv. Katarini 2. bataljon. Tedaj je bila brigada takole razporejena: štab in 3. bataljon sta bila v vasi Vrh, 1. bataljon pa v Valični vasi. Na brigadnem desnem krilu je bila razporejena Gubčeva brigada. Petnajsta divizija je torej imela pred Žužemberkom, ki je bil največkrat cilj domobranskih napadov, svoji dve najboljši brigadi. Razpostavila ju je tako, da sta tvorili nekako past v katero naj bi se domobranci ujeli. Zamisel, ki smo jo povzeli po razporeditvi bataljonov in po poteku akcij, je bila, da bi sovražne čete, potem ko bi skušale vdreti proti Žužemberku, zadržali z enim do dvema bataljonoma pred Žužemberkom; Cankarjeva bi jih nato prijela z zahodnega, del Gubčeve pa z vzhodnega boka. Tako bi domobranci dobili v klešče in z njimi obračunali.

Slovenski domobranci so 8. oktobra navsezgodaj res prišli. Na bojni pohod so se odpravili že 7. oktobra zvečer. Ponoči na 8. oktober so se neopazno približali partizanom, ker so poznali njihove položaje in jih napadli. Sestavili so dve koloni. Prva naj bi se usmerila prek Sel pri Šumberku proti Žužemberku. To je bila glavna, ki so ji zaupali najtežjo akcijo. V njej so

Bojna pot Cankarjeve brigade od 1. do 28. oktobra 1944

bili domobranci 16. in 28. čete 1. bataljona iz Stične in 32. četa ter del teške čete 4. bataljona iz Šentvida pri Stični. Bilo jih je torej za dober bataljon. Drugo skupino so sestavili iz 15. in 22. čete 3. bataljona iz Višnje gore. Njena naloga je bila pomožna Ponoči naj bi se pritihovala v smeri Zagradca in se iprevrgla na desni breg Krke. Pritegnila naj bi pozornost partizanov nase in s tem olajdala uničevalno delo prve, poglavitne skupine. Glavna skupina je uperila svojo bojno ost zlasti proti Gubčevi brigadi v rajonu Žužemberka in je delovala natančno tako, kot si je poveljstvo XV. divizije želelo; pomožna skupina je deloma bila usmerjena proti enotam Cankar-

jeve brigade, sicer pa je ogrožala most pri Šmihelu. Na smeri njenega prodiranja so bile še druge partizanske čete.

Najprej so naleteli na pomožno domobransko skupino pri Kitnem vrhu (to je bilo pobočno zavarovanje domobrancev) patrolja Cankarjeve brigade in obveščevalci obveščevalnega **brigadnega** centra. Ker je bila megla, so se domobranci prikrito približali partizanom na vseh odsekih napada. Spopadli so se čisto iz največje bližine. Partizani so hitro obvestili o dogodku štab brigade v vasi Vrh. Tedaj pa je zapokalo tudi pri Žužemberku, kjer so se spopadle s sovražnikom zasede Gubčeve brigade. Domobrancem se je posrečilo zalesti brigatine vode v zasedi in so tako z jurišem hitro rešili spopad v svoj prid. Gubčeva je imela velike izgube in del njenih čet se je moral umakniti čez Krko.

Ko je štab Cankarjeve brigade zaslišal boj, je v skladu s poprejšnjimi navodili poslal oba bataljona v napad na boke domobranskih čet. Poglavitni cilj bataljonov je bil, da bi domobrancem onemogočili vrnitev. Prvi bataljon se je usmeril naravnost proti vasi Reber, kjer so domobranci imeli varovalne oddelke za umik po etapah. Bataljon se je z njimi udaril. Tretji bataljon pa se je usmeril proti Cvibljju. Ker so ga na poti napadli sovražni oddelki z Reberi, se je obrnil in začel z juga v strelcih prodirati proti njim. To je bil manever, ki naj bi bil zaprl možnost povratka domobrancem iz Žužemberka. Toda sovražne čete so se po začetnih uspehih že začele vračati. Cankarjeva se je zato udarila le z njihovimi zaščitnicami. Tudi Gubčeva brigada se je vrnila v Žužemberk in poslala za domobranci četo, ki pa je blizu Dobrave in Zaiisca padla v domobransko zasedo ter pretrpela nove izgube. Sovražnik se je hitro umikal skozi Volčje jame in izginil brigadama izpred nosa.

Akcija obeh brigad 8. oktobra torej ni bila uspešna. Pomenila pa je vendarle napredek glede na poprejšnje akcije, ki niso bile tako izpeljane z manevri kakor ta. Cankarjeva brigada je povzročila s svojimi premiki prekinitev boja pri Žužemberku, je pa bila preslabotna in prepočasna, da bi mogla zaustaviti sovražnikov umik v oporišča. Pomožna domobranska skupina ob desnem bregu Krke ni dosegla nobenih uspehov, ker se je spopadla z drugimi partizanskimi enotami blizu Zagradca, potem pa je prekinila boj in se vrnila v nastanišče.

Rezultati boja: Cankarjeva brigada je imela 3 mrtve, Gubčeva pa 11 mrtvih, 5 ranjenih in 5 pogrešanih. Ni pa podatkov, kakšne izgube je imel sovražnik.¹⁹

Po sodbi štaba VII. korpusa je neuspeh pri Žužemberku povzročilo to, da se brigadni štabi niso znašli, da niso skladno gonili domobrancev in da niso izpolnjevali navodil štaba XV. divizije. Naj navedemo kot enega poglavitnih vzrokov za neuspehe v boju z domobranci neugodno postavitve Cankarjeve, zlasti pa Gubčeve brigade. Držali sta mostobran na levem bregu Krke, zato sta imeli za hrbtom reko, ki je imela kaj malo primernih prehodov. Sovražne čete so imele pobudo v svojih rokah ter so izbirale čas in prostor za udar. Preden so se partizani razvili za boj, je sovražnik že opravil svoje in se hitro umaknil. Cankarjeva brigada na položajih okoli Vrha pri Križu je bila pravzaprav oslabljena, saj je imela tu le dva bataljona, en bataljon in minometna baterija pa sta bila na desnem bregu Krke. Njeni položaji so bili primerni za primer direktnega sovražnikovega napada s severa v smeri proti Žužemberku. Le tedaj bi bil namreč mogoč vpad v sovražnikove boke ali pa učinkovit manever za njegovo obkoljevanje. V primeru napada z zahoda, torej iz zagraške smeri, pa je bila brigada obsojena na obrambni boj. Brigadni štab se je tega očitno zavedal. Že 10. oktobra je ukazal novo razporeditev. Oba bataljona je razmestil okoli vasi Vrh pri Križu z zavarovanji proti Zagradcu in Rebri. Drugemu bataljonu v Plešivici je naročil, naj dobro pazi na smer iz Zagradca po desnem bregu Krke. Minometno baterijo je zadržal v vasi Šmihel, kjer je bila bolj na varnem in je lahko pomagala v boju na levem ter desnem bregu Krke. Tudi pratežne enote vseh bataljonov so poslali v bližino Šmihela, čeprav je bila dostava hrane s tem otežkočena. Tam je bila tudi brigadna ambulanta. Taka razmestitev je ustrezala bojnim zahtevam. Brigada je postala s tem bolj gibka. Tretji bataljon so pooblastili, da vzdržuje povezavo z Gubčevo brigado na desnem krilu. Bataljoni so bili medsebojno povezani s telefoni, prav taka je bila povezava med brigadama in divizijo. Štab Cankarjeve brigade se je pogovoril s štabi bataljonov o ukrepanju v primeru napada. Veljala je še vedno ideja štaba XV. divizije o obkoljevanju. Štab brigade pa je opozoril svoje enote tudi na budnost. Zjutraj je namreč v teh jesenskih dnevih nad Krko ponavadi ležala megla, kar je omogočalo sov-

ražniku skrivno približevanje. To je bila njegova velika prednost. Stab brigade je opozarjal, da jo je zaradi nebudnosti pred dnevi skupila njena patrolja — sovražnik jo je poklal. Organizirali so tudi kurirsko zvezo med bataljoni.²⁹

Ta priprava se je izkazala za zelo umestno, kajti domobranci so udarili že naslednjega dne, 11. oktobra. Schumacher je sestavil bojno skupino iz enot 3. in 1. bataljona slovenskih domobrancev ter jo povedel v boj. Tokrat so usmerili glavne sile ob levem bregu Krke, ko da bi slutili, da z neposrednim napadom s severa ne morejo pričakovati posebnega uspeha. Porazdelitev sil v tem napadu pa je tudi pričala o raznolikosti njihovih zamisli. Ob Krki je prodiral zgodaj zjutraj 11. oktobra 3. bataljon slovenskih domobrancev iz Višnje gore, ki je imel v sestavi 15. in 22. četo ter 3. četo s težkim orožjem Čeprav je bila megla, jih je že ob 6. uri zasledila patrolja 1. bataljona Cankarjeve brigade v Kitnem vrhu dn o tem obvestila svoj bataljon, ta pa štab brigade. Tako je bila o sovražnikovi akciji hitro obveščena vsa partizanska vojska na področju Žužemberka. Cankarjeva brigada je postavila enote na položaje zunaj vasi. Tretji domobranski bataljon je hitro potoval in jurišal v Valično vas. Vas pa je bila prazna. Pač pa so domobranci zasuli z ognjem partizansko zasedo iz sestave 1. bataljona ki je bila nad Valično vasjo. Ta razmeroma slabotna zaseda se je morala kmalu umakniti k bataljonu, ki se je postavil v bran nad vasjo Vrh. Ob 7. uri se je začel boj. Domobranci so s štirimi juriši skušali prodreti na položaje 1. bataljona, pa so bili vselej odbiti. Medtem se je pojavila v vasi Reber nova sovražnikova skupina, del 1. bataljona slovenskih domobrancev iz Stične. To je pomenilo, da je 1. bataljon Cankarjeve ogrožen od zad. Brž je odšel njen 3. bataljon proti Rebri in začel boj z domobranci. V tem je prihitel na pomoč 2. bataljon Gubčeve brigade z Mačjega hriba, vzhodno od Žužemberka. Začel je obkaljevalni manever proti vasi Vrh, kjer se je še zmeraj boril 1. bataljon Cankarjeve. Toda gubčevce so napadli domobranci iz 1. domobranskega bataljona in jih prisilili k umiku. Bataljon Gubčeve je bil pod poveljstvom samega komandanta brigade Franca Avblja-Lojka in se je postavil v bran pri Rebri, se nekaj časa tolkel skupaj s 3. bataljonom Cankarjeve, se zopet umaknil pa zopet spopadel z domobranci. Sovražnik ni mogel prodreti v Žužemberk.

OkoM 12. ure je 3. domobranski bataljon na fronti 1. bataljona Cankarjeve ponovil napad. Cankar j evce sta podpirala dva oddelka minometne baterije s položajev pri Dešeči vasi. Domobranci sedaj niso napadli frontalno, pač pa so poslali skupino mimo vasi Zavrh partizanom za hrbet. Bataljon je ta manever prepoznal in se nekoliko umaknil med vasi Križ pri Žužemberku in Vrh ter tu zopet vzpostavil obrambo. Sele ko mu je zagrozila sovražna kolona z Rebri, ki je 3. bataljon Cankarjeve in 2. bataljon Guibčeve nista mogla zaustaviti, se je 1. bataljon umaknil v vas Cvibelj in njeno okolico. Tu se je povezal s 3. bataljonom Gubčeve brigade, ki je bil prispel že prej v Zafaro. Oba bataljona sta frontalno zaprla pot proti Žužemberku. Na bojišču so se popoldne todkli z domobranci 4 bataljoni, med njimi dva iz Gubčeve. Položaj je bil prav poutčen in zanimiv, za borce pa zelo težaven. Boj je bil prepleten z manevri z ene in z druge strani. Posebno sta sd prizadevala po en bataljon Gubčeve in Cankarjeve brigade, ki sta bila na vzhodnem boku sovražnikovega bojnega razporeda, da bi ga odrezala od zaledja. Ko pa so domobranci spoznali, da boj zanje ne bo uspešen, so se začeli umikati v smeri svojih nastandšč. Tretji bataljon Cankarjeve jih je dohitel v vasi Zalisec in jih napadel; le stežka so ob podpori minometnega orožja rešili ranjence. Potem je bil boj končan.

Partizanom se je ta dan, čeprav je bil boj končan »z remijem«, vendarle posrečila boljša povezava med enotami dveh brigad. Težili so k obkoljevanju in uspeli le deloma. Tudi sovražnik je pokazal manevrsko sposobnost, zato je bil boj večkrat tako zapleten, da so se enote na bojišču med seboj pomešale. Cankarjeva brigada je imela 8 mrtvih, 14 ranjenih in 8 pogrešanih. To so bile razmeroma velike izgube, toda glede na trd boj in premoč sovražnika na odseku 1. bataljona opravičljive. Navadno so se v takih bojih izgubljali novinci, ki še niso dobro poznali terena. Nekateri so dezertirali. Tudi Gubčeva brigada je imela 2 ranjena in 4 pogrešane. Boj pri Žužemberku je zahteval skupaj 8 mrtvih, 16 ranjenih in 12 pogrešanih*

* Cankarjeva brigada je imela 14. oktobra 1944 v svojih bojnih vrstah 422 borcev in bork, ki so bili oboroženi z 2 težkima minometoma, 6 lahкими minometi, 6 težkimi mitraljezi, 34 puško-

Tretji bataljon slovenskih domobrancev je odnesel iz tega boja 10 ranjenih, prvi pa 10 ranjenih in dva pogrešana.*¹

Nemško-domobranska ofenzivna akcija

Šlandrova in Zidanškova brigada sta se z drzno akcijo prebili čez Savo in prispeli 13. oktobra ob 14. uri v okolico Čateža. Glavni štab je s tema brigadama, ki sta imeli skupen operativni štab, okrepil VTL korpus — ne samo za likvidacijo domobranskih postojank okoli Stične, temveč tudi zaradi zelo širokopoteznega načrta za rušenje železnice med Zidanim mostom in Trstom ter za očiščenje Dolomitov belogardističnih postojank in postojank med Savo in nemško mejo. Sedmi korpus je tedaj imel na voljo veliko silo, saj so bili v njegovi sestavi poleg štajerskih brigad, XV. in XVIII. divizija, trije odredi in artilerija VII korpusa. (To je būa pravzaprav nekdanja 1. slovenska artilerijska brigada, ki jo je glavni štab 5. oktobra preimenoval v artilerijo VII korpusa.) Korpus je torej imel devet brigad, tri odrede in artilerijo. Štab korpusa je bil že izdal bojna povelja za napad na domobranske postojanke, ko ga je prehitela sovražna operacija.

Sovražnik je tedaj sodil, da so bile partizanske brigade v Suhi krajini v dotedanjih bojih z domobranskimi bataljoni tako zdesetkane, da bi z odločno akcijo lahko očistili področje Dolenjske med nemško mejo in Krko. Cilji te velike ofenzivne operacije bi bili Čatež, Dobrnič, Trebnje, Žužemberk, Hinje, Ambrus, Veliki in Mali Korinj ter seveda partizanske enote v teh krajih. Sestavil je štiri bojne skupine. Tisti pod poveljstvom Schumacherja, ki je bila najmočnejša, so zaupali najtežje naloge. Sestavljali so jo 16. in 28. četa 1. bataljona slovenskih domobrancev, 21., 22. in 3. četa težkega orožja iz 3. bataljona, 31. in del 4. čete s težkim orožjem iz sestave 4. bataljona slovenskih domobrancev in kombinirana bojna skupina, kakih 130 mož, sestavljena iz posadnih čet v Grosupljem. To je bilo skupaj okoli 1200 mož. Njihova obča smer je držala iz Šentvida pri Stični proti Dobrniču in je bila torej v celoti uperjena proti Gubčevi brigadi na položajih okoli vasi Občine.

mitraljezi, 4 protitankovskimi puškami, 2 piatoma (angleški protitankovski minomet) in 465 puškami. Seznam številčnega stanja enot VII korpusa z dne 14. oktobra 1944, arhiv IZDG fase. 154/III-4.

Drugo bojno skupino, okoli 400 mož, so Nemci sestavili v Novem mestu iz svojih in domobranskih enot ter jo okrepili s tanki in topništvom. Njen cilj je bilo Trebnje, namenili pa so jo za boj proti štajerskima brigadama na položajih okoli Čateža. Tretja bojna skupina je bil 2. bataljon slovenskega domobranstva, ki so ga v ta namen pripeljali iz Notranjske v Grosuplje, od koder je začel akcijo proti 8. brigadi XVIII. divizije pri Malem Korinju in Ambrusu. Četrta je bila bojna skupina Schmitz, sestavljena iz delov nemških in domobranskih posadnih čet iz Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja. Bila je močna kot bataljon in se je usmerila proti enotam XVIII. divizije ter artilerije **VII.** korpusa na področju Smuke. Iz razporeditve sovražnikovih bojnih skupin je razviden tudi njegov načrt. Oklenil naj bi partizanske čete, jih pognal v dolino Krke in tam porazil. Sovražnik je imel na voljo 6 bataljonov s kakimi 16 do 17 četami, nekaj tankov in topništva, skupaj okoli 2500 mož. V primerjavi z močjo VII. korpusa je bil za polovico slabši, le da je imel tanke in močnejše topništvo ter da torej za VII. korpus ne bi smel pomeniti velike nevarnosti. Toda posebne okoliščine so mu dajale prednost, ki jo je dobro izkoristil.

Sovražne skupine so začele akcijo 16. oktobra 1944, medtem ko je korpus planiral napad na domobranske postojanke za 19. oktober. Sovražnik je torej prehitel partizane in jih prisilil k obrambnemu boju. Glavni štab je odpovedal napad na domobranske postojanke 19. oktobra in dejal, da s tem ne odpoveduje svojo namero za začetek ofenzive, temveč le menja cilje. Sedaj je treba napasti kako veliko sovražno kolono na cesti Trebnje—Šentvid pri Stični, ko ima korpus na teh položajih zbrano tako veliko moč. Toda zgodilo se ni ne eno ne drugo. Sovražnik je bil namreč pobudnik akcije, partizanski štabi pa niso imeli pri roki sredstev za zvezo, ki so potrebna pri tako velikem manevrskem podvigu, kot ga je ukazal glavni štab.

Najprej je sovražnik porazil Gubčevo brigado pri vasi Občine in ji prizadejal največje izgube, kar jih je brigada pretrpela od svojega obstoja, na krajinskem sektorju pa so domobranci 2. bataljona presenetili bataljon 8. brigade XVIII. divizije v Malem Korinju. Posledice: nekaj manj kot 100 mrtvih, **ranjenih in pogrešanih.**

Kakšne pa so bile medtem akcije Cankarjeve brigade? Dne 17. oktobra je bila razporejena še vedno v Vrhu, Reber in Valiōni vasi* Bataljon, ki je bil v Plešivici, so 17. oktobra pritegnili v sestavo brigade. Ko je brigada zvedela, da je sovražnik 17. oktobra zasedel vasi Babna gora, Selce, Kozjak in Gorenje Kamenje — vse te vasi so južno od Občin — je z 2. in 3. bataljonom ter delom minometne baterije začel napad na severni strani, da bi sovražnika pregnal. Bataljona sta začela prodirati proti cilju okoli 12,30. Na levem krilu je bil 3. bataljon, na desnem pa 2. Poglavitni cilj je bila sovražna skupina v Gorenjem Kamenju, zato sta bataljona usmerila tja jedro svojih sil, medtem ko sta napadala druge cilje demonstrativno. Ob 16. uri sta izvedla v vas Gorenje Kamenje juriš in pregnala dele 4. domobranskega bataljona v Šentvid pri Stični. Ob 17. uri se je boj končal. Sovražnik je imel po partizanskih poročilih 4 mrtve, brigada pa 2 ranjena.

Ko so 18. oktobra zvedeli, da je v Trebnje prispela sovražna skupina iz Novega mesta, je bilo to za VII. korpus kot naročeno, saj je sodil, da ima priložnost obkoliti sovražnika in ga poraziti. Svoje enote je razporedil tako, da bi XV. divizija pritisnila proti Trebnjemu z juga, s severa operativna skupina štajerskih brigad, osemnajsta divizija bi varovala operacijsko področje s hrbtne strani, to je v Suhi krajini, z eno brigado pa iz ljubljanske smeri. Cankarjevi brigadi je bilo ukazano, naj prodira na levem krilu bojne razporeditve XV. divizije proti Občinam. Na njeni desni je bila 15. brigada, še dalje pa Gubčeva.

Ko je divizija 18. oktobra začela izvajati načrt, jo je sovražnik (1. bataljon z deli 4. bataljona slovenskih domobrancev ter bojna skupina iz Grosuplja) prehitel in prodril iz Dobrnič na noter do vasi Reber. Tu se je z njim spopadla Cankarjeva brigada. Sovražne čete so udarile zlasti po 2. bataljonu in ga po ogorčeni borbi, potem ko so ga začele obkoljevati, prisilile k umiku v Reber. Tu se je boj končal.

Ker se je namera štaba VII. korpusa 18. oktobra izjavila, so jo poskušali uresničiti naslednjega dne. Pa zopet je bil sovražnik hitrejši. Že ob 7. uri 19. oktobra so napadli (to

* Od 11. do 16. oktobra je bila brigada razporejena v vaseh Vrh, Reber in Plešivica. Minometna baterija pa je bila v Šmihelu.

je bil 3. bataljon slovenskih domobrancev) zasedo 2. bataljona pri vasi Reber. Boj je trajal le 10 minut, nato se je zaseda zaradi sovražnikove premoči skupaj z 2. bataljonom, ki mu je pripadala, umaknila na položaje ob cesti Žužemberk—Sela pri Sumberku. Tudi 3. bataljon je odšel tja. Nato je brigada pripravila obkrojevalni manever. Prvi bataljon je iz Zalisca napadel sovražnikovo skupino bočno, 3. bataljon pa frontalno z vzhoda v smeri vasi Reber. Sovražnik se je po boju umaknil proti Zavrhu, se tam spopadel še z 10. brigado XVHL divizije in nato odšel na Sela pri Sumberku. Oba boja, 18. in 19. oktobra, sta bila zelo krvava, saj je brigada imela 11 mrtvih, 11 ranjenih in 8 pogrešanih. Izgubila je puškomitraljez, lahki minomet in 13 pušk.**

Dne 19. oktobra je poskušal štab VII. korpusa na vsak način izvesti nameravano operacijo proti sovražnikovim četam okoli Trebnjega. Toda nikakor ni mogel ujeti tempa gibanja, da bi prevzel pobudo. Zato so razumljivo pogoste spremembe naredb, ki jih je XV. divizija pošiljala podrejenim enotam, da so menjavale smeri premikov in cilje napada. Dne 19. oktobra je na primer štab XV. divizije poslal brigadam kar tri bojna povelja. Prevladovala je še vedno stara zamisel o obkrožitvi sovražne skupine okoli Trebnjega. Toda enote XV. divizije so se v težkih in neprestanih bojih razbile, medsebojna povezava med njimi je ibila nezanesljiva, sovražne čete pa so neprestano vdirale med brigadne položaje ter vnašale nered med partizanske čete in njihova poveljstva. Poleg tega so imele partizanske brigade v hitrih, skrajno krvavih spopadih težke izgube in vse to je povzročalo, da se ideje korpusovega in divizijskega štaba niso mogle izpeljati.**

V skladu s prvotno zamišljeno akcijo je Cankarjeva brigada 19. oktobra popoldne zopet začela prodirati proti severu. Prvemu bataljonu so dali nalogo, naj zasede položaje pri Stehanji vasi, 2. naj se postavi pri Babni gori, 3. pa naj gre na Krušni vrh. Tretji bataljon je dosegel svoj cilj ob 16. uri popoldne, ni pa mogel vzpostaviti (z njim je bil štab brigade) zveze s 1. in 2. bataljonom. Bataljona sta se namreč na svoji poti spopadla s sovražnikom, tako da so bale brigadne enote med seboj nepovezane in štab brigade ni mogel vplivati na razmere na bojišču.*⁴ Sovražnik je tedaj prodril iz Občin proti Dobrniču in presekala povezavo med Cankarjevo in drugimi brigadami XV. divizije. Nadalje se je sovražnik pojavil na

področju med Ajdovcem in Žužemberkom. Ponoči na 20. oktober se je Cankarjeva brigada zbrala v vasi Korita, kjer so jo obstreljevali z minometi in topništvom. Sicer tega dne ni imela bojev, pač pa se je z drugimi brigadami XV. divizije umaknila proti Krki. Nastanila se je v Vinkovem vrhu. Razmere na bojišču so bile tega dne zelo nejasne. V Suhi krajini so brigade XVIII. divizije popustile in grozila je nevarnost, da sovražnik prodre v dolino Krke. Ponoči na 21. oktober je brigada brez 1. bataljona odšla v Meniško vas in je tja prispela ob pol šestih zjutraj, a se je morala takoj vrniti*. Iz Meniške vasi je odrinila ob 13. uri, šla čez Krko pri Soteski ter ob 17. uri prispela v okolico Vinkovega vrha in Lipovca.²⁵

Dne 20. oktobra je presenetila borce vesela vest o osvoboditvi Beograda. Štab XV. divizije je ukazal vsem brigadam, naj v počastitev tega dogodka zakurijo na vseh vidnejših mestih ponoči kresove, ki naj gore od 21. do 24. oktobra. V težkih razmerah, v katerih se je znašla Cankarjeva brigada in druge partizanske enote, je vest o osvoboditvi glavnega mesta nove Jugoslavije spodbudno vplivala na zavest borcev in jim vlivala upanja v skorajšen konec vojne.²⁶

Sovražniku se je posrečilo z medofenzivno operacijo prehajkati vse ozemlje Suhe krajine med Krko in nemško mejo, prodreti iz Kočevja, Ribnice in Grosuplja do Krke pri Žužemberku in se spojiti z enotami, ki so delovale na severnem delu Krke. Partizanskim enotam je prizadejal velike izgube ter popolnoma onemogočil povezavo med brigadami in divizijama. To je povzročilo, da VII. korpus nikakor ni mogel začeti usklajene akcije, da bi si pridobil pobudo. Čeprav je bdi močnejši od sovražnikove grupacije, je v tej »hajki« odigral podrejeno vlogo. Štab XV. divizije je nepravilno ocenjeval rezultate sovražnikove operacije, češ da je sovražnik poskušal »prehajkati« osvobojeno ozemlje, kar pa se mu ni posrečilo.

* Politični **komisar brigade** je namreč imel **nalogo, pripraviti** prehod treh bataljonov s štabom brigade čez Krko. Tega pa ni napravil, pač pa je v kritični situaciji odšel z dvema četama i. bataljona v Gabrovko pri Zagradcu, kjer je ostal toliko časa, da je sovražna akcija prenehala, nato se je vrnil. **Geta 1.** bataljona pa se je začasno priključila XVIII. diviziji in se je tudi kmalu vrnila v svoj bataljon. (Politično poročilo XV. divizije političnemu komisarju glavnega štaba in štaba VII. korpusa za čas od 15. oktobra do 7. novembra 1944, arhiv IZDG fase. 152/II-1.)

Kritiziral je enote XV. divizije, ki da so se v tej akciji slabo izkazale. Svojih sil niso držale skupaj in niso odločno napadle sovražnika. Nekatere enote pa so se brez potrebe premestile na desni breg Krke.²⁷

Če bi hoteli poiskati vzroke za neuspeh partizanskih enot v tej sovražnikovi operaciji, bi lahko dejali, da so višji štabi slabo poveljevali in da so bila sredstva za zvezo prepočasna, saj je bilo težko uporabljati kurirje na zemljišču, kjer so se tako često premikale sovražnikove čete, in da se je štab korpusa dolgo togo držal 6voje prvotne odločitve o napadu na sovražnikovo skupino okoli Trebnjega.

Vrnitev h prvotni zamisli

S padcem Beograda so se razmere za sovražnika na jugoslovanskih bojiščih zelo poslabšale. Na vzhodnem jugoslovanskem bojišču 90 se začele organizirati jugoslovanske armade, ki so vedno bolj vztrajno potiskale nemške in izdajalske armade proti severozahodu. Vse je kazalo, da »bo vojne kmalu konec. Toda na slovenskih bojiščih je bilo drugače. Sovražnik je bil čedalje bolj napadalen. Partizanske čete so ga vse bolj ovirale v zaledju dveh front, balkanske in italijanske. Prizadeval si je, da bi jih čimprej uničil ali vsaj tako onemogočil, da bi bilo zanj področje Slovenije varno. Čedalje več čet je imel na voljo in namesto da bi njegov odpor pešal, se je iz dneva v dan večala njegova agresivnost. V Ljubljanski pokrajini je pri zatiranju osvobodilnega gibanja in partizanske vojske Nemcem odločilno pomagalo slovensko domobranstvo.

Po končani ofenzivni operaciji je VII. korpus ponovno krenil v napad na domobranske postojanke v st. iskem vozlišču. Poleg obeh divizij in obeh štajerskih brigad je uporabil tudi Dolenjski in Notranjski odred. Artilerija VII. korpusa je sodelovala z vsemi silami, ki so ji bdele na voljo. Po vsej sili je hotel načeti domobranske postojanke in jih eno za drugo likvidirati. Tokrat je bila na vrsti domobranska postojanka Šentvid pri Stični, kjer je bil 4. bataljon slovenskih domobrancev in nekoliko Nemcev. Poglavitno nalogo so zaupali štajerskima brigadama. V smeri proti Novemu mestu je varovala prizorišče napada XV. divizija, v smeri proti Grosupljemu in Suhi krajini pa XVIII. divizija. Cankarjeva brigada je prejela nalogo, da blokira sovražnika v Stični, kjer je bil po-

leg nemškega protipartizanskega šolskega centra 1. bataljon slovenskih domobrancev. Blokado naj bi brigada izvajala z zasedami in slepilnim napadom. Ker je bila od časa do časa v Ivančni gorici južno od Stične sovražna zaseda, je brigada imela nalogo, da jo prežene. Naloga Cankarjeve brigade ni bila lahka, saj sta bili stiska in šentviška postojanka le 2 kilometra oddaljeni druga od druge in tesno med seboj povezani.

Za začetek akcije so določili 25. oktober ob 5. uri, ko bi artilerija VII. korpusa začela topniško pripravo.

Cankarjeva brigada se je približala cilju akcije podnevi in ponoči na 25. oktober ter je potovala deloma skozi Sela pri Šumberku, deloma pa nekoliko južneje. Svoje bataljone je razporedila tako, da je bil 1. bataljon, ki so ga okrepili z minometom, južno od Ivančne gorice, z nalogo, napasti sovražnikovo zasedo v tem kraju, 2. se je postavil severovzhodno od Stične v Mekinjah in na Gradišču. 3. pa je nameraval napadati postojanko in jo blokirati s severozahodne in jugozahodne strani, tj. iz zaselkov Vinograd in Storovje. Ob 4. uri 25. oktobra je bila brigada na mestu. Tudi druge enote VII. korpusa so zasedle določene položaje.

Domobranske posadke v vseh treh oporiščih to noč niso spale. Ko so začutile partizanske čete — zlasti jim je dražil živce Dolenjski odred — na Čatežu, Primskovem in ob meji, so se namenile z jedrom sil zapustiti postojanke in udariti navsezgodaj po partizanih. Nastala je zanimiva situacija, ko je sovražnik zapuščal postojanke — v njih je pustil nekoliko več kot četo — a partizanske čete so hitele proti postojankam, da bi jih napadle. Zelo verjetno niti domobranci niti partizani niso vedeli za nasprotnikove namere. Domobranci so že zgodaj zjutraj 25. oktobra sestavili iz 1. in 3. bataljona bojno skupino, ki je šla v Temenico, Moravče pri Sv. Križu in v Sv. Križu. V postojanki Stična sta torej bili le 16. četa 1. bataljona slovenskih domobrancev in šola za protipartizanski boj pa nekaj Nemcev. Tudi 4. bataljon slovenskih domobrancev iz Šentvida pri Stični se je že ob 2. zjutraj 25. oktobra brez dveh čet, ki sta ostali kot posadka v postojanki, odpravil v akcijo v smeri proti Radohovi vasi. Navsezgodaj je naletel na **Šlandrovo** brigado, ki se je pravkar razvijala za boj. To je povzročilo pri partizanskih četah zastoj in zmedo.

Cankarjeva brigada je — ne da bi vedela za »ekskurzijo«
1Hn 3. bataljona slovenskih domobrancev — zasedla predvi-

dene položaje ter zjutraj ob dogovorjeni uri začela blokado postojanke in slepilni napad. Prvi bataljon je preiskal okolico Ivančne gorice. Napadel ga je sovražnik iz Stične s podporo minometov. Bataljon se je umaknil v MLeščevo in Stransko vas, potem pa je začela protinapad njegova četa: v varstvu minometnega ognja je jurišala na domobrance in jih zavrnila v postojanko. Prvi bataljon je ostal južno od Stične vse dotlej, ko je nanj naletela sovražna kolona iz Grosupljega. Drugi bataljon je imel zasede pri vasi Mekinje in na Gradišču. Sovražnik je sprva poskušal pregnati zasede, a so ga odbile. Medtem je severna bojna domobranska skupna zvedela, da so partizani napadli Šentvid. Pohitela je domov in je spotoma naletela na enote 11. Zidanškove brigade. Ker so domobranci udarili odzad, se je brigada stežka izognila obkolitvi. Del domobranske bojne skupine je nato šel v Šentvid pri Stični, del pa je nadaljeval pot po grebenih in hribih severno od Šentvida pri Stični, in je nameraval napasti 2. bataljon Cankarjeve, ki je bil na položajih v Mekinjah in na Gradišču, v hrbet. Tedaj so začeli tudi iz Stične močno streljati, nato so napadli. Ker je bil 2. bataljon v nevarnosti, da bi ga obkolili, se je umaknil na Dobravo in se tu ostro spopadel z delom severne bojne skupine slovenskih domobrancev. Moral se je umakniti prav do meje. Pozneje je odšel proti Temeniški dolini. Tretji bataljon je ob 5. uri demonstrativno napadel stiško postojanko. Sovražnik je odgovarjal z minometnim ognjem in mitraljezi. Potem so poskusili domobranci prodreti na Vinograd, zaselek nad Stično. Partizani so jih odbili. Domobranci so imeli 2 mrtva. Ko je 3. bataljon opazil, da se je 2. bataljon umaknil, se je umakniti tudi sam, čez kako uro pa se je zopet vrnil.

Medtem je bilo nemško poveljstvo obveščeno o razmerah na bojišču okoli Šentvida pri Stični in v Stični. Ker so bile posadke v postojankah razmeroma slabe, so v Grosupljem sestavili bojno skupino za pomoč napadenim. Kombinirana bojna skupina je bila sestavljena iz delov 11., 26. in 27. posadne čete slovenskih domobrancev, ki so jo okrepili s tanki in avto-blindami, verjetno iz 13. oklopnice čete 14. SS-policijskega polka iz Ljubljane. Ta bojna skupina je razmeroma lahko odrinila dve brigadi XVIII. divizije z obrambnih položajev na smeri Grosuplje—Šentvid pri Stični. Pri Ivančni gorici je naletela na 1. bataljon Cankarjeve brigade in ga odrinila s ceste. Ba-

taljon se je umaknil v gozd pri Mleščevem in Stranski vasi. Tu je ostal do 17. ure. Sovražna motorizirana bojna skupina je prodirala levo in desno od ceste Ivančna gorica—Šentvid pri Stični, pregnala čete Šlandrove brigade in vkorakala v šentviško postojanko. Vanjo se je vrnil tudi det 4. bataljona slovenskih domobrancev, ki se je že zjutraj tolkel s Šlandrovo brigado. Tako je bil partizanski napad tega dne končan.

Omeniti je treba, da si je 2. baitaljon Cankarjeve brigade po porazu pri Dobravi sam našel novo »zaposlitev«. Od Dolenjskega odreda je namreč izvedel, da je v Temeniški dolini na področju vasi Sobrače sovražna domobranska skupina. Z odredom srta se dogovorila, da jo bosta napadla. Ko pa je bataljon popoldne tega dne prišel tja, domobrancev ni več našel.

Sedmi korpus zaradi neuspeha tega dne ni hotel odnehati. Ponoči na 26. oktober je nameraval ponovno napasti postojanko. Ker pa ni imel zveze z Zidanškovo brigado, ki je bila prisiljena zapustiti položaje severno od šentviške postojanke, se je odločil, da jo bo zamenjala Cankarjeva brigada. Seveda bi brigada to nalogo zelo težko izpolnila, saj bi morala iz marša kreniti neposredno v boj. Štab XV. divizije je brigadi že odredil zborna mesto — na cesti prav blizu Ivančne gorice — vendar do izpolnitve tega načrta ni prišlo. Zidanškovo brigado so namreč našli in jo poslali nazaj k Šentvidu pri Stični. Poleg tega je bil štab VIL korpusa v slkrbeh zaradi prodora motorizirane sovražne skupine iz Novega mesta v Mimo peč in Trebnje. Tam je bila sicer Gubčeva brigada, ki pa je imela velike izgube in je bila njena bojna zmogljivost občutno zmanjšana. Zato so se odločili okrepiti novomeško smer s Cankarjevo brigado in so jo poslali na položaje okoli Medvedjeka in Občin. Tja je potoval 1. bataljon s področja vasi Mleščevo in je skozi Sela pri Šumberku prispel mimo Stehanje vasi na Medvedjek. Drugi bataljon je prispel iz Temeniške dolane in se nastanil v vasi Babna gora. Tretji bataljon pa je naletel na mnogo nevšečnosti, preden se je pretolkel na zborna mesto. Popoldne 25. oktobra so ga namreč napadli domobranci s treh strani, da se je moral umakniti v vas Sela pri Višnji gori. Zvečer se je prebil čez cesto in železnico med Višnjo goro in Ivančno gorico, nato pa je potoval skozi Muļjavo, Marinčo vas in Orlako ter je 26. oktobra ob 11. uri dopoldne prispel v Stehanjo vas. Tako je bila brigada zopet

Zbrana, njeno sodelovanje pri napadu na Šentvid pri Stični pa je bilo končano. Ostala je v rajonu vasi Občine—Korenitka—Krušni vrh.*⁸

Ko je VII. korpus spoznal, da Šentvida ne bo mogoče zavzeti, je sklenil napasti višnjegorsko posadko. Napad naj bi se začel 28. oktobra zjutraj. Nalogo so zaupali Cankarjevi brigadi. Tudi do te akcije ni pošlo, kajti sovražnik je poslal v domobranske postojanke okrepitve. Zvečer 28. oktobra je na primer prišla v Šentvid pri Stični bojna skupina Schmitz, sestavljena iz posadnih čet iz Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja. Tudi okoli Trebnjega in Mirne peči so se premikale sovražne čete in olajševale akcije stiskemu domobranskemu vozlišču.²⁹

Likvidacija domobranskih postojank VII. korpusu torej ni uspela. Nadaljnjo preusmeritev enot VII. korpusa pa je preprečila ponovna ofenzivna akcija, iki pa je bila tokrat manjšega obsega od tiste pred 10 dnevi. Začela se je 29. in končala 31. oktobra 1944. V njej je nemško poveljstvo uporabilo bojno skupino Schumacher s 1. in 4. bataljonom, četo 3. bataljona slovenskih domobrancev in bojno skupino (to je bala verjetno bojna skupina Schmitz), sestavljeno iz domobranskih posadnih čet iz Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja. Nekatere čete so prodrele do vasi Reber pri Žužemberku in se ostro spopadale z enotami XVIII. divizije in štajerskih brigad. Cankarjeva v teh bojih ni sodelovala. Poslala je le en bataljon na pomoč 10. brigadi in se udarila s sovražno skupino pri Korenitki. Tudi v tej sovražni ofenzivni akciji VII. korpus ni želel posebnih uspehov, ker je sovražnik dobro manevriral in se izognil zanj neugodnim bojem.³⁰

Dne 31. oktobra je bdlo konec utrjujajočih bojov med Krko in nemško mejo. Korpus je uspel le v tem, da je zadržal nadzorstvo nad osvobojenim ozemljem ter oviral vzpostavitev trdnejše povezave med sovražnimi postojankami v stiskem vozlišču in Novim mestom. Cena za to je bila zelo velika. Brigade so se močno osule, nekatere so doživele velike poraze. Med borci sta se pojavljali utrujenost in upadanje morale. Treba je bilo spremeniti cilje operacij in poskušati najti boljše možnosti na drugih bojiščih.

Tudi Cankarjeva brigada je bila v teh bojih precej prizadeta. Od 15. do 31. oktobra 1944 je zabeležila 17 padlih, 20 ranjenih in 88 pogrešanih. Iz njenih bojnih vrst je torej izpadlo 125 borcev in bork. To so bile hude izgube. Število po-

grešanih, med katere moramo vsekakor šteti tudi tiste, ki so brigado zaradi težkih bojnih razmer zapustili in se prijavili partizanskim enotam kje drugje, pove, da brigada v tem težkem obdobju ni mogla zadržati bojne morale na visoki stopnji. Številčno stanje brigade se je prav občutno zmanjšalo. Sedaj je imela (27. oktobra 1944) v bojnih vrstah le še 438 borcev in bork, medtem ko jih je bilo 138 v bolnišnicah in drugje, največ (78) pa je bilo pogrešanih.¹¹

Nove naloge

Glavni štab se je dogovoril z zavezniškimi oficirji, da bo njihovo letalstvo sodelovalo pri partizanskih akcijah. Zaveznikom je šlo za napade na glavno železniško progo Zidani most—Trst, ker so jim bili neposredno v prid. Glavni štab pa si je prizadeval za sodelovanje zavezniškega letalstva tudi pri napadih na druge cilje, zlasti pri napadih na večja mesta. Najprej so se dogovorili, da bodo vdrli z enotami VII. korpusa in IV. operativne cone v dolino Save, napadli postojanke v Litiji in Šmartnem pri Litiji, uničili Poganek in ponovno minirali most pri tem gradu. Glavni štab je določil za to operacijo obe štajerski brigadi, Cankarjevo in 15. brigado iz XV. divizije in XIV. divizijo (brez Šercerjeve brigade) IV. operativne cone z levega brega Save. Sodelovala naj bi tudi zavezniška aviacija.

Štab VII. korpusa je začel pripravljati operacijo že 28. oktobra. Ker je bilo prehajanje čez dolenski komunikaciji takrat nevarno, je poskrbel za posebno zavarovanje. Cankarjevo brigado so že 28. oktobra poslali na položaje ob dolenski cesti pri vasi Občine, da sta šli štajerski brigadi lahko proti Čatežu. Nato so jo poslali proti Žužemberku, v vasi Reber in Hrib. Drugega novembra pa je že bila na področju vasi Moravče pri Sv. Križu. Smer njenega potovanja je bila: Reber—Občine—Mala Loka—Čatež. Iz Moravč je začela pohod ponoči 2. novembra ob 24. uri v smeri Javorški križ—Pusti malen—Jablan iške Laze, kamor je prispela 3. novembra.

Še preden pa se je akcija v savski dolini začela, je glavni štab nenadoma odpoklical brigadi XV. divizije, da bi sodelovali v napadu XVIII. divizije na Kočevje. Glavni štab se je bil namreč sporazumel z zavezniki, da bodo bombardirali Kočevje. Tako sta obe brigadi XV. divizije 4. novembra zapu-

Komaj si je brigada piri Žužemberku nekoliko odpočila, že so jo poslali v nove borbe. Iz Novega mesta je namreč začela prodirati proti Dolenjskim Toplicam sovražnikova skupina, ki je ogrožala dolino Poljan in Starih žag. Dvanajsta brigada na blokadi Novega mesta tega prodora ni mogla preprečiti. Cankarjeva brigada se je hitro preselila v **Loško** vas. In se tam nastanila 6. novembra 1944 opoldne, le 2. bataljon so poslali v **Meniško** vas. Brigada ni naletela na sovražnika, ker se je bil že **umaknil** v Dolenjske Toplice, odondod pa v Novo mesto. Le 3. bataljon jih je zasledoval do Jurke vasi.

S tem pa sovražnikova akcija še ni bila končana. Naslednji dan se je zopet pojavil pred Dolenjskimi Toplicami. Sovražna skupina je bila sestavljena iz 34. posadne čete slovenskih domobrancev iz Novega mesta, **delov** 35. posadne čete iz Tržišča in delov 36. posadne čete iz Kostanjevice. Skupno so zbrali 433 domobrancev. Sodelovala sta del 1. bataljona in del 13. oklopne čete 14. SS-[^]policijskega polka iz Novega mesta. Akcijo so vodili nemški oficirji. Bojno skupino je spremljalo topništvo, ki je 7. novembra 1944 začelo ob 11. uri močno obstreljevati Podhosto in Meniško vas. Nato je sovražnik vdrl v Gradišče in začel prodirati proti Dolenjskim Toplicam. Pot si je krčil z ognjem tankovskega topa. Drugi in 3. bataljon Cankarjeve brigade sta bila na obrambnih položajih južno od Dolenjskih Toplic, 1. pa je bdi kot rezerva v Loški vasi. Bataljona Cankarjeve brigade sta po težkem boju ob 17. uri ustavila sovražno prodiranje, nato se je sovražnik umaknil v Vavto vas in Drganja sela.

Naslednjega dne se je Cankarjeva brigada postavila v bran na istih položajih kot prejšnji dan. Poveljstvo VII. korpusa je pritegnilo v boj tudi bataljon VDV na položajih pri vasi Rigelj. Sovražnik je tega dne začel ob 12. uri boj z artilerijskim obstreljevanjem Meniške vasi in Podhoste. Toda v Podturn ni mogel prodreti. Uspelo pa mu je ob 14. uri z močnim napadom pehote odriniti bataljon VDV in vdreti v Rigelj. Tedaj sta ga napadla 1. in 2. bataljon Cankarjeve brigade. Po težki borbi sta bataljona zaustavila sovražnika, ki se je nato **umaknil** v Vavto vas. Sovražno topništvo je tega dne izstrelilo kakšnih 100 **granat**. Brigada je imela enega mrtvega in 5 ranjenih, sovražnik pa menda 30 mrtvih in ranjenih.

Dne 9. novembra so se bataljoni Cankarjeve brigade pomaknili bolj proti vzhodu. Prvi bataljon je bil južno od Do-

len jakih **Toplic ter** vzhodno od **ceste**, **ki** drži iz Dolenjskih Toplic **proti** Podturnu, 2. je bil desno od **njega**, pri Cerovcu in **Selišču**, 3. pa na Riglju. Do tega pomika je prišlo zato, ker je VII. korpus poslal v boj tudi bataljon VDV in svoj **zaščitni bataljon**. Ta dva sta bila na položajih levo od Cankarjeve **brigade** in sta branila dostop v Meniško vas. Ob 12. uri se je začelo topniško obstreljevanje 1. in 2. bataljona, hkrati je sovražna pehota **napadla** v smeri proti Meniški vasi. Prodrli so do cerkve v **Meniški** vasi in do **vaisi** Sela **pri** Dolenjskih Toplicah. Tedaj sta napadla 1. in 2. bataljon brigade, nato se je sovražnik umaknil v V avto vas. Od tam se je zvečer in **dekana** drugi dan vrnil v Novo mesto. Boji 9. novembra so brigado stali 4 mrtve. S tem je bila končana sovražna akcija v smeri proti Dolenjskim Toplicam in Podturnu. Po partizanskih poročilih so imeli Nemci in domobranci kakšnih 50 mrtvih in 15. ranjenih. Sovražnik je med akcijo kradel po vaseh, posebno pa se je zanimal za les in ga precej odpeljal. Tako se je 11. novembra ipripeljal po levem bregu Krke do Straže z 8 kamioni in 60 vojaki, naložil les in se hitro odpeljal. Vse partizanske akcije je vodil operativni štab pod poveljstvom namestnika komandanta Janeza Hribarja. Dne 11. novembra je Cankarjeva brigada z 12. brigado in bataljonom VDV organizirala blokado mesta na liniji Jurka vas—Mraševo—Lakovnice—Težka voda in Cerovec.*³

Sovražnikov vdor v Belo krajino

Glavni štab Slovenije je zahteval od VII. korpusa, naj ponovno pripravi napad na Kočevje. Napad naj bi se začel 10. novembra 1944, toda akcija je bila odložena. Vdori novomeške bojne skupine proti Dolenjskim Toplicam so bili sumljivi. Zato je štab VII. korpusa ukazal XV. diviziji, naj zbere svoje sile na Gorjancih. Deloma je povzročila ta ukrep izredno slaba preskrba enot VII. korpusa in glavnega štaba z živili. Osvobodilnemu gibanju naklonjeni kraji so bili že zelo izčrpani. V dolini Krke, od Novega mesta prati Kostanjevici, pa so bile vasi, ki se še niso izkazale v oddaji živil narодноosvobodilni vojski, ker je bū ta predel deloma pod nadzorstvom sovražnih postojank. Sedmi korpus je ukazal XV. diviziji, naj vise njene brigade obiščejo te kraje in izvedejo akcijo za nabavo hrane. Poveljstvo XV. divizije je razdelilo ves sektor

ob desnem bregu Krke na Stiri odseke. Vsaki brigadi je pripadel po eden. Naloga brigad je bila, da opravijo odkupno akcijo in jo povežejo z bojno. Desni (severovzhodni) odsek so dodelili Cankarjevi brigadi vzhodno od Kostanjevice, do črte Krka—vzhodno od Šentjerneja—Javorovica. Brigada naj bi demonstrativno napadla Kostanjevico, zavarovala desno krilo divizij sike bojne razporeditve in odkupovala živila v vaseh, ki so med Krko in cesto Kostanjevica—Šentjernej. Levo od Cankarjeve brigade so dodelili 15. brigadi odsek do črte Krka—vzhodno od vasi Tolsti vrh. Njena poglavitna naloga je bila, da hkrati z akcijo odkupa izvede napad na sovražno postojanko Šentjernej in jo likvidira. Levo od 15. je bil odsek Gubčeve brigade, ki je segal do črte Smolenja vas—Zajčji vrh. Njena naloga je bila, da ob odkupu varuje novomeško smer ter s tem pomaga 15. brigadi pri njenem napadu na Šentjernej. Dvanajsta brigada je bila že od prej na blokadi Novega mesta, zato so ji namenili tesno blokiranje Novega mesta na odseku levo od Gubčeve brigade do Krke in slepilni napad na nekatere sovražnikove položaje v Novem mestu.

Štab divizije je odredil, kako bodo brigade potovale na svoje odseke in kako se bodo morale obnašati naslednji dan, ko bo odkup končan in ko bo treba hrano voziti na Gorjance. Ker so računali na močne intervencije iz Novega mesta in drugih postojank, so določili brigadam najboljše položaje na pobočju Gorjancev, kjer naj bi se udarile s sovražnikom.

Dne 13. novembra so bile brigade XV. divizije na Gorjancih pripravljene na akcijo, ki naj bi se začela ob 18. uri.

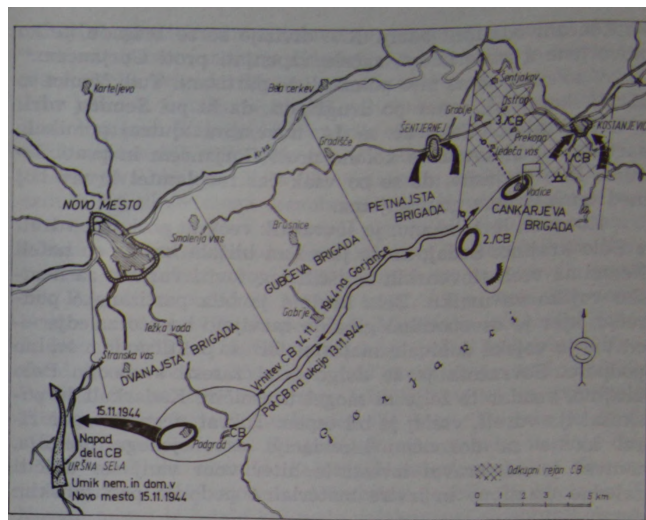
Cankarjeva brigada je pod poveljstvom komandanta Alojza Dragana in novega političnega komisarja Emila Dolčiča zapustila položaje ob cestah, ki držijo iz Novega mesta proti Dolenjskim Toplicam in Uršnim selom, 12. novembra ob pol dveh zjutraj in je bila ob 5. uri že na izhodiščih. Nastanila se je v vasi Pristava, razen 3. bataljona, ki se je nastanil v Podgradu. Štab brigade je razporedil naloge med enote in je ukazal 1. bataljonu, naj z jugovzhoda napade Kostanjevico ter opravi v njeni okolici prisilni odkup. Bataljon mora postojanko dobro blokirati, da posadka ne bo mogla na pomoč šentjemejski. Ta napad je sicer slepilnega značaja, vendar ga mora izpeljati kar se da resno. To pomeni, da je treba uničiti nekatere bunkerje. Bataljonu so dodelili težki minomet ter

**Emil Dolcič, politični komisar
brigade**

vse protioklopno orožje 3. bataljona. Drugi bataljon je imel zavarovalne naloge in je bil deloma brigadi za rezervo. Postavil naj bi se na Javorovico in Vodenice. Na Špilerjevo Špico (Pirčev hrib k. 939) naj bi poslal en vod. Dobro bo moral nadzorovati vse dohode iz Kostanjevice proti Šentjerneju. Tretji bataljon pojde v Kočarijo. Njegova poglavitna naloga bo odkup hrane v vaseh Šentjakob, Groblje, Ostrog, Prekopa in Ledeča vas. Poveljniško mesto brigade bo v Vodenicah. Po opravljeni akciji 14. novembra zjutraj naj 1. bataljon zasede Javorovico in Špilerjevo špico (k. 939), drugi naj zasede obrambne položaje pri Banu, 3. pa na Vodenicah. Od tu bo brigada odpotovala ob 14. uri v vasi Maline in Brezova reber, severovzhodno od Semiča. Odkupljeni material je treba spraviti v zaselek Luža pri Jugorju.

Za to akcijo so vsi Stabi dali posebna navodila za obnašanje pri rekvizicijah in odkupu ter za odnos do prebivalstva, štab brigade je na podlagi teh navodil pismeno (v naredbi) razložil cilj te akcije. Ta akcija je za našo vojsko in naše ranjence življenjskega pomena, je bilo navedeno v naredbi. Na osvobojenem območju je treba prehranjevati mnogo ljudi, zlasti beguncev. Vse hrane in obleke pa ne moremo zahtevati le od Belokranjcev, k temu mora prispevati vse slovensko ozemlje. Vsak po svojih močeh! Davek morajo plačati vsi, le da morajo belogardistični pristaši dati več kot naši simpati-

**Odkupna akcija XV. divizije v dolini Krke ponoči na 14. november 1944
in napad Cankarjeve brigade 15. novembra 1944 na nemško-domobransko
kolono pri Uršnih selih**

zerji. Brezpogojno morajo plačati davek tudi naši simpatizerji. Tem bo treba najbolj objasniti naš postopek. Štab brigade je zadolžil vse politične komisarje, da pojasnijo vsem borcem pomen akcije, »da se ne bodo poedinci raztepli po hišah in na svojo rolko jemali živila in razne stvari. Nihče ne sme pre-makniti niti najmanjše stvari, če za to nima dovoljenja teren-skih aktivistov...«⁴¹

Brigada je odšla na akcijo 13. novembra 1944 ob 10. uri dopoldne. Potovala je **po** kolikor mogoče skrivnih poteh — skozi Podgrad, po gozdu nad Jugorjem, vzhodno od Gorenjega Suhadola, pa mimo Vrhpolja, kjer **so** se bataljoni razdelili. Brigada se je nekoliko zakasnila, a je vendarle opravila od-kup in ga končala do 4. ure zjutraj 14. novembra 1944. Prvi bataljon je izvedel slepilni napad in je izpolnil nalogo toliko, da posadka ni mogla na pomoč šentjamejski. Petnajsta bri-gada v Šentjerneju ni imela sreče, bila je prepozna z napadom.

Po končani odkupni akciji XV. divizije so se brigade, težko otovorjene z materialom, začele vzpenjati proti Gorjancem.⁸⁵

V to smer pa se niso pomikali le partizani. Tudi Nemci so ubrali skoraj isto smer po drugi poti, da bi pri Semiču vdrl v Belo krajino. Tako so se 14. novembra zjutraj pomikale partizanske in sovražne kolone proti Gorjancem in proti Semiču. Bilo je jasno, da se bo vsak čas razplamtel krvav boj med tema dvema grupacijama.

Kot nam je že znano, je sovražnik večkrat poskušal vdreti v Belo krajino. Sedaj, ko se je vojna bližala koncu, so hoteli Nemci na vseh slovenskih bojiščih zagotoviti varnost za nemško vojsko na umiku. Bela krajina je bila partizansko področje, kjer je osvobodilno gibanje razvijalo bogato zaledje — od tod je vojska dobivala material ter vso politično in moralno podporo. Sovražnik je že dolgo želel zasesti svobodno Belo krajino, vendar te želje ni mogel uresničiti. Kadarkoli je poskušal tja vdreti, vselej je bil tepen. Tokrat sicer ni organiziral akcije za dokončno likvidacijo osvobojenega ozemlja, temveč je nameraval izvesti le hiter vdor vanj ter uničiti zaledne ustanove in izvire materialne podpore partizanskim četam.

Akcijo so pripravili na način, ki se je doslej izkazal v boju proti partizanom kot najbolj učinkovit in ki so ga teoretično proučili v šoli za protipartizanski boj v Stični. Njihov načrt je bil z dvema bojnim skupinama nepričakovano vdreti v Belo krajino. Ena bi napadala po komunikaciji iz Novega mesta v smeri proti Uršnim selom in Semiču. Njena naloga bi bila, prodreti v Semič in tam izzvati partizane na boj ter jih vezati nase. To bi izkoristila druga bojna skupina na temeljni smeri iz Kočevja, da bi vdrla v prestolnico Bele krajine Črnomelj in uničila tam vse, kar bi ji prišlo pred puške in mitraljeze. Akcijo bi začeli 13. novembra 1944, izhodišči pa bi bili Novo mesto in Kočevje, šlo je torej za omejeno akcijo. Njene namene je formuliral komandant pomožne bojne skupine, ki je krenila iz Novega mesta proti Semiču: »Na geslo Schneegestöber (snežni metež) bo okrepljeni 1. bataljon odšel do Semiča; tam bo vezal sovražnikove sile in ostal do 14. novembra 1944 (do mraka). Po izpolnitvi te naloge se bo vrnil. Polk, razdeljen v tri udarne skupine, bo prodiral iz Kočevja do Črnomlja, tam uničil vse sovražne naprave in skladišča ter se vrnil v Kočevje.«⁸⁶

Nas **zlasti** zanima delovanje novomeške bojne skupine pod poveljstvom majorja Hasslerja, s katero se je bojevala tudi Cankarjeva **brigada**. Major je sestavil dve skupini. V prvi sta bila jedro 1. bataljona 14. **SS-policijskega** polka ter skupina domobrancev. Stela je 10 nemških oficirjev in 341 vojakov ter 6 domobranskih oficirjev ter 363 domobrancev. Skupaj je **Haasslerjeva** skupina štela 704 vojake in 16 častnikov. Iz posadnih čet slovenskega domobranstva v Novem mestu je sovražnik **zbral** in sestavil 3 čete. V prvi je bilo 130 domobrancev s (komandirjem nadporočnikom Oblakom in poročnikom Komjancem, drugi četi, **tki** je štela 100 mož, sta poveljevala poročnik Pregelj in poročnik Mavec, tretji, «ki je **štela** 120 domobrancev, sta poveljevala poročnik Mihevc in poročnik Haner. Iz čet 1. bataljona 14. SS-policijskega polka je kapetan Haag zbral še eno četo s 85 vojakov pod poveljstvom nadporočnika Pavliča (tu so bili topničarji lahkih havbic) in poročnika Fleichackerja (vojaki protitankovske čete). Ta četa je imela večidel nemške vojake. Haagova skupina je tako imela 4 čete s 435 vojakov in častniki. Celotna Hasslerjeva bojna skupina je torej štela 1156 mož, med katerimi je bilo 25 oficirjev. V Novem mestu je ostalo kaj malo vojakov, saj so pobrali skoraj vse in jih vtaknili v Hasslerjevo bojno skupino. Ta je prevzela nalogo prodreti v Semič, Haagovi pa so naložili, naj Hasslerja podpira.

Dne 13. novembra je bila XV. divizija še na Gorjancih in se je pripravljala na odkupno akcijo v dolini Krke. Tudi 12. brigada je imela jedro svojih sil še na Gorjancih, v vasi Konec in Vinji vasi. Hassler je imel prosto pot in je lahko skoraj neopaženo zapustil mestne utrdbe ter začel ob 6. uri prodirati proti cilju. Izbral je daljšo pot ob desnem bregu Krke, skozi vasi Potok in Mraševo. Verjetno se mu je posrečilo, da je zavil v gozdove pri Mraševem precej neopaženo, zakaj štab XV. divizije o tem pohodu ni bil obveščen, sicer bi bil kako reagiral. Ob 10. uri, ko so se brigade XV. divizije že začele spuščati po pobočjih Gorjancev v dolino, je zapustil Mraševo in odšel proti Velikemu Podljubnu. Od tu je poslal proti Uršnim selom dve manjši skupini, ki sta se nato spopadli s partizanskimi patruljami in jih pregnali. Tako je bila utrta pot jedru Hasslerjeve bojne skupine. Do prvega spopada je torej tega dne prišlo pri Uršnih selih. Ker pa je bil tedaj štab XV. divizije na poti, verjetno poročila o nevarnosti za hrbtom ni prejel.

Brigade so nemoteno nadaljevale **pot**. Le **enote** 12. brigade, ki so se spopadle s Hasslerjem pri Uränih selih, so bile **obveščene** o sovražniku. Toda 12. brigada temu ni posvetila posebne pozornosti, misleč da ima opravka z domobranci, ki jih bo pregnala s svojim premikom proti Novemu mestu in napadom na postojanko. Toda popoldne se je stvar dodobra razbistrila: 12. brigadi je postalo jasno, kako velika nevarnost preti XV. diviziji in Beli krajini. Dvanajsta brigada je nemudoma poslala **proti** Uršnim selom 1. in 3. bataljon. H assi er je organiziral okoli vasi krožno obrambo in boj se je začel. Bataljona 12. brigade sta napadala vso noč. To je bil boj za zavarovanje Bele krajine. Bil je krvav, kot so bili vsi boji za osvobodeno partizansko ozemlje.

Štab XV. divizije ni mogel ustaviti akcije v Krški dolini, ki je po načrtu potekala vso noč. Šele zjutraj, ko so težko otovorjene brigade lezle na pobočja Gorjancev, je začel ukrepati. Najprej je bilo treba doseči izhodiščne položaje na Gorjancih, šele potem bi brigade lahko udarile proti Uršnim selom 12. brigadi na pomoč. Štab divizije je ukazal, naj se brigade podvizajo, naj se ne zaustavljajo na položajih, 'kot jim je bilo ukazano prejšnjega dne, naj sestavijo skupine, ki bodo odpe-ljale nabrani material na varno, naj puste na pomembnih mestih pod Gorjanci manjše skupine za varstvo in naj s preostalimi silami odhite na bojišče.

Ponoči na 14. november sta bataljona 12. brigade silovito napadala Hasslerja. Ta' je že imel enega mrtvega in 3 ranjene. Hassler se je bal, da ga partizani, ki so ga močno obstreljevali z minometi in mitraljezi, ne bi obkolili, zato je zjutraj oblikoval rezervno udarno skupino in ji ukazal, naj se 14. novembra ob 3. uri prebije nazaj proti Novemu mestu in naj na koti 536 na hribu Ljuben postavi zavarovalno zasedo, ki bi bila vez med Hasslerjem in Haagom. Hasslerjev povsem obrambni ukrep nam pove, kako siloviti so bili napadi dveh bataljonov 12. brigade in da je Hassler že začel omahovati. Pokazalo se je, da je bilo pošiljanje zasede na Ljuben napačna poteza, saj je Hassler zjutraj v megli in dežju dolgo ni mogel priklicati, da bi nadaljeval pot. Naposled je vendarle potisnil stran oba utrjena bataljona 12. brigade in nadaljeval prodiranje proti Radohi. Toda 12. brigada ga je tu sprejela z vsemi tremi bataljoni in ga odbila. Nemci so se umaknili in odrinili proti Semiču po drugi poti.

Medtem ko so zjutraj 14. novembra hiteli partizani na Gorjance, se je usula iz Novega mesta nova sovražna Haagova skupina. Pohod je začela ob 4,45 in odhitela kar po cesti proti Urinim selom. Malo pred Semičem je dohitela Hasslerja. Skupini pa sta zaradi srditih spopadov z 12. brigado zamudili, ki ko sta prispeli pred Semič, nista imeli kaj več vezati nase, zakaj prednji odred glavne sovražne skupine iz Kočevja je bil že vdrl v Črnomelj in se je že vračal proti Mavrlenu. Sovražnik v Beli krajini ni želel uspeha, kajti udaril je v njen pravočasno izpraznjeni del.

Hassler je tedaj ukazal Haagu, naj se vrne in naj v Pribišju na poti proti Novemu mestu organizira etapno postojanko. Komaj je Haag prispel v Pribišje, že so ga odločno napadli bataljoni Gubčeve brigade. Tako je ta brigada začela odločilen boj v Pribišju skupaj s 1. bataljonom 12. brigade. Zvečer je prispel v Pribišje še Hassler in okrepil obrambo. Partizani so napadali vso noč. Sovražnik je bil popolnoma obkrožen in grozil mu je popoln poraz.

Ko je štab XV. divizije spoznal do potankosti, kaj se dogaja na cesti proti Uršnim selom, je ukazal tudi Cankarjevi brigadi, naj se pripravi na boj. Brigada je bila zaposlena s prevažanjem odkupljenega materiala. Zavarovala je tudi vse smeri, ki so držale iz mesta na Gorjance. Štab XV. divizije je moral dobro razmisliti, kako naj razporedi svoje brigade, zatkaj 12. je bila že zapletena v boje, Gubčeva se je tolkla pri Pribišju, 15. pa se je morala pomakniti proti Beli krajini, ker tam ni bilo operativnih enot.* Le še Cankarjeva brigada je bila XV. diviziji na voljo. Toda imela je veliko dela, saj je bilo tu treba zavarovati razne smeri in ceste, pospraviti je bilo treba material in oblikovati rezervo. Vse to je opravila Cankarjeva brigada. Ko pa je štab XV. divizije spoznal, da se sovražnik že umika v Novo mesto, je ukazal, naj Cankarjeva brigada pošlje razpoložljive čete v rajon Uršnih sel, da bi prestregla umikajoče se in poražene sovražne čete.

Po silovitem boju pri Pribišju, kjer je imel sovražnik že velike izgube, se je Hassler ;15. novembra zjutraj odločil, prebiti se proti Novemu mestu. (Tedaj je 2. bataljon Cankarjeve

* Štab VII. korpusa je tedaj dovolil XV. diviziji, naj uporabi v akciji tudi 11. Zidanškovo brigado, ki je takoj prispela v Dolenjske Toplice. Zaradi težav z medsebojno povezavo pa 11. brigada ni prispela na bojišče.

brigade že hitel iz Podgrada skozi gozdove proti Urinim selom.) Ker še ni vedel, da so okoli njega enote 15., Gubčeve, 12. in Cankarjeve brigade, je ukazal, naj spričo kritične situacije najprej odide proti mestu skupina Haag z mrtvimi in ranjenimi. Z drugimi četami pa je hotel izvesti napadalno akcijo proti Podgradu, da bi se otresel pritiska. Ko pa sta se dve Haagovi deti prebili iz Pribišja, je Gubčeva brigada z bataljonom 12. brigade močno napadla in odrezala čelne skupine od jedra. Nastala je, kakor je zapisal major Hassler v poročilu o tem boju, zelo 'kritična situacija, zlasti »ker je sovražnik bil mnogo močnejši. Ko so slovenske čete udarne skupine kapetana Kokota v neredu prehitele udarno skupino kapetana Boleta, hiteč proti severu, so se začele kljub ponovnim ukazom umikati tudi slovenske sčete, ki so bile dodeljene naši skupini. Le s pomočjo hrabrih nemških čet pod energičnim poveljstvom nemških oficirjev se mi je posrečilo ustaviti sovražnika, ki je stalno napadal, potem ko sem, brez Slovencev, zbral svoj bataljon in ga pripeljal na rezervni položaj oziroma napravil protiudar.« Tedaj se je ponovil primer iz Jelenovega žleba. Nemci so se poskrili za drevesa in kamenje, borci Gubčeve in 12. brigade pa so jih napadali z bombami. Pri Nemcih je nastala zmešnjava. »Uspelo mi je,« nadaljuje Hassler v poročilu o bojih pri Pribišju, »med boji prsi ob prsi in med silnimi sovražnimi napadi ponovno urediti sile ter z novim sunkom preprečiti strašen poraz... Slovenci (slovenski domobranci, op. avt.) so izgubili glave in le z grožnjami z uporabo orožja smo jih mogli zadržati, toda nismo jih mogli pripraviti, da bi šli naprej.«

Medtem je začelo sovražniku že primanjkovati streliva. Haagova skupina pa za boj ni bila več pomembna. Hiter umik po etapah je bala po mnenju Hasslerja edina rešitev. Za Haagom se je začel umikati nemški bataljon. Slovenski domobranci so popolnoma odpovedali in kar tekmovali v divjem begu, kdo se bo prej rešil v Novo mesto. Nemški bataljon je na umiku prišel pod bočni ogenj enot Cankarjeve brigade. »Sovražnik, ki nas je že od Laz dalje skušal obkoliti in odsekati, je spoznal naše namere, zato je stalno napadal, toda te napade je zadržalo bočno zavarovanje, ki sem ga postavil.« Hasslerju je postalo jasno, da mora čimprej priti do kakega naselja, kjer bi dobil vozove, da bi prepeljal mrtve in ranjene, ki jih je bilo čedalje več. Zaradi pomanjkanja municije pa

ni mogel tvegati dalj se borbe. Bila je izredna priložnost, da partizani popolnoma potolčejo sovražnika. Toda 12. brigada je bala že tretji dan nepretrgoma v bojih. Gubčeva brigada je bila prav tako izmučena po akciji v Kriki dolini, po dolgih pohodih in bojih pri Pribišju. Čeprav je partizanske čete vodila misel na veliko zmago, ki jim je bila na dosegu, niso več mogle organizirati odločilne obkolitve. Izgubljale so medsebojne stike in njihov boj je postajal vse bolj nepovezan. Nemci pa so hiteli dalje, da jih je bilo težko dohajati. Edino upanje je bila tedaj pri XV. diviziji Cankarjeva brigada, ki se je že borila z bočnimi zavarovalnimi oddelki 1. bataljona

14. SS-policijskega polka. Če bi ji bilo uspelo pri Uršnih selih zapreti pot, bi bil uspeh zagotovo popoln. »Skozi gozd sem prispel v Uršna sela,« nadaljuje opis boja Hassler, »se zavaroval z vseh strani in ukazal hitro nabaviti vozove. Vsi so vedeli, za kaj gre. Sovražnik, ki nam je bil za petami, nas je hotel odsekati. Slutil je, da se bomo premikali po glavni cesti Uršna sela—Birčna vas, zato se je premaknil na vzhodno stran ceste Uršna sela—Birčna vas, da bi nas na tej cesti še enkrat napadel in uničil.« Hassler se je premeteno odločil, da sene bo umaknil po tej cesti, temveč po poti, po kateri je bil prišel. Cankarjeva brigada je postavila del svojih čet res ob cesti Uršna sela—Birčna vas, pričakujoč sovražnika.* Nemci

* Zidanškova brigada je bila prejela že 14. novembra ukaz za sodelovanje v boju enot XV. divizije proti novomeški bojni skupini sovražnika. Še istega dne ob 15. uri je prispela na položaje okoli Verduna, le 3 km daleč od Uršnih sel. Brigada se ni povezala s XV. divizijo in je ves čas iskala sovražnika okoli Ljubna in Uršnih sel, a ga ni našla. Potem se je premestila v vas Hrib, kake 3 km zahodno od Pribišja, in je tu prenočila. Bila je izredna priložnost, da bi zaprla pot sovražnim četam pri Uršnih selih ali na Ljubnu, kar bi odločilo izhod bitke. Brigada je odšla 15. novembra v Blaževič, ki je tudi le 3 km oddaljena od Uršnih sel, in je slišala bojno vihro med Prihišjem in Uršnimi seli. Nato je odšla v smeri, kjer so divjali boji, in prišla do Travnega dola, ki je oddaljen manj kot 2 km od prizorišča boja. Tedaj so boji prenehali. Tako je Zidanškova brigada z izmikalnimi manevri izgubila priložnost, da bi se proslavila v bitki, ki bi bila eden največjih nemških porazov v tem času na Slovenskem (Poročilo štaba 11. Zidanškove brigade z dne 21. novembra 1944 operativnemu štabu 6. in 11. brigade o bojih v novembru, Zbornik VI-17-70, naredba XV. divizije Zidanškovi brigadi 15. novembra 1944 za napad na sovražnika pri Uršnih selih, IZDG fase. 188/III.)

so postavili na raznih dominantnih točkah zavarovanja in izginili na levo, v smeri proti Fodljutanu in Potoku. Partizani so jih obstreljevali s ceste. Ko pa so spoznali manever nemškega poveljnika, se je 2. bataljon Cankarjeve brigade pognal na pogon. Bataljon je Nemce zasledoval do Prapreč, ko je končno nemškim četam uspelo z ranjenci in mrtvimi vkorakati v Novo mesto.¹⁷

Iz poročila majorja Hasslerja je dobro razvidna stiska, v katero je nemško bojno skupino pahnila XV. divizija. Sovražno nemško-domobransko skupino je stal pohod več kot 15 mrtvih in ne manj kot 18 ranjenih. Zopet se je pokazalo, kako srdito se partizani borijo, kadar gre za obrambo Bele krajine. Cankarjeva brigada sicer v teh bojih ni imela kakih pomembnih uspehov niti je niso vpletali v odločilne boje. Na žalost je bila prekasna in premalo iznajdljiva, da bi pravočasno spoznala sovražni manever pri Uršnih selih in zastavila pot umikajočim se premaganim sovražnim četam.

Kočevska bojna skupina pod poveljstvom komandanta

14. SS-policijskega polka polkovnika Nieckia, ki je bil hkrati komandant celotne operacije, je imela v svoji sestavi 1., 2. in 4. bataljon slovenskih domobrancev brez ene čete, podoficirsko Solo SS za urjenje v protipartizanskem boju iz Ljubljane ter še nekatere druge manjše enote. Ta skupina se je prebijala proti Beli krajini skozi hude nezgode, ki so jo spremljale vso pot. Najprej so se nekatere njene čete izgubile v prostranih kočevskih gozdovih, nato pa so se med seboj krvavo udarili domobranski bataljoni, ker so se po pomoti v jutranjem mraku 14. novembra 1944 srečali v gozdovih pri MiMarjiih. Zato je le manjša sovražnikova skupina vdrla v Črnomelj, požgala nekaj poslopij in se brž vrnila. Dne 15. novembra pa je XVIII. divizija pri Hribu močno zdelala Niecklovo bojno skupino, ki se je zvečer zatekla v okrilje kočevskih utrdb. Vsa sovražnikova akcija je popolnoma propadla. Zato so na poveljnike začeli leteti očitiki, kdo je kriv poraza. Ti očitki odkrivajo zanimive podatke o razmerah v slovenskem domobranstvu, o bojni sposobnosti domobranskih bataljonov zunaj domačega območja in o odnosih med Nemci ter domobranci.^{*38}

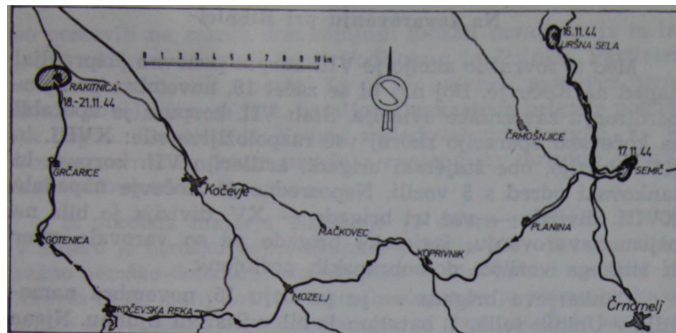
* Bolj podrobno so opisani boji za obrambo Bele krajine v zgodovini Gubčeve brigade, stran 835 do 850.

Na zavarovanju pri Ribnici

Med to sovražno akcijo je VIL korpus ponovno pripravljal napad na Kočevje. Boj naj bi se začel 18. novembra po bombardiranju zavezniške aviacije. Štab VII. korpusa je uporabil za kočevsko operacijo skoraj vse razpoložljive sile: XVIII. in XV. -divizijo, obe štajerski brigadi, artilerijo VII. korpusa in tankovski odred s 5 vozili. Neposredno je Kočevje napadala XVIÜ. divizija — vse tri brigade — XV. divizija je bila na ožjem zavarovanju, štajerske brigade pa so varovale smer iz stiškega vozlišča domobranskih, postojank.

Cankarjeva brigada se je po boju 15. novembra namestila v Uršnih selih, 1. bataljon je bil v Starem Ljubnu. Njena začasna naloga je bila blokirati Novo mesto. Desno od nje je prevzela blokado od 12. brigade Gubčeva. Toda Cankarjeva je že naslednjega dne zapustila položaje in odšla proti Semiču. Tu je komandant brigade 17. novembra izdal bojno povelje za pohod k Ribnici na zavarovanje. Ob pol 11. uri tega dne so razdelili hrano, brigada pa je začela pohod ob pol 12. uri. Spredej je korakal 3. bataljon, za njim 2. in minometna baterija, zatem enote štaba brigade, zaščitnica pa je bil 1. bataljon. Smer pohoda je bila: Semič—Planina—Koprivnik. Na Koprivniku je imela brigada daljši odmor, opolnoči pa je odšla naprej in je potovala kolikor mogoče tajno skozi Staro Brezje, Rogati hrib, Štalcarje, Kočevsko Reko, Mlako in Grčarice ter se 18. novembra 1944 zjutraj razporedila na položajih pred Ribnico. Ker je bila naloga brigade, da skupaj s 15. brigado brani ribniško smer in ne dovoli, da bi sovražnik od tam odšel na pomoč postojanki v Kočevju, se je postavila jugozahodno od ceste Ribnica—Kočevje, da je hkrati branila smer iz Ribnice proti Grčaricam. To je bilo važno zato, da je preprečila sovražniku tajen prodor po tej smeri proti Kočevju. Na njenem desnem krilu je bila 15. brigada, ki je zasedla hrib Jasnico, da je lahko obvladovala cesto proti Kočevju. Cankarjeva brigada je poslala 1. bataljon na najbolj izpostavljeno mesto ob cesti, levo od njega je bil od Rakitnice proti ZadoLju 2. bataljon, tretjega pa so postavili k cesti, ki drži v Grčarice. Ta je bil brigadna rezerva. Prvemu bataljonu so ukazali, naj postavi protioklopno orožje tako, da bo obvladovalo cesto, minometno baterijo pa so dali za 2. bataljonom na tak položaj, da je lahko tolkla na cesto in pred položaje vseh

Bojna pot Cankarjeve brigade od K. do 21. novembra 1944

treh bataljonov. Stab brigade je bil v Rakitnici. Med enotami so vzpostavili signalno zvezo ter zvezo s kurirji, ponoči pa so signalizirali tudi z lučmi.

V Ribnici sta bili tedaj kot posadka 9. četa 3. bataljona 14. SS-polioijsčega polka in 115. posadna četa slovenskega domobranstva. Prav na dan, ko se je začel napad na Kočevje, so iz Ribnice poslali v Velike Lašče 25. posadno četo slovenskih domobrancev, ki je bila dotlej v sestavi ribniške posadke. V Ribnici sta torej ostali le dve sovražni četi, ki bi ju dve partizanski brigadi lahko krotili.

Napad na Kočevje je začelo 18. novembra zavezniško letalstvo. Boji so trajali do 20. novembra, a uspeha ni bilo. Postojanka je bila dobro utrjena in zavarovana proti topniškemu ognju. Zavezniško letalsko bombardiranje ni skoraj nič zaleгло, 20. novembra pa je postojanka dobila še močno okrepitev, ki se je iz Velikih Lašč in Ribnice prebila skozi zasede Cankarjeve in 15. brigade.

Cankarjeva brigada prvega dne, 18. novembra, ni imela bojev. Naslednjega dne pa jo je sovražnik že napadel. Najprej se je spopadla s 5. bataljonom slovenskih domobrancev, ki je bil okrepljen z deli 9. čete 3. bataljona 14. SS-policijskega polka. Prišli so iz Velikih Lašč in poskušali prodreti v Kočevje.* Brigada jih je odbila in jim je preprečila namero.

* Peti bataljon so ustanovili v Velikih Laščah 10. novembra 1944. Spočetka so ga imenovali alarmni bataljon, pozneje pa je

Sovražni bataljon se je umaknil v Dolenjo vas pri Ribnici in tam prenočil. Ta boj sta izkoristili dve sovražni koloni, ki sta napadli 15. brigado na Jasnici ter jo kljub pomoči 3. bataljona Cankarjeve brigade pregnali. Nato sta odšli v Kočevje. To je bil prodor sovražnih enot v postojanko. Za njimi sta odšla iz Ribnice v Kočevje še dva tanka in 32 vojakov. Iz Kočevja se je vračala zvečer manjša kolona proti Ribnici. Enote 15. brigade in Cankarjeve brigade so jo napadle, da se je zatekla v Ribnico. Peti bataljon slovenskega domobranstva pa je 20. novembra prebil obrambo 15. in Cankarjeve brigade pri Jasnici in Rakitnici ter nadaljeval pot proti Kočevju. Tako je bila kočevska posadka okrepljena, štab VII. korpusa je ukazal končati kočevsko operacijo.

Petnajsta in Cankarjeva brigada se na zavarovanju ribniške smeri nista izkazali. Dopustili sta, da je sovražnik vzpostavil povezavo med ribniško in kočevsko postojanko ter s tem okreplil obrambno sposobnost kočevske posadke.

Cankarjeva brigada je imela še manjši boj 21. novembra 1944 s sovražno kolono, ki je prišla iz Kočevja. Sovražnik se je zatekel v Ribnico, brigada pa je po končanem boju ob 17. uri na ukaz štaba XV. divizije krenila na nove položaje.³⁹

Odkupi

Petnajsto divizijo je po kočevski akciji VH. korpus poslal na mejo, da bi temeljito opravila odkupe živil, zlasti pa vprežne živine. Razlogi za tako akcijo so bili isti kot za odkup v Krški dolini v noči na 14. november. Artilerija VII. korpusa je bila že brez vprežne živine. Pomanjkanje je bilo tako veliko, da je ogrozilo sodelovanje topništva v akcijah. Zato so XV. diviziji posebej naročili, da je odkup vprežne živine na obmejnem področju njena pglavitna naloga. Tam je bilo še dovolj hrane in živine. Čas je bil, da tudi to področje kaj prispeva za osvoboditev. Petnajsta divizija je zapustila področje Ribnice in odšla proti severovzhodu. Dne 23. novembra se je

dobil številko 5. Sestavili so ga iz 25. posadne čete iz Ribnice, 62. čete iz Kočevja in 114. posadne čete slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč. Bataljonu so prideli 1. vod in oddelek 11. čete 3. bataljona 14. SS-polidskega polka. Njegov komandant je bil kapetan Schmitz. (IZDG, AFK, k. 283/V.) Te enote so že prej uporabili v bojih s partizani ter jih imenovali bojna skupina Schmitz.

nastanila med Žužemberkom in Dvorom. V sestavi XV. divizije so bile na tem pohodu Cankarjeva, 12. in 15. brigada, vtem ko je bila Gubčeva Se na blokadi Novega mesta.*

Cankarjeva brigada je prispela 23. novembra čez Krko. Prvi bataljon se je naselil na Vinkovem vrhu, 2. na Mačjem hribu pri Žužemberku, 3. bataljon in minometna baterija pa v Sadinji vasi pri Dvoru. Ta pohod je izvedel vsak bataljon zase, le 3. bataljon je potoval skupaj z minometno baterijo in Štabom brigade. Na novih «položajih» so dali brigadi možnost, da se odpočije in da se loti politične in vojaške vzgoje po enotah. Borci so si očistili obleko in orožje ter oprali perilo. Brigada se je zavarovala v vseh smereh. Tedaj je Stela 483 borcev in bork. Njeno številčno stanje je precej upadlo, ker je morala dajati borce v razne posebne enote, kot npr. v jurišni bataljon XV. divizije, nekaj pa jih je tudi dezertiralo.**

Počitek je trajal do 24. novembra, ko se je brigada vzdignila z zbornega mesta v Sadinji vasi piri Dvoru in ob 17. uri odkorakala dalje. Pohodna razporeditev je bila: 1., 2. bataljon in minometna baterija, enote štaba brigade in 3. bataljon. Smer premika so odredili takole: Dobrava—Dobrníč—Grmada—Trebnje—Dolenja Nemška vas—Rihpovec—Trebelno. Cankarjeva je potovala skupaj s 15. brigado, ki je bila na začetju. Cankarjeva je poskrbela za zavarovanja na prehodih čez ceste in železnico. Cilj njenega pohoda je bilo Trebelno. Tja je prispela 25. novembra in se razmestila v vasi.⁴⁰

Štab divizije je naitoo napravil načrt za odkupno akcijo. Cankarjeva brigada je dobila področje med Zburami in Dobruško vasjo. Prvi bataljon naj bi odkupoval v spodnjem delu Bučke, Hrastuljah, Zavinku, Grmovljah, v Gorenji Stari vasi

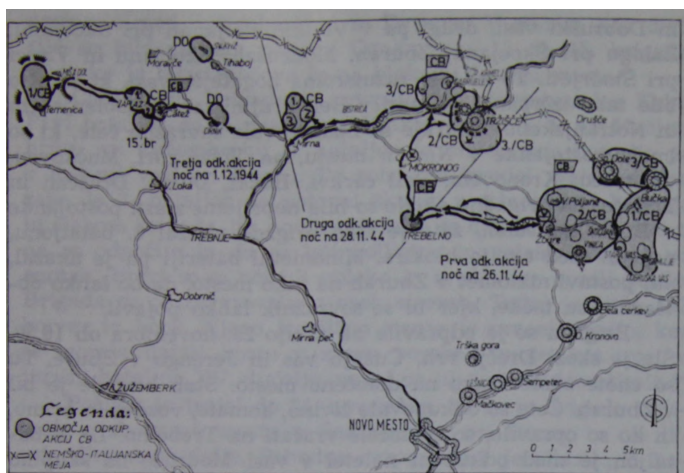
* Iz ribniškega rajona je Cankarjeva brigada odšla 21. novembra ob 17,30 in je po dolgem maršu prispela 22. novembra 1944 ob 7. uri v Lipje v Suhi krajini. Prvi, 2. bataljon in minometna baterija so se naselili v Malem Lipju, štab brigade in 3. bataljon pa v Velikem Lipju.

** Brigada je okoli 24. novembra 1944 poslala v sestavo jurišnega bataljona XV. divizije vodnika Franca Gradnika, zastavnika Franja Krajša, Karla Pajerja, Mladena Mirosavljičeviča, Ivana Klančarja, desetarja Avgusta Sepca, Karla Barago, Antona Kranjčana mitraljezca Alojza Papiča, Alberta Ružiča, desetarja Franca Trupa, Pavleta Rihtarja, Pavleta Muzaniča, Alojzija Norino in desetarja Antona Juriševiča (Depeša XV. div. št. 7017, arh. IZDG fase. 188/IU.)

in Dobruški vasi; drugi pa v Velikih Poljanah pri Škocjanu, Zalogu pri Škocjanu, Zburah, M od rušah, Škocjanu in Vinici pri Smarjetu. To so bile razmeroma bogatejše vasi, ki še niso bile tako izčrpane kot vasi v Beli krajini ter na Dolenjskem in Notranjskem. Te kraje so nadzorovale sovražne čete, ki so imele postojanke v Novem mestu, na Trški gori, Mačkovcu, v Otočcu, Krenovem, Beli cerkvi, Bučki, Dolah, Drudčah in Tržišču. Za brigadno akcijo so bile neprijetne zlasti postojanke v Bučki in Dolah, zato je štab brigade ukazal 3. bataljonu, naj jih med akcijo blokira. Minometni bateriji pa je ukazal, naj postavi minomet v Zburah na tako mesto, da bo lahko obvladal vse točke, kjer bi se sovražnik lahko pojavil.

Brigada se je odpravila na akcijo 25. novembra ob 16,30. Sla je skozi Drečji vrh, Čužnjo vas in Jerengo v Zbure. Tu so enote odšle vsaka na določeno mesto. Štab brigade je bil v Zburah. Čete so odkupovale živino, komate, vozove in hrano, in ko so opravile, so se začele vračati na Trebelno. Le 2. bataljon je med odkupom naletel v vasi Modruše na skupino sovražnika in ga pregnal iz vasi. Bataljoni so organizirali odkup tako, da so se razdelili v več skupin, kolikor je bilo pač vasi in kolikor je bilo potrebno zavarovalnih zased. Samo odkupovanje sicer ni bila popularna akcija, toda politični komisarji, ki so imeli pri štabu brigade 25. novembra pred odhodom na akcijo poseben sestanek, so prebivalstvu na lep način predočili, zakaj je tak odkup za narodnoosvobodilno vojsko potreben.

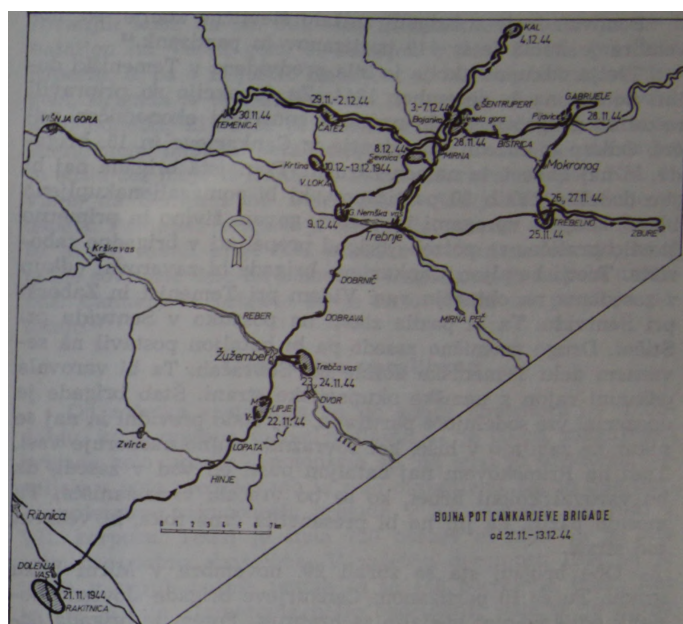
Sovražnik ponoči ni reagiral, toda 26. novembra ob 10. uri je kolono, ki se je vračala proti Trebelnemu, napadla blizu Jerenge neka sovražnikova skupina z jurišem. Brigada je namreč potovala zelo brezskrbno, ne da bi se bila zavarovala. Mitraljezci so se sicer odločno postavili v bran, toda ko so uvideli, da jim grozi obkolitev, so se morali umakniti. Tudi tretji bataljon, ki je potoval zadnji in ni bil obremenjen z odkupljenim blagom, se ni mogel postaviti v bran, temveč je moral celo sestopiti v dolino. Šele pri Drečjem vrhu se je vrnil na pot in pomagal drugim enotam organizirati obrambo. Prvi bataljon je izgubil vse odkupljeno blago in hrano — vse je padlo sovražniku v roke. Razlog je bil delno v tem, da so kmetom vzeli slabo živino, ki ni mogla zadosti hitro vleči vozov po strmi cesti. Brigada je v tem boju izgubila 5 voz hrane z vprego vred, imela je enega mrtvega in 3 ranjene,

Tri odkupne akcije Cankarjeve brigade od 25. novembra do 1. decembra 1944

izgubila je lahki minomet. Brigada se je zjutraj 26. novembra namestila zopet na Trebelnem, se dobro zavarovala, nakupljeni material pa, kolikor ga je še ostalo, je odpeljala na zborni mesto v vas Zaibukovje, kjer ga je prevzela 12. brigada, da bi ga transportirala dalje. Prva odkupna akcija se torej ni prav dobro iztekla.⁴¹

Za drugo odkupno akcijo je XV. divizija namenila noč na 28. november 1944. Za odkup sta bili določeni Cankarjeva in 15. brigada. Cankarjeva je zapustila Trebelno 27. novembra okoli 15. ure in je potovala do Brune vasi. Pohodna razporeditev je bila: 1. in 2. bataljon, minometna baterija, 3. bataljon. Ko so enote z zamudo priskele do Brune vasi, so se razdelile. Prvi bataljon je odšel proti Tržišču, ker je imel nalogo blokirati to postojanko. V njej je bila kot posadka 35. posadna četa slovenskih domobrancev. Postojanki se je bataljon približal 27. novembra ob 23. uri in jo začel demonstrativno napadati. Pri sebi je imel tudi minomet. Domobranci so uporabili za svojo obrambo večidel minomete, medtem ko so mitraljeze uporabljali redkeje. Ob 3. uri 28. novembra je bataljon zapustil blokado. Drugi bataljon je imel nalogo, blokirati del

Bojna pot Cankarjeve brigade od 21. novembra do 13. decembra 1944

tržiške postojanke na griču zahodno od Tržišča, kjer je cerkev Sv. Jurija. Blokiral jo je bolj z zahodne strani. Ob 23,30 je začel obstreljevati postojanko z vsem orožjem. Sovražnik je krepko odgovarjal z mitraljezi in lahкими minometi. Ob 2,30 je bataljon opustil blokado in odšel na zborna mesto v Pijavice. Tretji bataljon je v 2 urah opravil odkup v vaseh: Gabrijele, Pijavice, Mlaidetiče in Polje pri Tržišču. Bataljon je odpeljal material v Pijavice, kjer je bil zbor brigade. Zatem so vozove odpeljali po cesti proti Mimi, kjer je bila 15. brigada. Tretji bataljon je spremljal prevoz. Brigada se je zjutraj, 28. novembra, takole razmestila: 1. bataljon je ostal v Trstemiku pri Mimi, 2. se je naselil v Straži, 3. pa je zasedel dominanten položaj na Veseli gori

Ponovno se je v brigadi znižalo številčno stanje: 28. novembra je imela le 440 partizanov in partizank.⁴¹

Tretja odkupna akcija je bila predvidena v Temeniški dolini ponoči na 1. december 1944. Za to akcijo so pripravili nekoliko drugačen, glede uporabe enot bolj ekonomičen načrt. Odkup bi izvedli intendanci iz Cankarjeve in 15. brigade, ki naj bi se v ta namen združili. Petnajsta brigada naj bi jim dodelila kakih 20 partizanov, ki bi pomagali nakupljeno blago, konje z vpregami in vozovi, govejo živino in primemo število prašičev za potrebe brigad prepeljati v brigadno taborišče. Tretji bataljon Cankarjeve brigade bi zavaroval odkup zasedanja na območju vasi Videm pri Temenici in Zaboršt pri Šentvidu. Ta bi pazila zlasti na posadko v Šentvidu pri Stični. Drugo premično zasedo pa bi bataljon postavil na severnem delu Temeniške doline pri Sobračah. Ta bi varovala odkupni rajon z nemške okupacijske strani, štab brigade je opozarjal vse sodelujoče partizane, naj bodo previdni in naj se nikar ne zabijajo v hiše, ker sovražnik stalno nadzoruje vasi. Tudi na Primskovem naj bataljon pusti en vod v zasedi, da bo varoval koloni hrbet, ko se bo vračala v nastanišča. Tu morajo paziti, da jih ne bi presenetila črna roka, ki večkrat tod straši.

Obe brigadi sta se zbrali 29. novembra v Mimi blizu gradu. Tu so 10 partizanom Cankarjeve brigade slovesno podelili odlikovanja: medalje za hrabrost. Potem je brigada odšla na pot. Potovala je mimo Cirnika, kjer so bile tudi enote Dolenjskega odreda, in se naselila tako, da je bil 1. bataljon na Zaplazu, vse druge enote pa na Čatežu. Nekoliko južneje v Dolenji vasi, je bila 15. brigada.

Zvečer 30. novembra je 3. bataljon z intendanti iz Cankarjeve in 15. brigade odšel v Temeniško dolino, opravil odkup in se zjutraj 1. decembra vrnil. S tem je bila opravljena tretja odkupna akcija XV. divizije.⁴²

Naslednja akcija XV. divizije je bila napad na sovražnikovo postojanko v Šentjanžu na Dolenjskem. Posadka je bila sestavljena iz pripadnikov obmejnega pododseka XVTH/F iz Zidanega mosta, kakih 80 mož, ki jim je pomagalo 30 pripadnikov oborožene straže, Kočvarjev.⁴³ Nalogo so zaupali 15. brigadi, Cankarjeva in 12. brigada pa sta bili na zavarovanjih.

V skladu s to akcijo se je Cankarjeva brigada preselila 3. decembra 1944 v vasi pri Mimi ter se razporedila na zava-

rovanjih tako, da sta bila štab in minometna baterija ter 1. bataljon na Veseli gori, 2. bataljon v vasi Straža pri Šentrupertu, 3. pa v Bojanki. Bataljoni so bili tesno drug ob drugem. Brigada je ta dan doživela le manjše spopade s sovražnimi oddelki, ki so se približali iz Šentruperta, a so se po energičnem napadu bataljonov umaknili. Dne 4. decembra je odšla čez mejo h Kalu, da bi tu zavarovala napad XV. divizije na Šentjanž na Dolenjskem. Akcija XV. divizije ni uspela. Petnajsta brigada je zamudila začetek napada, ko pa se je boj razvil in je bila posadka pritisnjena ob zid, so ji prišle sovražne čete na pomoč in brigada se je morala umakniti. Cankarjeva brigada se je nato vrnila na prejšnje položaje.^{4*}

Upad bojne zmogljivosti

Od začetka septembra pa do konca novembra — v obdobju, ki je opisano v tem poglavju — je bojna zmogljivost brigade zelo upadla. Spomnimo se, da smo jo uvodoma popeljali v boje preosnovano in zelo okrepljeno, saj je bila npr.

3. septembra najmočnejša brigada v XV. diviziji, pa tudi v VII. korpusu. Tedaj je štela 720 borcev in bork in je bila primerno dobro oborožena. V začetku decembra 1944 pa je imela v svojih bojnih vrstah le še 440 borcev in bork. Res je, da je bila razmeroma bolje oborožena, vendar je njena bojna zmogljivost tako zelo upadla, da si moramo ogledati vzroke takega stanja

V prvi vrsti je bila brigada neprestano na pohodih in v bojih. Zlasti v oktobrskih bojih okoli Žužemberka je pretrpela velike izgube. Brigada ni imela odmorov. V vsem tem razdobju ni dobivala novincev, ki naj bi jo nadalje krepili oziroma ohranjali njeno bojno moč. To je bil drugi razlog. Tretji pa je bil v tem, da je zabeležila — kakor tudi druge brigade — veliko dezertirjev. Štajerci so prav radi odhajali v Šlandrovo in Zidanškovo brigado, kjer so imeli znance in so upali, da se bodo tako čimprej vznili na štajersko. Večkrat so štabi enot, v katere so se zatekali taki uhajajoči, dajali ubežnikom potuho, jih skrivali ali pa jih niso hoteli vračati njihovim matičnim enotam. Prav tako so uhajali nekateri partizani, ki so bili doma iz Istre, Brkinov in s Pivke. Vse te so imenovali Primorci. Uhajali so tisti, ki so bili navajeni na

domače kraje in način boja v tamkajšnjih enotah. Pri njih je veljalo, da je v Ljubljanski pokrajini partizaniti zelo težko.

Vendar kljub temu ne moremo reči, da je upadala s številčnim stanjem tudi borbenost. Politična poročila štaba XV. divizije so polna hvale za borce, ki da so ohranili veliko borbeno moralo in ki so bili zelo požrtvovalni. Večkrat so jih stavljali celo za zgled poveljniškemu kadru, o katerem so trdili, da je včasih preveč oddaljen od borcev. Tudi disciplina je bila v brigadi ves čas na dostojni ravni. Politično delo v brigadi seveda ni bilo tako intenzivno kot prej. Saj za temeljite politično vzgojne ukrepe ni bilo niti zadosti časa. Posebno pozornost so posvečali vzgoji nižjega vojaškega kadra. Velik uspeh so dosegli že s tem, da so usposobili desetarje in vodnike za samostojno vodenje enot. To so dobro opravljali. Tudi posamezni partizani so postali že dobri poveljniki patrulj, ki jih je morala brigada zaradi varnosti pogosto pošiljati na obhode in ogleda. Nižje poveljnike so sedaj izbirali po tem, kako se je kdo izkazal, ne pa po tem, kako zna govoriti. Na tečaje so pošiljali nove borce in borke, ki so jih izbirali po enakih kriterijih, nadeja j oč se, da bodo po končanem šolanju lahko izpolnili pričakovanja.

Politično delo je seveda v tem obdobju zastajalo, nič več ni bilo tako živahno kot prej. Kadar pa so utegnili, so hitro sklicali po četah ali bataljonih politične ure. Borci so se še vedno najbolj zanimali za zunanji politični položaj. O tem pa politični komisarji niso imeli zadosti podatkov, ker radijske vesti niso redno izhajale ali pa jih niso redno dobivali. Literaturo, kolikor so jo imeli, so redno dajali v branje. Tako so v drugi polovici novembra v brigadi prejeli 18 izvodov lista Naprijed, 12 izvodov Vjesnika, 80 izvodov Naše vojske, 170 izvodov Ljudske pravice, 75 kosov Slovenskega poročevalca in več brošur. Založenost z listi in revijami narodnoosvobodilnega gibanja je bila, kot vidimo, dobra. Stenčasom so v bataljonih še vedno posvečali veliko pozornost, saj so jih borci zelo radi pisali in brali. Imeli so nekaj zabavnih večerov in proslav. Od slednjih moramo omeniti te:

Dne 4. septembra 1944 je bila v Šmihelu pri Žužemberku druga obletnica ustanovitve brigade. Na njej je govoril politični komisar brigade Dušan Rebolj-Bor o veličastnih borbah in o velikih možeh, ki so brigado vodili. Dalje je govoril o tistih, ki so žrtvovali svoja življenja v nesebičnem boju za

svobodo. Za njim je namestnik komandanta XV. divizije Janez Hribar »s klenimi besedami spodbujal borce, naj še naprej vztrajajo na svoji poti in tako čast delajo sebi in NOV.« Po govorih je bil skeč in nekaj recitacij, potem se je razvila skromna prosta zabava. Priredili so tudi proslavo obletnice oktobrske revolucije in posebne svečanosti s kresovi, ko je bil osvobojen Beograd.

Organizacija SKOJ je zelo napredovala. Brigadni biro SKOJ je poročal 1. oktobra 1944 pokrajinskemu komiteju SKOJ za Slovenijo, da ima sedaj organiziranih 85 % mladincev in da je le kakih 20 še neorganiziranih.

Prehrana v brigadi je bila dobra, le med akcijami hrana včasih ni prispela pravočasno na bojišče ali pa je sploh ni bilo. Brigadni intendant je niso imeli pri nabavi živeža nobenih težav razen v novomeškem okrožju, ki je bilo že zelo izčrpano.

V zadnjem času so bili prebivalci, kjer je brigada odkupovala, najbolj zadovoljni, če so jim partizani blago plačali z gotovino.

Higiena in zdravstveno stanje brigade sta se v zadnjih dnevih nekoliko poslabšala, zlasti na terenu ob meji, ker niso partizani imeli možnosti, da bi si parili obleko in perilo. Si-

Kuharji pripravljajo hrano v Dolenjskih Toplicah 2. septembra 1944. Foto Mliljan

cer pa so bili borci dobro oblečeni, saj je brigada 1. novembra dobila iz korpusovih skladišč nove angleške uniforme.

Dobro je bila izpeljana tudi pomoč ranjenim v bojih. V četah so imeli po dva nosilca ranjencev, le kadar je bila predvidena večja operacija, so jih določili nekaj več. Iz čet so s položajev prenesli ranjence v bataljonsko, od tam pa v brigacelo previjališče. Od bataljonskih previjališč dalje je prenašal ali pa peljal ranjence brigadni sanitetni vod. Brigadni sanitetni referent je bil v septembru Rudolf Cik, njegov pomočnik pa Ciril Brajer, oba medicina. Tako je sanitetna služba v brigadi dobro delovala. V XV. diviziji je bila kirurška ekipa, ki je imela šefa zdravnika, izurjeno instrumentarko in še pet članov osebja. Kirurška ekipa se je potrudila, da je bila vedno blizu operacijskega področja XV. divizije, da so lahko ranjenci takoj dobili pomoč. Le ko je bila divizija na obmejnem področju, je kirurška ekipa zaradi varnosti ostala ob Krčki. Kadar je bila XV. divizija daleč od Krke, tedaj so ranjenci prihajali zelo pozno v divizijski kirurški center. Včasih so potovali po tri dni, kar je negativno vplivalo na njihovo zdravljenje.^{4*}

Večino akcij v tej dobi je brigada izvedla v skladu s glavnim motivom načrta glavnega štaba, da je treba uničiti stiško utrjeno vozlišče slovenskih domobrancev. Ker so bile te akcije neuspešne, si je sovražnik še nadalje prizadeval, da bi podobno kot na kočevski tudi na novomeški komunikaciji zagotovil varno povezavo med Grosupljem in Novim mestom ter da bi na ta način obvladal velik del Dolenjske. Okoli tega so se odvijale tudi nadaljnje akcije enot VII. korpusa, področje Dolenjske ob cesti in železnici med Grosupljem in Novim mestom pa je postalo ključno bojišče naslednjih dni.

OPOMBE

¹ Ukaz komandanta SS in policije XVIII. vojnega okrožja z dne 30. avgusta 1944, Zbornik VI-15-177.

¹ Okrožnica glavnega štaba z dne 11. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 150/1-3, navodila glavnega štaba z dne 8. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 150/III-7, okrožnica CK KPS z dne 10. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 188a/III-BI.

* Ukaz vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije štabu VII. korpusa z dne 17. avgusta 1944, arh. IZDG fase. 150/11-1.

⁴ O akcijah in razmestitvi Cankarjeve brigade od 1. do 14. septembra 1944 glej operativna poročila XV. divizije za 2. do 14. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročila štaba XV. divizije za 6., 11. in 14. september 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo VII. korpusa za čas od 1. do 15. septembra 1944 o razmerah na operativnem področju in bojih podrejenih enot, Zbornik VI-16-88, poročili Cankarjeve brigade z dne 3. septembra 1944 XV. diviziji, arh. IZDG fase. 188/in.

⁶ Bojno povelje VII. korpusa z dne 11. septembra 1944 za napad na domobranske postojanke, Zbornik VT-16-32.

⁶ Operativna poročila XV. divizije za 15. do 17. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944, Zbornik VI-16-118, poročilo štaba XV. divizije z dne 20. septembra 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/VI.

⁷ Poročilo štaba XV. divizije z dne 17. septembra 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba XV. divizije z dne 20. septembra 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/VI, operativni poročili štaba XV. divizije za 17. in 18. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 15. do 30. septembra 1944, Zbornik VI-16-118.

⁸ O bojih za litijski most glej poročilo glavnega štaba z dne 2. oktobra 1944 vrhovnemu štabu, arh. IZDG fase. 13/1, operativna poročila štaba XV. divizije za 19. do 22. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, relacijo štaba XV. divizije z dne 2. oktobra 1944 o napadu na železniški most pri Litiji, Zbornik VI-16-85, brzojavko Dolenjskega odreda z dne 21. septembra 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 188a/I-2, poročilo XV. divizije z dne 21. septembra 1944 štabu VII. korpusa o miniranju litijskega mosta, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo glavnega štaba z dne 30. septembra 1944 vrhovnemu štabu o aktivnosti podrejenih enot v septembru 1944, Zbornik VT-16-76, petnajstdnevno operativno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 15. do 30. septembra 1944, Zbornik VI-16-118, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 767 do 778.

* Poročilo štaba VII. korpusa z dne 23. septembra 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-16-60.

¹⁰ Poročilo glavnega štaba z dne 2. oktobra 1944 vrhovnemu štabu, arh. IZDG fase. 13/1.

¹¹ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 22. septembra 1944 štabu XV. divizije o napadu na Prežganje, arh. IZDG fase. 188/III.

¹² **Operativno poročilo štaba XV. divizije za 27. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. oktobra 1944 za čas od 15. do 30. septembra 1944, Zbornik VI-16-118, poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva, arh. IZDG AFK fase. 281/11.**

¹⁹ **Operativni poročili štaba XV. divizije za 26. in 27. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11.**

¹⁴ Povelje Štaba VII. korpusa z dne 22. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 164/I-16.

¹⁵ O bojih Cankarjeve brigade pri Polšniku in Javorškem križu glej operativna poročila štaba XV. divizije za 27. do 30. september 1944, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 15. do 30. septembra 1944, Zbornik VT-16-118 Ambrožič, Gubčeva brigada stran 781 do 786.

¹⁶ Poročilo glavnega štaba z dne 3. oktobra 1944 vrhovnemu komandantu maršalu Titu, Zbornik VT-16-86, poročilo glavnega štaba z dne 2. oktobra 1944 vrhovnemu štabu za september 1944, arh. IZDG fase. 13/1, pismo (nepodpisano, verjetno ga je pisal Boris Kraigher) E. Kardelju z dne 3. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 15/IV, poročilo o razmerah, operacijah in načrtih glavnega štaba z dne 20. oktobra 1944 vrhovnemu štabu, arh. IZDG fase. 13/1.

¹⁷ O novi razmestitvi Cankarjeve brigade glej operativna poročila XV. divizije za 1. do 6. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročili štaba Cankarjeve brigade z dne 1. in 2. oktobra 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/III, bojno povelje štaba Cankarjeve brigade z dne 3. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 189/III, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 793.

¹⁸ Operativno poročilo štaba XV. divizije za 5. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

¹⁹ Operativni poročili XV. divizije za 7. in 8. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba XV. divizije z dne 9. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih pri Zužemberku, Zbornik VT-16-100, petnajstdnevno operativno poročilo štaba VII. korpusa od 1. do 15. oktobra 1944, Zbornik VI-17-13.

²⁰ Bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 20. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 189m.

¹¹ O boju Cankarjeve brigade pri Zužemberku 11. oktobra 1944 glej povelje Cankarjeve brigade z dne 10. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 189/III, operativni poročili XV. divizije za 10. in 11. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo XV. divizije o bojih 11. oktobra 1944, Zbornik VT-16-108, petnajstdnevno poročilo štaba XV. divizije za čas od 1. do 15. oktobra 1944, Zbornik VI-17-8, petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 1. do 15. oktobra 1944, Zbornik VI-17-13, Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, IV. knjiga, str. 293 in 302.

^{**} O nemško-domobranski ofenzivni akciji glej bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 15. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/11, operacijsko povelje glavnega štaba z dne 18. oktobra 1944, Zbornik VI-16-116, operativna poročila štaba XV. divizije za 15. do 18. in 22. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo štaba Cankarjeve brigade z dne 15. oktobra 1944 štabu XV. divizije o bojih, arh. IZDG fase. 189a/III, bojno povelje štaba XV. divizije z dne 16. oktobra 1944 za napad na domobranske postojanke, arh. IZDG fase. 188/III, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 16. oktobra 1944 za napad na Višnje gor, arh. IZDG fase. 189/III, bojno po-

valje XV. divizije z dne 18. oktobra 1944 za akcijo proti sovražni skupini v rajonu Trebnjega, arh. IZDG fase. 188/111, petnajstdnevno poročilo XV. divizije za čas od 15. do 31. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno, poročilo XV. divizije za čas od 1. do 15. oktobra 1944, Zbornik VT-17-8, petnajstdnevno poročilo VII. korpusa za čas od 15. do 31. oktobra 1944, Zbornik VT-17-53, poročilo Štaba XV. divizije z dne 23. oktobra 1944 glavnemu Štabu, Zbornik VT-17-9/op. 3.

** Bojna povelja XV. divizije z dne 19. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/UL, poročilo XV. divizije z dne 23. oktobra 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-17-9.

^u Poročilo Cankarjeve brigade z dne 19. oktobra 1944 Štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 188/III.

** Operativno poročilo Štaba XV. divizije za čas od 18. do 22. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje Štaba XV. divizije z dne 21. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/111.

²⁸ Bojno povelje Štaba XV. divizije z dne 21. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/III.

⁸⁷ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 21. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/III-1.

²⁸ O sodelovanju Cankarjeve brigade pri napadu na domobransko postojanko Šentvid pri Stični glej bojno povelje XV. divizije z dne 23. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, bojno povelje XV. divizije z dne 24. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/IIH, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 24. oktobra 1944 za blokado postojanke Stična, arh. IZDG fase. 189/III, bojno povelje VII. korpusa z dne 25. oktobra 1944 za napad na domobransko postojanko Šentvid pri Stični, Zbornik VI-17-11, bojno povelje XV. divizije z dne 25. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, operativno poročilo XV. divizije za 27. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, operativni poročili XV. divizije za 27. in 28. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 24. oktobra 1944 za pohod na blokado Stične, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo XV. divizije z dne 26. oktobra 1944 o bojih 25. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11, naredba komandanta XV. divizije z dne 25. oktobra 1944 Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 188a/I, bojno povelje VII. korpusa z dne 26. oktobra 1944 za ponovitev napada na Šentvid pri Stični, arh. IZDG fase. 188/11, bojno povelje XV. divizije z dne 26. oktobra 1944 za ponovitev napada, arh. IZDG fase. 188/111, odredba XV. divizije z dne 26. oktobra 1944 o razmestitvi brigad, arh. IZDG fase. 188/III, petnajstdnevno poročilo XV. divizije za čas od 15. do 31. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo Štaba Slandrove brigade z dne 26. oktobra 1944, Zbornik VT-17-14, poročilo Zidanškove brigade z dne 27. oktobra 1944 o bojih pri Šentvidu pri Stični, Zbornik VI-17-16, poročilo štaba VII. korpusa z dne 31. oktobra 1944 glavnemu štabu o bojih, Zbornik VT-17-23, petnajstdnevno poročilo VII. korpusa za čas od 15. do 31. oktobra 1944, Zbornik VT-17-53.

*® Dnevno poročilo za 27. oktober 1944 komandanta 4. bataljona slovenskega domobranstva, arh. IZDG fase. 280/IV, bojno povelje XV. divizije z dne 27. oktobra 1944 Dolenjskemu odredu, arh. IZDG fase. 188a/I, poročili XV. divizije z dne 27. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11, operativni poročili XV. divizije za 27. in 28. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje VII. korpusa z dne 27. oktobra 1944 za napad na Višnjo goro, arh. IZDG fase. 188/11, bojno povelje XV. divizije z dne 27. oktobra 1944 za napad na Višnjo goro, arh. IZDG fase. 188/III, poročilo XV. divizije z dne 28. oktobra 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno poročilo XV. divizije za čas od 15. do 31. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

³⁰ Naredba štaba VII. korpusa z dne 31. oktobra 1944 za napad. Zbornik VT-17-22/op. 2, poročila XV. divizije z dne 30. oktobra 1944 štabu VII. korpusa, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo 4. bataljona slovenskega domobranstva o akcijah od 29. oktobra do 1. novembra 1944, arh. IZDG fase. 280/IV.

⁸¹ Operativno poročilo XV. divizije za 27. oktober 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

^a Petnajstdnevno poročilo VII. korpusa za čas od 1. do 15. novembra 1944, Zbornik VI-17-69, bojno povelje operativnega štaba štajerskih brigad za napad na Kresnice in Jevnico, Zbornik VI-17-37/ap. 5, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 30. oktobra 1944 za zavarovanje pohoda štajerskih brigad, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 1. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje XV. divizije z dne 2. novembra 1944 za pohod na področje Moravč na Dolenjskem, arh. IZDG fase. 188/III, bojno povelje XV. divizije z dne 2. novembra 1944 za pohod čez mejo, arh. IZDG fase. 188/III, operativno poročilo XV. divizije za 2. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje XV. divizije z dne 3. novembra 1944 za napad na Smartno pri Litiji, arh. IZDG fase. 188/III, povelje XV. divizije za vrnitev Cankarjeve brigade in 15. brigade v rajon Žužemberka, arh. IZDG fase. 188/11, poročilo Cankarjeve brigade z dne 4. novembra 1944 XV. diviziji o razmestitvi enot, arh. IZDG fase. 189a/IV, povelje XV. divizije z dne 3. novembra 1944 o spremembi določil poprejšnjega bojnega povelja, arh. IZDG fase. 26/11, operativni poročili XV. divizije za 4. in 5. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje XV. divizije z dne 30. oktobra 1944 za razporeditev enot, arh. IZDG fase. 188/III, bojno povelje VII. korpusa z dne 1. novembra 1944 za napad na postojanke v dolini Save, arh. IZDG fase. 21/111.

³³ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 11. novembra 1944 o borbah od 7. do 11. novembra 1944, Zbornik VT-17-48, operativna poročila XV. divizije za 6. do 11. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročili Cankarjeve brigade z dne 9. in 11. novembra 1944 XV. diviziji o bojih in premikih, arh. IZDG fase. 189a/III, bojna povelja XV. divizije z dne 9., 10. in 11. novembra 1944 za napad na sovražnika v rajonu Dolenjskih Toplic, arh. IZDG fase. 188/III,

poročilo Cankarjeve brigade z dne 11. novembra 1944 štabu VII. korpusa o razmerah na bojišču, arh. IZDG fase. 189a/III, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 11. novembra 1944 za blokado Novega mesta, arh. IZDG fase. 189/III, petnajstdnevno poročilo VII. korpusa za čas od 1. do 11. novembra 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-17-77.

^u Bojno povelje XV. divizije z dne 12. novembra 1944, Zbornik VI-17-50, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 12. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III.

³⁶ Operativna poročila XV. divizije za 12., 13. in 14. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo Cankarjeve brigade z dne 12. novembra 1944 štabu XV. divizije, arh. IZDG, fase. 189a/III, petnajstdnevno poročilo VII. korpusa za čas od 1. do 15. novembra 1944, Zbornik VI-17-77.

⁴ Poročilo komandanta 1. bataljona 14. SS-policijskega polka z dne 20. novembra 1944, Zbornik VT-17-136.

⁹¹ Citati so iz poročila komandanta 1. bataljona 14. SS-policijskega polka, Zbornik VI-17-136.

^M Opis bojev s Hasslerjevo bojno skupino je po poročilu komandanta 1. bataljona 14. SS-policijskega polka z dne 20. novembra 1944, Zbornik VI-17-136, poročilu kapetana Haaga z dne 16. novembra 1944, Zbornik VT-17-132, poročilu XV. divizije z dne 16. novembra 1944, Zbornik VT-17-61, po petnajstdnevem poročilu XV. divizije z dne 15. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188a/TV-Cz, poročilu Cankarjeve brigade z dne 14. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188/in, po Mileta Pavlina Petnajsti brigadi, stran 321 do 327, po Janku Jarcu, Nemško-domobranski vdor v Belo krajino novembra 1944, Slovenski poročevalec 16. decembra 1947 (v nadaljevanjih), po poročilu VII. korpusa z dne 25. novembra 1944 o petnajstdnevni akcijah, Zbornik VI-17-77, petnajstdnevno poročilo XV. divizije za čas od 1. do 15. novembra 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

^M O bojih pri Ribnici glej bojno povelje VII. korpusa z dne 17. novembra 1944, Zbornik VI-17-64, poročilo glavnega štaba vrhovnemu štabu z dne 28. novembra 1944, Zbornik VI-17-80, relacija štaba VII. korpusa z dne 30. novembra 1944 o napadu na Kočevje, Zbornik VI-17-84, poročilo XV. divizije z dne 2. decembra 1944 o akcijah od 16. do 30. novembra 1944, Zbornik VI-17-89, poročilo Cankarjeve brigade z dne 15. novembra 1944 XV. diviziji o razporeditvi enot, arh. IZDG fase. 188/III, odredba XV. divizije z dne 15. novembra 1944 o blokadi Novega mesta, arh. IZDG fase. 188/111, bojno povelje XV. divizije z dne 17. novembra 1944 o nalogah enot, arh. IZDG fase. 188/III, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 17. novembra 1944 za zasedbo položajev pri Ribnici, arh. IZDG fase. 189a/III, operativna poročila XV. divizije za 18., 19. in 20. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, bojno povelje Cankarjeve brigade z dne 20. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 22. novembra 1944 XV. diviziji o bojih pri Ribnici, arh. IZDG fase. 189a/III, navodilo XV. divi-

zije Cankarjevi in 15. brigadi z dne 20. novembra 1944, arh. IZDG, fase. 188/III, navodilo XV. divizije z dne 20. novembra 1944 Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 188/III, petnajstdnevno poročilo 1. bataljona Cankarjeve brigade za čas od 15. do 30. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189b/IV.

*• O premikih brigade od 21. do 25. novembra 1944 glej petnajstdnevno poročilo 1. bataljona Cankarjeve brigade od 15. do 30. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189b/IV, poročilo Cankarjeve brigade z dne 22. novembra 1944 XV. diviziji o boju pri Rakitnici in pohodu, arh. IZDG fase. 189a/III, operativna poročila XV. divizije za 22. do 25. in 28. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, povelje XV. divizije z dne 22. novembra 1944 za premik, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 22. novembra 1944 za pohod, arh. IZDG fase. 189a/III, povelje XV. divizije z dne 22. novembra 1944 za premik, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 24. novembra 1944 za premik, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo VII. korpusa z dne 21. novembra 1944 glavnemu štabu, Zbornik VI-17-69/stran 515, petnajstdnevno poročilo XV. divizije od 16. do 30. novembra 1944, Zbornik VI-17-89.

⁴¹ O prvi odkupni akciji glej poročilo XV. divizije z dne 2. decembra 1944 štabu VII. korpusa, Zbornik VI-17-89, poročilo 1. bataljona Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 189b/IV, zapoved XV. divizije z dne 25. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 25. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 28. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

** O drugi odkupni akciji glej petnajstdnevno poročilo 1. bataljona Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 189b/IV, operativno poročilo XV. divizije za 28. in 30. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11, zapoved XV. divizije z dne 27. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 27. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III.

⁴³ O tretji odkupni akciji glej zapoved XV. divizije z dne 29. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 29. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 30. novembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, zapoved XV. divizije z dne 30. novembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, operativno poročilo XV. divizije za 30. november 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

⁴⁴ Poročilo XV. divizije z dne 7. decembra 1944 glavnemu štabu o napadu na Šentjanž, Zbornik VI-17-100.

⁴⁵ Operativni poročili XV. divizije za 2. in 4. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, mesečno poročilo XV. divizije za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, mesečno poročilo XV. divizije za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, operativno poročilo XV. divizije za 5. december 1944, Zbornik VI-17-100.

⁴⁸ Politično poročilo XV. divizije z dne 24. septembra 1944 političnemu komisarju glavnega štaba, arh. IZDG fase. 16/III, petnajstdnevno poročilo brigadnega biroja SKOJ z dne 1. oktobra

1944 pokrajinskemu komiteju SKOJ za Slovenijo, arh. IZDG fase. 16/11, petnajstdnevno poročilo partijskega divizijskega komiteja XV. divizije z dne 7. novembra 1944, arh. IZDG fase. 152/III-4, politično poročilo za čas od 15. oktobra do 7. novembra 1944 štabu XV. divizije političnemu komisarju glavnega štaba, arh. IZDG fase. 152/II-1, reportaža, dve leti Cankarjeve, poslana propagandnemu odseku VII. korpusa dne 5. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 9G/III poročilo o delovanju mladinskega agitpropa v V. SNOUB »Ivan Cankar«, arh. IZDG fase. 26/11, petnajstdnevno politično poročilo Cankarjeve brigade z dn $\Leftrightarrow$ 28. novembra 1944 XV. diviziji, arh. IZDG fase. 188/III, mesečno poročilo za september 1944 sanitetnega odseka VII. korpusa z dne 26. novembra 1944 vrhovnemu štabu, arh. IZDG fase. 180/1-3.

BOJI NA DOLENJSKIH KOMUNIKACIJAH

(od 5. decembra 1944 do 24. januarja 1945)

2e vzpostavitev stiškega domobranskega vozlišča je nakazovala nemški načrt za obvladovanje dolenjskih komunikacij med Grosupljim in Novim mestom. Če bi se jim to posrečilo, bi zelo otežkočili prehajanje partizanskih enot v dolino Save, s čimer bi bila železnica Zidani most—Ljubljana varnejša. Nadalje bi bila zelo prizadeta povezava med enotami VH. korpusa in IV. operativne cone. Tako bi lahko izrinili partizane s področja med nemško mejo in reko Krko ter jih iztisnili iz večine dela Dolenjske. Vzpostavili bi promet po dolenjski cesti in s tem olajšali oskrbovanje novomeške postojanke. Postojanke ob dolenjskih komunikacijah bi bile izhodišča za nadaljnje operacije v dolini Krke ter v Suhi krajini med kočevsko železnico in Krko. Partizane bi popolnoma izrinili iz Suhe krajine in jih prisilili, da se bore za Belo krajino.

Iz tega lahko spoznamo izreden pomen akcije, ki se je začela 5. decembra 1944, ko se je sovražnik z velikimi silami pojavil na najvažnejših taktičnih točkah ob dolenjski cesti in jih začel utrjevati. To so bile: vas Občine kot ključna postojanka na cesti Šentvid pri Stični—Novo mesto, Veliki Gaber, Sv. Ana in Daljni vrh blizu Novega mesta. Sovražnik je sklenil, da bo v teh krajih vzpostavil postojanke. Ker je pričakoval, da bo VII. korpus ostro reagiral, se je obnašal nekoliko drugače kot v operaciji aprila 1944. Sovražno poveljstvo se je dobro spominjalo napak, ki jih je bilo tedaj storilo, zato je sedaj z novimi enotami zagotovilo najprej utrditev novih postojank, šele nato naj bi se vanje vselile posadke. Ker je bilo očitno, da bo postojanka v Občinah najvažnejša, ker leži na centralnem delu povezovalnih točk med Stično in Novim me-

stom in ker je najbolj na poti **partizanskim komunikacijam** v smeri jug—sever, so sem poslali največ **čet. Postojanki v Občinah** in v Velikem Gabru je začel graditi 3. **bataljon slovenskih domobrancev** iz Višnje gore z 21. in 22. četo, kakih 200 mož. Za njihovo zavarovanje so uporabili 1. in 4. **bataljon slovenskih domobrancev**, bojno skupino iz **Novega mesta** ter od časa do časa 5. alarmni bataljon slovenskih **domobrancev** iz Velikih Lašč.*

Sedmi korpus je nemudoma odgovoril na sovražno **akcijo**. In tako so se začele ob novih postojankah, zlasti pa **pri Občinah**, dolgotrajne borbe, ki so zaposlile partizanske čete in sovražne bataljone tja v leto 1945.

Boji okoli Občin

Organizacija zavarovanja utrjevalnih del postojanke v Občinah je bila zamišljena tako, da bi onemogočila neposreden napad na tiste njihove čete, ki so neposredno gradile utrdbe, ter da bi zagotovila oskrbovanje teh enot in transport materiala za gradnjo. Za neposredno obrambo delavcev v Občinah so sovražni vojaki zgradili okoli vasi le nekaj utrdb poljskega tipa, sicer pa so sovražne čete neprestano napadale partizane okoli Občin in jih zapletale v boje zunaj postojanke.

Štab VII. korpusa sprva še ni poznal sovražnikovih namer. Mislil je, da gre za zavarovanje transportov med Šentvidom in Novim mestom, ter je v tem videl odlično priložnost za izvedbo akcije na odprtem zemljišču. Zamisel je bila podobna kot v novembru, ko je zamenjaval takih priložnosti.

V ta namen je zadržal obe štajerski brigadi na Dolenjskem, čeprav je bil že izdal nared bo, naj se vrnete na Štajersko. Na voljo je imel tri brigade iz XV. divizije, ki so bile

* Sestava sovražnih enot: 1. bataljon slovenskih domobrancev je imel 16. in 71. četo ter del težke čete, 3. bataljon je imel v sestavi 21. in 22. četo, 4. bataljon so sestavljale 31. in 32. četa ter težka četa, alarmni bataljon je imel 25., 62. in 114. četo slovenskih domobrancev in del 11. čete 3. bataljona 14. SS-poljskega polka. Deli 40. posadne čete so gradili postojanko v Dalj njem vrhu, deli 36. posadne čete pa pri Sv. Ani Borbeni skupina za zavarovanje pa je bila verjetno sestavljena iz 34. in 52. posadne čete slovenskih domobrancev in 2. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka. (Glej opombo 5 v zapovedi štaba VII. korpusa za napad na Občine, Zbornik VT-17-96.)

severno od Občin, kar je bilo za izvedbo načrta kot nalašč, in še XVIII. divizijo. Že 6. decembra jim je ukazal, naj napadejo in uničijo živo sovražnikovo silo na odseku Občine—Korenitka. S severa naj bi najprej napadla XV. divizija. Ko bi odrinila sovražne bataljone s področja Občin, bi jim udarili štajerski brigadi z juga v hrbet, jih razkropili in jih nato uničevali. Ko bi bilo to opravljeno, bi nadaljevali napad v smeri proti Trebnjemu, če bi tam sovražnik de bil. Akcija naj bi se začela 7. decembra 1944 zjutraj.¹

Toda XV. divizija še ni bila zmožna izpolniti ukaza. Sovražne enote so bile namreč zelo aktivne in so neprestano vdirale na področja, kjer so bile brigade nastanjene, ter jim vsilile boj daleč od ciljev, ki so jim bili odrejeni. Poleg tega je imela veliko ranjencev in materiala z odkupov, kar je bilo treba odpeljati v Žužemberk in Dvor. Zato z nameravano akcijo ni bilo nič. Obe štajerski brigadi sta sicer po hitrem maršu prispeli na izhodiščne položaje, ker pa XV. divizija ni napadala, se nista spustili v boj. Ponoči na 8. december je 15. brigada XV. divizije prepeljala ranjence in material v Žužemberk. Cankarjeva pa ji je zavarovala prehajanje čez komunikaciji pri Trebnjem.*

Zaseda s težkim mitraljezom pozimi leta 1944

Ker korpusu 7. decembra ni uspelo organizirati akcije, je to poskušal 8. decembra. A tudi tega dne se mu je načrt izjalovil. Cankarjeva in 12. brigada sta namreč šele 8. decembra ob 6. uri zjutraj prispeli z nočnega zavarovanja v rajon Mirne in Sevnice. Tedaj ju je napadla sovražna skupina kakih 400 mož, ki je prišla čez Debenc proti Mimi. Čeprav ni prišlo do ostrejšega spopada, se je petnajsta divizija zakasnila. Sedmemu korpusu torej ni preostalo nič drugega, ko da pošlje v boj obe štajerski brigadi. Ves dan 8. decembra sta se tolkli zlasti z enotami 4. bataljona slovenskih domobrancev ter poskušali zavzeti utrdbe pri Občinah. Zvečer so boji ponehali, ne da bi bili brigadi dosegli kak uspeh.³

Naslednjega dne, 9. decembra, pa je bila akcija že bolje organizirana. Cankarjeva brigada se je premestila na področje severozahodno od Trebnjega. Vklinila se je med Občine in Trebnje, da bi zavarovala smer od Ponikev in da bi napadla Občine s severne smeri. Sem je postavila bataljon, da bi napadel gasilski dom, transformator in bunkerje na severozahodni strani vasi. Prvi bataljon so poslali blizu ceste, ki drži iz Trebnjega proti Občinam, na položaje pri krajih Rožni vrh, Brudof, Gorenja Nemška vas. En bataljon je ostal v rezervi pri Račjem selu in Blatu. Brigada je dobila tudi top in zjutraj so za poskušnjo izstrelili 6 granat, od katerih pa ni nobena eksplodirala. Zahodno od Cankarjeve brigade je bila 12. brigada okoli Male Loke. Varovala je smeri iz Šentvida pri Stični ter tudi napadala domobrance pri Občinah. Z juga sta se spustili v boj obe štajerski brigadi. Šlandrova je bila na izhodiščnih položajih pri vaseh Knežja vas in Luža. Zidanškova je bila levo od nje. Brigadama je izdatno pomagalo topništvo VII. korpusa.

Cankarjeva brigada se je že okoli 10. ure dopoldne spopadla s sovražno kolono kakih 100 mož, ki so prodirali iz Občin. Tudi 12. brigada se je tolkla s sovražnikovo četo kakih 100 mož, ki je prodirala iz Občin proti Veliki Loki. Oba boja sta bila zelo vroča. Domobranci so zapletli v boj obe brigadi XV. divizije in niso dovolili, da bi se njuni bataljoni približali postojanki Najtežjo nalogo je imela Šlandrova brigada, ki je ves dan napadala v smeri Luža—Občine in dosegla ob podpori topništva nekaj uspehov, a se je morala popoldne vendarle umakniti spričo silnega pritiska sovražnih čet, ki so

jih podpirali tanki, četrti domobranski bataljon, ki je bil najbolj vpleten v boje tega dne, se je že veselil uspehov, ko je prejel poročilo, da je padel njegov komandant stotnik Dušan Meničanin.*

Za partizane torej tudi ta dan ni bilo sreče. Sovražnik je pod hudim topniškim ognjem Se nadalje utrjeval postojanko.⁴

Naslednjega dne je Cankarjeva zopet z manjšimi silami napadla v isti smeri in tiste dlje kot 9. decembra. Potem so jo premestili k Veliki in Mali Loki, dvanajsto brigado pa k Fanikvam. Ponoči na 12. december je napadala utrdbe na Občinah 15. «brigada s pomočjo topništva VII. korpusa, 12. decembra zjutraj ji je priskočil na pomoč še bataljon Slandrove brigade. Utrdbe niso zavzeli, pač pa so bile domobranske čete tako zaposlene v bojih, da so bile zelo utrujene. To velja zlasti za 4. bataljon slovenskih domobrancev in del 3. bataljona, ki je utrdbe gradil. Tudi partizani so bili potrebni počitka, zlasti Slandrova brigada, ki je bila skoraj vedno na glavnih smereh napadov na Občine.*

Dne 13. decembra 1944 je štab VII. korpusa ustavil akcijo. Skrajni čas je bil, da štajerski brigadi odpotujeta na področje IV. operativne cone. Vse partizanske čete je bilo treba opremiti in oskrbeti s strelivom in raznimi drugimi potrebščinami. Nadalje je bilo očitno, da z dosedanjjo taktiko ne bo moč doseči odločilnega uspeha pri Občinah. Le s temeljito pripravo in odločnim udarcem bo mogoče razbiti postojanko.**

Petnajsto divizijo je štab korpusa poslal v Mirensko dolino in k Sv. Križu. Le bataljon 15. brigade je ponoči na 14. december prepeljal ranjence in top XV. divizije čez dolensko

* Več je podatkov o tem, kje je padel komandant 4. bataljona slovenskih domobrancev. Ker je bil verjetno ubit 9. decembra pri Luži, je padel v boju svojega bataljona s Slandrovo brigado, ki se je borila na tem odseku. Glej Mile Pavlin, Petnajsta brigada op. na strani 345, Stiplovšek, Slandrova brigada stran 600 in 601.

** V Sentvid pri Stični se je po 14-dnevni odsotnosti vrnila 31. četa iz 4. bataljona slovenskega domobranstva. Štab bataljona je poročal 17. decembra poveljniku šolske skupine v Stični, da so fantje »zelo utrujeni in izčrpani zaradi neprestanega deževja, neprespanih noči, obilice dela in partizanskega obstreljevanja s havbicami. Domobranci te čete, katera se je do zadnjega smatrala za najboljšo, so izjavili, da toliko naporov še niso prestali, odkar so v domobranstvu.« IZDG, AFK, fase. 280/IV.

progo proti Žužemberku. Cankarjeva brigada se je premestila ponoči na 14. december 1944. Štab brigade, 1. bataljon in minometna baterija so se naselili v Trsteniku severno od Mirne, 2. bataljon je zasedel vas Stražo, 3. pa Veselo goro. Še istega dne je brigada priredila v Mokronogu miting, kmalu zatem pa v Šentrupertu.*

Petnajsta divizija je morala oskrbeti VII. korpus s hrano. To nalogo so zaupali 15. brigadi, Cankarjevo pa so poslali na zavarovanje novomeške smeri in smeri proti Občinam. Dne 16. decembra ob 21. uri se je Cankarjeva razmestila v teh vaseh:

1. bataljon v vaseh Hrib, Prapreče, Pekel, severno od Trebnjega, 3. z minometnim vodom vzhodno od Trebnjega, v vaseh Vina gorica, Dolenja Nemška vas in Stari trg, 2. pa v Trbincu, kjer je bil tudi vod minometne baterije. Štab brigade je bil v Dolenjem Medvedjem selu. Brigada ni imela bojov. Dne 17. decembra je sovražno topništvo od Sv. Ane izstrelilo na položaje 2. bataljona 30 granat. Granate so ubile dva borca in jih 6 ranile, ubile so tudi 3 mule. Naslednji dan pa so bile borbe. Ena sovražna kolona se je udarila s 1. bataljonom, druga, ki je prišla iz smeri Sv. Ane, pa je napadla 3. bataljon. Bataljona sta se umaknila na položaje okoli vasi Gomila, Brezovica in Škrjanče, a sta se kmalu vrnila.⁷

Petnajsta brigada je pridno prevažala material, ranjence in novince iz Štajerske skozi Trebnje na Grmado ter jih predajala enotam XVIII. divizije, nazaj pa je vozila večinoma strelivo. Le včasih so brigadi zaprli pot domobranci iz 4. bataljona, ki so bili še vedno pri Občinah. Okoli Sv. Križa pa sta tedaj že bili obe štajerski brigadi, ki sta se pripravljali za prehod čez mejo in Savo. Dne 21. decembra je zadnja četa zapustila področje Klanca in 22. decembra sta bili brigadi že v savski dolini. Ponoči na 24. december sta se v slabih vremenskih in taktičnih razmerah prepeljali čez Savo. Za hrbtom XV. divizije je nastala praznina in zato se je štab divizije odločil prerazporediti brigade. Cankarjevi brigadi je ukazal, da se mora 21. decembra ob 16. uri premakniti na področje Čatež—Dolenja vas, da mora zasesti Zaplaz in se zavarovati v smeri Temenice, "Velike Loke in Trebnjega. Vojska naj bo razmeščena tesno skupaj in naj ima politične ure ter vojaške vežbe. Dvanajsto brigado so poslali v Moravče, 15. pa so razporedili okoli Trebnjega. Kirurški ekipi, ki jo je divizija vzela v svojo sestavo, so 21. decembra odredili mesto v Sv.

Križu pri Litiji (Gabrovka). Preden se je Cankarjeva brigada premaknila, se je ena njenih patrolj spopadla pri Sv. Stefanu (zdaj Štefan pri Trebnjem) s sovražno patroljo. Sovražnik je pustil na bojišču 2 mrtva.* Patrolja 2. bataljona pa je pri Rodinah zašla med sovražno kolono. To jo je stalo 2 mrtva, enega ujetega in 3 puške. Tudi 21. decembra se je brigada bojevala. Med 13. in 14. uro se je namreč pojavil sovražnik na Gomili in Brezovici, kjer je presenetil intendante brigade in hkrati napadel Se vod partizanov iz 2. bataljona, ki so bili intendantom dodeljeni za zavarovanje. Priskočila je na pomoč četa 2. bataljona. Na Brezovici so padli 3 domobranci in en partizan. Zvečer je bila brigada že na novih položajih. Štab brigade in 3. bataljon sta bila v Dolenji vasi, 1. bataljon v Zaplazu, 2. in minometna baterija pa v Čatežu.⁶

2e 22. decembra je 1. bataljon slovenskih domobrancev poslal na ogled bojno skupino 30 mož, ki 90 bili povečini oboroženi z avtomatskim orožjem. Patrolja 1. bataljona je tedaj nadzirala okolišne vasi Vrh in Primskovo. Ko je okrog 9. ure opazila sovražnika, se je z njim spopadla, ker pa je bil v premoči, se je umaknila proti stalni varovalni zasedi 1. bataljona. Sovražna bojna skupina je hotela partizansko patroljo zajeti, toda zaseda 1. bataljona je to preprečila. Okoli 11. ure je sovražnik usmeril topovski ogenj iz Medvedjeka na 1. in 2. bataljon. Izstrelil je okoli 25 granat. Nihče od partizanov ni bil ranjen, pač pa so granate poškodovale nekaj gospodarskih poslopij. To je bila edina bojna epizoda Cankarjeve brigade tega dne. Štab brigade je to izkoristil za sestanke v bataljonih. Najvažnejši je bil v 2. bataljonu, kjer so razpravljali o včerajšnji borbi pri Brezovici.

Dne 22. decembra 1944 je imela Cankarjeva brigada še 413 borcev in bork.*

Naslednjega dne, 23. decembra, pa se je brigada zapletla v težke boje. Od Trebnjega se ji je namreč v dveh kolonah približal sovražnik, ki ga je brigada cenila na 500 mož. Obe koloni sta prodirali vzporedno, nedaleč druga od druge. Leva je šla skozi Dolgo njivo proti Vrhju in Lačnemu vrhu, desna pa med Vrhom in Razborami. Iz smeri premika je bila raz-

* Po poročilu 4. bataljona slovenskih domobrancev je imela 39. četa po spopadu okoli Trebnjega 2 mrtva in enega ranjenega. IZDG, AFK, fase. 280/IV.

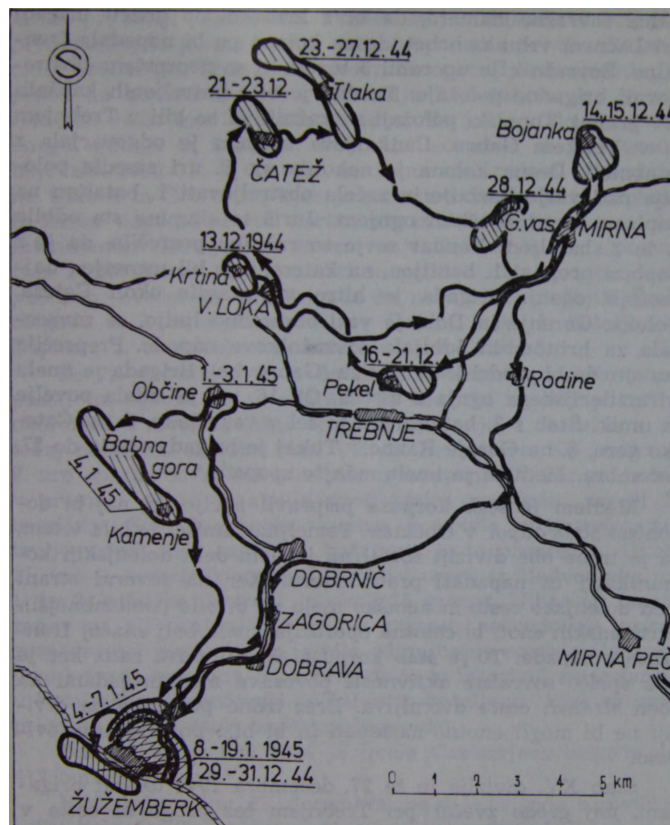
vidna sovražna namera, da bi z levo kolono udaril brigadi pri Lačnem vrhu za hrbet, desna kolona pa bi napadala frontalno. Sovražnik je uporabil 5 topov, ki so neprestano obstreljevali brigatine položaje. Ta dan je bilo izstreljenih kakšnih 250 granat. Topniški položaji sovražnih sil so bili v Trebnjem in v Velikem Gabru. Cankarjeva brigada je odgovarjala z minometi. Desna kolona je nekoliko po 8. uri zasedla položaje nad vasjo Razbore in začela obstreljevati 1. bataljon na Zaplazu z mitralješkim ognjem. Juriš te skupine sta odbila

1. in 2. bataljon. Vendar se je sovražniku posrečilo, da je z Zaplaza pregnal 1. bataljon, na katerega je bil usmerjen najgostejši ogenj. Brigada je hitro vzpostavila okoli Čateža, Goieka, Gorenje in Dolenje vasi obrambno linijo, se zavarovala za hrbtom in odbijala sovražnikove napade. Preprečila mu je, da bi prodrl k Sv. Križu (Gabrovko). Brigada je imela od artilerijskega ognja 2 mrtva. Ob 16. uri je izdala povelje za umik. Štab s 3. bataljonom je šel v vas Tlako, 2. na Čateško goro, 3. na Gornje Ravne.^{1*} Tukaj je brigada ostala do 27. decembra. Medtem je imela manjše spopade.*

Medtem je štab korpusa pripravil akcijo, ki naj bi dokončno strla odpor v Občinah. Temeljna zamisel je bila v tem, da je treba obe diviziji zbrati na južnem delu dolenskih komunikacij in napadati proti severu. Ker na severni strani med dolensko cesto in nemško mejo ne bi bilo pomembnejših partizanskih enot, bi celotna operacija imela bolj značaj frontalnega napada. To je štab korpusa sklenil zlasti zato, ker je bila spričo sovražne aktivnosti povezava med brigadami na obeh straneh ceste dvomljiva. Brez trdne povezave pa diviziji ne bi mogli enotno nastopati in bi bilo poveljevanje ovirano.

Štab XV. divizije je že 27. decembra 1944 ukazal brigadam, naj gredo zvečer pri Trebnjem čez progo in cesto v rajon Žužemberka. Pripravil je vse potrebno glede organizacije prehajanja in zavarovanja. Toda prehod vseh treh brigad XV. divizije skozi Trebnje ta večer ni uspel, ker je sovražnik to onemogočil z zasedami. Divizija se je odločila, da bo naslednji večer opravila marš drugod. Cankarjeva brigada

* Dne 24. decembra sta bila dva patroljna spopada pri Primskovem in pri Čatežu, 2. bataljon pa je doživel spopad 27. decembra pri Čatežu.

Bojna pot Cankarjeve brigade od 13. decembra 1944 do 19. januarja 1945

je ponoči na 28. december zasedla Trbinc, Gorenjo vas in Sevnico ter se zavarovala proti Ponikvam in Sv. Ani. Opoldne 28. decembra je sovražnik skušal zajeti brigadno obveščevalno patroljo, ki je ogledovala cesto Mirna peč—Trebnje. Pri Brezovici so nanjo nenadoma planili sovražni vojaki, ki pa jih je pregnala zaseda nad Brezovico in onemogočila sovražni skupini kakih 50 do 60 mož, da bi se približala brigadi. Po polurnem boju se je sovražna Skupina umaknila.

Ponoči na 29. december 1944 je šla divizija med Trebnjim in Sv. Ano čez železnico ter cesto in se naselila ob Krki. Cankarjeva brigada se je nastanila v teh krajih: 1. bataljon na Cviblju, 2. v Zafari, 3. s štabom brigade in minometno baterijo pa v Žužemberku. Desno od brigade je bila 12. brigada, levo pa 15. Te dni so brigadi po dolgem času poslali 30 partizanov.* V bataljonih so obnovili redno politično in vojaško delo.^{1*}

Odločilen boj pri Občinah

Sovražnik je Občine utrjeval od 5. do konca decembra 1944, kar je bilo dovolj, da je gradil obrambni sistem, ki naj bi vzdržal pričakovani partizanski napad. Vas Občine stoji na križišču cest, ki držijo iz Trebnjega proti Šentvidu pri Stični in iz Žužemberka k tej cesti. V tem je važnost te komunikacije. Če so Občine v sovražnikovih rokah, so premiki z juga na sever k nemški meji in nazaj zelo težavni. To je občutila XV. divizija, ki je z vso svojo močjo treh brigad porabila kar dva dni, da se je s severa premaknila proti jugu.

Sovražnik je okoli vasi na liniji, ki jo je lahko najbolj varoval z mitraljejskim in minometnim ognjem, postavil pol metra široko in 1,20 m visoko žično ograjo. Znotraj žične ovire je zgradil 6 bunkerjev. To so bile majhne utrdbe, vkopane delno v zemljo, zgrajene iz hlodov, med katere pa so vgradili zadostne količine prsti in kamenja, da so bile vame pred topniškimi granatami in pred požarom. Bunkerji so bili pokriti in zakamuflirani. V njih se je lahko namestil vod okoli 30 mož. Med bunkerji ali pa okoli njih so izkopali jarke s puškomitraljejskimi gnezdi in položaji za lahke in težke mino-

* Ker na izčrpanem operativnem področju VII. korpusa ni bilo več kaj mobilizirati, je glavni štab poslal brigadam na temelju navodil SNOS nekaj terenskih političnih delavcev in pripadnikov raznih zalednih ustanov.

mete. Najvažnejši bunkerji so bili pri transformatorju, na grebenu, ki drži proti Grmadi (na koti 350) in pri gasilskem domu. Bunkerji so bili najvažnejše odporne točke obrambe v Občinah. V vasi so bili strelni položaji za minomete in topništvo, poslopja za stanovanja in notranja obrambna linija iz globoko izkopanih strelskih in povezovalnih jarkov. Na najbolj primernih točkah so bile opazovalnice, ki so bile povezane z izviri ognja težkega orožja. Sovražnik je imel dobro organizirano sodelovanje med obrambnimi orožji in je lahko hitro osredotočil ogenj, kamor je bilo potrebno. Taka je bila organizacija pasivne obrambe postojanke. O aktivni pa smo govorili že prej. Sovražnik ni dovolil, da bi ga pognali v utrdbe in tam tolkli s težkim orožjem, pač pa je zelo aktivno posegal v okolico in vsiljeval partizanskim enotam boje daleč stran od Občin.^{1*}

Omenili smo že, da štab VII. korpusa ni mogel z močjo, ki mu je bila na voljo, organizirati, popolne blokade postojanke in jo kot ponavadi napasti z vseh strani. Njegova zamisel o akciji je bila: napad na Občine bo opravila XV. divizija z eno brigado. Zavarovala se bo desno in levo v neposredni bližini postojanke tako, da bo desnokrilna brigada na Grmadi. Divizija bo dobila na voljo mitralješko četo z 10 mitraljezi, iz italijanske brigade »Fontanot«, četo z 10 protitankovskimi puškami, ki so jo sestavili nekaj dni pred akcijo, večji del od orožja, ki so ga brigade imele zaradi zmanjšanja številčnega stanja preveč in nekaj orožja iz rezerv VH. korpusa, glavnega štaba in drugih enot. Osemnajsti diviziji je korpus namenil varovanje desnega krila XV. divizije na področju Ponikev, Sv. Ane in Mirne peči, sicer pa naj bi bila za rezervo. Dolenjski odred naj bi s primemo razporeditvijo branil severni odsek bojišča, zlasti prehode na nemški meji, dolino Temenice in smeri iz Šentvida pri Stični. Notranjski odred bo napadal Cerknico. Napad na Občine bo podpiralo zavezniško letalstvo z izdatnim bombardiranjem utrjenih rajonov, artilerija VII. korpusa pa bo postavila na strelne položaje dve havbici 100 mm s po 130 granatami in dva topa 75 mm s po 180 granatami. Havbico 75 mm s 180 granatami bodo dodelili štabu XV. divizije.¹⁴

Štab XV. divizije pa je na temelju te zamisli razdelil naloge svojim enotam. Cankarjevi brigadi je bila zaupana najbolj odgovorna in težka naloga: neposredno napadati posto-

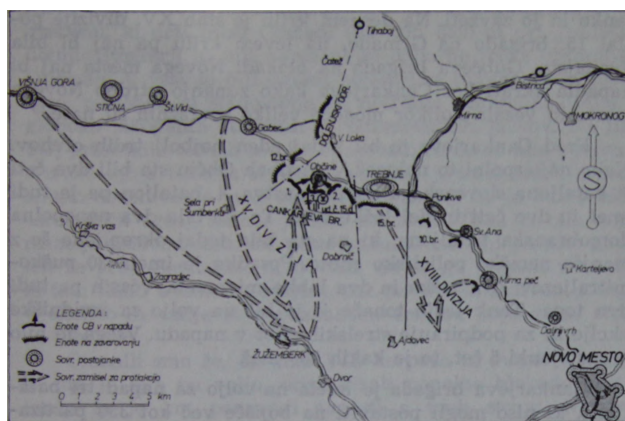
jamko in jo zavzeti. Na desnem krilu je štab XV. divizije poslal 15. brigado na Grmado, na levem krilu pa naj bi bila dvanajsta. Gubčeva brigada na blokadi Novega mesta naj bi napadla hkrati kot Cankarjeva kako zunanjo utrdbo Novega mesta in vezala kolikor mogoče veliko sovražnih sil nase.^{1*}

Pred Cankarjevo je bil sedaj eden najbolj trdih orehov. Kaiko naj izpolni to nalogo? V utrdbah Občin sta bili dve četi

3. bataljona slovenskega domobranstva, 4. bataljon pa je tudi imel tu dve četi in del težke čete. To sta bila dva nepopolna domobranska bataljona, ki pa sta bila tedaj okrepljena še z manjšo nemško policijsko enoto. Posadka je imela 30 puškomitral jezov, dva težka ki dva lahka minometa, včasih pa tudi dva topa. Tank lažje tonaže j-i je bil na voji o za izvidniške akcije in za podpiranje strelskih enot v napadu. Vsega je bilo v postojanki 5 čet, to je kakih 500 mož.

Cankarjeva brigada je imela na voljo za napad tri bataljone, ki niso mogli postaviti na bojišče več kot 350 partizanov in partizank. Prideljeni 3. bataljon Gubčeve brigade je štel kakšnih 120 borcev. Toda akcijo brigade je podpirala maloštevilna a dobro oborožena udarna četa XV. divizije. Dodelili so ji še mitralješko četo italijanske brigade »Fontanot« z 10 mitraljezi. Tudi četo protitankovskih pušk 10 orožij so sestavili in jo dali na voljo brigadi. Vsa ta oborožitev je močno presegala oborožitev sovražne posadke. Brigada je torej nasproti sovražniku v utrdbah postavila kakih 550 mož. Divizija je imela na voljo za akcijo minometno baterijo, havbico 75 mm in dva protitankovska topa. S tem je podpirala napad Cankarjeve brigade. Tudi topništvo VII. korpusa je podpiralo napad. Potemtakem lahko rečemo, da je bilo medsebojno razmerje med napadajočo Cankarjevo brigado in obrambnimi sfilami v postojanki tako: odnos v živi sili 1:1, v avtomatskem orožju 1 :2 v korist partizanov in odnos v drugih težkih orožjih 1 :3 v korist partizanov. Za uničevanje bunkerjev je torej bilo dobro preskrbljeno. Cankarjevi brigadi je glavni štab priskrbel še eno podporo. Dogovorjeno je bilo, da bo zavezniško letalstvo močno bombardiralo Občane.

Za začetek akcije so določili 1. januar popoldne. Potem ko bi zavezniška letala opravila svoje, bi se začela artilerijska priprava, v mraku pa bi začele napadati strelske enote Cankarjeve brigade.

Napad Cankarjeve brigade na sovražno postojanko v Občinah od 1. do 3. januarja 1945 in sovražnikova zamisel za protlakeljo 4. januarja 1945

Poveljstvo Cankarjeve brigade je vse lastne tri bataljone poslalo v neposreden napad na postojanko. Tretji bataljon Gubčeve so postavili na desno krilo, med vasjo Grič in Grmado, da bi zapolnil odsek med 15. in Cankarjeva brigado ter bi obenem raibil za rezervo. To je torej bila edina rezerva, ki jo je poveljstvo brigade imelo na voljo. Poveljstvo brigade si je zamislilo boj tako, da bi na desnem krilu izpeljali glavni udarec, na levem krilu pa pomožnega. Zato so na desno krilo postavili 2. in 3. bataljon ter večino mitralješkega ter težkega orožja. Drugi bataljon naj bi z desnega krila brigadne bojne razporeditve pri vasi Grič začel napadati znamenito koto 350, kjer je bil trden bunker. Tretji bi levo od njega z izhodišč pri vasi Luža sodeloval v napadu drugega bataljona. Prvi bataljon je imel izhodiščne položaje blizu vasi Krušni vrh. Udaril naj bi v smeri s severozahoda ter poskušal prodreti v postojanko. Njegova poglobitna naloga pa je bila, pritegniti kolikor mogoče velike sovražnikove sile in ogenj nase. Med 1. in 3. bataljonom naj bi prodirala naravnost proti severu udarna četa XV. divizije.

Vse enote VII. korpusa so 1. januarja 1945 prispele pravočasno na izhodišča za akcijo. Bataljoni Cankarjeve brigade so spotoma razgnali sovražnikove patrolje in se približali utrdbam. Prva nezgoda te operacije je bila, da zavezniška letala niso priletela. Tu nad bojiščem je sicer bilo lepo vreme, poveljstvo operacije pa je prejelo obvestilo, da letalske podpore v napadu ne bo, ker je vreme slabo. Potem se je poveljstvo operacije odločilo izvesti akcijo z lastnimi silami. Ukazali so torej, da artilerija začne rušilno akcijo ki tako podpre Cankarjevo brigado. Med streljanjem so se čete približale utrdbam, kolikor so mogle, vendar je organizacija boja tudi tukaj nekoliko zašepala. Artilerija namreč od streljala precizno in borci **60** bili v nevarnosti pred izstrelki lastnega topništva. Druga nezgoda je bila v tem, da je veliko granat odpovedalo. Uporabljali so poslednjo municijo iz skladišč na prostem, kjer je vlaga opravila razdiralno delo. Ko se je zmračilo so se bataljoni Cankarjeve brigade in udarna četa pognali v juriš. Drugi in 3. bataljon sta se približala bunkerju na koti. 350. Podpiral ju je ogenj divizijskega topništva. Bilo je nekaj dobrih zadetkov. Sovražnik je bunker zapustil in se poskril v izkopane zaklone in se od tod srdito branil. Ena četa 2. bataljona je celo prodrla skozi žične ovire in je že bila blizu bunkerja. Tedaj je sovražnik uporabil posebno skupino iz Občin, ki je z minometno podporo napadla to partizansko četo. Ker divizija ni imela posebne topniške skupine za protiudar, s katerim bi utišala sovražnikove minomete, je bil prvi napad Cankarjeve brigade odbit. Potem so pripravili drugega. Začeli so ga okoli 23. ure s podporo artilerije. Tedaj pa je sovražnik že vedel, kam je usmerjen glavni partizanski napad. Zato je za obrambo ogroženega dela zbral najmočnejše sile. Ko so cankarjevci napadli, je bila povezava z artilerijo zopet slaba. Zopet je ogenj njihovega lastnega topništva oviral borce. Po srditi sovražnikovi obrambi sta se Cankarjeva bataljona umaknila in pripravila tretji napad, ki pa tudi ni bil uspešen. Kako srdit je bil boj cankarjevcev, ki so bili zares borbeno razpoloženi, vidimo po tem, da sta to noč pretrpela 2. in 3. bataljon velike žrtve. Padli so 3 partizani, 31 pa je bilo ranjenih. Zelo veliko je bilo med ranjenimi poveljniškega kadra. Največ je bilo ranjenih desetarjev in vodnikov ter dva komandanta bataljonov. Kampanja v brigadi, ki naj bi bila raz-

Bojni položaj za pokopališkim zidom na Občinah v bojih med 1. in 2. januarjem 1945. Foto Rudi

vila samostojnost v poveljevanju nižjega poveljniškega kadra, se je sicer obnesla, vendar so poveljniki grešili v tem, da so se sami izpostavljali v boju, premalo poleta pa so dajali moštvu in njegovim sijajnim bojnim vrlinam. Ponoči je Cankarjeva brigada pritegnila tudi 3. bataljon Gubčeve, da je skupaj z

2. bataljonom Cankarjeve napadal bunkerje. Tudi 12. brigado na levem krilu, ki je sicer imela zavarovalne naloge, so skupaj s 1. bataljonom Cankarjeve brigade uporabili za izvajanje pritiska na postojanko z zahodne smeri. Bataljoni so se zjutraj 2. januarja nekoliko odmaknili od postojanke, da bi se lahko pripravili za ponovitev akcije 2. januarja 1945 zvečer.

Sovražnik seveda ni ostal brezbrizen za dogajanja okoli temeljne postojanke v Občinah. Že 29. decembra je bil obveščen o načrtih partizanskih poveljstev.* Nikakor ni smel do-

* Nemško poveljstvo je namreč našlo korpusovo bojno povelje za akcijo pri ubitem kurirju, ki jo je nesel štabu Dolenjskega odreda. Kurir je padel 29. decembra 1944 na cesti med Žužemberkom in Seli pri Sumberku. (Zbornik VI-18-20, op.)

pustiti, da bi padla tako važna postojanka, v katero so vložili v decembru toliko truda in žrtev. Že 2. januarja so pripeljal v Občino in okolišne vasi 1. in 2. bataljon 13. SS-policijskega polka iz Koroške in 5. bataljon slovenskega domobranstva. Zjutraj 2. januarja je posadka izvedla prvi napad na 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade. To je pomenilo, da bo sovražnik aktivno branil postojanko. Prvi dopoldanski napad sta 2. in 3. bataljon odbila. Popoldne pa je prišlo do močnejše aikoiije, saj je sovražnik sedaj imel veliko premoč nad napadalci. Najprej je vdrl z dvema kolonama kakih 250 mož skupaj na točko, kjer sta se stikala odseka 2. in 3. bataljona Cankarjeve brigade. Znano je, da je taka stikališča vedno najtežje braniti. Eno kolono so cankarjevci odbili, drugi pa se je posrečilo, da se je vklinila med bataljona in jima prišla za hrbet. Nato je sovražnik močno navalil na bataljon 15. brigade, ki je branil prehod po mostu čez Temenico v Trebnjem. Posledica tega je bila, da se je morala skoraj cela 15. brigada umakniti, prav tako 3. bataljon Gubčeve. Vse enote so morale zelo pohiteti, da ne bi bile obkoljene, in niso utegnile druga druge obveščati o razmerah na svojih odsekih. Tudi oba bataljona Cankarjeve sta se morala med krvavimi boji umakniti proti jugu. Bataljona sta imela po teh bojih 5 mrtvih in 7 ranjenih. Izgube Cankarjeve brigade pri napadu na Občino so že bile 8 mrtvih in 38 ranjenih, med njimi je bilo ranjenih 18 poveljnikov. Posadka je udarila iz postojanke tudi v smeri 12. brigade, na levem krilu, vendar so jo odbili.

Cankarjeva brigada je imela tega dne v bojnih vrstah le še 340 borcev in bork. Štab VII. korpusa je uvidel, da je Cankarjeva brigada v tem napadu preveč krvavela, zato je ukazal, naj jo divizija 2. januarja zvečer umakne v Železno na počitek, skupaj s 3. bataljonom Gubčeve brigade. Nadalje je odpovedal planirani napad za noč na 3. januar ter obvestil XV. divizijo, da tudi 3. januarja ne bo pričakovanega zavezniškega letalstva.

Po počitku je Cankarjeva brigada 3. januarja ponovno zasedla položaje pred postojanko. Tokrat so bili vsi trije bataljoni bolj skupaj. Na zahodni odsek fronte pred Občinami so postavili 12. brigado in 8. brigado XVIII. divizije. Na tem odseku so bile tega dne borbe, medtem ko jih na odseku Cankarjeve ni bilo.

I

Dne 3. januarja 1945 se je začela sovražnikova protiakcija za razbremenitev postojanke v Občinah. Cankarjeva brigada se je ponoči na 4. januar premaknila proti jugozahodu, na črto Babna gora—Kozjak—Dolenje Kamenje. Blokada Občin je prevzela 8. brigada. Operacije VII. korpusa na dolenskih komunikacijah pa so se s tem končale.

Ker so partizanska poveljstva zelo hitela z začetkom napada na Občine, se partizanske enote niso utegnile pripraviti. Petnajsta divizija je imela na voljo komaj dva dni, Cankarjeva brigada pa zelo malo, saj je bilo izdano bojno povelje XV. divizije šele dan pred akcijo, to je 31. decembra 1944. Brigada je imela premalo časa, da bi izvedla vsa zamotana pripravljala dela, kot jih take akcije zahtevajo. Med te pa sodijo komandantako ogledovanje in organizacija sodelovanja med pehoto in topništvom. Poveljstvo Cankarjeve brigade je v analizi te operacije sodilo, da so bili poglavitni vzroki neuspeha slaba sposobnost nižjega poveljniškega kadra za organizacijo boja, nepovezanost topništva s pehoto ter slaba organizacija in razporeditev avtomatskega orožja. Italijanska mitralješka četa brigade Fontanot ni prišla do veljave, ker borci v hudem ognju niso vzdržali na položajih.^{1*}

Brigadni minomet na položaju med boji okoli Občin 5. januarja 1945. Foto Viršek

Sovražnikova protiakcija

Silovit pritisk Cankarjeve brigade na postojanko v Občinah je sovražnik občutil kot nevarno grožnjo. Sicer se za usodo Občin de ni preveč bal, toda iz izkušnje je vedel, kako hitro znajo partizani izbirati drug cilj in organizirati uspešen napad. Na dolenski komunikaciji so obstajale še druge postojanke, ki niso bile tako utrjene kot Občine. To so bile npr. Veliki Gaber, Sv. Ana in Daljni vrh. Nemško poveljstvo ni smelo dopustiti, da bi partizani napadli kako drugo postojanko, zato je že za 3. januar 1945 pripravilo protiakcijo, ki naj bi odrinila partizane od ceste in železnice Novo mesto—Stična ter jih pognala v dolino Krke. Tako bi bila povezava med Novim mestom in Ljubljano zagotovljena in nevarnost za nove partizanske napade odstranjena. Ta cdj se je skladal z drugim mnogo bolj daljnosežnim, po katerem bi partizane s sočasno akcijo iz oporišč ob obeh železnicah izrinili iz Suhe krajine in jih pognali v kočevske gozdove, kjer so razmere za obstanek skoraj nemogoče. Nato bi se začel boj za Belo krajino.

Za izvedbo nameravane razbremenilne akcije Nemci niso imeli na voljo kdove koliko sil. V Novem mestu je bil 1. bataljon 14. SS-policijskega polka, med Velikimi Laščami in Kočevjem 3. bataljon tega polka, v Ljubljani in še v nekaterih drugih postojankah pa še deli tega polka. Vsega nemškega vojaštva je bilo za policijski polk, kar je bilo premalo, da bi bilo kos odlično oboroženim enotam VII. korpusa. Generalu Rösenerju je uspelo dobiti iz Koroške še dva bataljona 13. SS-policijskega polka, druge sile pa je bilo treba vzeti iz postojank, zlasti iz tistih, kjer so bili pretežno domobranci. Ker pa je bilo treba varovati vsaj z minimalnimi silami še precejšnje število postojank, so Nemci vključili v planirano akcijo te enote: 1. in 2. bataljon 13. SS-policijskega polka, ki se je kot bojna skupina Fleckner pojavila v Občinah in okoli nje že 3. januarja 1945. V Novem mestu so ustanovili bojno skupino, ki jo bomo imenovali novomeška in ki je bala sestavljena iz 34. in 52. čete slovenskih domobrancev ter 2. čete 1. bataljona 14. SS-policijskega polka. Iz mesta so torej pobrali največ, kar so mogli. Iz posadk postojank v Velikih Laščah, Ribnici in Kočevju so sestavili bojno skupino, ki jo bomo imenovali kočevska. Imela je vod 61. čete slovenskih domo-

brancev iz Kočevja in dele 3. bataljona 14. SS-policijskega polka iz taistega oporišča, nadalje dele 115. posadne čete slovenskih domobrancev iz Ribnice ter dele 29. posadne čete slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč. Pripravili so tudi tri bataljone slovenskih domobrancev. To so bili 1. bataljon iz Stične, 4. iz Šentvida pri Stični in 5. iz Velikih Lašč. Izpraznjeni postojanki v Stični in Šentvidu pri Stični je prevzel v varstvo 3. bataljona slovenskih domobrancev iz Višnje gore, zavarovanje Občin pa verjetno enota iz sestave nemške skupine Fleckner. Na sovražnikovi strani je bilo torej za Stiri bataljone slovenskih domobrancev in trije nemški bataljoni ter nekoliko topništva, skupaj 7 bataljonov z okoli 3000 možmi.

Na partizanski strani sta bili obe diviziji VII. korpusa s 6 **brigadami**, artilerija VII. korpusa, dve udarni (jurišni četi) obeh divizij in 5. bataljon 1. brigade KNOJ. Skupaj je to bilo za kaikšnih 7 brigad borcev in **bank**. Ker pa so bile tedaj brigade številčno zelo slabotne, saj so imele po 300 in 400 borcev in bork, je mogel VII. korpus postaviti na bojišče le okoli 3000 partizanov, toliko kot sovražnik. Tudi glede pehotne in artilerijske oborožitve je bilo razmerje uravnoteženo. Zato lahko rečemo, da sta bili obe strani približno enako močni. Nemško-domohranska operativna skupina je imela to prednost, da je imela pobudo v svojih rokah, da je bila spočita in dobro oskrbovana.

Sovražno poveljstvo je pripravilo zvit načrt: s 1. in 4. domobranskim bataljonom vdreti ponoči na 4. januar 1945 v Žužemberk in od tam prodirati proti poglavitni grupaciji partizanskih sil pri Občinah. Oba bataljona bosta tako prišla brigadam pri Občinah za hrbet. To je bila glavna smer napada. Peti bataljon slovenskih domobrancev bo na pomožni smeri iz Trebnjega udaril na Grmado in razkropil enote, ki so bile na desnem krilu bojnega razporeda VII. korpusa. Omenjeni trije domobranski bataljoni naj bi razkrojili obrambno organizacijo partizanskih enot in jih potolkli z napadom v hrbet. Flecknerjeva bojna skupina bi varovala dolensko komunikacijo in verjetno Občine, novomeška bi se pridružila akciji 5. bataljona slovenskih domobrancev proti XVIII. diviziji, kočevska pa naj bi z vdorom v Hinje ogrozila ves VII. korpus iz zaledja.¹⁷

Toda nakana se ni posrečila. Sedmi korpus je bil namreč bržčas informiran o premikih sovražnih bataljonov že ponoči

na 4. januar in je zato prerazporedil svoje enote. Cankarjeva brigada je bila na odseku Babna gora, Kozjak in Dolenje Kamenje pil Dobrniču. Sovražna bataljona sta zvečer 3. januarja 1945 odpotovala iz Stične in Šentvida pri Stični po skrivnih, njima že znanih poteh. Prvi bataljon je skozi Zagradec prispel zjutraj 4. januarja v Žužemberk, 4. pa se je odpravil na Sela pri Šumberku in odondod proti vasi Keber pri Žužemberku. Spotoma je napadel 1. in 2. bataljon Cankarjeve brigade. Ta dva bataljona sta se nekaj časa tolkla pri Babni gori in Kozjaku, a sta se morala umakniti. Tretji bataljon Cankarjeve pa je že zjutraj ob 5. uri odšel proti Zaflaseu, ker je bil sovražnik tam napadel komoro. Tu je 3. bataljon naletel na dele

1. bataljona slovenskih domobrancev in se z njimi spopadel. Domobranci so bili namreč že navsezgodaj na cesti pri Žužemberku napadli tovorni avto VII. korpusa, ki je v spremstvu tanka peljal ranjence v Jamo pri Dvoru. Ker sta oba mitraljeza na tanku zamrznila, je domobrancem uspelo uničiti kamion ter ubiti dva ranjenca, medtem ko so se drugi rešili. Po napadu na komoro pri Zaliscu so se domobranci udarili s 3. bataljonom Cankarjeve. Ker sta sodelovala oba domobrantska bataljona, sta kaj kmalu dobila premoč nad 3. bataljonom Cankarjeve. Ta se je zato umaknil iz borbe na Liseč. Sem so prispele vse enote brigade. Z njimi je bil tudi 3. bataljon Gubčeve, ki se je bil malo prej tolkel proti domobrancem skupaj z udarno četo XV. divizije in se umaknil na Liseč, v sestavo Cankarjeve brigade. Skupaj so se nekaj časa držali na vrhu in odbijali skupine domobrancev, pod noč pa so se umaknili v Žužemberk. Domobrantski udarni skupini dveh bataljonov se ni posrečilo prizadejati enotam XV. divizije na področju med Občinami in Liscem kakega večjega poraza. Cankarjeva brigada je imela namreč v dopoldanskih bojih le 3 ranjene, medtem ko izgube na sovražnikovi strani niso bile znane.

Domobranci je zmotila v njihovem izvajanju načrta še ena okodnost. Tega dne je namreč zavezniško letalstvo naposled bombardiralo Občine in okolišne vasi. Ponekod je prišlo do požarov. Ker jih ni imel kdo gasiti, sta to nalogo prevzela domobrantska bataljona, in za ta dan je bil konec operacij. Vse sovražne enote so se zvečer nastanile v postojankah od Velike Loke do Mirne peči in tam prenočile. Cankarjeva pa se je zvečer takole razmestila: 1. bataljon na Cvibelj, 2. bata-

Ijon z minometno baterijo in štabom brigade v Žužemberku, 3. pa v Zafaro. Razporeditev je bila brigadi že znana in tudi način za zavarovanje ni bil nov.

Kočevska bojna skupina je ta dan zasedla Hinje in se začela spopadati s 5. bataljonom 1. brigade KNOJ, ki sta mu kmalu priskočili na pomoč obe udarni četi iz divizij. Skupina je ostala v Hinjah in na Polomu do 9. januarja 1945, ne da bi bila mogla prodreti v dolino Krke.

Razporeditev enot VII. korpusa 4. januarja 1945 zvečer je bila izrazito obrambna. Na levem krilu je bila od Zalisca (15. brigada) do Mačkovca (12. brigada) XV. divizija, na desnem krilu okoli Lipovcev in Ajdovca pa del brigad XVTIL divizije. Rezultat bojev tega dne je bil, da je VII. korpus opustil napad na postojanke ob dolenski komunikaciji in se umaknil na levi breg Krke, da bi se tu branil. Na protiakcijo seveda tedaj še niso mogli misliti, saj nekatere enote še niso bile popolnoma zbrane, nekatere pa so se priključile obrambni organizaciji na Kitki šele malo kasneje.⁶⁸

Naslednjega dne, 5. januarja, je sovražnik nadaljeval aikcijo. Najprej je udaril proti brigadam XVIII. divizije. Njegove akcije pa so bile medle in neodločne. Na fronti XVIII. divizije torej ni bilo posebnih dogodkov, pač pa je sovražnik odločneje napadel na odseku XV. divizije. V treh kolonah se je najprej lotil 15. brigade pri Rebri. Ta se je postavila v bran, medtem pa je Cankarjeva zasedla obrambne položaje. Po kratkem boju je bila 15. brigada prisiljena umaikniiti se proti Mačkovcu, le en bataljon je ostal pri 1. bataljonu Cankarjeve. Okoli 11. ure se je sovražnik pojavil v treh kolonah pred Cankarjevo brigado in boj se je začel. Sovražnik je jurišal, da bi odgnal brigado čez Krko, toda borci so se čvrsto držali in odbili vse juriše. Ob 15,30 sta udarila na levem krilu bataljon 15. brigade in 1. bataljon Cankarjeve s Cviblja proti Rebri. Istočasno sta na desnem krilu uskladila delovanje 2. in 3. bataljon ter izvedla juriš z Mačjega hriba in iz Zafare. Sovražnika so bataljoni pregnali z njegovih pozicij, da se je začel umikati proti Dobrniču. Do tam sta ga zasledovala 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade, nato se je umaknil v Občine. Cankarjevci so poročali, da je sovražna enota štela kakih 400 mož in da jim ni znano, koliko jih je padlo v boju. Cankarjeva je imela 9 ranjenih, dva od teh sta umrla. Ni znano, katera sovražna enota je napadala 15. in Cankarjevo brigado. Ver-

jetno je to akcijo opravil eden od bataljonov 13. SS-policijskega polka, ki je prišel iz Občin.¹⁹

Po dveh dneh bojev Se vedno ni bil dosežen sovražnikov cilj in diviziji sta bili še vedno na levem bregu Krke. Osemnajsta divizija je imela 9. in 10. brigado še vedno okoli Ajdovca, 8. brigada pa je pohitela proti Hinjam in se tam zapletla v boje s kočevsko bojno skupino. Dne 6. januarja je nemško poveljstvo zbralo vse domobranske bataljone na odseku med Trebnjim in Mimo pečjo ter začelo napadati XVUL divizijo. Posrečilo se jim je, da so do večera pregnali obe brigadi XVIII. divizije do Krke. Tam sta se utrdili na liniji Mačkovec—Vinkov vrh. Sovražnik se je utaboril v noči na 7. januar okoli vasi Lipovec in Ajdovec. Cankarjeva brigada je bila ves dan skupaj s 3. bataljonom Gubčeve brigade pripravljena, da bi posegla v boj.²⁰

Naslednji dan, 7. januar 1945, je postal odločilen za borbe v dolini Krke. Sovražni bataljoni so se tega dne spustili s področja vasi Ajdovec in Lipovec ter napadli obe brigadi XVm. divizije ter 15. brigado XV. divizije pri Sadinji vasi in Mačkovcu. Brigade so se odločno upirale in sovražnik je prodiral le počasi. Cankarjeva brigada je s 3. bataljonom v Zafari branila položaje okoli Žužemberka. Desno je bil 3. bataljon Gubčeve brigade na Mačjem hribu. Okoli 8. ure je začela sovražnikova skupina iz sestave 4. bataljona slovenskih domobrancev napadati 3. bataljon Gubčeve brigade, ki se je prezgodaj umaknil in so domobranci zasedli njegove položaje. Brž ko so se pojavili sovražni vojaki, je štab Cankarjeve brigade aktiviral minometno baterijo. Ta je začela zelo uspešno obstreljevati domobrance. V varstvu tega ognja in z izdatnim mitralješkim vdorom je 3. bataljon Cankarjeve pregnal napadalce, in 3. bataljon Gubčeve je zopet lahko zasedel stare položaje. Toda sovražnikov pritisk se je nadaljeval. Kmalu sta se morala 15. brigada in 3. bataljon Gubčeve umakniti čez Krko in ker je odrinil z levega brega tudi druge brigade XVIII. divizije, se je morala umakniti ob 13. uri popoldne čez Krko tudi Cankarjeva brigada. Razporedila se je levo od Budganje vasi pa desno prek Stranske vasi pri Žužemberku do Sv. Roka. Na desnem krilu brigade je bil tudi 3. bataljon Gubčeve.²¹

Z umikom enot VII. korpusa na desni breg Krke je bila končana sovražnikova p roti akcij a in njegove čete so začele

postopoma zapuščati bojišče ter se umikati na dolensko komunikacijo in v postojanke. Ali je sovražnik dosegel uspeh? Vsekakor je bil njegov uspeh v tem, da je prisilil VII. korpus, da je končal napad na Občine in da se je umaknil čez Krko. Tako je sovražnik obvladal velik del Dolenjske. Dosegel je tudi to, da je bila dolenska komunikacija odslej trdno in dokočno v njegovih rokah. Sedaj je lahko še bolj utrdil postojanke in organiziral promet med Novim mestom in Grosupljim. Toda VII. korpus vseeno ni bil poražen. Morala borcev je ostala na visoki ravni. Obe diviziji sta bili sposobni nadaljevati boj. Če je sovražnik hotel utrditi doseženi uspeh, je moral nadaljevati boj in zaposliti partizane daleč od dolenske komunikacije.

V kakšnem stanju je Cankarjeva brigada končala zadnjo etapo boja? V prvi vrsti je treba poudariti, da je ohranila visoko borbeno moralo in bojno sposobnost. Pohitela je z imenovanjem novega poveljniškega kadra, da bi zapolnila vrzeli, ki so nastale z izgubami pred Občinami. Le nekateri partizani so v bojih nekoliko popustili. Ko so prenašali ranjence v zaledje, so se le neradi in počasi vračali v bojne vrste. Tiste dni je bil hud mraz in zapadlo je precej snega. Toda partizani so bili na splošno požrtvovalni in so potrpežljivo prenašali vse neugodnosti zime. Dolgotrajna kampanja, ki so jo v brigadi izvedli za usposabljanje nižjega poveljniškega kadra, je sicer obrodila uspehe, toda sedaj, ko je bilo toliko poveljnikov ranjenih in mrtvih, se to ni dalo v celoti izkoristiti. Število borcev po vodih in desetinah je bilo tako majhno, da so bili deseterji in vodniki tako rekoč brez moštva ter so zvečine postali mitraljezci. Tisti pa, ki so imeli v enoti kaj več borcev, so se jih že naučili voditi. Tudi veliko politkomisarskega kadra so izgubili, tako da so bili v nekaterih enotah le politični komisarji, v drugih pa le njihovi pomočniki. Pomagali so si tako, da je en sam politični komisar vodil politične posle v enoti in partijsko delo. Dokler je bila brigada na področju Mirne, ni bilo dezertacij. Ko pa se je vrnila na področje Žužemberka, je zopet sedem borcev dezertiralo. Novince, ki so jim posvetili veliko skrb, so poklicali v štab brigade, da jim je politični komisar pojasnil cilje narodnoosvobodilne borbe. Poučili so jih o svetovnem političnem in vojaškem položaju ter o domačih razmerah. Novinci so se živahno zanimali za te vesti. Brigada je razvijala politično delo, kolikor je

bilo mogoče. Od literature, ki **90** jo prejeli, **90** politični komisa rji uporabljali uvodnike in važnejše članke za predavanja, borci pa so nasploh prav radi prebirali literaturo. Ko so vse prebrali, so časopise pustili civilnemu prebivalstvu, ki j ili je od brigade neprestano zahtevalo. Osnovali so komunistične aktive. Skojevska aktivnost v enotah je bila čedalje obsežnejša in pomembnejša. Po bataljonih so osnovali kulturno-prosvetne odbore, ki so začeli izdajati žepne časopise in stencase. Za mnoge partizane, ki so se izkazali v akcijah, je štab brigade predlagal odlikovanja. Štab korpusa je obljubil brigadam nekaj političnih aktivistov, s katerimi bodo zapolnili vrzeli. V brigadi so bili zelo veseli tega sporočila.^{1*}

Bitka v Suhi krajini

Napad nemško-domobranskih sil na partizanske enote v Suhi krajini med Krko in kočevsko komunikacijo, ki je izzval eno največjih bitk v zgodovini narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem, je bil logična posledica njihovih uspehov na obeh komunikacijah. Na voljo so imeli dva dolga, klesčam podobna kraka z utrjenimi postojankami in z osjo v Grosupljem, ki sta se raztezala od tod do Novega mesta na eni, pa do Kočevja na drugi strani. Samo stisniti bi ju bilo treba in vsa Dolenjska razen Bele krajine bi bila v sovražnih rokah. Take so bile operativne razmere, ki so vabile sovražnika, da jih izkoristi. Od 9. do 18. januarja 1945 je bilo dovolj časa za pripravo operacije. Devetnajstega pa so jo nameravali začeti.

Kaj je medtem počela Cankarjeva brigada?

Ze 8. januarja, takoj po odhodu sovražnih čet, se je vrnila na levi breg Krtke in zasedla stare položaje. Prvi bataljon je bil na Cviiblju, 3. v Zafari, 2., štab brigade in minometna baterija pa v Žužemberku. Kot vidimo, je brigada razpostavi j ala enote *fpo* že znanih krajih, kjer so bili stari obrambni položaji in utrjeni rajoni. Poveljniki so se tod znašli kot ribe v vodi. Petnajsta divizija je tedaj imela na voljo le dve brigadi ob Krki. Gubčeva je namreč bila na Gorjancih na blokadi Novega mesta, 15. pa so prav tedaj poslali na pot, da bi Gubčevo zamenjala. Ker je štab XV. divizije hotel zapolniti začasno vrzel, ki je nastala z odhodom 15. brigade, si je pomagal tako, da je združil Dolenjski odred, ki je bil pri roki, in 3. bataljon Gubčeve brigade ter tako ustvaril enoto, ki je bila močna kot

brigada. Na čelo ji je postavil poseben operativni štab. Ta skupina je zasedla levi breg Kuke od Mačkovca do Vinkovega vrha. Od tega dne torej bataljon Gubčeve ni bil več v sestavi Cankarjeve brigade. Dvanajsta brigada pa se je po naredbi štaba XV. divizije postavila na krilo divizijskega obrambnega razporeda v vasi Lipovec, Ajdovec, Brezova reber in Globoč-L. Korpus je dovolil brigadam nekoliko počitka, saj so ga bile potrebne. Tudi zima je bila ostra. Nekatere enote je bilo treba popolnoma obleči in jim priskrbeti obutev.

Cankarjeva brigada je ostala na svojem odseku do 19. januarja 1945. Medtem se je zlasti notranje urejevala, imela je politične ure in vojaške vaje pa odpočila se je. Kljub temu so medtem nekateri bataljoni opravili nekaj majhnih akcij. Štab VII. korpusa je namreč zahteval, naj brigade napadajo na komunikacijah sovražne transporte in jim ne dovolijo brezskrbnega gibanja. Sovražniku naj povzročijo škodo, kjerkoli bo to mogoče. Poveljstvo XV. divizije je to nalogo korpusa organiziralo tako, da je odredilo po en bataljon iz različnih brigad, ukazalo napraviti zasede na najbolj občutljivih mestih in napadati sovražnikove transporte. Bataljoni Cankarjeve so trikrat sodelovali v taki akciji. Najprej so poslali 1. bataljon v zasedo na Kačjo rido — med Novim mestom in Mirno pečjo — skupaj z bataljonom 12. brigade. Bataljona sta 15. zjutraj prišla na odrejeno mesto, se spopadla s posadko v Daljni vasi, in z zasedo ni bilo nič. Drugo akcijo sta pripravila Cankarjev bataljon in bataljon 12. brigade 17. januarja. Zasedo sta postavila med Sela pri Šumberku in Zagorico. Cankarjev bataljon je bil na levem krilu. Njune položaje pa je obstreljevala sovražnikova artilerija. Bataljona sta se zato pomaknila proti Selom pri Šumberku. Do boja ni prišlo, ker sovražnika ni bilo. Tretjo zasedo so poslali 19. januarja. Drugi bataljon naj bi jo postavil pri vasi Lučarjev kal, bataljon 12. pa pri Boj an jem vrhu in Kompolju. Tudi ta zaseda ni nič opravila, zakaj prav tega dne zjutraj se je začela bitka v Suhi krajini.²³

Nemško poveljstvo je za to bitko zbralo vse razpoložljive sile v Ljubljanski pokrajini. Ker pa je bilo to vseeno premalo, so ponovno pripeljali s Koroške nam že znana dva bataljona 13. SS-^policijskega polka pod poveljstvom podpolkovnika IUecknerja. V glavnem so zbrali iste enote, kot so jih bili uporabili za protiakcijo ob napadu na Občine od 3. do 8. januarja, le da so poleg alarmnega bataljona iz Velikih

Lašč poslali na bojišče dele nemškega 3. bataljona 14. SS-policijskega polka iz Kočevja in da je lahko sodelovati tudi 3. bataljon slovenskih domobrancev, ker ni bilo nevarnosti za napad partizanskih brigad na kako postojanko. Sovražnik je sestavil dve bojni skupini. Prva se je borila v Suhi krajini, druga pa južno od Novega mesta. Prva, poglavitna, je bila sestavljena iz dveh skupin. Južni je poveljeval komandant 14. SS-policijskega polka polkovnik Nieckel, nam že poznan iz novembrskega poskusa vdora v Belo krajino. Poglejmo, katere čete je imel na voljo.

Prvi bataljon slovenskih domobrancev iz Stične pod poveljstvom stotnika Cofa — nemški oficir za zvezo je bil Köhl

— ki je bil na levem krilu Niecklove bojne razvrstitve, je imel nalogo, prodreti skozi Muljavo, Kamni vrh pri Ambrusu in Plešivico v Gradenc. Desno od njega je bil 4. bataljon slovenskih domobrancev, ki mu je po Meničaninovi smrti poveljeval major Tomič, nemški zvezni oficir pa je bil stotnik Schumacher. Smer njegovega premikanja je bila iz Šentvida pri Stični na Muljavo, Korinj, Ambrus, Ratje in Lipje. Peti alarmni bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom domobranskega oficirja Kunstlja, kjer je bil nemški zvezni oficir Schmitz, je bil okrepljen z deli 3. bataljona 14. SS-policijskega polka iz Kočevja pod poveljstvom nemškega kaptana Timma in je imel naslednjo maršruto: Velike Lašče—Kočevje (tu se mu je priključil Timmov oddelek)—Šmuka—Lašče pri Dvoru. Iz omenjenih smeri premikov je razvidno, da je Niecklova skupina imela nalogo, da enote VII. korpusa vrže z obrambnih položajev in jih prežene v dolino Krke.

Druga skupina je bila Flecknerjeva, sestavljena iz 1. in 2. bataljona 13. SSnpolicjskega polka, nekaj tankov in delov 3. bataljona slovenskih domobrancev. Flecknerjeva naloga je bila, napasti Cankarjevo in 12. brigado na levem bregu Krke in ju pognati čez Krko na drugi breg. Nato pa naj bi organiziral zaporo ob Krki, da se partizani, ki jih bo preganjal Nieckel, ne bi mogli pretolči iz obkolitve. Tu, v dolini Krke, med Budganjo vasjo in Dvorom pri Žužemberku, naj bi bilo konec glavne sile VII. korpusa.

Sedmi korpus je mogel proti tej skupini postaviti v bran naslednje enote: iz XV. divizije Cankarjevo in 12. brigado, Dolenjski odred, udarno četo ter avstrijski bataljon, iz XVIII. divizije pa vse tri brigade: 8., 9. in 10. ter jurišni bataljon.

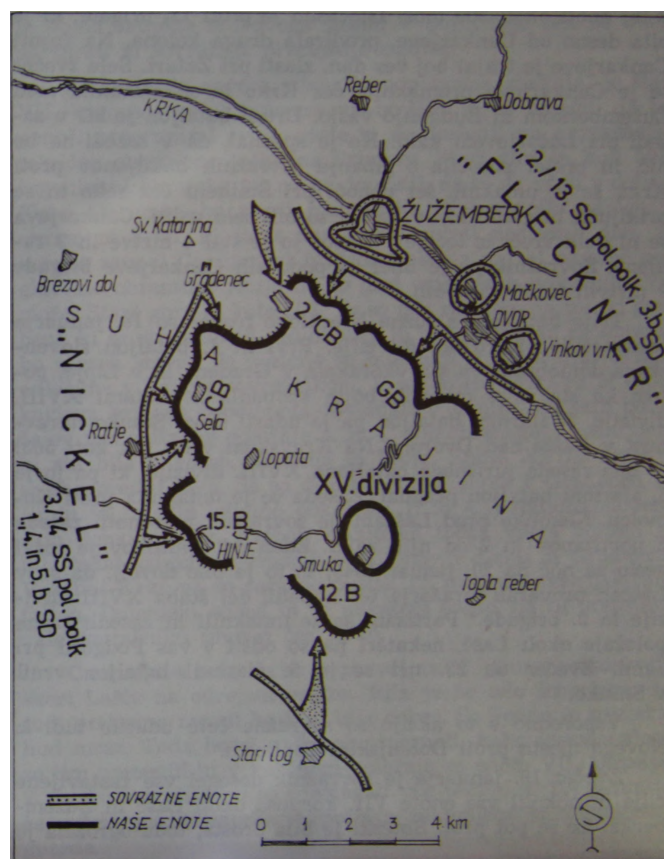
Vse druge enote VH. korpusa so bile na področju pred Novim mestom ali pa drugje.

Na pomožni smeri pri Novem mestu je sovražno poveljstvo zbralo bojno skupino, sestavljeno iz 34. in 52. čete slovenskih domobrancev, okoli 188 mož, verjetno Se 2. četo 1. bataljona in četo 2. bataljona 14. SS-policijskega polka ter del topništva iz novomeške postojanke. Skupaj bi to bilo za bataljon vojaštva, kakih 500 mož. Ta skupina naj bi prodrla v Dolenjske Toplice in dalje v Podhosto, vezala nase partizanske sile in zapirala pot v Poljansko dolino tistim partizanom, ki bi se hoteli tod umakniti proti Beli krajini, ko bi bila razbita glavna skupina VII. korpusa v Suhi krajini. Na tem odseku je VII. korpus lahko postavil v bran le 15. brigado in pred enim mesecem ustanovljeno italijansko brigado Fontanot, skupaj kakih 900 do 1000 partizanov. Številčne premoči na tem delu bojišča sovražnik torej ni mogel doseči. Sicer pa lahko rečemo, da je bila moč obeh sovražnih grupacij in enot VII. korpusa v celoti izenačena.*⁴

Operacija je imela dva cilja. Prvi je bdi, razbiti vse partizanske skupine, ki so se zbrale v okolici Žužemberka in ki pripadajo XV. ter XVIII. diviziji ter jim preprečiti »ropanje in požiganje naših vasi.« Iz tega se izraža težnja domobrancev po obvladovanju Suhe krajine, da bi preprečili vpliv narodno-osvobodilnega gibanja. Drugi nemški cilj pa je bil drugačen. Nemce je privlačila taktična situacija, ki je nastala s tem, da so se partizanske enote umaknile na desni breg Krke v Suho krajino. Manevrski prostor je postal za partizane ozek, in sedaj je bila priložnost, da partizane obkolijo in porazijo.

Enotna operacija vseh sovražnikovih čet se je začela 19. januarja 1945 zjutraj. Še prej so morale nekatere njegove enote, ki so bile zelo oddaljene od ciljev, priti na izhodišča za bojni pohod. Tako sta 1. in 4. bataljon odšla na pot iz svojih postojank že 18. januarja in sta prenočila ob zgornjem toku Krke. Peti alarmni bataljon pa se je odpeljal iz Velikih Lašč še 19. januarja takoj po polnoči. Tako je kočevska skupina lahko odšla zgodaj zjutraj na bojni pohod.

Na obrambnih položajih na levem bregu Krke se je začel boj 19. januarja zjutraj. Proti Cankarjevi brigadi, ki je tedaj imela na položajih le dva bataljona, 1. in 3. ter minometno baterijo, je prodiral verjetno le en bataljon iz sestave 13. SS-policijskega polka. Cankarjeva brigada je sodila, da je bilo

Bitka v Suhi krajini. Razporeditev enot 28. januarja 1945

v tej enoti okoli 300 mož. Istočasno je pirati 12. brigadi, ki je bila desno od Cankarjeve, prodirala druga kolona. Na fronti Cankarjeve je trajal boj ves dan, zlasti pri Zafari. Sele zvečer se je Cankarjeva premaknila čez Krko in se nastanila med Žužemberkom in Budganjo vasjo. Drugji bataljon je bil v zasedi pri Lučarjevem kalu. Ko je spoznal, da v zasedi ne bo nič, in prejel poročila o gibanju sovražnih bataljonov proti Krki, se je umaknil, šel ponoči pri Šmihelu čez reko in se priključil brigadi. Boji v Zafari so bili zelo srčiti. Cankarjeva se ni dala vreči iz tečajev. Odpor jo je stal 4 mrtve in 3 ranjene. Sovražnik pa je imel po podatkih Cankarjeve brigade 9 mrtvih in 23 ranjenih.

Trije bataljoni z južne Niecklove fronte so 19. januarja presenetljivo hitro dosegli cilje. Prvi in 4. bataljon slovenskega domobranstva sta vkorakala v Gradenc in v Lipje, potem ko sta se v manjših bojih spopadla z enotami XVIII. divizije, 5. alarmni bataljon pa je udaril skozi Smuko naravnost v Lašče nad Dvorom. Na Kravskem vrhu (na koti 563) je bila zaseda jurišnega bataljona XVIII. divizije, ki pa jo je

5. alarmni bataljon pregnal. Zaseda se je umaknila proti Komolcu. Nekoliko pred Laščami je sovražnik presenetil zasedo 5 partizanov in 2 od njih zajel. Eden od ujetnikov je izdal geslo za noč na 20. januar 1945, in to je bilo dovolj, da so v Laščah prevarali stražarja ter napadli del štaba XVIII. divizije in 9. brigade.* Partizani so se umaknili in zasedli razne položaje okoli Lašč, nekateri pa so odšli v vas Podgozd pri Jami. Zvečer ob 23. uri se je 5. alarmni bataljon vrnil v Smuko.

Vzporedno s to akcijo so sovražne čete udarile tudi iz Novega mesta proti Dolenjskim Toplicam.

Zvečer 19. januarja je sovražnik dosegel vse zastavljene cilje in obkolil vse enote VII. korpusa okoli Lašč in Žužemberka. Le še pot proti Soteski je bila prosta, toda ogrožala jo

* Iz sovražne dokumentacije lahko zvemo za zanimivo podrobnost, kako je 5. alarmnemu bataljonu uspela prevara. »Napad na Lašče je izvršen ob 20. uri,« pravi poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar. »Ujeti partizan, kateremu je bila dana puška brez zatvarača, je prevaril bandi tistražarja, ker mu je pravilno odgovoril parolo in ga je ujeti partizan tudi sam pobil s puškinim kopitom. Pri banditih v vasi je nastala zmeda...« Arh. IZDG, AFK fase. 281/IV.

je bojna skupina iz Novega mesta. V bojih tega dne so imeli **partizani in sovražnik** precejšnje izgube.

Ko se je do večera situacija popolnoma zjasnila, je štab VII. korpusa ocenil razmere na bojišču in se odločil, da bo ponoči pregrupiral svoje enote in se naslonil na najvažnejše taktične obrambne točke na Primožu, Stari gori in koti 503, organiziral obrambo ter ne bo dopustil, da bi ga vigli v dolino Krke. Obramba bo zlasti manevrska. Najvažnejšo nalogo v obrambni bitki, ki jo je nameraval začeti naslednji dan, je korpus zaupal Cankarjevi brigadi. Zasedla naj bi namreč poglavitno obrambno linijo na že prej omenjenih položajih Primoža, Stare gore in kote 503. To so bili razmeroma visoki grebeni, ki so obvladovali vso okolico in bili pripravljeni za obrambo z vseh smeri. Te pozicije so bile tudi v naslednjih tednih odločilne v bojih s sovražnikom. V sedanjem primeru bi Cankarjeva brigada popolnoma obvladala s svojih višinskih položajev nastanitvene položaje 1. in 4. domobranskega bataljona, ki sta bila v vaseh Gradenc in Lipje. Enote XVLLL divizije so razporedili tako, da so deloma objele enote v Gradencu in Lipju in izvedle lokalno obkolitev 1. in 4. bataljona slovenskih domobrancev. Najbolj občutljiva točka vsega bojišča je bila tedaj skupina sovražnih bataljonov v Lipju in Gradencu. V dolini Krke pa so začasno pustili 12. brigado, avstrijski bataljon, Dolenjski odred in še nekatere enote, da bi preprečevale sovražniku prehod čez Krko.

Cankarjeva brigada se je ponoči na 20. januar premaknila skozi Lašče na odrejeni sektor. Bila je že zelo izmučena, pa tudi prehrana zaradi borb ni bila dobra. Še vedno je pritiskal hud mraz. Toda borci so kmalu spoznali, kako važno nalogo so jim namenili in v kakšnem položaju so enote VII. korpusa. Z veliko vztrajnostjo so premagali vse težave in 20. januarja že začeli graditi bunkerje, poljska zaklonišča in mi/tralješka gnezda.

Pričakovati je bilo, da bodo ta dan sovražne čete nadaljevale akcijo, poskušale napasti Cankarjevo brigado in izvesti odločilni napad na Lašče. Toda to se ni zgodilo. Peti domobranski bataljon bi bil namreč moral 20. januarja udariti s položajev na Smuki proti jugu in sodelovati s 1. in 4. bataljonom pri napadu na Primož, koto 503 in na Lašče, a se je 20. januarja ob 4. uri zjutraj umaknil v Kočevje. Prvi in 4.

bataljon sta ga čakala, toda m ga bilo.* Nimamo podatkov, ki bi pojasnili vzrok takega ravnanja, vendar sklepamo, da sta bili tega krivi premraženost in slaba opremljenost bataljona za zimsko vojskovanje (1. in 4. bataljon sta v Gradencu in Lipju stanovala po hišah, medtem ko so bile stanovanjske razmere v požgani Smuki mnogo slabše) ali pa nesporazum v poveljstvu operacije. Namesto sovražnikove akcije se je sprožila partizanska. 2e zjutraj ob 6. uri je 8. brigada udarila na 4. bataljon v Velikem Lipju, del brigade pa se je usmeril proti 1. bataljonu slovenskih domobrancev v Gradencu. V Gradencu je 1. sovražni bataljon presenetil partizane, ki so prodrli že do srede vasi, ko so domobranci usuli nanje ogenj. Tedaj je — kot pravijo domobranska poročila — padlo 9 partizanov, enega pa so ujeli. Ta napad torej ni prinesel posebnega uspeha, toda bil je del aktivnosti, ki jo je za obrambno bitko zahteval štab VII. korpusa. Tudi Cankarjeva brigada je začela napadati enote obeh domobranskih bataljonov, zlasti tiste oddelke, ki so se premikali med obema vasema. Koordinacije z 8. brigado še ni moglo biti, saj je bilo premalo časa za organizacijo sodelovanja in Cankarjeva brigada do jutra še sploh ni popolnoma zasedla Primoža in kote 503. Ko sta domobranska bataljona odbila 8. brigado, sta poskušala sama brez 5. alarmnega bataljona obvladati Cankarjevo. Pomagala jima je artilerija, ki so jo postavili pri Polomu. Toda cankarjevci so odločno odbili vse napade in se obdržali na položajih tudi ponoči na 21. januar.

Akcije tega dne so torej potekale v znamenju sovražnikove nezgode z dedovanjem 5. alarmnega bataljona, ki je prisilila 1. in 4. domobranski bataljon k relativni neaktivnosti. To je omogočilo partizanom, da se razporede za obrambo, da se zlasti utrdijo na najvažnejših položajih in da izvedejo prve napadalne akcije.

Naslednji dan, 21. januar, je bil za sovražnika čm. Domobranska 1. in 4. bataljon sta bila zaradi odsotnosti 5. alarmnega bataljona obsojena na neaktivnost in čakanje. To je bilo

* Iz zapisa dnevnega poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar veje rahel ukor nad takim ravnanjem nemškega poveljstva. Zapis navaja, da »20. I. 1. in 4. udarni bataljon čakajo na 5. laški bataljon, ki je imel priti prek vasi Smuka in udariti na partizane z juga, a 5. bataljon je ob 4. uri zjutraj odšel s Smuke v Kočevje.« Arh. IZDG. AFK f. 281/IV.

ugodno za VII. korpus, ki je lahko sedaj, ko so bile njegove enote že razvrščene in dobro pripravljene, organiziral odločen napad. Za cilj si je izbral 4. bataljon slovenskega domobranstva, ki je bil razvrščen v Velikem in Malem Lipju. Zjutraj je bila v teh vaseh takale situacija. V Velikem Lipju je bila razmeščena glavna sila 4. bataljona, tj. 4. težka četa, pa 31. in 39. pehotna četa. V Malem Lipju pa je bila 32. četa tega bataljona. Napad je bil zamišljen takole. Jurišni bataljon XVHL divizije, ki je štel okoli 90 borcev, naj bi skupaj z 9. brigado XVIII. divizije nenadoma vdrl v Veliko Lipje in porazil domobranski bataljon, hkrati pa naj bi napadli še 32. četo v Malem Lipju. Cankarjeva brigada bi s položajem na koti 503 vdrla v Gradenc in pregnala 1. bataljon slovenskih domobrancev. Če bi se akcija posrečila, bi seveda bilo kaj hitro konec sovražnikove operacije. Stotnik Schumacher, prizadevni zvezni oficir pri 4. bataljonu slovenskih domobrancev, nam že znan iz mnogih protipartizanskih akcij, ki je bil tudi poveljnik posebnih šol za protipartizanski boj v Stični, je dobro razumel nastali položaj in ni mogel preboleti velike napake, ki je nastala z odsotnostjo 5. alarmnega bataljona. Zato je vzel 31. četo 4. domobranskega bataljona in jo povedel proti Polomu, kamor naj bi tedaj končno le prispel 5. bataljon. Hotel ga je osebno povedi v akcijo. S tem je zagrešil usodno napako, kajti oslabil je 4. bataljon v Velikem Lipju in tako pomagal planiranemu partizanskemu napadu.

Ob 12,30 so borci 9. brigade in jurišnega bataljona XVIII. divizije nenadoma vdrl v Veliko Lipje. Tu sta bili 4. težka četa in 39. pehotna četa brez voda, ki ga je bil stotnik Tomič, domobranski komandant bataljona, poslal na neki položaj za zavarovanje hrbta. Juriš partizanov je bil tako presenetljiv in tako odločen, da se domobranskemu bataljonu ni uspelo postaviti po robu. Partizani so prišli po glavnem grebenu iz jugovzhodne smeri in se razdelili. Večji del je napadel Veliko Lipje, manjši pa Malo Lipje. Težka četa 4. bataljona je bila brez lahkega avtomatskega orožja, težke brede pa so odpovedale. Tudi 39. četa se ni mogla dolgo upirati. V Lipju se je začelo klanje. Partizani, ki so dobro poznali grozodejstva tega bataljona, so izkoristili ugodni trenutek za maščevanje. Ko so domobranci uporabili vsa sredstva za odpor, je komandant stotnik Tomič ukazal umik proti točki, kjer je bil v zasedi

vod 39. čete. Poraz tega dela 4. bataljona je bil strahoten. Preostali vojaki niso mogli rediti ne orožja ne večji del ranjencev in so bežali, kamor jim je bilo ukazano, ali pa so se posamično zatekali v Gradenc k 1. bataljonu. Podobno se je dogajalo pri 32. četi v Malem Lipju. Tudi tu je bil juriš tako silovit, da so se domobranci pognali v beg proti Žužemberku in se ustavili v Stranski vasi, od koder so se kasneje vrnili. Poročila o izgubah 4. bataljona si zelo nasprotujejo. Partizanska govore o 65 mrtvih in 70 ranjenih. Domobranska pa prikrivajo prave izgube. V tem primeru se nam zdi, da so partizanska poročila glede mrtvih najbolj točna.*

V skladu z akcijo na Lipje se je tudi Cankarjeva brigada pripravila za napad na 1. bataljon v Gradencu. Najprej je obstreljevala tiste domobrance iz 4. bataljona, ki so bežali v Gradenc, nato pa sta ob 14,30 prvi in tretji bataljon odila skupaj z udarno četo XV. divizije v napad. Načrt za akcijo je bil podoben kot za napad na Lipje. Ko so se približali vasi, so odprli močan ogenj na sovražnika. Prednji oddelki so že prodirali k prvim hišam v vasi. Tedaj je 1. domobranski bataljon, ki je bil že poklical četo v Budganji vasi, kjer je zapiral prehode ob Krki proti zahodu, v Gradenc, pripravil protinapad, ki je prisilil bataljona Cankarjeve in jurišno četo k umiku. Drugi bataljon Cankarjeve pa je šel medtem napadat koto 516, kjer je bil odred 1. domobranskega bataljona. Ta odred si je gradil zasilne bunkerje, ki jih je postavil tako, da je bila pred njimi čistina. Zdaj je usmeril močan ogenj na 2. bataljon Cankarjeve in napad odbil. V bojih je sodelovala minometna baterija z obstreljevanjem Gradenca. Domobranska poročila govore o tem napadu v tem smislu, da sta 1. in 4. bataljon slovenskega domobranstva organizirala prenos ranjencev 4. bataljona v Žužemberk. Ko je Cankarjeva brigada zagledala kolono z ranjenci, ki se je pomikala proti Žužemberku, je sodila, da se umika 1. bataljon, in je zato

* V kakšnem stanju je bil bataljon po bitki v Suhi krajini, nam naj lepše prikazujeta dve dnevni poročili. Poročilo za 23. do 25. januarja 1945 pravi, da so bili fantje po vrnitvi z akcije »do skrajnosti utrujeni in izčrpani, tako da je bataljon za morebitno akcijo skoraj nesposoben.« Dnevno poročilo za 26. januar pa pravi, da je šel zvečer bataljon na akcijo s 145 možmi. »Vzroki za tako majhno udeležbo so: utrujenost, prehlad, slabi čevlji in podobno.« Arh. IZDG, AFK f. 280/IV.

napadla Gradenc. Napad je trajal do noči, v hudem mrazu, Šele 22. januarja okoli 1. ure naj bi bila Cankarjeva brigada opustila napad na Gradenc in se potuhnila.

Kapetan Schumacher je končno le našel 5. alarmni bataljon. Ta je bil 21. januarja odrinil iz Kočevja in je prek Poloma prispel v Hinje ter Lopato med 11. in 12. uro, torej prav tedaj, ko se je 4. bataljonu v Lipju slabo godilo. Ko se je Schumacher z njim združil, je povedel celotno skupino proti Lipju, vdrl v vas in pobral mrtve.

V Lipju so partizani zaplenili 2 srednja in lahki minomet, 3 težke mitraljeze in 7 puškami trai jezov, 8 brzostrelk, radijsko postajo (na skrbi so jo imeli nemški vojaki), 15 mul, ubili so 12 konj in 6 mul, poškodovali pa tank in avtomobil. Domobranci 4. bataljona so opravičevali svoj poraz tako, da je bil bataljon preveč raztegnjen in sredi partizanskega gnezda ter da je čakal 36 do 40 ur na enem mestu, kar je omogočilo partizanom, da so se orientirali in pripravili protiukrepe.

Zvečer 21. januarja je bil na bojišču takle položaj. Prvi in 4. domobranski bataljon sta bila v Gradenou in deloma v Lipju, 5. alarmni je bil v Lipju, Flecknerjeva bataljona sta bila še vedno na levem bregu Krke med Žužemberkom in Vinkovim vrhom, 3. domobranski bataljon je varoval zaledje Flecknerju na dolenski komunikaciji, novomeška bojna skupina pa je že bila v Dolenjskih Toplicah in se je pripravljala na vdor v Meniško vas. Partizani so trdno držali v rokah vse najvažnejše obrambne položaje in so bali ta dan zmagovati.

O sovražnikovi kočevski skupini lahko rečemo, da je bila zaradi težkega poraza najboljšega domobranskega bataljona demoralizirana ter da so vojaki težko prenašali napore ostre zime in neprestanih bojev. V takem položaju ni poveljniku kočevske bojne skupine preostalo nič drugega, ko da prekine oziroma konča operacijo. Dne 21. januarja je torej napisal kratko naredbo za akcije in premike naslednjega dne, 22. januarja, ki pomenijo umik z bojišča. Bataljonom je izdal ukaz, naj se 22. januarja ob 5. uri začno premikati takole: Schumacherjev bataljon (4. bataljon slovenskega domobranstva) naj gre iz Lipja skozi Lašče na Dvor, od tam pa domov v Šentvid pri Stični. Ker je bil bataljon slab in nesposoben za kak večji bojni podvig, ga bosta podpirala 1. bataljon slovenskih domobrancev in 5. alarmni bataljon, v katerega sestavi je bila še vedno nemška enota kapetana Timma. Povratek z bojišča mu

bosta zavarovala tako, da bo 5. bataljon, ki je bil še najbolj svež, odšel iz Lopate, kjer je prenočeval, k Primožu in bo tam ostal, dokler ne bo Schumacher signaliziral, da je dosegel Jamo pri Dvoru, 1. bataljon pa se bo vzpel na Staro goro in ostal tam do prihoda 4. domobranskega bataljona v Jamo, nato bo sestopil po klancu v Žužemberk k enotam 13. SS-policijskega polka in šel odondod v Stično. Peti bataljon se bo po opravljeni nalogi vrnil s Primoža skozi Polom v Kočevje. Tak je bil sovražnikov načrt za konec operacije v Suhi krajini in za srečno vrnitev bataljonov v nastanišča.

Kot vidimo, je bila naredba zelo dvorezna. V resnici je šlo iza to, da se akcija v Suhi krajini konča in da se omogoči 4. bataljonu slovenskih domobrancev vrnitev prek Žužemberka v postojanko. Vendar je bila smer premikov bataljonov izbrana zelo agresivno. Četrty bataljon naj se vrne skozi goste partizanske vrste! To je pomenilo, da bo sovražnikov premik izzval močno reakcijo partizanov in da se bo 22. januarja bitka ponovno razplamtela.

Dne 22. januarja zjutraj je z 31. četo 4. bataljona kapetan Schumacher prispel k domobranskemu bataljonu v Gradenc in sporočil smeri za podporo umika 4. bataljona. Schumacher je torej zopet vzel iz sestave 4. bataljona četo, ki je bila edina sposobna za bojno akcijo. Načrt je bil predvideval, da bo 1. bataljon slovenskih domobrancev z 31. četo 4. domobranskega bataljona napadal v smeri proti Laščam, potem ko bo pregnal Cankarjevo brigado in jurišni enoti obeh divizij z vseh položajev severno od Lipja in Gradenca. V ta namen so poslali eno enoto tudi okoli hriba nad Gradencem, kjer sta bili koti 503 in 516, proti Budganji vasi, odondod pa proti Laščam. Peti alarmni bataljon pa bo prodrl v Lašče iz Lipja in čez Primož.

Akcijo so začeli tako, da je šel v boj najprej 1. domobranski bataljon. Že na pobočjih omenjenega hriba s koto 503 je pregnal prvo zasedo 2. bataljona Cankarjeve brigade in je nadaljeval napad v zelo težkih razmerah. Cankarjeva brigada se je močno upirala in domobranski bataljon ji dolgo ni mogel do živoga. Boj je trajal kaki dve uri. Tedaj je Cankarjeva brigada dobila obvestilo o sovražnih enotah, ki prodirajo iz Budganje vasi. To je bila četa 1. bataljona ali pa 31. četa 4. bataljona. Poveljstvo brigade se je balo, da jo bo sovražnik napadel tudi od Žužemberka, pa je ukazalo 2. bataljonu, naj se

umakne s kote 503, naj se poetavi v bran na severnem pobočju hriba m brani žužembersko smer. Domobranci so zasedli koto 503 in prodirali po grebenu. Pri tem so se čete in njihove bojne vrste zelo razvlekale. Prispeli so do Primoža, pričakujoč, da bo napadal tudi 5. bataljon. Toda ta je še vedno miroval v Lipju. Prva je prispela na Primož predhodnica 1. bataljona in naletela na enote Cankarjeve brigade ter na divizijski jurišni enoti. Domobranci so imeli v četrto ure 12 ranjenih, ko pa so se umikali, še 2 mrtva. Boj je bil oster in krvav, juriša pa domobranci niso mogli izvesti, ker je bil sneg previsok. Partizani so bili odlično oboroženi s samimi brzostrelkami in so takoj obvladali domobranske prednje enote. Že citirano domobransko poročilo pravi, da je bil boj zelo oster. »Okleščene veje so padale po vojaki, mnogim je pričelo primanjkovati streliva.« Tedaj se je stotnik Schumacher odločil za umik. Pri umiku pa je bil v nogo ranjen poveljnik 1. bataljona stotnik Cof. »Hauptmann Schumacher je stotnika Cofa prijel za roko,« opisuje boj domobransko poročilo, »in še rekel hoch, Cof, hoch! (kvišku, Cof), napravil je še nekaj korakov in padel, zadet v glavo.« Tedaj je priskočil na pomoč hauptmann Köhl, a padlega poveljnika ni mogel več izvleči iz bojnega vrveža. Partizani so pri padlem hauptmannu našli bojno povelje za umik kočevske skupine iz Suhe krajine. Tako je 4. domobranski bataljon imel še eno veliko izgubo, 1. bataljon pa je bil tudi ob svojega poveljnika.

Šele ko se je to končalo, sta prispeli na bojišče težka četa in 16. četa 1. bataljona. Sodelovali sta v protinapadu, s katerim so potisnili partizane proti Laščam. Vtem se je vnel boj tudi na drugi strani Lašč. Tja je prihitela četa, ki je šla iz Budganje vasi, in je močno ogrozila partizane. Ob 15. uri je začel napadati tudi 5. alarmni bataljon in je vdrl do Lašč.

V takem položaju se je Cankarjeva brigada morala umakniti. Borci so bili zelo utrujeni; tudi njim je začelo primanjkovati streliva. Nato se je boj razplamtel okoli Lašč. Peta domobranski bataljon je pritiskal z vso silo, da bi napravil pot ostankom 4. bataljona in mnogim ranjencem. Cankarjeva brigada je bila težke boje. Zaradi neprestanih premikov gg manevrov obramba Lašč ni bila najboljša in partizansko poveljstvo ni moglo zbrati toliko sil iz rezerve, da bi odločilno udarile po sovražniku in ga razgnale. En bataljon Cankarjeve brigade se je postavil na greben severovzhodno od Lašč, da bi branil

umik drugim bataljonom brigade. Toda ker se je na njegovem krilu umaknil tudi bataljon 9. brigade, je sovražnik udaril Cankarjevemu bataljonu v bok, da se je moral z mnogimi ranjenci umakniti. Ob 15. uri je na povelje Štaba XV. divizije brigada zapustila bojišče in krenila po cesti iz Lašč proti Soteski, da bi se odpočila, nahranila in izpopolnila zaloge streliva. Tako je bil izveden pri Laščah preboj in 4. domobranski bataljon je lahko šel svojo pot. Potem sta se po programu umaknila tudi 1. in 5. domobranski bataljon. Bitke za Suho krajino je bilo konec. V Suhi krajini so ostale zmagovite enote VII. korpusa.

Tudi na novomeški smeri se sovražniku ni nič bolje godilo. Partizanske enote, ki jim je v hitrem maršu prihitela na pomoč Gubčeva brigada — za seboj je imela dolgo pot s Hrvaškega — so zavrnile vse sovražnikove poskuse, da bi prodrli in zasedel področje okoli Podhoste. Nato se je sovražnik začel umikati proti Novemu mestu. Ves čas so ga partizani napadali in mu zlasti pri Jurki vasi prizadejali težje izgube. Dne 24. januarja 1945 se je končala sovražna operacija na vseh odsekih.

Pod vtisom izrednih uspehov v boju v zelo neugodnih vremenskih razmerah 90 navdušeni operativci partizanskih štabov poročali o sovražnikovih izgubah v pretiranih številkah. Dnevno povelje štaba VII. korpusa omenja kar 300 mrtvih in 300 ranjenih sovražnikov. Pač pa daje realne podatke o lastnih izgubah. Vsekakor je padlo in bilo ranjeno na obeh straneh mnogo borcev. Organizacijski štab slovenskega domobranstva priznava v dnevnem poročilu za 25. januar, da so domobranci zabeležili 25 mrtvih, 3 pogrešani in 40 ranjenih. Ker pa so te številke bile sestavljene na temelju prvih podatkov posameznih bataljonov in celo telefonskih poročil in ker se iz poznejših poročil vidi, da so domobranci pripeljali trpla žrtev iz suhokrajinskih bojev, ki so jih pozneje našli, se ne moremo osi an j aiti na uradna poročila. Najbolj verjetno je, da so imeli domobranci več kot 60 mrtvih in prav toliko ranjenih. Vsa sovražna skupna pa je imela kakih 80 mrtvih in nekaj več ranjenih.

Cankarjeva brigada je zabeležila od 19. do 22. januarja 1945. leta 11 mrtvih, 20 ranjenih, 4 pogrešane in enega, ki se je vdal. Izgubila je lahki minomet, 2 Šarca in 4 puške.

Dne 19. januarja 1945 je imela 363 borcev in bork, **po bojih** 22. januarja **pa** Se 345.

Za uspehe v bojih so kar deževale pohvale višjih **štabov**. Tako je Stab VII. korpusa v dnevnem povelju **z dne 26. janu-** arja 1945 izrekel priznanje in pohvalo vsem enotam **VII. kor-** pusa za junaštvo, požrtvovalnost in posebno vzdržljivost **v ne-** ugodnih vremenskih razmerah. Posebno priznanje **pa** je **izre-** kel »borcem, podoficirjem, oficirjem, političnim komisarjem in štabu Cankarjeve brigade za izredno zdržljivost pri **napa-** dih in odbijanju napadov ter komandantu majorju tov. **Alojzu** Draganu za uspešno poveljevanje.« Posebno priznanje je **štab** VII. korpusa izrekel tudi udarni četi XV. divizije, jurišnemu bataljonu XV111. divizije, 9. in Gubčevi brigadi, štabu **XV.** in XV111. divizije ter Dolenjskemu vojnemu področju. Tudi štab XV. divizije je v posebnem dnevnem povelju izrekel po- hvalo in priznanje Cankarjevi brigadi, posebno pa njenemu poveljniku majorju Alojzu Draganu, majorju Emilu Dolčiču, namestniku komandanta Alojzu Golobu-Bogu in kapetanu Ivanu Piciju-Jonu.²⁵

Po suhokraj inški bitki so sovražne čete obdržale levi breg Krke od Žužemberka do Vinkovega vrha. Tako so bili parti- zani odrinjeni iz dela Dolenjske med nemško mejo in Krko. Le še ozek pas Suhe krajine med Krko in kočevsko železnico so obdržali. Sovražnikove operacije so se izkazale kot zelo sistematične v postopnosti pri zasedanju Dolenjske ter odri- vanju enot VII. korpusa proti Kočevskemu Rogu in Beli kra- jini. To je izzvalo ostre boje za ponovno pridobitev izgublje- nega ozemlja Dolenjske in za obrambo Bele krajine.

OPOMBE

¹ Zapoved štaba VII. korpusa z dne 6. decembra 1944 za na- pad na sovražnika na odseku Občine—Korenitka, Zbornik VT-17-96.

¹ Naredba štaba XV. divizije z dne 7. decembra 1944, arh. IZDG fase. 189/III.

^{*} Poročilo XV. divizije z dne 9. decembra 1944 štabu VII. korpusa o akcijah, arh. IZDG fase. 188/11, Stiplovšek, Slandrova brigada stran 597 do 599, mesečno poročilo XV. divizije za decem- ber 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

⁴ Poročilo XV. divizije z dne 9. decembra 1944 štabu VII. korpusa o akcijah, arh. IZDG fase. 188/11, Stiplovšek, Slandrova brigada stran 559 do 561, dnevna poročila 4. bataljona slovenskih

domobrancev za 7., 8. in 9. december 1944, arh. IZDG fase. AFK 280/IV, poročilo XV. divizije za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

⁶ Poročilo XV. divizije glavnemu Stabu za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, naredba štaba XV. divizije z dne 13. decembra 1944 o ustavitvi napada na Občine, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo XV. divizije z dne 13. decembra 1944 VII. korpusu o akcijah, arh. IZDG fase. 188/11, dnevna poročila komandanta 4. bataljona slovenskih domobrancev za 10., 11. in 17. december 1944, arh. IZDG AFK fase. 280/IV, naredba XV. divizije z dne 12. decembra 1944 za akcijo proti posadki v Občinah, arh. IZDG fase. 188/III, naredba XV. divizije z dne 11. decembra 1944 Dolenjskemu odredu za zavarovanje akcije XV. divizije, arh. IZDG fase. 188a/I.

⁶ Operativno poročilo XV. divizije za 14. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, naredba Štaba XV. divizije z dne 13. decembra 1944 o novi razmestitvi enot, arh. IZDG fase. 189a/III, naredba štaba XV. divizije z dne 18. decembra 1944 štabu Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 188/III.

⁷ Zapoved XV. divizije z dne 16. decembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 16. in 17. decembra 1944 XV. diviziji o premestitvah, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 17. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročili Cankarjeve brigade z dne 18. decembra 1944 XV. diviziji o borbah, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo 4. bataljona slovenskega domobranstva za 18. in 19. december 1944, arh. IZDG AFK fase. 280/IV.

⁸ Zapoved XV. divizije z dne 21. decembra 1944 za prerazporeditev brigad, arh. IZDG fase. 188/III, poročili Cankarjeve brigade z dne 21. decembra 1944 o borbah in novi razporeditvi, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo XV. divizije za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

⁹ Poročilo Cankarjeve brigade z dne 22. decembra 1944 o bojih in delu, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 22. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo 4. bataljona slovenskih domobrancev za 22. december 1944, arh. IZDG AFK fase. 280/IV, poročilo XV. divizije za december z dne 30. decembra 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

*• Poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. decembra 1944 XV. diviziji o bojih na Zaplazu, arh. IZDG fase. 189a/III, odredba XV. divizije z dne 23. decembra 1944 za novo razporeditev, arh. IZDG fase. 188/III, operativno poročilo XV. divizije za 23. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, poročilo XV. divizije za december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, operativno poročilo XV. divizije za 24. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11.

¹¹ Operativno poročilo XV. divizije za 24. december 1944, arh. IZDG fase. 26/11, zapoved XV. divizije z dne 27. decembra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 28. decembra 1944 XV. diviziji o spopadu pri Brezovici, arh. IZDG fase. 189a/III.

¹² Poročilo Cankarjeve brigade z dne 28. oktobra 1944 Štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/III, zapoved XV. divizije z dne 28. oktobra 1944, arh. IZDG fase. 188/III, poročili Cankarjeve brigade z dne 29. in 30. decembra 1944, arh. IZDG fase. 189a/III, po* ročUo XV. divizije z dne 30. decembra 1944 glavnemu štabu za december 1944, aiti. IZDG fase. 26/II.

** O utrjenosti postojanke v Občinah glej poročilo obveščevalnega centra Cankarjeve brigade z dne 31. decembra 1944, arh. IZDG fase. 188a/IV.

¹⁴ Bojno povelje za napad na Občine Štaba VII. korpusa z dne 29. decembra 1944, arh. IZDG fase. 21/111.

¹⁵ Bojno povelje XV. divizije z dne 31. decembra 1944 za napad na Občine, arh. IZDG fase. 188/III.

¹⁶ Relacija o borbah pri napadu na Občine od 1. do 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 154/1-1, poročilo Cankarjeve brigade z dne 9. januarja 1945 štabu XV. divizije o borbah pri Občinah, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 5. januarja 1945 štabu XV. divizije o bojih od 1. do 4. januarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, ukaz komandanta VII. korpusa z dne 2. januarja 1945 štabu XV. divizije o razmestitvi enot, arh. IZDG fase. 150/VT-I, naredba XV. divizije z dne 29. decembra 1944 za vrnitev odvečnega orožja, arh. IZDG fase. 188/III, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 860 do 863, Mile Pavlin, Petnajsta brigada, stran 355 do 361.

¹⁷ Dnevna poročila organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 10., 11., 14. in 17. januar 1945 v arh. IZDG AFK fase. 281/IV in 283/II-IV in arh. RSNZ Ljubljana, mikroteka VZI, film 12, posnetki 183 in 184.

¹⁸ Relacija borb pri napadu na Občine od 1. do 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 154/1-1, zapoved Cankarjeve brigade z dne 4. januarja 1945 o razporeditvi enot, arh. IZDG fase. 189a III, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 863 do 865, poročilo Cankarjeve brigade z dne 9. januarja 1945 o borbah na Občinah, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 5. januarja 1945 XV. diviziji o borbah od 1. do 4. januarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/II.

¹⁹ Poročila Cankarjeve brigade z dne 5. in 6. januarja 1945, arh. IZDG fase. 189a III, relacija borb pri napadu na Občine od 1. do 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 154/1-1.

²⁰ Operativno poročilo Cankarjeve brigade za 6. januar 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, relacija borb pri napadu na Občine od 1. do 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 154/1-1.

²¹ Operativno poročilo Cankarjeve brigade za 7. januar 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, relacija o borbah pri napadu na Občine od 1. do 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 154/1-1, dnevna poročila organizacijskega štaba slovenskih domobrancev za 10., 11., 14. in 17. januar 1945 v arh. IZDG AFK fase. 281/IV in 283/II-IV ter arh. RSNZ, mikroteka VZI, film 12, posnetki 183 in 184, Kiauta, Na bojni črti Osemnajste, stran 641 in 645, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 865, Pavlin, Petnajsta brigada, stran 361 do 363, zapo-

vest XV. divizije z dne 7. januarja 1945 za novo razporeditev enot, arh. IZDG fase. 188/III.

“ Politično poročilo Cankarjeve brigade za čas od 1. decembra 1944 do 7. januarja 1945, arh. IZDG fase. 188a/III.

*» O razporeditvi Cankarjeve brigade in njenih akcijah od 8. do 19. januarja 1945 glej poročilo Cankarjeve brigade z dne 8. januarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, ukaz XV. divizije z dne 8. januarja 1945 Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved štaba XV. divizije z dne 8. januarja 1945 o razporeditvi enot, arh. IZDG fase. 189/III, naredba XV. divizije z dne 8. januarja 1945 o nalogah enot, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 14. januarja 1945 za postavitve zasede pri Kačji ridi, arti. IZDG fase. 189a/m, zapoved XV. divizije z dne 14. januarja 1945 za postavitve zased, arh. IZDG fase. 188/III, poročili Cankarjeve brigade 15. in 17. januarja 1945 XV. diviziji o akcijah, arh. IZDG fase. 819a/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 18. januarja 1945 za postavitve zasede, arti. IZDG fase. 189a/III.

²⁴ Priloga 1 k dnevnemu poročilu organizacijskega štaba slovenskega domobranstva za 25. januar 1945, IZDG AFK fase. 281/IV, arh. IZDG fase. 64/1 in AFK fase. 283/IV-pov. št. 54.

²⁵ O bitki v Suhi krajini glej prilogo k dnevnemu poročilu org. štaba SD za 25. januar 1945, poročila 1. in 5. bataljona slovenskega domobranstva ter telefonsko poročilo 4. bataljona za 18. do 22. januar 1945, IZDG AFK fase. 281/IV, o sestavi novomeške bojne skupine v arh. IZDG fase. 64/1 in AFK fase. 283/IV-pov. št. 54, naredbo komandanta bojne skupine Nieckel z dne 21. januarja 1945, arh. IZDG fase. 2l/n, dnevna poročila 4. bataljona SD za 23. do 25. in za 27. januar 1945 poveljniku šolske skupine, arti. IZDG fase. 280/IV, poročilo 1. bataljona SD z dne 23. januarja 1945, arh. IZDG AFK fase. 280/IV, operativno poročilo Cankarjeve brigade z dne 23. januarja 1945 za čas od 19. do 22. januarja 1945 štabu XV. divizije, arh. IZDG fase. 189a/III, mesečno borbeno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/11, mesečno operativno poročilo štaba Cankarjeve brigade za čas od 20. januarja do 20. februarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, dnevno povelje XV. divizije z dne 23. januarja 1945 o pohvali in priznanju Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 188/III, dnevno povelje VII. korpusa z dne 26. januarja 1945 o pohvali enot, ki so se odlikovale v bojih v Suhi krajini, arh. IZDG fase. 154/1-1, Kiauta, Na bojni črti Osemnajste stran 648 do 654.

SKLEPNE OPERACIJE (od 24. januarja do 15. maja 1945)

Razmere na jugoslovanskih bojiščih so v začetku 1945. leta obetale skoraj Sen konec vojne. Balkanska grupacija nemških sil se je skupaj s kvislinškimi enotami umikala na vsej fronti. Vsem partizanom je bilo jasno, da se vojna bliža koncu in da preživljajo zadnjo zimo v vojnih razmerah. To jim je vlivalo poguma, da so s tem večjo potrpežljivostjo vzdržali silne napore in da je bila njihova morala vse višja in vse trdnejša. Začelo se je zadnje poglavje velikega spopada z nacizmom, v katerem so imela bojišča na Slovenskem čedalje večji pomen.

Kakšne načrte so imeli sovražniki sedaj, ko jim je bilo jasno, da so vojno izgubili?

Sovražnikovi načrti

V sovražnikovem taboru na Slovenskem gotovo ni bilo enotne zamisli glede nadaljevanja vojne na slovenskem ozemlju. Nemci so se po porazih na vseh bojiščih morali umikati proti matični deželi Nemčija. Iz Jugoslavije je držala pot skozi Slovenijo, saj druge poti spričo napredovanja Rdeče armade proti Madžarski ni bilo. Zato je bilo poveljstvom nemških čet v Sloveniji naloženo, da zagotove varnost prometnih zvez. Toda kako premagati na Slovenskem ljudsko vojsko, ki je štela okrog 40.000 partizanov? Nemška poveljstva so izvedla vrsto ofenzivnih operacij in bolj ko se je bližal konec vojne, bolj so bili boji ostri in krvavi. Nemška vojska je morala pripraviti tudi obrambne položaje, na katerih bi zadrževali jugoslovansko armado. Ena od takih linij se je vse jasneje oblikovala med

Novim mestom, Ribnico in Cerknico. Pomembna je bila za VII. korpus, ker so se ob njej razvneli v začetku januarja 1945 silni boji, čeprav v širšem operativnem pomenu ta linija ni prerasla lokalnega značaja. Dasiravno boji v Ljubljanski po. krajini niso bili nikoli frontalni, se je vendarle tudi na strani VII. korpusa izoblikoval obris linije, ki so jo branili partizani: od pobočja Gorjancev pri Kostanjevici do Javorovice, nato do utrdb pred Novim mestom pa ob Krki skozi Sotesko ter Stransko vas pri Žužemberku v Suho krajino na Hinje in odondod čez Sv. Ano nad Ribnico na Notranjsko. Nemce je oviralo to, da so bili partizani še vedno v Suhi krajini in da 90 obvladovali desni breg Krke od Dvora do Novega mesta. Ta odsek so si hoteli zagotoviti. Verjetno nemško poveljstvo ni imelo posebnega načrta za obvladovanje Bele krajine. Izkušnje so pokazale, da je bila ta partizanska pokrajina vedno močnejše branjena, sami pa nikoli niso imeli zadosti čet, da bi jo osvojili.

Slovenska reakcija pa je imela nekoliko drugačen načrt za nadaljevanje vojne. Ti gospodje so dobro vedeli, da se bliža poraz nemške vojske. Računali so — oziroma so slepo verjeli — da bodo Angleži rešili domobranstvo sodelovanja z Nemci. Ko bodo Angleži prestopili slovenske meje, bo reakcija tem zaveznikom pojasnila, da je bilo sodelovanje z okupatorji namenjeno le uničenju Skupnega sovražnika, to je komunizma in partizanske vojske. Mislili so, da bodo tako sprali s sebe madeže kolaboracionizma in nato postali poglavitna zavezniška zaslomba na Slovenskem. Zgledi, ko so Angleži razoroževali grške partizane in dajali grški reakciji vso pomoč, so bili za slovensko reakcijo kaj vzpodbudni! Torej je bil sedaj njihov cilj, kolikor mogoče izkoristiti sodelovanje z nemško policijo in vojsko ter oslabiti partizanske enote. Ker se jim je v zadnjem času posrečilo, da so s pomočjo nemške policije razširili ozemlje svojega vpliva, jim je ostalo še, da se spravijo nad Belo krajino, jo zasedejo in očistijo partizanov ter njim vdanih prebivalcev. Vpad v Belo krajino je torej bila njihova velika želja, ki pa se ni ujemala z operativnimi interesi nemških pokroviteljev.

Poleg tega koncepta za nadaljevanje vojne je bil še tretji, zasnovan nekoliko bolj široko. Vse reakcionarne vojaške skupine Jugoslavije naj bi se po vkorakanju angleških čet v Slovenijo združile in vključile v svoje bojne sestave tudi ruske

kvislinške polke ter se pod poveljstvom generala Mihailoviča utrdile na Slovenskem. Po mobilizaciji bi udarile proti jugovzhodu in uničile Titovo državo.

Vsi trije koncepti za nadaljevanje vojne so se skladali v eni misli: da je treba močno udariti po partizanih in jih kolikor mogoče oslabiti do konca vojne. Od tod silovitost bojev, ki se je na Slovenskem proti koncu vojne čedalje bolj stopnjevala.

Iz navedenega sledi, da so si Nemci takole zamislili izvajanje taktičnih nalog na področju VII. korpusa: organizirati in izvesti vse potrebne akcije, ki bi omogočile organizacijo obrambne linije Novo mesto—Kočevje—Ribnica—Cerknica in v tej zvezi prvenstveno izriniti partizane iz Suhe krajine ter doseči teritorialno povezavo med krajinskim in novomeškim odsekom jugovzhodno od ceste Kočevje—Lašče—Soteska—Podturn—Dolenjske Toplice.¹

Medtem ko je sovražnik imel na Primorskem in na Štajerskem na voljo večje sile, jih na področju VII. korpusa ni bilo toliko. Januarja 1945 so imeli Nemci za taktične posege na področju VII. korpusa le slovensko domobranstvo, 14. SS-policijski polk brez enega bataljona ter dva bataljona 13. SS-policijskega polka, ki so ju bili pred kratkim pripeljali na operativno področje okoli Žužemberka. Slovensko domobranstvo je bilo tedaj precej močno, toda Nemci so mu dali toliko nalog — njihove posadne čete so varovale malone vse železnice in vse postojanke v Ljubljanski pokrajini — da za taktično uporabo razen 6 bataljonov ni več imelo na voljo nobenih čet. Zato so si Nemci pomagali tudi tako, da so začeli v Ljubljani ustanavljati polk takodmenovane Ruske osvobodilne armade (ROA) iz ujetnikov Rdeče armade. Tudi nemški policijski polki niso bili več tako močni kot nekdaj. V vrstah teh polkov je ostalo le 80 % Nemcev, drugi pa so bili pripadniki tujih narodnosti. To je bilo vse, s čimer so Nemci razpolagali v Ljubljanski pokrajini. Šele kasneje, ko so se nemške sile umaknile skozi slovensko ozemlje, so to vojsko nekoliko okrepili, toda večinoma le s pripadniki kvislinških enot drugih jugoslovanskih narodov.*

* Sovražna vojaška moč na področju Ljubljanske pokrajine je podrobneje opisana v Ambrožičevi Gubčevi brigadi, stran 884 do 889.

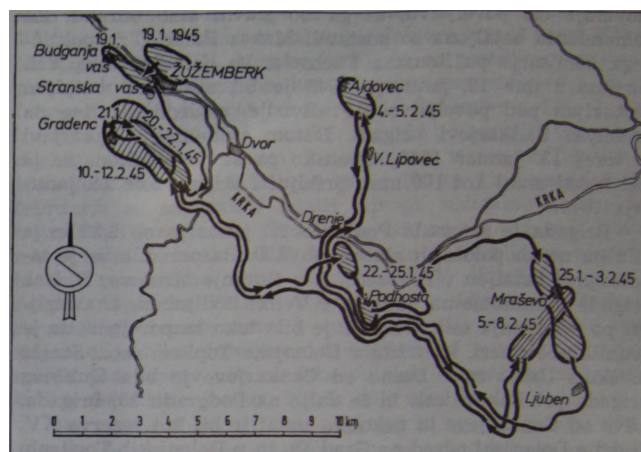
Na položajih za obrambo Bele krajine

Glavni štab je imel v začetku leta 1945 veliko skrb z nadaljevanjem vojne. Analizirati je bilo treba zlasti, kaj pomeni tako velika sovražnikova aktivnost v Suhi krajini in ob Krki. Ali to pomeni, da je osvobojeno ozemlje v Beli krajini v nevarnosti? Nadalje je bilo treba sprejemati sklepe glede bojev na področju IX. korpusa in IV. operativne cone. Povsod so se kopičile sovražnikove čete in za partizanske enote je bilo iz dneva v dan težje. Glavni štab Slovenije je stal pred dilemo, ali naj evakuira partizanske divizije s področij, ki so bila najbolj ogrožena, da sovražnik proti koncu vojne ne bi zdesetkal s tako skrbjo in požrtvovalnostjo zgrajene vojske na Slovenskem. Saj je bilo ob koncu vojne najvažnejše, brezpogojno ohraniti živo moč partizanske vojske. Glavni štab se je na povelje vrhovnega štaba odločil, da poleg ukrepov za evakuacijo nekaterih večjih partizanskih enot iz Štajerske pripravi vse za umik poveljitve sile iz Bele krajine na Hrvaško, če bi bil njen obstanek v Beli krajini ogrožen. Najvažnejše politične in vojaške ustanove, ki niso bile nujno potrebne v Beli krajini, so že začeli evakuirati. Predvsem so evakuirali bolnišnice in težke ranjence ter del civilnega prebivalstva.

Po krajinski bitki je bilo najvažnejše postaviti v Suhi krajini in pred Novim mestom tako močno obrambo, da bi preprečila sovražnikove poskuse prodreti v Belo krajino. Tedaj se je zdelo, da je najbolj nevarna smer iz Novega mesta. Poleg tega je glavni štab sodil, da je treba napadati nove sovražnikove položaje ob Krki. Zato so se začele razvijati akcije, ki naj bi dosegle dva poveljitvena cilja: ubraniti Belo krajino in pregnati sovražnika z utrjenih položajev ob Krki.

Po nalogu glavnega štaba je VH. korpus razdelil divizijam naloge. Osemnajsta divizija, okrepljena z 12. brigado XV. divizije, je ostala v Suhi krajini, XV. divizija pa je dobila odsek pred Novim mestom. Petnajsta divizija je imela v sestavi tri brigade, pridelali pa so ji še Dolenjski odred in avstrijski bataljon.

Dne 23. in 24. januarja 1945 so bili pred Novim mestom boji, ki pa se jih Cankarjeva brigada ni udeleževala. Do 25. januarja je bila na počitku v Podhosti. Medtem je brigada dobila 4. bataljon. To je bil avstrijski bataljon, ki je bil do tedaj pod neposrednim poveljstvom XV. divizije. Avstrijski bataljon

Bojna pot Cankarjeve brigade od 19. januarja do 12. februarja 1945

je bil ustanovljen z naredbo glavnega štaba z dne 24. novembra 1944 iz vojnih ujetnikov avstrijske narodnosti, iz prostovoljcev, ki so prešli na stran NOV Slovenije, in protifašističnih borcev iz Avstrije. Pripadniki avstrijske narodnosti, ki so bili na osvobojenem ozemlju Slovenije, so namreč 4. novembra 1944 poslali vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije prošnjo, da bi jih sprejeli kot borbeno enoto v sestavo narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, da bi z bojem prispevali k zmagi svobodoljubnih narodov sveta. Prošnjo je podpisalo 63 Avstrijcev. Poseben avstrijski komite 6 članov pa je 18. novembra 1944 poslal glavnemu štabu Slovenije pismo, v katerem je prav tako izrazil željo, da bi se Avstrijci borili v sestavi narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Pismo je bilo poslano glavnemu štabu zato, da bi pospešil ustanovitev avstrijske enote. *Z*e omenjena naredba glavnega štaba Slovenije, ki sta jo podpisala Boris Kidrič in Jaka Avšič, je odredila, da bodo avstrijske enote nosile uniforme NOV Jugoslavije in da bodo pripadniki njihovih enot imeli kot razpoznavni znak na levem rokavu avstrijski grb. Poveljevanje bo avstrijsko. Disciplinsko bo enota, tj. bataljon podrejen glavnemu štabu

Slovenije oz. poveljstvu, ki ga bo glavni Stab odredil. Za komandanta bataljona so postavili Maksa Baierja, za političnega komisarja pa Romana **Füchsela**. Po naredbi **štaba** VII. korpusa z dne 12. januarja 1945 je bil avstrijski bataljon postavljen pod poveljstvo XV. divizije, naslednjega dne pa pridelen Cankarjevi brigadi. Datum prddelitve Cankarjevi je torej 13. januar 1945, dejansko pa se je bataljon, ki je štel nekaj manj kot 100 mož, priključil brigadi Sele 24. januarja 1945.*

Brigada je zapustila Podhosto 25. januarja ob 2,30 in je bila na novih položajih zjutraj ob 7,30. Razporedila se je takole: prvi bataljon v Prapreče, 2. v Gorenje Mraševo, 3., štab brigade in minometna baterija v Veliki Podljuben, 4. avstrijski pa v Drganja sela. Brigada je bila tako razporejena, da je branila obe smeri, ki držita v Dolenjske Toplice: skozi Stražo in skozi Uršna sela. Desno od Cankarjeve je bila Gubčeva brigada pri Lakovnicah in še dalje na Podgradu 15. brigada. Levo od Cankarjeve in nekoliko zadaj je bil kot rezerva XV. divizije Dolenjski odred na Gradišču in v Dolenjskih Toplicah. Štabu XV. divizije so začasno pridelili tudi italijansko XXIV. brigado Fontanot, da je tako imela XV. divizija na položajih 4. brigade in odred. Še nikoli niso na to smer postavili tako močne partizanske skupine.³

Brigada je ostala na teh položajih do 3. februarja 1945 in je le 1. februarja preživela večjo borbo. Tega dne je namreč napadla brigado nekaj več kot za četo močna sovražnikova enota. Brigada se je z njo borila nekaj več kot uro, nato se je sovražnik umaknil. Brigada ni imela izgub, pač pa je zaplenila

3 puške in strelivo, ko je na bojišču našla sovražnikove padle vojake. Tega dne je brigada imela v svojih bojnih vrstah, vštevasi novi 4. bataljon, 460 partizanov in partizank.⁴

Ker je sovražnik na levem bregu Krke nekoliko zmanjšal posadko v postojankah Žužemberk, Mačkovec, Sadinja vas in Vinkov vrh, je štab VII. korpusa sodil, da je sedaj ugodna priložnost za njihovo likvidacijo. Še do 27. januarja sta bila v teh postojankah kot posadka oba bataljona 13. SS-policijskega polka. Tega dne pa sta odšla na Koroško, zato so poslali sem 1. in 4. bataljon slovenskega domobranstva ter bojno skupino iz Novega mesta. Toda 1. februarja sta se oba domobranska bataljona umaknila v svoje matične postojanke, namesto njiju pa so pripeljali iz Velikih Lašč 5. bataljon sloven-

skih dombrancev, ki se mu je pridružila izvidniška četa polka Variagov * To je bila res občutna oslabitev levega brega Krke. Nadalje je štab VII. korpusa sodil, da so posadke omenjenih postojank demoralizirane, ker je zavezniško letalstvo 1. in 2. februarja 1945 dvakrat bombardiralo Žužemberk. Dne 1. februarja je 18 letal v 15 minutah odvrгло po poročilu organizacijskega štaba slovenskega domobranstva z dne 15. februarja

1945. leta 46 bomb, težkih od 25 do 150 kg. Med napadom 2. februarja so zavezniški letalci odvrgli zažigalne bombe in mitraljirali postojanko. Nadalje je bilo važno, da tudi Novo mesto tedaj ni imelo velike posadke in da je bilo na njegovi blokadi razmeroma mimo. Ko je štab XV. divizije, ki so mu zaupali napad na Vinkov vrh, — tam je bila tedaj 52. četa slovenskega domobranstva — dobil poročila o utrjenosti postojanke, je bil zadovoljen z obvestilom, ki je trdilo, da sovražnik pravzaprav niti ni dobro utrjen. Skopali so si le nekoliko nepokritih jarkov, žičnih ovir niso imeli.

Po načrtu štaba VII. korpusa naj bi akcijo izvedla XV. divizija, in sicer tako, da bi poslala v boj Gubčevo in Cankarjevo brigado. Napadali bi kar brez artilerijske priprave, saj je bilo težko najti primerna mesta za postavitev topov. Ko bi sovražnika presenetili in zavzeli Vinkov vrh, bi nadaljevali akcijo proti Žužemberku in po vrsti likvidirali vse postojanke. Težavnost akcije je bila v tem, da je bilo treba izvesti akcijo z levega brega Krke in prej prekoračiti reko.

Štab XV. divizije se je odločil, da bo poglavitno nalogo opravila Gubčeva brigada, ki so ji dodelili par topov in nekoliko angleških protitankovskih minometov, njeno akcijo pa bi s severa varovala Cankarjeva brigada. Ker se je štab divizije bal, da ne bi sovražnik izkoristil oslabitve blokade pred Novim mestom in navalil proti Beli krajini, je italijanski brigadi, 15. brigadi in Dolenjskemu odredu ukazal izvesti tesno blokado Novega mesta in ga tudi demonstrativno napasti. Dvanajsti brigadi so naložili nalogo, naj po likvidaciji Vinkovega vrha prestopi Krko pri Šmihelu in naj začne napadati v smeri proti Žužemberku. To je bila kar dobra obetavna zamisel.

* Bojna skupina iz Novega mesta: 34. in 52. četa slovenskega domobranstva in 2. četa 1. bataljona 14. SS-policijskega polka. Arh. IZDG, AFK f. 281/IV in 283/IV.

Prijetna osveitlev ▼ Dolenjskih Toplicah. Foto Milljan

Dne 3. februarja 1945 je Cankarjeva brigada zapustila položaje pred Novim mestom in se odpravila proti Soteski. Njo so prvo prepeljali na splavih čez Krko, nato pa še Gubčevo. Potem je Cankarjeva utirala pot proti Lipovcu, kjer so bili izhodiščni položaji za Gubčevo. Položaje je zasedla 4. februarja 1945 okoli 7. ure zjutraj pri Ajdovcu na kotah 566 in 537. S teh kot je bilo moč dobro zavarovati hrbet Gubčevi brigadi. Cankarjeva ni smela dopustiti, da bi se iz Novega mesta ali iz Mirne peči pritihotapila Gubčevi brigadi za hrbet kaka sovražna enota. Gubčeva je začela napadati. Toda sovražnik je izbral taktiko manevrske obrambe. Kar hitro je drugo za drugo pošiljal na pomoč na Vinkov vrh čete iz Žužemberka in Sadinje vasi.* Grozil je celo, da bo obkolil Gubčevo z zahodne smeri. Dne 5. februarja je poveljstvo XV. divizije sklenilo, naj se brigadi umakneta.⁵

* Sovražnik je ob 8. uri poslal iz Sadinje vasi proti Vinkovemu vrhu 34. domobransko četo, verjetno pa so uporabili tudi 2. četo 1. bataljona 14. SS-policijskega polka. Tako je bila v akciji vsa novomeška bojna skupina. Arhiv IZDG, AFK f. 283/IV-pov. št. 81.

Avstrijski bataljon Cankarjeve brigade je ostal med akcijo skupaj s pratežem v Loški vasi kot divizijska rezerva.

Po opravljeni arteriji na Vinkovem vrhu, kjer ni imela borbe, se je Cankarjeva brigada vrnila po isti poti, po kateri je bila prišla. Dne 5. februarja se je nastanila v vaseh Podhosta, Sela, Dolenjske Toplice in Loška vas, naslednjega dne pa je že bila na položajih kot pred odhodom na atocijo. Razporedila se je torej skupaj s 4. bataljonom v vaseh Veliki Podluben, Mraševo in Drganja sela. Takoj nato se je začelo v Dolenjskih Toplicah kopanje vseh enot XV. divizije. Organizirala ga je higienska ekipa XV. divizije. V štirih dneh so se okopale vse brigade.⁹

Dne 9. februarja 1945, ko je štab korpusa pripravljal novo razporeditev divizij in nove akcije, sta bili Gubčeva in Cankarjeva brigada razporejeni v vaseh med Podturnom in Sotesko. Od tod sta imeli možnost hitro poseči v boj na smeri Novo mesto—Bela krajina ali pa se usmeriti proti Jami pri Dvoru oz. v Suho krajino. Cankarjeva brigada se je naselila v Loški vasi, Podhosti, na Suhorju in v Meniški vasi.⁷

Neuspešni poskusi za likvidacijo Stranske vasi

Bivanje enot XV. divizije na blokadi Novega mesta moramo šteti za odmor XV. divizije, ki ga je bila po silnih bojih v Suhi krajini tudi potrebna. Sedaj pa so bili na programu štaba VII. korpusa zopet težki boji. Sovražnik se namreč ni zadovoljil samo s tem, da je na levem bregu Krke vzpostavil nove postojanke, temveč jih je hotel tudi izkoristiti za akcijo v Suhi krajini. Zato je vzpostavil postojanko tudi v Stranski vasi pri Žužemberku. Ta postojanka je bila tesno povezana z žužemberško in tako rekoč njena podružnica. S tem je organiziral mostobran, od koder je bilo lahko vpadati proti Suhi krajini. Pritisk sovražnih čet na desnem bregu Krke se je torej povečal in XVIII. divizija je imela mnogo težkih bojev. Najhujši so bili 7. februarja na področju Gradenca in kote 503. Tedaj je XVIII. divizija pretrpela velike izgube, kar 20 mrtvih, 19 ranjenih in 27 pogrešanih. Tudi sovražnikove čete so pustile na bojišču mnogo mrtvih. Sovražnik je torej ponovno odprl v rajonu Gradenca staro bojišče, kar mu je bilo tem lažje, ker so v postojanke oib Krki prišle nove enote, ki jim je bil ta okoliš dobro znan.

Domobranski bataljoni so imeli doslej dve nalogi. Bili so vezani za svojo matično postojanko, ki so jo morali braniti, hkrati pa jim je operativni štab za borbo proti banditom v Ljubljani dajal vedno nove manevrske naloge. Da bi slednje lahko izvajali, so Nemci v prvih dneh februarja organizacijsko sestavo domobranskih bataljonov nekoliko spremenili. Po eno četo iz bataljona so določili kot stalno posadko matične postojanke, namesto nje pa so bataljonu dodelili nemško policijsko četo. Tako so dosegli boljšo manevrsko sposobnost bataljona, ki ni bil več vezan na postojanko, razen tega pa so v domobranski enoti povečali svoj vpliv ter si jo popolnoma podredili. Postopoma so za poveljnike bataljonov postavljali nemške oficirje, s čimer je vloga poprejšnjih zveznih oficirjev postala brezpomembna. Po tem sistemu so organizirali 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev. Prvi bataljon so reorganizirali tako, da je 71. četa postala posadna v Stični in so jo 13. februarja izločili iz bataljona, namesto nje pa so mu prideli 5. četo verjetno 2. bataljona 14. SS-policijskega polka. V 4. bataljonu slovenskih domobrancev je postala 39. četa posadna v postojanki Šentvid pri Stični, namesto nje pa so bataljonu priključili neko četo SS policije. Komandant tega bataljona je tedaj postal nemški kapetan Sauer.⁸ Novoustanovljeni 6. bataljon slovenskih domobrancev iz Novega mesta ter 5. bataljon iz Velikih Lašč sta imela že od prej tako sestavo.

Tudi posadke ob Krki so spremenili. Peti bataljon se je 11. februarja vrnil v Velike Lašče, nadomestila sta ga 1. in 4. bataljon v že izpremenjeni sestavi. Prvi (16. 28. in 1. teška četa ter 5. četa verjetno 2. bataljona 14. SS-policijskega polka) je v noči na 10. februar zasedel Žužemberk, Cvibelj, Zafaro in Stransko vas pri Žužemberku, četrti (31., 32. in 4. teška četa ter četa policije) pa se je 8. februarja naselil v Sardinji vasi. V rajonu Žužemberka je bila tedaj tudi izvidniška četa polka »Variagov«⁹

Spričo razmer ob Kirki in v Suhi krajini je štab VII. korpusa ukazal XV. diviziji, naj se premakne v Suho krajino in naj ne dovoli, da bi sovražnik iz postojank ob Krki vdiral proti Suhi krajini, iz Stranske vasi pa naj ga prežene.

Petnajsta divizija (brez 15. brigade, ki je začasno še ostala na blokadi Novega mesta) z Dolenjskim odredom se je 9. februarja zbrala na prostoru med Podturnom in Sotesko in je odpotovala v Suho krajino mimo Soteske skozi gozdove

Roga v Toplo reber, nato pa na cesto Lašče—Kočevje, od koder so enote odšle na vnaprej določena mesta. Cankarjeva brigada je zasedla že znane položaje nad Gradencem. En bataljon je postavila na koto 503, drugega na 516, še enega pa na Staro goro. Brigadna rezerva in pratež sta bila v Malem in Velikem Lipju. Brigada je zasedla stare utrdbe, tki si jih je bila zgradila že januarja itn so jih izboljšale brigade XVIII. divizije, ki so se preje tu borile. Zavarovala se je zlasti v smeri proti Stranski vasi pri Žužemberku. Zavarovanje je bilo zelo pomembno, kajti sovražne čete so neprestano poskušale presenečati partizanske brigade in jim zadajati udarce. Druge enote divizije so se razmestile zelo blizu skupaj, dia bi v primeru potrebe lahko priskočile na pomoč druga drugi. Levo od Cankarjeve je bila v Plešivici in na Visejcu Gubčeva brigada, desno od Cankarjeve pa 12. brigada, ki je branila Lašče. Dolenjski odred so postavili na najbolj izpostavljeno mesto okoli Hinj, med njim in Gubčevo je bila 15. brigada, ki je prišla nekoliko kasneje, štab divizije z enotami pa se je razmestil od Tople rebri do Lipja. Razporeditev je bila zelo zgoščena in je ponujala možnosti za odločno obrambo in za aktiven poseg v boje.^{1*}

Tako razporeditev je narekovalo tudi navodilo glavnega štaba o taktiki, ki jo je treba uporabljati v primerih sovražnikovih vdorov iz postojank. Glavni štab namreč ni bil zadovoljen z dosedanjim načinom in taktiko boja brigad, ki so proti napadajočemu sovražniku nastopale preveč frontalno. Glavni štab pravi, da se morajo partizanske enote postavljati v takih primerih v bran frontalno le z manjšimi enotami, medtem ko morajo druge težiti k manevru in obkoljevanju sovražnika. Tiste enote pa, ki prihajajo napadenim na pomoč, morajo udarjati v boke. Rezultat bojev mora biti plen v orožju in v ujetnikih.

Komaj se je Cankarjeva brigada razmestila, že se je začela pripravljati na napad na Stransko vas. Štab XV. divizije je sodil, da posadka v vasi šteje kakšnih 100 mož in da drži čez dan tudi zasedo kakšnih 20 mož pri Sv. Roku, nekaj 100 metrov daleč od Stranske vasi. Tam je komanda mesta Žužemberk zgradila bunkerje, ki jih sedaj uporablja ta zaseda. Okoli treh bunkerjev so izkopali nekaj strelskih jarkov. V žužemberškem gradu je zaseda 20 mož z dvema puškomitra-

1 ježama, ki varuje posadko v Stranski vasi. V Žužemberku ima sovražnik minomet.

Dejansko sta bili v Stranski vasi 16. četa 1. domobranskega bataljona in 32. četa 4. bataljona. V Žužemberku, na Cvib-

1 ju in v Zafari so bile 28. in 1. težka četa 1. domobranskega bataljona in izvidniška četa polka »Variagov«. Sovražnik je zasedami zavaroval vse prehode čez Krko od Šmihela do Dvora. V teh zasedah je bilo po 30 do 40 mož. Za prehod čez Krko pri Žužemberku sta bila dva mosta. Eden, ki je bil niže pod gradom, je bil zidan oz. betonski, drugi pa je bil lesen in speljan nekoliko vide. Oba mosta sta bila porušena vendar je sovražnik dolnjega toliko popravil, da ga je lahko hitro usposobil za prehajanje pehote. Tudi lesenega je deloma popravil. Oba sta bila zastražena, štab XV. divizije je ukazal, naj Gubčeva brigada zavaruje napad na Stransko vas pri Žužemberku s severozahodne smeri in naj uniči sovražnika pri gornjem, lesenem mostu, če bo nanj naletela. Brigada naj vzame s seboj dva težka minometa ter ju uporabi pri borbi za most in za utišanje težkega orožja v Žužemberku. Brigadi je divizija dodelila tudi minerski vod, ki naj bi porušil most potem, ko ga bo brigada obvladala. Dvanajsto brigado je štab XV. divizije poslal na desno krilo, da bi napadla sovražnika v Jami in pri Dvoru in porušila zasilni most, ki ga je sovražnik postavil pri Dvoru. Z dvema težkima minometoma ji je velel obstreljevati posadke v Vinkovem vrhu ter vasi med Žužemberkom in Vinkovim vrhom, če se bo od tam oglašalo sovražnikovo težko orožje. Štab divizije je ukazal svojemu inženirskemu bataljonu, da po zavzetju Stranske vasi onemogoči kraj za bivanje in postavi na razna ustrezna mesta mine. Zaminira naj tudi nosilce dolnjega mostu. Obrambne objekte pa bo treba porušiti.

Cankarjevi brigadi je štab XV. divizije ukazal neposredno napasti postojanko in jo brezpogojno likvidirati. Divizija je dodelila brigadi svojo udarno četo (jurišni bataljon), ki naj bi se borila skupaj z udarnim vodom Cankarjeve brigade. Minometna baterija naj uporabi dva težka minometa. Brigadi so dodelili tudi dva partopa.* Dva bataljona mora brigada pu-

* Partop je bil partizanski top, pravzaprav metalec min, ki je imel izredno rušilno moč. Njegov domet je bil zelo majhen — okoli 50 do 70 m — zadetki pa netočni. Partop so konstruirali in ga prvič uporabili na Primorskem.

stiti na dosedanjih položajih, da si zavaruje hrbet, zlasti pa zato, da prepreči morebiten skriven napad iz Stranske vasi oz. Žužemberka. Artilerija VII. korpusa ji je dala na voljo havbico 100 mm s 120 granatami. Naloga havbice pod taktičnim poveljstvom XV. divizije je bila tolči zlasti utrdbe v Stranski vasi, uporabljali pa jo bodo tudi za obstreljevanje drugih sovražnikovih postojank na levem bregu Krke. Streljati bo začela v mraku.

Štab Cankarjeve brigade je za akcijo določil 1. in 2. bataljon. Prvi na levem krilu naj bi napadel z jugozahodne smeri, 2. pa z jugovzhodne. Prvi bataljon naj bi se približal postojanki prikrito in naj bi postavil težki mitraljez tako, da bi varoval strelce v napadu. Organizirali so bombaške skupine, ki naj bi spričo pomanjkanja topništva odigrale glavno vlogo pri napadu. Za likvidacijo utrdb je imel bataljon na voljo poleg bombašev še lahki minomet in protioklepno orožje. Poveljstvo brigade je opozorilo 1. bataljon, da je piet zelo učinkovit pri obstreljevanju zgradb. Prvi bataljon naj se tesno poveže na desnem krilu z 2. bataljonom, da ne bi prišlo do medsebojnega obstreljevanja. Drugemu bataljonu so ukazali, naj prodira od Sv. Roka proti Stranski vasi. Tej se je treba skrivaj približati. Če pa bi jih medtem opazil sovražnikov stražar, ga je treba živega ujeti ali pa ga pognati v postojanko in za njim jurišati. Sicer naj se bataljon obnaša kot 1. bataljon in naj se dobro poveže na desni z jurišno četo XV. divizije. Lahki minomet z ustreznim moštvom so 2. bataljonu dodelili iz 3. bataljona.

Minometna baterija brigade je prejela nalogo, naj z močnim ognjem podpira boj obeh bataljonov Cankarjeve. Dali so ji dovolj min in tovnih živali za prenašanje streliva. Minometna baterija naj najprej tolče Stransko vas, ko pa bodo borci prodrli v postojanko, naj prenese ogenj na Žužemberk. Minometna baterija mora vzpostaviti relejno povezavo s strelskimi enotami, da ne bi prišlo do pomot v iskanju in določanju ciljev. Med bataljoni naj vzpostavijo kurirsko zvezo, radijska postaja pa bo vzdrževala zvezo s štabom divizije.

Ustanovili so še eno udarno skupino. To sta bili dve jurišni četi iz sestave Cankarjeve brigade in XV. divizije, ki so jima odredili odsek za napad na desnem krilu brigadne bojne razporeditve, torej na vzhodu. Posebej so naročili juriš-

nima četama, naj se dobro povežeta z 2. bataljonom, da ne bi prišlo do nesporazumov.

Akcija naj bi se začela 12. februarja 1945 ob 22. uri

In res se je začela po načrtu. Bataljona Cankarjeve brigade in vse druge enote za zavarovanje napada so bile na izhodidčnih položajih že v mraku, nato se je začela artilerijska in minometna priprava. Medtem so se čete približale vasi, da bi se pognale na juriš. Tedaj pa je na odseku 2. bataljona zagorelo gospodarsko poslopje. Žar je bil tako svetel, da se je moral 2. bataljon nekoliko umakniti, ker bi se bil sicer znašel pod gostim sovražnikovim ognjem. Ko sta se 1. bataljon in jurišni četi nekoliko časa borili in sta že vdrla v vas, je Sel v napad tudi 2. bataljon, ki mu je prav tako uspelo vdreti v prve hiše. Brigada je nato potisnila sovražnika na sredo vasi, kjer je imel zgrajene močne odporne točke. Tu se je krčevito branil, dokler ni rezervna enota iz Žužemberka okrepila obrambe Stranske vasi. To je bilo ob 4. uri zjutraj, 13. februarja 1945. Ta rezerva se je razporedila večinoma na odseku 2. bataljona in jurišnih čet, ki so jo sprejeli z juriši in zavzetjem nekaterih bunkerjev in raznih obrambnih objektov. Toda kljub temu se brigadi ni posrečilo zavzeti Stranske vasi. Sovražnik se je spretno branil in odločno upiral. O pravem času je poslal okrepitve in odbil vse juriše cankarjevcev. Veliko oporo je imel v sijajnih položajih na levem bregu Žužemberka. Tudi pomanjkljiva artilerijska priprava in dekoncentracija minometov na široki fronti od Žužemberka do Vinkovega vrha je pripomogla k neuspehu akcije. Brigada, ki je imela po tej borbi 3 težje in 6 lažje ranjenih, se je morala 13. februarja ob pol 6. uri zjutraj umakniti. Na zavarovanjih ni bilo posebnih bojev. Po akciji je prvi bataljon zasedel koto 516, drugi koto 503, tretji pa je odšel na Staro goro.

Po prvem neuspehu je štab korpusa zahteval ponovitev napada. Petnajsta divizija je napravila podoben načrt kot pri prvi akciji, le da so v napadu sodelovali trije bataljoni brigade in obe jurišni četi. Štab Cankarjeve brigade je razporedil odseke med sodelujoče enote tako, da je 1. bataljon skupaj z jurišno četo brigade napadel z jugozahodne, 2. bataljon z jurišno četo XV. divizije z jugovzhodne, 3. bataljon pa z vzhodne smeri. Prvi in 2. bataljon sta torej imela iste odseke boja kot pri prvem napadu, tako da sta bila že seznanjena z razmerami na bojišču. Vsak je imel za okrepitev jurišno četo. Na

zavarovanja je štab XV. divizije poslal iste enote kot pri prvem napadu.

Cankarjeva brigada je začela akcijo 13. februarja zvečer, ne da bi imela en sam dan počitka. Šlo je namreč za to, da sovražnik ne bi mogel utrditi nekaterih utrdb, ki so jih bili cankarjevci načeli že prejšnjega dne, in da ne bi mogel poslati na bojišče novih moči. Cankarjevci so se zelo razveselili, ko je ob 13. uri zavezniško letalstvo bombardiralo Žužemberk, Cviibelj in Zafaro. Sedemnajst letal je odvrгло mnogo 50- do 200-kdlogramskih bomb. To je bila izdatna podpora napadu Cankarjeve brigade. Ob 20. uri je bila brigada že na mestu, nato je začela boj. Do 23. ure so se vrstili juriši. Brigada si je na vso moč prizadevala pregnati posadko. Prvi uspeh je dosegel 1. bataljon, ki je zavzel tri bunkerje poljskega tipa. Nato je brigada začela potiskati sovražno posadko proti sredini vasi. Tudi na jugovzhodni strani, kjer sta bila 2. bataljon in del 3. bataljona, **90** z juriši potisnili posadko z obrob-nih položajev, da se je umaknila v vas. Ponovila se je situacija iz prejšnjega dne. Na vzhodnem odseku je 3. bataljon napredoval najprej proti prvim hišam in se približal mostu (dolnjemu). Tedaj je nastalo kritično stanje za posadko, ki je usmerila ogenj na 3. bataljon in ga potisnila nazaj. Jurišna četa, ki je prodirala skupaj z 2. bataljonom z jugovzhodne smeri, je srdito tolkla. Kazalo je, da bo brigada na tem odseku dosegla odločilen uspeh. Sovražnik je spoznal, da je vzhodni odsek bojišča ogrožen, zato je osredotočil na to stran večino svojih moči in ognja ter preprečil bataljonoma Cankarjeve brigade nadaljnje prodiranje. Ko do 6. ure 14. februarja 1945 brigada ni mogla doseči zmage, se je umaknila na izhodišča. Imela je 3 mrtve, 3 težko ranjene in 8 laže ranjenih. Po podatkih Cankarjeve brigade, ki pa so pretirani, je imel sovražnik 25 mrtvih in ranjenih¹²

V Vinkovem vrhu, na Dvoru in v Sadini vasi je bil že od 15. februarja dalje 1. bataljon polka »Variagov«. Iz Stranske vasi pa so v Dobrnič in Dobravo umaknili 32. četo in 4. četo s težkim orožjem 4. bataljona slovenskih domobrancev.^{1*} Ti dve enoti so vsekakor poslali na počitek, ko je štab XV. divizije poslal Cankarjevo brigado na počitek v območje vasi Gradenc. Na vsej obrambni liniji na levi obali Krke je bilo v prvi liniji osem čet, v drugi (Dobrava, Dobrnič) pa dve. V

drugi liniji je bila tudi baterija topov. Skupaj so torej bili na sovražni strani več kot 3 bataljoni in baterija topništva.

Štab VII. korpusa je zahteval nadaljevanje napada na Stransko vas, ker se je trdno odločil, da jo je treba zavzeti. Petnajsta divizija je za ponovitev določila Gubčevo brigado, ki je bila sveža in spočita ter zanesljiva v bojih v utrjenih postojankah.

Še pred bojem so Cankarjevo razmestili 15. februarja v vasi Sela in Vrh, na položajih pa jo je zamenjala 15. brigada. Medtem je divizija dobila nekaj novega orožja in ga razdelila brigadam. To so bili partopi in težki angleški minometi. Cankarjeva brigada je poslala na zahtevo XV. divizije 6 borcev, ki so se v diviziji hitro urili v poznavanju s partopi. Iz minometne baterije pa so odšli nekateri komandirji in vodniki, ki so se urili v streljanju z novimi minometi. Brigada je dobila nekaj minometov in partopov, s čimer se je njena oborožitev močno izboljšala in je postala sposobnejša zlasti za napade na utrjene postojanke.

Ko je štab XV. divizije organiziral akcijo proti Stranski vasi, ki naj bi bila ponoči na 17. februar, je sodil, da bo sedaj boj proti sovražniku na Krki lažji, ker je bilo po zavezniških zmagah na vseh bojiščih opaziti veliko demoralizacijo sovražnikovih čet. Gubčevi je za izvedbo napada poslala Cankarjeva brigada svojo minometno baterijo. Nadalje je dala Gubčevemu bataljonu 3 borce, ki so dobro poznali iz prejšnjih borb razmere v Stranski vasi. Sedaj je poveljstvo XV. divizije poslalo čez Krko na levem in na desnem krilu enote, ki naj bi napadale sovražnikove postojanke od zad. Tudi ta akcija ni žela uspeha. Sovražnik je bil v Stranski vasi premočan, saj je bdi tam skoraj cel bataljon vojaštva, ki je bila vaje borb v utrdbah.¹⁴

Tako so se končali napadi in poskusi likvidacije Stranske vasi pri Žužemberku. Sovražnik jo je ubranil in postala je njegova pglavitna baza, iz katere so njegove čete odhajale v napade na partizanske čete v Suhi krajini.

Vnovični boji v Suhi krajini

Kakor hitro so prenehali partizanski napadi na Stransko vas pri Žužemberku, že je postal sovražnik aktivnejši. Partizani so sedaj obvladovali na Dolenjskem pravzaprav le maj-

hen predel Suhe krajine. Sovražnik je napadal, partizani pa 90 se branili. Vendar moramo pripomniti, da so bili obrambni boji bogati z manevri. Brigade so si pridobile velike izkušnje. Najbolj je olajšalo obrambne boje XV. divizije to, da je imela svoje enote zelo blizu skupaj in da je bila skoraj vselej z njimi tesno povezana zlasti prek telefona, in radijske postaje, M je delovala neprekinjeno. Kurirske zveze so postale še bolj zanesljive in niso odpovedale niti v najtežjih primerih. Nadalje velja poudariti, da so poveljstva enot že dobro obvladovala taktiko boja in da je bila v akcijah vedno navzoča misel na manever, na obkoljevanje sovražnika. Komandirji čet so se že naučili dobro voditi čete, vodniki in deseterji so postali dobri poveljniki. Enote so bile močno oborožene. Cankarjeva brigada je medtem zamenjala vse italijansko orožje in poenotila svojo oborožitev. Skoraj vse orožje je bilo angleškega porekla. Streliva ni primanjkovalo, čeprav ga je bilo treba varovati. Brigada je bila dobro oblečena, primanjkovalo je le nekaj obutve in plaščev ter še več zimskega perila.

Disciplina in morala sta bili v Cankarjevi brigadi na visoki ravni: zato, ker je bilo politično delo, čeprav pomanjkljivo med boji, učinkovito, ker se je močno okrepila partijska organizacija in ker so borci spričo nenehnih porazov nemške vojske vedeli, da je osvoboditev blizu. To jim je vlivalo novih moralnih moči in jih nenehno spodbujalo. Brigada je bila kljub majhnemu številu borcev in bork še vedno udarna enota, na katero se je divizijsko poveljstvo lahko zaneslo. Za usluge v bojih in zaradi svojih velikih moralnih vrlin je bila brigada odlikovana z redom narodne osvoboditve. Nekaj časa so jo imenovali »nositeljica reda narodne osvoboditve«.

Prvo večjo borbo L 1945 je Cankarjeva brigada imela 19. februarja. Treba je vedeti, da so bili pravzaprav vsi boji v Suhi krajini na divizijski ravni. Že ob pol 8. uri zjutraj 19. februarja je sovražna enota, ki je prišla iz Kočevja nenadoma vdrla v Smuko in deloma iznenadila tamkajšnje partizanske enote XV. divizije. Partizanom se je sicer na srečo uspelo umakniti brez velikih žrtev, toda sovražnik jim je zaplenil veliko materiala. Akcijo je izvedel del enot 3. bataljona 19. SS-policijskega polka z manjšo skupino domobrancev.* Ta

* Med partizani sta bili le dve žrtvi. Ponoči na 19. februar 1945 sta namreč prišla na poti v Avstrijo iz Kočevskega Roga na Smuko Willi Frank in Willi Högl člana avstrijskega centralnega

bataljon iz Štajerske je namreč 13. februarja 1945 zamenjal

3. bataljon 14. SS-policijskega polka. Njegova 10. četa je bila dodeljena 5. domobranskemu bataljonu v Velikih Laščah (bataljon Gereis), 11. četo so dali v Ribnico, štab bataljona z

9. in 12. četo pa v Kočevje. Del tega bataljona je z 61. posadno četo slovenskih domobrancev opravil »otvoritveno«¹⁵ akcijo proti Smuki in dosegel uspeh, ki smo ga omenili.

Komaj je Cankarjeva brigada zaslišala prve rafale, je že poslala dva bataljona, da bi napadla vračajoče se sovražnikove čete. En bataljon je šel v smeri Starega loga, drugi pa proti Smuki. Skušala sta dobiti sovražnika medse in ga potolči. Sovražna skupina se je najprej umikala proti Hinjam, tam pa jo je napadel Dolenjski odred; nato je sovražnik spremenil smer in šel proti Staremu logu in dalje proti Mali gori. Tu se je zavaroval z manjšo zasedo. Cankarjeva bataljona sovražnika nista mogla dohiteti. Šele bataljon, ki je šel proti Staremu logu, ga je zasledil in šel za njim. Na Mali gori ga je dohitel in se z njim spopadel, nato je sovražnik pobegnil proti Kočevju. Cankarjeve! so zaplenili 2 konja, 2 muli, na bojišču pa so našli ranjenca. Bataljon je poročal, da je imel sovražnik 4 mrtve in več težko ranjenih. Bataljon pa ni imel izgub.¹⁶ Pri tej akciji so sodelovale tudi enote Dolenjskega odreda in 12. brigade. Zaradi hitrosti sovražnikovega napada in umika ni bilo mogoče koordinirati akcije vseh teh enot, da bi bil učinek še boljši. Dogodek pa dokazuje, kako so se enote XV. divizije naučile priskočiti druga drugi na pomoč, čeprav ni moglo biti vedno navzoče poveljniško posredovanje štaba XV. divizije.

2e naslednjega dne, 20. februarja, je udaril v Suho krajino 5. bataljon slovenskih domobrancev ali bataljon Gereis, kakor se je sedaj imenoval.* Potoval je po Kompoljski dolini

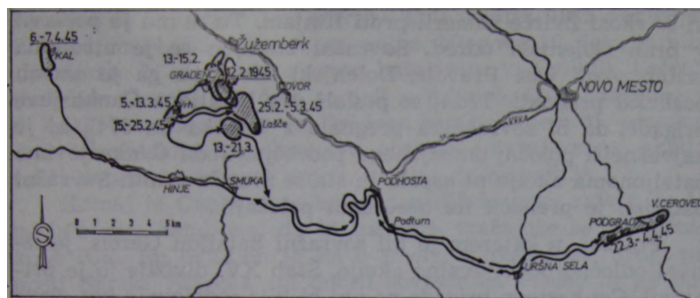
komiteja KP s spremstvom in se ustavila v štabu XV. divizije, ter tu prenočila. Verjetno je, da je bila navzočnost Avstrijcev izdana in napad manjše sovražne skupine, ki je delovala kot trup, namenjen prav njima. Avstrijca so pokopali v Poljanah pri Starih žagah, kjer sta njuni imeni zabeleženi v knjigi umrlih, ki jo je med vojno vodil poljanski župnik. — Podatek Ivana Ferleža.

* Sestava: 25. in 114. četa slovenskih domobrancev in 10. četa 3. bataljona 19. SS-policijskega polka. Prej je bila v sestavi tega bataljona tudi 62. četa slovenskih domobrancev, ki pa je verjetno 15. februarja postala posadka postojanke v Velikih Laščah, IZDG, AFK f. 283/IV pov. št. 94 in 96.

in se skozi Zvirče usmeril proti Hinjam Tu se mu je postavil v bran Dolenjski odred. Sovražni bataljon se je utrdil na hribih okoli vasi Prevole, Dolenjski odred pa ga je zaman poskušal pregnati. Tedaj so poslali dva bataljona Cankarjeve brigade, da bi sovražnika pregnala z Vršička (k. 574), ki je najvažnejši položaj omenjenega področja. Toda Cankarjevima bataljonoma akcija ni uspela in sta se morala vrniti. Sovražni bataljon je prenočil na doseženih položajih.

Položaj, v katerem je bil sovražni bataljon Gereis, je izzival odločno obkoljevalno akcijo. Stab XV. divizije jo je pripravil, Cankarjeva brigada pa naj bi bila sodelovala kot glavna moč. Svojim enotam je namreč divizija ukazala tako razporeditev, da se je zavarovala pred vsemi možnostmi presečenja, zlasti pa iz Stranske vasi pri Žužemberku in iz Kočevja. Dolenjski odred je bil na položajih v Hinjah, na Dečji gori in na koti 577, postavljen frontalno proti sovražniku. Njegova naloga je bila, napasti sovražni bataljon iz Hinj proti Prevolam. Cankarjeva brigada pa naj bi iz vasi Vrh in Sela udarila proti Zvirčam in nato proti Vršičku sovražniku za hrbet. Bila je izredna priložnost, da bi sovražnika obkolili.

Cankarjeva brigada je poslala 3. bataljon (4. je bil v rezervi) najprej proti Zvirčam. Tam so vse preiskali in ugotovili, da sovražnika ni. Nato je štab brigade odredil 3. bataljonu, naj ostane v Zvirčah za zavarovanje. S 1. in 2. bataljonom pa je udaril v 5 kolonah naravnost na Vršiček, kjer je kota 574. Sovražnik je bil to koto že zasedel. Bataljona sta takoj izvedla silovit juriš in pregnala sovražnika v Prevole. Na položaju so zaplenili en puško mitralj ez angleškega izvora in našli ranjenega domobranca. Brigada je nato vključila v akcijo še 3. bataljon. Ker je z vzhodne smeri zelo odločno napadal tudi Dolenjski odred, je bil bataljon Gereis v Prevolah obkoljen in začel se je obupen boj, da bi se prebil. Glavne napade je usmeril proti Vršičku. Zavzetje tega vrha je bila zanj edina rešitev. Petkrat je jurišal, a vselej ~~zaman~~. Že mu je primanjkovalo municije in kazno je bilo, da bo doživel katastrofo. Napad Cankarjeve brigade na Prevoie je sicer s skrajnimi naporimi odbil, toda Vršiček je bil še vedno v partizanskih rokah. Tedaj je sovražni bataljon zbral vse svoje moči za odločilen napad. Pri tem mu je pomagala sreča. Na položaju Cankarjeve brigade na Vršičku je namreč po nesreči

Bojna pot Cankarjeve brigade od 12. februarja do 7. aprila 1945

eksplodirala mina njenega lastnega minometa. Pri tem so padli načelnik štaba brigade Franc Semeja, komandant 2. bataljona kapetan Franc Steblaj in komandir 2. čete 1. bataljona Alojz Sadar. Nekaj partizanov je bilo ranjenih. Nastala je kratka zmeda na položajih Cankarjeve brigade, kar je sovražnik izkoristil in se z naskokom prebil. Nato se je umaknil Skozi Kompoljsko dolino v Velike Lašče. Njegove izgube so bile: 2 mrtva, 10 ranjenih in 12 pogrešanih.¹⁷

Naslednjega dne se je zapletla v hude boje zlasti Gubčeva brigada, ki je bila na najbolj izpostavljenih položajih okoli Gradenca, kjer so kote 503 in 516. Cankarjeva brigada pri vaseh Vrh in Sela ni imela bojev. Dne 25. februarja je komandant divizije ukazal zamenjavo položajev med Gubčevo in Cankarjevo brigado. Cankarjeva je postavila na ukaz komandanta divizije en bataljon na koto 503, en bataljon pa na Primož in v Lašče. Brigadna naloga je bila zlasti, zavarovati žužemberško smer in smer od Zagradca. Brigada se je morala povezati tudi z minerei iz inženirskega bataljona XV. divizije. Ti so na kotah 503 in 516 postavljali mine, ki so se lahko vžigale vse hkrati. Minerei so jim dobro razkazali mesta, kjer so bile mine nastavljene — zato da bi v primeru napada spustili sovražnika na minsko polje. Zaminirano zemljišče je bil zelo važen del obrambne črte Cankarjeve brigade.

Pregrupacija brigad XV. divizije je bila opravljena na ta način, da je XV. divizija poslala na mejo Gubčevo, 12. brigado in Dolenjski odred. Njihova naloga je bila, pomagati pri

prehodu čez Savo XIV. diviziji in Šlandrovi ter Zidanškovi brigadi, ki naj bi se preselile na Dolenjsko zaradi velike ofenzivne operacije nemških čet na Štajerskem. Brigadi in Dolenjski odred so odšli ponoči na 26. in 27. februar 1945, vendar niso izpolnili naloge, ker štajerske enote niso mogle čez Savo. Z odhodom dveh temeljnih enot XV. divizije (in Dolenjskega odreda) proti Savi, je bila ta divizija precej okrnjena. Zato ji je štab VII. korpusa začasno dodelil v pomoč 8. brigado XVIII. divizije.

Dne 28. II. se je Cankarjeva brigada spopadla s sovražnikom. Proti njej sta prodirali dve sovražnikovi skupini. Prva je krenila iz Stranske vasi skozi Stavčo vas proti Primožu, kjer je bil 4. bataljon (avstrijski) brigade. Avstrijci so kmalu pregnali sovražno skupino 40 mož. Pri tem je eden izmed njih padel. Ob 5. uri pa je začela iz Stranske vasi pri Žužemberku prodirati proti koti 503 druga, prav tako močna sovražnikova skupina. Tretji bataljon na koti 503 jo je kaj kmalu pognal v dolino. Partizani niso imeli izgub, o sovražnikovih pa brigada ni imela podatkov. To je bila le izvidniška akcija.

Medtem so se položaji Cankarjeve brigade spremenili toliko, da je bataljon 8. brigade XVIII. divizije zasedel koto 503, Cankarjeva pa se je pomaknila na Primož in Staro goro ter v Lašče. Dne 3. marca je sovražnik najprej začel obstreljevati brigado s topništvom in minometi. To je trajalo do 7. ure. Nato se je spustil prek Jame pri Dvoru proti Laščam. Ko pa je opazil, da cankarjevci hite iz Lašč, da bi zasedli Primož, in ko ga je minometna baterija začela obstreljevati, se je brez boja umaknil v Jamo pri Dvoru. Brigadi je minometni ogenj prizadejal kar precejšnje izgube: enega mrtvega in 6 ranjenih. Tudi proti koti 503, kjer je bil del 8. brigade, je sovražnik navalil, a ga je brigada odbila.¹⁸

Dne 5. marca je bil na fronti Cankarjeve brigade vroč dan. Sovražnik je nakazoval svojo akcijo že ob pol 6. uri zjutraj, ko je začel obstreljevati brigado s topništvom in minometi. To je trajalo do 7. ure. Medtem je zbral čete v Sadinji vasi in se usmeril skozi Jamo proti položajem Cankarjeve brigade. Brigada je najprej poslala jurišni vod proti Podgozdu, da bi tam razčistil položaj. Vod je odšel že ob 6. uri in je v Podgozdu naletel na sovražno četo ter jo pregnal z

jurišem. Pri tem je zaplenil cev težkega minometa. Nato pa so večje sovražnikove sile pregnale vod. Ta se je umaknil proti Laščam in zasedel položaje vzhodno od njih. Tu je bil pripravljen, da poseže v boj, ko bo to potrebno.

Sovražna enota se je nato usmerila proti Primožu, naravnost na stik med 4. in 2. bataljonom. Četrty se je upiral z vsem orožjem, ko pa so bili ranjeni komisar 4. bataljona in še nekateri, se je umaknil. Zato se je moral umakniti tudi 2. bataljon, ki je na novih pozicijah z odločno akcijo preprečil sovražniku napredovanje po Primožu proti Lipju. S tem je bataljon preprečil sovražniku obkoljevalni manever. Drugemu bataljonu je tedaj priskočil na pomoč tudi prvi. Ker se je sovražnik postavil v bran na ozki, kakih 200 metrov široki fronti, sta partizanska bataljona udarila prav sem in fronto prebila. Toda sovražnik se je z rezervami pogнал bataljonoma v bok, da sta bila prisiljena umakniti se. Boji so bili manevrski in težki. Pri napadu na sovražnikovo obrambno linijo so padli trije borci. Brigada je izgubila tudi puškomi trač jez. Ko se je sovražnim četam posrečilo odvrniti 1. in 2. bataljon Cankarjeve brigade, je bila pot v Lašče odprta. Sovražnik se je usmeril tja po gozdu in je prodrł v vas. Tedaj je 1. bataljon krenil za njim v strelcih in mu udaril v hrbet. Napad je sovražnika tako presenetil, da je začel panično bežati. To je bil primeren trenutek za jurišni vod, ki je skrit tičal na vzhodni strani Lašč. Pridružil se je napadu 1. bataljona z druge strani in je gonil bežečega sovražnika, ki je imel tu velike izgube. Ko so se sovražne čete na begu nekoliko uredile, so se ustavile in se branile toliko časa, da so odnesle mrtve in ranjene. Potem so odšle čez Krko. Boj se je končal zmagovito za Cankarjevo brigado, čeprav je imela 7 mrtvih in 6 ranjenih. Kot smo bili že omenili, je bil med ranjenci tudi politični komisar 4. bataljona Roman Füchsel. Nadomestil ga je Alojz Maurer. Brigada je zaplenila brzostrelko ter še nekaj materiala, sodila pa je, da je imel sovražnik 40 do 45 mrtvih in še več ranjenih. Nekaj mrtvih so cankarjevci našli na bojišču.¹⁰

Še istega dne je štab XV. divizije na novo razporedil enote. Vrnili so se namreč Gubčeva in 12. brigada ter Dolenjski odred z obmejnega področja. Medtem ko je Gubčeva srečno pripeljala s seboj ranjence, sta 12. brigada in Dolenjski odred

— zlasti slednji — pretrpela v bojih na povratku težke izgube. Omeniti je treba še, da je XV. divizija pri povratku pomagala Gubčevi brigadi s 3. bataljonom Cankarjeve brigade, bataljonom 15. brigade in jurišnim bataljonom XV. divizije, ki so brigado sprejeli 4. marca blizu Muljave ter jo potem spremljali čez Krko. Ker je bila XV. divizija 5. marca kompletna, je razdelila podrejene enote na razne odseke, in sicer takole: Gubčevo brigado v Lašče pri Dvoru in na Primož; Cankarjevo brez 2. bataljona v vasi Vrh in Sela pri Hinjah, 15. brigado in Dolenjski odred v Hinje, 12. pa je ostala kot rezerva pri Smuki. Drugi bataljon Cankarjeve brigade je bil na kotah 503 in 516, da bi okrepil položaje Gubčeve brigade, ki je bila po dolgem pohodu utrujena. Razporeditev enot XV. divizije je bila krožna, le odsek proti Kočevskemu Rogu, ki je bil sicer najbolj varen, je bil nezaseden. Cankarjeva brigada je na levo krilo okoli vasi Sela postavila 4. bataljon, 3. bataljon je bil okoli vasi Vrh pri Hinjah, 1. bataljon pa med obema bataljonom. Položaji so bili dobro zasedeni, le Plešivico in Sv. Katarino je štab XV. divizije zaradi pomanjkanja enot pustil nezasedeni. Cankarjeva brigada je lahko postavila na bojišče kakih 300 borcev.

Ker je bila XV. divizija pasivna, je napadal sovražnik, ki je imel sicer že precej časa pobudo v svojih rokah. Akcija je pričel 10. marca, trajala pa je do 13. marca. To je bila dobro zasnovana operacija, ki je bržkone imela namen, slabiti partizanske sile v Suhi krajini. Iz postojank je potegnil vse čete, kolikor je mogel, in sestavil bojno skupino, ki je imela 4 bataljone, dve posebni skupini in čete iz polka Variagov. To je bilo najmanj 7 bataljonov, pa še prvo baterijo slovenskega domobranstva so uporabili. Sovražne čete so bile 10. marca zjutraj na izhodiščnih položajih za napad. Krožna razporeditev enot XV. divizije je seveda sama po sebi izzivala tako razporeditev napadalca, ki je težila k obkolitvi enot XV. divizije. Sovražnik je res 10. marca zjutraj že izvedel taktično obkolitev XV. divizije. Njegov načrt lahko razberemo le iz analize poteka operacije, saj nimamo dokumentacije, ki bi osvetlila sovražnikove zamisli in načrte. Poglavitne sile je zbral ob Krki v postojankah od Žužemberka do Vinkovega vrha. Tu so bili 4. bataljon slovenskih domobrancev, 6. bataljon slovenskih domobrancev, imenovan po nemškem povelj-

niku tudi bataljon Kasper * ter polk Variagov. To so bili najmanj trije bataljoni, ki so usmerili osti svojih napadov na položaje Gubčeve brigade na Stari gori, Primožu in Laščah pri Dvoru ter proti 2. bataljonu Cankarjeve brigade na kotah 503 in 516. Naloga sovražnih sil na tem odseku bojišča je bila, vreči partizane v dolino k Lipju. S severozahoda so z linije Zvirče—Ambrus napadale tri sovražne enote. Na njihovem levem krilu je bila posebna skupina iz Velikih Lašč — od Ambrusa v smeri proti Visejcu.** Njena moč je bila enaka bataljonu, njena bojna sposobnost pa je bila zaradi manj izkušenih posadnih čet v njeni sestavi nekoliko slabša. Desno od te skupine je bil 1. bataljon slovenskih domobrancev, ki je spešil iz Stične skozi Hočevje in Kal ter je 10. marca prispel na izhodišča za boj pri vasi Ratje. Peti bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč (bataljon Gereis) je 9. marca prenočil v Zvirčah in je bil naslednjega dne naređ za boj. Bil je na desnem krilu že omenjene skupine, ki je imela nalogo, potisniti vse partizanske enote proti Lipju. Posebna in naj šibkejša skupina iz Kočevja je imela nalogo, delovati v smeri Poloma in Smuke.*** Sovražno operacijo je podpiral del 1. baterije slovenskih domobrancev.

Ko je 10. marca zjutraj patrolja Cankarjeve brigade obvestila štab, da se v smeri Visejca pomika sovražna kolona (posebna skupina iz Velikih Lašč), je poveljstvo brigade ukazalo 1., 3. in 4. bataljonu, naj zasedejo predvidene položaje. Bataljoni so se postavili na pripravljene položaje, usmerjene proti Visejcu in proti Ratju. Ko je manjša sovražna skupina vdrla v Visejec, jo je pregnal z naskokom jurišni vod brigade. Tedaj so opazili še eno kolono, ki je prihajala proti Selam iz

* Sestava 6. bataljona slovenskih domobrancev: 34. in 52. pehotna četa in 6. težka četa slovenskih domobrancev ter četa 1. bataljona (Cholm) 25. SS-policijskega polka. Ni znano, katere enote polka »Variagov« so sodelovale.

** Sestava posebne skupine iz Velikih Lašč: 29. in 62. posadna četa slovenskih domobrancev iz posadke v Velikih Laščah in 10. četa 3. bataljona, 19. SS-policijskega polka. Vsi podatki o sovražnih četah in njihovem delovanju v tej operaciji so iz dokumentov v arh. IZDG, AFK f. 281/IV in 283/IV.

*** Sestava posebne skupine iz Kočevja: deli 61. posadne čete slovenskih domobrancev, ki so jih okrepili s 27 vojaki iz Ribnice ter deU 9. čete 3. bataljona 19. SS-policijskega polka.

Bakerca. To je bil 1. bataljon slovenskega domobranstva. Razvil se je v strelce in začel napadati 4. bataljon, številčno šibek bataljon se je moral umakniti. Tedaj je poskušal domobranski 1. bataljon prodreti v vas Sela, kar pa mu je preprečeval 1. bataljon Cankarjeve. Medtem se je pripravil 4. bataljon Cankarjeve na protinapad. Izvedel ga je z ognjeno podporo 1. bataljona — Avstrijci so vigli domobrance z zavzetih položajev. Beg domobranskega bataljona proti Ratju je bil paničen. V tej vasi se je domobranski bataljon pregrupiral in začel napadati 4. bataljon Cankarjeve z dveh smeri. Posebno je bila nevarna sovražna skupina, ki je navalila na levo krilo OZ. zaledje avstrijskega bataljona. To je z jurišem pregnal jurišni bataljon XV. divizije, ki je Cankarjevi prihitel na pomoč. Avstrijci pa so s prav tako srčnim jurišem pogнали drugo skupino 1. domobranskega bataljona v beg. Poraz domobranskega bataljona je bil hud. Domobranci so puščali mrtve in ranjence na bojišču, mnogi vojaki so odmetavali orožje in opremo. Pri tej akciji je sodeloval tudi 1. bataljon Cankarjeve brigade, ki je udaril na bok domobranskega bataljona in mu prizadejal nekaj izgub. Tretji bataljon se je ostro spopadel z velikolaško bojno skupino pri Visejcu. Tu je sovražnik pustil na bojišču 19 mrtvih ali ranjenih vojakov, ki jih pa 3. bataljon ni mogel zajeti, ker so jih domobranci močno varovali s težkimi mitraljezi in jih potem rešili. Boj na odseku Cankarjeve brigade se je torej ta dan končal s sovražnikovim porazom.

Na odseku 2. bataljona Cankarjeve brigade, na kotah 503 in 516, pa je bil sovražnikov pritisk tako hud, da se je moral bataljon po težkem boju umakniti. Sovražniku se je posrečilo vreči s Primoža tudi Gubčevo brigado. To je zamajalo bojno pozicijo XV. divizije. Tedaj so uporabili jurišni bataljon. Ta sijajna enota XV. divizije je z nezadržnim jurišem s pomočjo Gubčeve brigade ponovno zavzela Primož, kamor se je Gubčeva brigada nemudoma vrnila. Sovražnik pa se je na kotah 503 in 516 začel utrjevati. Na fronti 15. brigade in Dolenjskega odreda so bili ves dan boji. Sovražniku se je posrečilo vdreti v Hinje.

Rezultati bojev tega dne so bili na odseku Cankarjeve brigade taki. Brigada je čvrsto držala položaje. Sovražnik je imel velike izgube, vendar je bila ocena Cankarjeve brigade,

da je bilo 86 mrtvih in prav toliko ranjenih, pretirana. Na bojišču je sovražnik pustil 14 mrtvih. Brigada pa je imela enega mrtvega in 6 ranjenih. Ranjeni so bili skoraj sami poveljniki: politični komisar 1. bataljona Matevž Kolar, komandant 2. bataljona Jernej Jarc-Stane, pomočnik političnega komisarja 2. bataljona Mirko Vrtič in politični komisar čete v 2. bataljonu Jakob Vrhovšek, dva borca pa so pogrešali.

Ko je sovražnik na odseku Cankarjeve brigade uvidel, da ne more obdržati Sel, je organiziral 11. marca napad na Vrh. Tam je bil 3. bataljon brigade, levo od njega pa prvi. Brigada je bila namreč enako razporejena kot prejšnjega dne. Akcija se je začela šele popoldne ob 16. uri. Tokrat je sovražnik ubral drugačno taktiko. Ker je obvladoval koti 516 in 503, je od tod lahko udaril 3. bataljonu pri Vrh u v hrbet. Sestavil je tri skupine.

Ena je napadala v smeri vasi Vrh iz Visejca — to so bile enote iz posebne velikolaške skupine — druga je šla iz Plešivice, tretja pa iz Gradenca. V bran sta se postavila 2. in

3. bataljon. Drugi se je namreč medtem premaknil bliže brigadi, med Gradenc in Vrh. Oba bataljona sta bila glede na obširen sektor, ki sta ga branila precej razpotegnjena in po enourni borbi ju je sovražnik pregnal. Umik pa zaradi neugodnih pozicij 3. bataljona ni bil lahek. Pomagal mu je 1. bataljon: držal je pod ognjem ves okoliš vasi Vrh. Po umiku

3. in 2. bataljona so sovražni vojaki v skupinah hiteli v vas Vrti. Tedaj jih je imel 1. bataljon kot na dlani in jim je s preciznim obstreljevanjem prizadejal izgube. Ko so bile sovražne skupine iz velikolaške posebne skupine in verjetno iz

4. bataljona slovenskih domobrancev na Vrh u, so pripravile napad na 1. bataljon Cankarjeve. Močno so ga obstreljevale z avtomatskim orožjem in lahkim minometom. Bataljon se je moral umakniti tudi zaradi nesporazuma s komandantom brigade. Komandant 1. bataljona je namreč razumel komandanta brigade, naj se umakne, ko mu je oni v resnici ukazoval, naj ostane na mestu in zaščiti umik 3. bataljonu. Sovražnik je zavzel Sela. Prvi, 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade so se v redu umaknili nekoliko proti, vzhodu in zavzeli položaje nad vasjo Lopata. Četrty bataljon, ki se je v teh bojih izredno dobro držal, je ostal še nadalje na starem mestu. Po končanih bojih tega dne sta po nesreči padla dva oficirja Can-

karjeve brigade: načelnik Štaba brigade kapetan Jule Košir in operativni oficir podporočnik Jože Močiničkar.*

Zvečer je Gubčeva brigada držala Primož in Lašče, koti 503 in 516 je obvladoval sovražnik, v vaseh Vrh in Sela so bili domobranci, Hinje pa so imeli zasedene vojaki iz 5. domobranskega bataljona. Bojne razmere so se torej za XV. divizijo poslabšale. Sovražnik je pridobil precej terena, ki ga je bilo treba spet zavzeti. Zato je Cankarjeva brigada zvečer 11. marca pripravila protiakcijo. V varstvu 4. bataljona je 1. bataljon vdrl v vas Vrh, 2. in 3. bataljon pa sta ga podpirala na krilih. Brigadi se je akcija posrečila in ponoči na 12. marec je bila zopet na starih položajih.

Prvi in 2. bataljon sta držala naslednji dan, 12. marca, ključne položaje v vasi Vrh pri Hinjah in koto 549, ki je kak kilometer severozahodno od nje. Opoldne so ju začeli napadati, toda odbila sta vse napade. Potem je sovražnik začel z artilerijskim ognjem tolči zlasti koto 549. Bataljona sta se morala umakniti nad vas Lopata, kjer je koto 442. Zopet je bil

4. bataljon tisti, ki je z ognjem pomagal bataljonoma pri umiku. Medtem je 5. sovražni bataljon prodiral na odseku Hmji proti Smuki. Ker se je Cankarjeva brigada bala, da ne bi iz Hinj udaril sovražnik 4. bataljonu v hrbet, sta se k Lopati umaknila tudi 3. in 4. bataljon. Po ustni naredbi komandanta XV. divizije se je brigada umaknila na odsek pri vasi Lipje in na Cisti vrh. Tukaj se je pripravila na obrambo. Med umikom ni imela izgub. Sodila je, da je ta dan padlo na njenem odseku 14 sovražnikovih vojakov in da je bilo več ranjenih.

Prodor sovražnika proti Smuki je bil najbolj nevaren. Štab XV. divizije je za 13. marec zjutraj pripravil protinapad svojih enot. Te so naposled pregnale sovražnika. Dne

13. marca 1945 je bilo konec sovražnikove operacije, ko so se vse enote vrnile večinoma v smereh, od koder so bile prišle. Čeprav je bila v boju proti sedmim ali več sovražnim bataljonom le XV. divizija, ki je bila šibkejša od sovražnika, se

* Po poročilu Cankarjeve brigade sta navedena oficirja odšla v vas Sela, ki so jo že zasedli sovražni vojaki, ne da bi se bila prej informirala pri komandantu brigade o razmerah na tem delu bojišča. V vasi so ju napadli. Kapetan Košir je bil težko ranjen in je umrl, operativni oficir pa je na begu padel v prepad in se ubil.

sovražna operacija zanj ni končala zmagovito. Sovražnik v tej operaciji ni dosegel uspeha. Imel je velike izgube in njegove čete 90 se izčrpavale. Kot zanimivost teh bojov moramo omeniti izredno uspešne posege jurišnega bataljona XV. divizije in jurišnih čet oz. vodov v brigadah, ki so reševali enote iz hudih Škripcev. Cankarjevo brigado je sovražnik sicer vrgel s položajev, toda šele po trdih bojih. Upoštevati je treba, da je brigada imela proti sebi vsaj dva sovražna bataljona in še dele dveh drugih. Obrambne boje brigade moramo zato oceniti kot uspešne.**

Počitek na Gorjancih

Do 20. marca 1945 ni imela brigada na Vrhu pri Hinjah in na Selih nobenega boja. Tedaj je štab korpusa zaukazal zamenjavo divizij. Petnajsta je odšla pred Novo mesto na blokado, osemnajsta pa v Suho krajino. Zamenjavo so opravili postopoma. Gubčeva brigada je ostala v Suhi krajini, da je okrepila XVni. divizijo.

Cankarjeva brigada je zapustila Suho krajino 21. marca in je potovala skozi Toplo reber v Podturn. Dne 22. marca se je naselila v vaseh Podgrad, Vinja vas in Veliki Cerovec, kjer je prevzela položaje in naloge od 8. brigade XVIII. divizije. Vse to je bilo tedaj brigadi že znano, saj je prav na tem mestu že opravljala blokadne naloge. Bila je na cesti, ki drži iz Novega mesta v Belo krajino, zato je bila njena naloga toliko bolj odgovorna. Vendar sovražnik iz Novega mesta do 4. aprila ni izvedel nobene pomembnejše akcije in Cankarjeva je imela čas, da si odpočije ter se posveti političnemu delu in vojaškemu urjenju.*

* Brigada je imela od 22. marca do 4. aprila 1945 na blokadi Novega mesta nekaj manjših bojov.

Dne 23. marca je bil prvi napad na brigado, ki pa ga je odbila. Sovražnik je štel kakih 250 mož.

Dne 26. marca je sovražnik iz Novega mesta ob 4,40 vdrl v vas Veliki Cerovec, kjer je bil 1. bataljon. Bataljon se je najprej nekoliko umaknil, nato pa je prepodil maloštevilnega sovražnika. Bataljon ni imel izgub. Sovražnik pa je imel 2 mrtva in 3 ranjene.

Bilo je še nekoliko manjših patrolnih spopadov, bodisi s sovražnimi manjšimi skupinami, ki so si upale više v Gorjance, bodisi s patroljami, ki so brigadne patrolje naletele nanje pred Novim mestom. (Mesečno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. marca do 20. aprila štabu VII. korpusa o razmestitvi in aktivnosti

Ko je konec marca v Novem mestu in v postojankah ob Krki prišlo do večjih sovražnikovih koncentracij, je glavni štab sodil, da to lahko pomeni začetek večje ofenzive proti Suhi krajini ali Beli krajini. Zanimivi so ukrepi glavnega štaba in štaba VII. korpusa v tem primeru. Petnajsti diviziji je bilo naloženo, da brani glavni prehod čez Gorjance v Bela krajino. Osemnajsta divizija je imela na skrbi Suho krajino. Štab korpusa je sestavil posebno borbena skupino iz podoficirske šole in dveh delavskih bataljonov belokranjskega vojnega področja ter jo razporedil okoli Semiča kot korpusno rezervo. Osmi brigadi XVIII. divizije so ukazali, naj se prepelje v Rodine in zavaruje smer od Kočevja. Artilerijski brigadi, ki se je bila prav tedaj vrnila iz Hrvaške ter je pripeljala s seboj veliko topov in streliva so ukazali, naj zakamufira topove razen tistih, ki bi jih uporabljali v boju. Tankovska četa naj skriva vsa vozila razen štirih, ki naj jih posije na križišče cest Uršna sela—Črnomelj in Črmosnjice—Črnomelj. Nekatere bolnišnice in razne ustanove štabov pa so nameravali evakuirati iz Bele krajine.²¹

Pričakovane sovražne akcije pa ni bilo. Ukrepi glavnega štaba pričajo, koliko skrbi je glavni štab dan za dnem posvečal varnosti Bele krajine.

Bližal se je konec vojne, pred partizanskimi enotami pa so bile še težke naloge in hude preizkušnje. V kakšnem stanju je tedaj bila Cankarjeva brigada in kakšna je bila njena moralna moč?

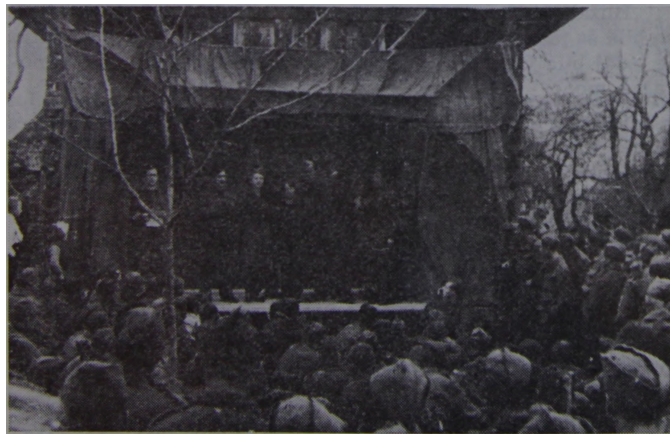
Moralno stanje je bilo v brigadi prav dobro. To je bilo dokaj očitno v zadnjih bojih v Suhi krajini. Borci so prenašali vse napore z izredno požrtvovalnosti o in nikjer ni bilo znakov nerganja ali tarnanja. Čeprav med borbami ni bilo mogoče zagotoviti četam redne prehrane, borci in poveljniški kader niso nikoli godrnjali. Tudi odnosi med borci in med poveljniškim kadrom so bili zelo dobri. Poveljniki in politični komisarji so bili pri borcih priljubljeni, saj so znali zlasti v bojih voditi enote z osebnim zgledom junaštva in požrtvovalnosti, odlikovali pa so se tudi s skrbjo za ranjene. Med poveljniškim kadrom je bilo preveč ranjenih in jih je težko bilo

enot, IZDG fase. 188a/TV., mesečno operacijsko poročilo Cankarjeve brigade za dobo od 20. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 189a/III.)

nadomestiti. Velikokrat so bili poveljniki, zlasti komandantje bataljonov in komandirji čet, preveč drzni, tako da niso poskrbeli za lastno varnost in so se, da bi ohranili borce, preveč izpostavljali. Dezerterstvo se je precej uneslo. Januarja in februarja 1945 so npr. dezertirali iz brigade le Štirje. Trije od teh so se prijavili sovražniku, eden pa je odšel v Belo krajino.

Kadarkoli je bilo mogoče, so bile v enotah politične ure. Poleg splošnih tem so obravnavali še napake, ki so se dogajale po enotah, govorili so o preveliki potrošnji municije, o tovarištvu, o skrbi za orožje, o odnosu do civilnega prebivalstva. Čeprav so bile teme take, da so o njih že večkrat razpravljali, so jih še in še ponavljali, vsakič z drugih vidikov. Borci so se zanimali za razmere na bojiščih, ki so jih politični komisarji ali komandantje prikazovali po radijskih poročilih in s pomočjo kart. Borci so živahno sledili takim razlagam. Posebno so jih zanimala razmere v Grčiji. Politični komisarji so se navadili podajati politične referate bolj živahno in zanimivo. Le nekateri so bili v tem še nevešča. Zanimivost političnih ur se je izražala v živahnih debatah, po referatih. Kulturno-prosvetni krožki so nadaljevali delo, izdajali žepne

Miting v Podgradu pod Gorjanci leta 1945

Vinko Mojškerč-Jesen, komandant
brigade

časopise in zbirali dopise za propagandni oddelek glavnega štaba. Literaturo so v brigadi redno dobivali in jo razpošiljali po enotah. S skojem pa je bilo tako: v enotah je bil dober, v štabnih enotah pa slabši. Nekateri politični komisariji še vedno niso spoznali v SKOJ resnično velike politične in moralne sile. Zato so ga nekoliko zapostavljali. Brigada je gojila pristržne odnose s civilnim prebivalstvom. Cankarjevci so bili zelo ponosni na ljudsko mnenje, da je njihova brigada najboljša. S pravilnim pristopom do civilnega prebivalstva so cankarjevci dosegli, da so udeleženci osvobodilnega gibanja trdno verovali v zmago in da tudi del belogardističnih simpatizerjev ni mogel ugovarjati temu prepričanju. Vse bolj je bilo jasno, da se bo vojna končala s partizansko zmago. Štab brigade je na zahtevo glavnega štaba poskrbel, da so vsi zaslužni in hrabri borci Cankarjeve brigade dobili odlikovanja. Januarja in februarja 1945 je bilo odlikovanih z znakom za hrabrost in z redom za hrabrost 76 borcev in bork ter poveljnikov. Do marca pa je bilo predlaganih še 32. Cankarjevci so bili ponosni zlasti na veliko odlikovanje, ki ga je bila *prejela* brigada. To je bil red narodne osvoboditve I. stopnje. Največja težava v brigadi je bila v tem, da niso dobili več novincev, da bi zapolnili vrzeli v bojnih vrstah. Število borcev in bork v brigadi je kopnelo iz dneva v dan, nadomestila pa ni bilo. V tem oziru je bilo podobno kritično stanje tudi v

drugih enotah po Sloveniji, za kar pa niso mogli najti rešitve, saj je bila dežela popolnoma izčrpana. V poveljstvu brigade je prišlo 16. februarja 1945 do sprememb. Odličnega komandanta brigade Alojza Dragana, ki je bil na čelu brigade od 26. januarja 1944, je nasledil Vinko Mojškerc-Jesen, izkušen partizanski poveljnik, ki je bil med drugim komandant Gubčeve brigade od 4. avgusta do 1. oktobra 1944.”

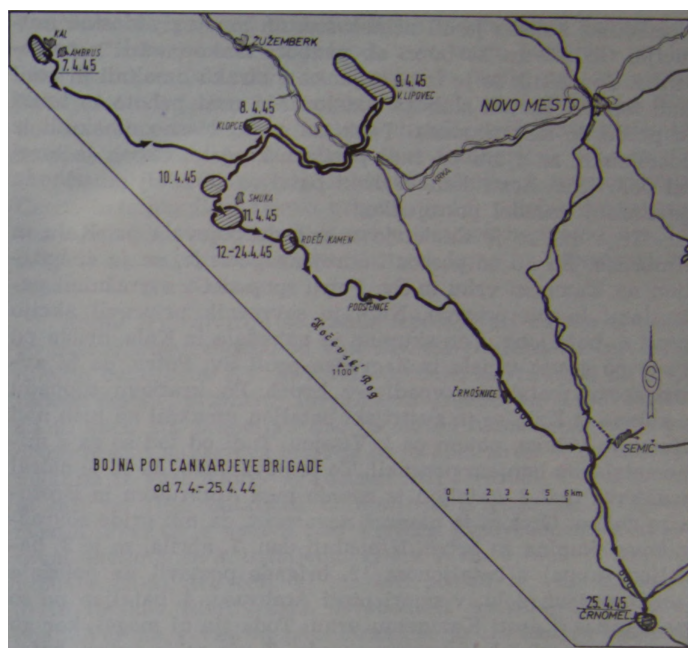
Odločilni boji za Suho krajino

Ze od začetka aprila 1945 se je obetala nova ofenziva. To je postalo očitno zlasti s tem, da je sovražnik začel postavljati v Suhi krajini dve novi postojanki. Prva je bila v vasi Pri cerkvi — Struge, druga pa na Kalu pri Ambrusu. V prvo se je naselil 5. bataljon slovenskih domobrancev Gereis,* na Kalu pa 1. domobranski bataljon (nadalje bomo domobranske bataljone imenovali z novimi nazivi in oznakami, op. avt). Ker je hotel glavni štab z aktivnimi posegi prisiliti sovražnika, da bi odgodil začetek ofenzive ali da bi jo onemogočil, je ukazal, naj VII. korpus z vsemi četami, ki jih trenutno ima na voljo, razvije bojno aktivnost najprej tako, da uniči novo postojanko v vasi Pri cerkvi, ki se še ni utegnila utrditi, nato pa stopnjuje aktivnost proti postojanki na Kalu ter napade sovražnika na levem bregu Krke na odseku med Vinkovim vrhom in Žužemberkom.

Zato se je XVIII. divizija hitro pripravila na prvo akcijo. Na voljo je imela vse tri brigade, italijansko 24. brigado in Dolenjski odred. Štab korpusa ji je dodelil divizion iz sestave

* General Rösener je z ukazom z dne 28. marca 1945 preimenoval domobranske bataljone: 1. bataljon, ki se je imenoval tudi bataljon Köhl, je ostal 1. bataljon, 4. bataljon (Lindner) je postal 2. bataljon, 2. bataljon (Rupnik) je postal 5. bataljon, 5. bataljon Gereis je postal 6. bataljon, bataljon Kasper pa je postal 10. bataljon. Čete v bataljonih so izgubile stare številke in so dobile nove od 1 dalje — glede na število čet. Glej obvestilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva pov. št. 899 z dne 7. aprila 1945, IZDG AFK f. 282/V.

Opozoriti je treba na to, da je bil 3. domobranski bataljon v Velikem Gabru in Občinah razformiran 6. marca 1945. Njegovo 1. četo so vključili v 1. bataljon slovenskega domobranstva, 15. je postala posadna v Velikem Gabru, 21. in 3. težka četa pa sta ostali v Občinah. (Mikroteka VII. arh. SUP v Ljubljani, film 10, posnetek 569 in arh. IZDG AFK fase. 281/IV ter 283/IV.)

Bojna pot Cankarjeve brigade od 7. do 25. aprila 1945

artilerijske brigade, 7 topov 75 mm in 700 granat ter tankovsko četo z dvema 7-tonskima in dvema 3-tonskima tankoma. Divizija se je zavarovala v smeri Kočevja z deli Dolenjskega odreda in s 24. brigado Fontanot. Petnajsta divizija je dobila nalogo, da zavaruje akcijo z blokado postojanke v Kalu in z zasedami v smeri Krške doline. Cankarjeva brigada je imela nalogo blokirati KaL |

Cankarjeva brigada je zapustila Gorjance 4. aprila zvečer in je odkorakala skozi Podturn ter Toplo reber na Kal, kamor je prispela ponoči na 6. april. Blokadne položaje je zasedla 6. aprila zgodaj zjutraj. Kal in Ambrus je oklenila z vseh strani.

Osemnajsta divizija je napadla postojanko Pri cerkvi 6. aprila z artilerijsko pripravo, ki se je začela ob 13. uri. Lahko

si mislimo, kakšen je bil učinek sedmih topov z zadostno municijo. Ob 18. uri so borci ob podpori tankov vdrl v postojanko. Sovražnik se je iz postojanke v mraku umaknil in rešil tudi topove. Zaradi slabega sodelovanja med pehoto in tanki je prišlo do nesporazuma. Tanki so se predčasno umaknili iz postojanke, za njimi pa tudi partizanske čete. Uspeh je torej bil polovičen. Šesti domobranski bataljon je takoj po odhodu partizanov zasedel postojanko.

Tega dne se je Cankarjeva brigada bojevala pri Kalu in Ambrusu. Že ko so posedali odrejene pozicije, se je 4. bataljon na Kamnem vrhu in Sv. Petru spopadel s sovražnimi patruljami in jih pregnal. Nato je sovražnik pripravil akcijo proti 4. bataljonu. Ena skupina je napadala iz Kala, druga pa se je po gozdu vzpela iz Zagradca proti Sv. Petru, da bi avstrijskemu bataljonu vpadla v hrbet. Po kratkem spopadu s kolono iz Kala se je avstrijski bataljon umaknil na hrib nad Kamnim vrhom, potem pa k Visejcu. Tudi od tod so ga z minometalskim ognjem pregnali. To je povzročilo, da se je moral umakniti tudi 3. bataljon iz zasede med Ambrusom in Brezovim dolom. Grozila je namreč nevarnost, da mu pride sovražnikova skupina za hrbet. Naslednji dan, 7. aprila, se je 3. bataljon skupaj z bataljonom 12. brigade postavil na položaje pri Brezovem dolu, v smeri proti Ambrusu, 4. bataljon pa so poslali nazaj proti Kamnemu vrhu. Toda tja ni mogel, ker ga je na poti zadržala sovražna zaseda. Z njo se je potem bataljon tolkel več ur ter se končno moral umakniti nad Brezov dol. Zvečer je brigada na ukaz XV. divizije opustila blokado Kala in se naselila v vasi Klopce. Nalogo je izpolnila, saj iz Kala ni odšla na pomoč v Struge nobena sovražna četa. Četrti bataljon je imel 4 mrtve in 4 ranjene. Ljubil pa je puškomi trai jez. Brigada je štela 6. aprila 1945. leta 412 borcev in bork.^{*3}

Naslednja naloga, ki je imela namen onemogočiti ali zadržati sovražnikovo ofenzivo, je bil udarec v zaledje sovražnikov koncentracije med Vinkovim vrhom in Žužemberkom. Tod so bile zbrane že vse sovražnikove enote, ki so bile pripravljene za ofenzivo na tej smeri. To sta bila 1. in 2. bataljon slovenskih domobrancev in polk Variagov, ki je imel v Vinkovem vrhu kakšnih 150 mož, torej za četo. Obveščevalci so poročali, da je sovražnik tudi v vaseh Veliki, Mali in Srednji Lipovec. Štab XV. divizije je pripravil drzen načrt.

Ponoči na 9. april naj bi se čez Krko v gumijastih čolnih prepeljali Cankarjeva in 12. brigada s po tremi bataljoni ter jurišni bataljon XV. divizije. Zjutraj 9. aprila naj bi jurišni bataljon in bataljon 12. brigade napadla sovražnika na Vinkovem vrhu, nato pa v varstvu dragah dveh bataljonov 12. brigade prodirala proti Sadinji vasi. Cankarjeva brigada naj bi očistila Veliki Lipovec in ščitila akcijo s severovzhoda. Četrty bataljon Cankarjeve brigade je bil določen za zavarovanje mostišča pri vasi Kot oziroma jugovzhodno od nje, 15. brigada pa naj bi se razpostavila med Jamo in Žužemberk na desnem bregu Krke.

Enote XV. divizije so začele izpolnjevati naloge natanko po načrtu. Jugovzhodno od vasi Kot sta pontonirski četi inženirskih bataljonov XV. in XVIII. divizije, ki sta imeli na voljo zadosti čolnov, pripravili mostišče za prehod čez Krko. Ponoči na 9. april sta prepeljali vse za akcijo namenjene enote na drugi breg. Cankarjeva brigada se je namreč že 8. aprila premaknila iz vasi Klopce k Laščam nad Dvorom. O pol 6. uri so bili vsi trije bataljoni Cankarjeve brigade na odrejenih mestih. Prvi se je ustavil nad Velikim Lipovcem, da bi zavaroval akcijo 2. in 3. bataljona, ki sta vdrla v Mali in Srednji Lipovec. Toda dve četi, ki sta bili poslani v vas, sta našli le 16 vojakov ROA (ruska osvobodilna armada) in jih pregnali. Več jih v vasi ni bilo. Potem se je 1. bataljon umaknil proti jugu oziroma s čolni čez Krko.

Ob istem času kot Cankarjeva brigada sta se razvili za boj tudi drugi dve enoti. Razdelili sta se v dve skupini. Prvo sta sestavljala jurišni bataljon XV. divizije in bataljon 12. brigade. V drugi skupini pa sta bila dva bataljona 12. brigade, ki sta nemudoma odšla ob Krki navzgor, da bi blokirala sovražnika v Sadinji vasi in Mačkovcu. Njuna naloga je bila najtežja, ker sta se morala boriti na zelo izpostavljenem mestu. Prva skupina je vdrla na Vinkov vrh. Tu je presenetila sovražne vojake iz sestave ROA ter napravila pravi pokol. Po poročilih štaba XV. divizije je imel sovražnik na odseku jurišnega bataljona 50 mrtvih in kakšnih 80 ranjenih, 3 sovražne vojake so ujeli, jurišni bataljon pa je imel enega mrtvega in 5 ranjenih. Na odseku 12. brigade pa je bilo 7 mrtvih sovražnikov, 16 ranjenih in eden ujet, brigada pa je imela 2 ranjena. Zaplenili so težki minomet, precej min in streliva,

uničili pa 20 pušk, veliko municije za puške in drugo opremo. Akcija je bila bliskovita in zelo uspešna.

Sovražnik je hitro reagiral. Bataljona iz prve skupine sta se zapletla v težke boje s četami, ki so prihitele na pomoč enoti na Vinkovem vrhu. Borila sta se do 10. ure, ko sta se morala umakniti na Plešivico. S tem sta bila ogrožena bataljona 12. brigade pri Sadinji vasi, ki sta se morala med težko borbo umikati. Dve četi sta bili odrezani in sta se vrnili šele kasneje. Na Plešivici sta bila tedaj tudi 2. in 3. bataljon Cankarjeve. Nato so organizirali prevoz čez Krko. Prva se je prepeljala 12. brigada, nato jurišni bataljon in nazadnje oba bataljona Cankarjeve brigade, ki sta morala poprej odbiti sovražnikove napade. Prevoz čez Krko je potekal izredno hitro, kar je bila posledica velike discipline med enotami in dobre izurjenosti pontonirjev. Kmalu po 13. uri je bila končana evakuacija vseh enot z levega brega Krke.²⁸

Napad na Vinkov vrh je bila imenitna partizanska akcija, ki je po zaslugi jurišnega bataljona XV. divizije in bataljona 12. brigade prinesla tudi veliko materialno korist. Toda takega uspeha, kot sta ga pričakovala VH. korpus in XV. divizija, ni bilo. Prav tedaj so se namreč začele zgrinjati v Žužemberk sovražne čete, ki so se pripravljale na ofenzivo. Akcija XV. divizije ni bila dovolj močna, da bi te koncentracije ovirala ali pa jih celo razbila. V nekem oziru je bila akcija za VII. korpus celo zaviralna, saj so bile enote XV. divizije prav na dan začetka sovražnikove ofenzive zunaj svojih obrambnih območij in sovražnik je 9. aprila zlahka zasedel nekatere za obrambo XV. divizije pomembne položaje.

Sovražnikova zamisel za ofenzivo na področju Suhe krajine se je opirala na cilje, ki jih je hotel doseči. Odriniti je hotel VII. korpus od komunikacije Kočevje—Dvor pri Žužemberku, nato pa zasedi dolino med Sotesko in Poljanami, da bi bila povezava med krajinskim in topliškim sektorjem zagotovljena. Že prej se je seznanil z močjo VII. korpusa in je dobro vedel, da s četami, ki jih ima na voljo v Ljubljanski pokrajini, ne bo mogel doseči uspeha. Najti je bilo treba novih čet. In res jih je dobil. Na bojišče v Suhi krajini je prvega dne akcije postavil okoli 11 bataljonov nemških in domobranskih čet, dve artilerijski bateriji (ena domobranska je imela havbice, druga, nemška v Kočevju, pa je imela topove 105 mm).

Nadalje je imel na voljo dve tankovski četi z 9 do 18 tanki ter minometne enote iz sestave 17. SS-policijskega polka.* V Suhi krajini je imel 4000 do 5000 vojakov, kar je bilo za majhno divizijo. Enote so bile zvečine dobre in borbene.

V dolini Krke, pri Dolenjskih Toplicah, pa je sovražnik nameraval kombinirati čete, ki bi jih zbral v Novem mestu, s četami, ki so bile namenjene za začetni udarec v Suho krajino. Na tem pomožnem bojišču so bili na voljo še kakšni 4 bataljoni vojaštva, del tankovske čete ter artilerija iz Novega mesta. Sovražnik je torej zbral za ofenzivo od 9. do 18. aprila 1945 kakšnih 16 bataljonov pehote, tanke in več kot divizion artilerije, vsega skupaj 7 do 8 tisoč mož.

Glavni štab in štab VIL korpusa sta sodila, da je cilj sovražnikove ofenzive, pregnati enote VTL korpusa iz Suhe krajine, nato pa vdreti v Belo krajino in jo zasesti na smeri Novo mesto—Dolenjske Toplice—Semič—Črnomelj. Korpus je nameraval z odločno obrambo osrednjih sil braniti Suho krajino, nato pa z manevrom vseh razpoložljivih sil odbiti napad na Belo krajino in nadaljevati boj do popolne osvoboditve Slovenije. Jedro enot so torej postavili v Suho krajino.

Sedmi korpus je imel v začetku ofenzive na voljo precejšnje sile. Če si ogledamo pregled številčnega stanja enot VII. korpusa za 6. april 1945, vidimo, da je tedaj imel korpus tako moč: 472 oficirjev, 823 političnih voditeljev in političnih komisarjev, 1210 podoficirjev, 9348 borcev in bork. Po seznamih je bilo to 11.853 partizanov.²⁹ Toda te številke nam ne podajajo pravega stanja glede bojne sposobnosti korpusa, kajti v njih so zajeti tudi tisti partizani, ki so bili v zalednih enotah, pa tisti, ki so bili zaradi bolezni, starosti in invalidnosti ter drugih razlogov nesposobni za boj. Teh pa je bilo več kot polovica. Zanimivo je dnevno bojno poročilo XV. divizije za

* Sestava sovražnikovih enot v Suhi krajini 9. aprila 1945: štab 17. SS-policijskega polka s tremi bataljoni (njegov 1. bataljon se je v akcijo vključil šele 12. aprila 1945), 13. in 14. tankovska četa ter 3. bataljon 19. SS-policijskega polka, policijska pionirska četa »Alpenland«, žandarmerijska nadomestna kompanija iz Celja, deli SS-polka »Variagov«, deli 1. bataljona »Cholm« 25. policijskega polka, štirje bataljoni slovenskih domobrancev, 21. posadna četa, deli 3. težke čete slovenskih domobrancev ter 1. baterija slovenskih domobrancev. Arhiv IZDG v Ljubljani, I 20/V in AFK, f. 281/IV ter f. 283/IV, mikroteka VZL, arh. RSNZ v Ljubljani, film 14, posnetki 494 do 497.

6. april 1945, ki pove, koliko borcev so tedaj imele brigade te divizije v bojnih vrstah: Cankarjeva je imela 412, Gubčeva 355, dvanajsta 300 in 15. brigada le 299 borcev. Petnajsta divizija je imela torej — če upoštevamo Se nekatere druge enote — v svoji sestavi 1967 partizanov. Osemnajsta divizija je bila v še slabšem položaju. Sedmi korpus je torej lahko postavil v bran le kakih 4000 do 5000 borcev. Premoč na sovražni strani je bila torej očitna.

Sovražna ofenziva se je začela 9. aprila 1945. Tega dne so sovražnikove čete zasedle izhodišča in ponekod že posegle v boj. Ker so sovražni poveljniki še od prej dobro poznali zemljišče in obrambno taktiko partizanov, so jih sedaj poskušali presenetiti z novimi prijemi. Kočevski bojni skupini, ki sicer ni bila najmočnejša, so namenili zahrbtno nalogo: naj že 9. aprila prodre skozi Stari Log in se nato vzpne na grebene Kočevskega Roga, na Lučko gorico in Rdeči kamen. Od tod bi ogrozila zaledje obeh partizanskih divizij, ki bi bili deloma obkoljeni in bi morali prenesti bojišče v Kočevski Rog. Medtem ko se je XV. divizija borila pri Vinkovem vrhu, se je kočevska bojna skupina že pomikala proti Staremu Logu. Nekatere njene čete so prodrle na Rdeči kamen in na Lučko gorico in od tod pregnale italijansko 24. brigado Fontanot. Obema divizijama je grozila nevarnost. Utrujene čete XVIII. divizije so se branile, a brez posebnega uspeha. Tedaj je XV. divizija hitro odpoklicala s položajev pri Stranski vasi 15. brigado, ki je bila edina pri roki, in jo poslala k Laščam. Pojavila pa se je nova nevarnost. Ker položaji na Primožu, zlasti pa na kotah 503 in 516, tega dne niso bili zasedeni, je 21. in deloma 3. težki četi slovenskih domobrancev uspelo zasesti koto 503. Položaji, ki bi jih bile enote VII. korpusa lahko uporabile za odločno obrambo Suhe krajine, kakor so to že storile prej, so tako padli v sovražnikove roke. Poveljnik XV. divizije je najprej ukazal 15. brigadi, naj prežene sovražnika s kote 503, ko pa je spoznal veliko nevarnost, ki je grozila z vzhoda, je preusmeril brigado proti Topli rebri, da bi pregnala čete kočevske bojne skupine. Predhodniški bataljon pa je padel v zasedo in brigada ni nadaljevala akcije, je pa le poslala izvidnike, ki so potem ugotovili, da je na Lučki gorici in v Rdečem kamnu sovražnik.

Dne 10. aprila so vse sovražne enote zasedle izhodišča za napad. Poglavitne sile so iz Žužemberka hitele čez Krko, da

bi se postavile na ugodna mesta. Od tam so prišli kar trije domobranski bataljoni in se razpostavili na Vrh pri Hinjah, v Selih in na Stari gori. V Hinje sta prišla 6. domobranski bataljon, ki je bil prej Pri cerkvi-Strugah, in 2. bataljon 17. SS-policijskega polka. Usmerila sta se proti Lopati in Smuki. Sedaj so bili položaji enot VII. korpusa obkoljeni in poveljniki so bili zelo v skrbeh, kako bi obrnili neugodne razmere na bojiščih sebi v prid. Štab XV. divizije je presodil, da je trenutno najbolj nevarna kočevska skupina na Lučki gorici in na Rdečem kamnu. Proti njej je najprej poslal Cankarjevo brigado — brez 4. bataljona — ki naj bi pri Starem Logu vpadla kočevski bojni skupini za hrbet. Cankarjeva se je 10. aprila navsezgodaj odpravila na pot zahodno od ceste Stari Log—Lašče, da bi se pritajeno približala sovražniku. Že ob 4. uri zjutraj je zasedla koto 511 med Smuko in Hinjami. Ob 7. uri je poslala v akcijo 1. bataljon, da je udaril z jugozahoda na Stari Log in presenetil sovražne vojake. Sovražnik je bil presenečen in je poskušal z jurišem razdvojiti 1. bataljon, kar pa se mu ni posrečilo. Medtem so bile sovražnikove čete kočevske skupine že nekoliko oddaljene od Starega Loga in so na cesti pregnale 24. italijansko brigado proti Rogu. S tem sta bila 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade na koti 511 ogrožena, zato sta se pomaknila nekoliko nazaj, sovražne čete pa so začele prodirati proti Lučki gorici, kjer so že bile njihove predhodnice.

Poleg te brigade je štab XV. divizije zjutraj poslal tudi jurišni bataljon s Tople rebri proti Rdečemu kamnu. Napadel je sovražnika, ta pa se je umaknil proti Lučki gorici. Nato je iposegla v akcijo še 15. brigada in pomagala jurišnemu bataljonu pregnati tudi od tod sovražne čete. Popoldne sta jurišni bataljon in bataljon 15. brigade nadaljevala akcijo in končno napadla sovražnika v samem Starem Logu. S silovitim naletom sta ga iz tega kraja pregnala proti Kočevju. V vseh teh borbah sta žela jurišni bataljon in bataljon 15. brigade velike uspehe. Poročila govore o velikih sovražnikovih izgubah povsod, kjer se je z njima spopadel. Vendar je treba omeniti, da sta se bataljona spopadla le z deli kočevske skupine, kajti nekatere njene čete so bile še vedno okoli Lučke gorice in Mengeš hriba. S terni četami sta se popoldne spopadla tudi 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade, ki so ju poslali sèm. Njen

4. bataljon pa je bil ves dan na Studenskem vrhu, severno od Smuke, in ta dan ni imel bojev.

Enote VH. korpusa so torej ta dan začasno odvrnile nevarnost obkolutve iz Kočevskega Roga. Kočevska sovražna skupina se je namreč vztrajno zadrževala severno od Starega Loga in še vedno ogrožala zaledje enot VII. korpusa.

Omeniti moramo še število sovražnikovih izgub na ta dan. Po poročilih štaba XV. divizije so ti boji stali sovražnika 85 mrtvih, 5 ranjenih in 1 ujetega. Partizani pa naj bi imeli le 2 mrtva in 5 ranjenih.

Stab VII. korpusa je imel sedaj toliko časa, da je uredil obrambo. Na desno krilo se je razpostavila XVIII. divizija — vzhodno od ceste Smuka—Dvor pri Žužemberku — in je imela obrambni odsek od Studenskega vrha do Krke. Branila je smeri, ki držijo s ceste proti Sv. Petru, najpomembnejši obrambni točki tega odseka, in proti Topli rebri. Posebno se je morala zanimati za svoje desno krilo, da se ne bi po hostah prikradle sovražne čete in ji za hrbtom zasedle Sv. Petra. Na levo krilo so poslali XV. divizijo, ki je imela obrambni odsek od Studenskega vrha pa v levo. Tu ni bilo nikakršne omejitve, ker je bilo odvisno od aktivnosti kočevske skupine, do kod se je treba postaviti v bran. Na področju obrambe XV. divizije so bili najboljši položaji okoli Lučke gorice in Mengoš hriba, kjer so najvišje točke tega zemljišča. Tu so bili ostanki nekdanjih naselij Kočevarjev: Rdeči kamen, Luža, Komolec in Kunč. Najvažnejše naselje pa je bila Topla reber, ležeča na stiku obrambnih odsekov obeh divizij.

V obrambnih prizadevanjih obeh divizij VII. korpusa je ponoči na 11. april nastal red, ki je zelo okrepil obrambno moč partizanskih enot. Dne 11. aprila je začel sovražnik akcijo na celi fronti, ne da bi bil izrazil kako težišče. Sedmi korpus na vzhodni strani ceste Smuka—Dvor se mu je odločno postavil v bran. Borci vseh enot so se odločili za aktivno obrambo in so sovražnika napadali povsod, kjer se je poskušal ustaviti in utrditi. V tem so prednjačili oba jurišna bataljona divizij in jurišni vodi brigad, kjer so jih že imeli: nenadno so napadali sovražnika in mu niso dali miru. Akcije so bile silovite, drzne in tako uspešne, da se jim sovražnikove čete niso mogle zoperstaviti. Pri borcih vseh brigad je bila morala na visoki ravni.

Rezultati bojev tega dne so bili kar zadovoljivi. Na odseku XVIII. divizije sovražnik še ni prišel čez cesto Smuka—Dvor, na odseku XV. divizije pa so bili težki boji prav na položajih Cankarjeve brigade, ki je tedaj že brez 4. bataljona zasedla Kravski vrh nad cesto pri Smuki. Iz kočevske bojne skupine jo je napadal zlasti 2. bataljon 17. SS-policijskega polka in verjetno še nekatere druge čete. Po polurnem boju se je morala brigada umakniti v smeri kraja Luže. Izgubila je štiri ljudi: eden je bil mrtev, trije ranjeni (med njimi je bil operativni oficir brigade) in izgubila je eno puško. Vendar je XV. divizija obdržala glavne položaje in se ni dala odriniti v kočevske gozdove.

Naslednjega dne, 12. aprila, je sovražnik napadel na vsej fronti. S področja Dvora pri Žužemberku je uporabil novo enoto, ki se je vzpela po gozdu proti Sv. Petru in Deden vrhu. To je bU obkolitveni manever v zaledje XVIII. divizije. Toda osemnajsta se ni dala pregnati v gozdove. Medtem ko je njen jurišni bataljon obračunal z enoto pri Sv. Petru — šlo je verjetno za 1. bataljon 17. SS-policijskega polka — so tri brigade pognale 10., 1. in 2. bataljon slovenskih domobrancev na zahodno stran ceste in žele tega dne lep uspeh. Proti XV. diviziji je tega dne sovražnik uporabil tudi 6. bataljon slovenskih domobrancev, ki se je skušal prebiti na Toplo reber. Toda 15. brigada in jurišni bataljon XV. divizije sta ga zavrnili. Enega najtežjih bojev je tega dne Cankarjeva brigada prestala pri vasi Luža, verjetno s kočevsko bojno skupino. Trajal je kar sedem ur. Proti večeru se je morala umakniti v Rdeči kamen. Imela je 2 mrtva in 11 ranjenih. Sovražnikove izgube so bile velike.

Dne 13. aprila je sovražnik napadel z vso silo le XV. divizijo. Očitno je nameraval prodreti skozi Rdeči kamen na Toplo reber in tako obkoliti VII. korpus. Težke boje so imeli 12. in Cankarjeva brigada ter jurišni bataljon. Posrečilo se jim je zadržati sovražne čete in preprečiti sovražno namero. Cankarjeva brigada se je borila pri Rdečem kamnu. Tokrat je sovražnik okrepil svoje desno krilo, torej kočevsko skupino, s 6. bataljonom slovenskih domobrancev. Cankarjevo je že ob 9. uri napadel verjetno prav ta bataljon, a ga je odbila. Boji so se nadaljevali in sovražne čete niso odnehale. Ko je sovražnik nekoliko napredoval, je prihitel Cankarjevi na pomoč jurišni bataljon in sovražnik je moral ponovno

nazaj. Nato je dobil okrepitev iz kočevske bojne skupine, zato se mu je posrečilo zavzeti Rdeči kamen. Tu se je začel utrjevati. Kljub temu sovražnikovemu uspehu pa še ni bila v temeljih omajana obramba XV. divizije.

Dne 14. aprila je prišlo do končnega razpleta položaja na bojišču. Utrujena XVIII. divizija je pred pritiskom treh domobranskih bataljonov, ene domobranske čete in verjetno 1. bataljona 17. SS-policijskega polka popustila in sovražnik je zasedel dominantne pozicije okoli Tople rebri, Sv. Petra in Pečke. S Pečke se je spustil v Meniško vas in s tem je bila vzpostavljena neposredna povezava med enotami na Rogu in v dolini Krke. Na fronti XV. divizije ni bilo posebnih bojev. Cankarjeva je bila v sredini divizijske bojne razporeditve in je zasedla položaje vzhodno od Rdečega kamna. Na Rdečem kamnu se je namreč začel utrjevati 6. bataljon slovenskih domobrancev, jugozahodno pa verjetno enote kočevske bojne skupine. Tudi na zavzetih položajih Sv. Petra, Tople rebri in Pečke se je začel sovražnik utrjevati in pripravljati obrambno linijo. S tem je uresničil svoj operativni načrt in VII. korpus je bil odrinjen od ceste Kočevje—Dvor pri Žužemberku—Soteska. Vzpostavljena je bila neposredna povezava med sovražno operativno skupino na Rogu in skupino iz Novega mesta. Sovražnik je popolnoma odrinil korpus od desnega brega Krke in je imel odprto pot za nadaljevanje operacij v smeri proti Beli krajini.

V taki situaciji je štab VII. korpusa posredoval z odlično akcijo, ki je na mah konsolidirala razmere na fronti in pravzaprav izenačila uspehe sovražnih čet v bojih od 9. do 14. aprila 1945. Korpus je namreč prerazporedil svoje čete tako, da je XVIII. divizijo premestil na področje Dolenjskih Toplic, XV. divizijo pa okrepil s tem, da je vrnil v njeno sestavo Gubčevo brigado. Zamisel štaba korpusa je bila, da bi XVIII. divizija najprej napadla sovražnika v postojankah Meniška vas in Podhosta, nato pa bi XV. divizija napadla desno krilo sovražnikove bojne črte na Pečki in Topli rebri, pognala sovražnika na cesto, nato pa napadla še njegovo desno krilo in ga pregnala z Rdečega kamna in Lučke gorice proti Smuki.

Osemnajsta divizija se je ponoči na 15. april spustila s področja Roga v dolino in je že zjutraj napadla Meniško vas in Podhosto. Tu je bila skupina vojakov iz polka Variagov in verjetno še kakšna enota iz 1. bataljona slovenskih domobran-

cev ter 1. bataljon 17. SS-policijskega polka. Akcijo je bliskovito opravila 9. brigada, ki so jo podprli s sedmimi topovi, tremi tanki in jurišnim bataljonom XVIII. divizije. Sovražnik se je reševal pri Soteski čez Krko, topništvo pa ga je pri tem obstreljevalo. Med tem je Gubčeva brigada že hitela na Kočevski Rog.

Petnajsta divizija je zvečer nekoliko umaknila 12. brigado, ker je bilo z zavzetjem Pečke njeno desno krilo ogroženo. Nato se je začela divizija pripravljati na akcijo, ki ji jo je zapovedal štab VII. korpusa. Izvedli naj bi jo 16. aprila, ko se bo Gubčeva brigada zopet vključila v sestavo svoje divizije.

Dne 16. aprila zjutraj je bila divizija nared za napad. Sovražnik je še vedno držal položaje, ki jih je bil pridobil 14. aprila. Na svojem levem krilu je imel 10. bataljon slovenskih domobrancev, ki je bil utrjen zlasti na Pečki. Desno od njega je bil 2. bataljon na koti 868, pri Komolcu na koti 912, severno od Rdečega kamna, se je utrdil 1. bataljon, na desnem krilu bojne črte pa je bil 6. domobranski bataljon. Ni znano, kje so bile druge nemške enote, npr. 1. in 2. bataljon 17. SS-policijskega polka in kočevska bojna skupina. Petnajsta divizija je usmerila glavni udarec na koto 912, na Pečko. Ta vrh je bil za položaje XV. divizije najbolj nevaren in najbolj odločilen. Če bi ga zavzeli, potem bi se najbrž vsa sovražnikova obrambna linija razkrojila. Sem je usmeril Gubčevo brigado, ki je bila od vseh najbolj spočita. Pomožni udarec je veljal 1. in 6. bataljonu slovenskih domobrancev, ki sta držala desno krilo domobranske bojne črte. Sèm je usmeril Cankarjevo in 15. brigado ter jurišni bataljon. Drugi domobranski bataljon pa je napadala 12. brigada. Gubčevi brigadi, ki je bila na najvažnejši smeri, so namenili močno artilerijsko podporo, druge brigade pa naj bi si pomagale s svojimi minometnimi baterijami.

Zjutraj med 7. in 9. uro se je boj začel. Po učinkoviti topniški pripravi je Gubčeva brigada udarila v smeri Sv. Petra. Sovražni 10. bataljon na Pečki je to opazil, pa ji je hotel z udarom proti jugu zapreti »pot. Brigada je to preprečila z odločnim jurišem prek Tople rebri in Pečka je bila v rokah gubčevcev. Sovražni bataljon se je umaknil in je nato ponovno napadel. Zavzel je Pečko in pregnal brigado proti jugu. Ko se je brigada uredila, je ponovno jurišala na Pečko in

jo zavzela, nato pa so jo zopet pregnali. Utrdila se je nekoliko južneje, proti večeru pa 6e je umaknila proti Podstenicam. Cankarjeva brigada je z zahoda napadla 1. domobranski bataljon. Z jugovzhoda ji je pomagal jurišni bataljon. Po težkih borbah in juriših se je moral sovražni bataljon umakniti. Nato se je začel utrjevati. Srečo sta imeli tudi 12. in 15. brigada. V celodnevnih krvavih bojih je bila zavzeta celotna sovražnikova obrambna linija, vendar so se vse brigade proti večeru umaknile na prvotne položaje, ker ni kazalo, da bi zavzeto linijo mogle tudi zadržati. Izgube Cankarjeve brigade v bojih 16. aprila so bile: en mrtev in 3 ranjeni. Sovražnikove izgube pa niso natanko znane.

Nasprotna akcija XV. divizije sicer ni prinesla zaželjenega uspeha, je pa vendarle toliko oslabil sovražne čete, da niso mogle še bolj okrepiti svojih položajev ali pa izvajati pritiska v Poljansko dolino. Tja je moral sovražnik poslati druge okrepitve, če je hotel popraviti situacijo, v katero ga je bila spravila XVIII. divizija 15. aprila. Odločil se je za prodor v Poljansko dolino in je v ta namen zbral dele 17. SS-policijskega polka, dele 10. domobranskega bataljona, ter 36., 40. in 71. posadne čete slovenskih domobrancev. Vse te enote je podprl z 8 tanki. Dne 18. aprila je vdrl s temi četami prav do Starih žag, od tam pa ga je pregnala 5. prekomorska brigada ter 9. brigada XV. divizije in jurišni bataljon XV. divizije. Najprej se je sovražnik ustavil in utrdil v Podturnu, od tod pa ga je 19. aprila vrgla partizanska skupina, sestojeca iz 5. prekomorske brigade, 8. brigade in jurišnega bataljona XV. divizije. Sovražnik je moral pri Soteski kar hitro zapustiti desni breg Krke. Tako je bila končana akcija na področju reke Krke in sovražnikovi uspehi pri zavzetju ceste Kočevje—Dvor pri Žužemberku in dalje ob Krki so bili izničeni, zakaj cesta je bila pri Soteski pod ognjem enot VTI. korpusa in ni imela kot povezovalna komunikacija med Žužemberkom in Sotesko nobene veljave. Kasnejši dogodki so pokazali, da je bila ofenziva za sovražnika popolnoma neumestna operacija, ker je v njej hudo krvavel, operativnih uspehov pa ni mogel izkoristiti, saj se je težišče operacij v Ljubljanski pokrajini preselilo drugam.

Enote XV. divizije so ostale na položajih še nekaj časa. Medtem se je na bojiščih marsikaj izpremenilo. Gubčevo brigado je VII. >korpus začasno izdvojil iz sestave divizije in jo

poslal na Kočevsko, kjer je ustanovil posebno borbeno skupino za akcije proti Kočevju. Cankarjeva brigada je ostala okoli Rdečega kamna. Bila je brez 4. bataljona (avstrijskega), ki ga je štab korpusa poslal drugam in se ni več vrnil v sestavo brigade.*7

Okrepitev brigade

Na jugoslovanskih bojiščih je medtem prišlo do sprememb, ki so odločilno vplivale na razporeditev partizanskih enot in na njihove bojne cilje. V severnem delu Slovenije so se sovjetske armade in 3. jugoslovanska armada že približale slovenskim mejam. Dne 4. aprila je bilo osvobojeno slovensko Prekmurje in Rdeča armada je z delom enot že vdrla v Avstrijo. Južno od nje je 3. jugoslovanska armada v težkih bojih lomila odpor nemških čet in jih potiskala proti Štajerski. Enote IV. operativne cone na Štajerskem so se čedalje bolj povezovale s to armado in kmalu postale njen sestavni del. Štajerske partizanske čete so s sijajnimi manevri in velikimi napori zaustavljale nemško balkansko grupacijo, ki se je umikala proti Avstriji. Po njihovi zaslugi je bil večji del te skupine s kvislinškimi enotami vred zajet ali pa uničen. Drugi pomemben dejavnik na slovenskih bojiščih pa je bilo nezadržno prodiranje enot IV. jugoslovanske armade skozi Hrvaško primorje proti Istri in Trstu. Poglavitna naloga te armade je bila, skupaj z enotami IX. korpusa na Primorskem osvoboditi Trst in Slovensko primorje. V Trst je bilo treba prodreti kar se da hitro in prehiteti zaveznike, da bi bila tako osvoboditev vseh hrvaških in slovenskih ozemelj v celoti delo jugoslovanske armade in partizanskih enot v Istri ter Slovenskem primorju. Ker so bile enote VII. in IX. korpusa ob desnem krilu četrte jugoslovanske armade in njegovem zaledju in cilji skupni, je bila potrebna tesna povezava med temi enotami, ki se je končno izrazila v dodelitvi enot IX. in VII. korpusa pod poveljstvo IV. jugoslovanske armade. S tem so se operativni dlji slovenskih partizanskih enot preusmerili v tem smislu, da so bile opuščene vse tiste operacije, ki niso neposredno podpirale poglavitne akcije IV. armade: to je bil prodor v Istro, Slovensko primorje in Trst. Na področju Kočevskega Roga so torej obrambni boji postali na mah brezpomembni. Tudi za nemško poveljstvo niso bile več pomembne take operacije, ki naj bi osvajale ozemlja in utrjevale nemško

oblast. Sedaj je Nemcem šlo le za to, da bi zadrževali jugoslovansko armado in se umaknili brez večjih žrtev. Take so bile razmere na slovenskih bojiščih, ko se je IV. jugoslovanska armada 20. **aprila** pojavila pred Reko.

Začelo se je obdobje sklepnih operacij za osvoboditev slovenskega ozemlja. Potrebno je, da vidimo, v kakšnem stanju je tedaj bila Cankarjeva brigada, ki se je vkopala v gozdovih Kočevskega Roga.

O moralno političnih razmerah v brigadi smo že pisali. V najtežjih trenutkih zadnje ofenzivne operacije, ki je bila od 9. do 18. aprila, se je moralno politično stanje v brigadi še bolj utrdilo. Partizani so bili dobro obveščeni o razmerah na svetovnih in na jugoslovanskih bojiščih in jim je bilo znano, da se z veliko naglico bliža konec vojne. Nepopisno je bilo **navdušenje** partizanov, da se bo končala dolgotrajna vojna in z njo povezano trpljenje. Nič ni moglo zlomiti vztrajnosti in junaškega duha brigade, ki se je tolkla vse bolj zagrizeno, ne glede na žrtve. Nikjer ni bilo opaziti oportunitizma v tem smislu, da bi se borci **izmikali** bojem in žrtvovanjem, ki so nujna v bojnih razmerah. Brigada je bila prekaljena. Štab brigade je lahko brez skrbi zaupal popolnoma samostojne akcije bataljonom, ki so jih odlično vodili bataljonski poveljniki

V sestavi brigade je prišlo do velikih sprememb. Avstrijski bataljon ali 4. bataljon Cankarjeve brigade je zadnjo nalogo v sestavi brigade opravil 9. aprila, ko je brigada pomagala napadati sovražne postojanke na levem bregu Krke v Vinikovem vrhu. Potem je praktično izpadel iz poveljniške pristojnosti štaba Cankarjeve brigade. Dne 13. aprila 1945 je bataljon tudi formalno odšel iz sestave brigade in so ga poslali na Gorjance v Podgrad, da bi okrepil obrambne položaje Gubčeve brigade do njenega odhoda v Kočevski Rog. Avstrijski bataljon je prestal najhujše boje v Cankarjevi brigadi in se je dobro držal. Hrabro se je boril proti domobranskim in nemškim **policijskim** četam. Štab brigade mu je večkrat zaupal pomembne naloge, ki jih je vedno vestno in častno izpolnjeval.²⁸

Številčno stanje je od januarja 1945 dalje neprestano upadalo. Šele sredi aprila se je stanje nekoliko izboljšalo. Brigada je npr. imela 15. aprila 392 borcev in bork ter se je njeno številčno stanje do 20. aprila gibalo v tem okviru. Dne

Stanko Mahne, komandant brigade

Vekoslav Robič, politični komisar brigade

20. aprila pa je glavni štab poslal brigadi — kakor tudi drugim brigadam — veliko pomoč. Peta prekomorska brigada, ki smo jo spoznali že v bojih okoli Podturna in Podhoste, je bila

20. aprila razpuščena in njene enote razdeljene med brigade VII. korpusa.*

Razpustitev te brigade je bila za njene pripadnike zelo boleča. Glavni štab pa je imel edino to možnost, da izpopolni brigade VII. korpusa, katerih številčnost se je med borbami zelo osula. Nekaterim brigadam so dodelili kar cele bataljone iz 5. prekomorske. Ni znano natančno, kako je bila ta raz-

* Peta prekomorska brigada je bila ustanovljena v Splitu 23. decembra 1944. Vanjo so vključili razne skupine in posameznike slovenske narodnosti, ki so se prijavili za **vstop** v NOV Jugoslavije v Angliji, Italiji in raznih drugih državah. Večinoma so bili to Primorci in Istrani ter Brkinci. Na posredovanje glavnega štaba Slovenije so brigadi ukazali, naj se prebije na Slovensko in se oimprej vključi v narodnoosvobodilno vojsko Slovenije. Brigada je iz Splita potovala skozi Zadar in je skozi Liko ter Ogulin po težkih bojih in napornih marših prispela pri Vinici na osvobojeno ozemlje Bele krajine. Tu so jo sprejeli z vsemi vojaškimi častmi in z velikim navdušenjem (Jože Šmit, Rado Bordon, Albert Klun: Peta prekomorska).

delitev izpeljana, vemo le, da je številčno stanje Cankarjeve brigade nenadoma poraslo od 386 dne 19. aprila na 553 borcev in bork dne 20. aprila 1945. To pomeni, da je brigada dobila 167 novih borcev s poveljniškim kadrom vred. V brigado je prišel tudi poveljnik 5. prekomorske brigade Stane Mahne, ki so ga postavili za poveljnika brigade, dotedanega komandanta Vinka Mojškerca pa so premestili v divizijo. **Ze** prej.

17. aprila, pa so imenovali novega političnega komisarja brigade Vekoslava Robiča, štab Cankarjeve brigade je v mesečnem poročilu z dne 22. aprila 1945 takole ocenjeval pomen te kadrovske okrepitve: »... Izpopolnile so se vrzeli v vrstah borcev ter v pomanjkanju kadrov z dotokom novega moštva ... Vprašanje kadra ni bilo več problem, kot je bdi še pred tednom, tudi ni več pomanjkanja borcev za zasedbo položajev, kajti moštvo, ki je bilo dodeljeno brigadi, so kakor kaže, izkušeni in dobri fukcionarji. Tako sta se splošno stanje in najtežji problem v brigadi znatno izboljšala...« Vedeti je namreč treba, da borci in poveljniki iz 5. prekomorske niso bili novinci, temveč borci, vojaki, ki so imeli za seboj dolge marše in trde boje. Število partizanov v brigadi se je čez nekoliko dni povzpelo na 575 borcev in bork ter je ostalo približno tako do konca vojne.²⁹

Številčna in kadrovska okrepitev brigade ter njena visoka morala so bili pomembni dejavniki za sklepne operacije enot VII. korpusa.

Brigada je dobivala vse do konca vojne razmeroma dobro oskrbo iz skladišč XV. divizije oz. VII. korpusa. Slabše je bilo le v času najhujših bojev v Suhi krajini in na Kočevskem Rogu. Sicer pa so imeli v brigadi bel kruh, ki so jim ga dobavljali iz korpusnih pekarn v Podstenicah. Borci so bili dobro oblečeni, le v bojih obnošeno in raztrgano obleko so morali zamenjati. Več je bilo težav z obutvijo. Intendantje pa so vedno našli pot, da so jo nabavili o pravem času. Ugled intendantske službe je proti koncu vojne čedalje bolj naraščal. Štabi so ji nalagali vse več odgovornosti in dela. Glavni intendant brigade je postal komandant zaledja brigade, le saniteta je ostala še vedno pod neposrednim vodstvom oz. na skrbi štaba brigade oz. njenega načelnika štaba. Ker so bili zadnji boji večinoma v Suhi krajini, naj omenimo da tedaj v Suhi krajini ni bilo več živine. Deloma so jo pobrali partizani, deloma domobranci in sovražne čete, deloma so jo odpeljali s

seboj v sovražne postojanke tisti, ki so jih partizani iz varnostnih razlogov izgnali iz Suhe krajine. Cankarjeva brigada se je pod vodstvom intendantov zelo potrudila, da je olajšala prebivalstvu pomladanska dela: posojala jim je živino ali pa 90 partizani sami pomagali obdelovati polje.³⁰

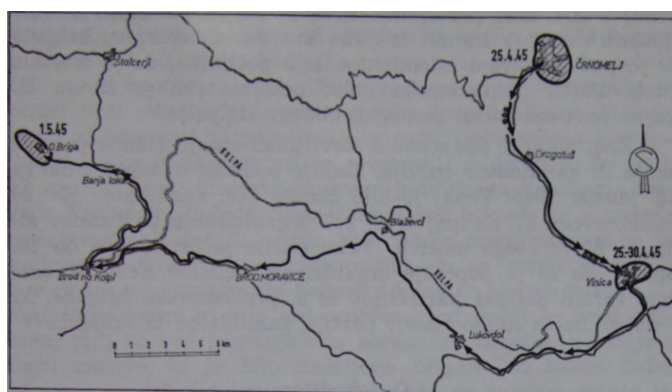
Zelo malo je podatkov o številčnem stanju članov partije, skoja in kandidatov partije. Zadnje podatke o tem imamo za

18. januar 1945. Tedaj je bilo članov 110, kandidatov KP 20 in skojevcev 87. Skupaj torej 217 organiziranih partizanov ali 50 do 60% vsega moštva. Tako stanje je ostalo vse do 20. aprila, ko se je poprečje organiziranih članov nekoliko znižalo zaradi dohoda partizanov iz 5. prekomorske brigade, ki tedaj ni imela toliko članov partije, kandidatov in skojevcev.³¹

Osvoboditev

Dne 24. aprila 1945 je Cankarjeva brigada krenila na zadnjo, dolgo, osvobodilno pot. Po končanih bojih na Pečki in Rdečem kamnu se je vsa divizija potegnila nekoliko nazaj na cesto Podhosta—Žaga Rog ter zavzela dobre obrambne položaje. V sestavi XV. divizije že od 17. aprila ni bilo več Gubčeve brigade, ki so jo prideliili kočevski bojni skupini za boje med Kočevjem in Kolpo. Od 17. do 24. aprila je bila Cankarjeva brigada na cesti, kaka dva km severozahodno od Podstenic, pri legendarnem Faberjevem križu, kjer je bila leta 1942 v veliki italijanski ofenzivi zavrnjena kolona vodstva osvobodilnega gibanja ter je ostala v obkoljenem Kočevskem Rogu. Desno od Cankarjeve je bila na Sedlati gorici 12. brigada, levo pa 15. Sovražnik je ostal na osvojenih položajih okoli Pečke, Tople rebri in Rdečega kamna ter se tam utrjeval. Fronti sta bili kar precej oddaljeni ena od druge in vsaka stran je poskrbela, da je ne bi druga presenetila. Zato je bilo na dnevnem redu intenzivno patroljno delovanje, večjih bojev pa ni bilo. Po prihodu okrepitve iz 5. prekomorske je Cankarjeva brigada imela priložnost, da se nekoliko uredi, izpopolni vrste borcev v četah in postavi poveljniški kader, kjer ga ni bilo. Brigada je vse to uredila. Dne 24. aprila je novi komandant Stane Mahne prevzel poveljstvo nad brigado.

Brigada je bila odlično oborožena, zlasti je bilo veliko avtomatskega orožja in protitankovskih pušk. Mimici j e je bilo

Bojna pot Cankarjeve brigade od 25. aprila do 1. maja 1945

zadosti, saj je glavni štab poskrbel za dostavljanje zadostnih količin, da v brigadi glede tega ni bilo več toliko skrbi.^{8*}

Brigada je štela 575 partizanov, ko je 24. aprila odkorakala s Kočevskega Koga v Crmošnjice. V skladu z novimi razmerami na jugoslovanskih bojiščih so jo usmerili proti Vinici, kjer naj bi se neposredno vključila v operativna prizadevanja VII. korpusa, ki so že pomenila sodelovanje s IV. jugoslovansko armado. Tedaj si je namreč nemško poveljstvo zelo prizadevalo, da bi preprečilo prodiranje IV. armade proti Istri in Trstu. Na področju južno od Kočevja je bil sovražnik zelo aktiven in je s te strani poskušal vpdati IV. armadi v boke in zaledje. Zato je bila tudi sestavljena kočevska bojna skupina VII. korpusa, ki je imela nalogo, nevtralizirati bojne akcije sovražnika v smeri bokov in zaledja IV. jugoslovanske armade. To nalogo je skupaj z XX. divizijo IV. jugoslovanske armade tudi opravila. Tu na jugu, pri Vinici na Kolpi, pa je bila možnost, da bi sovražnik, ki si je vzpostavil etapno obrambno linijo na reki Dobri, poskušal vdreti v Belo krajino in proti Kočevju. Na omenjeni obrambni liniji so bila sovražna oporišča v Ogulinu, Generalskem Stolu in na pomembnejših točkah ob Dobri. Naloga brigade je bila, da zlasti pri Vinici prepreči sovražnikove poskuse prehoda čez Kolpo. Brigadi so

dali na voljo dva tanka iz sestave tankovske čete glavnega štaba in 1. baterijo 1. divizionarilne brigade.

Iz Črmošnjic so jo s kamioni prepeljali na Vinico. Brigada se je 25. aprila razporedila tako, da je južno od Vinice na desnem bregu Kolpe organizirala mostobran, ki je branil že precej poškodovani zasilni most, nekoliko bolj zahodno pa je vzpostavila na cesti, ki drži iz Ogulina proti Vinici, obrambno linijo med Zdihovim in Osojnikom. Ob podpori artilerijske baterije in dveh tankov je uspešno izpolnila svojo nalogo: sovražnik do Kolpe ni prišel. Pri tem velja pripomniti, da sovražnik niti ni pokazal posebne vneme, da bi brigado vrgel čez Kolpo, saj ta odsek tedaj ni mogel biti zanj pomemben.*

Dne 25. aprila je prišel VII. korpus pod neposredno poveljstvo IV. jugoslovanske armade. Njegova poglavitna naloga je bila še vedno, varovati desno krilo IV. armade na področju med Kočevjem in linijo Osilnica—Prezid—Stari trg na Notranjskem pred nemškim 97. korpusom, ki se je postavil v bran IV. armadi pred Reko in kasneje na področju Ilirske Bistrice. Dne 28. aprila je XX. divizija IV. armade zavzela Ilirsko Bistrico in ustvarila možnost za uničenje Kiiblerjevega 97. korpusa pri Ilirski Bistrici. V takem položaju je ostala naloga VII. korpusa, da zavzame Kočevje in nato prodira proti Ljubljani. Ko se je izkazalo, da na fronti pri Dolenjskih Toplicah in na Kočevskem Rogu ne more biti več pomembnih akcij in da je to bojišče dokončno izgubilo pomen, je štab VII. korpusa zbral obe diviziji za izpolnitev naloge, ki mu je bila sedaj zaupana. Petnajsti diviziji je ukazal, naj z vsemi

* Cankarjeva brigada je imela pri Vinici od 25. do 30. aprila te boje in patroljne spopade:

Dne 25. aprila je sovražnik vdrl iz Netretica in Generalskega Stola proti mostobranu Cankarjeve brigade. Z njim se je spopadal zlasti 1. bataljon in je sovražnika pregnal. Del sovražnikovih enot je še ostal v Bosancih.

Naslednji dan so bili patroljni spopadi, večji spopad s kakima dvema četama pa je bil pri vasi Bosanci, torej na položajih neposredne obrambe mostobrana. Brigada je napad odbila.

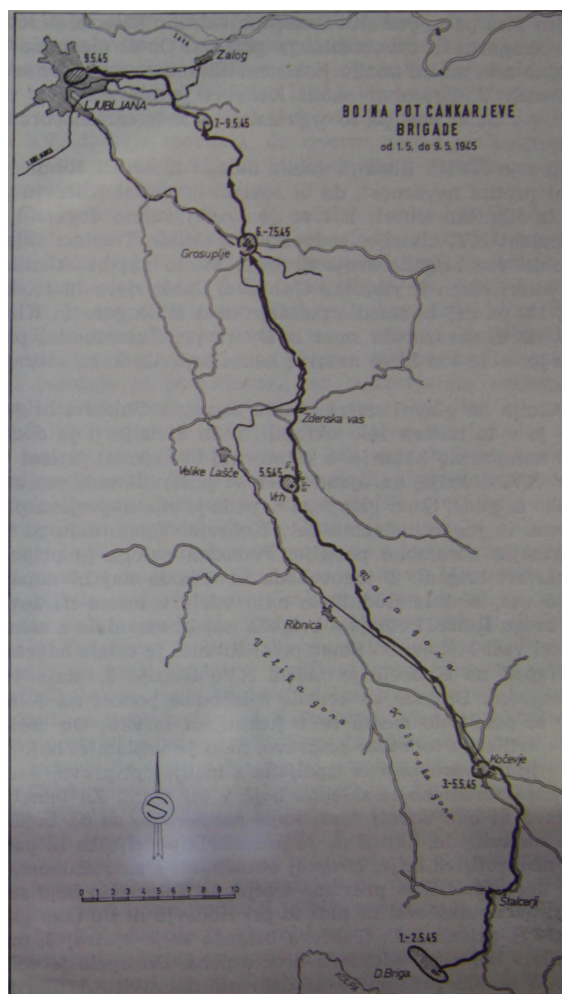
Dne 26. aprila je sovražnik znova napadel mostobran z dvema kolonama, ki sta šteli po 100 mož. Koloni sta prihajali iz Bosiljeva in Mrzljakov. Po četrturni ostri borbi so Cankarjevci obe koloni pregnali. Drugi bataljon brigade je imel enega mrtvega in 2 ranjena. (Mesečno operacijsko poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. aprila do 20. maja 1945, arh. IZDG, f. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 26. april 1945, arh. IZDG f. 151/1-1.)

štirimi brigadami napade Kočevje in ukroti tamkajšnjo posadko, XV. divizijo pa je poslal proti Ribnici, da bi jo osvobodila z akcijo z jugovzhoda proti severozahodu. Tako se je začela zadnja bojna pot enot VII. korpusa. Zadnji boji so vzplamteli med Kočevjem in Ljubljano.¹³

Cankarjeva brigada je odšla 30. aprila 1945 v sestavo svoje divizije. Pri Vinici so jo zamenjale hrvaške enote. Potovala je po desnem bregu Kolpe prispela skozi Brod Moravice na Brod na Kolpi, šla čez reko in se nastanila v vasi Fara. Tu se je dobro nahranila in odpočila. Dne 1. maja 1945 je prispela v vasi Dolenja in Gorenja Briga. Tukaj je prejela povelje štaba XV. divizije za napad na kočevsko posadko. Do napada pa je bila diviziji za rezervo.³⁴

Kočevje so partizani večkrat napadali. Najprej XIV. divizija in za njo XVIII., pa tudi XV. divizija se je spopadala s kočevsko posadko. Mesto pa je vedno vzdržalo, čeprav je bila njegovo posadko XIV. divizija leta 1943 spravila že v hude škripce. Sedaj so se pred Kočevjem pojavile enote XV. divizije. Razmere so bile za posadko zelo neugodne. S XV. divizijo je namreč pred kočevske utrdbe prišla tudi artilerijska brigada VII. korpusa z 20 novimi topovi in zadostnimi količinami municije. Divizija je imela tudi baterijo minometov. Njene brigade so bile izvrstno oborožene in izkušene v napadih na utrjene postojanke. Divizija, po oborožitvi in številu borcev najmočnejša v Sloveniji, je torej sedaj imela v rokah sredstva, ki se jim kočevska postojanka ne bi bila mogla dolgo upirati.

Kočevsko posadko sta sestavljali dve posadni četi slovenskih domobrancev, dve četi 3. bataljona in deli 13. in 14. oklepne čete (18 tankov) 19. SS-policijskega polka ter bataljon 17. SS-policijskega polka.⁸⁵ Sovražnih čet je torej bilo za tri nepopolne bataljone, ki so bili močno okrepljeni s tanki in težkim orožjem. To je bila močna posadka, toda spričo oboroženosti XV. divizije in razmer, ki so tedaj vladale na bojiščih, ni mogla upati, da se bo uspešno upirala. Nadalje je bilo važno, da je zavezniško letalstvo v zadnjem času večkrat bombardiralo mesto. Pri tem je bila delno uničena postaja, popolnoma uničena tekstilna tovarna, delno sta bila poškodovana Marijin dom in gimnazija, v kateri je bila nastanjena 61. posadna četa, zadeto pa je bilo tudi župnišče. Spričo tega se je posadka preselila iz javnih v zasebne hiše, v gimnazijo in

Bojna pot Cankarjeve brigade od 1. do 9. maja 1945

Marijin dom pa so preselili tiste prebivalce, o katerih so sodili, da so simpatizerji osvobodilnega gibanja. Okoli mesta so bili še vedno zelo modni bunkerji, sistem obrambe se v glavnem ni spremenil. V obrambni okoliš Kočevja je bil vključen tudi Rudnik, v Šalki vasi pa so organizirali slabše utrjen obrambni rajon.

Ker je XVIII. divizija dobila nalogo blokirati Ribnico in ker ni pretila nevarnost, da bi sovražnik poslal Kočevju pomoč iz ribniške smeri, kot se je doslej vedno dogajalo, je komandant XV. divizije, podpolkovnik Milan Tominc, sklenil uporabiti vse brigade svoje divizije. Mesto naj bi oklenile z vseh smeri razen iz ribniške Gubčeva, Cankarjeva in 15. brigade, 12. pa naj bi zasedla položaje med Malo goro in Klinjo vasjo, da bi zavarovala smer iz Dvora pri Žužemberku proti Kočevju — le tod bi se namreč lahko pojavila kaka sovražna enota.

Akcija na glavni smeri je bila zaupana Gubčevi brigadi, ki so jo v ta namen zelo okrepili. Štab divizije ji je dodelil svojo minometno baterijo, s katero naj bi napadal jurišni bataljon XV. divizije, na njeno smer SO postavili tudi vso artilerijsko brigado. Smer glavnega napada je bila naperjena proti južnemu in jugovzhodnemu delu Kočevja. V tem delu so bile najvažnejše obrambne pozicije. Pomožna naloga je pripadla Cankarjevi brigadi. Z jugovzhoda in vzhoda naj bi napadla Klinjo vas, zavzela Rudnik in nato vdrla v mesto na severnem bregu Rinže. Petnajsta brigada naj bi napadala z zahoda v smeri vasi Mahovnik. Smer proti Ribnici je ostala odprta.

Napad na Kočevje je začela XV. divizija 3. maja 1945 navsezgodaj. Brigade so krenile z izhodišč ponoči na 3. maj in so se približale mestu še v jutranjem mraku. Ob zori je začela artilerija topniško pripravo, nato je vzplamtel boj. Vsa akcija je bila pravzaprav izpeljana z manjšo pripravo, kar je bilo karakteristično za sklepne boje v tej vojni. Za temeljito pripravo ni bilo dovolj časa, kajti razmere so se na bojiščih hitro spreminjale, hkrati pa je prežemala poveljnike in partizane neukrotljiva želja, čimprej obračunati s sovražnikom, da bi se mu oddolžili za prestano trpljenje. Tak način boja se je večkrat zelo maščeval in tudi tu pri Kočevju ni šlo tako gladko, kot so pričakovali. Gubčeva brigada se je zjutraj 3. maja zagnala v boj z vso silo, toda brez uspeha. Pretrpela je velike žrtve, s samim jurišem se ni dalo nič napraviti. Artilerijski

ogelj je bil sicer močan, toda ni follo časa, da bi bili lahko določili poglobitve in najpomembnejše cilje. Tako je po prvi artilerijski pripravi ostala mestna obramba kaj malo prizadeta in sovražnikovi tanki so lahko vzpostavljali ravnotežje, kjer je bilo omajano. Ko sta Gubčeva brigada in jurišni bataljon XV. divizije spoznala, da dnevni napad ne bo prinesel uspeha, sta napad prekinila in se skupaj s topništvom začela pripravljati na nočno akcijo.

Cankarjeva brigada se je začela — tako kot Gubčeva — pomikati proti Kočevju na svojem odseku zjutraj 3. maja. Na levem krilu je bil 1. bataljon, desno od njega pa drugi. Prvi je bil usmerjen proti Šalki vasi, drugi pa proti Rudniku. Prvi se je spopadel s sovražnikom v bunkerjih blizu Šalke vasi. Bataljon je v vas jurišal in jo zasedel. Deli bataljona so vdrlili čez žico. Ondi so z dvema puškomitraljezoma zasedli položaje in obvladovali vse bunkerje na svojem odseku. Izza teh prednjih delov se je vzpel bataljon na greben nad Šalko vasjo, od koder je imel dober pregled. Le okoli 100 metrov pred bataljonom so bili sovražnikovi bunkerji. Bataljon je sodil, da je imel sovražnik v prvem spopadu in v obstreljevanju bunkerjev, ki je sledilo precejšnje izgube. Sovražnik ni dopustil, da bi Cankarjeva držala Šalko vas. Najprej je začel obstreljevati partizane s topništvom in minometi, nato pa se je pognala pehota v napad. V varstvu ognja se je bližala iz dveh smeri. Cankarjevci so obstali na mestu, niso se dali premakniti. Tedaj so Nemci poslali ob levem boku 1. bataljona tank, da bi mu prišel za hrbet. Borci so izstrelili na tank kakšne 3 protitankovske mine, ki pa niso eksplodirale, in tank je lezel dalje. Bataljon se je moral umakniti severovzhodno od Šalke vasi, kjer se je nato ponovno postavil v bojno vrsto. Sovražne čete so se tedaj ustavile, zadovoljile so se z doseženim uspehom in so le obstreljevale Cankarjevo vbrigado z minometi in protitankovskim topičem. Akcija Cankarjeve brigade je bila povezana z akcijo na glavni smeri Gubčeve brigade. Ker je Gubčeva prenehala napadati, tudi Cankarjeva ni mogla storiti nič pomembnega in se je prav tako začela pripravljati na večerno nadaljevanje. Čez dan sta 2 borca padla, 9 je bilo ranjenih in 2 pogrešana.

Štab XV. divizije je ukazal brigadi, naj začne zvečer ponovno napadati in naj v varstvu minometnega ognja brezpo- gojno vdre v postojanko. Zvečer je udarila Gubčeva brigada,

ki se ji je sprva posrečilo pod ognjem težkega orožja vdreti v utrjeni pas. Potem pa jih je sovražnik odbil. Napadli so drugič. Boj je bil izredno srdit in brigada je izgubila na miniranih žičnih ovirah okoli 10 borcev, ki so bili mrtvi, nekaj pa je bilo ranjenih. Ko so napadli drugič, se je začel sovražnik umikati v središče mesta. Tedaj — bilo je okoli 23. ure — je tudi Cankarjeva s tremi bataljoni vdrla skozi utrjeno linijo in kmalu spoznala, da je začel odpor pojemati. Pred brigado ni bilo več sovražnih čet: ponoči so se v spremstvu tankov začele umikati iz Kočevja. Cankarjeva, Gubčeva in 15. brigada so ponoči na 4. maj osvobodile Kočevje na veliko veselje prebivalstva, ki je navdušeno manifestiralo. Sovražnikova posadka se je umikala proti Ribnici. S tem se je začel premik sovražne skupine od Kočevja proti Ljubljani.³⁶

Na vzporedni dolenski komunikaciji se je od Novega mesta proti Grosupljemu začelo podobno premikanje. Kot vidimo, niti dolenska cesta od Novega mesta proti Ljubljani niti kočevski komunikaciji nista bili prišli v poštev za premike velikih enot sovražnikove balkanske grupacije, temveč le za premike lokalnih skupin. Četrta jugoslovanska armada, ki je skupaj z enotami IX. korpusa že 1. maja 1945 osvobodila Trst, ni imela več tako velikih problemov z zavarovanjem svojega desnega krila, čeprav se ji je 97. nemški korpus še zelo krepko postavljal po robu. Četrta armada ga je naposled ukrotila, ga obkolila in prisilila na kapitulacijo. Pred VII. korpusom je torej ostal najvažnejši cilj, uničevati postojanke na relaciji Kočevje—Ljubljana, njen nadaljnji cilj pa je bila osvoboditev slovenske prestolnice ob pomoči XXIX. divizije iz IV. jugoslovanske armade. Pohod proti mestu je začela z zahoda. Tako so bile usmerjene proti Ljubljani enote VH. korpusa s XV. in XVIII. divizijo ter XXIX. divizija IV. armade. Ta divizija je 1. maja osvobodila Postojno in šla vzdolž glavne ceste proti Planini. Na dan osvoboditve Kočevja je osvobodila Planino in Kalce. Nato se je hitro približevala postojankam širše obrambe Ljubljane. Petega maja je že bila na liniji Borovnica—Vrhnika—Horjul. Na ta dan je bila v Ajdovščini ustanovljena prva slovenska vlada. Četrta jugoslovanska armada je poslala svoj hitri premični odred proti Koroški. V Prekmurju so sicer vojaške sile Rdeče armade še stale na starih položajih, a so se že pripravljale za prodiranje v Avstrijo. Osvobodilno gibanje v Prekmurju je pripravljalo ustanovitev

Prekmurske brigade in njen osvobodilni pohod proti Mariboru ni bil več daleč. Balkanska sovražna grupacija se je zgnetla na umiku okoli Celja in Slovenj ega Gradca ter se zaman trudila, da bi se razvila v pohodno kolono in zbežala na Koroško.

V takih razmerah se je nadaljeval pohod enot VII. korpusa. Petnajsta divizija je začela premik 5. maja. Usmerila se je proti Ribnici in Velikim Laščam. Ker pa so bile vse korpuse enote na eni komunikaciji, jih je bilo treba smotrno razporediti in se hkrati povezati z XXIX. divizijo IV. jugoslovanske armade ter z njo uskladiti akcijo. Štab VII. korpusa je postavil na desno krilo XV. divizijo, na levo pa XVIII., levo od nje pa je bila XXIX. divizija. Divizije so preganjale sovražnika ter osvobajale mesta in vasi. Pri tem je VII. korpus XV. divizijo vse bolj usmerjal na dolensko komunikacijo Novo mesto—Grosuplje, ker tam ni bilo močnejših partizanskih sil.

Ko je Cankarjeva brigada odšla iz Kočevja, je imela nalogo, da zasede položaje pri Sv. Ani, vzhodno od Ribnice, in tako prepreči pobeg ribniške posadke v tej smeri. Toda iz Ribnice je bil sovražnik že ušel. Brigada je potovala po Mali gori po dokaj slabih poteh, se vzpela na Sv. Ano, odondod pa na Grmado nad Velikimi Poljanami. Dne 5. maja 1945 zvečer so bile brigade XV. divizije takole razporejene: popolnoma na desnem krilu je bila 12. brigada okoli Žvirč, na Grmadi je bila Cankarjeva, na Velikih Poljanah, na Žukovem in na Vrhju 15. brigada, Gubčeva pa je do noči zasledovala sovražnika, s predhodnico prispela do Velikih Lašč ter se nastanila v škrlovinci in v Podplani. Levo od XV. divizije je ta večer bila XVIII. divizija v višini Velikih Lašč, XXIX. pa je bila pri Borovnici, Vrhniku in Horjulu. Omeniti velja še Dolenski odred, ki je bil na okupiranem ozemlju med nemško mejo ter Savo in se je pripravljal na osvoboditev Litije.

Posadke iz Novega mesta in drugih krajev ob dolenski cesti, zlasti iz Šentvida pri Stični, iz Stične in Višnje gore, so se pomikale proti Ljubljani. Sem so poslali 12. brigado. V Grosupljem se je še držala posadka, ki je imela nalogo počakati, da pridejo vse posadke iz Dolenjske, da bi jim varovala umik. Cankarjeva je prejela nalogo, naj Grosuplje nemudoma osvobodi. Ob 20. uri 6. maja je že začela napad. Prvi bataljon je napadal s severovzhodne smeri, 2. z vzhoda, 3. pa z zahoda. Postojanko je brigada obkolila. Najprej je opazil sovražnik 1. bataljon in uperil nanj ves ogenj. Tedaj sta 2. in 3. bataljon

izvedla juriš in vdrla v postojanko. Toda sovražna posadka je uporabila tanke v smeri 3. bataljona, tj. proti Ljubljani, in 3. bataljon se je moral umakniti. Kmalu zatem je brigada ponovila napad. Dne 7. maja okoli 2. ure ponoči se je Cankarjevi priključila še 15. brigada. Takoj nato se jima je z jurišem posrečil vdor v postojanko, sovražnik pa je ob podpori tankov pobegnil proti Ljubljani. Dve četi Cankarjeve brigade sta ga ganili nekoliko od Šmarja dalje, nato pa sta se povezali z Gubčevo in opustili zasledovanje. V tej akciji je bilo 5 cankarjevcev ranjenih. V Grosupljem so osvoboditelji zaplenili nekaj vojaškega materiala.³⁷

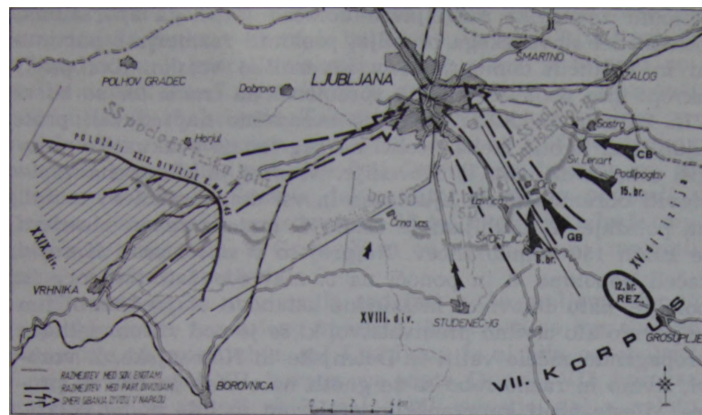
Brigada pa se ni utegnila zadržati v Grosupljem, kjer jo je prebivalstvo navdušeno sprejelo. Odkloniti je morala vse počastitve in gostoljubje, saj Ljubljana še ni bila osvobodjena — tja je usmerjal VII. korpus vse enote. Diviziji VII. korpusa sta namreč že ponoči na 7. maj dobili povelje, naj v naletu prebijeta obrambne položaje, ki si jih je bil zgradil sovražnik okoli Ljubljane. Obramba je bila raztegnjena od Sostrega pri Ljubljani (na sovražnikovem levem krilu) prek Zadvara na Orle pa dalje na Lavrico in Babno gorico. Čez Barje je bila obramba speljana mimo Črne vasi do Bevk in Loga, nato pa prek Horjula na Vrzenec. Na obrambno črto so postavili kakih 5 bataljonov vojaštva iz sestave enot, ki so nam že znane in ki so bile tudi posadke raznih postojank na Dolenjskem ter na kočevski komunikaciji. Tu so bili 17. SS-policijski polk (verjetno z dvema bataljonoma), bataljon 19. SS-policijskega polka, dva bataljona slovenskih domobrancev, med njima drugi in esesovska podoficirska šola. Ključna utrdba je bila na Orlah, kjer sta oba nemška polka imela okoli 2 bataljona v utrdbah. Tu so bili tudi tanki in zelo močne minometne baterije, na gradu in na Barju pa je sovražnik imel topništvo.

V Ljubljani so se okupator in njegovi kvislingi hudo potili, da bi se izkopali iz težav, ki so se zgrnile nanje. Slovenska reakcija je 4. maja 1945 ustanovila slovenski narodni odbor, zavedajoč se, da bo zaveznikom omehčala srce z nekaterimi ukrepi, ki so bili na videz ugodni za zaveznike. Narodni odbor je izdal razglas, preimenoval domobransko vojsko v slovensko narodno vojsko, odstavil je generala Rupnika kot poveljnika slovenskega domobranstva in imenoval za poveljnika »slovenske narodne vojske« generala Krenerja. Reakcionarno vodstvo je upalo, da so ti ukrepi zadostni, da bodo

zahodni zavezniki razveljavili določbe jaltskega sporazuma, zasedli del slovenskega ozemlja, prekinili razmerja s partizani in vključili domobrance v zavezniško vojsko. Ker pa ti ukrepi niso prinesli nobenih sprememb na fronti ter so borci VII. korpusa in XXIX. divizije nezadržno napredovali proti Ljubljani, je bilo treba misliti na beg ter na evakuacijo mnogih ustanov in enot iz Slovenije. Najprej je bilo treba vzpostaviti obrambo okoli Ljubljane in vsi domobranci so morali na položaje. V Ljubljani je ostalo 5. maja z rekonvalescenti le kakih 150 domobrancev. Najprej so v smeri proti Koroški začeli popoldne 4. in ponoči na 5. maj odvažati ranjence in bolnike, nato delavnice in zaledne ustanove. Največ skrbi jim je povzročalo civilno prebivalstvo, ki se je pod vtisom njihove propagande začelo valiti iz Dolenjske in Notranjske. Z vozovi, živino in razno robo so se gnetli na cestah in ovirali promet. Ceste proti karavanškim prelazom so bile polne vojaštva. Z vseh strani pa so napadali partizani, obkoljevali mesto, zapirali pota rešitve in ogrožali evakuacijo.

Dne 7. maja 1945 je bila podpisana vdaja nemške armade, veljati pa je začela 8. maja 1945 ob 23. uri. Tudi general Rösener je bil v hudih skrbih. Kako naj zagotovi umik toliki množici vojakov in civilnega prebivalstva? Zanj je bilo seveda najvažnejše, da reši svojo vojsko. Mnogokrat je moral uporabiti zvijače ali pa grožnje, da je dosegel tako organizacijo umika, ki mu je bila v prid.

Vse borce VII. korpusa je seveda prežemala ena sama misel: da bi najprej osvobodili Ljubljano. Štiri leta so med krvavimi boji čakali na ta veliki trenutek. Osvoboditev Ljubljane je pomenila delno vrnitev uslug mestnemu prebivalstvu, ki je veliko prispevalo k oskrbi partizanskih enot (s pošiljkami se je spomnilo tudi Cankarjeve brigade). Še bolj pa je partizane priganjala želja, da bi v Ljubljani zajeli vso sovražno vojsko, zlasti pa domobrance, ki so jim kot okupatorjevi hlapci prizadejali toliko gorja. Zato lahko razumemo, da so borci in poveljniki hiteli proti mestu in da jim je bil vsak trenutek dragocen. To so hkrati bili razlogi, da so enote VII. korpusa navalile na obrambno linijo okoli Ljubljane brez predhodne priprave, brez artilerijske podpore, kar iz marša, čeprav so imele vse možnosti, da bi njihovo akcijo podpiralo tako močno topništvo, kot ga v vsej vojni niso imeli. Kar 20 novih topov je imela topniška brigada.

Bitka za osvoboditev Ljubljane 8. In t. maja 1945

Poveljstvo korpusa je razdelilo naloge med obe diviziji. Levo je proti mestu — v smeri glavne ceste Škofljica—Ljubljana — korakala XVIII. divizija — tri brigade — desno od nje pa je bila XV. divizija s štirimi brigadami. Med Orlami in Lavrico je potekala razmejitvena linija med obema divizijama. Z zahoda je v smeri glavne ceste Vrhovnica—Ljubljana prodirala XXIX. divizija. Glavna smer napada je bila med Orlami in cesto pri Lavrici. Komandant XV. divizije je postavil tri brigade v prvo linijo, eni pa je namenil vlogo rezerve. Na levem krilu je bila Gubčeva brigada, ki je bila usmerjena na pglavitni utrjeni vozel na Orlah, desno od nje je bila 15., na desnem krilu pa Cankarjeva brigada. Petnajsta je napadala v smeri proti Podmolniku, Cankarjeva brigada pa skrajno levo krilo sovražnikove obrambne razporeditve. Zamišl o osvoboditvi Ljubljane se je torej opirala na frontalno akcijo iz pohoda, brez podpore artilerije in brez manevra. Dne 7. maja 1945 zjutraj se je začel krvav boj. Cankarjeva brigada se je razpostavila na izhodišča pri vasi Češnjice pri Dobrunjah, pred njo so bile utrjene linije pri Sostrem in na Zadvorskem hrilbu. Toda Cankarjeva brigada, ki ji niso dodelili naloge, da z manevrom poskuša zaobiti sovražnikove utrdbe, je ostala na mestu in se ni zapletla v posebne boje. Glavni spopad se je razvnel pred Orlami. Boj je bil srdit, par-

tizani so naskakovali, ne meneč se za žrtve. Sovražnik je srdito obstreljeval borce ter jim z artilerijo in minometi prizadejal velike izgube. Pod Orlami sta v zadnjem boju osvobodilne vojne krvaveli Gubčeva in Levstikova brigada. Gubčeva je imela hude izgube: okrog 58 mrtvih in več kot 70 ranjenih.

Ko sta poveljnika korpusa in divizije spoznala, da z napadom brez temeljite priprave ne bo nič, sta popoldne ustavila napad, Gubčevo brigado pa poslala v zaledje. Naslednjega dne je XXIX. divizija zavzela Bevke, Log, Horjul in Vrzenec in tako prebila ljubljansko obrambno linijo na svojem odseku, enote XVTH. divizije pa so zavzele Lavrico. Tega dne se je VII. korpus pripravljal, da bi s podporo topništva in organizirano akcijo dokončno prebil sovražno fronto pred Ljubljano in jo osvobodil. Posebnih bojev 8. maja 1945 ni bilo. Ponoči na 9. maj pa je VII. korpus izdal povelje za obči napad. Glavna smer za vdor v mesto je bila za XVIII. divizijo po Dolenjski cesti proti Hudniku in čez Ljubljanski grad v središče mesta. Petnajsta divizija naj bi se prebila med Ljubljano in Golovcem ter šla proti glavnemu kolodvoru. Po Tržaški cesti bi vkorakala v Ljubljano XXIX. divizija.

Obveščevalci so že ponoči na 9. maj sporočali, da so opazili premike na obrambni liniji Ljubljane, ki kažejo na to, da sovražnik zapušča položaje in mesto samo. In res je bilo tako. Sovražnikove zaščitne čete so zapuščale utrdbe na Orlah in Golovcu ter se skozi Ljubljano pomikale proti Gorenjski. Takoj so se partizanske brigade usule v Ljubljano v določenih smereh. Cankarjeva brigada je 9. maja 1945 dopoldne skozi Dobrunje in Polje v paradnem maršu vkorakala v mesto ob nepopisnem navdušenju prebivalstva. Brigada je bila dobro oblečena. Pred pohodom v mesto so se borci očistili, kolikor se je dalo, orožje se je moralo svetiti. Bogata oborožitev ter odločno in samozavestno zadržanje brigade na pohodu skozi Ljubljano sta napravila na Ljubljančane mogočen vtis. Brigada je korakala po ulicah, kakor je sicer bila navajena korakati skozi vasi med vojno: spredaj štab, zastava in harmonikarji) nato so se razvrstili bataljoni, minometna baterija, štabne posebne enote in drugi. Med borci so zbudili posebno pozornost mladi fantje, še skoraj dečki, komaj nekoliko odrasli, ki pa so že doživeli veliko vojno ter so se obnašali kot odrasli ljudje in izkušeni borci. Vsi so jih občudovali. Prebi-

valstvo je prirejalo Cankarjevi brigadi ovacije in zasipalo borce s šopki cvetja. V takem razpoloženju in zmagovitem zanosu so partizani skoraj pozabili na vse trpljenje med vojno. Zdaj 90 bili končno tu, v prestolnici Slovenije, ki jim je zmeraj izkazovala ljubezen in čast.

Brigada je ostala v Ljubljani le kake tri ure, nato je morala zapustiti gostoljubno mesto. Odšla je proti Domžalam, kakor tudi vse druge brigade in enote XV. divizije. Na Štajerskem se je namreč odigravalo zadnje dejanje velike osvobodilne vojne v Jugoslaviji. Nemška balkanska grupacija je bila obkoljena med Celjem in Dravogradom in si je obupno prizadevala, da bi se prebila na Koroško in se vdala zahodni zavezniški vojski. Nikakor ni hotela položiti orožja pred jugoslovansko armado. Zato se je v Jugoslaviji vojna nadaljevala. Jugoslovanska armada si je prizadevala, da bi s silo ali s pogajanjem pripravila sovražnika h kapitulaciji. Na Gorenjskem je bil med Trojanami in Kranjem prazen prostor, ki bi ga sovražne, zlasti kvislinške enote, hoteč po vsi sili priti na Koroško, lahko izkoristile za umik in pobeg. Zato se je morala XV. divizija odpraviti v predel okoli Domžal, da bi polovila vse tavajoče sovražne čete in posameznike.

Veselo snidenje v osvobojeni Ljubljani

Cankarjeva brigada se je 10. maja nastanila v Radomljah. Tudi tukaj je doživela izredno prisrčen sprejem. Ostala je dva dni, nato je 12. maja odšla v Lukovico. Tu je ostala en dan, nato so jo naložili na kamione in prepeljali v Celje. Okrepila je enote IV. operative cone in pomagala razoroževati sovražno vojsko. Dne 15. maja 1945 so kapitulirale zadnje nemške čete na Štajerskem in Koroškem, pa tudi vse kvislinške divizije, ki so jih k temu prisilili z bojem. Ta dan se je končala vojna v Jugoslaviji in na Slovenskem. Brigada je nato odšla v Dobrušno. Tu se je udeležila velikega partizanskega mitinga. Malo se je odpočila, nato se je odpeljala s kamioni v Velenje, od tod pa so jo prek Gornjega grada in Kamnika pripeljali nazaj v Radomlje.

Tako se je končala dolga bojna pot Cankarjeve brigade, ki se je začela dne 28. septembra 1942 na ustanovitvenem mitingu v Lapinjah kraj Kolpe. Toda borci Cankarjeve brigade se niso utegnili odpočiti. Tudi za uživanje zmagovalnega ni bilo časa. Klicala jih je opustošena dežela, da bi z vsemi svojimi močmi pomagali odpraviti posledice uničevalne vojne ter da bi se dostojno in ponovno proslavili pri graditvi nove, socialistične družbe.⁸⁸

OPOMBE

¹ Mesečno poročilo obveščevalnega centra VII. korpusa z dne 27. aprila 1945, arh. IZDG fase. 157a/II-2, Jakov Ljotič: Slovenija ob koncu vojne, Iskra, glasilo srbskih emigrantov, München, letnik 17, št. 362, 363, 15. aprila 1966.

² O ustanovitvi avstrijskega bataljona glej naredbo glavnega štaba z dne 24. novembra 1944, Zbornik VI-17-75, mesečno borbeno poročilo XV. divizije za dobo od 21. januarja do 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/11, zapoved XV. divizije z dne 24. januarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, depeša XV. divizije Cankarjevi brigadi z dne 16. januarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, obvestilo XV. divizije brigadam o dodelitvi avstrijskega bataljona Cankarjevi brigadi, arh. IZDG fase. 188/III.

* Mesečno borbeno poročilo XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/11, zapoved XV. divizije z dne 14. januarja 1945 za razporeditev brigad, arh. IZDG fase. 188/111, zapoved Cankarjeve brigade z dne 25. januarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III.

* Operativno poročilo Cankarjeve brigade za 1. februar 1945, arh. IZDG fase. 189a/III.

⁸ Mesečno borbeno poročilo XV. divizije, arh. IZDG fase. 188/11, zapoved XV. divizije z dne 3. februarja 1945 za napad na Vinkov vrh, arh. IZDG fase. 188/III, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 894 do 897, IZDG, AFK f. 283/IV-zaupno.

⁶ Mesečno borbeno poročilo XV. divizije, arh. IZDG fase. 188/11, zapoved XV. divizije z dne 5. februarja 1945 za razporeditev enot, arh. IZDG fase. 188/III, odredba XV. divizije z dne 6. februarja 1945 Dolenjskemu odredu, arh. IZDG fase. 188a/I.

⁷ Odredba XV. divizije z dne 9. februarja 1945 o razporeditvi enot, arh. IZDG fase. 188/III.

⁸ Arh. IZDG AFK fase. 281/IV.

⁹ Dnevna poročila organizacij skega štaba SD za 14., 20. in 22. februar 1945, arh. IZDG AFK fase. 281/IV in fase. 283/IV-zaupno št 73.

^M Zapoved XV. divizije z dne 9. in 10. februarja 1945 o nalogah enot, arh. IZDG fase. 188/111.

¹¹ Odredba št. 23 o razbijanju sovražnih izpadov na osvobojeno ozemlje glavnega štaba z dne 10. februarja 1945, arh. IZDG fase. 18/I.

¹² O bojih Cankarjeve brigade za Stransko vas pri Žužemberku glej dnevno poročilo SD za 22. februar 1945, arh. IZDG fase. 64/111 in AFK fase. 281/IV, zapoved XV. divizije z dne 10. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved XV. divizije z dne 12. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, zapoved Cankarjeve brigade z dne 12. februarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, mesečno poročilo štaba XV. divizije od 21. januarja do 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/11, operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. januarja do 20. februarja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 13. februarja 1945 štabu XV. divizije o akciji na Stransko vas, arh. IZDG fase. 188a/III, poročilo Cankarjeve brigade z dne 14. februarja 1945 štabu XV. divizije o akciji na Stransko vas, arh. IZDG fase. 189a/III, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 899 do 900.

« Arh. IZDG fase. 64/111 in AFK fase. 281/TV.

¹⁴ Zapoved XV. divizije z dne 16. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, mesečno borbeno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. januarja do 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/11, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 901 do 903.

“ Arh. IZDG fase. 64/11, fase. 157/I-III in AFK fase. 283/IV-pov. št 94, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 903, 904, Ivan Ferlež, ustni vir.

^M Poročilo Cankarjeve brigade z dne 19. februarja 1945 o borbi pri Mali gori, arh. IZDG fase. 189a/III.

¹⁷ Poročilo organizacijskega štaba SD z dne 23. februarja 1945, arh. IZDG AFK fase. 283/IV, knjiga depeš VII. korpusa, arh. IZDG fase. 44/1, operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. februarja do 20. marca 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, zapoved štaba XV. divizije z dne 21. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188/III, mesečno borbeno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. februarja do 21. marca 1945, arh. IZDG fase. 188/11.

¹⁸ Poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. februarja do 20. marca 1945, arh. IZDG fase. 189a/III.

*• Prav tun.

^M Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. februarja do 20. marca 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, Pavlin, Petnajsta brigada, stran 387 do 390, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 914 do 916, arh. IZDG AFK fase. 281/IV in 283/IV, relacija o bojih XV. divizije od 10. do 13. marca 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, zapoved št. XV. divizije z dne 5. marca 1945 o nalogah, arh. IZDG fase. 188/in.

⁸¹ Zapoved štaba VII. korpusa z dne 29. marca 1945 o organizaciji obrambe Bele krajine, arh. IZDG fase. 21/IV, kronika 1. SAB, arh. IZDG fase. 184/1.

^u Politično poročilo Cankarjeve brigade politkomisarju XV. divizije za čas od 7. januarja do 22. februarja 1945, arh. IZDG fase. 188a/III, operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. februarja do 20. marca 1945, arh. IZDG fase. 189a/III.

^o Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade, arh. IZDG fase. 189a/III, dnevno borbeno poročilo XV. divizije za 6. april 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, relacija borb v Suhi krajini od 6. do 16. aprila 1945 štaba XV. divizije, arh. IZDG fase. 26/111, mesečno poročilo XV. divizije za čas od 21. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, Kiauta, Na bojni črti Osemnajste, stran 676, 677.

^u Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 189/III, dnevno borbeno poročilo XV. divizije za 9. april 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, relacija borb v Suhi krajini od 6. do 16. aprila 1945 XV. divizije, arh. IZDG fase. 26/111, mesečno poročilo XV. divizije za čas od 21. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV.

²⁵ Pregled številčnega stanja in oborožitve enot VII. korpusa z dne 6. aprila 1945, arh. IZDG fase. 154/III-4.

^M Mesečno poročilo XV. divizije za čas od 21. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, arh. IZDG fase. 20/V in AFK fase. 281/IV ter fase. 283/IV, mikroteka VZI arti. RSNZ film 14, posnetki 494 do 497, mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, relacija borb v Suhi krajini od 6. do 16. aprila 1945 XV. divizije, arti. IZDG fase. 26/111, borbeno poročilo XV. divizije za 9. do 14. april 1945, arh. IZDG fase. 26/111, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 923, 924, Kiauta, Na bojni črti Osemnajste, stran 678 do 680, Pavlin, Petnajsta brigada, stran 403 do 406, bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 15. aprila 1945, arh. IZDG fase. 21/IV.

²⁷ Mesečno poročilo štaba XV. divizije za čas od 21. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 188a/IV, operativna poročila XV. divizije za 13., 14. in 15. april 1945, arh. IZDG fase. 26/111.

^M Operativna poročila XV. divizije za 15. do 27. april 1945, arh. IZDG fase. 26/111, mesečno operativno poročilo Cankarjeve

brigade za čas od 20. marca do 20. aprila 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, Milan Tominc, ustni vir.

" Andrej Gornik-Dušan, izjava v arh. IZDG.

** Poročilo pomočnika političnega komisarja Cankarjeve brigade z dne 18. januarja 1945 političnemu komisarju XV. divizije, arh. IZDG fase. 188a/III.

⁸¹ Operativna poročila XV. divizije od 17. do 24. aprila 1945, arh. IZDG fase. 26/111, zapoved Štaba VII. korpusa z dne 20. aprila 1945 za nove naloge, arh. IZDG fase. 21/IV.

* Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 936 do 941.

⁸⁸ Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. aprila do 20. maja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, operativno poročilo XV. divizije za 1. maj 1945, arh. IZDG fase. 20/111.

⁸⁴ Arh. IZDG fase. 20/V.

⁸⁸ Bojno povelje XV. divizije z dne 2. maja 1945 za napad na Kočevje, arh. IZDG, fase. 188/11, podatki za postojanko Kočevje z dne 15. aprila 1945, arh. IZDG fase. 54/VTI, mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. aprila do 20. maja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, Ambrožič, Gubčeva brigada stran 941 do 944.

^M Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. aprila do 20. maja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, Pavlin, Petnajsta brigada, stran 418, operativni poročili XV. divizije za 6. in 7. maj 1945, arh. IZDG fase. 26/111.

⁸⁷ Mesečno operativno poročilo Cankarjeve brigade za čas od 20. aprila do 20. maja 1945, arh. IZDG fase. 189a/III, Ambrožič, Gubčeva brigada, stran 952 do 955, Pavlin, Petnajsta brigada, stran 418, 419, operativno poročilo XV. divizije za 8. do 15. maj 1945, arh. IZDG fase. 26/111, zapoved štaba VII. korpusa z dne 9. maja 1945 za osvoboditev Ljubljane, arh. IZDG fase. 21/IV.

SKLEPNO POGLAVJE

Ob sklepu zgodovine Cankarjeve brigade ugotovimo še njeno dejansko bojno moč in zmogljivost! V ta namen bomo navedli podatke o njenem številčnem stanju, oborožitvi in moralnopoličnih kvalitetah ter podali v posebni grafični podobi pregled bojne zmogljivosti od ustanovitve do konca vojne.

Skozi Cankarjevo brigado je šlo ves čas vojne kakšnih 3100 borcev in bork.* Od tega je bilo 2952 borcev in 148 bork. Te podatke imamo lahko za precej točne. Popolne točnosti ni bilo mogoče doseči, ker je bilo zelo težko po dolgih letih zbrati vse potrebne podatke. Iz navedenega sledi, da je Cankarjeva brigada med vojno štela najmanj 2952 borcev in 148 bork, ki so preživel malo ali dolgo časa v njenih vrstah. Številčna moč brigade je bila približno enaka številčni moči prvih štirih slovenskih brigad, ki so bile ustanovljene leta 1942. Poprečno je brigada imela v svojih bojnih vrstah okoli 650 partizanov in partizank, kar pomeni, da je bila močnejša od takratnih bataljonov v sestavi rednih armad drugih držav.

Ta razpredelnica nam prikazuje starostno sestavo borcev in bork:

po letih:	do 16	16—20	20—M	30—40	40—50	50—	vsega
živi:							
moški	93	& 545	967	379	161	42	2187
ženske	2	38	52	30	2	1	125
skupaj	95	583	1019	409	163	43	2312

* Statistične podatke o boricah in borkah Cankarjeve brigade s tabelarnimi pregledi je prispeval Karel Osredkar-Dimež.

po letih:	do 16	15–so	20–30	30–40	40–50	50–	vsega
padli:							
moški	29	211	318	127	71	9	765
ženske	1	5	15	2			23
skupaj	30	216	333	129	71	9	788
vsega:							
moški	122	756	1285	506	232	51	2952
ženske	3	43	63	32	2	1	148
skupaj	125	799	1352	538	234	52	3100

Presenetljiv je podatek, da je bilo v brigadi 125 fantov in deklet, ki se niso dopolnili 16. leta starosti. Izredno veliko je bilo tudi mladincev in mladink med 16. in 20. letom starosti. Skoraj 1000 borcev in bork torej še ni bilo dopolnilo 20. leta starosti. Mladostno sestavo brigade dokazuje tudi podatek, da je bilo v njej 1352 borcev in bork v starostni dobi od 20. do 30. leta. O izrednem patriotizmu in zvestobi revoluciji govori podatek, da je bilo v brigadi 52 partizanov in partizank, ki so bili starejši od 50 let.

Nadaljnja razpredelnica prikazuje, od kod so bili doma borci Cankarjeve brigade:

	Dolenjci	Gorenjci	Ljubljanci	Korojci	Notranjci	Primorci	Štajerci	Vsega
živi:								
moški	961	156	413	27	60	226	229	2142
ženske	31	6	56		7	9	16	125
skupaj	992	162	469	27	67	235	315	2267
padli:								
moški	390	39	85		22	102	105	743
ženske	7	1	11		1	2	1	23
skupaj	379	40	96		23	104	106	766
vsega:								
moški	1351	195	498	27	82	328	404	2885
ženske	38	7	67		8	11	17	148
skupaj	1389	202	565	27	90	339	421	3033

Največ je bilo torej v brigadi Dolenjcev, kar je razumljivo, saj se je brigada sukala večinoma po Dolenjskem in

v Beli krajini. Veliko je bilo Ljubljancev ter Štajercev in Primorcev. Važen je podatek, da je bilo v brigadi 27 Korošcev.

V brigadi je bilo tudi nekaj borcev drugih jugoslovanskih narodnosti in tujcev:

	Srbi	Hrvati	Črnogorci	Italijani	Ostali	Vsega
živi:	2	16	4	15	18	55
padli	1	0	3	6	3	22
skupaj	3	25	7	21	11	77

V teh podatkih niso zajeti borci avstrijskega bataljona, ki je bil le začasno dodeljen — proti koncu leta 1944 in v začetku leta 1945 — Cankarjevi brigadi. Avstrijcev je bilo okoli 80.

Socialno poreklo borcev in bork prikazuje naslednja razpredelnica:

	Kmetje	Obrtniki	Uslužbenci	Delavci	Skupaj
živi:					
moški	1023	264	293	1372	2952
ženske	25	9	27	87	148
skupaj	1048	273	320	1459	3100
padli:					
moški	327	84	62	292	765
ženske	9	1	7	6	23
skupaj	336	85	69	298	788

V brigadi so torej, kakor je razvidno iz razpredelnice, bili zvečine delavci in kmetje.

Žrtve Cankarjeve brigade v boju za svobodo so bile razmeroma velike. Podatki iz spodnje razpredelnice, ki so razmeroma zelo natančni, nam povedo, da je padlo 765 borcev in 23 bork. V tem pregledu so zajeti tudi tisti cankarjevci, ki

	Moški	Zenske
ust.	—	—
1942	6	
1943	243	9
1944	430	14
1945	86	
	765	23

Prane Stadler-pepe, narodni heroj

Milka Sobar-Nataia, narodni heroj

so bili premeščeni v druge brigade in so tam padli. Takih je bilo okoli 50. Kot padli so v pregledu vrteti tudi tisti, ki so kot težki ranjenci umrli v partizanskih bolnišnicah v letih 1943 do 1945. O ranjenih ni ohranjena dokumentacija, da bi na podlagi njenih podatkov ugotovili njihovo natančno število. Le v kratkem orisu bojne poti Cankarjeve brigade, ki ga je napisal Ivan Ferlež (opis je v arhivu odbora Cankarjeve brigade), je navedeno, da je bilo ranjenih okoli 648 borcev in bork. To so povečini težki ranjenci, medtem ko o lažjih, ki so se zdravili v brigadni ali divizijski ambulanti, ni podatkov. Prav tako ni podatkov o tistih borcih, ki so med vojno v vrstah Cankarjeve brigade postali invalidi. Kljub temu lahko trdimo, da je bilo v Cankarjevi brigadi veliko žrtev za osvoboditev. Če seštejemo mrtve, težko ranjene in ocenimo število lažje ranjenih ter invalidov, potem bi bilo to več kot 2000 borcev in bork ali dve tretjini cankarjevcev.

Tudi Cankarjeva brigada je bila kadrovska brigada. To pomeni, da so iz njenih vrst odhajali najboljši partizani in poveljniki ter politični komisarji v druge brigade in razne enote ter ustanove višjih štabov in raznih specializiranih enot. Skozi vse njene borce od ustanovitve do italijanske kapitulacije

moramo imeti za take, ki so bili sposobni prevzemati odgovorna poveljniška in politkomisarska mesta v drugih enotah, ustanovljenih v Sloveniji po zmagi nad italijansko vojsko in fašisti. Med odlične partizane iz vrst cankarjevcev moramo šteti Se narodne heroje. Nekateri med njimi so se najbolj izkazali v vrstah Cankarjeve brigade, drugi pa tudi v drugih enotah. Brigada je dala 14 narodnih herojev. To so bili: Alojz Popek-Vandek, Andrej Cetinski-Lev, Andrej Marincelj - Janko, Predrag Jevtič-Dragan, Drago Jerman-Motašo, Franc Kočevar-Ciril, Franc Stadler-Pepe, Ilija Badovinac, Ivan Omerza-Johan, Jože Borštnar, Martin Južina-Tine, Milka Šobar-Nataša, Radomir Božovič-Raco in Stanko Semič-Daki. Omeniti je Se treba, da so mnogi cankarjevci med vojno in po vojni dosegli visoke čine. Med temi jih je 16 doseglo čin generala.

Kadrovska sestava je bila sestavni del bojne moči Cankarjeve brigade. Naslednji pomemben materialni element njene bojne zmogljivosti je bila oborožitev. Znano je, da so bile slovenske brigade, ki so bile ustanovljene pred kapitulacijo Italije, sprva zelo slabo oborožene. Tudi oborožitev Cankarjeve brigade je bila slaba. Če vzamemo, da je bila oborožitev slovenskih brigad maja 1944 povprečna in glede na sovražnikovo oborožitev tedanjega časa najbolj primerna, potem je bila oborožitev Cankarjeve brigade do italijanske kapitulacije pomanjkljiva in precej pod »normo«, kot smo jo prej opredelili. Ob kapitulaciji Italije pa si je brigada zelo opomogla in je do oktobra 1944 obdržala oborožitev na taki višini, ki jo moramo šteti za poprečno zadovoljivo. Od oktobra 1944 dalje pa se je njena oborožitev celo izboljšala, kot je razvidno iz priložene grafične podobe bojne zmogljivosti Cankarjeve brigade.* Cankarjevci so zelo pazili na orožje in ga v bojih

* Priložena grafična razpredelnica Cankarjeve brigade je izdelana z namenom, da bi nazorno prikazala bojno zmogljivost brigade in njene bojne poti od ustanovitve do konca vojne 15. maja 1945. Sestavljena je iz dveh temeljnih linij. Ena prikazuje številčno stanje brigade, druga pa oborožitev. Srednja linija je linija bojne zmogljivosti, na kateri so nanizane vse pomembnejše akcije brigade od bataljonskih pa do brigadnih. Neodločeni izidi v bojih so nanizani na Uniji bojne zmogljivosti, zmage so nad njo, porazi pa pod njo. Ker je enostavno primerjavo med številčno močjo in oborožitvijo brigade nemogoče grafično prikazati, je bila linija oborožitve s predelavo tako izračunana, da se da primerjati

niso mnogo izgubljali. Tudi zaplenili so ga veliko. Kako jim je je bilo orožje pri srcu, pove primer iz velike nemške ofenzive jeseni 1943, ko so obdržali do zmagovitega konca vseh pet topov s transportnimi sredstvi in posadkami vred, kar je bilo edinstveno v zgodovini NOV v Sloveniji. Od leta 1944 do konca vojne je bila oborožitev Cankarjeve brigade skoraj enaka oborožitvi sovražnikove vojske. To je bil eden od razlogov za njene velike uspehe.

Tretji element, ki je vplival na bojno zmogljivost brigade, je bil moralnopolitične narave. Morala v brigadi seveda ni bila ves čas vojne enaka. Toda odgovorni poveljniki so skupaj s štabi divizije in korpusa ter ob posebni pozornosti in pomoči glavnega štaba skrbeli, da je bilo vsako krizno stanje čimprej odpravljeno in da je morala v brigadi spet dosegla visoko raven. Moralni element in njegova moč se ne dasta zmeriti, vendar ju lahko zasledimo v vsem bojnem delovanju enote. Cankarjeva brigada je bila borbena enota, silovita v svojih juriših na odprtem zemljišču (npr. v Jelenovem žlebu), trdna v obrambi (obramba Metlike) in prodoma v napadih na utrjene postojanke (Pleterje, Bosiljevo). K tej moralnopolitični moči je pripomoglo neprestano politično delovanje v enotah, ki je omogočalo informiranost borcev o vseh važnejših dogodkih doma in po svetu. Borci so dobro poznali namen narodnoosvobodilne vojne ter so bili pripravljeni žrtvovati tudi svoja življenja za velike cilje osvoboditve. Posebno veliko

s številčno močjo. To smo dosegli tako, da smo puškomitraljez vzeli za temeljno enoto in mu prilagodili vso brigadno oborožitev. Postavili smo, da je 6 pušk vredno en puškomitraljez, težki mitraljez je enak dvema, lahki minomet enemu, težki minomet trem, brzostrelka šteje za pol puškomitraljeza, protitankovska puška za leže za puškomitraljez, »piat« (projektor infantrij antitank) za tri puškomitraljeze, partop prav tako tri, brigadni top pa šest puškomitraljezov. Dobljeno število puškomitraljezov smo pomnožili s 4. To je faktor za izenačevanje vrednosti oborožitve s številčnim stanjem brigade na ravni poprečne oborožitve, ter smo tako dobili vrednost oborožitve v določenem obdobju. Če je torej na grafični podobi označeno številčno stanje brigade ob ustanovitvi na točki 360, oborožitev pa na točki 260, potem to pomeni, da je ob ustanovitvi štela brigada 360 borcev in bork, ki so bili oboroženi tako kot spomladi 1944. leta 260 borcev in bork Cankarjeve brigade. (Glej podobno grafično podobo Gubčeve brigade v monografiji Ladota Ambrožiča, Gubčeva brigada, stran 968, in ju primerjaj.)
!}*!!\$!

vlogo je odigrala partijska organizacija, **ki** je neprestano **kre-**
pila svojo številčno moč ter z informiranjem in **Studijskim**
delom utrjevala revolucionarno zavest borcev-članov KP,
kandidatov KP in SKOJ. Število članov komunistične partije
v brigadi je neprestano raslo. Poseben pomen je imela skojev-
ska organizacija, ki je med mladino v brigadi razvijala bor-
benost in junaštvo ter odkrivala cilje revolucije. Od leta 1943
dalje sta partijska in skojevska organizacija zajemali vsaj po-
lovico borčevske sestave brigade, včasih pa tudi tri četrtine.
Cankarjeve brigade zato niso nikoli omajale niti največje te-
žave, nikoli se ni uspavala z velikimi bojnimi uspehi in nikoli
ni klonila v porazih. Moralni element se je v Cankarjevi bri-
gadi jasno izražal kot moč, ki je ob določenih pogojih pre-
hajala v materialno silo in skupaj s številčnim stanjem ter
oborožitvijo združevala vse sile v jekleno udarno pest.

POVELJNIŠKI KADER

Komandanti brigade

Dr. Marjan Dermastia-	
Urban Velikonja	od 28. 9. 1942 do 27. 12.1942
Predrag Jevtič-Dragan	od 28. 12. 1942 do 13. 7.1943
Rajko Tanaskovič	od 14. 7. 1943 do 6. 8.1943
Franc Kočevar-Ciril	od 7. 8. 1943 do 11. 10.1943
Ivan Majnik-Djems	od 12. 10. 1943 do 25. 1.1944
Alojz Dragan-Dragan	od 26. 1. 1944 do 2. 5.1944
Vid JerK-Drugi	od 3. 5. 1944 do 16. 6.1944
Alojz Dragan-Dragan	od 17. 6. 1944 do 16. 2.1945
Vinko Moj škerc-Jesen	od 17. 2. 1945 do 23. 4.1945
Stanko Mahne	od 24. 4. 1945 do 15. 5.1945

Politični komisarji brigade

Jože Ravbar-Gregor Javor	od 28. 9. 1942 do 5. 12. 1942
Jože Borštnar-Tone	
Gabrovčan	od 6. 12. 1942 do 4. 8.1943
Franc Zomada-Frenk	od 5. 8. 1943 do 25. 1.1944
Franc Seveir-Franta	od 26. 1. 1944 do 15. 3.1944
Ivan Picelj-Bor	od 16. 3. 1944 do 20. 8.1944
Dušan Rebolj-Bor	od 21. 8. 1944 do 6. 11.1944
Emil Dolčdč-Emil	od 7. 11. 1944 do 16. 4.1945
Vekoslav Robič	od 17. 4. 1945 do 15. 5.1945

Namestniki komandanta brigade

Stanko Semič-Daki	od 28. 9. 1942 do 10. 12. 1942
Alojz Popek-Vandek	od 11. 12. 1942 do 1. 2. 1943

Franc Kočever-Ciril	od 2. 2. 1943 do 6. 8. 1943
Ivan Majnik-Djems	od 7. 8. 1943 do 11. 10. 1943
Andrej Cetinski-Lev	od 24. 11. 1943 do 14. 2. 1944
Jovo Vukša	od 15. 2. 1944 do 16. 3. 1944
Svetolik Jovanovič-Mito od	1. 4. 1944 do 19. 5. 1944
Anton Kramarič	od 24. 8. 1944 do 5. 11. 1944
Alojz Golob-Bogo	od 6. 11. 1944 do 15. 3. 1945
Mirko Mantelj	od 16. 3. 1945 do 15. 5. 1945

Namestniki političnega komisarja brigade

Jože Borštnar-Tone	
Gabrovčan	od 28. 9. 1942 do 6. 12. 1942
Jože Mazovec-	
Tine Dovgan	od 7. 12. 1942 do 17. 3. 1943
Aleksander Marjanovič-	
Leko	od 9. 4. 1943 do 30. 7. 1943
Ivan Hržič-Dušan	od 1. 9. 1943 do 21. 8. 1944
Ivan Picej-Jon	od 22. 8. 1944 do 26. 9. 1944
Alojz Hren	od 27. 9. 1944 do 20. 11. 1944
Ivan Picelj-Jon	od 21. 11. 1944 do 14. 1. 1945
Alojz Hren	od 15. 1. 1945 do 15. 5. 1945

Načelniki štaba brigade

Ing. Edo Mihevc-Dore	od 28. 9. 1942 do 30. 4. 1943
Rajko Tanaskovič	od 1. 5. 1943 do 13. 7. 1943
Radomir Božovič-Raco	od 14. 7. 1943 do 15. 10. 1943
Drago Jerman-Drago	od 18. 10. 1943 do 25. 12. 1943
Franc Kodar-Franček	od 15. 2. 1944 do 16. 3. 1944
Karol Kajfež-Sablja	od 6. 4. 1944 do 8. 9. 1944
Franc Semeja-Peter	od 23. 11. 1944 do 20. 2. 1945
Julij Košir	od 26. 2. 1945 do 11. 3. 1945
Janez Malenšek-Bomba	od 12. 3. 1945 do 15. 5. 1945

* Komandanti I. bataljona

Dušan Švara-Dule	od 28. 9. 1942 do 24. 7. 1943
Andrej Cetinski-Lev	od 25. 7. 1943 do 23. 11. 1943
Zdravko Firm-Ferči	od 24. 11. 1943 do 1. 4. 1944
Ivan Les	od 2. 4. 1944 do 7. 5. 1944

Franc Benedičič-Beno	od 8.	5. 1944 do	1. 7. 1944
Viktor Pezdirc-Cmi	od 2.	7. 1944 do	5. 8. 1944
Jože Vidmar	od 6.	8. 1944 do	8. 11. 1944
Franc Kren	od 9.	11. 1944 do	15. 2. 1945
Franc Bregar-Vido	od 16.	2. 1945 do	15. 5. 1945

Politični komisarji I. bataljona

Florjan Pelko-Cveto	od 28.	9. 1942 do	15. 12. 1944
Ivan Bemot-Zivko	od 16.	12. 1942 do	1. 5. 1943
Janez Vipotnik	od 2.	5. 1943 do	15. 9. 1943
Miha Berčič-Maks	od 16.	9. 1943 do	20. 12. 1943
Franc Arko-Rado	od 21.	12. 1943 do	8. 3. 1944
Tone Mavrin-Tonček	od 9.	3. 1944 do	2. 4. 1944
Rudolf Ipavec-Moro	od 3.	4. 1944 do	7. 8. 1944
Vidko Čerin	od 8.	8. 1944 do	29. 9. 1944
Matevž Kolar-Mato	od 30.	9. 1944 do	10. 3. 1945
Marjan Luznar-Jeklo	od 11.	3. 1945 do	17. 4. 1945
Janez Kocjancič-Božo	od 18.	4. 1945 do	15. 5. 1945

Komandanti II. bataljona

Ante Novak-Ante	od 28.	9. 1942 do	7. 12. 1942
Petar Brajovič	od 8.	12. 1942 do	1. 1. 1943
Aleksander Marjanovič-Leko	od 2.	1. 1943 do	9. 4. 1943
Ivan Majnik-Djems	od 10.	4. 1943 do	6. 8. 1943
Svetolik Jovanovič-Mito od 7.		8. 1943 do	8. 3. 1944
Mirko Rebselj-Feri	od 9.	3. 1944 do	12. 6. 1944
Rudolf Ancelj	od 13.	6. 1944 do	4. 9. 1944
Alojz Golob-Bogo	od 5.	9. 1944 do	5. 11. 1944
Franc Šteblaj-Zarko	od 6.	11. 1944 do	20. 2. 1945
Jernej Jarc-Stane	od 21.	2. 1945 do	10. 3. 1945
Alojz Volčak	od 11.	3. 1945 do	15. 5. 1945

Politični komisarji II. bataljona

Ivan Lokovšek-Jan	od 28.	9. 1942 do	7. 12. 1942
Anton Milič-Maifco	od 8.	12. 1942 do	21. 3. 1943
Ing. Janez Jerman-Janez od 22.		3. 1943 do	15. 4. 1943
Lojze Colarič	od 16.	4. 1943 do	8. 9. 1943

Tone Mavrin-Tonček	od 9. 9. 1943 do 18. 9.1943
Jože Selič-Boštjan	od 19. 9. 1943 do 6. 2.1944
Lovno Škerl	od 7. 2. 1944 do 8. 3.1944
Štefan Gebert-Stepko	od 9. 3. 1944 do 2. 7.1944
Avgust Durjava	od 3. 7. 1944 do 16. 7.1944
Franc Arko-Rado	od 17. 7. 1944 do 18. 9.1944
Milan Podobnik	od 19. 9. 1944 do 24. 4.1945
Miljutin Mužič	od 25. 4. 1945 do 15. 5.1945

Komandanti III. bataljona

Ivan Pezdirc-Slavo	od 28. 9. 1942 do 23. 12.1942
Hija Badovinac	od 24. 12. 1942 do 14. 9.1943
Alojz Dragan-Dragan	od 15. 9. 1943 do 26. 1.1944
Franc Simonič	od 27. 1. 1944 do 23. 3.1944
Jernej Teropšič	od 24. 3. 1944 do 25. 5.1944
Janko Rode-Ilija	od 26. 5. 1944 do 29. 6.1944
Franc Štehlaj-Zarko	od 30. 6. 1944 do 9. 10.1944
Leopold Jerman-Polde	od 10. 10. 1944 do 23. 11.1944
Mirko Mantelj	od 24. 11. 1944 do 15. 3.1945
Franc Belej	od 16. 3. 1945 do 15. 5.1945

Politični komisarji III. bataljona

Rado Pešelj-Vičan	od 28. 9. 1942	do 25. 3. 1943
Vladimir Mišica-Miha	od 26. 3. 1943	do 25. 9. 1943
Stefan Gebert-Stepko	od 26. 9. 1943	do 8. 3. 1944
Lovro Škerl	od 9. 3. 1944	do 3. 4. 1944
Viljem Perdan	od 4. 4. 1944	do 23. 4. 1944
Jernej Jarc-Stane	od 24. 4. 1944	do 9. 5. 1944
Franc Žabjek	od 10. 5. 1944	do 18. 6. 1944
Milan Podobnik	od 19. 6. 1944	do 17. 7. 1944
Avgust Durjava	od 18. 7. 1944	do 15. 10. 1944
Franc Jerman-Jerman	od 16. 10. 1944	do 26. 11. 1944
Avgust Mikec-Ivan	od 27. 11. 1944	do 4. 5. 1945
Alojz Grahek-Slavo	od 5. 5. 1945	do 15. 5. 1945

Komandanti IV. bataljona

Alojz Grčar-Mitja
 Štajerc od 19. 5. 1943 do 28. 8. 1943
 Leopold Gerdovič-Jurod 29. 8. 1943 do 22. 11. 1943

Miha Tkalčič-Kalčič	od 23. 11. 1943 do 16. 3.1944
Viktor Pezdirc-Cmi	od 18. 4. 1944 do 30. 6.1944
Miroslav Stipanih	od 1. 7. 1944 do 17. 7.1944

Politični komisarji IV. bataljona

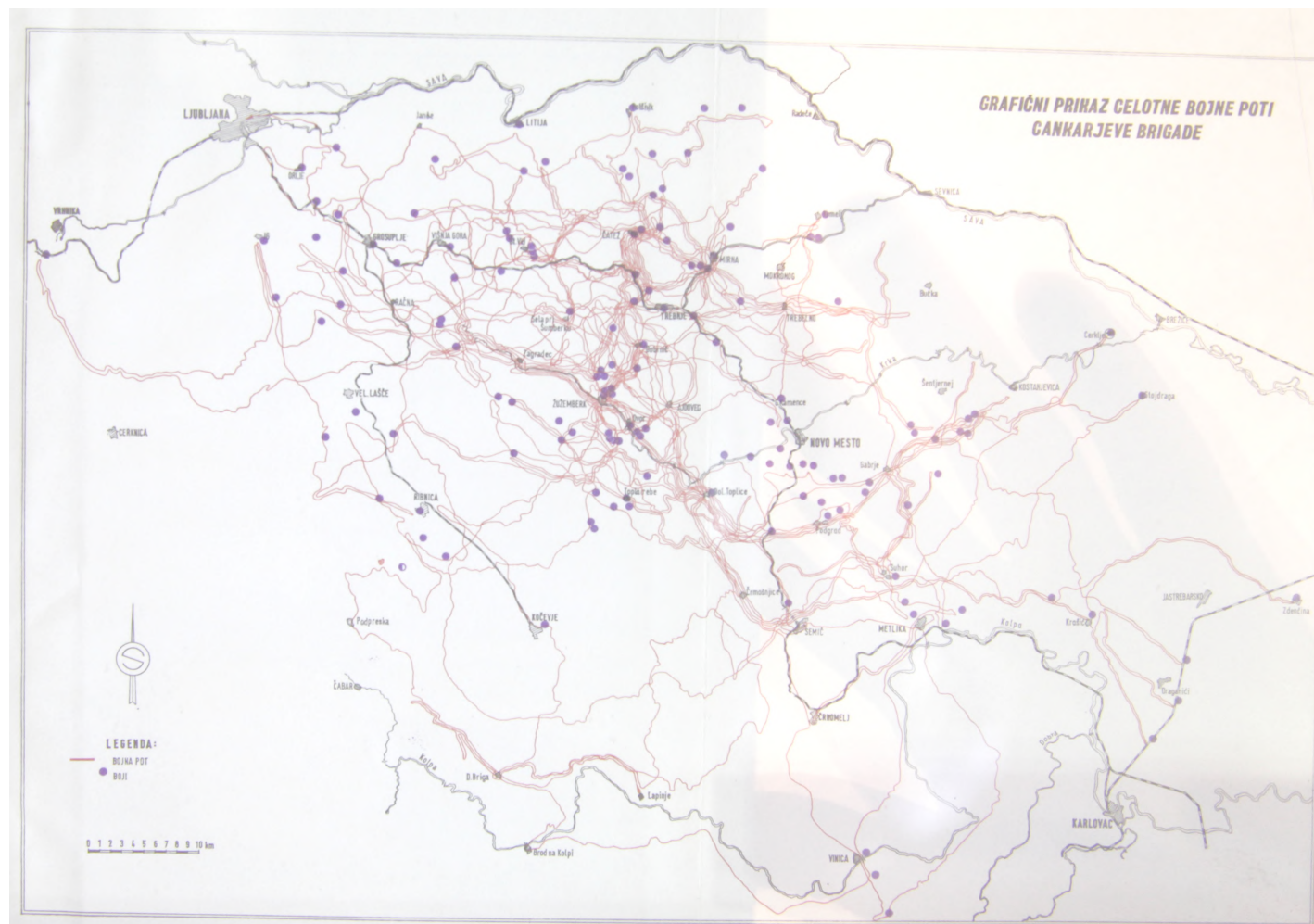
Josip Zomada-Frenk	od 19. 5. 1943 do 4. 8.1943
Alojz Zokalj-Džidži	od 5. 8. 1943 do 20. 9.1943
Ivan Picelj-Jon	od 21. 9. 1943 do 22. 11.1943
Albin Lapajna	od 23. 11. 1943 do 9. 1.1944
Tončka Sobar	od 10. 1. 1944 do 16. 3.1944
Franc Zoran-Filip	od 18. 4. 1944 do 15. 5.1944
Rado Močivnik	od 16. 5. 1944 do 30. 5.1944
Franc Arko-Rado	od 31. 5. 1944 do 17. 7.1944

Komandant IV. bataljona (avstrijski)

Maks Baier	od 24. 11. 1944 do 13. 4.1945

Politična komisarja IV. bataljona (avstrijski)

Roman Füchsel	od 24. 11. 1944 do 5. 3. 1945
Alojz Mauarar	od 6. 3. 1945 do 13. 4. 1945

LEGENDA: vijoličaste pike označujejo mesta bojev in akcij

SEZNAM CANKARJEVCEV

- Aceto Bojan, 1919, Brno
Ačkun Stane, 1912, Hrastnik
Adam Jože-Ciril, 1920, Sodražica
Adam Leopold-Cene, 1907,
Jerneja vas
Adamič Bara-Beba, roj. Cemič,
1921, Maribor
Adlešič Anton, 1928, Adlešiči
Ahač Anton, 1922, Peščenik
Ahačič Mirko, 1923, Peščenik
Ahčin dr. Marjan-Marjan. 1903,
Ljubljana
Ahlin Alojz, 1926, Grosuplje
Ahlin Janez, 1925, Mlačevo
Ahmič Salči-Sultan, 1908,
Cirčije
Ajdišek Franc-Luka, 1920,
Štatenberg
Aleš Franc-Jože, 1913, Kleče
pri Dolu
Alič Franc-Ciro, 1910, Brezovica
pri Ljubljani
Ambrožič Janez-Korel, 1922,
Gaberje
Ambrožič Janez-Marko, 1926,
Bohinjska Bela
Amf Franc
Ančik Jože-Janko, 1922,
Ljubljana
Anderlič Franc, 1923, Drežči vrh
Angeli Drago, 1913, Sv. Peter
Anželj Rudolf, 1920, Semič
Anželak Franc, 1919, Razborc
Anželj Albin, 1927, Gorenja vas
11946
Anžič Miljutin
Anžič Mirko-Albert, **1925**,
Sostro
Anžlovar Franc-Anžlo var, **1920**,
Šentvid
Arh Franc-Drago, 1921, **Studor**
Arh Janez-Janez, 1917, Velika
vas
Arko Franc-Rado, 1922, Zapo tok
Aupič Stanko, 1923, Stražni vrh
Ausec Zora-Srna, 1902, Kobarid
Avguštin **Alojz, 1921**
Avguštin Alojz-Lojze, 1924,
Radovlja
Avguštin Anton-Jaka, 1926,
Podturn pri Dol. Toplicah
Avguštin Franc, 1915, Buzet
Avguštin Franc, 1906, Podturn
pri Dol. Toplicah f 1970
Avguštin Ivan, 1919, Križevci
Avsec Ivan, 1922, Ljubljana
Avsenek Franc, 1916, **Dobropolje**
Ažman Ivan
Ažman Slavko
Babič Vinko, 1902, Čeče
Babnik Jakob, 1913, Dormind
Badovinac Marko, **1921**,
Rosalnice
Bajda Franc, 1920, Kij uče vi ca
Bajuk Hinko, 1924, Bojanja vas
Bajuk Janez, 1919, Radoviča
Bajželj Tone, **1921**, *Stražišče pri*
Kranju
Balant Alojz, 1926, Radohova
vas
Balant Franc, 1826, *Podgorje*,
Sl. Gradec

Balantič Janko, 1920, Kamnik
 Bambič Alojz, 1927, Mirna peč
 Bandelj Stanislav, Komen
 Bandič Anton, Dolenja vas
 Banovšek Cecilija, 1922,
     Petrovče
 Baraga Karol, 1919, Loški potok
 Barantin Stanko, 1909, Smihelj
     pri Novem mestu
 Barbič Hrvoje, 1926, Ljubljana
 Barbič Janez-Smrekar, 1922.
     Sv. Križ pri Krškem
 Bare Zan, 1921, Lyon —
     Francija
 Barič Alojz, 1922, Trebnje
 Barič Jože, 1923, Sinji vrh
 Barič Matija, 1919, Sinji vrh
     11967
 Barič Mirko, 1924, Za vrhe
 Barič Peter, 1910, Sinji vrh
 Barle Ema, roj. Magister, 1924,
     Ljubljana
 Barle Roman, 1923, Gor.
     Podboršt pri Vel. Loki
 Barlič Stanko-Slavc, 1913,
     Kotredež
 Barovnica Jože-Sine, 1929,
     Kočevje
 Batista ing. Marko, 1921,
     Radovljica f 1971
 Bavdež Marija-Darinka, 1922,
     Pristava nad Stično
 Belcijan Franc- Strah, 1919,
     Klopce
 Belčič Julij, 1911, Gradac
 Bele Anton-Hace, 1928,
     Cadreže
 Belej Franc, 1923, Kolobje
 Bel j an Karel, 1900, Kostel
     11969
 Belopavlovič Niko, 1921, Hrast
     pri Jugorju
 Benec Stanko, 1915, Belči vrh
 Benedičič Franc-Beno, 1914,
     Kočevje
 Benedičič Jože-Istok, 1912,
     Ljubljana
 Benedičič Tine, 1922, Železniki
 Beneditič Anton, 1906, Golek
 Benkše Franc, 1924, Lokvica
 Bentič Ivan, 1926, Golek
 Berce Boris-Vanjko, 1925,
     Ljubljana
 Berčič Miha-Maks, 1925, Sostro
     11973
 Berčun Pavel, 1927, Trbovlje
 Berdajs Franc, 1913, Mačji dol
 Berdajs Leopold-Berdajs, 1918,
     Zubina
 Bergant Janko-Matevž, 1923,
     Podlipica
 Berkopec Franc, 1924, Vavta
     vas
 Berlan Alojz, 1926, Zuženberk
 Bemetič Ivan, 1913, Vrhpolje
 Bemetič Matija, 1913, Vrhpolje
 Bemetič Stanko, 1918, Vrhpolje
 Bernik Franc-Ljubomir, 1923,
     Zlebe
 Bernik Franc-Franci, 1924,
     Podlesec
 Bernot Ivan-Zivko, 1914,
     Ljubljana
 Beršič Matija, 1914, Strekljevec
 Bertoncelj Anton-Darko, 1922,
     Podblica
 Bertoncelj Janez-Božo, 1924
     Podblica
 Bertoncelj Janez-Johan, 1927,
     Podblica
 Beton Jože, 1919, Cerklje na
     Gorenjskem
 Betlaj Darij-Darko, 1910, Buje
 Bevc Milan, 1926, Zagreb f 1967
 Biaggio Franc, 1925, Vače
 Biber Milan-Pero, 1923,
     Ljubljana
 Biček Martin, 1913, Gaberje
 Bilban Jože, 1907, Domice
 Bingo Anton, 1909, Sahovec
 Birlić Matija
 BiSalj Ivan, Kočevje
 Bitenc Mirko, 1916, Šentvid pii
     Lukovici
 Bizjak Alojz-Luka, 1912, Videm
     pri Krškem
 Bizjak Anton-Rafal, 1921, Raka
 Bizjak Avgust, 1908, Otlica
 Bizjak Franc, 1911, Predmeja
 Bizjak Ivan, 1914, Predmeja
 Bizjak Jože-Simon, 1924,
     Kamnje f 1950

Bizjak Jože
 Bizovičar Milan-Miloš, 1913
 Blatnik Alojz, 1911, Tešova
 Blatnik Franc-Zan, 1918, Zvirče
 Blatnik Janez, 1924, Hinje
 Blatnik Ludvik, 1912, Zagorje ob Savi
 Blatnik Rudolf, 1916, Hinje
 Blažič Jakob-Zdenko, 1925, Novo mesto
 Blažič Janez-Fuks, 1920, Brod — Novo mesto
 Bobič Alojz-Brko, 1900, Kočevje
 Boc Franc-Toso, 1924, Brvače
 Boc Stane
 Bohanec Franček-Prlek, 1922, Mala Nedelja
 Bohte Marija, 1921, Vinja vas
 Bojc Anton, 1923, Fara
 Bokal Avgust-Heno, 1920, Vače
 Bokal Rudolf-Cveto, 1922, Vače
 Bokalj Franc-Disko, 1917
 Za jelše
 Bolič Alojz-Brko
 Boljte Franc, 1921, Moravče pri Gabrovki
 Boltež Franc, 1909, Gaberje
 Boltežar Jože
 Boršek Franc, 1917, Mamolj
 Borštnar Anton-Maks, 1925, Tržišče
 Borštnar Jože-Tone Gabrovčan, 1915, Sv. Križ pri Litiji
 Borštnik Franc, 1918, Medvedje
 Boštjančič Alojz, 1924, Perovo
 Boštjančič Anton, 1908, Spodnja Slivnica 1970
 Boštjančič Franc, 1927, Jablanica
 Boštjančič Maks
 Božič Alojz, 1915, Gaberje
 Božič Franc, 1923, Prušnja vas
 Božič Karel, 1911, Socerb
 Božovič Radomir-Raco, 1916, Titograd
 Bračika Rafko, 1926, Orešje
 Bračim Jože, 1920, Zagorje ob Savi
 Bradač Jože-Pepe, 1922, Rapljevo
 Bradola Jožef, 1925, Cerov log
 Brajovič Petar, 1915, Jelenak pri Danilovgradu
 Brane Simon-Simen, 1904, Jesenice
 Bratanič Ivan, 1926, Lokvice
 Bratima Andrej-Izidor, 1904, Selo — Črniče
 Bratima Franc-Valerijan, 1912, Predmeja
 Bratuš Stane, 1915, Ljubljana
 Bregar Adolf-Brico, 1916, Višnja gora
 Bregar Franc, Črnomelj
 Bregar Franc-Vido, 1923, Zalog pri Moravčah
 Bregar Ivan, 1912, Mali Gaber
 Bregar Jože-Koko, 1922, Znojile pri Krki
 Bregar Vinko, 1905, Višnja gora
 Bregar Zvonko
 Brezavšček Stanko, 1926, Kanal
 Brezovec Anton, 1923, Dobro polje
 Brežan Filip, 1927, Pribinci
 Brinovec Alojz-Mate, 1921, Boštajn
 Brinšek Vinko, 1922, Spodnji otok
 Brlak Jože, 1906, Luče
 Brodar Mihael, 1905, Novo mesto
 Brodarič Jože, 1924, Rosalnice
 Brodarič Martin, 1918, Rosalnice
 Brodarič Matija, 1922, Griblje
 Brodnik Anton, 1906, Velika Loka
 Brožič Jožef, 1911, Veliko brdo 11967
 Brulc Franc, 1922, Velike Brusnice
 Brzar Albin, 1920, Kanižarica
 Bržnik Jože-Miha, 1904, Zalog pri Cerkljah
 Bučar Franc
 Bučar Rudi, 1924, Renke
 Bukovec Alojz, 1926, Kot pri Semiču
 Bukovec Anton, 1904, Koprivnik pri Kočevju

Bukovec Drago-Ludvik, 1913,
 Potok pri Gor, Straži
 Bukovec Edvard, 1927, Vrčice
 Bukovec Franc, 1927, Drganja
 sela
 Bukovec Ivan-Brico, 1902, Potok
 Bukovec Martin, 1922, Novo
 mesto
 Bunjevac Pavel, 1904, Črnomelj
 Bunjevec Pavel, 1913, Marindol
 Burja Miha, 1915, Sutna
 Bušič Franc, 1916, Dobovec pri
 Ponikvi
 Butala Ivan-Jože, 1923, Perova
 vas
 Butara Franc-Butara, 1920,
 Cerklje ob Krki
 Butara Janez
 Butina Boris-Boris, 1922,
 Kočevje
 Buzečan Marjan, 1924, Gradin
 Buzečan Marjan, 1925, Brezovica
 pri Gradimi

 Cajnko ing. Tugomir, 1915,
 Zagorje ob Savi
 Cajnko Zvonko-Miloš, 1922,
 Polzela
 Canija Ivan, 1925
 Ceglar Benedikt, 1899, Mihelca
 11956
 Ceglar Vinko-Vinko, 1921,
 Martinja vas
 Cekada Anton, 1917, Rupe
 Cekata Jože-Jurček, 1921, Drča
 Centrih Jože, 1907, Zagorje ob
 Savi
 Cerar Anton, 1923, Maribor
 Cerar Franc
 Cerkovnik Anton, 1919, Bohinj
 Cestnik Alfonz, 1919, Dragatuš
 Cestnik Evgen, 1913, Dragatuš
 Cetinski Andrej-Lev, 1921,
 Banja loka
 Cimprič Jože, 1924, Zeljne
 Cizelj Alojz, 1927, Brežice
 Colarič Lojze, 1905, Slinovce
 Colja Stanko, 1912, Škofije
 Črnovšek Branko
 Cujnik Jože, 1921, Gornje
 Gradišče

 Cunk Anton-Javor, 1915,
 Orehovec
 Cvetkovič Peter, 1922, Belčji
 vrh
 Culiberg Avgust, 1918, Ogulin

 Čad Franc-Gorazd, 1925,
 Kamnica
 Čajnik Jože
 Campa Ivan, 1920, Gora
 Cande Aleksander, 1921, Semič
 Canovič A im, 1910, Tolmina
 Čanželj Franc, 1917, Mirna peč
 Čarman Valentin, 1913, Stara
 Loka
 Čat Mihael-Justin, 1919,
 Nadgorica
 Čeh Ivo, 1904, Šentjernej pri
 Ločah
 Cekada Franc, 1916, Dolenje pri
 Jelšah 11972
 Cekada Jože, 1908, Dolenje pri
 Jelšah f 1967
 Cekada Milan, 1910, Dolenje pri
 Jelšah
 Čepon Gabrijel-Jelko, 1926,
 Borovnica
 Čeprlin Ivan, 1912, Hrastnik
 Čerin Anton, 1902, Plužje f
 Čermelj Jožef, 1926, Vrtovin
 Černe Alojz, 1912, Avstrija
 Černe Feliks-Živanovič, 1909,
 Sostro
 Čeme Janez, 1921, Dobrovica
 Černič Anton, 1925, Metlika
 Černič Ivan, 1927, Metlika
 Černdč Jože-Ivan, 1923,
 Sulovica
 Černigoj Ivan, 1905, Predmeja
 11972
 Černilogar Jakob-Filip, 1901,
 Police
 Čemivšek Branko, 1924, Muta
 Čemivšek Tone, 1922, Radmirje
 Čerpič Slavko, 1924, Grčarevec
 Česnik Anton, 1911, Otlica
 Čibej Viktor, 1907, Predmeja
 11957
 Čibelj Boris, 1922, Ljubljana
 Cihal Maks-Milan, 1917,
 Spodnja Hajdina

Cik dr. Rudolf-Matjažek, 1917,
 Breška vas
 Čizman Lojze, 1917, Savlje
 Čok Albert, 1927, Lokev
 Čok (Cioch) Anton, 1903, Trst
 Česar Rudi, 1928, Drašnice
 Črešnik Vili j, 1924, Podgorje
 Črnič Matija, 1921, Bedenj
 Črnigoj Ivan, 1926, Gradenc
 Črtalič **Marjan**, 1917, Ljubljana
 11971
 Čujnik Vinko, 1921, Pristava ob
 Krki
 Čuš Joško, 1915, Sedlo

Damjan Miroslav, 1926, Murska
 Sobota
 Danijel Miha-Rado, 1919,
 Jazbina pri Črni
 Debeljak Jernej-Marko, 1914,
 Oblake
 Dečko Leopold, 1924, Sv. Križ
 pri Kostanjevici
 Defar Boris-Miloš, 1928
 De Gaule Jože, Francija
 De Gleria Mitja-Marko, 1926,
 Ljubljana
 Delestrov Jože, 1908, Koštabone
 Delošto Jože, 1913, Izola
 Dermastia dr. Marjan-Urban
 Velikonja, 1911, Ljubljana
 11972
 Dermastia Mihaela-Mara
 Gorjanc, 1912, Radomlje
 Demovšek Janez, 1905, Mošenik
 Deršek Rudi-Juš, 1921,
 Ljubljana 11973
 Dimnikar Anton-Rado, 1921,
 Dobrunje
 Divjak Ivan-Tone, 1921, čučja
 mlaka
 Djordjevič Ivan, 1929, Sveti
 Peter
 Dobelšek Slavko-Beli, 1919, j
 Salek pri Velenju
 Doberlet Franc-France, 1914,
 Ježica
 Doberlet Milenko, Ljubljana
 Dobravc Franc
 Dobravec Rok, 1927, Mokropolje
 Dobrinja Anton

Dolčič Emil-Emil, 1920,
 Zadobrova
 Dolenc Anton-Tone, 1917,
 Ljubljana
 Dolinar Franc-Džoni, 1921,
 Dorfarji pri Skofji Loki
 Dolinar Ludvik, 1923, Birčna
 vas
 Dolinar Miljenka-Meta, 1927,
 Trbovlje
 Dolinšek Andrej-Andrejc, 1915,
 Tržišče f 1947
 Doljak Ivan, 1925, Grgar
 Doltar Alojz, 1921, Črnomelj
 11955
 Doltar Dane, 1913, Semič
 Doltar Janko, 1927, Črnomelj
 Dolžan Jožef, 1921, Migolska
 gora
 Dombi Ladislav, 1926, Kočevje
 Domio Jurij, 1919, Dekani
 Dornik Ivan, 1915, Jagnjenica
 11970
 Dornik Viktor, 1926, Turje
 Dovjak Ivan, 1921, Kozarje —
 Ljubljana
 Dragan Alojz-Dragan, 1915,
 Dolž
 Dragan Jože-Drago, 1924,
 Podturn
 Dragovan Alojz, 1911, Dolnja
 Lokvica f 1945
 Dragovan Jože
 Dražumerič Alojz-Marko, 1924,
 Belčji vrh
 Dražumerič Jože, 1921, Belčji
 vrh
 Drganc Anton, 1913, Kot pri
 Semiču
 Drganc Stanko, 1922, Potok pri
 Gor. Straži
 Dremelj Avgust-Vojko, 1927,
 Zgornja Draga
 Dremelj Janez-Boštjan, 1924,
 Zgornja Draga
 Dremelj Milan, 1926, Spodnja
 Draga
 Drnovšek Alojz, 1904, Katarija
 Drnovšek Janez
 Drnovšek Jože, 1905, Čemšenik
 Drobnič Franc, 1909, Grosuplje

Drolc Franc-Tomaž, 1922,
Gradišče v Tuhinju
Drulovič Anton, 1914, Arnovo
•elo
 Du j c Jože, 1920, Škofije 11953
 Dular Zdenko-Zdravko, 1922,
 Vavta vas
 Dur j ava Avgust, 1922, Jesenice
 Duša Martin, 1912, Luče
 Duša Stefan, 1921, Ljubljana
 Dušek Jakob, 1905, Čelje
 Družič Desanka, 1923, Peč

 Emeršič Miha, 1925, Ptuj
 Erbežnik Viktor, 1919, Gorenje
 Polje
 Erjavec Franc-Boro, 1921,
 Spodnja Slivnica
 Erjavec Rajko-Rajko, 1911,
 Cerknica 11964
 Eršte Rudolf, 1926, Velika Loka
 Eržen Adolf-Brane, 1928,
 Gabrijele
 Eržen Aleksander, 1925,
 Podpleče +1968
 Eržen Jožef-Drago, 1925,
 Podpleče
 Eržen Mirko-Miro, 1917,
 Ljubljana

 Fabijani Leopold, 1905,
 Žužemberk
 Fabjan Bojan, 1912, Črnomelj
 Fabjan Lovro, 1923, Črnomelj
 Fabjan Vinko, 1920, Črnomelj
 11960
 Felc Feliks, 1904, Vojsko
 Felc Ivan-Gabrijel, 1906,
 Jesenice 11972
 Felc Tone-Veseljak, 1921,
 Sklendrovec
 Ferbežar Alojz, 1927, Potočna
 vas
 Ferbežar Ivan, 1916, Ljubljana
 Ferjan Ignac-Simon, Lavrica
 Ferk Franc, 1912, Velka
 Ferk Jože, 1926, Ruše
 Ferlež Ivan-Svejk, 1920, Dolič
 Fink Peter, 1921, Črnomelj
 Fireder Franc, 1914, Sutna
 Firm Anton-Tone, 1912, Dešen

 Firm Marjan, 1928, Ljubljana
 Fister Stanko-Jur, 1915, Naklo
 Flajnik Ivan
 Flajnik Janko, 1928, Perudina
 Flis Milan, 1924, Ihan
 Florjane Ivan, 1914, Kisovec
 Flus Jožef-Flus, 1917, Sv. Križ
 pri Litiji, f 1968
 Foltyn Ferdinand, 1911, Gabela
 — Caplina
 Fon Franc, 1918, Ljubljana
 Fon Jože-Joso, 1909, Kobarid
 Fonda Franc, 1913, Solkan
 Foran Martin, 1925, Javorovica
 Foršek Vinko, 1923, Prapreče
 Fortun Ivan, 1922, Damelj
 Fortun Leopold, 1926, Obrh pri
 Dragatušu
 Frandolič Gregor, 1925, Ribnica
 Frank Stanko, 1917, Lož
 Frankič Mirko-Tilen, 1910,
 Gorica na Gorenjskem
 Franko Albert-Vinko, 1924,
 Ljubljana
 Franko Jože, 1910, Hrastje
 Frankovič Ivan, 1920, Doljni
 Suhor
 Frbežar Alojz, 1922, Sela pri
 Šmarju
 Frbežar Alojz
 Frbežar Franc
 Frbežar Ivan, 1916, Ljubljana
 Frbežar Vinko-Milče, 1926,
 Svibnik
 Frenk Ivan, 1925, Reka
 Furar Martin, 1925, Javorovica
 Furlan Alojz, 1920,
 Rohenzupersdorf
 Furjančič Julka, 1925, Šentvid
 pri Stični
 Furlanič Lucijan-Luka, 1927,
 Milje — Trst
 Fux Edvard, 1910, Metlika
 Fux Manek-Manek, 1925,
 Metlika

 Gabri j an Ivan-Ivan, 1925,
 Knežina
 Gabrijel Ignacij-Nace, 1924,
 Trebnje

GabrijelČič Franc, 1028,
 Kopanje — Slivnica
 Gabrovec Lojze, 1923, Vrhnika
 Gabršček Jože-Sabotin, 1926,
 Vrsno
 Gačnik Alojz-Lojze, 1915,
 Češnjevček
 Gačnik Humbert-Umbi, 1019,
 Šentilj
 Gačnik Jože, 1923
 Gačnik Nada, 1023, Šentvid pri
 Stični
 Galun Vinko, 1003, Rogatec
 Gams ing. Leopold, 1023, Slov.
 Bistrica t1969
 Gande Aleksander, 1921, Semič
 Gašper Zane-Uroš, 1924, Celje
 Gašperič Janez, 1912, Belčji vrh
 Gauš Franc, 1922, Klano —
 Reka
 Gazvoda Alojz, 1922, Gaberje
 Gebert Stefan-Stepko, 1922,
 Stražišče pri Kranju
 Gekšič Martin, 1914, Gornji
 Suhor
 Gerbec Jože-Jože, 1914, Sapjane
 Gerbec Miro-Borut, 1914,
 Dolenje
 Germek Alojz
 Germek Jože-Jelen, 1922,
 Strahomer
 Gerzetič Ivan, 1924, Radenci
 Glavan Marička, 1919,
 Ljubljana
 Glavič Franc, 1923, Sv. Jurij
 Glavina Giuseppe, 1922, Trst
 Glia Ivo-Bore, 1927, Čatež
 Glišek Alojz, 1924, Smarje-Sap
 Gole Anton, 1900, Stari trg
 Goljat Leopold-Kovač- 1915,
 Muljava f 1972
 Goljevšček Jože-Dominik, 1925,
 Brdce pri Korbani
 Goljuf Franc, 1927, Trbovlje
 Goljuf Stanko, 1924, Prapreče „g
 pri Trebnjem
 Goljušček Avguštin, 1926,
 Gradin
 Golob Alojz-Bogo, 1921, Zagozd
 Golob Jože, 1912, Glinek
 Golob Mihael-Mirko, 1925,
 Zagozd
 Golobič Albin-Bine, 1022,
 Sadinja vas
 Golobič Branko, 1027, Jurka vas
 Golobič Jože, 1026, Sadinja vas
 Gombač Ivan, 1027, Spodnji Log
 Gore Anton, 1010, Mali Videm
 Gorenc Anton, 1018, Celovec
 Gorenc Franc, 1010, Nova gora
 Gorenc Jernej, 1008, Nemčija
 11065
 Goričar Viktor-Viktor, 1007,
 Ljubljana
 Gorjupič Konrad, 1002, Novo
 mesto
 Gornik Andrej-Dušan, 1021,
 Grahovo
 Gornik Anton, 1924, Gabrovec
 11967
 Gornik Stane, 1927, Gabrovec
 Gorše Franc, 1907. Podturn pri
 Dol. Toplicah
 Goršič Mima, por. Kočevar,
 1926, Ljubljana
 Goršič Franc, 1901, Potov vrh
 Gostinčar Jože-Beno, Brezovica
 pri Dobu
 Govednik Anton, 1928, Grabro-
 vec f 1962
 Govednik Franc, 1925, Bušinja
 vas
 Govednik Leopold, 1926,
 Bušinja vas
 Grabnar Karl, 1900, Motnik
 Grabner Jožef, Essen —
 Nemčija
 Grad Franc-Tone, 1925,
 Boričev
 Grad Leopold-Pikenc, 1921,
 Boričev
 Grad Matevž-Jože, 1920,
 Boričev
 Grahek Alojz-Slavo, 1920,
 Starihov vrh
 Grahek Egidij-Šlosar, 1021,
 Črnomelj
 Grahek Ivan, 1022, Brinje
 Grahek Stanislav-Slavo, 1019,
 Otovec
 Grahivič Ale

Grahonja Rupert, 1911, Gročane
 Grams Franc-Grams, 1923,
 Vrbovska vas
 Grandlič Franc, 1927, Birčna
 vas
 Grčar Alojz-Mitja Stajerc,
 1913, Trbovlje
 Grgič Emilio, 1922, Bazovica
 Grgič Silvester-Šimen, 1925,
 Postojna
 Grden Franc-Grden, 1912,
 Martinja vas
 Grden Lovro, 1923, Martinja
 vas
 Grdin Ivan-Arsen, 1913, Dol.
 Toplice
 Grebenc Jože, 1910, Rakitnica
 Gregorčič Franc, 1912,
 Podklanec
 Gregorčič Vinko, 1919,
 Ljubljana
 Gregorčič Jože
 Gričar Anton, 1918, Smarjeta
 Grm Slavko, 1918, Zagorica
 Grmovšek Alojz, 1926,
 Vrhtrebnje
 Grosar Rudi, 1925, Drežnica
 Grošelj Ignac, 1915, Vojsko
 Groznik Alojz, Zagorica
 Grubar Ivan, 1912, Brezje pri
 Šentjerneju
 Gruden Anton-Tone, 1916,
 Cepovan
 Gruden Franc-France, 1906,
 Primskovo pri Kranju
 Grum Ivan, 1919, Grosuplje
 Grupič Konrad, 1902, Griblje
 Guček Alojz, 1928, Jurkloster
 Gutovnik Jože 1923, Cma na
 Koroškem
 Guzelj ing. Teodor-Darko, 1913,
 Ljubljana

 Habe Adolf, 1908, Vojsko f
 Habič Jože-Fonzi, 1921,
 Zagradišče
 Habjan Anton, 1914, Črni vrh
 Habjan Vinko-Vinko, 1922, Dob
 pri Domžalah
 Hafner Ančka, por. Kremžar,
 1921, Stražišče pri Kranju

 Hafner Ivo-Riko, 1917
 Hafner Jože-Perun, 1915, Trnje
 Hafner Lovro-Lord, 1913, Trnje
 Hauptman Martin, 1914, Trnje
 Hautman Avgust, 1925,
 Skomarje
 Helc Ludvik, 1907, Kamnica pri
 Mariboru 11968
 Henigman Pavle
 Herakovič Slavko
 Herman Viktor-Zmago, 1924,
 Polzela
 Herodež Štefan, 1906, Prebolt
 Herspič Vinko, 1924, Hrvča
 Hladnik Zinka-Cveta, 1925,
 Peštanj pri Celju
 Hladnik Zdenka, por. Hržič,
 Hlavaty Zdenko, 1925,
 Ljubljana
 Hlepš Zvonimir, 1924, Maribor
 Hlipš Jakob-Jakob, 1906, Gorca
 Hočevar Anton-Cmi, 1923,
 Ljubljana
 Hočevar Franc
 Hočevar Martin, 1921, Gorenje
 Gradišče
 Hočevar Stanko, 1910, Gorenje
 Gradišče
 Hodnik Nežka-Anja, 1926,
 Orehovec
 Hojnik Janez-Reks, 1925, Tuji
 grm
 Hojs ing. Ivan, 1923, Gornja
 Radgona
 Horvat Jurij, 1920, Ptuj
 Hosta Martin-Tine, 1912,
 Sv. Križ pri Kostanjevici
 Hostnik Viljem, 1931, Tihaboj
 H ozi j an Vinko
 Hrast Alojz, 1926, Vir pri
 Stični
 Hrast Hedo, 1925, Bovec
 Hrastar Jože-Jaka, 1925,
 Gričevje
 Hrastovec Ivan, 1925, Vransko
 Hren Alojz, 1924, Potov vrh
 Hribar Alojz-Metod, 1919,
 Dobendol
 Hribar Franc, 1922, Špitalič
 Hribar Franc, 1903
 Hribar Martina, 1923, Metlika

Hribar Valentin-Valentin, 1921,
 Kostanjevica
 Hribernik Francka, 1928, Horjul
 Hribernik Frančiška, 1885,
 Horjul
 Hrovat Feliks, 1918, Zafara
 Hrovat Franc, 1901, Podluben
 Hrovat Franc-Slavko, 1906,
 Podljuben
 Hrovat Franc-Gašper, 1923,
 Rumanja vas
 Hrovat Franc-Grilček, 1926,
 Vavta vas
 Hrovat Jože, 1912, Irča vas
 Hrovat Jože-Zmago, 1923,
 UrSna sela
 Hrovat Silvo-Silvo, 1924,
 Cerknica
 Hrovat Stojan, 1924, Postojna
 Hrovatin Ljubomir, 1927, Stari
 trg ob Kolpi
 Hrovatin Franc, 1912, Jablanica
 Hržič Ivan-Dušan, 1919, Velika
 Nedelja
 Hudeja Alojz, 1913, Zagozdac
 Hudoklin Franc, 1921, Dolenji
 Suhodol
 Hudoklin Janez, 1923, Dolenji
 Suhodol
 Hudoklin Jože-Lojze, 1913,
 Stara vas
 Hudorovič Franc, 1914,
 Kanižarica
 Hudorovič Jakob, 1905, Kočevje
 t 1964

 Ilenič Jože, 1901, Butoraj t
 Ilijaš Janez, 1923, Dole
 Iljaš Karl, 1920, Bijeljsko
 Iljevec Andrej, 1923, Peč pri
 Ptuju
 Ilovvar Iganc, 1924, Stična
 Intihar Franc-Sine, 1926, Iška
 vas
 Ipavec Rudolf-Moro, 1909,
 Nova Gorica
 Iskra Jože, 1927, Novokračine
 Ivačič Leon, 1912, Stara vas
 Ivančič Alojz, 1923, Belčji vrh
 Ivančič Anton, 1924, Kotel

 Ivančič ing. Anči, 1920,
 Ljubljana
 Ivančič Franc, 1923, Križevci
 pri Ljutomeru
 Ivančič Stojan, 1926, Trst
 Ivančič, Vrabl Ivica-Breda,
 1922, Primskovo pri Kranju
 Ivec Martina-Martina, 1923,
 Metlika
 Ivkovič Pero, 1902, Bojanci
 Ižanec Janez-Luka, 1926,
 Velike Dole

 Jager Boris, 1921, Ljubljana
 Jagodic Anton, 1912, Šmarje —
 Sap
 Jagodic Jože, 1905, Sela —
 Šmarje
 Jahlevič Ma to, 1905, Brihovo t
 Jaklič Anton, 1911, Rdeči kal
 t 1965
 Jaklič Franc, 1920, Brusnice
 Jaklič Franc, 1925, Smaver
 Jaklič Karel, Križka vas
 Jakofčič Janko, 1925, Cerkvišče
 Jakomin Ivan-Slave,
 Jakomin Jože-Cmi, 1918,
 Vnanje Gorice
 Jakomin Anton, 1926, Sv.
 Anton
 Jakopič Vekoslav, 1916,
 Kresnice
 Jakovac Ljubomir, 1911, Miliči
 t
 Jakovčič Janko, 1925,
 Cerkvišče
 Jaksetič Franc, 1927, Kandrše
 Jakša Alojz, 1925, Rožni dol
 Jakša Alojz, 1926, Pribiči
 Jakša Anton, 1905, Krasinec
 Jakša Fani, 1914, Cerovec
 Jakša Malči-Miša, 1921, Kašelj
 Jakša Pavle-Jaša, 1926,
 Dobra vice
 Jakše Aloj z-Se ver, 1916, Jurka
 vas
 Jakše Ferdinand, 1921, Jurka
 vas
 Jakše Mirko,
 Jakše Kazimir-Mirko, 1927,
 Sopje — Podravska Slatina

Jalovec Jože, 1024,
 Jamnik Jožica, 1024, 2goša
 Janc Anton, 1924, Zdinja vas
 Janc Janez, 1918, Velike
 Brusnice
 Jančar Andrej, 1918, Vnajarje
 Jančar Zvonimir,
 Jančič Ivan, 1917, Ljubljana —
 Polje
 Jančič Miloš-Niko, 1926, Trst
 Janežič Ivan, 1904, Spodnja
 Slivnica
 Janežič Ivan, 1919, Grosuplje
 Janežič Jože-Hribček, 1914,
 Perovo
 Jankovič France-Primož, 1905,
 Loka pri Mengšu
 Januš Miran,
 Japelj Ivan, 1925, Vnanje
 Gorice
 Jarc Alojz, 1906, Vrbovec
 Jarc Ivan, 1925, Orle
 Jarc Jernej-Stane, 1920,
 Stavča vas f1970
 Jarc Samo, 1919, Laško
 Jarm Jože-Mazga, 1916,
 Sentlovrenc 11971
 Jarm Jože, 1924, Ljubljana
 Javornik Martin, 1925, žalna
 Javornik Stane, 1924, Kebelj
 Jazbec Gašper-Jule, 1922,
 Rudnik pri Radomljah
 Jeftič Peter, 1909, Ruma
 Jelenc Alojz, 1914, Javornik —
 Teharje
 Jelenko Vinko, 1922, Remšnik
 Jelerčič Roman, 1924, Renče
 Jemec Albin-Bernard, 1925,
 Senožeti
 Jene Franc, 1924, Zerovnica
 Jeraj Adolf, 1911, Melika
 Jeraj Alojz-Sultan, 1922,
 Stolnik
 Jeran Franc-Lipko, 1925,
 Stolnik
 Jeran Janez-Feliks, 1920,
 Stolnik
 Jeras Janez-Džule, 1920,
 Ljubljana
 Jereb Janez, 1905, Ostalež
 Jereb Karol-Miha, 1925, Ostrog

Jereh Ivo,
 Jerič Ančka, roj. Kodrič, 1927,
 Dol pri Kostanjevici
 Jerič Vid-Drugi, 1920, Tihaboj
 Jerkič Branko, 1925, Dobravlje
 Jerkič Herman, 1916, Dobravlje
 Jerman Adolf,
 Jerman Anton, 1925, Boršt
 Jerman Drago-Drago, 1919,
 Naklo
 Jerman ing. Janez-Janez, 1916,
 Brdo pri Lukovici
 Jerman Janez-Tone, 1927,
 Ljubljana
 Jerman Janko, 1922, Črnomelj
 Jerman Jože, Kot pri Semiču
 Jerman Leopold-Polde, 1920,
 Črnomelj
 Jerman Matija, 1906, Naklo f
 Jerman Pepca, 1924, Črnomelj
 Jeršin Franc, 1912, Udje
 Jesih Alojz-Slavko, 1923,
 Belčji vrh
 Jesih Franc, 1916, Knežina
 Jesih Oto-Belokranc, 1924,
 Karlovac
 Jesih Valentin, 1915, Pleše
 Jevnikar Anton-Matija, 1926,
 Male Vodice
 Jevnikar Franc, 1905, Prapreče
 pri Trebnjem
 Jevnikar Franc-Franc, 1918,
 Lukovnik
 Jevnikar Jože, 1901, Lukovnik
 Jevnikar Pavla-Pavlina, 1906,
 Podklaneč
 Jezeršek Hilda, 1923, Črnomelj
 Joh Ivan-Joh, 1919, Rožanec
 Jordan Anton-Tone, 1923,
 Predgrad — Kočevje
 Jordan Pavel-Matuša, 1919,
 Predgrad — Kočevje
 Jovan Stanko, 1909, Šentjanž
 Jug Jože-Skok, 1922, Metlika
 Jugovec ing. arh. Oton-Luka,
 1921, Radlje ob Dravi
 Juh Alojzij,
 Juh Franc, 1926, Ljubljana
 f 1966
 Jurca Franc,
 Juretič Marjan, 1920, Trst

Jurgolič Janez-Sava, 1914,
 Groblje
 Juričevič Jože, 1910, Golac
 Juriševič Anton, 1926, Golac
 Jurjevič Martin, 1921,
 Radoviča
 Jurko dr. Stane-Sandi, 1923,
 Celje
 Jurman Jože, 1924, Loče
 Juršič Janez-Janko, 1926,
 Iglenik
 Južnič Jože-Jože, 1903, Slavski
 laz

 Kadunc Miha, 1923, Sela pri
 Šmarju
 Kadunc Miro, 1915, Trbovlje
 Kadunc Polde, 1920, Ljubljana
 Kadunec Branko, 1920,
 Maribor
 Kafolj Franc, Lucija
 Kahne Franc, 1913, Amerika
 Kajfež Karel-Sablja, 1917,
 Ljubljana
 Kajin Alojz, 1924, Podklanec
 Kajin Jože, 1919, Podklanec
 Kajzar Viktor, 1913, Volanci
 Kalan Jože-Tiger, 1913, Vešter
 Kalin Jože, 1924, Cerklje ob
 Krki
 Kalin Jože, 1906, Gradišče pri
 Raki
 Kalin Vojka, 1925, Ljubljana
 Kalšek Marjan,
 Kalteneger Zofi,
 Kambič Alojz, 1924, Lokvice
 Kambič Anton, 1909, Gradnik
 Kaplan Pavle, 1926, Klostër
 Kaplan Zvone, 1924, Klostër
 Kapš Alojz, 1911, Gaber f 1959
 Kapš Anton-Stric, 1924,
 Nestoplja vas
 Kapš Ivan, 1922, Prelesje
 Kapš Leopold, 1905, Uršna sela
 Karič Oto, 1905, Ljubljana ^
 11966
 Karlič Franc, 1905, Veliki
 Ločnik
 Karlovč Jože, 1911, Smokvica
 11970

 Kamišnik Iganc-Nace, 1921,
 Kočevje
 Kastal Jakob, 1927, Ljubljana
 Kastelic Anton, 1910, Marinča
 vas
 Kastelic Anton, 1908, Velika
 Loka
 Kastelic Ciril, 1926, Pristava —
 Orehovica
 Kastelic Franc-Matija, 1916,
 Velika Loka f1971
 Kastelic Franc, 1920, Velika
 Loka
 Kastelic Franc, 1921, Velika
 Loka
 Kastelic Franc, 1926, Podgorica
 pri Šmarju
 Kastelic Ivan, 1920, Šentvid pri
 Stični
 Kastelic Jože, 1913, Vinji vrh
 Kastelic Jože, 1919, Poljane
 Kastelic Stane, 1922, Velika
 Loka
 Kostelic Tilka, 1927, Šentvid
 pri Stični
 Kastilic Vinko-Andre j, 1919,
 Škofljica
 Kosum Ivanka, roj. Novak,
 1920, Gradac
 Kaučič Milan-Tiger, 1919,
 Ljubljana
 Kavčič Dušan, 1921, Ljubljana
 Kavčič Marija, 1921, Ljubljana
 Kavšček Jože, 1902, Vavta vas
 Kavšek Franc, 1915, Temenica
 Kebelj Alojz, 1926, Gričevje
 Kečkeš Viktor,
 Kelc Tončka, 1925, Krčin vrh
 — Kleno vik
 Kenda Andrej, 1919, Lazeč
 Kerein Franc, 1921, Dolšce
 Kern Franc,
 Kerne ing. Janko, 1925,
 Ljubljana
 Kersnič Vinko-Vojko, 1924,
 Hrovača
 Kerševan Amalija-Malči, 1914,
 Gradišče nad Prvačino
 Kerševan Lado, 1920, Gradišče
 nad Prvačino

KerSevan Marija, por. Petulič, 1925, Gradišče nad Prvačino
 Kiki Avgust, 1912, Ormož
 Kink Stane-Stašo, 1920, Store
 Kirn Franc, 1908, Brod pri Novem mestu
 Kivelje Sari, 1918, Lenina — Belgija
 Klajder Jože, 1926, Trbovlje
 Klajder Jožef, 1927, Orehovica
 Klančičar Ivan, Klander Alojz, Klanjšček Franc, 1911, Parma — N. Gorica
 Klanšak Maks-Maks, 1926, Ljubljana
 Klavs ing. Vladimir Klis, 1919, Metlovo na Koroškem
 Klemenčič Anton-Niko, 1904, Zdenska vas
 Klemenčič Ivan, 1909, Breg ob Temnici
 Klemenčič ing. Janez, 1918, Gradišče na Kozjaku
 Klemenčič Jožef, 1911, Breg pri VeL Gabru
 Klemenčič Marko, 1927, Rakovci
 Klepec Franc, 1923, Bereča vas
 Ključevšek Ciril, 1925, Svibno
 Kljukec Andrej, 1908, Lokavec
 Kljun Alojz, 1924, Podgrad pri Vremah
 Klobasa Anton, 1925, Kozje
 Klobučar Alojz, 1908, Uršna sela
 Klobučar Alojz, 1928, Uršna sela
 Klobučar Ivan, 1926, Gorenje Mraševo
 Klopčič Mile, Kmet Pavel, 1922, Kamna gora
 Knafelc Jože, 1923, Srebrnice
 Knafelc Mirko, 1920, Zabja vas
 Knaver Anton, 1920, Hudi kot
 Knavs Anton, 1927, Metulje
 Knavs Karol, 1915, Hrib — Loški potok
 Knavs Ludvik, 1925, Livodol
 Knez Jožef, 1923, Smokvica
 Knol Franc, 1926, Žužemberk
 Kobal Dominik, 1925, Sebelje
 Kobal Emil, 1925, Vrhpolje 11947
 Kobal Marjola, 1921, Mirna na Dolenjskem
 Kobale Stefan, 1911, Rogatec
 Kobe Alojz, 1921, Dobindol
 Kobe Anton, 1927, Dobindol
 Kobe Matija, 1920, Sinji vrh 11944
 Kobilica Dušan, 1918, Ljubljana
 Kobilica Stane, 1926, Male Lašče
 Kobše Milan-Milček, 1926, Ljuben
 Kocjan Anton, 1921, Begunje
 Kocjančič Boris
 Kocjančič Bruno
 Kocjančič Janez-Božo, 1911, Zgornje Gorje
 Kocjančič Vitko, 1919, Kozloviči
 Kocmur Mihael, 1920, Ljubljana
 Kočar Slavko, 1915, Volčji Potok pri Radomljah
 Kočevar Franc-Ciril, 1918, Metlika
 Kočevar Janez
 Kočevar Jože, 1926, Kot pri Semiču
 Kočman Rudolf, 1917, Šentjernej
 Koder Ivan, 1922
 Kodrič Anton, 1922, Brezje pri Podbočju
 Kodrič Jože, 1923, Dol pri Podbočju
 Kodrič Martin-Kodrič, 1923, Brezje pri Podbočju
 Kofolj Franc, 1926, Tolmin
 Kogoj Friderik, 1904, Grgar
 Kogoj Ivica-Marjanca, 1926, Ljubljana
 Kogoj Leopold-Kogoj, 1927, Lokovec
 Kogoj Marija-Marička, 1915, Lazeč
 Kogoj Štefanija, 1908, Lazeč
 Kogoj Vladimir, 1926, Lokovec

Kogovšek Anton, 1911, Velika
 Loka
 Kogovšek Franci, 1922, Velika
 Loka
 Kohonič Janko, 1905, Črnomelj
 Kokalj Jože-Cene, 1920,
 Petelinje
 Kokalj Lovro, 1922, Vinje
 Kokalj Srečko, 1923, Ljubljana
 Kokalj Viktor-Igor, 1922,
 Petelinje
 Kokalj Viktor, 1926, Stična
 Kokol Franc, 1923, Prekrižje
 Kokor Franc, 1911, Kebelj
 Kolar Matevž-Mato, 1918,
 Planina pod Golico
 Kolar Vilko-Domen, 1911,
 Radvanje
 Kolegar Stanko, 1900, Mokro
 polje
 Kolenc Alojz, 1925, Gornje
 Ponikve
 Kolenc Ivan, 1908, Rdeči Kal
 Kolovič Marjan, 1925, Razdrto
 Kolšek Marjan, 1913, Velike
 Lašče
 Komel Vladislav
 Komner Jože, 1910, Velika Loka
 Kompare Matija, 1905, Metlika
 Konček Jože, 1925, Uršna sela
 Konda Anton, 1913, Sadinja vas
 Konda Stanko-Stane, 1923,
 Prapreče
 Konjar Janez-Jan, 1923, Litija
 Kopač Jakob-Kovač, 1899,
 Ziri
 Kopar Rudolf, 1911, Ljubljana
 Koporc Ivan-Janezek, 1924,
 Smaver
 Koprivc Franc, 1904,
 Planinska vas
 Koprivc Janez, 1899, Žalna
 Korelc Milan, 1927, Čatež
 Koren Stane-Cigo, 1923,
 Hrastnik
 Koritnik Jože, 1927, Trbovlje
 Koritnik Viktor, 1925, Trbovlje
 Kopres Franc, 1921, Kostanjevi-
 ca, f 1978
 Koršič Alojzij-Lipe, 1925,
 Cerovo
 Kos Ciril-Metod, 1925,
 Ljubljana
 Kos Martin, 1924, Mali Cimik
 Kos Peter-Janko, 1924,
 Dragomelj
 Kos Peter-Petruška, 1920,
 Trbovlje f
 Kos Vili-Veljko, 1911, Poljčane
 Kosirnik Viljem, 1924,
 Sarajevo
 Kostelc Franc, 1921,
 Rosainice
 Košak Feliks, 1914, Male *
 Reberce
 Košak Franc, 1926, Kostanjevica
 Košak Milan, 1907, Ljubljana
 Koščak Anton, 1922, Žalna
 Koščak Franc-Dolenc, 1926,
 Pleše vica
 Košir Božo-Božo, 1913, Novo
 mesto
 Košir Jože, 1922, Rudnik-
 Ljubljana, f 1972
 Košir Janko-Janko, 1925,
 Bušinja vas
 Košir Stane, 1913, Volburga
 11964
 Košljan Stanko-Ferdo, 1919,
 Šentjernej
 Kotar Franc, 1911, Kisovec
 Kotar Franc, 1925, Velika Loka
 Kotar Franc, 1926, Kukenberg
 Kotar Ivan, 1924, Gaber
 Kotar Leopold, 1924, Kržišče
 Kotar Ludvik, 1923, Velika
 Loka
 Kotar Rudolf-Ruda, 1923,
 Velika Loka
 Kotnik Peter, 1902, Hrastnik
 Kovač Anton, 1923, Šahovec
 Kovač Jože, 1918, Lokve f 1947
 Kovač Slavko, 1926, Lokavec
 Kovač ing. Valentin-Ante, 1914,
 Ljubljana
 Kovač Vencelj-Vinko, 1919,
 Osilnica
 Kovačič Ciril, 1925, Cegelnica
 Kovačič Franc-Peter, 1927,
 Barka
 Kovačič Jože, 1911, Radohova
 vas

Kovačič Karolina, 1923, Mokronog, 11967
 Kovačič Ludvik, 1925, Stična
 Kovačič Roman, 1902
 Kozan Alojz, 1923, Črnomelj
 Kozel Jože, 1923, Fram
 Kozlevčar Janez, 1923, Gaberje
 Kozlevčar Janez-Janez, 1924, Gaberje
 Kozomora Lazo-Lazarovič, 1913, Sanski most
 Kožar Janez-Janez, 1919, Videm
 Koželj Franc, 1908, Zapuže
 Koželj Jernej, 1923, Metlika
 Koželj Lovro
 Kragelj Mirč, 1923, Ljubljana
 Krajnik Milan, 1925, Trbovlje
 Kralj Franc-Martin, 1921, Gaberje
 Kralj Janez, 1926, Dolnji Suhor
 Kralj Matija, 1916, Tribuče, 11958
 Kralj Slavko, 1912, Zagreb
 Kraljevič Edvard-Dimo, 1923, Ljubljana
 Kramar Janez
 Kramarič Radoš, 1922, Rogatec
 Kramaršič Anton, 1900, Jurka vas
 Kramaršič Anton, 1920, Dragatuš
 Kranjc Alojzij, 1921, Koseč
 Kranjc David-David, 1902, Griže pri Celju
 Kranjc Janko-Janko, 1924, Griže pri Celju
 Kranjčan Anton
 Kranjec Franc, 1904, Ljubljana, 11963
 Krapež Albina, 1925, Ljubljana
 Krasnik Radivoj-Cmuh, 1922, Ljubljana
 Kraševac Adolf
 Krašovec Franc, 1912, Bereča vas
 Krašovec Ivan, 1926, Gornja Lokvica
 Krašovec Lojze, 1920, Bereča vas
 Kravcar Jože-Racvark, 1902, Dolnje Kamenje f 1962
 Kreč Ludvik-Roman, 1921, Ljubljana
 Kregar Avgust-Dušan, 1889, Ljubljana
 Kreis Franc-Karo, 1924, Kočevje
 Kremp Tone
 Kren Franc, 1918, Drganja sela 11945
 Kresal Ivan, 1920, Velika Slivna
 Krese ing. Ludvik, 1928, Laško
 Krevs Franc, 1907, Veliki Kal
 Krevs Jože, 1924, Češnjice
 Krevs Jože, 1926, Prečna
 Krhlikar Valentin, 1920, Sentlambert
 Krištof Anton, 1914, Sajenice
 Krizmanič Jože, 1923, Breg pri Sinjem vrhu
 Križaj Franc, 1905, Kramberg
 Križan Anton, 1918, Otok
 Križan Franc, 1908, Boršt pri Dvoru
 Križman Jože-Lado, 1926, Ljubljana 11970
 Križmanič Vinko, 1924, Bazovica
 Križnik Jože, 1927, Trbovlje
 Krkoč Jože-Grm, 1924, Kamnje
 Krkoč Mirko, 1924, Potočje
 Krnc Janez, 1898, Gmajna
 Kromar Jožef-Jovan, 1921, Cadraže
 Krtelj Viktor, 1925, Ljubljana
 Krušič Alojz, 1925, Rogaška Slatina
 Krznar Ivan, 1908, Kisovec
 Krznar Leopold, 1909, Kisovec
 Kržišnik Ivan, 1914, Kostanjevica
 Kuhar Alojz, 1906, Lokve
 Kuhar Franc, 1918, Brezje v Podbočju
 Kuhar Karlo, 1920, Gradišče pri Raki
 Kuhar Martin, 1925, Dol pri Podbočju
 Kuhar Matija, 1924, Dolnje Prekope

Kulovec Franc, 1905, Urina
 sela
 Kumer Anton, 1910, Golobinjek
 Kump Franc, 1923, Uršna sela
 Kump Rudi, 1922, Semič f 1959
 Kuntara Stanko
 Kuralt Ernest, 1925, Sora
 Kurnik Rudolf, 1919, Šentilj
 Kuš ter J anko-Korošec, 1898,
 Žitna vas 11973
 Kušar Andrej-Nejc, 1906,
 Ljubljana
 Kušar Miha-Mihač, 1920,
 Ljubljana-Polje
 Kušljan Stanko-Ferdo, 1919,
 Šentjernej
 Kuštrn Rudolf-Robert, 1905,
 Pečine
 Kutin Jule, 1920, Ljubljana
 Kutnar Anton, 1915, Puntgart
 Kutner Alojz, 1925, Sobračce
 Kutner Anton-Kutner, 1912,
 Škofije
 Kuzma Jože, 1919, Butoraj
 Kuzma Tončka, pr. Košir,
 1922, Zorenice
 Kužnik Anton, 1909, Vrbovec
 Kužnik Ivan, 1925, Dobin dol
 Kužnik Jože-Borut, 1907,
 Straža
 Kvas Alojzij

 Ladiha Jože-Kos, 1914,
 Kočevje
 Lah Albert, 1914, Cesta
 Lah Alojz-Mirko, 1913, Sevnica
 Lah dr. Avguštin-Latinski,
 1924, Lenart
 Lah Franc, 1925, Dobrava
 Lakner Tone, 1925, Orehovec
 Lakovič Marica, por. Konvalin-
 ka, 1924, Ljubljana
 Lampič Stanko, 1923,
 Sneberje
 Lampret Alojz, 1911, Stična
 Langus Lojzka-Cvetka, 1916,
 Studenec
 Lanišnik Herman, 1915,
 Trbovlje
 Lapanja Albin, 1911, Bled

 Lapanja Rudolf-Rudi, 1923,
 Svibnik
 Lasič Boris, 1925, Vrtovlje
 Lassito Ferdinand
 Lauš Aleksander, 1927,
 Ljubljana
 Lavrenčič Franc-Smrekar, 1926,
 Vrhpolje
 Lavrič Anton, 1905, Gorenje
 polje
 Lavrič Anton, 1923, Vrhe-
 Dobmič
 Lavrič Franc, 1927, Drenje
 Lavrič Ivan, 1917, Prečna
 Lavrič Mira-Piča, 1920,
 Ljubljana
 Lavrič Peter, 1922, Žužemberk
 Lavriha Anton, 1912, Velika
 Loka
 Lavrin Matija, 1915, Lokve
 Lavriša Jakob-Nac, 1926,
 Ljubljana
 Lavtar Franc, 1907, Bukovčica
 Lavtar Jožef, 1922, Zali log
 Lazar Viktor-Slovenko, 1911,
 Doblar
 Leban Ivan, 1918, Ljubljana
 Leben Janko-Zmago, 1920,
 Polhov Gradec
 Lekše Ivan-Job, 1912, Mikote
 Lekše Pavel-Mirko, 1918,
 Mikote
 Lekše Vinko, 1916, Bučka
 Lenarčič Slava, 1923, Rakek
 Lenasi Drago-Povh rep, 1918,
 Pitomača
 Lenček Boris-Igor, 1921,
 Ljubljana
 Lenček Mirko, 1920, Ljubljana
 Lenšak Zdravko
 Leskovac Maks-Blaž, 1926,
 Lesno brdo
 Lešnjak Stane
 Levaršič Franc, 1920, Gornja
 Lendava
 Levičar Alojz, 1922, Dolenja
 vas
 Levičnik Jurij-Jur, 1925, Boka
 Kotorska
 Levstek Franc-Miloš, 1920,
 Metlika

Likar Edvard-Mihec, 1927, Vojsko
 Likar Ivan-Tone, 1920, Predmeja
 Likovič Alojz, 1921, Begunje
 Lindič Franc, 1926, Klenovnik
 Lipar Franc, 1927, Blatno
 Logaj Vinko, 1923, Jesenje
 Logar Ivan, 1922, Uršna sela
 Logar Jože-Slovan, 1921, Zagreb
 Lokar Mohor, 1908, Preska
 Lokovšek Ivan-Jan, 1913, Ljubljana
 Longar Ivan, 1923, Sahovec
 Lopacer Franc, 1916, Dobrava
 Lovec Ludvik, 1921, Zbelovagora
 Lovšin Ančka-Ančka, por. Kaluša, 1925, Livodol
 Lozar Anton, 1906, Vrtovin 11969
 Lozej Zdravko-Pat, 1919, Trst
 Lozinšek Hinko, 1913, Ptuj
 Ložar Alojz-Jože, 1922, Šentvid pri Stični
 Lubej ing. Uroš-Dane, 1926, Ljutomer
 Luh Franc-France, 1926, Ljubljana
 Lukanič Stanislav, 1913, Damelj
 Lukek Jože-Stefan, 1924, Trebnje
 Lukič Milan, 1924, Semič
 Lukšič Jože-Skulj, 1923, Spodnje Vodane
 Luter Franc
 Luzar Martin-Jovo, 1924, Gaborje
 Luznar Marjan-Jeklo, 1923, Selca
 Lužar Janez, 1915, Zalna

 Mabrič Franc, 1903, Vrhpolje
 Macel Alojz, 1924, Rožni dol
 Macele Anton, 1925, Rožni dol
 Maček Franc
 Maček Martin
 Mačkovšek Aleš, 1924, Ljubljana

 Madronič Jože, 1925, Draga pri Sinjem vrhu
 Magajna Jože, 1924, Gornje Vreme
 Magajna Jože, 1925, Sava
 Magajna Lado, 1926, Sava
 Magajna Slavko, 1927, Gornje Vreme
 Mah Stane, 1924, Martinja vas 11967
 Mahne Zvonko, 1922, Tatre-Materija
 Mahnič Mirko-Lev, 1913, Ljubljana
 Mahorič Alojz (Luigi), 1920, Trst
 Majcen Janez, 1917, Polšnik
 Majcen Marija-Fatima, 1905, Sežana
 Majerle Viktor, 1925, Vimolj
 Majetič Franc, 1925, Dalnje njive
 Majnik Ivan-Djems, 1922, Žužemberk
 Malek Anton, 1919, Hoče
 Malenšek Anton, 1926, Semič
 Malenšek Ivan-Bomba, 1920, Kamenje
 Malenšek Alojz, 1928, Zelebej
 Malešič Julij-Jule, 1923, Gradac 11970
 Maležič Milan, 1925, Gradac 11971
 Mali Anton, 1917, Turje
 Malič Oskar-Oskar, 1912, Vinica f 1945
 Maljevac Andrej, 1903, Kuteževo
 Maljevac Jože, 1908, Novokračine
 Malnarič Anton, 1922, Strekljevas f
 Malnarič Jože, 1926, Krupa
 Malnarič Martin, 1908, Krupa
 Malnarič Milka
 Malnarič Stanko, 1910, Krupa
 Malneršič Ivan, 1925, Vipava
 Malovrh Matija
 Malovšek Franc, 1913, Loke

Mandelc Franc, 1913, Spodnje Gorje
 Mandelj Jože, 1925, Kal
 Manöver Franc-Rabelj, 1922, Tunjice
 Mantelj Mirko, 1923, Vapča vas
 Marachič Marija-Nežka, roj. Slajpar, 1922, Ljubljana
 Maraz Milan, 1926, Rakek
 Marčinko Franc-Franjo, 1926, Hotinja val
 Marinček Alojz, 1921, Grosuplje 11962
 Marinček Leopold-MiSo, 1924, Smarje-Sap
 Marinčič Franc, 1918, Čakošče
 Marinčič Jože, 1924, Koroška vas
 Marinčič Jožef-Svečan, 1926, Vedrijan
 Markel Franc, 1926, Klenovnik
 Markel Jože-Markel, 1917, Gornji vrh
 Markoda Franc, Rakovci
 Markovič Alojz, 1907, Podturn pri Dol. Toplicah
 Markovič Alojz, 1910, Dolga njiva
 Markovič Jože-As, 1920, Poljane pri Primskovem
 Markovič Stane, 1928, Dolga njiva
 Marks Adolf-Gavrilo, 1912, Dolina pri Trstu
 Marn Alojz, 1926, Kostanjevica
 Mam Andrej
 Mam Andrej, 1910, Brdo pri Lukovici
 Mam Franc, 1900, Smarje-Sap
 Marn Ivan-Janez, 1922, Smarje-Sap
 Martinc Alojz
 Marušič Ivan, 1916, Buje
 Masel Milan, 1916, Ljubljana
 Mastnak Ivan, 1925, Zidani most
 Mašicka Ančka
 Matek Franc, 1900, 2dinja vas
 Matekovič Stane, 1921, Stari trg pri Ložu
 Matičič Franc-Fonzi, 1927, Grčarevec
 Matijašič Nikola, 1922, Rosalnice
 Matjažič Anton, 1927, Grosuplje
 Matko Drago, 1913, Novo mesto
 Matko Marija, roj. Rozman, 1919, Ljubljana
 Matko Vinko, 1914, Novo mesto
 Matkovič Franc, 1923, Dolenji Suhor
 Matoh Ludvik-Albin, 1913, Kerberk — Nemčija
 Maurer Alojz
 Maver Ivan, 1928, Planina
 Mavretič Niko, 1920, Drašiči
 Mavrič Franc-Mlinar, 1903, Vrhpolje pri Kozjem
 Mavrin Franc
 Mavrin Tone-Tonček, 1920, Kočevje
 Mavsar Ivan, 1917, Kostanjevica
 Mavser Jožef, 1900, Rumanja vas
 Medved Anton, 1927, Gorenje Kamenje
 Medved Franc, 1908, Gorenje Praproče
 Medved Franc, 1913, Spodnji Log
 Medved Gustelj
 Medved Vinko, 1926, Sibrenje
 Medved Sandi-Janez, 1922, Kostanjevica
 Medvešček dr. Adolf-Šumski, 1911, 2abja vas
 Medvešček Gizela, roj. Corič, 1917, Jajce
 Meglič Stanko, 1910, Lesce
 Megušar Milan-Borut, 1917, Smarje-Sap
 Mehle Anton-Tone, 1907, Spodnja Draga
 Mehle Franc, 1909, Velika Loka
 Menard Alojz, 1920, Velika Loka
 Menih Franc, 1918, Mali Osolnik
 Mestnik Ignac, 1920, Iršca vas

MetMkovec Silvester-Silvo, 1912, Veliki dol
 Mevlja Dušan, 1920, Maribor
 Mežan Henri k-Ri ko, 1928, Mrzla luža
 Mežnar Lovro-Muro, 1922, Goričica pri Ihanu
 Mežnar Matija, 1927, Jugorje
 Mežnarič Peter, 1926, Stonci
 Mide Franc, 1924, Stari Log
 Mihalič Franc, 1904, Brod pri Novem mestu
 Mihalak Edo, 1920, Šentvid pri Stični
 Mihelič Feliks-Emil, 1927, Bruvaj — Francija
 Mihelič ing. Jože, 1920, Movema vas
 Mihelič dr. Alojz, 1907, Vapča vas f1974
 Mihelič Franc-Cigo, 1920, Ljubljana-Polje
 Mihelič ing. Milan, 1925, Ljubljana
 Mihelič Jože, Kropa
 Mihelič Peter, 1924, Stari trg ob Kolpi
 Mihelič Stane-Ambrož, Virmaše
 Mihelin Franc-Frenk, 1910, Novo mesto
 Mihel j Anton, 1911, Koprivnik
 Mihevc ing. Edo-Dore, 1911, Trst
 Mikec Avgust-Ivam, 1909, Gorje Kamnice
 Milek Ivo, 1920, Mozirje
 Miklavc Majda, roj. Igličar, Notranje Gorice
 Miklavčič Avgust, 1923, Sela pri Ljubljani
 Miklavčič Boris
 Miklavčič Jože, 1916, Bučinec
 Miklenič Alojz, Črnomelj
 Mikolič Franc, Potok pri Gor. Straži
 Mikuš Valentin, 1905, Rakitnica f 1972
 Mikuž Anton-Mikuž, 1928, Čmi vrh
 Mikuž Miroslav
 Mileker Janez, 1910, Kungota pri Ptuj
 Milič Anton-Marko, 1906, Mali Repan
 Milič Svetozar, 1912, Miliči
 Miljevec Stanko-Jurček, 1924, Ljubljana
 Milošič Ludvik-Miloš, 1908, Ljubljana
 Mir Jaka, 1921, Petrovče
 Mirosavljevič Mladen
 Mirtič Edvard-Brko, 1911, Novo mesto
 Mišica Vladimir-Miha, 1916, Črnomelj
 Mišjak Albin, 1923, Vrh pri Ljubnem
 Mlakar Blaž, 1911, Cadram
 Mlakar Janez-Janez, 1919, Dolenja Nemška vas
 Mlakar Franc-Nace, 1921, Senožeče
 Mlakar Jakov-Jaka, 1923, Stari trg pri Ložu
 Mlakar Valentin, 1911, Zagorje ob Savi f 1969
 Mlakar Vinko
 Mlekuš Avgust-Zvone, 1925, Stara Fužina
 Mlinar dr. Vojko, 1917, Ziri
 Mlinarič Ivan, 1904, Zabovci
 Močilnikar Ferdo, 1920, Grmače
 Močivnik Radko, 1925, Ljubljana
 Modemdorfer Vilko-Vilko, 1924, Mežica
 Modic Franc, 1901, Mokro polje
 Mohar Ivan, 1922, Velika Loka
 Mohar Josip, 1906, Velika Loka
 Mohar Karol, 1922, Loški potok
 Mohar Mirko-Miro, 1921, Smlednik
 Mojškerc Vinko-Jesen, 1921, Bizovik
 Molek Franc, 1924, Metlika
 Monfardini Alojz, 1919, Vergato — Italija

Moravec Rudolf, 1909, Veliki Cerovec
 Moravec Stanko, 1930, Lakovec
 Može Jože
 Možina Ignac, 1917, Krmelj
 Možina Leon
 Mrhar Leopold, 1921, Blato
Mršek Karol, 1906, Ravnik 11969
Mršek Tončka, 1919, Hrastnik
Muc Fani-Fančka, roj, Peskar, 1925, Ponikve
 Muc Franc, 1918, Lokvice
 Muhič Jožef, 1921, Obrh
 Mulej Dušan, 1912, Dunaj — Avstrija
 Muren Alojzij, 1918, Srednji Globodol
 Muren Pepca, 1916, Repče
 Murn Dominik, 1923, Podturn pri Dol. Toplicah
 Murkovič Franc, 1923, Mala vas 11945
 Murovec Ludvik, 1924, Lakovec
 Musil Miroslav, 1907, Dobrna
 Muzanič Pavle
 Muzinič Miljutin, 1923, Ljubljana

 Nadižar Alojz-Miha, 1926, Kukenberg
 Naglič Janko-Satan, 1923, Stara vas f1970
 Naraks Silva-Marja, roj. Podlesnik, 1927, Kal
 Natlačen Ivan-Vojko, 1923
 Nemanič Janez, 1925, Gornja Lokvica
 Nemanič Marija-Micka, por. Sever, 1919, Gornja Lokvica
 Nemanjič Janez, 1925, Gabrovec
 Nesterov Vasilij, 1922, Veliki Luki — Rusija
 Nominal Anica-Ančka, roj. Fon, 1921, Ljubljana f1972
 Nose Jože-Span, 1908, Kompolje
 Nose Stanko, 1919, Sela
 Novak Alojz-Mali, 1926, Cvibele

Novak An te-An te, 1911, Benkovac
 Novak Anton-Marjan, 1922, Veliki Videm
 Novak Anton, 1927, Mokronog
 Novak Ciril, 1923, Gradac
 Novak dr. Fran-Luka Hostnik, 1908, Kranj
 Novak Franc, 1900, Mačji dol
 Novak Franc, 1924, Gorenja Nemška vas
 Novak Franc, 1921, Sahovec 11973
Novak Hinko, 1925, Mala vas
Novak Ivan, 1902, Visenje
Novak Karel, 1919, Vrh pri Hinjah
Novak Lovrenc, 1919, Šentjanž
 Novak Ludvik-Aleksander, 1911, Idrija
 Novak Marija-Minka, roj. Plankar, 1922, Pristava
 Novak Martin, 1907, Apno f1968
 Novak Zvonimir, 1922, Ljubljana-Vič
 No vina Rado, 1925, Podturn pri Dol. Toplicah

 Obersnel Nada, por. Kovač, 1923, Ljubljana-Sentvid
 Oberstar Alojz, 1914, Sela pri Hinjah
 Oberstar Rudi, 1923, Kočevje
 Oberstar Stane-Milko, 1918, Sodražica
 Oblak Draga, 1920, Ljubljana
 Oblak Maks-Milan, 1917, Ljubljana
 Oder Ivan-Jovo, 1918, Škocjan
 Ogrin Bogo, 1916, Novo mesto
 Ogulin Alojz, 1901, Cerovec
 Ogulin Jože, 1907, Hrib pri Cerovcu
 Ogulin Martin-Feliks, 1917, Montana
 Okoren Lojze-Janez, 1924, Luče
 Okroglič Rado 1923
 Omahen Albin, Ljubljana

Omahen Dušan, 1920, Ljubljana
 Oman Pavle, 1926, Maribor
 Omišelj Stanko
 Opeka Franc-Opeka, 1922, Sevsček — Bloke
 OrliC Leopold-Polde, 1919, Metlika
 Osolin Anton, 1917, Ljubljana
 Osredkar Karol-Dimež, 1910, Ljubljana-Vič
 Ostanek Milan, 1923, Šentvid pri Ljubljani
 Osvald-Pirc Janez, 1903, Ljubljana
 Ošaben Ivan-Jovo, 1926, Martinjak
 Oštir Ivana, roj. Bezek, 1926, Ratež
 Oven Janez, 1925, Martinja vas
 Ozimek Feliks, 1923, Vrh-trebnje
 Ožbalt Fani, 1923, Prezid
 Ožbolt Franc-Velko, 1921, Kočarji

 Padovnik Friderik, 1924, Sv. Ana
 Pahinger Rudolf, 1922, Stara žaga
 Pahulje Vinko, 1924, Dolga vas
 Pajer Jože, 1903, Trbovlje
 Pajer Karl
 Pajk Lojze, 1924, Gorenja vas
 Pajk Martin, 1908, Loka
 Pajnar Franc-Močnik, 1910, Zakojca
 Pajnič Jože-Blisk, 1920, Zapo tok
 Pakiž Ančka-Devetakova, 1922, Ribnica
 Palčič Alojz, 1920, Stari trg pri Ložu
 Palčnik Jože, 1913, Lahov graben
 Pangerc Karel, 1921
 Pangersič Blaž, 1916, Zagorje ob Savi
 Pangersič Vinko-Fazan, 1924, Zalog-Ljubljana

 Panjan Alojz, 1921, Mali Nerajec
 Panjan Leopold, 1893, Loka pri Črnomlju
 Papič Alojz
 Paradižnik Drago, 1914, Rimske Toplice
 Paravinja Drago-Zvone, 1926, Trebnje
 Pasič Alojz, 1915, Strekljevec
 Paternoster Maks, 1910, Vevče 11970
 Paternoster Milka-Zofka, 1921, Ljubljana
 Paulin ing. Maks-Pavle, 1927, Kneževi vinogradi
 Pavlič Drago, 1926, Sirči
 Pavlič Ivan, 1926, Pavličiči
 Pavlič Stane, 1926, Orehovica
 Pavličič Jože-Klemen, 1916, Vuzmetinci
 Pavlin Ivan-Janko, 1925, Kalce
 Pavlin Janez, 1920, Vaše 11970
 Pavlin Martin, 1910, Gorenja Stara vas
 Pavlin Polde, 1913, Vodice
 Pavlin Slavko, 1912, Nova gora
 Pavlovič Jože-Zvezda, 1914, Vinji vrh
 Pavšič Stefan-Jur, 1910, Cepovan
 Pažič Alojz, 1899, Mladica
 Pečanec Heda, 1923, Ljubljana
 Pečar Milan, 1927, Prečna
 Pečjak Branko, 1925, Tušev dol
 Pečjak Jože, 1923, Tušev dol
 Peharek Friderik-Bradač, 1883, Pogance
 Peklaj Franc, 1923, Nova vas — Markovci
 Pelenčič Jože, 1921, Dob pri Šentvidu
 Pelko Florjan-Cveto, 1913, Podturn pri Dol. Toplicah
 Pelko Gašper-Ferdinand, 1920, Dolenjske Toplice
 Penca Ignac-Viktor, 1922, Velike Vodenice
 Penca Jože, Lakence

Per Danica, 1922, Ljubljana
 Perdan Viljem, 1923, Postojna
 Perdec Simon, 1926, Privačina
 Perklič Gabrijel, 1916,
 Lovrenc na Pohorju
 Perme Ivan, 1922, Smarje-Sap
 Perme Janez, 1908, Ilova gora
 11967
 Perme Jože, 1905, Stična
 Perovšek Jože, 1899, Grosuplje
 11954
 Perovšek Vinko, 1926,
 Martinja vas
 Pertot Stojan, 1921, Ziri
 Petotnik Boris, 1921, Trst
 Pešec Jože
 Pešec Jože, 1907, Trebelnik
 Petan Franc-Zoran, 1911,
 Petan ci
 Petan Rudolf, 1926, Dečje selo
 Peterčič Franc, 1924, Stari trg
 ob Kolpi
 Peternel Vincenc, 1904, Spodnja
 Kanomlja
 Peternel Vinko, 1906, Spodnja
 Kanomlja
 Petje Ivan-Rajko, 1915, Vitanje
 Petrič Alojz, 1919, Radoviča
 Petrič Franc, 1911, Bršljin
 Petrina Jože-Petrina, 1906,
 Uršna sela
 Petrovič Franc, 1926, Suhor pri
 Metliki
 Pezdirc Alojz
 Pezdirc Anton-Blisk, 1919,
 Drašiči
 Pezdirc Franc, 1911, Gradac
 Pezdirc Ivan-Slavo, 1913,
 Lokvica
 Pezdirc Stane, 1926, Črnomelj
 Pezdirc Viktor-Cmi, 1918,
 Črnomelj
 Picelj Ivan-Jon, 1913,
 Cleveland
 Pikalj Jože
 Pipan Nedelko, 1915, gdj
 Tomaj-Trst
 Pirc Jože-Oto, 1915, črneča vas
 Pirc Jože-Soso, 1918, Bled
 Pirc Karel-Drago, 1922, Sutna
 Pirc Vekoslav-Vito, 1923,
 Ljubljana
 Pirc Vladimir, 1921, Zimariče
 Pirnat Janez
 Pirš Karel, 1902, Ljubljana
 Pirš Martin, 1921, Mikuše
 Pirš Vincenc-Darko, 1920,
 Cirkuse v Tuhinju
 Piškur Janez, 1925, Mačji dol
 Piškur Vinko, 1926, Mačji dol
 Pjavlič Slavko, 1912, Nova gora
 Plahuta Matija, 1907, Završje
 pri Dobjem
 Plahutnik Anton, 1907, Zduša
 Planinc Franc-Frenk, 1923,
 Svibnik
 Planinc Jože, Zdinja vas
 Planinšek Jože, 1909, Velika
 Loka
 Planinšek Lovrenc, 1918, Velika
 Loka
 Planinšek Martin, 1925, Velika
 Loka
 Plaveč Alojz, 1924, Spodnji
 Log
 Ploj Karel, 1913, Eggenberg
 — Graz
 Plut Anton, 1920, Cerovec pri
 Črešnjecvu
 Plut Janez, 1904, Vrh pri
 Ljubnem
 Plut Jože, 1906, Starihov vrh
 11969
 Plut Leopold, 1927, Kočevje pri
 Črnomlju
 Plut Matija, 1918, Krvačji vrh
 Poč Jože, 1910, Vrtača pri
 Semiču
 Počervina Ivan, 1915, Jurka vas
 Počervina Metod, 1924, Jurka
 vas
 Počivalšek Jože, 1919, Krško
 Podbevšek Franc-Maj, 1922,
 Golice
 Podbevšek Ivan-Ivo, 1914,
 Blagovica
 Podbevšek Stanko, 1928, Vače
 Podgoršek Ivan, 1924, Brežice
 Podgoršek Stefan f
 Podlipec Franc, 1926, Šentpavei
 na Dolenjskem

Podlipec Ivan, 1926, Dolenjske
 Toplice
 Podlipec Slavko-Lipe, 1922,
 Žeženberk
 Podlipec Zvone, 1926, Dolenjske
 Toplice
 Podmenik Gvido, 1926, Hrastnik
 Podobnik Milan, 1920, Šmartno
 v Tuhinju
 Podržaj Ludvik-Mesar, 1921,
 Gradisce
 Pogačar Bojan-Bojan, 1924,
 Zlato polje
 Poje Jaka« 1922, Črni potok
 Polajnar Lojze, 1917, Šmihel pri
 Žuženberku f 1956
 Polajnar Vincenc-Cene, 1914,
 Šmihel pri Žuženberku
 Polak Ivan, 1909, Predvorje
 Polanc Ivan, 1908, Predmeja
 Poljanšek Ignac-Nace, 1891,
 Brežice 11969
 Poljanšek Vinko, 1926, Žiče
 Polutnik Slavka, 1920,
 Ljubljana
 Pontini Jože
 Popelar Franc-Branko, 1914,
 Ševnica
 Porenta Marjan-Miško, 1922,
 Ljubljana
 Potisek Anton, 1913, Velika
 Kostrewnica
 Potočar Janez, 1919, Velika
 Bučna vas
 Potočnik Stanko, 1919, Trojane
 Potočnik Stojan
 Potokar Anton, 1901, Lanišče
 Potrebujesh Anton, 1914,
 Sv. Ožbolt
 Povše Anton, 1917, Martinja
 vas t1949
 Povše Anton-Povše, 1917,
 Medvedje
 Povše Anton, 1920, Dobindol
 Povše Jožef, 1911 New York,
 (ZDA) f
 Požar Andreja, 1929,
 Ljubljana
 Požar Ivan, 1927, Famlje
 Požar Süvo-Cmi, 1920, Pivka
 Požek Alojz, 1926, Griblje
 Požek Anton, 1921, Griblje
 Požun Stanko, 1907, Trbovlje
 Prašnikar Egidij-Gvido, 1927,
 Dekani
 Prašnikar Franc, 1905, Zagorica
 pri Moravčah
 Praznik Avgust, 1928, Marindol
 Praznik Ciril
 Predalič Alojz-Vid
 Prelec Jože, 1905, Škofije
 11947
 Premrl Franc-Luka, 1926,
 Vrhpolje
 Premru Miran, 1923
 Premm Miran, 1926, Šmihel pri
 Novem mestu
 Presiček Oto, 1917, Trbovlje
 Presiček Stefan, 1924, Babna
 gora
 Prešelj Jože-Selasi, 1906, Velike
 Malence
 Pretnar Anton-Ludvik, 1914,
 Graben
 Prcv Ciril-Heron, 1922,
 Studeno pri Železnikih
 Prcv Edvard-Gorazd, 1924,
 Kamna gorica
 Prcv Jože-Niko, 1925, Studeno
 pri Železnikih
 Prhne Jože-Pepi, 1908, Cerovi
 log
 Prigel Slavko, 1927, Trbovlje
 Prijatelj Franc, 1926, Višnja
 gora
 Primc Janez, 1903, Veliki
 Podluban
 Primož Alojz, 1916, Osp
 Primožič Ivan-Prpič, 1924,
 Semič
 Prme Janez, 1908, Ilova gora
 Prosetnik Vladimir, 1924,
 Cvibljje
 Prošek Leopold-Bajdukov, 1920,
 Ljubljana
 Prusnik Anton-Lojze, 1912,
 Zadobrova f 1946
 Prusnik Franc
 Prvinšek Alojz, 1923, Zagorje
 ob Savi
 Prvinšek Jože
 Prvinšek Vinko, 1921, Krašnja

Pucelj Viktor-Boris, 1923, Drenje
 Pugelj Anton, 1925, Veliko brdo
 Pugelj Mihael, 1913, Veliko brdo 11962
 Puhek Leopold, 1922, Podlog
 Papis Drago, 1908, Kozje
 Purkarst Karol-Branko, 1923, Krvava peč
 Puš An ton-Tonček, 1925, Breg ob Temenici
 Puš Franc, 1901, Višnja gora
 Puš Maks-Jakec, 1928, Veliki Gaber
 Pušenjak Rudi-Uragan, 1920, Ljutomer

 Rački Ivan-Jan, 1925, Kuželj
 Radelj Ignac, 1905, Spodnje Brezovo
 Radešček An ton-S tari, 1907, Orehovica
 Radkovič Anton, 1924, Bereča vas
 Radonjič Dušanka, Agbaba, 1926, Prijedor
 Radoš Martin, 1924, Hrast pri Vinici
 Radovan Aleksander-Idas, 1926, Ljubljana
 Rahne Ivan, 1919, Sevnica
 Rajnovič Nikola, 1925, Črnomelj
 Ra kič Martin, Hrušica
 Ramše Marjetka, 1922, Loka pri Ptuju
 Rarnuta Anton, 1910, Osojnik
 Rancinger Josip-Dušan, 1917, Zagorje ob Savi
 Razinger Angela, roj. Cme, 1919, Ljubljana
 Ratajc Ciril-Janez, 1912, Trščina
 Ravbar Jože-Gregor Javor, 1915, Jurka vas
 Ravnikar Slavka, 1920, Ljubljana
 Razboršek Edvard
 Razdrih Anton, 1924, Martinja vas

 Razdrih Stanko-Aleš, 1923, Trebnje
 Rastresen Francka, 1928, Horjul
 Ražen Ladislav, 1925, Gročane — Dolina, Trst
 Rebolj Dušan-Bor, 1923, Ljubljana
 Rebolj Martin, 1926, Ljubljana
 Rebselj Maruša, roj. Vrhovec, 1926, Ljubljana
 Rebselj Mirko-Feri, 1924, Dobe pri Kostanjevici
 Rebselj Vida-Vida, por. Kulovec, 1919, Dobe pri Kostanjevici
 Relih Rudolf
 Remic Adolf, 1899, Šoštanj
 Remškar Kosta-Tine, 1921, Ljubljana
 Remuta Anton, 1910, Osojnik
 Renko Marija, 1921, Vinja vas
 Repar Stane, 1926, Soteska
 Resman Janko, 1920, Kropa
 Resnik Franc, 1927, Piljštajn
 Reven Ivan-Ferdinand, 1911, Gorišnica
 Režek Anton-Magister, 1923, Deskova vas
 Režak Anton-Mali, 1923, Stari trg ob Kolpi
 Ribič Ivan-Primož, 1925, Moravče
 Rihtar Pavle-Miha, 1924, Domžale
 Rijavec Viktor, 1908, Ljubljana
 Rižoja Marjo, 1906, Pridvor
 Robič ing. Rudolf, 1921, Litija
 Robič Franc, 1925, Bubnjarci
 Robič Slavko, 1921, Kranjska gora
 Robič Vekoslav
 Robida Anton, 1925, Sela pri DoL Toplicah
 Rodič Anton, 1914, Veliki Gaber
 Rogan Franc, 1922, Martinje
 Rogelj Alojz, 1904, Jezero
 Rogelj Rudi, 1922, Bušinja vas
 Rojina Leopold-Rojina, 1923, Dravlje
 Rolih Jože-Jože, 1923, Gornji Suhodol

Rolih Rudolf, 1011, Potoče
 Ropaš Martin, 1925, Jeromin
 Rotar Jože, 1927, Brod pri
 Novem mestu
 Rovanšek Rudolf, 1921, Podpeč
 Rozman Ivan-Zane, 1919,
 Ljubljana t
 Rozman Jakob-Ciko, 1927,
 Sentlovrenc
 Rozman Leopold, 1922,
 Hotedršica
 Rozman Martin-Pavo, 1926,
 Boldraž
 Rozman Peter, 1916, Šempeter
 v Savinjski dolini
 Rozman Peter, 1926, Boldrež
 Rozman Stane, 1919, Radoviči
 Rože Danilo, 1916
 Rožič Ivan, 1926, Nomenj
 Rožič Leopold, 1919, Dolnja
 Paka
 Rudolf Mihaela-Sine, 1928,
 Dednja vas
 Rukše Martin, 1924, Hrušica
 Rupnik Anton, Zadlog
 Rupnik Anton, 1923, Škofljica
 Rupnik Ivan, 1927, Trbovlje
 Rus Anton, 1908, Bohinjska
 Bistrica
 Rus Jože-Morski Volk, 1905,
 Velike Pece
 Ržen Jožef, 1926, Nova Gorica
 Ržin Alojz, 1925, Poljane

 Sabol Viktor-Visoki, 1903,
 Palinovec
 Sagadin Alojz, 1921, Zreče
 Saje Alojz, 1925, Kresniški vrh
 Saje Anton-Miki, 1919, Gornje
 Gradišče
 Saje Franc, 1925, Kot pri
 Semiču
 Saje Ignacij, 1907, Malenška
 vas
 Saje Ludvik, 1910, Žab jak
 Sajevec Alojz-Sajovec, 1908,
 Vodice
 Sajevec Ivan, 1904, Vodice
 Sajovic Miroslav, 1914, Logatec
 Sajovic Vladimir, 1924, Češča
 vas

 Samec Santin-Doroteja, 1921,
 Dolina — Trst
 Samsa Danilo-Tomaž, 1924,
 Sodražica
 San Valerijan, 1920, Dekani
 Satenšek Leopold, 1926,
 Ljubljana
 Satler Jože-Keko, 1912, Nova
 Gorica f 1971
 Savnik Anton, 1923, Gornji
 vrh
 Savnik dr. Dušan-San, Nova
 Gorica
 Schnidt dr. Vlado, 1910, Prebolt
 Sedevšič Andrej, 1906, Ivanje
 selo
 Sedlar Anton, 1927, Straža
 11971
 Sedlar Jože, 1916, Vrtača pri
 Semiču 11947
 Selan Anton, 1926, Mali Ločnik
 Selan Franc, 1926, Repče
 Selan Jože, 1928, Potok
 Selan Tončka, roj. Praznik,
 1925, Grmovlje
 Seleš Ivan, 1927, Prem
 Selič Zora, roj. Kurent, 1923,
 Dol pri Hrastniku
 Seliškar Marjan-Črt, 1924,
 Ljubljana
 Seliškar Tone, 1900, Ljubljana
 f 1973
 Semič Stanko-Daki, 1915, Bloke
 Sever Anton, 1917, Osojnik
 Sever Anton, 1922, Zubna
 Sever Franc-Franta, 1923,
 Grosuplje
 Sever Tone-Hinc, 1921
 Nestoplja vas
 Sihur Pavle, 1927, Hrastnik
 Sila Ignac-Nace, 1907, Trebnje
 Sili Boris
 Simčič Jure, 1924, Draga pri
 Sinjem vrhu
 Simčič Matija, 1921, Draga pri
 Sinjem vrhu
 Simeon Jože, 1923, Zgornje
 Vodale
 Simonič Franc, 1922, Vinji vrh
 Sinčič Vika-Dunja, por. Meršel,
 1924, Ljubljana

Sitar Bazilij-Tonček, 1927, Zabrdje
 Sitar Božo-Pero, 1927, Novo mesto
 Sitar Ciril-Ciro, 1924, Ljubljana
 Sivec Alojz
 Sket Franc, 1925, Kostrivnica
 Skočir Leopold-Ceh, 1926, Vrsno
 Skube Stanko, 1917, Ručetna vas
 Skubic Alojz, 1913, Stična
 Skubic Alojz-Slavc, 1920, Škofljica
 Skubic Franc, 1919, Daljni vrh
 Skubic Franc-Krjavelj, 1923, Gabršek 11959
 Slabanja Ferdinand-Stane, 1911, Beričevo
 Slabe Janez, 1907, Kalce
 Slak Anton-Toni, 1919, Repče
 Slamič Franc-Franci, 1919, Ljubljana
 Slanovec Franc-Rabel, 1922, Tunjice
 Slapničar Franc, 1928, Pristava nad Stično
 Slapničar Marija, 1922, Pristava nad Stično
 Slinkar Ivan, 1926, Planina
 Slokan Marija, 1907, Ajdovščina
 Sluga Miloš, 1925, Ljubljana
 Sluga Slavko-Justi, 1917, Ljubljana-Zalog f 1971
 Sluga Viktorij a-Vika, 1910, Spodnji Kašelj
 Smajla Franc, 1912, Rupa — Jelšane
 Smodlič Franc, 1912, Dobovce
 Smole Anton-Tone, 1925, Trebnje f 1971
 Smole Evgen, 1925, Trst
 Smolič Adolf, 1912, Vrbovec
 Smolič Anton, 1909, Sahovec
 Smolič Ivan, 1903, Skovec 11967
 Smolič Ivan, 1925, Preska pri Dobrniču
 Smolič Joža, 1923, Novo mesto
 Smraje Miha, 1922, Ljubljana-Jarše
 Smrekar Alojz, 1913, Kamno
 Smrekar Alojz-Mali, 1920, Goriška gora
 Smrekar Franc, 1912, Novo mesto
 Smrekar Rudi-Ciril, 1925, Kamno
 Smrekar Vida, 1923, Stična
 Smrke Alojz, 1902, Križ
 Smzlič Ivanka-Ljuba, roj. Jerše, 1926, Gornji Grad
 Smukovič Jože, 1926, Sv. Križ pri Kostanjevici
 Snoj Rudi-Vlado, 1924, Ljubljana-Sneberje
 Soje Ludvik, 1910, Žabjek
 Soklič Alojz-Lipe, 1925, Polje-Bohinj
 Sopčič Jože, 1927, Straža
 Sopčič Jože, 1928, Lipnik
 Sopčič Zvonko, 1928, Gradac
 Sorko Ivan, 1918, Peteljinjak
 Sotensek Lavoslav, 1926, Ljubljana
 Spelič Alojzij, 1924, Straža
 Spiljetič Anton-Cvetko, 1916, Suhor
 Springer Franc 1925, Straža
 Srebenjak Franc, 1924, Dolenji Suhor
 Smak Alojz-Broško, 1908, Visoko
 Skrpič Jože-Zvezda, 1921, Planina
 Sršen Pavel, 1926, Turje
 Stadler Franc-Pepe, 1915, Ljubljana
 Stadler Sabina-Breda, 1921, Ljubljana 11965
 Stalovsky Miroslav, 1925, Ljubljana
 Stamejčič Slavko, 1923, Ljubljana
 Stane Mihael, 1924, Mežica
 Stanič Lojze, 1925, Kostanjevica
 Stankovič Branko, 1924
 Stanovnik Slava, 1923, Rakek
 Starc Erma,
 Starc Matija, Bušinja vas

Starc Srečko, 1926, Smokvica
 Starec Avgust, 1914, Smokvica
 Stariha Franc, 1922 Rožni dol
 Stariha Ivan, 1920, Rožni dol
 Stariha Polde, 1916, Črnomelj
 11972
 Stepan Martin-Tine, 1924,
 Ravnace
 Stepančič Miroslav, 1915, Trst
 Stepanič Anton, 1922, Gradac
 Stipanič Miroslav,
 Stepanov Timofej,
 Stepko Mišo-Stepko, 1922,
 Stražišče pri Kranju
 Stojkovič Danilo-Dane, 1918,
 Ljubljana
 Stojnič Anton, 1921, Gornja
 Lokvica
 Stopar Anton, 1907, Veliko brdo
 Stopar Ivan,
 Stopar Jože, 1905, Drganje selo
 Strgar Janez, 1926, Veliki vrh
 pri Šmarju
 Stritar Boj an-Gorazd, 1922,
 Ljubljana
 Stritar Jože, 1923, Krško
 Strmec Alojz, 1913, Bukovica
 Strnad Janez, Kropa
 Strniša Franc, 1900, Vrbovec
 Strojnik Milan, 1926, Dobrava
 pri Krki
 Struna Herman, 1925, Kočevje
 Struna Franc, 1909, Klečec
 Suhorepec Dominik-Tarzan,
 1923, Otovec
 Surina Anton, 1921, Rupa —
 Jelšane
 Sušanj Henrik, 1907, Rijeka
 Sušnik Uroš, 1926, Ljubljana
 Svetek Slavko-Boris,
 Svetina Ciril-Janez, 1910,
 Koroška Bela

 Saba Jožef,
 Sabac Silvo, 1921, Ljubljana
 Sajnič Jožef-Joško, Podgora
 Sali Anton, 1913, Češča vas
 Sašek Janez, 1923, Dolnji
 Suhadol
 Šavar Pavle, 1926, Vimolj

 Savli Viktor-Peter, 1910, Sela
 pri Podmelu
 Šebenik Ludvik-Matija, 1923,
 Notranje Gorice
 Segedin Jože, 1911, Novo mesto
 11973
 Seme Ivan-Vitez, 1923,
 Grosuplje
 Seme Mimi-Dora, 1923,
 Grosuplje
 Senica Anton, 1923, Črnomelj
 Senica Viktor-Zmago, 1903,
 Borovnica
 Sepec Avgust, 1926, Hudeje
 Sepie Jože, 1920, Medvedje selo
 Šešerko Janez, 1909, Cerovec
 Setina Jože, 1917, Dravljce
 Setina Slavko, 1919, Mokronog
 Šinkovec Avgust, 1926, Čeče
 Šilih Marta, 1922, Ljubljana
 Sincelj Anton, 1926, Harje
 Sink Pavel, 1925, Binkelj
 11973
 Šinkovec Franc-Vili, 1926,
 Mirna
 Šinkovec Franc-Mali, 1928,
 Ljubljana
 Šinkovec Janez, 1908, Zalog —
 Novo mesto
 Šinkovec Jože-Markec, 1926,
 Klenovnik
 Šircelj Franček, 1922, Ljubljana
 11969
 Šiška Franc, 1897, Češča vas
 Šiška Jernej,
 Sivec Slavko, 1922, Stična
 Škeselj Franc, 1920, Gotna vas
 Škipin Gabrijel, 1921, Prelože
 Škorjanc Stanko, 1926, Kristan
 vrh
 Skrabar Janez, 1913, Kranjska
 gora
 Skrabar Jože, 1921, Razlake
 Škrbec Milan,
 Škrinjar Jože, 1904, Brežec pri
 Divači
 Škrinjar Mirko, 1912,
 Črešnjevec
 Škrjanc Anton, 1911, Zagradec
 Škrjanc Anton-Švejk, 1922,
 Ljubljana

Škrk Gracijan, 1925, Ljubljana
 Skrlec Franc,
 Skrij Danilo, 1927, Vremški
 Britof
 Skrij Jože, 1898, Doljni Zemon
 Škufca Matija-Kovač, 1913,
 Ponoviče
 Škufca Stane-Stari, 1902,
 Znojile
 Škufca Stane-Gregor, 1923,
 Malo Lipje
 Škvarčai Franc, 1893, Kanji dol
 Slagar Franc, 1922, Poljane
 Slosar Hedvika, 1923, Ljubljana
 Smajdek Albert, 1918, Potok
 pri Gor. Straži
 Smichberger Djuro, 1922, Pulj
 Smitek ing. Janez, 1916, Kropa
 Smuc Jože, 1914, Vrbičje
 Snegelj Ivan, 1907, Breg pri
 Sinjem vrhu
 Sneler Franc, 1917, Učakovci
 Sobar Alojz, 1924, Uršna sela
 Sobar Ana,
 Sobar Jože-Viktor, 1914,
 Dobindol
 Sobar Martin, 1910, Dobindol
 Solar Danilo-David, 1925, Kropa
 Solar Vinko,
 Soli Anton,
 Sonc Stojan, 1927, Toman
 Sorli Nada,
 Sorovič Danilo, 1915,
 Šostarič Peter, 1923, Verzej
 Sover Pavel, 1926, Vimolj
 Šparovec Karol, 1915, Stari trg
 Špehar Franc, 1908, Kot ob
 Kolpi
 Špehar Vid, 1924, Sinji vrh
 Spolar Franc-Rudl, 1924,
 Češence
 Stajdohar Alojz, 1926, Veliki
 Nerajec
 Stajnar Franc, 1925, Šentvid
 pri Stični
 Stebal Giril-Tine, 1923, Srednje
 Steblaj Alojz, 1900, Hrovača
 Steblaj Ivan, Škocjan
 Stefančič Anton, 1907, Drašiči
 11946
 Stefančič Jože, 1906, Trat
 Stefe Vondo. 1915, Ravne na
 Koroškem
 Sten Božidar, 1925, Hruševac
 Štepec Polde, 1927, Kukenberk
 Stergelj Roman, 1920, Ljubljana
 Sterk Peter, 1922, Predgrad
 Stern Jurij, 1926, Ljubljana
 Stifter Anton, 1917, Brezovica
 pri Zlatem polju
 Stifter Janez, 1908, Ljubno ob
 Savinji
 Stine Janez, 1914, Uršna sela
 Stipančič Gino, 1919, Žiričazzi
 Štirn Jurij-Jure, 1925,
 Ljubljana
 Strajn Vinko, 1924, Zalog —
 Postojna
 Strajnar Ivan-Pogum, 1924,
 Hudeje
 Strbec Silvo, 1913, Velovci pri
 Vinici
 Stricelj Jože, 1910, Griblje
 Strumbelj Ivan-Ivan, 1901, Iška
 Loka
 Strumbelj Jarko-Jarko, 1923,
 Uršna sela
 Štublar Anton, 1923, Pugled pri
 Semiču
 Štuhec Stanko, 1925,
 Murščak
 Stumpf Drago,
 Stupar Jože, 1926, Dolenji vrh
 Šubic Avgust, 1896, Rohspring
 Šubic Branko, 1927, Godešič
 Suklje Martin, 1925, Črnomelj
 Šuligoj Anton-Jakec, 1925,
 Vedrijan
 Šuligoj Jožef, 1905, Čepovan
 11960
 Sum Viktor, 1921, Zagorje ob
 Savi
 Šumak Dragomir, 1921, Krape
 Šumak Jože,
 Šumak Milan, 1927, Betanje
 Šuštar Alojz-Albin, 1921,
 Podmonik
 Šuštar Franc, 1916, Zeborna
 11973
 Šuštar Jože, 1904, Novokračine

Šuštar Martin-Gašper, 1911,
 Katarija
 Šuštersič Janez-Hiti, 1910, Iška
 vas
 šušter Vinko, 1922, Šentrupert
 Šuštersič Jože, 1924, Vrhe
 Švab Franc, 1912, Učakovci
 Svab Janez, 1908, Leše 11965
 Švajger Ivan, 1922, Dragatuš
 Švajger Janko-Brko, 1913,
 Vranoviči
 Švajger Jože-Pepe, 1920,
 Črnomelj
 Švajger Lojze, Podzemelj
 Švara Dušan-Dule, 1918,
 Rakitnik
 Sveb Franc, 1912, Učakovci
 Sved Anton, 1911, Velika Loka
 Svegelj Ivan, 1907, Špeharji
 Švigelj Alojz, 1911, Veliki vrh
 pri Šmarju

 Taborskuy Adolf-Dolči, 1913,
 Zalog
 Tacar Tatjana, roj. Cvenkelj,
 1925, Ljubljana
 Talar Johan,
 Tanaskovič Rajko, 1917,
 Preljina — Cačak
 Tanko Rudi, 1908, Ljubljana
 Tasič Anton, 1919, Črnomelj
 Tavčar Ivan-Tarzan, 1913,
 Beljak
 Tekavčič Filip-Gašper, 1912,
 Ribnica
 Teropčič Jernej, 1921, Orešje
 Terselič Franc, 1904, Skopice
 Testen Darko-Darko, 1923,
 Hoje nad Kalom
 Težak Jože, 1919, Dole
 Tivadar dr. Jože 1910, Murska
 Sobota
 Tkalčič Adolf, 1921, Belčji vrh
 Tkalčič Albin-Bine, 1922, Belčji
 vrh
 Tkalčič Peter, 1905, Pribinci
 Tkauc Adolf, 1911, črešnovce
 Tomaž Milan, 1923, Ljubljana
 Tomažič Franc-Kosman, 1923,
 Stanovsko

 Tomažič Franc-Nanos, 1925,
 Vrhpolje
 Tomc Anton, 1922, Jerneja vas
 11969
 Tomc Anton, 1925, Krivoglavice
 Tome Alojz, 1914, Zalog
 Tominc Janez-Oro, 1927,
 Ljubljana
 Tomše Bogo, 1924, Krška vas
 Tomšič Edvard, 1922, Trbovlje
 Tomšič Matevž, 1910, črna na
 Koroškem
 Tomšič Stane, 1922, Ljubljana
 Tomšič Zinka, 1925, Ljubljana
 Topol Alojz, 1914, Zadvor
 Točkan Angel, 1921, Marezije
 Trampuš Karlo-Karel, 1912,
 Kostanjevica
 Trampuš Marjan, 1924, Sv. Križ
 Tramte Jože, 1907, Ratež
 Tratnik Ivan, 1922, Velika Loka
 Tratnik Miran, 1922, Maribor
 Tratnik Stane, 1909, Malo
 Mraševo
 Trček Ciril, 1926, Črnomelj
 Trebar Marko-Mirko, 1926,
 Ljubljana
 Trebežnik Karel-Zane, 1917,
 Ljubljana
 Trebižar Stanko. 1915, Male
 Zablje
 Trinkavs Vinko, 1927, Tržišče
 Trojar Franc-Stangel, 1900,
 Jesenice 11964
 Trojar ing. Janez, 1927,
 Ljubljana
 Troje Karol, 1924, Rožni dol
 Trošt Ivan, 1925, Hrastje pri
 Grosupljem
 Trtnik Stane-Zivko, 1924, Vevče
 11971
 Trup Franc-Lojze, 1925, Otiški
 vrh
 Turk Franc, 1902, Brusnice
 11964
 Turk Ivan, 1925, Lopata
 Turk Janez, Lopata t
 Turk Janez, 1913, Semič
 Turk Janez, 1926, Zagorica
 Turk Jože-Janezek, 1926, Jurka
 vas

Turk Vid, 1923, Loka
 Turk Zvonko, 1921, Ljubljana
 Turkelj Ivan,
 Turner Franc-Kosta, 1916,
 Ljubljana
 Tutin Jože, 1924, Gaberje

Ude Viktor,
 Udovč Mirko, 1914, Ljubljana
 Udovič Alojzij, 1917, Mihovo
 Uhan Janez, 1920, Dolenji
 Pod boršt pri Trebnjem
 Uhan Vinko, 1905, Medvedje
 selo
 Uhemik Jože, 1924, Gaberje
 Ujčič Alojz, 1926, Podgrad
 Ujčič Anton, 1912, Veliko brdo
 Ujčič Franc, 1925, Veliko brdo
 Ujčič Ivan, 1913, Veliko brdo
 Ulrih Avgust, 1921, Trbovlje
 Umek Jožef-Umek, 1922,
 Straussenegg
 Umek Silvester, 1925, Trbovlje
 Urankar Ivan, 1921, Sentpavel
 — Preboje
 Urankar Marija,
 Uratnik Franc, 1922, Polzela
 Urbančič Amalija, 1906, Litija
 11957
 Urbar ing. Ciril, 1922, Ljubljana
 Uršič Alojz, 1923, Bukovica
 Uršič Rudi-Dole, 1901, Nova
 Gorica

Vaiss Aleksander, 1922,
 Podgrad
 Vallant Miroslav-Mirko, 1925,
 Planina pri Sevnici
 Valič Aleksander-Muki, 1919,
 Nova Gorica
 Vanda Stanko, 1925, Gradišček
 Vanta Jože,
 Vardijan Rudolf, 1915, Dolenjci
 Vardjan Jože, 1911, Črnomelj₅
 Vatovec Karl, 1927, Famlje
 Vauhnik Franc, 1918, Miklavž
 na Dravskem polju
 Vavtar Janez, 1923, Zabjek
 Vegelj Viktor, 1921, Premagovce
 Vegelj Martin-Vesel, 1922,
 Premagovce

Veiss Jože, 1906, Ribnica na
 Pohorju
 Velhar Miloš, 1922, Ljubljana
 Vene Anton, 1911, Dolenja vas
 Venkovič Leopold, 1904, Celje
 Vergant Tone-Tonček, 1923,
 Metlika
 Verher Ada, 1927, Ljubljana
 Velič Anton, 1922, Zaboršt
 Vesel Alojz-Dunav, 1923,
 Mihalovski vrh
 Vesel ing. Savo, 1921, Šentvid
 pri Stični
 Vesel Ivan, 1928, Travnik
 Vesel Ludvik, 1904, Travnik
 Vesel Nada, 1923, Šentvid pri
 Stični
 Vesel Stane, 1923, Sodražica
 Veselič Alojz, 1921, Belčji vrh
 Veselič Niko, 1906, Fuškovci
 Veselič-Vidmar Malči, 1927,
 Vrtača pri Semiču
 Veseljko Franjo, 1905, Središče
 Vetrin Ivan, 1908, Batuje
 Vičan Rado,
 Videtič Janez, 1921, Bereča vas
 Vidic Jože-Didko, 1907, Hudeje
 Vidmar Alojz, 1904, Birčna vas
 Vidmar Alojz, 1918, Mali
 Podljuben
 Vidmar Anton, 1925, Trbovlje
 Vidmar Drago, 1901, Sabo je
 Vidmar Feliks-Veterinar Kovač,
 1916, Hinje
 Vidmar Jože, 1915, Ootlica
 11948
 Vidmar Miroslav, 1908,
 Ljubljana
 Vidmar Robert-Vir, 1902,
 Šentrupert
 Vidmar Stane, 1919, Semič
 Vidoš Stanislav, 1925, Vidoši
 11974
 Vidrih Franc, 1920, Kal
 Viher Janez, 1909, Žerovinci
 Vipotnik Janez, 1917, Zagorje
 ob Savi
 Virant Anton, 1928, Gaberje
 Virant Marija-Marjanca,
 Virens Franc-Vačko, 1922,
 Ljubljana

Visenjak dr. Radim, 1918,
 Vlasič Anton-Tonček, 1928,
 Dolenjci
 Vogrič Emil, 1927, Cepovan
 Vogrič Pavel-Florjan, 1912,
 Cepovan
 Vogrič Rudi, 1923, Ljubljana
 Volaj Janez-Djino, 1927,
 Ljubljana
 Volčjak Alojz, 1923, Brusnice
 Volk Lado, 1926, Gradišče
 Volk Marija, 1923, Dobeno
 Volk Peter, 1908, Zagorzdac
 Volkar Anton, 1923, Škofljica
 Volončak Vlado, 1920, Velenje
 Vonta Jože, 1917, Trbovlje
 Vonta Jože, 1927, Loka pri
 Zidanem mostu
 Voršič Ciril, 1926, Veličane
 Vošnjak Sergej-Dra vin, 1924,
 Ptuj
 Vovk Alojzij, 1927, Suhor
 Vovk Anton, 1900, Velika Loka
 Vovk Ciril, 1919, Zafara
 Vrabec Draga, 1924, Ljubljana
 Vrancič Miroslav
 Vratič Milan, 1923, Ljubljana
 Vraz Janez, 1921, Cerovec
 Vrbanc Matija, 1925, Učakovci
 Vrbič Jule-Jule, 1912, Šentjanž
 Vrečar Jože-Viktor, 1919, Sela
 pii Rudniku
 Vrenko Vladimir, 1924,
 Frankolovo
 Vrhovec Alojz-Rab, 1916, Log
 pri Polhovem Gradcu
 Vrhovec Franc, 1915, Gradec
 pri Litiji
 Vrhovšek Jaka, 1910, Slivnica
 Vrhovšek Karol-Aleš, 1922,
 Mačji dol
 Vrščaj Stane-Nace, 1915,
 Črnomelj
 Vrtačnik Lojze,
 Vrtar Avgust, 1926, Podturn pri
 DoL Toplicah
 Vrhovšek Peter, 1917, Sevnica
 Vučnik Lado-Vuk, 1904,
 Ljubljana
 Vuk Erman-Franjo, 1893, Celje
 Vukčević Velko, 1922, Miliči
 Vukelič Milan-Jaka, 1923,
 Ortnek 11974
 Vukmanič Antonija, roj. Turk,
 1923, Mala Cikava
 Vuković Djordje, 1920, Peč v
 Crni gori
 Vukšinič Drago, 1918, Črnomelj
 Zabukovec Alojz, 1914, Velika
 Loka
 Zabukovec Iyan-Herman, 1925,
 Reber pri Škofljici
 Zabukovec Jože, 1909, Velika
 Loka
 Zadnik Karel, 1925, Škofja Loka
 Zagorc Franc, 1924, Muhaber
 Zagorc Janez, 1903, Cmeča
 vas t1966
 Zagorc Jože, 1913, Bršlin
 Zagorc Milan, 1922, Bršlin
 Zagorc Slavko, 1912, Tepe
 11973
 Zagoišek Anton, 1904, Trbovlje
 Zagožen Ivan, 1911, Matke
 11965
 Zajc Avgust, 1904, Potok
 Zajc Franc, 1911, Velika Loka
 Zajc Franc, 1914, Učak
 Zajc Franc, 1924, Velika Loka
 Zajc Ivan, 1915, Velika Loka
 Zajc Janez, 1912, Potok
 Zajc Jože, 1919, Velika Loka
 Zajc Martin, 1913, Novo mesto
 Zakrajšek Feliks-Brane, 1923,
 Bloke — Studenec
 Zalič Ivan, 1922, Vinica f
 Zalokar Nada-Maša, 1928,
 Ljubljana
 Zamah Viktor, 1924, Trbovlje
 Zamida Pavel, 1921, Uršna sela
 Zaviršek Nikolaj, 1921,
 Ljubljana
 Zavodnik Jože, 1907, Višnja
 gora
 Zavrl Anton, 1916, Hudeje
 Zayršnik Ernest-Zagorc, 1921,
 Škofja Loka
 Zavšnik Julij-Istok, 1912,
 Gradac
 Zdešar Marjan-Rajko, 1920,
 Ljubljana

Zdešar Stane-Slavc, 1916, Ljubljana
 Zelene Ivan, 1911, Hotedršica
 Zemljarič Jožef, 1926, Prvenci
 Zevnik Anton, 1925, Župeča vas
 Zgonec Dušan, 1924, Ljubljana
 Zidar Franc, 1921, Velika Loka
 Zimic Cveta, por. Hanz, 1915, Vogersko
 Zlatnar Ida, 1921, Ljubljana
 Zlatnar Janez, 1928, Ljubljana
 Zoran Franc-Filip, 1919, Gaberje
 Zorc Franc-Tomo, 1909, Krka
 Zorc Janez-Luka, 1926, Velike Dole
 Zore Mirko, 1921, Nova gora
 Zorman Alojz-Skala, 1921, Marjeta pri Pesnici
 Zorman Franc-Nace, 1907, Jesenice
 Zorman Jože-Martin, 1922, Lukovek
 Zorn Jože, 1913, Prvačina
 Zorn Karl, 1915, Lokvica
 Zorzut Rado, 1925, Vedrijan
 Zovinšek Niko, 1921, Ljubljana
 Zrimšek Stane, 1922, Krka
 Zrnc Jože, 1920, Ljubljana — Rudnik
 Zupan Franc, 1908, Jesenovo
 Zupan Franc, 1911, Volčje njive
 Zupan Janez, 1913, Jesenice
 Zupan Jože-Slobodin, 1920, Ljubljana
 Zupan Ludvik, 1914, Gozd
 Zupan Zvonko, 1924, Zagorje ob Savi
 Zupanc Aleksander-Aco, 1914, Klance
 Zupančič Albin, 1914, Trebnje
 Zupančič Alojz, 1904, Martinja vas
 Zupančič Alojz, 1924, Zlato | polje
 Zupančič Alojz, 1927, Trbovlje
 Zupančič Anton, 1903, Velika Loka
 Zupančič Anton, 1906, Žalna
 Zupančič Anton, Višnja gora
 Zupančič Antonija, 1922, Gradac
 Zupančič Bojan, 1924, Ljubljana
 Zupančič Dušan-Sandi, 1924, Ljubljana
 Zupančič Ervin, 1927, Mala gora
 Zupančič Franc, 1902, Višnja gora
 Zupančič Franc, 1921, Črnomelj
 Zupančič Franc, 1925, Vinji vrti
 Zupančič Franc, 1926, Igljenik
 Zupančič Franjo, 1912, Igljenik
 Zupančič Ivan, 1909, Dobrava 11968
 Zupančič Jaka, 1919, Žiče
 Zupančič Janez-Zan, 1922, Kal
 Zupančič Jože, 1925, Verdun
 Zupančič Jože, Dolenje Ponikve
 Zupančič Karel-Jože, 1925, Verdun
 Zupančič Lojze, 1927, Trbovlje
 Zupančič Leopold-Lev, 1924, Trebnje
 Zupančič Rudolf, 1905, Novo mesto
 Zupančič Stane-Iztok, 1916, Radeče
 Zupančič Tatjana-Dunja, 1926, Ljubljana
 Zupančič Tončka, 1922, Gradac
 Zupet Avgust-Jerič, 1909, Škocjan 11962
 Zorc Jože, 1911, Zagreb 11972
 Žabjek Franc, 1922, Sostro
 Žafran Jože, 1912, Veliki Gaber
 Žagar Alojz, 1901, Kastelec
 Žagar Franc,
 Žagar Ivan, 1923, Damelj
 Žagar Jože-Josip, 1915, Delnice f 1972
 Žagar Jure, 1923, Damelj
 Žagar Slavko, 1924, Vinica
 Žagar Stane, 1925, Vukovci
 Žagar Stanislav, 1921, Damelj
 Žagar Vinko, 1926, Damelj
 Žalec Gregor, 1918, Črnomelj
 Žalec Franc, 1920, Dolnje njive

Žalec Jurij, 1011, Dolenji
 Suhor
 Zam Andrej, 1918, Kostanjevica
 Zbogar Vinko-Mali, 1924,
 Bušinja vas
 Zebovec Mihael-Sloboda, 1026,
 Rudnik pri Radomljah 11045
 Zebovec Vinko-Vilko, 1024,
 Rudnik pri Radomljah
 Žefran Jože, 1012, Veliki Gaber
 Zejen Alojz,
 Zejn Bemard-Aleksander, 1014,
 Kovk
 Zele Miha, 1006, Trnje 11056
 Zelko Ivan, Sela pri Semiču
 Zeljko Stanislav, 1023, Tribuče
 Zemva Slavko,
 Zgajnar Jože-Jože, 1010, Slepšek
 Ziberna Franc, 1013, Brusnice
 Ziberna Jože, 1013, Griže
 Zibre Ivan, 1017, Trbovlje
 Zibret Franc,
 Zičkar Silvo-Mate, 1022, Zeča
 vas
 Zigon Franc-Stari Franc, 1010,
 Grčarec
 Zingar Franc-Lazar, 1001,
 Sentvid pri Stični
 Žitnik Anton-Tone, 1010,
 Mavčiče
 Žitnik ing. Franc-Franček, 1013,
 Grosuplje
 Žitnik Ludvik-Luce, 1013,
 Ljubljana
 Živec Alojz, 1006, Auger
 Žižek Ivan, 1015, Rogoznica
 Žlajpah Alojz, 1004, Velika
 Loka
 Žlender Rok, 1010, Olimje
 Žlogar Alojz, 1020, Gabrovec
 11060
 Žlogar Ciril, 1023, Metlika
 Žlogar Janez, 1018, Gornji
 Suhor pri Vinici
 Žlogar Vinko, 1024, Bušinja
 vas
 Žmitek Franc, 1022, Bohinjska
 Bela
 Žmuc Jože-Josip, 1014, Vtbičje
 Žnidaršič Alojz, 1005, Mali
 Ločnik
 Žnidaršič Alojz-Jožef, 1010, Lig
 Žnidaršič Anton-Tonček, 1026,
 Zafara
 Žnidaršič Ignac, 1007, Curile
 11062
 Žnidaršič Janez, 1023, Lokve
 Žnidaršič Martin, 1025,
 Vrhpolje
 Žokalj Alojz-Džidži, 1018, Krška
 vas
 Žonta Jelko, 1914, Predmeja
 Žonta Jože, 1926, Drašča vas
 Žulič Janez, 1925, Vrtača
 Žunič Ivan, 1022, Cremovci
 Župec Franc, 1908, Uršna sela
 Žura Martin, 1020, Cužnja vas
 Žužek Ludvik, 1025, Sladka
 gora

PADLI

Afal Jože-Branko, Stružnica 1922—1944	Banič Alojz, Stari Grad 1910—1943
Agifi Miha, Desine 1913—1944	Barbič Miha, Brezje pri Kosta- njevcu 1921—1944
Ahačič Stanislav-Albin, Pešče- nik 1923—1944	Bare Ivan, Kot pri Semiču 1922—1944
Ajster Janez, Brlog 1914—1943	Barjakovič Niko, 2uniči 1905—1945
Ajtič Alojzij, Zagorje ob Savi 1900—1944	Barlovič France, Kronovo 1901—1945
Ambrož Franc-Ašev, Velike Češnjice 1906—1943	Bauman Emil-Vojko, Janžev vrh 1923—1943
Ambrožič Ivan, Vrhpolje 1925—1944	Bavdek Alojz, Velike Lašče 1925—1944
Andolšek Jože, Trnje 1922—1944	Bavdek Slavko, Jurka vas 1918—1944
Andolšek Leopold, Trnje 1918—1944	Bele Janez, Straža 1912—1944
Andolšek Miha, Češnjevce 1908—1943	Benarek Česlav, Jelko-Polska 1922—1945
Anžur Ivan-Ivica, Ljubljana —1943	Benčina Franc, Dolga vas 1914—1944
Arnež Stanko, Homec 1922—1944	Benedejčič Janez, Zatočmin 1926—1944
Arzenšek Stefan, Ljubljana 1921—1943	Bernot Primož-Aljoš, Ljubljana 1924—1945
Avguštin Rudolf, Radoblje 1926—1944	Bertoncelj Maks, Podblica 1925—1944
Babič Emil, —1944	Berus Martin, Daljni vrh 1915—1944
Babnik Jože, Dravlje 1906—1944	Beržan Lazar, Boršt 1926—1944
Badovinac Ilija, Rosalnice 1917—1944	Bitorajc Filip, Kočevje 1920—1943
Bahor Janez, Belčji vrh 1 1920—1943	Bitorajc Jože, Kočevje 1922—1943
Bahor Janez, Golek 1911—1944	Bizjak Rudolf, Trebnje 1899—1944
Bajc Leon-Jože, Ljubljana 1924—1944	
Bambič Srečko, Lopar 1915—1944	

Bižalj Anton, Predgrad 1921—1943	Burkelca Pa vel-Andrej, Ljub- ljana-Zalog 1915—1945
Blatnik Franc, —1944	Butala Franc, Mihelja vas 1916—1943
Boben Jože-Fiče, Tlake 1923—1944	Butala Stanko, Petrova vas 1924—1943
Bohte Jakob, Griblje 1905—1944	
Bokal Albin-Ljubo, Vače 1925—1943	Cajnar Marija, Jerneja vas 1923—1943
Borin Vincenc, Volčji Potok 1914—1945	Cankar Ignac, Ljubljana 1920—1943
Borovka Arnošt, Schönau (Av- strija) 1920—1943	Cej Rudolf, Vavta vas 1910—1945
Borovničar Janez, Logaršče 1905—1943	Celič Ciril, Uršna sela 1901—1944
Borštinar Alojz, Dedni vrh 1922—1943	Cerar Janez-Krištof, Kokošnje 1913—1944
Borštinar Rudolf, Potoč j a vas 1913—1944	Cerjanc Ivan, Rosa Ini ce 1896—1943
Božič Albert, Kostanjevica 1921—1943	Cerkvenik Jože, Gornje Vreme 1923—1944
Božič Jože, Kostanjevica 1924—1943	Ciglerič Jože, Ljubljana 1911—1944
Božič Jože, Prušnja vas 1923—1943	Colarič Otman, Kostanjevica 1921—1943
Božič Martin, Frluga 1921—1943	Colarič Silvester, Kostanjevica 1928—1944
Božič Vili, 1914—1944	Cvar Ciril, Vinica 1906—1944
Bračina Avgust, Smarjeta 1922—1944	Cvetkovič Stanislav, Grosuplje 1919—1944
Brankovič Gavro, Pogance 1903—1945	
Brelih Cveta-Saša, Cerkno 1925—1944	Čad Justin —1944
Bremec Rafael, Gornji Lokovec 1925—1943	Čampa Milan, Gora 1922—1944
Brezar Jože, Kanižarica —1944	čebtron Avgust, Batuje 1913—1944
Brulc Franc, Rožni dol 1922—1944	Čekada Peter, Semič 1921—1943
Brum Valentin, Hrastnik 1922—1944	Čerin Vinko, Cerkno 1923—1944
Bukovec Anton, Kot pri Semiču 1920—1943	Černič Stanislav, Bedenj 1922—1944
Bukovec Anton, Podljuben 1922—1944	Česnik Franc, Srednja Kamolja 1924—1944
Bukovec Slavko, Koroška Bela 1923—1944	čibelj Ivan, Predmeja 1909—1943
Bunjenac Nikola, Marindol 1912—1944	čop Drago, Vrbovško 1926—1943
Bunjenac Nikola, Marindol 1912—1943	Čopar Alojz, Loke pri Zagorju 1914—1944
	Črnigoj Boris, Dobravlje 1914—1944

Crnivšek Anton, Okonina
1922—1943
Čuk Drago, Bosljič 1924—1944

Debeljak Anton, Kočarji
1920—1943
Debevc Franc, Dob pri Domžalah 1924—1943
Deček Jože, Pristava ob Krki
1926—1943
Del Medico Jože-Moro,
Ljubljana 1911—1943
Demec Anton, Za boršt pri
Šentvidu 1925—1944
Demšar Ivan-Vaso, Ljubljana
1904—1943
Demšar Janko-Rok, Sorica
1913—1944
Dodič Jože, Veliko brdo
1924—1945
Dolar Anton, Polšnik 1906—1943
Dolar Janez, Uršna sela
1921—1944
Dolinšek Anton, Podgorica
1926—1944
Dolter Alojzij, Gradac
1918—1943
Dolter Ivan, Semič 1922—1943
Dolter Alojz, Semič 1921—1943
Dolter Marko, —1943
Domico Frolio, Rim 1911—1944
Dopliher Franxc, Vrtovin
1902—1944
Dožar Alojz, Jesenice
1910—1944
Dragan Franc, Brezje pri Trebelnem 1923—1945
Dragan Alojz-Dragan, Dovž
1915—1945
Dragan Janez, Šmarješke
Toplice 1926—1943
Dragan Jože, Studenec
1924—1944
Dragan Mirko, Trbovlje J
1927—1944
Dragozet Janez-Ivan, Podklek
1927—1944
Drčar Anton, Brezovica
1907—1944
Drganc Vinko, Kal 1927—1944

Drev Ivan, Šoštanj 1928—1945
Duša Franc, Luče 1910—1943

Erjavec Alojzij, 1923—1945
Erjavec Janez, Kriška vas
1911—1943
Erjavec Jože, Kriška vas
1914—1943
Erjavec Stanko, Golobinjek
1925—1943

Fabjan Ludvik, Šentjur
Kumom 1920—1944
Faganel Jožef, Vrtovlje
1924—1945
Ferjane MUko, Grant
1926—1943
Ferk Josip, Ruše 1926—1943
Ferme Ivanka, Rečica ob Savinji 1926—1944
Fddlič Husein-Huso, Stolac .
1915—1944
Firm Zdravko-Ferči, Ljubljana
1924—1944
Flander Bogo-Klusov Jože,
Ljubljana 1918—1944
Florjane Drago, Ljubljana
1925—1943
Florjane Ivan, Kisovec
1914—1945
Fojkar, Železniki —1943
Fonda Milan, Lokev 1926—1944
Frank Karel-Frenk, SAD
1919—1944
Franko Janez-Groga, Hrastje
pri Cerkljah 1923—1944
Fuk Pavel, Vremenski Britof
1927—1944
Furlančič Martin, Regrča ves
1919—1944

Gabrijel Jožef, Hrib 1925—1944
Gačnik Anton, Podturn
1902—1943
Gadaj Nikolaj, Kirovo
1922—1945
Gale Janez, Repče 1925—1944
Gerden Alojz, Martinja vas
1915—1944
Gerden Alojz, Obla gorica
1902—1944

Gerden Lovro, Martinja vas
 1923—1944
 Gerdovlč Leopold-Jur, Krška
 vas —1944
 Glač Alojz, Grintovec
 1921—1943
 Glavina Rudolf, Längeren
 1899—1943
 Gliha Franc, Mačji dol
 1915—1944
 Gliha Vladimir, Ljubljana
 Glinšek Alojz, Kostanjevica
 1918—1943
 Gnezda Leopold, Gornja Ka-
 molja 1923—1943
 Gnidovec Franc, Sušisa
 1905—1943
 Gole Ivan, Stari trg
 1925—1944
 Gole Polde, Liberga 1923—1944
 Golhen Anton, Brezje
 1912—1944
 Golja Alojz, Srednja Kamolja
 1925—1943
 Golja Anton, Selišče
 1926—1943
 Golja Ivan, Selišče 1925—1944
 Golob Avgust, Šentvid pri
 Stični 1903—1945
 Golob Franc, RovČe 1920—1944
 Golobič Franc, Štrekljevec
 1926—1944
 Gorenc Anton, Kostanjevica
 1925—1943
 Gorenc Jože, Kostanjevica
 1912—1942
 Gorenc Jože, Rihpovec
 1908—1944
 Gorišek Anton, Stara gora
 1925—1944
 Gornik Jože, Gabrovec
 1924—1943
 Gornik Marija-Micka, Sošice
 1924—1944
 Govednik Jože, Sodji vrh
 1925—1945
 Govekar Viktor, Dragočajna
 1917—1944
 Grahovic Ale, Velika Kladuša
 1903—1944
 Grat Jože, Škofljica 1922—1943

Grden Alojz, Martinja vas
 1915—1944
 Grden Alojz-Iztok, Veliki Gaber
 1925—1943
 Grden Alojz, Mihelca
 1902—1945
 Grden Franc, Ljubljana
 1926—1943
 Grden Franci, Dolga njiva
 1926—1943
 Gregorčič Anton, Mokronog
 1927—1944
 Gregorčič Avgust, Gomila
 1913—1944
 Grm Leopold-Grm, Gabrška
 gora 1923—1944
 Grmovšek Anton, Veliki Videm
 1919—1944
 Grmovšek Anton, Vrhtrebnje
 1924—1944
 Grmovšek Franc-Slavko,
 Daljni vrh 1913—1944
 Grmovšek Janez, Trnje
 1909—1944
 Gruden Mihael, Jurka vas
 1920—1943
 Hladnik Jakob, Lome
 1920—1944
 Hočevar Matija, Velike Lašče
 1928—1944
 Hrast Lojze, Dobje 1920—1944
 Hribar Alojz, Smarje-Sap
 1923—1944
 Hribar Alojz, Dolga njiva
 1924—1943
 Hrovat Stojan-Maks, Postojna
 1924—1943
 Hude Bogomil, Grosuplje
 1915—1943
 Hudeje Jože, Knežina
 1923—1943
 Hudomik Roman, Ribnica na
 Pohorju 1909—1944
 Hudomoc Stanko, Dobravica
 1922—1944
 Humer Janez, Kal 1907—1944
 Hutla Rudolf, Dobliška gora
 1925—1943

Hvala Alojz, Dragovica
 1926—1943
 Hvala Stanislav, Lokovec
 1926—1944
 Hvalič Anton, Kromberk
 1925—1944

 Iglič Jože, —1944
 Iglič Milan-Urh, Ljubljana
 1914—1944
 Ilkovski Zbignjev, Lvov na
 Poljskem 1924—1944
 Ilini kar Jožef, Luža 1909—1944
 Ivačić Bogomil, Renče
 1914—1945
 Ivačić Joško, Zdole 1925—1944
 Ivec Stanislav, Gradac
 1915—1943
 Izlak Damjan, 1909—1944

 Jaklič Janez, Malo Lešče
 1925—1943
 Jakofčič Anton, Cerkvishče
 1906—1944
 Jakopič Jule, Cirkuše 1905—1944
 Jakša Janez, Pribišje 1904—1944
 Jakše Zane, Uršna sela
 1925—1944
 Jakuš Pavel, ZDA 1920—1944
 Jalovec Karel, Dol pri Kosta-
 njevici 1920—1943
 Jamar Ernesta, Potoki pri Ja-
 vorniku 1920—1943
 Janežič Stefan, Gaborje
 1922—1944
 Jankovič Mile, Ohrid
 1919—1945
 Jankovič Rudolf, Jankoviči
 1919—1944
 Jazbinšek Franc, Hrastnik
 1916—1945
 Jelen Zvonimir, Slovenj Gradec
 1924—1945
 Jenič Anton, Gaber je
 1924—1944
 Jenič Franc, Gaber je
 1924—1944
 Jereb Rafael, Plužnje
 1907—1943
 Jerič Jože, Mekinje nad Stično
 1918—1944

 Jerman Anton, Dolenje Grčevje
 1914—1944
 Jerman Franc-Jerman, Črno-
 melj 1921—1944
 Jerman Jože, Rožanec
 1925—1943
 Jerman Rudolf-Rudi, Loka pri
 Črnomlju 1920—1943
 Jerman Vinko, Loka pri
 Črnomlju 1925—1943
 Jeršin Franc, Kriška vas
 1925—1945
 Jesih Franc-Jesih, Belči vrh
 1919—1944
 Jesih Slavo, ZDA 1924—1943
 Jevtič Dragan-Predrag, Gornji
 Milanovac 1914—1943
 Jordan Vinko, Koprivnik
 1922—1944
 Jovanović Svetolik-Mito,
 —1945
 Judnič Janez, Dobra vica
 1905—1944
 Juhart Franc, Trebnje
 1926—1945
 Jurc Milan-Milan, Kočevje
 1928—1944
 Jurjevec Karl, Rečica ob
 Savinji 1912—1944
 Justin Brane-Justin, Tuzla
 1926—1944
 Juvan Domine, Sostro
 1919—1943
 Juvane Avgust, Novo mesto
 1900—1943
 Juvane Stefan, Ribnica
 1900—1943
 Južina Martin-Tine, Dragomlja
 vas 1919—1943

 Kamnar Ivan, Zadvor
 1921—1944
 Kapele Jože, Dolenjci
 1910—1944
 Kaplenik Stefan, —1944
 Karlovšek Draga-Draga, Čatež
 1911—1943
 Kastelic Ivan, Podgorica pri
 Šmarju 1923—1944
 Kastelic Martin, Podgorje
 1913—1944

Kastelic Matija, Vinji vrh 1922—1943	Kocjančič Jože, Gorenje Ka- mence 1912—1944
Kastelic Viktor, Velika Loka 1923—1944	Kocjančič Jožef, Boršt 1926—1944
Kastelic Vinko, Dolenji Logatec 1911—1943	Kocman Janez, Ponova vas 1920—1944
Kasič Janez, Nemška vas 1926—	Kočevar Alojz, Bloke 1904—1944
Kasič Miha, Nemška vas 1923—	Kodrič Janez, Brezje v Pod- bočju 1921—1945
Kejžer Peter, Sorica 1909—1944	Kodrič Jože, Kostanjevica 1914—1944
Kerč Jakob, Metlika 1922—1943	Kodrič Miha, Brezje v Pod- bočju 1902—1945
Kiren Alojz, Brod pri Novem mestu 1909—1943	Kokot Ivan, Cmica vas 1924—1945
Kirn Albert, Trbovlje 1911—1944	Kolar Franček, Maribor, —1944
Kirn Alojz, Sv. Marko 1913—1944	Komac Zvonimir, Ljubljana 1925—1944
Klavčar Alojz-Kovač, Trebnje 1923—1944	Komel Franc, —1943
Klavčnik Silvan-Silvan Gorski, Pida 1923—1943	Koncilja Albin, Dobrnič 1910—1944
Klavžar Nikola, Zakriž 1906—1943	Koncilja Franc, Vrbovec 1920—1944
Klemenc Marjan, Laško 1926—1943	Končan Anton, Log pri Brezovici 1920—1944
Klemenčič Franc, Razbori 1912—1944	Konte Jože-Pepi, Metlika 1916—1943
Klepec Jurij, Belčji vrh 1909—1945	Koparc Jože, Radohova vas —1944
Kmet Valentin, Krtina 1911—1944	Kopernik Janko, —1944
Knafelc Franc, Birčna vas 1924—1944	Koporc Anton, Veliki Gaber 1924—1944
Knafelc Franc-Franjo, Sv. Jurij ob Ščavnici 1909—1943	Koporc Jože, Smaver 1915—1944
Knapič Leopold, Stara cerkev 1922—1945	Korelc Anton, Velika Loka 1915—1944
Knavs Jože-Miha, Livadol 1922—1944	Košak Alojz, Kostanjevica 1925—1944
Knez Anton, Smokvica 1906—1944	Košćak Alojz, Zalna 1925—1943
Kobe Andrej, Dobindol 1925—1944	Košiča Anton, Loke pri Taboru 1908—1944
Kobe Anton, Dobindol 1927—1945	Košir Julij, Brušna vas 1923—1945
Kobe Jože, Uršna sela 1927—1944	Košir Pavla, Semič 1916—1943
Kocjan Anton, Bohinjska Bistrica 1924—1944	Košir Peter, 1901—1943
	Kotar Anton, Brezje pri Šentjerneju 1914—1944
	Kotar Franc, Ljubljana —1944

Kotar Ivan, Ljubljana 1914—1944	Krže Alojz, Zagorje ob Savi 1927—1944
Kovač Jože, Suhor —1943	Kržin Alojz-Topol, Zadvor 1914—1944
Kovačič Albin, Sv. Lucija 1926—1944	Kržišnik Franc, Kostanjevica 1912—1944
Kovačič Alojz, Zubina 1908—1943	Kučič Janez, črneča vas 1914—1945
Kovačič Jožef, Sv. Lucija 1926—1944	Kump Anton, Stari trg 1919—1944
Kovačič Karel, Gradac 1916—1943	Kuntarič Zane, Pristava ob Krki —1944
Kovačič Martin-Tinko, Gradac 1922—1943	Kure Janez, Griblje 192S—1944
Kovič Janez-Bojan, Kresnice 1917—1944	Kurnik Lado, Trbovlje 1928—1944
Kozel Ivan, Sv. Andraž nad Pol- zelo 1914—1944	Lah Alojz, Rečica ob Savinji 1921—1944
Kozlevčar Ivan, Duplica 1913—1944	Lampič Vladimir, Dolfarje 1926—1943
Kožar Jože, —1944	Lavrič Franc, Gotenica 1902—1944
Koželj Božo, Metlika 1924—1943	Lavrič Petč, Krašnja 1923—1944
Koželj Ivan, Loke pri Zagorju 1921—1944	Lekovič Danilo, (črna gora) 1926—1944
Kralj Anton, Krivoglavice 1922—1944	Lemut Anton, Ljubljana 1927—1944
Kralj Anton, Zagorje ob Savi 1927—1944	Les Ivan, Mrzlava vas 1924—1944
Kralj Jože, Panoviče 1927—1944	Leš Janko, Kropa 1918—1944
Kraljič Ivan, 1917—1944	Levičar Ivan, Križ 1924—1944
Kramjc Franc, Tolsti vrh 1916—1943	Lidič Pavel, Goriška gora 1924—1943
Krampelj Jože, Medvedica 1924—1943	Lindič Peter, Bela cerkev 1924—1943
Kraševac Janez, Osrečje 1920—	Lipec Stanislava-Slava, Ljubljana 1928—1943
Kravos Jože, Vipavski Križ 1906—1944	Lisjak Ivana, Krkavče 1912—1944
Kregar Alfonz, Prebolt 1918—1943	Lofredo Karmile, Kastelici- Frosenana 1920—1945
Kresal Franc, Vavpča vas 1902—1944	Lonkar Karol, Veliko Mračevo 1912—1943
Križaj Alojz, Gorica 1904—1944	Lukanič Jože, Damelj 1927—1944
Križaj Avgust, Vipavski Križ 1912—1944	
Križič Janez, Čekovnik 1906—1943	Mačkovšek Aleš, Ljubljana 1924—1944
Krupič Mihael, Draga pri Sinjem vrhu 1914—1943	Madronič Avgust, Sinji vrh 1922—1944
Kržan Peter, —1944	

Magister Janez-Zan, Ljubljana 1923—1945	Mavser Franc, Sušice 1905—1943
Magister Vinko-Bato, Ljubljana 1928—1943	Mavsar Jože, Cerovec 1927—1944
Mah Jože, Martinja vas 1923—1944	Mavser Mihael, Motnik 1922—1944
Majcen Peter-Vojko, Ljubljana 1910—1945	Mavser Pavel, Veliki Slatnik 1923—1944
Majdič Vinko, —1944	Matevlič Franc, Naklo-Divača 1912—1945
Majetič Anton, Dolenji Potok 1923—1944	Mazovec Jože-Tine Dolgan, Zg. Kašelj 1904—1944
Majnik Edvard, črni vrh 1927—1945	Mede Franc, Jurka vas 1904—1944
Majzelj Franc, Kamna gora 1919—1943	Medved Franc, Barka 1927—1944
Malnarič Janez, Krupa 1922—1943	Medvešek Janez, Javorje 1925—1944
Mamilovič Jožef, Jelovica 1900—1944	Meglen Jože-Pepček, Potiska- vec 1912—1944
Mandič Milan-Stevi, Ljubljana- Zalog 1923—1943	Mervar Jože, Hruševac 1912—1944
Manel Jože, Sošice —1945	Meserko Vincenc, Čatežka gora 1919—1943
Marin Franc, Klanec pri Gabrovki 1925—1944	Mesojedec Jože-Marjan, Praproče 1922—1943
Marincelj An ton-Janko, Banja Loka 1917—1943	Mesojednik Jakob, Sp. Laknice 1915—1942
Marinček Teme, češenik 1910—1943	Mežnar MUan-Silvo, Ihan 1925—1945
Marinčič Franc, Vrbovec 1925—1945	Mihelič Jurij, Vinica 1919—1944
Marinšek Stanko, Smarje-Sap 1921—1943	Mihevc Tone, Velike Lašče 1921—1943
Marintič Nikolaj, Fučkovci 1908—1943	Miklavčič Alojz, Brezovica v Podbočju 1925—1944
Marjanovič Aleksander-Leko, Kralja 1910—1944	Miklavčič Jože, Dobrava 1906—1943
Markič Ervin-Ervin, —1943	Milek Matija, Griblje 1913—1944
Marolt Jože, Kostanjevica 1923—1943	Milek Viktor-Dušan, Črnomelj 1923—1943
Matevlič Franc, Naklo-Divača 1912—1943	Mislej Danica-Dana, Tinje pri Mariboru 1925—1944
Matkovič Jože, Suhor pri Vinici 1926—1945	Močilnikar Jože, Tuštanj 1914—1945
Mavrič Anton-Crt, Občine 1909—1944	Močnik Jakov, Poljane 1921—1945
Mavrič Franc, Poljane 1925—1943	Mohor Vladimir, Semnik 1921—1944
Mavrič Janez, Plužje 1905—1943	
Mavrin Ferdo, Semič 1912—1943	

Molač Dušan, Vatovlje
1926—1944
Molek Jože-Frenki, Metlika
1922—1943
Mrzel Rudolf-Krpan, Moravče
pri Gabrovki 1912—1943
Muc Franc, Zemelj 1922—1944
Muhovič Franc, Hrastnik
1909—1944
Mulej Vinko, Odrgra 1923—1944

Nadižar Anton, Kukenberk
1925—1944
Nartnik Franc, Kurešček
1910—1944
Noč Pavel-Peter, Sv. Križ
1920—1943
Novak Andrej, Puebit, USA
1910—1944
Novak Franc, Famlje
1927—1945
Novak Leopold, Jablan
1913—1944
Novak Leopold, Griblje
1906—1944
Novak Ludvik, Stara gora
1926—1944
Novak Matevž-Ma/tko, Mavčiče
1905—1943
Novina Alojz, Podturn pri DoL
Toplicah 1922—1945

Oberman Marko, Metlika —1944
Obers tal Danilo, Sodražica
1924—1943
Oblak Alojz, Brezovica v Pod-
bočju 1922—1945
Obreza Alojz, Brezje pri Rož-
nem dolu 1904—1943
Obrul Jože, Rosalnica
1922—1944
Očko Ivan, Bazovica
1897—1944
Ogrin Karel, Dol pri Ljubljani
1905—1944
Olovec Franc, Brlog
1922—1943
Omerza Ivan-Johan, Livodol
1921—1943
Orožen Štefan, —1944
Oven Jože, Trnje 1911—1944

Ozimek Alojz, Roženpelj
1924—1944
Ožbolt Jože-Pepi, Kočarji
1925—1942

Pangerc Albin, Dolina
1927—1944
Pantar Jakob, Novi kot
1901—1943
Pantar Marija, Ljubljana
1925—1943
Papež Franc, Lazina 1918—1944
Papež Karol, Hinje
1914—1944
Papež Mihael, Hinje
—1944
Paradižnik Jože, —1944
Pate Jože, Hudeje 1925—1944
Pavlič Marija, Pavlič
1909—1944
Pavlič Matija, Piran 1914—1944
Pečanec Jože, Gradnik
1923—1943
Pelič Franc, Ravna gora
1908—1944
Perdan Albin, Postojna
1919—1944
Peričar Stevo, Brlog
1903—1945
Perme Martin, Slivnica
1922—1944
Pešelj Rado-Vičan, Ljubljana
—1943
Petam Jože, Velike Pece
1901—1943
Peteh Matija, Tribuče —1944
Peterčič Feliks, Stari Log
1923—1943
Peterčič Vinko, Sv. Križ
1926—1943
Petje Rudolf, Klanec pri
Gabrovki 1925—1945
Petje Stanko, Moravska gora
1920—1945
Petrečič Zvonko, Kostanjevica
—1943
Petrič Alojz, Planina
1926—1944
Pevec Stanko, Stari trg
1927—1943

Pezdirc Anton, Tribuče
 1917—1944
 Pezdirc Franc, Gor. Lokvica
 1910—1943
 Pezdirc Franc-Blisk, Drašiči
 1911—1944
 Pintar Andrej, Višnja gora
 1920—1944
 Pintar Karel, Zagorje ob Savi
 1909—1944
 Pintar Marjan, Podgora
 1927—1944
 Pintar Rudi, Goriška vas
 1914—1943
 Pirc Mirko, Krško 1921—1944
 Pirnat Anton, Trst 1908—1944
 Pišek Alojz, Brod 1901—1944
 Piškur Janez, Zubina
 1925—1944
 Piškur Viktor-Maska, Mačji dol
 1921—1943
 Pitino Maks, Ravne na Koroš-
 kem —1943
 Pižmoht Stane, Velika Loka
 1918—1944
 Planinšek Franc, —1943
 Plankar Albin, Pristava
 1928—1944
 Plave Anton-France, Dolenje
 Brdo 1920—1944
 Plaveč Alojzij, Golobinjek
 1906—1944
 Plečka Antonija* Ljubljana
 1928—1943
 Plut Anton, Suhor 1911—1944
 Plut Anton, Cerovec 1923—1943
 Podbevšek Franc, Moravče-
 Domžale 1910—1944
 Podgornik Izidor, 1924—1943
 Pogeljšek Bojan, Kašelj
 1926—1944
 Poglajen Franc, Uršna sela
 1924—1943
 Poje Zdravko, —1944
 Polak Peter, Ljubljana
 1909—1944
 Polanc Jožef, Predmeja
 1913—1943
 Polc Janez, Rtiče 1910—1944
 Poljanec Franc-Mišo,
 Dražgoše 1926—1944
 Poljanšek Bojan, Brežice
 1922—1944
 Poljanšek Jakob, Nova Štifta
 1925—1945
 Polončič Jože, Dob pri Šentvidu
 1921—1944
 Popek Alojz-Vandek, Bezuljak-
 Cerknica 1920—1943
 Popovič Janko-Mojs, Dole
 1921—1943
 Potisek Franc, Izlake-Zagorje
 1921—1944
 Potisek Jože, Dvor pri Bogen-
 šperku 1913—1944
 Potisek Stane, Liberga
 1923—1944
 Potočnik Biba, Ljubljana
 1925—1944
 Potočnik Jože, Dob pri Šentvidu
 1921—1944
 Potušek Justin, Sv. Jurij
 1907—1944
 Povh Ciril, Ciraik 1919—1944
 Povh Lojze, Blato 1921—1943
 Požes Anton, Studenec
 1924—1944
 Požes Janez, Studenec
 1921—1943
 Požrl Janez, Vremski Britof
 1905—1945
 Predola Jože, Vrhpolje
 1925—1944
 Preglej Cvetkah-Cvetka, Branica
 1922—1944
 Prijatelj Anton-Kuse, Kočevje
 1924—1944
 Pristošek Slavko, Drešinja vas
 1918—1944
 Prule Franc, Rožni vrh
 1922—1944
 Prvinšek Jože, Krašnja
 1911—1945
 Pucelj Jože, Velika Loka
 1914—1943
 Pucelj Leopold, Ostrog
 1923—1945
 Pucihar Ivan, Gojniče
 1926—1943
 Purant Matija, Krvava peč
 1923—1944

Pust Janko, Dol pri Hrastniku 1905—1944	Rudolf Franc, Javornik 1925—1943
Racman Angel j, Grociana 1922—1944	Rus Anton, Sevnica 1923—1944
Racman Peter, Gročane 1924—1944	Rus Drago, Sevnica 1923—1944
Radelj Jože, Dolenje Ponikve 1925—1944	Rus Franc, Česnjice 1926—1943
Rakar Pavel-Dušan, Trebeše 1927—1944	Rus Jože, Žalna 1912—1944
Rape Živko-Jaro, Ljubljana 1926—1943	Rus Rudolf, Loški potok 1909—1944
Rapuš Franc, češence 1922—1944	Rutar Andrej-Drago, Čadrg 1925—1943
Razboršek Mirko, Zagorje ob Savi 1920—1944	Rutar Janko, Podmelje 1912—1944
Razpotnik Feliks, Trbovlje 1902—1945	Rutar Peter, Rog v Poljanah 1912—1943
Ražen Marijan, Ročane 1925—1944	Ružič Ludvik, Pliskovica 1907—1944
Rebolj Franc, Metlika 1921—1943	Sadar Alojz, Zubma 1922—1945
Rems Franc-Franc, Rudnik pri Radomljah 1906—1944	Sagadin Mirko-Tkalec, Sevnica 1922—1944
Režek Feliks, Golek 1926—1943	Saje Anton, Kot pri Semiču 1919—1943
Režek Jože, Okrog 1922—1942	Saje Drago-Drago, Gorenje Gradišče 1921—1943
Ribič Ivan, Ostriška vas 1927—1945	Sajevic Franc, Zabrežnik 1924—1944
Rifelj Franc, Dobindol 1910—1944	Samec Alojz, Vrhpolje pri Šentvidu 1921—1943
Rifelj Franc, Grčevje 1915—1944	Selič Jože-Boštjan, Kanina 1915—1944
Rihar Karel, Ljubljana 1911—1944	Selšek Jože-Peter, Kamnica 1921—1943
Rijavec Vincenc, Lokovec 1913—1943	Semeja Franc-Peter, Duplica 1913—1945
Rinaldi Alojz, Portole 1905—1943	Sever Janez, Kamni potok 1924—1943
Robič Stanislava-Cudvik, Planina pod Golico 1921—1943	Sevšek Franc, Drnovo 1917—1944
Rode Janko-Ilija, 1920—1944	Simonič Franc, Lazeč 1903—1943
Rogelj Ivan, Nemska vas 1918—1944	Sive Jože, Groblje pri Prekopi 1926—1944
Rojšek Danijel-Samo, Slape 1922—1944	Sjoničkin Ivan, Kaluga 1903—1945
Rome Alojzij, Sela pri Dobu 1917—1943	Skočir Bruno, Črnomelj 1924—1945
Rome Jože, Gaberje 1923—1943	Skočir Stefan, Kukenbek 1900—1944
Rome Rudolf, Stična 1913—1944	Skok Ferdo, —1943
	Slak Ludvik, Dečja vas 1923—1944
	Slokar Janez, Zapuže 1904—1944

Slokar Karlo, Dobravlje 1915—1943	Strajnar Janez, Ponikve 1926—1943
Smolič Jakob, Vrhtrebnje 1907—1944	Stražar Franc, Dobrunje 1921—1943
Smolič Jože, Vrbovec 1909—1943	Strgar Ivan, Sap-Smarje 1926—1943
Smrekar Alojz, Kot pri Semiču 1928—1945	Strgar Franc, Kostanjevica 1916—1943
Smrekar Jože, Studenec 1925—1944	Strežek Ivan, Mali vrh pri Šmarju 1910—1944
Sonc Meda-Sanda, Ljubljana 1925—1944	Strojen Rudolf, Dobrava 1920—1943
Sotler Vilko-Vilko, Sv. Križ pri Litiji 1924—1944	Strojinik Stefan, —1943
Sovič Stanislav, Mrzla gora 1924—1944	Strunljan Franc, Ržišče 1925—1944
Srebrnič Jože, Trojane 1922—1944	Supin Silvo, Škofije 1922—1944
Srebrnjak Anton-Vali, Peteline 1924—1944	Surina Franc, Rupa 1906—1944
Starč Matija-Tarzan, Rosalnice 1923—1943	Safar Alojz, Hrušica 1925—1944
Starč Mirko, Smokvica 1921—1945	Savli Alojz-Savli, Straža 1918—1944
Stare Leopold-Leon, Bled 1923—1944	Savnon Jože, Abitane 1925—1944
Starec Andrej, Smokvica 1902—1944	Sebalj Peter, Damelj 1914—1943
Starešinič Janez, Dolenci 1916—1944	Segina Niko, Griblje 1903—1944
Stariha Franc, Metlika 1922—1944	Simec Pavle-Pajo, —1944
Stibrič Jože, Metlika 1927—1945	Sink Andrej, Studenčice 1921—1944
Stipanič Ciril, Klošter 1926—1943	Skedelj Janez, Dolenje Gradišče 1922—1945
Stipanič Martin, Prušnja vas 1911—1945	Skerk Zora, Ljubljana-Zalog 1919—1943
Stipanovič Nikola, Marindol 1927—1944	Škerl Lovro, Ljubljana 1925—1944
Stipič Dragotin, Ponikve 1924—1943	Sklander Stanko, Paka 1928—1943
Stipič Franc, Ponikve 1915—1943	Skrabut Stanislav, Osrečje 1926—1943
Stopar Alojz, Gradinje 1923—1945	Skrjanc Ivan-Sokol, Zagradec 1913—1945
Stopar Jože, Temenica 1921—1944	Skrlič Anton, Kortol 1909—1944
Stopar Jože, Cesta 1927—1944	Skrl Lovro, Ljubljana 1925—1944
Strah Franc-Janez, Kašelj 1901—1944	Škufca Anton, Malo Lipje 1917—1943
	Škufca Jakob-Miško, Malo Lipje 1922—1944
	Škufca Tomaž-Gandi, Malo Lipje 1915—1944
	Slogar Milan, Zuženberk 1921—1944

Slosar Silvo, Ljubljana 1925—1944	Strumbelj Jože, Petrušnja vas 1926—1944
Smid Pavle, Stara Loka 1909—1944	štublar Jože, Crkvišče 1920—1944
Sobar Milka-Nataša, Gornje Laze 1922—1943	Štukelj Anton, Petrova vas 1924—1944
Sobar Tončka, Črnomelj 1918—1944	Štukelj Jože, Petrova vas 1917—1944
Šober Jože-Komit, Dolenja Straža 1924—1944	Štupar Jože, Dobrnič 1925—1943
Šparovec Franc, Blato 1906—1944	Šturm Viktor, Oplotnica 1927—1945
Speh Rudolf, Šoštanj 1912—1944	Šuligoj Franci, Cepovan 1924—1944
Špehar Pavel, Selce 1920—1943	Šuligoj Stanislav, Lokovec 1923—1943
Spelič Slavko, Bojanci —1943	Šumak Franček, Krapje 1922—1944
Spiletič Anton-Cveto, Suhor 1916—1944	Šušteršič Franc, Marinča vas 1899—1943
Spiletič Marko, Suhor 1923—1942	Švigelj Jože-Branko, Ljubljana 1908—1943
Sprajcer Anton, Tušev dol 1918—1945	
Sribar Stane-Stanko, Malo Mračvo 1924—1944	Terškan Suzana, Ljubljana 1921—1944
Stebljaj Franc-Zarko, Iška 1923—1945	Težak Anton, Dole 1924—1944
Stefančič Branko, —1943	Težak Jože, Dole 1919—1944
Stefančič Janez, Krašica 1910—1944	Tisovec Viktor, Gorenja Straža 1907—1944
Stefanič Janez, Golek 1909—1944	Tkalčič Miha-Kalčič, Kozice 1919—1944
Stefanič Jože, Svibnik 1923—1944	Tomazin Stanko, Podturn pri DoL Toplicah 1925—1944
Štefanič Jože, Drašiči 1911—1944	Tomažič Franc, Kostanjevica 1913—1943
Štepec Jože, Velika Kal 1916—1943	Tomc Janez, Jerneja vas 1925—1943
Stepic Milan, Studenec 1925—1944	Tortane Alojz-Roman, Navelli 1922—1943
Steren Vinko, Mekinje 1910—1945	Trček Adolf-Gato, Ljubljana 1928—1944
Sline Franc, Uršna sela 1911—1944	Trebeč Ludvik, Škofije 1924—1945
Stiren Alojz, Dobrnič 1924—1943	Trontelj Anton-Diabalo, Sljomiče 1903—1943
Strajner Karel, Petrušnja vas 1921—1944	Trontelj Štefka, Ljubljana 1925—1944
Strbenc Peter, Srednji Radenci 1908—1944	Turk Pavle, Vremški Britof 1927—1944
Štremfelj Anton, Petrušnja vas 1927—1944	Turka Slavko-Turk, Gorica 1924—1944
Štrukelj Matija, Jerneja vas 1921—1944	
Strumbelj Anton, —1943	

Tušar Vencelj-Cene, Jagršče 1925—1944	Vidmar Franc-Nace, Stranska vas 1910—1944
Tušar Vincenc, Straža 1925—1943	Vidmar Franc-Zanov, Primča vas 1903—1943
Uderman Ljubo, Novo mesto 1920—1944	Vidmar Sonja, Ljubljana 1926—1943
Udovč Janez-Janez, Spodnje Loke 1910—1944	Vipavec Franc, Adlešiči 1918—1944
Ujčič Ivan, Veliko brdo 1914—1945	Virant Franc, Romanja vas 1910—1944
Ujčič Slavko, Veliko brdo 1925—1944	Vodopivec Cvetka, Podgrad 1912—1944
Uljančič Stane, Topolovec 1927—1945	Vodopivec Stanko, Kamnje 1919—1945
Urberger Miha-Miha, Mokronog 1924—1944	Vončina Ciril, Gornja Kamolja 1906—1944
Uran Janez, Ljubljana 1926—1944	Vraničar Anton, Rosalnice 1905—1944
Urbanc Alojz, Tržič 1925—1944	Vrbnik Gvido, Hrastnik 1920—1945
Urbančič Franc, Litija 1921—1944	Vrčon Dušan-Milan, Dobravlje 1911—1944
Urbančič Janez, Kriška reber 1912—1943	Vrbec Matija, —1944
Urbanija Ivan, Kisovec 1925—1944	Vrhovec Branko, Ljubljana 1925—1943
Uršič Ivan, Kot pri Semiču 1925—1945	Vrščaj Alojz, Črnomelj 1907—1944
Vatovec Danilo, Škofije 1923—1944	Vrščaj Anton, Otovec 1928—1943
Vegelj Franc, Premagovce 1908—1944	Vrtačnik Ivan, Trbovlje 1926—1945
Velikonja Albert, Ajdovščina 1907—1944	Vrvišcar Martin, Gornja Lokvica 1927—1944
Velikonja Franc, Predmeja 1911—1944	Vučenovič Pavel, Borovo 1908—1945
Veljak Matija, Smokvica 1905—1944	Vukša Jovo, Bihač 1916—1944
Verbič Anton, Javorje 1914—1944	Žafran Leopold, Veliko Mračevo 1924—1943
Vesel Anton, Ravne na Koroškem 1920—1944	Zajc Anton, Plužnje 1905—1943
Veselič Stanislav, Purga 1927—1944	Zajc Pavel, Dolnja Paka 1924—1944
Vetrin Mirko, Batuje 1923—1944	Zajc Rudolf-Dolfe, —1944
Vidic Zlatko-Slatko, Ljubljana 1925—1944	Zaletel Albin, Ljubljana-Šentvid 1926—1944
Vidič Franc, Gornje Nekovo 1921—1944	Zaletel Jože, Dolenjske Toplice 1922—1943
Vidlič Husan, Stolac 1915—1944	Založnik Vinko, Vitanje 1909—1944
	Zaplotnik Bogdan, Ljubljana 1918—1944

Zara n Ludvik, Vrbovec 1925—1944	Zupančič Ivo, Gradac 1921—1943
Zavinšek Franc, Luče ^{1Q10} — ^{10A1}	Zura Jože, Zagrad 1922—1944
Zelnik Viktor, Mali vrh 1923—1943	Žalec Anton, Kot pri Vinici 1913—1943
Zmajič Anton, Gradac 1924—1944	Žalec Franc, Sinji vrh 1921—1943
Zor Milan, Dunaj 1923—1943	Žalec Ivan, Gorica 1923—1944
Zorič Jože, Drnovo —1943	Žalec Leopold, Dalnje njive 1920—1943
Zornada Josip-Frenk, Ljubljana —1944	Železnik Alojz, Stara Bučka 1923—1943
Zupan Ludvik, Sen tj uri j pod Kumom 1906—1944	Željko Jože, Sela pri Semiču 1912—1944
Zupanc Alojz, Sv. Helena 1926—1944	Židan Stanislav, Ljubljana 1927—1943
Zupanc Karol, —1944	Živanovič Tošo, Borovo 1908—1945
Zupančič Božo-Bubca, Ljubljana 1925—1943	Žnidar Franc, Trbovlje 1927—1944
Zupančič Ciril, Pece 1924—1944	Žnidaršič Anica, Spodnji Log —1943
Zupančič Franc, Studenec 1914—1943	Zonta Alfonz, Predmeja 1910—1944
Zupančič Franc, Višnja gora 1925—1944	Žudič Marjo, Buzet 1919—1945
Zupančič Jože, Dolenji vrh 1915—1945	Žunič Anton, Vranoviči 1924—1944
Zupančič Pavel-Nero, Dolsko 1925—1943	Žunič Leopold, Krivoglavice 1925—1944
Zupančič Viktor, Svetinje 1924—1944	Zupan Martin, Prekopa 1913—1943
Zupančič Viktor, Črnomelj 1925—1943	Zura Jože, Zagrad 1922—1944
	Zutec Jože, Damelj 1924—1943

KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN

A

- Adleščak — 601
 Admont — 254
 Ahčin dr. Marjan — 5, 247, 252
 Ajbelj — 33
     Ajdovec — 17, 72, 77, 85, 104,
     160, 181, 194, 195, 213, 214, 216,
     226, 228, 230, 232, 234, 251, 256,
     281, 285, 333, 342, 346, 422, 424,
     427, 428, 523, 532, 536, 538, 539,
     657, 716, 717, 720, 744
 Ajdovščina — 792
 Alpe — 253
 Ambrož Franc-Ašov — 21, 77
 Ambrožič Lado-Novijan — 39,
     68, 74, 102, 153, 156, 160—163,
     195, 203—205, 215, 251, 252
     318, 319, 372, 380, 381, 409, 517,
     585, 614, 640, 689, 690, 735, 739,
     800—802, 808
 Ambrus — 60, 116, 120, 122, 124,
     126—128, 131, 132, 162, 196,
     429, 432, 646, 653, 654, 721, 760,
     766—770
 Anglija, glej Velika Britanija
 Ankele (pav. čete MVAC) — 53
 Apeninski polotok — 277
 Apenndik — 108
 Arko Franc-Rado — 468, 558
 Armade:
   italijanske:
     — druga — 88, 161, 203, 204,
     251, 254
   jugoslovanske:
     — tretja — 781
     — četrta — 781, 782, 786, 767,
     792, 793
 Armadna skupina »B« — 326—
     328, 333, 365
 Artilerija VII. korpusa, glej
   brigada artilerijska
 Artmanja vas — 425
 Avbelj Franc-Lojto — 651
 Avbelj Vikbor-Rudi — 9, 10, 87,
     120, 141, 151, 164, 173, 188, 202,
     231, 241, 250, 411
 Avsec Anton — 6
 Avsenak Franc — 6
 Avstrija — 741, 753, 781, 792
 Avšdč Jaka — 36, 52, 54, 62, 68,
     257, 258, 403, 411, 577, 602, 603,
     741

B

- Babna gora — 83
 Babna gora (Žužemberk) — 646,
     655, 656, 661, 712, 715
 Babna gorica — 749
 Badoglio Pietro — 224, 233, 253
 Badovinac Ilija — 95, 169, 394,
     807
 Badovinced — 609
 Baier Maks — 742
 Bajc Teodor — 540
 Bajc Viktor — 175
 Bajec Dore — 270
 Bajuk Janez — 558
 Bakar — 279
 Bakerc — 761
 Balkan — 234, 254, 270, 271, 278,
     326

- Ban** (belogardist) — 175
Ban (MaM ki Veliki) — 56, 106, 453, 477, 487, 668
Banj kovica (hrib) — 128
Baraga Karel — 680
Barič (partizan) — 98
Barje, glej Ljubljansko barje
Bataljoni:
NOVJ:
 — 1. proletarski hrvaški — 42, 43
 — Avstrijski — 721, 725, 740, 742, 745, 757, 761, 770, 781, 782, 799
 — Delavski — 15
 — Dopolnilni VII. korpusa — 522
 — Gorjanski (drugi VDO) — 30, 32, 33, 67
 — Inženirski XV. divizije — 756, 771
 — Inženirski XVIII. divizije — 771
 — Josip Kraš — 32, 43
 — Jurišni XV. divizije — 680, 748, 759, 761, 764, 771, 772, 775—777, 779, 780, 790, 791
 — Jurišni XVIII. divizije — 721, 724, 727, 733, 776, 777
 — Levstikov — 210
 — Zaščitni VII. korpusa — 666
hrvaških domobranov:
 — deveti — 100
italijanski:
 — 4. črnih srajc — 228
 — 14. minocnetni — 89
 — 71. črnih srajc —
 — 85. črnih srajc — 89, 93, 132
 — 98. črnih srajc —
 — 104. črnih srajc — 182, 192, 238, 241
 — 105. črnih srajc — 89
 — 117. črnih srajc — 74, 219, 236
 — delavski — 135
 — »Nizza« črnih srajc — 89, 94
 — obmejne straže — 135, 137
MVAC (legije smrti):
 — drugi — 53, 104, 107
 — tretji — 61, 63—66
nemški:
 — 12. policijski stražarski — 297, 300, 304, 318
 — 17. policijski stražarski — 297
 — 16. policijski stražarski — 297
 — 48. tankovskih lovcev — 254, 297, 318
 — »Alpenland« rezervni orožniški motorizirani — 204
 — »Cholm« SS policijski — 760, 773
 — »Heine« — 328
 — »Süd« vermašftski — 308, 317, 318, 328, 336, 338, 341, 379
 — šolski dopolnilni SS divizije »Wliking« — 313, 315—318
posebni:
 — prvi — 119—121, 124, 125, 178, 179, 181, 182, 194, 238, 242, 252, 270
 — drugi — 119, 121, 192, 194, 270
 — tretji — 119, 120, 124, 125, 126, 133, 136, 192, 194, 238, 252, 270
 — četrti — 270
slovenskega domobranstva
 (1943):
 — prvi — 328, 329, 331
 — drugi — 331
 — tretji — 331, 336, 385, 464
slovenskega domobranstva
 (1944/45):
 — prvi — 136, 142
 — drugi — 142
 — tretji — 142
 — četrtni (> peti — ► »Gereis«
 — šestni — 678, 679, 697, 711, 712, 713, 720—722, 724—727, 729
 — do 732, 736, 742, 746, 754, 755, 760, 763, 768, 770, 775, 777—779
 — »Fidler« (šesti »Kasper«
 — deseti — 746, 759, 760, 768, 777, 779, 780
 — »M« (> ► tretji) — 565, 581, 629, 634, 637, 643, 648, 651—653, 656, 659, 662, 697, 700, 707, 714, 721, 729, 768

- »N« (* »Križ« —► prvi > »Köhl« —► prvi) — 527, 538, 565, 581, 583, 629, 633, 637, 643, 648, 651, 653, 655, 859, 602, 676, 697, 702, 714, 715, 721, 722, 724—732, 736, 742, 746, 748, 760, 761, 768, 770, 777—780
- »O« (—► četrti -► »lindner« drugi) — 545, 565, 581, 629, 637, 643, 648, 653, 655, 656, 659, 661, 662, 676, 692, 697, 690—702, 707, 714, 715, 717, 721, 722, 724—734, 736, 742, 746, 748, 751, 759, 762, 768, 770, 777, 779
- šolski — 629
- »W« (-► drugi -* »Rupnik« —► peti) — 578, 629, 654, 676, 768
- Baterije:
- prva slovenskega domobranstva — 567, 759, 760, 772, 773
- Bavdek — 579
- Bebler dr. Aleš — 9, 10, 14
- Bedenčrič Jože — 21
- Bedenj — 601
- Begunje pri Cerknici — 412, 569
- Bela cerkev — 173, 235, 259, 387, 389, 392, 396, 399, 503, 506, 681
- Bela krajina — 9, 16, 18, 20, 22, 24, 30—33, 37, 38, 40, 41, 44, 47, 48, 56, 60, 61, 66, 70, 104, 115, 165, 167, 168, 172, 196, 197, 206, 207, 210, 214, 247, 255, 269, 281, 319, 331, 378, 384, 398, 452, 587—589, 602—605, 606—610, 614, 616, 617, 629, 666, 670, 672, 673, 676, 681, 693, 696, 713, 719, 721, 722, 733, 738, 740, 743, 745, 764—766, 773, 778, 783, 786, 801, 805
- Beli kamen — 11—13, 26
- Belinič Marko — 62, 71, 87, 100
- Belopavlovič Niko — 160
- Belošidi — 90
- Bencetiči — 99
- Benedičič Franc — 593
- Benedičič Tine — 511
- Bengelsdorf er (stražmojster) — 475
- Beograd — 657, 658, 687
- Berčič Miha-Maks — 21, 26, 159, 338, 468
- Beričevo — 190
- Berlin — 210
- Bemot Ivan-Zivko — 5, 21, 25, 26, 28, 29, 38, 58, 160, 163
- Besndca — 263, 640
- Bevke — 794, 797
- Biber Milan — 5, 357, 361
- Bdč — 83, 84
- Bičje — 192, 415, 416
- Bihač — 101, 102, 201
- Birčna vas — 37, 466, 469, 472, 675
- Bistrica (Črnomelj) — 168
- Bistrica pri Mokronogu — 74, 242, 418
- Bitnja vas — 241
- Biturajd — 593
- Bizjak A'Jojz-Luka — 476
- Bizjak Stane-Kosta — 22
- Bizovik — 192
- Blate — 137, 435, 438, 456
- Blatni 'k'lanec — 76, 236
- Blato — 699
- Blažević (zaselek) — 675
- Blečjl vrh — 82
- Bled — 278
- Bloke (predel) — 167
- Bloška planota — 329
- Bogenšperk — 296, 297, 301, 302
- Bojanci — 31
- Bojanji vrh — 194, 720
- Bojanka — 685
- Bojne:
- 3. ustaška — 597
- 10. ustaška — 589, 597, 603
- 13. ustaška — 112, 603
- 33. ustaška — 596
- Bojne kupine:
- NOVJ:
- Kočevska VII. korpusa — 785, 766
- italijanske:
- Ber ardi — 182, 183
- Cabras — 238, 240

- **Cannata** — 221, 223—225, 227
- De Pompo — 227
- Mancini — 238—240
- **Morandi** — 227
- Orifici — 89—04
- Pel azzi — 179, 181, 182, 184, 224, 225, 227, 230
- Sordi — 179, 182, 184
- nemške:
  - Breul — 508, 509
  - Fleckner — 713, 714, 721, 729
  - Hassler — 671, 693
  - kombinirana — 653
  - Nickel — 676, 721, 736
- slovenskega domobranstva:
  - druga — 441
  - kočevska — 722, 744—779
  - novomeška — 722, 725, 742—744, 778
  - Schmitz — 654, 662, 679, 722
  - Schumacher — 629, 653, 662
  - tretja — 464, 490, 498, 519
- Boldraž — 115
- Bole (domobranski stotnik) — 674
- Bolnica SHVFB — 605
- Bordon Rado — 783
- Barič — 318
- Baričevo — 471, 475, 476, 478, 479, 483, 621
- Barmann Martin — 312
- Borončev hrib — 480, 485, 486, 619, 621
- Borovec pri Kočevski Reki — 33
- Borovnica — 263, 569, 792, 793
- Borštnar Jože — 5, 12, 14, 20, 23, 24, 27—29, 35, 39, 47, 51, 57, 58, 79, 100, 111, 131, 160—163, 169, 172, 181, 199, 202—205, 231, 255, 380, 419, 807
- Bosanci — 600, 787
- Bosanska krajina — 32
- Bosanski Petrova c — 68
- Bosiljevo — 587—594, 596—598, 600—603, 613, 614, 787, 808
- Bosna — 85, 86, 101
- Boštanj — 310, 313, 314, 316, 317, 341, 342
- BoStanj (Grosuplje) — 267, 268
- Boštanjški grad — 267, 522
- Božakovo — 607, 609
- Božović Radomir-Raco — 68, 233, 513, 607
- Brajer Ciril — 688
- Brajović Petar-Pero — 67, 68, 149, 470, 518
- Brašljeva — 115
- Bravničar Dušan-Veljko — 9, 27, 163
- Bregana — 112, 113
- Bresarič — 71
- Brezje (Pijava gorica) — 190, 420, 421
- Brezje piri Kumpolju — 239—241, 300, 337—339, 341, 342
- Brezje pri Rožnem dolu — 87, 168
- Brezje pri Trebelnem — 242, 243
- Brezje v Podbočju — 53, 209
- Brezova reber (Semič) — 16, 30—32, 37, 44, 214, 668
- Brezova reber pel Dvoru — 17, 226, 347, 536, 720
- Brezovi dol (Ambrus) — 129, 770
- Brezovica (Koprivnik) — 20
- Brezovica pri Metliki — 119
- Brezovica pri Mirni — 178, 701, 702, 705, 734
- Brezovica v Podbočju — 51, 491
- Brezovo (D. in G. pri Višnji gorji) — 82
- Brezovo (Gabrovka) — 320
- Breže — 133
- Brežice — 55, 207, 282, 306, 389
- Brigade:
  - 1. SNOUB »Toneta Tomšiča«
    - 9, 14, 18, 19, 25, 27, 28, 33, 44, 59, 72—78, 80, 82, 84, 85, 90, 98, 105, 106, 108, 110, 111, 115, 116, 122, 124, 127—136, 144, 145, 147, 153, 155, 162, 167, 172, 181, 182, 185, 186, 189, 191, 196, 199, 204, 205, 210^ 213, 215, 216, 226, 227, 274, 289, 296, 414, 647
  - 1-va VIII. divizije — 604, 606
  - 1-va XXXIV. divizije — 607

- 1-va VDV (> KNOJ) — 633, 714, 716
- 2. SNOUB »Ljufoe Šercerja« — 12, 44, 59, 101, 119, 122—125, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 136, 142, 145, 164, 167, 172, 185, 186, 188, 100—102, 104—106, 200, 206—208, 210, 213, 215, 216, 210, 220, 223, 224, 226—228, 251, 274, 280, 414, 663
- 2-ga Vili, divizije — 604—606, 600
- 2-ga XXXIV. divizije — 604, 605, 607
- 2. proletarska — 68
- 3. SNOUB »Ivana Gradnika« — 211, 256, 250, 280, 206
- 3-j a VIII. divizije — 604, 605
- 3-ja XXXIV divizije — 606
- 4. kordunaška — 0, 16—18, 28, 31—33, 85, 02, 08—101, 103, 152
- 4. proletarska — 68
- 4. SNOUB »Matije Gubca« — 5, 0, 10, 12, 13, 16, 17, 10, 21, 22, 26, 27, 30, 41, 42, 44, 57, 50, 66, 68, 72—75, 77—80, 62, 00, 01, 03, 04, 06, 08, 100, 101, 105, 106, 111, 115, 116, 122—124, 128—131, 134—136, 138, 130, 145, 146, 140—151, 153, 155, 157, 167, 168, 172, 174, 175, 178, 180, 183—185, 188, 101, 106, 203—205, 210—213, 215, 216, 218, 220—222, 224—226, 231, 232, 235, 237, 238, 240—242, 244, 251, 252, 258, 268, 260, 273, 278, 281—283, 288—200, 301, 307, 310, 311, 314—317, 310, 322, 333—336, 340, 344, 346, 371, 372, 378—380, 383, 384, 387—300, 303, 306, 307, 300, 400, 429, 451—453, 458, 462, 465, 466, 468—472, 474, 476, 486, 487, 518, 522, 523, 533, 535—537, 541, 543, 555, 560, 570, 572, 574, 576—578, 581, 585, 587, 604, 606—600, 614, 632—634, 637, 630—655, 661, 667, 673—677, 680, 680, 600, 707, 708, 710, 711, 715, 717, 719, 720, 732, 733, 735, 739, 742—744, 747, 748, 752, 756, 758—761, 763, 764, 768, 774, 778—780, 782, 785, 790—794, 796, 797, 800—802, 808
- 5. prekomorska — 780, 783 do 785
- 5. proletarska črnogorska — 68, 73
- 6. SNOUB »Slavka Šlandra« — 211, 237, 244, 256, 258, 250, 282, 288, 280, 307, 630, 645, 653, 650, 661, 685, 601, 600, 700, 733, 757
- 7. SNOUB »Franceta Prešerna« — 211, 256, 273, 280
- 8. SNOB »Frana Levstika« — 272, 280, 357, 413—418, 451, 450, 554, 555, 654, 711, 712, 717, 721, 726, 757, 764, 765, 780, 707
- 0. SNOB — 280, 541, 585, 717, 721, 724, 727, 732, 733, 770, 780
- 10. SNOUB »Ljubljanska« — 280, 340—352, 354, 355, 360, 361, 363—366, 380, 541, 555, 585, 600, 616, 617, 656, 662, 717, 721
- 11. SNOB »Miloša Zidanska« — 630, 645, 653, 660, 661, 673, 675, 685, 601, 600, 757
- 12. SNOUB — 288, 280, 302, 310, 311, 313, 315—320, 335, 336, 338, 340, 343, 371, 387, 388, 300, 302—304, 306, 308—400, 402, 410, 411, 422, 451, 460, 466, 522, 524, 520, 531, 534, 535, 541, 543, 544, 553, 581, 582, 567, 590, 505, 507, 508, 600, 601, 610, 633, 634, 630, 665—667, 671—675, 677, 680, 682, 684, 60—701, 705, 707, 710, 711, 716, 720, 721, 724, 725, 740, 743, 747, 748,

- 754, 756, 758, 759, 770—772,
774, 779, 780, 785, 790, 793
- 13. proletarska »Josip Kraš«
— 43, 44, 52, 54, 59, 62—65,
68, 69, 71—73, 65, 92, 96—100,
102, 104—108, 110, 113—116,
159, 160, 162, 172, 174—181,
203, 215, 216, 301, 333
- 13. SNOUB »Mirka Bračiča«
— 289
- 14. SNOB »Železničarska« —
288, 289, 295, 310, 311, 314,
315, 371
- 15. SNOB »Belokranjska« —
288, 289, 306, 333, 384, 367,
429, 434, 438, 440, 441, 443—
445, 447, 468, 509—511, 517,
541, 569, 570, 577, 579—582,
585, 587, 634, 641, 642, 655,
663, 664, 667, 669, 673, 674,
677—680, 682—685, 692—694,
698, 700, 701, 705, 707, 708,
711, 716, 717, 719, 722, 735,
742, 743, 746, 747, 752, 759,
761, 771, 774, 775, 777, 779,
780, 785, 790, 792—794, 796,
801, 802
- 24. INO »Fontanot« — 706,
707, 712, 722, 742, 743, 768,
769, 774, 775
- Artilerijska VII. korpusa (-*■
I. SAB -► artilerija VII. kor-
pusa -** 1. artilerijska) —
322, 410, 533, 537, 543, 546,
547, 554, 563, 570, 577, 585, {
567—590, 604, 610, 614, 653,
654, 658, 659, 677, 679, 697,
706, 714, 749, 765, 769, 787,
788, 790, 795, 801
- Gregorčičeva — 216
- Prekmurska — 793
- Brilej dr. Jože-Bolko — 5, 10,
14, 25, 26, 28, 36, 62, 68, 73,
117, 306, 367, 371, 381
- Brinar ing. Miran — 458
- Brkini — 289, 306, 307, 328, 276,
523, 665
- Brlenec — 71
- Brlog (Kostanjevica) — 209
- Brod (Novo mesto) — 467, 469,
471, 472, 479, 480, 486, 517**
- Brod Moravice — 788**
- Brod na Kolpi — 307, 328, 788**
- Brod v Podbočju — 53, 55, 207**
- Broz Joaip-Ttto — 67, 201, 326,
456, 457, 512, 550, 604, 623, 632,
645, 690**
- Bršljan — 173, 340, 386—368,
390, 391, 394, 395, 397—399**
- Bruhanja vas — 432**
- Bruna vas — 682**
- Brunk — 318**
- Brunška gora — 311, 314, 317**
- Brusnice (M. in V.) — 475—477,
483, 503, 506**
- Bubnjaroi — 115**
- Bučka — 173, 174, 203, 282, 306,
310, 311, 313—315, 317, 319, 333,
335, 340, 680, 681**
- Bučna vas — 388**
- Budganja vas — 633, 717, 721,
724, 728, 730, 731**
- Budna vas — 318**
- Budruvci Draganički — 99**
- Buenos Aires — 379**
- Bukova gora — 20**
- Bukovec Janez — 558**
- Bukovica (potok) — 92, 94**
- Bukovica (Ribnica) — 136, 439,
456**
- Bukovica (Šentvid pri Stični) —
351**
- Buikovica Prekriška — 88—90,
92—94, 96, 97, 161**
- Bulat Rade — 85, 102, 159, 161**
- Bušinja vas — 12, 65, 88, 98,
197, 210, 214**
- Butolo Franca — 6**
- C**
- Caibras (it. kap.) — 239**
- Cajnarje — 578, 579**
- Cankar Ivan — 25**
- Caipuder Danilo — 267**
- Car Anton — 270**
- Celje — 254, 297, 318, 773, 793,
798, 799**
- Celovec — 274**

Centralni komite KP Slovenije
 — 8, 87, 215, 298, 322, 323, 411,
 463, 500, 510, 520, 631, 688
 Cerar (fotograf) — 596
 Cerklje ob Kirki — 53, 206—208,
 297, 296, 304, 308
 Cerknica — 296, 335, 412, 706,
 738, 739
 Cerievenik Albin — 270
 Cerkvišče — 31
 Cerovec (M. in V.) — 483, 507,
 510, 666
 Cerovec (Dolenjske Toplice) —
666
 Cerovec (Semič) — 63
 Cerotti Guido — 64, 65, 69, 199,
 255, 256—260, 276
 Cesaretti (it general) — 152
 Cestnik Evgen — 558
 Cetinski Andrej-Lev — 5, 7, 47,
 48, 56, 130, 150, 163, 195, 338,
 379, 381, 437, 468, 807
 Cetoč — 62, 609
 Churchill Winston — 271, 632
 Gkglaič Jože — 479
 Cikava (M. in V.) — 473, 475,
 479, 485
 Cirndk — 119, 170, 243, 345—347,
 368, 684
 Cirndik (M. in V.) — 338
 Cleveland — 276
 Caf Emil — 721, 731
 Colarič Lojze — 262
 Cvitoelj — 213, 216, 217, 219, 222
 — 224, 424, 649, 652, 664, 705,
 715, 716, 719, 746, 748, 751

C

Cabar — 23, 34, 279
 Čateška gora — 338, 703
 Čatež — 119, 169—171, 180—162,
 189, 202, 203, 234, 237, 238,
 240, 241, 272, 264, 340, 342—
 345, 347, 350, 352, 368, 374, 380,
 383, 403, 629, 634, 644—646, 653,
 654, 659, 663, 684, 701—703
 Čeplje (Dole pri Litiji) — 300,
 321, 338, 339
 Cemovšek Branko — 559

Certalič Jože — 7
 Češnjevek — 555
 Češnjica (Dobrunje) — 796
 Češnjice (M. in V.) — 540, 638
 Češnjice pri Trebelnem — 76,
 233
 Čete:
 NOVJ:
 — tankovska, glej odred tan-
 kovski
 — udarna XV. divizije — 707,
 709, 715, 728, 733, 749
 nemške:
 — 1. rez. mot. orož. »Alpen-
 land« — 304, 316, 320, 773
 — 2. alarmna Maribor-oknLica
 — 379
 — 13. oklopna 14. SS policijske-
 ga polka — 464, 471, 660, 665
 slovenskega domobranstva:
 — 2. posadna — 318
 — 3. težka — 773
 — 5. posadna — 569, 575
 — 5. šolska — 525, 526
 — 11. posadna — 660
 — 21. posadna — 525, 567, 773
 — 24. posadna — 441
 — 25. posadna — 441, 566, 678,
 679, 754
 — 26. posadna — 438, 582, 660
 — 27. posadna — 582, 637, 060
 — 29. posadna — 567, 714
 — 33. posadna — 542, 522
 — 34. posadna — 665, 697, 713,
 722, 743, 744
 — 35. posadna — 665, 682
 — 36. posadna — 665, 697, 780
 — 38. posadna — 542
 — 39. posadna — 746
 — 40. posadna — 542, 697, 780
 — 52. posadna — 542, 697, 713,
 722, 743
 — 55. posadna — 522
 — 61. posadna — 713, 754, 788
 — 62. posadna — 679, 754
 — 71. posadna — 746, 780
 — 112. posadna — 526
 — 114. posadna — 567, 679, 754
 — 115. posadna — 678, 714

- Cik Rudolf — 688
 Čisti vrh — 763
 Črešnjevce pri Semiču — 63
 Čreftnjice (Otočec) — 394
 Črmošnjice — 38, 82, 85, 87, 119, 161, 168, 214, 336, 369, 765, 786, 787
 Črmošnjice pri Stopičah — 475, 485, 507
 Črna gora — 73
 Črna vas — 794
 Črneča vas — 52, 53, 55, 56
 Crnek» (M. in V.) — 350, 351, 583
 Črni potok — 640
 Črnomelj — 16, 66, 89, 104, 116, 172, 308, 333, 384, 385, 602, 670, 673, 676, 765, 773
 Čubrč Mile — 68, 161
 Curile — 605, 607, 610
 CuSperk — 122, 360—363, 414, 419
 Čužnja vas — 176, 681
- D
- Daljna vas — 720
 Daljni vrh — 396, 696, 697, 713
 Dalmacija — 65, 101
 Dančulovići — 90
 Dane — 132, 133, 136, 138, 439
 Debeče — 300
 DebeM hrib — 282
 Debeljak Janko — 64
 Debenc — 76, 347, 699
 Dečja gora — 755
 Deden vrh — 777
 Delnice — 34
 Dermastja dr. Marjan — 9, 14, 17, 19, 20, 25, 37, 38, 43, 71
 Dermastoa Mara 20, 37, 40, 247
 Destovnik Karel-Kajuh — 624
 Dešeča vas — 652
 Divizije:
 NOVJ:
 — VIII. kordunaška — 87, 103, 601, 604, 607
 — XIII. udarna hrvaška — 588
 — 591, 593, 594, 596, 597, 613
 — XIV. slovenska — 210, 213, 214, 231, 244, 263, 367, 269, 273, 289, 306, 307, 316, 317, 322, 323, 331, 412—420, 422—424, 428, 420, 434, 458, 459, 470, 570, 663, 757, 788
 — XV. slovenska — 176, 210, 213, 214, 223, 227, 231, 232, 235—238, 240, 241, 243, 244, 252, 257, 258, 261, 262, 267, 276, 281—283, 286, 288, 289, 291, 293, 294, 296, 299, 301, 302, 305—312, 314—318, 321—325, 328, 331, 333—336, 338 do 340, 343, 344, 346, 347, 350 do 352, 369, 370, 379—381, 363, 384, 386, 388, 389, 392—394, 396—400, 402, 403, 409—412, 418, 419, 422, 425, 427—429, 433, 434, 438—440, 443—447, 451, 453, 458—463, 465, 470, 471, 475, 476, 479, 480, 483, 486, 496, 500, 504, 505, 513, 514, 518—520, 522—524, 531, 533, 534, 536, 539—541, 543, 545, 551, 554, 555, 558, 562 do 564, 569—572, 577—581, 583 do 590, 594, 506—598, 600, 601, 603, 606, 607, 611—617, 622, 624, 626, 627, 632—634, 639—648, 650, 653, 655—658, 661, 663, 666, 667, 669—673, 675—677, 679, 680, 682, 684 do 695, 697—701, 703, 705—707, 709, 711, 712, 715—717, 719 do 722, 732—736, 740, 742—749, 751—755, 757—759, 761, 763 do 765, 769—780, 784, 785, 787, 788, 790—793, 796—802
 — XVIII. slovenska — 282, 289, 306, 307, 317, 322, 331, 349 do 351, 354, 357, 360, 365, 380, 381, 413, 414, 422, 434, 458, 459, 522, 533, 534, 541, 543, 553, 554, 563, 570, 577, 578, 561, 582, 585, 616, 634, 637, 641, 653—658, 660, 662, 663, 676, 677, 698, 701, 706, 711, 714, 716, 717, 721, 722, 724, 725, 733, 740, 745, 747, 757,

- 764, 765, 768, 769, 771, 774,
776—778, 780, 788, 790, 792,
793, 796, 797, 801
— XX. JA — 786, 787
— XXIX. hercegovska — 792,
798, 795—797
— XXXIV. udarna — 601, 604
— proletarska — 338
italijanske:
— Cacciatori delle Alpi — 16,
18, 42, 77, 80, 81, 119, 121,
125—127, 135, 157, 161, 163,
166, 179, 181, 182, 192, 196,
204, 219, 226, 228, 230, 251,
263, 269, 270, 273
— Eugenio di Savoda — 269
— Granatieri da Sardegna — 42,
165
— Isonzo — 16, 18—20, 42, 45,
61, 64, 89, 74, 81, 89, 96, 114,
119—121, 127, 160, 166, 170,
178, 179, 182, 184, 195, 199,
203, 204, 206, 221, 225, 227,
228, 233, 234, 238, 250—252,
254, 255, 257, 256, 260—263,
268—270, 275
— Lombardia — 42, 89, 93, 96,
165, 166, 254, 255, 257, 269,
275
— Macerata — 18, 42, 121, 127,
129—131, 133, 135, 137, 139
do 142, 144, 146, 148, 152, 154,
157, 163, 166, 269
— Re — 269
— Sforcesca — 269
— Torino — 269
nemške:
— 1. kozaška — 603
— 44. grenadrska — 326, 328,
350
— 71. pehotna — 254, 255, 278,
328
— 162. turkestarska — 328, 333,
341, 342, 346, 348, 355, 357,
360, 361, 363, 417, 421, 423,
426, 434, 457, 459, 469, 517
— 392. legionarska — 596
— SS tankovska Wiking — 313,
315, 316, 318
Divizioni:
XV. divtalde:
— prvi — 289, 333, 387, 388, 445,
469, 470
— drugi — 289, 302, 340, 344,
387, 390, 393, 394, 472, 483,
485
XVIII. divizije — 289
Dob (Tržič) — 74, 75, 111, 175,
200
Dobdmdol — 451, 511
Dobovec — 318
Dobra (Tr.) — 786
Dobrava — 122, 213, 219, 220,
402, 406, 408, 413, 533—535,
556, 649, 680, 751
Dobrava (Daljni vrh) — 242
Dobrava (M. in V.) — 413
Dobrava pri. Stični — 660, 661
Dobravice (D. in G.) — 68
Dobropolje — 124, 353, 432
Dobropolje (žel. postaja) — 122,
192
Dobropoljska dolina — 273, 432
do 434, 538
Dobrna — 799
Dobrnica — 122, 180, 181, 219 do
221, 256, 272, 274, 285, 291, 348,
396, 398, 400, 401, 406, 408, 413,
424—428, 454, 533—535, 538,
539, 551, 552, 562, 653, 655, 656,
680, 715, 716, 751
Dobrunje — 796, 797
Dobrufika vas — 680, 681
Dol (pri Draganicah) — 99
Dolčič Emil — 190, 667, 668, 733
Dole (D. in G.) — 681
Dole pri. Litiji — 302, 303, 308
do 310, 313, 317, 319, 321, 324,
338
Dolenc Anton — 514
Dolenja Brezovica (Šentjernej)
— 66, 104—108, 162
Dolenja Briga — 788
Dolenja Dobrava — 347
Dolenja Nemška vas — 680, 701
Dolenja vas (Ribnica) — 133,
134, 137, 435—437, 439, 461,
679

- Dolenja vas piri Čatežu — 169, 180, 237, 284, 347, 634, 644, 684, 701—703
Dolenja vas pri Temenici — 77
Dolenje Gradišče — 466
Dolenje Kamence — 244, 400
Dolenje Kamenje — 242, 252
Dolenje Kamenje pni Dobrnič — 712, 715
Dolenje Medvedje selo — 701
Dolenje Mraševo — 505
Dolenje Polje — 40
Dolenje Selce — 534
Dolenje Vrhpolje — 106, 505
Dolenji Lazi — 434, 435
Dolenji Podboršt pri Trebnjem — 181, 544
Dolenji Podšumberk — 534
Dolenji Suhadol — 506, 510
Dolenji, vrh (Dobrnič) — 169, 180, 425
Dolenji vrh (Primskovo) — 640
Dolenji vrh (Smarjeta) — 235
Dolenjska — 22, 24, 27, 30, 31, 38, 41, 57, 60, 61, 64, 68, 77, 117, 162, 167, 173, 174, 186, 191, 192, 207, 231, 234, 237, 244, 267, 268, 272, 273, 275, 278, 281, 288, 293, 331, 341, 346—349, 368, 378, 412, 453, 460, 532, 541, 561, 565, 585, 595, 628, 629, 631, 633, 641, 642, 645, 653, 664, 681, 688, 692, 696, 697, 718, 719, 733, 752, 757, 793—795, 804
Dolenjske Toplice — 82, 87, 168, 213, 214, 338, 369, 398, 423, 429, 465, 466, 468-470, 484, 504, 505, 510, 511, 541, 617, 620, 621, 632, 633, 665—667, 673, 687, 692, 722, 724, 729, 739, 742, 744, 773, 778, 787
Dolga njiva (Mima) — 76
Dolga njiva prt Sentlovreocu — 702
Dolgi rt — 642
Doljani Zuimberački — 48, 69
Dolnji Suhor pni Metliki — 210, 214
Dolomiti, glej Polhograjski Dolomiti
Doltar Alojz — 21
Doiz — 33, 64, 472, 473, 478, 482, 506, 507, 510, 617, 619
Domagovič — 100
Domžale — 254, 798
Draga (Loški potok) — 141, 157, 164, 167, 172
Draga (Metlika) — 601
Draga (Sp. in Zg.) — 543
Draga pri Šentrupertu — 240
Dragan Alojz — 451, 452, 583, 584, 603, 635, 667, 733, 768
Draganići — 89, 98—100
Drage (Suhor) — 69, 70, 87, 119, 172, 202
Drage (Šentjernej) — 491
Dragomlja vas — 12, 44, 48
Draščiči — 90, 604r-607, 609
Dravograd — 798
Drča — 109
Drečji vrh — 681
Drenik — 190, 416
Drganja sela — 485, 665, 742, 745
Drška — 486
Drušče — 173, 174, 681
Dugače — 590
Durjava Avgust — 5
Dvor — 60, 128—130, 195, 196, 243, 291, 338, 342, 408, 422—424, 428, 429, 432, 459, 460, 523, 533, 539, 584, 680, 698, 721, 724, 729, 730, 738, 748, 751, 757, 759, 760, 771, 772, 776—778, 780, 790
Dvorišče Vivodmsko — 92, 98
Dvorska vas — 440, 538
E
Edgar Josip Leopold-Lavov — 109, 110, 162
Blaspiler Anton — 542
Bržen Mirko — 511
Evropa — 271, 330
F
Faberjev križ — 785
Fabjan Bojan — 251
Fara — 788

Farški kal — 637, 638
 Ferenc dr. Tone — 6, 20, 21, 28,
 275, 276, 297, 315, 321—325, 333,
 379, 380
 Ferlež Ivan-Milan — 5, 6, 15, 22,
 28, 39, 135, 146, 152, 163, 190,
 210, 250, 754, 606
 Firm Zdravko-Ferči — 468, 507
 Fischer Wilhelm — 296—298, 300
 Fister Stanko — 646
 Flander Bogo-Klusov Joža —
 293, 457, 481, 512, 557, 574—
 576, 585, 597
 Fleckner (nem. ppolk.) — 713,
 720, 721, 729
 Fledchacker (nem. por.) — 671
 Flisar Franc — 264
 Francija — 568
 Frank Willi — 753
 Frankič Mirko-Tilen — 5, 6, 40,
 78, 79, 247, 252
 Frankič Oskar — 542
 Franko Janez-Groga — 489
 Frluga — 53, 55, 56
 Frontno gledališče — 623
 Fuchs Roman — 742, 758
 Furlanija — 279
 Fužine — 34

G

Gaiberc Bogomir-Huso — 513
 Gabrijele — 304, 683
 Gabrje — 32, 70, 73, 106, 108,
 111, 172, 451, 473, 483, 506, 510,
 512, 619—621
 Gabrovčec — 422, 540
 Gaboroviča (Bregana) — 113
 Gabrovka psi Zagradcu — 122,
 123, 540, 657
 Gabrska gora — 644
 Gaj — 46—48, 50, 63, 65, 69, 70,
 73, 210
 Gaj (predel) — 208
 Galin — 90
 Gambara Gastone — 86, 88, 89,
 96, 105, 110, 118, 119, 125, 127,
 129, 130, 138, 162, 165, 166, 197,
 198, 200, 204, 206, 215, 219, 227,
 233, 244, 254

Garnizon, glej bataljon dopol-
 nilni VII. korpusa
 Gebert Stefan-Stepko — 479,
 481
 Geli (partizanka) — 195
 Generalski Stol — 589, 593, 786,
 787
 Genovese Michele — 141—144,
 152—155, 157
 Glavni štab NOV in PO Slove-
 nije — 8—14, 16, 18, 20—23,
 26—28, 30—33, 35—38, 40, 41,
 44, 49—52, 54, 57—62, 67, 68,
 72, 73, 79, 82, 86, 87, 93, 110,
 114, 116, 117, 132, 159—162, 164,
 167, 168, 172, 173, 185—189, 196,
 199, 200, 203—205, 210—215,
 227, 228, 231, 232, 237, 241, 243,
 251, 252, 255, 256, 258, 259, 267,
 275, 276, 281—283, 285—291,
 294—296, 298, 299, 301, 305—
 307, 315, 317, 321—325, 330—
 332, 335, 336, 338—340, 346, 347,
 350, 351, 366, 369, 370, 373,
 379—382, 384, 385, 388, 392, 402,
 403, 405, 407—412, 414, 418,
 421—423, 427—429, 451, 454,
 455, 458—463, 465, 466, 468, 470,
 477, 500, 503, 504, 510, 514,
 517—522, 526, 527, 532, 533, 538,
 553—557, 561—565, 568, 569,
 577, 584, 585, 587, 598, 601—606,
 610, 613—616, 622, 623, 626, 631,
 639, 641, 645, 646, 653, 657, 663,
 664, 666, 688—691, 693—695,
 705, 707, 734, 740—742, 747, 764,
 765, 767, 768, 773, 783, 786, 787,
 799, 800
 Glavni štab NOV in PO Hrvat-
 ske — 31, 33, 103, 162, 172,
 203, 210, 315, 403, 409, 411, 418,
 587, 605, 610
 Glavno poveljstvo slovenskih
 partizanskih čet, glej Glavni
 štab NOV in PO Slovenije
 Glavno poveljstvo hrvaških par-
 tizanskih čet, glej Glavni štab
 NOV in PO Hrvatske

Glažuta — 141, 145, 146, 148 do
 151, 154
 Globel — 555
 Glotoodol (D., G. in Sr.) — 344,
 353, 380, 539, 552, 720
 Goba (M. in V.) — 302, 304, 305,
 317
 Göbbels Josef — 327
 Golek — 703
 Goli vrh — 638
 Golo — 522, 524—529, 568, 572
 Golob Alojz-Bogo — 733
 Golobinjek — 195
 Golovec — 797
 Gomila — 178, 179
 Gomila (Mirna) — 75, 251, 347,
 701, 702
 Gorenja Briga — 788
 Gorenja Gomila — 506
 Gorenja Nemaška vas — 699
 Gorenja Stara vas (Šentjernej)
 — 308
 Gorenja Stara vas (Škocjan) —
 680
 Gorenja Straža — 214, 368, 620,
 621
 Gorenja vas (Ivančna gorica) —
 351, 633
 Gorenja vas (Ribnica) — 144
 Gorenja vas pri Čatežu — 169,
 180, 182, 237, 238, 347, 368, 644,
 703, 705
 Gorenje Blato — 415
 Gorenje Kajmence — 244, 396,
 399, 400
 Gorenje Kamenje — 242
 Gorenje Kamenje pri Dobrni-
 ču — 655
 Gorenje Lakovnice — 503, 504,
 508, 619
 Gorenje Mraševo — 466, 505,
 742
 Gorenje Selce — 534
 Gorenje Sušice — 168, 451
 Gorenje Vrhpolje — j 107
 Gorenji Lazi — 444
 Gorenji Mokronog — 76
 Gorenji Podšumberk — 227, 534
 Gorenji Suhadol — 50, 73, 451,
 503, 669
 Gorenji vrh (Smarjeta) — 235
 Gorenji vrh (Šentvid) — 640
 Gorenji vrh pri Dobrniču —
 180, 425, 535, 538
 Gorenjska — 176, 185, 186, 191,
 195, 254, 278, 279, 289, 307, 308,
 797, 798
 Gorica — 277, 279, 327
 Goriča vas — 435, 439
 Goričica — 300, 301
 Gorjanci — 9, 10, 12, 16, 17,
 31—33, 37, 38, 42—44, 47—53,
 56, 59, 61, 63—70, 85, 96, 104
 do 106, 112, 114, 116, 117, 173,
 186, 167, 206, 207, 209, 210, 216,
 219, 221, 225, 226, 250, 254, 259,
 260, 261, 282, 315, 329, 333, 334,
 336, 383, 422, 452, 469, 472, 473,
 478, 479, 482—484, 486, 487, 492,
 503, 506, 507, 510, 513, 541, 609,
 617, 618, 621—625, 666, 667, 670
 do 673, 719, 738, 764—766, 769,
 762
 Gornik Andrej-Dušan — 5, 580,
 802
 Gornja Težka voda — 452, 475,
 502—505, 507, 519, 520
 Gornja vas (Gorjanci) — 106,
 114
 Gornje Ponikve — 181
 Gornje Ravne (Čatež) — 239
 Gornje Ravne (Gabrovka) —
 703
 Gornje Zilje — 601
 Gornji grad — 799
 Gornji Sjeničak — 43
 Gornji Suhor pri Metliki — 47,
 210, 214
 Gorsid kotar — 32, 315, 327, 328,
 332, 434
 Gospodična — 16
 Gotenica — 437
 Gotna vas — 15, 257, 387, 473,
 475, 476, 478, 479, 484, 507, 509,
 617, 619, 621
 Gozdar — 128
 Graben — 440, 450

- Grabner (partizan) — 490
 Grabrovec — 47
 Gracarjev tum — 32
 Gradac — 48, 68, 115
 Gradec (Graz) — 308, 324
 Gradenc — 11, 106, 721, 724 do
 729, 745, 747, 751, 756, 762
 Gradež — 420
 Gradišče (Mima) — 76
 Gradišče (Rob) — 579
 Gradišče (D. in G.) — 468, 621,
 665, 742
 Gradišče (trig. 519) — 638, 659,
 660
 Gradišče (tniig. 600) — 360
 Gradišče (trig. 708) — 298
 Gradišče nad Pijavo gorico —
 420, 524, 527—529
 Gradnik — 31, 44, 65
 Gradnik Franc — 680
 Grahovč Ale — 597
 Grahovo — 412
 Grandrič-breg — 94
 Grčarice — 135, 137, 140, 141,
 145, 154, 155, 273, 274, 435, 456,
 «77
 Grček (hrrib) — 136
 Grčevje (D. in G.) — 73
 Grčija — 766
 Grebenc Placdd — 264
 Grgič Silvo-Simen — 559
 Griblje — 601
 Grič — 708
 Grintovec (Kočevje) — 130
 Grintovec (Zagradec) — 633
 Grm — 475—477, 482, 486
 Grmada — 534, 535, 551, 552,
 680, 701, 706, 708, 714
 Grmada (hrrib) — 304, 336
 Grmada (trig. 887) — 793
 Grmovlje — 680
 Groblje pri Prekopi — 668
 Grosuplje — 22, 60, 80, 81, 120,
 191, 192, 226, 265—268, 273, 281,
 do 283, 295, 348—350, 353, 355,
 357, 358, 361, 365, 381, 383, 408,
 412—417, 419, 420, 456, 458, 522,
 524, 527, 529, 530, 532, 541, 554,
 565, 577, 581, 582, 626, 632—634,
 637, 653—655, 657, 658, 660, 688,
 696, 719, 792—794
 Groznik Alojz — 264
 Gruden Franc — 557
 Grupacije Italijanske:
 — XI. obmejne straže — 182,
 184
 — XXI. Aprile (fašistična ju-
 rišna) — 118—121, 124, 127
 do 129, 133, 134, 137, 140, 141,
 162, 163, 166, 196, 221, 269,
 270
 — obmejne straže — 166
 Grupe odredov:
 — II. grupa — 10, 22, 77, 185,
 189
 — III. grupa — 11, 27
 — V. grupa — 12, 27
 — kordunaška — 32
- ## H
- Haag (nem. kap.) — 671—674,
 693
 Haner (dom. por.) — 671
 Harije — 106, 114
 Hassler (nem. major) — 671 do
 676, 693
 Hauseer Paul — 327
 Hercegovina — 101
 Herinja vas — 394
 Hertlein Willy — 318, 320, 338
 Himmler Heinrich — 279, 312
 Hinje — 11, 14, 15, 118, 120, 129,
 130, 132, 351, 429, 434, 451, 555,
 580, 582, 653, 714, 716, 717, 729,
 738, 747, 754, 755, 759, 761, 763,
 775
 Hitler AdoJf — 243, 279, 312,
 326—328, 366
 Hladnik Zdenka — 376
 Hlavaty Zdenko — 375, 557
 Hlebč Janez-Ciro Zasavc — 12,
 14, 15, 18, 27, 28
 Hočevje — 118, 122—126, 131,
 162, 352, 353, 357, 360, 361,
 380, 414, 418, 523, 760
 Högl Willy — 753
 Hojče — 440

Holjevac Vjenceslav — 62, 601,
602
Hom — 338
Horjul — 792—794, 797
Hrast (Jugorje) — 45, 61
Hrast (Šentjernej) — 184
Hrastov dol — 194, 197, 225, 534
Hrastovica — 347
Hrastulje — 680
Hreljin — 596
Hren Alojz — 5, 6, 27, 57, 67,
159, 163, 580
Hriib (Hočevje) — 356
Hrib (Reber pri Žužemberku)
— 663
Hrib (Rigelj) — 675
Hrib (Trebnje) — 701
Hrib pri Koprivniku — 676
Hribar Janez — 354
Hribar Janez-Rokca — 666, 687
Hribar Valentin — 612
Hrsrina — 600
Hrušica — 452, 484, 503, 512
Hrvaška — 11, 31, 55, 66, 70, 82,
83, 85—87, 101, 102 104—106,
111, 112, 116, 180, 181, 206,
210, 226, 245, 248, 261, 269,
306, 308, 327, 328, 403, 421,
429, 434, 585, 587—590, 598,
601, 613, 732, 740, 765
Hrvaško primorje — 781
Hrženik — 71
Hrzić Ivan-Dužan — 21, 337,
405, 603
Huda (polica) — 415
Hudo (Ivančna gorica) — 350,
351
Hudo (Novo mesto) — 243
Hutan — 100

I

Ig — 265, 414, 416, 434, 524 do
527, 538, 557, 561, 567
Igljenik — 408, 483
Igljenik pri Veliki Loki ■ — 544
Ilirska Bistrica — 307, 787
Ilova gora (M. in V.) — 194,
200, 283, 348, 353—356, 358,

360—366, 368, 370, 373, 375,
377, 378, 381, 422, 523
Iran čović — 592
Istra — 201, 279, 289, 307, 326
do 328, 332, 434, 523, 685, 781,
786
Italia — 187, 224, 233, 234, 240,
244, 249, 253—257, 261—264,
266, 269, 270, 275—278, 281,
288, 290—292, 298, 305, 315,
321—328, 330, 332, 333, 379 do
381, 632, 783, 807
Ivančiči — 98
Ivančna gorica — 82, 228, 250,
264, 267, 273, 350—353, 414,
457, 543, 659—661
Ivetič Vojo — 62, 71
Izvršni odbor OF — 8, 14, 27,
36, 57, 215, 283, 285, 322, 324,
351

J

Jablanica — 642
Jablaniške Laze — 642, 663
Jadransko morje — 271
Jagnjenica — 320
Jagodnik — 184, 242
Jakomin Jože-Crni — 5, 15, 21,
35, 36, 159, 161
Jakopič Slavko — 375, 511
Jama pri Dvoru — 423, 539, 715,
730, 745, 748, 757, 771
Janče — 190, 640
Jankovič Rudolf — 486
Japelj Ivan — 558
Jarc Janko — 28, 29, 693
Jarc Jernej-Stane — 762
Jasnica — 435—437, 439, 677,
679
Jastrebovsko — 71, 89, 98
Jauhe — 357, 358, 360, 363, 373
Javor — 106
Javor (Podlipoglav) — 190
Javorje — 188, 189, 191, 301,
643, 644
Javorovica — 50, 51, 104, 106,
210, 453, 473, 477, 485—488,
490—494, 496—503, 508, 509,

- 513, 515, 519, 523, 619, 644,
667, 668, 738
Javorški križ — 305, 317, 337,
339, 342, 643, 645, 663, 690
Jazbine — 640
Jelendol — 437
Jeleniče — 17
Jelenov žleb — 135, 137, 139.
141—143, 145, 146, 150, 153 do
155, 157, 158, 163, 166, 172,
199, 269, 512, 674, 808
Jerenga — 681
Jerič Vid-Drugi — 537, 538
Jerman Drago-Motašo — 316,
337, 405, 807
Jerman Janez — 21
Jerman Leopold — 580
Jerman Miha — 66
Jesenice (D. in G.) — 347
Jevnica — 189, 197, 302, 317,
664, 692
Jevtič Predrag-Dragan — 67,
68, 79, 80, 84, 112, 145, 147,
148, 151, 169, 179, 183, 213,
227, 807
Jezerina — 89
Jon (kurir) — 240
Jones William — 214, 258
Jordankal — 122, 232, 398 427
453, 534—536
Jovanovič Arsa — 67, 68, 73, 79,
117, 160, 164, 166, 183
Jovanovič Svetolik — 67, 68
Jovanovič Zdravko — 68
Jugorje pri Metliki — 45, 63 do
65, 282, 368, 668, 669
Jugoslavija — 85, 88, 201, 253,
254, 277, 278, 291, 374, 408,
488, 504, 512, 568, 601, 628,
632, 645, 657, 737, 738, 798,
799
Jugovec Oto — 293
Jurčič Josip — 624
Juriiševič Anton — 680
Jurka vas — 620, 621, 665, 666,
732
Juma vas — 478, 479, 510
Južina Martin-Tine — 169, 171
807
Južina Tine-Ante — 12, 21
- K
- Kačja rida — 343, 400, 720, 736
Kal (Ambrus) — 126, 127, 555,
685, 760, 768—770
Kal (M. in V.) — 388, 390, 394,
400, 408, 522
Kal pri Dolah — 304, 309 310,
317—321
Kalce — 792
Kal j e — 106
Kambič Anton — 558
Kamence (D. in G.) — 389, 390,
398, 400
Kamenje (D. in G.) — 199
Kamensko — 596
Kamna gora — 347
Kajnnik — 799
Kamni potok — 169, 171, 237
Kamni vrh pri Ambrusu — 126
721, 770
Kandija — 393, 503
Kapela — 31
Kapiteljski marof — 386, 388,
390—395
Kardelj Edvard — 10, 40, 81,
200, 205, 210, 214, 215, 315,
690
Karlovac — 34, 71, 85, 86, 89, 96
do 103, 158, 257, 282, 587, 589
Karteljevo (D. in G.) — 73, 119,
122, 353, 375, 388
Kasper (nem. kap.) — 385
Kastav — 279
Kašt — 88
Kavčič Ivan-Nande — 132, 140,
146, 164, 227
Kečkeš Vikitar — 580
Kiauta Ladislav — 322, 380 381,
735, 801
Kidrič Boris — 10, 36, 117, 211,
258, 601, 741
Kilibarda Mile — 68
Kitni vrh — 540, 649, 651
Kladarin D j uro — 102
Klamfer — 505, 506

- Klančar Anton — 553
 Klančar Ivan — 680
 Klanec pri Gabrovki — 241, 320, 337, 642, 701
 Klanjšček Zdravko — 6
 Klanjšek Jože-Vasja — 227
 Klavčič Silvo-Silvan — 21, 169
 Klavora Milenko — 293
 Kleč — 18, 19, 38, 44, 130, 131
 Klinca Selo — 98
 KMNja vas — 790
 Ključevica — 318
 Klopce — 770, 771
 Klopčič Mile — 376, 408
 Klun Albert — 783
 Knavs Jože-Miha — 597
 Knežja Lipa — 20, 35
 Knežja njiva — 289
 Knežja vas — 699
 Koblarji — 439
 Kociper Stanko — 498
 Kocjančič Janez-Stojan — 391
 Kočasrija — 668
 Kočarji — 34
 Kočvar Franc-Giril — 5, 21, 28, 29, 44, 45, 54, 57, 58, 63, 75, 63, 125, 126, 160—162, 169, 181, 231, 232, 202, 337, 447, 583, 584, 588, 589, 601, 603, 807
 Kočevje — 14, 22, 23, 35, 120, 127—131, 183, 135, 137, 154, 196, 260, 261, 269, 273, 291, 295, 383, 396, 398, 412, 415—423, 429, 434, 440, 449, 458, 459, 461, 521, 554, 555, 628, 633, 654, 657, 662, 664, 666, 670, 673, 677—679, 693, 713, 714, 719, 721, 725, 726, 729, 730, 739, 747, 753—755, 760, 765, 769, 772, 775, 778, 780, 781, 785—788, 790—793, 802
 Kočevska Reka — 291, 677
 Kočevske Poljane — 119, 214, 470, 754, 772
 Kočevski Kog — 8, 10, 17, 18, 23, 24, 27, 33, 38, 42, 60, 87, 117, 128—130, 168, 174, 180, 194, 196, 197, 214, 215, 230, 235, 247, 256, 269, 329, 342, 344, 357, 368, 369, 381, 398, 733, 747, 753, 759, 774—776, 778, 779, 781, 782, 784 do 787
 Kočevsko — 8, 19, 22, 23, 26, 28—31, 33, 34, 37—39, 41, 48, 56, 247, 254, 629, 781
 Köhl (nem. kap.) — 385, 721, 731
 Kokot (dom. kap.) — 674
 Kolar Frane-Franček — 490, 495, 497
 Kolar Matevž — 762
 Kolenovac — 588
 Kolpa — 20, 34, 60, 85, 93, 94, 96, 99, 115, 116, 210, 254, 585, 588, 589, 600, 601, 603, 604, 606, 607, 785—788, 799
 Komanda mesta Žužemberk — 747
 Komjanc (dom. por.) — 671
 Komolec — 17, 724, 776, 779
 Kompolje — 118, 555, 720
 Kompolje (M. in V.) — 60
 Kompoljska dolina — 11, 14, 555, 754, 756
 Kopipoljski grad — 182, 183
 Konec — 483, 671
 Konjardd-Vrh — 105
 KoptLan Zvonko — 6
 Koprdivica Danilo-Borut — 273
 Koprivnik — 18, 35, 677
 Kordun — 43, 85, 210, 418, 589, 610
 Karenitka — 544, 662, 698, 733
 Korinj (M. in V.) — 22, 60, 118, 122—124, 126, 127, 131, 162, 356, 357, 365, 367, 721
 Kanita — 538, 657
 Koroška — 185, 711, 713, 720, 742, 792, 793, 795, 798, 799
 Koroška vas — 478, 479, 483, 508, 617
 Korpusi:
 NOVJ:
 — četrti — 587, 590, 601—608, 610, 613
 — deveti — 422, 522, 568, 645, 740, 781
 — sedimi — 306—308, 317, 323 do 325, 328, 331, 340, 346,

- 367—369, 372, 373, 379, 381, 382, 384—386, 409—412, 414, 418, 420, 422, 423, 428, 434, 435, 438, 441, 445, 447, 451, 458—463, 468, 480, 510, 514, 518—524, 531—534, 538, 539, 541, 542, 545, 553—556, 561 do 566, 568—570, 582—587, 594, 596, 604, 608, 613—615, 626, 628, 634, 637, 639, 641, 643—645, 650, 653—658, 661 do 663, 665, 666, 673, 677, 679, 685, 688—697, 699—701, 705 do 707, 709, 711—718, 720 do 722, 724—727, 732—736, 738 do 740, 742, 743, 745, 746, 752, 757, 764, 765, 768, 772—776, 778—781, 783, 784, 786—788, 792—795, 797, 799, 801, 802
- četniški:
— lički — 274
- italijanski:
— XI. armadni — 8, 18, 27, 28, 57, 86, 88, 89, 118, 121, 125, 127, 131, 133, 138, 141, 159, 161—163, 165, 196, 198, 203, 204, 215, 221, 225, 226, 230, 233, 234, 239, 250—252, 254, 263, 269, 275
- nemški:
— II. SS tankovski — 326—329, 333
— III. SS tankovski — 328
— XCVII. armadni — 787, 792
Kostanjeva« — 43, 71, 106
Kostanjevica na Krki — 16, 24, 50, 53, 66, 104, 105, 108, 185, 207, 257, 278, 281, 282, 297, 306 do 308, 310, 311, 313, 314, 316, 317, 319, 328, 331, 333—337, 384, 387, 453, 465, 473, 475, 477, 482, 485—487, 490, 492, 498, 500, 502—505, 618, 619, 665—668, 738
Košak Milana — 376
Kožir Božo — 6
Košir Jule — 763
Kot (D. in G.) — 771
Kot pri Rakitnici — 136
Kot pri Ritornici — 132, 136, 439, 449
Kovačević Sava — 73
Kovačič Ivan-Efenka — 155
Kozice — 35
Kocana Marjan — 366
Kozina Stane — 145
Kozjak — 655, 712, 715
Kozjek — 534, 646
Koetevčar Janez — 106, 162
Kožnjek — 569, 570, 572, 585
Kragelj Mirč — 293
Kraigher Boris-Janez — 164, 211, 510, 520, 690
Krajs Franjo — 680
Kralj Ivan — 542, 548
Kraljič Stefan — 264
Kranj — 798
Kranjc Milan — 104
Kranjčan Anton — 680
Krasinec — 601
Kraševce (partizan) — 98
Krašič — 71, 72, 82, 85—90, 96, 100, 112, 114, 160, 161
Kravski vrh (k. 563) — 724, 777
Kregar Avgust-Dušan — 21
Krek dr. Miha — 290
Kremenca — 578
Krenvp (hrib) — 33
Krener Franc — 794
Kresnice — 282, 641, 664, 692
Krim — 42, 244, 329, 434
Kriška vas — 195, 581, 583, 586, 635
Križ (hrib) — 106
Križ (D. in G.) — 122, 652
Križ Ladislav — 565, 629
Križaj (kaplan) — 265
Krk — 279
Krka (r.) — 11, 17, 20, 40, 43, 53, 55, 60, 70, 73, 85, 106, 108, 110, 111, 120, 123, 129, 167, 169, 172, 173, 180, 184—186, 188, 195 do 197, 203, 207—209, 214, 230, 274, 278, 281, 282, 295, 306, 334, 335, 337, 338, 340, 342, 368, 369, 384, 387—391, 393, 397—399, 404, 409, 422, 423, 427—429, 472, 476, 479, 482, 485, 491, 492, 502,

- 503, 506, 506, 510, 522, 523, 539
do 541, 555, 580, 584, 633, 634,
647—651, 653, 654, 657, 658, 662,
666, 667, 669, 671, 680, 688, 696,
705, 713, 716—722, 724, 725, 728,
729, 733, 738, 740, 742—746, 748,
749, 751, 752, 758, 759, 764, 771
do 774, 776, 778, 780, 782
Krka (vas) — 22, 118, 190, 226,
272, 353, 355—357, 360, 365, 414,
419, 420, 424, 452, 460, 465, 467,
469
Kumelj — 73—75, 336, 343, 347,
418
Kronovo (D. in G.) — 173, 184,
343, 392—394, 396, 400, 681
Krška dolina — 50, 56, 116, 206,
308, 672, 675, 679, 769
Krška vas — 60, 120, 124, 125,
127, 194, 195, 422, 456
Krško — 207, 307, 387, 389, 392,
393, 398
Krušni vrh — 534, 535, 646, 656,
661, 708
Krvava peč — 572
KržebL — 555
Kübler Ludwig — 787
Kuljaji — 69
Kulovec Vida — 6
Kump Anton — 598
Kum poljski grad — 240
Kunč — 776
Kunstelj (dom. oficir) — 721
Kupčima — 115
Kuzarjev kal — 428, 523
Kuzma Tončka — 580
Kvamer — 279
Kvasica — 16, 33
Kveder Dušan-Tomaž — 151,
186, 189, 255, 257, 258, 262, 305
- L**
- Lačni vrh — 702, 703
Ladstätter (nem. orož.) — 310
Lahinja — 168
Lakovič Matrica, por. KonvaUn-
ka — 559
Lakovndce (D. in G.) — 469, 478
do 480, 483, 485, 508—510, 512,
515, 520, 557, 617, 666, 742
Danišče — 296, 414, 417
Lapanja Albin — 262
Lapanje — 8, 19, 20, 25, 26, 30,
31, 33—35, 799
Lapocje — 531
Lasič Boris — 559
Lašče — 196, 243, 533, 721, 724,
725, 729—732, 739, 747, 756 do
760, 763, 771, 774, 775
Lavrica — 265, 266, 794, 796, 797
Lavrič (tovarna) — 248
Laze (Rob) — 567
Laze (Uršna sela) — 674
Laze (žel. postaja) — 189
Laze nad Krko — 123
Lazžna — 100
Ledeča vas — 668
Legije:
— 2. črnih srajc — 132
— 98. fašistična — 74, 170, 175,
178, 179, 181, 212, 236, 251, 255,
258, 261—263, 268, 272
— 105. fašistična — 42, 165
Lekše Ivan-Job — 489, 495
Lenček — 135, 137, 138
Lenček Miroslav — 21
Les Ivan — 568
Leskošek Franc-Luka — 5, 10
Leskovec (Brusnice) — 483
Leskovec (Višnja gora) — 82,
83, 298—300, 319
Leskovica pri Šmartnem — 640
Lešče — 593
Lika — 85, 783
Lindner (nem kap.) — 542, 550
Lipje (M. in V.) — 680, 721, 724
do 731, 747, 758, 760, 763
Lipljene — 522
Lipoglav (M. in V.) — 190, 192,
197, 296, 414—416, 458
Lipovec (Ribnica) — 435—437,
657
Lipovec (V., M. in Sr.) — 119,
169, 197, 214, 215, 422, 424, 427,
428, 716, 717, 720, 744
Lisec (hrrib) — 195, 219, 223, 425,
426, 715
Litija — 185, 190, 191, 282, 283,

- 299, 301, 302, 304—307, 309 do
311, 313, 314, 317—320, 336, 339,
389, 396, 396, 532, 541, 565, 639
do 641, 645, 663, 689, 793
Ljotič Jakov — 79
Ljuben (hrib) — 368, 672, 675
Ljubljana — 6, 10, 11, 16, 20, 23,
25, 40, 42, 60, 72, 77, 78, 81,
165, 181, 182, 234, 250, 254, 259,
262—268, 273—285, 292, 294 do
296, 307, 317, 318, 328, 329, 331,
350, 357, 389, 398, 412—414, 420,
421, 429, 434, 435, 438, 444, 445,
484, 521, 522, 524—528, 538, 543,
550, 561, 565, 567, 569, 576, 581,
628, 629, 631, 639, 640, 645, 660,
676, 696, 713, 735, 739, 746, 773,
787, 788, 792, 794—798, 802
Ljubljana — 190, 797
Ljubljanska pokrajina — 9, 16,
28, 32, 57, 117, 158, 165—167,
198, 211, 231, 237, 234—245, 254,
256, 268—270, 277—282, 289,
293, 294, 306—308, 315, 326 do
332, 336, 379, 383, 421, 422, 434,
521, 616, 639, 658, 686, 720, 738,
739, 772, 780
Ljubljansko barje — 265, 434,
527, 794
Ljubošina — 596
Loböek — 581
Ločna — 340
Log pod Brezovici — 794, 797
Logatec (D. in G.) — 331, 569,
572, 577
Loka — 308
Lokovšek Ivan-J an — 5, 21, 29,
34, 227
Lokvnce — 45, 57, 87
London — 290
Lopata — 11, 15, 128, 434, 451,
729, 730, 762, 763, 775
Loška dolina — 289
Loška vas (Dol. TopMee) — 665,
745
Loški potok — 135, 137
Lovič Prekriški — 92—96
Lučarjev kal — 194, 225, 228,
351, 720, 724
Luče — 194, 349, 351, 360, 414
Lučka gorica — 774—776, 778
Lukaš vrh — 129
Lukovica — 799
Luža (Jugorje) — 668
Luža (Smuka) — 776, 777
Luža (Trebnje) — 546, 551, 699,
700, 708
Lužar Janez — 495, 519
Lužarji — 416
- ## M
- Maccario Alesandro — 227, 260
Maček Ivan-Matij a — 5, 10, 18,
25, 27, 36, 87, 114, 117, 161, 188,
211, 276
Mačji hrib — 651, 680, 716, 717
Mačkovec (Žužemberk) — 423,
716, 717, 720, 742, 771
Mačkovec pod TrSko goro — 340,
388, 389, 392, 681
Madžarska — 737
Magovec — 609
Mahično — 99
Mahne Stane — 783—785
Mahovnik — 790
MaiwakL Richard — 296—300,
302, 304, 305, 308, 309, 312, 317,
318
Majcen Dušan-Nedeljko — 213
Majer — 16
Majnik Ivan-Džems — 5, 235,
262, 316, 337, 353, 381, 405, 415,
451
Makode — 435
Maks (partizan) — 156
Mala bela stena — 140, 141, 143,
144, 146—149, 151, 157
Mala dolga noga — 190
Mala gora — 130, 131, 754, 790
Mala gora (hrib) — 60, 133, 329,
793
Mala Ilova gora — 360, 361, 523
Mala Loka — 170, 199, 342, 344,
346, 663, 699, 700
Mala Račna — 523, 524
Mala Slevica — 440, 442—444,
566
Mala Stanga — 640

Male Dole pri Stehanji vasi — 83
Male Lašče — 438, 440
Male Lipi jene — 530, 533
Male Pece — 228
Male Škrjance — 468, 471, 475, 476, 504
Maležič Franc — 145
Maležič Matija — 144, 145, 163
Mali Korfnj — 653, 654
Mali Lipovec — 85, 169, 213, 214, 425, 770, 771
Mali Ločnik — 420, 530
Maline pri Štrekeljercu — 668
Mali Osolnik — 567
Mali vrh (hrb) — 127
Mali vrh pri Šmarju — 415
Malo Gabrje — 360, 361, 363
Malo Lipje — 680, 727, 728, 747
Mailo Trebeljevo — 641
Maribor — 278, 793
Marin Darko — 557
Maaincelj Andrej-Janko — 156, 607
Marinča vas — 422, 424, 539, 540, 633, 661
Marinček Tone — 6
Marjanovič Aleksander-Leko — 67, 68, 169
Mam Janez- Črtomir Mrak — 284
Marolt Franc — 145
Maršiči — 440, 448—450
Matelič Vlado — 173
Matičič ing. (por. be-ga) — 53
Maurer Alojz — 758
Mavec (dom. por.) — 671
Mavrin Janko — 577
Marvrin Tone 21
Mavrlen — 168, 210, 673
Mazovec Jože-Tine Dolgan — 20, 37, 48, 112
Medvedjek — 368, 544, 555, 661, 702
Medvedjek (hrb pii Cabru) — 34
Mekinje ned Stično — 83, 659, 660
Mengoš hrib — 775, 776
Meničanin Dušan — 629, 700, 721
Meniška vas — 657, 665, 666, 729, 745, 778
Mesič Franc — 720
Metlika — 24, 44—48, 61, 63—66, 68—70, 89, 90, 94, 96, 97, 104, 114—116, 119, 162, 165, 172, 288, 294, 295, 384, 385, 387, 588, 600 do 610, 614, 808
Metnaj — 234, 297, 299—301, 540
Mevlja Dušan — 293
Migolica 343, 347
Migodska gora — 339, 342—344
Mihailovič Draža — 105, 270, 456, 739
Mihelič (voj. poročevalec) — 344, 395
Mihelič France — 337
Mihevc (dom. por.) — 671
Mihevc Edo-Dore Trdina — 218, 258, 259
Mihovec — 619
Mihovo — 70, 110, 184, 210
Mikec Avgust-Ivan — 6, 230, 236, 251, 261, 276, 290, 526, 550, 551, 561, 613, 614, 646
MikLarJi — 767
Mikuž dr. Metod — 27, 28, 160, 162, 163, 169, 174, 203, 690
Milan (kurir) — 240
Miljan (fotograf) — 632, 744
Mirenska dolina — 73, 74, 76, 77, 160, 170, 175, 176, 179, 203, 272, 278, 302, 316, 346, 532, 700
Mirna — 74, 76, 122, 170—172, 178, 180, 235, 236, 238, 239, 241, 249, 284, 342—345, 350, 380, 402, 408, 418, 419, 538, 555, 683, 684, 699, 700, 718
Mirna (r.) — 59, 182, 203, 234, 238, 318, 319, 418
Mima gora — 12, 16, 18, 19
Mirna peč — 172, 180, 195, 241, 242, 244, 252, 259, 261, 267, 272, 285, 293, 340, 368, 376, 392, 394, 396—402, 413, 428, 429, 457, 469, 533, 535, 538, 539, 541—543, 545, 546, 548, 554—556, 563, 661, 662, 705, 706, 715, 717, 720, 744

- Mirna peč (žel. postaja) — 400
 Milosavljevič Mladen — 680
 Mišica Vladimir-Miha — 5, 178, 202—205, 275, 276
 Mišji dol — 640
 Mlačevo (M. in V.) — 267, 581, 582
 Mladetiče (Sp. in Zg.) — 663
 Mladje — 55, 56, 112, 113, 209
 Mlaka (Polica) — 82
 Mlaka pri Kočevski Reki — 677
 Mležčevo — 660, 661
 Močilnikar Jože — 763
 ModruSe — 681
 Mojškerc Vinko-Jesen — 767, 768, 784
 Mokre — 42, 44, 244, 329
 Mokronog — 74, 175, 178, 179, 184, 203, 241, 258, 272, 288, 308, 310, 347, 380, 392, 394, 396, 532, 538, 542, 701
 Mokro polje (D. in G.) — 110, 185, 506
 Molnik — 78, 234, 281
 Montagna Renzo — 124—127, 134, 162, 165
 Moore (angl. ppolk.) — 577
 Morava — 166
 Moravče — 237, 241, 252, 300, 305, 314, 336, 339, 344, 345, 348, 643, 659, 663, 692, 701
 Moravska gora — 300
 Mazelj — 34, 35
 MraSevo (D. in G.) — 368, 369, 466, 510, 666, 671, 745
 Mravlja ing. Ciril — 250
 Mršeca vas — 276
 Mrvar Jože — 46
 Mrzljaki — 787
 Muhaber — 235, 394
 Muha vas — 168
 Muljava — 194, 281, 351, 353, 358, 367, 633, 661, 721, 759
 Müller Vdktor-Dušan — 84
 München — 799
 Mussolini Benito — 118, 119, 162, 224, 253
 Muzanič Pavle — 680
- N**
- Nadižar Anton — 577
 Nadrah Jože — 264
 Nagel (ppolk. zašč. policije) — 308
 Nagel (ppolk. 19. SS polka) — 278, 297
 Na straži (k. 685) — 63
 Na Soli — 354, 414
 Neapelj — 253
 Nemčija — 253, 280, 330, 503, 737
 Nemška loka — 20
 Nemška vas — 456
 Netretič — 787
 Neuhammer — 333
 Nieckel (nem. polk.) — 676, 721, 724, 736
 Niedermayer von, Oskar — 333, 341, 361
 Njivice — 320
 Nograd, glej Vinograd
 Norbert Klemen (pater) — 66
 Norino Alojz — 680
 Normandija — 568, 578
 Nose Jože-Span — 5, 21, 29, 58
 Notranjska — 16, 21, 27, 59, 60, 117, 119, 132, 164, 165, 167, 172, 231, 234, 254, 263, 348, 378, 412, 417, 433, 440, 561, 563, 570, 578, 581, 629, 654, 681, 738, 787, 795
 Nova gora (Gabrovka) — 643
 Nova gora (Karteljevo) — 73, 119, 184
 Nova Štifta — 136, 449, 566
 Nova vas — 583
 Novak Ante — 5, 15, 21, 25, 28, 29, 45, 57
 Novak dr. Franjo-Luka — 20, 46
 Novak Ivan-Očka — 45
 Novak Jože — 6
 Novak Karel — 105, 270, 271
 Novi breg — 130
 Novi log — 11, 12
 Novo mesto — 15, 20, 24, 50, 61, 63, 64, 68, 70, 74, 76, 105, 111, 122, 171, 173, 184, 199, 227, 235, 241—244, 248, 250, 255, 257 do 261, 267—269, 272, 274, 281, 282,

286, 294—296, 306, 333—335,
337, 338, 340, 342, 343, 368—370,
380, 381, 383—389, 391, 392,
394—400, 402, 403, 406, 400, 410,
412, 413, 415, 422, 423, 427—429,
434, 440, 451, 452, 455, 458, 464,
465, 467—480, 482—486, 468 do
491, 498, 502—510, 512, 515, 518
do 520, 522, 532, 536—538, 541
do 543, 545, 548, 550, 552, 555,
563, 565, 577, 581, 609, 616—621,
626, 628, 633, 634, 654, 655, 658,
661, 662, 665—667, 670—674,
676, 677, 680, 681, 688, 693, 696,
697, 707, 713, 718—722, 724, 725,
732, 738—740, 743—746, 764,
765, 773, 778, 792, 793

O

Občice — 214
Občine — 219, 535, 538, 543, 544,
551, 653—656, 661—663, 696 do
701, 703, 705—718, 720, 733 do
735, 768
Oberster Anton — 21
Oberster Johan — 156
Oberster Rudi — 575
Oberster Stene-Milko — 148
Oblak (dom. nadpor.) — 671
Obmejni pododsek XVTH/F —
684
Obolno — 300
Obred Jože — 528
Odredi:
NOV:
— Belokranjski — 9, 10, 12—16,
18—21, 24, 26—28, 33, 42, 43,
504, 505, 510, 520, 602, 604 do
606, 609
— Dolenjski — 273, 412—416,
440, 444, 458, 474, 532—534,
540, 541, 543, 634, 639, 643,
658, 659, 661, 684, 692, 706,
710, 719, 721, 725, 734, 740,
742, 743, 746, 747, 754—759,
761, 768, 769, 793, 800
— Dolomitski — 172
— Kamn&ko-zasavski — 232
— Karlovački — 589, 590, 596

— Kočevski — 10, 13—15, 17, 21,
22, 27, 28
— Notranjski — 164, 415, 440,
449, 462, 522, 565, 566, 570,
572, 577, 578, 658, 706
— Pohorski — 22
— Primorako-goranski — 172,
174, 175, 178, 180, 596
— Prvi 5. operativne cone Hr-
vaške (glej Primorsko-goran-
ski)
— Tankovski -> četa — 522, 677,
765, 768, 787
— Vzhodnodolenjski — 19, 27,
28, 30, 32, 37, 41, 43, 62, 63,
67, 73, 114, 209, 210, 232, 269,
281, 288
— Zapadnodolenjski — 22, 23,
73, 81, 170, 171, 172, 182, 232,
281
— Zumberački — 31, 602, 604
— Zumberačko-pofcupski — 9,
31—33, 42, 43, 333
četniški:
— Centralni — 274
— Dolenjski — 284
— Ljubljanski — 271, 274
Oguin — 34, 587, 589, 596, 783,
786, 787
Okrog (Čatež) — 182, 339
Okrog (Mima) — 176, 180, 338
Okrožni komiteji KPS:
— Črnomelj — 45
— Novo mesto — 9, 284, 322, 323
— ribniško^elikolaški — 144
Okrožni odbori OF:
— Novo mesto — 199, 324
— ribniško-velikolaški — 144
— Stična — 283, 322
Omerza Ivan-Johan — 156, 807
Opatova gona (hrib) — 16, 32,
210
Operacijska cona »Jadransko
primorje« — 279, 321
Operativne cone:
— II. hrvaška — 31, 32, 37, 43,
57, 62, 86, 87, 100, 114, 162,
173, 203

- IV. slovenska — 522, 568, 639, 641, 645, 663, 696, 700, 740, 781, 799
  - V. hrvaška — 172
  - Dolenjska — 27, 60, 73—75, 77, 78, 82, 84—87, 90, 92, 116, 117, 119—122, 124, 126, 128, 129, 131—134, 140, 141, 144, 145, 150, 155, 159—162, 164, 166, 169, 172, 173, 181, 182, 187, 190—192, 196, 203, 207, 211, 213, 215, 217, 219, 222—224, 226, 227
  - Notranjska — 60, 132, 140, 145, 146, 159, 227
  - Operativni štabi:
    - 4. lin 7. korpusa — 604, 606, 607, 609, 614
    - 5. in 8. brigade — 415, 416, 418, 459
    - 6. in 11. brigade (Štajerskih brigad) — 653, 655, 658, 662 do 664, 675, 677, 692
    - 13. in 15. divizije — 588, 589
    - slovenskih in hrvaških brigad — 62, 68, 71, 80, 81, 87, 90—94, 97—101, 103—105, 109, 111—117, 160, 161, 173—175, 181
    - za boj proti bandam — 746, 985
  - Oreh (M. in V. NM) — 484, 506, 507, 508
  - Orehovec (Podbočje) — 32
  - Orehovica (Šentjernej) — 68, 184, 308
  - Org. štab SD — 629, 689, 726, 732, 735, 736, 743, 800
  - Orifici (it. polk.) — 92
  - Orlaka — 633, 661
  - Orle — 296, 794, 796, 797
  - Ortnek — 274, 435, 440, 442, 447 do 450
  - Ortneški grad — 444, 448
  - Osojnik — 65, 787
  - Osolnik (gostilna NM) — 395
  - Osolnik Bogdan — 199, 255, 275
  - Osolnik (M. in V.) — 273
  - Osrede (Podkum) — 300—302, 313
  - Osrede (Turjak) — 273, 191, 336
  - Osrede na Stično — 188, 189,
  - Osredkar Karel-Dimež — 5, 6, 29, 240, 249, 411, 803
  - Ostendorff Werner — 327
  - Ostri vrh (k. 1121) — 139
  - Ostrog — 668
  - Oštrc — 71, 105, 114, 115,
  - Otavice (Ribnica) — 435
  - Otočec — 259, 273, 274, 390, 476, 681
  - Ovčjak — 17, 19, 33
  - Ozalj — 89, 94, 257, 587, 588
  - Ožbolt Jože — 5, 381
- P
- Padež (Podkum) — 313
  - Pajer Karel — 680
  - Papež Rudi — 577
  - Papič Alojz — 680
  - Pairadišče — 84
  - Pavlič Marjan-Svarun — 104
  - Pavlič (dom. nadpor.) — 671
  - Pavlin Mile — 517, 585, 693, 700, 735, 801, 802
  - Pavlinov hrib (Trebnje) — 546, 548
  - Pavšič Štefan — 36
  - Pavšič Vladimir-Matej Bor — 41
  - Pečar (pri Ljubljani) — 317
  - Pečice (Čatež) — 284
  - Pečka (hrib) — 250, 778, 779, 785
  - Pehaček Rade — 213
  - Pekel (Trebnje) — 543, 544, 547, 549, 701
  - Pelazzi (it. polk.) — 170, 171, 178, 219—221, 223
  - Pelko Florjan-Cveto — 21, 22
  - Pendirjevka (potok) — 50
  - Perdan Viljem — 528
  - Perovo (Sv. Gregor) — 566
  - Perovšek Janez-Pelko — 416
  - Perudina — 601
  - Peščenik — 414—416, 581, 582
  - Pešelj Rado-Vičan — 5, 21, 137, 202, 205

Petane — 504
 Petelin Stanko-Vojko — 585
 Petričko Sedo » 106, 114
 Petrind — 555
 Petrinci (Sodražica) — 133, 135
 Petruinja vas — 638
 Pezdirc Ivan-Slavo — 6, 12, 14,
 21, 27—29, 57, 240
 Picelj Ivan-Jon — 5, 6, 204, 234,
 381, 500, 501, 519, 733
 Pijava gorica — 190, 192, 194,
 413, 414, 416—421, 440, 444, 447,
 456, 459, 522, 524, 527, 530, 567
 Pdjavice — 242, 683
 Pikovnik — 585
 Pirc Jože-Joso — 21
 Pirčev hrib (k. 939) — 487, 488,
 490, 494, 495, 500, 668
 Pirkovič Ivo — 520
 Piščefčke — 588
 Piškur Viktor-Maska — 584
 Pivka (predel) — 685
 Planina pri Rakeku — 792
 Planina pri Semiču — 16, 19, 44,
 677
 Planina (Podkum) — 318
 Planina (Stična) — 188
 Plankar Albin — 479
 Plemberk — 507
 Pleše r- 416, 417
 Plešivica — 128, 367, 373, 647,
 650, 655, 721, 747, 759, 762
 Plešivica (hrib pri Dvoru) — 772
 Pleterje — 50, 66, 104—111, 122,
 162, 477, 492, 808
 Podboršt — 83
 Podboršt (D. in G.) — 76, 122,
 243, 555
 Podbukovje — 580, 634, 635
 Podgora (Ribnica) — 132, 133,
 136, 138, 139
 Podgorje (predel) — 50, 51, 187,
 247, 398
 Podgozd — 724, 757
 Podgrad — 478, 479, 483, 503, 508,
 510, 512, 616, 617, 667, 669, 674,
 742, 764, 766, 782
 Podhosta — * 40, 369, 427, 665,
 722, 732, 740, 742, 745, 778, 783,
 785
Podklošter — 254
Podlipa — 402, 408, 425
Podlipoglav — 81, 234
Podljuben (M. in V.) — 676
Podmolnik — 284, 796
Podobnik Mil an — 612
Podoficirska šola SS — 254, 676,
 794
Podpdana — 793
Podpreska — 141, 145, 157, 164,
 167
 Podstemioe — 17, 18, 130, 196,
 247, 256, 780, 784, 785
 Podturn prt Dol. Toplicah —
 257, 665, 666, 739, 745, 746, 764,
 779, 780, 783
 Podzemelj — 601
 Fogance — 472, 484, 619, 621
 Foganek — 569, 639—641, 645,
 663, 689
 Poglajen Franc-Rranje — 641
 Pogled (hrib) — 190, 234, 282, 283
 Pogorelec — 196
 Poklek — 113
Pokrajinski komite SKOJ za
 Slovenijo — 687, 695
Fofcupje — 43, 159
Polajnar Cene — 514
Polica — 22, 60, 80—82, 86, 116,
 117, 161, 282, 296, 413, 416, 419,
 582
 Polič Radko — 381
 Polhograjski Dolomiti — 87, 117,
 273, 637, 653
 Poljane (M. in V. Škocjan) —
 185
 Poljane, glerj Kočevske Poljane
 Poljane pni Mirni peči — 402
 Poljane pri Ptrimskovem — 338
 Poljane pri Stični — 82, 300, 301
 Poljanska dolina — 665, 722, 780
 Polje (Ljubljana) — 797
 Polje (D. in G. pri Soteski) —
 391, **620**
 Polje pri Tržišču — 683
 Polki:
 italijanski:

- 1. artilerijski — 192
- 6. artilerijski — 89, 268
- 11. bersaljski — 42
- 23. pehotni — 16, 45, 61, 89, 179, 182, 184, 185, 195, 206, 221, 328
- 24. pehotni — 89, 170, 178, 179, 182, 184
- 51. pehotni — 16, 89, 125, 127, 135—137, 157, 179, 181, 182, 192, 228, 263
- 52. pehotni — 192, 194, 196, 228
- 73. pehotni — 89
- 122. pehotni — 141
- nemški:**
  - 1. rezervni lovski — 589, 596, 597, 603
  - 1. SS tankovski grenadirski — 318, 319, 328, 333, 342 do 346, 348, 368
  - 1. donski — 603
  - 3. kubanski — 603
  - 13. SS policijski — 532, 711, 713, 717, 720—722, 730, 739, 742
  - 14. SS policijski — 328, 464, 471, 476, 477, 480, 486, 490, 506, 508, 509, 518—520, 532, 538, 565, 567, 621, 660, 665, 670, 671, 675, 676, 678, 679, 693, 697, 713, 714, 721, 722, 739, 743, 744, 746, 754
  - 17. SS policijski — 773, 775, 777—780, 788, 794
  - 19. SS policijski — 278, 296, 297, 300, 301, 304, 308, 313, 317, 318, 324, 328, 336—338, 341, 348, 385, 438, 441, 464, 471, 538, 753, 754, 760, 773, 788, 794
  - 25. SS poučiodjski — 760, 773
  - 112. topniški — 328, 329, 336, 341, 348
  - 131. grenadirski — 328
  - 132. grenadirski — 328
  - 134. grenadirski — 328
  - 138. rezervni plan. lovcev — 254, 263
  - 194. grenadirski — 328
  - 303. grenadirski — 328, 333, 348, 353, 355, 357, 361, 363, 368
  - 314. grenadirski — 328, 333, 342, 343, 346—349, 351, 353, 357, 417, 423, 424, 426—429, 457, 460, 469, 470, 471, 517, 518
  - 846. pehotni — 596
  - 901. tanikovski grenadirski — 328, 333
  - Admont gorskih lovcev — 320, 328, 333
  - Varjagov — 743, 746, 748, 751, 759, 760, 770, 773, 778
  - Polom — 12, 13, 429, 434, 716, 726, 727, 729, 730, 760
  - Polšnik — 302, 310, 311, 313, 315, 316, 318, 320, 324, 642, 643, 690
  - Ponikve (D. in G. pri Trebnjem) — 172, 233, 243, 261, 266, 284, 347, 388, 392—394, 398, 401, 546, 699, 700, 705, 706
  - Popek Alojz-Vandek — 95, 807
  - Popiivoda Pero — 68, 162, 306, 419
  - Popoviči Zumberački — 46, 69, 70, 210
  - Postojna — 254, 306, 307, 328, 329, 522, 645, 792
  - Potočna vas — 242
  - Potok pri Gorenji Straži — 467, 468, 470, 475, 517, 620, 671, 676
  - Potok pri Muljavi — 351
  - Potov vrh — 483, 485, 510
  - PovSe Jože — 20
  - Prapreče pri Gor. Straži — 369, 621, 676
  - Prapreče pri Trebnjem — 544, 701, 742
  - Praproče (Vel. LaSče) — 444, 448—450
  - Praproče pri Temenici — 540, 638
  - Prečna — 285, 428, 552
  - Predgrad — 31, 168
  - Predole — 416, 419, 420, 524

Pregelj (dom. por.) — 671
 Prekmurje — 781, 792
 Prekopa — 668
 Prekrižje (D. in G.) — 105
 Preloka (Črnomelj) — 601
 Preserje (Borovnica) — 307
 Preska, glej Velika Preska
 Preska pri Dobrniču — 538
 Prestrana (predel) — 190, 194
 Pretržje (Gabrovka) — 339
 Prevole — 11, 434, 555, 581, 755
 Prezkd — 23, 787
 Prežganje — 640, 641, 689
 Piibič — 98, 100
 Pribič Crkveni — 100
 Pribdšje — 673—675
 Pri cerkvi-Struge — 768, 769, 775
 Prigorica — 136
 Prigoriški plaz — 138
 Prijatelj Jože-Slobodan — 168
 Pii križu (predel) — 194, 353, 355, 360, 364, 373
 Primorska — 155, 211, 289, 306, 307, 422, 522, 739, 748, 781
 Primož (hrib) — 725, 726, 730, 731, 756—761, 763, 774
 Primskovo — 22, 60, 77—82, 160, 345, 659, 684, 702, 703
 Pristava (Podgrad) — 667
 Pristava (Stopiče) — 503
 Pristava nad Stično — 301
 Pri Štirni — 146
 Prodin Dol — 98
 Pruckrf — 699
 Prušnja vas — 53, 209
 Prvmšek Jože — 646
 Pugled pri Karlovi — 556
 Pulj (Pula) — 318
 Pusti hrib — 450
 Pusti Javor — 296, 299—301, 640
 Pusti malen — 663

R

Raapke (nem. gen.) — 254
 Rače selo — 544, 699
 Račna (M. dn V.) — 194, 360 do 363, 416, 418—420, 438, 440
 Radatoviči — 63, 69, 70

Radeče — 302, 304, 306, 308 do 314, 317—320, 336, 532
 Radina Gorica — 92, 93
 Radna (Radeče) — 311
 Radna vas — 233, 235, 241, 243, 419
 Radoha — 672
 Radohova vas — 22, 80, 82, 84, 225—228, 237, 263, 264, 268, 299, 659
 Radomlje — 799
 Radoviča — 88, 115, 607, 609
 Radovlja — 173, 174
 Radulja (hrib) — 184, 242, 315
 Radušče — 93
 Rainer dr. Friedrich — 279
 Rajakoviči — 69
 Rajhenav — 18, 35, 39
 Rajnovšče — 509
 Rajonski odbor OF Stična — 283
 Rajonski odbor OF Sv. Gregor — 457
 Rakek — 415, 434, 522, 569, 572, 577, 629
 Rakitnica — 132—134, 136, 139, 141, 145, 435—438, 456, 461, 677 do 679, 694
 Rakovnik pri Šentrupertu — 170, 175—177, 179, 182, 238, 272
 Rampoha — 196
 Rapljevo — 435
 Rašica (Vel. Lašče) — 192, 438, 440, 442—444, 462, 530, 567, 579, 580
 Ratež — 184, 259, 272, 506, 510
 Ratje — 11, 14, 128, 555, 721, 760, 761
 Ravbar Jože-Gregor Javor — 5, 17, 20, 28, 29, 46
 Ravnace — 46
 Ravne (Čimik-Catež) — 170
 Ravne (Polšnik) — 642
 Ravne (Koč. Reka) — 168
 Ravni ded. — 355
 Razbore — 169, 170, 237, 345, 347, 702, 703
 Razdrto (Grosuplje) — 414
 Rdeči kal (Dobrnič) — 122, 169, 401, 408, 413, 539

- Rdeči kal (Radohova vas) — 225, 226
 Rdeči kamen — 196, 774—779, 781, 785
 Reber — 224, 424, 425, 634, 649 do 652, 655, 656, 662, 663, 715, 716
 Rebolj Dušan-Bor — 622, 623, 686
 Rebselj Mirko-Feri — 481, 575
 Reka — 282, 328, 329, 782, 787
 ReLjac (obv. ofic.) — 87
 Repče — 415, 416
 Resa — 17, 35
 Resman (dom. kapetan) — 498
 Ribar Ivo-Lola — 32, 86, 67
 Ribbentrop von, Joachim — 279
 Ribnica — 118, 120, 121, 124, 130, 132—138, 140, 141, 143, 144, 152, 163, 166, 179, 250, 269, 429, 434—436, 438—440, 442—445, 447—449, 456, 457, 461, 510, 522—525, 527, 543, 544, 555, 561, 565, 566, 581, 654, 657, 662, 677—679, 713, 714, 738, 739, 754, 760, 788, 790, 792, 793
 Ribnica (r.) — 136
 Ribnik — 35
 Ribniška dolina — 118, 133, 135, 138, 139, 141, 142, 144, 146, 163, 165, 273, 421, 422, 429, 432 do 434, 438, 439, 461
 RifeJ Stanko — 577
 Rigelj — 665, 666
 Rihpovec — 76, 171, 172, 184, 235, 243, 261, 418, 419, 680
 Rihtar Pavle — 680
 Rim — 118, 210, 254
 Rinža (r.) — 790
 Ripie — 424
 Rob — 273, 567, 579
 Rob Ivan — 26
 Robič Vekoslav — 783, 784
 Robertti Mario — 88
 Rode Janko-Ildja — 580, 598
 Rodine — 765
 Rodine pri Trebnjem — 235, 419, 702
 Rog, glej Kočevski Rog
 Rogati hrib — 677
 Rojšek Franc-Jaka — 354
 Rommel Erwin — 326—328
 Rosalnice — 115, 116, 602, 605, 607, 610
 Rosana Raffaele — 212, 216, 223
 Rösener Erwin — 278, 279, 299, 300, 312, 318, 385, 629—631, 713, 768, 796
 Rozman Franc-Stan e — 186, 211, 214, 228, 601
 Rožman dr. Gregorij — 279
 Rožni dol — 68
 Rožni vrh — 699
 Rudeževa pot — 145
 Rudi (fotograf) — 710
 Rudnik (Kočevje) — 790, 791
 Rudnik (Ljubljana) — 265—267, 273, 274, 797
 Rudolf Janko — 5, 354, 364, 381
 Rumanja vas — 214
 Ruperč vrh — 469, 485, 620
 Rupnik Lev — 279, 280, 550, 794
 Rupnik Vuk — 242, 259, 260, 270, 278, 336, 385, 629
 Ružič Albert — 660
 Ržišče — 112, 453, 487, 488, 492, 493
- S
- Sad — 84, 225
 Sadar Alojz — 756
 Sadinja vas — 216, 422, 423, 425, 428, 523, 536, 633, 680, 717, 742, 744, 746, 751, 757, 771
 Sagadin Mirko-Tkalec — 485
 Saje Franček — 58, 159, 203, 264, 270, 276
 Salernski zaliv — 253
 Samobor — 43, 113, 306, 603
 Saurer (nem. kap.) — 746
 Sava — 310, 318
 Sava (r.) — 73, 85, 112, 185 do 191, 231, 237, 281, 282, 287, 293, 294, 299, 302, 306—308, 310, 312, 313, 315, 317, 318, 321, 324, 328, 331, 335, 341, 633, 639 do 641, 645, 653, 663, 664, 692, 696, 701, 757, 793

- Savelli Emil — 270
 Savska dolina — 173
 Schäfer (nem. por.) — 304
 Schmitz (nem. kap.) — 679, 721
 Schulz (nem. kap.) — 304
 Schumacher Erich — 280, 385, 630, 631, 651, 721, 727, 729 do 731
 Seč — 429
 Sedej Hilda — 293
 Sedlata gorica — 785
 Sekirnik Janko-Simon — 151, 190
 Sekulić — 46, 48, 50, 69, 210
 Sela pri Dolenjskih Toplicah — 666, 745
 Sela pn Hinjah — 11, 126, 128, 196, 755, 756, 759—764, 775
 Sela pri Sobračah — 284, 637, 643
 Sela pel Šumberku — 60, 82 do 84, 213, 219, 221, 223, 225 do 228, 230, 251, 264, 272, 281, 290, 346, 350, 358, 360, 367, 375, 424, 426, 534, 535, 584, 633, 647, 656, 659, 661, 710, 715, 720
 Sela pri Višnji gori — 82, 300, 583, 661
 Sela pri Vrtičah — 87
 Sela pri Zajčjem vrhu — 504, 505, 507, 520
 Selce (D. in G.) — 562, 655
 Seldšče — 36, 666
 Seliškar Marjan-Crt — 5, 293
 Seliškar Tone — 292, 293, 323, 624
 Selo (Polčnik) — 642
 Selska gora — 347
 Semeja Franc — 756
 Semič — 12, 30, 31, 37, 38, 44, 45, 63, 65, 66, 104, 168, 335, 368, 369, 588, 668, 670—673, 677, 765, 773
 Semič Stane-Daki — 20, 21, 38, 47, 58, 64, 159, 550, 807
 Sever Franc-Franta — 451, 452
 Sevnica — 268, 302, 304, 311, 312, 314, 532, 541
 SàHato Gosete Leonardo — 134 do 139, 141—144, 148, 154, 157, 165
 Sinji vrh — 172
 Simonič Franc — 528
 Sinovica — 442, 449
 Si sa k — 85
 Slamna vas — 606—608
 Slatniik (**M.** in V.) — 484
 Slatnik (Žlebič) — 449
 Slavetic — 99, 105
 Sloka gora — 421, 524, 529 do 531
 Slovenija — **6**, 11, 23, 27, 31, 32, 43, 68, 70, 71, 79, 85, 88, 101, 105, 111, 112, 116, 118, 124, 132, 138, 147, 159, 166, 173, 197, 203, 205, 206, 210—212, 215, 227, 234, 243, 245, 253, 255, 256, 261, 265, 269, 270, 274, 275, 277, 291, 306, 307, 326, 327, 329, 330, 380, 398, 399, 403, 526, 533, 568, 569, 581, 587, 589, 591, 596, 604, 610, 628, 630, 639, 645, 658, 675, 719, 737—739, 741, 768, 773, 781, 783, 788, 795, 798, 799, 807, 808
 Slovenj Gradec — 793
 Slovenska Istra — 306
 Slovensko primorje — 201, 269, 277, 289, 307, 326, 327, 332, 781
 Sluga Zlata — 6
 Slugovo — 578, 579
 Slunj — 86
 Smodič — 318
 Smolenja vas — 473, 667
 Smrekar Ludvik — 81
 Smrjene — 190
 Smuka — 15, 128—130, 196, 250, 342, 348, 654, 721, 724r-726, 753, 754, 759, 760, 763, 775 do 778
 Snežnik — 329
 SNOO-+ SNOS — **291**, 705
 Sobrače — 300, 640, **661**, **684**
 Sodražica — **133**, **135**, **555**, **565**, **566**, **581**
 Sopota — **315**
 Sostro — **284**, **336**, **794**, **796**
 Sošice — 33, **69**

- Soteska — 40, 338, 368, 387, 391,
 413, 423—425, 427, 468, 523,
 536, 657, 724, 732, 738, 739, 744
 do 746, 772, 778—780
 Sovjetska zveza — 201
 Split — 783
 Spodnja Slivnica — 190, 522
 Spodnja Štajerska — 191, 204,
 207, 278, 293, 308, 311, 312
 Spodnje Brezovo — 581
 Spodnji Log (Litija) — 318
 Spodnji Log (Mozolj) — 20, 26,
 35
 Srebrnice — 255, 475, 476, 480,
 485, 621
 Sredgora — 37, 44
 Srednji Lipovec — 85, 214, 425,
 770, 771
 Sredozemlje — 632
 Stadler Franc-Pepe — 806, 807
 Stamenkovič Miroslav — 629
 Stara cerkev — 133, 436
 Stara gora (Debenc) — 171, 172
 Stara gora (Mirna) — 76, 234
 Stara gora (Temenica) — 643
 Stara gora (hrb) — 725, 730,
 747, 750, 757, 760, 775
 Starc Brna — 375, 376
 Stare žage — 665, 754, 780
 Stari grad (Cuäperk) — 531
 Stari grad (Višnja gora) 634, 635
 Stari Ljuban — 511, 677
 Stari Log — 15, 18, 12&—131,
 162, 754, 774—776
 Stari trg — 544, 545, 547, 701
 Stari trg pri Ložu — 787
 Staro Brezje — 677
 Stavča vas — 17, 539, 633, 757
 Stehanja vas — 534, 544, 562,
 656, 661
 Steindl Franz — 317, 318, 336
 Stepanič Miroslav — 523
 Stepišnik (partizan) — 357
 Stična — 22, 80, 82, 83, 188, 190,
 228, 230, 264, 267, 268, 283, 284,
 352, 380, 403, 419, 456, 534, 565,
 570, 581—583, 628, 629, 633, 634,
 637, 638, 648, 651, 653, 658 do
 660, 670, 691, 696, 700, 713 do
 715, 721, 727, 730, 746, 760, 793
 Stiplovšek dr. Miroslav — 288,
 700, 733
 Stojdraga — 112—114, 301
 Stopiče — 64, 66, 104, 184, 259,
 272, 475, 478, 479, 483, 484, 504,
 508
 Strah Jože-Osip — 21
 Stranska vas — 469, 510, 774
 Stranska vas ob Višnjici — 350,
 351, 660, 661
 Stranska vas pri Žužemberku
 — 633, 717, 738, 745—752, 755,
 757, 800
 Straža — 683, 685, 701
 Straža (D. in G.) — 20, 195, 257,
 258, 260, 261, 269, 278, 281, 294,
 295, 338, 342, 369, 381, 391, 402,
 403, 422, 425, 428, 466, 467, 502,
 536, 538, 666, 742
 Strle Franci — 210
 Strmac Pribički — 106
 Strmole (predel) — 391
 Struge (predel) — 118, 132, 433,
 770
 Studenec-Ig — 416
 Studenski vrh — 776
 Suhadol (D. in G.) — 56, 210,
 473, 483, 503
 Suha krajina — 11, 12, 14, 16,
 18, 22, 27, 36, 117—122, 124,
 127, 129—134, 152, 162, 163,
 165, 179, 200, 212, 226, 269, 274,
 281, 348, 352, 353, 356—358, 365,
 367, 373, 404, 431, 434, 531, 532,
 539, 541, 554, 555, 557, 560, 561,
 578, 580, 561, 604, 616, 629, 631,
 633, 634, 646, 653, 655, 657, 658,
 680, 696, 713, 719—723, 728, 730
 do 733, 736, 738—740, 745, 746,
 752—754, 759, 764, 765, 768, 772
 do 774, 784, 785, 801
 Suhor — 44, 46, 51, 61—68, 70,
 72, 77, 108, 15e—160, 429, 607,
 745
 Sunajko Stevo — 57, 159—162,
 203, 597, 613, 614
 Surin Anton — 585
 Sušak — 279

Suāice (D. dm G.) — 36
 Suvajdžič Dejan — 270
 Sv. Ahac — 194, 529, 530
 Sv. Ana (Mima peč) — 242, 243,
 261, 266, 399, 401, 546, 696, 697,
 701, 705, 706, 713
 Sv. Ana (Ribnica) — 738, 793
 Sv. Ana (Šentvid pri Stični) —
 638
 Sv. Anton — 480
 Sv. Duh — 353, 583, 584
 Sv. Florjan — 617
 Sv. Gregor — 456, 457, 552, 555,
 566
 Sv. Jana — 43, 98
 Sv. Junij (Tržišče) — 683
 Sv. Jurij pod Kumom (zdaj
 Podkum) — 310, 311, 315—320,
 324
 Sv. Katarina — 128, 129, 647,
 759
 Sv. Križ (Kraisic) — 94
 Sv. Križ (zdaj Podbočje) — 51,
 53, 55, 56, 67, 112, 207
 Sv. Križ pri Litiji (zdaj Gab-
 rovka) — 77, 79, 171, 181, 182,
 187, 188, 197, 203, 237—241, 244,
 252, 282, 283, 300—302, 309, 319,
 321, 336—345, 350, 380, 541, 629,
 643, 659, 663, 700—703
 Sv. Lenart — 296
 Sv. Marko — 449
 Sv. Miklavž — 70
 Sv. Ožbalt (Javorovica) — 487,
 495, 498
 Sv. Ožbolt (pri Lučah) — 353
 Sv. Peter (k. 500) — 770
 Sv. Peter (Topla reber) — 196,
 214, 215, 256, 776—779
 Sv. Peter (Zeldjmlje) — 529
 Sv. Rok (Novo mesto) — 475,
 476, 486, 502, 503
 Sv. Rok (Stranska vas) — 747,
 749
 Sv. Rok (Šentvid pri Stični) —
 80, 161
 Sv. Rok (Velike Lašče) — 440
 do 444, 717
 Sv. Stefan — 702

Sv. Trije kralji (zdaj Vrh nad
 Rovtami) — 273
 Sv. Trojica (Velike Lašče) —
 442, 444, 445
 Sv. Urban (Metlika) — 608
 Sv. Urh — 296
 Sv. Vid nad Cerknico (zdaj Zil-
 ce) — 572
 Svetli potok — 35
 Svibno — 313, 316—318, 320, 642
 Svinjski vrh — 129
 Svržaki — 602

S

Šabič Miloš — 61
 Šalka vas — 790, 791
 Šaranovič Milovan — 68, 73, 84,
 87, 92, 93, 110, 128, 129, 131,
 140, 144, 146—148, 150, 151, 156,
 160—162, 164, 166, 170, 186, 188,
 189, 196, 203, 211, 213, 214, 227
 Segedon Jože — 375, 511
 Senberk — 131
 Senica Jaroslav — 546
 Šentjakob — 668
 Šentjanž — 278, 310, 311, 317,
 318, 336, 341, 343, 379, 642, 684,
 685, 694
 Šentjernej — 24, 50, 51, 66, 104,
 105, 107—110, 184, 207, 257, 259,
 272, 278, 477, 487, 490—492, 503,
 617—619, 667—669
 Šentjošt — 475, 507, 621
 Šentjurij na Dolenjskem — 402
 Šentilovrenc — 181, 228, 237, 243,
 250, 293, 368
 Šentrupert — 175—177, 179, 181,
 182, 203, 238, 241, 272, 338, 340,
 342, 685, 701
 Šenturje — 191, 192, 268, 257,
 419
 Šentvid pri Ljubljani — 254,
 297
 Šentvid pri Stični — 80, 83, 84,
 161, 226, 248, 263, 351, 352, 418,
 419, 455, 534, 540, 565, 570, 577,
 581, 582, 626, 628, 629, 634, 637,
 638, 648, 653—655, 658—662,
 684, 691, 696, 697, 699, 700, 705,

706, 714, 715, 721, 729, 746, 793
 Sepec Avgust — 680
 Šetrajčič Ferdo — 87
 Ševnica — 699, 705
 Šifre akcij:
 — Schneegestöber — 670
 — Wolkenbruch I — 833
 Šilih Niko — 258
 Šimenc Pavel-Pajo — 293
 Širmanski hrib — 640
 Široki (intendant) — 39
 Škemljevec — 214
 Škočjan — 53, 172—174, 185,
 187, 241, 248, 259, 272, 282, 310,
 347, 387, 396, 681
 Škofljica — 190, 265—267, 273,
 293, 414—417, 420, 421, 796
 Skrilje (Ig) — 526
 Skrilje (Semič) — 16, 33, 38
 Škrjance — 701
 Škrjanče (M. in V.) — 368, 468,
 469, 471, 476, 480, 517, 621
 Škrolova — 440, 444, 447, 793
 Šmarje — 265, 273, 413—415,
 417, 419, 453, 456, 458, 527, 794
 ŠnaxjeSke Toplice — 119, 235
 Smarjeta — 73, 77, 83, 119, 120,
 122, 172—174, 183—185, 235,
 347, 681
 Šmartno pri Litiji — 204, 296,
 299, 300, 302, 305, 336, 640, 642,
 663, 692
 šmaver — 552
 Šrndcberger Džuro — 5, 293, 323,
 375, 382, 514, 520, 557, 565, 613
 Šmihel pri Novem mestu — 472,
 482, 485, 486, 509, 617
 Šmihel pri Žužemberku — 230,
 306, 647, 649, 650, 655, 686, 724,
 743, 748
 Šmilk — 313, 319, 320
 Šmit Jože — 783
 Šobar Milka-Nataša — 806, 807
 Šobar Tončka — 489, 495
 Sole NOV J:
 — oficirska glavnega štaba —
 250, 514, 601, 604—606, 609
 — podoficirska — 601, 765

Sorti Nada-Nataša por. Zalokar

— 559
 Šorovič Danilo — 67, 68
 Šostarič Alojz-Peter — 559
 Špdlerjeva špica, glej Pirčev
 hrib
 Stalcerjd — 677
 Štajerska — 185—191, 232, 278,
 282, 288, 307, 308, 422, 429, 434,
 522, 624, 633, 685, 697, 701, 739,
 740, 757, 781, 798, 799
 Stale — 37, 38, 44, 168
 Stanupetov most — 316, 317, 568,
 569, 571, 574, 577, 578, 585, 639,
 641, 645
 Stangarske Poljane — 188, 296
 Štangi Štefan — 15
 Šteblaj Franc — 756
 Štefančič Jože — 479
 Štolfe Milko — 7
 Štorovje — 350, 659
 St. Peter, glej Otočec
 Št. Peter na Krasu (zdaj Pivka)
 — 434
 ŠtreMjevec — 63
 Strempefelj Anton — 479
 Štrukelj (partizan) — 486
 Sturm Viktor — 493
 Subaščič dr. Ivan — 604, 623, 632
 Sutna — 208, 209
 Svara DuSan^Dule — 5, 21, 28,
 29, 57, 58, 148, 169, 218

T

Tanča gora — 16, 28, 42
 Tanaskovič Rajko — 67, 66, 169,
 183, 195, 216, 228, 231, 232, 257,
 306
 Tarabšč Joco — 87
 Temenica — 77, 182, 264, 267,
 299, 418, 419, 540, 643, 659, 684,
 701
 Temenica (r.) — 60, 77, 79, 160,
 182, 203, 336, 544, 548, 551, 706,
 711
 Temeniška dolina — 301, 345,
 346, 350, 396, 418, 640, 660, 661,
 684
 Tepe — 318

- Težka voda (D. ki G.) — 479,
 483, 485, 510, 617, 619, 666
 Tihaboj — 180, 203, 284, 314,
 320, 339, 343
 Timm (nem. kap.) — 721, 729
 Tivadar dr. Jože — 482
 Tito, glej Broz Josip
 Tkalič Miha-Kalčič — 489, 495
 Tlaka — 338, 339, 347, 703
 Tolčane — 633, 646
 Tolsti vrh — 32, 184, 185, 207,
 451, 473, 485, 503, 667
 Tomažini — 566
 Tomič (dom. stotnik) — 721, 727
 Tominc Milan — 5, 176, 790, 802
 Tomše Bogo — 558
 Tomšič Tone — 557
 Topla reber (D. in G.) — 17, 18,
 128, 196, 197, 204, 250, 747, 764,
 769, 774—779, 785
 Toplice, glej šmarješke Toplice
 TopLičice — 168
 Trampuž Karfo-Kaiio — 476
 Travni dol — 675
 Travnik — 34
 Trbanc — 241, 342, 343, 701, 705
 Trbovlje — 202, 311, 318, 319,
 324
 Trebanjski viti — 346, 368
 Trebča ves — 522, 523, 584
 Trebejjevo (M. in V.) — 296, 298,
 300, 640
 Trebelno — 9, 170, 176, 180, 183,
 184, 187, 204, 233, 235, 241, 242,
 244, 256, 283, 342, 343, 380, 394,
 532, 538, 541, 542, 680—682
 Trebnje — 73, 74, 76, 77, 83, 119,
 122, 160, 165, 170—172, 175, 178,
 180—184, 219, 223, 226, 227, 230,
 235—238, 241, 243, 251, 255, 257,
 258, 261—263, 266—268, 272,
 275, 283, 284, 334, 340, 342, 343,
 368, 384, 387—389, 392—«MU
 396, 398—403, 408, 412, 413, 418,
 425, 456, 457, 532—535, 538, 539,
 541, 543—557, 560, 562, 563, 598,
 629, 653—656, 658, 661, 662, 680,
 691, 698, 699, 701—703, 705, 711,
 714, 717
 Tribuče — 31
 Trnovec — 18, 45, 46, 48, 61
 Trobec (fotograf) — 635
 Trojane — 798
 Troščine — 348
 Trst — 165, 278, 279, 294, 306,
 307, 328, 569, 628, 653, 663, 781,
 786, 792
 Trstenik — 342, 683, 701
 Trška gora — 173, 340, 343, 389,
 390, 394, 400, 476, 477, 486, 681
 Trup Franc — 680
 Tržišče — 73, 74, 302, 337, 340,
 555, 565, 665, 681—683
 Tupčina — 115
 Turen (vrh) — 144
 Turjak — 190, 191, 194, 200, 266,
 267, 273, 413, 416—418, 420, 438,
 440, 444, 447, 522—524, 529, 530,
 579, 580
 Turk Janez — 509
 Tum (grad) — 188
- U
- Ude Lojze — 375
 Udje — 191
 Ugjarica — 63
 Uiberraither dr. Sigfried — 311,
 312
 Ulaka — 442, 443
 Umberger Miha — 479
 Umek Ivan — 22
 Urinek (partizan) — 106
 Uršna sela — 68, 197, 369, 451,
 452, 465, 468—470, 472, 479, 480,
 510—512, 588, 667, 669—677,
 742, 765
- V
- Valič Aleksander-Muki — 5, 201,
 205
 Valična vas — 424, 633, 646, 647,
 651, 655
 Varšek Viktor-Vare — 22
 Vasiljevič Dobravoj-Iztok — 61,
 66, 159
 Vavta vas — 466—468, 470, 502,
 620, 665, 666
 Veble — Šta jerc (partizan) — 51
 Velenje — 799

Velika BritMrija — 632, 783
 Vetta gora — 133, 135, 137 do
 142, 145, 157, 165, 329
 Velika Dova gora — 360, 361,
 363, 523
     Velika Loka — 22, 180—182, 237,
     238, 268, 283, 284, 699—701, 715
     Velika Preska — 302, 304, 313 do
     318, 320, 642—644
 Velike Dote — 83
 Velike *Lašče* — 121, 124, 273,
 412—415, 417, 420, 434—436,
 438—450, 453, 457, 458, 462, 480,
 522—524, 527—530, 538, 565,
 567, 579—581, 654, 662, 678,
 679, 697, 713, 714, 720—722, 742
 746, 754, 756, 760, 793
 VeMke Lese — 123
 Velike Lipijeoe — 418, 421, 422,
 456, 524
 Velike Poljane (Ortnek) — 522,
 538, 793
 Velike Poljane (Škocjan) — 681
 Velike Skrjanče — 468
 Velike Vodenice — 210, 503
 Velike Vibe — 194, 353, 360, 364,
 365, 367, 381
 Veliki Cerovec — 619, 764
 Veliki Ornik — 336, 347, 379
 Veliki Gaber — 340, 539, 565,
 696, 697, 703, 713, 768
 Veliki Kal (Novo mesto) — 396,
 398—400
 Veliki Kal (Šentvid pri Stični) —
 540
 Veliki Korinj — 653
 VeHki Lipovec — 85, 169, 213,
 427, 770, 771
 Veliki TⁿUr — 528—530
 Veliki Osolnik — 567
 Veliki Focfljuben — 503, 504,
 508, 671, 742, 745
 Veliki Slatnik — 503, 510, 621
 Veliki vrti (k. 1229) — 139
 Veliki vrh pri Šmarju — 415,
 420
 Veliko Globoko — 422
 Veliko Lipje — 680, 726, 727,
 747
     .
 Veliko Mraéevo — 206
 Verd — 307, 317, 577
 Verdun — 473, 475, 483, 485, 503,
 505, 507
 Verdun pri Urinih selih — 36,
 168, 369, 675
 Vero* — 593
 Vesela gora — 176, 178, 342, 483,
 685, 701
 Veselica — 608
 Veseljak Tone — 202, 375
 Veselko F. — 261, 262, 265, 266,
 268, 334, 354, 356, 358, 366, 375,
 376, 401, 406, 472, 473, 478, 482,
 580
 Vetrih Mirko — 597
 Vidafič — 90
 Videm (Dobropolje) — 124, 125,
 432, 433
 Videm (Krka) — 127, 128, 350,
 353, 360, 365, 420, 456, 580
 Videm pri Temenici — 638, 684
 Vidmar Drago — 375
 Vidmar Josip — 601
 Vkknar Miroslav — 557
 Vidmar Tone-Luka — 204, 227,
 250, 251
 Viktor (kdir čete) — 21
 Vina gorica — 701
 Vinica — 165, 783, 786—788
 Vinica pri Smarjeti — 174, 183,
 681
 Vinice — 449
 Vinja vas — 483, 619, 671, 674
 Vinji vrti — 643
 Vinkov vrh — 423, 539, 657, 680,
 717, 720, 729, 733, 742—745, 748,
 750, 751, 759, 768, 770—772, 774,
 782, 800
 Vino — 190, 527
 Vinograd — 659, 660
 Vintarji — 566
 Vipotnik Janez — 6, 176, 194,
 203, 204, 215, 240, 250, 251, 257
 275, 322, 496, 519
 Virant Anton — 558
 Viršek (fotograf) — 712
 Vteejec — 126, 129, 747, 760 do
 762, 770

- Visočje — 69
 Višje **poveljstvo** oboroženih Ml
 Slovenija-Dalmacija, glej ar-
 mada **n**
 Višnja gora — 22, 82, 287, 282,
 283, 297—299, 319, 323, 335, 350,
 403, 412, 413, 456, 541, 565, 570,
 581—583, 586, 628, 629, 632, 634,
 635, 637, 648, 651, 661, 690, 692,
 714, 793
 Višnje — 555
 Višnji **grm** — 300
 Vivodina — 82, 88—90, 92, 96,
 161, 603, 604, 609
 Vodenice (M m V.) — 56, 475,
 477, 65, 668
 Vodice — 531
 Vodice pri Gabrovki — 337 do
 339, 644
 Vojna oblast VIL korpuse —
 522
 Vojna **področja**:
 — belokranjsko — 765
 — **dolenjsko** — 733
 — **novomeško** — 324
 Vojno **okrožje** XVILL (nemško)
 — 278, 409, 629, 688
 Voivode — 475, 617
 Volčja jama (Šmartno pri Litiji)
 — 640
 Volčja jama (Žužemberk) — 649
 Vrančič Miroslav — 288
 Vratič Mirko — 762
 Vrbič Jule — 5, 375, 511, 520, 557
 Vrbičje — 420
 Vrbovce — 210
 Vrbovec (Dobrnič) — 122, 169,
 402, 406, 413
 Vrbovec (Kočevje) — 12, 13, 429,
 432, 434, 438
 Vrbovsko — 34, 589
 Vrtiče — 38, 44, 214
 Vrginmost — 43
 Vrb (Gomblšče) — 83
 Vrb (Ortnek) — 793
 Vrh (D. in G. pri Dobrniču) —
 122, 752
 Vrh (D. in G. pri Primakov-em)
 — 345, 702
 Vrh nad Zelimi jem — 524, 529
 Vrb pri Dolžu — 617, 619, 621
 Vrb pri Hinjah — 11, 128, 128,
 129, 196, 755, 756, 759, 762 do
 764, 775
 Vrh pri Križu — 633, 646, 647,
 649—652, 655
 Vrh pri Ljubno — 466, 470
 Vrb pri Trebelnem — 256
 Vrh pri Višnji gori — 82, 300
 Vrhe (M in V.) — 419
 Vrhok — 302
 Vrhovnik — 320, 569, 572, 574, 792,
 793, 796
 Vrhova Gorica — 600
 Vrhovci — 601
 Vrbovec Lojze — 36
 Vrhovni štab NOV in POJ —
 32, 67, 68, 71, 73, 79, 82, 86,
 97, 103, 117, 159, 160, 166, 183,
 205, 210, 306, 322—324, 338, 500,
 562, 563, 568, 585, 610, 613, 614,
 626, 645, 689, 690, 695, 740, 741
 Vrhovo pri Sentlovrencu — 237
 Vrbovšek Jakob — 558
 Vrbovšek Jože — 762
 Vrhpeč — 399, 401
 Vrhpolje (D. in G.) — 110, 184,
 308, 478, 489, 492, 494, 669
 Vrbtrebnje — 219, 220, 425, 534
 do 536, 538, 546, 548, 551, 555
 Vršiček (k. 574) — 755
 Vršnik Lojze — 28
 Vrzenec — 794, 797
 Vukoder — 99
 Vukova Gorica — 600
 Vukove! — 210
 Vukša Jovo — 490, 495, 496, 584
 584
 W
 Washington — 28
 Weichs von. Maximilian — 326
 Z
 Zabufavje — 182, 183
 Zabudovje (D. in G.) — 682
 Zaboršt pri Sentvidu — 684
 Zadar — 783

Zadnik Ivan — 998
 Zadolje — 132, 133, 136, 137, 435, 438, 439, 677
 Zadvor — 284, 794, 796
 Zafara — 212, 213, 215—217, 222, 224, 413, 422—424, 652, 664, 705, 716, 717, 719, 724, 746, 748, 751
 Zagorica — 22, 432
 Zagorica **pri** Čatežu — 182, 342, 343, 346, 347
 Zagorica **pri** Dobrniču — 122, 281
 Zagorica pri Velikem Gabru — 84, 248, 633, 720
 Zagorje ob Savi — 315, 316
 Zagozd — 320
 Zagrad (Radeče) — 311, 313, 314
 Zagrad (Škocjan) — 185, 187
 Zagradec — 22, 60, 118, 124, 127, do 129, 219, 226, 272, 349—352, 403, 413, 422, 424, 523, 539, 540, 555, 633, 648—650, 715, 756, 770
Zagreb — 31, 71, 89, 86, 97, 98, 101, 102, 159, 587
 Zajčji vrh pri Stopičah — 902, 905, 907, 910, 617, 619, 667
Zalar Alojz — 39
 Zalisec — 422, 535, 634, 649, 652, 656, 715, 716
 Zalog — 190
Zalog pri Škocjanu — 681
Zatoka — 239, 240, 338
 Zameško — 260, 278, 342
Zamljen Jože-Drečje — 91
Zapiaz — 170, 182, 238, 349, 634, 644, 684, 701—708, 734
Zapotok — 273, 926, 930, 968, 972
 Zapudje — 31
 Zavinek — 680
 Zavrh (Radeče) — 313
 Zavrh (Žužemberk) — 633, 652, 656
 Završje — 318
 Zavrtače — 583
 Zbure — 172, 174, 185, 680, 681
 Zdenčina (D. in G.) — 96, 98
 Zdenska vas — 22, 123—125, 289, 348, 356, 357, 361, 365, 414, 429, 480, 538, 579, 582
 Zdihovo — 787
 Zidani most — 302, 306, 310, 317, do 319, 328, 569, 628, 639, 640, 653, 663, 684, 696
 Zidanšek Vera — 6
 Znojile pri Krki — 350
 Zoran **Franco-FiHp** — 523
 Zorkovac na Kupi — 99
 Zornada Josip-Frenk — 231, 233, 262, 290, 337, 354, 394, 405
 Zunič Cveta por. Hanz — 337
 Zupančič Albin — 977
 Zupančič Edo — 577
 Zupančič Stane-Iztok — 240
 Zuschlag (nem. por.) — 479

2

Žabja vas — 387, 388, 475, 477, 480, 482
 Žagar-Rog — 18, 789
 Žalna — 267, 281, 295, 419
 Zaloviče — 73, 122
 Zelimejska dolina — 194
 Zelimi je — 192, 195
 Železno — 711
 Zibert Ivan — 21
 Zibertov hrib — 486
 Žitnik ing. Franc — 322
 Žitnik Franc-Franček — 5
 Žitnik Ludvik-Luoe — 337
 Žlebič — 133, 435, 440, 442, 444, 447—450, 462, 566
 Zokalj Alojz-Džidži — 5, 7, 48, 67, 264
 Zukovo — 793
 Žumberk — 16, 31, 32, 37, 42, 44, 59, 66, 70—72, 82, 85, 86, 88, do 90, 96, 97, 100, 102, 103, 105, 106, 112, 114—116, 158, 159, 161, 165, 207, 219, 226, 329, 333, 336, 422, 587, 590, 603—610, 613, 614, 616
 Žurje — 34
 Žužetnberk — 9, 60, 120, 122, 195, 196, 210, 212—216, 218—221, 224—227, 230, 248, 250, 251, 256, 261, 269, 272, 285, 338, 342, 348,

349, 369, 364, 396, 398, 400, 402
 403, 408, 412, 413, 422—428, 456,
 457, 459, 469, 532—539, 542, 552
 do 556, 562, 584, 633, 645—653,
 656, 657, 662—665, 680, 685, 690,
 692, 698, 701, 703, 705, 710, 714
 do 719, 721, **722, 724**, 728 do
 730, 733, 739, 742—744, 746, 748
 do 752, 755, 757, 759, 768, 770
 do 774, 776—778, 780, 790
 Zvirce — 11, 14, 15, 118, 132,
 282, 283, 348, 429, 432—435, 445,
 457, 460, 555, 581, 464, 755, 760,
 793

ODBOR BORCEV V. SNOUB IVANA CANKAŦUA SE ZAHVALJUJE NASLEDNJIM DRUŽBENOPOLITIČNIM ORGANIZACIJAM TER ORGANIZACIJAM ZDRUŽENEGA DELA, KI SO S SVOJIMI PRISPEVKI OMOGOČILE IZDAJO TE KNJIGE:

Republiška konferenca SZDL, Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, Skupščine občin — Brežice, Celje, Črnomelj, Gornja Radgona, Grosuplje, Hrastnik, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Koper, Kranj, Laško, Litija, Ljubljana mesto, Ljubljana Center, Ljubljana Bežigrad, Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana Šiška, Ljubljana Vič-Rudnik, Ljutomer, Logatec, Maribor, Mozirje, Nova Gorica, Novo mesto, Piran, Postojna, Ptuj, Radovljica, Ravne, Sevnica, Škofja Loka, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Zagorje, Žalec, Temeljna kulturna skupnost Vrhnika, Občinska konferenca SZDL Kočevje, Občinska konferenca SZDL Celje, Združenje zveze borcev občine Ljubljana Center, ZZB občine Velenje, ZZB občine Kamnik, Mestni svet zveze sindikatov Ljubljana, Krajevna skupnost Rotovž Maribor, Krajevna skupnost Jožica Flander Maribor, Društvo upokojencev Maribor center, Maribor II, Maribor III. Pobrežje.

Industrija motornih vozil Novo mesto, Trgovsko podjetje Petrol Ljubljana, Metalka Ljubljana, Poslovno združenje tekstilne industrije Ljubljana, Javna skladišča Ljubljana, Žito Ljubljana, SDK Centrala za SRS v Ljubljani, Gospodarsko razstavišče Ljubljana, Ljubljanska banka Ljubljana, Jugobanka Ljubljana, Dolenjska banka in hranilnica Novo mesto, Hotel »Grad« Otočec, »Unija« papirservis Ljubljana, »Progres« — predstavništvo Ljubljana, Rašica Gameljne, Lesno industrijski kombinat »Savinja« Celje, Zavarovalnica Sava — PE Ljubljana, Zavarovalnica Maribor PE Ljubljana, Tovarna dekorativnih tkanin Ljubljana, G. P. Cetiš Celje, »Ag rostro j« Ljubljana, Contai Ljubljana, Trg. pod. Zarja Maribor, Gospodarska zbornica SRS Ljubljana, Avtoobnova Maribor, Zmaga Ljubljana, Rudnik lignita Velenje, Tkanina Ljubljana, Partizan vojna ugot. ustanova za društv. ishranu Ljubljana, Grand hotel »Union« Ljubljana, Elektrarna Šoštanj, Dana Mirna, Restavracija Delavski dom Ljubljana, Vodovod Kranj, Gorenjska oblačila Kranj, Podjetje za PTT promet Novo mesto, »Jadran — Ciciban« Miren pri Gorici, Kinopodjetje Kranj,

Tekstilna tovarna »Okroglica« Volčja draga, Zlatama Celje, »Pivka«, perutninski kombinat Pivka, Gozdno gospodarstvo Maribor, Komunalno podjetje »Universal« Ivančna gorica, Gostinsko podjetje »Polževo« Grosuplje, Protektor Ljubljana, Pekarija Grosuplje, »Šoštanj«, trgovsko podjetje Ljubljana, IGO Ljubljana, Via tor Ljubljana, Posestvo »Snežnik« Kočevska Reka, »Iskra« TOZD Upori Šentjernej, Motvoz in platno Grosuplje, »Lek« Ljubljana, Industrija usnja Vrhniska — obrat Šmartno, Aerodrom Ljubljana — Pula, »Infces« Maribor, »Tobak« Ljubljana, Exoterm Kranj, Mariborske lekarne Maribor, »Kokra« Kranj, Kovinotehna Celje, Industrijsko montažno podjetje Ljubljana obrat Trata, Kinopodjetje Celje, »Gostol« Nova Gorica, Solkanska industrija apna Nova Gorica, Restavracija »Center« Maribor, SGP »Pionir« Novo mesto, Soške elektrarne Nova Gorica, »Novoteks« Novo mesto, SGP Projekt Kranj, Cestno podjetje Novo mesto, »Dolenjka« Novo mesto, Avtopromet Gorica, ČZP »Soča« Nova Gorica, Gostinsko podjetje Rožna dolina Nova Gorica, Intertrade Ljubljana, »Aero« Celje, Primorje — export Nova Gorica, Salonit Anhovo, »Mizar« Volčja draga, Šampionka Renče, ZPSŽ Železarna Štore, Tekstilna tovarna »Juteks« Žalec, Pivovarna Laško, Gorenje Velenje obrat »Lesna« Šoštanj, Gozdno gospodarstvo Novo mesto, »Kremen« Novo mesto, »Rašica« Gameljne, Ind. prod. mreža »Peko« Tržič, »Kostroj« Slovenske Konjice, Jugotekstil impeks Ljubljana, Poligalant Volčja draga, Kmetijski kombinat Vipava Šempeter pri Gorici, OZP DES Elektro Gorica, »Krka«, tovarna farmacev. in kem. izdelkov Novo mesto, Grosist Gorica, trgovsko pod. Nova Gorica, Podjetje Dominvest Novo mesto, Iskra Commerce Ljubljana, Trgovsko in proizvod, pod. »Merx« Celje, Vrvama Ljubljana, Commerce Ljubljana, Zasavski premogovniki Trbovlje, »Tekol« Maribor, IMONT Dravograd, Združeno PTT podjetje Ljubljana, Tabor, združeno trg. pod. ABC enota Grosuplje, »Donit«, kemična industrija Medvode, Združeno kmetijsko gozdarsko podjetje Kočevje, Gozdno gospodarstvo Bled, Pivovarna Union Ljubljana, »Primat« tov. kovinske opreme Maribor, »Beti« Metlika, Trgovsko-gostinsko podjetje »Posavje« Brežice, Tovarna celuloze in papirja »Djuro Salaj« Krško, Lesna industrija Litija, Gorjanci Novo mesto — Straža, Transport Krško, Združene papirnice Vevče.

VSEBINA

UVOD.....	5
USTANOVITEV (28. septembra 1942).....	8
Razmere pomembne za ustanovitev.....	8
Ponovna prizadevanja za ustanovitev brigade.....	13
Ustanovitveni zbor v Lapinjah.....	19
Opombe.....	27
UTRJEVANJE BOJNE SPOSOBNOSTI.....	30
Sodelovanje s hrvatskimi partizanskimi enotami	30
Pohod po Kočevski.....	33
Razmere v brigadi.....	38
Konec italijanske ofenzive.....	42
Okrepitev brigadne aktivnosti.....	44
Nad belogardiste.....	48
Opombe.....	57
PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA.....	59
Načrt za zimsko protiofenzivo.....	59
Suhor	61
Nadaljevanje ofenzive.....	68
Proti Ljubljani.....	72
Krmelj, Tržišče.....	73
Primskovo.....	77
Polica.....	80
Načrti za razbremenilno operacijo.....	85
Bitka pri Bukovici.....	88
Naskok na železnico.....	97
Prekinitev operacij združenih brigad na Hrvaškem	101
Pleterje.....	104
Stojdraga.....	112
Metlika.....	114

Nova usmeritev brigad.....	116
Bitka v Suhi krajini.....	120
Bitka za Ribnico.....	132
Jelenov žleb.....	137
Opombe.....	159
ITALIJANSKA NAPADALNOST.....	164
Začasna razdružitve brigad.....	164
Brigada odbija sovražne napade.....	169
Vdor čez mejo.....	173
Šentrupert.....	175
Boji in manevri.....	180
Pohod k Savi.....	185
Boji s fašističnimi bataljoni.....	191
Razsežnosti prizadevnosti sovražnih čet.....	197
Politično in kulturno-vzgojno delo.....	200
Opombe.....	202
KONEC ITALIJANSKE VOJNE MOČI SE PRIBLIŽUJE .	206
Nemško letališče Cerklje ob Krki.....	206
Veliki napad na Žužemberk.....	210
Sela pri Šumberku.....	225
Ofenziva proti komunikacijam.....	231
Notranja podoba brigade ob kapitulaciji.....	245
Opombe.....	250
ITALIJANSKI PORAZ.....	253
Razoroževanje.....	254
Razpad belogardističnih vaških straž.....	270
Grčarice.....	273
Opombe.....	275
PARTIZANSKA OFENZIVA.....	277
Nemci pripravljajo okupacijo.....	277
Belogardizem se ponudi Nemcem.....	279
Organizacijski ukrepi.....	280
Politično-vzgojno delo.....	289
Varovanje osvobojenega ozemlja in rušenje komunikacij	293
Aktiviranje enot XV. divizije.....	299
Ofenziva XV. divizije.....	306
Nemška protiakcija.....	318
Opombe.....	321
VELIKA NEMŠKA OFENZIVA.....	326
Kako potolči partizane.....	326

Udeležba slovenskega domobranstva.....	329
Prva etapa velike nemške ofenzive.....	331
Nemški ofenzivni val zajame Cankarjevo brigado . .	341
Ilova gora.....	348
Pregled izgub.....	369
Politično in kulturno-prosvetno delovanje.....	374
Opombe ".....	379
NAPAD NA NOVO MESTO.....	383
Uvod v napad.....	383
Napad	386
Posledice neuspeha.....	398
Opombe.....	409
BOJNI POHODI PO DOLENJSKEM.....	412
Na zavarovanjih med Ljubljano in Grosupljem.....	412
Boji z enotami Turkestanske divizije.....	421
Presenečenje v Zvirčah	429
Napadi na transportne kolone v Ribniški dolini	433
Napad na Velike Lašče.....	440
Ponovni boji na kočevski cesti.....	447
Proti Novemu mestu.....	451
Razmere v brigadi.....	453
Opombe.....	458
BLOKADA NOVEGA MESTA.....	464
Prvi bataljon Cankarjeve brigade na blokadi.....	464
Boji na blokadi od 3. februarja do 15. marca.....	472
Katastrofa 4. bataljona na Javorovici.....	486
Še en mesec na blokadi.....	502
Zabava in razvedrilo.....	511
Opombe.....	517
SODELOVANJE V OFENZIVI VII. KORPUSA.....	521
Na zavarovanju ribniške operacije.....	521
Boji na turjaški cesti.....	527
Nenaden vdor sovražnih čet v Suho krajino.....	532
Poraz domobrancev v Trebnjem.....	541
Na zavarovanje v Suho krajino.....	554
Notranje življenje v brigadnih enotah.....	556
Opombe.....	561
RUŠENJE ŽELEZNIŠKIH OBJEKTOV.....	565
Stampetov most.....	568
V Suhi krajini.....	578

Boji okoli domobranskih postojank.....	581
Opombe.....	585
OBRAMBA BELE KRAJINE.....	587
Bosdljevo.....	587
Obramba Metlike.....	603
Razmere v brigadi.....	610
Opombe.....	613
PONOVNO NA BLOKADI NOVEGA MESTA.....	616
Organizacija blokade in premiki.....	616
Bojna aktivnost.....	619
Notranje življenje v brigadi.....	622
Opombe.....	626
BOJI ZA UNIČENJE STIŠKEGA UTRJENEGA VOZLIŠČA SLOVENSKIH DOMOBRANCEV.....	628
Razvoj enot slovenskega domobranstva.....	628
Premestitev na nov sektor.....	632
Napadi na domobranske postojanke.....	634
Vdor čez mejo.....	639
Boji z domobranci.....	645
Nemško-domobranska ofenzivna akcija.....	653
Vrnitev h prvotni zamisli.....	658
Nove naloge.....	663
Sovražnikov vdor v Belo krajino.....	666
Na zavarovanju pri Ribnici.....	677
Odkupi.....	679
Upad bojne zmogljivosti.....	685
Opombe.....	688
BOJI NA DOLENJSKIH KOMUNIKACIJAH.....	696
Boji okoli Občin.....	697
Odločilen boj pri Občinah.....	705
Sovražnikova protidakcija.....	713
Bitka v Suhi krajini.....	719
Opombe	733
SKLEPNE OPERACIJE.....	737
Sovražnikovi načrti.....	737
Na položajih za obrambo Bele krajine.....	740
Neuspešni poskusi za likvidacijo Stranske vasi	745
Vnovični boji v Suhi krajini.....	752
Počitek na Gorjancih.....	764

Odločilni boji za Suho krajino.....	768
Okrepitev brigade.....	781
Osvoboditev.....	785
Opombe	799
SKLEPNO POGLAVJE.....	803
POVELJNIŠKI KADER.....	810
SEZNAM CANKARJEVCEV.....	815
PADLI.....	847
KAZALO IMEN, KRAJEV IN ENOT.....	862
VSEBINA	898

Knjižnica NOV in POS 9

Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik Zdravko Klanj Kek

Lado Ambrožič-Novljan

CANKARJEVA BRIGADA

Rokopis Je odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 7. maja 1974

Strokovna recenzenta
Ivan Ferlež in Jože Novak

Lektor France Šušteršič

Opremil Vladimir Lakovič

Izdelava skic Vladimir Stlmac

Tehnični urednik Jože Certalič

Založila »Partizanska knjiga« v Ljubljani
zanjo Milko Stolfa
in odbor Cankarjeve brigade v Ljubljani
zanj Alojz Zokalj-Džldži

Natisnila in vezala tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani
marca 1975 v 2500 izvodih

Klišeje Izdelala klišama »Ljudske pravice« v Ljubljani

»KNJIŽNICA NOV IN POS« je zbirka zgodovinskih orisov bojnih poti slovenskih brigad in odredov ter tematskih monografij iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Orise bojnih poti avtorji pripravljajo v sodelovanju z odbori enot pri Zvezi združenj borcev NOV Slovenije in pod vodstvom mentorjev, ki jih določi komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

Iz spodaj navedenega programa so izšle že knjige, ki so označene z velikimi črkami.

Osnovni program:

1. *Partizani na Gorenjskem* (O partizanskih četah na Gorenjskem do ustanovitve Gorenjskega partizanskega odreda junija 1942)
2. DRUGA GRUPA ODREDOV IN ŠTAJERSKI PARTIZANI 1941—1942 (Ivan Ferlež)
3. *Partizani na Notranjskem in Dolenjskem* (O partizanskih četah na Notranjskem in Dolenjskem do konca velike italijanske ofenzive)
4. *Partizani na Primorskem* (O partizanskih četah na Primorskem do ustanovitve Gradnikove brigade maja 1943)
5. *Tomšičeva brigada*
6. SERCERJEVA BRIGADA (Milan Guček) — I. del
7. GRADNIKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
8. GUBČEVA BRIGADA (Lado Ambrožič)
9. CANKARJEVA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
10. SLANDROVA BRIGADA (dr. Miroslav Stiplovšek)
11. PREŠERNOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
12. *Levstikova brigada*
13. *Deveta brigada*
14. *Ljubljanska brigada*
15. *Zidanska brigada*
16. *Dvanajsta brigada*
17. *Bračičeva brigada*
18. PETNAJSTA BRIGADA (Mile Pavlin)
19. VOJKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
20. *Gregorčičeva brigada*
21. BAZOVIŠKA BRIGADA (Franjo Bavec-Branko)
22. KOSOVELOVA BRIGADA (Radosav Isakovič)
23. Posebne brigade NOV in POS
  - Rabska brigada*
  - Zaščitna brigada GS*
    1. brigada VDV
    2. brigada VDV
    3. brigada VDV
24. Italijanske enote v NOV in POS
  - Brigada Triestina d'assalto — Tržaška udarna brigada*
  - Divisione »Garibaldi Natisone« é brigata »Fontanot« — Divizija »Garibaldi Natisone« in brigada »Fontanot«*
25. Prekomorske brigade
  - 26. RVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA (Srečko Vilhar, Albert Klun)
  - 27. TRETJA PREKOMORSKA BRIGADA (Radule Butorovič, Albert Klun)
  - 28. ČETRTA PREKOMORSKA BRIGADA (v.dvin Pervanje, Jože Hočevar)

- PETA PREKOMORSKA BRIGADA (Jože Smit, Rado Bordon, Albert Klun)
 ARTILERISTI PREKOMORCI (Karel Levičnik)
 LETALCI PREKOMORCI (Rafael Perhauc)
 TANKISTI PREKOMORCI (Manojlo Babič Miroslav Luštek)
26. Partizanski odredi na Gorenjskem
 JESENISKO-BOHINJSKI ODRED (Mile Pavlin)
 SKOFJELOSKI ODRED (Tone Lotrič)
Gorenjski odred
Kokrški odred
27. Partizanski odredi na Primorskem
Istrski odred
Južnoprimorski odred
Briško-beneški odred
28. Partizanski odredi na Koroškem
29. Partizanski odredi na Štajerskem
Kamniško-zasavski odred
Pohorski in Lachov odred
Kozjanski odred
30. Partizanski odredi na Dolenjskem
Vzhodnodolenjski odred
Zapadnodolenjski odred
Dolenjski odred
Belokranjski odred
31. DOLOMITI V NOB (Rudolf Hribernik)
Notranski odred
Problemski del »KNJIŽNICE NOV IN POS«
32. OSVOBODITEV SLOVENSKEGA PRIMORJA \ (Stanko Petelin)
33. POHOD ŠTIRINAJSTE (L. Ambrožič)
34. KAPITULACIJA ITALIJE IN NARODNOOSVOBODILNA BORBA V SLOVENIJI JESEN 1943 (Tone Ferenc)
35. NACISTIČNA R VZNARODOVALNA POLITIKA V SLOVENIJI 1941—1945 (Tone Ferenc)
36. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV NA SARDINII, KORZIKI IN V JUŽNI FRANCII (Srečko Vilhar, Albert Klun)
37. PEVSKI ZBOR JUGOSLOVANSKE ARM \ DE SREČKO KOSOVEL (Ivan Jerman)
38. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV V AFRIKI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
39. SODFLOVANJE SLOVENSkih IN HRVASKIH NARODNOOSVOBODILNI I ENOT 1941—1945 (Stevo Sunajko)
40. PARTIZANSKE TISKARNE NA SLOVENSKEM — OSREDNJE TISKARNA (Jože Krall)
- PRIMORSKE TISKARNE (Jože Krall)
41. PRIMORCI IN ISTRANI OD PRIGNANSTVA DO PREKOMORSKI: i BRIGAD (Srečko Vilhar, Albert Klun)
42. NARODNOOSVOBODILNI BOJ N \ JADRANU IN SLOVENSKI POMORŠČAKI (Janez Tomšič)

V tisku:

PREKMURSKA BRIGADA (Mitja Hribovšek)
 ZIDANŠKOVA BRIGADA (Mirko Fajdiga)
 ISTRSKI ODRED (Maks Zadnik)
 ZDRAVLJENJE RANJENCEV V SCVPB (dr. Ivan Kalinšek)
 I. SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA (Borivoj Lah)

Pripomba: Komisija za zgodovino si pridržuje pravico manjših sprememb v naslovih ali razporeditvi vrstnega reda knjig.